

TILSKUEREN.

MAANEDSSKRIFT

FOR

LITERATUR, SAMFUNDSSPØRGSMAAL OG ALMENFATTELIGE VIDENSKABELIGE SKILDRINGER.

UDGIVET AF

N. NEERGAARD.

TREDJE AARGANG.

KJØBENHAVN 1886.

P. G. PHILIPSENS FORLAG.

THIELES BOGTRYKKERI.

Indhold.

Januar.

Februar.

Marts.

April.

Maj.

Juni—Juli.

August.

September.

Okteber.

November—December.

Mareridt.

Novelette af Iver Iversen.

Solklar Himmel, Luften trods Middagstimen let og behageligt levende, takket være Brisen, som i bløde Pust strøg hen over den toptunge, mandshøje Rug og tvang den i træg Bølgegang lig en Havdønning.

Rugen stod i brede Skifter op over Aasen og langt ud, lige til det blaanende Skovbryn, et ensformigt, gulgrønligt, hviskende Hav, hvor Lærker slog ned som Terner, og hvor — ja, var det ikke et Sælhundehoved, det runde, som stak frem der henne? — Det dukkede under og pippede frem; — nej nu satte det en Straahat paa......

Ad den trampede Sti gennem Kornet kom Kandidat Clemens Jensen spadserende, en ung robust Mand med rundt Hoved, tætklippet mørkt Haar, brune Øjne og hængende smaa Mustacher, som han havde for Vane at tygge paa.

Han kom fra Herregaarden bag Skoven, hvor han nu for den Dag havde endt sin Huslærergerning og stilede mod Karup Præstegaard, hvis Tag kigede frem noget borte blandt Landsbyens Haver ved Siden af Kirkens kalkede Trappegavl.

Da han var naaet gennem Rugen, satte han sig et Øjeblik til Hvile paa en Tromle, som stod i Marken, for at puste lidt efter sin Milstur og pille Fnug og Avner af Klæderne; — det var jo heller ikke heldigt at gaa sig varm, saa at Lintøjet kunde tabe noget af sin stivede Glans, inden han naaede Karup.

Foran ham laa en blomstrende Kløvermark, skilt fra Landevejen ved et tæt Hasselhegn med et Tremmeled ved Indkørselen.

Til Knæs i Kløveren stod en broget Række af røde, sortplettede, hvide Malkekøer; de stak Mulerne dybt i det duftende Grønt og slog med Halerne af Velbehag og Fluekildren.

Yderst paa Fløjen to svære, blankbrune Heste; — en Karl med hvide Skjorteærmer og Bukserne kræengede op over Knæet slentrede fløjtende hen til dem.

Ved den sidste Ko nærmest Markleddet sad en Pige med rødt Livstykke, kort Skørt, gult Haar i Pisk, bare Arme og Ben, og malkede.

Nu rejste hun sig, gav Koen et venskabeligt Klaps paa Bugen, tog Aaget med de store Mælkespande ved over Nakken og gik med sin Trefod i Haanden hen imod Hasselhegnet.

Karlen havde imidlertid slaaet Hestene løs, nu svang han sig op paa den ene, og førende den anden ved Tøjret og med de nøgne Ben klemt ind mod de blankbrune Sider red han i hoppende Fart over Marken. — Kandidat Jensen rejste sig fra Tromlen og styrede ligesom de andre hen mod Leddet.

Han saa nu Pigen lægge Aaget ned for at lukke den stridige Laage op, han saa Karlen, der var naaet op paa Siden af hende, pludseligt bøje sig ned, gribe hende om Livet, presse hende op til sig og kysse, kysse, kysse hende paa Mund og Hals, medens hun skreg og lo, sparkede og raabte og vaskede hans Øren med smældende Smæk.

Jensen skyndte sig saa fort han orkede; han var sædeligt indigneret over, at den raa Karl kunde bære sig saa upassende ad mod en ung værgeløs Kvinde, han raabte vred til Karlen om straks at slippe hende, svang sin Stok og ilede til for at frelse. —

Stødende sig løs med et Spjæt, saa Klæderne fløj om hende, slog Pigen Hesten over Krydset med Trefoden; den stejlede i Vejret og jog med sin Kammerat gennem Leddet og hen ad Vejen i springende Løb, medens Rytteren vendte sig halvt om og grinede ad hende.

Pustende, forarget naaede Jensen endelig Pigen, som frejdigt med Næverne truede Karlen, der bares bort i en slørende Støvsky.

Hun tørrede Sveden af Panden, Haaret var løst op og rullede i en svær, korngul Bølge ned over Halsens brune Nøgenhed og det stormende, spændte Bryst, som et daarligt hægtet Livstykke knap kunde holde inde.

Jensen stakaandet: »Det var godt, jeg kom tids nok, inden han mishandlede Dem værre. — Hvorfor overfaldt han Dem? — Gjorde det ondt?« —

Hun lo: »Aa, et saa faa'le.«

Jensen: »Jeg kan ikke begribe, hvordan den Slubbert kunde komme i Tanker om at gøre — saadant noget!«

»Ku' De et?!« Hun strøg Haandryggen over den svulmende Mund og lo med Hovedet lidt paa Skraa, den tykke Arm i Siden, Brystet stukket frem, en sær æggende, kort Latter.

Det var ligesom hun ikke var forbavset over, at nogen gad kysse hende, ikke egentlig var ked over, at det var sket, og i Grunden opfordrede ham til at gøre det samme. — Han blev rødmende flov over sin komiske Frelserrolle; hun trængte saa vist ikke til nogen Frelsermand, hun.

Pigen stirrede paa ham med et spørgende usikkert Smil: om det nu blev til noget! —

Han forvirredes, forargedes og gik hurtigt gennem Leddet ud paa Vejen, afkappende de blaa Cikorieblomster og gule Høgeurter langs Grøftekanten.

Hvad gik der dog af Pigen? — Han kunde ikke forklare sig det Blik; det var virkelig, som om hun troede, han vilde indlade sig med hende. Han! — Hvad ansaa hun ham for! — Hun maatte have misforstaaet hans venlige Tilnærmelse, — det var til at blive ærgerlig over, naar man nu virkelig havde til Hensigt at skærme hende mod Raahed. — Hun var en Kvinde, ligesom de andre. Hvor skulde man finde sit kvindeligt sædelige Ideal, den absolute Renhed, Mariatypen! Nej, de var alle mere eller mindre befængte med Forfængelighed, Verdslighed, — Ukyskhed, og dog var det Kvindens store Forret at turde forblive ren, at være Jomfru i sit Sind, selv om hun blev Moder, — man kunde meget godt være Moder og dog uvidende. — Man kunde tro at have fundet en ren Jomfru, — og saa, et Blik, et Ord, — og man skuede ned i en Afgrund.

Renhed! I Gerning, i Tanker, i hele sit inderste Sjæleliv. — Det var en Kamp, det var det; — (dér gik en uskyldig blaa Blomst i Løbet) — det var ikke altid let at holde de urene Tanker borte, — det var en haard Strid med Kødet; — (nogle Løvetandskroner spredtes for alle Vinde) — men man skulde jo overvinde sig selv. — Han havde tit og ofte mærket en sælsom, syndig

Flamme; — men vi havde jo faaet vore Lidenskaber for at overvinde dem, det var bare en Prøvelse. —

Det kunde være en forunderlig betagende Fornemmelse, en Gysning, naar en stor, køn Pige saa paa ham, — saadan som nu hun, Malkepigen.

Han vendte Hovedet og saa hende gaa bag ved sig, sikker, stor, smuk, vuggende i Hofterne, — hun lo; han skammede sig over sig selv og gik irriteret videre. —

Han kunde jo nok egentlig have Lyst til at samtale med hende, udspørge hende; nej, — han havde vel ingen Ret til at blande sig i hendes Sager, selv om hendes Liv ikke just var pletfrit; han var jo ikke hendes lovlige Sjælesørger — endnu. — Men hvis han blev Kapellan i Karup, vilde det jo være hans Pligt at vække hende og rævse hende.

Det gjaldt at holde sin — og andres Sti ren, ren for alt, der ikke var af Aand og Sandhed; det gjaldt at leve sig inderligt sammen med Math. 5: den, der ser paa en Kvinde for at begære hende, har allerede; — ja, Øjnenes Lyst! — Hvis de forarger dig, riv dem ud, begge to.

Man maatte døde Lysten ved Bøn, ved Arbejde, ved Faste, ved at undfly Fristelsen, drukne den gamle Adam daglig, Pælen i Kødet, holde sig sædelig ubesmittet, indtil man kunde gifte sig, indtil da! — Han havde lagt Mærke til, at Tankerne især kom, naar han havde spist forloren Skildpadde, — han maatte vist afholde sig fra den Ret, — og Løg. —

De unge Piger var i Virkeligheden ikke saaledes, som han havde drømt og tænkt sig det. — I Hovedstaden med dens Fristelser af mangehaande Art var det ikke forunderligt, at de bleve revne ind i Nydelsernes Malstrøm og glemte det ene fornødne; men her paa Landet, hvor der dog var Ro til Selvprøvelse og ikke saa jævnlig Lejlighed til at komme sammen med det andet Køn! Det var ukvindeligt og stygt, den Maade, hvorpaa Frøken Hansen i Gaar i Sukkerærterne lod sig kysse af sin Kæreste. —

Nej, hvor de alle blegnede ved Siden af Asta, — hun kom dog hans Ide nærmest, noget duerent, hvidt noget, — han slog Hjul med Stokken — noget blysomt, ligesom en Viol i Græsset, kvindelig, kvindelig uberørt, saa velgørende, dulmende kølig, uden Attraa om sig; man blev et bedre Menneske ved at dvæle hos hende; han længtes efter at se hende for at bortblæse Mindet om denne Malkepige, som gik og trallede der bag ved.

Naar nu blot Pastor Pram vilde gøre Alvor af det og tage ham til Kapellan pro persona; han var jo altid saa optagen i sin Have og kunde nok trænge til en Medhjælp, — saa kunde han faa Asta at se hver Dag, hver Morgen, hvert Maaltid, og maaske, — hvor han dog længtes efter hende! Klokken var nu 4, det var Lørdag og Præsten beskæftiget med Prædiken. Han næsten løb hen imod Præstegaardshaven, som bredte sig ved Siden af Vejen; nu i en Fart ind ad Laagen......

Et Hvin! Et pludseligt Stød, en Strøm af Parfume, en Brusen af Silke, og et ungt kvindeligt Legeme styrtede ind imod hans Vest.

— »Aa, ved Gud i Himlen! den bider, — Dyret bider!«

Præstens store, lemmedaskende Doggehvalp sprang op ad Jensen og snappede efter hans Tommelfinger.

»Fløjt efter den, Asta, fløjt!«

I Sammenstødet var Jensens Hat fløjet af, Hvalpen greb den med sær Fryd og daskede sejerrig af med den i vild kluntet Fart omkring Plænen. —

Den unge Dame, som saa uventet havde klamret sig til Jensen, smøg sig nu smidigt fra ham og sagde uden Spor af Forvirring:

»Knækkede jeg Deres Manchetter? — De er noget krøllede, finder jeg; men maaske var de det ogsaa før, lad os haabe det! — Gud, hvor den Hund gjorde mig angst! Finder De ikke, at Dyr er væmmelige?«

Jensen stod meget forlegen uden Hat og gumlede paa sin venstre Knebelsbart; han kendte ikke den unge Pige, som talte til ham; det pludselige Choc havde gjort ham maalløs, og han stirrede tomt paa et stort, slankt Pigebarn med en blaa strikket Drengehue over det ene Øre, fuldvoksen, i en moderne, stramt siddende Kjole med Tournure.

Frk. Asta Pram, som med hans Straahat i Haanden kom hen til dem, befriede ham af den generte Situation.

»Goddag, Hr. Kandidat! — Jeg tror ikke, Hatten har lidt. Hvalpen tog den kun for Løjer med Læberne. Det er Kandidat Jensen — min Kusine Jenny fra Hovedstaden.«

»Ah! Jeg kender Dem godt, Hr. Jensen; Asta har flere Gange talt om Dem.«

Jensen glad: »Nej, virkeligt! Det var kønt af Dem at tænke paa mig, Frøken Pram.«

— »De véd jo ikke, hvad hun sagde. — Det kan have været noget meget ubehageligt.«

— »Ja — nej — aa! hvorfor skulde Frøken Pram tale ondt om mig?«

— »Nej,« sagde Asta, »det har jeg heller ikke; vi kom blot til at tale om ......«

Jenny afbrød: »Hun sagde saamænd ikke andet, end at De var den eneste præsentab ......, naa hun sagde bare, at De havde præket for Onkel i Kirken.«

— »Ja, jeg har flere Gange prædiket.«

— »Var De ikke gruelig bange, da De stod paa Stolen? — Er De stræng, hvad? Saadan med Fordringer og Forsagelse og gaa i jer selv og det. — Det er kedeligt, at vi ikke kan faa Dem at høre i Morgen. Onkel vil selv; han sidder inde og laver Tale.«

— »Hvor Du dog snakker, Jenny! Kom heller og hjælp med Kaffetøjet. — De burde være kommen til Middag, Jensen.«

— »Ja, vi fik Ænder med Champignons. Magnifique! Jeg har en Svaghed for Ænder. — Der er maaske lævnet noget til Aften, hvis De bliver og spiser.«

— De gik ad den grusrevne Gang op mod Vaaningshuset, en etetages, straatækt Bygning med Frontgavl, Vinløv, Klematis og Espalierferskener over Murene. —

Pigebørnene gav sig til at dække Kaffebordet i Lindelysthuset, medens Jensen stod ubeskæftiget, tyggende paa sit Mundskæg og betragtede dem. Jenny var en fyldig, slank Brunette med flygtige graa Øjne og bevægeligt Minespil; det kastaniebrune Haar var snoet fast om Nakken og laa paa Baghovedet i en skæv Krans; udover Panden et viltert Net af smaa Krøller, som hun fra Tid til anden viklede om Fingrene for at give dem Façon, naar de begyndte at hænge slapt, maaske ogsaa for at de fine, ringbesatte Hænder skulde tage sig saa meget hvidere ud mod det brune Haar.

Hun bevægede sig i smaa Sæt, nervøs, agil, snakkende, med knirkende Sko og Stødlatter.

Det var velgørende for Jensen at vende Øjet mod Asta; hun gik lydløs og virksom; over den høje Pande var Haaret glat strøget tilbage, knyttet i Nakken med en ærbar Knude. Hun var høj og slank, lidt spæd af Former og havde en højhalset engelsk Blusekjole paa med Bælte og en bred Kysestraahat med et blaat Baand under Hagen.

— Nu kom gamle Pastor Pram til med Piben i Munden, iført Slobrok og Røghue. Han nikkede tavs til Jensen og satte sig tankefuld og stærkt dampende paa Bænken; uden at mæle et Ord slubrede han med højt optrukne Øjenbryn sin Kaffe.

Hans Nærværelse gjorde Asta stum, hun gjorde Tegn til Jenny, som havde kastet sig mageligt bagover for at begynde en livlig Diskurs, om at tie stille og hviskede:

»Hys! Fa'r tænker.«

»Paa hvad?«

»Paa sin Prædiken. Du maa ikke forstyrre ham.«

Jenny foldede Hænderne, lagde Hovedet paa Sned og vendte Øjnene med et Udtryk af from Andagt hen imod Jensen, som følte sig meget ubehagelig berørt ved hendes kaade Letsind, men dog mod sin Vilje fangedes af hendes Øjne, Krøller og Korsetliv.

Han kunde næsten ikke holde sine Øjne borte fra hende, hun pirrede ham ved dette evigt skiftende Udtryk, hendes Bevægelser havde noget kattekælent indsmigrende, hun havde en Maade at lade det øverste Øjelaag langsomt glide ned over Pupillen paa, som han fik Hjærtebanken over, hun havde en blød, lad Vane at vippe med Benet, saa Silken rislede. — Jensen følte sig næsten ræd for hende, han søgte at fæste sin Opmærksomhed energisk ved den blide Asta, men en Duftbølge af Violet, et svagt Skrig af Silken, et elektrisk Stød meddelt gennem Havebænkens Ryg fra hende til ham, svingede hans syndige Tanker tilbage til det smukke Pigebarn, hvis Mage han aldrig havde drømt, og som ejede en Ævne at gaa frejdigt paa, som imponerede og fangede ham.

Lige saa gaadefuld som han var kommen, gled Pastor Pram atter bort med Slobroksnorenes duskede Ender slæbende efter sig som to Haler og Røghuen bag i Nakken.

Asta holdt Doggehvalpen fast om Halsen, da den ytrede en heftig, uforskammet Lyst til at give sig i Lag med Kvasterne.

»Pascha med to Kohaler,« hviskede Jenny til Kandidaten; »tænk, hvis Asta nu slap Dyret, og den gav sig til at snuppe ham i Halen!«

— Jensen saa paa hende med et strængt Blik, som ikke lod til at kue hende i fjærneste Maade.

Hun var for fri, denne unge Pige; der var dog Grænser for Spøgen. Det var nærmest uforskammet, det med Halen.

»Er der altid saa morsomt her om Lørdagen?« sagde Jenny. »Gaar hele Huset med Listesko for ikke at bringe Kludder i Tankegangen? — Gaar De ogsaa hele Dagen og muler, Hr. Jensen, naar De skal til det? — Det manglede bare, at man skulde strø Bark paa Stenbroen og tale Fingersprog. Jeg finder det ikke comme il faut saadan at sætte hele Huset til at tænke paa Præken, jeg finder, at Onkel netop skulde tale om det, han laver, han kunde maaske faa en Dessin, en Vending; jeg kunde sagtens fortælle ham noget, han kunde bruge. Skal vi gaa med Respirator hele Dagen, Asta?«

»De maa huske paa, hvad De jo ikke har Forudsætninger til at forstaa, Frøken, at det ikke er saa let at udtænke en Prædiken, som De tror,« sagde Jensen strængt.

»Nej, Gud bevares! Det maa ikke være morsomt at samle Skriftsteder sammen og sige noget om dem.«

»Det er en Gerning, som kræver Ro og dybt Tankearbejde; der maa være Stilhed, for at Sindet kan samles og Aanden tale. Naar jeg skal tænke, saadan som nylig 3dje Søndag efter Trinitatis, da jeg prædikede over Lucas 15de, gaar jeg ud i Skov og Mark for at blive ene og vandrer hele Dagen rundt under Løvet med min Notebog og Blyant i Haanden.«

»Har De da ikke Frokost med i en Botaniserkasse? Det maa jo tage paa Kræfterne at finde paa. — Jeg kender en Forfatter, som siger, at det, han tænker bedst efter, er et halvt Rundstykke med røget Gaas.«

Jensen opgav ethvert Forsøg paa at faa hende til at fatte en Præstemands Lørdagskval, han fandt hende pjattet, næsvis, — verdslig.

Hvilken himmelraabende Forskel mellem hende og saa Asta, der sad stille drømmende med sænkede Øjelaag og kløede Hvalpen paa Næsen.

Asta saa op og mødte hans varme beundrende Blik; hun blev rød og rejste sig.

»Jeg har noget at gøre i Rullestuen. Det er bedre vi gaar derover for ikke at forstyrre Fader.« —

Rullestuen laa ovre i en Længe, den var et lavt Rum med Træluge ud mod Haven, lerstampet Gulv. Gennem Loftet stak Høtotter ned fra Stænget ovenpaa. Midt paa Gulvet stod Rullen med en stenfyldt Kasse over de runde Stokke. — En Pige kom

ind med en vældig Tøjkurv, og Asta gav sig iført et stort hvidt Smækforklæde til at rulle Tøj om Stokkene.

»De kan godt gaa, lille —« sagde Jenny til Pigen, »Kandidaten kan trække, — og saa er vi mere for os selv,« tilføjede hun til de andre. »Tjænestefolk er sladdervorne, der kunde falde Ord, som — aa, Hr. Jensen, gaa over og hent mit skotske Sjal i Forstuen, man kan ikke sidde paa de støvede Sten med sin Kjole.«

Jensen gumlede paa sit Mundskæg og gik. Da han kom tilbage, saa han til sin Forbavselse Jenny ryge Cigaret. — Hun sugede med rund Mund og pustede Røgen fra sig i Stød, stikkende Næsen højt i Sky. — Efter at have bredt Sjalet ud paa Stenene i Overliggeren, krøb hun ved hans Hjælp op paa Rullen og satte sig til at dampe med fuldkommen Sindsro og krydsede Ben.

— Jensen vidste ikke, hvad han skulde tro om hende, hun var faldet som en Bombe ned til ham, han turde ikke rigtig vove sig i Kast med hende af Frygt, for at hun skulde futte af og finde paa det utrolige, — man kunde vente sig alt muligt. Hun sad nu stille og smøgede; men denne Ro forekom ham skæbnesvanger som Luftens Stilhed før Uvejret. Han saa hen paa Asta, hun stod fredelig ved sit Arbejde; det passede smukt til hende, denne Syslen med rent Tøj, syntes han. Hendes Kvindelighed havde aldrig været ham saa paafaldende som nu ved Modsætningen. Hun var i Sandhed yndig! Rullestokken blev skudt under, og Jensen begyndte trægt at skubbe og trække. Hver Gang han skød fra sig, vældede der en Duftstrøm af Violer og tyrkisk Tobak over ham han indsugede den begærligt og trak ivrigere og ivrigere. — Jenny sad tavs og stirrede eftertænksom frem for sig.

»Har De ikke en Blyant hos Dem, Hr. Jensen?«

»Jo, værsaagod. Vil De skrive Vers, Frøken?«

»— Nej, det er bare mine Pandekrøller, som er gaaet op, de hænger altid mod Regn eller henimod Dugfald, jeg har mit Mas med at holde dem. Et rent Barometer!« —

Tøjet var nu færdigt; de gik en lang Tur op ad Vejen gennem Byen, Jensen mellem de unge Piger. Det var nu et vist Velbehag for ham at høre paa Jennys Passiaren, naar han da havde Asta ved Siden; hun var for ham den sikre, trygge Havn, han kunde ty til, naar han havde vovet sig letsindig et kort Kryds ud paa det bevægede, uberegnelige Hav.

Man spiste til Aften i Lysthuset. Pastor Pram havde gjort sin Prædiken færdig, havde taget en Frakke paa og var nu munter

og livlig, rømmede sig og lo over Brillerne. Han spøgede med Jenny, som sad ved Siden af ham og af og til trykkede sig op til ham, og hviskede ham noget i Øret, hvorover han morede sig kosteligt.

Det irriterede Jensen at se, hvorledes hun slog Armene om Onklens Hals og lagde sin Kind op ad hans Bakkenbart. — Hun fangede Jensens Blik og missede til ham med halvt aabne Øjne, hvilket forekom ham lidt — lidt, ja, noget underligt.

Derefter kælede hun igen for Onklen: »Kan nu den gamle stygge Præstemand sin kedelige Tale, som har holdt ham i Hi hele Dagen; han burde meget heller være gaaet ud i Stikkelsbærrene med sin Notebog og Blyant og optegnet de Tanker, som Spurvene og Sneglene indgav ham.«

— Hun lo drillende hen til Jensen, som var meget optaget af at stirre paa Asta, som just lagde noget Anderagout over paa hans Tallerken.

Jenny citerede parodisk Stecchetti:

»Ella era bionda, bella ed io l'amava,
glielo voleva dir ma non l'osava.«

Præsten lo: »Hvor min lille Pige er lærd, — hvor har du det fra?«

»Jeg har en lille Bog, hvor jeg opskriver alt saadant noget, som jeg synes er godt. — — De kommer virkelig til at sige noget mere, Hr. Jensen, for at jeg ogsaa kan faa Dem at citere.«

»Vær nu ikke for slem ved ham, lille Jenny! Han er ung og ubefæstet.«

Jensen saa hen til hende; hun udstrakte Armen med Gaffelen drillende imod ham: »Som den, der frelst fra Skibbrud staar paa Sandet og mod det farefulde Hav sig vender, og ser dybtaandende udover Vandet.«

— Nej, denne unge Pige var ikke til at udholde, han ærgrede sig ogsaa over Præsten, som lagde sig tilbage og kluklo, pegende paa Jenny med Tommelfingeren. — Hun var saa uartig og udannet, at han ikke mere vilde give sig af med hende. Saa var Asta noget andet, noget ganske andet, ganske andet, — han turde næsten ikke se paa hende af Frygt for de lurende graa Øjne derovre og Citater.

— Præsten trak Kandidaten med sig for at vise ham nogle nye Roser, han havde faaet. Jensen hørte Pigebørnene le der henne og lyttede kun halvt til Pastorens Udviklinger om Okulering

og Krydsning. Spadsereturen, Jennys fristende Øjne og Anderagouten havde sat hans unge Blod i Fart; han følte sig behagelig varm og havde en drengeagtig Trang til at klavre eller hugge med Økse eller raabe, — eller -- Blodet bankede i Tindingerne! —

Solen gik luende ned og Myggene sværmede. Det var ikke til at holde ud at staa og høre om Roser og Bladlus og svare ja og Amen til alting. Han aandede dybt, tog Hatten af og strøg sig om den hede Pande, medens han bestandig havde sine Øjne og Øren engagerede ved Lysthuset.

»Nej, denne Gang skulde De, min Sæl, have sagt nej, gode Jensen, — naa, pil De saa hen til Børnene, det vilde være Synd at holde Dem op med fornuftig Samtale.«

»Jeg forsikrer, — jeg forstaar mig naturligvis ikke —«

»Ja vel! Gaa De blot, Far min! Aa, Jenny! Spring ind og hent min Merskums.«

Præsten lagde sig paa Knæ ved sit Rosenflor, og Jensen listede lidt flov af.

Asta stod med Haandfladerne pressede mod sine varme Kinder og saa drømmende ud mod den synkende Sol.

»Hvor det er smukt, Frøken Pram!«

»Ja, man bliver saa fredelig stemt mod Aften, Sindet kommer til Ro, og man er træt af Dagens Byrde. Jeg holder meget af at se vidt ud, jeg plejer at sidde oppe paa Højen hver Aften lidt, før jeg gaar i Sæng. — Kom! — Hvorfor kommer De saa sjældent herover, Jensen? — vi er alle glade ved Dem; Fader sætter Pris paa Dem.«

»Jeg vil nødigt være paatrængende, jeg kommer næsten for tit, synes jeg.«

»Det er mere end en Uge siden, De var her sidst; jeg har savnet Dem.«

»Har De virkelig?«

»Ja, — jeg har det jo noget ensomt efter Moders Død. Naar jeg hele Dagen har været beskæftiget i Huset, trænger jeg til at tale lidt med nogen. — Jenny er meget sød og rar, rigtig kær, men hendes Sind er saa let, og hun forstaar mig ikke altid. Hun tænker ikke meget paa alvorligere Ting. Vi kan langt bedre tale med hinanden. — Jeg husker alt, hvad de fortalte mig sidst om de Stakler, der er forblindede og benægter Biblen; -- det er sørgeligt, at det altid er de store og begavede, som ikke tror; de mangler vist Ydmyghed.«

— Og de begyndte at tale om Tübingerne, Strauss, Rénan og de andre Stakler, medens Solskæret svandt, og Duggen faldt. — Aftenbrisen sukkede gennem Lindene og Natviolernes Krydderlugt bares dem imod.

Han nød sin Lykke: i at sidde ved den yndige Piges Side, tryg, uden Forskansning, uden Attraa; han hørte Jennys iltre Latter, en støjende Mindelse om det urolige Liv, om Verdens Forfængelighed. Nej! Intet kunde lignes med den stille Fryd: at være denne rene, unge Kvinde nær, saa nær, at han kunde tage hendes Haand, hvis han følte Lyst derefter, — og blot turde; at sidde som Broder hos Søster og tale uden Bitterhed, men medlidende om de vildfarne, og vide sig og hende paa den rette Side — —

Jenny brød deres Fred: »Onkel sender Bud efter Parret, han henholder sig til Husets Orden og kommanderer os alle paa Hovedet i Sæng.«

— Jensen, der talte om at gaa hjem, blev let overtalt til at blive om Natten.

— I Husets Frontgavl laa de to Stuer, Asta's og Gæsteværelset. —

»Her skal De være, Hr. Jensen. Asta og jeg ligger ved Siden af. — Gaa nu ikke i Søvne! — Husk at fortælle os, hvad De drømmer, og glem ikke at sætte Støvlerne rigtigt med Hælene indad, for ellers kommer Maren!«

Gæsteværelset var lyst, med hvide Gardiner, en stor bred Sæng og Duft af Lavendler. Han gik til Sængs. Aa! — hvor de Puder var bløde! — Han var træt af Dagen og øm i Armene efter Rulningen. — Den lille Frøken kunde han ikke rigtig lide, pirrende, koket, fripostig, som hun var. Og saa havde hun set saa æggende — eller, ja netop æggende paa ham — ligesom Malkepigen. Nej! Vig bort, alle I, som Skum og Støv og Taage, I er intet værd mod Asta, — den blide, milde, rene, Husets gode Aand, gode Genius, Engel. — Elskværdig og sød havde hun været i Aften, hun havde savnet ham, — hun løj aldrig. — Han hørte Pigebørnenes Snakken ved Siden af — Gud véd, om de talte om ham? Hvad skulde de ellers tale om? — Døren der inde knirkede, et Par Damesko kastedes ud og ramlede ned ad Trappen. — — Puh! hvor varmt! Han havde ogsaa spist meget, maaske for meget af Anderagouten — for at glæde Asta. Hvor han dog holdt af den Pige! — Disse krydrede Retter gjorde én hed. — Han hviskede sagte: Jeg tror, jeg elsker hende, jeg tror virkelig, jeg

elsker hende. Med tilbagetrængt Aandedrag lyttede han halvslumrende, — alt stille. — — —

— Pludseligt forekom det ham, at hans Dør aabnedes, sagte Skridt kom hen mod Sængen, et hastigt Aandedræt og dybe Suk pustede over Ansigtet, en hviskende Røst kaldte ham ved Navn: Clemens, Clemens! — Det er mig! — Asta bøjede sig over hans Leje. Han blev sløvt forbavset ved at se hende; det forekom ham sært og dog selvfølgeligt, at det var hende. — Han følte hendes bløde Arme glide sig om Halsen, hendes varme Kind mod sin, de søde Læber mod hans, hendes Øjne lyste fosforagtigt, og Øjelaaget gled ned over Pupillen, hvis Skær sluktes som en Aftensol. — Det duftede af Violer, — han sank dybt i en Afgrund, klyngende sig til hende, hun lo og kæmpede for at slippe, slog ham med en Kløverblomst over Ansigtet; han favnede hende, hun gled bort, han trak hende til sig, hun lo og vilde brænde ham med en Cigaret, de nøgne Arme lyste, det røde Livstykke bølgede som en Flamme, det sprængtes, og hede hvide Luer vældede frem omkring dem, hendes Haar snoede sig om hans Hals, hun hvirvlede ham rundt i Kredse, det stemmede for Brystet, hun sprang ind paa ham og raabte: Dyret bider, og slyngede ham gysende ned i en dyb, dyb Brønd; — — han vaagnede febersyg og forvildet med Hovedpuden krystet til sig.

Stærene fløjtede udenfor deres Kasser paa Gavlen, Solen lo ind til ham, — det var højt paa Formiddagen. Han var tung i Hovedet, klædte sig langsomt paa og gik ned. —

Der var ingen i Spisestuen; den blanke Temaskine snurrede, Frokostbordet stod dækket med skinnende Dug, hvidt Brød, lyst Smør — Knivene blanke som Solstraaler — alting lyste af Renhed. Saa traadte Asta ind, frisk, hvid og rolig som altid.

»Syvsover! Er det en Tid at komme op paa? De har jo ligget lige saa længe som Jenny.«

Hun rakte ham Haanden, som han næppe turde berøre, han generede sig ved at se paa hende, og skammede sig paa hendes Vegne, at hun kunde lade som intet efter hvad der var hændet dem imellem. — Snak! Det var jo kun Drøm!

»Hvordan har De sovet?«

»Tak, ikke rigtig godt.«

»Det var da kedeligt. Laa De ikke ordentligt? Jeg havde saamænd ofret Dem min egen bløde Hovedpude. Men De har

maaske drømt noget ubehageligt?« sagde hun smilende og saa paa ham.

— Han kastede et sky Blik paa hende for at opdage en mulig skjult Tanke i hendes Ord, en dobbelttunget Mening, han syntes, hun saa ud til at ane noget. Det var indiskret, det Spørgsmaal, ufint, — det berørte ham ubehageligt. — Hun var ikke mere den samme, der var kommet noget fremmed, usympatetisk over hende, ligesom aandet en Plet paa hendes Renhed. Præsten kom ind i Slobrok, med Haaret kæmmet fortil og stift hvidt Halsbind. Hun kyssede ham til Godmorgen og lagde sin Arm om hans Nakke. — Det var Jensen pinligt, hans Fantasi forstørrede hendes Bevægelser, gjorde Kysset varmere, Taget fastere, han kunde ikke lide at se paa hende mere. I ethvert af hendes Ord, Blik, Smil spejdede han efter noget mere, noget usagt, hemmeligt, noget tvetydende, forborgent. — Han gyste ved at se hende løfte Armene og trak sig uvilkaarlig tilbage; hun lod Tungespidsen glide over Tænderne, han blev blussende rød og klam inde i Hænderne. —

Da kom Jenny ind i en hvid, fordringsløs Morgenkjole uden Tournure, men dog med Façon. Hun skyndte sig efter et mut Godmorgen hen til sin Te. —

Hvor hun var ren og frisk og sund og aaben og ligefrem, ingen Skjulthed, ingen halvkvædede Viser, ingen Hentydninger.

Han greb sig i at betragte hende og vendte hurtigt Blikket ud mod Haven, hvor Præsten med Træklodser paa Benene og festligt Ornatlinned gjorde Mordattentat med Tobaksrøg paa Bladsnyltere. — Nej, han turde ikke tale for meget med hende, ikke se paa hende; han kunde jo risikere ogsaa at drømme om hende, og vilde saa nødigt have sin gode Mening om hende forskærtset.

Jenny havde drukket sin Te, hun skød Stolen tilbage og gik hen til ham ved Vinduet.

»Naa, Hr. Jensen! hvordan sov De saa? De ser meget morgengnaven ud og har bestemt haft Visit af Maren eller drømt noget grimt.«

»Nej, jeg har aldeles ikke drømt, slet ikke drømt noget som helst.«

»Bid mig ikke, kære Djævel!« lo Jenny. »Jeg tror næsten, De har drømt, jeg kneb Dem i Næsen, saa ondskabsfuldt ser De paa mig.«

»Jeg har virkelig ikke drømt, blot sovet daarligt,« svarede Jensen med et fjendtligt Blik paa Asta.

Jenny opfangede det. Hun spidsede Munden og sagde halvsagte til ham, idet hun lod sine spodske Øjne spille over hans Ansigt:

»Min lille Bog siger et Ord af Musset: On ne dort jamais bien chez les gens, dont on rêve. Quelquesfois même on ne dort pas du tout.« Og hun drev af med en lun lille Latter.

Han knyttede Hænderne. Hun ogsaa! hun ogsaa!

»Hm, ja nu maa jeg vist se at komme hjem,« stammede han. Han fandt Opholdet utaaleligt.

»Nej, kære Jensen, hvorfor vil De gaa?« spurgte Asta. »Bliv nu, De har jo intet at haste efter. De skal ikke bryde Dem om Jennys Drillerier, jeg skal nok trøste Dem.«

»Kuk, kuk,« galede Jenny.

»Jeg har nogle Breve at skrive, det er nødvendigt, absolut nødvendigt, at jeg — — Farvel! Hils Deres Fader.«

Han gik hurtigt ud af Spisestuen og ilede gennem Haven. De unge Piger saa paa hinanden med stum Forundring. Han næsten løb bort fra Præstegaardshaven ned ad Vejen, afkappende med sin Stok blaa Cikorieblomster og gule Høgeurter.

Da han var naaet gennem Leddet i Hasselhegnet, saa han Malkepigen med det røde Livstykke sidde ved den blissede Ko. — Strip, strip, sprøjtede Mælken i Spanden. Hun vendte Hovedet efter ham, da han gik forbi.

Han kneb forbitret Læberne sammen og stirrede stift lige ud. Nej! nej! — Kvindens Renhed, pyt! han kendte dem, han foragtede dem; Kødets Lyst, Øjnenes Lyst, og Livets Hoffærdighed, Livets Hof—fær—dig—hed. — Saa forsvandt han i Rugmarken, hvis tunge Bølger, gulgrønlige, hviskende, lukkede sig over hans Rundhoved.

Den økonomiske Situation.

(Novbr. 1885.)

I.

»De daarlige Tider.«

I en Række af Aar har man klaget over »de daarlige Tider« og i den seneste Tid er Ondet blevet akut, der er indtraadt en Art Handelskrise, store Tab og megen Forstyrrelse er allerede forvoldt derved, og mange frygte for en almindelig Omstyrten som under Handelskrisen i 1857.

At Stillingen nu ikke er som i 1857 ses imidlertid snart.

Krisen i 1857 kom ogsaa til os i November Maaned, men den kom til os udefra. Det var en almindelig Verdenskrise, der i August Maaned brød ud i Nordamerika og derefter Slag i Slag ramte næsten hele den civiliserede Verden. Fra New York gik den til England og derfra over Hamburg til os. Den nuværende kritiske Situation er derimod et isoleret og lokalt Udslag paa vort Marked, og det synes snarest, at Stemningen paa de store europæiske og amerikanske Pladser er mere tillidsfuld end i den nærmest foregaaende Tid.

Krisen i 1857 kom dernæst med et pludseligt Fald i Varepriserne. Kort forud havde Priserne været paa et Højdepunkt, og da Krisen kom, gik de ned med et Krach. Nu derimod befinde Priserne sig ikke paa deres Maksimum, de have tvært imod længe været dalende og vi befinde os snarest paa et Minimumspunkt. I 1873—74 var Stillingen i den Henseende langt mere som i 1857, hvis den Gang Krachene, som lød til os Syd fra og Vest fra, var kommen til os, kunde der maaske være kommen en

saadan egentlig Handelskrise, men det kom ikke, og i Steden for det pludselige Fald er Priserne i de sidste 10 Aar gleden smaat og langsomt nedefter.

Den nuværende økonomiske Situation er en Frugt af Udviklingen i de foregaaende Aar, for at forstaa den, maa vi betragte Udviklingen i hele dette Tidsrum.

Det, der har givet Udviklingen siden 1874 sit Særpræg, er netop denne Nedgang i Varepriserne. Fra 1870 til 1874 er der en stærk, næsten alle Varer omfattende Prisstigen, der i Gennemsnit beløb sig til lidt over 20 pCt. Derefter gik Priserne atter ned, og i 1879 var man kommen ned til det samme Prisniveau som i 1870, hele Opgangen fra 1870 til 1874 var altsaa tabt. Fra 1879 til 1881 gik Priserne paany lidt op, men efter 1881 faldt de igen og gik nu endogsaa lidt under Prisniveauet fra 1870. Der er nogen Uenighed om, hvad der har været Aarsagen til dette Fald i Varepriserne. Nogle mene, at Bevægelsen er udgaaet fra Guldet, at der har været en Guldmangel, som har drevet Guldets Værdi i Vejret og derved trykket Varepriserne. Andre mene, at Bevægelsen er udgaaet fra Varerne, at der har været Forhold ved disses Produktion, Transport og Afsætning, som har trykket deres Værdi. Men hvad enten nu Bevægelsen er udgaaet fra den ene eller den anden Side, hvad enten det er Guldet, der er gaaet op, eller Varerne, der er gaaet ned, saa er Resultatet det samme, at Varernes Pris udtrykt i Guld er mindre end før, og jeg skal derfor, for ikke at forstyrre Udviklingen, foreløbig lade dette Spørgsmaal ligge og kun se paa hvad Virkningen har været af dette Prisfald. I en senere Afhandling skal jeg dernæst undersøge Prisfaldets Omfang og Aarsagerne dertil.

Varepriserness Dalen har lagt et Tryk paa Forretningslivet. Det er især Grossisterne og overhovedet den store Forretningsverden, der har tabt derved. Deres Handelsomsætning er vel ikke bleven mindre, Indførsel og Udførsel, Omsætning mellem Producent og Forbruger er ikke saa lidt større end før, men Fortjænesten ved Omsætningen er bleven mindre; ti ved Prisernes Synken formindskedes Lagrenes Værdi, Avancen paa Omsætningen blev formindsket og al Spekulation blev farlig. Den forøgede Konkurrence mellem de Handlende og Mellemhandelens Omgaaen ved mere direkte Forbindelse mellem Fabrikant og Detailhandler forøgede Stillingens Vanskeligheder. Ogsaa Landmændenes Indtægter blev formindsket, ti flere af Landbrugsprodukternes Pris

blev lavere, og da mange af Landbrugets Udgifter ere faste, blev Overskudet mindre.

Paa den anden Side var der ogsaa mange, der havde Fordel af Prisernes Fald.

I Detailhandelen bevæge Priserne sig ikke saa hurtigt som i en gros Handelen, Konkurrencen kan kun med en vis Tunghed og Langsomhed regulere Forholdet. Detailpriserne gik derfor ikke straks ned, fordi en gros Priserne faldt, og Forhandlingsgevinsten blev derved forøget. Og de Tab, som Fabrikanten og den større Handlende led, ved at Lagrene formindskedes i Værdi, har for Detailhandelen i Nutiden ikke saa stor Betydning, da man nu sædvanligt kun holder meget smaa Lagre; det er med Nutidens gode Kommunikationer saa let at supplere sin Forsyning. I mange Tilfælde kunde dog denne Fordel for Detailhandelen kun i ringe Grad komme de enkelte Handlende til Gode, ti den bevirkede, at Konkurrencen mellem dem blev skarpere end før, den gav sig Udslag i en stærkere Averteren, i en kostbarere Udstyrelse af Butikslokaler, Varer o. s. v. og endelig i en stor Forøgelse af Butikshandlernes Antal. Derigennem er atter en Del af Detailhandlernes større Fortjæneste kommen andre Klasser til Gode, saaledes Grundejere, Avertissementsblades Ejere m. fl. Ligesom det i Handelen fornemlig er de store Forretninger, der har lidt Tab, og de smaa, der har haft Fordelen, saaledes er det ogsaa gaaet i Industrien. Fabrikanterne med de store Lagre, den store Omsætning og den knebent udregnede Avance paa hver enkelt Forretning, har været mindre gunstigt stillet. Haandværkerne derimod, især de i Provinsbyerne, have haft ret gode Tider; ti Prisen paa deres Frembringelser falder ikke straks, fordi Prisen for deres Raaprodukter er gaaet ned, og Afsætningen har været voksende i Størrelse. Folk med faste Indtægter: Embedsmænd, Pensionister, Rentierer o. l. have haft Fordel af Prisfaldet, derved at Forbruget er bleven billigere, om end Fordelen i mange Tilfælde har været temmelig umærkelig, da Detailpriserne ikke sank saa meget, som man kunde vente. Fordelen ved de lavere en gros Priser er for en stor Del kommen dem til Gode derved, at deres Indkøb er bleven elegantere indpakket, bleven tilbragt i Hjemmet og gennem lignende Smaabehageligheder, som tilsyneladende ikke kostede noget. Om Arbejdsklassens Lønningsforhold i de senere Aar haves ikke mange Oplysninger, men de, der haves, tyde paa, at Arbejdslønnen omtrent har holdt sig paa samme Punkt i en

Række af Aar. Lønnen er vel nok i mange Tilfælde noget mindre end i den bedste Tid i Midten af Halvfjærdserne, men den er afgjort højere end i Begyndelsen af Halvfjærdserne. Paa Landet er Daglønnen nu i Gennemsnit Kr. 1,29, men i Aaret 1871 var den kun Kr. 1,03, og Tyendets Løn synes at være stegen mindst i samme Forhold, jvfr. Danmarks Statistik 2det Bd. pag. 244. Denne Stigning i Lønnen er ogsaa let forklarlig, ti Landbrugsvirksomheden har været i stærk Udvidelse, og om end Maskinernes større Udbredelse har erstattet megen Arbejdskraft, har dette dog næppe kunnet opveje den Formindskelse i Arbejdernes Antal, som har fundet Sted ved Udvandring af Landbrugsarbejdere til Byerne og til Udlandet. Medens Lønnen er stegen, er Udgifterne til Klæder og Føde bleven mindre, og Landarbejdernes Stilling saaledes forbedret. Fremgangen var ikke stor, og den faldt paa et Sted, hvor der var i høj Grad Trang dertil, men en Fremgang var der dog. I København er Lønnen til det faste Tyende stegen en Del; om de industrielle Arbejderes Fortjæneste kan Forf. ikke udtale nogen bestemt Mening, men det antages dog, at den i Almindelighed er noget højere end i 1870; da paa den anden Side de fleste Forbrugsartikler er bleven lidt billigere, ogsaa i Detailhandlen, og Huslejen næppe er stegen, uagtet de mange nye Boliger ere bedre udstyrede end de gamle, saa har der ogsaa her været en, om end kun mindre Fremgang.

Medens, som ovenfor paavist, næsten alle Varepriser en gros ere gaaede ned, er der dog ved Siden deraf en Mængde andre Priser, der have holdt sig, det er især saadanne, som staa udenfor det egentlige Forretningsliv: Betaling for aandeligt Arbejde, Honorarer o. l. og forskellige Smaaudgifter, der erlægges i runde Summer. En Mængde af disse Priser blev sat op i de flotte Tider først i Halvfjærdserne, til Dels i Anledning af Møntforandringen, og da de, naar de en Gang have fæstnet sig, kun vanskelig komme ned, have de fleste af dem holdt sig til Dato. For de Personer eller Samfundsklasser, der tage disse Indtægter ind, har der altsaa ligget en Fordel i, at deres Forbrugsartikler efterhaanden er bleven noget billigere. I flere af Byerne, især i København, er der endelig bleven skabt stor Formueforøgelse for de Personer, der have haft ubebyggede Grunde, derved at disse ere stegne i Værdi.

Det er altsaa tvivlsomt, om man saadan i al Almindelighed kan sige, at Tiderne have været daarlige i den sidste halve Snes Aar. De have bragt Tab for nogle, og de have bragt Fordel for

andre. Men Landet som Helhed, har det haft størst Fordel eller størst Tab ved de dalende Priser?

Se vi hen paa den Virksomhed, der har været udviklet af Landets produktive Kræfter, da synes denne ikke at have været i Tilbagegang, tvært imod, paa de fleste Omraader finde vi Fremgang, og det en Fremgang, der er større end Tilvæksten i Befolkningen. Det er ikkė gaaet vort Landbrug, som det t. Eks. har været Tilfældet i England i denne Periode, at store Arealer, der før anvendtes til Kornavl, nu ere blevne lagte ud til permanent Græs, eller at Gaarde staa ledige, fordi man ikke kan finde Forpagtere til dem. I Danmark er tvært imod det dyrkede Areal bleven udvidet stærkere end nogensinde før; fra 1876 til 1881 voksede det med 222,000 Tdr. Land, og det er ikke blot Græsningsarealerne, der ere voksede, Kornarealerne ere voksede endnu mere end hine. Kreaturbesætningerne ere ligeledes tiltagne, fra 1876 til 1881 forøgedes Besætningerne med over 100,000 Stkr.[1]). Omfattende og kostbare Forbedringer ere indførte i Driften, hvoriblandt kan nævnes, at der i Femaaret 1876—81 blev drænet 277,000 Tdr. Land. Bygningerne blev forbedrede og udvidede, navnlig Mejeribygningerne, og Assurancesummen for Landbygninger voksede fra c. 800 Mill. Kr. i Aaret 1874 til c. 1200 Mill. Kr. i Aaret 1884. Udbyttet af den aarlige Høst har stillet sig saaledes:

Der avledes af de 4 Hovedkornsorter m. m.

i	Aaret	1875	20,1	Mill.	Tdr.	i	Aaret	1880	22,4	Mill.	Tdr.
i	—	1876	17,2	-	-	i	—	1881	19,8	-	-
i	—	1877	18,3	-	-	i	—	1882	22,8	-	-
i	—	1878	21,7	-	-	i	—	1883	21	-	-
i	—	1879	18,8	-	-	i	—	1884	20,9	-	-

Det er nok muligt, at Høstudbyttet var bedre i de Aar, der gik nærmest forud for 1875, derom haves ikke statistiske Oplysninger, men indenfor de 10 Aar 1875—84 har der, som det vil ses, været en Tendens til Fremgang, og dertil kommer, at Høsten for indeværende Aar, 1885, synes at have været over Middelhøst.

Det fremgaar af disse Oplysninger, at om end Landmændene have været mindre godt stillede paa Grund af, at Priserne paa deres Produkter have været synkende, saa har selve Landbrugs-

---

[1]) ɔ: saakaldet „reduceret Kvægstyrke“ ved hvilken en Hest regnet = $1^{1}/_{2}$, et Stykke Hornkvæg = 1, et Faar = $^{1}/_{10}$, et Svin = $^{1}/_{4}$.

virksomheden ikke været i Tilbagegang, men tvært imod i god Fremgang, man har arbejdet ivrigere end ellers, og i højere Grad end sædvanligt forbedret og forøget Produktionsmidlerne.

Noget lignende gælder om den industrielle Virksomhed. Det har været vanskelige Tider for Driftsherrerne, fordi deres Avance er bleven formindsket, men derfor er den industrielle Virksomhed ikke bleven mindre. Det er kun meget faa Fabriker der have staaet stille eller formindsket deres Produktion, de fleste have forøget deres Virksomhed. I enkelte Retninger har der været en Stilstand, det gælder især om Skibsfarten, men her har særlige Forhold gjort sig gældende, og selv i Skibsfarten har Tilbagegangen eller Stilstanden mere været en Formindskelse i Skibsredernes Indtægt end en Formindskelse af selve Transportvirksomheden.

Omsætnings-Statistiken peger i samme Retning. Landets Forbrug af indførte Varer er forøget ikke saa lidt. Et Udtryk derfor har man i Toldindtægterne. I 1875—76 naaede Toldindtægten et foreløbig Maksimum, 19,95 Mill. Kr., i de følgende Aar var der en lille Nedgang og i 1877—78 var Toldindtægten kun 18,32 Mill. Kr., men fra nu af gik Indtægten uafbrudt op, og i 1883—84 udgjorde den 23,9 Mill. Kr. I 1884—85 kom der en lille Tilbagegang og Toldindtægten var 22,7 Mill. Kr., men selv dette var dog c. 4½ Mill. Kr. mere end i 1877—78 og 2,8 Mill. Kr. mere end i det »store Aar« 1875—76. Undersøger man hvilke enkelte Vareposter det er, der har bragt Toldindtægten til at vokse, saa er det dels Varer, som ere Genstand for den store Befolknings Forbrug, som Sukker, Kaffe, Manufakturvarer, Petroleum m. m., men ved Siden deraf er det ogsaa Produktionsfornødenheder som Metaller, Tømmer og Træ, Stenkul m. fl., og Indførselen og Forbruget af disse er indtil 1883 incl. (senere Oplysninger haves ikke) stegen endnu mere end Indførselen af umiddelbare Forbrugsartikler. Atter dette vidner om, at den indenlandske Produktionsvirksomhed som Helhed har været i Fremgang i de sidste 10 Aar.

Undersøger man Størrelsen af Sparekasseindskudene, finder man atter her Fremgang. Fra 1876—78 gik Sparekassernes samlede Indskudssum ned fra 221 Mill. Kr. i 1876 til 200 Mill. Kr. i 1878, men siden er den atter vokset saaledes, at den i 1883 udgjorde 347 Mill. Kr., altsaa en ualmindelig stærk Tilvækst. Ogsaa andre Data, saaledes den stigende Indtægt af Stempelafgifterne og Arveafgiften m. m., pege i samme Retning, tale om en forøget

Omsætning, en større Velstand. Alt tyder saaledes paa, at Frembringelsen af Formuegenstande har været i kraftig Tilvækst her i Landet i de sidste 10 Aar, og at Mængden af nyttige og værdifulde Genstande, der staa til Nationens Disposition, er bleven forøget og ikke formindsket. Derimod er der foregaaet den Forandring med disse Genstande, at deres Værdi udtrykt i Guldmønt ɔ: deres Pris er bleven mindre end før. En saadan blot nominel Forandring af Genstandenes Værdi er uden større Betydning for Landets egne indre Omsætningsforhold; ti hvad den indenlandske Sælger taber derved, det vinder jo den indenlandske Køber. Overfor Udlandet faar det derimod en mere reel Betydning, her er det et Tab, naar alt, hvad vi sælge til Udlandet bliver lavere betalt end før, men paa den anden Side faar Landet en Fordel, naar det, vi købe fra Udlandet, ogsaa er bleven billigere. Om Prisfaldet har bragt Landet Fordel eller Tab beror altsaa paa, om vore Eksportartikler ere faldne mere i Pris end vore Importartikler. Den sikreste Maade at udfinde dette paa vilde være at beregne Udførselens og Indførselens Værdi, dels efter faste, ensartede Priser for den hele Periode, dels efter Priserne i hvert enkelt Aar. En Beregning af en noget lignende Art er foretaget af Statistisk Bureau for Aarene 1880—84, og den viser, at Prisbevægelsen gik i en for os gunstig Retning i de tre første Aar 1880—82 og i en ugunstig Retning i de to sidste Aar 1883—84, men Beregningen viser ikke, om dog ikke selv disse to sidste Aar frembød et gunstigere Prisforhold end hvad der var almindeligt i tidligere Tid. I saa Henseende skal jeg kun bemærke, at Prisen paa vore vigtigste Landbrugsprodukter i Gennemsnit for Aarene 1880—84 ikke er gaaet saa meget ned siden »de gode Aar«, den første Halvdel af Halvfjærdserne, som Prisen paa vore vigtigste Importartikler. Dette skal nærmere blive paavist i den følgende Afdeling af denne Undersøgelse, foreløbig skal jeg henvise til min Kollega Prof. Scharlings Bemærkninger herom i sidste Hæfte af Nationaløkonomisk Tidsskrift (6te Hæfte, Pag. 534). Det synes saaledes som om endog selve det almindelige Prisfald er foregaaet paa en saadan Maade, at det er bleven til Fordel for Danmark, idet de andre Landes Frembringelser ere sunkne mest, saa at vore i Sammenligning dermed ere stegne i Værdi.

Men naar altsaa ikke alene Mængden af Produktionsmidler og af andre nyttige Genstande her i Landet er bleven større, men naar ogsaa disses Købeævne overfor Udlandets Frembringelser er

bleven større, medens det kun er den nominelle Pris, der er bleven lavere, saa synes jo Landet at have været i glædelig Fremskridt og hvorfra kommer saa den megen Tale om, at Tiderne have været daarlige? Den kommer for det første derfra, at Prisfaldet i Varerne har, som alt ovenfor omtalt, frembragt en anden Fordeling af Formuen og Indtægterne. Nogle Samfundsklasser have vundet, og andre Samfundsklasser have tabt ved den Forandring, der er foregaaet. De, der have vundet, er de store, brede Samfundslag, der have faaet deres Forbrug billigere, medens deres Indtægter ikke ere formindskede eller til Dels endog ere forøgede, det er Arbejdsklassen, især den saa talrige Klasse af Landarbejdere, det er dernæst Middelklassen, de fleste Detailhandlere og Haandværkere samt offentlige og private Bestillingsmænd. I Sammenligning dermed ere de Klasser, der have tabt ved Prisfaldet, Landmændene og de større Forretningsmænd, forholdsvis ikke saa talrige, og idet Tabet har ramt en mindre Kreds er det bleven mere føleligt for den end Fordelen er bleven det for de mange. Dertil kommer, at medens Tabet er fremtraadt som en Indtægts- og Formuesformindskelse, noget man altid lægger Mærke til, saa er i Modsætning dertil den Fordel, som Prisfaldet har bragt, kommen saa gradvis, ad saa skjulte Omveje, at den ofte er undgaaet Opmærksomheden, Fordelen er jo navnlig kommen derved, at Forbruget er blevet billigere, og ofte er Forbrugets større Billighed, uden at man har lagt Mærke til det, bleven omdannet til, at Forbruget er blevet større og bedre. Endelig har den Omstændighed bidraget til, at man hører saa megen Tale om »de daarlige Tider«, at de Samfundsklasser og Personer, der have lidt Tabet, det i Almindelighed er de toneangivende i Forretningslivet, det er Driftsherrerne, de som lede Forretningerne, som give Offentligheden Meddelelser om Situationen; de have, og for deres Vedkommende med fuld Føje, atter og atter udtalt i Blade og andre Steder, at Forretningerne gik daarligt og gav lidt eller intet Overskud. Men hvorfor gik det daarligt med Forretningerne? Ikke fordi de producerede og omsatte mindre end før, men fordi de maatte overlade Varerne til Konsumenterne for lave Priser. Omvendt var saa de, der fik Fordelen af de lave Priser, Folk, hvis Røst ikke høres i Forretningslivet, og som desuden ofte ikke forstod eller bemærkede Forandringen, for en stor Del var det jo Kvinder og Børn.

Er det altsaa forkert, at Tiderne have været og ere daarlige? Som Helhed kan man paa ingen Maade sige, at de sidste 10 Aar have været uheldige for Danmark i økonomisk Henseende, men Tidsrummet har ikke været ens helt igennem. Der var et Par virkelig daarlige Aar i den sidste Halvdel af Halvfjærdserne, og det synes atter at de sidste to Aar 1884 og 1885, eller maaske dog kun det sidste Aar, Aaret 1885, ligeledes har været et mindre godt Aar, og det ikke blot, ligesom den øvrige Del af Perioden, uheldigt for de egentlige Forretningskredse og Landmændene, men uheldigt for hele Samfundet. For 1884 og 1885 mangle de fleste vigtigere statistiske Oplysninger; men de enkelte, der haves, tale for, at der i disse to Aar virkelig har været nogen Tilbagegang, om den end ikke har været ret stor. Toldindtægterne gik som alt anført ned fra 23,9 Mill. Kr. i 1883—84 til 22,7 Mill. Kr. i 1884—85 og i den forløbne Del af Finansaaret 1885—86, fra 1 April til 1 Decbr. 1885, ere Toldindtægterne atter lidt mindre end i det tilsvarende Tidsrum af det foregaaende Aar (18,7 Mill. Kr. i 1884 men 18,5 Mill. Kr. i 1885). Ogsaa paa anden Maade viser Omsætningsstatistiken en Tilbagegang for den sidste Tid. Statistisk Bureaus Beretning for Aaret 1884 er endnu ikke udkommen, saa man kan ikke gaa nærmere ind paa Enkeltheder, men, efter hvad der er meddelt mig, viser saa vel Udførelsen som Indførelsen en Tilbagegang i Værdi. Ligeledes viser Beretningen om Statsbanernes Virksomhed i 1884—85, at der har været en lille Tilbagegang i Godstrafiken i dette Aar. Høsten i 1884 var ogsaa lidt ringere end i de to nærmest foregaaende Aar, og Priserne paa Landbrugsprodukter have været endnu lavere end før.

Der var altsaa en mindre Tilbagegang i 1884, der blev noget stærkere i Løbet af 1885, og navnlig medførte det sidste Aars lave Priser paa Landboprodukter betydelige Tab; men dette er ingenlunde tilstrækkeligt til at forklare den pludselige Stoppen op paa alle Omraader og den hele økonomiske Misêre, som fremtraadte i dette Efteraar. Vi havde jo forud haft en Række af gode Aar, Pengemarkedet var vedblivende ret rigeligt, og paa de store udenlandske Markeder var der intet foruroligende. Der maa altsaa have været andre Aarsager tilstede her i Landet. Og disse kan da ogsaa paavises.

Det er ovenfor bleven paavist, at man paa flere Omraader søgte at imødegaa de synkende Konjunkturer ved at forbedre og udvide Produktionen, og at dette havde været Tilfældet gennem en

Række af Aar; man opnaaede derved til Dels Hensigten, og man holdt tillige Virksomheden i fuld Gang, skaffede den store Befolkning nogenlunde stadig og lønnende Beskæftigelse og holdt Nationalvelstanden oppe, men Bedriftens Ejer eller Bruger bragte ofte sig selv i en vanskelig Stilling derved, idet han har maattet anspænde sine pekuniære Kræfter og sin Kredit yderligere end ønskeligt. Pengene til disse Forbedringer skaffedes til Veje dels fra Landet selv, for en stor Del ved Opsparing fra Detaillister, Smaafolk og Folk med faste Indtægter, for hvilke jo den hele Tidsperiode havde været gunstig, men en stor Del af Pengene kom ogsaa fra Udlandet, dels ved at vi have solgt meget af vor Beholdning af fremmede Værdipapirer, dels ved at vi have eksporteret indenlandske Værdipapirer. Dette Forhold er særlig bleven klart belyst af Hr. Nationalbankdirektør Levy (Nationaløkonomisk Tidsskrift 1884. 6 Hæfte), der tillige har paavist, at Landets Beholdning af ædelt Metal er bleven formindsket. Det oplystes der bl. a., at der i 1884 fandtes i Udlandet 29,8 Mill. Kr. af danske Værdipapirer foruden Telegrafaktier til et Beløb af 21,7 Mill. Kr., at vor Beholdning af fremmede Værdipapirer, der i 1873 udgjorde 107 Mill. Kr. siden den Tid var bleven betydelig formindsket, og at Landets Beholdning af ædelt Metal og udenlandsk Valuta var gaaet ned fra 97,9 Mill. Kr. i 1881 til 69,4 Mill. Kr. i 1884. Det er altsaa meget store Summer, der paa disse Maader bleve tilvejebragte fra Udlandet, og rimeligvis ere de i Løbet af det sidste Aar voksede ikke lidt, da Landets Handelsbalance vedvarende har været ugunstig.

Men hvor store end de Kapitaler ere, der paa denne Maade ere tilvejebragte udefra, dels ved at vort Tilgodehavende hos Udlandet er formindsket, dels ved at vor Gæld til Udlandet er forøget, saa ere de dog kun smaa i Sammenligning med de kolossale Værdier, hvormed Indlandets Formuemasse er forøget. Jeg skal kun minde om de alt anførte Data, at det dyrkede Areal her i Landet i et Femaar er forøget med 22 □ Mil; at i samme Tidsrum det drænede Areal er forøget med 27 □ Mil og Kvægstyrken med 100,000 Stkr., medens der i det sidste Tiaar er sat 400 Mill. Kr i Landbrugsbygninger og over 200 Mill. Kr. i Byejendomme. Det er mange Gange mere end, hvad vi i samme Tidsrum have faaet fra Udlandet, det er altsaa indlysende, at om end Landets Gæld er forøget, saa er dets Aktiver forøget undnu meget mere. Lad være, at en Del af disse Kapitaler ere anbragte i Luksusøjemed, saa kan der dog ingen Tvivl være om, at ogsaa Landets produktive Kræfter ere i høj Grad forøgede. Men der er den

Ulæmpe ved denne store, usædvanlig store, Kapitalanbringelse, at den for en større Del end hidtil er sket ved Kreditens Hjælp. Dette skyldes bl. a. den Omstændighed, at de nye Kapitaler, som ere opsparede i de senere Aar, paa Grund af den Flytning af Indkomsten og den forandrede Formuesfordeling, der er frembragt ved de lavere Priser, fornemlig er kommen fra andre Samfundsklasser end de, der hidtil have bidraget mest til at samle de nye Kapitaler. Kapitalen saa vel som Samfundet er bleven mere demokratisk. I Steden for færre større Kapitaler kommer der i den nyere Tid talrige Smaakapitaler, der ved Kreditens Hjælp eller gennem Aktieforetagender blive samlede og anvendte i Produktionen.

Foruden at Producenterne have brugt en større Kredit end hidtil, have de tillige ofte benyttet mindre passende Kreditformer. De have t. Eks. undertiden benyttet Forretningskredit for derved at tilvejebringe Kapitaler, der ere blevne mer eller mindre fast bundne i Produktionen, og de have benyttet svævende Gæld i mange Tilfælde, hvor de burde have benyttet konsolideret Gæld.

Noget saadant kan uden Ulæmpe gaa en Tidlang og til et vist Punkt, og hvis Tiderne blive nogenlunde gode, ville de store laante Kapitaler, der ere anbragte i Forretningerne, forrente sig godt, og de for store Engagements, man mulig har paadraget sig, kunne efterhaanden afvikles med temmelig Lethed. Fra 1879 til 1883 mærkedes derfor ingen Ulæmpe af denne Situation, ti i dette Tidsrum holdt Priserne sig nogenlunde. Men i 1884—85 blev Konjunkturerne mere trykkede, og i Efteraaret 1885 faldt Priserne paa Landbrugsprodukter stærkt, og da nu samtidig dermed den store Befolkning, hvis Opsparinger i stor Udstrækning (gennem Sparekasser, Kreditforeninger, Aktier o. l.) var anbragt i den Udvidelse af Bedrifterne, som har fundet Sted i de senere Aar, blev skræmmet ved en opsigtsvækkende Fallit (H. P. Hansen jun.), rystedes Krediten, der allerede forud var anspændt i høj Grad. Den samlede Virken af disse to Forhold, den seneste Tids Prisfald og Kreditens Rystelse, bevirkede, at det usunde og spændte i Situationen kom til et Udbrud. Hvad der var usolidt maatte nu falde, adskilligt kørte blot foreløbig fast, men næsten alle tog mer eller mindre Reb i Sejlene. Overalt indskrænkede man saa vel Forbruget som Produktionen, og medens der hidtil kun i ringe Grad havde været Tilbagegang i Virksomhederne og derfor havde været nogenlunde god Fortjæneste for Arbejdsklassen, indtraadte der nu en pludselig og stærk Tilbagegang, og Arbejdsløshed og Indtægtsforminskelse begyndte at brede sig blandt Tusender.

— Vi skulle derefter gaa lidt nærmere ind paa Situationen for nogle enkelte Hovedgrupper af Producenter og særlig betragte Landmændenes Stilling.

Landmændenes Stilling trues fra to Sider, fra den svævende Gæld, som mange have paadraget sig, og fra at deres Udgifter ere for store i Forhold til de reducerede Indtægter.

Det bekræftes fra alle Sider, at Landmændenes svævende Gæld er vokset, i mange Tilfælde i en betænkelig Grad. Dette er heller ikke saa underligt, ti Tiderne have været trykkende, og den større Intensitet i Driften, hvormed man har søgt at imødegaa Trykket, har kostet mange Penge; Landmændene have derfor haft ondt ved at klare alle deres Udgifter, de have trukket deres Betalinger ud, faaet Forskud hos den Købmand, der forhandler deres Produkter, eller laant hos Banker og Sparekasser. De have haabet paa, at det næste Aar blev bedre, men »det næste Aar« blev ringere end sin Forgænger.

En saadan større svævende Gæld er en betænkelig Ting for Landmændene, det er dyre Laan, ofte mest dyre, naar de tilsyneladende ere rentefri, og de ere udsatte for, at Laanet bliver forlangt tilbagebetalt paa en Tid, hvor det er dem mest ubelejligt. Ogsaa for Samfundet som Helhed er det uheldigt, naar denne Art Gæld vokser udover en vis Grænse, ti derved bindes en stor Del af den Kapital, som var bestemt til at holdes disponibel som Forretningslivets Driftskapital. At Landmændene benytte Kreditens Hjælp til dermed at supplere deres Driftskapital, er i og for sig fuldt berettiget, men de bør da benytte Kreditformer, som passe til Øjemedet, der bør anvendes Kapitaler, som søge Anvendelse paa denne Maade, og Driftslaanene bør holdes indenfor en passende Grænse. Det er selvfølgelig i første Linje Landmændenes egen Skyld, at disse økonomiske »Leveregler« ere overtraadte, men det bør dog ogsaa fremhæves, at der her i Landet er gjort lidet eller intet for at skaffe Landmændene Driftskredit paa en for dem passende og hensigtsmæssig Maade, og at det til Dels er vedkommende Pengeinstituters og især Købmændenes egen Skyld, at de have tilladt Krediten at løbe saa langt ud, og have ladet sig friste af Fordelene ved herigennem at skaffe sig Kunder. Havde man i Tide halet ind paa Krediten og derved lagt et Pres paa Landmændene, saa at disse var bleven tvungne til at formindske deres Udgifter og til ikke at indlade sig paa større Foretagender end de kunde overkomme, saa havde Stillingen

været bedre for alle Parter. Hvis derimod nu denne svævende Kredit, som Landmændene have indladt sig paa og til Dels med Føje gjort Regning paa, skal inddrages pludseligt og i stort Omfang, vil det kunne medføre store Tab baade for Debitorer og Kreditorer, og deriblandt mange Tab, som ellers ville kunne undgaas. Forhaabentlig vil noget saadant dog ikke ske; det ligger lige meget i alle Parters Interesse, at Indskrænkningen af Krediten foregaar saa læmpelig og gradvis som mulig. En forceret Inddragelse af Gælden vil der vel ogsaa kun da være Fare for, hvis flere af de store Provinskøbmænd eller af de lokale Banker og Sparekasser skulde blive nødte til at standse; men det synes jo, at det værste i saa Henseende allerede er overstaaet, og man tør vel haabe paa, at der fra de ledende Mænds Side vil blive gjort, hvad der kan gøres, for at støtte alt, hvad der i Bunden er sundt og solidt og kun foreløbig er kørt fast.

Men ved Siden af den Fare, som kan opstaa for Landmændene ved en for pludselig Inddragen af den svævende Gæld, er der ogsaa en anden af mere dybtliggende Art. Det er den, der hidrører fra, at Landmændenes Udgifter ved de nuværende Produktpriser ere for store i Forhold til Indtægterne. Indtægterne ere formindskede ved de lave Priser paa flere af Landbrugets Frembringelser, Udgifterne ere for en Del ogsaa formindskede og Livet er blevet billigere, men en Del af Udgifterne er ikke sunket, det gælder saaledes om Skatterne; Statsskatterne ere vel sunkne lidt, men til Gengæld ere Kommuneskatterne stegne; det gælder ligeledes om Arbejdslønnen, der vel endog er stegen; og det gælder navnlig om Renter af Gæld, om Forpagtningsafgifter o. lign. I de ualmindelig gode Aar for Landmændene midt i Halvfjærdserne steg Forpagtningsafgifterne og Prisen paa Landejendomme stærkt. Ejendommenes Værdi blev kapitaliseret efter de Indtægter, de den Gang afkastede. Siden den Tid er Ejendomspriserne omtrent forbleven staaende paa det samme Niveau, en kort Tid sidst i Halvfjærdserne var der en lille Nedgang, men siden er de atter gaaet lidt op. Da Udbyttet af Landbruget gik ned efter 1874—75, fastholdt man alligevel de gamle Ejendomspriser, man vilde ikke akceptere Nedgangen som noget vedvarende, man haabede stadig paa, at Tiderne atter skulde bedres, og man søgte ved mere energisk Arbejde og ved forandrede Driftsmaader at holde Udbyttet og dermed Ejendomspriserne oppe. Følgen af de høje Ejendomspriser er bleven, at de, der have købt Landejendomme i de sidste 10—12 Aar og kun

have udbetalt en mindre Del af Købesummen, sidde med høje Prioriteter, der med de nuværende lave Varepriser ere vanskelige at forrente. Og Forpagterne, der sædvanligvis maa betale Afgifter, der ere fastsatte under Hensyn til opadgaaende Konjunkturer, ere næsten endnu uheldigere stillede.

Er der nu nogen Fare for Landbruget ved denne Situation? For Landbruget som Landbrug er der ingen Fare, selv om de senere Aars lave Priser skulde holde sig vedblivende. Der er ved disse Priser ingen Udsigt til, at Jorden vil gaa ud af Drift eller blive mindre produktiv, ti det er ikke Landbrugsprodukternes Værdi, deres Købesum overfor andre Varer, der er sunken, det er kun deres nominelle Pris. Det Tryk, der har været tilstede, har ikke hvilet saa meget paa Landbruget som paa Landmændene, det skyldes ikke saa meget Landbrugets forandrede Produktivitet som det skyldes, at de nuværende Landmænd have sat sig for for store Udgifter ved at de have købt eller forpagtet for dyrt. En Synken af Ejendomspriserne vilde ødelægge mange Landmænd, men ikke Landbruget, det vilde ikke være nogen varig Svækkelse af Landets Velstandskilder.

Men er der nogen Fare for, at de nuværende Landmænd i stor Udstrækning ville blive ødelagte? Heller ikke det tror jeg. Tiderne kunne være trykkende nok og ville nødsage Landmændene til at indskrænke baade deres personlige Udgifter og deres Driftsudgifter, og mange Landmænd, der hidtil have spillet store Herrer, ville blive nødte til selv tilligemed deres Hustruer og voksne Børn at tage fat med i Arbejdet, og dette er vistnok ogsaa for en Del allerede sket. Det er sandsynligt, at mange Landmænd alligevel ikke kunne klare sig, hvis Tiderne ikke bedre sig, men at dette skulde ske i nogen stor Udstrækning, kan næppe antages. Lad os en Gang se paa, hvor stor Nedgangen har været i Prisen paa de vigtigste Landbrugsprodukter.

Kapitelstaksten i Gennemsnit for hele Landet har været:

	Aar 1884.	Aar 1883.	Fem-Aaret 1879-83.	Fem-Aaret 1874-78.	Ti-Aaret 1874-83.	Ti-Aaret 1864-73.
Rug pr. Td.	11,49	11,98	13,32	13,15	13,28	13,55
Byg —	10,65	10,95	11,23	12,33	11,79	11,06
Havre —	7,87	7,72	7,50	8,55	8,02	7,34
Hvede —	12,98	15,24	17,13	17,60	17,36	19,07
Smør pr. Pd.	0,91	0,89	0,88	0,88	0,88	0,70
Flesk —	0,52	0,55	0,55	0,55	0,55	0,46

Kapitelstaksten for 1885 bliver først sat i 1886, og kan altsaa ikke anføres her.

Betragter man nu den anførte Række af Kapitelstakster, vil det ses, at Kornpriserne ere faldne, men at Faldet dog ikke er saa stort, som Talen ofte lyder. Sagen er, at man er tilbøjelig til at sammenligne de nærværende lave Priser med enkelte Aar i Forvejen, hvor Prisen stod usædvanlig højt, t. Eks. Aaret 1881, da Hveden stod i en Takst af 18⅛ Kr. pr. Td., men det er selvfølgeligt aldeles uberettiget; man maa sammenligne Rækker af Aar med hinanden, t. Eks. 5 Aar med 5 Aar, eller 10 Aar med 10 Aar, og det vil da vise sig, at Faldet i Kornpriserne ikke er saa meget stort endda. Desuden spiller Kornsalget for nærværende Tid en langt mindre Rolle for vort Landbrug end forhen, det meste af Kornet fodres op, i Steden for at sælges, og det er ved Salget af Kreaturprodukter, især Smør og Svin, at Landmanden faar de fleste Penge ind, men, som det vil ses af Tabellen, Prisen paa disse Produkter er slet ikke sunken indtil 1884 inkl. At Kornpriserne ere lave, er en Fordel for Kreaturbedriften og indeholder en yderligere Opfordring for Landmændene til at føre Driften i denne Retning. Det er egentlig kun Faldet i Bygpriserne, og især i Hvedepriserne, der har medført større Tab for Landmændene, og det er derfor i de Egne af Landet, hvor Dyrkningen af disse Sædarter har størst Betydning (især Lolland-Falster, hvor dog paa den anden Side Sukkerroekulturen har været en betydelig Hjælp), at Landmændene i højst Grad have følt Tidernes Tryk.

Om Prisen paa levende Kreaturer kan jeg ikke anføre ensartede Data længere tilbage end til 1876 (Statistisk Bureaus Udførselsværdier). Priserne stillede sig saaledes:

	1884	1883	1880—84	1876—80
Heste pr. Styk	800 Kr.	850 Kr.	830 Kr.	760 Kr.
Okser og Køer pr. Stk.	200 -	220 -	222 -	224 -
Kalve pr. Styk	50 -	50 -	56 -	54 -
Svin pr. Styk	70 -	70 -	82 -	83 -
Faar pr. Styk	30 -	35 -	34,40 -	33 -

Her er ganske vist en Tilbagegang i Priserne i 1884, men den er dog ikke ret stor, og i Femaaret 1880—84 ere Priserne paa levende Kreaturer kun en Ubetydelighed lavere end i Femaaret 1876—80.

For Landbrug, der have fulgt med de forandrede Konjunkturer og hvis Driftsherrer have været i Besiddelse af Dygtighed og tilstrækkelig Driftskapital, saa at de have kunnet være fuldt ud Herre over Bedriften, er det tvivlsomt, om Prisforholdene i det sidste Femaar, 1880—84, har været i Gennemsnit synderlig ugunstigere end i foregaaende lige saa store Tidsrum. Jeg har ogsaa faaet Indtryk af, at denne Opfattelse af Forholdene er raadende i de fleste af vore Landbrugsblade. For de Landbrug, der ikke have haft saa gunstige Betingelser, som ikke have fulgt med Tiden, og hvis Brugere ikke have haft tilstrækkelig Driftskapital, har Prisforholdene selvfølgelig stillet sig ugunstigere.

I Løbet af det sidste Aar, 1885, er derimod Landbrugets Stilling bleven betydelig forværret. Høsten i 1884 var mindre god, Høsten i 1885 var vel bedre, men Priserne have nu stillet sig meget ugunstigt. Byg og Hvede var i Slutningen af Oktober Maaned 1885 omtrent 1 Krone lavere for 100 Pund end paa samme Tid Aaret forud, Rug var omtrent 1½ Kr. lavere, Flæsk var 20 à 25 pCt lavere og Smør 8 à 10 pCt. lavere i Pris. Hvis disse Priser skulde holde sig eller gaa endnu lavere, ser det unægtelig truende ud for Landmændene; men det forekommer mig ikke, at der er Grund til at befrygte noget saadant. Fra et enkelt Aars ualmindelig lave Priser kan man ikke drage en almindelig Slutning. Der kan opvises talrige lignende Eksempler fra Fortiden paa pludselige, kortvarige Fald i Prisen paa Landbrugsprodukter, og der foreligger intet i den almindelige Situation, der tyder paa, at det er konstant virkende Aarsager, der har fremkaldt dette Aars Prisfald i Landprodukter. Og kan Landbruget blot komme tilbage til Gennemsnitspriser som i Femaaret 1880—84 eller i Tiaaret 1875—84 er der næppe Fare for en mere almindelig Kalamitet.

Det har været en Lykke for vort Landbrug, at det i saa stor en Udstrækning er gaaet over til Kreaturavl og især til Mejeri, ti Mejeriprodukter høre til de faa, der have holdt sig nogenlunde i Pris, da den oversøiske Konkurrence her er mindre trykkende. Ved Hjælp deraf vil det forhaabentlig lykkes vort Landbrug at undgaa største Delen af de Tab, som ramme de Landbrug, der ere støttede paa Kornsalg. Denne Overgang til udvidet Kreaturavl og Mejeri er for en stor Del foregaaet i de senere Aar, og den har kostet store Summer baade til Anlægsomkostninger og fordi den nye Driftsmaade kræver en større

Driftskapital end den ældre. Det er imidlertid denne Forandring i Bedriften, der har bidraget mest til at paadrage Landmændene den store svævende Gæld, de nu sidde med, og det er for saa vidt altsaa den samme Omstændighed, der paa en Gang er Skyld i Landbrugets øjeblikkelige Forlegenhed og danner Hovedstøtten for dets vedvarende Trivsel.

For Byerne, baade København og de fleste af Købstæderne, har de sidste 10 Aar i det hele taget paa ingen Maade været »daarlige Tider«. Et Bevis derpaa er, at deres Folkemængde har været i ualmindelig stærk Tilvækst, og at den voksende Befolkning dog har kunnet finde ret god Beskæftigelse. Paa et andet Sted (det sidst udkomne Hæfte af Nationaløkonomisk Tidsskrift) har jeg nærmere paavist Grunden hertil for Københavns Vedkommende, og omtrent de samme Aarsager have ogsaa været virkende for Købstæderne. Det er de liberale Reformer, Kommunikationsmidlernes Udvikling og Landbrugets Overgang til en mere intensiv Drift, der har været de vigtigste Aarsager. Men ogsaa selve Prisfaldet har været i Byernes Favør; ti de Klasser, der, som foran udviklet, have havt Fordel af Prisernes Dalen, ere just de, der udgøre Hovedmassen af Byernes Befolkning. Der er ganske vist adskillige af Bybeboerne, som Prisfaldet har bragt Skade, men de ere faa i Antal, om de end indtage en betydningsfuld Stilling. Det er navnlig de større Provinskøbmænd, det er gaaet ud over; de have lidt Tab, dels ved, at deres Lagre ere faldne i Værdi og ved, at de have tabt paa Spekulationer i Varer og Papirer, dels ved, at de ofte i uforholdsmæssig stor Udstrækning have ydet Kredit til Landmændene og nu ikke kunne faa deres Tilgodehavende ind. Som Helhed er Bybefolkningen vistnok endnu ret velstaaende; men i det sidste Aarstid er Næringen i Byerne begyndt at formindskes; det er Landboerne, som, tvungne af de trykkende Konjunkturer, have indskrænket deres Indkøb, og rimeligvis vil dette finde Sted i endnu større Grad i Fremtiden. Udsigterne for Provinsbyerne ere nøje knyttede til Landbruget; hvis dette gaar tilbage, og hvis Landmændene maa standse med Reformer og Forbedringer af Driften og indskrænke deres Forbrug, vil det gaa haardt ud over Købstæderne og tillige, om end vel i mindre Grad, over København. Følelsen heraf vil blive saa meget større, som Livet og Virksomheden i Byerne har været indrettet paa vedvarende Fremgang. Det gælder især om Byggeriet og hvad dermed staar i Forbindelse; det har hidtil været

disse Beskæftigelser, som maaske har underholdt de fleste Mennesker i Byerne, og skulde der nu blive en større Standsning heri, vil det bringe Arbejdsløshed og Indtægtsformindskelse for en stor Mængde Mennesker, saa at en blot Standsning i Byernes Fremgang derigennem let vil slaa over i en Tilbagegang.

Der er fremsat den Opfattelse, at Grunden til den uheldige Situation, hvori Landet befinder sig, er, at Forbruget har været for stort. Der er noget sandt heri; ti hvis Forbruget havde været mindre, havde selvfølgelig Velstanden været større. Der er desuden adskillige statistiske Data, der tyde paa, at Forbruget i de senere Aar har været større end sædvanligt; man kan saaledes henvise til Toldregnskaberne, der udvise, at Indførselen af flere Artikler, hvis Forbrug røber et vist Velvære, er vokset meget; ret karakteristisk i saa Henseende er ogsaa det tiltagende Forbrug af bajersk Øl. Forbrugets Udvidelse er heller ikke vanskelig at forklare; ti, som ovenfor vist, har de senere Aar været ret gunstige for den største Del af Befolkningen; denne har derfor været i Stand til at udvide sit Forbrug, og paa den anden Side er det rimeligt, at de Personer, hvis Indtægter ere blevne formindskede, ikke straks have ændret deres Livsvaner og deres Forbrug i en tilsvarende Grad. Naar jeg alligevel ikke tror, at man kan opstille Forbrugets Tilvækst som den egentlige Grund til de økonomiske Vanskeligheder, saa er det fordi man ved en Betragtning af de statistiske Oplysninger maa komme til det Resultat, at trods Forbrugets Tilvækst er dog Nationens Velstand vokset, Forbruget har ikke været saa stort som Produktionen, Opsparingen af ny Kapital er ikke aftaget, men tvært imod tiltaget, og Nationens produktive Kræfter er større end før. Hovedgrunden til, at Situationen er bleven saa kritisk er, efter min Opfattelse, den, at Faldet i Varepriserne har medført en Forrykning af Formuen og Indtægten fra Samfundsklasse til Samfundsklasse. Det er især Ihændehaverne af de større industrielle og kommercielle Foretagender (og dermed selvfølgelig ogsaa Aktionærerne i saadanne Foretagender) samt Landmændene, som dette er gaaet ud over, disse have søgt at modarbejde Tabet ved at indføre Forbedringer og Udvidelser i deres Bedrift og ere derved komne til at anspænde deres Kredit for stærkt og til at anvende mindre hensigtsmæssige Kreditformer, til i for høj en Grad at forøge den svævende Gæld, og da tillige Konjunkturerne ved et fornyet stærkt Pris-

fald i den seneste Tid blev vanskeligere og Krediten svækket ved nogle større Falliter, maatte der indtræde en foreløbig Standsning i Produktionen, hvilken atter medfører Arbejdsløshed og Tab for den store Befolkning.

Situationen vil kunne bedres paa den Maade, at det Tryk, der nu hviler paa alle, formindsker Forbruget og tvinger til efterhaanden at afvikle de for store Engagements; derved vil lidt efter lidt Kapital blive frigjort og blive disponibel for en fremtidig mere forsigtig Anvendelse. Men det kan ogsaa tænkes, at Bedring indtræder paa en anden Maade, nemlig ved en Stigen af Priserne, især en Stigen af Prisen paa Landbrugsprodukter. Ti da Nationens Produktionsmidler ingenlunde ere formindskede, ville gunstige Konjunkturer for disses Virken forholdsvis hurtigt kunne bringe Indtægterne til paany at flyde rigeligt. Man kommer derved ind paa Spørgsmaalet, om hvor vidt de Aarsager, der have fremkaldt Prisfaldet, er af vedvarende eller af forbigaaende Art; dette Spørgsmaal skal blive Genstand for en senere Undersøgelse om »Prisfaldet og dets Aarsager«.

V. Falbe Hansen.

I Aarets sidste Maaned ere Priserne paa Landbrugsprodukter til Dels gaaet yderligere ned her i Landet, og ved Aarets Udgang var Noteringerne:

	18de Decbr. 1885:	19de Decbr. 1884:
Hvede . . .	5,50 à 6,10	6,40 à 6,70
Rug	4,25 à 4,90	5,65 à 6,00
Byg	4,50 à 4,75	5,80 à 7,00
Havre . . .	5,15 à 5,35	5,80 à 6,20
Smør	104 à 110	122 à 124
Flæsk . . .	52 à 62	68 à 72

Dette Prisfald, der dog til Dels er af mere lokal Natur, har naturligvis forværret den øjeblikkelige Situation noget. Jeg skal i næste Afdeling af denne Undersøgelse komme nærmere ind paa Prisspørgsmaalet.

Nogle Billeder paa Charlottenborgs Decemberudstilling.

Det har længe været erkendt af alle, at dér har de unge sejret. Men naar dette er sket, fortjæner de unge egentlig ikke Æren derfor. Dertil er de mødt enkeltvis med altfor ringe personlig Overbevisning om deres Sags Godhed, med altfor liden selvstændig Ævne til at give den et varmt og intensivt kunstnerisk Udtryk. Der er blevet givet en Parole, og den er blindt hen bleven lydt. Naar til Trods derfor de »første unge« Kunstnere ikke blot har faaet Majoriteten af de udøvende Kunstnere paa deres Side, men efterhaanden ogsaa en Del af det Publikum, hvis Dom man kan haane, men ikke undvære, — saa skyldes det i væsentlig Grad deres Modstanderes Svaghed. Den moderne maleriske Bevægelse naaede os sent, de gamle Kunstneres Række var allerede da tyndet ud, og deres vitale Kraft ikke synderlig stor. De unge førte Krig, de gamle deltog ikke i den, tog kun passivt mod Slagene. Krigen blev da noget imaginær og Sejeren ingen virkelig Sejer. De unge maa vide, at de har ikke vundet noget fra de gamle, — da Spillet begyndte, ejede disse kun saare lidt.

Som sagt var der liden Selvstændighed i vor Malerkunsts moderne Bevægelse, og man har aldrig følt det bedre end paa den Udstilling, som i forrige Maaned afholdtes ved Charlottenborg. Man kunde tælle op en halv Snes Billeder, bag hvis Lærreder der skjulte sig Personligheder, — Resten var Kølvand og Hale.

Udstillingens bedste Mænd, man kunde sige eneste Mænd, var uomtvistelig *Johansen*, *Ring* og *Brendekilde*:

Viggo Johansen havde udstillet et Landskabsbillede fra Tidsvilde af fortryllende Skønhed. Det var en raakold Oktoberdag med en regnsvanger Luft og vandmætte Skyer over et af de maleriske flade danske Landskaber. Der var over det langagtige Billede med dets horizontale Linjer en Karakteristik af Landskabets jævne Fysiognomi saa slaaende sand, at Øjet uvilkaarlig forlængede Billedet ud over dets Ramme. Saa tilfældigt og naturligt var det hele Motiv med den pløjende, duknakkede Bonde i den sugende vaade Jord helt henne i Billedets ene Side. Det var den danske

Natur, saaledes som kun en dansk kan male den. Farverne var sande til Subtilitet, Stemningen gennemført med den yderste Konsekvens, det hele saa behersket, saa overlegent, saa frit for Manér, saa ukunstlet og upyntet, at troværdigere Skildring af den danske Natur har ingen af vore professionelle Landskabsmalere ydet. — En lille Tegning »En Moder, der viser sine Børn Billeder« havde nøjagtig de samme Egenskaber. Fraregnet Haslund, kan ingen skildre Børnenes Liv saa nydeligt som netop Johansen. De svaje Ben, den fremstaaende lille Mave, Hændernes Smilehuller, det store Hoveds forbavsede Øjne, det ubehjælpsomt bruskede, naivt troskyldige — om alt det forstaar han at fortælle paa den fornøjeligste, hyggeligste Maade af Verden.

Rings Billede af en Bondekone med sit Barn (»Udenfor et Bondehus«) hørte til Udstillingens kosteligste. Indirekte — ti han har aldrig været udenfor vort Lands Grænse — er Ring maaske paavirket af visse franske Kunstnere, ikke mindst af selve Bastien-Lepage, men danske Bønder befattede jo denne sig ikke med at male, og derfor har Paavirkningen ingen reel Betydning dér, hvor Maleren i en Grad som her har lagt an paa at karakterisere sine Landsmænd. Ring søger vistnok ikke det, der paa Overfladen er hæsligt, hvor meget godt og varmt der saa for Resten kan være indenfor denne. Men man maa lade ham, at han har en sjælden Ævne til at finde det. Grimmere Unge end den, han i dette Billede havde malet, skal man lede længe om, og Moderen var for den Sags Skyld heller ingen Skønhed. Men hun var øjensynlig en omhyggelig Moder og en kraftig Arbejder, og det var, hvad Ring vilde fortælle. Og det har han gjort med sin forunderlige knudrede, farvefattige Pensel, med sin grove, forskrækkelig mangelfulde Tegning saa indtrængende, at naar Krøyers lille Skagbillede fra samme Udstilling med dets spillende Rutine og uendelige maleriske Dygtighed forlængst er ude af Hukommelsen, vil Rings ærlige, gediegene og varmblodige Arbejde sidde der uudslettelig fast.

Brendekilde har en Del tilfælles med Ring. Hans Figurkarakteristik er omtrent af samme Dybde som dennes, men Brendekildes Haand er nænsommere og giver sig lettere Udtryk. Medens Ring holder af Bonden i hans stupide Tavshed og helst i Ensomhed, holder Brendekilde af ham i smaa Optrin, ved en Afsked eller — som i hans sidste Billede — ved en lun Passiar om Vind og Vejr. Utvivlsomt var det saadanne Æmner, der havde været Udgangspunktet for de tre Personers Samtale paa

Landevejen. Men derefter havde Passiaren mellem den sindige Bonde og den gamle Mutter, hvis hjærtensgode Ansigt kigede op over Hækken, antaget Karakteren af Bysladder, og den unge Mand i den ældres Følge — Svenskeren, som han træffende er bleven kaldt — en homo novus i Landsbyen, kedede sig med Anstand over Samtalens lokale Detailler. — Den lille Scene var udtrykt overordentlig levende og Landskabets graamilde Foraarsluft lagde sin slørende Taage over Former og Farver og bredte en fin og blød Harmoni over det hele Motiv. Et blomstrende Frugttræ i Billedets venstre Side var aldeles delikat malet.

Af virkeligt kunstneriskt Mod var der forbavsende lidt paa Udstillingen, — af forlorent des værre mere end nok. *Clausens* »Paa Badehustrappen« var af det virkelige. Ti saa forunderlig det lyder: det hører med til at udstille en malet nøgen Kvindefigur paa Charlottenborg. En Kendsgærning, at der mellem 1879 og 85 ikke er set en eneste saadan paa de aarlige Kunstudstillinger, skønt der i Vintermaanederne paa Atelier'erne næsten ikke males andet end nøgen Model, er et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at Clausens tilsyneladende lille Bedrift efter danske Forhold er en rent heroisk. Billedet er en Fremstilling af en ung Pige paa en Badehustrappe i Færd med at springe ud i Vandet, — altsaa et ganske dagligdags og harmløst Motiv. Gengivelsen af den unge Piges lille Angest for det kølige Element var rent ud fortræffelig opfattet. Hun lægger Hagen over det fyldige Bryst, som vilde hun skærme det mod det kolde Pust fra neden. Bevægelsens nervøse Rytmik og sitrende organiske Sammenhæng var overordentlig sikkert tegnet, og selve Legemet — enkelte døde Punkter fraregnede — saa godt malet og elegant modelleret, som kunde det være Tuxens drevne Haand, der havde gjort det. Trods Figurens umiskendelige Præg af at være malet i Atelierlys, stod den med sine grønlig kolde Skygger i skær Harmoni med Baderummet, hvis Fremstilling aabenbart var grundet paa Studier i det frie.

Med *Michael Anchers* Fiskere var det ikke stort bevendt i Betragtning af hans udmærkede Fortid. Der var betænkelig lidet Studium baade af Karakterer og af Farver. Og desuden: de bliver en Smule trivielle i Længden disse evig de samme Skagboer, der paa hvert Aars Udstilling sætter nøjagtig de samme Ansigter op som paa den i Fjor. Ikke en Gang ældre synes de kendte Modeller at være blevne i de mange Aar, — muligvis fordi Ancher ikke altid gør nye Studier til nye Billeder. — Et andet

Arbejde af ham paa denne Udstilling ejede en fin Farvestemning, men mon den var ganske sand? Mon den ikke snarere var en Erindring fra et Pariser-Ophold? Ti af saadanne Erindringer kom der i det hele hos en Del Udstillere adskilligt til Orde, hvilket kan være ret naturligt for Folk, hos hvem Minderne endnu er friske. Men værre end Pariser-Minderne er Pariser-Drømmene. De fostres i nogle endnu bruskede Kunstnerhjærner, der ved højlys Dag drømme sig mod det forjættede Frankrig. Resultatet er de rene Drømme-Billeder, virkelige Drømme-Olie-Billeder, som ikke har det fjærneste med Natur eller Erfaring at gøre. D'Hrr. skulde vaagne op og knibe sig i Armen: Virkeligheden er dog usigelig meget smukkere end Drømme, og saadanne har den ubehagelige Egenskab kun at have Værdi for den Hjærne, der har klækket dem.

Af Landskabsbilleder ejede Udstillingen enkelte fortræffelige Ting ud over Johansens før omtalte. En Debutant, Hr. *Syberg*, havde malet en morsom Svinegaard, der foruden nogen Manér rummede megen Originalitet. Det samme gjaldt til Dels om *Sigv. Hansens* Arbejder. *Achens* »Kornblomster« var et bedaarende lille Stykke dansk Natur, støvet og farvefin som denne er det paa en bagende hed og solfyldt Sommerdag. *Wildenradt* havde udstillet bl. a. et Skovinteriør fra Nøddeboholt, — et smukt Eksempel paa hans grundige Iagttagelse af Naturen og behændige Haand til at gengive den. Særlig var de svale Lufttoner i Billedets Midte vellykkede. —

. . . . . . Alt i alt en Udstilling med et kvikt og levende Fysiognomi, men ogsaa med mange forfængelige Egenskaber, farlige Varsler for Foraarets kommende Kampagne.

* * *

Efterskrift. Efter at ovenstaaende var skrevet, berigedes Udstillingen endnu med nogle interessante Arbejder. *Bertha Wegmann* udstillede saaledes et sprudlende rutineret Dobbeltportræt af »To Søstre«, og Fru *Anna Ancher* en Pastel af en gammel Kone. Fru Anchers Billede turde være det allerbedste af de talrige Studiehoveder, hun har udført med Kridtene. Det besad et næsten Holbeinsk strængt, ordknapt Udtryk om Munden og et forunderlig melankolskt Blik i det slørede, vandblaa Øje.

Endelig føjede Carl Locher en udmærket saltfrisk Marine til Udstillingen.

EMIL HANNOVER.

William Ewart Gladstone.

Faa Navne i Nutiden har saa lødig en Klang som William Gladstones. Hans Ry er ikke mere afhængigt af Popularitetens skiftende Strømkast; hvad der bærer det oppe er ikke et Partis Hyldest, men Nationens sikre Instinkt. Ingen nulevende engelsk Statsmand er som han sammengroet med sit Folks politiske Bevidsthed, og dette har vel for en Del sin Grund i hans lange politiske Virketid. Allerede for et halvt Aarhundrede siden havde hans Ord Vægt i Underhuset; endnu i Dag er han dets virkelige Leder. Og i alle disse Aar har der ikke været nogen Sag af Betydning for Englands Udvikling, uden at han jo har haft sin Del i dens Afgørelse. I stedse stigende Grad har hans politiske Kundskabsfylde, hans jættelignende Arbejdsævne, hans tungt patetiske Veltalenhed lagt Beslag paa hans Landsmænds beundrende Anerkendelse. Men mere end alt andet er det det typisk engelske ved hans hele Udvikling, der har givet ham den Plads, han har. Han er ikke letfodet sprunget sine Landsmænd forbi og har vinket ad dem fra det fjærne; nej, som selve sit Folk har han sejt og sindigt aset sig frem med dygtige Bylter af gammel engelsk Fordom paa sin Ryg. Men Retningen har altid været den samme, saa hvert Skridt har talt med. Derfor er han nu saa langt hen ad Vej, at han, der begyndte som det yderste Højres Kæledægge, nu staar de radikale nær. Men paa intet Punkt har han glemt, at der var en Flok bagved, han skulde have med, og han formaaede dette som ingen anden, ti deres Betænkeligheder i Dag var hans i Gaar. — Derfor blev han deres i inderste Forstand, Kød af deres Kød, *the peoples William.*

I.

William Gladstone er født 1809 i en rig og anset borgerlig Slægt. Hans Fader, John Gladstone, var en af Liverpools største Købmænd og desuden en Mand, der spillede en betydelig Rolle som lokal Politiker. Han bidrog meget væsentlig til at gennemføre Cannings Valg i Liverpool 1812, og siden den Tid var han liberal Tory med Liv og Sjæl: Canning blev saa at sige Husets Skytspatron. Som Dreng har William Gladstone mere end én Gang lyttet til Samtaler mellem Faderen og den beundrede Gæst, og de politiske Grundsætninger, der direkte blev ham indpodede, var Cannings. I én Henseende har denne Paavirkning sat kendelige Spor: den Uvilje mod Tyranni, den dybe og virksomme Medfølelse med alle undertrykte Nationer, som Gladstone saa ofte har lagt for Dagen, er sikkert nok tændt ved Gnister fra Cannings Ild. I en anden Henseende har Impulsen været mindre ædel og ogsaa mindre varig. Canning nærede en vis Sky for at forlade det aristokratiske Grundlag, hvorpaa Englands Forfatning hvilede, og den Mistillid til den store Befolkning, som Gladstones første politiske Optræden var præget af, har vistnok sin Rod her.

John Gladstone vilde give sin Søn den bedste Opdragelse, der var at faa for Penge, og sendte ham derfor først til Eton og siden til Universitetet i Oxford. En tarveligere Forberedelse til Deltagelse i det praktiske Liv end den, der her gaves, kan vanskelig tænkes. Fra Eton var al ikke-klassisk Viden omtrent banlyst. Man lærte en Smule Teologi, og ellers kun Græsk og Latin. Ikke en Gang i disse Fag var Undervisningen fyldestgørende; der opnaaedes nok en Del sproglig Færdighed, men om en dybere Tilegnelse var der ikke Tale. Lykkeligvis stod Undervisningen kun i anden Række i Eton: den tog alt i alt knap elleve Timer ugentlig. Største Delen af Tiden var altsaa overladt Eleverne selv, og de forstod prægtigt at faa det Støv ud af Lungerne, som Skoletimerne ihærdigt dryssede i dem. Eton-Drenge har altid været ansete for kvikke Fyre, der ikke stod tilbage i nogen Slags Sport, og det gjaldt her i endnu højere Grad end i andre Skoler, at det ikke var Skolearbejdet, men alle Slags Udenoms-Idrætter, der skabte en Drengs Ry. Den Aand, der raadede i Eton, kikker nok saa skælmsk frem gennem et lille Ordskifte i en Parlamentskommission til Undersøgelse af det højere Skole-

væsen. Formanden spurgte Lord Morley (en forhenværende Discipel fra Eton), om det var sandt, at en Dreng blev set ned paa i Eton, fordi han var flittig i Skolen og fik til Svar: »Nej, ikke hvis han ellers duede til noget«.

Det, man skulde du til, var for Resten ikke blot Sport; at kunne staa sig i en Debat eller skrive Digte og literære eller politiske Artikler i Skolebladet gav ogsaa høj Adkomst til Hæder. William Gladstone var den, der ivrigst fyldte *The Eton Miscellany's* Spalter: én Gang drev han det endog til 17 Artikler i et Halvaar. Æmnerne er højst forskellige: Et Digt om Rikard Løvehjærte, en *Essay* om Veltalenheden, en glødende Lovtale over Canning og meget andet. Der er i Stilen ikke lidt af det, der senere gør hans Ejendommelighed som Taler og Forfatter, og kendeligt nok søge hans Tanker allerede ad de Veje, han ikke længe efter skulde betræde. Det er Politikerens og Skribentens Hæder, han tragter efter, mest dog den førstes. Kun 17 Aar gammel skriver han: »En heldig Debut, et Tilbud fra Ministeren, en Portefeuille, ja selv en Førsteministers Stilling: det er de Udsigter, som en ung Mand, der ser ud i Fremtiden, holder mest af at have for Øje«, og hans Sind er allerede fuldt optaget af Tanken om »Jomfrutalens« Skærsild.

1827 forlod Gladstone Eton og, efter i to Aar at have faaet privat Undervisning, kom han til Oxford og blev indskreven i det mest aristokratiske af Universitetets Kollegier. Allerede i Eton havde hans Omgang været stærkt aristokratisk: Skolen var dyr og den hele Levemaade dér beregnet paa Børn af rige og fornemme Folk eller i alt Fald af Folk, som satte Pris paa at anses for en af Delene. Tonen var derfor udpræget konservativ — det var den Gang meget lidt fint at være liberal —, og saa vel Galdstones som hans Kammeraters literære Frembringelser er — saa snart de komme ind paa det religiøse og politiske Omraade — prægede af en høj Grad af Artighed. I Oxford var Retningen den samme, kun endnu langt mere udpræget. En høj Grad af Loyalitet, Uvilje mod al dristig Reformpolitik og ubetinget Ærefrygt og Hengivenhed for den engelske Statskirke: det var de herskende Følelser, og det var en vanskelig Ting her at sejle mod Strømmen. Gladstone følte sidst af alle nogen Tilbøjelighed dertil. Han havde ingen Trang til kritisk at granske de herskende Principer, han forefandt ved Universitetet og i Samfundet; oprindelig en pietetsfuld og let formelig Natur, nøjedes han med at give

sig disse Principer i Vold og anvendte al sin Ævne paa at tilegne sig dem og bringe dem i System.

Der var i Oxford en Diskussionsklub, af hvilken en stor Del Studenter var Medlemmer. Den blev en Slags Forberedelse til det parlamentariske Liv, som de bedste af de unge higede mod, og mange af Englands politiske Storheder har gennemgaaet deres Rekrutskole dér. Klubbens Forhandlinger førtes i stræng parlamentarisk Form: et Forslag stilledes, drøftedes fra alle Sider og sattes sluttelig under Afstemning. Gladstone kastede sig med hidsigt Begær ind i dette Miniaturparlaments Kampe og fejrede der sine første Triumfer. Han var en Tid lang Klubbens Sekretær — senere dens Formand —, og havde ofte den Glæde at kunne bemærke i Forhandlingsprotokollen, at hans Forslag blev vedtagne under »stormende Hurraraab« eller »langvarigt Bifald«. Hans Plads var — endog i disse højkonservative Omgivelser — paa højre Fløj. Bl. a. opponerede han mod at give Jøderne Ligeberettigelse og gennemførte et Dadelsvotum mod Lord Greys Ministerium, der indeholdt flg. Ord: »Regeringen har uklogt foreslaaet og med den yderste Hensynsløshed fremmet en Lov, der truer med ikke blot at forandre vor Regeringsform, men endog at nedbryde Samfundsordenens Grundvold, ligesom den væsentlig vil fremme de samfundsopløsende Bestræbelser, der gøre sig gældende over hele den civiliserede Verden.« — Det var den store engelske Valgreform, det var Julirevolutionen og dens Affødninger, som fik denne Medfart! Den enogtyveaarige Forslagstiller og hans Venner følte overfor disse mægtige Udslag af Aarhundredets Aand kun deres Fædres Natvægterfrygt og klyngede sig med Forskræmthedens Lidenskab til den gamle Samfundsbygnings Grundpiller, mest af alt til Statskirken. Hos Gladstone fandt dog det højkirkelige Sværmeri, som den Gang var moderne i Oxford, en naturlig Jordbund i et af Hjemmets gammelengelske Religiøsitet tidlig paavirket Sind.

Gladstones Ophold ved Universitetet var ikke af lang Varighed. 1831 afsluttede han sine Studier med et ypperligt Resultat baade for de matematiske og klassiske Fags Vedkommende og gav sig straks efter ud paa den »Fastlandsrejse«, som enhver engelsk Gentleman maa gøre mindst én Gang i sit Liv. Han forlod England først i Januar 1832 og blev lidt over et halvt Aar borte. Det var Reformkampens hedeste Dage, den dybestgaaende Krise i dette Aarhundredes engelske Historie, som Gladstone saaledes gik glip af at se paa nært Hold. Rejsen gik til Italien og synes

ikke at have givet ham Impulser af Betydning for hans senere Liv.

Midt under Smaature og Syslen med Kunst og Oldtidsminder overraskedes han af et Brev, der kaldte ham til en Virksomhed af hel anden Art. Underhuset var bleven opløst efter Parlamentsreformens Gennemførelse, og nu stod nye Valg for Døren. Fra alle Sider gik man til dem med stor Spænding og Uro: nu skulde det vise sig, om den nye Valglov vilde retfærdiggøre de liberales Haab og de konservatives Frygt. Tory-Lorderne, der havde kæmpet som Løver for at beholde Magten over deres »raadne Flækker«, kunde ikke forsone sig med Tanken om Nederlaget og spændte hver Nerve for at gøre saa meget som muligt ud af den lokale Indflydelse, de endnu havde tilbage. En af deres Ultraer, Hertugen af Newcastle, havde ved det sidste stormende Valg før Reformlovens Vedtagelse lidt den Skuffelse at se en liberal Kandidat valgt i »hans egen By«, Newark, og saa sig nu om efter en passende Kandidat til de nye Valg. Det kom ikke an paa at finde en Politiker med Anseelse og personlig Indflydelse: nej, en ung konservativ Mand af god Familie og med saa megen Talefærdighed, at han ikke vilde gøre Hertugens Valg til Skamme, var alt hvad der forlangtes. Hans Herlighed vidste godt, at Stemningen i Newark var liberal, saa det var hans godsejerlige Indflydelse og ikke Valgkandidatens Fortrin, der maatte gøre Udslaget.

Hertugens Valg faldt paa den unge William Gladstone, hans Søns Ven og Studenterkammerat fra Oxford, og Tilbudet blev øjeblikkelig modtaget. At naa sit forjættede Land endnu ikke 23 Aar gammel: den Udsigt var han ikke Mand for at modstaa. At det var lidet tiltalende at skylde en Enkeltmands Protektion sit Valg, kunde paa den Tid ikke staa klart for ham; han havde endnu i sit Øre de konservative Argumenter fra Reformkampens Dage om de ypperlige Garantier for »besindige Valg«, som den godsejerlige Indflydelse gav.

Modtagelsen i Newark blev ikke bedre, end man kunde vente. »Den konservative Klub«, der ganske var under Hertugens Indflydelse og hvis Medlemmer for største Delen var økonomisk afhængige af ham, støttede vel Gladstones Valg af al Kraft, men Hovedmassen af Vælgerne og saa godt som hele den ikke valgberettigede Del af Byens Arbejderstand var hans aabenlyse eller hemmelige Modstandere. Personlig gjorde han overalt et godt

Indtryk: den stærke Pande, de dybe, mørke Øjne, Skikkelsens ungdommelige Kraft og Sundhed tiltalte alle. Heller ikke kunde man nægte ham politisk Kundskab og logisk og oratorisk Ævne, men alligevel var og blev han upopulær; det, at han skulde tvinges Kredsen paa af Hertugen, var nok til at slaa en Streg over alle hans gode Egenskaber. Hans Program var heller ikke synderlig indbydende: det var de sædvanlige Advarsler imod for megen Reformiver, en Henvisning til Statskirken som det store Værn mod Tidens slette Instinkter, og endelig en halv og nølende Tilslutning til Øjeblikkets store Reformkrav: Slavefrigørelsen.

Efter en to Maaneders Agitation kom endelig Valgdagen, d. 11. December 1832. Den var ingen Triumf for Gladstone. I et hæsligt, koldt og sludfuldt Vejr stimlede omtrent hele den lille Bys Befolkning sammen om Valgtribunen. Gladstone blev under larmende Tilslutning gjort til Genstand for den ene Interpellation mere krænkende end den anden: hverken hans Forhold til Hertugen, hans Ungdom eller hans Faders Stilling som vestindisk Plantageejer blev glemt. Et lille Uddrag af et Bladreferat kan vise Tonen:

„Mr. Gillson spurgte Mr. Gladstone, hvordan det gik til, at han stillede sig i Newark efter at have undladt at komme tilstede ved et Vælgermøde, han havde været indbudt til, og om han ikke var Hertugen af Newcastles Protegé.

Mr. Gladstone ønskede, før han svarede, at høre, hvad Mr. Gillson mente med Ordet „Protegé".

Mr. Gillson sagde, han mente en Person, der var sendt af Hertugen og som Vælgerne skulde sluge, enten de vilde eller ikke.

— — — — —

Mr. Kelk spurgte Mr. Gladstone, hvad han mente om det Sted i 2. Mosebog XXI. 16: „Hvo som stjæler et Menneske og sælger det, eller det bliver fundet i hans Vold, han skal visseligen dødes", og om hans Fader ikke drev Handel med Menneskekød".

Efter at de andre Kandidater Timer igennem havde misbrugt Forsamlingens Taalmodighed, kom Gladstone endelig frem som den sidste i Rækken for at aflevere sin omhyggelig indstuderede Tale. Men Forsamlingen vilde ikke give ham Ørelyd; hans Ord overdøvedes af Hyssen og Raab. Kaaringen gav ogsaa et yderlig slet Resultat for ham, men under den skriftlige Afstemning forandredes Forholdet ganske. Stemningen kontrolleredes skarpt af Hertugens Agenter, og det økonomiske Tryk udrettede Vidundere, hvor Taler og personlig Agitation intet havde formaaet. Gladstone fik det største Stemmetal og kunde nu — skønt med

liden Hæder — holde sit Indtog i det Hus, hvis bedste Smykke han en Gang skulde blive.

Fra nu af tilhører Gladstone sit Lands Historie; at give en udtømmende Fremstilling af hans Liv og politiske Udvikling er det samme som at skrive Englands politiske Historie for de sidste 50 Aar. En saadan Opgave ligger langt ud over disse Blades Formaal, der kun er at give nogle Bidrag til hans Karakteristik som Politiker og Menneske. Det sidste møder den store Vanskelighed, at det for en Personskildring værdifuldeste Materiale: Memoirer, Breve o. dsl., for Gladstones Vedkommende næsten ganske mangler. Heller ikke ad indirekte Vej kan man faa synderligt Indblik i, hvad der ubevidst eller halvbevidst har rørt sig hos ham, ti de Æmner, han som Taler og Skribent har bevæget sig i, har væsentlig krævet en objektiv Behandling og ikke fristet ham til at røbe sit indre Livs Hemmeligheder.

II.

Gladstones Vej til Magten var jævn og banet. Det konservative Partis Førere saa hurtigt, at her var en Kraft, som det gjaldt at drage Nytte af, og allerede i Robert Peels kortvarige Ministerium 1834—35 fik Gladstone Sæde, først som *junior lord of the treasury*, senere som Understatssekretær for Kolonierne. Den 25aarige Minister viste megen Forretningsdygtighed, og da Peel, efterat Valgene havde bragt ham et virkeligt konservativt Flertal, i 1841 dannede sit store Ministerium, gjorde han ham først til Vicepræsident og senere til Præsident for Handelsdepartementet. Hidindtil havde Gladstone nærmest staaet for Offentligheden som ultrakonservativ, og da især som fanatisk Forsvarer af den engelske Statskirkes Magtstilling. Hans store Bog om Stat og Kirke, der udkom 1838, fastslog dette Ry og bragte hans Modstander Macaulay til at betegne ham som »den opgaaende Stjærne, paa hvem der haabes af de støtte og stivnakkede Torier, der modstræbende og oprørske følge en Leder (Robert Peel), hvis Erfaring og Veltalenhed de ikke kan undvære, men hvis forsigtige Temperament og maadeholdne Meninger de afsky.«

Hans Virksomhed som Handelsminister i Peels Kabinet danner Vendepunktet i hans Liv. Det føjede sig saa, at han netop blev den Førers andet Jeg, hvis Veje Macaulay mente ham be-

stemt til at krydse. Den omfattende Toldreform, som Peel i 1842 gennemførte, skyldtes nærmest Gladstone, og det blev ligeledes ham, der maatte bære Hovedbyrden i Debaten om denne og Regeringens økonomiske Politik i det hele. Det var ikke blot i Frihandelsspørgsmaalet, at Peels og Gladstones Udvikling blev jævngaaende. Ogsaa i Opfattelsen af den demokratiske Selvstyrelsestanke og Religionsfriheds-Principet voksede begge langsomt men kendeligt ad Venstre til. Det sidste Spørgsmaal var Gladstone det vanskeligste, ti her laa hans egen Fortid ham i Vejen, og han kunde ikke naa videre uden et mere eller mindre aabenlyst Brud med den. Da Peel i Februar 1845 foreslog en stærkt forøget Statsunderstøttelse til en af Irlands katolske Undervisningsanstalter, *Maynooth College,* og Gladstone efter alvorlige og pinlige Overvejelser var naaet til det stik imod hans tidligere Betragtning gaaende Resultat, at Forslaget var retfærdigt og burde gennemføres, opgav han sin Plads i Regeringen. Det var ham intet ringe Offer at gøre dette; han havde faaet sin Virksomhed kær og lod nødig de mange Opgaver, den endnu stillede ham, uløste, men det forekom ham uudholdeligt at faa Udseende af at ofre en gammel og med Lidenskab forsvaret Overbevisning for at bevare sin Taburet. Saa helt billigt burde det efter hans Skøn ikke være for en offentlig Mand at skifte Mening. Efter at være naaet tilbage til et menigt Medlems roligere og mindre bemærkede Stilling, mente han ogsaa at kunne være sikrere paa sig selv, mere tryg for at kun Hensyn til Sagen og ikke nogen halvbevidst ydre Indflydelse gjorde sig gældende hos ham. Efter sin Tilbagetræden talte og stemte han uforfærdet for Loven; den vanskelige Vending var gjort.

Hans Eksil fra Magten blev af langt kortere Varighed, end han selv havde ventet. I December 1845 gjorde en Række af Omstændigheder Ende paa Peels langvarige Modstand mod Anti-Kornlovbevægelsen, og han besluttede sig til selv at tage Reformens Gennemførelse i sin Haand. Hans Parti fulgte ham kun nødtvunget, og allerede nu nedlagde to af hans Kabinets Medlemmer deres Portefeuiller. Det blev under disse Forhold af høj Vigtighed for Peel at sikre sig Gladstones Bistand, og denne svigtede ikke sin gamle Leder, hvis Opfattelse af Kornreformens Nødvendighed han fuldt ud delte. Han indtraadte da i Kabinetet som Kolonialminister og bidrog under den kommende Samling meget til at føre Reformen frelst gennem de mange Farer, som

Disraelis Frafald beredte den. Gladstones Kræfter fik dog foreløbig kun Lejlighed til at røre sig bag Kulisserne, ti fra Parlamentsscenen var han i nogen Tid fjærnet. Hertugen af Newcastle, ved hvis Protektion han havde opnaaet Valg i Newark, var nemlig en af Kornreformens ubønhørligste Fjender, og Gladstone, der i Følge Forfatningen skulde søge nyt Valg efter sin Udnævnelse til Minister, vilde ikke stille sig paany, da han nu kunde være vis paa at blive modarbejdet af Hertugen. Først i 1847 blev han atter valgt ind og da som Medlem for Universitetet i Oxford. Han stillede sig som moderat-konservativ Kandidat, og Valgkampen var haard mellem ham og den Repræsentant for det rene Toryparti, der blev stillet imod ham.

Allerede Juli 1846 havde Gladstone paany ophørt at være Minister. Da det var lykkedes den absolute Torygruppe under Disraeli i Forening med Whiggerne at bringe Ministeriet i Mindretal, veg dette Pladsen for et Whigkabinet under John Russell. Gladstone fulgte sin Chef ogsaa efter Nederlaget og sluttede sig til den lille Gruppe, der under Peels Ledelse indtog en uafhængig Stilling i Huset og snart samvirkede med Torier, snart med Whigger, oftest dog med de sidste. Efter Peels Død 1850 blev Gladstone selv en af Gruppens Ledere, og den indtog i Aarenes Løb en stedse mere frisindet Holdning, ja nærmede sig undertiden snarest de radikale, Cobdens og Brights Gruppe. Gladstone bidrog til at gennemføre Loven om Navigationsaktens Ophævelse og andre Love af frisindet Natur, men først 1853 traadte han atter frem i første Række, idet han blev Finansminister i det Kabinet, Lord Aberdeen dannede af Whigger og Medlemmer af den Peelske Gruppe.

Den Dag, da Gladstone fremlagde sit første Budget, var en Triumf for ham og en Overraskelse for alle. Ikke siden 1842 havde en Budgettale vakt saa megen Opmærksomhed, og saa vel Venner som Modstandere erkendte, at Peels Plads ikke længere stod tom og at England paany ejede en Finanspolitiker af første Rang. Des værre kom Gladstones omfattende Finansplan ikke til fuldt ud at staa sin Prøve: den orientalske Krig kuldkastede alle Beregninger, og Finansministeren maatte anvende sit Snille paa at finde Millioner til at kaste i det Svælg, der aabnede sig for ham. Det er hævet over al Tvivl, at Gladstone har hørt til Ministeriets mindst krigslystne Medlemmer, men Strømmen var ham for stærk, og han maatte ligesom sin Chef halvt modstræbende følge Trop.

Krigen medførte Ministeriet Aberdeens Fald. Dets Ledelse af Ekspeditionen mod Krim var alt andet end heldig, og det fik hurtigt den offentlige Mening imod sig. Da det i December 1854 i Underhuset vedtoges at nedsætte en Kommission til Undersøgelse af Krigsbestyrelsens Færd, betragtede Ministeriet dette som en Mistillidserklæring og trak sig tilbage. Gladstones Finansadministration bedømtes gunstigt selv af den faldne Regerings Modstandere, og han opfordredes derfor til at beholde sin Portefeuille og indtræde i det nydannede Palmerstonske Ministerium. Han tog efter megen Betænkning mod Tilbudet, men trak sig faa Uger efter tilbage, da det viste sig, at Underhuset ogsaa overfor den nye Regering fastholdt Ønskeligheden af en Undersøgelseskommission. Gladstone viste her som ved andre Lejligheder den ømmeste konstitutionelle Finfølelse; mindst af alle engelske Ministre har han ønsket at beholde Magten, naar ikke Tillidsforholdet til Folkerepræsentationen var fuldstændigt og ubetinget.

Gladstone afslog efter den Palmerstonske Regerings Fald at indtræde i Lord Derbys Kabinet, men da Palmerston i 1859 paany kom til Roret, modtog han uden Betænkning en Finansportefeuille under ham. Vendingen over til Whiggerne var nu saa godt som fuldført; det var egentlig kun Oxford, der endnu holdt igen. Gladstones Finansforvaltning — hvis modneste Frugter Frihandelstankens fuldstændige Gennemførelse og Handelstraktaten med Frankrig var — blev Lyspunktet i denne ellers saa idé- og formaalsløse Regerings Liv og designerede klart for enhver, der kunde se, Peels forhenværende Stabschef til Fremtidens liberale Fører. Aldrig maaske havde England set sin økonomiske Politik i sikrere og kyndigere Hænder. Og Gladstone forstod — som ingen før han — at vinde Nationens Øre og Hjærte for sin Finanspolitik. Hans store Taler ved Budgetets Fremlæggelse var sande Mesterværker. 1860 bragte han det tæt fyldte Hus til 5 Timer igennem i aandeløs Opmærksomhed at følge en Udvikling af hans finansielle Planer. Selv Tallene — og Tilhørerne blev ingenlunde sparede for dem — fik deres Tiltrækning, naar de gik ind som bærende Led i denne mægtige oratoriske Bygning.

Alt som Gladstone steg i Værd og Betydning for det engelske Folk, svækkedes hans Stilling i Oxford. Lejlighedsvis havde han lagt for Dagen, at hans kirkepolitiske Anskuelser bestandig blev liberalere, ligesom han vidstes at være Tilhænger af Tanken om en Valgreform. Dette var mere, end Universitetets

Samvittighed kunde bære, og ved Valget 1866 faldt han for en højkonservativ Modstander. I en vis Forstand var dette Nederlag smerteligt for Gladstone — nær knyttet som han endnu paa mange Maader var til dette Universitet —, men paa en anden Maade virkede det lettende og befriende paa ham. Hensynet til det Vælgerkorps, han repræsenterede, havde mer end én Gang holdt ham tilbage eller dæmpet hans Røst; nu aandede han for første Gang helt frit. Man sporer hans stærke Naturs umiddelbare Glæde over Friheden i den Tale, han et Par Dage efter Nederlaget i Oxford holdt for Vælgerne i Syd-Lancashire: »Endelig er jeg kommen til Dem, mine Venner, og jeg er kommen uden Mundkurv paa!« De liberale jublede ham i Møde og førte let og hurtigt hans Valg igennem.

Det kendtes snart, at Mundkurven var borte. Da Palmerston døde i Efteraaret 1866, kom der Tøbrud i Luften. Den gamle Leders Uvilje mod al gennemgribende Reformpolitik havde holdt igen til det sidste, men nu brød det paa fra alle Sider, og snart var Isdækket bristet. Gladstone, der under den nye Førsteminister, John Russell, var Underhusets Leder, gik i Spidsen med et Forslag til en Valgreform, og Stilheden veg for den lystigste Kamptummel. Vel bragte Uenighed indenfor det liberale Parti Forslaget — og Ministeriet med det — til Fald, men derfor var det ikke ude med Reformbevægelsen. Som den liberale Oppositions Leder tvang Gladstone det Derby-Disraeliske Mindretalsministerium til Skridt for Skridt at ændre sit oprindelig højst utilfredsstillende Reformforslag i liberal Retning, og hvor megen politisk Kapital Disraeli end nu og senere søgte at slaa af »Reformen af 1867«, vidste dog Alverden, at den mere var Gladstones end hans eget Værk.

I Samlingen 1868 indvarslede Gladstone den kommende store Reform-Æra ved at indbringe og gennemføre sine Resolutioner om den irske Statskirkes Ophævelse. Dette bevirkede Underhusets Opløsning, og ved de nye Valg sejrede de liberale under mægtig Bevægelse trindt i Landet. Ikke siden 1830 havde England kendt et saadant politisk Foraar. Gladstones Program var det dristigste, nogen liberal Leder endnu havde opstillet, og Nationens Vilje var i Højde med hans. Underligt nok vragedes han selv i sin gamle Valgkreds, men han valgtes under stor Tilslutning i Greenwich og kunde holde sit Indtog i det nye Parlament med et Flertal af 115 bag sig. — Disraeli afventede ikke Parlamentets Sammen-

træden, men veg Pladsen umiddelbart efter, at Valgenes Udfald var bleven bekendt. 9. December 1868 blev det saa overdraget Gladstone at danne en ny Regering, og i mindre end en Uge havde han fuldført sit Hverv.

Hermed begyndte da den Periode, man har kaldt »Liberalismens Guldalder«. Slag i Slag fulgte de betydningsfuldeste Reformer: den irske Statskirkes Ophævelse, den irske Landakt, der sikrede Fæstere Erstatning for udførte Forbedringer og lettede Fæstes Overgang til Selvejendom, Skoleloven, ved hvilken Grunden lagdes til en omfattende Ordning af Almueskolevæsenet og Skoletvang og gennemført Statshjælp uden Hensyn til Konfession indførtes, Afskaffelse af Officerpladsernes Købelighed, Ophævelse af al konfessionel Ulighed m. H. t. Adgangen til og Benyttelsen af Universiteterne, Lov om gift Kvindes Ejendomsret, Lov om hemmelig Afstemning og mange andre. I Udenrigspolitiken var Alabamasagens Afgørelse ved Voldgift denne Regerings betydningsfuldeste Handling.

En saadan Række af gennemgribende Reformer maatte nødvendig vække Uvilje paa mange Kanter. Den irske Lovgivning, der saa energisk søgte at oprette Aarhundreders Undertrykkelser og Forurettelser, karakteriseredes af konservative Folk som en »Røver- og Banditpolitik«, og man søgte at skræmme de besiddende i Storbritannien med Udsigten til en almindelig Plyndring. Mange enkelte Personer eller Klasser havde den nye Lovgivning virkelig eller tilsyneladende skadet, og de gik efterhaanden over til Oppositionen. Mest af alt virkede dog den naturlige Slaphed, der alle Steder — og mest i England — gør sig gældende efter en stærk Reformbevægelse. Folk syntes, det kunde være nok og længtes efter Ro. Den var der ikke Udsigt til under Gladstones Regimente, ti han stod, utrættet og idérig som altid, færdig til nye Storværker. Saa maatte alle de skræmte da søge Hvile i Disraelis Moderfavn, der trøstende aabnede sig for dem. Bevægelsen i Landet smittede som sædvanlig Underhuset, og den store liberale Majoritet begyndte allerede 1872 at svækkes. 1873 var den i fuld Opløsning, og da Gladstone vilde »hugge den tredje Gren af det irske Upastræ« ved at gennemføre en Reform af Irlands stærkt forkludrede Universitetsforhold, kom Regeringen i Mindretal. Rigtignok havde Oppositionen kun tre over Halvdelen, og den var sammensat af aldeles uensartede Bestanddele (konservative — radikale — misfornøjede liberale), men ikke desto mindre stod en Tilbagetræden for Glad-

stone som det ønskeligste. Han vilde ikke regere med et knebent og usikkert Flertal. Disraeli, hvem det nu blev overdraget at danne et Ministerium, betakkede sig for Æren. Han saa, at Gladstones Popularitet var i stærk Aftagen, men ansaa dog ikke »Pæren for moden« endnu. Saa maatte Gladstone da paany træde til, og »det store Ministerium« slæbte sig gennem Sandet de 3 sidste Fjærdingaar uden Magt og Autoritet. Januar 1874 brød han over tvært og opløste Underhuset for at komme til en Afgørelse. Han kunde møde med et Overskud paa sidste Aars Statsregnskab af c. 90 Mill. Kroner og antydede en Finansplan, hvorved det vilde blive muligt helt at afskaffe Indkomstskatten. Men Strømmen havde nu én Gang vendt sig, og Valgene blev en afgjort Sejer for de konservative, der paany fik deres Fører til Roret.

Med Nederlaget fulgte en beklagelig Desorganisation af det liberale Parti, og dette i Forbindelse med mangehaande Krænkelser og Skuffelser bragte Gladstone til at længes efter Hvile. Hans svækkede Sundhed og høje Alder krævede deres Ret, og han forberedte i et Brev til Lord Granville sit Parti paa, at han i den forestaaende Parlamentssamling (1874) kun sjældnere kunde give Møde og mulig i Begyndelsen af 1875 helt vilde træde tilbage fra sin Lederstilling. Denne Meddelelse vakte levende Bekymring i Partiet og trods alle Forsøg paa Paavirkninger i modsat Retning, blev Resultatet det frygtede: 1875 maatte man gaa til Valg af en ny Fører. Lord Hartington blev den lidet misundelsesværdige, der skulde erstatte den uerstattelige. Sin Plads i Parlamentet beholdt Gladstone ganske vist, og naar han mødte, var han den virkelige Leder, alle Former til Trods, men det var kun ved særlige Lejligheder, han traadte ud af sit Telt. Denne delvise politiske Uvirksomhed beroede paa en forbigaaende Træthed ved det politiske Liv, en Ulyst til at spilde sine Kræfter paa at stemme dem mod en Strøm, der endnu ikke var til at vende, ingenlunde paa almindelig Afslappelse. Den utrættelige Virketrang, der i Øjeblikket holdt sig tilbage fra sit naturlige Felt, kastede sig ind paa andre Baner. I en Række af Smaaskrifter og Revyartikler behandlede Gladstone kirkelige, literære eller videnskabelige Spørgsmaal, der var paa Dagsordenen eller af andre Grunde tiltrak sig hans Opmærksomhed. Hans kære homeriske Studier genopfriskedes paany, og den romerske Kirkes sidste Udviklingsfaser og Forhold til den kirkelige Bevægelse i England behandledes i en Række polemiske Artikler, der vakte stor Opsigt.

Hans literære Produktivitet var i disse Aar uhyre, men ham var det dog altsammen kun Fritidsarbejde. Ind i det literære Otium paa Hawarden vævede sig halvbevidste Længsler efter Kampdagenes Hede og Spænding. Men inden der blev Handling af, maatte der først skabes en Situation, som af sig selv tog hans Ævner i Beslag og gav ham den gamle Kamplyst og Kampævne igen, en Situation, der netop havde Bud efter ham, og som han ene kunde fylde. Den kom, da Disraelis Stilling til den russisk-tyrkiske Konflikt truede med at rive England og Europa ind i Kamphvirvelen.

Gladstone kastede sig ind i den orientalske Konflikt til Gunst for de undertrykte Stammer paa Balkanhalvøen og for at hindre en væbnet Indblanding fra Englands Side til Forsvar for Tyrkiets Integritet. Med mere end sin Ungdoms Styrke greb han denne Sag; for dens Skyld blev han paa sine gamle Dage Agitator og rejste en mægtig Folkestemning England over. Man maa kende Gennemsnitsenglænderens glubske Appetit paa Interventions- og Krigspolitik for at forstaa, hvad Mod der skulde til her at gaa mod Strømmen. Gladstone naaede ogsaa at samle en større Sum af Had over sit Hoved end nogensinde før, medens hans Rival naaede sin Popularitets Højdepunkt. Da Lord Beaconsfield ved sin Hjemkomst fra Berlinerkongressen blev baaren i Triumf af det halve London, slog en Folkehob Ruderne ud hos Gladstone. Men hverken Jubelraabene eller Forhaanelserne var Udtryk for mere end Døgnets Stemning. Strømmen var allerede ved at vende. Berlinerkongressens prunkende Teaterstads kunde ikke længe bedrage nogen: Tiden viste ubarmhjærtigt, hvad Slags Kram det var. Finanstilstanden forværredes, til Dels som Følge af de evige Krige, som den konservative Interventionspolitik kastede Landet ind i, og man begyndte at længes efter en Gang at faa lidt Stunder til at se efter sine egne Sager.

Landets forandrede Stemning viste sig første Gang klart ved Gladstones skotske Agitationsrejse i Efteraaret 1879. Hans nærmeste Formaal med den var at vinde Midlothian-Kredsen, hvor han agtede at stille sig ved næste Valg, men den fik Karakteren af en stor national Demonstration. Gladstones Styrke steg med den almindelige Entusiasme. I en, ikke sjælden to Taler om Dagen belyste han de forskellige Sider af sit Reformprogram med ungdomsfrisk Veltalenhed.

Saa kom Opløsningen i Foraaret 1880 og med den en ny Midlothian-Kampagne, lige saa glimrende som den første. Paany gik en stor Reformbølge hen over Landet, og Valgene blev en fuldstændig Sejer for Gladstone: De liberale fik 50 Stemmer flere end de konservative og Home-Rulerne tilsammen. — Beaconsfield trak sig straks tilbage, og Dronningen overdrog først Granville, saa Hartington at danne det nye Kabinet. Hverken Over- eller Underhusets liberale Ledere kunde løse Opgaven, dertil var ene Gladstone i Stand, ti uden formelt Førerskab var han i Landets Øjne den eneste virkelige Leder, og man vilde ikke have fundet sig i at se nogen anden i Spidsen for Regeringen. Aldrig havde Befolkningens Krav saa bestemt samlet sig om en enkelt Mand som netop nu.

Gladstones andet Ministerium vil ikke fylde den Plads i Historien som hans første. Sikkert er den irske Landakt af 1881 og Loven om Stemmerettens Udvidelse Reformer af vidtrækkende Betydning, men Landet ventede og havde Ret til at vente endnu langt mere af en Gladstonesk Regering paa halvfemte Aar. Altfor megen Tid er hengaaet med ørkesløse irske og Bradlaughske Debater, og man har savnet noget af den gamle Energi i Ledelsen. De udenrigske Forhold har dog været denne Regerings egentlige Anstødssten, og særlig har Ledelsen af den ægyptiske Politik ikke været egnet til at vinde Landets Tillid. Skuffelsen fandt sit Udtryk i den Afstemning, der i Sommer saa uformodet kastede Regeringen af Sadlen, men det har siden vist sig, at Vælgerne ikke har glemt, hvad de skylde den store liberale Leder. Trods Statskirkepræster og Irlændere gav de ham paany en glimrende Tillidserklæring, og de seneste Efterretninger fra England tyde paa, at den vil blive benyttet til Gennemførelsen af en Politik, hvis Dristighed bringer endog Gladstones egen politiske Fortid til at blegne.

I det foregaaende er givet de Rammer, indenfor hvilke Gladstones politiske Liv har bevæget sig. Jeg skal nu søge at uddybe og fuldstændiggøre Skildringen paa enkelte Punkter.

III.

Ingen af Englands ledende Politikere nyder et saa ubestridt Ry for oprigtig Religiøsitet som Gladstone. Selv hans argeste Modstandere lader, naar de har udgydt deres Vredes Skaaler over

hans Hoved, tit et lille Ord slippe med, om den Jammerskade det er, at saa god en Kristen skal føre saa ugudelig en Politik.

Sikkert er den offentlige Mening her paa rette Spor. Et religiøst Grundsyn præger hele Gladstones offentlige og private Liv, og til mer end et af de Resultater, i hvilke han mødes med Nutidens mest fremskredne Tankeretninger, er han naaet ad væsentlig religiøs Vej. Bibelske Tanker og bibelske Vendinger komme bestandig igen i hans Taler, og man føler i Ordenes ægte Klang, at der her ikke er Tale om nogen Kristendom »för tillfället«.

I den Tid, der levnes ham fra det politiske Arbejde, lever han halvvejs som en Præst. Hjemme paa sit Gods er han ingen sjælden Gæst ved Sygesængen, og mer end én gammel Mand eller Kvinde har følt sine sidste Dage lindrede ved at høre det kendte Bibelord læst med hans dybe, klangrene Stemme. Gudstjænesten forsømmer han aldrig, og i Hawardens Sognekirke indleder han den selv ved at oplæse Dagens Tekst. Sommetider har han endog prædiket — dog ikke i Kirken, men for mere private Forsamlinger —, og kyndige Folk sige, at der er gaaet en stor Prædikant tabt i ham. Des værre er Prædikanten dog ikke ganske tabt; der er, selv i hans bedste Taler, altid lidt af det præstelige Foredrags Bredde og Salvelse. Man mærker, at hans ældste og kæreste Mønstre har været Gejstlige.

Oprindelig var Gladstone helt og holdent Teolog. Han beskæftigede sig nok med Literatur og Politik, men alt viste sig for ham i den engelske Statskirkes Lys. Den blev i hans Øjne den Sol, hvorom alt andet drejede sig, og naar han viede sig til det politiske Liv, var det for at bidrage sit til at forme Staten i Kirkens Billede. Den stive Statskirke-Ortodoksi havde ham saa tæt i Favn, at hele hans senere Udvikling paa en vis Maade har været en Løsrivelse fra den gennem smertelig Kamp — dobbelt smertelig, fordi Baandet aldrig er bristet helt.

Overalt i Udtalelserne fra hans ældste Periode genfinder man den anglikanske Teolog. Da han første Gang stillede sig i Newark, var Slavefrigørelsen Dagens brændende Spørgsmaal. Som Søn af en Plantageejer var han opfødt med delvis plausible Argumenter mod Slaveriets Afskaffelse uden passende Frister og Overgangstilstande, men i sit Valgmanifest tillægger han alt dette en underordnet Betydning og baserer i Stedet sin Bevisførelse paa flg. Betragtning: »Hvad Slaveriets Lovlighed i og for sig angaar,

anerkender jeg den for saa vidt som Talen er om, at det ene Menneske kan have Ret til det andets Arbejde, og jeg støtter mig her paa det Faktum, at den hellige Skrift, der er den højeste Autoritet i slige Sager, giver Forskrifter for Herrer i deres Forhold til Slaver, og hvis dette Forhold absolut og efter sin Natur var syndigt, vilde Bibelen ikke give nogen Forskrift derfor. Den anser Synden for Nedværdigelsens Ophav og stræber at ophjælpe den sidste ved at udrydde den første. Vi er enige om, at saa vel Slavens legemlige som aandelige Lænker bør brydes. Spørgsmaalet er kun om Rækkefølgen. Nu angriber Skriften det aandelige Onde før det timelige og dette kun gennem hint, og jeg henholder mig til den Orden, Skriften har sat.« I det følgende omsættes saa denne Betragtning i den mindre højtflyvende, at Slaverne gradvis maa undervises og opdrages, inden de kunne have nogen Gavn af Friheden.

Med dyb Ringeagt ser han ned paa al hedensk eller ikke ortodoksfarvet Kundskabsmeddelelse. 1834 bekæmper han et Forslag om at give Dissentere Adgang til at erhverve Grader ved Universiteterne med den Betragtning, at Universiteternes Hovedbestemmelse er at være Præstesemenarier, og at de ogsaa bør give Studenterne en moralsk Udvikling. Men hvorledes skulde dette kunne ske, hvis . . . Universitetets Dør skulde aabnes ikke blot for Kristne af afvigende Trosbekendelser, men endog for alle Slags Personer, enten de er Kristne eller ikke?« — Endnu saa sent som 1843 giver han sin Intolerance Udtryk i flg. Ord, talte ved Indvielsen af en Undervisningsanstalt i Liverpool: »Vi tro, at dersom De kunde tage et Menneske i hans Ungdom . . . og give ham en Newtons Viden og Ævne . . ., men De ikke havde lært ham at kende og elske den kristne Tro, saa vilde han dog gaa ud i Verden . . . *fattig og elendig og blind og nøgen* i alt, hvad der udgør vor Tilværelses sande og ypperste Maal, — ja værre, værre faren med Hensyn til det, end om han bestandig var forbleven i den Uvidenhed, som vi alle ynke og som det er denne Institutions Opgave at gøre sit til at udrydde.«

Hjørnestenen i den unge Gladstones politiske System er hans Betragtning af Statskirkens Stilling. Den udvikles udførligst i Bogen om Stat og Kirke, og han kommer tilbage til den ved enhver Lejlighed. Hovedsummen deraf kan gives med faa Ord. Statens helligste Pligt er den at værne om og udbrede den sande Religion, (ɔ: den engelske Statskirkelære), og den bør sætte alle sine Kræfter ind

paa dette Maal. Staten kan ikke tilstede Dissentere Adgang til sine Universiteter eller Jøder til sine lovgivende Forsamlinger: det vilde være at bryde Kirkens ubetingede Suprematі. Forgæves siges der ham, at simpel Retfærdighed byder at fritage engelske Dissentere fra at yde Bidrag til Statskirken og i det mindste lette Byrden lidt for Irlands store katolske Befolkning. Ikke ét Bispedømme mindre bør der være i Irland, ikke én Penny maa Kirken miste. Den bør være saa rig, dens Tjænere saa talrige som muligt, for at den bedre kan opfylde sit Hverv, at omvende de vildfarne til Sandheden. Han blæser ad alle de filistrøse Argumenter, som hans egne Meningsfæller plejede at rykke frem med i kirkelige Sager. Statskirken skulde ikke opretholdes, fordi den var Flertallets Kirke, som i England, eller for »det loyale Mindretals« Skyld, som i Irland: nej, begge Steder var den til for Sandhedens Skyld, og mest af alt var det i de vildfarnes egen Interesse, at der var en Institution, der saaledes bestandig og med alle Midler drog dem til Frelsen. Lige saa med Kirketienden og deslige Afgifter. Berettigelsen til at lade de afvigende Trosbekendelser betale laa ikke i Kirkens »Ejendomsret«, men i at det altid var tilladeligt at tvinge Folk til at bidrage til Sandhedens og det godes Fremme. Her var ingen Anelse om, at Dissenterne kunne have nogen selvstændig Ret. De var egentlig for ham ikke Englændere og Medborgere, kun en Slags taalte fremmede, hvis Ligeberettigelse med de ortodokse vilde føre til Samfundets fuldstændige Depravation og tilsidst til dets Undergang. I en Tale 1835 erklærede han, at hvis Statens højeste Myndigheder nogensinde kom til at betragte Religionen som en Privatsag for Borgerne, vilde de ikke mere »kunne opfylde deres høje Hverv; de maatte blive Heloter og Slaver!«

Der er ingen Tvivl om, at Macaulay har Ret, naar han i sin bekendte Kritik af Gladstones Bog om Statskirken udtaler, at Konsekvensen af Forf.s Standpunkt maa være det at genindføre Testakten, endog i skærpet Form. Alligevel er Gladstone fuldt sanddru, naar han i et Brev til sin Recensent energisk fralægger sig, at dette skulde have været hans Mening. Sagen er, at han dog har for meget af det borgerlige Frisind, af den Ligheds- og Retfærdighedsfølelse, som han tilsyneladende fornægter, til at ville drage de yderste Konsekvenser af sit eget Standpunkt. Det Instinkt, der her holder igen, er det, der senere har faaet Magten hos ham. — Ogsaa i selve hans Doktrin er der noget, som

varsler om bedre Dage. Han kan ikke — som saa mange af hans Meningsfæller — i og for sig finde det naturligt, at hans egen Retning tyranniserer anderledes tænkende; for at kunne forsvare for sig selv at støtte den protestantiske Statskirke i Irland, maa han søge Tilflugt i Sofismen om, at det netop var for det irske Flertals Skyld, den burde opretholdes, en Sofisme, som hans anglikanske Fanatisme lagde ham nær, og som blev ham dobbelt uundværlig, fordi den tilslørede den skjulte Modsætning i ham selv mellem de Grundsætninger, han var opdragen i og dem, der allerede umærkeligt spirede i hans Sind.

Det absolute i hans kirkepolitiske Betragtning gjorde Kampen med den friere Aandsretning, der efterhaanden trængte sig ind paa ham, haard, men ogsaa afgørende. Al Gaaen paa Akkord var her udelukket. Saa snart han paa et enkelt nok saa lille Omraade havde følt Overbevisningen om, at Kirkens Herskerkrav burde vige for en borgerlig Retfærdighedsfordring, var Slaget tabt over hele Linjen. Derfor antog Spørgsmaalet om *Maynooth College* for ham saa uhyre Dimensioner. Havde han én Gang indrømmet det berettigede i at Staten ydede Bidrag til en katolsk Undervisningsanstalt, vidste han ikke længere noget principielt Forsvar for selve den irske Statskirke. De andre Torier kunde saa prægtigt forene de to Ting. Man gav det katolske Flertal lige hvad man var nødt til og sjakrede om det saa godt man kunde, men om et Princip i egentlig Forstand var der ikke Tale, blot om at beholde saa meget af Mindretallets Forrettigheder, som Tidernes Ugunst vilde tillade. Ikke saaledes med Gladstone. Var det overhovedet ikke tilladeligt at paatvinge andre det, man ansaa for Sandhed, da maatte hele Systemet falde.

Dog, vel at mærke, ikke straks. Gladstone har aldrig haft Ævnen til hurtigt og let at drage Konsekvenserne af en nyvunden Erkendelse. Gammel Sympati og Vane har i aarevis kunnet skygge over den nye Vækst og herske længe efter de gamle Tankers Fald. Saadan ogsaa i det kirkelige Spørgsmaal. Vel gaa hans Udtalelser stedse utvetydigere i Retning af religiøs Frihed og Lighed, men Handlingerne stemme ikke altid med Principerne. Allerede 1847 talte han for Jøders Valgbarhed til Underhuset, men endnu i 1859 modsatte han sig en Lov om Afskaffelse af Kommunernes Ret til at paalægge alle Beboere — uden Hensyn til Trosbekendelse — kirkelige Afgifter og mod en overfor Dissidenterne retfærdigere Ordning af Begravelsesforholdene. Først i 60'erne

naaede han til i Spørgsmaal af den Natur resolut at stille sig paa den liberale Side.

Haardest holdt det med den irske Statskirke. Allerede fra 1845 følte han, at den Dag kunde komme, da han maatte give sit Minde til dens Afskaffelse, og han har siden sit Omslag intet sagt eller skrevet til Gunst for dens principielle Berettigelse. Men hans Sympati havde den endnu, og han kunde ikke uden dyb Vemod tænke paa den Skæbne, der ventede den. Han ønskede den et langt og lykkeligt Naadensaar og var glad for hver Dag, det irske Folk vilde taale den, glad for den Propaganda, den kunde gøre i Irland. Han slog sig ogsaa delvis til Ro ved Tanken om, at den irske Statskirke hidtil aldrig havde haft *fair play*; derfor maatte man vente at se, hvad Resultatet vilde blive af, at den ved Tiendelovenes Forandring, den heldigere Rekrutering af Præsteskabet og forskellige andre Omstændigheder havde faaet fredeligere Forhold at virke under. Først da det i Begyndelsen af 60'erne blev ham klart, at Protestanternes Tal snarere aftog end tiltog i Irland, faldt for ham den sidste Skygge af Forsvar. Han indsaa nu, at man gjorde den protestantiske Sag en Bjørnetjæneste ved at give den en saa forhadt Institution som Statskirken at slæbe paa, og at Protestantismen sandsynligvis vilde faa langt gunstigere Livsvilkaar, naar den kom til at føre Kampen mod Katolicismen paa lige Vilkaar.

Reformen blev gennemført med nøje Hensyntagen til alle virkelige Retfærdighedskrav. Alle Statskirkens Embedsmænd skulde beholde deres tidligere Gage, saa længe de vedblev at virke i Kirkens Tjæneste, og den Del af Kirkeindtægten, der blev tilovers, fordeltes til irske Hospitaler, Abnormskoler, Undervisningsanstalter etc. Alligevel vakte Forslaget paa alle Stadier den mest fanatiske Modstand. Dets Vedtagelse fremstilledes som »den største nationale Synd, der nogensinde var begaaet« og Gladstone selv som »en Forræder mod sin Dronning, sit Land og sin Gud«. Disse Voldsomheder kom mest fra kirkelige og konservative Kredse, altsaa til Dels fra Folk, med hvem Gladstone fra gammel Tid stod i personlig Forbindelse og hvis Dom paa ingen Maade var ham ligegyldig. Des højere maa man skatte den Frygtløshed, hvormed han bar alle Angreb og den overlegne Sikkerhed, der gjorde ham stærk nok til hverken at lade sig skræmme til Eftergivenhed eller hidse til Voldsomhed.

Yndlingsvaabenet imod ham var selvfølgelig hans tidligere Udtalelser om det kirkelige Spørgsmaal, men han gjorde det forholdsvis

magtesløst i sine Modstanderes Haand ved den Maade, hvorpaa han selv stillede sig til sin Fortid. De, der af Svaghed, Nag, personlige Skuffelser eller lignende Grunde have ladet sig lede til at skifte Standpunkt, pleje at dække deres Desertion for sig selv og andre ved idelig og idelig at tillyve sig en Uforanderlighed i Anskuelser, som ikke en Gang i og for sig er af det gode. Anderledes med Gladstone. For sanddru og for stolt til at ville nægte tidligere Fejlsyn har han aabent indrømmet at være bleven en anden, og han har med dyb Forstaaelse af det konstitutionelle Livs Vilkaar godtgjort det berettigede i dette. I *a chapter of autobiography* (1868) siger han: »Dersom Love og Institutioner bør afspejle Landets Trang og Ønsker (og et Lands Ønsker maa altid for en væsentlig Del betegne dets Trang), saa vil Folket, efterhaanden som det gaar over fra Stilstand til Fremskridt, med Rette kræve, at de Forandringer, der foregaa med dets egne Forhold og Synsmaader, skal øve Indflydelse paa dets ledende Mænds Udtalelser og Handlinger. Ti de er til for Folkets Skyld og det ikke for deres. Det er ganske vist altid deres Skyldighed at lade sig lede af Ære og Pligt og ikke blot af Øjeblikkets Fordringer eller Planer, men selve Æren og Pligten fordre af deres trofaste Tjæner, at han skal tage Hensyn til de faktiske Forhold, under hvilke han skal virke og, idet han bestandig stræber at højne sine Omgivelsers intellektuelle og praktiske Jævnmaal, dog erindre, at det ikke er hans Opgave af selvvalgt Stof at forme et Utopia eller en platonisk Republik, men at styre et levende og arbejdende Menneskesamfund, der har anerkendt Selvstyrelsen som det, der, naar alt kommer til alt, er Kildespringet for dets politiske Liv og for de Institutioner, der danne dets ydre Klædebon.« — Gladstone og det engelske Folk med ham har forstaaet, at Skammen ikke er dens, der har opgivet kærvundne Fordomme for at kunne arbejde med paa sit Folks Udvikling og Lykke, men deres, der forgæves søge at trodse nye Tiders Krav for at kunne hygge sig saa meget des lunere i den Kakkelovnskrog, hvor Tilfældet nu én Gang har kastet dem hen.

De andre Reformer af kirkepolitisk Betydning, som Gladstone har gennemført, staa nødvendig i Skygge for den store irske Kirkeakt, men et nyt Spørgsmaal har længe dæmret i Englands Politik og synes nu at være ved at stige over Horisonten: Spørgsmaalet om selve den engelske Statskirkes Eksistens. Hvorledes vil nu Gladstone stille sig til denne Reform, hvis uhyre

Rækkevidde næppe tilfulde forstaas udenfor England? Tilsyneladende er Svaret let nok at give: han har jo nylig med største Bestemthed erklæret sig mod Chamberlains Fordring om Statskirkens Afskaffelse. Men en Betragtning af hans kirkepolitiske Fortid lærer os at se disse Udtalelser i deres rette Lys. I Virkeligheden har han ingen principielle Indvendinger mod den engelske Statskirkes Afskaffelse, og han antager vistnok, at den en Gang vil blive en Nødvendighed. Allerede i 1868 udtalte han, at en Statskirke er uforenelig med den fuldt gennemførte folkelige Selvstyrelse og at, naar et Folk i religiøs Henseende er splittet i talrige stridende Lejre, »saa at hvad der var bestemt for Nationen, synker ned til at blive en privat Indretning for en forholdsvis lille Flok Mennesker, bliver Bestræbelsen for at haandhæve Statskirken en Vildfarelse, der er skæbnesvanger for det borgerlige Samfunds Fred, ja maaske endogsaa for dets Liv.« I Virkeligheden er disse Vilkaar stærkt paa Veje til at blive opfyldte, men før det fuldstændig er sket, vil Gladstone bestemt modsætte sig, at Spørgsmaalet rejses af det liberale Parti som saadant, og han vil — ligesom overfor den irske Statskirke — stemme imod eventuelle private Forslag, der gaa ud paa at løse Spørgsmaalet partielt. Sikkert mener han, at Sagen ikke vil »komme indenfor den praktiske Politiks Rækkevidde« i hans Levetid, men det samme udtalte han om den irske Statskirkes Ophævelse[1]) knap tre Aar før han selv stillede Forslag derom. Hvor det gælder at kuldkaste en Institution, der bestandig har hans varmeste Hengivenhed, er det naturligt, at han ikke forhaster sig, ti skønt han uden Hensyn til personlige Følelser vilde bøje sig for Landets Ret og Tarv, naar Tiden dertil efter hans Skøn var kommen, er det dog sikkert nok hans Haab, at Døden maa have fundet ham, inden han kaldes til at opfylde den tungeste Pligt, som hans aldrig svigtende Kærlighed til sit Folk kunde paalægge ham.

(Sluttes).

---

[1]) Brev til Dr. *Hannah* af 8de Juni 1865.

N. Neergaard.

En Pintseidyl.

Skitse af Oscar Levertin.

Paa selve Pintseaften flyttede Grosserer Holm ud paa Landet, og nu stod hele Familien forsamlet paa Dækket for med begærlige Øjne at fange det første Glimt af dens Sommervilla, der i elegant Schweitzerhusstil kikkede frem af den lyse Løvskov paa Landtungen lige for, Landtungen, der som en lang bladomvunden Hellebard stak ud i Fjordens blanke Vand. . . .

Lidt efter lidt var Dampskibet passeret forbi de beboede Kyster, var sejlet forbi lange Rækker af Villaer med nymalede Flagstænger, nymalede Badehuse og nymalede Robaade, som lugtede af Tjære, forbi smaa Haver med spæd Grønsvær, lyse Kjoler mellem blomstrende Slaaenbuske og Bede med nylig udplantede Blomster, forbi Nybygninger, som havde rejst sig siden i Fjor og nu overraskede med maleriske Kiosker og brednæsede Gibsgudinder midt imellem halv færdige Terrasser.

Og paa Dampskibet var der et lystigt Liv, en foraarsagtig Passiar — gamle Herrer, Bekendte fra forrige Sommer, havde nu igen truffet hinanden og hilste under Latter og Sladder paa det nye Foraar med Festmiddag og Champagne dernede i den kvalme Spisesalon; ængstelige Mødre gik som æggesyge Høns omkring og ledte efter Bohave og plagede Besætningen halvt ihjel med deres nervøse Spørgsmaal om Flaskekurve og Blomsterborde. Men henne i Forstavnen sad Pigerne med veltilfreds Fnisen og modtog den galante Styrmands Hyldest, mens deres unge Frøkner med Spor af Baller og Nattevaagen paa deres hektiske Ansigter under Agterdækkets Soltelt træt stirrede i deres engelske Guvernanteromaner. Men nu var de fleste Folk allerede gaaet hver til sit. De gamle Herrer var rødblissede og mætte vandret hen til

deres respektive Ægtekalvdele. De flyttende Familier havde under Støj og Larm læsset i Land: Kasser, Drengeservanter, Madrassække og Svøbelsebørn. Den gamle Revisor, han, som aldrig kunde faa for meget af Dampskibsture, var stegen af paa sin ensomme Ø, hvor hans koleriske Sind kunde give sig Luft i uforstyrret Fred, — nu skulde ogsaa Holms af og saa var Dampskibet snart ved Rejsens Endepunkt. . . .

»Naa, har du dine Sager, Mina?« spurgte Fru Holm uroligt, da hun stod ude i Forstavnen og den ene Gang efter den anden talte Bagagen. . . . . Vadsæk, Kasse, Jærnsæng, Vadsæk. . . . .

»Ja-a, kære Frue,« svarede Husjomfruen roligt og viftede sig overgiven med et Spejl, som hun holdt i Haanden, idet hun lo over hele Ansigtet; det var en ganske ung Pige, med Kinden rød af den friske Vind og af Styrmandens lidt grovkornede Artigheder, og hun hviskede og kneb Øjnene sammen til Kokkepigen, som pligtopfyldende slæbte paa en Madkurv.

»Ja, tænkte man ikke selv paa alting, saa blev da baade Rub og Stub glemt, for de er saa uforsvarlig tankeløse de Piger,« blev den lille Frue saa enig med sig selv om, mens hun som en Fugl hoppede fra Sted til Sted og uafladelig talte: Vadsæk, Kasse . . . . . saa ilede hun hen til Manden og gentog sit evindelige nervøse Spørgsmaal:

»Naa, Edvard, har du dine Sager?« — »Sager! . . . . Ach du lieber Augustin, alles ist weg!« »Ja men, Edvard!« fortsatte Fruen næsten grædefærdig, Skibet lægger jo til lige straks. Jeg tør vædde paa, at du glemmer Kaaben, som jeg skal have paa, naar vi gaar til Konsulens i Morgen . . . Det ligner Dig aldeles!«

»Presisemang, ja! Aldeles, min søde Pige, aldeles!«

Det var umuligt at faa et fornuftigt Ord ud af Grossereren. Han saa' ud som en rigtig durkdreven stor Skoledreng, som han dér stod og svingede paa den venstre Støvlehæl, og hans Forretningsvenner og Kunder, som kun kendte den pertentlige, korrekte Købmand, som saa' saa uhyggelig distingueret ud, naar han med afmaalt Artighed tog imod nogen i sit elegante Kontor, vilde sikkerlig, hvis de havde set ham nu, have rystet paa Hovedet og i deres Misundelse tænkt paa, om han maaske paa selve Pintseaftens havde haft Held med et eller andet letsindigt Børskup. Men Sagen var den, at det var hans Drenge, som havde gjort ham saa inderlig vild og gal. Ti de havde paa hele Turen været aldeles ude af sig selv af Henrykkelse

begge to. Men Skoleaaret var jo ogsaa lige sluttet — tænk bare, den lange Foraarstid, aa saa grænseløs lang, og man sidder derinde i Klassen Dag ud og Dag ind, fangen i Skoleværelsets kvalme-Luft, fastlænket som en Galejslave ved sit Bord. . . . . Og naar de lagde sig om Aftenen, drømte altid de ni- og tiaarige Stakler i skælvende Rædsel, at den næste Dag skulde Hans udfinde alle Sveriges Byer paa det ulyksalige Kort, hvor Navnene ikke stod, og Emil blev kaldt hen foran den sorte Tavle for at bevise den syvende Proposition, som det nu en Gang *var* en ren Umulighed af forstaa. . . . Og saa pludselig at være fri for alle Ængstelser, fri for Anmærkninger, den Masse Anmærkninger for *U*opmærksomked og *U*orden og alt andet, som tænkes kunde med *U* — at være fri for alle Sorger for Oversidden og daarlig Karakter — aa — det steg de unge Herrer Holm til Hovedet som en Rus. Og de løb ustyrlig rundt som Hundehvalpe, der pludselig var slupne fra Dressurens Marterredskaber — op paa Kommandobroen for at hjælpe Kaptejnen med at styre, ned i Damekahytten, hvor de var ved at gøre en gammel Dame apoplektisk, da de overraskede hende, mens hun tog sig en Lur derinde i en mere bekvem end anstændig Dragt. Og da de var ked af det, var det ikke lidt underholdende at staa og se paa, hvordan Maskinen gik op og ned, op og ned, eller bagefter at lege Skjul. Gud, hvor det var morsomt — der paa Mellemdækket mellem alt Flyttegodset, som stod hulter til bulter. . . . Og under denne Leg fik de deres gamle alvorlige Fader gjort i den Grad overgiven, at han pludselig dukkede op af Spisesalen med Lommerne fulde af Appelsiner.

Men hør, nu peb Dampskibet! Familien Holm styrtede alle Mand ud i Forstavnen. Grossereren maatte holde Drengene i Armene, for at hindre dem i at hoppe af inden Landgangen var lagt ud. Fruen gjorde i sin lille Spurvehjærne en Masse Overslag over alle Sagerne, og Pigerne nikkede fortrolig til Gartneren, som stod og bød sit Herskab velkommen paa Broen ved Siden af Flaget, i hvis Farver Foraarsregnen havde gjort et synligt Skaar. Saa en, to, tre, og Sager og Personer var mellem hinanden stuvede ned paa Broen, og sagte gled Damperen videre ud af den stille Fjord.

Men Grossereren slog trods alle Protester Armene omkring sin lille Frues Liv, og af Sted gik det i et vildt Kapløb op ad Skrænterne, forbi de friske Græsplæner, hen til Huset. Og med

en for den højtidelige Akt afpasset Alvor gik man ind i Salen, og følte denne ejendommelige indelukkede, lidt kølige Luft, som hænger i Værelser, der længe har staaet ubeboede, strømme sig i Møde. Nu blev der en Kikken og Seen efter i Krinkler og Kroge, paa Møbler og Bohave, om alt var paa sin gamle, hyggelige Plads .... Jo, Gudskelov! Den udskaarne Sekretær stod der som sædvanlig sat og stoppet, ligesom en forspist Landsbyprovst, oppustet, med Messingbeslagene som Berlokker paa sin tykke Mave, mens Morauret, som den slet lønnede Klokker, lang og smal og forsagt krøb ind i et Hjørne. Paa de lysmalede Vægge hang der som altid de gamle sære Slagmalerier, som med deres sammenslyngede Vrimmel af Heste og Soldater i Drengenes Øjne var de ypperligste Illustrationer til Odhners Historie. Og naar man saa saa' ind i Kabinetet ved Siden af, saa' det ud, som om man nylig var gaaet derfra, saa ordentlig opstillede stod de gamle Empire-Møbler derinde, den underlige Sofa med sin stive Karm, prydet med lange, antikverede Ornamentlister, og de umagelige Stole, som med deres høje, smalle Ben lignede Traner.

Grossererfruen drog et Suk af Veltilfredshed — Gud ske Lov, at man dog har sit eget Sted. —

»Ja, det maa vi da takke dig for, min Skat,« sagde Manden med et lille venligt Nik til sin Kone.

De havde arvet Stedet efter hendes Forældre —

»Ja, lille Edvard, nu mangler der bare, at du trækker Uret op paa Væggen i mit Værelse, saa jeg kan se hvad Klokken er slaaet.«

Og *lille Edvard* greb en Stige med en Sjoverbevægelse, som i højeste Grad tiltalte Drengene, og da han havde trukket Uret op og stillet det et Kvarter for hurtigt »for at Moder kunde faa Tid at sunde sig om Morgenen«, satte han sig højt oppe paa Stigen og begyndte der en Tale til Drengene, idet han gjorde Nar ad deres gamle snøvlende Rektor: »Naa, Drenge! nu skal I svare paa et rigtigt lumsk Spørgsmaal ... men se nu til, I staar ordentlig med Poterne .... Naa, hvad er det, som gaar og gaar, men aldrig naa'r hen til Stuedøren?«

»Aa Fader! det er jo Uret!« raabte Hans.

Men Grossereren fortsatte i samme alvorlige, snøvlende Skolefukstone: »Rigtig, ganske rigtig! Jeg mærker, kære Børn, at I i Semestret har forskaffet Jer det rette Antal Kundskaber,

lad os nu se, at I ogsaa benytter Ferien rigtigt. — Læs hverken for meget eller for lidt, men benyt Hvilen i Guds herlige Natur.« Og Drengene lo, saa de var færdig at kvæles, mens Grossereren sad og dinglede med Benene paa Stigen, som pludselig var avanceret til et Kateders Rang og Værdighed.

Saa skulde alle Mand ud i det fri..... Grossereren tog sin Økse — han havde lært af Gladstone at hugge Brænde — og gik omkring og undersøgte Træstammerne. Han vilde »fælde Træer«, sagde han, det var nu hans Sommerpassion, og han plejede at sige det med samme Eftertryk og morderiske Alvor, som naar Kæmpen i Æventyrene siger, at han vil smage »kristen Mands Blod«. Fruen gik ned i Kælderen, og fra Kælderen til Bryggerset, fra Bryggerset til Hønsegaarden, og det er ikke urimeligt, at hun gjorde Ronden en Gang til. Drengene tog Raketer og Boldte og løb omkring paa Græsplænerne, indtil de af Læsningen og Skoletimerne graagustne Ansigtsfarver gik over til det rødeste rødt. Og endogsaa Husdyrene fór ud. Max, den godmodige Hund med de studsede Øren, befriedes fra Halsbaand og Hundetegn og gav sig til i sin Henrykkelse over at være undsluppen Civilisationens Tvang at gøre gale Krumspring i Gangene, og naar nogen kom paa dens Vej, sprang den i det uendelige baglænds under korte, nervøse Bjæf — for at antyde, at den vilde udføre sit Sommerlivs Hovedbeskæftigelse: at hoppe og apportere Sten. Men Katten, som var en mere adstadig, forstandig og erfaren Personage, trippede med en Hoffrøkens sirlige Menuettrin ned til en Sandbunke midt i den bagende Sol og strakte sig der saa lang den var som den vellystigste Lazaron.

Og Aftenen kom, en Pintseaften med frisk Duft og lune Vindpust. Alt var Klarhed og Stilhed, og ligesom dobbelt tryg og rolig, fordi ingen Arbejdsdag tidlig næste Morgen skulde vække den med sin Madklokkes gennemtrængende Klingen, havde hele Egnen lagt sig til Hvile i den stille Helligaften, hensunken i en skær Jomfrus kyske Slummer. Drengene var krøbet til Køjs og sov nu med Barnesøvnens jævne, rolige Aandedræt og røde Kinder mod Hovedpudens hvide Pudevaar, med lange, solbeskinnede Perspektiver af Leg og Frihed i deres Drømme. Ude i Køkkenet sad Pigerne ved det aabne Vindue og snakkede; hvor følte de sig dog lettede ved at være slupne ud af det snævre, evig mørke Pigekammer i Byen, hvor ens Øje ikke kunde se andet end en skummel, indelukket Gaards graa Stene.

. . . . . Og mens Vinden førte duftende Dampe af Syren og Hæggebær ind i Køkkenet. skriftede vist den unge Husjomfru for Kokkepigen. Ti Jomfruen blev blussende rød helt op til Ørene og snakkede saa ivrigt, mens Kokkepigen, som var mere erfaren i Livets Mysterier, rystede paa Hovedet og mumlede noget, som det sikkert var værd at lægge sig paa Hjærte, om, at man ikke skulde tro paa Mandfolkene . . . .

Men Grossereren og hans Frue tog sig en Spadseretur, inden de lagde sig. Arm i Arm gik de tavse gennem Haven, hvor Frugttræerne stod oversaaede med hvide Blomster, ligesom indhyllede i Tusender af Sneflokke, og Anemonerne og Guldstjærnerne lyste med deres gule Blomster i Græsplænernes saftige Grønt. Men det var Skoven, som lokkede dem efter ni Maaneders Ophold i den tætbefolkede By, Skoven med dens Suk, dens uendelige, hemmelighedsfulde Melodi, som vækker alle bløde Følelser til Liv i Menneskets gamle, støvede Hjærte, Skoven med sin læskende Kølighed og sin fulde, krydrede Vellugt, Skoven med sin kvidrende Fuglesang blandt lune Trækroner og sin Sang af Vinden mellem de grønne Grene, Skoven . . . . . .

Stadig tavse fulgte de en smal, halvt overgroet Gangsti, som slyngede sig planløst ud og ind gennem de kølige Sale. De visne Blade fra forrige Aar, som endnu laa i tykke Bunker blandt Trærødderne, dannede ligesom et blødt Tæppe under deres Fødder, men rundt omkring spirede det og groede kraftigt i levende Frodighed. Lyse Skud skød ud i Granernes Toppe, og Birkenes Løv var saa let, saa fint som Filigran, saa spædt i sit friske Grønt. Alt glinsede i klar, frisk Fugtighed efter den stride Foraarsregn; Stenene skinnede som blankskurede, og blandt Bladene blinkede der endnu tunge, glimrende Vanddraaber . . . . . Langsomt sank Solen. Allerbedst mens man gik, lyste det imod ens Øje mellem de mørke Stammer som Skinnet fra en Ildebrand, og naar man saa saa' nøjere til, kunde man langt ude skimte en Flig af den blanke, blaa Fjord med de glidende, gule Bølger fra Solnedgangens yppige Guldstænk . . . . . .

Tæt ved hinanden gik de to Ægtefolk uden at tale. Alt var saa nyt for dem, noget saa nyt som alene Naturen evindelig kan være for Menneskene, og som en Æolsharpes let bevægede Strænge for Vinden, skælvede deres Sind for hvert et Indtryk, modtageligt for hver en Mumlen, som sagte surrede hen i Skovens

Skjul, for hver en smækker Form hos Træerne, for hver en lys Skiften i Løvet.

»Vidunderlig herligt!« tænkte de begge og saa' paa hinanden med taarefyldte Øjne. De følte sig saa vidunderlig rørt tilmode, og Følelsen af den uendelige Lykke at eje hinanden for hele Livet greb dem med en saadan Kraft, at Ordene døde paa deres Læber, og de kun sagte kunde trykke hinandens Hænder. Men samtidig vaagnede der ogsaa saa mange Angerens og Selvbebrejdelsens Tanker i deres Sjæl. Hvert et haardt Ord, ja mere endnu, hver en lille Tanke, som de havde haft af Uvilje mod hinanden i hele den tunge, kolde Vinter, den traadte saa forbavsende tydeligt frem for deres Øjne, ligesom den krævede Tilgivelsens helbredende Lægedom. Det var hin kolde Dag, da de sad ved Middagsbordet og han havde sagt . . . . og den Søndagaften, da han var blevet saa længe borte, og hun havde tænkt . . . . . De fik en vemodig Længsel efter at forfriske deres Sind, efter at gøre rent i deres Tankers Løndom, og i Skamfuldheden over, at de ikke havde skønnet nok paa deres Lykke, sænkede de Hovederne og tænkte over, hvorfor dog Menneskehjærterne var saa skrøbelige, at de ikke kunde elske bestandig . . . . .

Pludselig udbrød Grossereren:

»Nej, hør dog Gøgen, Anna!«

Og det var virkelig Gøgens klare, præcise Toner.

»Fra hvad Kant er det, Edvard?«

»Lad mig se — fra Vest!«

»Elskede, det tænkte jeg . . . . Gøg i Vest, kukker bedst.«

»Ja, Anna, akkurat som den Gang, du nok husker!«

»Ja, da vi midt i Pintsedagens Fest sneg os ud fra Støjen og Snakken, ud i Skoven . . . .«

»Og stod og hviskede, Bryst mod Bryst! . . . .«

»Og saa skyndte os hjem, alt hvad vi kunde, hver sin Vej . . . .«

»Ør i Hovedet af bare, jublende Glæde.«

Saa stod da Grossereren og hans Frue længe inde i Skoven og talte i stille, fortrolig Lykke sammen om gamle Dage og om nye Forhaabninger, og mens Saften sydende steg op i Træerne rundt om, var det som om deres Kærlighed paany med frisk Saft og ung Glød steg gennem deres Aarer.

Og saa gik de hjem og begyndte tavse at klæde sig af,

hver i sit Værelse — de generede sig for hinanden som i deres Ægteskabs første Dage. Saa begyndte Grossereren:

»Har du lagt dig, lille Ven?«

»Ja-a!«

»Godnat da, elskede!«

»Godnat, kære, og sov vel!«

Men Grossereren havde ikke lagt sig. Han sad paa Sængekanten og filosoferede, prøvede at lytte efter, om hans Hustru var sovet ind. Saa smilede han ved sig selv og raabte efter en lille Pavse:

»Sover du, Anna?«

En lille søvnig Stemme svarede derinde fra lidt utaalmodig:

»Ja, hvad vil du, Edvard?«

»Du skulde komme lidt herind og se, hvilket herligt Lys der er over Søen.«

»Aa, kære Ven, jeg er saa søvnig og ligger saa godt.«

»Nej, du maa komme, Anna ..... det er virkelig fortryllende!«

»Hvor du dog er en Despot .... nu kommer jeg!«

Og han smilede skælmsk, da han hørte hende hoppe ud af Sængen og med trippende Skridt nærme sig. Barfodet, med det pragtfulde Haar opløst over Natdragten, løb hun hen til Vinduet og saa' ud med store lysvaagne Øjne. Men Vandet laa saa matgraat uden en eneste Lysstraale.

»Nej, Edvard dog ..... skammer du dig ikke over at narre mig saadan. Jeg som nu lige skulde til at sove.«

»Min lille elskede! er det nu Tid at sove?« hviskede han i Øret paa hende.

»Nej, men Edvard ...«

Men inden hun fik talt ud, havde han taget hende i sine Arme og trykket et langt Kys paa hendes Pande.

(Efter Forfatterens Manuskript ved P. N.).

Børsen.

Var det en virkelig Pengekrise, som overgik Københavns Børs i November? Og kan Faren nu betragtes som overstaaet?

Disse to Spørgsmaal afløste hinanden i de forløbne Maaneder, og de er begge blevne drøftede i mange Børssamtaler.

Det sidste Spørgsmaal har ubetinget størst praktisk Betydning. Dets Besvarelse er imidlertid ogsaa den ulige vanskeligste, og jeg for min Del skal hverken indlade mig paa Bekræften eller Benægten. *Never prophesy unless you know*, er et godt engelsk Ordsprog, derefter vil jeg rette mig; og da jeg maa tilstaa Uvidenhed om Fremtidens Penge- og Børsforhold, skal jeg ikke agere Profet.

Det er ikke min Hensigt hverken at berolige eller at skræmme. Formaalet med denne og med muligvis følgende Børsartikler her i Tidsskriftet er simpelthen at fortælle, hvad der bevæger sig i den Del af Børsverdenen, hvortil jeg har noget Kendskab, og — saa vidt muligt — at gøre rede for Bevægelsernes Aarsager.

De fleste Priser har i de senere Aar befundet sig i stadig og stærk Dalen, det véd enhver, som blot har den allerringeste Interesse for økonomiske Forhold. En langvarig og betydelig Prisnedgang bringer uundgaaelig mange Købmænd Tab. Disse kan blive større eller mindre efter de forskellige Forretningers Natur og Omfang; men helt fri gaar kun nogle enkelte, der udelukkende driver Kommissionsforretning og anlægger hele deres Formue i rentebærende Papirer. Alle andre — og det vil sige de

nioghalvfemsindstyve Procent af Købmandsstanden — har lidt under de senere Aars Konjunkturer.

Man havde derfor paa Børsen i lange Tider været klar over, at der i forskellige Forretninger maatte være tabt store Penge; og længe inden man i November opkastede det Spørgsmaal, om de indtrufne Falliters og Standsningers Antal var tilstrækkeligt til at udgøre en Krise, havde man gjort hinanden andre Spørgsmaal: Kunde de hidtil indtrufne Falliter mellem Smaakøbmænd her og i Provinserne virkelig omfatte blot tilnærmelsesvis alle dem, der havde tilsat mere end deres egen Formue? — Var det tænkeligt, at alle større Firmaer her i Landet havde udvist den Forsigtighed, der udfordres til at undgaa Forlegenhed under helt usædvanlige Omstændigheder? — Skulde de danske Tilstande være saa helt forskellige fra Udlandets, hvor store Firmaer og Selskaber stadig bukkede under? — Om disse og lignende Ting spurgte man hovedrystende hinanden. Ingen vovede at besvare Spørgsmaalene bekræftende; ti om enkelte større Købmænd vidste man, at de alle deres Dage havde været Vovehalse; og om andre, at de havde engageret sig stærkt i mislykkede Foretagender, eller at de havde uforholdsmæssig store Beløb udestaaende hos tvivlsomme Skyldnere. Man troede derfor ikke Freden, og den lange Ro indgød ingen Tillid. Tvært imod. Man følte Uhygge og anede Katastrofer, hvis Rækkevidde ikke lod sig beregne.

Denne Synsmaade maa tages med i Betragtning, naar man vil forstaa November Maaneds stærke Forskrækkelse.

Fredagen den 6te November rygtedes det paa Børsen, at Byens ældste og betydeligste Vekselerfirma, *H. P. Hansen, junior,* havde standset Betalingerne; og allerede den næste Dag vidste man, at her forelaa noget meget værre end en ligefrem Betalingsstandsning. Firmaets Chef, *Ludvig Hansen*, havde til Politiet gjort Selvangivelse om betydelige Bedragerier, som han havde forøvet.

Hansen hørte blandt dem, som mine Børsbekendte og jeg i lange Tider havde set paa med mistænksomme Øjne. I aarevis havde vi talt om hans urimelige Forretningsførelse, der umulig kunde give et godt Resultat, og vi blev da ikke forundrede over hans Fallit. Men desuagtet betog den de fleste af os saa stærkt, at udenforstaaende havde Vanskelighed ved at forstaa det. Jeg traf umiddelbart efter Standsningen en af mine Bekendte, som ikke er Købmand, og da jeg fortalte ham: *Vekseler Hansen er*

fallit, svarede han: *Naa, I har jo længe vidst, at det maatte komme;* og han blev yderst forbavset, da jeg ikke betragtede det skete som en dagligdags Begivenhed. Der var imidlertid flere Aarsager, hvorfor Børsfolk ikke kunde se saaledes derpaa, end ikke om de var nok saa forberedte paa denne Fallit og uden nogen pekuniær Interesse deri.

For det første frygtede man, at Hansens Standsning kun var Signalet til, hvad der umiddelbart derpaa skulde komme af nye Falliter. Han kunde nemt trække mange med sig. Man fik hurtigt Passivernes omtrentlige Størrelse at vide, de beløb sig til en 3—4 Millioner Kroner, hvorimod der kun var ubetydelige Aktiver; og det var da klart, at en Mængde Privatfolk og Købmænd maatte tabe mange Penge, men derimod fuldstændig umuligt at vide, hvor mange af Kreditorerne der vilde være i Stand til at bære Tabet uden atter at lade det gaa ud over deres Kreditorer. — — Det viste sig senere, at Falliten trods sin Størrelse ikke foranledigede synderlig mange andre Falliter. De fleste Kreditorer var Privatfolk, Provinsbanker og Provinssparekasser. Den egentlige Købmandsstand var meget lidt engageret.

Til Frygten for Følgerne kom endnu en anden, yderst uhyggelig Omstændighed. Katastrofens Art var langt slemmere end noget Menneske havde forudset.

Folk havde betroet Hansen ikke alene Penge men ogsaa Værdipapirer; og han havde sat sig ud over alle Hensyn. For at skjule Underbalancen havde han benyttet fremmed Gods, hvorover han slet ikke havde Dispositionsret. Dette vilde næppe et eneste Menneske otte Dage tidligere have troet muligt. Hansen optraadte ved hver en Lejlighed som Moralens Vogter og Talsmand. Han forlangte de strængeste Forholdsregler bragt til Anvendelse imod enhver, som havde forset sig; hans Væsen duperede i saa Henseende os alle, og ikke én af os anede hans Tyverier.

Skulde enhver falleret Købmands Sager undersøges paa det strængeste, slap maaske de færreste af dem godt derfra. I de sidste Dage før Falliten strømmer Ulykkerne ind paa dem, de mister Besindelsen og modstaar sjældent Fristelsen til at ordne en eller anden Sag paa ulovlig Maade. Undertiden har en Slægtning betroet dem sine Penge af Velvilje og uden Tanke om Risiko, Tabet vilde være Ruin — og de redder ham paa de andre Kreditorers Bekostning. Undertiden har de tidligere for-

grebet sig paa et Depôt, indbildende sig kun at gøre et kortvarigt Laan. Laanet er aldrig blevet tilbagebetalt — og i den sidste Time foretager de en utilladelig Disposition til Dækning af den større Ulovlighed. Selv om det kun havde været en saadan Handling, hvori Hansen havde gjort sig skyldig; vi var dog blevne forbavsede over, at *han*, den penibelt redelige, havde kunnet gøre det; men langt større maatte Forskrækkelsen blive, da man hørte, hvorledes han havde skaltet og valtet, og hvorledes han i aarevis havde begaaet nye Tyverier for at undgaa Opdagelsen af ældre. —— Det turde ogsaa være betegnende for Tiltroen til hans Redelighed, at Politiet betvivlede Selvangivelsens Rigtighed og tænkte sig Mulighed af en pludselig indtraadt Sindsforvirring. Han blev først anholdt efter en foreløbig Undersøgelse, der hurtig gjorde Ende paa Tvivlen.

Ugen efter Hansens Fallit trak sig hen uden nye Katastrofer. Rygterne havde imidlertid travlt. Der blev hviskende nævnt mange Navne, og udenforstaaende fortalte latterlige Fabler om rige og gældsfrie Firmaer, som — man vidste det bestemt — vare i den alvorligste Pengeforlegenhed. Paa Børsen lo man ad disse latterlige Overdrivelser; men man var i øvrigt ikke i det lattermilde Hjørne. Alle Fortællingerne vare ikke lige utrolige.

Lørdagen den 14de November kunde enhver, der kom ind paa Børsen, nemt mærke, at der var noget galt fat. Bankdirektørerne var nervøse og saa' overanstrængte ud, Folk talte sagte, og Kurserne gik ned. Det var øjensynligt, at *nogen* vidste *noget*; men Børsen over bevaredes Hemmeligheden indenfor de interesseredes Kreds. Man gik hjem uden at vide andet, end at et betydeligt Firma stod for umiddelbart Fald.

I Løbet af Eftermiddagen rygtedes *Mohr & Kjærs* Navn, og Søndag Morgen stod Firmaets Standsning i Aviserne.

Jeg kan ikke sige, hvorledes Mohr & Kjær i den senere Tid var anset blandt Varefolk, og om Standsningen kom overraskende for dem. Paa Pengebørsen var Firmaets Ry i de sidste Aar i Tilbagegang, dets Navn besad ikke samme Klang som før, og adskillige Finansfolk nærede overordentlig stærk Mistillid: Landmandsbankens Direktion havde saaledes forbudt Filialerne Diskontering af Mohr & Kjærs Accepter; og Nationalbanken havde begrænset det Beløb, som enhver af dens Filialer turde tage paa Firmaet, til 50,000 Kroner. Dog var Mistilliden indenfor Finansverdenen langtfra saa almindelig som til H. P.

Hansen. Baade Privatbanken i København, Fyns Diskonto-Kasse i Odense og et enkelt rigt privat Bankierfirma her i Byen, havde hver for sig Tilgodehavender paa mange hundredetusend Kroner, ligesom andre Banker og Bankiers var engagerede med mindre Beløb. — — Bankerne skal i øvrigt alt for et Aars Tid siden have stillet en frugtesløs Anmodning til Firmaet om en Indskrænkning af dets Vekseltransaktioner; men dette fik man først at vide efter Standsningen.

Virkningen af denne sidste Fallit var for Børsens Vedkommende langt stærkere end af Hansens. De videre Følger, som man i det første Tilfælde kun havde frygtet som Mulighed, var her fuldstændig uundgaaelige. Passivmassen var atter en tre til fire Millioner Kroner. Den bestod væsentligst i Accepter. Vekslerne var trasserede af Provinsfolk. De var i lang Tid kun blevne opretholdt ved den Kredit, som Mohr & Kjær havde givet dem, og deres Skæbne blev nu utvivlsom. Vekslerne laa rundt omkring i københavnske og provinsielle Banker, hos Bankiers og Købmænd, der alle maatte være forberedte paa Tab. Og af Mohr & Kjærs Masse var der ikke stor Dækning at vente; ti vel udviste den senest opgjorte Balance et Overskud paa en Million Kroner; men Aktiverne var daarlige. Der var i Balancen opført Skyldnere for halve Millioner og mere, og det maatte anses for meget tvivlsomt, om flere af Fordringerne var ret meget værd.

Disse Enkeltheder rygtede sig i Løbet af Søndagen.

Mandags Børsen beherskedes helt af den derved fremkaldte Stemning og blev den uhyggeligste Børs, som København har oplevet siden 1857. Al Forretning gik i Staa paa Varebørsen, og paa Pengebørsen omsattes kun smaa Beløb til dybt faldende Kurser og med Nedgang i Priserne for hvert totusend Kroner, som udbødes til Salg [1]). Hverken de lave Kurser eller de faatallige Forretninger giver et helt Indtryk af den Dags Børs.

---

[1]) Omtrent firsindstyve Arter Obligationer og Aktier opraabes regelmæssigt ved Mandags Noteringer, og sædvanligvis bliver største Delen af disse Papirer *noterede*. Listen kom hin Mandag kun til at omfatte en fyrretyve Kurser; der kom *Streger* ud for de andre fyrretyve Obligationers og Aktiers Navne. En *Streg* betyder i Følge Børsusance et saa lavt Bud, at dette slet ikke optages i den officielle Liste, fordi Budet ikke afgiver nogen Rettesnor for den Pris, hvortil Handel virkelig kan afsluttes.

Man maa have set den usædvanlige Tilstrømning af ængstelige Mennesker, der ellers aldrig kom paa Børsen; man maa have mærket Langsomheden og den gensidige Mistillid, der prægede hver en Forretningsafslutning; fornummet den halvhøje Samtale om Tabenes Størrelse og om de tabendes Betalingsævne, og den spændte Iagttagen af de Købmænds Udseende, om hvem det kunde formodes, at de maaske nu stod for Tur.

Der var Lazaretluft over hele Børsen og alle Nerver blev betagne deraf.

Denne Stemning blev vistnok medvirkende Aarsag til et Menneskes Død. Vekselerfirmaet *P. C. Jersild* var vel næst efter Hansen det ældste her i Byen. Dets sidste Chef overtog Forretningen efter Faderen, der i sin Tid, og inden han grundlagde sin egen Forretning, havde været Associé i Hansens Firma. Jersilds Forretning blev den fuldstændigste Modsætning til Hansens. Medens denne stadig udvidede sin Kundekreds og moderniserede sin Forretning, saa at den fra en gammeldags Vekselbod blev en nymodens Bankierforretning, holdt Jersilderne alt gaaende i det gamle Spor. Sønnen indlod sig saa lidt som Faderen paa Vekseltransaktioner, han stiftede ingen Aktieselskaber og hverken gav eller benyttede Kredit — i alt Fald ikke i saadan Udstrækning, at udenforstaaende mærkede dertil. Det var en Butiksforretning med gamle Kunder, der fortrinsvis købte de solideste indenlandske Obligationer. Ingen tvivlede om Firmaets Solvens, og havde Jersild ønsket nogen som helst Kredit, vilde næppe én af hans Kolleger et eneste Øjeblik betænkt sig paa at indrømme ham alt, hvad han forlangte.

Tidligt Tirsdag Morgen blev Jersilds Død bekendt. Det blev fortalt, at han havde taget sig af Dage, at han havde lidt Tab paa Spekulationer, og at Tabene havde slugt mere end hans Formue. Disse Efterretninger gjorde samme Indtryk paa alle dem, der havde kendt ham. Vi havde mistet en sjælden elskværdig Kollega, der uden Bram passede sine Ting, som talte mange Venner, men ikke én Uven paa Børsen, og hvis Død og sørgelige Dødsmaade vi alle dybt beklagede. — Og hertil kom endnu en anden Følelse. — Vi maatte sige os selv, at dersom Jersild havde spekuleret over Ævne og sat fremmede Folks Penge til, slog al vor Bedømmelse af Folks Soliditet fuldstændig klik, og vi havde fremtidig ingen Ret til Forbavselse over nogen Fallit eller Standsning.

Rygterne havde overdrevet; det fik man at vide senere. Jersild havde maaske tabt Penge ved de nedadgaaende Kurser; men han havde slet ingen Gæld. — De sidste Tiders Begivenheder var gaaet ham overordentlig nær; og Mandags Børsens Uhygge havde bragt hans Sind ud af Ligevægt.

Dog dette blev først bekendt nogle Dage senere; om Tirsdagen drøftedes, som sagt, Fortællingerne om hans Spekulationer, og Stemningen blev ikke stort bedre end om Mandagen.

Næste Dag udeblev Vekselerfirmaet *Rubin & Bing* fra Børsen. Dets Forhold ordnedes imidlertid hurtigt ad privat Vej, de skal derfor ikke drøftes her. I de første Dage af den paafølgende Uge fallerede Vekselmægler *Carl Blad.* Han havde lidt store Tab ved Fakse Aktier, hvad der længe havde været bekendt, hans Fallit kom derfor ikke overraskende; dog vilde den under andre Omstændigheder have vakt større Opsigt og givet Anledning til mere Omtale, end den nu gjorde.

Man var efterhaanden bleven afstumpet. Det gik, som det efter Sigende skal gaa i Krigene. Folkene ser sig ved Slagenes Begyndelse om efter hver falden Kammerat og tilmælder hinanden Ulykken; men naar Kugleregnen falder tættere og Ofrene bliver flere, kommer der Tavshed i Rækkerne. Stilfærdigt lystrer de tiloversblevne Kommandoordene og rykker sammen til Hullernes Udfyldning.

Blads Fallit er indtil nu — ɔ: til Midten af December — den sidste af de københavnske Børsfalliter. Derimod er der efter den Tid her i København gaaet en Del Smaahandlende fallit og i Provinserne større og mindre Købmænd, særlig blandt Mohr & Kjærs forhenværende Forbindelser.

De københavnske børsbesøgendes Antal er blevet noget forringet, Formuerne er svundne ind og Forsigtigheden tiltagen; men i den forløbne Maaned har Børsen genvundet sin Fatning. Begravelsesstemningen har tabt sig. Man vover at tale højt og om andre Ting end Falliter og Akkorder.

»Estrup maa lave et nyt Provisorium. Det er paatrængende nødvendigt. Det skal under Straf af 6—12 Aars Tugthus forbydes Aviserne at sysselsætte sig med Børsanliggender. Det er ene og alene Pressen, som jager Folk Skræk i Blodet, saa at

de bliver bange for ingenting. Hvad slemt er der passeret her paa Børsen? En Kæltring og en Svindler har narret os i nogen Tid; de blev begge opdagede og maatte gaa fallit. Dertil et Par Smaafalliter af den Art, som indtræffer alle Vegne og til alle Tider. Det er det hele. Det har Aviserne blæst op til noget usædvanligt og kriseagtigt.«

Omtrent saaledes ytrede en af Københavns ledende Bankdirektører sig i Dagene efter Mohr & Kjærs Fallit. Og om Talen end ikke skulde forstaas som fuld Alvor, udtrykte den dog delvis den talendes Mening og vistnok ogsaa flere andre Børsfolks. De syntes at baade Pressen og Publikum gjorde en urimelig Staahej, og at Talen om en Krise var meningsløs, da der dog i alt kun var falleret to Firmaer af Betydning.

Paa det ene Punkt afviger min Mening helt fra Bankdirektørens. Jeg holder for, at Pressen gjorde Gavn ved den udførlige Omtale af Børsmisèren. Publikum var opskræmmet fra det Øjeblik, hvor Hansen standsede, og dersom Aviserne enten havde tiet helt stille eller indskrænket sig til korte Notitser, havde Folk indbildt sig, at de taabeligste Rygter kunde være sande, og at der skulde dækkes over en unævnelig Raaddenskab. Da var Skrækken bleven større, og den havde ytret sig voldsommere, end den gjorde.

Naar Bankdirektøren imidlertid saa' anderledes paa Sagen, er dette nemt at forstaa. En Mand i hans Stilling kunde endda yderst vanskeligt dømme anderledes.

Enhver Bankvirksomhed hviler paa den Forudsætning, at det aldrig nogensinde *samtidigt* falder alle Bankens Kreditorer ind, at forlange deres Tilgodehavende. Næppe nogen Bank i Verden kan opfylde sine Forpligtelser — og i hvert Fald ikke uden fremmed Hjælp — naar denne Forudsætning glipper. Størst Fare for en Masseopsigelse af Indlaan er der øjensynligt tilstede, saa snart Folk har faaet Skrækken i sig; og en ubesindig eller misforstaaet Avisartikel kan under saadanne Omstændigheder forvolde Skade. Det var derfor naturligt, at Bankdirektørerne læste hine Dages Børsartikler med en vis Ængstelse for Indholdets mulige Virkninger, og at de ønskede Publikums Beroligelse overladt til dem selv. — De gjorde i saa Henseende, hvad de formaaede; og deres Virksomhed betød selvfølgelig uendelig meget mere end Pressens. Medens denne kun virkede med Ord, blev

det Bankdirektørernes Opgave baade at tale og handle. Deres Arbejde i de slemme Dage maa have været overvældende stort.

Bankdirektørerne lod selvfølgelig hverken Hansens Bo eller Mohr & Kjærs vandre i Skifteretten, uden først at have søgt andre Udveje. Særlig for Mohr & Kjærs Vedkommende plejedes der lange Forhandlinger. Umiddelbart efter denne Fallit blev der rejst Bebrejdelser imod Bankdirektørerne, fordi de ikke havde været hensynsfulde nok; de burde efter forskellige Folks Mening have udskudt denne Fallit til et senere og belejligere Tidspunkt. Nationalbankens Direktion har svaret herpaa ved gennem *Berlingske Tidende* at offentliggøre en Beretning, som den har afgivet til Bankraadet, og hvori det blandt andet hedder: »med Hensyn til de saa vel paa Børsen som i Pressen fremkomne Udtalelser om, at Mohr & Kjærs Fallit burde være udsat til en belejligere Tid, udtalte Direktionen, at en slig stor Fallit vilde komme ubelejlig til enhver Tid paa Aaret, men Hovedsagen var, at Mohr & Kjær ikke uden store kontante Tilskud kunde have holdt sig Aaret ud, og for saadanne Tilskud var der ikke den ringeste Sikkerhed at byde. Dernæst var Firmaet ikke til at holde, naar ikke de forskellige Bankdirektører, der var blevne kendt med Situationen, imod bedre Vidende vilde have svaret beroligende paa de mange saa vel fra Provinserne som her i Staden fremkomne Forespørgsler om Firmaets Stilling.« Selv om denne meget plausible Redegørelse ikke var fremkommen, vilde de rejste Bebrejdelser dog have forekommet mig helt naive eller i alt Fald Vidnesbyrd om et meget ringe Kendskab til de nuværende Bankdirektører. Jeg kunde forstaa, om man fandt dem altfor lemfældige og altfor villige til at holde Firmaer oppe, hvis Soliditet kan være tvivlsom — en Bebrejdelse af den modsatte Art forstaar jeg slet ikke, og allermindst naar Anledningen til dens Fremkomst tages af Mohr & Kjærs Fallit. — —

To Falliter kan under uheldige Forhold medføre slemmere Virkninger, end tyve Falliter vilde gøre under andre Forhold, og vil man bedømme Berettigelsen af November Dagenes Skræk, nytter det ikke at henvise til Børsfalliternes Faatallighed. Man maa tage Hensyn til Pengemarkedets og Pengeinstituternes hele Tilstand og Modstandsævne, og anstille Sammenligning med tidligere Kriseperioder.

Vi har i de senere Aar gentagne Gange oplevet Krisefrygt; men nogen egentlig Krise har Landet ikke gennemgaaet siden 1857. Naar der nu til Dags tales om hint Aar, fremhæves i Reglen

den daværende overordentlige Vekselsvindel som Krisens væsentligste Grund; og man er overbevist om, at en Gentagelse er umulig, fordi Aarsagen er bleven fjærnet.

Vi forsøger da en Sammenligning mellem Størrelsen af Datidens og Nutidens Vekseltransaktioner. Den frembyder imidlertid adskillig Vanskelighed, fordi Forholdene er helt forskellige, og en ligefrem Talsammenstilling uden nogen Forklaring vilde være lidet oplysende eller endda vildledende.

Man maa først erindre: i 1857 var Nationalbanken Byens eneste betydende Bank — Privatbanken var vel lige stiftet, men dens Virksomhed endnu yderst ringe — og Nationalbanken havde den Gang kun én indenlandsk Filial i Aarhus. Nu tæller København flere store Banker, de har mange Filialer rundt i Provinserne, og Provinsbyernes selvstændige Bankinstituter er desuden vokset stærkt i Antal og Betydning. Opgørelsen for 1857 kan nøjes med en Hensyntagen til Nationalbankens Portefeuille, den for 1885 derimod ikke.

End videre: der eksisterede i 1857 et betydeligt Vekselrytteri paa Hamburger Huse for dansk Regning. En stor Del af Nationalbankens daværende Beholdning af Hamburger Veksler bestod af de saakaldte *Blankoveksler*; det vil sige: Veksler, som Hamburgerne accepterede, skønt de danske Trassenter intet Tilgodehavende havde hos dem. Baade Hamburgerne og de danske regnede paa, at Vekslerne kunde omsættes i det uendelige; og Vekslerne repræsentere altsaa en Kredit, som danske Købmænd nød i Nationalbanken, og hvorfor denne havde Garanti af Hamburger Huse. Disse Transaktioner med Udlændinge er blevne langt sjældnere, og Hamburger-Vekslerne er erstattede af indenlandske Veksler af lignende Art. Naar man vil danne sig et Begreb om de Beløb, som danske Købmænd nu til Dags rejser paa Veksler imod 1857, og naar man vil sikre sig imod at skildre Nutidens Forhold altfor mørke, kan man da gøre følgende Beregning: man kan antage, at i 1857 var Nationalbankens hele Beholdning af Hamburger-Veksler trasserede for dansk Regning — hvad der indeholder nogen Overdrivelse; ti en Del af disse Veksler var naturligvis trukne imod Vareforsendelser til Tyskland — og videre kan man opstille den Forudsætning, at i Nutiden repræsenterer Bankernes udenlandske Portefeuiller helt dansk Tilgodehavende i Udlandet — hvad der ogsaa er en Overdrivelse; ti ganske forbi er Blankotratterne paa Udlandet ikke. Regner man imidlertid

paa denne Maade, gør man den nuværende Tilstand noget for lys og sikkert ikke mørkere, end den virkelig er.

Den følgende Tabel er Uddrag af Nationalbankens Aarsregnskaber, og Tallene gælder hvert Aars 31te Juli. Beløbene er angivne i Kroner. Tallene inden Kommaet betyder Millioner, Tallene efter Kommaet Hundredetusender. Hovedkontorets og Filialernes Regnskaber er overalt sammendragne, og naar altsaa f. Eks. Kronevekslernes Beløb i 1885 er angivet til *16,7*, vil dette sige, at den sidste 31te Juli ejede Nationalbanken i København og dens Filialer i Aarhus, Aalborg og Nykøbing paa Falster 16,700,000 Kroner i den Art Veksler.

Udlaan mod haandfaaet	1852	1855	1856	1857	1858	1859	1863	1873	1883	1884	1885
Pant	18,6	12.8	13,7	13,5	16,8	22,2	24,	17,4	15,6	14,7	15,
Indenlandske Veksler . .	11,4	13,4	16,5	16,6	7,2	5,8	8,2	12,2	16,	17,5	16,7
Veksler paa Tyskland . .	6,2	9,4	10,9	10,	5,	4,8	4,6	3.	2,	0,5	3,1
Disse Vekslers Totalbeløb	17.6	22,8	27.4	26,6	12,2	10,6	12,8	15.2	18,	18.	19.8

1852 er her medtaget — det er en fem Aar før Krisen —, dernæst selve Kriseaaret — de nærmest foregaaende og efterfølgende Aar — end videre et Par af Aarene i Tiden mellem da og nu — og endelig de tre sidste Regnskabsafslutninger.

I Aarene inden 1857 finder man en stærk og regelmæssig Stigen af Vekselportefeuillen og en samtidig Aftagen af de Laan, for hvilke Banken krævede Pant. Efter Krisen vender Forholdet helt om. Vekselportefeuillen indskrænkes og Udlaanene imod Pant vokser; og det varede, som man nemt ser, mange Aar, inden Banken genvandt Kraft eller Lyst til Optagelse af Vekseldiskonteringen i det tidligere Omfang. Endnu i 1863 dominerede de ved Pant sikrede Udlaan, og deres Beløb udgjorde omtrent dobbelt saa meget som Summen af Vekslerne paa Danmark og Tyskland: Efterhaanden forandredes dette Forhold, og i Juli Maaned dette Aar er Udlaanet mod Haandpant 15 Millioner — men de danske Veksler for sig alene 16,700,000 Kroner.

Vil man imidlertid kende Vekslernes Beløb i November Maaned, nytter det ikke at lægge Opgørelsen af 31te Juli d. A. til Grund, ti i Efteraarsmaanederne voksede Portefeuillen i en Grad, som maaske ingensinde tilforn. Medens Kronevekslerne, som ovenfor anført, ved Aarsregnskabets Afslutning udgjorde 16,700,000 Kroner, steg de senere paa følgende Maade:

den 30te September til	. . . . .	19,400,000	Kroner,
den 31te Oktober	-	23,100,000	—
den 30te November	-	23,500,000	—

Altsaa Nationalbankens Kroneveksler udgjorde i November, paa et Par Millioner Kroner nær, lige saa meget som Rigsmønt og Banko-Vekslerne tilsammen i 1857.

Lægges nu hertil de andre større Bankers Vekselportefeuiller af Krone-Veksler, bliver Resultatet som følger:

Kroneveksler hos:	d. 31te Oktbr. 1885:	30te Nov. 1885:
Nationalbanken med Filialer . . .	23,100,000	23,500,000
Landmandsbanken med Filialer . .	17,400,000	17,100,000
Handelsbanken med Filialer . . .	9,800,000	9,000,000
Privatbanken	10,000,000	9,500,000
Laanebanken	2,200,000	2,000,000
tilsammen	62,500,000	61,100,000

Danske Købmænd benytter altsaa en Vekselkredit hos Bankerne, der forholder sig til den, de benyttede inden Krisen 1857, som 62 : 26. Hertil kommer den forøgede Vekseldiskontering, der besørges af selvstændige provinsielle Banker, og end videre hele den store Kredit, som nu benyttes i Bankerne under Former, som forhen var ukendte. Der er *Kredit i. løbende Regning* og *Kassekredit med og uden Garanti,* osv. osv.

Man kan da uden Risiko for Fejlregning anslaa den nuværende Købmandskredit i Bankerne til det tre- til firdobbelte af den, der brugtes i 1857. Datidens Vekseltransaktioner var upaatvivlelig Børneleg i Sammenligning med de Beløb, der nu endosseres, accepteres og garanteres; og Talen om Nutidens ringere Vekselrytteri stemmer slet ikke med Virkeligheden.

Vil dette nu sige, at Tilstanden her hjemme maa være slet i Bund og Grund og at en Krise som den i 1857 er uundgaaelig?

Nej, det vil det slet ikke sige.

Danmarks Handel har udviklet sig stærkt siden 1857, dermed følger naturligt en større Kreditbenyttelse; og alt er i Orden, dersom Bankernes Debitorer ejer Aktiver til Dækning af deres Gæld. Vidste man sikker Besked herom, da vidste man ogsaa, om vi gaar en Krise i Møde eller ej. Meningerne om Kvaliteten af de forskellige Bankers Vekselportefeuiller er imidlertid svært

delte. Sangvinske Folk føler sig overbeviste om de allerfleste Bankdebitorers fuldstændige Solvens; ængstelige Mennesker dømmer anderledes; og det er ikke godt at vide, hvem af de to Parter, der har Ret. For den mistrøstige Opfattelse taler dels Vekselportefeuillernes enorme Vækst paa en Tid, hvor alle Varers Pengeværdi falder, dels det Indblik man nu og da har faaet i enkelte Instituters Foretningsførelse, naar indtrufne Faliter har røbet, hvilke uanstændigt store Beløb de har betroet til Firmaer, hvis Vederhæftighed almindeligt ansaas for tvivlsom. Derimod er der andre Momenter, som taler for den lysere Opfattelse.

Den Dygtighed, hvormed Nationalbanken har opereret i en lang Aarrække, er almindelig bekendt. Den nuværende Direktion har vidst at forbinde to yderst vanskelig forenelige Egenskaber. Den har nemlig aldrig vist overflødig Ængstelse eller Mistro, altid haft rigeligt med Penge til de Købmænd, om hvis Soliditet den følte sig overbevist — og dog har den ingensinde tabt Beløb, der var af nogen som helst Betydning i Forhold til den hele Virksomhed. — Hvad Banken havde til Gode hos Mohr & Kjær og H. P. Hansen junior indskrænkede sig da ogsaa til nogle faa hundredetusend Kroner hos hver af dem. — Banken svigtede heller ikke i November sine sædvanlige Principer. Den bevilligede store Laan og diskonterede uvante Vekselbeløb.

Ser man hen til Bankdirektionens Fortid, bliver det højst usandsynligt, at den skulde være traadt hjælpende til, dersom den derved havde udsat Banken for Tab. Dens Optræden tyder saaledes paa Berettigelsen af den lysere Opfattelse.

Men, som sagt, jeg indbilder mig ikke at kunne besvare Fremtidsspørgsmaalet. Jeg har kun villet give nogle af de Momenter, hvorpaa de afvigende Anskuelser støttes.

Saa er der da det andet Spørgsmaal tilbage: om allerede November Dagene berettiget kan kaldes en Krise eller ej. Dertil kunde der nu ganske vist svares, at man kan kalde dem saadan, hvis man har Lyst dertil, men ellers lade være; og at hele Spørgsmaalet egentlig kun drejer sig om Betydningen af Ordet Krise. Jeg foretrækker imidlertid at svare anderledes.

Lad os se Ligheden og Forskellen mellem Novemberdagene i Aar og December 1857.

Vi havde da for det første nu som den Gang den overordentlig stærke Ængstelse. Den havde betaget alle Gemytter, og det var ikke blot Børsen, der var nervøs; men Skrækken havde

grebet Byens Folk, og de hentede i hobetal deres Penge ud af de Pengeinstituter, til hvem de havde betroet dem. Det var mange Millioner Kroner, der i November blev udtagne af københavnske Privatbanker og Sparekasser.

Dernæst havde vi Falliterne. Lad det nu ogsaa være sandt, at de betydende københavnske Falliter indskrænkede sig til to, saa havde de til Gengæld begge en yderst yhyggelig Størrelse. Der var næppe i 1857 ret mange Fallenter, hvis Passivamasse naaede op til en 3—4 Millioner Kroner, medens Aktiverne ansloges saa lavt, som Tilfældet er i disse to Boer. Desuden har Mohr & Kjær alt taget adskillige Provinsfolk med i deres Fald. Men sikkert nok, vi har ikke set et Antal københavnske Falliter, der blot nærmer sig til Fallitantallet i 1857. Medens alene Nationalbanken fra December 1857 til Juli 1858 afleverede til Protest Veksler, hvis samlede Beløb udgjorde omtrent 11½ Millioner Kroner (eller henimod Halvdelen af hele Bankens Vekselportefeuille), er det sandsynligt, at selv om man sammenregner alle de Veksler, der findes i københavnske Banker og i Provinsbankerne, og som ved de hidtil indtrufne Falliter er blevne nødlidende, naa'r de næppe op til et saadant Beløb. Nøjagtig Besked herom faar man dog først, naar Bankerne aflægger Aarsregnskaber.

Men selv om Børsen i November havde tilstrækkeligt af Ængstelser og Falliter, der manglede dog et Moment, uden hvilket jeg vanskeligt kan tænke mig en Krise. Der var ingen Pengeknaphed. Den var der i 1857 og tilmed i den alleruhyggeligste Grad. Og dette gjorde en himmelvid Forskel. I 1857 standsede ikke faa Firmaer paa Grund af Pengemangel, og undertiden kun nogle faa Dage eller Uger; de rejste sig ved egen Hjælp, da de fik Penge mod den Sikkerhed, som de kunde byde. Andre Firmaer blev af samme Grund tvungne til Fallit, men kunde senere betale alle Kreditorer fuldt. De ovenomtalte 11½ Millioner Kroner i protesterede Veksler blev paa langt nær heller ikke tabte, der gik store Beløb ind alt efter ganske kort Tids Forløb, og det endelige Tab reduceredes for Bankens Vedkommende til en 3—4 Millioner Kroner. I Aar har alt set anderledes ud. Man har med stor Lethed faaet Penge imod Sikkerhed, derfor har Falliter og Akkorder kunnet begrænses indenfor de virkelig insolvente Firmaers Omraade, og derfor er Børsen hidtil bleven forskaanet for en Krise.

Børsen skylder Nationalbanken en svær Tak herfor. Nationalbanken var ene om at trække Læsset. Man kaste et Øje paa omstaaende Opgørelse over Vekselportefeuillerne ved Oktober og November Maaneds Udgang, og man vil finde, at alle Bankerne, alene med Undtagelse af Nationalbanken, formindskede deres Vekselbeholdninger i Løbet af November. Banken forøgede sin og udlaante desuden mange Millioner mod Depot. Den indskrænkede sig ikke hertil. Af Regnskabet kan man se, at den i Novbr. har opkøbt en Del Obligationer, og Motivet hertil kan næppe have været noget andet end at bevare Obligationskurserne imod et altfor voldsomt Fald. Alle disse Operationer krævede Penge. Banken fik store Beløb gennem Indlaan; og andre Beløb gjorde den løse gennem Inddrivning af udenlandsk Tilgodehavende. Den havde ved Bankaarets Begyndelse omtrent 10 Millioner staaende hos udenlandske Bankierhuse, den 30te November derimod kun 3½ Million. Til Trods for alle de Krav, der blev stillede til den, holdt den Renten nede i den gamle Sats, og hvor mange Laan den end bevilligede, den officielle Rentefod kom dog ikke op over 4 à 4½ pCt. Først i de sidste Terminsdage, da Faren kunde betragtes som forbi, og Pengebehovet formodentlig tog af, sattes Vekseldiskontoen ½ Point i Vejret.

Det lykkedes gennem disse Dispositioner at føre Børsen over Skæret, og Terminsdagene forløb uden Katastrofer. Obligations- og Aktiekurserne indtager nu omtrent samme Standpunkt, som i Begyndelsen af November.

Ernst Brandes.

Den 19de December 1885.

Cyprianus.

Drama i tre Akter af Don Pedro Calderon de la Barca.

Oversat af A. Richter (Gyldendal).

Det er vanskeligt ud af et skrevet Dokument, selv om det er et Digterværk, at konstruere det Menneske, der har skrevet det, især naar Dokumentet er over et Par hundrede Aar gammelt. Det er utroligt, saa de svundne Tiders Mennesker er os Nutidsmennesker fremmede. Selv med et nogenlunde ordentligt Studium af vedkommende Literaturperiode, af vedkommende Folks aandelige Holdning paa denne Tid, studser man hvert Øjeblik. Deraf den uhyre Vanskelighed ved i vor Tid at skrive en historisk Fortælling eller et historisk Drama. Et Digterværk som *Marie Grubbe* gør en Mand kun én Gang i sit Liv. Maaske bliver det enestaaende i en hel Generation, maaske i en hel Literatur.

Nu indbydes vi til at forstaa en spansk Digter fra det 17de Aarhundrede. Hans Idealer og Traditioner bunder i Karl 5tes og Filip 2dens Tid, er et Ekko fra en heroisk Old, som gennemklinger Filip 3djes og 4des Nedfaldsperiode.

Ti Calderons Poesi er den tonende Genlyd fra Spaniens Stortid under Spaniens rask voksende Tilbagegang. I den lyder Karl 5tes Krigsbedrifter, Filip 2dens dumpe Fanatisme, Opdagelsestogenes Romantik, Inkvisitionens brummende Hymner under Fængslernes Kryptehvælvinger. I den ses Genskinnet af Autodafeernes Flammer mod den tørre, blaa Himmel. I den bæver Romancer til Guitarspil, i den klirrer de hinanden krydsende Kaarder under Señoraens Balkon i de stjærnebestrøede Nætter. Den Poesi tolker varmblodige Mænds oprindelig tyreagtige Lidenskab, tøjlet af den katolske Kirkes og den sære Ridderkodeks'es

Dogmer; den skildrer en Tro, der klamrer sig fast baade om Treenigheden og Djævelen; den viser os Sjælens Frygt og Bæven under Elskovens Naturmagt. Den maler fanatiske Hjærners Hallucinationer, som maner Himlens og Helvedes Befolkning frem i gotiske Ruders Farvelys — ja, der behøves til dens Forstaaelse en solid Flugt fra et Nutidsmenneskes, især en protestantisk Nordbos hele Livssyn.

Se blot paa Calderons Portræt — den skaldede San Jagoridder i den sorte Fløjelsdragt med det snørklede Sølvkors paa Brystet, med det haarde Ansigt og det hvide Korsskæg! Han er ikke let at blive klog paa.

Dramaet »Cyprianus« (paa Spansk kaldes det: „*El mágico prodigioso*“, den undergørende Troldmand) er endda en af de haardeste Nødder at knække for os Børn af det 19de Aarhundredes sidste Halvdel. Man har kaldet det Calderons »Faust«. Med Rette gør Oversætteren i Forordet opmærksom paa, at Sammenligningen er urimelig. Hedningen Goethe gør Faust og Mefistofeles til universelle Symboler; Verdenssmerten og Verdensironien bølger gennem hans Digt. Den hyperortodokse Katolik Calderon tager sine Personer i naiv Alvor; hans Drama er gennemdundret af ortodoks Patos's Koraltoner. Cyprianus er ganske vist en hedensk Lærd og en Gransker, der søger Gud paa Grundlag af et Sted i Plinius, som han ikke kan faa til at passe paa Jupiter, men hans Søgen og hans Ræsonnement er adskillig naivere end Fausts. Saa er Djævelen (El demonio) straks ved Haanden; giver sig ud for en Lærd, indlader sig i en lang Diskussion med »Cipriano«. Et klassisk Stykke skolastisk Filosofi i Ottestavelsesvers, er Variation over Temaet

Gud
er en ubegrænset Godhed,
en Substans, en Væsenhed,
idel Øjne, idel Hænder.

En Del Læsere vil kunne forstaa den endnu morsommere spanske Tekst, der dufter som et Pergament fra Middelalderen:

Dios es una bondad suma,
Una esencia, una sustancia,
Todo vista y todo manos.

Djævelen bliver overvunden af den antiokenske Lærde, men det maa hævnes. Han kan slaa to Fluer med ét Smæk. I

Antiokia lever en from kristen Pige Justina. Hvad om han nu stiftede et Kærlighedsforhold mellem hende og Cipriano og fik hende til at glemme sin Kristendom, ham sin mod Kristendommen stilende Filosoferen?

Saa er vi pludselig i Spanien, midt i Calderons Spanien, aandelig talt, skønt Scenen lægges i og om Antiokia. Antiokias Guvernørs Søn Lelio og hans Ven Floro drage ud til den ensomme Skovegn, hvor Cipriano lever, for at duellere, saasom de begge elske den skønne og dydige Justina. Cipriano overrasker dem, bliver Mægler imellem dem som en Voldgiftsmand ved et Kærlighedshof, kendt med alle det spanske Ridderskabs Love og Vedtægter i slige delikate Sager. Han vil selv tale med den dejlige.

Alle Episoder, hvoraf der ikke er faa, forbigaas i denne Redegørelse. Den tager kun Handlingens nødvendige Skelet med.

Cipriano kommer, ser og elsker, men fortæller Justina ærlig Lelios og Floros Elskovsdyst om hende som Pris, bejler saa straks efter i Tugt og Ære til hende, overmandet af sin af Djævelen indblæste Elskov. Den skønne er paa ægte spansk Vis — saaledes som Digterne fordrede, de spanske Señoras skulde være — kold og kysk afvisende. Ingen af de bejlende giver hun Haab.

Djævelen giver sig nu i Lag med at gøre den fromme Justina Fortræd. Han hæfter en Strikkestige til Justinas Balkonvindue og sørger for at stige ned ad den en Nat, da Lelio og Floro samtidig møde foran Huset for at udsukke deres Elskov til den tilbedte. Men da de begge ville anfalde den frække Forfører, forsvinder han, og Lelio og Floro komme til at krydse Kaarder trods deres Løfte til Cipriano, som naturligvis kommer til, byder de ædle Herrer at holde inde og taler dem til Rette igen. De erklære ikke mere at ville bejle til en Kvinde, der modtager Besøg af Tredjemand — Lelio i den Tro, at Floro er den begunstigede og omvendt. Cipriano bliver glad, ti han tror ikke paa Beskyldningen og finder nyt Haab for sig spire frem af de to Rivalers Tilbagetog.

I anden Akt begiver Cipriano sig til Lisandros, Justinas kristne Fosterfaders Hus, bejler, faar atter Afslag. Fortvivlet lover han at forskrive sig til Djævelen for at vinde Justina. Djævelen er begribeligvis ved Haanden med Torden og Lynild som Akkompagnement til sine Ord.

Under en ny Forklædning — som en ulykkelig Skibbruden, der med Nød har reddet sig fra Bølgernes Raseri — viser Djævelen sig for den undergørende Magus. Med en lignende Ordrigdom som den, Justinas Fosterfader tidligere har udtømt for at forklare hende hendes Fødsels Hemmelighed i Masser af korte Ottestavelsesvers uden Rim, rislende som et uendeligt Bækkeløb, digter Djævelen en lang romantisk Livshistorie. Han erklærer sig for en Mester i Magien, vel i Stand til at trodse Hav og Storm, men han vilde strande just her ved den vilde Bjærgskov:

ti derinde bor en Mand,
som det var min Agt at finde
for et Løftes Skyld, han gav mig,
og som nu jeg kræver indløst.

Til Løn for den Venlighed, hvormed Cipriano har modtaget ham, tilbyder den formummede Djævel ham ved Hjælp af sin Magi at opfylde hans højeste Ønske. Cipriano lokkes baade af Lyst til at lære Magi og til at vinde sin Justina ved dens Hjælp.

Lelio er dog ikke helbredet for sin Elskov, og gør Justina et nyt Besøg; han ser en Mand i hendes Stue. Det er Djævelen, men han er usynlig for Justina, der gærne tillader Lelio at gaa ind i det Sideværelse, hvor han har set den fremmede forsvinde. Han indrømmer, at han maa have set fejl. Ingen er i Kammeret, og det har kun den ene Dør. Men saa kommer Justinas Fosterfader Lisandro. Han maa ikke se en Mand i Justinas Kammer, saa er hendes Ære atter paa Spil. Hun maa da bede Lelio om at skjule sig.

Lisandro vil til at berette Justina, at Guvernøren af Antiokia, Lelios Fader, har udstædt et Forfølgelsesdekret mod de Kristne efter Kejser Decius's Ordre. Men han afbrydes i Beretningen ved Floros Ankomst. Denne ædle Ridder er skinsyg som sin Rival Lelio og har som han faaet et Tilbagefald af sin Elskovssygdom. For at forklare sin Nærværelse fortæller han Lisandro, at en Dødsfare truer ham. I det samme mælder en Pige Guvernørens Ankomst. Floro bebrejder Justina hendes Falskhed og taler om Manden paa Rebstigen (Djævelen). Lelio hører fra Sideværelset med Henrykkelse, at det altsaa ikke var Floro, der havde nydt Justinas Gunst hin Nat, og da Floro giver sig til at tale, som om samme Balkonbestiger var Lelio, træder denne frem af sit Skjul.

Atter Kaardekrydsning! Ved Larmen træde Guvernøren, Lisandro og Folk til. Justina staar beskæmmet for Alverden.

Djævelen iler til Cipriano. Ja, Cipriano vil gærne give sin Sjæl for at vinde Justina. Jeg citerer her hans mange Ord efter den danske Oversættelse som Prøve paa et af de lyriske Pragtsteder i Stykket og paa en i det hele heldig Oversættelse:

Solens fagre Morgenvugge,
fra hvis Skød dens Majestæt,
selv i Sne og Purpur klædt,
tørrer Taarerne, der dugge;
Knoppens grønne Indelukke,
hvori Rosen føler Trang
til at spaa, at nok en Gang
bringer Solen Blomstervrimlen,
mens hvad der er Graad paa Himlen
bliver Smil paa Mark og Vang;

Bækken, som i Lænker lagt,
ej endnu sin Ævne kender
og end ej kan mellem Tænder
mumle svagt for Frostens Magt;
Nelliken, som i sin Pragt
er en Stjærne af Koral;
Fuglen, som mod Himlens Sal [1])
jublende og let sig svinger,
lig en Violin med Vinger
i Orkestret af Krystal;

Fjældet, som naar Solen spiller,
trodser den med Haan og Spé;
ti den smelter vel dens Sne,
men ej ved en Sten det skiller,
Lauren, som sin Længsel stiller
i den Sne, der gled mod Skoven,
og, lig en Narcis i Voven,
ser sit Billed og med Mod
spotter Isen ved sin Fod
og den hede Glød foroven;

---

[1]) Her burde Oversætteren, for at undgaa det falske Rim, hellere have sat Hal. Den højt spændte Stil taaler dette Ord.

Vugge, Sne og Purpurlue,
Bæk og Rose, Sol og Vang,
Fugl, der synger liflig Sang,
Nellike, saa skøn at skue,
Fjæld, som lader Solen true,
Smil, fra hvilket Perler rinde,
Laurbærtræ, der, stolt i Sinde,
ser med Straaler smykt sin Pande;
alle i Forening danne
denne guddomsfagre Kvinde.

Djævelen maner et Bjærg frem og lader det aabne sig. Inde i Bjærget ses Justina sovende. Cipriano iler imod hende; Bjærget lukker sig. Da slutter han den endelige Pagt med Djævelen for at vinde Justina, og den sluttes in optima forma. Han ridser sig med Dolken paa sin Arm og skriver med Blod paa sit Lommetørklæde.

I en ensom Bjærgegn studerer Cipriano Magien under Djævelens Manuduktion. Da Tidens Fylde kommer, fremkogler Djævelen Elskovsdrømme for Justinas Fantasi. Hemmelige Stemmer synge for hendes Øre.

En Stemme.

Hvad er Livets bedste Trøst?

Kor.

Livets Trøst er Elskovs Lyst.

En Stemme.

Til hver Skabning blev med Grund
kun i Elskov Lykken givet;
hvor han elsker, dèr er Livet
mer, end hvor han aander kun.
Fugl i Luft og Blomst i Lund
fandt, naar de fik Liv herneden,
Lykken kun i Kærligheden.
Derfor er den bedste Trøst
her i Livet . . . . .

Kor.

Elskovs Lyst.

.
.
.
.

Justina.

Det er sikkert Nattergalen,
som gav Svar. Den er mig nær;
syngende i Aftensvalen
lokker den sin Mage kær
fra den fjærne Gren i Dalen.

Ti, o ti! Jeg vil ej tage
Varsel af din Sorg, den blide,
naar du klager for din Mage.
Hvad maa Mennesket ej lide,
naar en Fugl kan saadan klage?

Nej; det er ved Ranken hist,
som paa Flugt og uden Rist
ømt sig til en Stamme klynger,
og det Løv, den trindt omslynger,
røver Stammens Kraft tilsidst.

Ranke flygt! Bliv ved at savne!
Synet af din Ømheds Varme
vækker Længsler uden Navne.
Ti naar Grene saadan favne,
hvordan favne da to Arme?

Da Justina segner under Elskovslængslens Magt, er Djævelen ved Haanden og lover at føre hende til Cipriano. Men Gud er mægtigere end Djævelen; Justina paakalder Gud, Djævelen maa flygte. Justina iler til de Kristnes Kirke for at søge Kraft og Trøst.

Djævelen har ikke mere Magt over Justina, men haaber at eje Cipriano. Da han ikke kan bringe ham den elskede i egen Person, maner han et Gøglebillede af hende hen til Cipriano, der iler efter Spøgelset; men da han naa'r det og drager Sløret bort, ser han, at han favner et hæsligt Lig. Nu mener Cipriano, at Djævelen har narret ham. Djævelen skyder Skylden paa en Magt, stærkere end hans. Cipriano tvinger ham til at nævne denne Magt: Det er de Kristnes Gud, der har beskyttet sin Tilbederinde mod Vanære. Cipriano brydes med Djævelen; da han paakalder de Kristnes Gud, vinder han Sejer; Djævelen maa fly.

Forfølgelsen bryder ud i Antiokia mod de Kristne. Cipriano og Justina optræde som Bekendere. De fængsles, se hinanden, Martyriets Krone bliver deres Brudekrans. Næppe har Bødlen hugget deres Hoveder af, før et Jordskælv bryder ud. Ud af en

Tordensky svinger Djævelen sig paa en skælbedækket Slange og tvungen maa han erklære, at Gud har optaget de to Blodvidner i sit Rige.

Man ser, at dette Stykke staar med den ene Fod i Middelalderens Mysterier. Som sædvanlig spænder Calderon sine Idealer saaledes, at hans Figurers Menneskelighed brister. De drives ud i Teologiens, Loyalitetens, Ridderlighedens og den spansk-konventionelle Elskovs yderste Konsekvenser og give sund Fornuft Døden og Djævelen. Med andre Ord: Mennesket er for Calderon intet i og for sig selv; det er et Slagtoffer paa Dogmernes Alter.

Og dog reagerer den sunde Fornuft i slyngelagtige og dumme Tjænere som Ciprianos Clarin og Moscon, i løsagtige Tjænestepiger som Justinas Libia. Snart ræsonnere de snusfornuftigt, snart parodiere de vildt farceagtigt Heltenes og Heltindernes højt stemte Idealisme. For Eksempel: Da Cipriano paa den ovennævnte Maade har indgaaet en Forskrivning med Djævelen for at vinde den dejlige og dydige Justina, vil Clarin, hans Tjæner, gøre det samme for at vinde hendes Pige Libia, der hverken er dejlig eller dydig. Han slaar sig selv i Næsen og skriver med Fingeren dyppet i Næseblodet paa et skident Lommetørklæde.

En stille Mand, hvis Navn kun dukker op i Literaturen en Gang imellem som Oversætter af spanske Digterværker, Hr. A. Richter, er ogsaa dette Dramas Oversætter. Han begyndte famlende og usikkert med Francisco de Rojas's »Del rey abajo, ninguno«. Formen var mislykket; han oversatte de klangfulde Redondillas i luntetravende rimfrie Jamber. Men stadig er han gaaet frem; hver ny Oversættelse betegner et Fremskridt. Han har bevæget sig tungt i de vanskelige Versformer; Rytmer og Rim vare ikke af første Sort. Nu har han faaet slebet sine Sporer, saa han rider ret sikkert paa Rytmens og Rimets Hippogryf. Fastere og fastere faar han Tag i Calderons for os saa fremmede Stil. Hvad her er citeret, turde tjæne til Bevis derpaa. Han har gjort et stort og vanskeligt Arbejde; hans Oversættelse af »El mágico prodigioso« staar i ingen Henseender tilbage for Molbechs Oversættelse af Dante eller Lembckes af Shakespeare og Byron.

Calderon fortjæner at kendes af langt flere dannede, end Tilfældet er for Tiden hos os. I ham har det spanske Renæssancedrama naaet sin Blomst, og det er i Dramaets Historie en lige saa karakteristisk Type som Corneilles og Racines franske Tragediedigtning, hverken mere eller mindre fremmed for os end denne, men langt saftfuldere og farverigere. Ja, der er tørre og golde Steder i den — ganske vist; men der er ogsaa Partier af første Rang, fulde af dejlig Poesi, tilgængelig for enhver, der har Øre for sligt.

Forestil Dem, ærede Læser, at De rejser i Digterens Fødeland. Der er tør Hede fra oven, gold Bund for neden paa den castilianske Højslette; men vær taalmodig. Snart lyder Romancen Dem imøde fra Andalusiens Lavland; snart er De blandt Blomster og Oranger, De ser Luftspejlinger i Sierra Morenas Kløfter, og Alpegløb over Sierra Nevadas Toppe. Betro Dem til Hr. Richter, han er én paalidelig Fører i de fremmede Egne.

S. Schandorph.

Teatrene.

December.

December Maaned rummer vor største dramatiske Digters Fødselsdag. Den 3dje December burde være en Festdag for alle vore komiske Skuespillere, ligesom den 14de November for alle de tragiske. Paa saadanne Dage burde alle og enhver anstrænge sig af yderste Ævne, ingen maatte holde sig fornemt tilbage, sikker paa sin første Rang, men heller ikke maatte nogen paa slige Dage af forældede Privilegier tvinges til Uvirksomhed. Men des værre, det kgl. Teater er fast bestemt paa, dækket bag sine Forrettigheder, at værge sin dyre Skat, Danmarks dramatiske Literatur, mod den Fornedrelse at spilles af andre end første Rangs Kunstnere, derfor forbyder det de andre Teatre at spille Stykker af dette Repertoire, og derfor spiller det dem heller ikke selv.

Men det maa atter og atter siges det kgl. Teater, at det ikke er paa den Maade, det hævder den Stilling, der tilkommer det, at være den ledende Skueplads her i København. Vedbliver det at lade det klassiske Repertoire ligge ligegyldig hen, og stiller det sig stadig afvisende mod den moderne Skuespildigtning, der begynder at spire frem i vor egen Jordbund, saa kommer der ufravigelig en Dag, hvor dets Stilling er saa undergravet, hvor dets Grundpiller staar saa vaklende, at det hele pludselig styrter sammen. Det Publikum, der sidder inde med den virkelig literære Smag, har længst for største Delen trukket sig tilbage, fornærmet over, at Teatret tog saa lidt Hensyn til dets Smag og dets Ønsker. Det har endnu ikke kastet sin Kærlighed paa noget andet Teater, men her er et virkeligt Opland, stort og rigt, at erobre for en Teaterdirektør. Mærkeligt at kun én af Københavns tre Privatteaterdirektører har set dette, og rettet sine Anstrængelser mod dette Maal, men endnu er det ikke lykkedes ham at erobre dette Publikum, kræsent, som det er, rynker det paa Næsen ad den Stjærnekomedie, Hr. Andersen byder det.

Repertoiret rundt paa alle Københavns Scener er saa sørgelig fattigt paa danske Stykker, de eneste, eller dog paa nær de eneste, der kan udvikle vore Skuespillere; det kgl. Teater gemmer dem velforvarede i sit Arkiv. Er disse Skuespil da virkelig saa skrøbelige, at de ikke skulde kunne taale Berøringen af en maaske mindre fin Kunstnerhaand, der endnu kun famlende formaar at gribe om Rollen? Mon de vilde lide noget herved, det kan dog det kgl. Teater umuligt mene, da det selv lader Operasangere og Debutanter forløfte sig paa Shakespeares store Opgaver? Det er mærkeligt, at det ikke ser, at det ved at give Privatteatrene Lov til at tumle sig lidt friere i det gamle danske Repertoire end nu, vilde uden mindste Ulejlighed skabe sig en, ja flere Planteskoler, hvorfra det kunde hente friske Kræfter til at udfylde de allerede nu kun tyndt besatte Rammer.

I Fjor gav det kgl. Teater jo de andre Teatre Lov til i December Maaned hver at spille ét Stykke af Holberg. Hvorfor ikke gentage en saadan Tilladelse hvert Aar? Der dukkede i Fjor to nye Ansigter op i det holbergske Fag: Fru Rosenbaum og Hr. Berggreen. Der var i hendes Pernille og i hans Arv en Festivitas, vi ikke i mange Aar har mærket noget til i disse Roller. Er det nu virkelig det kgl. Teaters Mening, at denne Skuespillerinde og denne Skuespiller kun denne ene Gang skal naa at spille det, hvortil de synes fødte?

*

* *

Det er saa vist ikke paa det klassiske Repertoires Grund, Dagmarteatret søger at levere de store Slag, hvormed det vil erobre det literære Publikum. Dets Primadonnas Ærgerrighed viser det hen til det moderne Skuespil og særlig til det nyere franske. Ogsaa i December er det med et saadant Stykke, det har søgt at knytte Sejeren til sin Fane. Denne Gang dog med en ny „Stjærne" i Hovedrollen, medens dets faste „Stjærne" glimter tindrende frem i en mindre Rolle.

Omtrent samtidig opførte det kgl. Teater Bjørnsons nyeste Stykke „Geografi og Kærlighed". En Sammenligning mellem disse to Skuespil og deres Udførelse falder af denne og andre Grunde naturligt. Begge Stykker ere en Blanding af lystige og alvorlige Situationer og Stemninger, i begge drives Lystigheden ikke saa sjældent ud i det farceagtige, og begge Skuespil har Scener eller maaske dog kun Repliker, der klinger som selve Livets triste Alvorsord. Alle disse uensartede Stemninger, Toner, Farver og Tempoer hvirvler os om Ørene, vi faar ikke Tid eller Lejlighed til at faa fat paa en eneste af dem, før den næste alt trænger sig frem. Karaktererne udvikle sig ikke, de springer, de hopper fra den ene Yderlighed til den anden uden noget som helst Bindeled, aldrig véd man, fra hvilken Side man skal tage dem, om det er Alvor eller om det hele kun er en Karnevalsspøg. Begge Stykker ender „lykkeligt", Ægtefolkene forsones, og Hustruen tager begge Steder Tøjlerne i sin Haand; mere eller mindre fast griber vel hendes fine Haand om disse, men den skal nok vide at tage fastere Tag, naar det gælder næste Gang.

Hvor forskelligt hidfører nu Sardou og Bjørnson ikke denne Slutning! Det er som kunde man blot heri maale Forskelligheden af den Luft, man aander i Frankrig og i Norge, den lette lyse i Syd og den tunge mørke i Nord. Medens Bjørnson anvender en hel Akt med en Moders Spænding og Angest for sin Datter og en Hustrus Kamp og Sejer over en Forfører, lader Sardou, som det kun kan tænkes paa Teatret, Hustruen høre sin Mand holde en lang Enetale, hvori han mindes sin salige Bryllupsaften, saa skærer Stellas Triumftog med sin Larm denne Stemning over, og han forbander hende og den Lidenskab, hun har vakt hos ham, og Hustruen, der har hørt alt, drager ham tilgivende til sig. Dette vil sige, at Sardou vilde have ladet „Geografi og Kærlighed" ende med, at Karen bag Kortene hørte Tygesens Samtale med Datteren, og at hun, da Kortene slaar deres Herre og Mester til Jorden, saa traadte til som den tilgivende Kvinde, der vil pleje sin syge Mand. Og det vil sige, at havde Bjørnson skullet ende „Andrea", havde han maaske sluttet af, hvor Andrea forlader Stefan med de triste Ord om de tre Aar, eller han havde digtet en Akt til og i denne vist os, hvorledes Stefan gennem Kamp og Lidelse vinder sin Hustrus tabte Kærlighed tilbage.

„Andrea“ og „Geografi og Kærlighed ligner end videre hinanden deri, at de begge har én Hovedrolle, hvis Udførelse ligesom anslaar Tonen i hele Stykket: alle de øvrige Roller skal nøje stemme med denne Tone. Der er Forskel paa disse Rollers Udførelse, det ene Sted spilles den i stor Stil, det andet Sted i Lystspilstil med Farcemotiver. Man skulde jo tro, at det første fandt Sted paa det kgl. Teater; men nej, det er paa Dagmarteatret, dette er forsøgt.

Læser man „Geografi og Kærlighed“, kan man give sig Tid til at nyde de virkelig skønne Steder, der findes hist og her i Stykket, men paa Scenen gaar sligt ikke an, dér maa Figurerne træde frem som et sammenhængende Hele, de maa ikke falde i Stumper og Stykker, der paa ingen Maade lader sig passe ind i hinanden. Derfor maa Fremstilleren vælge, hvad han vil sløjfe, og hvad han vil dvæle ved og fremhæve, og naar han har truffet sit Valg, bør han ubarmhjærtig gennemføre sin Plan hele Rollen igennem. Hr. Emil Poulsen har valgt at sløjfe alt det smukke i Tygesens Ord, og at lade ham paa disse Steder falde hen i en stærk Affektation, at lade hans Følelse blive til en lidt forloren Følsomhed, hvori han ligesom nyder sig selv og sine Ord, saaledes f. Eks. hvor han mindes Middelhavsturen. Derimod udhæver han stærkt alt det filistrøse, der findes hos Tygesen, saaledes hele det snævre Syn, denne har paa de franske Bøger, noget Bjørnson burde have betænkt, at en Videnskabsmand af den Rang, Tygesen skal være, sikkert aldrig vilde have talt saaledes om, da han ikke selv kender til dem. Tygesen bliver ligesom mindre ved Hr. Poulsens Spil, men der kommer paa den anden Side Enhed i Figuren, ti noget Menneske eller Karakter er Tygesen ikke fra Bjørnsons Haand, det er en Teaterfigur, tegnet i Lystspilstil med Farcestreger paa sine Steder, og saaledes har Hr. Poulsen ogsaa anlagt sin Udførelse af Rollen. Men man maa beundre det Arbejde, der sikkert ligger bagved, ti hverken Skuespillerens Personlighed eller Stemme passer til Tygesen, han magter ikke at lade os se Hustyrannen, for hvis buldrende Stemme alt i Huset skælver, for hvis mindste Vink alt staar paa Spring. Hr. Poulsen har sikkert lagt mindre Vægt paa at vise os dette end paa Tygesens Pirrelighed og Nervøsitet, han har vistnok lagt Ordene om, hvor nervøse Folk og da særlig de, der skrive Bøger, ere nu til Dags, til Grund for sin Opfattelse og Udførelse af Rollen. Et Par Smaatræk er værd at mindes særlig; hvor var han ikke indbildt stor, da han udslyngede: „Hvad siger ikke Gøthe!“ og hvor afmægtig og latterlig ikke bagefter. Den Maade, hvorpaa Tygesen med to Fingre og Væmmelse i Mundvigerne tager paa Anes bare Arm var meget karakterfuld: man saa' dels Uviljen mod Pigen, dels Ængstelsen for at blive tilsmudset ved Berøringen.

Til denne Figur skal altsaa alle de øvrige passes, men hverken Konen eller Vennen ere stemte i samme Tone som Tygesen. Man ser intet til Karens Undertrykthed, hun smiler ømt bebrejdende til sin Mand, hun vogter ikke ængstelig paa hvert hans Ord, hvert hans Blik, denne Karen er endnu eneraadig i Dagligstuen, trods hun skal være nær ved at jages ud af den. Og Vennen, hvor i al Verden kan de to spadsere sammen, Tygesen tager Stormskridt, og den anden flytter kun med Besvær Fødderne, og hvor er den æggende Klang i Turmans Stemme, der opirrer Tygesen til Misundelse? Nej, disse to passer ikke til Hr. Emil Poulsens Tygesen, langt bedre de to andre, Malla og Ane, disse to ere holdte nærmere Farcens djærve Tone, derfor var Scenen

mellem Malla og Tygesen Glanspunktet i første Akt, ligesom Scenerne mellem Ane og Tygesen i anden. Frk. Antonsen fortjæner stor Ros for sin Udførelse af dette svaghjærnede Arbejdsmenneske, hele hendes Smule Forstand staar straks stille ved den mindste Gaaen udenfor det dagligdags, og den forpjudskes helt ved Tygesens tiltagende Urimelighed. Blot et Blik paa Ane i anden Akt, og man forstod, hvor Tygesen jagede med hende den hele udslagne Dag, ja selv om Natten havde hun ikke Ro: hun var et Billede paa Forstyrrelsen i Huset.

„Geografi og Kærlighed" har naturligvis sin Debutantinde, Frk. Lindemann. Der var i den unge Dames Spil noget, der sikkert hørte hende selv til, de hurtige Udbrud kom med en sjælden Naturlighed, men Frøken Lindemann maa vogte sig for at kopiere Fru Hennings, her gik det an, da Helga skal ligne sin Moder saa meget, men sligt er farligt at begynde paa.

Iscenesættelsen var ikke noget første Rangs Arbejde: lignede den Gang hos Tygesens et etnografisk Museum? ingen kunde falde paa at tro, det var fritstaaende Genstande, det var kun malede Væggedekorationer; og var det Storstuen i Hesteskoen, man saa' i sidste Akt? den var ikke bredere end en almindelig Dør. Den allerførste Scene mellem Karen og Birgit gik med en Fart, som det ikke var Aar, siden de to havde set hinanden, men kun nogle faa Dage, et Par Pavser, hvor Æmnet slipper op, havde nemt og sikkert fortalt os, at det var længe siden, de saas sidst.

Medens saaledes det kgl. Teater har taget „Geografi og Kærlighed" fra den lystige Side, har Andreas Fremstillerinde søgt at hæve dette Teaterstykke op i en anden, en højere Sfære. Men det er ikke lykkedes Frk. Aalberg, hun har sprængt Rollen ved at sigte saa højt, der bliver ingen Enhed, der samler de enkelte Scener til et Hele, vi faar kun enkelte løsrevne Stykker af en Kvindesjæl. I første Akt er Andrea et ungt lykkeligt Barn, der muntert flagrer gennem Verden, kælende og kælen. Frk. Aalbergs Skikkelse passer ikke hertil, hun kunde maaske have forsøgt at vise os lidt mere af den Verdensdame, Grevinde Andrea uden Tvivl er, det havde maaske kunnet binde Andreas Optræden hos Politidirektøren til første Akts Andrea. Men paa den anden Side maa det indrømmes, at saa blev Grevindens Opførsel overfor Birschmann endnu utroligere: en stolt, paa sin Mands Ære nidkær Grevinde indvier straks en Guldsmed i sin Mistanke om sin Mands mulige Utroskab, hvor er Verdensdamen henne i dette Øjeblik, ja havde det endda kun været et Øjeblik, Grevinden saaledes forglemte sig, men der er slet ikke Tale om, at hun kommer til Besindelse om sin lidet passende Opførsel. I anden Akt synker Andrea ned til at blive Staffage for Stella, med hvis Repliker Fru Oda Nielsen tumlede og legede med den lystigste, godmodigste Pjankethed. Frk. Aalbergs Spil hos Politidirektøren har været omstridt; man har fundet, hun gjorde det for kunstigt. Den hele Scene kunde været spillet i et hurtigere Tempo, Andrea maa vide, hvor kostbar Tiden er, hun maa have Il i sin Tale, Uro i sit Blod, og hendes Fart kan mulig paavirke Direktøren til at tale lidt hurtigere end den strænge Politimand ellers tillader sig. Som den nu gik, mærkede man mere til Andreas Ængstelighed over det Skridt, hun har gjort, og Vaklen ved at beslutte sig til at give Direktøren Lov at standse Stefans Flugt med Magt, end til hendes Angest for at Stefan skal rejse, inden hun finder paa Raad. Andrea giver tilsidst sit Samtykke og

gaar hjem for at prøve ved sin Personligheds Ynde at holde ham tilbage. Stefan kommer hjem, og Andrea stiller sig kælen an, hun hykler Kærtegn, medens hendes Øje ser ind i hans Sjæl, og dér ser i sit eget Billedes Sted Stellas. hendes Kærtegn mister deres Kraft, Forbitrelsen stiger op i hende, og hun slynger Stefan Beskyldningen for Løgn i Ansigtet. Dette sidste spillede Frk. Aalberg aldeles betagende, hun ejer en Kraft, en Voldsomhed, der i stærkt bevægede Optrin river én ganske med sig. Derimod saa' man ikke gennem de Kærtegn, hun ødsler paa sin Mand, den stadige Væren paa sin Post, som Andrea her er, de synes for virkelig følte til, at de ikke skulde ævne at holde Stefan tilbage, deres Hyklethed skal paa en Maade retfærdiggøre hans Flugt. Saa ægte og dyb en Følelse, Frk. Aalberg lagde ind i Ordene her, lige saa krænkende var hendes Kulde og Haan mod Stefan, da han vender hjem for at overraske hende med en Elsker. Spilles disse Scener med saa ægte en Patos, som Frk. Aalberg gjorde, falder nødvendigvis Forsoningen med Stefan udenfor Rammen, det bliver en ganske anden Andrea, der træder ind paany end den, der for et Øjeblik gik ud. Frk. Aalberg har taget Ordene om den lange Tid, der maatte gaa, før alt kunde blive som tidligere, for ramme Alvor, og det er ikke Meningen, Andrea forstiller sig kun her, hun under sin Mand en lille Rævselse, derfor hykler hun Haardhed, medens hendes Hjærte bæver af Glæde over at have faaet ham tilbage.

Er det saaledes ikke lykkedes Frk. Aalberg at forme en hel Kvindeskikkelse af Andrea, er det meget mindre lykkedes hende at løfte Stykket eller de medspillende op til den Højde, hendes Andrea sigter mod: alle Omgivelserne bevæger sig i en langt lavere liggende Sfære. Fru Oda Nielsens muntre Stella er nævnet ovenfor, af de øvrige Biroller staar Hr. Schmidts Raadstuetjæner i første Række, der er en bureaukratisk Omstændelighed og indbildt Værdighed over ham, som er mageløs.

*

* *

Den 29de December var det 100 Aar, siden Johan Herman Wessel døde. Men, medens man i Kristiania fejrede denne Dag med Festforestilling og Statueafsløring, benyttede ikke noget københavnsk Teater Lejligheden til at vise, at ogsaa vi danske i ham ære en af Komediens Stormænd. Da „Kærlighed uden Strømper“ for et Par Aar siden gik over en københavnsk Scene, gjorde det Lykke, og man roste Skuespillerne for deres Spillemaade. Dog vist med Urette, ti Wessel har aldrig villet ramme Dilettantforestillingerne med det, og saaledes spillede Dagmarteatret det den Gang. Han har villet de smaa, de snævre Følelser til Livs, som den Gang bredte sig selvvelbehageligen i den store Kunsts Højsæde. Han har med „Kærlighed uden Strømper“ villet slaa dem i Ansigtet, der i deres Taabelighed troede sig at kunne foreskrive den store, almægtige Natur Grænser og Former, troede at kunne maale den med deres Snæversyn. For de djærve Hug, han i denne Kamp uddelte, mindes vi ham med Tak.

Arthur Aumont.

En gammel Vise.

Nærværende Vise er skreven 1813, altsaa paa den Tid, da Kaperkrigen med England forarmede Landet, og Statsbankerotten hang truende over Hovedet. Visen har jeg fundet i en skreven Visebog, som jeg har faaet i Arv efter en gammel Præst. Om Visens Forfatter ved jeg aldeles intet. Hvem der skrev saadanne Viser i den Tid, maatte nødvendigvis skjule sit Navn.

Anton Nielsen.

Det gaaer saa frydefuldt i vort Land,
Man handler, spiller og gjæstererer,
Og Staten skjøtter sig som den kan,
Mens Bankosedlerne sig formerer.
Kun Adjutanter
Og Sycophanter
Rangsyge Narre og dumme Fjanter
Er Dagens Mænd.

Vor Statsminister, Hans Excellens,
Bestandig sidder og speculerer
Paa Statens Tarv og dens Subsistens,
Men han dog Cirkelen ey qvadrerer;
Alt consignabelt
Og transportabelt
Er som det øvrige miserabelt,
Det veed Enhver.

Man trodser Britten fra hver en Kant,
Og tager stundom hans Skib og Vare,
Til Gjengjæld ta'r han vort Proviant
For os Transporten dermed at spare.
Han os ey ændser
Naar vi credentser
Og smukt betaler ham hans Licentser,
Den gjæve Brit!

Vi føre Krigen i eget Hjem
Og ædes op af Soldaterskarer,
Af dovne Dagtyve og af dem,
Som søge Fordeel af Statens Farer.
For Jøderakket
Og Handelspakket
Og alt det Kram som tilforn har prakket,
Man vige maa.

Stax Vind, han giver en vældig Smaus,
Hvor alt er fornemt og fuldt af Raader,
Der dandses Figaro og Kehraus
Saa Kinder blusser paa tykke Naader.
Med Viin og Rætter
Man Maven trætter
Og Spillevennen paa Pungen letter,
O! gylden Tid!

Hans gode Frænde Herr Kilian,
Som ved Trafikken blev bragt paa Fode,
Os praktisk lærer hvorledes man
Bør følge Nutidens skjønne Mode;
Han ved Posteien
Beregner Leien
Og viser omskaarne Brødre Veien
Til Industri.

Og det gaaer lystigt og excellent
Til Bankerot spiller Kompagniet,
Man byder Creditor fem Procent
Og peger Fingre til Slutteriet.
Man leer ad Skoser
Og alskens Gloser
Og abonnerer de store Loger
Og lever høit.

Om Embedsmanden har Næringssorg,
Og Lønnen neppe til Føden rækker,
Om han maa trælle og ta'e paa Borg,
Sligt ey de store af Døsen vækker.
Man anbefaler
Til Gratialer
Og gier ham naadigst eet Hundred Daler
Og laer ham gaae.

Men Patrioten skee evig Lov,
Som lærer Smaafolk saa kjønt at spare,
Og gamle Knokler og Hestebov
Og Surrogater at tage vare,
    Den Mand man ære,
    Hans Skaal det være:
Gid Surrogater ham stedse nære!
    Det ønsker man.

Kbhavn in Maii 1813.

To Gange mødt.

En Beretning.

I.

Han gik deroppe paa de norske Fjælde — en lang underlig Fyr i en luslidt Dragt og med et ejendommelig, stillestaaende Smil.

Ingen havde rigtig rede paa, hvorfra han egentlig skrev sig, hvorfra han kom, og hvortil han gik. Men hver Gang den »lange Dansker« eller Stænglen — som de ogsaa kaldte ham — regelmæssig ved Vaar og Høst skridtede gennem Dalen med sin Voksdugsransel og lille stumpede Shagpibe under Næsetippen, kunde mange, hos hvem han beskedent bankede paa for at bede om en Kop Vand eller en Svovlstikke, ikke modstaa Fristelsen til at byde ham indenfor i Stuen, for at more sig over hans mange mærkelige Fortællinger og hele snurrige Figur.

At møde ham paa ensom Sti i Lierne eller Skovene skøttede man derimod ikke synderlig om. Der var noget underlig vildt i hans smaabitte, glødende og kulsorte Øjne, der plirede bag Brillerne. Smilet var ligesom heller ikke fuldt troværdigt. Og Haaret hang som en hel Manke ned over Ører og Nakke. — Jenterne paa Sæteren »skrek« højt af Skræk, blot han stak sin lange, lidt anløbne Næse ind til dem gennem Dørsprækken.

Nu var det, sandt nok, heller ikke let at begribe, hvorfor i Alverden han drev om her i fremmed Land for Lud og koldt Vand, da han dog et eller andet Sted maatte have et elsket Fædrenehjem, der vilde omslutte ham med moderlige Arme.

Nogle tænkte rent ud, han var lidt af »en Tulling«. Andre mente, han kunde være rømt fra Hjemmet for en eller anden Udaads Skyld — kanske endog for Mord! Han saa', ærlig talt, ud til

allehaande, den Karl! Men spurgte man ham selv, skilte han blot de lange, blege Læber ad i en stum lille Latter, idet han paa sit besynderlige Sprog svarede, at der var saa »myket, myket gillere i Norje«.

En Gang ved et stort Gildelag, hvor de havde budt ham ind fra Landevejen, havde man endelig faaet listet ud af ham, at han virkelig var fra Danmark, ja endog Københavner! Men da man derpaa spurgte ham, om han da aldrig længtes hjem eller tænkte paa at vende tilbage til sit Fødeland, havde der lagt sig en ejendommelig Rødme over hans skarpe Kindben; og idet han paa sær hemmelighedsfuld Vis saa' op i Loftshjørnet, havde han sagt:

»Jo — naar der bli'er Brug for mig.«

Han var en Gaade. —

Mod Vinteren, naar Sne og Kulde drev ham ned fra Fjældene, søgte han ind til Kristiania, hvor han tog Arbejde i sin Profession: Bogbinderiet. Herinde kunde man da regelmæssig hver Aften se ham sidde nede i en tarvelig Kælderbeværtning for Haandværksfolk og Smaahandlende — altid i en og samme afsides Krog og uforstyrrelig bøjet over en Avis, der laa udbredt foran ham paa Bordet, og som han meget ivrig studerede fra Ende til anden, mens han indhyllede sig i en bestandig tættere Damp fra den lille sortbrændte Shagpibe, som overhovedet saare sjældent forlod hans venstre Mundkrog. Men saa snart det første Vaargny kom i Luften, vaagnede atter Rejselængslen ubetvingelig i hans Bryst. Han spændte sin Voksdugsransel og drog over Fjældene.

Nu sidste Sommer mødte han som sædvanlig og paa de sædvanlige Steder, hvor man nu snart var bleven saa vant til hans Komme, at man syntes, han hørte med til Vaaren ligesom Stæren og Storken. Men der var denne Gang foregaaet en kendelig og besynderlig Forandring med hans Udseende.

Det var ikke alene det, at Nyseryggens Rødme i Vinterens Løb var stegen i en ganske foruroligende Grad, samtidig med at Kroppens Magerhed havde udviklet sig til det næsten skeletagtige. Men Smilet, der før laa som mejslet ind i det blege, uudgrundelige Ansigt, syntes nu adskillig mindre sikkert, og Blikket fra de smaa, mørke Øjne stirrede adspredt og aandsfraværende omkring, næsten uden at vækkes.

Paafaldende var ogsaa den Utrættelighed, hvormed han

saa godt som daglig spurgte om »nyt fra Danmark«, — samt den Iver, hvormed han kastede sig over enhver Avis, der kom indenfor hans Synskreds, og bad om Forlov til at læse den.

Der var dem, som gjorde sig deres Tanker derom. Men begyndte man at tale til ham om Politik, om de fortvivlede Forhold der hjemme i hans Fædreland, om Provisoriet, Kongen og Muligheden for en Revolution, saa tav han pludselig helt — og listede lidt efter stille bort.

... Da var det, den kom — hin 22de Oktober med det alarmerende Budskab fra København: Mordattentat! Skudt paa Ministeren!

Det var en Efterretning, der rystede op selv mellem de norske Bønderhjem. Nu gaar det løs! tænkte de. Nu er Maalet fuldt! Og med Spænding tog de hver Dag Aviserne i Haanden og tænkte med Uro og Deltagelse paa deres gamle Broderland.

Men hvor var paa én Gang Stænglen bleven af? Hvem havde taget den »lange Dansker«? Lydløs som et Fnug var han pludselig blæst bort fra Hallingdølernes Øjne .... Ingen begreb hvorhen eller hvorfor. — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

Han var, straks ved første Rygte, over Hals og Hoved taget over Fjældene for ad korteste Vej at naa til Havet. Uden at hvile, hverken Nat eller Dag, var han vandret gennem Dale og Byer, Skove og Heder i et ukendt Landskab, indtil han efter tre Døgns møjsommelig Vandring ved Aftenstid naaede en lille Kystby paa Vestlandet. I en af dennes mange smaa, smudsige Sømandskipper langs Bryggen — som han øjeblikkelig eftersøgte — fandt han omsider en lille rødskægget, norsk Skipper, der netop laa med Skuden lastet for Riga, og som efter en Del Snakken frem og tilbage tilsidst gik ind paa mod en beskeden Pengeydelse samt tre Omgange Genever og en Flaske Rom at tage ham med som Passager til Københavns Red.

Allerede den næste Morgen tidlig lettede de Anker.

II.

Det var en klam, diset Novembereftermiddag, at Skibet stod Sundet ind under en skral Nordvest.

Reinald — saadan hed han, »Danskeren« — stod under Masten paa det slibrige og pjaskvaade Dæk, blaa af Kulde, med

de valne Hænder stukket ind i Ærmerne paa den blankslidte, stramt knappede Frakke, samt med Hatten trykket ned over det svære Haar, hvorunder de smaa, feberskinnende Øjne bevæget stirrede frem, hver Gang de gennem Taagen skimtede et Stykke af den hjemlige, efteraarsbrune Kyst, som de passerede.

I omtrent samme Stilling og paa selv samme Plet havde han tilbragt det meste af Tiden paa den langvarige Overfart. Undertiden havde han taget sig en lille Motion mellem Masten og Lønningen; eller han havde — naar Spændingen, Uro og Utaalmodighed overvældede ham — sat sig i en Rulle Ankertov paa Dækket, med Ansigtet trykket ned i sine Hænder. Endog Maaltiderne havde han indtaget ganske ene her eller i Forlukaf'et. Men om Natten sov han nede mellem en Matros og en forsoren Junggut, som tog sig et ordentligt Fnis af denne ubegribelige Passager, der kastede sig i Køjen som en fangen Fisk og skreg højt i Søvne.

For øvrigt havde der ikke været megen Lejlighed til at stifte nærmere Bekendtskab. Det havde været et Hundevejr, med Storm og Regn over Nordsøen og Taage i Kattegat. I hele to Døgn havde de maattet ligge ganske stille udfor Hesseløen og uafbrudt ringe med Vagtklokken. Og da Taagen endelig lettede saa vidt, at de turde sætte Sejl, maatte de atter standse under Kullen for at faa Lods. Først hen paa Formiddagen slap de indenfor Kronborg, — og nu laa Sundet omkring dem som en blygraa, tungt vuggende Masse, hvorover Skibet langsomt sneglede sig frem. —

Det blev næsten Aften, før København dukkede op af Disen for ude. Der gik et ejendommeligt Ryk gennem Reinalds Legeme, da han saa' de første Tinder tegne sig som spinkle Naale paa Horisontens graa Slør; og uvilkaarlig gjorde hans Haand en Bevægelse hen imod Lænden, som for at overbevise sig om, at hans lille, men skarpt slebne Tollekniv endnu sad i sin Læderskede under Frakken.

Hans Ansigt blev blegt. Hans lange Læber skælvede af Utaalmodighed, mens Taarn paa Taarn og Spir paa Spir traadte frem af Taagen: Vor Frelsers slanke Sneglehorn, St. Jakobs Murstenskegle og Marmorkirkens svulmende Kuppel; — og senere: Børsen, Frue Kors, Holmens gamle Mur-Kran og Svineslagteriernes snehvide Tage.

I tolv Aar havde han ikke set sin Fødeby; . . . . . ikke siden hine bevægede Dage i Begyndelsen af halvfjærdserne, da han med sit brændende Ungdomsmod, sin flammende Begejstring havde kastet sig midt ud i Striden, — sikker paa, at Timen nu var kommen for det store Opgør, de lidendes, undertryktes og forurettedes dyre Hævn. Derinde mellem St. Petri og Vor Frue, i en lille fattig Stue med blaa Gardiner og lysegraa Vægge, med Blomster i Vindueskarmen og Sand over det altid renskurede Gulv, havde han slidt og stræbt hos sin stakkels bedragne og forladte lille Moder, hvis eneste Synd og Brøde han var. Derinde havde hendes blide, graa og sørgmodige Øjne daglig dryppet ham det bitre Had i Sjælen, der fik hans unge Kinder til at brænde, hans Hjærne til at gløde. Og derinde fra var det, han stormede ud til de store Fælledmøder, hvor han under selve Førernes Øjne holdt sine tændende Taler til de jublende Tusender.

Og saa var han rejst bort: skuffet, knækket, fuld af Lede; — mærket af samtlige Papmagermestres sorte Kridt, fulgt af utro Kammeraters triumferende Grin og Politiets aarvaagne Øjne. Og da saa ogsaa hans Moder døde, brast det sidste Baand, der bandt ham til Hjemmet, — og han havde heller ikke set det siden.

Men hvor end hans Fod færdedes — altid havde han det halve, lydhøre Øre og sit hele Hjærte vendt imod de gamle Steder . . . aarvaagent lyttende til hver mindste Larm, og grundende paa, naar den Tid vel vilde komme, da Maalet virkelig var fuldt.

. . . Og nu var det sikkert fuldt. Nu var endelig Taalmodigheden bristet, Øksen rede ved Ondets Rod! . . . . Eller — var det allerede hændt? Var Dommen kanske holdt? Der syntes ham at hvile en sælsom, begivenhedssvanger Stilhed over Byen, som den dér lidt efter lidt aabenbarede sig for ham med sine blege Lygterader under Fabrikskorstenenes tavse Silhueter.

Han sank ned paa Tovrullen. Fingrene dansede krampagtig inde under Frakkeærmerne. Og da Matrosen i det samme kom forbi, maatte han lægge Hovedet helt ned i Skødet for at skjule sin Bevægelse.

III.

Præcis paa Slaget seks kastede de Ankeret paa Inderreden.

Det var nu fuldkommen mørkt. Hundreder af Skibslanterner vuggede derude paa begge Sider af Trekroners gennem-

trængende Lys. En Sunddamper kom plaskende ind imellem dem med sit ilder-røde og katte-grønne Øje under en uafbrudt Piben og Hvæsen. Inde fra den illuminerede By lød et dumpt, fjærnt Røre.

Vaklende, næsten som i en Rus, steg Reinald ned i Jollen, der straks førte ham i Land.

Den første, han mødte over Toldbodtrappen, var et Bybud, der stod under en Lygte og læste i en Avis. Med bankende Hjærte sneg han sig i en Bue udenom ham, idet han ivrig undersøgte det blaa, opdunsede Ansigt. Men dette røbede intet. Ikke heller Toldbetjænten, en lille mut Fyr, der tavs undersøgte hans Ransel, bragte ham nogen Oplysning. Men idet han nu gennem Porten traadte ud i den øde, taagede Gade, hvor enlige Skikkelser ligesom sky strøg sig hen langs Murene under det matte Lygteskin, grebes han paany af denne mærkelige Tavshed, der fik Blodet til at standse i hans Aarer.

»Skulde det allerede være hændt?« tænkte han igen.

Og uvilkaarlig forstærkede han sine Skridt, idet han ængstelig skottede op til hver og en af de Lygtepæle, som han kom forbi.

Pludselig standsede han. Det forekom ham, at en stærk, sveden Brandlugt sænkede sig over Gaden. Han gik ud paa Kørebanen for at se sig omkring. Men i det samme ringede en sprukken Klokke lige bag ham, og fra en Brændevins Skænkebod væltede et Par højrøstede Gæster ud paa Fortovet.

Han skyndte sig bort og vilde just dreje ned ad Bredgade, da han gennem Taagen opdagede en Række store Plakater, der var slaaet op paa et Plankeværk noget derfra. Der gik paany et Stød igennem ham. Borgeropraab! fór det gennem hans Hoved, og med lange Skridt listede han over Gaden.

Men ved en fjærn Lygtes usikre Lysskær læste han derpaa: Fru Menter! Sidste Koncert! Teater! Ekvilibristen Tchjung-Tchang! Storartet Præstation i den højere Luftgymnastik! **Musse kommer**!!! . . . Væggetøj fordrives! . . . .

Der lød en tør Hoste et Stykke fra ham. Han saa' sig omkring og skimtede en Politihjælm, der langsomt nærmede sig inde fra Grønningen . . . . Han sneg sig uset om Hjørnet og kom ind i Store Kongensgade.

Her var der fuldt af Lys og Folk. I tætte Skarer strømmede spadserende fra begge Sider hen over de smattede For-

tove — snakkende, leende, hostende i den forstærkede Taage, der her lagde sig mellem de høje Huse. Droskerne rullede gennem Gaden, Butiksklokkerne ringede, Drengene fløjtede »den glade Kobbersmed«. Paa et Hjørne stod en tyk Betjænt og gabede.

Reinald studsede.

Han saa' paa disse unge Herrer, der strøg ham forbi med velplejede Moustacher og et veltilfreds Smil i deres nye Spadserepelse, ... paa disse Fruer og Frøkner, der, duftende af Parfume, lod deres blanke Øjne spille bag de kirsebærrøde Slør, . . . paa disse Børn, der legede »Kuk« bag Hjørnerne eller stod i Klynger foran de oplyste Butiksvinduer, . . . paa disse Tjænestepiger, der, koketterende med deres bare Arme og høje Skohæle, vimsede ind og ud hos Bager og Slagter. Han saa' paa disse Haandværkere, disse Handlende, disse Madamer og Svende, der stod i Døre og Porte og passiarede om Naboerne eller smøgede Tobak. Og han kikkede ind i Restaurationer og ned i Kælderbeværtninger, hvor Folk sad i tætte Masser og drak og lo.

Han forstod det ikke.

Dækkede den kanske over noget, denne Lystighed? Var den et Skalkeskjul, hvorunder Kuglerne hemmelig støbtes?

. . . Uden næsten selv at vide det, var han drejet ind til venstre i de folketomme Sidegader, hvor han længe gik tankefuld omkring.

Da vaktes hans Opmærksomhed med ét af et stærkt Lysskær, der fra et Hus noget foran ham strømmede ud over Gaden, og hvori Ekvipage paa Ekvipage rullede ind og standsede. En Skare Mennesker var stimlet sammen paa begge Sider af den overbyggede Indgang, under hvilken balklædte Damer og Herrer i hvide Slips hoppede ind i den festlige Vestibule.

»Hvad er det?« spurgte Reinald en fregnet Skomagerkærling, efter at han i nogen Tid forbavset havde betragtet dette Skuespil.

»Det er de liberale.«

»De liberale? Hvem er det?«

»De liberale! Naada! . . . Maa vi bare være her!«

»Der er Faneindvielse,« indskød nu en gammel Morlille i Kyse og Saloppe og nikkede højtidelig op til ham.

Han saa' ned paa hende, som om han ikke vilde tro sine egne Øren. — Faneindvielse! gentog han for sig selv . . . Men var der da vunden nogen Sejer? — Eller . . . .

Han tænkte paa at henvende sig til en godmodig udseende, ældre Herre med graa Hat, der stod ved hans anden Side og smaasmilte. Men da han, ved med Haanden til Hatteskyggen at bøje sig imod ham, fik tilkastet et Blik, der var adskillig mindre velvilligt, end han havde tænkt, svigtede Modet ham; og i Steden for at spørge, drejede han helt omkring — og drev bort.

Han følte sig ganske fortumlet. Han vidste tilsidst hverken ud eller ind, men sneg sig rundt i de mørke Gader uden Maal og Med.

Endelig standsede han tilfældig ved en dyb Kælderbeværtning. Og da han derved kom til at tænke paa, at han hele Dagen intet havde spist, gik han derned.

IV.

Det var et lille, smudsigt Rum med et overspyttet Gulv, men i Øjeblikket ganske tomt for Gæster. Midt under Loftet hang en døsigt brændende Petroleumslampe uden Kuppel eller Skærm, og i Krogen foran Skænken sad den tykke Vært i Skjorteærmer og snorkede fredelig. Han fór sammen ved Lyden af Dørklokken og stirrede med søvnig Forundring paa den fremmede indtrædende.

Reinald satte sig paa Enden af Bænken ved Døren og bestilte en Portion Smørrebrød og en Flaske Øl.

Med stort Besvær og først efter et Par forgæves Forsøg kom den tykke endelig op af Stolen og slæbte sig over Gulvet hen til en Glug i Væggen, foran hvilken han derpaa i fem Minuter blev staaende og strakte sig og gabede, indtil det forlangte omsider blev stukket ind.

»Sløje Tider — hva'?« sagde han da, idet han atter sank ned paa en Stol lige overfor Gæsten og sørgmodig tog sig en Pris.

Bøjet over sit Smørrebrød nikkede Reinald tavs.

»Ingen Skub i nogen Ting. Bare Falliter og Ulykker og Elendighed paa alle Kanter . . . . . Er De strikkende Smed, med Forlov?« — han løftede det ene, tunge Øjelaag halvt i Vejret og saa' dvask paa sin Gæst.

Reinald rystede paa Hovedet.

»Naa, jeg tænkte det ellers« . . . . Laaget sank atter ned. — »Atisch!« — Han nøs, saa Rummet skælvede . . . . »Her var

nyssens en hernede — bare paa en Spids, naturligvis! — Lutter Begrædelighed — naturligvis! Alting paa Assistensen! Kone og Børn syge! Ikke Klæ'erne paa Kroppen! . . . Og saadan allevegne! . . . Det er ikke længer siden end i overgaars, at en Skomagersvend blev sat ud heroppe fra Kvisten. Kunde ikke længer betale Lejen, — naturligvis! En skikkelig Fyr for Resten, stræbsom og ordenlig — men mange Børn og ingen Arbejde. Hele Kassen smidt paa Gaden! . . . Vorherre maa vide, hvad Enden skal blive! . . . Og altsammen for den forbandede Politik!«

Ved dette sidste Ord begyndte Reinald at spidse Øren. Men ogsaa den tykke standsede med ét forsigtig, og skottede fra Siden med begge Øjne mønstrende paa den fremmede.

»Ja, hvad mener De om denne herre Politik?«

Reinald svarede, at han først denne Aften var kommen her til Byen fra Udlandet og ingenting kendte, men at han gærne vilde vide lidt Besked. Han havde hørt saa mange Rygter.

»Har De ogsaa hørt om de nye Provisoriummer?«

»Nej!«

»Om Gendarmerne? Og Politiet?«

»Nej . . .«

Den tykke rystede paa Hovedet. Han tog sig paany en sørgmodig Pris og sænkede den firdobbelte Hage ned mod sit svulmende Bryst, paa hvilket de foldede Hænder allerede hvilede som to store Fedtpuder, hvorover den nobrede og rynkede Hud laa løst som paa en Gaasegump.

»Er der . . . Er der da hændt noget? . . . . Jeg mener — saadan alvorligt . . .?« spurgte nu Reinald stammende.

»Ih, Vorherre fri os!« sprat den anden op i næsten grædefærdig Tone. »Hvad skulde der vel ske mere? Er det da ikke alvorligt nok i Forvejen? . . . . . Jeg befatter mig, Gud være lovet, ikke med Politik og de Dele, og jeg mener nu, at baade Højre og Venstre kan være lige gode hver for sig. Men hvorfor kan de inte enes? De skulde dog tænke paa, at det er vos næringsdrivende, som det gaar ud over. For hvad hjælper vel alle de her Anstalter? Spiser Folk mere Mad for det? Køber de flere Strømper og Sko — eller drikker de mere Øl for det? Naa! Og nu Beværtningerne? . . . Her har jeg i forrige Dage kunnet skænke baade en halv og en hel Tønde Øl paa en eneste Aften alene til Arbejdsfolk og Smaahaandværkere. Men nu holder Folk sig borte fra

offentlige Steder for ikke at komme i Forlegenhed for deres Mund. Nu bliver de hjemme hos dem selv — eller kanske i hemmelige Selskaber! . . . ja, for hvem véd, der er kanske mange af dem. Og er det bedre? Uden vi véd af det, har vi det maaske som ovre i Rusland . . . .«

»Tror De?« spurgte Reinald livlig.

Værten undersøgte atter sin Gæst med et forsigtigt Blik. Men derpaa klippede han et Par Gange med det ene Øjelaag og sagde i en besynderlig hemmelighedsfuld Tone:

»Man skal sku ingenting forsværge i disse Tider. Der kan kanske spørges nyt, før man aner det.«

»Hvad mener De?«

»Hm! Jeg si'er ingenting,« sagde han og saa' med vigtig Mine ud i Stuen. Men næppe havde han udtalt Ordene, før han vendte sig helt over imod Reinald og fortrolig lagde Haanden paa hans Arm.

»Her oppe paa anden Sal bor en af Førerne,« sagde han med dæmpet Stemme, »af Oppositionen, forstaar sig — —«

»Her i Huset?«

»Paa anden Sal, ja . . . . . De kan tro, der er noget i Gære deroppe. Der har været et Rend op og ner ad Trapperne i den sidste Tid! Og de har tisket og hvisket og stukket Hovederne sammen, saa snart de kom ud paa Gaden. Forleden . . . . men ikke mine Ord igen! . . . . forleden var der et helt Møde, vist en hel Snes, Damer ogsaa — naturligvis! De kan være stødt paa, dér har Tingene været til Bedrøftelse, min Far! For dér har Politiet pænt maattet holde Næsen hjemme. Og Gendarmerne! Go' Morgen, mine blanke Støvler! De skulde vist snart været hældt ud, ikke sandt? . . . . Naa, godt man er udenfor det hele. Naar man passer sig selv og sin Forretning, kommer man da ikke i Forlegenhed, hvordan det saa gaar. Og jeg er hverken Nillehist eller Nillehér, men har nok med at klare for mig selv og Familjen . . . . Skal det være en Bajer til?«

»Nej Tak,« sagde Reinald og rejste sig hurtig.

»En lille Knude?«

»Nej Tak. Hvor meget har jeg at betale?«

»To og fyrre Øre.«

Han talte Pengene op — hans Fingre skælvede let — bød farvel og forlod Kælderen.

V.

Da han stod ude paa Gaden, saa' han sig først omhyggelig omkring. Derpaa sneg han sig igennem Porten og steg op ad Trapperne. Paa anden Sal forefandt han en meget stor Navneplade af Messing paa Døren. Han genkendte Navnet fra Aviserne og ringede sagte paa.

En Stuepige lukkede op og saa' forskrækket paa ham.

Om Herren var hjemme?

Jo, men han var ikke til at faa i Tale i Dag. Han skulde bort og var ved at klæde sig paa. Om det ikke kunde vente til i Morgen?

Nej, han vilde meget gærne tale med ham endnu i Aften.

Om det da ikke var noget, hun kunde sige ham?

Nej, han maatte nødvendigvis tale med ham selv.

Hun gik. Men forinden satte hun Sikkerhedskæden paa Døren og tog et Overblik over Frakkerne og Kaaberne paa Knagerækken.

Da hun kom tilbage, bad hun ham myndigt at tørre sig godt af paa Maatten, hvorpaa hun viste ham ind i et stort, smukt og fint møbleret Værelse med Tæpper, Fløjlslænestole, Kobbere og Malerier. Paa den ene Væg var en Portiere, og herfra indtraadte lidt efter en midaldrende, blond og fyldig Herre med en stor Knevelsbart, sort Kjole, hvidt Atlask Slips, Handsker og en Rose i Knaphullet.

»De ønsker at tale med mig?«

»Ja.«

»Ah! Nu ser jeg! Det er om disse Kotillons. Naa — har De saa faaet arrangeret Buketerne?«

»Nej — jeg er Bogbindersvend.«

»Hvorledes?« — den blonde Herre fik sin Lorgnet frem — »Tør jeg da bede Dem være af den Venlighed at fatte Dem i Korthed. Min Vogn holder i Porten, og jeg maa nødvendigvis bort.«

Reinald, der var bleg af Spænding, og hvem denne uventede Luksus og besynderlige Modtagelse gjorde endnu mer forvirret, kunde længe ikke faa et Ord frem. Endelig samlede han sig sammen, og med naiv Omstændelighed gav han sig til at gøre rede for sin Nærværelse. Han begyndte med sit Ungdomsliv, med

Fælledmøderne og Bortrejsen; fortalte om, hvorledes han først denne Aften var kommen herned fra Norge, hvor han de sidste ti Aar havde opholdt sig, hvorledes han deroppe havde fulgt Stridens Gang, og nu var kommen for at tilbyde »Sagen« sin Tjæneste.

Der lagde sig et opklarende Smil under den store, blonde Knevelsbart og i de lyse Øjne, der gennem Glassene mistænksomt havde hvilet paa den besynderlig udseende fremmede og nøje betragtet ham lige fra det store, viltre Haar til de udtraadte, tilsølede Sko. Han gik et Skridt hen imod ham og rakte ham hjærtelig Haanden.

»Hvad De her fortæller mig, fornøjer mig særdeles. I Tider som disse har Landet Brug for enhver af sine grundlovstro Sønner. — Ja, sandelig; det er, som De siger . . . vi har Krig her i Landet, Krig paa Kniven! Men netop derfor er det smukt, ja stolt af Dem, at De møder under Fanen i Farens Stund. Hjærtelig velkommen! Vær forvisset om, at vi ikke skatter Deres Hjælp ringe.«

Han rystede atter hans Haand.

Men Reinald, som herved fik Mod, saa' sig nu omkring og sagde derpaa hviskende:

»Der er vel ingen, som hører os?«

»Nej, unge Mand! Men hvorfor?«

»Jo . . . jeg vilde nemlig . . . vilde gærne endnu i Aften vide, hvortil De kan bruge mig.«

»Bruge Dem? . . . Hvorledes mener De?«

»De kan byde over mig. Jeg er parat til alt.«

»Parat? . . . til hvad?«

»De kan trygt forlade Dem paa mig, Herre. De kan stole paa min Mund. Som jeg sa'e Dem: jeg har tiet før i Dag.«

»Men hvad er det, den Mand mener?« udbrød endelig den blonde, idet han veg tilbage mod Skrivebordet og med en pludselig Forfærdelse stirrede paa denne blege, dirrende Skikkelse, disse to smaa, kulsorte Øjne, der glødede ham i Møde over de mørke Skægstubbe. »Hvad er det, De siger? Hvad er det, De vil? Hvad mener De? . . . . . Er De fra Samlingen, Mand! — Vil De . .? Er det Deres Hensigt . .? Kommer De her for . .? Har De den . . . — — —

»Naa, naa, naa, ja, ja,« afbrød han sig selv, da han saa' den forbløffende Virkning, hans Udbrud havde paa Manden —

han var ogsaa selv bleven echaufferet, men udstrakte nu beroligende Haanden . . . . »Det er naturligvis heller ikke Deres Mening. Selvfølgelig ikke! . . . Det er — jeg kender det fra mig selv, og forstaar det endelig saa godt — disse . . . disse stærke Tanker, som . . . i enkelte Øjeblikke . . . i disse Tider . . . naa! . . . Men — ikke sandt, kære Ven? — lad os for Guds Skyld ikke lege med Ilden. Tag Dem derfor ikke mine Ord for nær. Det gælder fremfor alt om ikke at misforstaa hinanden.«

Og da han nu først var kommen i Aande, vedblev han, vandrende frem og tilbage over Gulvet og ivrigt gistikulerende med sit Lommetørklæde, som han af og til førte hen over sin endnu varme Pande:

»Som jeg sagde Dem, hvad De fortalte mig før glæder mig overordentlig. Nu maa alle grundlovstro Mænd slutte sig ubrydelig sammen. Vi lever for Øjeblikket paa bar Bund. Der er begaaet et Grundlovsbrud — et klart og utvetydigt Grundlovsbrud! Men — ikke sandt? — vi ville føre Kampen med Lovlighedens Vaaben, der vil, der maa, der skal sejre. Lad alle . . . alle usunde Tanker fare, kære Ven! Støt os efter bedste Ævne i vor Stræben paa den faste Grund. Mæld dem ind i Vælgerforeningen, støt vore Blade, stil flittig til Møderne, giv Deres Skærv til vore Fonds . . . . og De skal se: Sejeren bliver dog én Gang vor.«

— — — — — — — — — — — — — — —

Lidt efter tøflede »Stænglen« ned ad Trapperne. Da han stod nede paa Gaden, rullede en Vogn ud af Porten.

Han saa' længe efter den, og smilte smertelig.

Nu vandrer han atter deroppe mellem de norske Fjælde og aander deres rene, uforfalskede Luft.

Henrik Pontoppidan.

C. Lange: Om Sindsbevægelser.

Et psyko-fysiologisk Studie.

Anmældt af H. Høffding.

Det er en gammel Fordom, at hvad der staar som smukt, herligt eller ophøjet for vor Følelse, skulde miste sin Glans og sin Værdi derved, at dets Tilbliven, Udvikling og Bestaaen forklaredes efter simple naturlige Love. Det var en Forargelse for Oldtidens Grækere, da Filosofer og Naturforskere begyndte at tale om, at Sol og Maane vare materielle Legemer ligesom Jorden; man havde hidtil betragtet dem som Guder, der majestæstisk og ved overnaturlige Kræfter bevæge sig over Himlen til Beundring og Nytte for Jordens Beboere. De naturvidenskabelige Forklaringsforsøg have saare ofte mødt den samme Fordom og den samme Modstand igen. Men hvor stærk maa Modstanden da ikke blive, naar det er selve Følelseslivet, man vil forklare paa naturvidenskabelig Vis? Det vil for mange staa som om det var at dræbe Følelsen med det samme, — som om det at forklare den var ét med at bortforklare den. Det foreliggende Skrift, som tilstræber en rent fysiologisk Undersøgelse og Forklaring af Sindsbevægelserne, vil næppe undgaa at mødes med saadanne Fordomme. Og dog er det sikkert, at det kun nærmere anvender og gennemfører en Opfattelse, som længe har været gjort gældende i den videnskabelige Psykologi og Fysiologi.

Ved Sindsbevægelser forstaar Forf. de simpleste, mest usammensatte Følelsesfænomener, som danne de Bestanddele, af hvilke de egentlige Følelser og Lidenskaber bestaa. Saadanne Sindsbevægelser ere Sorg, Glæde, Frygt, Vrede, Spænding o. s. v. De komme som Elementer igen i saadanne mere sammensatte Følelser som Kærlighed, Had, Beundring, Foragt o. s. v.

Denne Inddeling stemmer i det hele med den, som den nyere Psykologi lægger til Grund, som det jo ogsaa er den naturligste Fremgangsmaade at gaa fra det elementære til det mere sammensatte. Man kunde dog maaske gøre Indvendinger mod den Maade, hvorpaa Forf. i det enkelte drager Grænsen mellem de to Grupper af Følelsesfænomener. Saaledes er det næppe rigtigt at henføre Forundring til de sammensatte Følelser. Der er et Element af Forundring, hver Gang et Sanseindtryk kommer til Bevidsthed, idet det er en Betingelse for enhver Fornemmelses Opstaaen, at den Tilstand, Indtrykket fremkalder, staar i en vis Modsætning til den forudgaaende Tilstand. Jo mere et Indtryk er forskelligt fra det foregaaende, og jo pludseligere det kommer, des stærkere bliver det Element af Forundring, som gør sig gældende, og som kan danne Indledningen til meget forskellige Sindstilstande (Frygt, Skuffelse, Foragt og Kærlighed o. s. v.). Der er saa meget des mere Grund til at fremhæve dette, som den Grænse, Forf. vil hævde mellem de to Grupper af Følelsesfænomener, næppe vil kunne fastholdes, uden naar man til de af ham anførte Skelnemærker føjer endnu et, nemlig at Sindsbevægelserne mere have Karakteren af pludselige Opbrusninger, medens de egentlige Følelser eller Lidenskaberne ere fastere, varigere, mere indgroede Tilstande.

Disse Sindsbevægelser vil Forf. nu studere ved Hjælp af den fysiologiske Metode. Han havde oprindelig stillet sin Opgave saaledes, at han spurgte om Sindsbevægelsernes Virkninger paa de legemlige Livsytringer; men han kom til det Resultat, at det var en helt urigtig Maade at stille Spørgsmaalet paa. Sindsbevægelsen er ikke ét, dens legemlige Virkning et andet. Vi have, fysiologisk set, her ikke et Hovedfænomen, »selve« Sindsbevægelsen, og et Bifænomen, dens Virkninger paa Organismen. Fysiologen kan ikke indrømme, at disse Virkninger ere noget underordnet; det er for ham netop dem, der udgøre hele Sindsbevægelsen. Man gaar ud fra en forudfattet og ubegrundet Distinktion mellem Sjæl og Legeme, naar man henlægger Sindsbevægelsen til Sjælen, og først efter at den er opstaaet dér, lader den virke paa Legemet. Fysiologisk set kunne vi kun studere Sindsbevægelsen gennem det, der foregaar i Legemet; en Paastand om, at dette er foraarsaget af noget, der foregaar i Sjælen, er uvidenskabelig og ubevislig. Vi maa i hvert Tilfælde se, hvor langt vi kunne komme ved Hjælp af den blotte Fysiologi.

Forf. viser dette ved en fysiologisk Skildring af nogle af

de vigtigste Sindsbevægelser. Dette Parti af hans Bog er skrevet med sandt Mesterskab. Man mærker den øvede kliniske Iagttager, og man kommer til at tænke paa, at den indtrængende psykologiske Sans — som ytrer sig midt under den fysiologiske Karakteristik — er et Arvegods i Forfatterens Slægt, nu allerede i tredje Generation. Her kan jeg kun meddele nogle Grundtræk af den fyldige Fremstilling.

Ved Sorgen svækkes Ævnen til vilkaarlig Bevægelse. Deraf den sørgendes trætte Udseende, bøjede Holdning og vaklende Gang. Derimod trække de uvilkaarlige Muskler sig sammen, især de, der findes i Blodkarrenes Vægge og som sættes i Virksomhed ved Nerver, der udgaa fra det »karbevægende« (vasomotoriske) Centrum i Hjærnen. Blodet presses derved ud af de fine Kar, saa at Legemets Væv og Organer blive fattige paa Blod; deraf følger Bleghed, Kuldefornemmelser og Slaphed i Trækkene. Taareafsondringen synes at kunne forklares som Følge af en Slappelse af Karmusklerne efter den første Sammentrækning; derfor er Graaden en Lettelse og udebliver ved den voldsomste Sorg. Paa lignende Maade synes Sukket at være den naturlige Reaktion mod den ved Sammentrækningen af Lungernes fine Kar fremkaldte Aandenød. — Ved Glæden forhøjes derimod Ævnen til vilkaarlig Bevægelse og de fine Blodkar udvides. En Fornemmelse af Lethed, Varme og Kraft opstaar. Og medens Hjærnens Blodfattigdom under Sorgen viser sig i aandelig Træthed og Sløvhed, saa viser Hjærnens rigelige Blodforsyning under Glæden sig i Tankens og Indbildningskraftens Flugt. — Skrækken staar fysiologisk Sorgen nær, kun at Symptomerne ere stærkere, og at ikke blot Karmusklerne, men ogsaa alle andre uvilkaarlige Muskler synes at trække sig sammen. — Vreden staar omtrent i samme Forhold til Glæden som Skrækken til Sorgen.

Af disse forskellige Symptomer anser Forf. nu Indsnævringen af Blodkarrene for det vigtigste, det primære, hvis fysiologiske Konsekvenser alle de andre ere. Vel kan denne Antagelse endnu ikke fuldstændig bevises, og Forf. henstiller den som en Hypotese, der stiller fremtidig Forskning en betydningsfuld Opgave. Men der er dog vigtige Kendsgerninger, som foreløbig tale for den. Navnlig véd man, at Hjærne, Rygmarv og det hele Nervesystem i høj Grad paavirkes i Henseende til Virkeævne af Forandringen i deres Blodrigdom. Forstyrrelsen i Karsystemet vil ad den Vej kunne faa Indflydelse paa alle de

vigtigere Funktioner i Legemet. Individer, hvis vasomotoriske System let sættes i Bevægelse, vise sig ogsaa særlig tilbøjelige til Sindsbevægelser.

Naar det nu skal godtgøres, at vi i de her beskrevne Fænomener have hele Sindsbevægelsens Natur for os, saa lægger Forf. især Vægt paa, at de samme Tilstande, som man i Regelen betegner som rent sjælelige Følelser, kunne fremkaldes ved rent legemlige Paavirkninger, naar disse blot paa en vis bestemt Maade faa Indflydelse paa det vasomotoriske Apparat. Vin gør jo glad, lige saa vel som godt nyt; Vrede kan bevirkes ved Nydelsen af Fluesvamp; Ipekakuanha frembringer en deprimeret Stemning, der ligner Sorg eller Frygt; Angest kan opstaa under Nervesygdomme o. s. v. Her hen hører ogsaa saadanne Tilfælde, hvor Følelsesudbrud, f. Eks. Latter, fremkaldes af Aarsager, som ikke synes et passe til denne Virkning[1]). Paa den anden Side kunne »sjælelige« Sindsbevægelser lindres eller hæves ved legemlige Midler.

Her har nu Forf. sikkert Ret i, at det er uberettiget, at kalde de ad legemlig Vej fremkaldte Sindsbevægelser for tilsyneladende, de ad sjælelig Vej fremkaldte for sande Sindsbevægelser. Hvorfor skulde hine ikke være lige saa sande som disse? Sandt er jo kun hvad der virkelig er, det vil her sige føles. En Glæde eller en Sorg kan i og for sig hverken være sand eller falsk. En Følelse er tilstede eller er ikke tilstede; de Forestillinger, Individet knytter dem til, kunne være sande og falske, men paa selve Følelsen har denne Forskel ingen Anvendelse. Følelsen kan have en mere eller mindre solid Grundvold. Den Glæde og den sympatiske Stemning, der vækkes ved Vin eller Opium, har ikke

---

[1]) Forf. har ikke set dette Fænomen omtalt af andre Forfattere, men nævner to Tilfælde fra sin egen Praksis. Jeg har i min Psykologi (2den Udg. p. 337) samlet en Del Eksempler herpaa. — Det maa maaske være mig tilladt med det samme at bemærke, at jeg har lagt det af Forf. her fremhævede Slægtskab mellem de af legemlige og de af „sjælelige“ Aarsager fremkaldte Følelser til Grund for min Fremstilling af Følelsernes Psykologi, idet jeg gaar fra de simpleste Former til de mere sammensatte. Jeg følger f. Eks. Frygten (Angesten) gennem dens Former, som blot Udtryk for en organisk Tilstand (ved hindret Aandedræt eller Kardialgi), som motiveret ved Sanseindtryk (instinktmæssig Sammenfaren ved pludselige Indtryk) og som motiveret ved Forestillinger (altsaa ved centrale Processer i Hjærnen).

den sunde og faste Grund som den, der skyldes et lykkeligt Temperament eller selverhvervet Klarhed og Dygtighed eller lykkelige, af Tilfældets og Øjeblikkets Gunst uafhængige Livsvilkaar. Den ved Opium frembragte Lykkefølelse afløses (naar den i længere Tid er bleven dyrket) siden af den forfærdeligste Kval, medens den ad naturlig Vej frembragte Lykkefølelse kan holde sig Livet igennem. Kun i dette Forhold kan man hente Maalestokken til en Værdsættelse af Sindsbevægelserne.

Men jeg tror alligevel, at Forf. overvurderer den fysiologiske Betragtningsmaade. Først og fremmest kende vi dog Sindsbevægelserne af direkte, subjektiv Iagttagelse, og uden denne vilde Forf. ikke have kunnet give sin Fremstilling. Hans Mening maa egentlig være denne: det, vi hos os selv føle, naar vi sige, at vi sørge, vilde for en ydre Iagttager, der kunde se alt, hvad der foregik i vore Nerver og Muskler, tage sig ud som Spænding af nogle Muskler og Slappelse af andre; andet kan den ydre Iagttager i Følge Sagens Natur ikke faa Øje paa. Men en saadan Iagttager slutter sig stedse til noget, han ikke ser, men forestiller sig i Analogi med visse Erfaringer, han har gjort hos sig selv. Kun hvis han af egen, subjektiv Erfaring kender Sorg, kan han som klinisk Iagttager se Sorgen i de fysiologiske Fænomener, han har for sig. Ellers vilde de for ham kun være ligegyldige Trækninger i et ligegyldigt Stof. Hin Analogislutning gøres i Regelen let og hurtig, saa vi oftest ikke blive os den klart bevidst; men det er i teoretisk Henseende af afgørende Betydning at gøre opmærksom paa den.

Man kan let tage fejl i denne Fortolkning af de fysiologiske Fænomener. Skulde Forf. saaledes ikke tage fejl, naar han af Overensstemmelsen mellem nogle vigtige Symptomer slutter, at Vrede staar nærmere ved Glæde end ved Sorg? De fleste ville sikkert kalde Vreden en Ulystfølelse og af den Grund sætte den nærmere ved Sorg end ved Glæde. Det er kun for saa vidt Vrede er forbunden med indledende Skridt til Hævn, at en Lystfølelse kommer til at spille en væsentlig Rolle i Vreden. Vrede er Sorg, men Hævn er Lyst, siger allerede Aristoteles; Hævnen faar Vreden til at høre op, idet den fremkalder Lyst i Steden for Sorg. Det er jo ogsaa klart, at ingen vredes, uden der er tilføjet ham en Ulyst eller en Sorg. Vreden er forskellig fra Sorgen ved, at den er af aktiv, ikke passiv Karakter, og derved nærmer den sig ganske vist til Glæden. — Saa usikker den

subjektive Iagttagelse ogsaa kan være, saa er den dog en nødvendig Forudsætning.

Hvad nu Forholdet angaar mellem det, der træder frem for den subjektive Iagttagelse, og det, den ydre Iagttager kan se, er jeg fuldstændig beredt til at gaa ind paa Forfatterens Opfattelse, der ikke tilsteder at henlægge Sindsbevægelsen til Sjælen og dens Virkning til Legemet. Jeg betragter enhver Appel til Sjælens Indgriben i den fysiologiske Sammenhæng som uvidenskabelig. Det er almindelige teoretiske Betragtninger, som have ført mig til at hævde den fysiologiske Kontinuitet. Dersom nemlig den Proces, som foregaar i Nervesystem og Hjærne, paa nogle Punkter afbrødes for at forplante sig over i Sjælen og senere atter genoptages ved Sjælens Reaktion, saa vilde vi her have et Brud paa Loven om den fysiske Energis Bestaaen, idet der først vilde gaa fysisk Energi til Grunde og senere skabes fysisk Energi. Derfor har jeg sluttet mig til den Hypotese, i Følge hvilken Bevidsthedsfænomenerne, saaledes som subjektiv Iagttagelse lærer os dem at kende, ere indre sjælelige Former for den samme Virksomhed, som for den ydre Iagttagelse fremtræder som materielt Fænomen [1]). Paa denne Maade kommer baade Psykologien og Fysiologien til deres fulde Ret. Det er egentlig en meget gammel Antagelse, som vi her hylde. »Naturforskeren og Filosofen,« siger allerede Aristoteles, »ville give forskellige Definitioner af ethvert [sjæleligt] Fænomen, f. Eks. af Vreden. Den ene vil nemlig sige, at den er en Attraa efter at gengælde en ubehagelig Følelse eller noget lignende; den anden vil sige: det er en Kogning i Blodet eller i det Varme omkring Hjærtet«. Aristoteles udtrykker

---

[1]) I første Aargang af dette Tidsskrift (p. 26 f.) har jeg haft Lejlighed til at fremstille denne Hypotese. (Side 27 i første Linje staar ved en slem Trykfejl „uddrages" i Steden for „ledsages"). Udførligen har jeg søgt at begrunde den i andet Kapitel af min Psykologi. Dette maa Forf. have overset, naar han bemærker, at jeg ikke udtaler mig om Forholdet mellem Sindsbevægelserne og de ledsagende legemlige Fremtoninger. Efter at jeg i andet Kapitel af min Bog har fremstillet den Hypotese, jeg slutter mig til, tager jeg mig ganske vist den Frihed at benytte den sædvanlige Sprogbrug, ligesom en Astronom i daglig Tale lader Solen staa op og gaa ned. — Jeg gaar her ikke nærmere ind paa det Spørgsmaal, om man fra et rent filosofisk Synspunkt kan blive staaende ved den omtalte Hypotese, eller om man ikke maa gaa et Skridt videre. Se herom min Psykologi p. 70—73; 76—78; 251 ff. (2 Udg.).

her ved Hjælp af sin Tids Fysiologi en Teori, der søger at lade baade den fysiologiske og den psykologiske Side ved Fænomenet komme til sin fulde Ret. I den nyere Tid har fremfor alle Spinoza hævdet denne Synsmaade, som i vore Dage har saa mange Tilhængere. —

Hævdelsen af den fysiologiske Kontinuitet er en Lære, der kan bestaa uafhængig af den specielle Antagelse, som Forf. hævder: at det væsentlige ved Sindsbevægelsen netop er de organiske Virkninger, i hvilke den sædvanlige Opfattelse kun ser Bifænomener, — at Sindsbevægelse altsaa egentlig kun er Fornemmelse af de organiske Virkninger. En amerikansk Psykolog, William James, har i Tidsskriftet »Mind« (April 1884) fremsat en lignende Teori. For at den skulde godtgøre sin Sandhed, maatte det kunne vises, at Sindsbevægelsen ikke opstaar, før de organiske Virkninger fornemmes. Dette vilde stemme godt med, at Lyst- og Ulystfølelse i det hele synes at behøve længere Tid til sin Optræden end Fornemmelser og Forestillinger. Men Betingelsen for, at hine organiske Virkninger kunne indtræde, er, at der foregaar en Udstraaling i Hjærnen fra de Centra (for Sanseiagttagelse eller Forestilling), som vække Sindsbevægelsen. Kun naar denne Udstraaling naa'r til visse andre Centra (i Følge Forf. til det vasomotoriske), opstaar Sindsbevægelse. Mon der nu ikke i Bevidstheden skulde gøre sig noget gældende, som svarer til denne Udstraaling? Og skulde det ikke være berettiget at skelne mellem to Stadier indenfor Sindsbevægelsens Forløb, saaledes at det ene svarer til, hvad der foregaar i Hjærnen under hin Udstraalingsproces, det andet til den Maade, hvorpaa denne Hjærneproces forstærkes og modificeres ved de organiske Virkningers Indtryk paa Hjærnen? Her vilde da foregaa et Kredsløb: fra Hjærnen ud i Legemet og tilbage i Hjærnen. I sin fulde Ejendommelighed have vi først Sindsbevægelsen, naar denne Tilbagevirkning er fuldbyrdet. Men det kunde dog være, at en Lyst- eller Ulystfølelse opstod allerede før Virkningen forplanter sig ud over Hjærnens Omraade, selv om Tidsforskellen kun er meget ubetydelig. Omvendt kunne undertiden efter en stærk Sindsbevægelse de organiske Virkninger endnu vare ved, skønt Sindet ellers er i Ro. Her vedvarer altsaa det andet Stadium, medens det første er afsluttet. Saaledes f. Eks. naar vi »ikke kunne komme os« efter en Forskrækkelse eller efter et Latterudbrud.

Til Ideen om den fysiologiske Kontinuitet og til Teorien om de organiske Reflekser som det fysiologiske Hovedfænomen ved Sindsbevægelsen kommer endnu hos Forf. hans specielle Teori om den vasomotoriske Refleks som den primære, af hvilken alle andre fysiologiske Virkninger hidføres og betinges. Den samme Teori er nylig kommen frem fra anden Side, nemlig i et Skrift om Frygtens Fysiologi af Italieneren Mosso, som jeg dog kun kender af en kort Anmældelse. En saadan Antagelse ligger vor Tids Fysiologi nær, dels fordi saa mange Kendsgerninger godtgøre Karinnervationens Indflydelse paa de øvrige Nervers Funktioner, medens en omvendt Indflydelse ikke kan paavises, dels fordi der i de senere Aar er paavist Centralorganer i Hjærnen for Karmusklernes Nerver, ikke blot i den forlængede Marv, men i selve den store Hjærnes Bark, altsaa mellem de højeste Nervecentra. Dersom denne Antagelse vinder fortsat Bekræftelse, vil Sindsbevægelsernes Fysiologi afrunde sig paa en smuk og overskuelig Maade. Om Udsigterne hertil kunne naturligvis kun Fysiologer af Faget have nogen begrundet Mening, og jeg skal derfor ikke gaa nærmere ind herpaa. Kun vil jeg bemærke, at selv om det maatte have nok saa stor Betydning for Sindsbevægelsens fysiologiske Symptomer, at Bevægelsen indenfor Hjærnen naa'r hen til det vasomotoriske Centrum, saa er derved ikke udelukket, at der sker en lige saa umiddelbar Paavirkning af de i den forlængede Marv beliggende Centra for Nervus vagus, hvorved den stærke Bevægelse i Hjærnen straks faar Indflydelse paa Hjærtets Funktioner og derved igen paa Blodets Cirkulation, først og fremmest paa Blodtilførselen til selve Hjærnen. Claude Bernard lagde Hovedvægten paa denne Omstændighed i sin Afhandling om Hjærtets Fysiologi (paany optrykt i den under Titel »La Science Expérimentale« udgivne Samling af hans Afhandlinger). Ogsaa ad denne Vej vilde det være Forandring i Blodtilførselen til de forskellige Organer, som blev det vigtigste fysiologiske Fænomen ved Sindsbevægelsen. Jeg har i min Psykologi lagt Hovedvægten paa det af Bernard fremhævede Punkt, men har dog ogsaa fremhævet de vasomotoriske Centras Betydning, og jeg vil, uden at behøve at forandre noget i min psykologiske Teori, kunne gøre Brug af Forf. smukke Fremstilling, dersom den vinder fortsat Bekræftelse. —

Sindsbevægelsernes Fremtid ser det efter Forf.s Anskuelse trist ud med. Baade Slægternes og Individernes Opdrag-

else og Dannelse gaar jo ud paa at trænge Sindsbevægelserne tilbage, at hæmme de organiske Reflekser, som de ere knyttede til. Vil dette da ikke ved Nedarving føre til, at Karinnervationen bliver saa træg, at der tilsidst ikke mere kan være Tale om Sindsbevægelser? Dertil kommer, at Forstandslivet spiller en stedse større Rolle under Kulturens Udvikling. Forstandslivet og Følelseslivet staa i Modsætning til hinanden. De tære begge paa Hjærnens Blodforsyning, og jo mere den ene Art af Hjærnevirksomhed forbruger, des mindre bliver der tilovers til den anden. Vil da ikke tilsidst Forstandslivet lægge Beslag paa det hele, saa at Følelsernes Tid er forbi? — Med dette pessimistiske Resultat slutter Forf. sin Bog.

Jeg kan ikke tro andet, end at han kun mener dette som en Advarsel, — en Advarsel, vi ogsaa højlig kunne behøve. Det er ganske vist en stor Ensidighed ved hele vor moderne Kultur, at den overvejende har udviklet Forstandsævnerne. Det er dens Styrke, men ogsaa dens Mangel. Følgen er dog, tror jeg, ikke saa meget bleven en Svækkelse af Følelseslivet i det hele, som en Disharmoni mellem vor Erkendelse og vor Følelse. Vore Tanker omspænde langt mere end vore Følelser endnu kunne naa at fylde og varme. Vor Viden gaar altfor ofte i én Retning, vor Tro i en anden. Deraf de vaklende og delte Karakterer. Hele Livet er ikke længere, som fordum, med al sin Energi rettet mod ét Maal, der formaaede at tilfredsstille alle sjælelige Fornødenheder. For at Følelseslivet skal være energisk nok, maa Sympatien være ganske anderledes levende og fyldig end den endnu har vist sig. Det Hang til Individualisme og Egoisme, som den moderne Forstandsudvikling ikke kan siges fri for at have begunstiget, er det, der indsnævrer Følelsen. Den rette Opdragelse vil gaa ud paa at fortrænge de egoistiske Sindsbevægelser, men derimod søge at begunstige de sympatiske og lede dem ad de gavnligste Veje. Det kan kun være en stor Misforstaaelse, dersom Slægten vilde mene, at den nu var kommen saa vidt, at den kunde undvære Sindsbevægelserne. Disse ville stedse vise sig som de levende Kræfter, der drive Værket og overvinde Modstanden.

Den indbyrdes Vekselvirkning mellem Forstandsudvikling og Følelsesudvikling vil sikkert mere og mere forandre Sindsbevægelsernes Karakter. Deres elementære Heftighed og Voldsomhed vil afløses af mildere Former. Det er til Dels sket, og mon

det altid er et Tab? Er det et Tab, at Menneskene nu kende Elskov i Steden for Dyrets brutale Instinkt, eller at Hunger og Tørst efter Retfærdighed kan afløse det blinde, hensynsløse Hævninstinkt? Det er ganske vist ikke altid, at Vindingen er saa let at paavise, og en Advarsel kommer derfor altid med en vis Berettigelse. Vi maa i hvert Tilfælde erindre, at jo flere og jo mere omfattende Genstande der lægge Beslag paa vor Følelse, des større Energi maa der kunne anvendes, dersom ikke Livet skal svækkes. Jo flere forskellige Udgifter vi have, des større samlet Kapital maa vi raade over, hvis vi ikke skulle komme til kort. —

Den psykologiske Forskens Fremgang sker ved Bidrag fra saare mange forskellige Sider. Forf. har fra sit Standpunkt givet et betydningsfuldt Indlæg, betydningsfuldt ikke blot ved det Resultat, han dert er kommen til, men ogsaa ved de Tanker, det i forskellig Retning sætter i Bevægelse. Og det maa endnu føjes til, at hans Bog ogsaa ved sin tiltalende Form og sit smukke Sprog fortjæner at vinde sig mange Læsere.

Kærlighed og Geografi.

Et Interiør af Erna Juel-Hansen.

Uf, hvor alting var kedeligt! Der var ikke det paa Jorden, hun gad tage sig til, og der var hundred tusende Ting, hun skulde gøre! Rydde op i Syæsken — den saa' væmmelig ud med alt det Roderi.

Men hun rørte blot op i Bunken og smak saa Laaget i — — gad ikke! øve sig — — gad ikke! Lære Geografilektien om igen — nej, det gad hun nu slet ikke!

Uf! det var rædsomt slet ingenting at gide! Det var, som sad noget og pressede inde i Brystet og vilde ud. Man kunde godt græde af det, ja græde af — af Arrigskab — — fordi — — fordi — — — de væmmelige mellemeuropæiske Bjærge ogsaa! Det var bare deres Skyld — de var saa ækelt svære, ja, rent ud ikke til at lære — — — — — aa, havde hun blot lært dem i Gaar, saa havde det været overstaaet. De tossede Lektier!

Og det kunde nu endda være, hvad det var med dem, men det var til at kede sig ihjel over at sidde saadan her, ganske alene, og læse med den Frøken Petersen!

Mens Olivia læste med, gik det endda an, skønt hun var væmmelig sær, men saa havde man da én at drille med, at man kunde sine Ting — for hun kunde aldrig noget, og alligevel var hun vigtig. Men det var bare Dumhed, det sagde Frøknen selv.

Nu kunde Olivia rigtig nok blæse det hele et Stykke, for nu var hun voksen og konfirmeret — — aa, hvor det varede længe, inden man blev voksen! og med det samme fik en Skammel, der stod hende i Vejen, et ordentligt Spark hen ad Gulvet.

Hun hed Margrethe Holm, var fjorten Aar og var sendt over i Skoleværelset efter Middagen for at lære Lektier og gik nu og daskede om med Hænderne paa Ryggen.

Naar hun kom forbi Bordet, fik det et Puf, traf hun paa en Stol, gav hun den et uvilligt Skub — hun gad ikke gaa af Vejen.

Saa faldt hun i Staver foran Vinduet og stirrede paa det tætte Mønster i Trækgardinet, til det løb sur for Øjnene, og hun blev saa led ved det, at hun rakte Tunge — — uf, det Trækgardin, hvor hun hadede det! det var sat fast baade foroven og neden og kunde slet ikke skubbes til Side — men — — hi hi — — hun vidste godt, hvorfor Mama havde faaet det sat for — — det var, fordi Etatsraadens Sønner paa den anden Side Gaden havde faaet Studereværelse lige overfor — — studere — — jo, det var en dejlig Studering, de satte op — — de spillede Kort og drak bajersk Øl hele Formiddagen — og forleden, hi hi hi! — — kyssede den ene af dem Stuepigen — det havde hun set, ganske tydelig — — for hun havde lavet et Hul, dér langt nede i et af Læggene, saa slet ingen kunde opdage det — — aa, hvem der var Student! De havde det rigtig nok anderledes godt end en stakkels Skolepige!

Naar man saa endda gik i Skole! — men det sagde Mama var »demoraliserende« — hvad det nu skulde sige? — — og hun fortsatte sin Vandring frem og tilbage i Stuen og skrabede Støvlenæserne mod Gulvtæppet for hvert Skridt — det var dog altid en lille Forandring!

— — — saa havde man Kammerater og Veninder som andre unge Piger, men hun havde slet ingen. Hvor skulde de komme fra, naar man ikke gik i Skole? for Kusinerne, de smaa Unger, kunde man da ikke være Veninder med. Og naar de saa endelig en Gang var hos hende, var de ikke et Øjeblik alene. Bestandig skulde den Frøken Petersen sidde og ruge over dem. Og hvad kunde man tale om, naar man altid skulde have saadan en — en Luremaskine ved Siden af sig?

Aa, der var saa meget, hun gærne vilde vide, som de andre vidste Besked om. Hun stod altid som et Fæ, naar de hviskede — det var saa knusende ærgerligt, naar de saa fnisede og sagde: »hun var ikke med« — uf!

Det begyndte allerede at skumre. Men saa flakkede med ét en Lysning hen over Loftet. Det var Lygtetænderen, der tændte nede paa Gaden. Saa var Klokken seks! Hu! det gik ikke an at opsætte det længere.

Hun lukkede Døren op ud til Gangen og kaldte:

»Anna! kom med Lampen.«

Saa hen til Reolen at søge Skolebøgerne ud. Dem kunde

hun saamænd godt finde i Mørke. Det var ordentlig ærgerligt, saa godt hun kendte dem: Geografien, den tyske, Gramatiken — ja, og Bibelhistorien — — der var ikke en Smule morsomt ved en eneste af dem. Af bare Kedsomhed havde hun læst dem alle igennem fra først til sidst, lige saa snart hun havde faaet dem. Og det var dumt, for saa havde man ikke en Gang den Fornøjelse, at det, der stod i dem, var nyt, naar man skulde til at lære det. Gud véd, hvorfor de, der skrev Skolebøger, ikke lige saa godt kunde lave dem lidt morsomme.

Se saa, nu var de der, hele Skrabet! Hun gav den sidste et vredt Dask og kastede dem paa Bordet.

I det samme kom Stuepigen med Lampen. Hun satte den fra sig paa Bordet, rullede Gardinet ned og gav sig til at rydde op i Stuen, mens hun skævede saa smaat til Margrethe, der surmulede med Albuerne paa Bordet og Hænderne under Kinderne over det lille Kort af de mellemeuropæiske Bjærge i Erslevs Geografi.

»Frøknen æ nok ikke i go' Kolør,« sagde hun drillende, idet hun var ved at gaa ud.

Margrethe smaagryntede blot: »herfra udgaa fire Kæder, — fire Kæder — nemlig Erzgebirge mod Nordost, Bøhmerwald mod Sydost, Rauhealp — — —«

»Jeg har ka'ske no'et, der ka' muntre Frøknen en Smule — hva?«

I ét Sæt var Margrethe oppe af Stolen og henne ved hende og kneb hende i de tykke, røde Arme, idet hun ivrig ruskede i hende og sagde:

»Er det en Bog — aa Anna, er det sandt, er det den, du véd nok, den, du lovede mig i Gaar — er der rædsom meget om Kærlighed i den ....«

Anna rystede paa Hovedet med en hemmelighedsfuld Mine og trak en meget medtagen Bog op af Lommen, idet hun sagde:

»Næ, d'e en anden én — den hedder »de to Venner« af Kærl Bernhardt — men min Kærest siger, a' han hedder Sing-Sæng — Sænkebæk eller saaden no'et andet fransk no'et — — —«

»Ja, kom bare med den,« afbrød Margrethe hende og greb efter den, men Anna trak den til sig og Margrethes Fingre gled af paa det fidtede Bind.

»Frøknen ska' nok faa 'en,« sagde hun og holdt den bag paa Ryggen, »men saa maa Frøknen osse love mig, Frøknen ve skaffe mig Lov hos Fruen te aa gaa paa Maskerade i Mor'en — —«

Margrethe blev noget lang i Ansigtet. Hun vidste, Moderen var ikke at spøge med i det Kapitel, og Anna var lovlig slem til at gaa paa Maskerade. Men Udsigten til at faa Romanen denne kedsommelige Eftermiddag var altfor fristende. Hun lovede glat væk, hvad Pigen forlangte, og havde allerede Øjnene i Bogen, mens Anna formanede hende til for Gud i Himlens Skyld ikke at lade nogen se den.

Saa gik Pigen, og Margrethe var i næste Nu helt fordybet i Bogen. Ikke just, at hun egentlig læste den — det var altfor langsomt og kedeligt at begynde med. Nej, hun slugte en Side hist, en anden her og fandt, næsten instinktmæssig det, hun ene søgte, alle de Steder, hvor der stod noget om Kærlighed.

Se, dèr var noget — det maatte hun læse to Gange — det var altfor yndigt: »Og da de vandrede gennem den kære Buegang til den lille Bænk, hvor der kun var Plads til to, og hvor Lotte saa mangen Aften havde siddet ene med Tanken henvendt paa sin Forlovede, og han slog sin Arm om hendes ranke Liv og trykkede sin Mund til hendes svulmende Læber, da strømmede en Ild igennem hans Aarer, endnu varmere og stærkere end paa hin Aften, da hun havde beseglet deres Elskovspagt med Kærlighedens første Kys, og han udbrød henrykt: »ja, min Elskede, du har Ret i, at Kærlighedens rene Attraa og Hjærtets søde Uro er en fuldstændig Lykke« og hun gentog drømmende med Øjnene mod Loftet: »Kærlighedens rene Attraa, og Hjærtets søde Uro er en fuldstændig Lykke« — aa, det var guddommeligt!

Men i Længden var det dog tosset, for hun kunde ikke faa nogen rigtig Samling paa Indholdet og maatte stadig slaa efter, naar der dukkede en ny Person op, hvem det var, og hvem hun var forelsket i, eller hvem han elskede. Saa gav hun sig til at læse ordentlig, stadig, lige forfra og læste sig rød i Kinderne og hed i Øjnene.

Saa slog Ganguret syv — det vakte hende.

Aa, de tossede Lektier — men — hun maatte bare vide, om Lotte virkelig blev gift med Ludvig. Hvor hun kunde tage ham, den økle kedsommelige Fyr, naar Albert, den søde Albert, gjorde saa tydelig Kur til hende — — — men Gud, det var jo netop saa rædsom interessant, for saa blev de ulykkelige, og saa blev det en rigtig Roman, det var hun vis paa!

Og nu var hun ved Brylluppet. Af alt i Verden var et Bryllup det allerdejligste at læse om. Naar det nu bare var rigtig beskrevet.

Hun fór over Linjerne, hun nød den detaljerede Beskrivelse af Bryllupsfesten, af de nygiftes Rejse og deres Hjemkomst, af Husets Indretning — hun var Lotte. Nej, hvor det maatte være mageløst at blive gift — naar hun bare vidste — men det stod maaske i Bogen — og hun læste og læste.

Men pludselig skubbede hun ærgerlig Bogen fra sig. Ja, det tænkte hun nok! Saadan var det altid — netop paa det interessanteste Sted, naar man lige skulde have noget rigtigt at vide, var der altid en Tankestreg — uf, hvor det var ærgerligt! Gud véd, hvad det saa skulde til at forbyde én at læse Bøgerne og lukke Bogskabet af. Der stod jo aldrig andet, end hvad man godt vidste — og saa en Tankestreg.

Men nu maatte hun til de Lektier — — nu skulde det gaa i en Fart. Det tog slet ikke saa lang Tid, naar man for Alvor kilede paa.

En lille Stund gik det saa igen med Fichtelgebirge, Bøhmerwald, Rauhealp, Sudeterne og de mähriske Flader. Hun læste højt og slog Takt i Bordet med den knyttede Haand til sin Opremsning.

Men det varede ikke længe, saa gled Øjnene fra Landkort og Geografilektie over i den opslaaede Bog foran hende — det var ikke til at modstaa — der var jo Tid til at lære Lektierne efter Te — — aa, nu vidste hun, hvad hun vilde gøre, det var en brillant Idé. Hun vilde sætte sig et Stykke for i Geografien, og naar hun kunde det, vilde hun give sig selv Lov til at læse tre, — fire — nej, nej — det var for lidt — ti — tyve — ja tyve Sider i Romanen — og saa lære nok et Stykke Geografi, det var mageløst. Nu vilde hun begynde med Læsningen for at faa rigtig Lyst til Geografien.

Men Konflikterne i Ludvigs og Lottes gifte Liv tog hende helt fangen, de tyve Sider blev baade til tretti og firti, og da Løjtnant Staal endelig viste sig, og der blev Udsigt til nye Forelskelser mellem ham og én af de to Venners unge Koner, var enhver Tanke om Geografien banlyst.

Gud! der kom nogen udenfor i Korridoren! Margrethe fór op med et Spjæt og havde nær væltet Lampen.

Det maatte være Mama — Frøken Petersen var ude! Hun saa' sig forvildet om — gemme, skjule Bogen, men hvor, hvor i denne lynende Fart. Saa drejede Laasen, og i samme Øjeblik laa Bogen paa Gulvet under Bordet, og svup var Margrethes

Fødder ovenpaa den. Men Fru Holm havde allerede stukket Hovedet ind ad Døren og sagde: »vil du komme over og drik...«

Det blev ikke til mere, for hun havde set Bogen falde. Margrethe saa' fripostig paa hende:

»Nu skal jeg straks komme — — jeg skal bare — —« begyndte hun tungerapt. Men Moderen var allerede helt henne ved Bordet og pegede med en meget sigende Gebærde paa Bogen under Bordet.

»Hvad er det? kaster du dine Bøger paa Gulvet? tag den op! hvad er det for en Bog, du behandler paa den Maade?«

Margrethe hang med Hovedet og vrissede tvært uden at svare eller røre sig.

»Jeg siger,« begyndte Fru Holm igen, højtidelig, »tag den op straks. Jeg vil vide, hvad det er for en Bog«.

Margrethe saa' surt, bukkede sig langsomt, tog Bogen og sagde forfjamsket, idet hun søgte at faa den ind mellem sine Skolebøger: »det er — det er — bare en Bog — som, som jeg bruger ...«

»Ingen Udflugter! kom med den!«

Margrethe vendte Ryggen til og rakte hende Bogen bag ud.

Fru Holm tog den med Forsigtighed mellem to Fingre og læste indigneret højt op af Titelbladet: »To Venner — af — — Karl Bernhard! Og saadanne upassende Bøger — oven i Købet saa smudsige — sidder du og læser i Smug i Steden for at lære dine Lektier ...«

Men Margrethe afbrød hende ivrig:

»Den er slet ikke upassende, Mama, den handler bare om to, der er forlovede, og saa har de Bryllup, og saa — saa bliver de ulykkelige — — og —«

»Naa, det mener du er passende Lekture for et Pigebarn i din Alder! Vil du straks følge med over til din Fader — det, skulde jeg tro, var endog ham for stærkt, men det er Følgerne af hans nymodens... «. Resten tabte sig i Korridoren, mens Margrethe med en slukøret-forbitret Mine luskede ud bag efter hende.

Samfundsspørgsmaal.

Ernst Brandes. Samfundsspørgsmaal. København. 1885. P. G. Philipsen.

Hr. Ernst Brandes' Bog er en Debut, ti fraset forskellige Bladartikler og en enkelt Tidsskriftartikel, har Forfatteren ikke tidligere offentliggjort noget nationaløkonomisk Skrift. Hr. Brandes er imidlertid ikke, som saa mange andre Debutanter, nogen ung Mand, og hans Bog er heller ingen ung, men en moden Mands Arbejde. Den er Frugten dels af megen Læsning, hvorfra de fleste Impulser ere komne, dels af megen Tænkning, som har benyttet de modtagne Impulser med Omsigt og Energi. Den er skrevet med stor Kærlighed til Æmnet og i en fortræffelig Fremstilling. Derfor er »Samfundsspørgsmaal« baade i Indhold og Form en talentfuld Bog, og da den tillige er en af de faa Bøger, som paa Dansk har givet sig af med en sammenhængende Behandling af to saa betydningsfulde Spørgsmaal i Samfundslæren som Befolknings- og Værdispørgsmaalet, bør man vide Forfatteren megen Tak for hans Arbejde, og den dannede Almenhed give Takken sit rette Udtryk ved med Omhu at læse Bogen.

Men Bogen kan ikke læses uden Kritik, ti den er ingenlunde fejlfri. Den opfordrer mange Steder til Modsigelse, den fremsætter kendte Ting med for stor Emfase, og det nye, den vil give, er ikke altid godt. Der kan komme Tanker og Udtalelser, som ramme træffende og Sømmet paa Hovedet, men der er andre og vigtige Punkter, hvor der er ramt ved Siden af, og hvor det afgørende Synspunkt ikke er kommet frem. Bogens Bredde — undertiden paa Bekostning af Koncished — og dens Selvsikkerhed vil i Almindelighed virke bestikkende og overbevisende, men et nøjere Eftersyn maa nødvendigvis opdække Mangler. — Anmælderen skal i det følgende søge at begrunde disse Udtalelser.

Anmældelsen bliver derved en spredt Polemisering af real Karakter, dels med det Formaal — Hensigten overfor alle Arbejder — at vejlede Bogens Læsekreds, dels med det Formaal — Hensigten overfor gode Arbejder — at udvide Bogens Læsekreds, skabe forøget Interesse for Værket.

»Samfundsspørgsmaal« falder, som antydet, i to Dele: Befolkningslæren (Malthus) og Værdilæren (Den jærnhaarde Lønningslov). Første Del omfatter noget over 100, anden noget over 300 Sider. Her foreligger saaledes mindre to Afhandlinger end en Afhandling og en Bog. Det havde imidlertid været en Fordel, om Befolkningslæren var kommen sidst. Der kunde da fra de i Værdilæren hentede Resultater være kastet Strejflys over det rigtige eller det fejle i den Malthusske Befolkningslære, Kritiken af denne var da bleven fyldigere, og hele Skriftet mere organisk sammenhængende. Anmælderen skal imidlertid følge Forf. og omhandle Befolkningsspørgsmaalet først.

— Den Lære, som den engelske Præst Malthus fremsatte i Slutningen af forrige Aarhundrede, gaar ud paa, at ethvert Samfund løber uafbrudt Fare for Overbefolkning, at dette ikke er forunderligt, eftersom Subsistensmidlerne kun tiltage i en aritmetisk Række (1—2—3—4—5 osv.), medens Menneskeslægten tiltager i en geometrisk Række (1—2—4—8—16 osv.), at naar der derfor kommer et Sammenstød — saaledes at Subsistensmidlerne ikke ere i Stand til at ernære Menneskene —, maa der skaffes Luft ved Krig, Farsoter og anden Nød og Elendighed, som da en Tid lang afværger Overbefolkningen, til de gøres nødig paany, at naar man vil forebygge disse Onder, maa man paa Forhaand sørge for, at Menneskeslægten ikke overskrider den ved Subsistensmidlerne satte Norm, og at dette sker ved faa og sene Ægteskaber, ved strænge Fattiglove, der udelukker enhver Opmuntring til letsindige Giftermaal, og ved en klar Erkendelse om, at enhver, der ikke er Plads til ved Naturens Bord, maa finde sig i at forlade det.

Imod den Malthusske Lære er der rejst Hærskarer af Indvendinger, og den har givet Anledning til en Overbefolkning af Ord og Bøger, hvoraf meget ganske vist burde være forebygget.

De nærliggende religiøse Indvendinger gaar ud paa, at Biblen ikke alene berettiger, men endogsaa forpligter Menneskene til at formere sig og fylde Jorden, at dette vilde Forsynet sikkert ikke have befalet, om der ikke altid forefandtes tilstrækkeligt for enhver, der i Ansigtets Sved vil æde sit Brød, og at i hvert Fald den Gud, der klæder Liljerne paa Marken, ogsaa vil give ethvert Menneske sin Føde. Imod hele denne Bibelformalisme — der i øvrigt har sat sine dybe Mærker i de brede Lags praktiske Opfattelse af Ægteskabet og Børneavlen — kan der imidlertid gøres den simple Betragtning gældende, at Virkeligheden aldrig har set den praktiseret, end ikke i Biblens Tider, mindre endnu i senere Tider og allermindst i vor Tid. Vi lever tvært imod i et borgerligt Samfund, hvor det er positivt forbudt en Kvinde under 16 og en Mand under 20 Aar at gifte sig, og dette ikke udelukkende af fysiske Hensyn, men ogsaa for at sætte en Grænse for de grelleste Former af letsindige Ægteskaber. Paa samme Maade lægges der Hindringer i Vejen for et Ægteskab, hvor Vedkommende har nydt urefunderet Fattigunderstøttelse — her altsaa udelukkende af økonomiske Hensyn —, og de samme Hensyn har overalt gjort sig gældende ved Bestemmelserne om Militærpersoners Ægteskab osv. Den Stat, vi lever i, har altsaa baade ved almindelige og ved særlige Regler gjort sit for at forebygge Overbefolkning, uden at Præster og bibeltro Lægfolk have noget derimod at indvende — hvorfor skulde saa ikke denne Forebyggelse af letsindige Ægteskaber og letsindig Børneavl kunne udvides? hvorfor skal Grænsen netop sættes saaledes, at Staten har Ret til at forsinke, ja endog forhindre Ægteskaber af økonomiske Hensyn, men at, saa snart Ægteskabet er sluttet, den stærke Børneavl da bliver til en fortjænstlig Handling eller dog kan foregaa uden alle Hensyn til Sagens økonomiske Side? Dette er inkonsekvent og urigtigt. Der er mange Punkter, hvor den sociale Moral, der maaske egnede sig for Natur- og Oldtidsfolket, ikke egner sig for de moderne Folkesamfund. Iblandt disse hører Paabuddet om den ubetingede Formerelse, og det var at ønske, at den lovtro Gejstlighed, der hindrer Fattigfolk i at indgaa Ægteskab og sætte legitime Børn i Verden, naar de ikke har betalt, hvad de skylder det offentlige, ogsaa vilde tage blot den nærmestliggende Konsekvens af en saadan Forholdsregel overfor de Fattigfolk, der har akkurat Raad til at gifte sig, og at Gejstligheden, naar den gør sine Udvalg af tidligere Prædikanters Prædikenrækker til Brug for

sine Vielsestaler, ikke helt vilde glemme de Sandheder, der, iblandt meget urigtigt, findes hos Præsten Malthus.

Men vi maa tilbage til Hr. Brandes' Bog. Forf. vælger den Vej at paavise, at saa vel den aritmetiske som den geometriske Række beror paa Fantasterier. Det er ikke muligt at angive nogen Rækkefølge for Subsistensmidlernes Forøgelse — og faktisk er det, at de paa Grund af dette Aarhundredes Opfindelser og Kulturfremskridt ere stegne uendelig meget udover, hvad Malthus gjorde sig nogen Forestilling om —, og hvad Menneskehedens Forøgelse angaar, da er det vel sandt, at der er en formel Mulighed for en Forøgelse i den af Malthus angivne Proportion, men Forudsætningen herfor vilde da være, at Menneskene vare Umælende og ikke Fornuftvæsener, ti disse sidste ville selv under stor Letsindighed ikke præstere en saa ublu Formerelse, saa vist som Historien heller ikke véd om, at de nogensinde have gjort det. Malthus' videre Fejl beror da, efter Forfatterens Mening, paa, at alting er klappet og klart, naar der blot er saa faa Mennesker som muligt, medens Faktum dog er, at det tvært imod snarest er Manglen paa Mennesker, der fremkalder Nød — hvor kan man f. Eks. ernære sig af Havets Fisk, naar man ikke har Mandskab nok til at besætte Fiskerskibene og Fiskerbaadene med? Malthus' yderligere Fejl beror paa, at han anser Krige m. m. for relativt heldbringende til at skaffe Ligevægt mellem Mennesker og Subsistensmidler, medens Sandheden er — hvad Forf. med stor Klarhed udvikler, — at disse Ødelæggelsesmidler end mere vil forstyrre Ligevægten, idet Krigen tager de arbejdsdygtigste Mænd bort og lader de uarbejdsdygtige blive tilbage, hvis Subsistensmidler under Krigen yderligere ere blevne formindskede ved Tilintetgørelsen af Marker, Boliger og andre Formuegoder. Og endelig som Helhed, mener Forf., beror den Malthusske Lære paa et fejlagtigt Grundsyn, ti i Virkeligheden ville Menneskene, selv om de gifte sig og faa Børn i det Omfang, som nu er Tilfældet, kunne faa tilstrækkeligt at leve af. Man kan ganske vist ikke ad positiv Vej bevise, at Subsistensmidlernes Forøgelse vil holde Skridt med Menneskehedens, men intet taler for, at Subsistensmidlerne skulde glippe, og at man skulde behøve at give Jordklodens Beboere Valget mellem at leve i Cølibat eller bortrives af Hungersdøden, heller ikke at man skulde gøre det til Pligt ikke at hjælpe de fattige, for ikke at opmuntre dem til at gifte sig osv. Enhver saadan Frygt er overflødig, nogen naturnødvendig Overbefolkning findes

ingenlunde, hvorimod der vel i høj Grad kan være Tale om en samfundsmæssig Overbefolkning, saaledes at større eller mindre Dele af Samfundene lide Nød eller tæres af Sulten, men dette er ikke Naturordningens, det er Samfundsordningens Skyld.

Naar man gennemlæser denne Forfatterens Kritik af Malthus, er man ikke ganske paa det rene med, for hvem den er skrevet. Hvis det er for Folk, der er vel kendte med den Malthusske Teori og med alle de Kampe og Skærmydsler, den har givet Anledning til, da kunde i hvert Fald Forfatterens udførlige Paavisning af de to matematiske Rækkers Umulighed have været sparet — ti i lange Tider har intet levende Menneske tillagt dem nogen Vægt —, og er det for Folk, der for første Gang lærer den Malthusske Teori at kende, da maa disse faa et Indtryk af, at Malthus i Grunden var en Klodrian — maaske med enkelte forstandige eller endog geniale Ideer — og at han ved den nærværende Kritik er slaaet ganske til Jorden.

Dette er Kritiken imidlertid ikke tilstrækkelig fyldig til. Gaar man den efter i Detaillen, synes der, som sagt, at være anvendt vel meget Krudt paa at bevise, at Korn- og Kødmængden ikke vokser i Forholdet 4 til 5, samtidig med at Menneskenes Børn tiltager i Forholdet 4 til 8, medens der paa anden Side er anvendt for lidet til at forklare, ikke i Almindelighed hvorvidt, men hvor langt Malthus har Ret i, at Subsistensmidler og Befolkning ligge i Kamp med hinanden. Kritiken er for formel, den fortæller mere om Skribenten Malthus' Fejltagelser end om det centrale i det Befolkningsspørgsmaal, til hvis Debat han dog gav det afgørende Stød.

Sammenhængen er jo den, at da Malthus optraadte, var der oppe og nede, hos læge og lærde — om end hos disse sidste med Undtagelser — den gængse Opfattelse, at man ikke kunde faa for mange Mennesker i en Stat. Staten havde Brug for dem — og havde alt i Aarhundreder haft Brug for dem — til at fylde Hærens Rækker og Flaadens Skibe, til at gøre Arbejde for Statens »Manufakturer« og til at gøre Tjæneste paa Gaarde og Godser. Man opmuntrede Formerelsen, fordi man ansaa den for gavnlig, man tænkte saa lidet paa Overbefolkning, at man mente Befolkningen var for ringe. Den Befolkning, der var, havde det imidlertid for Størstedelen slet, usselt, den kunde ikke have det værre. Den gængse Antagelse var, at dersom Landene vare bedre befolkede, vilde de kunne producere mere, blive rigere,

hvorved Befolkningen vilde faa det bedre, den Malthusske Teori lød nu paa, at Befolkningen havde det slet, fordi den var for talrig. Denne sidste Sætning ønskede han at give et prægnant Udtryk, og han kom uheldigt derfra, men tilbage stod den Kendsgerning, at han ansaa den altfor talrige Befolkning — og ikke det modsatte — for Landenes Ulykke.

Hvad der her i første Række maa interessere Kritiken, er, hvem der havde Ret i Øjeblikket, da Malthus optraadte; var der for faa eller for mange Mennesker? — Der var efter al Rimelighed, i Forhold til det daværende Kulturstandpunkt, forinden de agronomiske Reformer fra Statens og fra selve Landbrugets Side Evropa over havde set Lyset eller i hvert Fald havde faaet Lejlighed til at virke, for mange. For saa vidt saa' Malthus rigtigt. Nu gør der sig en dobbelt og modstridende Betragtning gældende. Fra Malthus' Side sagdes der: der er øjensynligt for mange nu for Tiden, og der maa altid være for mange, ti Subsistensmidlerne formere sig ikke i Forhold til osv. — saaledes er Naturens Gang. Fra Kritikens, in casu Ernst Brandes' Side, siges der: Du havde Uret, hvilket jeg kan bevise, for det første, fordi selve de Forudsætninger, du havde støttet dine Slutninger paa, i hvert Fald efter din Død have vist sig at være urigtige, og for det andet, fordi det overhovedet ikke er Naturens, men Samfundsordningens Skyld, naar der i et Samfund viser sig at være Overbefolkning.

Der kan imidlertid, overfor disse tvende Betragtninger, ogsaa gøres en tredje Betragtning gældende. Det er klart nok, at Malthus' positive Udtalelser om, at Naturen skulde være ude af Stand til at ernære Menneskene, ere fejlagtige, og det er sandsynligt nok, at der alle Dage paa Jordens Overflade, fra Kap til Kamsjatka, vil være Føde nok til de Mennesker, der findes paa Jorden. Nogen naturnødvendig Overbefolkning lader sig i hvert Fald ikke godtgøre. Paa den anden Side slipper man for let fra Spørgsmaalet ved deraf at slutte: ergo maa enhver anden Overbefolkning være en samfundsmæssig, og dette vil forandres, naar Samfundsforholdene forandres. Ti selv om Jorden ikke kan overbefolkes, kan muligvis særdeles vel hvert enkelt f. Eks. af den gamle Verdens Lande overbefolkes, og medens det er muligt, at endog denne Overbefolkning kunde undgaas, er det ingenlunde givet, at der kan findes en Samfundsordning, der forhindrer en saadan Overbefolkning, og saalænge denne Ordning ikke er paavist i Teorien, end sige gennemført i Praksis, saa maa vi holde os til

det nøgne Faktum, at adskillige Samfund have en Overbefolkning, og at denne muligvis er samfundsmæssig, men muligvis ogsaa naturmæssig, naar Antallet af Mennesker og Mængden af Subsistensmidler befinder sig i et saadant Forhold til hinanden som nu for Tiden. Med andre Ord: kan man end bortse fra den absolute Overbefolkning, saa kan man ikke bortse fra, at der under de bestaaende Samfundsforhold kan indtræde en Overbefolkning, hver Gang Menneske- og Produktmængden bliver disproportionel, og saa længe man ikke kan bevise, at saadanne Misforhold ogsaa i Længden kunne undgaas under andre Samfundsordninger, saa maa man altid regne med Overbefolkningens Mulighed indenfor de enkelte Samfund — og det er mere med Samfund end med Jordkloden Nationaløkonomien beskæftiger sig — og saa maa man i mange af de nu bestaaende Samfund regne med dens Virkelighed. Derfor bliver Spørgsmaalet, som før nævnt, hvor langt har Malthus Ret, hvornaar har han Ret? Lad os tænke os en Polarekspedition, der har mistet sit Skib og sin Proviant og fra nu af kun kan faa Bjørnekød at leve af. Saa længe der er 50 Mennesker, er der Overbefolkning, for saa vidt der ikke kommer saa mange Bjørne paa Skudvidde, at det er muligt deraf at ernære de 50; er der derimod kun 5 Mennesker, er dette muligvis for faa, for saa vidt disse ikke tør udsætte sig for at give sig i Lag med nogen af Bjørnene. Midt imellem ligger da troligvis Tallet, hvor den tilstedeværende Menneskemængde er stor nok til at overvinde Naturkræfterne og faatallig nok til at leve af de indvundne Produkter. Det er denne elementære Undersøgelse, der maa overføres paa Samfundene: det gælder for et Samfund at blive netop saa talrigt, at det med de givne Kulturkræfter kan afvinde Naturkræfterne det mest mulige. Under dette Antal er der for faa, over dette Antal er der for mange, og fører Vejen lettelig til Overbefolkning.

Vil man have en Prøve paa en af de Former, under hvilke Overbefolkningsspørgsmaalet faar et konkret Udslag, kan denne findes i Udvandringsforholdet. Hvornaar er Udvandring tilraadelig — set fra Samfundets Standpunkt — hvornaar bør den fraraades? Det er klart, at dersom Samfundet mener, at der er Brug for alle dets Kræfter under de nuværende Erhvervsmaader og Erhvervsforhold, da maa det anse Udvandringen for skadelig; mener det derimod, at under de forhaandenværende Forhold kan de tilstedeværende Kræfter ikke fuldstændig udnyttes, da er Ud-

vandringen et Gode for det. Eller for at se Sagen fra et noget andet Synspunkt: dersom der er 100 Menneskekræfter, hvis samlede Produktion er 100, og som deler disse hundrede imellem sig, og dersom saa Antallet af Menneskekræfter ved Indvandring forøges til 150, uden at Produktet naar op til 150, da vil det, gennemsnitlig set, blive til Skade for de første 100, og de vil sandsynligvis, eftersom deres hidtidige Livsvilkaar gaar tilbage, fra nu af beklage sig over, at Indvandringen har skabt Overbefolkning imellem dem. Hvis det derfor i et Samfund har vist sig, at en Udvandring af Arbejdere — uden at der har fundet nogen tilsvarende Indvandring Sted — bringer det gennemsnitlige Velvære til at stige, da maa det antages, at der tidligere har været Overbefolkning, og vice versa. At en Undersøgelse af en saadan Art vil støde paa meget betydelige Vanskeligheder paa Grund af de mangfoldige Momenter, der indvirker paa Arbejdslønnen (jfr nedenfor), det er klart. Alligevel er det ikke usandsynligt, at man ved historisk-statistiske Undersøgelser i denne Retning kunde naa Resultater, baade af megen teoretisk og megen praktisk Interesse [1]).

Anm. skønner ikke rettere, end at hvis Forf. havde knyttet Betragtninger af ovenstaaende eller lignende Art, og selvfølgelig adskilligt fyldigere end de her fremsatte aforistiske Bemærkninger, til sine Undersøgelser om den Malthusske Lære, vilde han have naaet til en retfærdigere Bedømmelse af Malthus og en frugtbarere Drøftelse af Befolkningsspørgmaalet.

---

1) Ihvor vel det ligger fjærnere fra det foreliggende Spørgsmaal, er det dog maaske rigtigst at tilføje, at naar det er sagt, at et Samfund kan faa flere Arbejdskræfter. end det har Brug for, tør man selvfølgelig ikke heraf drage den Slutning, at det vil være en Fordel for Samfundet som Helhed og i Længden, om nogen Del af Samfundet lader være at arbejde. De Folk, som bliver i Samfundet, hvad enten de ere Kvinder eller Mænd, og som jo dog altsaa alle skulle være med til at dele Udbyttet, maa selvfølgelig ogsaa helst være med til at forøge Udbyttet, selv om ikke Tilvæksten af deres Arbejde forøger Produktionen proportionelt — hvad der jo f. Eks. kommer til at spille en Rolle ved Kvindernes Deltagelse i Arbejdet. Det er kun, naar de ogsaa udtræde som nydende, at det kan være en Fordel, at de udtræde som ydende, og derfor er selvfølgelig den Udvandring fra et overbefolket Land, rent økonomisk set, den heldigste, der sender gamle og Børn af Sted, og ikke den, der kun sender de stærkest arbejdende, om end selv ogsaa denne, som ovenfor omtalt, under visse Forhold kan være til Nytte.

I den anden og langt større Del af sin Bog omhandler Forf., som før nævnt, Værdilæren.

Den gængse Værditeori lader en Vares Pris bestemmes af Produktionsomkostningerne. Den gaar ud fra, at i Længden vil Vareprisen svinge omkring det Beløb, som det koster at producere Varen, ti dersom Prisen konstant gik over dette Beløb, vilde Alverden strømme til for at producere Varen og for derved at tjæne de store Ekstraindtægter, og da vilde det forøgede Udbud dog tilsidst nedbringe Prisen til Produktionsomkostningerne, og dersom Prisen konstant gik under dette Beløb, vilde saa mange forlade Produktionen, at Udbuddet formindskedes, indtil Prisen atter højnedes til Produktionsomkostningerne. Teorien tilføjer, at denne Regel dog kun gælder med en stor Mængde Undtagelser, der navnlig fremkommer, hvor Udbuddet ikke kan forøges, og hvorved der skabes den saakaldte Monopolpris (f. Eks. ved Grunde i den indre Del af en voksende By), eller hvor Udbuddet ikke kan formindskes, og hvorved der skabes den saakaldte Nødpris (f. Eks. ved Grunde i en aftagende By). Man har imidlertid forlængst gjort opmærksom paa, at i det virkelige Liv ere Undtagelserne nær ved at kvæle Reglen — foruden tidligere engelske Forfattere skal nævnes den for en halv Snes Aar siden afdøde engelske Forfatter J. E. Cairnes (hvis Skrifter ere omhandlede i en lille Afhandling, som Anm. offentliggjorde i Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1875) —, og i den nyengelske Literatur har man nu søgt at komme noget bort fra den tidligere Maxime. I hvert Fald, gør man gældende, kan Varens Pris ikke rette sig efter Produktionsomkostningerne, men maa rette sig efter Reproduktionsomkostningerne, idet man med Rette fremhæver, at ingen vil give mere for en Vare, end hvad man i Salgsøjeblikket kan reproducere den for, og at man saaledes — for at tage et Eksempel — ikke har Lyst til at betale en Skrædder 100 Kr. for en Frakke, naar man kan faa den for godt og vel 50 Kr., paa Grund af at Klædet og Sylønnen etc., siden Skrædderen syede Frakken, er gaaet ned til det halve.

Imidlertid er der jo mange Varer, der overhovedet ikke, eller i hvert Fald ikke indenfor det Tidsrum, hvor Varen ønskes og skal bruges, kan reproduceres, og baade dette og en Række af andre Hensyn og Forhold bevirker, at Varepriserne særdeles hyppigt — hvad der ogsaa er enhver bekendt — viser sig at afvige mere eller mindre betydeligt baade fra Produktions- og Repro-

duktionsomkostningerne. Idet Køber og Sælger under saadanne Forhold staa overfor hinanden, bliver den afgørende Prismaaler den Nytte, hver af Parterne tillægger det, de vil sælge, eller det, de vil købe, den Brug, de kan faa for Varen eller for de Penge, de faar for den, og denne Nytte kan altsaa ikke opfattes moralsk eller som noget Varen iboende — saaledes at Rugbrød skulde være mere nyttig end Brændevin, Bomuldstøj mere end Diamanter, en Ode mere end en Gadevise — den bestemmes udelukkende af de paagældendes individuelle Smag og Ønsker ved Forretningens Afslutning, efter hvad de, alle Hensyn tagne i Betragtning, mener tjæner dem bedst.

Prisens Udmaaling efter Nytten gør Hr. Ernst Brandes — til Dels med den engelske Forfatter Jevons til Grundlag — til det centrale Synspunkt i sine Undersøgelser om Værdilæren. Han anser den tidligere Opfattelse af Vareprisens Bestemmelse ved Produktionsomkostningerne som ubegrundet, uholdbar, fuldkommen kassabel (Pag. 146), og han mener, at »i Virkeligheden bestemmer ikke Produktionsomkostningerne Salgsværdien; men Salgsværdiernes Højde bestemmer Produktionsomkostningernes Størrelse« (Pag. 125).

Meningen hermed er klar nok. Det er den Nytte, man tillægger et Stykke Bomuldstøj, der fastsætter hvor meget af andre Varer (eller Penge) man vil give for det, dermed er Prisen fastsat, og dermed er det atter fastslaaet, hvor højt Bomuldsplantagen, Bomuldsarbejderen, Vævningen, Transporten etc. etc. tør betales, for at det tilsammen ikke skal overstige det færdige Produkts Pris.

Det kan imidlertid — mindre sat paa Spidsen — udtrykkes paa følgende Maade. Igennem hele Varens Produktion, hvad enten Varen er mere eller mindre sammensat, gaar der — ogsaa efter Forfatterens Mening (jfr. nedenfor) — en Arbejdsløn med et Minimumsbeløb, som maa gaa ind som Produktionsomkostninger i Varens Pris. End videre maa der indgaa i denne den almindelige Kapitalrente og saa megen Driftsherregevinst, at Driftsherren mindst staar sig lige saa godt som hans bedst lønnede Arbejder. Disse Poster tilsammen bestemme Produktionsomkostningerne, og dersom der for det færdige Produkt ikke betales en Pris, der svarer hertil, saa vil Produktionen snarest muligt ophøre (medens der, indtil dette kan ske, vil være Nød og »Nødpriser« for alle paagældende) eller i hvert Fald formindskes, til Prisen stiger

indtil Dækning af Minimalomkostningerne. Over disse Beløb vil Lønnen for hver enkelt af Deltagerne (Arbejder, Kapitalist og Driftsherre) blive des større, jo større Efterspørgslen efter Varen er, og jo mere Udbud andensteds fra kan forhindres. Dersom Udbuddet konstant eller dog for en meget lang Tid helt eller delvis kan forhindres, vil der skabes Monopol (absolut eller relativt) — mest til Fordel for Driftsherren —, dersom Udbuddets Forøgelse ikke kan forhindres, vil Vareprisen synke tilbage til de normale Produktionsomkostninger (ɔ: den gængse Minimumsløn for Arbejderen, den gængse Kapitalsrente og en efter Forretningens Omfang, Art og Risiko varierende Driftsherregevinst). Kærnen i Vareprisen maa saaledes siges at bestemmes ved Produktionsomkostningerne, men selve disse vil — udover Minimet — omvendt stadig være paavirket af det færdige Produkts Pris, enten saaledes at de hele Tiden kan holde sig over andre Varers Produktionsomkostninger (Monopolproduktion), eller saa at der i hvert Fald uafbrudt er Svingninger frem og tilbage, som snart kommer de forskellige Produktioner til Gode, snart til Tab.

Saa vidt Anm. kan skønne, er dette heller ikke saa langt fra Forfatterens Mening, og han formilder da ogsaa allerede Pag. 128 sin Pag. 125 anførte Ytring om, at Salgsværdien bestemmes osv. til »Salgsværdien indvirker [Udhævelserne af Anm.] saaledes paa Størrelsen af alle de Faktorer, der tilsammen udgør Varernes »naturlige« Værdi . . .«

Dette kan Anm. være ganske enig med Forf. i.

Det, som altsaa den gængse Nationaløkonomi har kaldt for Monopol- og for Nødpriser, det, den end videre har kaldt for Svingninger og Uregelmæssigheder, og som alle fremkomme ved forandret Produktionsmaade, siden Varen blev til, ved Sædvaner, Luner, Forventninger, Meninger osv. osv., det, som Cairnes kalder »Aberrationer«, som han vil have undersøgt ad induktiv Vej, for derefter at supplere den ad deduktiv Vej opstillede almindelige Værdilov — det lader sig altsammen optage i den af Forf. meddelte Nytteteori. Men der er Plads til denne Teori ved Siden af, supplerende Loven om Produktionsomkostningerne, og denne sidste forkastes heller ingenlunde af de moderne engelske Forfattere.

Det er imidlertid forstaaeligt og berettiget, at der er kommen en stærk Reaktion imod den tidligere Lære, hvor Produktionsomkostningerne spillede en overvejende, »Svingningerne« næsten ingen Rolle. Ti det var denne Lære, der førte til Opstillingen af

det »harmoniske« System, hvor man, med Forbigaaelse af de Tusender og Tusender økonomiske Uretfærdigheder, hver eneste Dags økonomiske Liv fører med sig, stadig fremholdt, at det hele nok udjævnede sig, at det kun var forbigaaende Forstyrrelser, at »i det hele og store« vilde enhver faa Løn efter sit Arbejde o. a. m. I Modsætning hertil er det bleven den moderne Økonomis Opgave at godtgøre, at selv fraregnet det store Misforhold mellem den kapitalbesiddendes og den kapitalløses Stilling og Chancer, som den nuværende Samfundsordning fører med sig, saa svarer Arbejde og Løn paa intet Punkt til hinanden. At Prisen netop skulde svare til Produktionsomkostningerne, at Lønnen netop skulde svare til Arbejdet, det kan kun opstilles som en Fiktion — med Arbejde og Løn paa hver Side af den matematiske Vægtstang —, i det virkelige Liv findes aldrig en saa fuldkommen Ligevægt, men findes derimod særdeles hyppigt Lønskaalen meget højt oppe i Forhold til Arbejdsskaalen, eller Arbejdsskaalen meget højt oppe i Forhold til Lønskaalen. Men idet det bliver Opgaven baade ad deduktiv Vej, f. Eks. ved Nytteteorien, og ad induktiv Vej, ved historisk-statistiske Undersøgelser, at forklare og belyse dette det virkelige Livs Forhold, maa man desuagtet ikke tabe af Syne, at der stadig tenderes til Ligevægt. Det er det sidste, der er det centrale i den gængse Lære om Produktionsomkostningerne, og fastholder man ikke dette, vil man mangle enhver Forstaaelse af Forholdene ved sine Undersøgelser af Aarsagerne til den »forstyrrede« Ligevægt.

I anden Halvdel af sin Værdilære fremstiller Forf. udførligt og med megen Dygtighed i en Række af Kapitler de forskellige økonomiske Begrebers Definitioner, og han omhandler dernæst den Andel i Produktionen, der tilfalder enhver af Deltagerne i denne: Lønarbejderen, Kapitalisten og Driftsherren, idet det overalt er ham om at gøre at paavise, hvorledes den forskellige Andel, der tilfalder hver af disse Grupper, maa søges forklaret ved Nytteteorien, der tillige bliver bestemmende for de stærkt varierende Prissatser indenfor hver enkelt af Grupperne. Fremstillingen er, som sagt, helt igennem foretaget med megen Omhu og paa en særdeles lærerig Maade. Ogsaa her har Anm. imidlertid forskellige Indvendinger at gøre.

Den første er mere formel: Vanskeligheden ved at følge med, paa Grund af at Afsnittene ikke ere skarpt afgrænsede og paa Grund af, hvad man kunde kalde Mangelen af et quod erat demonstrandum. Det er i Grunden først, naar man har læst hele Afhandlingen igennem, og man da begynder forfra — hvad Forf. er altfor desillusioneret til at vente sig af mange Læsere —, at man efterhaanden bliver klar paa den røde Traad, der gaar igennem hvert enkelt Afsnit, og som jævnlig afbrydes af en Række nyttige og oplysende, men dog ved deres Bredde noget distraherende Betragtninger af polemisk, navnlig arbejdervenlig og demokratisk Karakter.

Men dernæst fremkommer den samme Indvending som ved Behandlingen af Hovedspørgsmaalet. Forf. har undervurderet den tidligere Økonomis Fremstillinger og er derved kommen til at overvurdere sin egen. Det skal indrømmes, at Forfatterens Fremstilling af, hvorledes Markedsprisen bestemmes af den »Nytte«, som Varen repræsenterer, dels for Sælgeren, dels for Køberen, er god at faa Forstand af og giver en ypperlig Forklaring af Prisskalaen for de enkelte Varer, ligesom ogsaa af den Betydning, Udbuddet og Efterspørgslen har for Prisbestemmelsen for det menneskelige Arbejde — baade det kvalificerede og det ukvalificerede — og for Kapitalen. Men Forf. burde paa dette Punkt have stillet den gamle økonomiske Lov i Spidsen, at det er det sidste Udbud, der dog er nødvendigt til at forsyne Markedet, som bestemmer Prisen. Anm. skønner ikke bedre, end at det er denne Sætning, Forf. varierer i de af ham meddelte Markedspristeorier, som i og for sig ikke frembyder nye Synspunkter. Dersom Anm. i faa Træk skulde skitsere den økonomiske Markedsteori, kunde det maaske ske paa følgende Maade. — Naar Køberen paa et givet Tidspunkt skal bruge 100 Maskiner, og der kun findes 10 Jærnstøberier, som hver udbyder 10 Maskiner, men til forskellig Pris, da vil det Jærnstøberi, der udbyder de 10 dyreste Maskiner, komme til at bestemme Prisen, og hvis de andres Produktionsomkostninger er mindre end det prisbestemmende Jærnstøberis, ville de indhøste en Ekstragevinst. Heraf følger imidlertid ogsaa, at ethvert Udbud, der er dyrere end det Udbud, som er nødvendigt til at forsyne Efterspørgslen, maa trække sig tilbage, hvis det da ikke — for at komme med i Omsætningen — vil sælge med Mindregevinst eller endog med Tab. Havde i det nævnte Eksempel, hvor der skulde bruges 100 Maskiner, disse 100 Ma-

skiner allerede kunnet leveres af den billigst sælgende Fabrik, da var der altsaa ingen Brug blevet for Resten, eller de maatte, for at faa Del i Salget af de 100, have solgt under den først forlangte Pris, og tænker man sig dette overført paa Arbejderne, da er det klart, at naar der findes en fuld tilstrækkelig Arbejdsstyrke til Markedets Forsyning, saa vil enhver af Arbejderne, hellere end ikke at arbejde, arbejde til billigste Pris, og den laveste Arbejdspris vil derfor blive den bestemmende, efter hvilken ogsaa de Arbejdere maa rette sig, der i Begyndelsen fordrede højere Priser.

Med Hensyn til denne laveste Arbejdspris maa det erindres, at billigere kan og vil ingen arbejde, end at han kan subsistere, og at Arbejdslønnen for saa vidt har et Minimum — medens andre Varer, der alt ere fabrikerede, kan blive solgte til hvilken som helst Pris, hellere end at raadne op paa Lagrene — hvilket Minimum da til enhver Tid kan blive det afgørende for Arbejdslønnen, og det hvorefter den hele Arbejderskare maa rette sig. Det gælder derfor for Arbejderne om, for det første at kvalificere eller graduere deres Arbejde saaledes, at der ikke indenfor hver Art af Arbejde bliver et ubegrænset Udbrud. Det gælder end videre om, selv hvor Udbuddet vil være tilstrækkeligt til Efterspørgslen, ikke at »bortkaste Varen til Spotpris«, d. v. s. aldrig sætte Eksistensminimet ned under et vist Beløb. Dette kan ske kunstigt, ved Overenskomst imellem Arbejderne, om at de ikke vil arbejde under en vis Pris; det kan ogsaa ske spontant, samfundsmæssigt, naar det Minimum, under hvilket ingen Arbejder vil arbejde — men hellere begive sig under Fattigvæsenet — efterhaanden højner sig, fordi Fordringerne til Minimalbetingelserne for den menneskelige Eksistens efterhaanden ere stegne. Tænkte man sig Alverdens Arbejdere samlede paa den ene Side og Alverdens Arbejdsgivere paa den anden, vilde der kunne foranstaltes en Kamp imellem dem, hvor Spørgsmaalet blev om, hvem der var den stærkeste. Minimum for Arbejdslønnen vilde da blive det absolute Eksistensminimum, Maximum det Beløb af Kapitalen, der kunde komme til Deling, hvilket atter vilde bestemmes ved den Kapitalrente og Risikopræmie, som Kapitalisterne kunde bringes til at nøjes med. Og i en saadan abstrakt Kamp synes Fordelen paa Arbejdernes Side, ti Kapitalister uden Arbejdere kunne intet foretage sig, medens Arbejderne snarere paa egen Haand kunne skaffe sig den nødvendige Føde. Men

paa den anden Side maa man gaa ud fra, at Kapitalisterne sidde inde med de opsamlede Forraad og have bedre Tid til at vente end Arbejderne, og giver de derfor blot det mindste Gran ud over, hvad Arbejderen kan forskaffe sig af rene Naturprodukter, da har de al mulig Sandsynlighed for at bryde Ringen. Og det er fordi det samme, som her er fremstillet i det store, gentager sig overalt i det smaa: at Kapitalisterne har Forraadene og kan vente, og Arbejderne har ingenting, at Arbejderstanden i egentligst Forstand — den, af hvilken Udbuddet er ubegrænset — faar sin Løn dikteret af Kapitalisterne.

Indenfor det enkelte Samfund vil Kampen for Arbejderne kunne lettes, dels ved at Adgangen for fremmede, især altfor nøjsomme, Arbejdere nægtes eller besværliggøres (Kineserne i Nordamerika), dels ved at Landets egne Arbejdere delvis udvandre — hvilke to Tings Sammenstilling jo imidlertid, internationalt set, bliver en Selvmodsigelse og derfor meningsløs —, herved vilde den tilbageblivende Arbejderskare ved sit begrænsede Udbud faa større Magt overfor Kapitalisten, hvis Kapital da ogsaa vilde forslaa bedre overfor det ringere Antal Arbejdere (forudsat at Udvandringen ikke blev af en saadan Art, at de tilbageblivende tabte derved, paa Grund af at Produktionsudbyttet formindskedes saa stærkt, at der blev mindre til hver enkelt end før — jfr. ovenfor om Befolkningsspørgsmaalet). Saaledes spiller baade de internationale Arbejderforhold og de internationale Kapitalforhold — Arbejdernes og Kapitalernes Mulighed for Ud- og Indvandring — den største Rolle for Bestemmelsen af Arbejdslønnen i det enkelte Samfund. Desuden paavirkes Arbejdslønnen i høj Grad af Love, Vedtægter og Sædvaner, og alle disse Ting tilsammen skabe dels et sædvanemæssigt Eksistensminimum (Arbejdets Produktionsomkostninger), dels, i Forbindelse med Efterspørgsel og Udbud af Arbejde i Almindelighed eller i hver enkelt Branche, Arbejdets Markedspriser for almindeligt Arbejde og for Fagarbejdet.

Anm. antager at turde gaa ud fra, at Forf. vilde være saa nogenlunde enig med ham i ovenstaaende Fremstilling, men at han vilde tilføje: ja, men Ulykken er kun den, at da Kapitalisterne saaledes, ved at have Ævne til at vente, dog til Slutning kunne gøre Regning paa at bøje den bredeste Del af Arbejderstanden og faa den til at arbejde for Eksistensminimet, saa faar denne Del af Samfundet aldrig Del i Fremskridt og Forbedringer,

ti de herved opstaaede Rigdomme gaa i Kapitalisternes Lomme, de ved Maskiner etc. ledigt blevne Kræfter dirigeres til Luksusfrembringelse, og ved denne Mølle bliver Arbejdernes Eksistensbetingelser hele Tiden ved at være ved Minimet: de lade sig købe for den Pris og har derfor ikke Raad til at købe noget for det Plus, der fremkommer i Verden, og som skulde forøge deres Velvære, deres Eksistensminimum og Løn.

Fuldt saa sørgeligt ser Anm. nu ikke Forholdene. Ihvor vel han anerkender, at de Skildringer, Forf. giver af Røgteres, Sypigers og navnlig Tjænestepigers Eksistens i mange Henseender er slaaende sand, saa mener han ikke, det kan siges, de aldeles intet godt har nydt af vort Aarhundredes Fremskridt. Anm. vil herimod vove den modsatte Bemærkning: selv de uheldigst stillede i vort Samfund leve et mere menneskeværdigt Liv i vor Tid end for et Aarhundrede siden eller længere tilbage. Dette skyldes for det første, at de offentlige Goder i høj Grad ere forøgede og ere fælles for alle: bedre Veje, bedre Brolægning, bedre Lægevæsen, bedre Skoler, bedre Fattigvæsen, i Byerne bedre Vand og bedre Boliger etc. etc. — altsammen Ting, der ere indkøbte ved Hjælp af Fremskridtet — og dernæst er der, selv for de uheldigst stillede, en lettere Udvej aaben til en, maaske diminutiv, Luksus, end der var tidligere, og denne lille Luksus findes selv i de nederste Lag. Ti Sagen er jo den, at naar Forf. lader alt Fremskridt gaa til de velhavendes Luksusforbrug, da er dette kun delvis Sandhed. Anm. vil atter herimod opstille, at Yppighed og Luksus overdrives mindre nu for Tiden end i tidligere Tid; den helt vanvittige Luksus, som tidligere Tid kendte til, og som fandtes hos en faatallig Befolkning, der intet bedre vidste end at udtænke, hvilken Luksus de skulde falde paa at omgive sig med, er bleven indskrænket bl. a. af den Grund, at saa meget af den moderne Rigdom falder paa Købmandshænder, for hvem Luksusen ganske vist spiller en Rolle, men hvis egentlige Fornøjelse dog er at lade deres indvundne Penge tjæne nye Penge, gøre dem nyttige paany. Derimod er Luksusen mere udbredt i vor Tid end tidligere, netop fordi den, paa Grund af de enorme industrielle Fremskridt, er billigere, og Rækker af Ting, der før var Luksus for de rige, er kommen til Raadighed for de brede Lag, og mange Ting, der før var Luksus for disse, er nu bleven dem Nødvendighedsgenstande. Enhver Del af Arbejderstanden har indlemmet i sit Behov en lille Del af de industrielle Fremskridt,

og hvert lille Trin, man kommer op, er Andelen i Industriens Fremskridt stigende. Den Del af de produktive Kræfter, som Opfindelserne m. m. har givet fri, anvendes derfor ikke blot i den meningsløse Luksus' Tjæneste. Fabrikationen af grove Varer er steget langt udover Befolkningens Tilvækst — og rige Folk gaar da ikke med dobbelt saa mange Klæder som i gamle Dage —, disse Ting ere blevne billigere, og mange andre, lidt mere eller lidt mindre nyttige, med dem.

Det er derfor Anmælderens Overbevisning, at Eksistensminimet er steget og daglig stiger. Men det er ikke hans Mening at være »Schönfärber«, han tror ikke, Tilstanden er misundelsesværdig. Han mener, at Staten maa gøre sit for at afstive Eksistensminimet, fordre — hvor de fattigste Lag selv mangle Kraft til at føre det igennem — bedre Boliger og bedre Vilkaar under Arbejdet (herhen hører ogsaa Arbejdsgivernes eller Statens Forsikringspligt overfor Arbejdernes Sygdom, Alderdom og Død), at Staten end videre ikke maa modsætte sig, men snarere støtte Arbejdernes Sammenslutning overfor Kapitalmagten, og at den i det hele maa tage det allervæsentligste Hensyn til Arbejdernes sociale og pekuniære Interesser. Anm. mener end videre, at det er Arbejdsgivernes Pligt at være humane og ikke at misbruge deres Kapitalmagt, og at det maa erindres, at naar velhavende Folk tit anse det for ufint at købe »Udsalgsvarer« og »Fallitbovarer«, saa er det at købe Menneskearbejde til Nødpris infamt. Anm. mener imidlertid ogsaa, at med den stigende Oplysning — og alene den uhyre Bladudbredelse i Arbejderklassen er et Vidnesbyrd herom og for den Sags Skyld ogsaa om Fremskridtets Virkelighed — vil Arbejderstanden selv være forpligtet til at regulere sit Forbrug og anvende sine Rettigheder og sin Sammenslutningsstyrke med Omsigt, idet det maa erindres, at fordi Arbejdernes Løn og deres Rettigheder ere surt erhvervede, er dette jo i og for sig ingen Grund til at anvende dem meningsløst.

Lige saa lidt som Forf. tror Anm. paa en Forbedring af den sociale Ordning ved den gennemførte Socialisme. Han skal derimod lade være usagt, om Produktivassociationer o. l., trods de hidtil gjorte slette Erfaringer, og trods alle deres øjensynlige Mangler, skulde have nogen Fremtid for sig. Anm. skal tilføje, at selve Storvirksomhedernes Overgang dels til Aktieselskaber, dels til Staten er en Demokratisering, en Muliggørelse dels af Kapitalgevinstens Spredning paa stedse flere Hænder, dels af dens

Frugtbargørelse for alle Samfundslag. Der er heri maaske et Fingerpeg hen imod Fremtiden.

Selv om man imidlertid fuldt ud holder sig til den nuværende økonomiske Ordning, da er Anm. som sagt uenig med Forf. i, »at al økonomisk Fremgang væsentligst ytrer sig i faa velhavendes større og større Luksusudfoldelse«. Han tror, at de brede Lag baade ere blevne og ville blive delagtige i de aandelige og materielle Fremskridt i Verden — og at disse to Arter af Fremskridt staa i Vekselvirkning med hinanden —, at den store Mængde saaledes baade ved sin egen og ved Forholdenes Udvikling kommer fremad, men at dette Fremskridt kun foregaar saa langsomt, at det bliver Samfundets Sag at bistaa med at fjærne Hindringerne, undgaa Tilbageslag og fremme Farten.

I Praksis ville derfor Forf. og Anm. i hvert Fald komme til at gaa et grumme langt Stykke Vej sammen, fordi de ere enige om, at der er saa uendelig meget, der kunde og burde være anderledes, og der kunde og burde reformeres.

Hvad Teorien angaar skal Anm. indrømme, at den Forklaring, der i Forfatterens Skildring af Arbejdslønnen gives af dennes Fastsættelse og af dens Svingninger, sker fyldigere og klarere ved, som Forf. gør, at samle Lovene for Markedspriserne ind under Nytteteoriens Fællessynspunkt end ved at gøre dem til Svingninger bort fra Produktionsomkostningerne — det sig langsomt højnende (eller dalende) sædvansmæssige Eksistensminimum. Men et Svælg imellem de to Opfattelser kan Anm., selv om han havde den bedste Vilje til Uenighed, ikke faa Øje paa. Uenigheden kommer, som ovenfor omtalt, snarere frem ved Opfattelsen af, hvor vidt det skulde være Arbejderne muligt at tilkæmpe sig en forbedret Minimumsposition, og hvor vidt de i Virkeligheden har tilkæmpet sig noget saadant. Men denne Uenighed kan lige saa vel opstaa paa Grundlag af den gængse Arbejdslønslære, hvor man taler om »Svingningerne«, som paa Grundlag af den Lære, hvor man i Steden for om Svingningerne taler om Tingenes aftagende »Nytte«, efterhaanden som Udbuddet af dem forøges.

Anm. indser saaledes ikke, at der er nogen saa afgørende Forskel mellem den gammel-engelske og den ny-engelske Økonomi, at den første skulde være komplet kassabel, og den sidste være Begyndelsen paa bar Bund til noget helt nyt. Derimod indser han meget vel, at der er en Udvikling i den økonomiske

Lære — i England jævnsides løbende med den historiske Skoles Udvikling i Tyskland —, og vil man derfor ogsaa i den engelske Økonomi tale om en gammel og en ny Skole, saa lader dette sig meget vel gøre, men man maa saa dog tilføje, at baade den nye tyske og den nye engelske Skoles Hovedforfattere visselig føler sig i betydelig Gæld til Forfatterne fra de tidligere Perioder. Hvordan man nu end imidlertid vil dele Sol og Vind imellem de forskellige Forfattere i tysk økonomisk Literatur og imellem de forskellige Forfattere i engelsk økonomisk Literatur, saa maa man — om man end kan have sine Indvendinger at gøre imod »Samfundsspørgsmaal« — med Glæde og Tak byde denne Bogs Forfatter Velkommen i dansk økonomisk Literatur.

Marcus Rubin.

William Ewart Gladstone.

(Sluttet.)

III.

Gladstones Følelse for forfatningsmæssig Frihed og Selvstyrelse har ikke gennemgaaet Ildprøven. Det er aldrig bleven krævet af ham at udsætte sig for Tab af personlig Frihed eller økonomisk Velvære for sin politiske Overbevisnings Skyld. I hans lykkelige Hjemland skaber Friheden ingen Martyrer: den er den brede, faste Grund, som alle bygger paa. Forfatningstroskab er dér ingen Dyd, ti det at bryde eller omgaa Forfatningen kan ikke friste nogen Statsmand, der er ved sine fulde fem. Det vilde være at give sig selv og sin Fremtid redningsløst til Pris.

Men om end materiel Utroskab mod Forfatningen er udelukket, kan der selvfølgelig godt være Forskel paa den Varme, den Finfølelse, hvormed de enkelte Politikere forholde sig til den.

Ingen engelsk Statsmand har vist mere Forstaaelse af Forfatningens Aand end Gladstone. Vi har i det foregaaende set Eksempler paa hans næsten sygelige Ængstelighed for som Minister ikke at være i fuld Overensstemmelse med Folkerepræsentationen. Ogsaa paa andre Punkter viser hans fine konstitutionelle Sans sig. Han har aldrig delt den mekaniske og prokuratormæssige Opfattelse, at man har Lov til at række og strække hver enkelt Bestemmelse i en Forfatning saa langt som bare Bogstaverne kan holde. Til slige Eksperimenter har han haft sit Lands Frihed og rolige Udvikling for kær. Han har forstaaet, at Hemmeligheden ved den engelske Forfatnings Stabilitet netop er, at de gamle Former altid roligt og organisk har kunnet optage nyt Indhold i Overensstemmelse med de nye Tiders Krav. Han ser Landets offentlige Mening som den stadige Regulator af Forfatningsudviklingen

og den almindelige Lovgivning. og han gør det til en Pligt for enhver Statsmand ikke at modsætte sig den klart udtrykte Folkevilje, men at udføre den i saa praktisk og lutret Form som muligt. Det gamles Repræsentanter har han altid indpræntet det utilbørlige i at lægge Sten i Udviklingens Vej, men ikke mindre har han af sine Meningsfæller krævet, at de ikke søgte at gennemføre en Reform, før den offentlige Mening var tilstrækkelig forberedt til at modtage den. Faa er som han i Stand til at vente paa Reformtankernes Modning og faa saa hensynsløst energiske i Gennemførelsen, naar det rette Tidspunkt er kommet. Det Pres, han ved slige Lejligheder har sat paa Overhuset for hurtigt at faa det til at opgive sin Modstand, maa ingenlunde forstaas som udgaaet af noget mod det høje Hus fjendtligt Sindelag. Gladstone er her som altid besjælet af det ægte engelske Ønske at beholde det gamle, saa længe det nogenlunde kan forliges med det nyes Vækst, og han véd, at som Stemningen er i Nutidens England, vilde Overhuset næppe overleve et i længere Tid fortsat Forsøg paa at hindre et virkeligt Folkekravs Gennemførelse. Han griber hellere til skrappe Midler end at friste Overhuset ind paa en Konflikt, der vilde blive skæbnesvangrest for det selv. Netop denne Tankegang ledede ham, da han i sit første Ministeriums Glansperiode pludselig brød Overhusets Modstand mod Loven om Officerspladsernes Købelighed ved at ophæve den omstridte Institution ved kongelig Anordning, benyttende sig af, at den skyldte en saadan Anordning sin Eksistens. Om end hans formelle Berettigelse til dette Skridt var utvivlsom, vakte det Betænkelighed i forskellige liberale Kredse, som ikke ganske stemmede med Forfatningens Aand. Disse Skrupler var ikke helt ugrundede, men, da alt tydede paa, at Overhuset — tildels af let forklarlige Familieinteresser — vilde fastholde sin Modstand mod den meget populære Reform, har Gladstone sikkert værnet bedst om Forfatningen ved at handle, som han gjorde.

Da Gladstone begyndte sin politiske Løbebane, kendte han lidet eller intet til det Folk, han skulde være med til at styre, og fra Universitetet medbragte han en frygtblandet Mistænksomhed overfor det. Han ventede sig intet godt af den »overfladiske og ukritiske Lyst til Forandringer«, som Valgreformen af 1832 efter hans Mening havde avlet, og betragtede »faderlig Regering« og Kirkens Indflydelse som Lægemidlerne derimod. Med »faderlig Regering« er han dog meget langt fra at mene nogen Slags Ab-

solutisme; han tænkte sig blot, at der indenfor Forfatningen burde skaffes de aristokratiske Elementer saa megen Indflydelse som muligt over »Mængden», der ellers let udsattes for at blive ledet vild. Det er kendeligt nok hans Statskirketanke, der er det egentlige Grundlag for denne almindelige politiske Betragtning. Hovedfaren ved den folkelige Selvstyrelse var i hans Øjne den, at Kirken under den kunde komme til at staa værgeløs overfor et Flertal af Dissentere, og derfor se vi ogsaa hans anti-demokratiske Betænkeligheder fortage sig samtidig med, at hans kirkepolitiske Standpunkt rokkes.

Naturligvis bliver Tillid og Tro til Befolkningen ikke straks hans herskende Stemning. I Fyrrerne og Halvtredserne gennemgaar han en Række Mellemstandpunkter, og ofte finder man gammelt og nyt i sær Blanding. Endnu 1859 forsvarer han — samtidig med at han tager Ordet for Valgrettens Udvidelse — de mange smaa Valgflækker ved en Henvisning til, at den godsejerlige Protektion saa ofte havde bragt særlig fremragende Mænd ind i Parlamentet, medens de store Valgkredse formentlig skulde se mindre paa Talent og personlig Fortjæneste. Først i Tredserne faar Tilliden decideret Overhaand. Det Forslag til en Valgreform, han i 1866 indbragte i Underhuset, var vistnok kun Stykværk — den vilde have forøget Vælgertallet med knap 400,000 —, men Kursen gik kendeligt nok ad den almindelige Stemmeret til. Man ser det tydeligt under selve Forhandlingerne. Den Tale, hvormed han indledede Debatten, gjorde vidt og bredt rede for det betænkelige i at udvide Stemmeretten saa meget, at Arbejderne fik sikkert Flertal i Byerne. Tonen var gennemgaaende kølig og forsigtig, men da Robert Lowe og de andre ubetingede Modstandere af Stemmerettens Udvidelse havde uddybet Konflikten ved uforbeholdent at udtale deres frygtblandede Foragt for den engelske Befolknings store Flertal, slog den dæmpede Glød ud i Flamme. De Ord, hvormed han paa et af Sagens senere Stadier indledede en kritisk Afstemning, aande en Entusiasme, der griber langt ud over den foreslaaede Reforms snævre Grænser:

„Vort Forslag er stedt i Fare og Regeringen med det. Vi staa eller falde med det. — — I kan drive os fra vore Pladser. I kan ombringe, I kan begrave vort Forslag, men vi vil skrive paa dets Gravsten de Ord, som vi sikkert tror vil fuldbyrdes:

„Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.“

I kan ikke kæmpe mod Fremtiden. Tiden er med os. De store Samfundsmagter, der skride frem i deres Vælde og Majestæt, og som vore Debaters

Larm intet Øjeblik kan standse eller svække, er imod Eder. De virke for os; de er med i vore Rækker. Og om end den Fane, vi nu føre i Kampen, maaske for et Øjeblik kan dale over vore synkende Hoveder, saa vil den paany brede sin Dug mod Himlens Lys og bæres af de tre Kongerigers enige Folk til en vel ikke let, men sikker og nærforestaaende Sejer."

Med Ord som disse mener man ikke Kampen om hvorvidt 7 eller 10 £'s Husleje skal betegne Valgrettens Grænse. Nej, Gladstone har her hævet sit Blik ud over Døgnets trange Grænser mod den almindelige Stemmerets store Princip. Næppe har det endnu den Gang staaet ham selv klart, uden i et enkelt inspireret Øjeblik, men hans senere Handlinger — navnlig den nu gennemførte Valgreform, der bringer Antallet af Vælgere i England op til et lignende Forhold til Befolkningen som her i Danmark — har fuldt ud holdt, hvad hine begejstrede Ord lovede. Han har forlængst været klar over, at fuld Tillid til Befolkningen er det eneste varige Grundlag for et Lands offentlige Liv og at — som han selv har udtrykt sig — den Følelse af Solidaritet med Landets Institutioner, som virksom Deltagelse i det offentlige Liv skaber hos Befolkningen, er et bedre Værn for dets Selvstændighed og Ære end Armeer og Flaader.

Overfor de forskellige Former af Tyranni, som det europæiske Fastlands Historie i dette Aarhundrede har haft at opvise, har Gladstones Følelse bestandig kun været én. Hans Stolthed ved at være Englænder beror væsentlig paa, at England er Frihedens Hjemstavn i Europa, og han føler denne Adel som en, der forpligter. Den engelske Stat bør, hvor den kan, værge Folkene mod Tyranniet og i hvert Fald aldrig række dette nogen hjælpende Haand, og den engelske Borger bør ikke nøjes med Glæden over, hvor lunt han selv har det inden Døre, men efter Ævne og Lejlighed være en Frihedens Apostel og en Hjælper for de fortrykte. Gladstone har ogsaa her ved Handling gjort sine Principer Fyldest.

Da han i Vinteren 1850—51 paa en Rekreationsrejse havde taget Ophold i Neapel, blev hans Opmærksomhed henledet paa den Behandling, som den neapolitanske Regering, efter at have kuldkastet den frie Forfatning af 1448, lod blive sine besejrede Modstandere til Del. Omtrent 20.000 Personer, deriblandt over Halvdelen af den sprængte Rigsdags Medlemmer, var af servile og korrumperede Domstole, paa Grund af til Dels falske Vidnesbyrd, idømte langvarige Fængselsstraffe, der eksekveredes med største Grumhed. Mænd, der besad og fortjænte Nationens udelte Agtelse,

lænkedes i underjordiske Fangehuller sammen med gemene Forbrydere, døjede Sult, Kulde, ja legemlig Tortur — blot for at have været den af Kongen selv besvorne Forfatning tro til det sidste.

Da Gladstone fik Indblik i disse Forhold, skiftede hans Ophold i Syden ganske Karakter. Udflugter og Selskabelighed maatte vige for udholdende Arbejde. Ved alle de Midler, hans Stilling som fremragende Parlamentsmedlem og forhenværende engelsk Minister lagde i hans Haand, stræbte han at naa fuld Klarhed over den neapolitanske Reaktions Handlinger. Han satte sig ind i Neapels seneste Historie, studerede Retsplejen, skaffede sig Oplysninger hos de kompetenteste Mænd, besøgte Fængslerne, etc. etc. Da hans Undersøgelser var endte, offentliggjorde han deres Resultater i to »Breve til Lord Aberdeen«, der vakte Rædsel Europa over. Aldrig er en Forbrydelse bleven skaanselløsere blottet end her, og Gladstones Denunciationer faldt som Svøbeslag over Regeringens Ryg. Han fortæller, hvorledes dødssyge Fanger maatte fra deres Fængselskælder kravle op ad høje Trapper for at faa Lægehjælp, fordi man ikke kunde bevæge nogen Læge til at gaa ned i de klamme, stinkende Huller, hvor Fangerne sad lænkede. Længe dvæler han ved sit Besøg hos Poerio, en Mand, der var elsket og beundret af sine Landsmænd som faa andre, »en fuldendt Gentleman, en ypperlig Taler, en agtbar og dadelfri Karakter«. Gladstone saa med smertelig Bevægelse denne Mand, iført Fangedragt, med Lænker af 32 Punds Vægt om Haand og Fod, midt imellem Indbrudstyve og lignende Forbrydere. Siden er han, tilføjes der, bleven flyttet til et Fængsel af saadan Beskaffenhed, at man ikke lader nogen fremmed se det. En anden bekendt og agtet Frihedsmand, Settembrini, blev pint ved at der joges skarpe Instrumenter ind under hans Negle, og saaledes videre i det uendelige. Han karakteriserer det hele som »den fuldstændige Nedværdigelse af Domstolene, der har taget for gode Varer de usleste og plumpeste Falsknerier, som med fuldt Overlæg er lavede sammen af Kronens nærmeste Raadgivere, for at ødelægge Landets ædleste, sandrueste, mest intelligente og udmærkede Mænds Fred, Frihed og Liv« og denuncerer »det barbariske og fejge System af aandelig og legemlig Tortur«, der eksekverer de Domme, som de dybt nedværdigede Domstole have fældet.

Gladstones Breve vakte en almindelig Harme mod den neapolitanske Regering, og Lord Palmerston, som da var

engelsk Udenrigsminister, udtalte offentlig sin Afsky for dens Færd og sendte Brevene i flere Eksemplarer til de engelske Ministre i Udlandet med Ordre til at gøre de Hoffer, ved hvilke de var akkrediterede, bekendt med, hvad Gladstone havde oplyst. Den neapolitanske Regering følte Nødvendigheden af at rense sig og gjorde det i et officiøst Skrift, som var saa aabenlyst usandfærdigt, at det ikke i mindste Maade rokkede ved det Indtryk, Brevene til Lord Aberdeen havde gjort. Endskønt der i de følgende Aar ikke mærkedes nogen væsentlig Bedring af de neapolitanske Fangers Kaar, blev Gladstones Optræden dog ikke uden Virkning; den bidrog meget betydeligt til at skabe den Sympati for den italienske Frihedsbevægelse, som blev en af Betingelserne for dennes hurtige og uhindrede Sejer.

Den Følelse, der ledede Gladstone i det neapolitanske Spørgsmaal, gjorde sig atter og atter gældende, naar udenrigske Sager kom paa Bane. Italiens Enhed og Frihed har ikke haft nogen varmere Ven end ham, og i det kritiske Aar 1860 har han bidraget meget til at sikre den Englands Sympati. Et andet Eksempel er hans Optræden mod den Udtalelse i Pariserprotokollen af 1856, at det vilde blive nødvendigt at fremkalde Forandringer i den belgiske Presselov, der kunde sætte en Dæmper paa Bladenes voldsomme Sprog, særlig mod Napoleon III. Gladstone harmedes over, at ogsaa Englands Befuldmægtigede havde deltaget i denne Demonstration mod »et højhjærtet Folks kæreste Rettigheder og Friheder«. Skarpere endnu kommer hans Uvilje mod den europæiske Reaktion frem i hans berømte Tale af 1858 mod den Palmerstonske Regerings altfor store Føjelighed overfor den franske Cæsarisme.

Orsini's Attentat paa Napoleon III. var, som bekendt, hemmelig bleven forberedt i England, og skønt den engelske Regering og Landets offentlige Mening tydeligt nok viste deres Misbilligelse af det, benyttede den kejserligsindede Presse i Frankrig — den officiøse ikke undtagen — i rigt Maal Lejligheden til at kaste sig over England, hvis frie Institutioner var den af Hjærtet forhadte. Franske Officerer sendte Kejseren Adresser — der endog optoges i Monitøren —, i hvilke de bad deres Krigsherre føre dem mod det Land, der gav saa skændige Planer Ly, for at det kunde blive »ødelagt for bestandig«.

Officielle Anmodninger til den engelske Regering om at indskrænke Asylretten og ændre Landets Straffelov med det

Orsiniske Tilfælde for Øje udeblev heller ikke. Lord Palmerston viste sig ikke uvillig til at gaa ind paa Fordringen og forelagde et Par Uger efter Underhuset en Lov om Skærpelse af Straffen for Forberedelse af Mordforsøg. Huset var lidet tilbøjeligt til saaledes uden videre Prøvelse og Undersøgelse at jage med at opfylde en fremmed Suveræns Fordringer om Forandringer i Englands Straffelov, og det foresloges at standse Sagens Behandling med et Midstillidsvotum til Regeringen. — Gladstone gav i den afgørende Debat, der endte med Mistillidserklæringens Vedtagelse, Husets Stemning sit fyldigste Udtryk. Han hævdede, at den allerede bestaaende Lovgivning var tilstrækkelig, naar den blev skarpt haandhævet, og at Tiden i alt Fald nu ikke var moden til at foretage nogen Forandring. Han endte med disse Ord:

„Disse Tider er skæbnesvangre for Friheden. Vi leve i det 19de Aarhundrede; vi tale om Fremskridt og tro, at vi gaa fremad, men kan nogen klartseende Mand, der har fulgt de sidste faa Aars Begivenheder i Europa, undgaa at se, at den Bevægelse, der ganske vist er, gaar nedad og tilbage. Der er kun faa Steder, hvor Institutioner, der kunne gøre Krav paa vor Sympati, endnu bestaa i fuld Kraft. Det er Lande af anden Rang, ja man kunde fristes til at sige, det er Europas Huller og Kroge, hvad materiel Storhed angaar, skønt jeg haaber, at deres moralske Storhed vil sikre dem Velvære og Lykke i en lang Fremtid. I saadanne Tider hviler der et Ansvar større end nogensinde paa Englands Institutioner. Og saa sandt som dette Ansvar hviler paa England: paa dets Principer, dets Love, dets Styrere, saa sandt siger jeg, at naar der af dette Hus — der er Frihedens bedste Haab — vedtages en Lov, som søger at gøre os til moralsk medskyldige af dem, der søge deres Sikkerhed i Tvangsforholdsregler, vil det være et Slag og en Skuffelse for Frihedens Sag i alle Verdens Lande.“

Den Aand, der lever i disse Ord, er ikke bleven svækket med Aarene. Man maa kende Gladstone daarligt, naar man tror, at hans Optræden i Anledning af de bulgariske Myrderier var et slet og ret politisk Fif. Naturligvis gik denne Agitation for ham ind som Led i en samlet politisk Plan, men derfor kom de harmglødende Ord lige fuldt fra Hjærtet. At denne Udvilje mod Vold og Undertrykkelse endog kan tage Magten fra ham og tvinge sig til Udbrud stik imod hans politiske Interesse, ser man et Eksempel paa i den bekendte østerrigske Episode 1880. I to forskellige Taler under den anden Midlothian-Kampagne fremkom Gladstone med de heftigste Angreb paa den østerrigske Udenrigspolitik. I den anden af Talerne sagde han: »Østerrigs Navn har i alle mig bekendte Tilfælde været et Sindbillede paa Misregering og Undertrykkelse. Hverken i Tyskland, Belgien, Grækenland eller

Italien — — — kendes dets Navn uden i Forbindelse med Fremelskning af, hvad De og jeg anser for Uret og Undertrykkelse af, hvad De og jeg anser for Ret.« Disse Udtalelser var oprindelig foranledigede af en Notits i et Londonerblad om en Bemærkning af den østerrigske Kejser mod Gladstone og det liberale Parti, men medens en saadan Meningstilkendegivelse fra østerrigsk Side var fuldkommen uskadelig for de liberales Valgudsigter og derfor ikke behøvede at slaas ned paa saa voldsom en Maade, maatte det være fuldkommen klart, at disse Ord vilde sætte Gladstone — hvis snarlige Overtagelse af Magten paa dette Tidspunkt var yderst sandsynlig — i den ubehagelige Nødvendighed at begynde sin Regering med at gøre Østerrig en Undskyldning under en eller anden Form. Ordene kan altsaa ene forklares som Udtryk for en hensynsløs og ubehersket Lidenskab, der — som den her fremtræder — er i Slægt med noget af det bedste i det engelske Temperament. Man kan gærne smile ad den Naivitet, der bringer Tusender af jævne engelske Borgere til at flokkes til *indignation-meetings* for at give deres Harme Luft snart mod en despotisk Regering, snart mod russiske Jødeforfølgere eller tyrkiske Baschi-Bozuks men der ligger til Grund derfor en nobel Følelse af det frie Englands Forpligtelser mod de svage og mishandlede og en stolt Forvisning om, at Englands offentlige Mening falder tungt i Verdenspolitikens Vægtskaal. Disse Følelser deler Gladstone i fuldeste Maal, og derfor har han i internationale Humanitetsspørgsmaal mer end én Gang været den, der fandt Ord for Nationens Stemning.

IV.

For Gladstone har det sociale Spørgsmaal i snævrere Forstand aldrig staaet i første Række. Ikke at det har manglet ham paa Sympati for de arbejdende Klasser. Han har altid ønsket dem saa gode Kaar som muligt og har efter Ævne arbejdet for dette Ønskes Opfyldelse ved at fjærne Skatter, der særlig hvilede paa Smaafolks Livsfornødenheder, ved at lette dem Adgangen til Undervisning og fremfor alt ved at give dem en passende Repræsentation i Landets lovgivende Forsamling. Men dog mangler der ét, og dette ene er netop det afgørende. Gladstone har aldrig erkendt den bestaaende Samfundsordens dybe Uretfærdighed. Han har aldrig følt nogen nagende Smerte ved at tænke paa Modsætningen mellem det Liv, der leves af de faa

begunstigede, til hvilke han selv alle Dage har hørt, og Befolkningens uhyre Flertal. Har en saadan Tanke nærmet sig ham, er den sikkert nok bleven jaget paa Flugt med en eller anden bibelsk Trøstegrund. De sociale Reformer, han er gaaet med til, har for ham mere været almindelige Retfærdighedshandlinger end Forsøg paa at læge dybt indgribende Brøst. Derfor er hans Løsen ogsaa altid lige Hensyntagen til Samfundets forskellige Dele. Den ene Klasse maa ikke begunstiges fremfor den anden, siger han i sin store Budgettale 1853, »vi maa fordele Byrderne ligelig og med upartisk Haand.« Baade her og senere ligger den Tanke ham uendelig fjærn, at Staten netop ikke bør være upartisk og at en af dens vigtigste Opgaver maa være ved sin Indgriben at bidrage til Udjævningen af det uhyre Misforhold mellem fattig og rig, som den bestaaende Samfundstilstand skaber. Nej, Gladstone hører paa det sociale Omraade bestemt til den gamle Skoles Mænd, og Modsætningen mellem ham og den rent modernt anlagte Chamberlain ligger netop her.

Nerven i Gladstones socialøkonomiske Betragtning er Manchesterskolens Teori. Ingen skal lade sig bedrage af hans Stilling til det irske Landbospørgsmaal. Endog den ikke meget bevægelige Bright er her gaaet med til en Række af Foranstaltninger, der staa i direkte Strid med Frihandelsteorien, men det er politiske Hensyn af helt anden Art, der her har tvunget den ene som den anden bort fra den vante Vej. Læs Gladstones Budgettaler eller hans store Tale af 1878 om Arbejderspørgsmaalet og man vil snart se, at det er Peels eller — naar det kommer højt — Cobdens Tanker, som gaa igen. Selv et af den engelske Lovgivning fuldt ud anerkendt Princip som Indskrænkningen af Kvinde- og Børnearbejde stiller han sig ret køligt til. Han advarer i den sidst nævnte Tale Arbejderne mod at være med til at »lægge unaturlige og unødvendige Baand paa Kvinders og Børns Arbejde; hvad er det vel andet end at binde deres egne Familjers Frihed.«

I Budgettalerne viser han en Tillid til Frihandelens samfundsforbedrende Kraft, som tit bringer et moderne Fastlandsmenneske til at smile. Han er ikke langt fra at mene, at Arbejderne har naaet alt, hvad de med Billighed kan forlange, naar den sidste Toldbetjænt er forsvunden fra Landet. Hvor kuriøst dette end kan synes os, maa vi dog ikke glemme, at den Frihandelsteori, som vi er opdragne til at betragte som et aflægs og længst forladt Standpunkt, har for ham i sin Tid været det nye,

det dristige, det hartad revolutionære. Han har stridt imod en Tid, er saa gennem alvorlig Granskning og praktisk Erfaring bleven vunden for den og er endt som en af dens begejstrede Apostle. Og det en Apostel, der ikke har ladt det blive ved Ord alene. Næst Cobden er han den, der har haft størst Del i Gennemførelsen af den Frihandelspolitik, der i det hele og store har været til saa megen Gavn for England. Han deler med Peel Æren for Gennemførelsen af Toldtarifen af 1842, og de store Frihandelsbudgeter af 1853 og 1860—65 er Kæmpeskridt fremad paa samme Vej. Alene 1860 (det Aar, i hvilket Handelstraktaten med Frankrig afsluttedes) reducerede han Toldtarifen fra 416 til 48 Positioner, og de, der beholdtes tilbage, var kun af ren finansiel Betydning. Blandt de betydeligste Skattelettelser paa Brugsgenstande, som Gladstone har Æren for, maa nævnes Afskaffelsen af Tolden paa Sæbe, Papir, Tømmer og Sukker*) og Nedsættelsen af Tetolden til under $^1/_4$ af dens oprindelige Beløb. Og trods disse Nedsættelser har han ogsaa kunnet reducere Indkomstskatten meget betydeligt, saaledes i Perioden 1859—66 med 60 %. Ingen Finansminister har udført saa forbavsende Bedrifter som han. 1859—66 gennemførte han en Nettonedsættelse af Skatterne med et Beløb af c. 218 Mill. Kr. aarlig og 1869—74 en endnu større. Han var i den sidste Periode vel kun Finansminister en kortere Tid, men Finansadministrationen er dog i de store Træk bleven ledet efter hans Grundsætninger.

Den Ævne, Gladstone har vist til at beregne sine finansielle Reformers Rækkevidde, har været ganske enestaaende. De uhyre Nedsættelser har alle været af den Natur, at de forøgede Landets Handel og Produktion og har derfor, tvært imod — som mange frygtede — at avle Farer for Fremtiden, vist deres Virkninger i stigende Overskud. Perioden 1859—66 gaar ud med et Overskud paa c. 24 Mill. Kr. og 1869—74 endog med et paa 108 Mill. Hvem kan vel undres over, at han efter saadanne Erfaringer er kommen til at overvurdere sit System.

Gennem Gladstones Finansadministration gaa foruden Frihandelstanken ogsaa andre ledende Principer af stor Betydning.

---

*) Det sidste af Sukkertolden afskaffedes af Sir Stafford Northcote 1874 umiddelbart efter Gladstones Fald, men Reformen var et Led i Gladstones Finansplan og muliggjordes kun ved det store Overskud, han i sit sidste Administrationsaar havde opsparet.

De uhørt glimrende Resultater, hans Finanspolitik har bragt, har ikke gjort ham sangvinsk. Han forudser, at Englands industrielle og kommercielle Storhed ikke kan vare evig, og at Landet i alt Fald ikke uafbrudt kan vedblive at gaa frem. Den amerikanske Konkurrence og en delvis Udtømmelse af de engelske Kullejer staa for ham som truende Fremtidsfarer, og han har været betænkt paa at sætte Landet i Stand til at gaa dem i Møde. Det vil efter hans Mening blive nødvendigt at reducere Udgifterne, særlig de militære, der sluge over Halvdelen af Indtægterne, og navnlig at afbetale paa den gamle Statsgæld og undgaa at gøre ny. England, der nu let forrenter sin Statsgæld, vil — siger Gladstone — ikke kunne gaa de onde Dage i Møde med denne uhyre Byrde paa Ryggen.

Gladstone har efter bedste Ævne ført disse Tanker ud i Livet. Det er ikke mindst ved nøje at give Agt paa enhver Lejlighed til Formindskelse af Udgifterne, at han har opnaaet sine store finansielle Resultater, og ligeledes har han samtidig med Skattereduktionen afbetalt ikke ubetydeligt paa Gælden, saaledes 1869—74 ikke mindre end 486 Mill. Kr. — Kun én Gang har Omstændighederne medført nogen Fristelse for ham til at forøge Statsgælden, nemlig i Aarene 1854—55, under Krimkrigen. Fristelsen var da til Gengæld ogsaa saa stor, at de fleste vilde have bukket under for den. Disraeli foreslog paa Oppositionens Vegne, at Midlerne til Krigen væsentlig burde tilvejebringes ved Laan, men Gladstone vægrede sig bestemt ved at slaa ind paa denne Vej. Hans Budget for 1854—55 indeholdt en betydelig Forøgelse af Indkomstskatten og saa betydelige Tillægsskatter paa Spirituosa og Malt, at det foreløbig kunde undgaas at føre Krigen for laante Penge. Det var let at gøre en saadan Finanspolitik upopulær i store Kredse, og Oppositionen forsømte ikke Lejligheden, men Landet som Helhed billigede dog Gladstones Politik, om end hans Motivering af den maatte virke som et kølende Bad paa den almindelige Krigslyst. »Det er«, sagde han, »retfærdigt, at den Generation, der fører Krigen, ogsaa gør de Ofre, som er nødvendige for den. Dette er en nyttig Dæmper paa slet og ret Erobringslyst og bringer et Folk til at føre Krigen med det Ønske at benytte den første Lejlighed til at opnaa en hæderlig Fred.«

Blandt alle de Adkomster Gladstone har til sine Landsmænds Taknemmelighed, er ingen uomtvisteligere end hans finansielle Politik. Den er en af Hovedaarsagerne til, at England i dette Aarhundrede har kunnet bevare og udvikle sin økonomiske Magtstilling.

V.

Ingen ledende engelsk Statsmand i dette Aarhundrede har kunnet undgaa at ofre det irske Spørgsmaal en betydelig Del af sin Kraft. For dem alle har Irland været en Hindring, en evig Kilde til Uro og Forstyrrelse. Vistnok er Irlands Jord for Størstedelen i Englændernes Hænder, det irske Folk regeres ved Tvangslove, som ingen Englænder vilde finde sig i at leve under, og Irlands Repræsentanter staa i de for deres Land mest afgørende Sager overfor en kompakt og uigennemtrængelig Majoritet i det fælles Parlament. Men alligevel har de undertrykte forstaaet at tage rigelig Hævn over deres Undertrykkere. Mere og mere har Irland lagt sig som en Mare over alt Fremskridt i England, har krydset de solideste Planer og sprængt de stærkeste Regeringer. Netop den Union, der blev betragtet som den engelske Politiks Triumf og som den engelske Regering ikke skyede nogen Vold eller Svig for at bringe til Veje, er omsider bleven Hævnens Redskab. Grattan sagde en Gang de profetiske Ord: »I har taget vor Forfatning fra os, I har ødelagt vort Parlament, men vi skal vide at hævne os. Vi skal sende hundrede af Landets værste Hallunker ind i *Eders* Parlament, ja ind i Hjærtet af *Eders* Forfatning.« Det er netop, hvad der er sket. De gode Patrioter, som Irland har sendt til Parlamentet i London, har handlet som »Hallunker« mod den engelske Forfatning og Englands politiske Udvikling i det hele. De har hensynsløst ødslet med Parlamentets Tid, de har i engelske Sager med fuld Bevidsthed stemt imod engelske Interesser, og de har stræbt enhver Regering efter Livet uden Hensyn til, om den var gavnlig eller skadelig for England. Kort sagt, de har paa enhver Maade vist, at de ikke vil være Englændere, og de vil blive ved at hade og forfølge alt hvad engelsk er, indtil England giver dem deres Ø tilbage. Alle de »Velgerninger«, en engelsk Regering vil vise Irland, tager de imod, men uden Skygge af Taknemmelighed; det er for dem kun kummerlige Afbetalinger paa en i Aarhundreder opdynget Gæld, og kan de tænke sig at naa nogen Fordel for Irland derved, styrter de med koldt Blod selv den mest irskvenlige Regering. De vil ikke tigge nogen engelsk Minister om Reformer for deres Land; Irland skal ikke styres efter engelske Ideer — om de saa er aldrig saa liberale — men efter irske. Irland for Irerne, fuld

Selvstyrelse i alle indre Anliggender; det er Kampens Maal, og før det er naaet, faar England ikke Fred.

For en fremmed ligger den Opfattelse nær, at de engelske Statsmænd, der først nu, efter at Begivenhederne har sat dem Kniven paa Struben, begynder at indse Nødvendigheden af at give Irland Selvstyrelse, ikke kan have haft synderlig Forstaaelse af det hele Spørgsmaal. Dette er til en vis Grad rigtigt, men det vilde være ubilligt at dømme haardt derom. I ingen Sag har Tradition og Nationalfordom gjort det saa vanskeligt for en Englænder at dømme uhildet. Det har indtil den nyeste Tid i England været en Trossætning, at Irerne var en saa underlegen Race, at det at overlade Landet til dem selv vilde være dets visse Ruin. Med et gammelt Kulturfolks doktrinære Selvgodhed har Englænderne følt sig overbeviste om, at det maatte være en sand Velgerning for det uoplyste, fattige og uudviklede Irland at blive begavet med engelske Institutioner. Man har ikke kunnet se, at Forgyldningen gik af disse fortræffelige Institutioner, naar de kom over paa den anden Side af den irske Kanal, hvor de ikke længere hvilede paa den Grundvold af personlig og national Frihed, som i England. Naar nu Irlænderne med alle de Vaaben, som et lyssky Had kan lægge i en undertrykt Races Hænder, værgede sig mod det engelske Regimente og alt, hvad det førte med sig, blev de Englændere, som denne Kamp især gik ud over, i deres Landsmænds Øjne et Slags Martyrer for engelsk Nationalitet, Protestantismen, Troskaben mod den engelske Krone og alt andet, hvad godt var. Det var en almindelig Følelse, at disse tro Forposter ikke maatte lades i Stikken, og faa tvivlede paa, at irsk *Home-Rule* vilde være enstydigt med at overgive Landets engelske Beboere til Plyndring og Vilkaarlighed af den værste Slags.

I sin Toryperiode har Gladstone — som forskellige Udtalelser tyde paa — været fuldt behersket af denne Tankegang, men her, som paa andre Omraader, blev hans Øjne gradvis aabnede. Det første, der slog ham, var den irske Statskirkeinstitutions monstrøse Uretfærdighed, og dens Afskaffelse blev det første Punkt paa hans Reformprogram. Havde Gladstone ikke gjort andet for Irland end at gennemføre Kirkeloven af 1869, vilde han for Eftertiden dog være kommen til at staa som en af Landets største Velgørere, og selv paa Tider, hvor Irerne af let forstaaelige Grunde have været lidet tilbøjelige til at yde ham Retfærdighed, anerkendtes det af indflydelsesrige Parnelliter, at denne Reform

var baade dristig og heldbringende og har indvarslet en helt ny Æra i Irlands Historie.

Efter Statskirkens Ophævelse fulgte Landakten af 1870. Gladstone indsaa, at de irske Landboforhold trængte til en grundig Reform. Landbruget var Landets vigtigste, i mange Egne næsten dets eneste Erhverv, og det havde hidtil været i den sørgeligste Forfatning. De irske Fæstere, Forpagtere og Lejehusmænd var gennemgaaende prisgivne til Godsejernes Vilkaarlighed. Bundfattige, som de var, overbød de hverandre for at faa fat i en Stump Jord, som de kunde friste Livet ved en Tid. Godsejerne gjorde sig ganske vist ingen Illusioner om, at Lejerne nogensinde skulde kunne betale Afgiften, men i Reglen tog de mod det højeste Tilbud, der blev dem gjort, da det var dem bekvemt til enhver Tid at have Sværdet hængende over Hovedet paa deres Bønder og lod saa deres Agenter inddrive det mest mulige. Selv hvor Godsejerne vare humanere og kun lejede deres Jord bort paa rimelige Vilkaar, var der ikke megen Opfordring for Bønderne til at sætte Energi eller Kapital ind paa Dyrkningen. Kontrakterne lød i Reglen paa et eller et Par Aar og ofte slet ikke paa nogen bestemt Tid. Naar der saa fandt Opsigelse eller Udkastelse Sted, havde Lejeren ingen som helst Ret til Erstatning for udførte Forbedringer, undtagen naar dette udtrykkelig var stipuleret, hvilket Godsejerne saa godt som aldrig vilde gaa ind paa.

Den eneste Del af Irland, hvor Landboforholdene var taalelige, var den nordlige, Landskabet Ulster, hvor Bondebefolkningen væsentlig var engelsk. Her var det Reglen, at Leje- og Fæstekontrakter afsluttedes paa længere Aaremaal, Afgifterne var rimelige, og Erstatning gaves sædvanlig for udførte Forbedringer. Landaktens Maal var nu at indføre lignende Tilstande over hele Irland, og det søgtes naaet ved følgende obligatoriske Hovedbestemmelser: 1) Enhver Lejer, Fæster eller Forpagter af Jord kan, saa fremt hans Kontrakt er paa under 31 Aar, gøre Krav paa Erstatning, hvis Ejeren opsiger ham af anden Grund end Undladelse af at betale Afgiften eller enkelte andre nærmere specificerede Forseelser; Erstatningens Størrelse fastsættes af Domstolene saaledes, at den forholdsvis bliver størst af de mindste Jordstykker; 2) Erstatning for samtlige udførte Forbedringer tilkommer Lejeren, naar han fratræder Lejemaalet, uden Hensyn til Maaden, hvorpaa Fratrædelsen sker; Præsumtionen er for, at Lejeren har udført samtlige konstaterede Forbedringer; 3) der gives Lejere, Fæstere og Forpagtere Adgang

til Laan af offentlige Midler paa meget billige Vilkaar, naar de ville købe den Ejendom, de har haft i Leje, Fæste eller Forpagtning.

Omfattende og betydningsfuld, som denne Reform var, naaede den dog langt fra til Ondets Rod. Den værste Skade, de altfor høje Afgifter, stod endnu tilbage, og Gladstone vægrede sig bestemt ved at gaa ind paa nogen Fastsættelse af Afgiftens Størrelse paa anden Maade end ved frivillig Overenskomst mellem Parterne Men det, der først og fremmest hindrede Landakten fra at naa den tilsigtede Virkning, var Modsætningen mellem Nationaliteterne, det Aarhundreder gamle Had mod de fremmede Godsejere, der i Reglen aldrig satte deres Fod i Landet, men fra det fjærne sugede dets Marv. Gladstone endte sin store Tale ved Lovens Forelæggelse med at udtale den Fortrøstning, at om end Loven kun langsomt kunde vise sine heldbringende Virkninger, vilde den nulevende Generation dog faa at se, hvorledes den vilde gøre Irland fredeligt, smilende og lykkeligt og fæstne Unionen ved de eneste varige Baand: frivillig Samfølelse og Hengivenhed. Dette, saa vel som hans Bemærkning ved Fremlæggelsen af den irske Universitetslov 3 Aar efter, »at Parlamentet ved at vedtage den vilde gøre en Ende paa Irlands religiøse og sociale Brøst«, vidner om, at hans Blik endnu langt fra var trængt ind til Spørgsmaalets Kærne. Det var det bestaaende Godssystem og selve det engelske Regimente, der var Stammen paa »det irske Upastræ«, og saa længe man lod den blive, vilde der altid vokse nye Grene ud, hvor mange man end fik hugget af. Gladstone derimod troede vedblivende paa Muligheden af en Forsoning mellem Godsejer og Fæster, mellem engelsk og irsk Nationalitet, og denne Tro skulde volde ham de pinefuldeste Skuffelser.

Landakten, der af de konservative betegnedes som en legal Plyndring af den engelsk-irske Godsejerstand, har aldrig tilfredsstillet Irlænderne. Den har stiftet uberegnelig megen Gavn i Irland, men det var kun Smaating imod hvad det nationale Parti ventede sig af sine Fordringers fulde Gennemførelse. Mod Slutningen af Beaconsfields Administration begyndte Irland at samle sig til en selvstændig Kraftudfoldelse. Nationalisterne underordnede sig Parnells Ledelse, og *Landliguen* stiftedes. Bag dennes Feltraab: *Ingen Godsejere mere* laa Fordringen om *Home—Rule*, og de parlamentariske Ledere lagde ingen Skjul paa, at national Selvstændighed var deres egentlige Maal. Da Gladstone, til Dels ved

Irlændernes Understøttelse, havde faaet Magten i 1880, var det klart nok, at vanskelige Tider forestod. Allerede nu at proklamere Tilslutning til den irske Selvstyrelsesfordring havde været politisk ugørligt for ham: det liberale Parti maatte gøre endnu bitrere Erfaringer, inden det fik Øjnene saa vidt op, at det vilde tillade sin Leder at opstille et saadant Program. Hvad man kan bebrejde Gladstone er altsaa ikke, at han undlod dette, men vel den Mangel paa politisk Fremsyn, der gjorde, at han paany fæstede Lid til Kompromisforanstaltninger og ikke var klar over, at alt andet nu kun var at betragte som foreløbige Hvilepunkter paa Vejen, men at Maalet, der intet Øjeblik maatte tabes af Sigte, var den irske Selvstyrelse. Det gjaldt at opdrage England til at finde sig i denne Tanke, inden Irland var blevet stærkt nok til at sætte Vilkaarene. Og den Dag vilde komme, — det var ikke svært at indse. Er der først et sluttet irsk Nationalparti under en energisk og fuldt ud hensynsløs Ledelse, vil det være et Tidsspørgsmaal, naar det raader for, hvem der skal være Herre i England og derigennem tvinger sine Fordringer frem. Gladstone stolede paa, at han skulde vinde det irske Partis Taknemmelighed og knytte det til sig, men Parnell regnede bedre end han. Selv om ikke den ulykkelige Tvangspolitik var kommen imellem, vilde Irlændernes Fremgangsmaade have været den samme: at drive de liberale saa langt med som muligt, for saa ved den første Standsning at forlade dem og kaste al Kraft paa at bringe Torierne op til omtrent samme Tal som de liberale: saa kunde de beherske dem begge.

Gladstones Landakt af 1881 er i og for sig et dygtigt og energisk Lovarbejde. Den bryder dristigt med hævdvundne engelske Fordomme og bæres helt igennem af varm Følelse for Irland. Hovedbestemmelsen er den, at alle Fæstere, Forpagtere eller Lejehusmænd i Irland, der tro at betale for høj Afgift, kan indanke Sagen for særlig dertil indrettede Kommissioner, som saa efter frit Skøn bestemmer Afgiftens Størrelse for de følgende 15 Aar. Ejeren kan i dette Tidsrum ikke opsige Kontrakten, undtagen hvis den bevislig misligholdes af Lejeren. End videre er der givet Fæstere, Forpagtere og Lejere en udstrakt Adgang til at overdrage andre deres Ret efter Kontrakten, samt til at erhverve Selvejendom ved Laan af offentlige Midler.

Tanken med denne Landakt, som med den forrige, var at sikre Fred og Orden i Irland, samt at knytte det irske Folk

nærmere til England. Aldrig har dog en Lov mere fuldstændig forfejlet sin Hensigt end denne, og det endskønt den gennemgaaende blev ført ud i Livet i den Aand, i hvilken den var given; de nye Landbokommissioner nedsatte saaledes i Gennemsnit Afgifterne med 25 % til de irske Godsejeres store Forbitrelse. Skylden for, at Virkningen snarest blev den modsatte end den tilsigtede, ligger heller ikke i Loven selv, men i den Situation, der var indtraadt allerede før dens Fremkomst. I 1880 indtraadte der Misvækst i Irland, hvilket som sædvanlig medførte ligefrem Hungersnød i forskellige Dele af Landet. De smaa Fæstere etc. kunde ikke betale deres Afgifter og blev rask væk satte fra Hus og Jord af de forbitrede Godsejere, der vidste, at de stod foran en ny »Plyndring«. Det irske Parti fordrede nu, at der hurtigst muligt skulde gennemføres Bestemmelser om Forlængelsen af Fristen for Afgifternes Betaling og Udvidelse af Godsejernes Erstatningspligt i Tilfælde af Udsættelse. Regeringen indbragte også i Samlingen 1880 et Forslag i denne Retning, der i det hele tilfredsstillede de irske Førere, men, efter at være vedtaget i Underhuset, forkastedes det i August Maaned af Lorderne. Regeringen havde ikke anvendt noget særligt Pres for at drive det igennem og lod efter Forkastelsen foreløbig Sagen falde. Dette blev af afgørende Betydning for Gladstones irske Politik. Parnell og Landliguen mente sig narrede og rettede en yderst voldsom Agitation mod Regeringen, særlig mod Ministeren for Irland, Forster. De hidsende Talers Virkning forstærkedes mangefold af Hungeren, og snart havde de agrariske Forbrydelser naaet et Omfang, man ikke havde set Mage til siden den store Hungersnød i Fyrrerne. Der gik ikke en Dag, hvor man ikke hørte om Drab paa en Godsejer eller Godsforvalter, Lemlæstelse af boycottede Personers Kvæg, Ildspaasættelse og Vold mod Fæstere, der havde taget Jord, som var bleven ledig ved den tidligere Fæsters Udsættelse etc. etc. Forster anvendte den bestaaende Lovgivning med yderste Strænghed mod Urostifterne, men lige meget hjalp det. Der blev rejst Sag mod Parnell, Dillon og flere andre fremragende irske Ledere for statsforbryderske Udtalelser, men Juryen kunde ikke blive enig, og Sagen maatte opgives. Rundt om i Irland saa man Juryer frikende Folk for aabenlyse Forbrydelser mod Liv og Ejendom. Kort sagt, det irske Samfund var i fuld Opløsning, og Parnell, *Irlands ukronede Konge*, havde mange

Gange mere Magt i Landet end den engelske Regering med sine 30,000 Mand Gendarmer og Militær.

Overfor denne Nødstilstand — der med Nødvendighed atter og atter maa gentage sig, saa længe Irland skal leve under det engelske Herredømme — besluttede da Regeringen at gribe til det gamle, ofte prøvede og altid glippede Middel, en Tvangslov. Den under det konservative Ministerium bestaaende var bleven ophævet ved Gladstones Tiltrædelse; nu forelagdes ved Begyndelsen af Samlingen 1881 en ny, der var langt strængere end den tidligere og tillod Lord-Statholderen paa ubestemt Tid at holde enhver arresteret, der forekom ham farlig for den offentlige Orden. Loven var i Øjeblikket uundgaaelig. Nødstilstanden i Irland var naaet til et Punkt, der maatte bringe enhver Regering til Fortvivlelse. Hele den moderate Fløj af det liberale Parti forlangte en Tvangslov, og selv Mænd som Bright og Chamberlain forsvarede den som en sørgelig Nødvendighed. Men det, at Begivenhedernes egen Magt tvang Gladstone til at give sit Minde til en Forholdsregel, der paa Forhaand ganske ødelagde Virkningen af det store Freds- og Forsoningsbudskab, han gennem Landakten vilde bringe Irland, viser bedst, at hans Politik endnu ikke var naaet tilstrækkeligt i Dybden til at være Situationens Krav voksen.

Saa fulgte Debaterne om Tvangsloven med deres uhørte, dybt nedværdigede Skandaloptrin: Møder paa over 40 Timer, Formandens nødtvungne Brud paa Husets ældgamle Regler, Udvisning af irske Medlemmer, Skældsord og Forhaanelser over alle Grænser. I Sandhed! Irland havde sluppet alle sine Djævle løs mod Arvefjenden, og det kunde nyde sin Hævn. Endelig blev da Tvangsloven vedtagen, og saa indbragtes den længe bebudede Landakt. Det irske Parti pressede Ministeriet til de yderst mulige Indrømmelser, men ikke des mindre var al Taknemmelighedsfølelse paa Forhaand udslukt baade hos Lederne og Befolkningen. Loven betragtedes nu nærmest som et Forsøg fra Ministeriets Side paa at sætte Irlænderne Blaar i Øjnene og fiske efter lidt af sin gamle Popularitet.

Parlamentsferien bragte nye Magthandlinger fra Regeringens Side: Landliguen blev forbudt, Parnell og flere andre af Nationalisternes parlamentariske Ledere fængsledes og holdtes indespærrede langt ind i Parlamentssamlingen 1882. Kun den yderste Grad af Ophidselse hos Regeringen og det hele engelske Samfund kan for-

klare denne Voldshandling, der var lige saa uklog i politisk Henseende som stridende mod det liberale Partis nedarvede Grundsætninger. Enkelte af Gladstones Udtalelser fra denne Tid vidne om en Lidenskab, der havde en ganske sygelig Karakter. Den irske Obstruktionspolitik med dens Nattemøder og ophidsende Scener havde rystet den gamle Førers Sundhed, og man kan forstaa, at selv et Jærnhelbred kunde give tabt overfor saadanne Stormløb. Fra Irland kom der selvfølgelig kun slette Efterretninger. Landliguen havde i Virkeligheden repræsenteret et forholdsvis moderat Standpunkt og ved mange Lejligheder holdt de vildeste Lidenskaber i Ave. Nu lod Førerne det gaa med løse Tøjler. Et Manifest, undertegnet bl. a. af Parnell, opfordrede alle irske Patrioter til at ophøre med at betale Forpagtningsafgift, og Opfordringen blev fulgt i stort Omfang. De hemmelige Selskaber kom til Dels til at indtage Landliguens Plads, og Mord og Voldshandlinger blev hyppigere end nogensinde.

Ingen, der har overværet Underhusets Møder i Vinteren 1882, vil let glemme de irske Debaters uendelige Pinagtighed. Parnelliterne satte alle Hensyn til Side og anfaldt Gladstone og Forster med de vildeste Injurier. Jeg ved ikke, hvad der var pinligst, at se den Mand, som Irland skylder mere end nogen anden engelsk Politiker, som havde paataget sig og til Dels udført det Kæmpehverv at oprette sit Lands Aarhundreder gamle Uret mod Irland, sidde der træt og sammensunken paa Ministerbænken med det irske Partis Skældsord og Haansraab skingrende i sit Øre, — eller at høre ham i en Lidenskab, der ikke var ham værdig, kaste sig ind i Kampen mod dem.

En mindre Mand vilde under disse Forhold være dreven yderligere ud i Tvangspolitiken; saaledes gik det Forster og mange med ham. Men i Gladstones Aand er der en Grøde, som intet kan standse og en sjælelig Storhed, der vel for en Stund kan sættes i Knæ, men aldrig lader sig trykke ned til Middelmaadighedens Jævnmaal. Midt i Kampens golde Bitterhed spirede der hos ham en Erkendelse af Modstandernes relative Ret, en Anelse om, at Knudens Løsning var at søge netop i den Tanke, i hvilken Storbritanniens forenede konservativ-liberale Bornerthed saa' Kulminationen af alle landsforræderske Planer. At give denne Tanke Ord var i 1882 den modigste Handling, en engelsk Premierminister overhovedet kunde udføre, men Gladstone veg ikke tilbage derfor. Den Erklæring, han i Februar Maaned i Anledning af en *Home-*

Rule Tale af O'Sullivan afgav om sin principielle Villighed til at gaa ind paa den irske Selvstyrelsestanke, under Forudsætning af, at Rigsenheden ikke tilintetgjordes, vakte en overordentlig Sensation. Sexton, en af det parnellitiske Partis betydeligste Mænd, bevidnede ham sin »Respekt og Beundring«, men blandt konservative og liberale var der stor Uro. *Daily News* og de andre liberale Hovedorganer søgte at lægge saa lidt ind i Talen som muligt, medens de radikale Blade modtog den som et godt Fremtidsvarsel.

Det var ikke første Gang, Gladstone havde slaaet paa udvidet Selvstyrelse i Irland, men først nu betød hans Ord en Imødekommen af Nationalisternes Fordringer. Foreløbig skete der dog ingen Forandring i Situationen, men henad Foraaret viste der sig ogsaa i Praksis Tegn paa en Vending i Ministeriets Politik, og i Begyndelsen af Maj løslodes de fængslede irske Parlamentsmedlemmer, samtidig med at Forster forlod Ministeriet og det irske Statholderembede ombesattes. Det har sikkert kostet Gladstone og Chamberlain en haard Kamp at naa saa vidt, ti i alle irske Sager var den gammel-liberale Fløj mægtig indenfor Kabinetet, men nu var Vendingen gjort og Aftaler mellem Gladstone og det irske Partis Ledere syntes yderligere at sikre Fremtiden. Da kom med overraskende og ødelæggende Virkning Mordet paa Lord Cavendish og Burke d. 6. Maj. Med et var alle Udsigter til en fredelig Løsning forsvundne. Ganske vist udtalte Parnell og hans Venner deres Afsky for Forbrydelsen, og det blev i England gennemgaaende ikke betvivlet, at denne Erklæring var oprigtig ment, men alligevel var Stemningen i Landet nu afgjort for at vende tilbage til den gamle Vej. Lord Hartingtons Fraktion fik med Lethed Overvægt i Kabinetet, Tvangsloven blev ikke hævet men blot erstattet med en ny og strængere, og de politiske Fængslinger begyndte igen at høre til Dagens Orden ligesom deres Modstykker: Obstruktionspolitik og agrariske Forbrydelser. Det hjalp overfor dette kun lidet, at Gladstone i dette og det følgende Aar gennemførte en Lov om Afgifts-Restancer og andre Reformer, der i og for sig ydede den irske Befolkning overordentlig store Fordele. Forsoning var og blev nu en Umulighed: ved Valgene 1885 kastede Parnell sine Tropper i Ilden mod Gladstone, og Udfaldet blev, at det nu er det irske Nationalparti, der behersker Englands parlamentariske Liv.

Efter Valgene har Gladstone definitivt taget sit Parti, og det synes nu, som om han vil sætte al sin Indflydelse ind paa at gennemføre *Home—Rule*-Tanken under en eller anden Form. Han vil ikke under nogen Omstændighed finde sig i Irlands fuldstændige Udskillelse fra England, men i saa Henseende samstemmer han med Parnell. Fælles Regent, Udenrigspolitik og Forsvarsvæsen samt et fælles Parlament for de fælles Anliggender: derom er man i ethvert Tilfælde enig. Vanskeligheden vil ligge i Afgørelsen af hvad der ellers skal regnes til fælles og hvad til særlige Anliggender samt i Fastsættelsen af Garantier for det engelsk-protestantiske Mindretal i Irland. Om det vil lykkes Gladstone at gennemføre sin Tanke er det selvfølgelig umuligt endnu at have nogen Mening. Sandsynligvis vil den Kamp, der forestaar, blive den bitreste, England i dette Aarhundrede har set. og man kan allerede skønne, at den vil medføre en fuldstændig Omdannelse af Partiforholdene. Valget af John Morley, der er en bestemt Tilhænger af *Home—Rule*, til Minister for Irland tyder paa, at Gladstone vil gaa frem med en høj Grad af Energi, og at han har beredt sig paa et fuldstændigt Brud med Gammelwhiggerne. Aldrig har Englands Skæbne saa ubetinget som nu været knyttet til Gladstone og hans Politik. I en Alder, hvor andre berede sig til at afslutte deres Livs Gerning, begynder han en Kamp, hvis Virkninger vil række gennem Aarhundreder.

VI.

En Vurdering af Gladstones Udenrigspolitik vilde føre os langt ud over Rammen for denne Fremstilling. Jeg skal derfor nøjes med blotte Antydninger.

Paa Udenrigspolitikens Omraade har Gladstone — saa vidt man efter hans offentlige Udtalelser kan skønne — ingen Vending foretaget. Cannings Grundsætninger, som han var opfostret med, har han med stigende Modenhed og Styrke gjort gældende gennem hele sit politiske Liv. Grundtanken i hans internationale Program findes allerede klart udtrykt i den berømte Pacifico-Tale 1850*). Mod Lord Palmerstons »civis Romanus sum« satte han en kraftig Advarsel mod at drive England ind paa en lignende Indblandings- og Erobringspolitik overfor svagere Magter, som den, der førtes

*) Se Tilskueren 1884, S. 249—50.

af Oldtidens Rom og opstillede i Stedet et ganske andet Ideal: det »at anerkende de svages Ligeberettigelse med de stærke« og »Broderskabet mellem Nationerne«. Han tugtede modigt den engelske Nations Hang til at se med Ringeagt ned paa fremmede Folkeslag og optræde som ukaldet Hovmester ved enhver Lejlighed og opfordrede sine Landsmænd til »at handle mod andre, som de vilde, der skulde handles mod dem selv.«

I senere Aar er det især gennem Kampen mod Lord Beaconsfields brammende og letfærdige Udenrigspolitik, at Gladstones Ideer paa dette Omraade har udviklet sig. Den karakteristiske Modsætning mellem ham og hans Rival er den, at han ser Udenrigspolitiken ikke som den vigtigste Side af Statens Virksomhed, men som et blandt flere Midler til at naa det, der er den hele Statsvirksomheds Maal: den størst mulige Lykke og Udvikling for det engelske Borgersamfund. For Gladstone bliver det derfor en Hovedindvending mod den storstilede »Rigspolitik«, at den sluger Englands aandelige og økonomiske Kræfter, der have saa rig Anvendelse paa det indre Reformarbejdes Omraade. Han udvikler atter og atter, hvorledes Statsgældens Forrentning og Militærbudgetet trykker hele den indre Udvikling, hvorledes der paa omtrent intet af den indre Styrelses Omraader bliver arbejdet med den Energi og Kundskab, som Opgaverne kræve og hvorledes enhver ny Anneksion, enhver Udvidelse af Virksomheden udad til berøver Landet noget af dets i Forvejen utilstrækkelige Arbejds- og Pengekraft. Ganske vist fordømmer han ikke alle Krige og al Indblanding i fremmede Staters Anliggender, men han vil, at intet i denne Retning maa foretages uden den yderste Nødvendighed, Heller ikke er det hans Tanke, at England skal søge at skille sig af med sine koloniale Besiddelser, for ene at kunne tænke paa sine egne Anliggender, men han tager indtrængende Ordet for, at man hellere maa indskrænke end udvide sig, og at man uden Modstand bør lade Kolonierne skille sig fra Moderlandet, efterhaanden som de blive modne for Selvstyrelse og ønske at være selvstændige. Saare karakteristisk er hans Betragtning af Englands Forhold til Indien. Han betragter Englands Opgave her som en rent civilisatorisk, men erkender samtidig, at denne Opgave til Dels vanrøgtes paa en uforsvarlig Maade. Problemer som den indiske Hærs Forøgelse og en »videnskabelig Grænse« træde derfor for ham ganske i Baggrunden for det store: hvorledes skal England naa til at fyldestgøre det uhyre Ansvar, det har paataget

sig overfor den indiske Befolkning, hvorledes skal det knytte denne Befolkning til sig ved gensidig Velviljes og Interesses Baand? Atter ser han Tingene fra et »indre« Standpunkt og hudfletter med bitter Haan den gængse engelske Opfattelse af Indien som en engelsk Domæne, som det blot gælder om at holde fremmede Fingre fra.

Én Ledestjærne for Gladstones hele udenrigs-politiske Opfattelse har været hans fuldstændige Mangel paa engelsk Chauvinisme, en anden hans oprigtige Afsky for Krig. Det er vanskeligt at tænke sig noget skønnere end den Forening af ædel national Stolthed og Beredvillighed til at erkende andre Nationers Fortrin og selvstændige Ret, som altid findes i Gladstones Udtalelser. Han er stolt af at være Englænder, men kun saa længe England strider for Ret og Frihed. Handler det imod denne sin Mission, har ingen modigere kunnet sige det Sandheden end han. Det er ogsaa ejendommeligt at se ham roligt anerkende, at Amerika efter al Sandsynlighed i en ikke fjærn Fremtid vil sætte England i Skygge; sligt har ikke mange engelske Politikere dristet sig til at udtale, selv om de tænkte det.

Ingen nulevende Statsmand har været saa ivrig Fredsven og udrettet saa meget for Fredens Bevarelse som Gladstone. Han sad ganske vist i det Ministerium, der begyndte Krimkrigen, men om han end erkendte denne Krigs politiske Berettigelse, gik han dog kun ugærne og tvungen med til den og forsømte ingen Lejlighed til at virke for Fred. Han var f. Eks. bestemt imod ikke at nøjes med Ruslands Indrømmelser paa Wienerkonferencen og advarede mod at føre Krigen videre for »den militære Æres« Skyld. Som Førsteminister fik han Lejlighed nok til at vise Ægtheden af sin Kærlighed til Freden. Amerikas Erstatningsfordringer i Anledning af Krydseren *Alabama* og andre Kapere, hvis Udrustning og Afsejling den engelske Regering havde set gennem Fingre med, endskønt den vidste, at de var bestemt til Kapertogt mod Nordstaterne, havde nær givet Anledning til Krig mellem de to Lande. Stemningen i England var saa ophidset, at der skulde en høj Grad af Energi og moralsk Mod til at drive igennem, at Sagen indankedes for en Voldgiftsret og end mere til at bøje sig for Kendelsen, da den ganske gik England imod. Gladstones Holdning i denne Sag blev et vægtigt Agitationsmiddel i de konservatives Haand, men den Tak, som baade Samtid og Eftertid skylder ham for Fredens Bevarelse, bliver ikke mindre for det. —

At han under sit andet Ministerium trodsede den engelske Nationalforfængelighed ved at ende den Krig mod Boerne, som den forrige Regerings Anneksionspolitik havde fremkaldt, med at indrømme det uretfærdig undertrykte Folk den Frihed, det saa kækt havde vidst at kæmpe for, er et nyt Eksempel paa en Opfattelse af internationale Spørgsmaal, der des værre er næsten enestaaende i Historien. Det vise og noble i Gladstones Handling træder kun saa meget stærkere frem ved den yderst ugunstige Modtagelse, den gennemgaaende fik i England. Det Par Træfninger, der havde været, var faldne ugunstigt ud for Englænderne, og de engelske Patrioter, der her følte sig sikre paa for billig Pris at kunne komme til at »tvætte Englands Ære ren«, protesterede indigneret mod, at man sluttede Fred, inden et passende Antal Boerer var bleven slagtede til Gengæld.

Hvad her er fremdraget, er ingenlunde de eneste Eksempler paa, at Gladstone i sin Udenrigspolitik er bleven sine Principer tro, men des værre har der ogsaa været Tilfælde, hvor Teori og Praksis har staaet i sørgelig Modsætning. Dette gælder dog væsentlig kun om hans ægyptiske Politik i Firserne. Det er sandt nok, at den af Beaconsfield etablerede Finanskontrol var Udgangspunktet for den hele Misère, men derfor bliver Aleksandrias Bombardement, Felttoget mod Arabi, Interventionen i Sudan og alt hvad dertil hører ikke mindre beklagelige Fejlgreb, som bl. a. ogsaa have vist deres ødelæggende Virkninger paa Finanspolitiken, der før var de Gladstoneske Administrationers Stolthed. Den underlige Afveksling af Passivitet og springvis Handling, præget af næsten brutal Energi er et af de mindst tiltalende Stykker Historie, man kan se. Der er helt igennem noget af en ond Samvittighed over denne Politik. Den var i sin Grund fredelig anlagt, men den forrige Regerings Aand havde inficeret den officielle Verdens Atmosfære og selve den offentlige Mening, og Regeringen var ikke stærk nok til i Længden at modstaa Smitten.

De Udslag af »Rigspolitikens« Aand. der undertiden viste sig, kom som Raptus'er, som man havde Fornemmelsen af, at Regeringen bagefter skammede sig over og gærne saa vidt muligt vilde udslette Virkningerne af. Derfor blev det hele saa ganske blottet for Mening og Plan. — Naturligvis vilde det være ubilligt at kaste Ansvaret for hele denne Politik over paa Gladstone alene. Sandsynligvis har han i Enkelthederne ladet sin Udenrigsminister have ganske frie Hænder, og mulig er det hans Whig-

Kolleger, der har fremtvunget de mange Inkonsekvenser, men i ethvert Tilfælde maa man da bebrejde ham, at han har ladet det skorte paa tilstrækkelig Ledelse.

Gladstones Skikkelse er ikke en af dem, der ved første Øjekast tiltvinge sig Opmærksomhed. Som jeg saa ham i Parlamentssamlingen 1882, var hans Legeme en Oldings. Det var stundum kun med Besvær han vaklede hen til sin Plads i Huset, Øjnene var trætte, Ansigtet furet og blegt. Saa meget des større var Virkningen, naar han rejste sig for at tale. Da var det det britiske Riges Hersker, man saa for sig. Øjnene, de underlig dybe og tankerige Øjne, fik Liv, den hele Skikkelse Spændkraft. Og hvilken Stemme! dens Bøjelighed og rene Klang er nok til at holde en Forsamling i lyttende Tavshed. Gladstone har som Taler adskillige Mangler, men man glemmer dem alle, mens man hører ham. Hans Argumentation er af en sjælden indtrængende Kraft, men Omhuen for at faa alt med og afvæbne alle tænkelige Indvendinger forleder ham til en saadan Mængde af Sidebetragtninger, at Talerne ved Læsning ofte virke trættende. Han er mere grundig end klar, mere overtalende end rammende. Ikke sjælden bliver han patetisk, skønt aldrig hul. Men, som sagt, saa længe man er under hans Tryllemagt, glemmer man al Analyse og al Kritik. Ingen kan lægge en saadan Overbevisningens Kraft i sin Tale, som han; Personen bliver ét med Talen og drager mægtigt Hjærterne til sig. Han er som Taler tillige Partifører. Paa afgørende Punkter vender han sig halvt om til Flokken bagved, for at sikre sig, at den lystrer hans Stemning. Hans energiske Gestus ligesom sporer den til Bifald. og naar det saa bruser øredøvende frem om ham, vender han sig mod Modstandernes sluttede Rækker og slynger med ny Styrke sine vægtigste Grunde, sin lødigste Patos mod dem.

Som hans Veltalenhed — ved sine Fejl ikke mindre end ved sine Fortrin — tager hans Landsmænds Hjærter fangne, saaledes hans Personlighed i det hele. De fleste dygtige Englændere har lidt af Tusendkunstneren ved sig: det er deres Stolthed at forstaa sig paa alt og vide Besked om de forunderligste Ting. Derfor har det været en stærkt medvirkende Aarsag til Gladstones Popularitet, at hans Interesse og Virksomhed har spredt sig over et saa utrolig udstrakt Omraade. Det morer og smigrer den

engelske Borgermand, at Nationens største Mand, foruden at sidd inde med en uopnaaet Rigdom af politisk Indsigt og Erfaring, ogsaa er en fremragende Teolog og har skrevet tykke Bøger om de homeriske Digte, ja endog har holdt Foredrag om Havedyrkning og Tillavning af Oksehalesuppe, ligesom han ikke viger for nogen, naar det gælder at fælde et Træ efter alle Kunstens Regler. Rigtignok viser en nærmere Betragtning, at denne Mangesidighed ikke er saa vidunderlig, som den ved første Øjekast synes. Gladstone har i Piecer og Tidsskriftsartikler behandlet et Utal af forskelligartede Æmner, men paa mange Omraader er hans Kundskab mere omfattende end dybtgaaende, og det skorter ham ofte i ikke ringe Grad paa Kritik, ikke mindst i hans homeriske Studier. Om dette spørger imidlertid de fleste af hans Landsmænd ikke: de nøjes med andagtsfuld Beundring.

Som Gladstone er den, der ved sin Personligheds Magt ene har formaaet at holde de ældre og yngre Retninger indenfor det liberale Parti samlede, saaledes er han i Englands Historie bleven Bindeleddet mellem den gamle og den ny Tid. Han er Hovedrepræsentanten for den vældige Omformning af det britiske Riges politiske og sociale Forhold, som Tiden efter 1832 har været Vidne til. Ikke blot har han været den betydeligste ledende Kraft i hele Omformningsprocessen, men han er selve denne Udviklings Personifikation. De Tanker, der har omdannet det engelske Samfund, er ikke traadt ud i Livet, før de under svære Veer har brudt sig Vej i hans Indre. Deraf hans enestaaende Magt og Betydning, deraf ogsaa hans store Svagheder. De, der sværme for hele Standpunkter, vil ikke finde deres Mand i Gladstone. Vilde man ham ondt, kunde man sige, at han helt igennem er Halvhedens Mand. Paa intet Punkt er hans Udvikling færdig og afsluttet. Paa intet Omraade er han trængt helt til Bunden, intet Spørgsmaal har han fra først af formaaet at overskue i hele dets Udstrækning. Overalt — i det kirkelige, det sociale, det irske, de internationale Spørgsmaal — har hans Vej været hæmmet af overlevede Ideers Slakker. Men med langt større Ret end en Halvhedens kunde man kalde ham en Udviklingens Mand. Det er sandt, han er halv og ufærdig, men paa samme Maade som Tiden og Udviklingen er det. Han er ogsaa ustandselig fremadskridende som selve Udviklingen. Hans Vej gaar som den i Slyngninger og Bugter, men i intet levende Menneske har Fremskridtets Aand arbejdet saa rastløst, saa uimodstaaeligt som i ham.

Der er noget af en Naturkrafts ufejlbare, roligt fremadskridende Vælde i denne Mands Gerning.

Stundum har jeg fra Underhusets Tilhørerplads, naar det led mod Morgen og Trætheden sænkede sig over Huset, set mer end ét Blik hvile med kærlighedsfuld Beundring paa den ældede, sammensunkne Skikkelse paa Ministerbænken, der syntes snart at have baaret nok af Livets Hede og Byrde. Ogsaa en fremmed kunde forstaa det Sprog, som disse Blikke talte. Gladstone fortjæner mere end nogen anden Statsmand, at Folkets Kærlighed hviler over hans Alderdom. I det sidste halve Aarhundrede er ingen engelsk Reform af Betydning gennemført, uden at han har haft en væsentlig, oftest den ledende Del deri. Han er ældet under en aldrig hvilende Kamp for Englands Storhed og Lykke, og mer end én af hans Handlinger kaster Lys over dets Fremtids Vej.

N. Neergaard.

Til denne Fremstilling er i Særdeleshed benyttet: W. E. Gladstone: Gleanings of past years. I—VII. (En Samling Tidsskriftsartikler og mindre Afhandlinger fra Aarene 1843—79). — The State in its relations with the church. — The financial statements of 1853, 1860—63. — Reform Speeches 1866. — R. Masheder: W. E. Gladstone. — G. B. Smith: The life of W. E. Gladstone. — J. Mc. Carthy: England under Gladstone 1880—84. — Hansard: Parliamentary Debates; passim. — The Annual Register.

Der er Tonedis i Skoven.

Der er Tonedis i Skoven som en sagte-vugget Strøm,
dufttung, krydret Blomsteraande, hidsende som Feberdrøm.
Der er angst Forventnings-Skælven i det sarte Jomfruløv, —
og i Luften elskovskaade, lette Sky'r af Blomsterstøv.

Der er Tonedis i Skoven, alt som Natten rykker nær;
alting klamrer sig til Dagen i et graadigt, vildt Begær,
nytter ud dens sidste Timer, savnende enhver, som gik
i en Angst for Nattens kolde, taageslørte Stjærneblik.

Der er Tonedis i Skoven — Dagen bæres bort paa Sang, —
og saa tager Natten stille alting i sin stærke Fang.
Og den dybe Angst, som ruged, stryger mildt og lindt den bort,
smelter Dagens mange Toner i sin dybe Grundakkord.

Der er Tonedis i Natten — og fra Grenemørkets Gem
løfter Grødetidens Attraa kækt igen sit Hoved frem.
Let hen over Dammens matte Taagespejl i hvidlig Dunst
frem et vinget Par der sejler, hedt af Foraarsnattens Brunst.

21de Maj 1885.

OSCAR MADSEN.

Tre nye Forfatterinder,

en Anmældelse.

F. C. van der Burgh: „De smaa Tings Magt" (Reitzel). — Aage Vang: „Agnete" (Gad). — Alvilde Prydz: „I Moll" (Hegel).

Siden Fru Gyllembourgs Dage har vor Literatur blandt sine mange Forfatterinder ikke haft ét Damenavn, som det var nødvendigt at standse ved, naar man vilde mærke sig Udviklingens Gang. Clara Raphaels kortvarige Berømmelse skyldtes ikke Kunsten i hendes Virksomhed, og den anonyme Forfatterinde af »En Kvindehistorie« kom ikke længere end til denne Begyndelse.

Da hin lille Fortælling for en halv Snes Aar siden blev udgiven med et Forord af M. Goldschmidt, vakte den ganske vist nogen men langt fra tilstrækkelig Opsigt. Den var ny i sin Metode og ny i sit Indhold. Den havde intet literært Tilsnit. I den nøgterne Form af en Fortællerindes løst sammenbundne Erindringer malede den i udmærket fortalte Enkeltheder en Kvindekarakter, der ikke havde en eneste af de da i Literaturen for nødvendig ansete Egenskaber hos de gode og de onde Mennesker. Den var en Begyndelse paa bar Bund, et Portrætstudie og ikke en fri Digtning om en Kvinde af den og den Art. Alt hvad der meddeltes havde Præget af at være bygget paa umiddelbar Iagttagelse, og var Stilen end hist og her noget gammeldags, var den hele Tone dog et aabenbart Brud med Laveriet paa Fortællekunstens Omraade. Ubekymret for andet end Sandheden fortalte Forfatterinden om en Kærlighedshistorie mellem en ugift Kvinde og en Ægtemand, der gik for sig uden Spor af Anfægtelser hos den kvindelige Part, og Spørgsmaalet om, hvorvidt Ulykken, hun drog over sit Hoved, var Himlens Straf, lod Forfatterinden staa hen. Det var i det smaa en Revolution mod alle gængse Regler, og den kom saa meget mere velgørende, som den foregik Forfatterinden uafvidende. Fortællingen er ganske fordringsløs, kristelig religiøs i sin Tanke-

gang men i sit Følelsesliv gennemarbejdet human. »En Kvindehistorie« er fængslende den Dag i Dag som for ti Aar siden, den er alvorlig, og fortalt med megen Finhed.

Det blev des værre ved dette ene Arbejde fra den anonyme Dames Haand, og hendes Indflydelse paa den kommende Literatur kan vistnok kun have været forsvindende. Saa er det først hos Adda Ravnkilde, at man blandt de kvindelige Skribenter i Danmark paany sporer noget virkeligt nyt. Men dette ildfulde Barn døde, inden hun fik gjort Literaturen de gode Tjænester, som hun drømte om, og det var et alvorligt Tab netop i hint Øjeblik, hvor det var begyndt at se lidt tyndt ud i vore Forfatteres Rækker. Schandorph udgav ganske vist omtrent samtidig en af sine bedste Bøger (»Skovfogedbørnene«) og Esmann traadte op sammen med Elmgaard og Iversen, men J. P. Jacobsen var døende, Drachmann Invalid, og Pontoppidan havde som Rusticus lagt Vaabnene fra sig for med en Luth at gaa udenfor Slagordenen. Hermann Bang fægtede nu som tidligere for sig selv paa et urimeligt Sted af Literaturens Terræn, Edvard Brandes var bleven noget tilbage, Nansen og Otto Benzon viste sig slet ikke.

At der under disse Omstændigheder i Fjor stødte tre vel udrustede Forfatterinder til vor lille literære Skare, var en Begivenhed af ikke ringe Betydning. »Tilskueren« har i et foregaaende Hæfte omtalt den ene af dem, Fru Erna Juel-Hansen, jeg skal denne Gang føje nogle Bemærkninger til om de to andre: van der Burgh og Aage Vang.

De mandlige Betegnelser maa ikke forvirre nogen, det er Damer, man her har for sig, og de skal beholde den Ære, der i den Anledning tilkommer dem. Er det end ikke saa vanskeligt for en Dame at skrive en god Bog, som det er for en Kamél at komme igennem et Naaleøje, saa lægger vore kinesiske Skikke dog endnu Kvinderne betydelige Hindringer i Vejen. Der er saa mangfoldige Hjørner i Livet, som de aldrig naa'r rundt, og skønt megen Viden ganske vist kan gøre Folk rasende, maa det dog endnu fremdeles betragtes som en Vinding for en Forfatter at have Erfaringer fra de flest mulige af Livets Krinkler og Kroge.

De to Damer er i denne Henseende øjensynlig forskellig stillede. Frøken van der Burgh har set meget, Aage Vang vel næppe Halvdelen; men da de begge kun indlader sig paa at skildre Forhold, som de kender, har denne Forskel ikke afgørende Betydning for deres Arbejders indbyrdes Værdi. Det er jo til syvende

og sidst ikke den mere eller mindre omfattende Viden, som det kommer an paa for en Kunstner, det er den Kraft, hvormed han anvender sin Viden, og i denne Retning staar Aage Vang ikke tilbage for sin mere verdenskloge Forgængerske.

Frøken van der Burgh har skrevet to Bøger, før hun i Efteraaret udgav Fortællingen »De smaa Tings Magt«, Aage Vang har paa én Gang sikret sig sin Plads i Literaturen ved »Agnete, Interiør fra et Pigehjærte«, — en Titel, som ligger det sødlig søgte saa nær, at man skulde have forsvoret, bag den at kunne finde Ting, som kom blot nogenlunde udviklede Mennesker ved.

Den Verden, som disse Damer fører os ind i, er ikke den, vi efterhaanden er bleven vante til at skulle kalde den virkelige indenfor de besiddendes Kreds, den, hvori overmaade megen Daarlighed breder sig, hvor kolde Kvinder kæmper med uredelige og sanselig begærlige Mænd, hvor Børnene vanrøgtes, og Slægten gaar til Grunde, det er tvært imod en Verden, som trives nok saa godt med sunde Kvinder og Mænd, der ikke altid lever i Brynde, hvor der vel kan være Forsyndelse og Nød og Græmmelse, men hvor det ikke kommer til den sorte Skændsel og Fortvivlelse.

Til en Forandring kan det jo være ret lærerigt ogsaa en Gang at sysselsætte sine Tanker med denne Del af Tilværelsen, og man kan gøre det saa meget tryggere, som de to Forfatterinder ikke lyver os noget paa; der gives virkelig en saadan Verden. Det er den, der kan kaldes det »gode« Selskab, et Samfund, som ikke lever et eller andet enkelt paaviseligt Sted, men findes overalt, og som kendes paa, at det har en lettere hændelig Moral end den offentlige Menings, en, der ikke er nødt til at skære alt over én Kam, men kan bruges til at dømme det enkelte Tilfælde efter sin Beskaffenhed.

At samme gode Selskab ikke altid gør dette, er unægteligt, men det staar i Forbindelse med det en Gang for alle uforanderlige Faktum, at Menneskene ikke til enhver Tid er, som de burde være, og det ødelægger ikke Kendemærket paa disse Folk, der er hæderligere end sine Omgivelser, — andet vil Navnet jo ikke sige.

Disse to Forfattere viser os da Tidens selskabelige Ansigt. Som de skriver, er Tonen blandt Folk, som er »ude«, — der gør man sig jo altid en Smule mere Umage end hjemme. Naar Flokken saa paany er spredt hver til sin Arne, lægger den offentlige Mening sig atter til Rette i deres Hjærner. En Literaturhistoriker, som ad

Aare vilde betragte Aage Vangs og van der Burghs Skrivemaade som et fuldgyldigt Udtryk for Tidens aandelige Væsen — han kunde have sine Grunde til netop at vælge dem — vilde begaa den Fejl at løfte hele den besiddende Mængde op paa det gode Selskabs Plads. Vi andre, som paa Forhaand kender Forholdene, kan ikke gøre os skyldige i denne Fejltagelse. Er Tilstandene end ikke saa sorte, som det ved noget af en Fejltagelse er blevet anset for moderne at kalde dem, er de dog betydelig mere grumsede, end baade Aage Vang og van der Burgh véd af.

Deres Verden er forholdsvis lys. Strikkestrømpetanternes Herredømme er afskaffet, og man sukker ikke længer under crêpe-Flor-Damernes uhyggelige Inkvisitionstribunaler for det passende. Det er tydeligt, at det literære Gennembrud i Halvfjerdserne har skaffet Luft og Plads for Sind og Sans i denne Verden, man samler sig ikke mere beundrende om den »nordiske« Mø, hun er skrumpet ind til en ganske almindelig Skabning, eller man har skyndt sig at faa hende gift ud i en Præstegaard, hvor hun i Ro kan bringe sit usædvanlig talrige Afkom til Verden. Det er de unge Piger, som har lært noget, og de unge Koner, som vil noget, der for Tiden synes at være de søgte i dette Selskab. Der er over begge Forfatterinders Form en Frejdighed, som viser, at det er forbi med de undvigende Forklaringer og Ord uden Mening, hvor dét gælder Livets alvorlige Anliggender. Man gaar Tingene saa nogenlunde nær ind paa Livet og frygter ikke for, at de unge Piger skal faa at vide, at det at elske en Mand er at ville tilhøre ham. I én Henseende er det ubetinget et Held for Literaturen, at disse to dygtige Forfattere er Damer; man har derved faaet et paalideligt Vidnesbyrd om, hvad det for Tiden »gaar an« at forudsætte som bekendt i det gode Selskab og derved atter en nogenlunde brugelig Maalestok for, hvor langt Aarhundredets Kultur er trængt ind i Samfundet. En mandlig Skribent vilde aldrig paa samme Maade umiddebart kunne røbe, hvor Selskabets Dumhed begynder, og hvor den hører op, og han vilde heller ikke saaledes haarfint kunne føle, hvor Smagens Grænse i det givne Øjeblik er. Som Kulturbilleder vil »De smaa Tings Magt« og »Agnete« bestandig beholde Værdi, de er ægte Frembringelser af den Periode, som har set dem blive til.

Man befinder sig vel i disse Damers Selskab. Frøken van der Burgh er en smal og elegant Skabning med kloge Øjne, høflig og med det afventende Smil i Blikket, som gør, at ikke en-

hver Stymper falder paa at indlade sig i Passiar med hende, Frøken Vang er frisk, som Naturen er det i det fri. Hun har den Ynde, der skaber sig selv sine Love; de er egentlig ikke afvigende fra andres, men gør dog Indtryk af kun at være til for hende. Hun er den mest oprindelige af de to. Ved Frøken van der Burghs Stil bliver man nu og da mindet om Topsøes. Deres Bøger behandler vidt forskellige Æmner, »De smaa Tings Magt«: Herregaardsforhold, »Agnete«: Livet i en Provinslæges Hus, men begge Forfatterinder forenes i en væsentlig godlidende Opfattelse af de Mennesker, de skildrer. De har begge den lykkelige Ævne at kunne se det gode som godt og ikke t. Eks. som Hykleri, hvad der af de som Politimænd og Forhørsdommere udviklede Forfattere jævnlig hævdes som det sikrest sande. Ingen af dem væver dog blot en af Fortællingens Masker i blødsøden Tro paa det ædle. Dette Begreb findes ikke i deres Hjærner, de er for kloge, de véd, at det er saa sjælden, man hugger »det gode« ud af Livet som rent Grundstof, at man gærne kan sige, det forekommer kun sammenblandet med en Mangfoldighed af andre Stoffer, og det er netop den levende Fremstilling af denne Blanding, som har gjort deres Bøger gode. De har saa dertil begge det Lune, der virker i Stilen som Dug paa Blade, der er kølige Farver og Glans over hvad de skriver.

I Frøken Vangs Bog samler Beretningen sig i det væsentlige om én Person, en sund ung Pige, der angribes af Livets Gift eller Livets Balsam, hvad man vil —: Elskov kalder man det. I dette Tilfælde er det vel en Gift, som bliver til Styrkelse. Den unge Pige elsker sin Søsters Brudgom, og det bringer hende til at undfly et Ægteskab, som vilde have berøvet hende Troen paa sig selv, og dernæst til at forlade et Hjem, hvor hun holdes fast i Lediggang og Forkælelse. Man skal læse denne Skildring af en lille Provinsfrøkens Udvikling fra Mø til et Væsen nær en fuldmoden Kvinde, hvis man har Lyst til for en Stund at rense sit Sind for Indtrykkene af alt det vrange og forkvaklede, man har set trippe om paa to spidsnæsede Sko under Skørter i saa mangt et Hjem. Det nyfigne eller blaserte, det golde eller pjankede er her omdannet til Ubekymrethed og ærlig Lidenskab. Agnete er den fuldstændig unge Pige, spæd i Tanker og fripostig tillige, fuld af Uvaner og Sødhed, glad som en Lærke og greben naturligvis af Lede ved Livet; hun danser muntert en Aften saa lang med en straalende Husarofficer, uden at der former sig den mindste

Stump af en Roman i hendes Hjærne; Længslerne sover i hende endnu Børnenes sunde Søvn. Saa overraskes hun af et Frieri og siger ja — dette er en særlig ypperlig Del af Fortællingen. Men da det teologiske Dydsmønster, som har fanget hende ind, umiddelbart derefter rejser sin Vej, falder hun hovedkulds hen i en saa prægtig meningsløs Forelskelse, som blot tænkes kan. Hun giver alt hvad hun har; i hendes Sjæl findes kun én Forestilling, det er ham, hendes Vilje arbejder ikke, Blodet hamrer hans Billede saa fast til hendes eget Væsen, at det staar for hende som umuligt nogensinde mere at blive det kvit, og hun véd fra første Færd, at hendes Kærlighed er haabløs, hun kunde ikke en Gang faa det i sine Tanker, at det kunde være anderledes, det er jo den fraværende Søsters Brudgom. Saa ender det med, da samme Søster Marie er kommen, og hendes egen Forlovede vender tilbage, at hun fortrækker med saa ung og dyb og sund en Sorg, at man tør love hende vel saa smuk en Oprejsning, som Livet skænker: Bevidstheden om de egne Følelsers Værd og en Mand inden Aaret er omme.

Der er en Friskhed over denne unge Piges Hjærtevé, som er paa en særegen Maade betagende. Ikke et Øjeblik dækker dog Forfatterinden noget til, vi gaar alle Sygehistoriens Enkeltheder igennem, endog Forberedelserne til Selvmord, vi faar hver en af de smertelige Trækninger at se, men for vort Blik former der sig Billedet af et kraftigt ungt Væsen, der lider saa haardt, fordi hun er saa urokkelig sund. En skønne Dag er Faren overstaaet, og saa begynder hun Livet fra nyt stærkere end nogensinde tilforn. Forfatterinden siger intet herom, tvært imod vi faar kun at vide, at Agnete selv tror, at hun nu, efter at der har været Flodtid i hendes Sind, maa løbe ud med Ebben, og umuligt er det ikke, at Fortællerinden mener det samme. Men det hjælper ikke: den Kunst, som har formet »Agnete«, formaar ikke at frembringe et Indtryk, der er modsat dens egen Natur. Naar vi lukker Bogen, ser vi i Aanden Flodbølgen komme, der bringer ny Klæg og ny Frugtbarhed til vore Strande.

Der var adskilligt mere at rose ved »Agnete« end netop Skildringen af Bogens Hovedperson. Der er Søsteren Marie med sin Natkappe, sin huslige Puslen og sin ferme Mangel paa Blufærdighed. Hvor er ikke det Optrin godt, da den i al sin Tamhed lækkersultne Marie viser Søsteren Blonderne til de »smaa søde« Hovedpuder, som der en Gang kan blive Brug for. Der er

hele den gode Bygning af Fortællingen, og der er den fuldstændige Ægthed i Samlivet med Naturen. I Skildringen af Tordenvejret er de stærke Ord sat paa med en Kunstforstand, som ikke den fineste Vrager kan røre ved, osv. Men det vilde føre for langt, dette er er jo kun en Anmældelse, som skulde give Folk Lyst til at læse Bogen. Af Mændene er Teologen, Fætter Anton den bedste. Jæger, der spiller saa stor en Rolle i Agnetes Liv, er stillet i for dyb en Slagskygge af selve det Lys, der udgaar fra hans Isse; man kan ikke ret faa fat i Personen.

»De smaa Tings Magt« er en rigere Bog end »Agnete«, den bevæger sig paa et større Omraade og tager flere Mennesker under Behandling. Om den tillige er klogere, er ikke let at afgøre, Opgaverne er saa forskellige. Frøken van der Burgh skildrer en Samling Individer, der kun kender Lidenskaberne i omsat Form. De springer hos dem ikke umiddelbart fra Hjærte og Nyrer, eller hvor det nu er de opstaa, til Hjærnen, men brydes paa Vejen af noget, der kunde kaldes Velopdragethedens Strømkæntrer eller Fordeler. Indtrykkene tænder derfor ikke pludselige og voldsomme Beslutninger; de kan være snigende og stærke nok, men de skaber ikke »Scener«, heller ikke Scener i Individet selv. Blandt disse Mennesker vil det ikke være muligt at støde paa en but lille Pige, der vrider Hænderne og stirrer mod et Søm i Væggen, hvor hun tænker sig, at hendes unge Legeme skal hænge til Skræk for de efterlevende; man møder en ung Dame, der naar hun kommer fra Bal, lader den søvndrukne Kammerpige gaa til Ro, for at hun selv kan blive siddende indhyllet i et Shawl, indtil hun har faaet en ordentlig Forkølelse paa Halsen, og saa smutter forskrækket i Sæng. Det er en anden Sort Mennesker, her er er Tale om, end dem i »Agnete«.

Bogens Fortrin beror først og fremmest paa Forfatterindens sikre Herredømme over sit Stof. Som om det var den letteste Ting af Verden finder hun rede i alle de smaa Sjælerørelser, der tilsammen danner disse forholdsvis rolige Tilværelsers Pine eller Behag, og ikke paa noget Sted tager hun fejl af Følelsernes Art. Hendes Udtryksmaade er lige saa lempelig, som Omgangstonen og Tankerne er det i denne Kreds. Hun peger paa hver enkelt Ting med et Smil eller en deltagende Mine, og naar vi har læst Bogen til Ende, har vi som ved en Samtale i en Vindusfordybning faaet en Rigdom af Iagttagelser at høre, der har

holdt vor Opmærksomhed fangen indtil det sidste Minut, fordi alt var saa rigtig set og saa fint i Indhold og Form.

En stor Del af Bogen handler om Mænd, og det er ikke den mindst værdifulde. Frøken van der Burgh har i sine i 1884 udgivne »Skitser« skrevet Fortællingen »En Skæbne«, der lovede godt i saa Henseende, men ved denne Lejlighed har hun mere end indfriet de givne Løfter. Pastor Vogn Vognsen er en udmærket Figur. Mænd plejer ikke at tro synderlig paa Kvinders Ævne til at »se« dem, denne Forfatterinde kan det. Om det saa er den vel forborgne Natside af deres Liv, véd hun Besked, og naar hun ikke dvæler videre ved den, ligger det dels i hendes Tro paa, at denne Del af Mændenes Liv dog mulig ikke spiller en saa betydelig Rolle hos et overvejende Antal af dem, som det er blevet paastaaet, og dels i et blot og bart Smagshensyn. Frøken van der Burgh har den Mening, at en enkelt Bemærkning under visse Omstændigheder, kan gælde for tyve, og man kan ikke uden videre forkaste denne Opfattelse. Hvorom alting er, gør hendes varsomme Behandling af Mændenes afsides Bedrifter her ingen Skade, der er den bindende Aftale mellem hende og dem, at de ikke tager Vanerne fra denne anden Verden ind i hendes, og der er kun én, der bryder den, men han faar da ogsaa læst og paaskrevet, det er Holk, der bliver paatrængende hin Nat paa Bringumgaard.

Om Vogn Vognsen véd Forfatterinden næsten for meget, der er i alt Fald i den indledende Skildring af Manden meddelt en saadan Mængde Enkeltheder, at man har ondt ved at samle dem til et Billede, men denne Usikkerhed forsvinder fra det Øjeblik, han drages med ind i Begivenhederne, hvor han hurtig bliver en Hovedperson, idet den unge Baronesse Betty forelsker sig i ham. Ethvert Ord om ham rammer — kun at han rimeligvis er gjort noget for dannet i moderne Forstand; man faar en Mistanke om, at Modellen har været Huslærer t. Eks. og ikke en ordineret Mand. Fra det Øjeblik, Præstekjolen kommer paa, plejer Ideernes Mængde at tage paafaldende af. Sammensætningen i dette Menneske af en Opkomlings Aandshovmod og Usikkkerhed i Tanker, Karakter og Vaner og saa hans Retskaffenhed er en kunstnerisk Støbning af høj Rang. Man kunde fremhæve ethvert af de Optrin, hvori han deltager, men finest følt af alle er dog formodentlig Øjeblikket, da han om Aftenen drager af Gaarde, efter at Betty har løst Forbindelsen

imellem dem, og han, elendig til Mode som han er, giver sig i Snak med Kusken for at lade som om han kan tvinge sig til at tro paa, »hvad hans Forstand sagde var det, der tog sig bedst ud«, nemlig at Betty dog trods alt vilde komme til ham til Slut. I dette lille Træk har vi Manden som han staar og gaar, og ved Tilføjelsen af, at Præstens indladende Snak var Kusken »saa komplet ligegyldig«, er Scenen malet i al sin naragtige Bedrøvelighed. Det er i det hele en af de store Nydelser, Frøken van der Burgh bereder en, at hver enkelt stor eller lille Begivenhed faar et Skær over sig, der gør den ikke alene tydelig, men gennemsigtig, vi ser alt og véd alt i denne Bog. Det er ikke Tilfældet hos en Mangfoldighed af Forfattere, stundum ser vi uden at vide, til andre Tider véd vi meget mere, end vi faar at se. Den eneste Undtagelse fra Reglen i »De smaa Tings Magt« skulde være Karnevalet paa Bringumgaard. Der kunde Forfatterinden gærne have givet os fyldigere Besked, end vi kan faa af den uerfarne lille Bettys forvirrede Indtryk. Den Anke, som ellers skal vises langt bort fra denne Forfatterindes Arbejde saa vel som fra Frøken Vangs, at der er Snærperi med i Spillet, synes her at løfte Hovedet over Bladenes Rand. Hvorfor er ikke dette Herregaardskarneval »gjort«? Er der foregaaet Ting, som Kure vil og maa skjule for sin Søster, saa er vi andre jo dog voksne Mennesker; med denne halve Besked danner vi os rimeligvis helt forkerte Forestillinger.

Den lille Baronesse Betty er et nydeligt Arbejde, noget pillent maaske nu og da, men i sin Helhed friskt og solidt. Det er jo ikke Forfatterindens Skyld, at Livet ikke rusker stærkere i hende, end det gør, det er hendes Vilkaar nu én Gang ikke til. Hun er »de smaa Ting« underlagt. Dette det daglige Livs fine Støvfald paa en i sin Oprindelse ærlig nok ment Begejstring har Frøken van der Burgh anskueliggjort med beundringsværdig Dygtighed. Og det bedste ved det er de tilsyneladende faa Midler, der anvendes; alt kommer saa roligt og selvfølgeligt. Sligt laves ikke, enhver Begivenhed staar saa ægte og frit og rent i alle Linjer, at den tydeligt nok ikke er fremgaaet af en Fantasi, der arbejder paa egen Haand. Heller ikke er nogen af de andre Figurer fortegnede. For Kure er der kælet en Del, idet han faar Lov til kun at vise sig i Profil; var han stillet med hele Ansigtsbredden mod os, var Udtrykket maaske ikke blevet slet saa nobelt — han er jo dog Junker, og det er ikke den Plads i Livet, hvor man lettest bevarer

sin Finhed ubeskaaren —. Hvad André angaar, stammer han ganske vist i lige Linje fra den Laertes i »Familien Polonius«, som nu i over halvhundrede Aar har befolket vor Literatur med soignerede Skikkelser — Topsøe har haft én Del med dem at bestille —, men han er et særegent Eksemplar af Racen, og paa Forfatterindens Autoritet faar han slippe for at komme i Støbeskeen paany. Solvejg reddede jo Peer Gynt, og hun var dog langt fra saa god en Menneskekender som Frøken van der Burgh.

I Frøken Alvilde Prydz har Norge faaet en flittig Forfatterinde, som man bør lægge Mærke til. Forskellige Tidsskrifter og Ugeblade over hele Norden har i de sidste Par Aar jævnlig modtaget novellistiske Bidrag fra hende, og i Efteraaret har hun udgivet en Samling Noveller under Fællestitlen »I Moll«. Det er sikkert, at der i de fleste af disse Arbejder kommer kunstneriske Ævner til Syne, som egner sig til at frembringe andet end det Græs, der staar i Dag og i Morgen kastes i Ovnen, men det er lige saa sikkert, at de ikke har gaaet i nogen god Livets Skole, de har saa omtrent faaet Lov til at gøre og lade, hvad de vilde. Der aander en egen vaandefuld Livsbetragtning ud af disse Noveller, og i Stilen er der Sult efter det stærkt søde og det bittert krydrede. Det er som om Frøken Prydz bar med sig Duften af fin Chokolade og Mindelser fra Materialistens Bod, hun nøjes ikke med hvad Hvermand lever af, men gemmer i sit Jomfrubur Sager, der smelter paa Tungen, tilligemed Ingredienser, som river én Vandet i Øjnene. Man gaar ikke mættet fra hende og ikke hjærtensfornøjet heller, men som Regel i en blidt betynget Stemning, der kunde blive til Hovedpine, om man holdt længe ved med den. Frøken Prydz har ikke tænkt paa at tvinge sine Vaner; hun elsker sin Klagesang over, at Livet er trangt, og husker ikke, at det er umuligt at spore Vidden, før man gaar ud i den. Hvad er det for Eksistenser, der fremkalder hendes poetiske Medfølelse? Unge Væsener, der mister al Modstandskraft, første Gang Livet angriber dem haardt.

Men vi, som læser hendes Noveller og Skitser, og som har let ved at finde Skævheden i den Livsopfattelse, de er Tolk for, slipper ikke paa samme Maade let fra hendes Kunst; den har

Fangtraade, som binder os til den. Vi kan stridte imod saa meget vi vil, hun maler Syner for os, som vi ser, hun frembringer Virkninger, som vi ikke uden videre ryster af os. Der er i hendes Klage fine Lyde, der trænger umiddelbart ind i éns Sind. Det beror paa, at denne Forfatterinde ikke skriver om, hvad hun har læst og hørt, men om hvad hun har set og følt. Der er et personligt Medvideri i hvert af de omhyggelig tildannede Udtryk, hun bruger, det er Oplevelse for hende, hver Gang paany at skrive. Der er for saa vidt Ægthed i alt hvad hun frembringer, men det forhindrer ikke, at der kan være baade mislykkede og ubetydelige Sager derimellem.

En saadan mislykket Novelle er »Valsen«. Det er den sødeste Sødme omkring bitre Mandlers Gift. En Dame siger til sin ti Aar yngre Legesøster, der er bleven voksen i den Mellemtid, hvori de ikke har set hinanden, omtrent som saa: »Du lille Guldfakse, jeg er saa forelsket i dig, som om jeg var en Mand, og alle Mændene er det, men du ser det ikke med dine to store vidaabne Øjne. Jeg har ingen Greje paa dig længer. Hvad er der blevet af vort lille Guldbarn, holder det paa at ryste Troldhammen af sig og forsvinde fra vor Horisont?« den saaledes tiltalte svarer: »Ja!« med sit »straalende smeltende« Smil og gør en Bevægelse, »som sprængte hun noget usynligt, som løftede hun sig og fløj«. I denne Tonart er Resten af Fortællingen holdt, indtil vi har faaet Livet af Guldfakse, der har været saa uheldig at forelske sig i en Musiker, som efter et Aars Forlovelse gaar fra hende, hvor ud over hun efter et kort Ægteskab med en anden Person, der keder hende, geraader i Livslede, Vanvid og Død. Men til Trods for, at Fortællingens Ord og Optrin virker parodisk og irriterende ved deres Unatur, kan man ikke værge sig imod Indtrykket af, at der bag alt dette er noget skært og rent i Følelsen, der danner virkelig Poesi, noget, som bedst vistnok maatte kunne udtrykkes i lyriske Digte. Frøken Prydz bruger en Art Ord-Musik for at faa sin Stemning sagt; kunde hun synge den ud, skulde man tro, det maatte lykkes hende at tilfredsstille ikke blot sig selv, men andre.

Saa er der sket det mærkelige, at Frøken Prydz pludselig en skønne Dag er bleven ked af alt det søde Stads og har skrevet en Fortælling, der imellem de øvrige er at smage paa som en syrlig-liflig Drik. Det er »Smaastel«. Den er god fra Ende til anden. Straks fra Begyndelsen slaar den en Tone an, som

fængsler ved sin Livlighed: »Smaat var det; — en saadan liden norsk By, hvor Livet dræver sig hen. Det eneste, der var i Bevægelse, var Fossen — hele Aaret rundt; og saa om Sommeren de fremmede, især Englænderne, der aldrig bar sig ad som Byens Folk. Alle syntes nu, der var dejligt med Fossen sprutende opover, med de hvide, slørfine Stænk og Vandet ovenfor Faldene saa blødt og blidt — og siden Elven nedefter saa bredblinkende fortrolig, hvor Ørreten sprat mellem drivende Tømmerkubber, og hvor Øer stak op saa smilende, at der maatte Æventyrnavne til. Og Luften var let og frisk som et Sanatoriums; den smagte af ingenting, og der var ingen Uro i den, naar det ikke netop blæste. Lægerne sagde derfor, der var saa sundt, og de fleste Folk blev tykke deroppe og gik omkring med Maver osv.« Fortællingen handler om en livsfrisk ung Pige, der i stik Modsætning til de fleste andre af denne Forfatterindes Personer, ikke kan tabe Modet, det er imod hendes Natur. Endog da hun er lige paa Nippet til at blive en gammel Jomfru og saa narres plumpt af et ungt Menneske, der har vundet hendes Hu, staar hun stiv og strunk og holder ud, som hun har begyndt. Der er Lune i Fortællingen, formelig noget skalkagtigt, og en Knaphed i Betegnelserne, som ogsaa i formel Henseende løfter Beretningen over de andre. Kun ét Sted brister det for Forfatterinden. Der skildres en Hyrdescene mellem den unge Mand og Grethe — det er Navnet paa den alt modnede Jomfru —, han ligger i Græsset med Hovedet i hendes Skød og mades med Kirsebær fra den fyldte Kurv. Hun er inderlig greben af Troen paa sin Lykke ingen skal vove at sige, at hun ikke har Ungdom nok. Saa staar der: »Han trak hendes Hoved ned. »Kys mig!« bad han. Det løftede sig i hende, knoppede sig, brast — — — farvedybt, duftfyldt«. Det er den Slags Ordsammenstillinger, som narrer Frøken Prydz. Melodien og Lyden betyder mere for hende end Billedet, hun elsker denne Prang i Stilen og aner ikke, at vi andre ser paa sligt som paa et malet Ansigt mellem friske Træk.

»Smaastel« indeholder gode Løfter om, at Frøken Prydz er i Stand at skyde »Troldhammen« af sig og komme ud, hvor Horisonten er fri.

E. Skram.

Teatrene.

Januar.

Januar Maaned er, som den kommer i Teateraaret, særlig egnet til at levere de store Slag i. December, inden Julen optages af Juletravlhed og selve den glade Juletid fylder Teatrene med fornøjede og let fornøjelige Mennesker, uden at de behøver at spille noget særlig nyt eller godt: det er de lystige Stykkers Tid. Det kgl. Teater søgte derfor hen til sin lystigste Forfatter, Holberg, og det opførte Nytaarsdag „Abracadabra". Men Modtageligheden hos Publikum var kun svag: vor Holberg-Skuespiller fremfor nogen, Hr. Olaf Poulsen, maatte for at faa Latteren fat drive Løjer, som baade Holberg og Skuespilleren ere for gode til . . . .

Hr. Poul Nielsen havde ganske rigtigt maskeret Arv som et gammelt tro, enfoldigt Tyende, men hans Bevægelser røbede den unge Mand. Han har tidligere i et Par Roller virket ved sit tørre Lune og stille Spil, det bør han anvende i Bonderoller, ti Bønder slaar ikke ud med Arme og Ben. Monologer bør den unge Skuespiller arbejde saaledes ind i sin Rolle, at de ikke siges lige ud til Publikum.

Samme Aften, som „Abracadabra" spilledes for tomme Bænke, skabte Hr. Sofus Neumann paa Kasinos Scene i et grundkedeligt Stykke, „Den lille Musketer", ud af absolut intet en komisk Skikkelse af høj Værdi, og man maatte med Sorg mindes, at Holbergs store Karakterroller, f. Eks. Don Ranudo, Herman v. Bremen o. m. a., takket være det kgl. Teaters Privilegium, ere Kontrabande for ham og hans Kunst.

Kun Dagmarteatret har vidst at drage Nytte af Januars Beliggenhed i Teateraaret, og midt i Maaneden faaet „Peer Gynt" frem. I mange Uger havde man arbejdet herpaa, uhyre Anstrængelser og Bekostninger havde det krævet, alt, som tænkes kunde, var opbudt for at sikre dette Digterværk en virkelig Succes, selv Ibsens egen Medvirken havde Direktør Andersen forskaffet sig, og dog blev Opførelsen lidt af en Skuffelse for „Peer Gynts" Venner.

Dette Digt er fra først af skrevet uden Tanke om Opførelse, og det mærkes helt igennem: Virkelighed, Æventyr og Hjærnespind ere vævede uløselig sammen, snart bevæger Peer sig i den virkelige Verden, snart i Drømmenes og Æventyrenes overnaturlige. Forskel mellem disse to Arter Optrin formaar Scenen ikke at gøre, da begge faar samme Forgrundslys, da alle op-

trædende Personer bliver lige haandgribelige. Derfor kaldte Dagmarteatret med Rette sin Fremstilling af „Peer Gynt“ en Æventyrkomedie, medens Ibsen har kaldt det et dramatisk Digt. Ibsen fortæller om et Menneske med vore Tanker, vore Følelser, vor Smaalighed og vore Storheds-Drømme, medens Dagmarteatret i en pragtfuld og skøn Ramme fortæller et Æventyr om en norsk Bondedreng, der tumler sig vidt omkring baade over og under Jorden, men tilsidst vender hjem og hos sin Ungdoms Elskede finder Hvile, medens Kirkeklokkerne ringer Velsignelse ned over ham og hende . . . .

Ja, Rammen var glimrende, men ikke helt igennem saa ganske underordnet Peer, som den skal være, saaledes især ikke Dansene. Der bliver ingen Mening i Dovregubbens Spørgsmaal til Peer, hvad han synes om Dansen, naar denne ikke er rettet imod ham. Langt mindre Mening bliver der visselig i de Blikke, Anitra over Paafugleviften sender ud i Verden, naar de ikke hele Tiden har Peer til Brændpunkt. Begge disse Steder forsøgte Hr. Klausen at spille, at udtrykke, hvad Peer føler her, men Arrangementet tillod ham ikke at virke.

Hr. Klausen spiller saaledes med hele Tiden; han har sikkert Frygt for Momentspil, det er maaske en Følge heraf, at han benytter sig af saa stærkt stumt Spil, som han gør. Saaledes f. Eks. straks i første Scene, da Aase bebrejder ham hans Slagsmaal med Smeden: Hr. Klausen lader her Peer vende Ryggen til Moderen, hans Ansigt faar et Gaminudtryk, nu skal han rigtig have Løjer med hende; da han saa begynder at tale, er hans Ansigt lige overfor hende lagt i alvorlige Folder, medens han næppe kan bare sig for Latter, naar han ikke taler. Denne Spillemaade her fører ind til Hovedmanglen ved Hr. Klausens Peer Gynt, han morer sig altfor godt, medens han fortæller sine Æventyr eller om man vil sine Løgne, han morer sig kosteligt over, at nogen kan fæste Lid til sligt, Skælmen lurer i Peers Mund og Øjne, kort sagt, Hr. Klausens Peer er ikke troende nok. Tag f. Eks. Optrinet med Karlene: Peer siger: „Jeg kan mane Fanden!“ Hr. Klausen dukker ned i Knæene og siger det saa som en uartig Dreng, der kender sin egen Afmagt. Derfor mangler der Kraft og Styrke i Peers: „Løgnhals! Hvad jeg kan, kan ingen anden“. Eller tag hans Trusel til Solvejg: Hr. Klausen siger denne som var den kun Løjer, kun et skæmtende Forsøg paa at true Barnet til at danse med sig, ikke Brændevinen, der bragte det onde op i Peer, derfor faar hans „Dans med mig, Solvejg!“ ikke den Klang af Angest, det skal have. Denne Mangel paa Tro gaar gennem hele Rollen, f. Eks. i fjærde Akt, da Yachten er gaaet under:

. . . evigt priset være Lykkens Slump —
Slumpetræf?

Det er en Rædselstanke for Peer, at dette skulde være et Slumpetræf, at noget i det hele skulde være Slumpetræf af det, der hænder ham, og han beroliger sig selv med, at han staar under Guds Beskyttelse:

Nej, det var mer end saa.
Jeg skulde frelses og de forgaa.

Her er Hr. Klausen paa Siden af sin Rolle, naar han lader Peer være vittig, lader ham ironisere over sig selv og over Vorherre. Hør, hvor han ligefrem

gotter sig over de vittige Ord, Ibsen har lagt Peer i Munden, f. Eks. naar han siger:

Hvilken vidunderlig Tryghed og Trøst
i at vide sig selv separat beskyttet.

Ogsaa i Mødet med Knappestøberen genfindes denne Mangel paa Tro, da denne siger:

Dig selv har du aldrig været før —

og Peer svarer:

Har jeg ikke været —? o. s. v.

Hele denne Replik faar i Hr. Klausens Mund ikke den stærke Overbevisning, det er som Peer godt vidste, at han lyver, men søger at slippe fra dette ubehagelige Møde ved det Middel, men Angesten faar hans Tunge til at stamme, hans Hænder ryster, hans Øjne stirrer rundt om, men øjner ingen Frelse. Peer skal her endnu være overbevist om sin egen Selvviskhed, derfor bør Hr. Klausen ikke sige „Et Vidne!" med den angestfulde Tone, han gør. Det er først, da

Dette dovriske nok, det har Dommen fældt,

at Usikkerheden og Angesten faar Overtaget hos Peer.

Hr. Klausens Peer Gynt er altid vittig; det er tydeligt, at Skuespilleren nyder de vittige Ord, og han vil gærne gøre andre delagtige i denne sin Nydelse; han gør Pavser, han kniber Øjnene sammen for ret at lade Tilskuerne mærke, at nu kommer det morsomme. Saaledes f. Eks. i fjærde Akt ved:

Midt i mit Hav paa en fed Oase
vil jeg forplante den norske Race.

gør Hr. Klausen Pavse inden „norske" og saa kommer Ordet uimodstaaelig pudsigt. Eller i femte Akt ved:

oppe fra Cæsar
og nedover lige til Nebukadnezar

er det „Nebukadnezar", Hr. Klausen véd at gøre morsomt paa samme Maade. I det hele vil de Scener, hvor Hr. Klausen kan lade sit Vid spille, være dem man husker længst, saaledes Optrinet i Dovregubbens Hal og Profetepisoden. Ikke én af de rammende Repliker faldt ved Hr. Klausens Behandling til Jorden; af særlig Virkning blev de evindelige Reminiscenser fra Religionsundervisningen.

Hovedscenen i „Peer Gynt" er Aases Død, den er Maalestokken for Skuespillerens Kunst. Hr. Klausens Opfattelse her er sikkert det bedste i hele hans Peer. Flygtet fra sin Hytte, for at undgaa sin Samvittigheds Stemme, kommer Peer til Aase for i hendes Beundring at finde et Fristed, og saa ligger hun paa sit Dødsleje. Det volder ham mere Ærgrelse end egentlig Sorg, og han vrider og drejer sig:

Se saa! Fra det tunge jeg render;
Jeg mente, jeg her var fri.

Han farer op, da Moderen beder ham se, hvor fattigt hun har det, men straks besinder han sig og tager med falsk Ydmyghed hele Skylden paa sig, og for at undgaa flere lignende Ubehageligheder er det, han griber til „stev og lek“. Aase dør under hans Fortælling, og han lukker med Ærefrygt hendes Øjne, og med sand Sorg kysser han hende: „det var Tak for Skyds“. Da Kari kommer, bliver han atter Peer Gynt, selv Sorgen maa han udnytte til at tage sig ud med, han purrer op i Haaret og siger med uægte Patos:

Faa Moder med Ære begravet.

Saaledes er Hr. Klausens Opfattelse. At Udførelsen den ene Aften er bedre end den anden, er naturligt; den ene Aften er navnlig Sorgen mere ægte end den anden, men Opfattelsen er den samme Aften efter Aften. Kun burde Hr. Klausen blive siddende rolig paa Sængekanten lige til: „Hvorfor ser du, som Øjet skulde briste“.

Alt i alt maa man beundrende bøje sig for det Arbejde, der ligger bag Hr. Klausens Peer Gynt, og især for det Mod, Kunstneren har vist ved at give sig i Lag med denne Kæmpeopgave, derfor beundrer man først og fremmest det kunstneriske Initiativ hos Hr. Klausen. Det er det vigtigste, Hr. Klausens Gæsteoptræden har lært os, og deri burde vore egne Skuespillere følge ham efter.

Ingen af Hr. Klausens medspillende naaede op i Højde med ham, nærmest kom Hr. Cetti som Dovregubben. Bedst var Hr. Cetti i femte Akt; dog faldt han her pludselig ud af Situationen og deklamerede med Myndighed: „Da du Ronden forlod, o. s. v.“. Frk. Aalberg havde ikke levet sig ind i Aase, det var tydeligt allerede i første Scene (der er Aftener, hvor Frk. Aalberg her ikke kan styre sin Latter, saa morsom finder hun sin medspillende), og tydeligere blev det i Dødsscenen, hvor hendes Klynken og Stønnen kun virkede forstyrrende. Fru Oda Nielsen kan umuligt skabe sig om til Solvejg; hun mangler Øjet, der kun lever i den elskede, og den troskyldige Klang i Stemmen. Hendes Øjes Udtryk bliver frygtsomt, og hendes pointerede Replikbehandling formaar ikke at sige Ord som disse:

Værst var det at slippe min lille Søster,
men endda værre at skilles fra Fader,
men værst ifra den, som ved Brystet mig bar,

saaledes at de faar den barnlige Troskyldighed over sig.

I det hele havde Dagmarteatret Ære af den Maade, dets Personale tog paa Ibsens Digterværk: de havde forstaaet, at her var et Materiale, der ikke gik itu som Glas, selv under en lidt plump Behandling. Scenen med de tre Jenter i 2den Akt var Iscenesættelsens Glanspunkt; der var den første Aften en Vildskab, en utøjlet Lidenskab over den, der betog én ganske. Det er naturligt, at den ved senere Opførelser gaar forskelligt, somme Aftener bedre end andre, men lige saa naturligt er det, at den aldrig naar den første Aftens Fortryllelse.

Imod denne Dagmarteatrets literære Forestilling spillede det kgl. Teater „Denise“ ud. Det var et Aarstid for sent; opført straks efter sin Fremkomst paa Theatre-français vilde det have haft noget af en Begivenhed over sig, nu var det en halvgammel Nyhed. Noget stort eller lødigt Kunstværk er det ikke;

vore nordiske Stykker staar adskillige Tommer højere baade i Karaktertegning og Replikskifte.

Og hvorfor opfører det kgl. Teater „Denise"? Ja, havde det haft en Skuespillerinde, der vidste at gøre Denise interessant, men da det nu ikke er Tilfældet, hvorfor saa spille Stykket? Der er saa vist ingen Grund til at gaa i Rette med Frk. Ingwersen for hendes Spil, meget mere maa man undre sig over, at hun kom fra dette Vovestykke, som hun gjorde. Kun sjældent vant til at komme paa Scenen, vidste hun dog at føre sig med Anstand; med sin uskolede Stemme, som i de fine Toner let bliver uhørlig, og i de dybe tit skurrende, kæmpede hun en ærlig Kamp. I hendes Udbrud: „Aa, den Usling!" var der en Alvor, en Kraft, der virkelig rev med; at hun ikke mægtede at give de følgende Repliker med den Vekslen af dump Fortvivlelse og skrigende Indignation, Rollen kræver, skal ikke forringe det alvorlige Arbejde, hun sikkert har gjort.

Naar undtages Fru Eckardt og Hr. Mantzius, frembød Udførelsen i øvrigt intet, der hævede sig over det middelmaadige: Hr. Olaf Poulsens Brissot var i sin Voldsomhed og Sorg lige saa uægte og parodisk som Hr. Jerndorffs André var flad og flov i sin Kærlighed.

Kasino har ikke haft Held med sig i Januar: efter et kedeligt „komisk Sangspil" i Begyndelsen fulgte en fransk Farce, „Fru Doktoren", som man slog ihjel ved at spille den i Skridtgang. Man maatte næsten frygte, at Kasinos flinke Personale i Udstyrstykkernes Tomhed havde glemt, hvorledes en Farce spilles, men heldigvis slog Kasino paa Maanedens sidste Dag denne Frygt til Jorden med „Barn i Kirke". En ung Skuespiller, Hr. Kolling, fik heri Lejlighed til at vise et stort komisk Talent i Lars's lille Rolle; ved Siden af denne Ydelse blegnede alt andet, selv Sofus Neumanns morsomme Stork.

Fru Eckardt.

Et Par Streger.

Etatsraadinde Kalk (i „Gyngende Grund") og Etatsraadinde Hansen (i „En Skandale") er Aversen og Reversen af én og samme Skikkelse. Se Gabrielle Kalk, da den gamle Stenersen støjer op, fordi Aaløv er bedt; rolig og sikker paa sig selv siger hun stille og dæmpet, men tillige fast og bestemt: „Jeg haaber, at Konferensraaden hidtil ikke har følt sig utilpas i mit Hus, og at det heller ikke skal blive Tilfældet i Fremtiden." Som naturligt er, mister Stenersen ganske Fatningen overfor denne sikre Ro, han stammer en Undskyldning, som Fru Kalk fornemt hører paa, uden med Blik eller Ord at give tilkende, om hun tager den for god eller ej. Og se saa Etatsraadinde Hansen overfor Jomfru Vahl. Intet Øjeblik tvivler hun paa sin Ret, intet Øjeblik aner hun, hvor lidt fin hendes Tale og hele hendes Opførsel er, sik-

ker som hun føler sig paa sig selv, paa sin Myndighed og sin Stilling i Samfundet.

Disse to Roller maaler Rækkevidden af Fru Eckardts Kunst. Hos begge disse Damer genfindes det samme Træk: Selvsikkerheden; den er det, der til syvende og sidst forhindrer Gabrielle Kalk fra at kaste sig i Aaløvs Arme, den er det, der gør Etatsraadinde Hansen til den ubehagelige Dame, hun er.

Denne Egenskab, der gør Fru Eckardts „Damer“ til saa god Kunst, er det, der gør mange af hendes andre Figurer saa underlig blege eller lader dem falde fra hinanden. Tag Alkmene i „Amfitryon“. Hvor omskaber Skuespillerinden ikke denne hede, unge Kvinde med de stærke Sanser; hun lader Alkmene føle som Pligt, hvad Molière uden Tvivl har ment som Lyst, han fremhæver Hustruen paa Kvindens Bekostning. Derfor blev Mødet med den virkelige Amfitryon den Ledetraad, der førte ind til Forstaaelsen af Fru Eckardts Alkmene. Med Sikkerhed og Myndighed i Stemmen maatte denne Alkmene spørge:

Tør du da træde frem
og paastaa, jeg har brudt mine Pligter, min Ed?

medens Molière har tænkt sig en helt anden og meget mere frivol Klang i Stemmen. Eller tag en anden af de Roller hos Molière, hun har spillet, tag Elmire i „Tartufe“. Hvilken Forskel mellem de to Scener med Tartufe! I den første lader Fru Eckardt Elmire sidde ganske som en Statue, kold og ubevægelig, medens Tartufes Fingre i hed Attraa famler rundt paa hende, det er, som kom det hele hende aldeles ikke ved. I den anden derimod vover Fru Eckardt at lade Elmire byde sig selv frem, at ægge Tartufes Sanselighed op, saa den tilsidst tager Magten fra hans Forstand. Hvorfor mægter Fru Eckardt at spille den sidste Scene og ikke den første? Ganske simpelt fordi Elmire i den sidste er sikker paa sig selv, véd hvorhen hun vil, og tillige hvorledes hun vil det, medens hun derimod i den første gøres næsten sanseløs af Tartufes Veltalenhed. Elmire er lige ved at glemme sig selv overfor Tartufe, og dette ævner Fru Eckardt ikke at fremstille.

Sig selv maa de Kvindeskikkelser, Fru Eckardt skal fremstille, aldrig glemme, aldrig sætte til Side, aldrig underordne en andens Magt, de maa kort sagt altid have sig selv i Tankerne, først og fremmest sig selv. Dette var det, der gjorde hendes nordiske Elskerinder til kun skønne Skikkelser uden Sjæl, ti de maa glemme sig selv helt og kun leve i den elskede. Hvor bleg og graa var ikke Ingeborg i „Kjartan og Gudrun“ trods al sin Skønhed og Renhed: ingen kunde tro, at denne Ingeborg var rejst til Island blot for at se Kjartan og saa dø.

Den elskende Kvindes Hengiven i en andens Magt omformer Fru Eckardt til Damens Usikkerhed overfor sin egen indre Stemme; hun spørger sig selv, om det er Ret det, hun nu foretager sig, eller ej, saaledes f. Eks. med Gabrielle Kalk. Denne interesserer sig for det ny, der viser sig for hende i Aaløv, og da hendes Mand optræder uhøflig mod denne, koger Harmen op i hende. Fru Eckardt forklarede denne pludselige Heftighed ved at lade Fru Kalk oprøres over, at hendes Mand aldeles ikke tager Hensyn til det Skær af Uærlighed, der maa falde over hendes Venlighed mod Aaløv. Fru Kalk synes, at hun

skylder Aaløv en Undskyldning, og derfor sender hun Bud efter ham, men hvor vaandefuld er ikke Ventetiden for hende, Tankerne strømme ind paa hende, og alt viser sig nu i et andet Lys: mon hun dog ikke har sat sin Værdighed, sin Pligt til Side, og hun sukker: „Aa min Gud, min Gud!" Aaløv kommer, han vil rejse bort med hende, men da Gabrielle ikke længere er alene, vender hendes Sikkerhed tilbage, og hun erklærer: „Jeg vil ikke herfra, ikke fra Danmark, ikke fra de Former, jeg er vant til at leve under .... Skulde jeg give nogen Lov til at ringeagte mig, — til at haane mig, — nej, det vil jeg ikke, aldrig, aldrig!" Dæmpet og stille er deres Farvel, ingen brændende Ord, ingen Elskovstegn, intet at skjule, al Verden maatte gærne være tilstede.

Sikkerheden og Usikkerheden med sig selv er det, der gør Fru Eckardts Fulvia interessantere end de fleste andre af hendes Gevandtroller. Saa længe Fulvia, sikker paa sin Ret, afviser Aquilinus, og saa længe hun tumler med Tanken, om hun her har handlet ret eller ej, er Fru Eckardt paa Højde med Rollen, men fra det Øjeblik, Aquilinus's Elskov lammer hendes Kraft, og Køllen falder ud af hendes Haand, blegner hendes Fulvia, og hun mægter ikke at vise Eros's udødelige Magt.

Fru Eckardt formaar naturligvis at omforme sin Selvsikkerhed, som f. Eks. til Stivhed hos Lucy i „Hvor man keder sig", til Ligegyldighed ved Folks Omdømme hos Frk. Slabransky i „Hvorhen?", til Stolen paa sin Skønheds Magt hos Fru de Thauzette i „Denise". Denne taler i Fru Eckardts Fremstilling hurtigt. Uden Indhold, uden Alvor flyder hendes Tales Strøm; hun véd, hvor mange der har tilbedt hende, uden at hun har elsket dem, uden at hun har været i Stand dertil, og sikker paa sin Persons Magt spiller hun højt Spil.

Den Sikkerhed, der præger Kunstnerindens Skikkelser, naar de ere bedst, giver hendes Spillemaade Autoritet, giver hende Mod til at spille dristigere end nogen anden dansk Skuespillerinde nu for Tiden. Alene den Maade, hun spiller Elmire i fjærde Akt, er et Vovestykke, men langt dristigere er den Maade, Gabrielle Kalk taler til Vanda paa, da denne vil forklage hende til Kalk. Fru Eckardt anvendte her en irriteret, utaalmodig og heftig Stemmeføring, medens mangen anden vilde have brugt sin Stemmes bløde, smeltende Toner. Ogsaa i det ydre er Fru Eckardt den danske Skuespillerinde, der vover mest; hun maskerer sig ældre som Etatsraadinde Hansen, noget, der synes saa naturligt i det ældre Rollefag, men som dog sjældent gøres, saa sjældent, at det tjæner til stor Ros for den, der en enkelt Gang vover det. Undertiden, f. Eks. som Mrs. Clarckson i „Den Fremmede", har hun taget Mod til sig og gjort sine Bevægelser uskønne og mandhaftige, for derved at karakterisere Figuren, ja hun havde endog malet sit Ansigt brunligt. Alt dette og mere har Skuespillerinden kunnet vove i Tillid til sin Autoritet overfor Publikum, og det har taalt det, maaske ikke ret forstaaet, hvad det var, det stod lige overfor.

En Forbindelse mellem Publikums Mangel paa Forstaaelse af denne Dristighed og Fru Eckardts Lyst til undertiden at gøre et og andet for tydeligt, er maaske ganske naturlig at søge. Naar Kunstnerinden saaledes som i „Denise" understreger Fru de Thauzettes Koketteri overfor Thouvenin saa stærkt, som hun gør, er det maaske fordi hun frygter, at et finere Spil her vilde forfejle sin Virkning, og maaske hun har Ret. I et Par af hendes mest be-

undrede Roller: i „Surrogater“ og „Gnisten“, kaster hun saa at sige de morsomme Ord, Forfatterne har lagt hende i Munden, ud til Publikum, eller hun udtrykker sine Følelser ved stærkt stumt Spil, kun beregnet paa Publikum, saaledes i Scenen paa Bænken i „Gnisten“; det er morsomt, men mærker man Hensigten, bliver man forstemt.

Fru Eckardt staar for Øjeblikket som Fru Hennings's jævnbyrdige Medbejlerinde. Fru Hennings's Talent spænder maaske over et større Omraade end hendes Medbejlerindes, men til Gengæld er Fru Eckardt i Besiddelse af langt større kunstnerisk Mod. Paa sit eget Omraade: Damen, der er sikker paa sig selv, har Fru Eckardt ydet saa god Kunst, som ydes kan.

Arthur Aumont.

Sjø.

Klokken var fem Minuter over tolv, og Klokken halv et skulde han begraves. Jeg kunde altsaa endnu blive siddende i nogle Minuter.

Ude var det sølet og stygt, en stemningsløs, skidden Kristiania-Hverdag; det var for Resten akkurat den 1ste Februar. Min Ven Redaktøren og jeg sad godt, hvor vi sad; Kaféen var lun og varm, Sherryen ikke værst, og Snakkestof havde vi nok af, aldenstund vi havde Situationen.

Men Situationen var den, at det nyvalgte Storting skulde aabnes i Dag, Kl. 1, af Kong Oskar den 2den personlig.

Redaktøren paastod jo, at han vidste, hvad Trontalen skulde indeholde. Nemlig ingenting. Men i Virkeligheden var vi spændte. Man kunde aldrig saa nøje vide, hvad Selmers Regering kunde finde paa. *Sæt* at den vilde sige nogle velvalgte Ord i Anledning af de 83 Niendejunimænd, som Nationen havde være vittig nok til at sende den paa Halsen! Den vilde ganske sikkert ikke gøre det. Men sæt.

Det egentlige Hovedspørgsmaal var imidlertid et andet og vigtigere. Vilde Odelstinget dekretere Rigsret?

Vi haabede det. Det var sgu ogsaa paa høj Tid, mente jeg; Redaktøren ansaa det for givet. Opinionen udover Landet krævede det med Bestemthed, sagde han. Han havde ogsaa et Indtryk af, at de gode Herrer og norske Mænd ikke var at spøge med i Aar. Og min ærede Ven blev hemmelighedsfuld og højtidelig. Jeg lyttede med Andagt til hans lavmælte Ord, og han betroede mig, at han egentlig intet vidste. Nationens Fædre var tavse i disse Dage, sagde han. Men netop denne Tavshed var det, som var saa talende. Man følte, at bag den stod besluttede

Mænd. Han maatte levende mindes et fransk Ord, som han for Resten ikke rigtig huskede, et Ord, som gik ud paa, at af Folkenes Tavshed skulde Kongerne tage Varsel. Det Varsel vilde her ikke blive forstaaet, derom var vi begge enige; men da vilde der for Nationens Repræsentanter aabenbart ikke være andet at gøre end at skride til Handling.

Til dette Resultat var vi arriverede, da jeg, som antydet, saa paa Klokken. Vi begyndte nu at tale lidt om ham, som skulde begraves.

Han havde hørt med til den literære Bande ligesom vi. Og han havde ikke været dum. Tvært imod. Desuden havde han haft Indignation, og en Ævne til at foragte, som jeg næsten havde misundt ham. Digter havde han uden Tvivl ogsaa været. Men han havde ikke kunnet slaa sig igennem. Han havde været for lidet energisk, eller for upraktisk, eller for stolt, eller Gud véd hvad; nok er det, der var ikke blevet noget af ham. Og nu var han død i en Alder af 29 Aar. Kreperet oppe paa Rigshospitalet i alskens Stilhed. Af de Arbejder, som jeg vidste han havde syslet med, og som han sagtens havde sat sit Haab til, havde han mig bekendt ikke faaet et eneste færdigt. Og saa gik der oven i Købet nogle Mennesker omkring og paastod, at hans Død skulde være fremskyndet, mildest talt fremskyndet, af Mangel paa den gode Ting, hvorom Menigheden beder i den fjærde Bøn af Fadervor.

Vi følte os rystede. Redaktøren havde jo egentlig ikke kendt Manden, ikke saadan nærmere i alt Fald; men han syntes det var uhyggeligt alligevel. Vi tømte vore Glas. Redaktøren forlangte to Stykker Smørrebrød med Skinke, og vi udvekslede igen et Par Bemærkninger om Situationen.

Men nu maatte jeg Død og Pine gaa. Klokken var femten Minutter; »Godmor'n! Ja du gaar naturligvis ikke med?« — Nej. Redaktøren var des værre nødt til at være tilstede i Stortinget.

Jeg sabbede op Akersgaden i den Hensigt at begive mig til Vor Frelsers Gravlund.

Mærkelig nok, det var netop i en Begravelse oppe paa den samme Gravlund, at jeg sidst havde været sammen med min hedengangne Kollega. Det kunde være en Maaneds Tid siden nu. Vi havde begravet en Dame den Gang, en meget anset Dame, som havde været gift med en højst fremragende Venstrepolitiker, og vi havde lagt Mærke til, at der i hele det store

Følge næppe havde været en Højremand at se. Og de, som var der, havde vist ikke befundet sig vel. Blandt andet havde der været en ulykkelig Officer, som paa Grund af Slægtskabsforhold nok ikke godt kunde være borte, skønt han paa Grund af sine Højreanskuelser vistnok yderst nødig lod sig se ved en Venstregrav; han havde da valgt den Middelvej at møde op civil, hvorhos han under Højtideligheden i Kapellet gemte sig bort saa godt han kunde nede i en Krog ved Udgangsdøren. Vi havde moret os lidt over dette, og saa havde vi gaaet over til at drøfte Situationen. Vi havde talt om den megen Arbejdskraft, som gik til Spilde under politiske Forhold som dem, vi nu gennemgik, og om den Mangel paa Arbejdslyst, som fulgte af den Spænding, vi levede under fra Morgen til Kvæld. Saa havde vi, kunde jeg huske, talt om Ligprækener. Kunde man afskaffe dem, saa mente vi det vilde være til Velsignelse for alle Parter. Man kunde ikke forlange, at Præsterne, som havde staaet paa Gravbakken i atten hundrede Aar og sagt det samme op igen, skulde kunne finde paa noget nyt, og for os Tilhørere var det jo som at høre Sinklarsvisen paa en Lirekasse; vi kunde det altsammen saa aldeles væmmelig udenad. Min agtede Ven havde i det hele vist sig at have liden Interesse for Prækener. Og nu i Dag skulde der prækes over ham. Naa, heldigvis kunde han ikke længer høre.

Pludselig standsede jeg. En Mindelse gik gennem mig: det var jo ikke paa Frelserens Kirkegaard, han skulde begraves. Det var et andet Sted, Gud véd hvor; paa Sofienlund, nej, Sofienberg, Pokker i Vold ude ved Grünerløkken. Paa de fattiges Kirkegaard var det. Naa, i visse Maader var jo *det* det korrekteste. Men hvordan i al Verden skulde jeg naa did ud nu?

Sporvognen! Naturligvis. Jeg satte af Sted med en vis Fart, skønt Sølen og Kalosjerne var mig meget til Hinder.

Da jeg befandt mig saa langt fra Vognen, at jeg kunde se den, men ikke godt naa den, gik den. Sporvogne har den Vane. Vinke paa den kunde ikke nytte; den gled alt væk bag Elefantapoteket. Altsaa vente i fem Minuter endnu. Det hele var naturligvis beregnet paa, at jeg skulde komme for sent, det skønte jeg nok. Men nu vilde jeg netop af Sted. Jeg lod mig ikke lure paa den Maade. Om jeg nu ikke netop fik høre hele Ligtalen, — naa, Herregud.

Følgelig etablerede jeg mig paa Fortouget foran Vor Frelsers Kirke for at afvente den næste Vogn. Hvorefter jeg paany hengav mig til mine Erindringer.

Hvor var det, jeg havde taget Afsked med ham hin sidste Gang? — Jeg fandt ud, at det var paa Youngstorvet. Paa Hjørnet af Torvgaden. Der stod vi en Stund og bagtalte Kristiania Politi. Det sidste, jeg sagde til ham i denne Verden, var uden Tvivl de Ord: »Adjø! jeg faar gaa hen og spise Middag.« Han saa' lidt trist ud og var ikke som før. Noget kraftigt Indtryk havde han jo aldrig gjort; men han havde været frejdig, skraasikker, Herre over Tilværelsen. Der var noget hoffærdigt, noget stejlt over denne lille spinkle Person, kanske især over Panden. En Bjærgkoll, som var saa brat, at den ikke kunde bestiges, og som var sig bevidst, at den ikke kunde bestiges, vilde maaske antage et lignende Udtryk. Øjnene var gemytlig spotske, Smilet overlegent under løftede Bryn; de fine Mundviger kunde haane vidunderligt, og Næsen, den lille skarplinjede Næse, kunde rynke sig i den prægtigste Foragt. Naar han var rigtig oppe, f. Eks. naar han i en eller anden af Samtalelagets Seksaer stod og holdt Taler »for« Ministeriet Selmer, der lignede en gammel vindskæv Furu langt ude i en Myr, morknende og afkvistet, mer og mer forladt af alle Himmelens Fugle, eller »for« Reaktionen, der sad og sagede Grenen af under sin egen Bag, uden at have Anelse om den sandsynlige Følge; eller naar han i godt Kammeratskab slap sig løs i Harcellas eller Haan over et eller andet, som i hans Øjne *ikke* var helligt, — hvor han kunde se kampglad ud, saadan rigtig fnysende kampglad, og hvor Øjnene kunde lyse, og hvor hele det lille magre Ansigt smilte fornøjet, naar han fandt det dræbende Ord eller det rammende Billede. Intet Udtryk var ham for stærkt, naar han af sit Hjærtes Oprigtighed kunde faa slynget det ud mod »alt det raadne«, »alt det udlevede«, alt, som »stod i Vejen og stængte«, som »laa og bredte sig og morknede og kvalte Livet«. Men jeg saa' ogsaa det samme Ansigt blive blegt i Begejstring, og Øjnene — jeg tror de spillede i grønt — kunde funkle ganske elektrisk, naar han talte sig varm for »det, der bar frem«, og for »dem, som gik foran«.

Men nu, hin sidste Gang, havde der ikke været noget saadant ved ham. Han var bleven stille. Mat. Et lidet tyndt, gult Skæg havde groet frem omkring Munden og den spidse Hage, og Ansigtet var anstrængt og forsagt. Øjnene traadte frem og syntes

større end før; i det hvide af dem skimtede jeg et Slags Glans, som jeg ikke havde set der før. Naar han smilte, var det mere smerteligt end overlegent, og hans Tale var svag og brudt. Han havde ogsaa virkelig været daarlig i nogen Tid, temmelig daarlig. Men det var ovre nu. Dog havde han undertiden saadanne besynderlige Fornemmelser i Hovedet, sagde han; bedst som han gik, kunde han synes, at Gaden begyndte at løfte sig op med ham, at han begyndte at avancere opad i Luften. Han følte sig naturligvis ogsaa noget mat. Jeg anbefalede ham Forsigtighed. Saadan-noget havde naturligvis i sig selv intet at betyde; men det kunde udvikle sig. Først og fremmest burde han leve lidt rationelt, lidt godt med andre Ord, og saa undgaa indtil videre al aandelig Anstrængelse. Han svarede ikke noget videre paa mine velmente Ord, og han har vel moret sig paa en egen Maade, da jeg anbefalede ham Vellevnet.

— Sporvognen gik. En Bekendt var imidlertid kommen til; han skulde ogsaa til Begravelsen.

Det var en ung Mand af et behageligt Ydre, korrekt klædt, med høj Hat. Hans Væsen var roligt og behersket. Og skønt han var Nordmand, behandlede han det danske Sprog med en vis Omhu, som om det var noget, der fortjænte Agtelse. Maaske det kom af, at han af Profession var Skolemand.

Vi meddelte hinanden, at vi var sent ude. Forsinkelsen havde for hans Vedkommende sin Grund i, at han var bleven standset af Folkestimmelen oppe ved Stortingsbygningen. Alverden skulde jo ud og se Kongen; desuden kunde det vel ikke nægtes, at der var en vis Uro i Gemyterne nu om Dagen. Mon der var noget sandt i de sidste Rygter?. Rygter, som virkelig maatte betegnes som allarmerende?

Vognen ramlede svært, langsomt og hjemligt som den krøb i Vej ud over Storgaden. Vi maatte skrige for at gøre os forstaaelige for hinanden; men min Bekendt havde et godt Organ.

Paa et passende Punkt afbrød jeg med et Spørgsmaal om den afdøde.

»Ja, stakkels Gut«, sagde min Bekendt, »han burde have faaet leve nu. Netop nu. Det vilde have interesseret ham at være tilstede ved Stortingets Aabning i Dag f. Eks.; han var jo saa overordentlig politisk optaget. Og netop nu vil det jo vise sig, hvad Udfaldet skal blive. Spørgsmaalet om Rigsret maa jo betegnes som brændende i egentligste Forstand.«

»Ja, han burde faat være med nu,« svarede jeg. »Var De oppe hos ham, mens han var syg?«

Jo, min Bekendt var tilfældigvis en af de to-tre retfærdige, som havde været oppe og besøgt ham. Men der havde ikke været nogen Greje at faa paa ham. Han havde været totalt færdig.

»Var han bevidstløs?«

»Nej, ikke det. Men fuldstændig sløv. Han huskede ikke; han var borte fra det hele. Han bare svarede hen i Taagen, naar man rettede et Spørgsmaal til ham.«

»Det var Hovedet altsaa?«

»Det var alt muligt. Han var fuldstændig afpillet. Jeg syntes Lægerne talte om Tuberkulose i alle Organer. Der var ikke Spor af Levedygtighed igen.«

»Havde han det svært ondt?«

»Nej. Han jamrede bare sommetider over lidt Hovedpine. For Resten syntes han vist ikke, at der var noget videre i Vejen.«

»Forstod han, at han var sløv?«

»Nej. Han syntes det var vi andre, som vare blevne saa vaasede. Det var ikke muligt at føre en fornuftig Samtale med os længer, sa' han. Selv sin Læge havde han en stærk Mistanke til. »Han lever ikke længe, den Fyren,« sa' han; »han er jo fuldstændig sløv.« — »Er du sikker paa, at det ikke er dig selv, som er en Smule sløv?« spurgte jeg. — »Det kan Skam gærne være, det«, svarede han.«

»Men hvorledes kan alt dette være gaaet til? Han har jo gaaet her midt iblandt os, og for ikke mer end et Aars Tid siden, eller ikke saa længe engang, var han saa frisk og modig, som han vel omtrentlig kunde bli'. Han var saagar forelsket, tror jeg, og spekulerede paa at forlove sig —.«

»Ja, han havde en god Tid da. Men det var sidste Gang. I det hele har han nok lidt ondt i de senere Aar. Jeg tror ikke, der er nogen som véd, hvordan han egentlig har slaaet sig igennem. Han skrev jo en Del og holdt et og andet Foredrag, men hvad kunde der blive af det. Skolearbejde kunde han have faaet af og til; men han syntes ikke om det. Han havde ikke Nerver til det, kanske ikke Kræfter i det hele taget.«

»Men Familjen?«

»Af Familje havde han ikke andet end to Onkler, og af dem var den ene rig. Men hvad nyttede det? Han havde brudt med den rige Onkel.«

»Det var dumt af ham.«

»Ja, det var saa. For Resten var det ikke egentlig ham, som brød. Han var en Gang i Kridthuset hos sin Familje, skal jeg sige Dem; jeg husker det godt. Han var netop bleven Student, kom hjem som i Triumf, havde god Eksamen, gode Ævner og et overordentlig godt Mod, var Digter, Taler, alt muligt, og blev formelig feteret. Men saa kom han her ind igen. Og da begyndte han at angribes af Folkelighed, blev Grundtvigianer og Frihedsmand, og til Slut brød han overtvært og spolerede hele sin Fremtid ved at blive Lærer paa en Folkehøjskole. Da var det forbi.

»Siden blev det endda værre«, fortsatte min Meddeler. »Med sin i Grunden begejstrede Natur kunde han kanske under andre Omstændigheder have holdt ud med Folkehøjskolen; men i denne Tid blev det umuligt. Han blev angrebet af moderne Ideer. Han læste Ernst Sars, han læste Georg Brandes, og i Steden for at studere Grundtvigs Verdenshistorie begyndte han at fordybe sig i Buckle. Det har været virkelig en svær Overgangstid for os, disse sidste Aar, og det i mere end én Henseende. Det endte da med, at han brød overtvært med Folkehøjskolen ogsaa. Han rejste til Kristiania for at studere Literatur og Filosofi og blive Forfatter.

»Men saa kom denne ulykkelige Politik.

»De véd, hvorledes det har været. Selv vi Skolefolk, som i det hele taget maa holde os udenfor Politiken, — jeg forsikrer Dem, det er virkelig vanskeligt i disse Tider at fastholde Interessen for sit Arbejde. Man gaar i en bestandig Spænding og venter paa, at der skal ske noget, noget, som vil bringe det hele i en anden Gænge, og i Steden for at fordybe sig i sit Arbejde, render man paa Kaféen for at se de sidste Aviser og høre efter, om der »forlyder« noget. Jeg har et Indtryk af, at der er en hel Del Mennesker i denne Tid, som ikke faar bestilt andet end at drive paa Kaféer og politisere.«

»Snak aldrig til mig om det«, sagde jeg. »Jeg kender til det.«

»Vor Ven«, fortsatte han, »blev naturligvis straks dragen ind

i denne Malstrøm, og baade Filosofien og Literaturen blev indtil videre lagt paa Hylden.

»Men nu havde han levet i Folkehøjskolevæsen saa længe, at det faldt ham vanskeligt at lære den nye Tids Sprog. Han havde staaet paa et Kateder og talt til Begejstring og Vækkelse for den opvoksende Slægt; hvad han nu skulde skrive eller tale, maatte blive i samme Stil: store, almindelige Tanker i store, almindelige, rummelige Udtryk. Han maatte være begejstret eller indigneret. Hvad skulde han tage sig til? Han kunde ikke være Leder af en Avis, for han var ikke Politiker. Man kunde ikke sætte ham til Negerarbejde, for det forstod han sig ikke paa. En Ting kunde han være bleven. De véd, der er en ny Institution, som dukker op nu —; han kunde være bleven Folketaler. Men man lever ikke af det. Desuden er jeg bange for, at han snart vilde have opbrugt sit Forraad af politisk Visdom. Han kunde nemlig kun tale om de store Principer. Det kunde han gøre godt, brillant saagar; men man holder ikke ud med det i Længden.

»Saa maatte han hovedsagelig indskrænke sig til at skrive Artikler for Spaltebetaling. Hvad betaler man for Spalten her hos os? Fem — ti Kroner? Naa ja, det kommer man ikke langt med. Og Oversættelser betales vel endda daarligere.

»Saa skrev han naturligvis i de allerværste Aviser. Og hvad han skrev, var, som De véd, de mest himmelstormende Angreb paa det absolute Veto, som der nede i Smaabyen anses som en af Tilværelsens Hovedhjørnestene, ved Siden af Kongedømmet, Kristendommen og Unionen mellem Norge og Sverige. Man kunde naturligvis ikke have noget at bestille med et Medlem af Familjen, der artede saa aldeles ud.«

Jeg nikkede.

»Og saa blev hans Forhold vanskeligere og vanskeligere. Han talte ikke om det, i alt Fald ikke til dem, som han kunde vente Hjælp af; men han maa absolut have ført et kummerligt Liv. Der var Tider, da han rent forsvandt for os. Han havde Indbydelser, baade fra den ene og den anden; vi bad ham komme, naar han havde Lyst; han vilde gøre os en stor Fornøjelse, dersom han af og til vilde spise Middag med os, o. s. v. Men han kom aldrig. Stakkels Fyr, han lugtede vel Lunten.«

»Og alt dette har vi gaaet og ikke lagt Mærke til. Ikke mærket!«

»Aa, man mærkede det paa den tiltagende Bitterhed. Han kunde være slem, hører jeg, naar det onde Lune var over ham. Og det onde Lune var vist ofte over ham. Det bliver ikke noget egentlig diætetisk Liv, man fører under saadanne Omstændigheder. Til enkelte Tider rent ud Savn, til andre Tider Overdrivelser. Der skal ikke saa forfærdelig meget til, før saadant et moderne Bymenneske har tilsat sine Kræfter.«

»Det skulde altsaa virkelig være det.«

Min Bekendt drog paa Skuldrene. »Det har naturligvis været medvirkende,« sagde han.

Vi var nu ved det Hjørne, hvor vi skulde stige ud.

Der var endnu et Par Minuters Vej op til Kirkegaarden; det Stykke fik vi gaa.

»Man skulde altsaa virkelig maatte sige«, fortsatte jeg Samtalen, »at her hviler en Mand, som gik til Bunds, som —, kort og godt: som døde af at være paa det gale Parti?«

»Nej, det kan man ikke sige. Han kunde have slaaet sig igennem saa godt som nogen af os, naar han bare havde brugt lidt Omtanke.«

»Men altsaa, naar vi tager Manden som han var?«

Min Bekendt drog atter paa Skuldrene.

»Man kan aldrig sige saadant«, sagde han. »Gaar en Mand til Bunds, saa er der ikke andet at sige, end at Vorherre har taget ham.«

»Ja, den Mand er god at skylde paa«, murrede jeg.

— Ved Indgangen til Sofienberg Kirkegaard staar der en Rønne af Træ med et Kors paa. Der gik vi ind. Omnævnte Rønne er nemlig Gravkapel der paa Pladsen.

Den fattige sorte Kiste stod paa et Par lave Skamler omtrent midt for Indgangen. Den var prydet med Kranse og Baand, Baandene i Nationalfarver. Ved Siden af den, paa et Par andre Skamler, stod en Barnekiste, endnu fattigere, endnu sortere, uden Kranse og uden Baand. Straks efter kom nogle Mænd bærende ind med nok en Barnekiste, som de satte fra sig paa nok et Par Skamler. Saa skulde altsaa vor Ven gaa til Graven i Barnefølge. Han havde været en ensom Sjæl. Men det er ikke godt, at Mennesket er alene, og nu fik han Selskab. Fattige Børn fulgte ham.

Det var slet ikke for sent. Vi maatte tvært imod vente. Præsten var nemlig ude og kastede Jord paa et andet Lig — der

var Søgning til Kirkegaarden i Dag —, og man havde nok ikke mer end én Præst disponibel, da den anden, Sognepræsten, skulde være tilstede ved Højtideligheden i Stortinget. Vi maatte altsaa tage det med Ro, stole paa vore Vinterfrakker og tære paa Taalmodigheden.

Døden har ogsaa noget ved sig som gør, at man ikke let bliver utaalmodig i dens Nærværelse. Vi ventede i Tavshed. Følget bestod hovedsagelig af Venner fra Arbejdersamfundet. Af den literære Bande saa' jeg ikke mere end to eller tre, naar jeg regnede mig selv med. Alverden var jo i Stortinget. Højremænd fandtes der naturligvis ikke; dette her var jo et decideret Venstrelig.

Vi var i det hele taget pyntelige, velklædte Folk. Men der var ikke mange høje Hatte. Og der var Frakker at skue, som allerede maatte have prøvet Verden adskilligt. Der var næppe nogen tilstede af dem, som staa højt paa Skattelisten. Vi maatte overhovedet nærmest siges at repræsentere Folket. Men det gjorde vi med Værdighed.

Om en Stund kom Præsten, og saa begyndte det. Arbejdersamfundets Kor istemte en for Lejligheden forfattet Sang, i hvilken den afdøde især pristes for sin Tro paa Fremtiden. Derefter afholdt Præsten sin Tale. Den var ganske kort.

I Anledning af, at vi stod ved denne Baare, sagde han, saa vilde han minde om den gamle Simeons Ord: Herre, nu lade du din Tjæner fare i Fred; ti mine Øjne have set din Frelse. I disse Ord laa efter hans Opfatning Kristendommens Lys, og just ved denne Baare maatte det være os særlig trøsteligt at drage os dem til Minde. Ti her laa en ung Mand, en begavet Mand — Pastoren havde jo for øvrigt ikke kendt ham personlig —; men for hans Venner, som her var mødte frem for at ledsage ham til det sidste Hvilested, maatte det ligge saa nær at sige, og at tænke, at den unge Mand var rykket for tidlig bort, at han var bleven bortkaldt, før end hans Livsgerning her paa Jorden var bragt til Ende, før han var færdig. Og denne Tanke maatte selvfølgelig for hans Venner gøre Skilsmissens Smerte saa meget bitrere og tungere. Men saaledes skulde vi ikke tænke. Ti saa sandt som denne Mand, lig Simeon, havde oplevet at se Herrens Frelse, saa sandt han, lig Simeon, havde oplevet at se og erkende Frelsen fra Bethlehem, — saa sandt som dette var Tilfældet, saa sandt kunde vi ogsaa sige, at han havde naaet sit

Livs Maal, at han ikke var død for tidlig, men at han virkelig havde været færdig.

Derefter kom Applikationen.

Præsten var en tækkelig ung Mand, som talte fordringsløst og pænt, næsten med sin naturlige Stemme. Det var ikke godt for ham at vide, hvad den Mand, over hvem han talte, kunde have ment eller tænkt om Frelsen fra Bethlehem, og der var altsaa for saa vidt ikke noget at bemærke ved, at han udtrykte sig med en vis Reservation. Heller ikke kunde det vække Forundring, at han benyttede Anledningen til at henvende nogle Paamindelsens Ord til de her forsamlede Venstremænd; ti ogsaa blandt dem findes der Syndere. Men jeg stod den hele Tid og stirrede paa Kisten og tænkte paa, hvad han der inde og jeg for en Maaned siden havde talt sammen om Ligprækener, og det var mig tilsidst som om det sorte Laag blev gennemsigtigt, og jeg saa' hans Ansigt, som laa der inde, og hans Mund, den lille, blege, skarpttegnede Mund, og jeg syntes den krusede sig, og at Mundvigerne, de fine, haanfulde Mundviger, drog sig op til et Smil.

»Amen«, sagde Præsten.

Derefter kom Klokkeren med en Skuffe, fyldt med Jord, samt en ganske liden og meget net Spade. Med den sidstnævnte Genstand i Haanden vendte Præsten sig bort fra den Kiste, over hvilken han havde talt, og hen til de to smaa Kister, over hvilke han ikke havde talt, og han kastede Jord paa disse to Kister. Kastede Jord paa dem, som de der stod. »Af Jord er du kommen, til Jord skal du blive, af Jorden skal du igen opstaa«; og saa det samme op igen.

Dette Arrangement tiltalte mig; jeg syntes det var praktisk. Jeg var jo desuden temmelig sikker paa, at disse to Fattigunger, som blev ekspederede paa denne Maade, vilde opstaa paa den yderste Dag lige saa frejdigt som nogen af os andre, som forhaabentlig vil dø i en saa vidt god økonomisk Forfatning, at vi kan blive begravede uden nogen Afkortning i Ceremoniellet.

Nu vendte Præsten sig hen til vor Kiste igen. Et Vers blev afsunget. Fire Mænd kom frem og tog Plads, to ved Ligets Hoved og to ved dets Fødder. Marschallerne stillede sig op med sine sorte Stokke. Disse Stokke var ikke saa pæne som de, der bruges paa Vor Frelsers Gravlund, men det gik for det samme. Der blev givet et Tegn, og Toget satte sig i Gang. Af naturlige

Grunde var der ikke nogen egentlig Rangordning i Processionen; jeg tror, at de gik først, som havde hvidt Skæg.

Oppe i Kirketaarnet begyndte Klokkerne at tone, vemodigt og blødt i den lille Ters. Det var ikke lang Vej. Nogle Skridt nord for Kapellet havde man fundet Plads til ham. En meget trang Plads for Resten; men han behøvede ikke stort. Han havde altid været liden og mager.

Hans Grav laa tæt ind til nogle andre Grave, som netop saa vidt var tilkastede. Det gav Indtryk af, at Kisterne maatte komme til at staa Side om Side, tæt pakkede, som i et Magasin. Men hvad gjorde det for de døde.

Med aabenbar Møje krabbede vore Marschaller op paa den temmelig store Forhøjning, som var dannet ved Gravenes Sammenstimling. Derefter kom Kisten, svaiende og svingende som en Baad i Sjøgang; ti Bærerne havde ondt for at komme op. Efter Kisten kom Klokkeren; derefter Præsten, som blev hjulpen af Klokkeren; saa Kirkens Sangkor, og tilsidst de af os, som havde hvidt Skæg. Det var en sand Tindebestigning.

Men dette var ogsaa den sidste Hindring, vor Ven havde at overvinde paa sin Vej. Og den overvandt han. Kisten blev firet til Gravens Bund; nu skulde han ikke længer.

Det officielle Sangkor, tre Mand højt, udførte trestemmigt det første Vers af Salmen: »Hvo véd hvor nær mig er min Ende«. De brugte andre Vokaler end Folk flest, da de sang med halvlukket Mund, og Tenoren var tynd og Bassen svag, men Mellemstemmen var stærk og tudede i et væk paa Dominanten. Præsten kastede derpaa de tre Skuffer Jord paa den afdøde og tiltalte ham efter Ritualet. Hvad os andre angaar, deltog vi i Ceremonien ved til forskellige Tider at tage Hatten af og holde den for Øjnene; men jeg véd ikke, om nogen af os vidste, hvorfor vi gjorde det.

Et lidet Stykke borte fra den øvrige Flok stod to unge Kvinder; den ene af dem lænede sig op til den anden og græd bitterlig.

— Der laa han. Uden noget Hensyn til gamle Simeons Ord eller til Omstændighederne for øvrigt: han var færdig. Han havde troet paa Fremtiden, men havde ikke faaet se stort af den. For sit eget Liv var han bleven temmelig grundig snydt. Men hvad var der at sige? Der var ikke noget at sige.

Der var ikke nogen, som sagde noget heller. Under andre Omstændigheder vilde ganske vist en eller anden have følt Trang til at sige den afdøde et Ord til Afsked, en Tak, et

Farvel, fra dem, som kendte ham, fra hans Venner, fra hans Partifæller, kanske endog fra hans Land, som saa koldt havde modtaget hans Kærlighed. Men i Dag havde vi den store politiske Situation. Og det viste sig til almindelig Forundring, at Klokken kun var nogle Minuter over et. Drev vi rigtig paa, kunde vi kanske endda faa se en Snip af Aabningsstadsen.

Vi travede af Sted i vild Flugt.

Nede i Torvald Meyers Gade saa' vi Sporvognen komme ruslende, fordringsløs og hjemlig, ikke stort større end en Fyrstikæske. Vi vinkede paa den, og den standsede.

Der var ingen i den. Vi stormede ind og fyldte den. »Kør lidt fort nu«, sagde vi til Kusken. Han smilte vemodigt. —

Og saa begyndte vi at drøfte Situationen.

Arne Garborg.

Michael Ancher.

Man véd, hvorledes det i Reglen gik til, naar i gamle Dage Skæbnegudinderne holdt Møde ved Heltenes Vugger. Der var mellem disse Gudinder hjærtensgode Væsner, som kærligt gav alt det bedste, de vidste. Men der kom ogsaa en eller anden ondskabsfuld Heks, som ingen havde tænkt paa at indbyde, og som derfor gav sin Forbandelse i Tilgift. Og naar Helten senere i sit Liv med de gode Norners Velsignelse drog ud at vinde Hæder og Ære, saa laa der i Vejen et trolddomsagtigt Noget, der spændte Ben for ham og lurede efter hans Fald.

Michael Ancher hører til de ævnerigeste danske Malere. Paa det afsides Sted, han har valgt og vundet til sit Rige, har andre højtbegavede Figurmalere søgt sig Erobringer. Deres Billeder har saa lidet formaaet at sætte Anchers i Skygge, at de snarere har gjort deres Fortrin ret indlysende. Har han i Skagen fundet et rent Kalifornien for Malere, saa har han selv været den ihærdigste og den heldigste af alle de Guldgravere, der drog derop. Der er Sagn om en hemmelig Urt, som viser sin lykkelige Ejermand, hvor Jorden gemmer sine rigeste Skatte. En saadan Alrunerod eller magisk Kvist er Michael Anchers Talent.

Det har villigt vist ham, hvor Guldet laa i Jorden, men han har ikke altid været Mand for at bringe det blankt og glinsende frem for Dagens Lys. Tit har der hæftet Slagger ved.

Man kunde nu og da ønske Ancher større Moderkærlighed for sine Billeder. Hermed menes selvfølgeligt ikke den Moderstolthed, der lader enhver Fugl finde sine egne Unger allerdejligst, men den utrættelige Ømhed, der ikke bliver ked af at pleje og hæge de smaa, kæle for dem, nusle om dem og pynte paa dem, især da, naar de skal ud at vise sig i den store

Verden, hvor der blæser saa skarp en kritisk Vind. Ancher har undertiden et saa utrolig haardt Hjærte. Han kan bære over det at lade et Billede, der ved omhyggelig Røgt og Pleje kunde vokse til at blive et første Rangs Værk i den danske Kunst, løbe for Lud og koldt Vand som en raa og ufærdig Skitse.

Dette har flere Aarsager. Det er begrundet i Fortrin som i Mangler. Ancher er først og fremmest en rig Kunstner, en sjælden rig Kunstner. Han har Bevidstheden om at have Lommen fuld af Dalere og fristes derfor til at rutte med dem; om ogsaa en Dukat gaar til Spilde, har han nok igen. Om han end havde ti Liv at leve, vilde hans Hjærne ikke tømmes for Motiver til betydelige Billeder. De presser paa og vil frem, og han har Møje ved at holde igen, at samle al sin Kraft til det Billede, han har for, og ikke slippe det for det næste. Andre har nemt ved at være mere økonomiske.

Men det har ogsaa en anden Grund. Da Skæbnegudinderne bragte deres gode Gaver ved hans Fødsel, saa manglede der mellem dem den venlige Fé, der velsigner Haandens Arbejde, saa det bliver let og skønt. Ancher har ikke nogen medfødt Begavelse for Foredraget. Naturen, som ellers har været god imod ham, har ikke skænket ham den lykkelige Haand eller den særegne Art Skønhedsfølelse, som uden Besvær ævner at gøre den kunstneriske Behandling tiltrækkende. Man vil overfor mange af Anchers Billeder føle sig frastødt af en vis Plumphed i Foredraget, og selv i hans sirligste Tegninger er Manéren i Reglen temmelig kejtet. Hans Blyant som hans Pensel mangler Smidighed og Ynde. Der blev om et af hans fornemste Billeder sagt det gyldne Ord, at det saa' ud til at være »malet med Bælgvanter«.

Heldigvis hører dog Ancher ikke til de Malere, der (som Hans Smith og L. A. Ring) i from Resignation finder sig til Rette med, hvad Skæbnen har tildelt dem, og hvad Skæbnen har nægtet dem. Ancher mangler ikke Perfektibilitet. Hvad han ikke har faaet som Gave, søger han at erhverve ved Arbejde. Samtidig med at han under lykkelige Impulser i høj Grad har udviklet sit maleriske Syn, har han udviklet sin maleriske Behandling, lært sig at magte Formen. Han er naaet saa vidt, at et af hans Billeder paa sidste Parisersalon gjorde en overordentlig god Figur, hvorom talrige Vidnesbyrd foreligger. For ret at føre Formen til Fuldkommenhed, synes han imidlertid — ligesom

Jeppe — at maatte tvinge sin Natur. Den gode Opdragelse, han har givet sig selv, har lært ham, at det er nødvendigt, men det er ham aabenbart ikke let. Naturen gaar nemt over Optugtelsen. Derfor er der i Anchers Udvikling som Maler døde Punkter og Tilbagefald. —

Anchers Natur er til Dels hvad man her hjemme kalder en »Renaissancenatur«. Maaske er denne Betegnelse mere velklingende end korrekt. Nu er det Ord en Gang kommen i Brug, og alle véd saa omtrent, hvad det vil sige. En ødsel Natur, der af sit Overflødighedshorn hælder baade det udmærkede og det ikke udmærkede. En primitiv Kraft, der ytrer sig med Hensynsløshed og ikke sjældent giver Spidsborgerligheden et Slag lige i Ansigtet. Noget bredt og stort, ungt og djærvt, umiddelbart og ureflekteret.

Men dette er kun den halve Part af Anchers sammensatte Kunstnervæsen. Den anden Halvdel er »Renaissancenaturens« Modsætning. Man sporer i mange af hans Arbejder en betænksom Filosof, en Mand, der er vís paa Kunst og har ofret saa omtrent alle Malerkunstens Storværker en forstandig og indgaaende Betragtning. Han er bleven dybt berørt af Skønheden i Lionardos Kvindehoveder og Rafaels Kompositioner, af det intensive Liv hos Frans Hals og Velasquez, af Kraften i den Delftske van der Meers Farveskala og Højheden i Millets Billeder. Alle disse Ting gemmer han i trofast Erindring.

Det er hans store Styrke som Folkelivsmaler, at han har ævnet at sætte sig i det mest intime Forhold til det Skagenske Liv. Han lever selv deri, følger det med Medfølelse og véd at fastholde dets mest betydningsfulde Ejendommeligheder. Han kender det og forstaar det, hans Skildring er baade tro og sympatetisk. Men han har dog undertiden Erindringen om en eller anden gammel Mester med, naar han vælger sine Æmner eller betragter sine Modeller. Han kan hos en smuk Fiskerpige finde mere af Mona Lisa, end der i Virkeligheden er. Naar han tegner et viltert Pigebarn, kan hun faa for stærk en Lighed med den livsglade unge Dame paa en af Lionardos Tegninger i Florents. Lad mig sige det straks: Lionardo, som Ancher elsker meget højt, har aldrig, det jeg véd, bragt ham rigtig Held. Der var lidt af »Nadveren«s Anordning i det første og daarligste af hans Fiskerbilleder. Der var en fuldkommen Lionardosk Stil i Hovedet paa »Askepot«, et Forsøg paa at gaa udenfor sin vanlige Æmne-

kreds, som Ancher — vistnok med Føje — har holdt tilbage fra Udstillingen. For flere Tegningers Vedkommende har Anchers Beundring for Lionardo forført ham til en altfor direkte Efterligning af den store Mester.

Anchers Oprindelighed er for stærk, hans Selvsyn for udviklet, hans Forhold til Æmnerne for nært og fortroligt, til at en saadan ren Forførelse hyppigt skulde kunne finde Sted. Det sker kun undtagelsesvis, men det peger hen paa et Forhold, som er mere almindeligt. Da han malede det bekendte smukke Profilbillede af sin Hustru, synes han at have spurgt sig selv, om det ikke var muligt at male et virkningsfuldt Portræt med hin distingverede Holdning, der udmærker Portrætbilleder fra det syttende Aarhundrede. Det lykkedes ham, men rigtignok kun paa Bekostning af en vis Ligefremhed i Karakteropfattelsen, denne er bleven noget kunstig højtidelig. Da han malede Billedet af »En gammel leende Mand«, var det aabenbart hans Hensigt at give det samme talende Liv, som man beundrer i Frans Hals's Portræter. Han naaede her at faa overordentlig meget deraf, uden i mindste Maade at ændre Modellens Karakter. Et saadant Billede er ikke nogen egentlig Efterligning, det kan snarere betegnes som en Konkurrence med gammel Kunst. En Konkurrence af denne Art er hverken formastelig eller forkastelig; den højner Maalet, sporer Energien og udvikler Ævnerne. I andre Billeder synes Ancher ligeledes at have raadført sig med Fortidskunst, uden at det kendes ufordelagtigt. Han har paa sin Vej fundet mere end ét Æmne, som har forekommet ham egnet til at vække Begejstring, hos en eller anden af hans kære gamle Malere, og haft den paagældende Kunstner i Minde, medens han syslede med et saadant Æmne. I de senere Aar har han af og til indenfor sin Æmnekreds søgt at fortsætte van der Meers Gerning. Et hos Kunsthandler Stockholm (i det stakkels mishandlede Schimmelmannske Palæ) udstillet lille Billede viser altfor tydeligt, at denne Maler har været hans Ledestjærne.

Ancher anses almindeligt som en til det forfærdelige ubønhørlig og ubestikkelig Realist. Som saadan fremstilles han ogsaa i den i øvrigt meget hensynsfulde og velvillige Karakteristik, der er given i »Nyere dansk Malerkunst«. Jeg tror ikke, at denne Opfattelse er den rette. Den giver ham i visse Maader Absolution for de uheldige Billeder, han har malet, men en saadan Absolution maa heller tildeles ham paa Grund af den anselige

Række gediegene og betydelige Arbejder, han har frembragt. Og den er let at give, os alle fattes Retfærdighed for Gud. Naar Ancher har syndet, saa har Aarsagen vel oftest været den, at han ikke har lagt sig tilstrækkelig i Tøjet; han har sikkert mange Smaasynder til Kunsthandlere paa sin Samvittighed. Naar Synder af en anden Art af og til gennem Udstillingerne er aabenbarede for alle, saa er det ingenlunde en ilter Realisme, der har ført ham paa Vildspor; Grunden er snarere en vis Mangel paa sikker Smag. Det gaar Ancher som de fleste Kunstnere: den Kritik, der er vaagen og virksom, naar det gælder andres Billeder, kan ofte være temmelig sløv overfor deres egne, saa den indbilder sig, den gode Hensigt er naaet i et ganske forfejlet Arbejde. Ved Anchers forfejlede Billeder er det i øvrigt ganske unødvendigt at dvæle.

Anchers udmærkede Ævner som Karakterskildrer bør holdes i al mulig Ære. Men han er langt fra det nøgternt objektive, det »fotografiske« og den hensynsløse Realisme. Den Maler, der har malet »Lægprædikanten«, »Den syge unge Pige« og »Fattig-Kristian udenfor sit Hus« har et varmt og dybt Gemyt. Han er en sjælden god Karakterskildrer, fordi han som faa søger det menneskelige op og forstaar at gøre det til sine Billeders Indhold. Sammenligningen med Krøyer ligger for nær, til at den kan undgaas. For Krøyer er det maleriske Motiv og den maleriske Stemning Hovedsagen, han gengiver denne med en udviklet malerisk Sans og saa duelig en Haand, som hverken Ancher eller nogen anden dansk Maler raader over. Men han har ikke i sine skagenske Billeder i samme Grad som Ancher formaaet at vise os, hvorledes de ejendommelige Forhold paa dette Sted udformer ejendommelige menneskelige Karakterer. Hvad Krøyer har fundet dér, er saa omtrent hvad han kunde finde og hvad han vilde finde overalt i Verden, hvor Fiskere trak Vaad paa en sandet Kyst og søgte til Kroen for at styrke sig til Arbejdet. Anchers Billeder har mere fortalt os, at dér, netop dér, lever særegne Mennesker et særegent Liv.

Men om nogen vilde spørge, om den Skildring, Michael Ancher giver af disse Mennesker, er absolut nøjagtig, om det Billede af deres indre Person, der findes i hans Arbejder, ligner denne lige saa tro som et Fotografi ligner eller burde ligne deres ydre, saa tør jeg ikke svare ubetinget ja. Det ligner dem paa en Maade godt nok, men det er dog et noget idealiseret Billede

af dem. Ikke, at de er blevne skønnere at se til, men de har ofte faaet mere Alvor og Storhed over deres Væsen, end de i Virkeligheden har. Hvad er det, Taine siger om Rubens? I Nutidens Flandern finder man vel Bønder, der gærne løsslipper »Bestiet« i den menneskelige Natur, men dog ikke i saa høj en Grad som i Rubens' »Kermesse«, og selv om Kermesserne i Rubens' Dage har været vildere end nu om Stunder, har han dog næppe set en saa »forbavsende Triumfscene af menneskelig Dyriskhed«. Han har modificeret, omformet til Fordel for det ham væsentlige, han har villet fremstille Grundkarakteren ret tydeligt og eftertrykkeligt. Ancher bærer sig ofte (bevidst og ubevidst) ad paa lignende Maade. Samlivet med den store Natur, det nøjsomme Livs haarde Betingelser udvikler ganske vist ualmindelige Mennesker; men Fiskerne paa Skagen er ikke alle saadanne Karle, som Anchers Billeder lader tro. Der er f. Eks. en sværtbygget, bredskuldret Fyr, der spiller en fremtrædende Rolle paa Anchers Billeder. I Virkeligheden er han nok en imponerende Krabat, der slaar drabelige Slag i Bordet og bander med gevaltige Eder, men egentlig en Storskryder, en »Jacob von Thyboe«, og ingen Helt. Ancher gør ham til en virkelig Helt.

Der er i mange af Anchers Fiskerbilleder en Kende patetiskt. Og ikke i Fiskerbillederne alene, Portrætet af Fru Ancher var jo ogsaa noget patetisk. Udenfor det yderste Hus i Skagens Østerby vandrer, naar Vejret er taaleligt, en blind og halvfjollet Stakkel frem og tilbage i Klitten, han tygger Skraa og i Mangel deraf Pibeudkrads med virkelig Lidenskab og nynner dertil i Begravelsestempo Stumper af Psalmer — maaske ogsaa af profane Viser. — »Fattig-Kristian«, som han kaldes, har lidt den Tort, at Præsten ikke vilde konfirmere ham, men han er dog ikke mere fjollet, end at han gennemskuede den trædske Plan, som en Gang i hans triste Liv bragte en Pige til at nærme sig kærligt til ham: det gjaldt at faa ham udlagt som Barnefader og lade den skyldige, hans og hendes Husbond, gaa Ram forbi. Han passer saa forunderligt ind i den elegiske Stemning over Landskabet bag ham, den nøgne, af Blæsten klippede Hede, fra hvilken han vejrer alle meteorologiske Forandringer; den Dag, han ikke længere kunde gaa Vagt paa Klitten, vilde man synes, at Skagen havde mistet et uerstatteligt Stykke levende Poesi. I ungdommelig Begejstring over dette sjældne Fænomen har jeg selv været med til at døbe ham »Landsbyens Kong Lear«. Ancher har

maaske vel meget fremstillet ham som saadan, — i et fortrinligt Billede har han i øvrigt taget ham ganske jævnt. — Denne et følelsesfuldt Gemyts Hang mod det patetiske — man kalde det en Dyd eller en Last, ligesom man har Lyst til, — er ofte en fremtrædende Egenskab ved Anchers Kunst. — —

Ancher var over 22 Aar, da han begyndte sin Kunstneropdragelse ved i et privat Kursus at tegne Prøvetegninger for at slippe ind paa Akademiet. Han var ældre end Flertallet af sine Kammerater og forud for sin Alder i aandelig Udvikling. Hans første Ungdom havde ikke været idel Glæde. Ugunstige økonomiske Forhold i Hjemmet havde tvunget ham bort fra den studerende Bane; i sin Stilling som Skriver paa Kalø Godskontor følte han sig næppe tilfreds. Da han begyndte som Maler, var det med en for en saa ung Mand usædvanlig Alvor og stærk Viljekraft. Naar alle andre muntrede sig med at holde et Helvedes Spektakel, der var hele Nabolagets Plage, arbejdede han tavst og ufortrødent; han indlod sig kun med yderst faa og talte da gærne om gamle Mesteres Ejendommeligheder eller gav en moden og skarp Kritik af den daværende Juleudstilling, der sagtens lige saa lidt som de nuværende bestod af lutter udsøgte Sager. Dette lange, magre, urimelig indesluttede Menneske — »Døden fra Lybæk« blev han kaldt, — var ikke allerbedst lidt, men alle havde en oprigtig Respekt for ham. Det hed sig, at han ikke havde mindre af Talent end af Energi. Autoriteter havde udtalt sig stærkt rosende om hans Tegninger, især hans Tegninger af Dyr. Hvor rasede ikke Misundelsen i de unge Hjærter, da Ancher i Løbet af utrolig kort Tid ikke alene slap ind paa Akademiet, men fór igennem »Forberedelsen«, Gibsskolen, Perspektivafdelingerne og Modelskolen lige lukt ind i Malerskolen! Men ingen bør misundes, før han ligger i sin Grav. I Malerskolen blev Ancher hængende. Han kæmpede et Par Aar for at vinde Afgangsbevis, tappert, men forgæves. Han maatte gaa sin Kunstnerbane, uden at Akademiets Velsignelse fulgte ham paa Vejen.

Sit første Billede udstillede han paa Foraarsudstillingen 1874. Det var et stort Billede med mange Figurer: »En jydsk Barselstue«. Det er ikke Anchers ringeste Billede, snarere et af hans bedste fra Tiden før 1880. I Farve var det vel dygtig brunt og Behandlingen har vistnok haft sine Skavanker. Men der var gribende Sandhed og Troværdighed i Fortællingen og

Karakterskildringen, der var en Realisme, som Ancher maaske næppe har haft i mange af sine senere Billeder, en hidsig Realisme, som i hin Tid maa have været et Særsyn. Midt i Stuen var Vuggen, Barselkonen viste sin nyfødte til en lille Pige, i alle Stuens Kroge sad og stod Omegnens sladderlystne Madammer med deres Kaffekopper i Haanden. Billedet blev købt af vor nuværende Udenrigsminister, Baron Rosenørn Lehn, som virkelig har gjort sig fortjænt af vor Kunst ved at vise unge, lovende Begavelser Interesse og afkøbe dem Billeder.

Et andet af Anchers Billeder fra hin eller maaske en endnu noget ældre Periode har jeg for kort Tid siden haft Lejlighed til at se, et Interiør med en Bondemand, der i Skjorteærmer smøger af sin Pibe og taler med sin Kone, som staar foran ham. Billedet er mærkeligt ved sine maleriske Egenskaber. Behandlingen er meget mangelfuld, men der er en vis hollandsk Smag i Clair-Obscuret ved den aabentstaaende Dør i Baggrunden og Lyset over Gulvets rigtfarvede Sten, desuden har Farvemodsætningerne en Kraft, som man i hin Tid snarere lærte at overse eller mildne, end at bemærke og fremdrage. I det hele taget har Ancher fra første Færd af i sjælden Grad fjærnet sig fra almindelig Vedtægt og betroet sig til sit eget Syn.

I Sommeren 1874 rejste Ancher til Skagen. Skagen var endnu den Gang i sin Uskyldighedstilstand. H. C. Andersen og Camillo Brun havde beskrevet dette Sted som et vildt-romantisk Sahara, og enkelte nysgerrige rejsende spenderede en Dag paa at se denne Mærkelighed, men ret mange kom der ikke og faste Sommergæster var ukendte. Siden Rørbye i Trediverne havde besøgt Skagen og malet sine bekendte Billeder derfra, havde kun en eneste Figurmaler været der, det var Raadsig, sørgelig Ihukommelse. Han havde i øvrigt, om jeg mindes ret, indskrænket sig til at »tage Motiver« og male et Studie af et Interiør fra den gamle Gæstgivergaard, en af de mest maleriske og stilfulde Rønner, der fandtes i Kongen af Danmarks Riger og Lande; — enhver, der har været der, vil have bevaret et uforglemmeligt Indtryk af de smaa, kahytslignende Sovekamre, hvortil man dumpede ned fra et højt Trin. — Marinemalerne var derimod godt kendte med Skagen. Neumann, Drachmann, Locher og Thaulow — den Gang Elev af Sørensen — havde fundet en ypperlig Virkeplads i Nordstranden og Grenen.

Det var ikke nogen hel nem Sag for Ancher at installere sig som Figurmaler paa Skagen. Tilvante Modeller, som man nu kan faa saa mange af, som man lyster, fandtes der den Gang ikke. Ancher forstod imidlertid den ikke ganske lette Kunst at vinde Fiskernes Venskab, saa han og hans Kammerat — den samme, der her søger at give en Karakteristik af hans Kunstnervirksomhed — inden lang Tid kom paa en meget fortrolig Fod med dem, blev indbudne til Barselgilder og fik rig Lejlighed til at se de ypperligste Motiver i Fiskernes Hjem.

En svensk-fransk Landskabsmaler, W. de Gegerfelt, besøgte Skagen i Eftersommeren og talte med varm Begejstring om fransk Kunst, om Muncaczy og Neuville, der da var Salonens store nye Stjærner, om Daubigny, der var hans Forbillede, om Vollons »Torsk«, der var et af Verdens største Mesterværker. Vi maatte selvfølgeligt alle male Torsk. Vi tre sad sammen i den afbrændte Kros nye Pakhus og malte dem; Locher, der boede ude paa Fyret, var lige saa opildnet af Gegerfelts Tale, og forsøgte sig derude paa et Billede af Fisk. At intet af de fire Billeder blev nogen »Vollon«, behøver næppe at siges. Gegerfelt betroede os ogsaa Hemmeligheden ved Muncaczys Farveblanding. Opløste man en Del Damarrlak i en Del Linoljefernis og tre Dele Terpentin og smurte med denne Sauce en Ladning Asfalt paa sit Lærred, saa var man vis paa at faa Harmoni. Det er denne afskyelige Recept, som for lang Tid ødelagde Anchers Farve, gjorde den overfladisk, saucet, mat og tung.

Paa Foraarsudstillingen 1875 havde Ancher et Billede, der hører til hans svageste. Medens han til flere Smaabilleder havde fundet prægtige Motiver i den gamle Lars Gajhedes hyggelige Familieliv i en malerisk Rønne, var hans store Udstillingsnummer konstrueret og ikke set, komponeret, endda daarligt komponeret over et jammerligt Motiv, der rent ud sagt var en Schleisner værdig. Det hed »Scene i en Krostue«, og havde det svært i Længden. Fiskerne var bænkede om et langt Bord og havde megen Morskab af to unge Piger i Billedets Midte, af hvilke den ene blev forfærdelig angest og bange for en stor Krabbe, som en Fiskerknøs hentede frem af sin Kurv og holdt op mod hendes Ansigt. Det har sagtens været Anchers Hensigt, paa ét Brædt at samle hele den Rigdom af karakterfulde Skikkelser, med hvilke han paa Skagen var bleven bekendt; der har uden Tvivl ogsaa

været god Karakter i mange af de enkelte Figurer, men som Helhed var det er daarligt Billede.

1876 var han ulige bedre. Atter mødte han med et stort og figurrigt Billede: »Fiskere, som i Uvejr iagttager de forbisejlende Skibe«. Det var altsaa egentlig det samme Motiv, som han senere har behandlet i sit berømte Værk: »Vil han klare Pynten?«, et prægtigt og ægte Skagensk Motiv, som tilmed i ganske særlig Grad passede for hans Talent. Der er næppe i hele den danske Kunst en Maler, der saa godt har forstaaet at karakterisere Mænd, som Michael Ancher. Som Rubens i sig havde de kraftige fysiske Instinkter og den ubændige Livsglæde, der gennemstrømmer hans »Kermesse«, saaledes har Ancher sikkert i sig selv den sluttede Energi, den Mandsvilje og Mandskraft, han tildeler sine Fiskere. Han har aldrig ladet sig kue, hvor haardt end Vinden til sine Tider har blæst ham imod.

Kompositionen staar ikke i sine Enkeltheder tilstrækkelig klart for mig, til at jeg ret tør udtale mig om den, men jeg har ikke det Indtryk, at den var kejtet og ubehjælpsom, hvad en Karakteristik af Ancher paastaar. Billedets største Mangel var vistnok Farvens Tonløshed i de sorte Skyer og de røde Ansigter.

Samtidigt udstillede Ancher et Dameportræt, som vel i Farven havde alle de Skavanker, en samvittighedsløs Brug af Gegerfelts og Muncaczys Medium kunde medføre — jeg husker i øvrigt, at en Avis netop roste det for dets skønne Farve, — men som i Figurens Stilling og Udtryk ikke var uden en vis sjælfuld Ynde. Ligesom »Fiskerne i Klitten« bebudede »Vil han klare Pynten?«, kan dette Portræt i visse Maader betragtes som en Forløber for den »syge unge Pige«. En lignende Udtryksskønhed har Ancher naaet i flere Tegninger fra samme Tid.

Medens disse Arbejder blev ret gunstigt modtagne af Kritiken, havde denne, efter hvad jeg har ladet mig fortælle, ikke synderligt godt at sige om det store Billede, som Ancher udstillede 1877: »En Lægprædikant holder Gudstjæneste ved Skagens Strand«. Billedet tilhører nu Kunsthandler Kleis. Enhver, der interesserer sig for Kunst og ikke i Forvejen kender dette Billede, bør gaa derud for at se det. Efter min Opfattelse er det ikke alene et af Anchers, men et af den danske Kunsts allerbetydeligste Værker.

Intet Billede kan have et virkningsfuldere Motiv, en skønnere og højtideligere Stemning. Solen er ved at gaa ned, dens

sidste glødende Straaler lyser endnu vandret ind over Lægprædikanten og hans Tilhørere. Han har lige sluttet sin opbyggelige Tale og knuger i brændende Bøn sine foldede Hænder tæt ind til Brystet, medens han ser over mod den dalende Sol. De fleste af hans Tilhørere er stærkt grebne; den danske Almue har en Tro, der kan flytte Bjærge. Det ganske lokale Æmne, en dansk Missionær, der prædiker for Fiskerne paa Skagen, har imidlertid en dybere Baggrund. Muselmanden beder til sin Gud, naar Solen forlader hans Synskreds, og Urtidens Præster har følt deres Hjærter bæve, naar den hellige, lys- og varmebringende Naturmagt gik til Hvile, og Jordens Skygge, det truende Natmulm, hævede sig i Øst. Det er et Øjeblik, der sætter Følelsen i Sving, der lader Luften synes fuld af sælsom Klang, der inspirerer de poetiske Naturer til at digte højstemte Sange og de profetiske Naturer til at danne nye Religioner.

Ancher har i dette Motiv fundet en sand Skat. En Kone, der spinder paa sin Rok, kan danne et meget skønt Billede, men faar man rigeligt af den Slags, kan det blive noget trættende i Længden. »Lægprædikanten« viser, at Folkelivsmaleriet meget godt kan byde paa et lige saa storartet og betygningsfuldt Æmne, som f. Eks. »Bjærgprædiken« eller »Homer, der synger for Folket«, afgiver. I Hovedsagen, det menneskelige Indhold, bliver det dog noget nær det samme. Men »Lægprædikanten« har den betydelige Fordel, at Fantasien ikke her behøver at foretage en besværlig Rejse, der gemmer store Farer. Ti man rejser ikke nu om Stunder til det gamle Grækenland eller Palæstina uden Fører, saa lidt som man rejser til Italien uden Bädecker. Italien kan vi se med vore egne Øjne, naar Bädecker lyver, giver vi ham en Anmærkning. Det gamle Hellas maa vi se med den antike Kunsts Glar. Lad Verden gennem dem se aldrig saa herlig ud, de passer kun daarligt til vore moderne Øjne! Og til Kristus og hans Apostle har de gamle Mestre og deres Efterfølgere og disses Efterfølgere igen lagt en slagen Vej, ad hvilken man mageligt og behageligt kan døse hen, og som man ikke gaar udenfor uden at vakle.

Kompositionen i Anchers Billede er næsten en Mester værdig. I Modstrid med en tidligere Kollega i Pressen nærer jeg den Anskuelse, at Ancher har vist, han forstaar den Kunst at komponere, en Kunst, der i øvrigt er gaaet svært af Mode. Den moderne Malerkunst gaar i stedse stærkere Grad ud paa at give en slaaende Karaktervirkning, og denne har ikke Brug

for den velbyggede Gruppering og den behændige Balanceren af alle Enkeltheder, som man tidligere ansaa for en god Kompositions første Pligt. Julius Lange bemærkede en Dag træffende om Kompositionen i Marstrands Billede af »Den store Nadvere,« at denne var saa velformet i alle sine Perioder som en af Mynsters fineste Prædikener, men i Grunden slet ikke svarede til det moderne Ideal, der forlangte, at Virkningen skulde komme overraskende paa Tilskueren som Julenat over Kællingen. I Krøyers Fiskerbillede paa sidste Foraarsudstilling eller i hans »Badende Børn paa Skagens Strand« er der en mere moderne Aand. Man kunde sige at de to Kompositionsprinciper, det gamle og det nye, mødes i »Lægprædikanten«. Baadenes mange Master med deres solbelyste Sejl gør en Virkning, der er uventet, ualmindelig og imponerende, tillige lidt fantastisk, det er, som om disse døde Ting sluttede sig lyttende til Missionærens Tilhørerkreds. Grupperingen af Figurerne er foretaget med den største Omtanke. I Midten Hovedfiguren, Missionæren, høj og fremragende, dragende Opmærksomheden til sig; tæt ved ham, især smuttende sig bag om ham, Kvinder og Børn; længst borte enkelte nysgerrige og ligegyldige. Ogsaa hvad Linjeføringen angaar, er det en meget gennemtænkt Komposition. Fuldendt mesterlig er Afslutningen til højre. Fiskeren, der støtter Armen mod Kanten af en Baad, og Børnene i Strandkanten kunde ikke være bedre anbragte.

Der er gode Ting i mange af de enkelte Figurer, men Lægprædikanten selv er ubetinget den bedste. Som han der staar i sin lange brune Frakke, mager, tyndhaaret og langskægget, er han et tro Billede af en varmhjærtet Fanatiker. Denne stakkels Idealist vil aldrig faa Kød paa Kroppen; byder du ham til Bords, vil han glemme Maden for at fortælle dig sine Drømme om Jorderiges Frelse. Kunsthandler Kleis, der har bedrøvelige Erfaringer om »Folks« Kunstsmag, fortæller, at han kunde have solgt Billedet mange Gange, om denne Figur var bleven erstattet med en anden; Folk kan ikke udstaa den Mand. Der er afgjort intet dummere, end det, man kalder »Folk«; Anchers Billede vilde miste over Halvparten af sit Værd, om den Figur ikke var der. Man skulde vel have en københavnsk Modepræst til at præke for Skagboerne! Med en anden af Billedets Hovedpersoner er Folk uden Tvivl bedre tilfreds. Det er en ung, køn og kraftig Fisker, der grunder eftertænksom i en noget teatralsk Stilling,

med sænket Hoved og Armene overkors. Han ser nøjagtig ud som en Viking, der er i Færd med at omvende sig til Kristendommen. En Forgrundslømmel med sine Fiskeredskaber over Nakken, en Haand i Siden og en antik Benstilling, er vederstyggelig traditionel.

Billedets maleriske Behandling staar ikke i Højde med Indholdet. Der er Steder, hvor Formen er svag og Farven grimt paaklistret, f. Eks. Missionærens Hænder. Men der er ogsaa enkelte godt malte Partier, f. Eks. den forreste Baad. Og Anchers Farve har atter her rejst sig karsk og sund fra det Sygeleje, hvortil Asfalt-Forgiftningen havde ført den. Der er i dette Billede en for hin Tid, som Udviklingen allerede har gjort til en meget fjærn Tid, usædvanlig Kraft i Farven, og Behandlingen har intet af den pilne Pænhed, som en Gang ansaas for den danske Kunsts dyrebareste Klenodie.

Det vilde maaske være ubilligt at forlange, at Galleribestyrelsen skulde have købt dette Billede. Man véd, i hvor høj Grad dens Medlemmer besidder den Borgmester-Dyd, der hedder Forsigtighed. De forlanger at se Døbesedlen, før end de køber et Arbejde af en Kunstner. Og selv om Døbesedlen er ganske betryggende, slaar de dog ikke til. Der er al Grund til at formode, at de, forinden den endelige Bestemmelse tages, randsager Skattelisterne og blader i Hof- og Statskalenderen. Findes Kunstneren opført i den sidste, gør det ikke saa nøje, om Billedet er daarligt, man kan ikke sætte sig til Dommer over en Etatsraads Handlinger. Findes han der ikke, maa Billedet helst være godt, men det er af lige saa stor Betydning, at Kunstneren er en sat og agtværdig Borger, der svarer sine Skatter, ti ellers vilde det være en ren Skandale at indføre et Billede af ham i en kgl. Samling.

Alligevel er det egentlig Skade, at »Lægprædikanten« ikke findes der, ikke saa meget for Billedets egne Fortjænesters Skyld, som paa Grund af dets kunsthistoriske Betydning. Man burde i vor offentlige Billedsamling kunne læse Hovedtrækkene af den danske Kunsts Historie, men der mangler Repræsentanter for et vigtigt Mellemled i vor Kunsts Udvikling. »Lægprædikanten« var vel egnet til at vise, at Jordbunden her hjemme var ganske godt forberedt, for at et nyt malerisk Syn i Halvfjærdsernes Slutning kunde bryde sejerrigt igennem. Det er en af de mange Broer mellem det gamle og det nye, som en fremtidig Forsker, der lægger Galleriet til Grund for sine Studier, sikkert vil savne.

I malerisk Henseende havde det til Dels nye Hensigter. I Indholdet sluttede det sig tæt til den gamle, selvfølende »danske« Malerkunsts allerhøjst skattede Storværker, Dalsgaards »Mormoner«, og Sonnes »St. Hans-Nat ved Helenes Kilde«.

Man skulde tro, at et saadant Billede var sikker paa at blive modtaget med den største Anerkendelse. Som ovenfor berørt, var det dog ikke Tilfældet. Ancher har ikke alle sine Dage staaet højt i Publikums Gunst eller været fine Venner med Bladkritikerne. En Tid lang var han snarere deres Syndebuk end deres Kæledægge. Var der en Maler, paa hvem alle deres gode Raad var fuldkomment spildte, saa var det Ancher. Han har slet ikke af Naturen noget føjeligt Gemyt. Forgæves var han bleven mindet om det gamle Visdomsord, at man skal krybe, før man skal gaa; forgæves var han bleven opfordret til at male smaa, omhyggeligt gennemarbejdede Billeder. Paa hver eneste Udstilling holdt han Hovedslag med et mægtigt, figurrigt Billede, som man ikke kunde overse eller forbigaa. Der blev sagt ham, at han skadede sig selv ved at slaa for store Brød op, han ænsede det ikke.

Des værre for Danmark er denne Følgen sit eget Hoved, denne Stædighed og denne utrættelige Higen efter store Maal ikke almindelige danske Egenskaber. (Ancher er jo rigtignok ogsaa, ligesom Zahrtmann, fra Bornholm.) Vor Nationaldyd er, som bekendt, Beskedenhed, vor Nationallast den, at vi ikke gider. Et net lille Stilleben eller et Studie af en Vartouskone: kan en dansk Maler faa det præsteret til en Udstilling, saa sover han i Reglen med rolig Samvittighed. Har saa en eller anden Avisneger, for hvem han — naturligvis — nærer den mest ubegrænsede Foragt, rynket paa Næsen ad hans gamle Stilleben eller hans gamle Kone, sætter han sig gærne stilfærdigt hen i Hjørnet af sin Sofa og føler sine Kræfter lammede af den Martyriets Tornekrone, der trykker hans Pande. En Ihærdighed som Anchers regnes næsten for upassende. Man vejrer Ærgerrighed og Ærgerrighed er her hjemme ikke almindelig anset for at være noget godt.

Mange af Anchers Billeder kunde sikkert have haft godt af en flittigere og grundigere Gennemførelse; endnu giver han ikke altid i den Retning, hvad han burde. Men der er noget ganske fortjænstfuldt i, at han altid har vovet sig i Kast med store Opgaver, selv bortset fra, hvor godt han har løst dem. Han har ikke valgt de store Lærreder, fordi han vilde »imponere Rakket«, men fordi han følte varmest for de store Motiver. Og

man tro blot ikke, det er Hvermands Sag at finde store Motiver, som man bare ikke gider malet, fordi det er saa forbandet svært at overkomme. Der er ingen, der lader Kobberskillingerne cirkulere, fordi de ikke vil komme frem med de Dalere, de gemmer i deres Lomme. —

Et Ophold i Udlandet har hindret mig i at se Udstillingerne 1878 og 79. Af Anchers fire Billeder fra 1878 findes det ene for Tiden hos Kunsthandler Kleis. »Søndagaften er Fiskeren med sin Kone og deres lille Søn ude at spadsere ved Stranden«. Det er ellers ikke Søndagsskik i Skagen, og man nærer derfor Tvivl, om Billedet er »set«. Lades dette ude af Betragtning, er Billedet godt; Konen er mindst heldig. I Fiskeren, en prægtig, arbejdsvant Karl, er der udmærket Karakter, og den lille Dreng med den store Kabuds er ret pudsig; Spadsereturen er ham maaske ikke nogen ublandet Fornøjelse, de store Næver, der slutter om hans Hænder, trækker ham ubarmhjærtigt med, naar han føler Trang til at sakke agterud. — »Fiskerpiger, der en Aften er samlede paa Sladrebakken« (udst. 1879) er sørgelig bekendt fra Kunstauktioner. Det er intet godt Billede, men det er paa ingen Maade et talentløst Billede. Motivet havde været en bedre Skæbne værdig, og der er gode Hensigter i flere af Figurerne. Hans »Piger, der taler med Beskueren« og hans »Spisende Drenge«, der formedelst deres Utækkelighed vakte megen Opsigt og stor Forargelse, har jeg ikke set, men jeg tror villigt, at ingen af disse Arbejder var første Rangs Kunst.

Han var nu for Kritiken bleven vor Malerkunsts »enfant terrible«. Den gav ham tappert paa Hovedet, sikkert ikke uden Grund, men maaske uden tilbørlig Agtelse for de sjældne Egenskaber, der gemtes i dette Hoved. Ancher var naiv nok til at skrive et Brev til en af de grammeste, for at spørge, om denne frakendte ham al Talent. Svaret klagede over Kunstnernes Taabelighed i Almindelighed og Anchers i Særdeleshed og sluttede med følgende kostelige Passus: »De maler, og jeg skriver, og jeg formentlig det sidste adskilligt bedre, end De det første«. —

Ancher maler aldrig bedre, end naar han er bleven skældt frygtelig ud. Man burde skælde ham ud til Stadighed for at holde ham i Aande. Han havde næppe nok faaet sin Tørn, før han lige straks rejste over til Bornholm og malede et udmærket Billede, det første af Anchers Billeder, paa hvilket Betegnelsen

»en lille Perle« maaske kunde passe. Det var den »Sygesæng«, som endnu i selve Sommeren 1879 blev udstillet paa Kunsthandler Stockholms Udstilling i Industribygningen. Gennemførelsen var nydelig. Blomsterne, Flasken og Kopperne, var malet med en let og sikker Haand, Farven alle Vegne god, maaske med Undtagelse af et violet Hjørneskab, enkelte Steder brillant. Den brave Kone, der laa i Alkovesængen med foldede Hænder, var heldigvis ikke meget syg, Øjnene havde en vis livsmodig Tindren, det saa' lidt ud, som hendes Blik opmærksomt fulgte en Flue, der svirrede rundt i Stuen. Foran Sængen sad en — udmærket karakteriseret — noget sløv ung Pige og læste op af en Postil.

Saa igen til Skagen. Der var den Sommer livligt med Malere: to Nordmænd, en Svensker, en Tysker, en Franskmand og et Par danske. Deres Selskab irriterede ham, men æggede ham til at arbejde med anspændt Kraft. Det var da, han malede sit berømteste Billede: »Vil han klare Pynten«. Valget af denne Drachmannske Titel forkommer mig ikke smagfuld, men Titlen har jo intet at sige, naar Billedet er godt. Og Billedet var godt. Det er for velkendt, til at jeg her behøver at gaa ind paa det betydelige Indhold, der var givet de enkelte Figurer. Det er vel heller næppe nødvendigt at minde om, hvilket enormt Fremskridt i malerisk Henseende dette Billede viste. Billedets Komposition er bleven angreben, den forekommer mig fortræffelig. En Ven har gjort mig opmærkom paa, at Gruppekompositionen i Anchers Billede har meget tilfælles med Gruppekompositionen i Rafaels Tegning til Tapetet »Vogt mine Faar«!, endog i en betydningsfuld Enkelthed, Afslutningen med en Rygstilling, hvis lige Linje begge Steder brydes af noget nær den samme Form. Det er ganske usandsynligt, at Ancher her skulde have tænkt paa Rafael, om han end tidligere har studeret Rafaels Kompositioner og maaske ogsaa lært noget af dem.

Det var en absolut Sejer: Billedet blev først købt af Kunstforeningen, senere af Galleribestyrelsen, — trods et Medlems energiske Protest mod at faa saadan »Venstre-Kunst« ind i de hellige Sale, — sidst af Kongen. Det er bleven reproduceret paa mange Maader, og har paa Wiener-Udstillingen 1882 høstet megen Ære; »Zeitschrift für bildende Kunst« kaldte det endog et Mesterværk. — Et mindre Billede af Ancher paa Udstillingen 1880, »Moderen lærer sin lille Dreng at læse«, udmærkede sig især ved den rørende Simpelhed og Sanddruhed i Fortællingen.

1881 havde en af Anchers bedste Udstillinger, fire gode Billeder. »Figurer i et Landskab« var lige saa beskedent i Indholdet, som i Titlen, men over ingen af Delene var der Grund til at anke. Uagtet det var saa ganske jævnt og fordringsløst, havde dog dette Billede en forunderlig gribende Stemning. »Fattig-Kristian« havde lagt sig ud i Klitten for at slikke Solskin, en ung Pige, der hørte til hans Naboer, havde flyttet sin Garnvinde ud ved Siden af ham, for ogsaa at nyde godt af det gode Vejr. Solen bagte velsignet hen over dem begge, over Klitten og den nøgne Hede bag dem. Kroppene vendte hver sin Vej, og Tankerne gik vel ogsaa forskellige Veje, om Fattig-Kristian i det hele taget havde Tanker, medens han laa der og halvsov. Billedet har uden Tvivl givet Anledning til megen dybsindig Spekuleren over Forholdet mellem ham og hende, — jeg fortryder næsten at have røbet den Hemmelighed, der ikke var. — Behandlingen var overordentlig solid, og Farverne i Figurernes Dragter og i det ypperlige Landskab var stemte med en Finhed, som Ancher ikke før havde haft, ikke en Gang i »Sygesængen« fra 1879; denne var maaske nok malet med en lettere Haand, men stod til Gengæld sine Steder lidt tyndt og plettet.

»En gammel leende Mand« hører ligeledes til Anchers bedste Billeder. Det overordentlig sprudlende Liv i den gamle Hædersmands elskværdige og karakterfulde Hoved gør dette Billede til et sjældent Stykke Nutidskunst. Det var godt og kraftigt malet, de døde Ting maaske bedst. — »En læsende ung Dame« havde en ganske enestaaende Delikatesse i Behandlingen, der tydelig nok væsentlig skyldtes en Paavirkning fra Viggo Johansens Kunst. — I »En Pogeskole i Skagen« havde Ancher med sit vante Held fundet et glimrende Motiv, som en gammel hollandsk Maler vilde have misundt ham. Figurerne var godt karakteriserede, især selve Skolelæreren, der aabenbart ikke røgtede sin ansvarsfulde Gerning uden endel Besvær. Med eftertænksomt rynkede Bryn saa' han efter i sin Facitliste, hvorledes det var fat med det næppe meget indviklede Regnestykke, en Dreng havde opstillet paa sin Tavle. Men der var ikke her ganske den Interesse for det rent maleriske, som Ancher havde vist i de tre andre Billeder.

Fra samme Tid er et anseligt Fiskerbillede: »Fiskere, der med deres Fangst vende hjem fra Skagens Gren«. Det har ikke været udstillet. Det næste i Rækken var »Fiskere, i Færd med at sætte en Baad i Vandet«, udstillet 1882. Kompositionen var

ikke heldig. Rammen afsluttede den ganske vilkaarligt, der kunde uden Skade være lagt et godt Stykke til venstre, endskønt den selv da vilde have manglet Sluttethed. Men Billedet havde store Fortrin. Man følte, at det var Skildringen af et Liv, som Maleren kendte, og Folk, som han forstod. Det var virkelig Skagen og virkelige Skagboere, en stor og barsk Natur og hærdede Mennesker, der tappert staar den imod. Der var rigtig god Karakteristik i mange af Figurerne, men i Hovederne paa de to Fiskere, der længst til venstre i Billedet sidder ved Aaren, har Ancher givet af sit allerypperste. De hører til det sjældne, det udmærkede, det første Rangs.

Lige saa et af Hovederne paa »Redningsbaaden køres gennem Klitterne«, udstillet 1883. Det er Hovedet paa den unge Fisker, der gaar noget tilbage, temmelig langt til højre i Billedet, og lytter efter et Par Fiskeres Samtale. Dette Hoved er maaske Billedets bedste Part. Billedet er købt til Galleriet og maa siges at være en ret god Repræsentant for Anchers Kunst. Motivet er virkelig storslaaet; der kan ikke tænkes noget mere højtidsfuldt alvorligt end dette lange Tog af støtte Mænd, der gennem de snedækte Klitter uden Frygt gaar Faren i Møde. Selve Redningsbaaden gør en udmærket virkningsfuld Figur. Folkene, der gaar denne nærmest, hører til det bedst lykkede i Billedet; derimod er der ikke rigtig god Gang i Forgrundsfigurerne. Landskabet virker heller ikke tilstrækkelig stort, nærmest fordi Figurerne ikke staar med tilstrækkelig Kraft og Dybde mod det. Der er i øvrigt god Vinter i den sortblaa Luft. Den Fisker, der raaber ud af Billedet, skader Kompositionen ved at berøve den dens Sammenhold.

I en ældre Skitse til dette Billede er Virkningen fyldigere og Figurerne bedre til Bens. Herschends i 1882 udstillede Billede med det samme Æmne var bleven til under Paavirkning fra denne Skitse, og Ancher staar saaledes ikke i Taknemmelighedsgæld til Herschend for en Anvisning paa Motivet.

I »Dagens Arbejde bedømmes« havde Fru Ancher kun malet Mandens Figur. De fleste Kunstnere nærede den faste Overbevisning, at hun havde malet alt derpaa, uden netop sig selv. Da Billedet var godt, overordentlig fint og blødt malet, gav denne Hypotese egentlig ingen Kompliment til Ancher — i alt Fald kun en »compliment de boeuf«. — Sikkert er det vel, at hans Kunst har haft Gavn af hans nære Forhold til den netop i

malerisk Henseende meget fintfølende Kunstnerinde, der blev hans Hustru. Hun har tilskyndet ham til at stryge »Bælgvanterne« af.

»En syg ung Pige« havde allerede været udstillet paa Juleudstillingen 1882. Den gamle Antiksals Halvmørke tog ikke Glansen af dets skønne Farver, det gjorde netop der en næsten blændende Virkning. Af mig selv vilde jeg ikke være funden paa, at der i dette Billede var en Paavirkning af van der Meer fra Delft. Ancher har imidlertid selv fortalt mig i Anledning af en (højst ufuldstændig) Artikel om van der Meer, der har staaet her i »Tilskueren«, at han paa sin Wienerrejse 1882 var bleven stærkt slaaet af den Maade, paa hvilken van der Meer benyttede den hvide Baggrundsvæg som Basis for sin glimrende Palet, og havde haft ham i Minde, da han malede dette Billede. Det maa dog bemærkes, at Ancher i 1880, altsaa før han havde set van der Meers Billeder, havde malet en nydelig lille Skitse, i hvilken der var en hel Del Overensstemmelse med denne Malers Stil, om der end ikke var tildelt den hvide Væg saa stor en Betydning og Farverne ikke havde den Lyskraft, som i Billedet af den syge Pige. I intet af Anchers andre Billeder har Farven været saa rig og harmonisk. Der var en næsten melodisk Skønhed i Hovedets og Haarets Virkning mod den blaa Pude og gule Trøje. Den stribede Dyne var udmærket malt.

Og saa passede Farvens Skærhed saa vidunderlig vel til Indholdet. Dette havde intet tilfælles med van der Meers smaa Kurtisanehistorier. Det var moderne, følsomt, endog saa langt hen mod det sentimentale, at det slet ikke kunde have taalt at være en Smule mere rørende. Men man maa indrømme, at Hovedets Udtryk virkelig var overordentlig dejligt. Den unge Pige var bleven træt af at søge Trøst og Husvalelse i den store Psalmebog og havde lukket denne halvt sammen for et Øjeblik. Hun laa nu tankefuld med Haanden under Kinden og saa' ud mod den lyse Natur, fra hvilken der var bragt hende de Blomster, som stod foran hendes Sæng. Hun kunde nok se ud til at holde af Blomster.

Til det store Portræt af Kunstnerens Hustru, der paa Udstillingen 1884 vakte saa megen Forundring og Forargelse, havde Ancher ligeledes valgt en hvid Baggrund. Mod denne stod Figuren — sortklædt — i skarp Profil. Stilling og Udtryk bragte et Portræt af Kristian den fjærde i Erindring. Ancher synes at have haft til Hensigt at fremstille sin Hustru lige saa ædel og

kongelig værdig, som selve Leonora Christine. Og det var lykkedes ham. En Antydning af, at den unge Dame var paa Vej til at blive Moder, passede meget vel ind i Billedets Karakter. Et Par Anmældere fik ondt af Blufærdighed. Skade, at de dog ikke benyttede Lejligheden til at sige Rembrandt en Hoben Grovheder, fordi han i et af sine mest beundrede Portræter, Portrætet af Martin Day's Hustru, havde været akkurat lige saa hensynsløs mod de Herrers sarte Følelser.

Det er et af Anchers bedst malte Billeder. Maaske med Undtagelse af den Haand, der støttede paa Parasollen, var det helt igennem godt malet; Hovedets Farve stod fint, Kjolen og Parasollen var rentud fortræffelige. Den logrende Jagthund, der lykkeligt understøttede Billedets Stil, var heller ikke ilde.

I »Lystige Folk« var Udførelsen derimod sørgelig letsindig og slet ikke den nye Ancher værdig. Det bedst malede var den klinkede Fajanceterrin paa Bordet. Men Motivet, et Frans Halsk Motiv, var egentlig glimrende og Karakteristiken sine Steder god; Fuldskaben var især udmærket udtrykt i den velkendte Lars Gajhede forrest til højre i Billedet og de to nærmeste Fiskere paa den anden Side Bordet.

Fuldkommen samvittighedsløs var Behandlingen i »En gammel Mand (Fattig-Kristian) udenfor sit Hus en Sommeraften«, som Ancher begik den Dumhed at sende til anden Ophængning paa Udstillingen 1884. Motivet gav en Kraftessens af Skagens elegiske Stemning og Kompositionen var fortrinlig, men Billedet var slet ikke malet, bare smurt op, og aabenbart ikke en Gang efter Naturen. Tvi, for Skam og Skændsel det var!

Større Taalmod og Kærlighed har Ancher anvendt paa sit Billede i Fjor: »Blinde Kristian som Barnepige«. Der var Enkeltheder (som Hænderne, om jeg husker ret), der ikke var helt gode, men det var dog et af Udstillingens allergediegneste Billeder. Egentlig et nydeligt Motiv! Det var umuligt andet end at faa Medfølelse med denne blinde og svaghjærnede Stakkel, hvis triste Begravelsessalmer vel nok egne sig til Vuggesang.

Men Ancher har noget endnu bedre til i Aar. Han har et Billede, der i malerisk Henseende staar højt over alt, hvad han hidtil har præsteret, og som, hvad Karakterskildringen angaar, gaar i Rang med det allerfortrinligste, han har malet. Motivet er simpelthen en Fisker, der sidder ved Roret i sin Baad. Anordningen er omtrent som i Edelfelts Billede af et beslægtet

Æmne — et Billede, som Ancher ikke har set —, men Anchers har kun én Figur; i Edelfelts Baad var der to, og den halvvoksne Pige var vel egentlig Hovedfiguren. Det er utroligt, saa ypperlig Ancher har forstaaet at stemme sit Billede i Tone og Farve; Fiskerens Hoved mod Søen bag ham er det allerbedste. Han har tydeligt nok lært noget i Paris; hans Billede besvarer de mest moderne Krav. Men det er ikke en Lektie, han har lært; han har kun lært at gøre sine Iagttagelser af Figurernes Virkning i det fri grundigere og finere.

Og Hovedet er lige saa mageløst i Udtrykket som det er fortræffeligt malet. Det er vanskeligt at fange en Solstraale, ogsaa i Kunsten, men det er endnu vanskeligere at fange Udtrykket for en levende Sjæl. Den Kunstner, hvem det lykkes, har skabt et Værk, som næppe under Tidernes skiftende Smag vil miste sin Tiltrækning. Selv om det kun er et Portræt, vil det drage med stærkere Magt, end alle de Kompositioner, hvor de sindrigste Mænd har nedlagt Summen af deres Visdom. Det er Ting som Fiskerens Hoved i dette Billede eller de forhen omtalte Hoveder i »Redningsbaaden« og »Baaden sættes i Vandet« — »Vil han klare Pynten?« bør absolut tages med —, der sikrest vil skærme Anchers Kunst mod Glemsel og Ligegyldighed.

Det vilde til Slutning være smukt at sige, at denne alvorlige og støtte Mand, der holder Haanden fast om Roret og styrer sikkert, var det rette Billede af Anchers Kunstnervæsen. Men jeg véd ikke, om Ancher er helt saa god en Styrmand. Der er nu og da nogen Slingren i Valsen. Kommer det maaske af, at der ligger noget i hans Natur, der er farligt, ligesom Revlerne, noget, det koster Anstrængelse at slippe over?

Men Mand, det er han! Selv i sine Svagheder. Han raader over en Viljestyrke, en Arbejdskraft og et Mandsmod, som Flertallet af hans Kammerater maa misunde ham. Han klarer nok Pynten.

Karl Madsen.

Brev til Fru Laura Kieler.

Kjøbenhavn, Februar 1886.

Hvad vil De vide af mig? Noget, der kunde klare Dem en Personlighedens Forhold til min Produktion, hvilken første De unægtelig har haft mindre Anledning til at lære at kjende — vor Alder er jo saa forskjellig! — end denne Sidste.

Jeg tilstaar oprigtig, at det koster mig Overvindelse at opfylde Deres Ønske. Hvad der foreligger af den Slags Bekjendelser, var ikke bestemt til at komme for Lyset i min Levetid. Kunde det imidlertid tjene til lidt Opklarelse af denne evige Misforstaaelse af, eller rettere dristige Tilbageslutning fra en maaske lidt uvant Art af kvindelig Produktion til Producenten selv, en Opklarelse, som De, kjere Fru Kieler, jo velvillig vil række en Haand, saa vil jeg ikke vægre mig ved at yde hvad jeg formaar, til at dette kan ske. Desværre er en saadan Protest ikke den første af den Art.

Saalænge disse Fantasibilleder, hvortil denne Fejlslutning giver Anledning, skyder op paa hjemlig Grund, har det mindre paa sig. Et andet er det, naar de overflyttes paa den fremmede Grund, hvor Anledningen til en Berigtigelse bliver vanskeligere, eller tildels umulig.

En saadan fremmed Anmelderkunstner er senest optraadt i et kjøbenhavnsk Tidsskrift *Nutiden* Nr. 435 forrige Aar med en Artikel, overskrevet »Kvindesagens Forkjempere«.

Jeg skal ikke med et Ord opholde mig ved selve Artiklen. Tonen i den taler for sig selv.

Men Forfatteren har illustreret denne sin biografisk-literære Studie med et Portræt af angjeldende Forkjemperinde, og det er om dette, jeg har et lidet Ord at sige.

Denne Udgave af et Portræt præsenterede sig allerede for et Par Aar siden i et illustreret Kristianiatidsskrift, en saare mislykket Kopi efter det eneste Fotografibillede, der eksisterer af mig. Ogsaa var det kun i en Festanledning, Tilladelsen for første Gang til en saadan Offentliggjørelse, paa en Maade blev mig aftvungen.

Et gyseligt Vrængebillede! For at det nu ikke mere skulde komme frem, maaske gaa igjen og spøge efter min Død, tillod jeg mig en Advarsel derimod, optaget i »Mod Strømmen, Anden Del«.

»Et stygt Portræt faar vi finde os i,« hedder det der, »naar det ikke sjeleligt gaar os alt fornær, men et Portræt, der lægger sin Styghed i Smil og Miner, finder man sig ikke i; dette Billede er en Forhaanelse for mit Minde.«

Men min Anmelder i »Nutiden« har ikke agtet paa Protesten. Han har fundet, at Billedet passede godt til Teksten, og derimod kan jo intet siges.

»»Tungsind, Grubleri, Selvfordybelse, reflekteret som den melankolske, heftig som den koleriske, selskabelig som den sangvinske«« . . . »Himlen bevarer os, hvordan skal det stakkels Barn svare til al denne Zerrissenhed!« . . .[1]).

Saa dreves jeg ogsaa til at spørge, da jeg maatte se alle de Ejendommeligheder og voldsomme Tendenser, som man en halv Levealder senere destillerede ud af mine Skrifter, anvendt paa et dødstille Barndoms- og Ungdomsliv, oppe paa Landet. En af disse mine Anmelderkunstnere har saaledes den smagfulde Betegnelse af en varmt udtalt Iver for Sagen, at »hun skummer af Forbitrelse«. . . . Nu, det vil jo altid sige noget i al vor Slaphed og Vanmagt, at man driver det til »at skumme«.

Skulde der nu ikke være nok af Protester? Nej, der maa mere til.

Jeg maa gaa saa langt tilbage som til min Barndom. Døtre i Familierne, blev den Gang ret strengt opdragne, fik sig Katekismens — notabene efter Samfundets Tarv tillempede — Lovbud: Ærbarheden, Selvfornegtelsen, Taalsomheden, Alttilgivelsen, o. s. v. indprentede som uundgaaelige Leveregler.

Bibelens Mening med disse strenge Lovbud, der underlægger dem Fællesforpligtelsen, med andre Ord: gjør dem til

[1]) Se „Et Gjenmæle“ (Mod Strømmen, 1ste Del), foranlediget ved Hr. Henrik Jægers literær-biografiske Skitse: „En Norsk Forfatterinde“.

Menneskehedens, fik vi vistnok vagt fortolket i Religionsundervisningen og i Kirkerne. Men hjemme i Husene opfattedes det ikke ganske saa. Der var der faststillet en Moral for Gutterne og en for de smaa Piger. Hvad der for den ene Part gjaldt for en ringe Forseelse, kunde for den anden blive til en forskrækkelig Forbrydelse. Og denne Moralforskel voksede sig umærkelig større og større med dem, indtil Kløften, den uoverstigelige, var der, og den fik sin højtidelige Stadfæstelse paa hendes saakaldte Hædersdag, hvor hun i rene, tydelige Ord overgives ham som fast Tjenerinde og Slavinde.

Der strides om hvad vel Ibsen har ment med Per Gynt. Man famler omkring i alle optænkelige Samfundlivets Former, for at finde et Begreb, der svarer til denne hans Helt, og man kommer altid tilbage til den Nationalitet, han tilhører. Men vi Norske vil ikke vide noget af Per; det er heller ingen national Figur. For at udfolde en Livlighed som denne, maatte en norsk Bondegut være rent overstadig.

Per Gynt er simpeltvæk Manden, saaledes som Samfundet opdrætter og former ham, enten han nu optræder i Skikkelse af norsk ustyrlig Bondegut, europæisk Levemand, eller som Æventyrhelt nede i Marokko, ligesom Solvejg, den utrættelig ventende, med Sæbevand og Toeklud altid parate Solvejg, dets Ideal af Kvindelighed.

Og dette Samfundets Kvindeideal er det nu, vor Digter præsenterer os, medens han stille smilende ser til, om det endnu har Magt til at røre os.

Ibsen? . . Ibsen godkjender lige saa lidt Solvejg som han godkjender Per.

Nu, lad enhver se i Per Gynt hvad han vil. For mig er dette kolossale Værk med sin norske Aladdinhelt kun Allegorien, Legemliggjørelsen af en Samfundsopdragelse, der opmuntrer alt hvad der er slet i Manden, og kuer alt hvad der er stort og godt i Kvinden.

Om jeg end tør sige, at mit kjere Fædrehjem mindre fremtrædende end maaske de fleste andre, hyldede hint Partiskhedens Princip, der her laa til Grund — vi bleve alle, Brødre og Søstre, efter Datids Skik strengt opdragne —, laa det dog ubevidst i Luften. Det var baade smukt og rigtigt, om en liden Søster angav sig for Broderen, naar denne havde forskyldt noget. Jeg mindes en saadan Offerscene, en Gang min lille Bro'r var

kommet i Skade for en Rude og havde tat Flugten. Det gik haardt paa, men jeg tog dog modig mine Klaps derfor, og nød vist — det var umuligt andet — Selvopofrelsens ophøjede Følelser dobbelt bagefter.

Opholdet i en Herrnhuter-Anstalt i Kristiansfeldt fra det 14—16 Aar mellem nogle englelige »Søstre«, kunde kun drive disse ideale Livsmaximer op til en næsten overmenneskelig Højde, det vil da sige, gjøre et saadant afrettet Fuldkommenhedsautomat noget saa nær umulig for den Verden, hvori det siden skal leve og færdes.

Saa fulgte Ungdomsaarene, en lang Række, i det ensomme Hjem — alle mine Søskende vare allerede dragne ud — et drømmende Naturliv, kun afbrudt ved korte Besøg i Kristiania, dengang skilt fra Hjemmet ved en lang, besværlig Dagsrejse. Jeg formaar ikke at give en klar Fremstilling af hvad der i hine Aar, vi maa vel kalde dem den vaagnende Bevidstheds, foregik i en stakkels uerfaren Sjel. Tilsyneladende har jeg levet dem som enhver Datter i Familiehjemmet den Gang: Potteblomstens Liv i Haven, saalænge Vejr og Sommer tillader det, for saa, naar Høsten og Kulden kommer, at flyttes ind bag Ruderne.

Ganske som den vegeterende Plante har det dog neppe været. En Tvivl, et Spørgsmaal vil allerede da have rørt sig i den Ensommes Sjel: Er disse os Kvinder med en saadan drakonisk Strenghed foreskrevne Lovbud, medens de ikke i mindste Maade synes at anfægte Mændene, Lovbud, der lægger Baand selv paa de ædleste Følelser, naar de love os en Smule Livslykke, er denne saa ulige fordelte Moralbeskatning grundet paa Ret og Billighed? er den kristelig? I Kristi Lære forekommer ikke et Ord, der godkjender den. Hvorfor kalder da alle, som holder paa denne Uretfærdighed, sig Kristne?

Men der blev ikke spurgt. Det vilde ogsaa været fuldstændig unyttigt. Tanken om, at en saa ulige Udskiftning, der havde Aarhundreders Hævd for sig, kunde grunde sig paa Uret, var ikke født til Verden endnu, end sige en Protest derimod. Og nu en ung Pige, der ikke maatte ha en Tanke en Gang for slige Ting!

Men alle disse fortrykte, hentærede Skikkelser rundt om i Gaardene, alle disse Fruer og Madamer Gynt, hvad havde de at sige os? . . . .

Og saa gik den første Ungdom hen. Men disse kvalte Tvivl om saameget, alt medens den tvivlende selv — og dette maa siges, skal et saadant Liv ret forstaaes — maatte bære Trykket af en Forsagelse, saa tung, saa bitter, som den kan lægges paa et Menneske, havde den Virkning, at den omskabte den ellers livlig anlagte unge Pige til et saa taust, utilgjængeligt Væsen, som nogensinde kunde »kjede sig selv og andre med at spille Sfinxens Rolle«, en løjerlig Modsætning, i Sandhed, til den Figur, hendes senere Herrer Biografer har faaet ud af den!

Men saa hændte det, at der var én, som begyndte at tro, at Statuen kunde fange Liv, naar man vidste det rette Ord. En Veninde, en Korrespondentinde inde i Hovedstaden, havde nok røbet det.

Og denne upaaregnede *Pygmaleon* kjendte det løsende Ord, der vakte Støtten til Liv, og saa længe han var der, dannede han et Værn om dette vakte Liv, at det skulde holde sig urørt af Verden, denne endnu saa lidet kjendte Udenfor-Verden med sin over vort Kulturlivs Buler og Udvækster formede og afglattede Samfundsmoral.

Jeg kan aldrig huske, at vi vare uenige om nogen Ting. Jeg stolede saa ubetinget paa, at hvad han vilde var det rette, at jeg syntes det var mig, der vilde det. En dejlig, en magelig Lydighed den d e r!

Jeg mindes en Gang, som vi vendte hjem fra en af vore Ministerballer i Stiftsgaarden; vi befandt os alene i den lukkede Vogn.

»Er det ikke underligt,« sa' jeg, »jeg har den hele Aften ikke talt med et Menneske, nej, ikke et Ord! . . . Og du syntes jo, jeg var saa pen!«

»Du er en ensom Sjel,« sa' han, idet han tog min Haand og — ja, jeg kan ikke hjælpe det, det var nu en Gang hans Manér — og kyssede den.

»Men vi to taler dog sammen og synes aldrig vi kan bli færdige.« —

»Jeg er ogsaa en ensom Sjel, derfor har vi saa meget at sige hinanden.«

Og han var det, kun i en anden Forstand, ganske anderledes overlegen, mere bevidst. Jeg skottede frygtsomt til Siden, hen til den mægtige Udenverden, i hvis Midte vi levede vort aandelige Eneboerliv, han skuede fornemt ned paa den.

Og siden, da dette Værn faldt, ak, altfor snart! har jeg kjempet, tappert, blodigt for at værne om disse Livsprinciper, vi havde fælles.

Og jeg har reddet dem, det er de samme den Dag i Dag, og vil blive det til min sidste Stund, som de, den unge Pige under tusende Tvivl og Smerter tilkjempede og formede sig i den Eidsvoldske Naturensomhed.

Jeg har aldrig godkjendt dem, der gjelder i Verden, ikke dens Venden op og ned paa stort og smaat, paa ret og slet, ikke dens Æresbegreber og Love, ikke dens Hyldning af Skinnet og Vedtægten, ikke dens ukristelige Kristelighed. Jeg liker ikke de Grundsætninger, hvorefter den lever og handler, lige saa lidt som den godkjender dem, der gjelder for mig. Deraf den dumpe Uvillie, som mine Skrifter vækker, en Uvillie, der minder os om de Miner, som man møder, naar man halvkvalt i en overfyldt Kupé slipper Vinduet ned.

*

* *

Og nu Resultatet af en saadan hviletøs, langvarig Kamp? vil man spørge. Hvad har du vel opnaaet med dine Bestræbelser for at trænge igjennem det umulige? . . .

Nu, jeg har i fuldt Maal opnaaet det Resultat, der er lovet, der vinker saadanne. Lønnen, der aldrig udebliver for den Dumdristige, der vover at ville gjøre andre Meninger gjeldende end dem, der raader i Samfundet. Og man skal ikke sige andet, end at de Livsmagter, der fortrinsvis repræsenterer dette Samfund og villig stiller sig som Organer for dets raadende Meninger og Stemninger: Vanedespotiet, den forhærdede Egoisme, man skal ikke sige andet, end at de trolig har røgtet deres Hverv og ikke forsømt nogen Lejlighed til at plante deres Stene paa min Vej.

Dette var nu Anathemet, lyst over disse Bestræbelser for en Livssag, der er bleven min.

Men den mangler heller ikke Velsignelsen. Den har vundet en Velynder, en mægtig en, der vil gjøre hele Tidens Modstandstaktik til intet, som alt brøstfældigt, sigselvoverlevet, og vor Sag holder sig festlig beredt til at modtage denne Velynder, og den hedder Fremtiden, og har med mer end ét Tegn allerede forkyndt os sin Nærhed.

Per Gynt er kommen hjem igjen efter sin lange Tur.

Men Solvejg er ikke ganske den samme. Hun kjeder sig i Sæterhytten og er bleven træt af at vente.

Og naar Per saa kommer, liker hun ham ikke saa godt som før.

. . . .

. . . .

Dette er alt, hvad jeg kan meddele Dem, kjere Fru Kieler. Jeg véd ikke, om det er for meget eller for lidt af det, De ønsker at vide. Kun saa meget vil de med Vished faa ud deraf: Jeg har kun været en Stemme i min Tid, en Stemme for Solvejgs vaagnende Træthed og Tvivl. Den Personlighed, Naturen har forlenet mig, har ikke synderlíg kunnet støtte denne Stemme. Havde jeg ejet nogle af de Egenskaber, man saa gjerne vil se i den, vilde meget maaske være anderledes.

Camilla Collett.

Efter Forf.'s Ønske er hendes egen Retskrivning bibeholdt.

Den økonomiske Situation.

II.

Prisfaldet og dets Aarsager.

At der i de sidste 10 Aar har været en nedadgaaende Bevægelse i Varepriserne, ses straks ved blot en løselig Betragtning af Prisnoteringerne og er ogsaa erkendt af alle; men hvorledes faar man et samlet enkelt Udtryk for Bevægelsen i de talrige, hinanden krydsende og forskelligartede Svingninger i Priserne paa alle de mangfoldige Varer, der udbydes paa Markedet? Spørgsmaalet drejer sig navnlig om, hvilken »Vægt« der ved Beregningen af den gennemsnitlige Pris-Bevægelse skal tillægges hver enkelt Vare. Afgørelsen heraf maa til Dels bero paa, hvad Øjemedet med Undersøgelsen er, og alt efter dette bør der foretages Modifikationer i Beregningsmaaden; snart maa der ses hen til de enkelte Varers Betydning for Omsætningen, snart til deres Betydning for Forbruget, snart til Varernes Produktionsbetingelser. Jeg skal imidlertid ikke ved denne Lejlighed gaa ind paa disse indviklede Spørgsmaal, der desuden for største Delen kun have teoretisk Betydning, men skal tage Sagen praktisk. For ca. 10 Aar siden foretog jeg efter Anmodning fra Finansministeriet en Undersøgelse om den gennemsnitlige Prisstigen, der havde fundet Sted i Aarene fra 1867—70 til 1873. Denne Undersøgelse har jeg nu fortsat for de følgende 11 Aar fra 1874 til 1884, med Anvendelse af aldeles den samme Metode, de samme Vareartikler og de samme Varekvaliteter [1]). Selv om man havde kunnet ønske at foretage en eller anden Forbedring ved Beregningsmaaden, maatte alle Hensyn vige lige overfor den Betydning, som det har, at Beregningen af Prisfaldet efter 1874 er udført som en

---

[1]) Med Hensyn til Beregningens Enkeltheder, de benyttede Vareartikler m. m. henvises til „Nationaløkonomisk Tidsskrift" 3dje Bind, Pag. 187.

ligefrem Fortsættelse af den Beregning, der bestemte Prisstigningen før 1874. Jeg skal kun som yderligere Forsvar for denne Beregningsmaade anføre, at den indtil den nyeste Tid er bleven anvendt af Statistikere som Stanley-Jevons, Newmarch, Giffin og Soetbeer. Beregningen har dog ikke kunnet gennemføres paa ensartet Maade længere ned end til 1880; for de følgende 4 Aar, 1881—84, har man af Hensyn til Forandringer i det forhaandenværende Materiale maattet foretage en Del Ændringer og Indskrænkninger, men de to Beregningsrækker ere blevne sammenknyttede ved en Dobbeltregning for Aaret 1880.

Resultatet er dette:

Naar Priserne i Tidsrummet 1867—70 sættes som 100, saa har i Forhold dertil det gennemsnitlige Prisniveau for hvert af de følgende Aar været:

Aarene 1867—70 . . .	100
Aar 1871 . . .	102,6
1872 . . .	110
1873 . . .	121
1874 . . .	122
1875 . . .	115,5
1876 . . .	112,4
1877 . . .	111,4
1878 . . .	101,4
1879 . . .	97
1880 . . .	104
1881 . . .	103
1882 . . .	99
1883 . . .	97
1884 . . .	92

Resultatet er altsaa, at Vavepriserne i Begyndelsen af Halvfjærdserne steg i Gennemsnit 22 pCt. og naaede dette Maksimum i Aaret 1874; derefter gik de i de næste 4 Aar lige saa meget ned og var i Aarene 1878 og 1879 kommen tilbage paa det samme Standpunkt, som de havde indtaget, før Prisstigningen begyndte i Aaret 1870. I Aarene 1880 og 1881 var der atter en mindre Opgang i Priserne, men den paafulgtes hurtig af noget stærkere Nedgang, hvilken har vedvaret indtil nu.

Det ligger i Sagens Natur, at disse Resultater ikke kunne gøre Krav paa at være korrekte i alle Enkeltheder, de kunne kun give

en rigtig Forestilling om Bevægelsens Hovedtræk, men at de gøre dette, tør ogsaa antages. En vigtig Støtte herfor er det, at de tilsvarende Beregninger, der ere foretagne i Udlandet, give omtrent de samme Resultater. I det engelske Handelsblad »The Economist« meddeles hvert Aar en Oversigt over Prisbevægelsen for en Række af Aar, og af en engelsk Finansmand, Mr. Hansard, er desuden en anden Beregning foretaget for Tiden efter 1874. Efter disse Beregninger har Priserne i England bevæget sig saaledes:

Efter Mr. Hansard:		Efter „The Economist":	
Prisen i December 1874	2500	Prisen i Januar 1874	2891
1875	2360	1875	2778
1876	2504	1876	2711
1877	2248	1877	2723
1878	2140	1878	2529
1879	2460	1879	2202
1880	2190	1880	2538
1881	2232	1881	2376
1882	2119	1882	2435
1883	2111	1883	2342
		1884	2221
		1885	2098

Begge Talrækker vise, som det vil ses, omtrent de samme Svingninger i Prisniveauet som Beregningen for Danmark.

Endnu betydningsfuldere er dog en Beregning, der, under Ledelse af den fremragende Statistiker Soetbeer, er foretaget af det handelsstatistiske Bureau i Hamborg, og som omfatter Bevægelsen i Prisen paa 114 »ledende« Vareartikler i Tidsrummet fra 1847 til 1884. Resultatet af denne Beregning er, at naar Priserne i Tidsrummet 1847—50 sættes som 100, saa har i Forhold dertil den følgende Tids Priser været:

i Tiaaret	i Tiaaret	i Femaaret	i Femaaret	i Fireaaret
1851—60	1861—70	1871—75	1876—80	1881—84
115,6	123,4	132,9	122,6	119,5.

For at kunne sammenligne Erfaringerne fra Danmark hermed, har jeg ført en ældre Række Undersøgelser [1]), der omfattede

[1]) Se herom: V. Falbe Hansen: „Forandringen i Priserne paa Danmarks vigtigste Frembringelser". Kbhvn 1869, pag. 169 o. flg.

Tidsrummet 1842 til 1868 frem til Aaret 1871. Henfører man nu den hele Række af Prisbevægelser i Danmark til de samme Tidspunkter som i Soetbeers Beregning, faar man, at den gennemsnitlige Prisbevægelse her i Landet, naar 1847—50 sættes som 100, har været følgende:

i Tiaaret	i Tiaaret	i Femaaret	i Femaaret	i Fireaaret
1851—60	1861—70	1871—75	1876—80	1881—84
116	122	138	130	117.

I Hovedtrækkene er der altsaa god Overensstemmelse mellem de to Beregningers Resultater, hvoraf den ene viser Prisbevægelsen i Hamborg, den anden Prisbevægelsen i København, og navnlig ere de begge enige om, at det samlede gennemsnitlige Prisniveau er gaaet ned efter 1875 og i de sidste 4 Aar er falden tilbage til henimod det samme Standpunkt, som det indtog i Tiaaret 1851—60.

Det tør herefter antages, at den anførte Beregning nogenlunde rigtigt angiver Prisbevægelsen i Danmark og særlig ogsaa Prisfaldet efter 1875, og vi tro altsaa at kunne konstatere, at Priserne i Gennemsnit ere faldne 20 à 25 pCt. i de sidste 10 à 11 Aar.

Hvad har nu været Aarsagen til dette Prisfald?

Der er fra mange Sider, og deriblandt fra Mænd, hvis Ord man utvivlsomt bør tillægge Autoritet i nationaløkonomiske Spørgsmaal, fremsat den Anskuelse, at Aarsagen til Prisfaldet er Mangel paa Guld, og at denne Mangel er fremkommen dels derved, at Produktionen af Guld i de senere Aar er formindsket, dels derved, at Sølvet ved Møntreformerne i Halvfjærdserne i flere Lande, deriblandt i den skandinaviske Møntunions Lande, blev afskaffet som Hovedmønt og Værdimaaler og erstattet af Guld.

Tanken i disse Mænds Betragtning er omtrent denne:

I Varens Pris er dens Værdi udtrykt i den almindelige Værdimaaler, og for saa vidt Varens egen Værdi er uforandret, stiger og falder dens Pris omvendt af Værdimaalerens Bevægelser. Brugte man t. Eks. Korn som Værdimaaler, udtrykte man Størrelsen af de enkelte Genstandes Pris i Korn og ansatte alle Priser i Tønder og Skæpper af Korn ligesom nu i Kroner af Guld, saa maatte alle Priser, udtrykt i Korn, falde til det halve,

naar Kornets Værdi steg til det dobbelte. Saaledes maa nu, da Varernes Pris udtrykkes i Forhold til Guldet, alle Varepriser falde til det halve, naar Guldets Værdi stiger til det dobbelte, og omvendt alle Priser stige, naar Guldets Værdi falder. Alt hvad der indvirker paa Guldets Værdi og bringer denne til at stige eller falde, bringer altsaa alle Priser til at bevæge sig i modsat Retning. Talrige Erfaringer fra ældre og nyere Tid stadfæster denne Teori. Da saaledes de ædle Metaller blev forøget efter Amerikas Opdagelse, steg alle Priser stærkt; og da de nye Guldminer opdagedes i Kalifornien og Australien omtrent ved Aar 1850, og Guldmængden forøgedes, saa sank Guldets Værdi og Priserne steg i Gennemsnit 25 à 30 pCt. Endnu mere afgørende Erfaringer har man fra Lande, hvor man i Steden for Guld og Sølv bruger uindløselige Papirspenge som Værdimaaler. Naar saadanne Papirspenges Mængde forøges, saa synker deres Værdi, saa stiger alle Varepriser, og der er ingen Grænse for denne Stigen. I Begyndelsen af Aarhundredet forøgede man saaledes her hjemme Papirspengene i en saadan Grad, at alle Priser steg til en næsten latterlig Højde; man gav 2 Rdlr. for en Snaps, 100 Rdlr. for et Par Støvler o. s. v. i samme Forhold. I Frankrig kom man endnu videre; i Revolutionstiden forøgede man i den Grad Papirspengenes (»Assignaternes«) Mængde, at deres Værdi trykkedes og Vareprisorne hævede sig saaledes, at man tilsidst maatte give 500 Francs for en Kop Kaffe. Omvendt, naar Pengenes Mængde formindskes, saa stiger deres Værdi, og Vareprisorne synke. Det er paa denne Maade godtgjort, at Forandringer i Pengenes Mængde forandrer deres Værdi og derved Vareprisorne; og alt eftersom Pengenes Mængde forøges eller formindskes, hæves eller sænkes Varernes Prisniveau. Udbuddet og Efterspørgselen efter Varerne bestemmer altsaa kun de enkelte Varers Stilling overfor hinanden, men det samlede Prisniveau, det Tyngdepunkt, om hvilket samtlige Varers indbyrdes Værdiforhold grupperer sig, det bestemmes af Forholdet til Pengene, til Guldet, det afhænger af de Momenter, som bestemme Guldets Værdi. Naar Guldmængden formindskes eller Efterspørgselen efter Guld forøges, saa drives Guldets Værdi op og dermed sænkes Prisniveauet. Det er netop dette, der er sket i Løbet af de sidste 10 Aar. Udbuddet af Guld er formindsket, ti Produktion af Guld er formindsket.

Den aarlige Produktion af Guld var:

i Aarene	1851—55	197,515	Kilogram.
	1856—60	206,058	—
	1861—65	185,123	—
	1866—70	191,900	—
	1871—75	170,675	—
	1876—80	172,800	—
	Aar 1881	157,900	—
	1882	148,900	—
	1883	141,700	—
	1884	143,400 [1]	—

Efterspørgselen efter Guld er forøget; ti derved at Sølvet i Midten af Halvfjærdserne blev afskaffet som Hovedmønt og Værdimaaler og erstattet med Guld i de skandinaviske Lande, i Tyskland og senere delvis i flere andre Stater, blev Efterspørgselen efter Guld større end før.

Men naar saaledes paa én Gang Udbuddet af Guld blev mindre, og Efterspørgselen efter Guld blev større, saa maatte der fremkomme en relativ Mangel paa Guld, der hævede dettes Værdi og derved trykkede det almindelige Prisniveau. Det, der er sket i de sidste 10 Aar, er det omvendte af, hvad der skete i Halvtredserne; den Gang forøgedes Guldmængden, Guldets Værdi sank og Prisniveauet steg; nu er Guldmængden bleven relativ formindsket, derved er Guldets Værdi forøget og Priserne drevne nedad. Paa Møntreformernes Tid blev det forudsagt, at dette vilde blive Følgen af at demonetisere Sølvet og erstatte det med en ensidig Guldmøntfod, og Erfaringen har altsaa nu bekræftet denne Spaadom.

Der er noget saa klart og ligefrem i disse Betragtninger, de ere i saa god Overensstemmelse med saa vel Nationaløkonomiens Teorier som med Erfaringens Vidnesbyrd, at navnlig den teoretisk dannede Nationaløkonom let vil føle sig slaaet deraf, og jeg tilstaar for mit eget Vedkommende, at forinden jeg havde undersøgt Sagen nærmere, var jeg paa Forhaand tilbøjelig til at slutte mig til denne Opfattelse.

Ved nærmere Overvejelse og Undersøgelse af de virkelige Forhold, faar man imidlertid forskellige Betænkeligheder.

Den Teori, at Pengemængden bestemmer Prisniveauets Højde, er nemlig kun rigtig med store Modifikationer. For det første

[1]) Efter Soetbeer og efter den amerikanske Møntdirektør Kimball's Beretninger.

kan Forandringer i Pengenes Cirkulationshastighed modificere Sætningen og dernæst maa Begrebet Penge tages i videste Forstand som omfattende ikke blot de egentlige Penge, men ogsaa alle de Kreditmidler, der kunne tjæne som Surrogater for Penge; disse sidste har i vore Dage faaet en overordentlig Betydning, og der er den Særegenhed ved dem, at de ere af en i høj Grad elastisk Natur, og at de vokse med Behovet, saa at naar Vareomsætningen og Spekulationen tiltager, og naar Metalpengene, trods en mulig forøget Hurtighed i Omløbet, ikke kunne besørge Omsætningen, saa træde Kreditmidlerne understøttende til, og naar Omsætningen indskrænkes, saa aftager de. Herved er aabenbart den Indflydelse, som Pengemængden udøver paa Prisniveauets Højde, bleven modificeret, og man kan derfor ikke uden videre drage Slutninger fra Bevægelsen i Pengemængden til Bevægelsen i Prisniveauet. Man maa derfor allerede af den Grund nærmere undersøge de forhaandenværende Forhold. —

At Guldets Værdi nu er 20 à 25 pCt. højere end for en halv Snes Aar siden, er ubestrideligt; ti at Guldets Værdi er højere, vil efter den almindelig antagne nationaløkonomiske Talebrug ikke sige andet end, at Priserne ere i Gennemsnit 20 à 25 pCt. lavere end før, og at det er Tilfældet, derom ere jo alle enige; naar der har været Strid om dette Punkt, er det kun fordi Modstanderne ikke har forstaaet hinanden og brugt Udtrykket »Guldets Værdi« i forskellige Betydninger. Det, Striden drejer sig om, er, om den stedfundne Forøgelse af Guldets Værdi overfor Varerne er bevirket ved en opadgaaende Bevægelse hos Guldet, der er fremkaldt ved Mangel paa Guld, eller om den skyldes en nedadgaaende Bevægelse hos Varerne, fremkaldt ved Aarsager, der ligge hos dem.

Stillingen er omtrent som naar man ved en Jærnbanestation sidder i et Tog overfor et andet Tog, og man da ser det andet Tog glide langsomt forbi sig; man véd ikke, om det er éns eget Tog, der bevæger sig, eller om man selv staar stille, og det er det andet Tog, der gaar bort. Saaledes ser man i vore Dage, at Ombytningsforholdet mellem Guld og Varer er forandret, at man faar flere Varer for den samme Guldmængde, at altsaa Guldets Købeævne ɔ: dets Værdi, er større end før, men om dette skyldes en hos Guldet liggende Aarsag, der driver Guldet op, eller om det skyldes en Aarsag hos Varerne, der driver dem ned, véd man ikke. For at faa det at vide, maa man ligesom Jærnbane-

toget se hen til den Maade, hvorpaa de enkelte Genstande bevæge sig for Øjet.

Hvis Faldet i Varepriserne og Stigningen i Guldets Værdi er udgaaet fra en Mangel paa Guld, saa maatte det ventes, at alle Varepriser var sunkne, og sunkne i omtrent samme Grad, ti Faldet skulde jo skyldes en for alle fælles Aarsag. Men nu viser det sig, at Prisfaldet er højst forskelligt; der er Varer, som ere faldne til det halve, og der er andre, som slet ikke ere faldne, der er endog enkelte, som ere stegne i Pris. Heraf har man da sluttet, at det er forskellige Aarsager, der har virket, særlige Aarsager for hver enkelt Gruppe af Varer, og rimeligvis saadanne, der vedrøre Varernes Produktionsbetingelser, og at Aarsagen ikke har været en for alle Varer fælles »Mangel paa Guld«.

Dette Bevis kan der dog næppe tillægges nogen afgørende Vægt, ti selv om Guldmangel har været Aarsagen til Bevægelsen, kunde denne dog meget godt virke forskellig paa de enkelte Varer, idet den kunde frembringe Forstyrrelser i Efterspørgselsforholdene, hvorved de enkelte Varers indbyrdes Værdiforhold forrykkedes. Erfaringen fra Tidspunkter, hvor Priserne ere stegne paa Grund af en Forøgelse i Guldmængden viser ogsaa, at ikke alle Varer stige i samme Forhold, og man kan derfor heller ikke vente, at et Prisfald paa Grund af Guldmangel skal være ens for alle Varer. Helt uden Betydning er dette Argument dog ikke; ti den Omstændighed, at Prisfaldet er saa højst forskelligt hos de enkelte Varer, vækker i hvert Fald nogen Betænkelighed ved at antage Teorien om Guldmangel, og det bør ogsaa anføres, at saa betydelige Nationaløkonomer som Franskmanden Leroy-Beaulieu og Englænderen Leone Levy lægger Vægt herpaa.

Et mere betydningsfuldt Argument er følgende Betragtning: Efter »Guldmangel-Teorien« skulde Guldets forøgede Købeævne overfor Varerne være fremkommen ved en opadgaaende Bevægelse hos Guldet, der beløb sig til 20 à 25 pCt. i de sidste 10 Aar. Men ser man nu hen til Forholdet mellem Guld og Sølv, saa er disses indbyrdes Værdiforhold ligeledes forandret ca. 20 pCt. i de sidste 10 Aar. Og hvis nu Teorien om, at det var Guldet, der havde foretaget en opadgaaende Bevægelse paa 20 à 25 pCt. var rigtig, saa maatte altsaa saa godt som hele Forandringen af Værdiforholdet mellem Sølv og Guld skyldes Guldets Opadgaaen, og man maatte komme til det Resultat, at der ikke havde været noget fra Sølvet udgaaende Nedtryk; men det kan paa ingen Maade antages; ti det er sikkert, at der har været og er Momenter

fremme, som virke nedtrykkende paa Sølvet. — Om der end næppe heller kan tillægges dette Argument afgørende Vægt, saa afgiver det dog en Støtte for den modstaaende Anskuelse, at det er fra Sølv og fra Varer, den nedadgaaende Bevægelse er udgaaet, medens Guldet har forholdt sig passivt.

Fra disse rent teoretiske Argumenter skulle vi vende os til de mere praktiske.

Det Argument mod Teorien om Guldmangel, som i Almindelighed anføres af praktiske Bankmænd, er, at hvis der havde været Guldmangel, saa vilde dette have vist sig i, at Bankernes Guldbeholdning blev formindsket og Diskontoen havde været høj, men netop det modsatte har været Tilfældet.

Hertil svare Forfægterne af Guldmangel-Teorien, at de to Ting ikke have noget med hinanden at gøre. At Diskontoen er høj, og at der er Mangel paa Guld i Bankerne er nemlig kun et Udtryk for, at der er Mangel paa disponibel Kapital, at Landets Produktionsmidler ere stærkt anspændte; men at der er Mangel paa Guld i Omsætningen, indvirker paa Vareprisernc, og det har intet at gøre med, hvor mange Procent, man maa betale for at laane en andens Kapital. Erfaringen viser ogsaa, at et lavt Prisniveau og altsaa en høj Guldværdi kan være samtidig baade med en lav og med en høj Diskonto.

Denne Indvending mod de praktiske Bankmænds Opfattelse er i og for sig rigtig, men den vedrører ikke Sagen; Spørgsmaalet er nemlig ikke om Prisniveauets og Diskontoens samtidige Status, men Spørgsmaalet er, om **Guldmangel kan have trykket Varepriserne ned,** uden at dette maatte have vist sig i Diskontoen, og dette maa besvares bestemt benægtende. Ti paa hvilken Maade kan en Guldmangel virke paa Varepriserne? Der er kun to Veje, at hvilken dette kan ske.

Enten kunde det være gaaet saaledes til, at Guldproduktionen formindskedes, og at der som Følge deraf paa Grund af Minelandenes formindskede Efterspørgsel efter Varer udgik et Tryk paa Varemarkedet. Dette er muligen ogsaa sket, ti Guldproduktionen er formindsket, men den Formindskelse i Minelandenes Forbrug af fremmede Varer, som derved er foraarsaget, er saa lille, at Betydningen deraf nødvendigvis maa have været aldeles forsvindende for Verdensmarkedet.

Eller ogsaa kunde Guldmangelen indvirke paa Varepriserne paa den Maade, at Bankernes Beholdning blev formindsket, saa at disse nødsagedes til at sætte Diskontoen op; dette vilde

lægge et Tryk paa Forretningslivet, formindske Publikums Købeævne og derigennem trykke Vareprisерne. Nogen tredje Maade, paa hvilken Guldmangel kunde indvirke nedtrykkende paa Vareрriserne, kan jeg ikke tænke mig, og jeg mindes ikke at have set nogen Natioaløkonom angive en saadan Maade.

Spørgsmaalet er altsaa, om der i de sidste 10—11 Aar i Europas og Amerikas ledende Banker har været saadanne Formindskelser i Bankbeholdningerne, saadanne Diskontoforhøjelser, at det kan være dem, der har trykket Vareprisеrne ned. — Eller man kan stille Spørgsmaalet saaledes: kan det paavises, at der fra Knaphed paa de ledende Pengemarkeder i de sidste Aar gentagne Gange er udgaaet stærke Tryk paa Varemarkedet? De fleste og vægtigste Autoriteter i praktiske Bank- og Handelsforhold benægte dette med Bestemthed, og betragter man Rækkefølgen af Guldbeholdningerne og Diskontosatserne i Europas og Amerikas ledende Banker Aar efter Aar, saaledes som man finder dem opstillede i forskellige Handelsberetninger, saa faar man ogsaa et bestemt Indtryk af, at i de sidste 10 à 12 Aar har Bankernes Metalbeholdninger været større og Diskontosatserne gennemgaaende været lavere end før den Tid [1]).

[1]) Bankernes og Skatkamrenes Beholdning af Guld var (efter Soetbeer):

Aar 1876 . .	3500 Mill. Rℳ	Aar 1881 . .	4060 Mill. Rℳ
1877 . .	3450 —	1882 . .	4250 —
1878 . .	3650 —	1883 . .	4830 —
1879 . .	3700 —	1884 . .	4850 —
1880 . .	4000 —		

Det vil ses, at der er en voksende Mængde af Guld tilovers fra Omsætningen, som ligger disponibel i Bankerne og Statskasserne.

Heller ikke i Seddeludstedelsen har der været nogen Tilbagegang. Den cirkulerende Mængde af Sedler og Papirspenge udover Metalbeholdningen var nemlig:

Aar	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884
i England .... Mill. Lst.	10.7	15.9	16.7	8.5	13.2	20.1	20.4	20	17
- Frankrig... Mill. Fcs.	393	503	257	373	689	961	734	1155	948
- Italien...... - -	497	479	521	584	573	600	574	474 + 89	528 + 272
- Østerrig-Ungarn Mill. fl.	159 355	144 345	134 364	152 313	155 327	163 320	174 351	181 350	170 350
- Rusland ... Mill. Rubl.	789	305	1200	1160	1133	1133	1133	1104	1074
- Tydskland . - Rℳ	265 378	263 375	191 297	253 363	283 392	344 461	272 391	271 386	336 459
- De foren. Stat. - Doll.	578	514	454	470	353	310	318	268	218

Selv om man nu ikke tør gaa saa vidt, at man hævder, at der heri ligger et positivt Bevis for, at der ikke har været nogen Guldmangel, saa kan man i det mindste sikkert hævde det, at der heller ikke fra den anden Side er paavist noget Punkt, hvor den formodede Guldmangel har indvirket paa Varepriserne, og det tilkommer dog dem, der hylde denne Anskuelse, at føre Beviset for dens Rigtighed.

— Tilhængere af Teorien om Guldmangelen kunde dernæst spørge: »Ja men hvorledes er det da muligt, at de Lande, der gik over fra Sølvmøntfod til Guldmøntfod, kunde tage det Guld, de behøvede til deres nye Guldmønter, uden at der derved kom Mangel paa Guld i de gamle Guldlande; disse havde jo forud ikke mere Guld, end de behøvede, og naar de maatte afstaa saa betydelige Summer, maatte dette dog angribe deres Beholdninger og frembringe Mangel det ene eller det andet Sted?« Svaret herpaa er ikke vanskeligt. For det første var det Guld, som de nye Guldmøntlande behøvede, ikke saa meget som man skulde tro, og des uden er den civiliserede Verdens Forraad af Guld til Penge stadig bleven større og større, ti om der end har været en Tilbagegang i Guldproduktionen, har denne dog vedvarende været meget stor.

Som det vil ses af omstaaende Tabeller, er de civiliserede Landes Beholdning af Guldpenge eller af Guld, der henligger i Beholdningerne, vokset meget betydeligt. I 1870 var Beholdningen 10,700 Millioner Reichsmark, men i 1884 var den vokset til 13,091 Mill. Reichsmark, altsaa en Tilvækst i dette Tidsrum af 2291 Mill. Reichsmark. Men nu er den hele Beholdning, som Tyskland har af Guld, kun 1572 Mill. Reichsmark og den skandinaviske Møntunions Beholdning af Guld er kun 115 Mill. Reichsmark, saa at alt, hvad disse Lande have draget til sig af Guld siden 1870, er adskilligt mindre end den Tilvækst, den civiliserede Verden i samme Tidsrum har faaet ved nyt Guld.

Vanskeligere bliver det at forklare, hvorledes i den nyere Tid foruden de nye Guldmøntfod-Lande tillige flere andre Lande, navnlig de forenede Stater i Nordamerika og Italien, have kunnet opsamle store Forraad af Guld for at forberede en Overgang til Guldmøntfod (de forenede Stater havde i 1885 en Guldbeholdning af 3209 Mill. Frcs., Italien en Beholdning af 735 Mill. Frcs.), uden at der derved er opstaaet et Tryk paa Guldmarkedet, en Mangel paa Guld.

Oversigt over de "præsumtive" Forandringer i Kulturlandenes Forraad af Guld til Omsætnings-Øjemed (efter Soetbeer):

	Guld-produktion	Anvendelse af Guld i andre Øjemed end til Omsætningen				Anvendelse af Guld til Tjæneste for Omsætningen	„Præsumtiv" Forraad af Guld til Omsætningens Tjæneste ved Tidsrummets Slutning	
		Møntslid og tilfældigt Tab	Industrielt Forbrug	Afgaaet til Orienten	I Alt			
	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Mill. R$
Aar 1850	—	—	—	—	—	—	1,200,000 =	3,348
Aarene 1851—60	2,018,000	5,000	280,000	100,000	385,000	1,633,000	2,833,000 =	7,904
— 1861—70	1,885,000	7,000	570,000	300,000	877,000	1,008,000	3,841,000 =	10,716
— 1871—80	1,703,000	8,000	840,000	120,000	968,000	735,000	4,576,000 =	12,767
— 1881—84	589,000	3,000	350,000	120,000	473,000	116,000	4,692,000 =	13,091

Oversigt over de "præsumtive" Forandringer i Kulturlandenes Sølvforraad til Omsætnings-Øjemed:

	Sølv-produktion	Anvendelse af Sølv i andre Øjemed end til Omsætningen				Afgang fra eller Tilvækst til Omsætningens Sølvmængde	„Præsumtiv" Forraad af Sølv til Omsætningens Tjæneste ved Tidsrummets Slutning	
		Møntslid og tilfældigt Tab	Industrielt Forbrug m. m.	Afgaaet til Orienten	I Alt			
	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Mill. R$
Aar 1850	—	—	—	—	—	—	53,500,000 =	9,630
Aarene 1851—60	8,955,500	510,000	2,700,000	11,300,000	14,510,000	÷ 4,500,000	49,000,000 =	8,820
— 1861—70	12,201,000	470,000	3,100,000	12,300,000	15,870,000	÷ 3,500,000	45,500,000 =	8,190
— 1871—80	22,345,000	460,000	4,500,000	10,800,000	15,760,000	+ 1,200,000	46,700,000 =	8,406
— 1881—84	11,147,000	185,000	2,600,000	6,415,000	9,200,000	+ 1,917,000	48,617,000 =	8,751

Beholdning af Penge (ɔ: Guld, Sølv og Papir med Tvangskurs) i de enkelte Lande

d. 30 Juni 1885.

(I Millioner Frcs.) (Efter Allard, Belgiens Møntdirektør.)

Landene.	Guld-Møntfods Lande		Dobb. Møntfods Lande		Sølv-Møntfods Lande		Papir med Tvangskurs
	Guld	Sølv	Guld	Sølv	Guld	Sølv	
Algier	—	—	48.8	31			
Tydskland	—	—	1.755.7	1.110.2			
Central Amerika	—	—	12	1.9			
England og Irland	3.063.4	498.7					
Australien	0.8	26.2					
Østerrig-Ungarn	—	—	—	—	236	393.7	1.636
Belgien	—	—	336	312			
Bolivia	—	—	—	—	—	28.4	
Brasilien	—	—	—	—	—	—	734.3
Canada	48.9	23.6					
Capland	157.5	12.8					
Ceylon	—	—	—	—	—	4.1	
Chili	—	—	—	31.5			
Columbia	—	—	—	—	—	21	
Cuba	—	—	147.9				
Spanien		—	682.5	367.5			
De forenede Stater	—	—	3.205	1.375.5			
Frankrig	—	—	4,452	3.123			
Grækenland	—	—	14.2	14.2	—	—	124.6
Guadaloupe	—	—	2	1.4			
Haiti	—	—	21	4.1			
Holland	—	—	147	299			
Sandwich-Øerne	—	—	2.9	4.9			
Indien	—	—	—	—	—	5.444	
Italien	—	—	735	378			
Japan	—	—	483	232			
Manilla	—	—	4	11.7			
Mexiko	—	—	—	—	52.5	210	
Peru	—	—	0.3	9.5	—	—	400
Persien	—	—					
Portugal	157.5	52					
Argentinske Republik	—	—.5	52.5	56.3			
Rumænien	—	—	0.8	59.8			
Rusland	—	—	—	—	651	-	2.742.7
Schweitz	.	—	89.2	77.2			
Sverige, Norge og Danmark	148	53					
Tyrkiet	—	—	207.9	184.8			
Uruguay	—	—	24.1	5.3			
Venezuela	—	—	10.5	0.6			
I Alt...	3,576	667	12.435	7.693	940	6.101	5.638

Anm. Tallene i disse Tabeller gøre ikke Fordring paa at være rigtige i Enkelthederne; mange af dem støtte sig kun paa en løs Kalkule, men Tallene meddele, hvad der lader sig udlede af de Oplysninger, der haves, og i store Træk tør de antages at give en nogenlunde rigtig Forestilling om Forholdene.

Forklaringen heraf som i det hele Forklaringen af, at der trods de store Krav stadig har været Guld nok, er, at »Kreditcirkulationen« er bleven større, at Sølv paa enkelte Omraader har overtaget nogle af Guldets tidligere Funktioner, og endelig at Varemarkedet efter 1874 har behøvet mindre Guld til sine Omsætninger, fordi Priserne ere lavere end før.

»Kreditcirkulationen«. At Banksedler i det væsentlige gør samme Nytte som Penge og overflødiggør en Mængde Metal i Omsætningen, behøver næppe nogen nærmere Paavisning. Cirkulerer der f. Eks. 75 Millioner Kroner i Sedler, saa gør disse omtrent samme Nytte, som om der havde cirkuleret 75 Millioner Kroner i Guld, der maa kun gøres et Fradrag af de Beholdninger i Guld, lad os sige 25 Mill. Kr., der ligger hen som Realisationsfond for Sedlerne. Men hvad der gælder om Banksedler gælder ogsaa i det væsentlige om Veksler og Bankanvisninger; de anvendes til at betale med og træde derved i Stedet for Penge. En Veksel anvendes jævnlig flere Gange som Betalingsmiddel, forinden den endelig indfries, og havde den ikke været, maatte man hver Gang have betalt med Penge. Ved Bankanvisninger afgøres en stor Mængde Betalinger, og hvor Anvisningssystemet er mere udviklet, saa at næsten alle Forretningsmænd have Konto i en Bank, indfries Anvisningerne ikke ved Kontanter, men likvideres mod hinanden. Paa denne Maade kan Kreditmidler eller gensidig Likvidering af Gæld træde i Stedet for Penge og supplere disse, naar Omsætningen kræver en forøget Mængde af Omsætningsmidler. I England antages det af flere finansielle Forfattere, at Anvendelsen af saadanne Likvidationer er naaet til et foreløbigt Toppunkt, og det viser sig f. Eks., at Omsætningen gennem Clearing-house kun langsomt er naaet videre frem. I Aaret 1872—73 blev der gennem Clearing-house i London likvideret et Beløb af 6000 Mill. Lstr.; det er en uhyre Summa, mere end alt det Guld, der findes i hele den civiliserede Verden, og selv om hvert enkelt Guldstykke i Aarets Løb ogsaa gaar mangfoldige Gange fra Haand til Haand, medens de fleste Anvisninger kun skifte Hænder en eller et Par Gange, saa er det dog indlysende, at England vilde have behøvet langt mere Guld end nu, hvis disse Likvidationer ikke havde været. Dette Likvidationssystem er som sagt foreløbig kulmineret i England, ti Omsætningen gennem Clearing-house er i de sidste 15 Aar ikke vokset udover de 6000 Mill.

Lstr. — muligen er dog Grunden hertil blot den, at de andre Omsætningsmidler have været tilstrækkelige, og at en ny Opsvingningsperiode i Forretningslivet atter vil vise en stærk Forøgelse af Likvidationerne i Clearing-house. Paa Fastlandet forholder det sig anderledes; her har Anvisningssystemet først i de sidste 10 à 15 Aar ret fundet Indgang. Frankrig har tidligere kun i ringe Omfang anvendt Likvidation af Gæld som Betalingsmiddel og har derfor maattet have en uforholdsmæssig stor Cirkulation af Metalpenge. I 1885 havde Frankrig en Metalbeholdning af 7600 Mill. Frcs, medens England, der sikkert har en større Omsætning, takket være sit udviklede Likvidationssystem, kunde nøjes med 3600 Mill. Frcs. Men i de senere Aar har Kreditcirkulationen efter franske Forfatteres Udtalelser (f. Eks. Leroy-Beaulieu) faaet en langt større Anvendelse end før, og meget Metal er derved bleven disponibelt. I Tyskland ligesom ogsaa i Danmark, Norge og Sverige er det samme Tilfældet. Den tyske Rigsbanks Giroomsætning, der i 1875 kun var 306 Mill. Reichsmark, var i 1884 naaet op til 26,335 Mill. Reichsm.; hvilken svimlende Sum er ikke dette, og hvilke kolossale Mængder af ædelt Metal vilde ikke have været nødvendig, hvis disse Betalinger skulde have været afgjort alene ved dets Hjælp.

Likvidationssystemet anvendes ogsaa paa den internationale Handels Omraade i stærkt voksende Omfang, og navnlig bliver London og Lombard Street mere og mere det Centralpunkt, hvor de internationale Betalinger opgøres og for en overvejende Del ved Likvidation af modstaaende Fordringer. Nylig har de nordiske Banker taget Initiativet til en ny Fase i denne Udvikling, og i Steden for de ret betydelige Summer i ædelt Metal, der før sendtes frem og tilbage mellem de tre Lande, afgøre nu de tre ledende Banker, der i deres Haand have Hovedmassen af Metalforsendelser, Nationalbanken i København, den svenske Rigsbank og Norges Riges Bank, Betalingerne mellem Landene ved at trække paa hinanden og likvidere det gensidige Tilgodehavende, saa at kun den mulige Difference sendes i ædelt Metal.

Denne voksende Anvendelse af Kreditmidler og af indbyrdes Likvidation af Fordringerne i Steden for Betaling med Metal er en Faktor af den største Betydning. Hvor meget ædelt Metal der spares i Omsætningen paa denne Maade, kan ikke oplyses, da man ikke kan bestemme Omløbshastigheden; men det er indlysende, at det maa være overordentlig store Summer, og

at der i og for sig fra Teoriens Side intet var til Hinder for at antage, at alt det Guld, som de nye Guldmøntlande behøve, blev erstattet ved Udvidelsen af Kreditomsætningen.

Et andet Moment, som har bidraget til, at den civiliserede Verden har kunnet dække den forøgede Efterspørgsel efter Guld, uden at der er kommen Mangel derpaa, er, at Sølv i enkelte Tilfælde har overtaget de Funktioner, som før Guld maatte udføre.

Særlig bliver Sølv i flere Lande i større Udstrækning end hidtil benyttet som Kapitalbeholdning for Bankerne og som Realisationsfond for Seddeludstedelse. Indtil 1873 bestod saaledes den franske Banks Beholdning — Verdens største Lager af ædelt Metal — $^4/_5$ af Guld og kun $^1/_5$ af Sølv; men efterhaanden er Sølvbeholdningen vokset stærkere end Guldbeholdningen, og i de senere Aar har der været omtrent lige meget af begge Metaller, lidt over 1000 Mill. Frcs. af hver. I Tyskland, som nominelt har ren Guldmøntfod, antages omtrent Halvdelen af Rigsbankens Beholdning at være Sølv, de gamle Thalere. Og i Nordamerika er de forenede Staters Sølvbeholdning for en stor Del Grundlag for Udstedelse af Papirspenge. Sølvet har altsaa endnu, ogsaa foruden det at være Skillemønt, vigtige Funktioner at udføre, og det endogsaa i Lande, hvor det nominelt er sat ud af Cirkulationen.

En vigtig Aarsag til, at der ikke er kommen Guldmangel, er endelig den Omstændighed, at Varepriserne ere sunkne. Vareprisene sank af Aarsager, der, som nedenfor skal blive paavist, ikke havde noget med Guldmangel at gøre, og dette Prisfald bidrog til, at der behøvedes mindre Guld i Omsætningen, end ellers vilde have været Tilfældet.

Rekapitulerer man nu Argumenterne, saa vil det ses, at de, der holde paa, at det er Guldmangel, som har trykket Priserne ned, ikke kunne anføre noget positivt Bevis herfor, men kun udtale en Formodning, der støtter sig paa, at Produktionen af Guld er bleven mindre, medens Guld i større Udstrækning end før anvendes som Hovedmønt og Værdimaaler. Paa den anden Side indvendes herimod, at denne formodede Guldmangel ikke kan eftervises i det praktiske Forretningsliv, og at det navnlig ikke kan paavises i Praksis, at det er af Mangel paa Omsætningsmidler, at Varepriserne ere trykkede ned. End videre indvendes der, at den opstillede Formodning om, at Omsætningsmidlerne ere formindskede for meget, ingenlunde er paalidelig, ti vel har

Guldet faaet et større Omraade at besørge Cirkulationen for, men i mange af Omsætningsfunktionerne faar det endnu stor Hjælp af Sølvet, selv i de Lande, der nominelt have afskaffet Sølvfoden, og desuden er Pengenes Surrogat og Hjælper: Betalingernes indbyrdes Likvidation gennem forskellige Kreditmidler, tiltaget i en saa overordentlig Grad, at den i stor Udstrækning har maattet kunne erstatte Afgangen af Guld og hindre en Mangel paa Guld, som muligen ellers vilde være opstaaet. Herved forekommer det mig, at Grundlaget er taget bort under den hele Doktrin om, at der har været Guldmangel, og at det er den, der har bragt Vare-priserne til at falde. Men til yderligere Sikkerhed kan der anføres flere andre Argumenter; saaledes den højst ulige Maade, hvorpaa Prisfaldet er foregaaet hos de enkelte Varer, hvilket tyder paa, at det ikke er en for alle fælles Aarsag, der har virket, og end videre, at hvis man antog, at det er Guldet, Bevægelsen er udgaaet fra, saa maatte man komme til det lidet sandsynlige Resultat, at Sølvet ikke har foretaget nogen nedadgaaende Bevægelse (ɔ: i sin *intrinsic value*).

Men naar man saaledes ikke kan godkende Teorien om Guldmangel, hvad er saa Aarsagen til Prisernes Falden?

Jeg tror, at en af Grundene til, at man har haft saa vanskelig ved at finde Aarsagerne til Prisfaldet, er, at man i Almindelighed ikke har haft tilstrækkelige statistiske Oplysninger om Prisbevægelsen fra Aar til Aar.

Betragter man den foran anførte Talrække, som viser, hvorledes Prisniveauet har bevæget sig fra 1867—70 til 1884 og fra 1842—47 til 1870, saa vil det ses, at Priserne efter Handelskrisen i 1857 holdt sig nogenlunde uforandrede lige indtil 1870. De Svingninger, der fandt Sted i dette Tidsrum fra Aar til Aar, ere ikke større, end at de kunne tilskrives Unøjagtigheder ved Beregningen og de sædvanlige Bølgebevægelser i Niveauet. Saa kom der en stærkt opadgaaende Prisbevægelse i Aarene fra 1871 til 1874. Om denne er det fra alle Sider erkendt, at det var forbigaaende Aarsager, der fremkaldte den, nemlig Milliardbevægelsen og alt hvad dermed stod i Forbindelse, Udstedelsen af de nye Laan, de franske Papirspenge og den hele Svindel og Overspekulation, som i disse Aar havde grebet det europæiske Forretningsliv. Derefter maatte der nødvendig komme en Standsning og et Tilbageslag. Da de Aarsager, der havde fremkaldt Stig-

ningen, holdt op at virke, maatte Priserne vende tilbage til det gamle Niveau, og i Faldet nedefter vilde de rimeligvis i Farten for en kort Tid endogsaa gaa ned under dette, derpaa atter gaa lidt op, og saaledes først efter flere mindre Svingninger komme til forholdsvis Ro i det gamle Niveau. Og i det væsentlige er det netop en saadan Bevægelse, der har fundet Sted i Priserne i de sidste 10 à 11 Aar.

Fra 1870 til 1874 steg Prisniveauet fra 100 til 122; da de løftende og stimulerende Aarsager havde udtømt deres Kraft, gik Priserne atter ned fra 122 i Aaret 1874 til ca. 100 i Aaret 1878—79. Derefter kom der en lille og kortvarig Bølgesvingning, opad fra 1879 til 1880—81 og derefter ned igen, men Gennemsnitsprisen i det hele Tidsrum fra 1878 og til 1884 (altsaa efter at det store Prisfald 1874 til 1878, var forbi), er paa lidt nær den samme som Gennemsnitsprisen i 1870 og før den Tid.

I store Træk har Bevægelsen i Prisniveauet i de sidste 40 Aar været denne: Efter en forholdsvis rolig Periode i Fyrretyverne, med en svag nedadgaaende Tendens, kom der en rask Stigen i den første Halvdel af Halvtredserne, den kulminerede i 1857, da Handelskrisen fremkaldte et Tilbageslag i den for stærke Opsvulmen af Priserne. I de følgende Aar kom Prisniveauet til forholdsvis Ro paa et Standpunkt, der var ca. 25 pCt. højere end i Fyrretyverne. Paa dette Standpunkt holdt Priserne sig indtil 1871, da kom der med Milliardbevægelsen en opadgaaende Bevægelse, der i Løbet af 3 à 4 Aar drev Priserne lidt over 20 pCt. op, men i de næste 3 à 4 Aar, fra 1874—75 til 1878—79, drev den naturlige Reaktion efter Svindelen dem atter ned og de kom nu tilbage til det gamle Standpunkt fra 1858—70.

Det forekommer mig, at man her har en nærliggende, simpel og naturlig Forklaring af Prisfaldet. Fra 1874 til 1878—79 var det Reaktionen, Bølgedalen efter Bølgestigningen fra 1870 til 1874.

Der er dog et tvivlsomt Punkt tilbage, og det er af saa meget større Betydning, som det angaar den allerseneste Tid, Aarene 1884 og 1885. Hvis nemlig Reaktionen efter Opsvulmningen i den første Halvdel af Halvfjærdserne havde været den eneste Aarsag til Prisfaldet, saa maatte man have ventet, at Priserne efter 1878—79 i Gennemsnit vilde omtrent holde sig paa det samme Niveau. Indtil 1883 var dette ogsaa Tilfældet, men i 1884 og i 1885 synes der at være indtraadt en ny, om end kun mindre Tilbagegang i Priserne.

Det synes da naturligt at antage, at der foruden Reaktionen ogsaa har været andre prisnedtrykkende Aarsager tilstede paa Varemarkedet, og disse ere da heller ikke vanskelige at paavise. Det er de tekniske og økonomiske Fremskridt, der har forøget Produktionen, det er Varelagrenes Tilvækst og den større Koncentrering af Vareoplagene paa de store kommercielle Centra, »*the visible supply*«; det er hvad man med et populært Udtryk kalder »Overproduktion«. (Denne »Overproduktion« staar i øvrigt i Forbindelse med Reaktionen efter Svindelperioden og er til Dels en Følge af denne). At der er og i en Aarrække har været en saadan »Overproduktion« tilstede, er saa vitterligt og saa mange Gange paavist ogsaa her hjemme baade i Blade og Tidsskrifter, at jeg anser det for unødvendigt nærmere at paavise det med Tal, jeg skal kun henvise til Etatsraad Levys Fremstilling af Mr. Hansards Undersøgelse om dette Æmne i Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Imod denne Opfattelse kan der indvendes, at i Nationaløkonomiens Teori har det lige siden J. B. Says Tid, altsaa fra Begyndelsen af dette Aarhundrede, været en fastslaaet Sætning, at almindelig Overproduktion er en Umulighed, en Selvmodsigelse. Der kan nemlig aldrig produceres mere end Menneskene ville og kunne forbruge; der kan vel produceres for meget af enkelte Artikler, t. Eks. af Brød og Sukker o. s. v. men saa snart derved Trangen til disse Artikler er tilfredsstillet, opstaar der straks andre Fornødenheder, som Produktionen kan tage fat paa, ti Menneskenes Lyst og Ævne til at forbruge er uendelig stor. Heller ikke kan der ligge nogen Grænse for Produktionens Størrelse i, at der mangler Købere; ti enhver Sælger er eo ipso Køber; man sælger jo kun for at købe noget andet, og selv om man ikke vil købe for de Penge, man faar ind ved Salget, saa laanes Pengene ud til en anden, som saa køber for dem. Enhver Forøgelse af Produktionen og Udbuddet er tillige en ligesaa stor Forøgele af Købeævnen og Efterspørgselen. Varer købes mod Varer, Penge er kun et Mellemled i Ombytningen, jo flere Varer, der derfor produceres og udbydes, desto mere Købeævne er der ogsaa, og Købelyst mangler aldrig. »Den ene Produktion danner Efterspørgselen for den anden Produktion, og det er indlysende, at der i et Land maa findes saamegen Formue, at man dermed kan købe al den Formue, der findes i Landet (St. Mill)«.

Set saaledes, aldeles abstrakt, er ganske vist en almindelig

Overproduktion en Umulighed; men i det virkelige Liv kommer der den Vanskelighed frem, at det ikke er sikkert, at Sælgernes Udbud og Køberens Efterspørgsel falde sammen. Det første Trin i Forretningen, »sælge«, vil alle Producenter, men det, »A« vil sælge, vil muligen »B« ikke købe, og det, »B« vil sælge, vil »A« ikke købe; der er da kun Sælgere ikke Købere, man kommer kun til det første Trin, til Udbuddet af Varerne, og det næste Trin, Efterspørgselen efter Varer, kan ikke komme frem, fordi det betinges af, at Salget kommer i Stand. Forudsætningen for, at en forøget Produktion straks skaber en tilsvarende Efterspørgsel, og altsaa kan gaa frem i ustandset Fart, er, at der stadig er fuld Harmoni mellem Produktionens og Forbrugets mangfoldige Former og Retninger; men da dette ikke kan være Tilfældet i Virkeligheden, og da en Forøgelse i den Fart, hvormed Produktionen gaar frem, saa overordentlig let fremkalder et Misforhold mellem den Uendelighed af Kræfter og Ønsker, der sættes i Bevægelse, saa indtræder der saa let en Køren fast, en Vanskelighed for at Omsætningen kan komme i Stand og derved Forbruget komme op i Linje med Udbuddet. Det gaar med Overproduktionen som naar der t. Eks. er Brand i et Teater. Aldeles abstrakt set skulde man jo synes, at jo hurtigere Folk strømmer ud, desto hurtigere vil Teatret tømmes, jo hurtigere enhver farer ud af Døren, jo hurtigere bliver der jo Udkomme for en anden, men det forudsætter, at der er fuld Harmoni mellem de enkeltes Bevægelser, ellers fører det, at man presser paa, netop til, at man kommer langsommere og vanskeligere frem.

Paa samme Maade gaar det med Produktionen. En for stærk Fart fører næsten altid med sig en Disharmoni, der medfører en Hæmmen af Omsætningen, man kommer kun med Vanskelighed fra det første Trin, Udbuddet, til det næste Trin, Salget; alle vil sælge, færre kan købe, fordi Salget ikke kommer hurtig nok i Stand. Naar dette Tryk bliver stærkere end sædvanligt, udvikler der sig den Tilstand paa Verdensmarkedet, der kaldes »Overproduktion«. Ordning af Forholdene bringes til Veje gennem en Forandring af Værdierne, der tvinger Produktion og Forbrug til at rette sig efter hinanden, saa kommer der atter stærkere Fart, indtil Disharmonien paany bliver for stor, og Trykket tiltager da atter.

I de senere Aar har der været en saadan stadig Vanskelighed for Produktionen til at komme i Harmoni med For-

bruget; en Mængde Forhold har bidraget til, at Produktionen og Udbuddet af Varer i den civiliserede Verden er bleven forstærket i høj Grad, og man har ikke straks kunnet faa Forbruget til at følge med. Fra fjærne Lande komme nye Vareudbud, uden at der straks i samme Grad kommer ny Vareefterspørgsel, og Europas egen Efterspørgsel er til Dels endog, i det mindste foreløbig, bleven formindsket, da de indførte Produkter undersælge vore Producenter. Mange europæiske Lande har dernæst indført Beskyttelsestold og har derved grebet forstyrrende ind i det gamle Forhold mellem Forbrug og Produktion. De tekniske Fremskridt bringer lignende Forstyrrelser; deres første Virkning er at forøge Produktionen og Udbuddet, men deres næste Virkning, at Forbruget ogsaa bliver større, kommer først senere, ti jævnligen har de medført en Forstyrrelse af den tidligere Ligevægt. Alt dette har bidraget til, at det har været vanskeligere end ellers at faa Forbruget til at holde Skridt med Produktionen, Udbuddet har været mere energisk end Efterspørgselen, og det har medført en nedadgaaende Tendens hos Varepriserne.

En saadan almindelig nedadgaaende Tendens hos Varepriserne kan blive modvirket fra Pengenes, fra de ædle Metallers Side. Naar Priserne synke, behøves der nemlig færre Penge til at besørge Omsætningen, Bankbeholdningen overfyldes, Diskontoen synker, og det opmuntrer til at forøge Efterspørgselen efter Varer, til at drive Prisen op. Og her er et Punkt, hvor mulig Guldforholdene kan have haft nogen Indflydelse paa Priserne. Det er nemlig muligt, at hvis der ikke var kommen den ekstraordinære Efterspørgsel efter Guld, som fulgte med Overgangen til Guldmøntfoden, vilde den Tendens til Nedgang i Priserne, som udgik fra Varerne selv, være bleven noget modvirket ved det rigeligere Guldmarked, som da vilde have været tilstede. Men en saadan Modvirkning vilde næppe have været stor, og det er højst usikkert, om den overhovedet vilde være indtraadt.

Det Resultat, hvortil jeg er kommen, er altsaa, at Prisfaldet i de sidste 10 à 11 Aar fornemlig skyldes den naturlige Reaktion efter den svindelagtige Opsvulmning af Priserne i den første Halvdel af Halvfjærdserne, men ved Siden deraf skyldes det ogsaa, og det gælder især om Prisfaldet i det sidste Par Aar, en »Overproduktion«, der er en Følge af de tekniske og økonomiske Fremskridt i Produktionen, af Transportens større Bil-

lighed, af Beskyttelsessystemets Indførelse eller Skærpning i flere Lande m. m. Derimod skyldes Prisfaldet ikke en Mangel paa Guld; der har overhovedet slet ikke været nogen Guldmangel, der har tvært imod i hele Tidsrummet været, og der er endnu, Overflod paa Guld og andre Cirkulationsmidler.

Hvad nu Udsigterne for Fremtiden angaar, da er det jo en betænkelig Sag at give sig til at profetere; jeg skal heller ikke indlade mig videre derpaa, men kun paavise, at de Profetier, man saa hyppigt hører i vore Dage, og som gaar ud paa, at Priserne ville vedblive at falde eller dog ikke mere gaa op, intet reelt have at støtte sig paa.

Hvis Faldet i Varepriserne skyldtes en Mangel paa Guld, ja, saa var der Anledning til at antage, at Varepriserne ikke atter vilde kunne gaa op; men det er i det foregaaende paavist, at Guldmangel ikke har været Aarsag til Prisfaldet, men at dette er udgaaet fra Varerne selv, og for en Del, om ogsaa kun for en mindre Del, skyldes en »Overproduktion«, der rimeligvis er af forbigaaende Natur.

Andre, der gaa ud fra, at det er Produktionens og Transportvæsenets Fremskridt, der har fremkaldt Prisfaldet, komme til det samme Resultat; ti, sige de, der er jo aldeles ingen Udsigt til Forandring heri, tvært imod, Fremskridtene og Forbedringerne blive ved. Varernes Produktionsomkostninger blive lavere og lavere, Udsigterne er altsaa til et vedvarende Prisfald. Men herved overses det, at Produktionsomkostningernes Størrelse kun indvirker paa Varepriserne, for saa vidt de foraarsage en »Overproduktion«, og at en saadan vel, for en Tid, kan trykke Priserne, men ikke vedvarende, ti det, der ser ud som Overproduktion, er i Virkeligheden kun en forbigaaende Disharmoni mellem de produktive Kræfter; efter kortere eller længere Tids Forløb vil Forbruget vokse op i Linje med Produktionen, og Grunden til Prisfaldet derved være hævet. At Formindskelsen i Produktionsomkostningerne og Forøgelsen i Produktionen ikke i og for sig medfører lavere Priser, kan ogsaa ses af Historien; ti Produktionsomkostningerne ere jo i de sidste tre à fire Aarhundreder vedblivende blevne mindre og mindre, men desuagtet ere Priserne næsten vedblivende blevne højere og højere.

Der er endelig dem, der mene, at selv om Prisfaldet ikke er udgaaet fra, ikke er foraarsaget ved en Mangel paa Guld, saa

vil dog en mulig fremtidig Stigen af Priserne blive forhindret derved, at der i saa Fald vilde opstaa Mangel paa Guld. At der ikke hidtil har været Guldmangel, skyldes nemlig, som vi foran have set, for en Del den Omstændighed, at Priserne faldt, og at Omsætningen derfor kunde nøjes med en mindre Guldmængde, men hvis Priserne atter steg, vilde der kræves mere Guld til den daglige Omsætning, Bankernes Beholdning vilde derved hurtigt blive udtømt, de vilde blive nødte til at sætte Diskontoen op og derved trykke Varepriserne og Omsætningen for at kunne fastholde den nødvendige Guldbeholdning. — I denne Betragtning er der aabenbart noget sandt og rigtigt; men det maa dog erindres, at foreløbig ere de disponible Metal-Beholdninger saa ekstraordinært store, at de meget godt kunne taale at formindskes, og foreløbig er Pengemarkedet saa rigeligt og Diskontoen saa lav, at det tvært imod opfordrer til en Prisstigning. Det er vel muligt, at en Prisstigning, hvis den antog større Omfang, vilde støde paa den Hindring, at der da viste sig Guldmangel, men det er ingenlunde sikkert, at det vilde ske; en Udvidelse af Kreditomsætningen kunde maaske dog erstatte Mangelen paa Guld og, som alt bemærket, er der under de nuværende Forhold en saadan Overflod paa Cirkulationsmidler, at i al Fald en mindre Stigning af Varepriserne og Omsætningen maatte kunne finde Sted, uden at der derved fremkom Guldmangel.

Det vil saaledes ses, at de Profetier, som ud fra de her angivne Betragtninger forudsige, at Priserne ville holde sig vedblivende lavt eller gaa endnu lavere end de alt ere, hvile paa uholdbare Forudsætninger.

Den nuværende Situation forekommer mig snarest at se gunstig ud for dem, der ønske en Prisstigning; men det er jo umuligt at vide, hvorledes Forholdene kunne udvikle sig, og navnlig staar der paa Pengevæsenets Omraade Skyer ude i Horisonten, som kunne bringe store Begivenheder. Det maa nemlig ikke glemmes, at om end Sølvets Demonetisering hidtil ikke har bragt Guldmangel, saa kan det ske i Fremtiden. Hidtil er det kun for en mindre Del, at Sølvet er bleven demonetiseret og Guldet er bleven Eneherre paa Markedet. Selv Tyskland er endnu ikke gaaet helt over til Guldfoden, de gamle Sølv-Thalere ere endnu lovligt Betalingsmiddel og cirkulere ikke saa lidt, og omtrent Halvdelen af den tyske Rigsbanks Beholdning er Sølv. Men hvis man nu for Alvor vilde gennemføre den ensidige Guldmøntfod i

Tyskland, i Italien, i de forenede Stater og maaske i den latinske Møntunion — ti den ene Stats Overgang til Guldfod drager den anden med sig —, hvad vilde saa ske? »Naar,« siger den belgiske Møntdirektør Allard, »Tysklands Salg af 500 Mill. Reichsmark kunde medføre, at Sølvet sank 20 pCt., hvad vilde saa være Følgen, naar der blev udbudt de 7 Milliarder Reichsmark Sølv, som de bimettalistiske Lande nu ere i Besiddelse af?« Det vilde unægtelig efter al Sandsynlighed blive en Begivenhed, der fik vidtrækkende Følger. Man kan ikke vel tænke sig, at ikke en saa vældig Indskrænkning af Metal-Omsætningsmidlerne, som derved vilde fremkomme, maatte foraarsage et Fald i Vavepriserne.

Hvis det omvendt skulde lykkes de Bestræbelser, der arbejde for en international Overenskomst om en fast Pris paa Sølvet, at faa en saadan istandbragt, vilde dette rimeligvis bidrage til at hæve Varepriserne. Ti derved vilde de store Beholdninger af Sølv, som findes, navnlig i den franske Bank og i de forenede Staters Skatkammer, blive mere effektiv. Som de ligge nu, gøre de ganske vist Nytte, idet de tjæne som Kapital-Beholdning, som Sikkerhed eller Realisationsfond for Banksedler og Parpirspenge, men man kan dog ikke unddrage sig for den Tanke, at hvis Sølvet atter fik sin fulde Cirkulationsævne tilbage, vilde de samlede Bankbeholdninger af ædelt Metal i den civiliserede Verden, blive, om end ikke større — ti Sølvet er der allerede nu —, saa dog mere effektive; Bankerne vilde da maaske finde sig foranledigede til at sætte Diskontoen endnu lavere, end den allerede er, og derved yde en Opmuntring for Omsætningen og Spekulationen.

Prisen paa de Produkter, som have mest Betydning for Danmark, vort Landbrugs vigtigste Frembringelser, har stillet sig saaledes:

	Rug pr. Td.	Byg pr. Td.	Havre pr. Td.	Hvede pr. Td.	Smør pr. Pd.	Flesk pr. Pd.	Heste pr. St.	Hornkvæg pr. St.	Faar pr. St.
1867—70	14,66	11,61	7,80	19,29	0,72	0,48	478	226	23
1871	13,67	11,22	7,23	21,53	0,74	0,46	555	280	36
1872	13,13	11,84	7,19	21,19	0,69	0,52	680	260	24
1873	16,80	13,39	8,54	22,76	0,82	0,58	960	260	32
1874	14,35	13,20	9,20	17,01	0,94	0,53	950	300	30
1875	13,61	12,61	9,04	17,83	0,92	0,56	900	225	35
1876	14,74	13,34	9,62	19,54	1,00	0,57	800	220	35
1877	12,26	12,04	8,13	17,99	0,83	0,54	750	230	32

	Rug pr. Td.	Byg pr. Td.	Havre pr. Td.	Hvede pr. Td.	Smør pr. Pd.	Flesk pr. Pd.	Heste pr. St.	Hornkvæg pr. St.	Faar pr. St.
1878	10,81	10,47	6,74	15,68	0,72	0,50	750	220	32
1879	12,16	11,45	6,97	18,42	0,78	0,48	700	230	34
1880	16,07	12,10	7,78	17,82	0,90	0,56	800	220	32
1881	14,78	11,89	7,99	18,28	0,96	0,57	800	230	35
1882	11,58	10,85	7,08	15,89	0,88	0,61	900	240	40
1883	11,98	10,95	7,72	15,24	0,89	0,55	850	220	35
1884	11,49	10,65	7,87	12,98	0,91	0,52	800	200	30
1885	9,41	9,46	7,11	11,84	0,88	0,49 [1]).			

Den af disse Artikler, som er sunken mest i Pris, er Hvede. Det er den eneste af dem, som er en egentlig Verdensartikel, og det er ogsaa den eneste af dem, som helt ud er fulgt med Verdensmarkedets Bevægelse opad og nedad. Man maa gaa 20 Aar tilbage i Tiden, til Aarene 1863 og 1864 for at finde en lige saa lav Hvedepris som i 1885. Og dog er Hveden ikke sunken mere end flere andre af de store Verdensartikler, saaledes er de fleste Tekstilstoffer og Mineprodukter sunkne lige saa meget eller mere i Pris. Næst efter Hvede er Rugen den Kornart, der er sunken mest i Pris, men dens Pris paavirkes selvfølgelig af Hvedens, da de to Kornarter danne Surrogater for hinanden. Byg er sunken mindre i Pris og Havre er saa godt som slet ikke sunken. Grunden dertil er, at Byg og Havre har et mere lokalt og begrænset Marked, hvor Dønningerne fra de store Bevægelser paa Verdensmarkedet kun mærkes svagere. Af samme Grund er Prisen paa de animalske Produkter sunken mindre. Vore Heste, der jo have et temmelig begrænset og kvalitetsbestemt Marked, have holdt sig godt i Pris; Hornkvæg derimod paavirkes mere af Konkurrencen fra de oversøiske Lande, og deres Pris er derfor sunken mere end Prisen paa Heste. Ogsaa vort Flæsk og vort Smør der paa Grund af Varernes gode Kvalitet

[1]) Prisen paa Korn, Smør og Flæsk ere efter Kapitelstaksterne. Taksterne for Aaret 1885 støtte sig ikke paa officielle Angivelser, da disse endnu ikke ere publicerede, men paa Telegram-Efterretninger i Bladene. De anførte Priser paa levende Kreaturer ere de af Statistisk Bureau benyttede Eksportværdier. I første Afdeling af denne Undersøgelse er kun anført Prisen paa levende Kreaturer efter Aaret 1876, senere er det lykkedes mig at faa tilsvarende Værdier for hele Tidsrummet. Det følger i øvrigt af Sagens Natur, at disse Eksportværdier paavirkes af Forandringer i Eksportens Sammensætning og Kvalitet, og derfor ikke ere helt ensartede i alle Aarene.

har en Særstilling paa de store Markeder, ere ikke sunkne synderligt i Pris. Denne Forskel i de enkelte Artiklers Prisfald er et yderligere Bevis paa, at det ikke er Guldmangel, der er Aarsagen, ti i saa Fald maatte man have ventet, at Varerne med det lokalt begrænsede Marked vilde være falden lige saa meget i Pris som Verdensartiklerne.

At Faldet i Landbrugsprodukternes Pris er stort og maa udøve et haardt Tryk paa Landmændene, er utvivlsomt, men dette Tryk er dog mindre for vort end for andre Landes Landbrug, ti de Artikler, som have størst Betydning for vort Landbrug, nemlig Smør og Flæsk, ere sunkne forholdsvis mindre i Pris, og de Artikler, som ere sunkne mest i Pris, navnlig Hvede, have en forholdsvis ringe Betydning for os.

Man kan dernæst ogsaa sige, at Landbruget hører til de Industrier, hvis Produkter som Helhed have holdt sig bedst i Pris. At dette er Tilfældet, ses allerede ved at sammenholde de anførte Priser paa Landbrugsprodukter med den samlede Prisbevægelse, men til yderligere Bevis derfor skal jeg anføre følgende Oversigt over Prisbevægelsen i Hamborg (efter Soetbeer).

Prisen i Tidsrummet 1847—50 er sat som 100 og i Forhold dertil er de senere Tidsrums Priser beregnet.

Aarene	1847-50	1851-60	1861-70	1871-75	1876-80	1881-84
1) Agerbrugsprodukter etc. 20 Artikler	100	126.9	128.8	142.7	135.5	134
2) Kvægavlsprodukter etc. 22 Artikler	100	123.4	133.1	154.6	146.8	153
3) Sydfrugter, Vin o. l. 7 Artikler	100	121.9	117.7	131.5	138.9	137.1
4) Kolonialvarer 19 Artikler	100	115.8	118.5	130.7	126.4	120.8
5) Bjærgværksprodukter 14 Artikler	100	110.8	99.6	116.9	94.4	83.4
6) Tekstil-Stoffer 7 Artikler	100	105.5	130.5	117.2	102.8	96.8
7) Diverse 11 Artikler	100	107.7	125.1	115	96.8	93.4
8) Britiske Eksportfabrikata, 14 Artikler ..	100	100.4	129.0	126.4	111.7	103.2
I Gjennemsnit...	100	115.6	123.4	132.9	122.6	119.5

Ogsaa efter denne Beregning er det Kvægavlsprodukterne, der have holdt sig bedst i Pris. Og naar man tager Hensyn til at de Stoffer, der bruges til Kvægfoder, ere sunkne betydeligt i Pris, saa maa man endogsaa komme til det Resultat, at Prisforholdene for Kvægbedriften i de sidste 5 Aar, som Helhed betragtet, have stillet sig ret gunstigt. Det kan derfor siges, at det danske Landbrug, der i saa høj en Grad er gaaet over fra Kornbedrift til Kvægbedrift har lidt mindre ved det almindelige Prisfald end de fleste andre Erhverv. Naar vore Landmænd alligevel for Tiden ere saa vanskeligt situerede, som de unægtelig ere, saa skyldes det følgende Omstændigheder:

at Prisen paa Landejendomme og Forpagtningsafgifterne ere gaaede noget for højt op i Midten af Halvfjærdserne og derefter i den opadgaaende Periode fra 1878—79 til 1882, og at som Følge deraf mange af de Landmænd, der have købt eller forpagtet i den dyre Tid, sidde med for store Udgifter,

at Lønnen til Landarbejdere, paa Grund af Udvandring til Byerne og til Udlandet, er stegen, uden at Bedrifterne endnu helt have ordnet sig efter de forandre Arbejdsforhold,

at Høsten i 1883 og i 1884 var noget ringere end i de nærmest foregaaende Aar, samtidig med at Priserne var noget lavere, og at Priserne, da det gode Høstaar 1885 kom, faldt meget betydeligt,

at Landmændene i de senere Aar i saa stor en Udstrækning ere gaaede over fra Kornbedrift til Kvægbedrift; ti vel er denne Overgang i og for sig fordelagtig og rationel, men den har kostet meget store Summer, og den har medført, at Landbruget maa anvende langt større Driftskapital end forhen; Følgen deraf er bleven, at mange Landmænd, for at skaffe de nødvendige Penge, have paadraget sig en uforholdsmæssig stor løs Gæld.

Disse Ulæmper ere alvorlige nok, og hvis de nuværende lave Priser skulde holde sig i længere Tid, ville de rimeligvis føre til Ruin for mange Landmænd, men Ulæmperne berøre dog, som alt tidligere omtalt, mere de nuværende Ejere og Forpagtere af Jorder end selve Betingelserne for vort Landbrugs vedvarende Trivsel.

Til Slutning skal jeg endnu gøre en Bemærkning om et Spørgsmaal, der staar i Forbindelse med det her behandlede Æmne og som netop for Øjeblikket staar paa Dagsordenen, det

er Møntreformens Indvirkning paa Grundejernes og særlig Landmændenes Stilling. — Det er indlysende, at hvis vi havde beholdt vore gamle Sølvrigsdalere, saa vilde alle Priser, en gros, have været ca. 20 pCt. højere end de nu ere i Kronemønt. En Tønde Byg, som nu betales med 10 Kroner i Guld, vilde være bleven betalt med 6 Rdlr. Sølv o. s. v. Da imidlertid ikke alene alt, hvad Landmanden sælger, men ogsaa alt, hvad han køber, vilde være bleven 20 pCt. dyrere, har Sagen kun Betydning for de faste Udgifters Vedkommende, altsaa navnlig visse Skatter og Afgifter samt Renter; disse, eller dog de fleste af dem, vilde have været lettere at udrede, hvis vi havde beholdt de gamle Sølvdalere, ti en Sølvdaler er nu i Værdi ikke lig med to Kroner, men kun lig med ca. Kr. 1,66, og de Udgifter, der var fastsatte én Gang for alle i Sølv-Rigsdalere, vilde altsaa, hvis de vedblivende var bleven udredet i Sølv, have været ca. 20 pCt. mindre end de ere nu, da de udredes i Guld.

Det er ikke min Mening, ved denne Lejlighed at gaa nærmere ind paa dette omfattende Spørgsmaal; jeg vil kun gøre den Bemærkning, at den Maade, hvorpaa det omhandlede Tab for Grundejerne maa bedømmes, til Dels afhænger af, om man antager, at det er Guldmangel, der har fremkaldt Prisfaldet, eller om dette skyldes andre Aarsager. Hvis det nemlig er en ved Møntreformerne fremkaldt Guldmangel, der er Aarsagen til Prisfaldet, saa er Tabet for Grundejerne positivt tilføjet dem ved Møntreformerne, saa har disse bragt de andre Samfundsklasser en Fordel paa Grundejernes Bekostning. Efter min Opfattelse er dette imidlertid urigtigt. Det er den oversøiske Konkurrence, »Overproduktionen« og Reaktionen efter Svindelperioden i Begyndelsen af Halvfjærdserne, der er Skyld i Prisfaldet af Landbrugsprodukter. Hvis vi havde beholdt Sølvdalerne, vilde disse Faktorer have virket lige saa stærkt som nu; overfor Udlandet vilde vore Varers Værdi være forringet aldeles som nu, men da det Maal, hvori Prisen blev udtrykt i Indlandet, Sølvet, ogsaa var falden i Værdi, vilde Priserne her i Landet nominelt være forblevne omtrent uforandrede, og en Del af det Tab, som Landmændene led ved Værdiernes Falden, vilde være bleven væltet over paa deres Kreditorer. Eller man kan udtrykke Forholdet saaledes: at hvis vi havde beholdt Sølvdalerne, vilde Landbrugets faste Udgifter til Skatter og Renter, netop fordi de nominelt forblev uforandrede, faktisk være blevne nedsatte, fordi de blev

udredede i et Metal, som faldt i Værdi. Møntreformen har ikke positivt paadraget Landmændene forøgede Byrder, men hvis den ikke var bleven gennemført, vilde Landmændene have faaet en Lettelse i deres Byrder, ganske vist paa Statens og de andre Samfundsklassers Bekostning.

For Landmændene er Resultatet det samme, hvad enten man antager, at Prisfaldet skyldes Guldmangel eller det skyldes andre Aarsager, men Bedømmelsen af dette Resultat fra et almindeligt Standpunkt, og særlig Dommen over Møntreformernes Berettigelse, bliver forskellig.

V. Falbe Hansen.

Halvmørke.

Jeg kommer fra Kulden derude,
fra Skumringens frostklamme Dis
og de glatte, fugtige Gader,
mit Blod er som Is;
sæt dig her hen ved min Side
og læg om min Skulder din Arm,
knug mig og favn mig og kys mig,
du er saa varm!

Det tegner til Snefog derude, —
lad fyge! nu sidder vi her
saa lunt og saa godt og betragter
Kaminildens Skær;
det flimrer og luer og gløder — —
— se! — saa' du den Gnist blusse op
og slynge om alle de andre
sin slikkende Top?

Din Favn har lunende Varme
og fylder saa blødt mig med Lyst
efter at læne mit Hoved
ind til dit Bryst;
giv det en Plads, hvor dit Hjærte
slaar tæt bag den rødmende Hud
og stille erklærer for døde
de skillende Bud.

Du ser mig i Øjet, — hør! sig mig
hvad sært du derinde har set, —
en blodfattig, korsfæstet Sværmer,
en Dødens Profet? —
Din Hud bliver hed! — hvor du brænder! —
nej, du! jeg kan tænke, du saa'
to skinnende Tavler derinde
med Flammeskrift staa!

Forstod du de nye Ildtavlers
livsavlede Menneskebud
præntet med brændende Bloddryp,
som aldrig gaar ud? — —
Du rejser dig — kære! — du slipper! —
. . . Ja vel — ja vist — du har Ret!
det fyger med Sne derude
saa koldt og saa tæt!

Viggo Stuckenberg.

Karl Madsen: Japansk Malerkunst.

(P. G. Philipsens Forlag. 1885. 155 S.)

Naar man i Sommer i Berlin besøgte de importerede Japanere, der vare indkvarterede i den hygiejniske Udstillings Park, fattede man uvilkaarlig Godhed for disse Folk med den lave Statur, det glinsende sorte Haar og de skæve Øjne. De sad saa taalmodigt ved deres trivielle Arbejde uden saa meget som at hæve Øjnene for at betragte de nysgerrige Europæere, til hvis Adspredelse og Belæring de vare hentede fra den fjærne Orient. Man holdt af disse Folk for deres rolige, helt værdige, maaske ogsaa lidt sløve Optrædens Skyld, — en mærkelig Kontrast til det bevægede Liv uden om med Musiken, det elektriske Lys, Jærnbanen og Folkevrimlen, der afgav et saa larmende rigt Billede af den europæiske Verdensstad. Man forbavsedes over disse Folks lidet nervøse Bevægelser, over den Sikkerhed, hvormed de trak farvede Linjer paa Træ og Porcellæn, formede Ler paa den snurrende Skive, flettede Kurv i Rammer o. s. v.

Hvad der hér tilvirkedes var ikke Japans store Kunst. Man kunde end ikke ane af de udstillede Godtkøbsvarers Udseende, at der i disse Haandværkeres fjærne Hjemstavn overhovedet eksisterede en stor Kunst. Det er derom og om meget andet angaaende den opgaaende Sols Rige, *Dai Nipon*, at ovennævnte Bog har belært os.

Man kan for saa vidt misunde Hr. *Karl Madsen* denne Specialitet, som hans Læsere tvinges til ganske at give sig Forfatteren i Vold, til helt at give sig hen i hans Fremstilling. De møder saa godt som alle — og Anmælderen ogsaa — med intet eller ringe Kendskab til hans Æmne og derfor med liden Kritik overfor hans Behandling deraf. Spørgsmaalet bliver da kun, om

det er lykkedes Forfatteren helt og holdent at interessere os for sin Specialitet, at bibringe os lidt af *sine* Sympatier, og paa dette Spørgsmaal maa vist alle, der har læst hans Bog, svare ubetinget ja. Der gaar det Sagn om et af de store Verdensmuseer, at man kan gaa derind som en Dumrian og komme ud deraf som en lærd Mand, — dog vel forudsat, at man gaar meget langsomt. Selv om man nu vel ikke er lærd paa japansk Kunst, naar man har sluttet den sidste Side af Karl Madsens Bog, saa er man dog bleven mærkværdig klog paa Æmnet i Betragtning af det højst lidet, man forud kendte dertil. Bedre Ros kan Lægmand næppe give over »Japansk Kunst.«

Først og fremmest skyldes dette Forfatterens rige Ævne til at skildre; ti uden den havde han næppe skaffet sig Lyd for sit fremmedartede Æmne. I et klangfuldt og malende Sprog er det lykkedes ham paa en eneste Side at beskrive det herlige japanske Landskab, hvor »Himlen har et Farvespil, som intet andet Sted i Verden,« hvor »den skifter fra de fineste Rosenblades blege Røde til Lapis-lazuli-Stenens fyldige Blaa«, hvor »der er Solnedgange i flammende Purpur, saa Fuglene synes flyve i Blod, Tusmørke med Regnbufarvernes Toner, Nætter, hvis Himle er glinsende graa«. Man lærer igennem denne Skildring at forstaa Japanernes Glæde og Stolthed over deres Natur, til hvis Ære de kommer sammen, holder Skovture og Fester. Naturen, i snævrere Forstand Planteverdenen, er deres absolute Skønhedsideal, medens Mennesket er en til alvorlig billedlig Fremstilling uværdig Genstand. Til Karikaturer derimod kan det benyttes, fordi Mennesket er den mest komiske af alle Jordens Skabninger. Japanernes Forkærlighed er for Naturens enkelte Former: nogle Bambusrør, en blomstrende Frugtgren, en flyvende Vildgaas, en Hest i Fart, et Par Mus, en Trane, en Plante. Og med de allermindste Midler formaar de at fremlokke en poesifuld Stemning: Efteraarsstormen skildre de ved en Hvirvel af dansende Blade, Foraarsaftenen ved en blomstrende Blommegren op mod en rødlig Luft og enkelte Blomsterblade, der sagtelig drysse mod Jorden. Og deres Fremstilling af de enkelte Planter ejer en forunderlig Livskraft; det gror og vokser i dem. De japanske Kunstnere kan tegne forskrækkelig fejl, men *Livet* i Tingene giver de altid. De forstaar vel saa lidt som vi Fuglenes Sprog, men de forstaar bedre end vi deres intime Færden i Bladenes Læ, deres jublende Sving mod Himlens Blaa, deres kvidrende, sorgløse

Væsen. De elsker i Naturen det lidet og fatter det med et Blik for Form og Farves fine Karakter saa skarpt, som vore Øjne ikke mægter det. Der er ingen Grænser for deres tilbedende Henrykkelse over deres By, over deres Land og frem for alt over deres *Fuji no yama*, »Kongen blandt alle Bjærge«, hvis skønne Konturer forherliges paa tusendfold forskellig Vis. Der er et Billede af en Baad i Søgang: den ene Halvdel af Romandskabet har faaet Øje paa *Fuji* og drejer Hovederne efter det herlige Syn; den anden Halvdel forfølger imidlertid i ekstatisk Stirren Bjærgets Spejl paa de høje Bølger. Der er mangfoldige andre Billeder af *Fuji*, hvor Japanere i ellevild Henrykkelse over Synet taber Balancen, sætter sig baglængs, medens Ansigterne udtrykke en uendelig Fryd. Sligt er malet med guddommelig Komik og med utrolig faa Penselstrøg. »Der er en særegen Slags Hestemaleri, hvor Traditionen fordrer, at syv fede Penselstrøg er nok for at tegne et Dyr«. Dette med de syv Penselstrøg er symbolsk for Japans Kunst.

Dens Karaktermærke er den yderste Sarthed i Linjen og Harmoni i Farven. Frugtblomsternes kyske Hvidhed og blufærdige Rødme hører til dens mest yndede Motiver. En Symfoni i hvidt, Hvidhedens Hvidhed, dens subtileste Skærhed er den japanske Kunsts Ideal. Den snehvide Blommeblomst er som dens Adelsmærke. Og S-Linjen er for Japanerne Indbegrebet af al Rytmik og Elegance. De finder den overalt: »i Tranernes slanke Halse, i Vandets sagte Bølgen, i Fuglenes lette Flyven, i Fiskenes hastige Skiften Fart, i flagrende Klædebonsflige, i ideale Skønheders gratiøse Stillinger«. —

Den anden og større Halvdel af Bogen handler om denne ejendommelige Kunsts Historie. Den japanske Kunstshistorie — og en saadan er allerede gentagne Gange skrevet — handler ikke i den Grad som den europæiske om Personligheder. Af Banebrydere, af skabende Individualiteter, har der hist ovre været faa, og de har ikke været ansete af deres Samtid. Derimod handler Japans Kunsthistorie i endnu højere Grad end den europæiske om *Skoler*. Eleven uddannedes i Japan ikke med et direkte Naturstudium, men efter ældre Forbilleder, der kopieredes. Man skulde tro, at Studiet af den japanske Kunsthistories enkelte Skikkelser som Følge heraf maatte vanskeliggøres, da Individualiteten som saadan spillede en saa ringe Rolle, men ikke desto mindre er, takket været de japanske Lærde og deres Meddelsomhed, den japanske

Kunsthistorie nu tydelig til de mindste Enkeltheder. At Opfattelsen og Værdsættelsen af dens Malere dog er en Del forskellig fra japansk og europæisk Side vil være indlysende.

De smaa Karakteristiker af de berømteste japanske Malere har Karl Madsen formet overordentlig fint og interessant. Skønt de mange mærkelige Kunstnernavne lægge en Smule Beslag paa Hukommelsen, er ogsaa denne Del af Bogen særdeles livlig. Man læser saaledes med udelt Fornøjelse om den muntre Hokusai, — Japans største Maler —, der var misfornøjet med alt, hvad han udgav til sit 70de Aar, og om hans Erklæring, at han først 73 Aar gammel har begyndt at fatte Fuglenes, Fiskenes, Planternes Form og sande Væsen, at han 80 Aar gammel vil have gjort store Fremskridt, at han 90 Aar gammel vil trænge ind til Tingenes Kærne, at han 100 Aar gammel vil have naaet en højere Overlegenhedens Tilstand, og at endelig hver en Prik og hver en Streg, han 110 Aar gammel tegner, vil blive spillevende. Des værre blev Hukusai kun 89 Aar gammel, men hans Medmennesker har al mulig Grund til at være glade med, hvad han »allerede« da havde naaet.

Nu ejer Japan kun Stumper tilbage af sin store Kunst. Samtidig med at dets Indbyggere har begyndt at klæde sig med høje Hatte og sorte Klæder paa europæisk Vis, har de ogsaa faaet vore Oljefarver og vort Malerlærred derover. Og medens Sporene af deres Kunst tydelig afsætter sig i vor, har vor Kunst allerede tilintetgjort deres. —

Det store Publikum i Almindelighed kan glæde sig over Karl Madsens Bog, fordi den paa en saa let og tiltrækkende Maade har gjort den japanske Kunst mere forstaaelig, og Kunsthistorikere og Kunstnere i Særdeleshed maa være ham taknemmelige for den Varme, hvormed han har omfattet sit Æmne og den Grundighed, hvormed han har behandlet det.

EMIL HANNOVER.

Teatrene.

Februar.

Aarets anden Maaned har i dramatisk Henseende været fattig som en Kirkerotte. Dagmarteatret har levet højt paa sin i Januar udspillede Trumf *Peer Gynt*; det kgl. Teater har end ikke forsøgt at afvaske det fuldstændige Nederlag, *Denise* forvoldte det; Kasino har bragt en Udstyrs-Æventyrkomedie frem, som det falder vanskeligt at pine ind under Begrebet dramatisk Kunst; Folketeatret endelig har med et ganske lille originalt Stykke søgt at dække over tre Maaneders Synderegister, men der skal mere til, inden den Skyld slettes ud.

Vor dramatiske Literatur er saa ringe, at selv saa lille et Stykke som *Provisorisk* maa vække mere end almindelig Opmærksomhed. Hr. Benzon debuterede med en dramatiseret Situation, hvori han kaldte de optrædende „Han“ og „Hun“. Publikum fandt Behag i denne Snurrighed, de mere kræsne rynkede vel paa Næsen, men Glæden over den ny Forfatters Tilsynekomst jog disses Betænkeligheder paa Flugt, idet de slog sig til Taals med at betragte det som en ungdommelig Lyst til ogsaa i det rent udvortes at demonstrere. Des værre synes Forfatteren at have misforstaaet dette, og denne Karakterløshed i Personlisten synes at være bleven Manér. Hr. Benzon kalder i *Provisorisk* sine Hovedpersoner: „En Herre“ og „En Dame“, han lader os i Uvidenhed om alt andet end om de optrædendes Køn. Hvad i al Verden tager denne „En Herre“ sig for uden netop at rejse fra Vordingborg til København, hvor kommer det sig, at han rejser netop fra Vordingborg, er det en Sjældenhed eller gaar det hyppigt for sig, og i sidste Tilfælde, hvor kommer det sig da, at han ikke før har truffet paa den smukke Frøken Amalie? Disse og mange andre Spørgsmaal trænge sig frem, mens Toget kører fra Vordingborg til Lundby. Her kommer heldigvis en rejsende ind, som ved Hr. Zincks udmærket morsomme Fremstilling bliver et virkeligt Menneske med sin forlegne Forfjamskelse og sin forsonende Godmodighed; kun synes Hr. Zinck at gøre denne rejsende lidt for simpel til at køre paa 2den Klasse: med sin Hue paa ligner han grandgivelig en Kvægdriver.

Denne Karakterløshed i Personlisten er trængt dybere ind i Stykket, trængt ind til Replikerne, ethvert Skuespils Hovednerve. Der er ingen Forskel mellem de Ord, „En Herre“ siger, og dem, „En Dame“ bruger; lidt bedre er det med „En rejsendes“, hans stadig tilbagevendende „Ikke det“ er af god Virkning, særlig med Hr. Zincks tørre Stemme i frisk Minde. „Han“ og „Hun“ (som Hr. Benzon af gammel Vane kalder „En Herre“ og „En Dame“ i den trykte Tekst) er lige slagfærdige i Udfald, lige hurtige til Afparering, baade Ordvalget og Sprogtonen er den samme i begges Repliker; intet skiller „Ham“ fra „Hende“. „Dybere ind!“ bør være Hr. Benzons Feltraab overfor sig selv, næste Gang han tager et Æmne op til Behandling. Lad os ikke faa flere saa hule Figurer, som disse i *Provisorisk*, ellers vil Hr. Benzon ikke naa at indtage den Plads i den danske Literatur, som hans smukke Debut lovede ham,

og hvortil yderligere *En Skandale* har beredt Vejen for ham, og det vilde være Synd og Skam baade for Hr. Benzon og for vor dramatiske Literatur.

Endnu en lille Bemærkning: hvorfor vil Forfatteren have, at „En Dame“ skal gabe ved Erindringen om „En Herres“ Foredrag om Misteltenen? Muligt er det, at hun den Aften for fem Aar siden har gabet, men nu, hvorfor gabe nu? Forfatteren bliver her som hele Stykket igennem Svaret skyldig.

Sammen med denne forsinkede lille Julespøg spillede Folketeatret *Den ny Bibliotekar*, en tysk Farce om engelske Forhold oversat paa et, som det synes, meget simpelt Dansk. Den giver ikke Lejlighed til mange ny Figurer, højst stod Hr. Orlamundts Skrædder: særlig i første Akt stak den simple Paatrængenhed ypperligt igennem den indbildte Politur; mere almindelig var Fuldskaben i tredje Akt. Fru Maria Müller fik her Lejlighed til at vække Interesse for en tom Rolle ved at forlene sit stumme Spil med en indtagende Elskovsfarve. Blandt de øvrige rollehavende virkede Hr. Hellemann behageligt ved sit stille og rolige Spil, Fru Sechers Edith var morsom, men tegnet med vel grove Streger.

Intet andet Teater har ydet noget, der kan sammenlignes med Folketeatrets Opførelse af *Provisorisk*: saa ubetydelig har Maaneden været. Nærmest kommer det kgl. Teater med *Oscar*, ikke paa Grund af Stykket, men paa Grund af Rollebesætningen. Det var en Afdeling „unge“, det kgl. Teater her førte i Ilden, uden at de havde nogen ældre ved Siden af sig til Sammenligning. Man har rost denne Ide, men er den nu saa heldig? Er det virkelig en Spore paa unge Kunstnere at spille med Ligemænd? Maa det ikke snarere lægge en Dæmper paa deres Ærgerrighed, saa let at blive Numer ét, som f. Eks. Hr. Mantzius blev det her? Eller tror man ikke, at det er Manglen paa jævnbyrdige Medbejlere og Bevidstheden om at være de første, der tit forleder vore største Skuespillere, Brødrene Poulsen, til at nøjes med en — vistnok ogsaa i deres egne Øjne — højst mangelfuld Tilegnelse af deres Roller? Nej, lad de unge spille sammen med de gode ældre, og Ærgerrigheden at naa, ja overgaa disse, vil gavne deres Spil. Og skal de endelig spille alene, saa giv dem dog ikke et Stykke som *Oscar*, hvis Personer ingen Dybde har, hvis Replikskifte indeholder disse afskyværdige „afsides“ Repliker i talløs Mængde, kort sagt et Stykke, der i bedste Tilfælde intet kan lære dem, men meget snarere forleder dem til Unatur. Men giv dem af vore egne klassiske Stykker, giv dem Holberg og Oehlenschläger, Hejberg og Hertz, lad dem skalte og valte, som de bedst kan med disse Opgaver, lad dem segne under Arbejdet, lad dem mishandle Rollen paa det grueligste, blot de derved uddanner deres Ævner. Men paa den anden Side lad det foregaa borte fra Publikums Øjne, ingen Skoleforestillinger paa Nationalscenen, dér hører de ikke hjemme. Den ny dramatiske Elevskole vil være en selvskreven Plads for slige Forestillinger.

For Resten gjorde Spillet i *Oscar* én lidt ængstelig for, hvad denne Skole skal og vil udrette. Er det Meningen dér at afrette de „unge“ til eller blot at tillade dem at kopiere det kgl. Teaters prøvede Kunstnere saa stærkt, som Frk. Lindemann, Frk. Lange og Hr. Ring her gjorde, saa vil den skade Kunsten mere end gavne den. Det er en stor Fejl, at det kgl. Teaters Instruktør har tilladt en saa iøjnefaldende Kopiering. Vel er al Skuespilkunst kun Efterligning, men vel at mærke af Naturen, ikke af visse Kunstnere,

disse være saa store, de være kan. Elevinstruktørens vigtigste Opgave er at hjælpe den begyndende Skuespiller til at finde sig selv og ikke at hjælpe til eller blot tillade den unge at skjule dette Selv under en fremmed Maske, og det var netop det, de unge i *Oscar* for Størstedelen forsøgte. Frk. Lindemann f. Eks. sidder vistnok inde med Talent, maaske endog et stort, men det er uhyggeligt at se hende færdes paa Scenen med nøjagtigt Fru Hennings's Mundbevægelser, Hovedrystem, høre hende tale med dennes Stemmeføjning. Noget lignende gælder, om end i mindre Grad, Frk. Lange, der mindede om Fru Eckardt navnlig i den Maade, hun førte sig paa, og Hr. Ring, der var Hr. Jerndorff op ad Dage. Overfor disse tre Kopier stod Hr. Mantzius med sin aldeles selvstændige Udførelse af Onkel Gideon, som han endog dristede sig til at kaste et ironiserende Skær over, og Hr. Poul Nielsen, hvis Oscar vel var ganske udvisket, men dog af eget Arbejde. — Ude i det virkelige Liv er det, den unge Kunstner skal tage sine Studier, ikke paa det kgl. Teaters Scene.

Det kgl. Teaters ældre Kræfter har spillet Hertz's *Sparekassen.* Man kunde maaske have fundet et Stykke hos Hertz, der baade var morsommere og mere passende til Teatrets forhaandenværende Kræfter, men *Sparekassen* rager dog højt op i det nuværende Repertoire. Der er over Hertz's Sprog en fin og indtagende Ynde, som de ikke faa istrøede fremmede Ord forlener med en gammeldags Duft, der stemmer én til stille, hyggelig Ro. Denne Sprogtone kræver Studium og Øvelse for at komme til sin Ret; den taaler ikke moderne københavnsk Udtale. Men des værre tog det kgl. Teaters Skuespillere, med et Par hæderlige Undtagelser, uden den tilbørlige Respekt paa Hertz's Sprog: man byttede Ord om, man føjede Ord, ja hele Repliker til, man søgte at kalde Latteren frem ved at udtale mange Ord fejlagtigt. Hr. Olaf Poulsen førte an i denne Helligbrøde, og de øvrige travede villig efter og stræbte efter bedste Evne at overbyde ham. Hvad mon Hertz vilde sige til en „Forbedring“ som naar Hr. Schram i Skaarups Replik: „Og saa maa Jansine tage mine sorte Klæder frem“ tillader sig at sige: „Og saa maa Jansine tage mine sorte Bukser paa — øh — frem?“ Dette var maaske nok det groveste, men uden megen Besvær kunde man samle en hel Kurv fuld af saadanne Blomster, her er en ganske lille Buket: moderat Salær forandres til passende Salær, endelig til for saa vidt, fortrudt til fortrydt, forstrakt til forstrukket.

Som Sproget behandledes uden Respekt saaledes ogsaa de enkelte Situationer; man spillede dette Lystspil som en Farce, men Hertz hævnede sig: den rette Fornøjelse blev ved alle disse Overdrivelser borte. Et Par Eksempler vil bedre end mange Ord gøre dette tydeligt. Nikolaj møder saaledes Madam Rust i Døren, Hertz siger: „han hilser Madam Rust,“ men Hr. Zangenberg svinger hende tre Gange rundt, saa Skørterne suser. Et andet Eksempel: Skaarup bliver ved Efterretningen om den store Gevinst saa svimmel, at Mad. Rust maa støtte ham. Hr. Schram snurrer rundt paa det ene Ben, lader sig falde om paa en Stol, stiv som en Pind ligger han dér, medens Mad. Rust rusker i ham, farer rundt i Stuen, kommer tilbage til ham, river hans Halsbind op, tager i begge Ender af det og løfter ham saaledes op fra Stolen, men alt forgæves. Endnu mindre paa sin Plads synes denne Lyst til at karrikere at være, naar den varsomme Adolf ryster Augusts Hænder, saaledes at dennes Briller glider fra Næsen ned over Munden. Naar til disse Over-

drivelser kommer, at de forskellige Personer, saa snart de intet har at gøre i Forgrunden, fører en venskabelig Hvisken med hinanden, og det ofte i Øjeblikke, hvor Situationen kræver alt andet end venskabelige Følelser mellem vedkommende, tør man nok betegne den Maade, *Sparekassen* nu spilles paa, som i høj Grad pietetsløs.

Over Hr. Sofus Petersens Adolf var der en sentimental Varsomhed og en godlidende Selvtillidsfuldhed, der gjorde denne Figur til god Kunst. Næst ham kom Fru Hennings med Antonie, som paa nogle Steder led under Skuespillerindens Lyst til at gøre sine unge Piger endnu yngre end Rollen kræver, og Hr. Zangenberg med sin Nikolaj, der var frisk i sin Munterhed og troværdig i sin Harme. Sørgeligt langt nede i Rækken kommer Hr. Olaf Poulsen: han har med sin August sigtet for lavt, kun paa at vække Latter, ikke paa at forklare denne ordknappe Slyngel. Hr. Poulsen maskerer ham som en gammel Pebersvend med Briller og luvslidte Klæder; han gaar rundt og snærrer af alt og alle, medens han afvekslende trækker ned i sine Frakkeærmer og bider sine Negle. Vel vækker Repliken: „Hvad kan hun forlange mere? Vi har gjort Lykke før hos Smaapigerne“, Latter, men forstaaelig er den ikke med det Udseende. For Resten burde Hr. Poulsen sige denne Replik ikke staaende ved Suflørkassen med Ansigtet lige ud mod Publikum, men seende sig i det Spejl, der findes i Stuen. Hr. Olaf Poulsens August er for meget Karikatur, for lidt Karakter.

Over Udstyrelsen hvilede en stilløs Halvhed: vil det kgl. Teater ikke i Dragter og Interiører bringe den svundne Tid lyslevende frem for Tilskuernes Øjne, og vil dets Skuespillere ikke respektere Hertz's fine Sprog, maa det hellere lade ham hvile.

Foruden denne Forestilling har det kgl. Teater genoptaget „Hr. og Fru Møller“ i Anledning af Fru Eckardts Jubilæum. Men Fruen havde des værre ikke Lejlighed til heri at vise sig i sin fulde Glans, og det skønt Indfatningen sandelig var tarvelig nok.

Dagmarteatrets Nyhed *Vajsenhusbarnet* viste kun, hvor fattigt dets Personale er paa gode 2den Rangs Kræfter, særlig paa Spindesiden, en Iagttagelse, Frk. Albrechts Overtagelse af Solvejgs Rolle ydermere stadfæstede. Som Jane Eyre ydede Frk. Aalberg ikke noget af Værdi; Skuespillerinden lever for en stor Del endnu paa den Sejer, hun straks vandt i *Fyrst Zilah*. Mon det ikke lod sig gøre at faa Frk. Aalberg at se i en finsk eller i det mindste i en svensk Rolle? En saadan Rolle vilde sikkert bedst vise hendes rige Ævner.

Kasino har i *Tommeliden* ødslet stor Opfindelsesævne og rig Farvepragt paa en Tekst, som endog staar under det Lavmaal, man i de senere Aar har dristet sig til at byde Publikum i saadanne Stykker. Direktør Rasmussen kunde i selve den danske Literatur, i H. C. Andersens Æventyrkomedier, finde en værdigere Anvendelse for sin pragtfulde Iscenesættelse. Af alle de mange optrædende ydede alene Hr. Victor Neumann noget af Værdi: hans forsultne Brændehuggerpjalt var paa en Gang rørende og troværdig.

ARTHUR AUMONT.

Rettelse: Februar-Hæftet Side 194 Linje 9 og 10 fra neden udgaa.

En dagligdags Historie.

»Kære Vilhelm!

Jeg vil ved disse Linjer lade dig vide, at jeg Torsdagen den 19de er nedkommen med en dejlig lille Dreng og er i Dag saa rask, at jeg kan skrive. Det er en rædsom Skrift, men jeg ligger jo ogsaa i Sængen. Kære Vilhelm, hvis du vil se min lille Dreng, saa kom herover før Tirsdag, for jeg skal des værre have ham i Pleje paa Tirsdag.

Jeg synes da, at du skulde se den lille. Du kan tro, jeg er bedrøvet, fordi jeg skal af med ham, og du kan tro, jeg gaar megen Sorg i Møde, hvis ikke vor Herre vil hjælpe mig; Du kan tro, Raben er ikke, som han havde lovet at være.

Kom nu, du min bedste Ven, du er velkommen.

Fra din Veninde
Dorthea Hansen.

Mange venlige Hilsener. Lev vel!«

»Naa, men Gud ske Lov! Saa er det jo gaaet godt,« tænkte den unge Vilhelm Holten —

Den stakkels lille Dorthea! Hun havde snakket om, at hun døde vistnok; det var der da ogsaa en Spaakone, der havde spaaet, hun skulde.

Holten havde slaaet det hen: Hun skulde være en fornuftig lille Pige og ikke gaa og tænke saadan noget . . .

Ja, men hun vilde ogsaa helst dø! . . . Aa hun var saa træt — Raben var slet ikke rigtig god, og nu rejste han vist snart — rejste til England . . . og hvordan skulde det gaa? Alle vilde jo foragte hende, aa . . . det var saamænd godt, hvis hun døde . . .

Holten havde kendt den unge Pige, omtrent fra hendes Københavnsliv begyndte, og hun, lokket af Uafhængigheden, var tyet fra Husjomfrupladsen i en Provindsby til det selvstændigere Erhverv paa Systuerne.

I November var hun kommen til Hovedstaden; det følgende Foraar traf hun paa Holten . . .

Saadan en Søndag Aften — i den tidlige Sommer . . . Med et myldrende, krydsende Liv under Boulevardernes unge Træer, hvis Løv fylder Luften med en Vellugt, farerigere end et Boudoirs Parfume.

Muntre Klynger af merkantile Kavallerer med »Pigebørn«— som Pinsetravlheden i Magasinerne og Systuerne, trods Søndagen, først nu i den skumrende Aften har sluppet løs — splittes af langsomme, brede Karavaner af trætte, støvede Skovgæster fra Jærnbanen: Smaaborgerlige Familjer, besværede af Madkurven og af pylrende eller sovende Børn. Tunge Grossererfruer, hængende ved Ægtefællens Arm og bevægende sig i en egen diskret Gangart, reguleret af Ligtornene; de yngre Medlemmer af Familjen graadigt overlæssede med lysegrønt Bøgeløv, plyndrede paa Udflugten. — Unge, lykkelige Kærestepar, som Skovturens travle Løjer om Dagen havde splittet, holde dvælende fast ved de sidste Minuter, Samværsdagen skænker dem —

Men alt som Skumringen falder over Gadens Liv, saa dufter Lindeløvet stærkere, og Blikkene, der veksles, bliver hedere.

Der er rutinerede, professionelle Blik.

Der er kaade, udfordrende, men hensigtsløse Blik fra Kliker af nylig konfirmerede Skønheder, som kokettere blot for Koketteriets Skyld, dristige i Tusmørket og kaade i Følelsen af Friheden.

Der er uroligt undvigende eller søgende Blik fra dvælende, vankelmodigt trippende unge Piger, som altid venter paa en Veninde eller Tante, som de, skønt modstræbende, altid svigter, naar den tilfældige »Herre« har udfoldet sin Overtalelseskunst og har fundet Naade for deres Øjne . . .

Og den lyse Sommernats lune Luft vifter Nydelseslyst ind i alle Sind.

Som Møl drages de af Vauxhallens glimrende Lys, paa den anden Side Boulevarden.

Der inde er Fest.

Med brogde Lamper under Træerne.

Gennem den summende Lyd af Fodtrinene og Stemmerne, bryder et enkelt Spræt af Hornmusik fra et eller andet Orkester.

Klirren af Service ved Bordene.

Fra Skydebanerne Spjæt af Hagl, der rasle mod Blikfuglene og Skiverne.

Der er stille Steder, hvor Larmen næppe høres, og hvor hvert Træs Slagskygge begunstiger et Menneskepars Kys.

Og der er Baadefart over til løvtækkede Øer, hvor kærlighedsberusede Par finder helt ensomme Skjul.

Saadan en Sommeraften var de sammen der inde første Gang, Holten og Dorthea.

Han var higende og utilfredsstillet.

Hans bløde, unge Sinds Længsel efter Kærlighed havde spurgt i Øst — og Skøgers og Glædespigers frække Sjov havde svaret ham i Vest.

Hendes Væsen var et sanselig-træt, ureflekteret Lede, som pressede hende fra Systuens kummerligt nagende Slid — uimodstaaeligt — ud i Hovedstadens blødt vinkende Flod af Glæder.

Hele Sommeraftenens Kogleri havde ægget deres Længsler frem.

Men det blev kun Kys og Suk.

Han var »Novice«, manglede en Forførers Hensynsløshed.

Og da de traadte ud af Kærlighedshavens gøglende Luft og atter havde Brostenenes faste Grund under deres Fødder og en frisk Nattebrise lagde sin kølende Haand paa deres Pander — saa blev det ved Aftalen om atter at mødes.

Og de gik oftere ud sammen; men den første Aftens Rus kom ikke over dem igen.

Han syntes, at hun modtog hans Kys med en dulgt Træthed, og hvad enten han gav sig selv eller hende Skylden derfor, saa var han skuffet igen og fjærnede sig fra hende.

Men Ilden laa dog i Glød hos ham og hans Tanker legede med Æmmerne, saa at de blussede op igen.

En Søndag Eftermiddag gik han saa atter ud til hendes Bolig.

Det var sent paa Dagen, men hendes Stue gjorde Indtryk af, at der ikke var gjort i Stand siden Morgenstunden.

Sængen uredt.

Gardinerne vare rullede ned og det ene sluprede i et aabent Vindue.

»Ja, jeg er saamænd først lige staaet op!« sagde Dorthea.

Om hun da ikke var rask?

»Jo men jeg kan snart sove, naar det skal være . . . jeg er saa underlig træt . . . og saa tænker man da ikke paa noget.«

Holten tog Plads i Sofaen.

Henne ved Toilettespejlet stod Dorthea med Ryggen til ham og satte sit Haar op.

Han saa' stjaalent til hende og Spejlbilledet:

Lidt tungt bygget, uden at være klodset, med en vis Magelighed i Figurens og Ansigtets Linjer. — —

Det kom af dette langsomme, næsten ligesom stillestaaende Blodomløb og forkyndte en kølig-diskret Sanselighed, som bekræftedes af den resigneret-smalle Mund og de lyse, graa Øjne.

I dette Øjeblik var hun optagen af at spidse denne Mund og slappe den igen.

Derved lodes til Syne nogle fnuglette Spor af Rynker, som den 23aarige Pige med lidt Bitterhed en Dag havde opdaget og nu altid kælede for.

Deres Øjne mødtes i Spejlet.

Dorthea gjorde med et sørgmodig-skælmsk Smil Løjer med disse Rynker:

»Jeg begynder allerede at blive en gammel rynket én —

Det er nok det' her' Bygængeri!« . . .

Holten bladrede i en Bog paa Bordet.

Paa det forreste Blad stod skrevet Ejerens Navn: Konrad von Raben.

Han saa' til Siden; det var aabenbart den unge Mand, hvis Portræt stod dèr paa Konsollen, lænet imod Pillespejlet: En Type paa en ung Landjunker. Tyreagtigt fast byggede Skuldre, fede Kinder, skubbede op under et Par smaa Øjne. — — — — Der var, bag den blonde, junkerlige Fip, Løfte om en solid Dobbelthage med Tiden, og i de haarde, tykke Læber stod chiffret, syntes Holten, en Bøddelknægts eller Slagters brutale Sanselighed . . .

Han smed Bogen: »Du spiser vel til Middag med mig i Dag?«

»Tak!«

Hun havde imidlertid ryddet op og lukket Vinduet.

Det mørknede.

Da de kom tilbage fra Restauranten, var det Aften.

Hun havde kun nydt lidet og nippet til Vinen.

Holten var oprømt og ildnet.

»Her er virkelig hyggeligt hos dig!« udbrød han, da hun havde tændt Lampen, og han havde slængt sig paa Sofaen.

Den unge Adelsmands Øjne missede til ham fra Konsollen; han gav Portrætet et lille hemmeligt Stød, saa at det laa ned og saa' i Luften og ikke generede ham . . .

»Kom nu her hen og vær hos mig!«

Dorthea satte sig hos ham: Holten tog hende ind til sig...

Han talte sagte til hende, først i korte, faste Suk af Ord, Smaaflammer fra glødende Grund . . .

Lampens skinnende Lys irriterede ham — han skruede ned, saa at der var Halvmørke . . .

Saa vuggede frem paa store Flammers bløde Melodi søde Fraser: Om Ungdommen — som aldrig kom igen — og om Elskov, som var den eneste Fryd, Livet havde at byde paa . . .

Dorthea sagde træt — lidt bittert hen for sig: »Saadan siger de allesammen.«

Holten følte sig lidt usikker — men blev straks hed igen og drog hende heftigere til sig og bad — og fristede med snærende Ord . . .

Da kom det første Gang fra hendes Mund:

»Bare jeg var død!« — —

Det kom saa underlig, næsten spottende, koldt, og det gled imellem dem, som noget haardt, der skilte ad.

Det var Dafne, som forvandlede sig til et Træ i sin Efterstræbers Favn.

Han løsnede sig læmpeligt . . . hun laa saa kvælende tungt paa hans Skød.

Han satte hende fra sig — og skruede Lampen op. —

Dorthea sad og legede hidsigt med noget paa Bordet, som én kan gøre, der ikke vil briste i Graad.

Holten var bleven kold, men nu gød der sig en ny Følelse igennem ham — en varmende Strøm af Medlidenhed . . .

Han greb den lille Haand, som krammede om Bordtæppet: »Dorthea! Vær ikke vred paa mig! Stakkels lille Dorthea!« —

Hun trak Haanden til sig igen: »Haah, jeg har det jo meget godt — jeg maa ikke klage... Han betaler alting for mig...«

Lidt efter: »Jeg kan bare ikke holde ud at være alene og sidde og sy.«

Siden den Dag var Holtens Forhold til Dorthea af en helt anden Natur. Al Attraa var blæst bort. Han blev hendes fortrolige Ven, og naar hun ikke tilstod ham det, saa opdagede han dog snart, at Raben ingenlunde var omhyggelig for hende.

Baronen kastede nok mange Penge i Grams, naar de vare ude sammen, men ellers vare Forstrækningerne meget usikre.

Dorthea søgte altid at skjule for Holten, at hun led Nød; hun vilde ikke vække hans Uvilje imod den unge Galning, som hun virkelig holdt af.

Saa rejste Holten en Studietur til Udlandet, og da han efter et halvt Aars Forløb vendte tilbage, traf han Dorthea frugtsommelig.

Til hans Forundring syntes hun nu mere fornøjet end før.

Det glædede ham, og han sagde til hende, at det var saamænd det allerbedste, der her skete for hende; nu fik hun noget, hun kunde holde af, og som kunde optage hendes Tanker.

Hun smaalo: »Næ, jeg dør, det ved jeg godt!«

Holten sagde, han syntes, det var noget sært Passiar, som hun ikke maatte gaa og hage sig fast i . . .

Nu da han havde faaet dette Brev fra hende, hvori hun fortalte, at hun havde faaet en dejlig lille Dreng, og at Vilhelm kunde tro, hun var bedrøvet over, at hun skulde af med ham — saa triumferede Holten i sit stille Sind: Naa, hvad sagde jeg, Dorthea? Kan Du nu se, at Du har faaet noget at leve for, noget, som Du vist er mere glad for, end du har været ved nogenting før!

Og han længtes ret efter at komme ud at se, hvor henrivende denne nye Værdighed maatte klæde den lille Dorthea, og han forestillede sig et yndefuldt Billede med den unge kønne Moder, der undseligt drog Dynen lidt til Side for at vise ham en sød lille Knægt, som hun var ganske stolt af.

*

* *

»Jeg vil være fuld! Forstaar Du, gamle Sjover!« —

»Har vi — æh — har vi flere Syle?«

»Hold Kæft! Jeg har Syle nok, — her er en blaa, det er til Jordemoderen — Fanden — Bedemandens gik til Middagen!...«

Den ene Solderist, Hr. Stevens, stirrede i et væk stift, magnetisk, gennem Cigarrøgen mod noget i den anden Ende af Kafeen.

En af hans Hoveds St. Veits-agtige Bevægelser antog Karakteren af et Nik; det blev nølende besvaret derovrefra og Herr

Stevens vred endnu et skævt Nik af der ovre imod, rejste sig med Besvær og vadede, stadig magnetiseret, gennem de Dobbeltbilleder af Gasblus, Stole og Borde, som dannede en Taage paa hans Vej over Gulvet.

Holten fik ind i sit Ansigt et Par Øjne, der, følgende Hovedets og Kroppens Bevægelser, snart sade paa Stilke fremefter, snart trak sig tilbage under de missende Øjenlaag.

»Go' Aften, gamle! Uh! La' vær aa se saa grinagtig ud. — Ve' du ha' en Bayer?«

»Undskyld, jeg forstaar ikke. — Maa jeg spørge, er det Hr. Stevens?«

»Hm! Naa, ja jæ æ fuld, men — hi — derfor behøver Di ikke og se saa grinagtig ud.«

Hans Kammerat, Baron Raben, kom hen i Sofaen.

Han var noget rød og oppustet, men ikke saa beruset som Stevens.

»Naa, det er Hr. Holten! Ja saa maa vi jo kende lidt til hinanden! Ikke sandt, den bette Dorthea Hansen?«

Stevens ræbede: »Oskar! 3 Bayere! Oskar! Hu!«

Ingen Oskar.

Han drejede sig om og balancerede med Forsigtighed, paa slap Line ud til Opvarteren, for, saa vidtløftigt som muligt, med Armene omkring Oskars Hals at rekvirere Øl.

Raben skuttede sig i Sofaen.

»Naa, ja, hun døde jo i Morges, det lille Skidt!«

»Hvad siger — — Dorthea! — Nej! Nej!« Holten rokkede med Hovedet imellem Hænderne . . .

Inde i Buffetstuen stod Stevens og drak Dus med Opvarteren og hikkede og snakkede Engelsk — og her i Sofaen sad Raben og fortalte om Tilbagefaldet og Enkelthederne ved denne her »forbandede« Historie, mens han understregede ved Spark til Stole og ved at trække med den ene Haand Marmorbordet frem og tilbage og til Siden.

Det hamrede i Holtens Hoved: Aa, den stakkels Pige, næ, hvor det var sært, og han skulde ikke en Gang naa at faa hende at se!

»Ja, De kan tænke, det var drøjt at se paa. Nu har jeg drukket siden i Morges, og jeg kan s'gu ikke glemme det!« — Raben knækkede Stevens Spaserestok først én Gang og saa dobbelt en Gang — saa kylede han Stumperne hen til Kakkelovnen

og tog sit Ølkrus: »Det var s'gu en Pige — Skaal... en ejegod Pige, og en pæn Pige ... Kommer De til Begravelsen? — All right! — — Vi bliver nok heller ikke flere end os to.«

Raben rejste sig.

»Nu har jeg snakket med Klokker og Graver, og saa har jeg jo faaet et Stykke Jord ude paa Vestre Kirkegaard, hvor hun kan være for sig selv, den bette Thee — og ligge og grave ...«

Stevens og Baronen gik.

Holten blev siddende og læste en interessant og kvik Literaturanmældelse, Spalte op og Spalte ned, uden at ane, hvad han læste.

Saa kom der en lille fed Opvarter: »Ønsker De Aftenberlingeren?«

»Nej tak.«

»Hm! — Kendte De den Herre, der var sammen med Baronen?«

»Ja, det var en Arkitekt Stevens.«

»Hm! — Ja Raben, han er jo kendt nok!« — — Og saa fulgte en meget vidtløftig Historie om Rabens Fedtethed i Pengesager, som Holten høflig hørte paa og nikkede til paa de rigtige Steder, uden at han opfattede synderligt af den. — Saa blev der ringet fra en anden Stue, og Opvarteren sluttede hurtigt af og lod Holten alene.

Vilhelm støttede sit Hoved i sine Hænder, bestræbte sig for at huske og sanse; men kunde ikke faa Tanke for nogenting.

Kun et Navn.

Det hviskede og hviskede han: »Dorthea, stakkels, kære, lille Pige!«

*

*   *

Holten sov ikke den Nat. Men den næsten bedøvede Stemning, som denne Efterretning havde sat ham i, gav efterhaanden Plads for bevidste Tanker.

Han var Kunstner — og skøndt han selv harmede sig derover, saa mældte sig dog, uimodstaaelig, den æstetiske Reflekteren: Det var jo en Roman! Disse skæbnesvangre Begivenheder og mægtigt bølgende Følelser i Digternes Fremstillinger — vare her, nu for hans Øjne, blevne levende Sandhed.

Døden!

Ja én Gang før, da han mistede sin Ven, havde denne brutale Høstkarl skaaret væk tæt ved ham, saa tæt, at Skrattet fra dens Le havde rædslet ham op til Undren og dyb Eftertanke.

Men Undren over Døden er frugtesløs, og det daglige Livs rindende Vand havde slidt Indtrykkets Kanter og Karakter bort.

Nu mindedes han denne Vens Ligbaare, som en mildnende Skønhedssans havde syslet ved:

Hvidt og Blomster.

Et dæmpet Daglys, blandet med gule, stille Flammers Lys, kaldte klare blaa Skygger frem i det hvide Ligtøj.

Vennens noble, lidt sentimentale Skønhed — med den smalle, fint tegnede Næse, Kristusskæget, Haarets, især i Døden, klart formede Lokker, den milde, absolute Fred, som hans Ansigt bar Vidne om — fuldførte Billedet, et harmonisk Kunstværk.

Der var ikke saa lidt af en Gabriel Max'sk Stemning deri.

Som et Billede af Gabriel Max maatte hun, den unge Pige, nu ligge der ude.

Bare blond, ikke sort.

Fint i Farven; det blege Ansigt mod det hvide Lin . . .

Blev han varm over det Billede, der kunde males her? Eller var det den stakkels Sypiges kære Ansigt med Dødssmil, som bragte hans Blod til at banke? . . .

Den næste Eftermiddag købte han en lille fin Buket Violer til at fæste ved den fattige, døde Piges Bryst.

Højtidelig beklemt, som naar man gaar ind i en skøn Kirke, — ikke sansende de råa, sandstrøede Trapper, kom han i en af Forstadens Sidegader, op til den Etage, hvor hun havde haft sin Bolig.

Lidt stod han udenfor — saa ringede han paa, diskret og ængsteligt.

Om Madamen vilde være saa god at lade ham se den unge Pige, som var død. Han havde kendt hende godt og havde lidt Blomster med til hende —

Madamen nikkede medlidende og tørte sin Næse i Forklædesnippen: »Herre Gud, ja! Næ, hun er saamænd allerede kommen i Kapellet! Herren kan inte tænke sig, hvor hun stank, saa vi maatte ha' hende af Sted, saa saare vi kunde. I Kisten kom hun allerede i Aftes, for det flød af hende, saa det var græsselig — — — Den stakkels Pige, hvor saa' hun ud; det var inte som man ellers ser at Lig kan se ud. Næ, hun var helt ligesom sortagtig

og opsvulmet, saa det var en Gru, og Blodet løb af hende hele Formiddagen. Tænk, Herre, tre Par Lagener i én Formiddag — og hvem skal betale os fattige Folk? Ikke en Øre har vi set for den Maaned, hun har været her, undtagen det Par Kroner, Baronen betalte paa Haanden! Ja jeg bebrejder ikke Pigebarnet noget, det Skind, Gud velsigne hende i sin Himmel, hun var Ærligheden selv; men vi har det knapt og saadan en fin Herre som Herr Raben . . .«

Holten beroligede hende med, at hun sikkert vilde faa sine Penge, naar hun henvendte sig til Baronens Familje.

Da han endnu havde faaet nogle Oplysninger om Begravelsen og om, hvorvidt der var sørget for Barnet, saa skyndte han sig bort . . .

Der gik han i Taagen og Sjappet ad den fedtede Gade —

Saadan var Virkeligheden og Døden.

Graa og trist!

Han saa' paa Violbuketen; hvor den var meningsløs og tilovers — Men den mindede ham om en Tur, de havde haft om Vaaren, Aaret i Forvejen. I Marts Maaned. En helt improviseret Spaseretur til Charlottenlund, hvor hun havde plukket af de første Violer. Den Dag havde hendes Kind været friskere og rødere, end den plejede. Det havde ogsaa været et rigtigt Foraarsvejr, hvor Solen varmede, saa at man maatte lette ved det tunge Vintertøj . . . . To Slag fra en Sporvognsklokke kimede ham advarende i Øret; han var nu kommen ud i en af Hovedgaderne, hvor han lod sig glide med den graasorte, langsomme Strøm af Mennesker ind ad Byen til, mens Taagen vædede hans Skæg og isnede de blottede Haandled røde.

En sørgmodig Vekselsang mellem en Kartoffelhandler og en Kone, der raabte med Hornfisk, akkompagneret af en ubeskrivelig trist, ensformig Lire, døde efterhaanden hen og afløstes af andre, lige saa melankolske Lyd —

Ingenting af, hvad han mødte, gik ud af den Stemning, sløj og klam, som Dagen havde sat i hans Sind — — —

Romanen blev til en dagligdags Historie.

Knud Søeborg.

Ovre fra Heden.

Træk af Overtroen hos Bonden i Nutiden.

Af W. Dreyer, Læge.

Flere og flere Gebeter drages ind under Videnskabens Raaderum. Dens Plov drager Fure ved Fure i store Oredrev, som hidtil have ligget upaaagtede og unyttede, overladte til Digteren, som vovede sig ud i dem for at hjembringe de faa Blomster, som han kunde plukke paa sin Vej i de store Vidder. Et saadant Gebet, som Videnskaben er i Færd med at bearbejde, er Overtroen og dens rige Skat af Sagn, som ofte vise tilbage langt ud i Oldtiden. Der er lagt og lægges endnu stadig et stort Arbejde paa at samle disse gamle Sagn og fremdrage overtroiske Skikke o. s. v., Materiale, som Videnskaben saa videre har at bearbejde. Der har jo endog nys dannet sig en Forening for at opspore og optegne saadanne Ting, og der kan ikke være Tvivl om, at dens Virksomhed vil kunne give et godt Udbytte, om end mange Slakker komme med. Et Punkt synes mig, at man burde lægge mere Vægt paa, end hidtil er sket, det nemlig: at søge oplyst, hvad og hvor meget af al denne Overtro der er levende, hvad og hvor meget der maa betragtes som Fossilier. Det vil i kulturhistorisk Henseende være af overordentlig stor Interesse at faa oplyst, hvad Standpunkt Befolkningen i forskellige Egne og i forskellige Samfundslag i Nutiden indtager i Retning af den levende og virkende Overtro, det er et beskedent Bidrag hertil, jeg skal søge at give.

Det er vistnok en almindelig Anskuelse blandt de Klasser, som kun komme lidet eller slet ikke i Berøring med vor Bondestand, at ligesom denne har aflagt eller er stærkt i Færd med at aflægge Nationaldragterne, saaledes har den ogsaa givet Slip paa

eller er stærkt i Færd med at give Slip paa de nedarvede Former af Overtro. Der turde dog heri til en vis Grad herske en fejl Mening, og vi, som leve og virke imellem og daglig komme i nøje Berøring med Bønderne, vide, hvilken overordentlig stor Rolle overtroiske Forestillinger endnu paa mange Punkter og i stor Udstrækning spille i Landbefolkningens Aandsliv, især da i mere afsides Egne, og vi nødes daglig — særligt gælder dette Præster og Læger — til at tage denne betydningsfulde Kendsgerning med i Beregning. Grundene til at Overtroen, det vi nu kalde Overtro, men som jo altsammen en Gang har været godt Latin for alle i Form af Tro, har holdt sig i alle sine brogede, ofte saa bizarre Former hos Bonden, ere let fattelige: Isolering, Uvidenhed, Mistænksomhed mod alt nyt, sejg, konservativ Vedhængen ved alt gammelt, ere tilstrækkelige til at forklare Forholdet. Nu ere en ny Tids Bølger brudte ind over Landet, men Bølgebevægelsen er endnu overfladisk, den har kun bortført, hvad der ligger udenpaa, Dragter, særegne Skikke og lignende, hvad der ligger dybere, er endnu for en stor Del urørt, og det kan vistnok vare en rum Tid, inden man tør vente en dybtgribende Forandring, især naar man ser hen til, hvorledes Overtroen, om end ganske vist ofte i moderne Former som Spiritisme, Tankelæsning o. s. v., holder sig hos de mere oplyste Klasser. Naar jeg her skal forsøge paa at give et Billede af, hvorledes Tilstanden i Retning af Overtro er paa en afsides Egn af Jylland, hvor jeg i en Aarrække har virket som Læge, saa er det naturligvis ikke min Mening, hverken at Æmnet skulde være udtømmende behandlet, eller at Skildringen skulde være fuldtud gyldig ogsaa for andre, ved Kommunikationsforhold og paa anden Maade mere begunstigede Egne. Nej! ingen véd bedre end jeg, hvor lidet udtømmende min Skildring bliver, ti ingen kan bedre vide, hvor overordentligt vanskeligt det er at komme til Bunds i Sagen; paa intet Gebet træder Bondens nedarvede Mistænksomhed og Skyhed, sørgelige Følger af Aarhundreders skændige Undertrykkelse, stærkere frem end her, hvor han meget godt véd, at han bliver mødt med Vantro, ofte med Spot. Saa godt forstaar han at skjule sine overtroiske Meninger, at man, selv ved et dagligt Samliv, først langsomt og vanskeligt faar Øjnene op for deres Betydning. At Skildringen ikke heller kan gøre Fordring paa Almengyldighed, er givet, dog tror jeg ganske sikkert, at den er mere almengyldig end udtømmende.

Et af de Gebeter, hvorpaa Overtroen træder krassest og mest iøjnefaldende frem, er Sygdommenes og Sygdomsbehandlingens. Dr. Levison har for ikke længe siden her i Tidsskriftet forelagt os sin lærerige Afhandling om »Mirakelkure«, og han har her ogsaa berørt vor Landbefolknings overtroiske Forestillinger i saa Henseende. Men det vil dog næppe være uden Interesse at faa Billedet heraf klarere og tydeligere frem. Som Sygdomsaarsager antages ofte de forunderligste Ting. Dæmonomanien, denne middelalderlige Forestilling, er endnu saare levende, navnlig opfattes Sindssygdomme og forskellige Neuroser, Hysteri, St. Veitsdans o. s. v. som Besættelse af onde Aander. Det er i Sandhed sørgeligt, at denne Tro den Dag i Dag vedligeholdes og bestyrkes fra en Side, hvor sligt mindst burde finde Støtte, fra Præsternes. Det er naturligvis ikke min Mening, at det gennemgaaende er saa, men jeg kunde dog nævne flere end ét Eksempel paa, at Præster have opfattet utvivlsom Sindssygdom som Besættelse og have udtalt denne deres Opfattelse. Ja! der berettes endog ét Tilfælde, hvor en Præst forsøgte at drive Exorcismus! Saa vidt gaas der nu i Reglen ikke, men Exorcismen drives livligt af Bønderne selv. For ikke længe siden havde jeg en midaldrende Kone under Behandling, som led og i længere Tid havde lidt af en Melankoli, og som, hvad i saadanne Tilfælde ofte sker, var bleven pietistisk og »hellig«. Overfor hende blev der anvendt den Kur, at der, naar hun fik sine melankolske Perioder, blev sendt Bud efter gode Venner og Bekendte af samme religiøse Retning, som saa skiftedes til i timevis, uafbrudt at oplæse for eller over hende af den hellige Skrift, alt i den Hensigt at bortdrive Djævelen. Kan man tænke sig noget mere deprimerende for et melankolsk Individ end Time efter Time at maatte høre paa en saadan højrøstet, drævende, monoton Oplæsning? Jeg tænker, at hvis der virkelig var en Aand tilstede, god eller ond, saa skulde den nok fortrække, men da der nu ikke var det, saa hængte Konen sig.

En anden og almindeligere Aarsag til en Sygdoms Opstaaen er Forhekselse. En saadan anses for sandsynlig, dels naar Sygdommen optræder med de ofte meget bizarre og uforklarlige Fænomener, som Hysteri, der i Parentes bemærket selv i udtalte Former er temmelig almindelig ogsaa paa Landet, og visse andre Nervesygdomme frembyde, dels naar en Sygdoms Opstaaen ikke synes at kunne forklares ved de almindelige Aarsager, Smitte,

Forkølelse o. l., dels endelig naar hverken Læge- eller Kvaksalverraad hjælpe. Man kan nu blive forgjort paa forskellige Maader. Der er enkelte Mennesker, som ere i Besiddelse af den sørgelige Egenskab at have »onde Øjne«, deres Blik kan skade baade med og mod deres Vilje; dog dette er sjældent, jeg véd kun én, som har Ord for det. Langt hyppigere ere de professionelle Hekse, nu som i fordums Tid, i Reglen gamle Kærlinger, men dog ogsaa undertiden yngre Individer af begge Køn. Det synes, som om en Klasse af disse Individer er kommen i Besiddelse af sin Magt ad en forholdsvis mere uskyldig Vej, nemlig ved at eje og studere »Cyprianus«, denne mystiske Bog, som nu i Aarhundreder har spillet en saa stor Rolle i Overtroens Historie, en Rolle, som endnu ikke er udspillet. En anden Klasse, og det er aabenbart den værste, har indgaaet en direkte Kontrakt med Fanden, til hvem de have solgt deres Sjæl, imod at han assisterer dem med sin Magt. Enten det nu forholder sig saa eller saa, en farlig Magt er det, som er lagt i disse Menneskers Haand. Ved Hjælp af forskellige Procedurer formaa de at tage Helsenet fra Mennesker og Kreaturer, at forgøre Køerne, saa at de ikke give Mælk, Svinene saa de ikke blive fede, Hønsene saa de ikke lægge Æg, Bierne saa de ikke gøre Honning, ja selv Sæden kan de skade!

De kan volde Ulykkestilfælde baade til Lands og til Vands, de kan løse og binde Vejr og Vind, kort sagt, gøre Ulykker paa alle mulige og umulige Maader. Men paa den anden Side kan de ogsaa gøre godt, den stærkere Heks kan bøde paa den Skade, den svagere har voldt, og selv over mangen naturligt opstaaet Sygdom have de Magten. Det er ingen daarlig Forretning at være udlagt for Heks. Ganske vist kan de ikke siges at nyde nogen egentlig, kvalificeret borgerlig Agtelse, men man er bange for dem og trænger ofte til deres Hjælp, derfor er man yderst høflig og forekommende mod dem. Jeg har den Ære at være personlig bekendt med en saadan Kvinde af Natmandsslægt; hun har sig et ganske rart lille Levebrød blot ved at rekvirere hos de omboende, hvad hun trænger til, det nægtes hende meget sjældent. Til adskillige af mine Venners Beklagelse lagde jeg mig en Gang alvorligt ud med denne Dame, og jeg tror nok, at man var meget spændt paa, hvad der nu vilde times mig, ja jeg er ikke ganske sikker paa, at ikke en eller anden, da der ikke timedes mig noget, har faaet Mistanke om, at jeg kan lidt mere end mit

Fadervor. I Reglen lykkes nu Kunsterne godt for Heksen, men undertiden kan det dog ogsaa gaa galt. Saaledes fortalte en Mand mig en Gang, det var for Resten i Agger og ikke her paa Egnen, at en bekendt Troldkarl der i Sognet, som var bleven fornærmet paa en Nabo, lagde noget »Skidteri« paa en Gangsti, hvor dennes Børn skulde passere paa Hjemvejen fra Skolen, naturligvis i den Hensigt at volde dem Skade. Nu vilde Skæbnen imidlertid, at Mandens eget Barn imod Beregning passerede Stedet først, saa blev det lamt og havde aldrig Helsen siden. Fals slaar sin egen Herre paa Hals.

Vi ere saa heldigt stillede her paa Egnen at have en af Jyllands berømteste Hekse i vor Nærhed, og da hun spiller en stor Rolle vidt omkring, saa skal jeg omtale hende lidt nærmere. Hun kaldes i Almindelighed den kloge Kone fra Vindblæs, saaledes hedder Byen, hun bor i, hendes Navn er ellers Ma' Honning. Oprindelig var det hendes Moder, som grundlagde Ryet, mange mene ogsaa, at hun var den »villeleste«, men Datteren er værdigt traadt i Moderens Fodspor. Hun er baade ligefrem Kvaksalverske og som sagt Heks. Hun synes at have indgaaet en Kontrakt med Mester Urian, men mange mene dog, at hun ogsaa ejer og er kyndig i Cyprianus. Kontraktens Ordlyd kan jeg des værre ikke gengive, men Hovedbestemmelsen kender jeg. Der var nemlig for ikke længe siden en Mand hos hende, som vilde have at vide, hvem der havde stjaalet en Sum Penge fra ham, muligen vilde han ogsaa have slaaet et Øje eller to ud paa Tyven. Men Ma' Honning nægtede at gøre ham denne lille Tjæneste, idet hun som Grund anførte, at nu var hun for gammel til de Ting, for hvis hun døde inden 2 Døgn efter at have brugt sin Magt hertil, saa skulde hendes Sjæl uvægerligen tilfalde Fanden. Det samme Svar gav hun en Mand, som samtidigt ønskede at faa at vide, om hans Nabo havde stukket Ild paa sin Gaard eller ej. Som sagt, dygtig er hun, men egentlig ond skal hun for Resten ikke være, kun til Selvforsvar gør hun ondt, og selv da synes der at være ligesom et Skær af Gemytlighed over hendes Bedrifter. Herredsfogden har et Par Gange haft fat i hende, men det kom han daarligt fra. En Gang kom han ind til hende for at forhøre hende, men allerbedst som han sad, blev han saa overhaands befængt med Utøj, at han skyndsomst maatte retirere. En anden Gang gik det endda godt, til han kom kørende ud af Gaarden, dér væltede han med Vogn og hele

Historien i Grøften uden dog at komme til Skade; Kusken sagde, at en lille Mus var løben over Vejen foran Hestene, den vare de blevne sky for. Siden den Tid lader Herredsfogden hende i Fred, hvad billigvis ingen kan fortænke Manden i. Ja saaledes fortælles der og saaledes tros der, relata refero. Hendes Optræden overfor Klienterne synes at være værdig og imponerende, af og til ikke fri for et vist nytestamentligt Anstrøg. En Mand fortalte saaledes om, hvorledes han langvejs fra var kommen til hende for at søge Raad for sin syge Kone, som Lægerne ikke havde kunnet hjælpe. Da han, som var hende aldeles ubekendt, traadte ind til hende, saa' hun et Øjeblik paa ham og sagde derpaa: »A wed, hua' do vil, gaa do no kuns hjam, di Ku'en er no rask.« Manden drog hjem, og se, det viste sig, at Konen var bleven bedre i samme Stund, som han var hos Ma' Honning! Kan man forlange en mere ekspedit Behandling? Des værre kan jeg ikke i Detaillerne oplyse, hvilke Formler, Ceremonier o. s. v. hun anvender ved sine Kure, men de ere ganske bestemt baade talrige og mærkelige. Et og andet kan jeg dog fremkomme med. Saaledes raadede hun en Mand med kronisk Bronchitis til en Nat at gaa ind i en Nabos Have, uden at denne vidste af det, her skulde han med visse Mellemrum gaa 3 Gange under en Pil, som han derpaa skulde omhugge og brænde, saa brændte Sygdommen, som var gaaet over paa Pilen, med. En almindelig Kur er det, at hun opskriver visse kabbalistiske Ord, Tegn eller Formler paa Papirsstumper, som Patienten saa skal bære paa det syge Sted eller sluge under visse Ceremonier. Signen og Maalen høre ogsaa til hendes Specialiteter, men paa dette Gebet er Konkurrencen stor. Selv naar hun foreskriver Medicin, skal denne ofte tilberedes paa en vis, mystisk Maade og tages med visse Fiksfakserier. Saaledes skulde en Patient sætte et Dusin forskellige Ingredienser af Planteriget paa en Flaske Vin, denne skulde derpaa i al Hemmelighed nedgraves paa Proppen i 24 Timer, først saa havde den sin tilbørlige Kraft. Hendes Recepter har jeg af og til set, de lyde ligesom alle Kvaksalveres paa gamle, obsolete Midler, Affald fra Fortidens og Nutidens farmakologiske Møddinger. Den Søgning, denne Kone har, er ganske overordentlig betydelig. Der kommer Folk til hende fra hele Jylland, baade fra Land og By ikke undtagelsesvis, men meget almindeligt selv fra de fjærneste Egne, og det langtfra kun Bønder og Almuesfolk. For ganske kort Tid siden sendte en Dame »udenfor Bondestanden« Bud til

hende, for at hun skulde vise hendes Ænder igen, som vare blevne stjaalne!

Men tilbage til vore Sygdomme.

Af andre overnaturlige Aarsager til Sygdom kan nævnes én, som fremkalder engelsk Syge, Rhachitis. Denne kaldes »Skøvver« og det syge Barn siges at være »skøvversiet«, det vil sige, at det er blevet urent ved at ses paa af en Skøge. Det er altsaa en Slags Forhekselse, hvorfor Lægen heller ikke kan hjælpe her. Det er flere Gange hændt mig, at der, naar jeg har erklæret et eller andet Barn for rhachitisk, er bleven sagt med stor Bedrøvelse, at saa kan det jo ikke hjælpe med mine Raad, den Sygen kan Lægen ikke kurere. Heldigvis er der da Raad at hente ad anden Vej. Den almindeligst anvendte Kur er følgende. En Nat begiver man sig med Barnet op paa Kirkegaarden. Her skæres en stor Græstørv ud og i denne dannes et Hul, hvorigennem Barnet nøgent føres 3 Gange under visse Ceremonier; derpaa uddeles et vist Kvantum Fødemidler til de fattige, og dermed er Barnet renset og kommer sig. Jeg véd med Bestemthed, at denne Kur er anvendt flere Gange i de allersidste Aar. Hvis man vil se, hvor langt denne Skik rækker tilbage i Tiden, saa fortælles der i Laxdæla Saga om, hvorledes det var Skik paa Island, at man kunde rense sig for en Beskyldning ved at gaa under Græstørv, idet Strimler af saadanne bleve opskaarne i Marken og rejste, saa at de bare sig selv; kunde den, som var beskyldt, saa gaa visse Gange under et vist Antal saadanne Strimler, uden at de faldt ned paa ham, saa var han derved frikendt og renset. Skikken er forandret og forvansket, men Oprindelsen synes mig dog utvivlsom.

Ogsaa »Bjærgfolkene« kan, naar de fornærmes, volde Sygdom, men herom mere nedenfor.

En anden Vej at paadrage sig Sygdom paa er ved at komme i Berøring med Ting, paa hvilke en anden Sygdom er bragt over ved visse Kunster. — Der kom en Dag en Mand til mig og fortalte, at han i sit Kær havde oppløjet et Lerkar, som stod til min Disposition, hvis jeg ønskede det til min Oldsagsamling, skønt han rigtignok ikke troede, at det var nogen egentlig Oldsag. Jeg besøgte da Manden og fandt, at han havde ladet Karret, som var en almindelig, trebenet Jydepotte, staa ude i Kæret, og at han paa det bestemteste modsatte sig, at det maatte komme indenfor hans Dør. Jeg var forbavset over, hvad dette

skulde betyde, og først langt om længe fik jeg ud af ham, at han var bange for, at der skulde være en Sygen i Potten. Det er nemlig Skik, at naar en Patient ikke vil komme sig, saa graves et saadant Kar ned i al Hemmelighed og med visse Ceremonier, fyldt med Levnetsmidler, nogle Æg eller lignende. Sygdommen følger saa med Karret, Patienten kommer sig, men den, der siden en Gang finder det og tager det med sig eller blot rører ved det, han faar Sygdommen paa Halsen.

Ude paa Marken lever et mærkeligt og yderst farligt Dyr, som kaldes »Njew« (Niøje?). Det er forsynet med et stort, krumt Horn i den ene Ende, og naar det kommer i Berøring med et Menneske, saa puster eller blæser det paa ham, han bliver, som det kaldes, jordpustet eller jordblæst, og det tager ubodeligt Helsenet fra ham, hverken Læger eller kloge Folk kan hjælpe. Dette mystiske Væsen er den store, hornede Larve til en Sommerfugl, en Sfinxart, som naturligvis er aldeles uskadelig.

Duggen spiller ogsaa en vis Rolle som skadelig Potens, navnlig fremkaldes Zona (Natild), ved at man bruger Linned, som har ligget ude i Duggen; den helbredes ved at slaa Ild over Patienten med Sten og Staal. Man maa heller ikke lugte til Blomster, der kan være Dug i dem, som kan gøre Skade.

Saa meget om Sygdommens Opstaaen. Hvad deres Behandling angaar, saa har jeg jo alt berørt denne paa flere Punkter, men der er dog mere endnu at sige herom.

Signen og Maalen ere yderst almindelige baade som forebyggende og som kurative Midler. Saa snart et Barn er født, bliver det signet og maalt, og den dertil benyttede Snor knyttes med en kunstig Knude om Halsen, det giver Helsen og beskytter mod »Tænder«, mod Vanskeligheder ved Tandbrudet. Naa! det kan da i hvert Fald være lige saa godt som de almindelige »elektro-motoriske Tandhalsbaand«.

Jeg tvivler om, at der findes mange Børn i Jyllands mere afsides Egne, som ikke blive signede og maalte, saa almindelig er Skikken, og det betragtes som næsten lige saa nødvendigt, som at Barnet døbes. Ogsaa overfor alle mulige Sygdomme anvendes denne Fremgangsmaade; særlig virksom synes den at være ved Forstuvninger, Kontusioner o. l. baade hos Mennesker og Dyr. Det er ingenlunde sjældent at faa det Svar af en Patient paa Spørgsmaalet, om han da ikke har gjort noget for sin Sygdom: »Jo Jøsses, a e bløven sejnet.« Det er vistnok utvivl-

somt, at flere af de Undersøgelsesmetoder, som vi Læger benytte nuomstunder, opfattes som kurative, som en Slags Signen og Maalen. Dette er saaledes af og til sket med Stethoscopien, og det hænder, at en Patient udtaler, at han syntes ligegodt det lindede, da Doktoren havde banket ham paa Brystet. Men for Resten er Lægen dog ikke nær den klogeste, i alt Fald i mange Tilfælde, saa maa man til den kloge Mand eller Kone. Kvaksalvere har vi nok af her i Jylland og det Folk, der due noget og har Praksis, der kan blive til noget. Deres Behandling bestaar, fraset Sympatimidler og andre lige saa overnaturlige Kunster, som sagt i Brugen af Midler, som forlængst ere ude af Kurs hos Lægerne, men som anbefales af gamle, populære Lægebøger. Jo ældre en saadan er, des bedre er den, og derfor er den Kvaksalver ogsaa, ceteris paribus, den berømteste, som antages at være i Besiddelse af de ældste Bøger. Det er udenfor de egentlige Medikamenter de mærkeligste Midler, som anbefales; jeg skal eksempelvis nævne: Abekød, Hugormefedt, Myggefedt, Armesynderfedt o. s. v., ja undertiden anbefales Brugen af Ting, hvis Væmmelighed er saa stor, at de ikke en Gang kan nævnes her. Kosten reguleres ogsaa paa mærkelige Maader; jeg har saaledes Eksempel paa, at en Kvaksalver, som var hentet mange Mile borte, raadede en stakkels Kone, som laa i sidste Stadium af en Rygmarvssygdom, til at hun skulde drikke dygtigt surt Øl og Kærnemælk, saa kom hun sig nok! Hun døde 2 Dage efter, men opnaaede i de 2 Dage at konsumere store Kvanta af de anbefalede Fluida!

Brugen af Kvaksalvere er saa almindelig ogsaa hos Folk udenfor Bondestanden, at man vanskeligt træffer et Menneske, som ikke en eller anden Gang har konsuleret en saadan.

Men naar nu hverken Lægeraad, Hekse eller Kvaksalveres Kunster og Midler vil hjælpe, hvad saa? Ja, der er endda Udveje. Er det en kronisk Sygdom, det gælder, saa kan man prøve en Tur til en hellig Kilde, den berømteste er den ved Skjørping, mellem Aalborg og Hobro. Turen foregaar naturligvis St. Hansnat, og der drager næsten hvert Aar nogle Patienter dertil her fra Egnen. For nogle faa Aar siden hændte det endog, at et Sogneraad bevilgede en Dreng Penge af de kommunale Midler eller muligen var det den frivillige Fattigkasse, til at rejse til Skjørping for at blive helbredet for en Benskade. Er det en mere akut Sygdom, som ikke tillader at vente til førstkommende

St. Hansdag, saa staar endnu tilbage at nyde Alterens Sakramente eller at skaffe sig fat i noget af den indviede Kirkevin, samt endelig at faa bedet for sig fra Prædikestolen. Ja! man har maaske ondt ved at tro det, men det er sikkert nok, at baade det ene og det andet undertiden anvendes som et kurativt Middel, men naturligvis maa Præsten nødig vide det. Og dog er det kun faa Uger siden, at en naiv Patient takkede sin Præst varmt, fordi han uanmodet havde bedet for ham fra Prædikestolen, han havde fra den Stund af bemærket en tydelig Bedring! Lidt længere tilbage i Tiden og fra en anden Egn i Jylland er følgende Historie. I en Præstegaard kunde man længe ikke forstaa, hvorfor man fra hele Sognet kom løbende, saa snart én blev syg, for at bede om en Pægl Gammelvin. Tilsidst opklaredes det, at man havde lagt Mærke til, at Præsten hældte Resterne af Altervinen tilbage i Flasken, som blev bragt hjem til ham. Nu vidste man, at han havde sin Gammelvin til Kirkens Brug paa et Anker, og man regnede ud, at Resten i Flasken blev hældt ud i dette, som saaledes kom til at indeholde en, rigtignok temmelig opspædet, indviet Vin, og det var denne, man tilskrev helbredende Virkninger. Da den jo tillige var saa rart billig, saa prøvede man altid den først, inden man tyede til anden Hjælp. Hjælper nu heller intet af dette, ja saa dør man, og dør i Reglen med stor Sindsro i den Bevidsthed, at der er gjort, hvad gøres kan.

Ogsaa udenfor det patologiske Omraade træffes en Mængde overtroiske Forestillinger, men her leve de endnu mere et Liv i Skjul og Stilhed, saa at de ere end vanskeligere at faa fat paa. For Mennesket i dets barnlige Periode ere jo Skov og Mark, Høj og Dal, Hav og Sø beboede af en talrig Skare af Elementaraander med forskellige Navne, forskellig Skikkelse og forskellige Egenskaber. Betydelige Rester af disse Dæmoners Flok færdes endnu i Bondens Fantasi rundt om os. I Bakker eller Kæmpehøje bo Bjærg- eller Ellefolkene, paa Heden og i Moser Lygtemanden, i visse Gaarde Nissen, og, hvor Befolkningen færdes paa Havet, hører man ogsaa Tale om Havfruen. De af disse Væsener, som forekomme hyppigst, ere Bjærgfolkene, Ellefolkene, Dvarrene (Dværgene), de Smo, de Gro, kært Barn har mange Navne. I

Almindelighed omtaler man dem dog uden direkte at nævne Navn, det holde de nemlig ikke af, og i det hele skal man ikke snakke for meget om dem. Det er nu ganske vist, at deres Antal er aftaget meget imod som i gamle Dage, da man mærkede langt mere til dem, det gaar med dem som med Vildtet, der er ikke Fred og Ro nok for dem. Der er Skeptikere, som mene, at de helt ere udvandrede nuomstunder, men det passer ikke, sige de fleste; at gaa saa vidt at benægte deres Tilværelse i Fortiden ogsaa, det falder faa ind, dertil har man altfor mange paalidelige Fortællinger om dem fra Fædrenes Tider. Disse Smaafolk bebo fortrinsvis de store Kæmpehøje, af hvilke der findes et betydeligt Antal, og isolerede Bakkeknuder. De ere i Almindelighed fredelige, naar man blot lader dem i Ro og ikke generer dem ved at grave i Højene eller paa anden Maade, men de synes dog at have visse Tilbøjeligheder, som ikke lade sig forene med godt Naboskab. Navnlig ere de slemme til at forbytte udøbte Børn, og hvor de husere, er det derfor heldigst, at Børnene døbes hurtigst muligt, saa have Bjærgfolkene ingen Magt over dem. Indtil Daaben maa de beskyttes, ved at et Blad af den hellige Skrift stikkes ind under Svøbet, og der er visse Byer her paa Egnen, hvor der er meget »Skidteri« paa Færde, dér vil man ofte finde udøbte Børn forsynede med denne Talisman. Ogsaa kunne de af og til uden paaviselig Grund finde paa at gøre anden Ugagn. Saaledes kender jeg en Gaard, som ligger tæt ind under en Bakke, hvor de have Tilhold; Bryggerset laa i den mod Bakken nærmeste Ende af Stuehuset, men Dvarrene benyttede det om Natten, formodentlig til deres egen Brygning, og gjorde et saadant Ustyr og Spektakel, at man endelig maatte bestemme sig til at flytte det hen i den anden Ende af Huset. Det hjalp. At altsaa ikke alle Smaafolk ere bortdragne, er tydeligt nok, men ydermere er der ikke faa, som have set enkelte af dem. En Kone fortæller saaledes, at hun en Dag sad og hvilte sig paa en Kæmpehøj, da hørte hun noget pusle bag sig, vendte sig om og saa' en lille graa Mand med en rød Tophue, som dog hurtigt forsvandt, hun vidste ikke hvorledes. En anden Kone saa' dem tidligt om Morgenen have travlt med at flytte deres Linned, som havde været ude at luftes om Natten, ind i Højen, slige Historier gaar der flere af.

Det er nu paa ingen Maade sikkert at forulæmpe dem, navnlig maa man ikke forstyrre den Høj, hvori de ere til-

huse, noget som vistnok har reddet mangen Høj fra Undergang. Naar man nu dog, trodsende Faren, lokket af Udsigten til at faa gode Sten til Bygningsbrug, udgraver en saadan Høj, saa kan man da faa Syn for Sagn; man finder da ofte Bjærgfolkenes Stue (Stenalderkammeret), ja deri endog deres Gryder og Potter, større og mindre Lerkar! En Pige, som synes at have været af en meget skeptisk Natur, da hun havde tvivlet om de underjordiskes Eksistens, kom en Dag hjem til sin Madmoder og erklærede hende, at nu tvivlede hun ikke længer, nu havde hun selv set deres »Beboelse« og deres »Redskaber« i en udgravet Høj. For nogle Aar siden gravede en Mand et Stenalderkammer ud, hvor han fandt nogle Flintredskaber og en Mængde Ravperler, som han tog med sig hjem; men saa blev det rent galt fat der hjemme, og han fik ikke Ro igen, før han gik ud og gravede Sagerne ned i Højen igen og lod videre Ødelæggelse fare. At denne Mand bar sig fornuftigt ad, kan man lære af en andens Skæbne, som brugte Stenene af et saadant Kammer fra en meget berygtet Høj til sit Indhus, ti fra han flyttede ind i dette, har Sygdom og Uheld ubarmhjærtig forfulgt ham og hans Familie. En anden Mand fandt i en Høj et velbevaret Lerkar fra Jærnalderen; som praktisk Mand gjorde han det rent og brugte det i sin Husholdning; men fra den Dag, han havde nydt Mad, som havde staaet i dette Kar, sygnede han hen og døde, uden at der var Redning for ham ad nogen Vej. Des værre — havde jeg nær sagt — er Begærligheden efter Sten ofte større end Frygten for Ellefolkene, men at denne dog kan frelse et Mindesmærke, viser nedenstaaende Beretning. En Gaardmand skulde for 2—3 Aar siden udflytte sin Gaard, og da han havde en stor Høj paa sin Hede, udgravede han den og fandt et stort og smukt Gravkammer, sat af mægtige Sten. Han gned sig i Hænderne, men hvad sker! En Aften hændes det, at hans Kone tilfældigvis faar en af de Smaa, en bitte Karl i graa Klæder at se, netop som han forsvandt ind i Højen. Heraf skønnede hun, at det ikke var værd at bygge Huset af de Sten, og hun bevægede Manden til at sælge Høj og Kammer til Staten til Fredning for en Ubetydelighed. Senere oplyste det sig, at hun havde set ganske rigtig, en meget lille Mand var ganske vist forsvunden ind i Højen, kun var det ingen Bjærgmand, men en lille, dværgagtig, pukkelrygget Murer, som vilde se Kammeret! Velhavere er nu Ellefolkene, det er sikkert nok, man hører dem ofte smække med deres Pengekister derinde i Højene, men uheldig-

vis er det ikke let at faa fat paa deres Skatte, selv om man véd, at der er en saadan tilstede, hvilket viser sig ved, at der jævnlig brænder Lys paa Højen. Graver man om Dagen saadan ganske ligefrem, saa finder man ingen Skat, og graver man om Natten med alle de noksom bekendte Forsigtighedsregler, ja saa skal der nok mælde sig saa meget Kogleri, at Forsøget bliver forpurret. For Resten kan der ogsaa findes Skatte i Højene, som ikke stamme fra Ellefolkene, i mange af dem ligger Konger fra Oldtiden begravede med et rigt Udstyr, dette kan man saa faa fat i ved en simpel Gravning, men om det er rigtig sikkert at forstyrre Gravfreden, er dog et Spørgsmaal. En meget stor Høj paa en Hede kaldes saaledes Kong Ranes Høj, her sidder denne Potentat med Guldrustning paa sin Hest med Guldsko og Guldbidsel, men endnu havde ingen vovet at grave ham ud. Endeligt fristede Skatten en ærlig Haandværksmand, en Murer og Tømrer, som for at faa Tilladelse til at grave Højen ud, byggede en hel Bygning for Ejeren uden Betaling for Arbejdet! Han gravede saa i Højen, men Kong Rane fandt han ikke, lige saa lidt som Guldet, og dog kan han saamænd gærne være der endda, ti Udgravningen naaede langtfra Højens Bund [1]).

Foruden Bjærgfolkene færdes ude paa Hederne og i Moserne et andet overnaturligt Væsen, Lygtemanden, men han ses dog sjældnere. Om hans Væsen synes man ikke at være rigtig enig, kun véd man, at han viser sig som en hoppende Flamme. Jeg har kun hørt om én Mand, som har haft med saadan en Fyr at gøre i de senere Aar, han kom da ogsaa til en vis Grad galt fra det. Han kom nemlig en Nat kørende over Heden og fór vild ikke langt fra sin Gaard, da saa' han pludselig en Flamme hoppe omkring Vognen, og da han ikke var bange af sig og havde nogle Drammer i Livet, saa raabte han til Lygtemanden, ti en saadan var det, at han hellere skulde vise Vej hjem til Gaarden end rende der og hoppe omkring. Dette Forslag maa være forekommet Lygtemanden fornuftigt, og den gav sig straks til at hoppe foran Hestene lige til Manden kom hjem. Her vilde den med ind i Stuen, men det vidste denne kunde aldrig gaa an, han naaede ogsaa lige netop til at smække Døren i for Næsen

---

[1]) I Sommeren 1884 er Højen udgravet for endelig at hæve Skatten. Kong Rane fandt man stadig ikke, men mærkelig nok et Guldfund fra Broncealderen.

af den, men hele Natten holdt den et fælt Spektakel udenfor og skrabede saadan paa Døren, at denne den næste Dag fandtes helt overstænket med Blod. Hvem skulde nu have troet, at saadan en Flamme havde Blod i sig, men der kan man se. Manden blev syg og laa længe, inden han kom sig, men levede dog adskillige Aar endnu. For Resten er det en farlig Sport at lade sig lede af disse flammende Væsener, ti deres væsentligste Fornøjelse synes at være den, at lede Godtfolk vild, ud i Moser og Sumpe.

Nissen er en sjælden Gæst her omkring, jeg kender kun én Gaard, som huser en saadan, men dér mærker man ogsaa ofte til ham og holder ham højt i Ære.

At Troen paa Gengangere er almindelig udbredt, behøver næppe at anføres, den synes at kunne overleve al anden Overtro. Mange ere de Steder paa Mark og Hede, paa Veje og Stier, hvor det spøger, og alle og enhver undgaar naturligvis saa vidt muligt at komme der ved Nattetider. Ogsaa mangen en Bondegaard har sit Spøgelse, ikke at tale om Herregaardene, som dog i saa Henseende ikke synes særligt velforsynede her paa Egnen, i Modsætning til saa mange andre Steder. Saadan en Genganger holder sig dog i Regelen til ét Værelse, som man saa ikke bruger om Natten i hvert Fald, ti sove dér er naturligvis altfor voveligt. En af Pigerne paa en større Gaard fik for faa Aar siden Skarlagensfeber, men, om endskønt Bønderne ellers ere meget bange for »Smitte«, saa var det umuligt at bevæge de andre Piger til at flytte op i et ledigt Værelse i den anden Ende af Huset, de vilde heller udsætte sig for at blive smittede. Sagen var den, at det spøgede i det andet Kammer. Naar et Menneske dør, som har haft et daarligt Navn paa sig, fortælles der ofte om, at det gaar igen. Snart har man mødt Gengangeren paa Vejen fra Kirkegaarden til Hjemmet, snart har man mærket til ham i selve Huset, snart færdes han paa Marken, flyttende Skel eller uden paaviselig Beskæftigelse. Flere Gange i min Tid have hele Byer været i livlig Bevægelse i Anledning af saadanne Historier, og faa ere de, som vove at tvivle. I gamle Dage var man betydelig heldigere stillet med Hensyn til Gengangerne, da var den Kunst at mane dem ned bekendt for mangen Præst, men nu læres det ikke mere i den sorte Skole. Ak nej! Den sorte Skole maner nok snarere Gengangere frem end bort. Ganske vist kan endnu en enkelt ældre Præst være mistænkt for at kunne, hvis han vilde og turde, men i hvert Fald véd man

godt, at han hverken vil eller tør, hvad hjælper saa Ævnen? Man maa se at bjærge sig saa godt man kan, dels ved gamle Husraad, saasom at nagle en Hestesko paa Dørtrinet og over Døren, dels ved at søge til kloge Folk som hende i Vindblæs, hun véd nok Raad for den Ting ogsaa.

Troen paa Varsler er meget almindelig, den findes jo ogsaa i rigt Maal hos andre Samfundslag. Der sker næppe nogen mærkelig eller sørgelig Begivenhed, uden at der er gaaet Varsel for den — bagefter. Dette kan nu være højst forskelligt i sin Fremtræden, snart kun et Lys, der brænder paa Stedet, hvor en Ulykke skal ske, snart et Syn af den kommende Begivenhed, et Slags Skyggebillede af denne, snart en tilsyneladende uforklarlig Lyd eller sligt. Lys synes særligt at brænde paa Fjorden, naar Ulykke skal ske der, lige saa mange de ere i Antal, lige saa mange skal omkomme paa Stedet. Fiskerne, som overhovedet ere et meget overtroisk Folkefærd, tro fuldt og fast paa disse Lys og deres Betydning, og der udbreder sig altid en uhyggelig og alvorlig Stemning imellem dem, naar der gaar Rygter om deres Tilsynekomst. — Jeg kørte en mørk Nat over et Bakkeparti ved Limfjorden og var slumret blideligen ind, da jeg blev vækket af Kusken og hans Følgesvend, som, aabenbart højst uhyggeligt til Mode, viste mig, at nu brændte der fire Lys ude paa Fjorden. Det gjorde der saamænd ogsaa; men da jeg udtalte min Formening, at det vel var Aaleblus eller Lygter paa Baade, saa blev denne min Gisning modtagen med den yderligste Foragt, idet man erklærede, at paa den Aarstid laa Fiskerne ikke ude om Natten og blussede end mindre efter Aal, nej, det var Varsler, og 4 Mennesker skulde drukne i Aarets Løb, det var givet. Der druknede nu rigtignok ingen det Aar, men det rokker ikke ved Troen. Som Eksempel paa den anden Klasse Varsler skal jeg anføre følgende Historie. En ung Gaardmandssøn gik en Aften hjem fra Fiskeri, sprang over en Grøft, brækkede et Ben, blev bragt hjem og døde næste Nat af Hjærnerystelse. Aldrig saa snart var han død, saa bredte Rygtet sig om, at der var gaaet Varsel for Ulykken. En Mand var Aftenen før denne skete passeret Stedet, der havde han set en Skikkelse springe over Grøften og forsvinde i den med et Skrig. Han løb til, da han ikke tvivlede om, at det var et Menneske, som var kommen til Skade, men der var intet at se i Grøften; saa fattede han, at det var et Varsel og fortalte sin Kone det samme Aften. Saadan en Historie

modtages nu aldeles kritikløst af Publikum og spreder sig i vide og troende Kredse.

Ogsaa for et almindeligt Dødsfald gaar der ofte Varsler, navnlig i Form af et Billede af Ligtoget, som viser sig en Dag eller Nat paa Vejen til Kirken, og som er saa fotografisk nøjagtigt, at en Mand, som en Gang saa' et saadant Syn, kunde kende alle Personerne, sig selv iberegnet, med Undtagelse af to købstadklædte Personer, og det viste sig saa ved den virkelige Begravelse, at der netop mødte saadanne, fjærne Slægtninge af den afdøde. Det er vel ikke alle givet at se disse uhyggelige Ting, men synske Folk ere dog ingenlunde sjældne, og mange Eksempler nævnes paa, at de have spaaet en Persons Død efter et saadant Syn. Visse Nætter om Aaret ere særlig begunstigede med Hensyn til Varslers Forekomst, saaledes Julenat, i hvilken deres Skikkelser vise sig paa Veje og Stier, som skal dø i Aarets Løb, synlige ogsaa for ikke-synske Individer. Derfor holder man sig ogsaa ihuse den Nat, og ikke for meget godt vilde man kunne faa mangen en Karl til at gaa alene ud, om han end ellers var nok saa modig og stærk.

Det vilde blive for vidtløftigt nærmere at gennemgaa alle de mange Former, som Overtroen iklæder sig, jeg skal derfor indskrænke mig til at berøre nogle enkelte Punkter. Til visse Dyr knytter sig særegne Forestillinger. Saaledes er Haren en Heks; der hersker derfor ogsaa Fordom imod at spise den, om man end skyder den glatvæk til Salg. At skyde en Stork bringer naturligvis Ulykke, medens det bringer Lykke, naar den bygger paa Gaarden. At Hugormene ere saa talrige i Hederne, skyldes til Dels det, at Bonden aldrig dræber dem. Han mener nemlig, at de øvrige blive ondskabsfulde, naar én dræbes; de hævne deres Fællers Død. Er man bleven bidt, skal man derimod dræbe Ormen og lægge dens Hoved paa Saaret, saa suger det Giften i sig igen. At grave en levende Hugorm ned i en tilbunden Krukke under et Bistade med en nyfanget Sværm er et probat Middel til at faa denne til at blive. Bier synes i det hele at være paavirkelige af overnaturlige Kræfter; der er saaledes dem, der forstaa at læse Sværmene til sig.

Visse Ceremonier anvendes endnu ofte ved enhver Gerning eller Handling af større Betydning i Livet, ja enkelte gamle Folk bruge endog saadant ved de mest dagligdags Hændelser. Tager man ud til Arbejde eller Rejser med Hestene, saa skal man slaa Kors

over dem og hviske dem en vis Formular i Ørene, vel sagtens en Slags Signen. Møder man en anden paa Vejen, skal man spytte og slaa Kors for sig, det beskytter mod onde Øjne o. s. v. Men som sagt, det er kun de gamle, som hænge ved sligt, den yngre Generation er ikke saa omhyggelig.

Hermed skal jeg slutte, ikke af Mangel paa Stof, men fordi jeg tror, at det fremførte er tiltrækkeligt til at vise, hvor meget af den gamle Overtro der endnu er levende og virkende. Muligen vil mangen en, selv blandt dem, som leve paa Landet, ryste paa Hovedet og tro, at jeg overdriver, naar jeg mener og paastaar, at Overtroen endnu har saa stor Magt ikke blot over enkelte Mennesker, men over store Dele af Befolkningen, i det mindste paa visse Egne. Og dog er det saa, og jeg er overbevist om, at Betydningen er endnu større, end jeg ser; jeg har lært at forstaa, at der til Grund for mangen Ytring, mangen Handling, som har været mig uforklarlig, har ligget en overtroisk Forestilling, hvis Natur det har været mig umuligt at komme paa Spor efter, og jeg tror, at mangt og meget er undgaaet og fremdeles vil undgaa min Opmærksomhed. Men ét er gaaet klart op for mig, og det er, at alle disse Forestillinger, som vi trække paa Smilebaandet af, ofte uden at tænke paa, hvor meget der kunde være at bemærke hos os selv og vore, er lige saa levende en Virkelighed for mangen Bonde, som hele den religiøse Verden, hvori hans Aand er vant til at færdes. Han tror ikke fastere paa Englenes Tilværelse end paa Bjærgfolkenes, han tvivler lige saa lidt paa, at Konen i Vindblæs kan hekse som paa Heksen i Endor, han er lige saa forvisset om, at Sindssygdom ofte er Djævlebesættelse, som om at hin Mand, af hvem Kristus uddrev 2000 Djævle, var besat. Og naar man saa erindrer, at han føler sig direkte omgivet og paavirket af alle disse Magter og Væsener, er det saa at undre sig over, at Frygten for dem og Haabet om deres Hjælp griber ind i hans Tankegang og Handlemaade? Med en stigende Oplysning ville vel de krasseste Former af Overtroen svinde, men derfra til dens Udryddelse er et langt Spring. Hvor mange, selv af de mest oplyste, mest skeptiske og klareste Aander kan vel siges at have gjort dette Spring fuldt ud? —

Denne Artikel har henligget nogen Tid af Mangel paa Plads.

August Lindberg.

I.

Da August Lindberg for to-tre Aar siden drog over Sundet og første Gang spillede Hamlet for os, kom han ikke, som saa ofte før, til nogle nye Ansigter, der fyldte et nyt Parket, til en Scene med andet Maal paa Kulisser og Bagtæppe. Han kom til en ny Kunst, næret af andre Traditioner end den, han forlod, han mødte et Aandsliv, gennemsyret af nye Indflydelser, paavirket af helt ændrede Syn.

Og netop derfor sejrede han. Her greb han efter lang Vej og saa rig Møje Sejerens Krans, den højthængende Sejers, og han maatte her hen for at gribe den. Ti her havde andres Arbejde ryddet ham Sti.

August Lindbergs Optræden og Skæbne i Norden er og bliver et af de interessanteste Afsnit i hele vor Kunsthistorie. Jeg vil forsøge at lægge det klart. Afstanden har allerede skænket sin Ro; Undersøgelsen vil kun vinde derved. Vi vil da her se — se paany — at Ord som Tilfælde, Sympati, Antipati, det er altsammen kun et Slags: »Her er spærret«, som vi i en løs Omtale af en Kunstner og af Kunsten sætter midt paa en Vej, fordi Magelighed og Undersøgelsens Besvær afholder os fra at gaa videre. Men bag de vage Ords: »Her er spærret« ligger endnu en lang Strækning at gennemvandre — en Mængde af sig sammenflettende Aarsager, Indflydelser, de forskelligste Paavirkninger.

Dem vil vi da opsøge, og vi vil se til i nogen Maade at forklare August Lindbergs Stilling til Publikum i Nordens Lande.

Gang efter Gang havde Lindberg forsøgt at vinde Anklang i sit Lands Hovedstad. Han kom igen og igen. Han satte altid paany ind sin mægtige Sum af Energi. Og Resultatet forblev

det samme. Han fandt ingen Sympati. Der var ingen Forstaaelsens Traade lydhørigt spændt mellem ham og disse Folk.

Kun to Timer behøvede han at rejse — kun til Upsala. Og de unge jublede til ham, og deres Sind var som den fintmærkende Klangbund for hver hans Temperaments Tone. Ligesaa overalt i Provinserne. Beundring, næsten Forgudelse. Og i Stockholm paany Modstand, Kulde, næsten Latterliggørelse.

Da talte man om Hovedstadens Ulyst til at akceptere Provinsernes Heroer, man talte om Koteriers Intriguer. Man havde sikkert Ret. Men Koterier og Intriguer kan understøtte, kan maaske skabe Publikums Kulde overfor en Kunstner, de kan ikke lade den blive varig gennem Aar. Der var sikkert uafhængige Mennesker, hvem Intriguer ikke paavirker, og selv de forblev ligegyldige overfor August Lindbergs Kunst. Der var vel endog oppositionslystne Sjæle, som rent ud gærne vilde have beundret den fornægtede. Men naar han kom, og de saa' ham, mægtede de det ikke.

Ti da laa Antipatien i Luften — denne uhjælpelige Antipati.

Antipatien som betyder Mangel paa Forstaaelse. Og Forstaaelse er atter Slægtskab. Vi forstaa kun i dybeste Forstand det, vi selv har levet, selv har tænkt, selv har følt. Og dette Stockholmer-Publikum havde ikke Slægtskab i Liv og Syn med denne Kunst. Derfor hang Forstaaelsens Strænge slattent, og Intriguer og Koterier havde let ved at holde dem valne, saa de gav slet ingen Lyd.

Stockholms Publikum var vant til en anden Kunst. August Lindbergs Pessimisme faldt for de Skepticismens Smil, denne vante Kunst havde lagt om den ægte Stockholmers Læber.

I de sidste tyve Aar har det svenske Teater tilhørt det andet Kejserdømmes Literatur. Det var Sardou, Augier, Dumas og alle deres Efterlignere, som her havde erobret sig en Scene, hvor man spillede dem saa udmærket som vel ellers ingensteds udenfor Frankrig. Ved dette Teater var »Falske Juveler« Mønsterforestillingen. Hr. Olivier de Jalin, elegant og overlegen, verdensmandsklog og skarpt intelligent, var Repræsentant for Kunsten, for Aandsretningen.

Men, vil man sige mig, De vil vel ikke paastaa, at Hr. de Jalin betyder Livsglæde, Friskhed, Kraft?

Nej — langtfra. Ret beset, betyder denne Mand alt det

modsatte, ret beset er han pessimistisk som hele den Slægt, han tilhører. Men — hans Pessimismes Form er en anden. Hr. de Jalin er en Skeptiker. Han kender Verden nok til ikke at tro paa den; han kender den nok til at foragte den. Men just fordi han foragter Verden, giver han sig aldrig hen til den. Fornem holder han paa sig selv; han vil ikke hænge et blødende Hjærte udenpaa sin sorte Kjole, man vilde kun le ad disse Blodpletter paa hans Skjortebryst. Han ler, fordi han ingen finder værdig til at se ham græde. Og ser han andre græde, smiler han ad deres Naivitet.

Saaledes forklædte denne Pessimisme sig til Skepsis og beherskede i Gustaf Fredrikssons Skikkelse den svenske Skueplads. Den havde let derved. Ti hele denne Façon, alt det ydre i dette passer nøje til det gode svenske Selskabs Smag. Den stærke Form tiltaler dette Samfund, den blaserte Overlegenhed kommer beredvilligt visse Storheds-Tilbøjeligheder i Møde, som besjæle det stockholmske Publikum, Befolkningen i en fra Europas Centrum noget fjærnet Hovedstad.

Man var Pessimister — det vil sige: man var saa jævnt kolde, saa rigeligt blaserede. Paa et Stykke udflydt Europa gik man rundt og havde nedladende Smil ad Livet. Façonen var europæisk. Aanden var det mindre. I alt Fald var den meget ensidig.

Men just at Overfladen var det nye; just, at det herskende Parti med ydre Ret kunde sige: Hvad taler I om ny Kunst? Vi er jo ny — gjorde Vejen vanskeligere for det sjæleligt nye, som i August Lindberg kom. Hr. de Jalins Skepsis, hans kølige Tvivl, der besjælede det svenske Publikum, saa' med medlidende Forbavselse paa denne Hamlet, som raabte ud sin sønderrevne Sjæls Afmagt paa alle Torve, og man havde mistet ligefrem Ævnen til at fatte Osvald Alvings syge Fortvivlelse.

Man var væbnet mod alt sligt.

Fremmed stirrede dette Publikum paa »Hamlet« og »Richard« og »Osvald«. Man saa' i Kikkert paa alle disse Taarer, som man fandt, det i hvert Fald havde været værdigere at spare.

Og August Lindberg gik atter til Provinserne. Han fandt der hos det gode Selskab vel den samme Aand som hos det Stockholmer-Publikum. Men i Provinserne sejrede hans kunstneriske Dygtighed. Man var her ikke vant til en Kunst af disse

Dimensionen, og Kunstneren paatvang disse Tilskuere Menneskets Anskuelse og Aand.

Saaledes stod Sagerne i Sverig — og saaledes staar de. Ti i Stockholm er August Lindberg endnu en fremmed. Ingen Sejre vide, ingen Autoritet formaar at skabe Slægtskab mellem en Kunstner og et Publikum.

Og Følelsesligheden mellem svenske Tilskuere og August Lindberg vil komme sent. Det unge Sveriges Literatur siger mig dette. Denne Literatur er radikal, den er ikke pessimistisk. Gustaf Fredrikssons Sverig staar August Lindberg langt nærmere end, ret beset, disse unge, som tror paa Samfundets Forbedring og skriver Bøger, fyldte af Ideer om den socialistiske Stats Fremtidslykke. Dette Land er endnu ungt og kraftbugnende, som om det ikke havde at bære Byrderne af et langt Aarhundredes Skuffelser. Det er kun i sentimentale Øjeblikke og paavirket af fremmede, at de klager med Osvalds brudte Stemme.

Saa helt anderledes i Danmark.

Danmark har saa rigeligt lært, hvad Livet giver. Her har Nederlag og Landetab og de ørkesløse Vejes Slid gennem politisk Tvist og Illusioner, brudte som Siv, saa jævnt givet Niels Lyhne hans Syn. Og nogen Mellemliteratur havde vi slet ikke haft. Romantikens digteriske Sól fik Lov til at blive helt bleg over al denne Hjemsøgelses Mark.

Men desto hurtigere skød det ny.

Der kom en Literatur, som med Sandhedens Mod blottede al den Sjælsløshed, som var. Man skrev en Generations Historie, som sidder paa Ruinerne af Fædrenes Hus. Man skrev en Literatur, som var kun Anklageskrifter mod disse Fædre. Man spurgte dem — nu, da man kendte Livet, hvordan det var at bære: Hvordan opdrog I os til at bære Livet?

Og en Kæmpeaand gav Ord til det bangeste Spørgsmaal, den dybeste Smerte i dette Osvald-Skrig: Hvorfor gav I os Livet? Hvordan turde I overhovedet give os dette Liv?

Vidste I ikke, det var elendigt? Saa elendigt, at vi, som maa slæbe paa alle eders Vildfarelser; som har faaet til Arv bare de svage Rygrade fra eders glade Dage — vi kan ikke bære det. Men vi bliver kun alt det afmægtiges og afstumpedes Børn.

Dette yderste og sidste Pessimismens Spørgsmaal af Børnene

til Forældrene: Hvor turde I føde os saadan, som vi er — det slog ned i Danmark som et Lyn.

Og dette Spørgsmaal kom August Lindberg og gjorde levende for os i scenisk Kunst.

Saa meget større Virkning maatte nu hans Komme gøre, som det danske Publikum længe forgæves havde ventet paa en scenisk Kunst, helt udsprungen af den nye Literaturs Aand. Paa Scenen har vi til Datum kun set smaat med Vidnesbyrd om vort Slægtleds Følelsesliv. Romantiken har paa Scenen haft for store Navne til ikke at leve længe. En smagfuld Eklektisme hersker i Emil Poulsens Skikkelse paa vor Skueplads. Fru Hennings gav os Nora og venter, mens Aarene naar hende, paa nye og levende Opgaver.

Saaledes var det da, at August Lindberg tog os med alt det pludseliges og længselsfuldt ventedes Magt. Hans Hamlet var skaaret ud af Niels Lyhnes Kød. Og selv de, som nægtede at genfinde sig selv i den Literatur, som var blevet et Stridsspørgsmaal og havde spaltet Partier, erkendte i denne fremmede en Slægtning, en Tolker af Tiden, en Fortolker af noget hos dem.

August Lindberg gav os hin Hamlet-Aften som Kunst tilbage noget af vort Væsen. Det er i saadanne Øjeblikke, at Kunsten bliver os — og det er den store Hemmelighed — ligesom en Broder. En Ven, hvem vi trøstig kan sige alt, han har dog allerede gættet det. Og vi veksler det forstaaende Haandtryk, som giver os Mod til at gaa endnu et Stykke af Vejen.

Da han siden kom og med Geniets Blik for hvad der vilde blive Kulminationen af hans Kunst spillede selve Osvald, betog han os fuldstændig. Saa stor var hans Magt i denne Rolle, i hvilken han fandt Rum for hele sit Væsen, der falder saa nøje sammen med denne Generations Aand, at selv de heftigste Modstandere af Værket overfor denne Levendegørelse bøjede Hovederne.

Digterens Ord havde de modstaaet. Da de blev til dette Liv, besejredes de.

Og fra hint Øjeblik kaldte vi denne store Personlighed for en stor dramatisk Kunstner.

II.

Længe maatte August Lindberg kæmpe. Hans Personlighed, der var baaren af en anden Aand, Udtryk for et andet Syn, stod fremmed i hans Land.

Og er det i alle Kunster svært at staa som stærkt bestemt fremmed Aand, ensom, midt i sit Samfund, er det i Skuespilkunsten dobbelt skæbnesvangert. Det kommer deraf, at i denne besynderlige Kunst — vanskeligst af alle — den skabende Aand og dens Midler er saa uløselig knyttet. Her er Midlerne selve det menneskelige Legeme. Selve det menneskelige Legeme, i hvilket den fremmede og derfor lidende, den fremmede og derfor til det yderste spændte Aand lever og bor, er Midlet. Og kun faa vil forstaa, hvad for afgørende Virkning dette har og til to Sider.

Den store og oprindelige Personlighed, som føler, lever og tænker sit eget, faar ogsaa sit eget Ydre. Hans Ydre og hans Væsen bliver nødvendigt Udslag af hans Særlighed. Sjælen og dens Gennemlevelser udarbejder hver Dag vort Legeme som Billedhuggeren udarbejder sit Stof til det Billede, han vil. Saaledes dannes vort Legeme af Sjælen.

Den ejendommelige Personlighed fører da ned i Skuespilkunsten dette »særegne« Væsen; dette helt særeget udarbejdede Legeme fører han ind i Kunsten som sit eneste Middel — og han virker dobbelt fremmed. Se en Maler. Hans Middel, Farven, det kan dog til en vis Grad neutralisere hans Særegenhed, fjærne ham fra hans eget Værk.

I Skuespilkunsten er man i sit Værk. Man er sit Værk. Legeme og Sjæl. Man gaar derind med Hud og Haar. Ens Middel er én selv med alle Ejendommeligheder, alle Særheder.

Og Publikum stødes just af de smaa Kanter, af de smaa Mærkeligheder i den ydre Person.

Dette er det ene, og det, som kan overvindes. Ti Skuespilleren maa vænne sig til at betragte sit Legeme som noget fremmed, som et Stof kun, hvis Fejl han undersøger for at komme dem til Livs og bekæmpe dem. Han maa overfor dette Stof fri sig fra den Forfængelighed, som vil saares, fordi det er hans Legeme, hans Grimhed eller Skønhed. Han maa, fremfor alt, naar han er traadt i dette Forhold til sit Legeme, energisk

bortrydde alt det, som støder uden at være et væsentligt Udtryk for noget, han betyder og repræsenterer.

Det er i Skuespilkunsten til en vis Grad nødvendigt at applanere sit Væsen. Uligheden med de andre — der er dobbelt i denne Kunst, hvor Sjælens Middel er Legemet — bliver der nok endda. Og ved at understrege Smaaejendommeligheder gør Kunstneren Kløften mellem sig og Publikum uoverstigelig.

Men — og dette er det skæbnesvangre og afgørende — medens nu den fremmedartede Personligheds Kamp med Publikum føres, understreget og gjort bitrere just ved disse smaa Særligheder i det rent ydre, modtager den kæmpendes Legeme, hvori Sjælen bor, der lider og bløder af Kampens Saar, hver Dag og hver Time sit Mærke af den sjælelige Kamp.

Denne Livets Strid former med ubønhørlig Haand Legemet. Saaledes bliver dette Legeme et mægtigt, fuldtpræget Udtryk for en bestemt Aand.

Dette Middel, Legemet, hærdes i selve Sjælens Kampe som i en Smeltedigel, hvor det gøres fast som Damascener-Staalet til ufejlbart Vaaben for Personligheden. Men som Personlighedens Ensidighed er vokset under Kampen, er dens Middel, Legemet, paa samme Tid blevet formet i en Form.

Og Fremstillingens Ævne er bleven snæver, fordi Stoffet er blevet altfor fast.

Saaledes er denne hemmelighedsfulde Proces i Skuespillerens besynderlige Kunst.

Gennem Kampen for sin dybeste Personligheds Ret, den haarde Strid, som har ramt og hærdet hver Krog af hans Sjæl og derigennem præget hver Fiber i hans Legeme, — er Lindberg naaet til at blive det typiske Udtryk for en bestemt Retning i Aandslivet, men selve den fremstillende Ævne har han udenfor disse store Roller, som helt smelter sammen med hans Personlighed — delvis sat til.

Hans Kunst er bleven fattigere, mindre rig paa Nuancer end hans Personlighed. Kunstneren er bleven ensidigere end Mennesket.

August Lindberg vilde i sin Personlighed kunne finde vide og uopdyrkede Marker for Kunstneren. Menneskets sejerrige Intelligens, Overlegenhedens halv medlidende Satire var Bund for mangfoldige Skikkelser.

Men Materialet, Stoffet er der ikke, eller rettere, det lader sig ikke mere bøje. Hamlet- og Osvald-Kampene gav denne Mand uforanderligt en Hamlets Ansigt. Der, hvor Sjælen endnu har mange Muligheder, har Legemet, som er den hærdede Tumleplads for alle vore Sindsbevægelser, mistet hin Ævne til at forandres.

Det levede Liv skabte her tvende Marmorstøtter af det bløde Ler. Men modellere fra nyt gør man ej i Marmor. Da maa man raade over Lerets Blødhed — som tabtes.

III.

Der er næppe Tvivl om, at de smaa ydre Kanter, just dem har August Lindberg haft nok af. Og netop disse Kanter har været hans værste Fjender. De maatte blive det i en Kunst som den svenske. Dens Fortrin er dens faste og dog saa smidige Form. Dens Fejl er dens Mangel paa Dybde.

Her vil alt støde, som ikke er glat, alt støde, som ikke føjer sig smidigt. Og Lindbergs Kunst, den kunde just ikke føje sig, hvad den mindst var, har netop været glat. Dens Fortrin var, at den bragte paa sin Vis Bud fra Dybet. Men den Mønt, den bragte, var ej præget i den privilegerede Kunsts Mønthus. Guldet bar et fremmed Billede.

Fremmed — fremmed.

Hans Aand var ikke deres. Men Aanden giver Talen sin Rytmus, Aanden giver næsten sit Sprog. Han og de andre talte ikke samme Tungemaal.

Saa kom alle de smaa Ruheder. De smaa Særheder, som Mængden saa let tager for Latterligheder. Og jaget paa Flugt maaske mere af de smaa Mærkværdigheder end ved den store Forskellighed gik August Lindberg i Eksil Gang paa Gang.

Men for hvert Aar og for hvert nyt Forsøg vokser hans Lyst til Kampen. Han er gjort af deres Stof, som vil sejre.

Og samlende en Skare af unge om sig, lydigt Stof i hans Hænder, danner han — og saaledes lærer kun Geniet at gøre det yderste — en Trup, som han paatvinger sin Aand. Eller om han ikke paatvinger dem sin Aand, tvinger han dem i det mindste til at marchere taktfast i denne Aands Rytme, og han danner tyve Skuespillere i sit Billede.

Endelig faar han Svar som han har spurgt. Endelig bliver han hjemme. Men for at blive det maa denne fremmede Aand omgive sig med Aftryk af sig selv.

August Lindberg føler den fremmedartede Skuespillers største Forbandelse, som ligger deri, at de andres Ensemble dræber ham, den ene. Og han skaber en Trup, hvor Ensemblet er hans.

Der er ingen Skuespillere, nu vel, han tager Elever. Han lærer dem at tale, næsten føle. Han, som før hørte som Svar et helt andet Sprog — han hører nu paa sine Spørgsmaal . . . . et Ekko af sin egen Røst.

Heraf den vidunderlige Egalitet ved de Lindbergske Forestillinger. Her svarede Ekkoet ufejlbart i den samme Tone. Her bevaredes den samme Rytme uden Brud. Aldrig har mange saa fint mærkende givet Udtryk af éns Aand.

Og selv der, hvor Lindberg som Skuespiller var bunden af sin Personligheds Mangel paa Omformningsævne, viste han som Instruktør sin Aands Ævne til at virke mangesidig. Gennem sine Elever befriede han sig fra den Snæverheds Forbandelse, som vi har paavist for hans egen Kunst.

I dette fremmede og bløde Stof udarbejdede han alt det, som Liv og Udvikling havde nægtet ham selv at yde direkte. Instruktøren var ikke bunden af hvad der bandt Skuespilleren.

Hvor vidunderligt hans Intelligens kunde forme et fremmed Stof, saas i »Lad os skilles«. Cyprienne var i hans Hustrus Skikkelse et Mesterværk. Fru Augusta Lindberg var Cyprienne. Hun var uerfaren og raffineret, hun var lysten og sky, hun var helt Barn og helt Kvinde. Hun vilde efter denne Rolle blive kaldt en stor Kunstnerinde.

Rollen var ogsaa et Kunstværk — af en genial Kunstner, som her var iklædt et fremmed Legeme, der ejede al den Smidighed, han ikke selv besad.

Ti husk Hr. des Prunelles ved Siden af hans Hustru. Han var intelligent, hans Replik var fuldkommen. Man følte, at han var overlegen, man fornam paa hvert Punkt, at han var Manden. Men Hr. des Prunelles blev August Lindberg ikke — Illusionens Ævne, dette Slør, som slaas om en scenisk Figur, saa han synes os den og den, kan ikke væves af nogen Intelligens.

Hans eget Legeme var stridigere mod hans Tanke; hans eget Stof uhjælpeligere end den unge Kvindes, som han skænkede sin Aand.

For Instruktøren Lindberg var alle hans Selskabs Forestillinger en Triumf. For Skuespilleren Lindberg var Hamlet- og Osvald-Forestillingerne en vidunderlig Baggrund.

IV.

Aldrig blev i disse Forestillinger noget som helst til Stjernespil. Hemmeligheden var, at dette behøvedes ikke. August Lindberg, der var dem alle, havde forstaaet, at Helheden var alt. Idet alt talte hans Aand, idet alt gled i hans Rytme, idet alt stod i et Lys, det Lys, han tændte — modtog Billedet en ubrødelig Enhed. Hans Enkeltpræstation var vel det ypperste Udslag af den Aand, der beherskede Helheden, men denne Enkeltpræstation var malet saa nøje med de andres Farver — alle var de jo hans — at Billedets Harmoni usvigelig bevaredes.

Da var det vi modtog hin Hamlet og Gringoire, uforglemmelige Billeder, mættet med moderne Aand. Og da August Lindberg i »Gengangere« havde knyttet til sig en virkelig stor Skuespillerinde, som med kvindelig Begejstring gjorde hver hans Tanke til sin egen frie Ejendom, naaede han at give det sceniske Billede, som er Kulminationen af hans Kunst.

Lindberg havde sejret. Denne Energi, som aldrig havde kendt det umulige, havde for at naa denne Sejer skabt Mennesker i sit Billede. I denne Ramme naaede han at give det yderste og fuldkomne Udtryk for sig selv.

Men samtidig med at han naaede saa højt, forøgedes muligvis hans Ensidighed.

Ti alt fremmed var her lukket ude. Ingen Kamp med ligestillede Personligheder æggede hans Ævne. Han var i det daglige Arbejde ikke sammen med beslægtede men dog selvstændigt levende Aander. Han var kun omgivet af Aftryk af sig selv. Hvad der svarede ham, var Genklangen af hans eget Væsen.

Denne fuldkomne Autoritet kunde altfor let blive disse Ævner et Kapua til Fordærvelse.

Efter at have maattet kæmpe smertelig meget for at hævde sig, var Herredømmet blevet skæbnesvanger let.

Saaledes rummede selv den efter saa megen Strid opnaaede Sejer sine Farer for den sejrende. Livet fører os — paa sin Højde — kun til Kapitolium, hvor der er blot saa stakkede Skridt til den tarpejiske Klippe.

V.

Hvad Lindberg som Kunstner repræsenterer, véd vi alle.

Afmagten, der er Pessimismens Sjæl, har han malt. Hamlets Afmagt, hvem den myrdedes Aand maa mangfoldigt mane: i ørkesløse Tvivl støder den sendrægtige Søn kun ud og ind i Skeden det hævnende Sværd. Uformuende er han. Grublende paa Gaader, som ingen kan løse; fortærende sig i Tvivl, som kun er Skalkeskjul for hans Mangel paa Ævne. Saaledes er han, segnende under en altfor tung Byrde.

Og Osvald — hvad er vel han? det samme. Det er Forældrenes Synd, som øger denne Tragedies Gru. Osvald er, som Hamlet, den, der afmægtig segner.

I disse Roller fandt Lindberg Ord, som rummede al vor trætte Lede; han vidste om al vor afmægtige Fortvivlelse; han havde gættet i Ordenes Klang til Horatio den Venskabets milde Sympati, som er deres sidste Tilflugt, der har forsonet sig med Livets Smerte; han vidste om den uformaaende Kærlighed, som ej mægter at gribe den elskte, men som sender hende bort — i Kloster; han kendte Dødens Angest, naar det store Intet truer vor Ungdom; Livets Lyst, han havde elsket den med den værkbrudnes Kærlighed; Hjælpeløsheden, der klager som et Barn, den knugende Raadløshed, som véd ikke Vej eller Flugt — han kendte den, han vidste den.

— — Pessimistens Sjæl lagde han os blot. Vi læste deri som i en aaben Bog. Hver fandt vi en Sætning om os selv.

August Lindberg har spillet Afmagten. Et andet hos sig selv har han ladet uspillet. Disse svage og afmægtige, hvis hemmelige Sjæls-Historie han har givet os; hvis Taarer han har grædt, hvis Kummer hans skønne Stemme skabte om til en mild Musik; hvis levende Billede han var — disse svage og afmægtige kunde lære et af hans Liv, som de ikke genfandt i hans Kunst.

August Lindberg véd, at Arbejdet er den eneste Lindring mod Livets Smerte. Det er denne Overbevisning, som lader de svage synes stærke. For at glemme taarner de i Arbejde Pelikon ovenpaa Ossa. En mægtig Energi lader dem fuldende tusend ydre Ting. De søger Glemsel i et ustandseligt Arbejde.

De gør det for at blive mindre ulykkelige, og saaledes fortsætter disse Mennesker uden Haab det menneskelige Arbejde.

Hele denne Side af August Lindbergs Personlighed saa' vi ikke i hans Kunst uden et enkelt Sted: hos Gringoire. I denne fattige Sanger havde han legemliggjort sit Livs lange Kamp. Fattig havde han været som han. Uden Hjem og uden det Sted at blive, synger Gringoire sine stakkels Viser langs Landevejene, for Pøbelen.

Bryder den sig om, at disse Vers under Smerte er revet ud af hans Hjærte, der blødte?

»Og dog er han Kunstner og ejer Kaldet, det som ingen tager selv — Gud giver det.« —

I denne Rolle stod August Lindberg rank og stolt. Her ejede han det moderne Menneskes mægtige Bevidsthed om sit Værd. Og hver Tomme i ham talte om Modstand.

Men han har kun sjældent spillet disse Strænge. Maaske er det den Generation, som kommer, der skal gaa under Vaaben mod Smerten og skildre os sin Vaabenfærd mod Livets Kummer. August Lindberg blev stor ved at maale Smertens Dyb.

Uforglemmelig skal han staa for os, der var unge, da Osvald fik Skikkelse ved ham, og selv den, der hærder sig strængere mod det tunge Liv — vil aldrig glemme den døende Velklang i hine Rikards Ord, der blev sagt som et langt Suk:

— Smertens Drot er jeg.

Herman Bang.

Hvad Traktaterne er værd.

Aanden bekender I alle med Kæverne;
dog agtes kun det, som kan fakkes med Næverne.
H. Ibsen: Per Gynt. S. 76 (jf. Folketingets
Forhandlinger d. 23. Jan. 1885, Sp. 335).

»De koster 4 Skilling Pundet,« hørte jeg under Folketingsvalget den 14de Juni 1864 i Nørre-Sundby.

At man i Krigsaaret satte saa ringe Pris paa Traktater, er forklarligt. Senere har ædrueligere Betragtninger gjort sig gældende. Kun i enkelte Kredse, hvor Forelskelsen i Københavns Befæstning endnu er hed, og derfor Stemningen mod ethvert fredeligt Middel til Opretholdelse af vor Selvstændighed, saasom Nevtralisering, kølig, ja iskold, — kun dèr har man saa lidet fulgt med, at man endnu bruger de samme Kurslister over Traktaternes Værdi som for nogle og tyve Aar siden.

Krigsminister Bahnson hører til disse Kredse. Den 27de Februar 1885 udtalte han saaledes i Landstinget: »Vi havde en Gang en Traktat af 8de Marts[1]) 1852, Londonertraktaten, der garanterede Danmarks Integritet, og som var underskrevet af en Mængde store og mindre Magter, i hvilken man til evige Tider garanterede Danmarks Nevtralitet; men hvor længe varede det, inden denne Integritet hørte op?« Denne og lignende Ytringer er senere gentagne baade af ham og andre. Men denne Maade at slutte paa er vildledende; og det urigtige deri bør tilbagevises, inden det ved at gentages uden at modsiges har gjort for megen Skade. Allermindst bør en lille Stat medvirke til, at der sættes for ringe Lid til Traktaternes Værd.

Londontraktaten af 8de Maj 1852 indeholder for det første intet om Danmarks »Nevtralitet«, men dette er maaske en

---

[1]) Rimeligvis Fortalelse eller Trykfejl for „Maj".

Fortalelse eller Trykfejl (i Rigsdagstidenden Sp. 597) for »Integritet« (som Krigsministeren ellers udtrykte sig), og som Traktaten alene nævner dels i Indledningen, dels i Artikel 2. I Indledningen udtales af de befuldmægtigede for den »Mængde store og mindre Magter«, som underskrev Traktaten — foruden Danmarks egen kun 6, nemlig 5 større og en lille Magts —, den »Betragtning«, »at Opretholdelsen af det danske Monarkis Integritet, som er knyttet til den europæiske Ligevægts almindelige Interesser, er i høj Grad vigtig for Fredens Bevaring«, og at en ny Tronfølgeorden, der, »med Udelukkelse af Kvinderne, kaldte Mandsstammen til Arv«, »vilde være det bedste Middel til at sikre dette Monarkis Integritet«, — en i hele sit Grundlag meget ufornuftig Betragtning! Denne »Betragtning« er imidlertid ingen Bestemmelse i Traktaten, men kun Anledningen til den. Derimod hedder det unægtelig i Artikel 2, at de kontraherende Parter »anerkender Principet for det danske Monarkis Integritet som vedvarende«; men det er ogsaa det hele. Traktaten taler ikke om »evige Tider«, og den indeholder ikke Spor af Garantibestemmelser, i Følge hvilke Magterne skulde være forpligtede til at komme os til Hjælp, dersom »Integriteten« af det samlede dansk-tyske Monarki skulde blive krænket. Er der da tilstrækkelig Grund til med Krigsminister Bahnson at fortsætte: »Vi maatte lade tre Hertugdømmer forsvinde af vort Omraade, og hvorledes toge Stormagterne det? Gjorde de noget for at genoprette det tidligere Forhold? Ikke det mindste.« — Nej, de var imidlertid komne til Erkendelse af, at Londontraktaten i denne Henseende hvilede paa et løst og hult Grundlag, og at det ingenlunde var i Europas almindelige Interesse, at der var knyttet tyske Landsdele til det lille Danmark. Saa meget er allerede heraf klart, at en Traktat kun har Værd, i samme Forhold som den hviler paa virkelige europæiske Interesser, — de indbildte er ikke nok.

Den »Integritet«, som Londontraktaten skulde opretholde, var ikke selve Danmarks, men det dansk-tyske Monarkis. Dens Formaal var — med andre Ord — at knytte de tyske Landsdele vedvarende til de danske. Af den Grund maatte de tyske Staters Tilslutning være af særlig Vigtighed. Af disse havde kun Østerrigs og Preussens befuldmægtigede underskrevet selve Traktaten. Men i Følge dens Artikel 4 havde man forbeholdt sig at indbyde andre Magter til at tiltræde den. Den blev ogsaa i Løbet af et Aarstid »tiltraadt« af 19 andre Magter, af hvilke de

11 — naar Mecklenburg (Schwerin og Strelitz) regnes for 2 — var tyske. Men denne Tiltrædelse var kun i faa Tilfælde ubetinget. Kongeriget Sachsen og Storhertugdømmet Oldenburg tog Forbehold med Hensyn til visse Rettigheder i Kraft af ældre Traktater. Andre af de elleve tyske Magter vægrede sig ved at tiltræde, indtil den tyske Forbundsdag i Frankfurt havde udtalt sig i Sagen; ti — siges der t. Eks. i en Note af 22de December 1852 fra Bayern til Danmark — man tror ikke at burde foregribe Forbundsdagens Beslutninger, og af den har hidtil alle slige Spørgsmaal været afgjorte. I lignende Udtryk udtalte Baden sig [1]). En nøjere Undersøgelse vil uden Tvivl vise, at i Virkeligheden ikke mange [2]) tyske Stater ubetinget tiltraadte Londontraktaten; og paa Bayerns og Oldenborgs Foranledning undlod det tyske Forbund at anerkende den.

Hvor kan ogsaa noget fornuftigt Menneske, nogen som véd, hvilken Vækst Nationalitetsbestræbelserne har haft i Europa i dette Hundredaar, vente, at en Traktat, som byder disse Trods, en Traktat, som tilsigter vedvarende at knytte tyske Landsdele til Danmark, vil være i Stand til at holde længe! I denne Henseende gik unægtelig Londontraktaten i Stykker 1864, men endnu holder dens Bestemmelser om den ny danske Arvefølge. Endnu sidder det glücksburgske Dynasti paa Danmarks Trone; og skal det en Gang forsvinde derfra, maa det haabes, at det ikke sker ved et »Brud«.

Traktatbrud er overhoved sjældnere, end de fleste forestiller sig. Betragt en Gang den vist nok bedste og fuldstændigste Traktatsamling: Martens' »Recueil de traités«! Den fylder nu 58 Bind paa Rigsdagens Bogsamling.

Hvor mange af disse mange hundrede Traktater tror man, der er »brudte«? Forholdsvis kun meget faa. Men Sagen er, at der tales saa meget om det, naar undtagelsesvis en Traktat »brydes«. Man kører ogsaa næsten altid op med de samme

[1]) Det er derfor ejendommeligt at se i de ved Udenrigsministeriets Foranstaltning udgivne „Danske Traktater efter 1800“, I, S. 281 i en Note, opregnet blandt de Stater, af hvem London-Traktaten blev tiltraadt: Bayern, Baden o. s. v., medens „N. Recueil de traités“ (af Martens) XVII (II) S. 326—327, under de samme Dagtal har Bayern og Baden som vægrende sig ved („refusant“) at tiltræde samme Traktat.

[2]) Würtemberg, Kurhessen og Hannover.

Eksempler: foruden Londontraktaten af 8de Maj 1852 med Paris-traktaten af 1856 (om Sortehavets Nevtralisering) og med Prag-fredens § 5.

»Der var ved Parisertraktaten af 1856« — sagde Krigsminister Bahnson i Landstinget den 27de Februar 1885 — »Forholdene ordnede ved det Sorte Hav, og efter at Frankrig var slaaet ned i 1871, bekendtgjorde Rusland, at det betragtede sig som løst fra den Traktat, og saa var den Traktat færdig.« — Saa rask gik det dog ikke. Med en saa affejende Bemærkning laver man ikke Historie.

Den Traktat, som den 30te Marts 1856 blev undertegnet i Paris, var en »Fredstraktat«. Udtrykket »Krigstraktat« vilde som oftest passe bedre paa dette Slags Traktater. De sluttes nemlig efter eller rettere i Anledning af en Krig. Krigsmidlernes raa Magt har da afsagt sin Dom. Det er denne Dom, som stadfæstes ved den saakaldte »Fredstraktat«. Den eller de Magter, for hvilke Krigens blodige Terninger er faldne uheldig, tvinges ved »Fredstraktaten« til at gaa ind paa meget, som strider imod deres egen Interesse, tit endog imod hele den øvrige Verdens. Derfor er det ikke saa underligt, at »Fredstraktaternes« Grundlag er skrøbeligt fremfor de Traktaters, der sluttes — ikke i Anledning af en Krig, men — i Fredstid og af Hensyn til den øvrige Verdens, eller dog Europas, velforstaaede Interesser. Det er let forklarligt, at den eller de Stater, som er tvungne med Magt til at underskrive noget imod deres Interesse, griber den første Lejlighed til at frigøre sig fra de paatvungne Forpligtelser.

Denne Betragtning kan vel ikke undskylde nogen traktatbrydende Magt, men dog fremføres som formildende Omstændighed. Dette gælder ogsaa Rusland, som 1856 blev tvungen til Sortehavets saakaldte »Nevtralisering«, men som ved Gortschakows bekendte Note af 31te Oktober 1870 erklærede, at det »ikke længer kunde betragte sig som bunden ved Forpligtelserne i Traktaten af 30te Marts 1856, for saa vidt de indskrænkede dets Suverænitetsrettigheder i det Sorte Hav«; det var imidlertid rede til at enes med de undertegnende Magter om en anden »billig Ordning, som maatte anses skikket til at sikre Orientens Ro og den europæiske Ligevægt«. Rusland »brød« ikke Traktaten ved at handle imod dens Bestemmelser (i Følge hvilke det bl. a. kun maatte holde seks Krigsdampere paa Sortehavet). Snarere kunde Traktaten siges at være brudt af de andre medundertegnende

Magter. Den Bestemmelse, at andre Magters Krigsskibe ikke maatte gaa igennem Bosporus og Dardanellerne, var saaledes bleven krænket af England, idet Prinsen af Wales havde gjort en Rundrejse i Sortehavet paa et engelsk Krigsskib; af Østerrig, idet Kejseren paa sin Rejse i Orienten havde vist sig med en Eskadre i Varna; og af Tyrkiet, idet Sultanen ligeledes havde sejlet i Sortehavet paa et større Krigsskib. Pariserfredens Bestemmelser var i denne Henseende i den Grad utaalelige for Rusland, at de langt fra at medvirke til Fredens Opretholdelse, hvad de gav sig ud for, tvært imod udsatte den for Fare. Det var kun i Fredstid, at disse Farvande skulde være spærrede for fremmede Krigsskibe. Saa snart Krig udbrød, kunde de, som imidlertid havde samlet sig udenfor, fare ind og overfalde de russiske Kyster, der ikke maatte beskyttes af nogen Flaade. Paa Grund af Omstændighederne var det derfor heller ikke vanskeligt at faa Spørgsmaalet om et Gennemsyn af disse Bestemmelser af 1856 bragt under Forhandling paa en europæisk Konference. En saadan blev aabnet i London den 22de Januar 1871. Men forinden havde Magternes Repræsentanter i et forberedende Møde den 17de s. M. undertegnet en saa lydende Protokol: »Nord-Tysklands, Østerrig-Ungarns, Storbritaniens, Italiens, Ruslands og Tyrkiets befuldmægtigede[1]), samlede i Dag til Konference, erkender, at det er en væsenlig Grundsætning i Folkeretten, at ingen Magt kan sige sig løs fra (»se délier de«) en Traktats Forpligtelser eller ændre dens Bestemmelser uden i Følge de kontraherende Parters Samtykke og gennem en venskabelig Overenskomst«[2]). Ved at medundertegne denne Beslutning havde Ruslands befuldmægtigede modtaget en Tilrettevisning, og med det samme erkendt, at Traktatbestemmelserne om Sortehavet, som det jo i Virkeligheden ikke havde »brudt«, endnu var gyldige, indtil de kontraherende Parter havde ændret eller ophævet dem. Og dette skete ved de derpaa følgende venskabelige Forhandlinger og den saaledes fremkomne ny Traktat af 13de Marts 1871.

Som man ser, har Krigsminister Bahnson altsaa Uret, naar han siger, at 1871 »bekendtgjorde Rusland, at det betragtede sig som løst fra Traktaten, og saa var den Traktat færdig«.

Men — blev da ikke Pragfredens § 5 ligefrem »brudt«?

---

[1]) Frankrigs Ombud var hindret i at være til Stede.

[2]) Martens: N. Recueil gén. de traités XVIII, pg. 278.

Hvor sørgeligt det end er, nytter det ej at nægte, at juridisk er denne § 5 folkeretsgyldig ophævet af de samme to Magter, som vedtog den. Under Prag-Fredstraktaten af 23de Avgust 1866 findes kun Navnene[1]) paa de samme to kontraherende Magters befuldmægtigede, Preussens og Østerrigs, som under Traktaten af 11te Oktober 1878[2]), kun at Preussen imidlertid er blevet til Tyskland. Prag-Fredstraktaten er altsaa bleven ændret paa aldeles folkeretlig Maade, i Overensstemmelse med ovennævnte Beslutning af 17de Januar 1871, »i Følge de kontraherende Parters Samtykke og gennem en venskabelig Overenskomst« imellem dem. At § 5 skyldtes fransk Indflydelse, vedkommer ikke Sagens retlige Side, eftersom Frankrige ikke var blandt de kontraherende Parter, og heller ikke havde paataget sig nogen Forpligtelse med Hensyn til Bestemmelsens Opfyldelse. At der ved Ophævelsen af § 5 skete stor Uret imod det danske Sønderjylland, er sikkert; men det er da lige saa lidt et Traktatbrud, som det juridisk er et Lovbrud, naar en Lov, der giver nogen Tredjemand Udsigt til en Fordel, bliver ad lovlig Vej ændret saaledes, at denne Udsigt svinder.

Derimod kan Pragfredens § 5 moralsk siges endnu at staa ved Magt, og det saa længe de danske Sønderjyder fastholder Hans Krügers Ord: »Vi ere Danske, vi ville forblive Danske, vi ville behandles som Danske«. I Modsætning til Londontraktatens Bestemmelse om, at tyske Landsdele, som ikke vilde høre til Danmark, alligevel skulde knyttes dertil, — hviler netop Pragfredens § 5 paa en i folkeretlig Henseende naturlig Grund, fordi den vil sammenknytte dem, som »gærne vil sammen være«. Ophævelsen af § 5 betyder derfor kun, at de danske Sønderjyder ikke kan vente sin moralske Ret af en Regering, som den nuværende tyske. Men, saa snart Tyskland faar en Regering, der anerkender den folkelige Selvbestemmelsesret, og derfor ikke vil tvinge danske til imod sin Vilje at være tyske, saa vil de danske Sønderjyders Sag uden Traktat staa bedre, end den stod fra 1866 til 1878 med Traktat.

Heraf maa dog ingenlunde sluttes, at Traktater intet er værd. Hvor en Ting er saa naturlig, at den ikke behøver at siges, er det vel mindre vigtigt, om det udtrykkelig er bestemt i

---

[1]) Se Martens: N. Recueil XXIII, pg. 348.
[2]) Se sammesteds, 2ème série, III, pg. 530.

en Traktat eller ej. Men, hvor ringeste Tvivl kan rejses, er det ikke mindre i Traktaterne end i Lovene godt at have saa klare og fyldige Bestemmelser, at Spillerummet for spidsfindige Fortolkninger bliver saa lille som muligt.

Følger man denne Rettesnor, vil det da vise sig, at Traktaterne er mindre udsatte for at brydes, i samme Grad som de har et naturligt Grundlag. Hvad dette vil sige, forstaas lettest ved en Sammenligning mellem Traktaterne og Lovene. Hvad Lovene er i en Stat, er Traktaterne mellem Staterne. Lovene er saa meget mindre udsatte for at brydes, som de er i Overensstemmelse med det Folks Natur, der skal lyde dem, og i Erkendelse af denne Sandhed har Statsretten naturlig udviklet sig i den Retning, at Lovene skal vedtages af selve Folkene, om end ikke umiddelbart (som i vigtigere Tilfælde ved det saakaldte »Referendum« i Schweiz), saa dog middelbart gennem Folkets valgte Ombud; ti Folkene véd selv bedst, hvad der stemmer med deres sande Natur og Interesser. Saaledes ogsaa med Traktaterne, de mellemfolkelige Love! Ogsaa Folkeretten vil uden Tvivl mer og mer udvikle sig i den Retning, at Traktaterne agtes gyldige og ubrødelige, i samme Grad som de stemmer med de kontraherende Parters — ikke blot de tilfældige Regeringers, men selve vedkommende Folks — velforstaaede Interesser, og at de derfor maa vedtages frit af disse selv gennem deres lovlige Ombud. Og endnu større bliver en Traktats Ukrænkelighed, naar den stemmer ej alene med de kontraherende Parters, men med hele Europas, ja med hele den civiliserede Verdens velforstaaede Interesse.

»I hele Europas Politiks sande Interesser« er saaledes Schweiz nevtraliseret 1815 og Belgien 1831 [1]). At Traktaterne herom ikke er blevne krænkede, vidner om, at de hviler paa et naturligt Grundlag. Ved disse Traktater er det bragt til almindelig Erkendelse i hele Europa, at det stemmer bedst med alle Magters Interesser, at ingen enkelt Stormagt kommer i Besiddelse af disse smaa fredlyste Staters Omraade. Uden saadanne Traktater vilde Schweiz og Belgien uden Tvivl atter og atter have været inddragne i de europæiske Kriges Malstrøm, ja vel endog opslugte for længe siden. Hvo vil nægte, at disse Traktater har i alt

---

[1]) Jfr. bl. a. Bluntschli: „Das moderne Völkerrecht“ § 745: Calvo: „Le droit international“, III, pg. 448, samt Traktaternes Ordlyd.

Fald væsentlig medvirket til at opretholde de nævnte Smaastaters Selvstændighed, og det meget mer end de militære Rustninger, som disse Stater har beholdt indenfor Traktaternes moralske! Disse havde maattet gennembrydes, inden hine kunde træffes.

Om Garantitraktater [1]) holdt den udmærkede Folkeretslærer, Professor, Dr. F. H. Geffcken et Foredrag paa den Kongres, som Foreningen for Folkerettens Reform og Kodifikation i Avgust 1885 holdt i Hamborg. Han begyndte saaledes: »Garantitraktater er i den senere Tid blevne misagtede noget. Et vist Slags Politikere betragter dem som unyttige, andre som farlige, fordi de kan indvikle det Land i Krig, der paatager sig slige Forpligtelser. En nærmere Undersøgelse vil bevise, at begge disse Meninger er lige urigtige; at, om endskønt en Garanti ikke er noget ufejlbart Middel til at undgaa Konflikter, den dog, given paa rette Sted og ved den rigtige Magt, er en af Folkerettens virksomste Foranstaltninger til at beskytte Retten og Interesserne for Nationernes Fællesskab, uden at der skrides til Afgørelse ved Vaabenmagt.« Dette udvikler han nærmere, først historisk, og bemærker særlig om de to ovennævnte under Europas Garanti fredlyste Stater, at, »da de store europæiske Magter garanterede Schweiz' og Belgiens Uafhængighed og Nevtralitet, saa gjorde de det ej alene i hine Staters Interesse, men paa Grund af den almindelige Interesse at forebygge, at noget af disse to Lande, som ligger mellem mægtige Naboer« — nemlig mellem de store Magter til Lands ligesom de tre nordiske Riger imellem de store Magter til Søs —, »skulde gøres til Valplads for de sidstes stridige Interesser; og derfor er Garantimagterne berettigede til at skride ind, selv om deres Hjælp ikke paakaldes af den garanterede Part. England sluttede Traktataterne af Avgust 1870 til Beskyttelse for Belgiens Uafhængighed og Nevtralitet med Preussen og Frankrige efter eget Initiativ, uden i Forvejen af Kong Leopold at være opfordret dertil.« Endelig kommer Taleren til en Undersøgelse af »Garantiernes indre Værd i vore Tider.« Vel kan han ikke nægte, at Traktaterne af 1815 undertiden har været misbrugte, men »alligevel kan det ikke betvivles, at hine Traktater i en hel Menneskealder gav det af Krigen udmattede Europa Ro, og at de, naar

[1]) „Treaties of guaranty" er Titlen paa det Foredrag, hvoraf i det Følgende gøres nogle Uddrag efter Bladet „Hamburger-Nachrichten (Abend-Ausgabe)" d. 21. Avgust 1885 (Nr. 198), hvor Foredraget er først ordret gengivet paa Engelsk og derpaa meddelt i tysk Oversættelse.

de blev ændrede, viste sig stærke nok til at værne om det territoriale *status quo* efter Statskupet af 1851. Og i Særdeleshed har hine store internationale Overenskomster, hvorved saadanne Smaastaters, som Schweiz', Belgiens og Luxemburgs, Uafhængighed og Nevtralitet blev stillet under europæisk Sanktion, bevist sin virksomme Kraft under nyere Forviklinger.«

Det er anden Tale end Krigsminister Bahnsons, der synes at mene, at t. Eks. Belgien alene har »en stærk Hær og Befæstninger« at takke for, at dets Selvstændighed endnu er opretholdt. Det være nu langt fra mig »at sætte en saadan absolut Lid til europæiske Traktater,« at jeg skulde anse dem alene for tilstrækkelige til Hævdelsen af en europæisk fredlyst Stats Selvstændighed i vore Dage! For at værge mig imod en saadan Misopfattelse af min Virksomhed for den nordiske Nevtralitetstanke behøver jeg kun at henvise til min Afhandling om »Nevtralisering og Forsvar« (i »Tilskuerens« Avgusthæfte 1885 S. 615—630). Jeg har kun ved denne Lejlighed villet advare imod den modsatte Yderlighed, som Ministeren og hans Meningsfæller nærmer sig: at sætte altfor ringe Lid til europæiske Traktater. Middelvejen er i denne som i de fleste Henseender den sikreste.

Men det er en stor Fejltagelse at skære alle Traktater over én Kam, at slutte: da de og de Traktater er brudte, saa kan enhver anden Traktat lige saa let brydes. Traktaternes Værd afhænger af deres Grundlag. Det gaar med Traktaterne, gentager jeg, som med Lovene. Deres ydre Værd er betinget af deres indre. Enhver sand Lov ligger i Grunden i Forvejen given i Sagens Natur; det gælder egentlig kun at give den indre iboende Sandhed et ydre tilsvarende Udtryk. Et Billede, laant fra Naturlovene, vil oplyse dette. En Lov imod Naturen vil være brudt, i samme Øjeblik den er given, t. Eks. om man forsøgte at give den Lov, at en Sten, som kastes i Vandet, herefter ikke skal gaa til Bunds, men flyde ovenpaa som et Stykke Træ. Paa samme Maade er Love og Traktater udsatte for at brydes, i samme Grad som de strider imod Naturen; og Naturen er her de kontraherende Staters eller Folks Interesser saa vel som hele den øvrige Verdens. Stemmer Love og Traktater derimod med Naturen, er de ubrødelige, i samme Forhold som denne Overensstemmelse er til Stede. Naar Matematiken anvendes paa Fysiken eller Kemien, saa udtrykker Formlerne Love, som maa rette sig efter Naturen, — det er ikke Naturen, som maa rette sig efter Lovene.

I Politiken, baade den indre og den ydre, er noget lignende Tilfældet. Saaledes er en Traktat ubrødelig, i samme Grad som den følger af Sagernes Natur. Er det i Stormagternes, i alle søfarende Staters, i selve de nordiske Rigers Interesse, at disse — Kystmagterne ved Indløbet til Nordens Middelhav — bliver nevtraliserede, — holder Interesserne hverandre i Ligevægt omkring Østersøens Port, — da ligger denne Nevtralisering i selve Sagens Natur. Det er, hvad der skal give sig Udtryk i traktatlige Bestemmelser. Saaledes bliver den Sandhed, som ellers let krænkes, fordi den ikke kendes tilstrækkelig, anerkendt af Alverden. »Nevtraliseringen« — har jeg andensteds udtalt[1]) — »vil jo i Grunden ikke sige andet end at erhverve europæisk Garanti for en Tilstand, som de tre Riger gentagne Gange til Gavn for sig selv og andre har indtaget, naar deres store Nabomagter paa begge Sider har ført Krig indbyrdes, — og saaledes: at gøre vedvarende de hidtil kun tilfældige nordiske Nevtralitetsforbund«. Det naturlige Grundlag for en Traktat herom er saaledes i Forvejen prøvet. At en saadan Traktat let vilde blive krænket, bevises ikke ved at minde om, at Belgiens Nevtralitet var nær ved at blive det 1870. Nordens Nevtralitet vilde man ikke saa let fristes til at krænke som Belgiens, fordi Fristelsen til at krænke den ikke er saa stor, hvor den fri Gennemfart til Søs (som her gennem Store Bælt) er selve Grundlaget for Nevtraliseringen, medens fri Gennemmarche gennem et nevtraliseret Landomraade (som i Belgien) derimod er forbudt. (Se »Tilskueren« 1885, S. 621—622.)

Men endnu mer uberettiget er det fra Værdierne af Traktater som den i London 1852 eller den i Paris 1856 undertegnede at drage Slutninger om, hvad en Garantitraktat om de tre nordiske Rigers Nevtralisering vilde være værd. Det er næsten lige saa meningsløst som det bekendte Regula-de-tri-Stykke: Naar et Pund Kirsebær koster saa meget, hvad koster saa en Parketbillet? Det er i alt Fald lige saa umuligt at slutte fra visse Traktaters Værd til visse andres som t. Eks. fra Værdien af en Statsobligation til Værdien af en Privatbankaktie.

I Almindelighed gælder, at Traktaternes Værd afhænger af de Interesser, som danner Grundlaget for dem.

Fredrik Bajer.

---

[1]) „Nordiske Nevtralitetsforbund" (Nr 13—14 af Studentersamfundets Smaaskrifter) S. 41.

Børsen.

Børsoversigten i Tilskuerens Januar-Hæfte behandlede de senere Tiders stærkt tiltagne Vekselsvindel, Novemberdagenes Falliter og Standsninger og disses Indflydelse paa Børs- og Bankforhold. Den gik til Midten af December og omtalte til Slutning, hvorledes Nationalbanken hævede Diskontoen i den sidste Terminsuge.

Den højere Rente holdt sig yderst kort Tid.

Der viste sig hurtigt en overordentlig *Pengerigelighed.* Den hersker endnu og har virket helt anderledes og langt mægtigere, end en forbigaaende Pengeoverflod plejer at virke.

Ligesom andensteds foregaar der ogsaa her hjemme hyppige kortvarige Forandringer i Pengemarkedets Tilstand. Bankerne bliver for Eksempel i Reglen knappe baade ved Terminstider, naar de store Omsætninger skal besørges, og til forskellige andre Aarstider, hvor Handelen kræver usædvanlige Beløb; og saa gives der igen andre Tider, hvor Pengene erfaringsmæssigt strømmer til Bankernes Kasser og gør dem rigelige. Det første Udslag af disse Bevægelser bliver Forandringerne i Bankernes Rentenoteringer; og at Bankrenten gik ned, da Novemberdagene var overstaaede, December- og Nytaarsomsætningerne besørgede, og Pengerigeligheden indtraf, var kun det dagligdags; og at den sank til 3½ pCt., var heller intet paafaldende, for saa lav var den ofte tilforn — blandt andet i største Delen af 1885 — og den har i foregaaende Aar endda været nede i 3 pCt. Det usædvanlige er Pengerigelighedens Indflydelse paa *Obligationskurserne.* Disse er som Regel langt mindre kviksølvagtige end Bankrenten. Af nærliggende Aarsager sælges nemlig solide Obligationer ikke billigt for en forbigaaende Penge-

knapheds Skyld, saa lidet som de betales med høje Kurser, fordi der i nogle Maaneder er rigelige Penge til Stede.

I de sidste Maaneder herskede der imidlertid en formelig Jagt efter solide rentebærende danske Papirer. Alt, hvad der fremkom, opkøbtes hurtigt, næsten hver ny Forretning afsluttedes til højere Kurs end den nærmest foregaaende, og Kurserne er nu højere, end de har været nogensinde i de sidste tyve Aar. At Tiderne er slette, at de fleste Købmænd intet lægger op, at mange af dem sætter Penge til, at Landmænd, Skibsredere og Fabrikanter er lige saa ilde stedte — man har hørt det tit, og man véd det godt — men paa Obligationskurserne ser det ud, som var alle disse Historier usande, og Kurserne synes snarest at være Udtryk for almindelig Rigdomsforøgelse og deraf følgende Obligationsefterspørgsel.

Kurserne bedrager. Her i Danmark er sikkert nok for Tiden Rigdomsformindskelse en hyppigere Fremtoning end Rigdomsforøgelse.

Hvorfor Kurserne da er gaaede saa højt i Vejret? Forklaringen er let at give, for saa vidt man vil nøjes med Angivelse af den umiddelbare og ubestridelige Aarsag, som enhver kan iagttage, og hvoraf man umuligt kan tage fejl: *danske Obligationer er blevne solgte i Millionvis til Udlandet.*

Det er intet nyt, at danske Obligationer afsættes i Udlandet, det er passeret mange Gange før; men indtil den seneste Tid gjorde Landet kun i Krigstid og under andre ekstraordinære Forhold Penge paa denne Maade, og desuden var det hidtil væsentligt danske statsgaranterede Obligationer, som fandt Indpas i fremmede Lande. Det var i 1864 sidste Gang, at Landet direkte appelerede til Udlandets Hjælp ved Afslutningen af det dyre engelske Laan. De herfor udstedte Obligationer vendte imidlertid hurtigt tilbage til Danmark, og Benyttelsen af de fremmede Penge i større Omfang blev ved hin Lejlighed ligesom flere Gange tilforn kun midlertidig og langt kortvarigere end oprindelig tilsigtet. Og da for nogle Aar siden de større udenlandske Laan næsten var helt tilbagekøbte eller indløste, repræsenteredes Danmarks Obligationsgæld til Udlandet af nogle ældre udenlandske Laans uindløste Smaarester, hvortil der kom en Del indenlandske kongelige Obligationer, som nordtyske, hollandske og engelske Kapitalister havde indkøbt i moderate Beløb, skønt kongelige Obligationer i Følge deres Form egentlig kun er beregnede paa Indlandet.

I de senere Aar har Udførslen af kongelige Obligationer været i jævn Vækst; og nu, i den allersidste Tid, er det ikke blot statsgaranterede Obligationer, som gaar til Udlandet; men tyske Kapitalister har købt Beløb baade af de forskellige Kreditforeningers og af Landmandsbankens Hypotekforenings Obligationer.

Disse store Indkøb har drevet de hjemlige Kurser til Vejrs.

Herom vil der ingen Uenighed være. Og endnu et Stykke kan Enighed maaske opnaas. Spørges der nemlig videre, hvad Aarsagen da er til Pengerigeligheden i Tyskland og i andre europæiske Hovedlande, indrømmer de fleste, at de senere Aars slette Forretningsresultater alle Vegne har gjort Kapitalister yderst utilbøjelige til at engagere Kapitaler i nye kommercielle og industrielle Foretagender, og at de langt hellere køber Statsobligationer eller Privatforskrivninger med et antageligt sikkert Grundlag. De kapitalrige Lande søger nødtvungent til solide udenlandske Pengeanlæg for ikke at drive deres hjemlige Obligationer op til Kurser, der kun levner et Minimum af Rente.

Er man imidlertid kommen saa langt i Forklaringen, hører Enigheden op. Om det næste Spørgsmaal: Aarsagen til den almindelige og langvarige Forretningsmisère — derom gives der utallige og hinanden stik modsatte Meninger. Aarsagen er vel næppe nogen enkelt, og en Behandling af hele dette Spørgsmaal passer ikke ind i en Børsoversigt. Jeg tillader mig kun at aftrykke i Oversættelse følgende fire Teses, der opstilledes af en i 1868 afholdt Møntkonference.

For det Tilfælde, at Guldfoden forsøgtes gennemført, udtalte Konferencen sig saaledes om Virkningen:

1) *Den internationale Handel vil straks formindskes over hele Jordkloden, og Tabet herved vil i Særdeleshed træffe alle Lande, hvis internationale Handel er betydelig.*
2) *Prisernes Tilbagegang vil tvinge Staterne bort fra Frihandelsprinciperne, og de vil mere og mere gaa over til Beskyttelsessystemet.*
3) *Folkeslagene vil deles i to Hovedgrupper, én, der benytter Guldmønt, og en anden, der bruger Sølvmønt, og de to Grupper faar kun vanskeligt Samkvem med hinanden.*
4) *Der vil overalt indtræde et Prisfald. Dette vil skade baade de besiddende og Arbejderne og kun bringe Vinding — men en helt uretfærdig Vinding — til Ejerne af Statsobligationer og lignende Gældsforskrivninger.*

Nogle af Nutidens anseteste Økonomer affattede denne Erklæring, den fandt Tilslutning først hos Konferencens Flertal og senere hos adskillige, der ikke var til Stede paa Konferencen, bl. a. hos Direktøren for Frankrigs Bank, Mr. *Rouland,* og hos Pariserfirmaet *Rothschild.*

I, *Samfundsspørgsmaal* har jeg udførlig forklaret, hvorfor Møntforandringen, efter min Mening, maatte afføde en Gennemgangstilstand med vigende Priser, Forretningsløshed og lav Rente; og jeg har her aftrykt ovenstaaende Teses ikke alene fordi Navnene giver denne Udtalelse Vægt, men ogsaa fordi de nuværende Tilstande stemmer nøjagtigt med den atten Aar gamle Profeti, hvad der mægtigt bestyrker Overbevisningen om Konferencens rette Syn paa Sagen. — Der hersker imidlertid, som bekendt, hos mange dygtige Folk helt afvigende Meninger om denne Sag, og det er ikke her Stedet til at komme videre ind paa denne Sag.

Jeg vender da tilbage til Virkningerne paa vort hjemlige Marked af den i Udlandet herskende Pengerigelighed.

I Maanederne December og Januar fremkommer der altid til Salg store Beløb danske Kreditforenings Obligationer. Uden de udenlandske Køberes Mellemkomst var Kurserne denne Gang gaaede lavt ned. For hvem skulde have købt Obligationerne? Nye Emissioner finder ikke straks Vej til Privatfolk, de maa foreløbig optages enten af Fondshandlere eller af Banker; men i København er Antallet af rige Fondshandlere ganske lille, og Bankerne laa i December og Januar ikke inde med nogen overflødig Kasse. De tyske Obligationskøb kom derfor overordentlig belejligt. De forebyggede det Prisfald, som ellers havde været uundgaaeligt, og som havde rummet forskellig Fare, bl. a. fordi Kreditforeningernes Laantagere og særligt Landmændene for Tiden daarligt havde kunnet taale de Tab, som var opstaaede ved en uventet slet Realisation af Obligationerne. — Landet undgik Faren og fik endda Prisstigning for Prisfald.

Privatbanken og Landmandsbanken har begge benyttet Situationen.

Privatbanken overtog sammen med tyske Bankierhuse Københavns Kommunes store $3^1/_2$ pCt.'s Laan. Og saa vidt man kan skønne, gik Tegningen særdeles glat fra Haanden; ti den sluttede paa samme Klokkeslet, hvor den officielt blev aabnet. Det er sikkert nok ikke danske Kapitalister, der her gjorde Udslaget og

skaffede Kommunen et Forretningslaan, som er billigere og større end det *velvillige* Laan, som Regeringen for et Par Maaneder siden tilbød Kommunen af Hensyn til Arbeidernes Nød. — Fremdeles har Privatbanken kontraheret med hamburgske Bankhuse om Overtagelse af den vest- og sønderjyske Kreditforenings næste Obligationsemission til en fordelagtigere Kurs, end Kreditforeningen tidligere har opnaaet her i Byen.

Landmandsbanken har ved Salg til 108 pCt. af 12 Millioner Kroner Aktier fordoblet sin Kapital og bragt sit Reservefond fra 1 op til 2 Millioner Kroner. Udlændinge tog de tre Fjærdedele af Aktieemissionen.

Alene disse Par Operationer bringer mere end en Snes Millioner Kroner udenlandsk Kapital ind i Landet; dertil kommer alle de danske Obligationer, som Udlændinge lidt efter lidt har opkøbt — af 4 pCt. kongelige Obligationer antages en tredive Millioner Kroner nu at være i Udlandet — og man vil forstaa, at det er ret artige Beløb, som Danmark har draget til sig.

Og alt dette er særdeles udmærket, og næsten saa godt som det kan være. For den pengeforlegne er Naboskab med en Rigmand, som villigt laaner billige Penge ud, en rar Ting — dog endnu bedre var det, om man ikke havde behøvet Hjælpen, saa var Danmark sluppen for det, der nu bliver dets Fremtidsskæbne: Aar efter andet at maatte sende Naboen Millioner af Kroner til Forrentning af Gæld og til Afdrag.

De københavnske Banker har bragt deres Beholdninger af indenlandske Veksler betydeligt ned. I forrige Artikel angaves Vekselbeholdningernes Størrelse ved Udgangen af November 1885; Opstillingen gentages her med Vedføjelse af Beholdningerne ved Slutningen af Marts 1886. Tabellen ser saaledes ud:

Kroneveksler	d. 30 Nov. 1885	d. 31 Marts 1886
hos Nationalbanken med Filialer . .	23,500,000	13,400,000
- Landmandsbanken med do. . .	17,100,000	13,700,000
- Handelsbanken med do.	9,000,000	7,000,000
- Privatbanken	9,500,000	5,700,000
- Laanebanken	2,000,000	1,500,000
	61,100,000	41,300,000

Nedgangen er størst for Nationalbankens Vedkommende. Dens Vekselskyldnere har i Løbet af disse fire Maaneder betalt og afdraget ti Millioner. Og samtidig hermed er Nationalbankens Udlaan mod Haandpant nedbragt et Par Millioner Kroner. Nedgangen i samtlige fire Bankers Vekselportefeuiller bliver omtrent tyve Millioner.

Mistroiske Mennesker udlægger denne Bankernes Indskrænkning af Vekselomsætningerne saaledes: at Bankerne lykkeligt er blevne af med deres gode Veksler — ɔ: dem, der forbandt de rigeste Vekselskyldnere — og at de har beholdt Rosset tilbage. Et Gran af Sandhed er der vel nok i denne Opfattelse. En Bestræbelse for Kreditbegrænsning virker selvfølgelig hurtigst overfor de rigeste Skyldnere; hvorimod de Veksler, som Bankdirektørerne helst ønskede ud af Verden, bliver langsomst indløste. Hos tvivlsomme Skyldnere opnaar man da ogsaa hyppigt med forholdsvis Lethed Betaling af Mellemværendets første Halvdel, medens det undertiden kniber svært med den sidste Halvdels Afgørelse. De resterende fyrretyve Millioner i Veksler er da næppe alle det Guld værd, hvorpaa de lyder; og de udgaaede tyve Millioner henhørte næppe alle til Bankernes sletteste Veksler — dog Udrensningen har sikkert nok bragt adskillig farlig Vekselsvindel ud af Verden.

Ti man maa for det første erindre, at d'Hrr. Fallenters og Akkordenters nødtvungne Indstilling af deres Vekselrytteri bærer sin Part af Nedgangen, og slet ikke en ringe Part: alene *Mohr & Kjær* havde Veksler til Beløb af omtrent tre Millioner Kroner løbende med insolvente Firmaer. Dernæst er Bankerne blevne mistænksommere og holder igen paa adskillige vekselridende Herrer; og endelig er større og mindre Købmænd efterhaanden blevne mindre tilbøjelige til Vekselengagements og indskrænker Kreditgivning og Varelagre. — Man faar ved at høre Assuranceagenternes bitre Klager over Nedgangen i deres Provisionsindtægter en Forestilling om Udstrækningen af Varelagrenes Formindskelse: Pakhuse, der forhen laa spækkede med Varer, staar nu med tomme Rum, hvorfor Assurancesummerne og Præmierne er gaaede ned.

Ethvert Fallitbo skal i Følge Konkursloven underkastes en handelskyndig Revision. Denne kan enten besørges af Boets Kurator sammen med Kreditorudvalget eller af Revisorer, som Skifte-

retten beskikker; og Revisionsberetningen skal belyse de vigtigste Aarsager til Falliten, dennes Beskaffenhed, Forretningens Gang i de sidste Aar før Falliten, og de Kendsgerninger, som i øvrigt kommer i Betragtning ved Bedømmelsen af, om der er en Grund til at indlede kriminel Undersøgelse imod Skyldneren. Kriminel Tiltale kan gøres gældende, saafremt Fallenten ved ødsel Levemaade, ved vovelige Foretagender, der ikke staar i Forhold til hans Formue, eller ved anden letsindig Færd har paaført Kreditorerne betydelige Tab (se Konkurslovens § 79 og Straffelovens § 263).

Revisionen i Mohr & Kjærs Bo besørgedes af to Mænd, som Sø- og Handelsretten beskikkede dertil. Deres Beretning blev aftrykt i Dagspressen i kritikløst valgte Brudstykker. Den vakte en Del Mishag og særligt blandt Bankdirektørerne. Disse fandt, at Revisorerne kritiserede Bankernes Færd i Steden for Fallentens. Og Etatsraad *Tietgen* udtalte paa Privatbankens Generalforsamling, at Revisorerne havde indladt sig paa Ting, der slet ikke vedkom dem. Læser man imidlertid Beretningen i sin Helhed, faar man ikke alene et klart Billede af Mohr & Kjær's Forretningsvirksomhed og af de Omstændigheder, der har medført deres Fallit; men man forstaar da ogsaa, hvorfor Revisorerne ved Besvarelsen af Spørgsmaalet: strafbar eller ikke strafbar Letsindighed, nødvendigvis maatte komme ind paa en Omtale af Bankernes Forhold til det fallerede Firma.

Firmaet ejede fra Begyndelsen kun en yderst beskeden Formue, og dog opnaaede det hurtigt Magten til at rejse Millioner paa sin blotte Underskrift. Beretningen i Forbindelse med hvad der ad andre Veje er bleven bekendt, forklarer Sammenhængen.

Forretningen grundlagdes i 1860 med en Driftskapital af henved 30,000 Kr.; de 20,000 Kr. fik Mohr af sin Fader, de 10,000 indskød Kjær i Forretningen. I 1873 døde Kjær, og Mohr's Formue var den Gang ved Arv og Fortjæneste vokset op til 180,000 Kr.; hvoraf de 80,000 Kr. imidlertid var anbragt i faste Ejendomme, Skibsparter, Inventar og lignende Sager. Den disponible Kapital blev altsaa kun 100,000 Kr. og forslog end ikke til Betaling af Varebeholdningen. Allerede den Gang drev Firmaet imidlertid en betydelig Kreditforretning og havde henved en Million Kroner udestaaende hos Provinskøbmænd.

Pengene hertil bleve skaffede ved Laan og ved Vekseltransaktioner. Og Aar for Aar stiger Udlaanene og dermed ogsaa Gælden;

ti Formueforøgelsen holder paa langt nær ikke Skridt med Kreditoperationernes Vækst.

Omstaaende Tabel viser Formuens Størrelse og Vekselaccepternes Beløb ved hvert af de anførte Aars Slutning:

	1874	1876	1878	1880	1882	1884
Formue	250,000	400,000	525,000	680,000	750,000	850,000
Vekselaccepter . .	900,000	1,600,000	1,925,000	2,245,000	2,335,000	3,000,000

Vekselaccepterne repræsenterer imidlertid kun en Del af Kreditoperationerne. Af deres Beløb ser man kun, hvor mange Penge der blev lavet paa de Veksler, som Provinskøbmændene udstedte og Mohr & Kjær accepterede. Firmaet gjorde Penge paa andre Maader: det laante kontante Penge hos intime indenlandske Forbindelser og benyttede Blanko hos Udlændinge; og med de Summer, det paa disse Maader fik i Hænde, gjorde det kontante Udlaan til Provinskøbmændene. Ogsaa denne Forretningsgren voksede i Aarenes Løb stærkt: i 1873 beløb Firmaets kontante Udlaan sig til 200,000 Kr., i 1885 derimod til 1,700,000 Kr.

Henimod Slutningen af Virksomheden har Mohr & Kjær altsaa næsten 5 Millioner engageret i Provinsforretninger; og efter Firmaets Bogføring beløber dets egen Formue sig til knap én Million. De øvrige fire Millioner er andre Folks Penge.

Jeg skrev i den forrige Artikel: *Vekselrytteriet i 1857 var Børneleg imod de Beløb, der nu til Dags endorseres, accepteres og garanteres;* Revisorerne i Mohr & Kjær's Bo indberetter til Skifteretten: *Efter vort Kendskab til Kreditforholdene her i Landet, tror vi ikke, at der nogensinde tidligere har været givet en saa stor Blankokredit, end ikke i 1857, paa hvilken Tid Blankoaccepter florerede.*

Statusoversigten i Boet giver, som bekendt, et slet Resultat. Af de kontant udlaante Penge anses 1,100,000 Kr. for tabt; Vekselaccepterne falder Boet til Last med omtrent 2,700,000 Kr., og et Par hundrede tusend Kroner gaar med dels til Administration og dels til Tab paa Aktiva, hvis virkelige Værdi ikke naar op til Bogføringsværdien. Alt dette giver tilsammen Tab af henved fire Millioner Kroner; og drages herfra den Million, som Mohr ejede i Følge sin egen Bogføring, bliver Underbalancen omtrent tre Millioner. Kreditorerne har herefter kun Udsigt til 18 pCt. af deres Tilgodehavende.

Forretningens Udvikling og Falliten fremkalder to Spørgsmaal, hvoraf det ene vel er af mere personlig Natur, men staar i nøje Forbindelse med det andet, som besidder almindelig Interesse.

Man spørger først og fremmest: Hvorfor i al Verden bar Mohr sig saaledes ad? Hvad Fornøjelse har han haft af at tjæne godt ved sine Forbindelser, naar hele Fortjænesten dog kun blev en Posteringssag? Han saa' jo aldrig en Øre af Fortjænesten. Han skrev Provinskøbmændene op for Renter, Provisioner og Kommissioner; men alt hvad han saaledes regnede sig til Indtægt, det lod han staa hos Forbindelserne; og saa laante han dem oven i Købet stadig større og større kontante Beløb. — Dette er den ene Side af Sagen.

Men saa er der fremdeles det andet Spørgsmaal: Hvorfor har Mohr nydt den enorme Kredit? Bankerne saa' jo hans store Vekselsvindel; og havde de end ikke inden Falliten den fuldstændige Vished om næsten alle de Vekselengageredes grundige Insolvens, burde de vel dog have næret nogen Mistanke til denne evigt voksende Vekselroulance. Hvad bevægede Banker, Bankiers og Købmænd til at betro Mohr fem Millioner Kroner? Dette er den anden Side af Sagen, og den, der har almen Interesse.

Revisorernes Indberetning hjælper til Forstaaelsen. I Følge Indberetningen besad baade Mohr og Kjær, da de sammen begyndte Forretningen, fortrinlige Betingelser for at komme frem. De havde begge nydt en fortræffelig Købmandsuddannelse, havde rejst i fremmede Lande og stiftet Bekendtskaber dèr, og de var beslægtede med rige Købmandsfamiljer. De opnaaede hurtigt en stor Forretning. De solgte pr. Kommission dansk Smør og Korn i England, islandsk Klipfisk i Spanien, norsk Sild i København — og mange andre Herligheder. De tjænte godt derved, og Omsætningen gik i Millioner. Og til hele denne store Forretning behøvedes kun ganske ringe Kapital, for i Reglen blev Varerne solgt straks; og om end Firmaet en Gang imellem gav en Forbindelse Forskud paa usolgte Varer, ordnedes dette dog ganske let, fordi de udenlandske Huse, hos hvem Varepartierne midlertidigt blev henlagte, alle beredvilligt gav Mohr & Kjær lignende Forskud.

Efterhaanden som Forretningen voksede, blev Forbindelsen med Mohr & Kjær mere og mere efterstræbt. Bankhuse vilde i Forbindelse med dem paa Grund af de store Vekselforretninger, dèr fulgte af Varesalgene i Udlandet; og udenlandske Varehuse vilde være med at tjæne Salgsprovisioner. Mohr & Kjær fik da

Tilbud fra de største og rigeste Huse, det var — som Etatsraad Tietgen sagde paa Generalforsamlingen i Privatbanken — en Forbindelse, som man tog med Kyshaand — og Kredittilbud var altid Lokkemaden, der skulde vinde Mohr & Kjær for de nye Forbindelser.

Da Mohr & Kjær stadigt arbejdede paa at udvide Forretningen og særligt Kommissionssalgene af danske Landmandsfrembringelser, og da de mente bedst at opnaa dette gennem Laan til Provinskøbmændene — for at disse atter kunde give Forskud til Proprietærer og Gaardmænd, købe Ejendomme, bygge Møller o. s. v. — kom alle disse Kredittilbud til fortræffelig Nytte. Mohr & Kjær blev derved i Stand til at yde ikke alene Blankokredit, men ogsaa kontante Forskud — men for øvrigt var Tilliden til deres Accept indtil for faa Aar siden saa udstrakt, og Accepterne disconteredes saa villigt af forskellige Banker, at Firmaet aldrig behøvede at benytte sin udenlandske Kredit fuldt ud og aldrig mærkede til nogen Pengetrang.

Revisorerne bemærker om hele denne Forretningsgang, at Fallenten har handlet i høj Grad ubetænksomt ved at lade sig lokke af en stor Fortjæneste til at yde en usikret Kredit af et saa stort Omfang, at han har maattet erkende sin Mangel paa Ævne til endog i gode Tider blot tilnærmelsesvis at kunne optage sine Blankoaccepter; og at Fallentens Fremgangsmaade maaske er saa meget mere dadelværdig, fordi han — foruden i den Forretning, der medførte de store Risikoer — arbejdede i andre Brancher, der lævnede et smukt Overskud. De har spurgt ham, om han ikke selv har næret Betænkeligheder. Han har herpaa bl. a. svaret, *at der for ham ikke var Grund til at tro andet, end at flere af hans Forbindelser besad en forholdsvis ikke ringe Formue.* Og Revisorerne anstiller derpaa følgende sunde Betragtning:

Fallenten har set, med hvilken Lethed de [ɔ: hans Vekselaccepter til Provinskøbmændene] diskonteredes i de mange Bankinstituter, der nu findes rundt om i Landet, og hvoraf nogle endog er Filialer og andre intime Forbindelser af vore ledende Banker i København. Han har haft nogen Grund til at gaa ud fra den Forudsætning, at de Finansmænd, der forestod Bankinstituterne, i store Træk har kendt Omfanget af hans Engagements og selvfølgelig har set den stadigt voksende Sum af Tratterne i deres Portefeuille, saa at de maatte vide, at det vilde være umuligt for hans Firma paa én Gang at optage endog blot en større Del af disse Veksler

Som Følge deraf har han efter vort Skøn vel kunnet tro, at Bestyrerne for disse Instituter, der som oftest havde Lejlighed til paa nært Hold at følge Trassenternes Virksomhed og Dispositioner, har haft ubetinget Tillid til deres Betalingsævne . . . . Der maa i disse Omstændigheder have ligget en Beroligelse for Fallenten, naar han af en eller anden Aarsag maaske har haft Anledning til at føle Tvivl om en Forbindelses Soliditet.

Det er denne Revisorernes Bemærkning, som har vakt den Uvilje, hvorfor Hr. Tietgen, som sagt, gjorde sig til offentlig Talsmand paa Generalforsamlingen i Privatbanken. Men det er klart, at Revisorerne netop har gjort deres Skyldighed. De skulde afgive et Skøn over Fallentens større eller mindre Letsind, og følgelig spurgte de ham, om han selv aldrig klart saa' den Fare, hvorfor han udsatte sine Kreditorer, og da han svarede dem: jeg antog, at mine Udlaan vare sikre — anstillede Revisorerne det Ræsonnement: Ja, hvorfor skulde han egentlig ikke have troet det? Ogsaa Bankdirektører i København og Provinserne maa øjensynligt have stolet paa vedkommende Købmænds Betalingsævne; ti havde de anet, at ni Tiendedele af de Vekseludstedere, som trak Hundreder og Hundreder af Tusender paa Mohr & Kjær, var insolvente, og at Mohr & Kjærs Accept altsaa var den eneste virkelige Garanti for Vekslernes Indgang, vilde de vel have sagt sig selv, at Firmaet umuligen kunde optage alle disse Millioner, og de vilde da have nægtet Vekslernes Omsætning. Og om end Fallenten har handlet ubetænksomt, det er dog meget muligt, at han har handlet i god Tro. — —

Men spørger man derpaa en eller anden af de pengetabende Bankdirektører om hans Motiv til at diskontere de store Beløb af Mohr & Kjær's Accepter, faar man hyppigst til Svar: Jeg brød mig kun lidet om Vekseludstedernes Navne men stolede ene og alene paa Mohr & Kjær; dem ansaa' jeg for sikre for de Beløb, jeg havde løbende, og jeg anede ikke Omfanget af deres samtlige Vekseltransaktioner.

Fallenten og Bankdirektionerne har altsaa — dersom Revisorernes Opfattelse er rigtig — gensidig blændet hinanden. Bankerne stolede paa Mohr & Kjær's Bedømmelsesævne, og de stolede paa Bankdirektørernes. Indtil det hele Blændværk en Dag faldt sammen, og de fem Millioner Veksler og udestaaende Fordringer viste sig at være mindre end én Million værd.

For Bankdirektørernes Vedkommende synes denne Histories Moral at maatte blive en dobbelt.

Dels maa Direktionerne konferere med hinanden omhyggeligere, end de hidtil have gjort. Derved vil de undgaa Skuffelser og Tab.

Dels maa Bankerne selv administrere deres Kreditgivning og ikke lade Administrationen besørge af blankogivende Privatfirmaer; ti om disse endog antagelig ejer nogen Formue, deres Navn frembyder dog ingen virkelig Garanti, naar det skal være den eneste Borgen for Veksler, der uden det aldrig kunde finde Indpas i et ordentligt Bankinstitut.

I forrige Maaned holdt de fleste store Aktieselskaber deres aarlige Generalforsamlinger. Der fremkom imidlertid paa dem intet af Interesse. Aarsagen hertil er let forstaaelig. Der kan nemlig være nok saa meget at indvende imod et Aktieselskabs Styrelse eller nok saa mange Oplysninger, der rettest burde se Dagens Lys, og dog vil i Reglen hverken Indvendinger eller Forlangender om Oplysninger fremkomme paa Generalforsamlinger. Paa dem møder nemlig Aktionærer; og Aktionærer ere ifølge Sagens Natur tillidsfulde. Ti den, der aldrig har næret Tillid til et Foretagende eller en Direktion, bliver slet ikke Aktionær; og den, der mister Tilliden, sælger sine Aktier i Stilhed men udbasuner ikke offentligt Aarsagen til sin forandrede Mening.

Generalforsamlings-Forhandlinger indskrænker sig derfor mest til Bestyrelsernes mundtlige Gengivelse af den i Forvejen trykte Aarsberetning. Og af denne er der kun ét enkelt Punkt, hvorfor Aktionærerne har videre Interesse. De vil kende Udbyttets Størrelse. Resten er dem temmelig ligegyldig.

Udbytterne for i Fjor er smaa eller til Dels Nul. Af Bankerne gav kun Landmandsbanken et højt Udbytte, nemlig 7 pCt., medens Aktionærerne i Privatbanken maatte nøjes med 4 ½ pCt. og Handelsbankens med 4 pCt. Det var væsentligst Tab paa Veksler, der trykkede disse to Bankers Udbytte ned.

De vigende Priser — eller den saakaldte *Overproduktion* — blev for de fleste industrielle Foretagender en Hindring for god Fortjæneste i Fjor.

Og i de evige Klager over daarlige Tider er denne forfærdelige *Overproduktion* det stadige Omkvæd.

Naar Menneskene en Gang arbejder sig op til sundere økonomiske Begreber og sundere økonomiske Forhold, vil al denne Nutidens Tale om Overproduktion af nyttige Sager forekomme højst komisk. Men endnu tror Folk paa *Overproduktion*, og de forlanger Beskyttelse derimod. Belgiens Arbejdere har grebet Sagen praktisk an: de strejker, brænder, hærjer og ødelægger Kulminer og Fabriker — kort: de udretter hvad de kan imod Overproduktionen — men Købmændene og Fabrikanterne er misfornøjede med Hjælpen.

Den 5. April 1886.

Ernst Brandes.

Teatrene.

Marts.

Marts Maaned har paa Teatrenes Nyheder set saa mange danske Forfatternavne, som ingen anden Maaned i dette Teateraar, der nu stunder mod sin Grav. Det kgl. Teater har spillet ny Stykker af Schandorph og Benzon, Folketeatret ældre af Overskou og Hertz, Dagmarteatret en gammel Folkekomedie af H. C. Andersen, og endelig har en Dilettantopførelse af „De Vonner og Vanner“ visket Støvet af P. A. Heibergs Navn.

Det var Fastelavns Søndag Dr. Schandorphs Lystspil „Valgkandidater“ gik første Gang over det kgl. Teaters Scene, og det var med kun daarlig passende Fastelavns-Støjen og Larmen Hr. Olaf Poulsen spillede Stykkets Hovedperson. Da Agenten tilsidst traadte frem og erklærede: „jeg er og bliver, hvad jeg altid har været,“ var der vist ingen, der vidste, hvad Hr. Poulsens Agent havde været, kort sagt den Figur, der skulde samle hele Stykket om sig, var for Tilskuernes Øjne faldet i Stumper og Stykker ligervis som en mørbanket Fastelavnstønde. Hr. Olaf Poulsen bærer saaledes Hovedansvaret for den kranke Lykke, Stykket gjorde.

At „Valgkandidater“ var et første Arbejde i en for Dr. Schandorph ny Kunstart, sporedes naturligvis let, men dets Opførelse vil have lært ham meget, lært ham, baade hvad Scenen fordrer, og hvad den ikke taaler. Disse Iagttagelser vil sikkert blive til Gavn for hans næste Skuespil og derigennem for vor nationale Skuespilkunst. En af de vigtigste Grunde til dennes sørgelige Forfald er jo netop Manglen paa samtidige danske Skuespilforfattere, derfor maa alle Venner af Skuespilkunst hilse saa dansk en Forfatter som Dr. Schandorph hjærtelig velkommen paa Scenen. Desuden imødeser man paa Grund af Replikernes kraftige Sundhed og landlige Friskhed og det gode Humør, Stykket helt igennem bragte med sig, det næste dramatiske Arbejde fra denne Forfatter med dobbelt Interesse.

Udførelsen ødelagde som sagt Skildringen af Agent Dalby, der fra Forfatterens Haand er uden Lyde. Agenten er bondefødt, ved eget Arbejde har han hævet sig op til den Matador-Stilling, han nu indtager i den lille Købstad, hans Medborgere sejler i hans Kølvand, og i sit Hus er han en myndig Mand: for hans „Ti stille!“ tier alle, baade den kæphøje Olivia og den stoute Kristian. Trods sine Penge og sit Agentnavn er han ikke naaet til Ligemands Omgang med Embedsmændene, de ser ned paa ham paa Grund af hans Bondeherkomst og daarlige Kundskaber, ja selv Real-Skolelærerne gøre sig lystige over hans Udtale af de fremmede Ord. Vel siger han, at hans Maade kan være lige saa

god som deres, men inderst inde lurer Misundelsen. Alt dette fylder ham med Bitterhed, og han tørster efter Hævn, efter en Lejlighed til at sætte Foden paa Nakken af dette hovmodige Embeds- og Eksamensaristokrati. Men samtidigt fornægter Bonden sig aldrig hos ham, faar han blot Færden af Øvrighed, er han Ydmygheden selv, et Par Ord af Byfogden er ham en stor Ære. Det er ogsaa først, da Rangel kommer med Fortællingen om Byfogdens Glæde over Antons Vekselhistorier, at Trodsen ægges op i ham, og han stiller sig aabenlyst op imod ham, end mere hidses han hertil ved sin vigtige, københavnske Svigersøns Advarsel. Og da han til Slut trækker sig tilbage fra Valget, hvor svedent forhører han sig saa ikke først hos Kristian, om dennes Valg er sikret, inden han afgiver den Erklæring, at det er til Fordel for Byfogden, han trækker sig tilbage. Denne Mand er af Udseende stor og ubevægelig, han træder fast i Gulvet, naar han gaar over det. Bitterheden og Hadet lurer i hans Sjæl vel dækket af Selvtillidens og Underdanighedens Maske.

Hr. Olaf Poulsen havde ved Udførelsen af denne Rolle som hele dette Teateraar igennem lagt an paa Latteren meget mere end paa Karakterisering af Personen; hans Dalby trænger sig ved Læsningen af Stykket ikke paa noget Sted uafviselig frem. Agenten fik i hans Fremstilling intet af den bondefødtes træge Ubevægelighed, tvært imod han for rundt som et flittigt Egern; Dalbys Skældsord kom ikke med Bondens gnavne Tørhed, Hr. Poulsen lagde sig helt hen over et Bord, virrede med Hovedet, slog med Næven i Bordet, krængede Munden op til det ene Øre, ligesom vrængede med Stemmen, og alt dette frembragte paa langt nær ikke den Virkning, som Ro utvivlsomt vilde have haft. Se ham blot i anden Akt, hvor han spørger Kristian, om han kan lide Høgh, og han saa paa dennes benægtende Svar selv siger: „Ja, jeg s'gu heller ikke". Hr. Poulsen næsten sprang hen til Kristian, stillede sig Side om Side ved ham, skubbede sig paa Tæerne op ad ham, rynkede paa Næsen og snærrede det saa ud, derpaa vendte han sig bort med en rask Drejning paa den ene Hæl. Der var ingen Myndighed over hans Dalby, alene den Maade han sagde sit „Ti stille" paa var betegnende, han omskrev det i Reglen til: „Ti Du stille". Endog Hr Poulsens Maske var daarlig denne Gang, om hans Dialekt er det ikke værd at tale, saa umulig var den. Naar vil dog Kunstneren atter vise sine rige Ævner, sker det ikke snart, maa man frygte for, at hans Lyst til Løjer har taget Magten fra ham.

Skjultes saaledes det bedste i Stykket ved Udførelsen, dækkede den tillige de mindre gode Sider. Hr. Axel Madsens Kristian Olsen var saa køn og brav, at man næsten forsonedes med denne „Hellig-Per". Olivia og Anton, der fra Forfatterens Side kun ere skitserede, fik Kød og Blod ved Fru Hennings's og Hr. Emil Poulsens lystige Spil. Til Bonden Lars Pedersen hører der en Myndighed, som den unge Skuespiller, Teatret havde betroet denne Rolle, ikke raadede over, men blev Bonden saaledes mindre, faldt til Gengæld hans hurtige Antagelse af „den Smule Dreng" til Rigsdagskandidat naturligere end havde han haft mere Myndighed. For Resten var Hr. Poul Nielsens hele Optræden troværdig, hans Dialekt god, og det lykkedes ham saa temmelig at holde den ved lige helt igennem; derimod syntes det traditionelt, naar han lod Bonden gaa, som han stod, med Benene vidt fra hinanden. I en ganske lille Rolle gav Hr. Carl Price en meget komisk Ydelse: hans fede Ansigt glinsede af Forbindtlighed, og talte han med sin Øvrighed i Ulstrups Skikkelse, var hans Øjne og

Øren lige underdanig opmærksomme. Endelig havde Hr. Schram dannet Rangel ganske i Aslaksens Billede og derimod var intet at indvende; kun en lillle Bemærkning: naar Hr. Schram lod Rangel drikke netop samtidigt med Ordene om Drikkevarers Fordærvelighed, er det saa ikke at ofre Sandsynligheden paa Latterens Alter?

Næst Dr. Schandorphs Lystspil følger i Rang som Teaterbegivenhed Folketeatrets Opførelse af „Flyttedagen". Ikke paa Grund af Stykkets særlig høje Værd, men fordi det var første Gang, Hertz spilles udenfor det kgl. Teaters privilegerede Mure, og det med et gunstigt Resultat. Saa vel han som hele vor øvrige dramatiske Literatur ligger ubrugt hen i det kgl. Teaters Arkiv, medens ævnerige Skuespillere ved Privatteatrene slider deres Liv hen i larmende tyske Farceløjer eller uægte franske Sensationsdramer. Hvor mangen Komiker har ikke traadt sit Talent fladt i dette elendige Repertoire! Hvor megen ægte Følelse er her ikke drevet ud i falsk Effektjageri! Mangen Skuespiller har fra først af betragtet Privatteatrene kun som en Forskole, kun som det første Trin paa Kunstens Stiga; men faa ere de, der ere naaede videre. Og hvor ligger Skylden uden i Repertoirets Slethed ved disse Teatre. Den Skuespiller, der Aften efter Aften hører Bifaldet brage løs netop paa de Steder, hvor Ord og Spil ere lige tomme, lærer snart Ringeagt for dette Publikum, hvis Smag er saa tarvelig. Er hans næste Rolle lige saa indholdsløs, finder han det næppe Umagen værd at anstrænge sig med noget nyt, men hjælper sig med det, der gjorde Lykke sidst. Men paa denne Maade spiller han et farligt Spil i Længden: af Ringeagt for Rollen og Publikum, der ved sit Bifald nøder ham til Aften efter Aften at slide i disse smaa Følelser, begynder han snart at forme alle sine Roller over én og samme Læst og at benytte visse Kneb, der aldrig forfejle deres Virkning: Latteren eller Graaden følger dem lige saa vist som Torden følger paa Lynet. Hvad enten Skuespilleren selv ser Faren herved eller ej, Resultatet bliver det samme: han stemmer Fordringerne til sig selv ned. Bydes der ham saa en sjælden Gang et godt Stykke med virkelige Mennesker af Kød og Blod, staar han enten i Mistillid til sine Ævner famlende overfor Rollen eller ogsaa spiller han dristigt løs paa sin sædvanlige Maade, ikke ænsende Forskellen mellem denne og hans andre Roller.

Det er ikke altid, det kgl. Teater stiller sig imødekommende overfor Privatteatrenes Ønsker om at spille Stykker af dets ældre Repertoire, i Reglen møder Direktørerne et blot og bart Afslag. Men det kgl. Teater tager fejl, hvis det tror paa den Maade uden Kamp at sikre sig Førsterangen blandt Københavns Teatre. Det glemmer, at en Sejer først er en Sejer, naar Fjenden er overvunden, at undgaa Slag røber kun Mistillid til egne Kræfter. Paa det danske Repertoire skal denne Førsterang tilkæmpes, dèr og intet andet Sted. Nu har det Bifald, Privatteatrene vinder ved disse literære Forestillinger i Ny og Næ en — for dem og det kgl. Teater lige ubehagelig — demonstrerende Bagtanke: Uviljen over den Maade Privilegiet benyttes paa. Lad os faa det danske Repertoire givet fuldstændigt frit, lad alle fire københavnske Teatre paa én og samme Aften kunne spille samme Forfatter, ja samme Stykke! Naar det kgl. Teater i denne Kamp og paa denne Valplads har vundet tilbage den Anseelse, det som statsunderstøttet Teater aldrig turde savne, men som det nu alt i nogle Aar har savnet, da, men ogsaa først da vil alle de bedste — baade Kunstnere og Kunstvenner — atter samle sig om Nationalteatret,

hvis Tilskuerplads og Personale nu for Tiden kappes om hvem, der kan fremvise de mest gabende Huller.

Man mærker i „Flyttedagen“ hvad Vej Hertz er gaaet. Paavirkningen af Holberg spores helt igennem, baade i Figurer og Intrige, ja selv mange af Replikerne ere holbergske i deres Tone. Af disse Grunde er „Flyttedagen“ i langt ringere Grad end mange andre af Hertz's Stykker et Tidsbillede, det er egentlig kun i Ægteparret Knap og i de elskendes Tale, Tyverne slaar os i Møde. Udførelsen var gennemgaaende langt bedre end det kgl. Teaters af „Sparekassen“, og navnlig maa Folketeatrets Personale roses for den Varsomhed og Respekt, hvormed næsten alle tog paa dette „kongelige Barn“. Hr. Orlamundt holdt sin Laps, Charles Tang i en graciøs, let Stil; hans dansende Gang og den ceremonielle Stivhed i hans Optræden overfor Julie bragte som en Luftning fra hine Dage. Elskerparret kunde have lært meget af Hr. Orlamundt; hvad han drev ud i Karikatur, burde de have gjort troværdigt; baade Frk. Lydia Sørensen og Hr. Reumert opførte sig for meget som et Par Nutidsforlovede i Karnevalsdragt, og tillige kunde nogen større Inderlighed i Spillet gjort godt, husk paa hele det store Apparat, der sættes i Bevægelse blot for deres Skyld. Hr. Zinck tog varsomt og diskret paa Krigsraadens Rolle, stille og beskeden bevægede denne sig rundt i barnagtig Fryd over sin Samlings Sjældenheder, naivt glædende sig ved den ny Lejligheds Fortrin indtil Hjobsposterne strømmede ind over ham. Først for han ærgerlig op, men snart tog Fortrædelighederne Magten fra ham, og han sank sammen i stille Sørgmodighed over Verdens Slethed, men da alt opklaredes, skænkede han med et godmodigt Tilgivelsens Smil Vilhelm sin Datter. I Modsætning til Hr. Zinck larmede og støjede Hr. Kolling meget lidet hertzsk som Proprietæren, og Hr. Berggreens Skomager kunde nemt „krænke et fint følende Øre“, hvad Hertz efter hans egne Ord netop har stræbt at undgaa i den vulgære Del af „Flyttedagen“. Fru Julie Hansens Madam Knap var rap og haandfast overfor Manden, sukkersød og indsmigrende, saa snart hun skimtede Penge.

Folketeatret og det kongelige Teater havde byttet Forfattere, medens Hertz i Februar spilledes paa Kongens Nytorv og Otto Benzon paa Nørregade, er det modsatte Tilfældet i Marts. Der er Stof til et større Drama i den lille Bagatel „Tilfældigheder“ af Benzon, det kgl. Teater har bragt frem. Frøkenen har set og nøje iagttaget Mændenes Opførsel overfor Kvinderne: „Jeg kender,“ siger hun, „kun yderst faa, der ikke vil opføre sig ganske forskelligt overfor de Damer, de respekterer og saa overfor de kokette og fjantede,“ derfor mener hun, at „en Dame kan altid bestemme, hvorledes Forholdet skal være. Gaar en Herre for vidt er det hendes egen Skyld.“ Denne unge Kvinde tror sig i Stand til at holde en Herre paa Afstand, ja saa sikker er hun herpaa, at hendes Selvagtelse vilde faa Dødsstødet den Dag, det glippede for hende: det vilde jo være hendes egen Skyld, hun var altsaa ikke bedre end de andre, dem hun ser ned paa. Her var Stof til Alvor, her var Mulighed, ja næsten Nødvendighed til tragisk Konflikt. Hr. Benzon synes vel at have set dette, han antyder ved Doktorens Syn paa Frøkenen som en Smule koket, at Praksis og Theori som saa ofte ogsaa her er i Strid med hinanden, men med Doktorens Replik: „Maa jeg saa have den Ære at anholde om Deres Haand“ bøjer han af. Finder den ærede Forfatter igen saa godt et Stof, maa han ikke lade sig nøje

med let Spøg, hvor stræng Alvor er langt mere paa sin Plads. Hr. Benzon skylder sig selv ikke at gaa af Vejen for en alvorlig Opgave.

Det meget nydelige og stemningsfulde, der findes i Skildringen af denne unge Pige, kommer des værre ikke til sin fulde Ret: Rammen er for lille og Doktoren river én hvert Øjeblik ud af Stemningen. Frk. Ellen har fra Begyndelsen af ikke kunnet lide denne Doktor, men lidt efter lidt har han vundet frem i hendes Gunst, sagtens ved Aabenbaring af det tunge, det sørgmodige, der findes inderst inde hos ham, og nu er han hendes fuldtro Ven. Det falder hende derfor naturligt at fortælle ham, hvad ellers ingen véd uden hendes Moder: hendes og Mogens Bruns Krebsetur med dennes Frieri. Saa mældes Mogens, og hans Navn tænder funklende Elskovsluen i hendes Øje. Doktoren bemærker dette, og han, der havde drømt en skøn Drøm om at blive mere end en Ven for hende, gaar stille og resigneret bort: „De véd ikke hvor meget jeg holder af Dem.“ er hans sidste Ord. Hr. Benzon synes ikke at have agtet nøje nok paa denne Mands Tale: overfor Frk. Ellen er han sikkert mindre dækket af sin paatagne Raskhed end Forfatteren fremstiller ham. Som Frøkenen er skildret vilde hun aldrig have sluttet Venskab med en Mand, der talte til hende i den Tone, og navnlig vilde hun ikke nøjes med til Svar paa hans „Frieri“ leende at sige: „Aa, det er dog et frygteligt Sprog“, nej, hun vilde alvorligt vise ham tilbage i den rette Afstand, ja maaske vilde Venskabet være forbi med det samme. Dette har Hr. Benzon ikke passet paa, optaget som han var af sin ny Figur Frk. Ellen, og han har ogsaa Ære af hende: næsten hvert hendes Ord er stemt i den rette Tone.

Fru Hennings var for spæd som Ellen, og Fortællingen om Krebseturen blev i hendes Mund noget for kunstig nuanceret, en mere simpel Tone var her paa sin Plads. Hr. Emil Poulsen var øjensynlig flov ved sin Rolle, kun i den stumme Kamp, om han tør fri eller ej, kom der Inderlighed over Spillet.

Vore Privatteatre skylder Thomas Overskou saa meget, at det ikke er mere end billigt, at de en Gang imellem tager et af hans Stykker frem. Folketeatret kunde have gjort et bedre Greb, men vilde det endelig spille „Capriciosa“, burde det have anvendt mere paa Udstyrelsen. . . . Det er det Par Scener, hvori Familjen fra Nyboder optræder, der endnu giver Stykket noget Værd, men den gamle og den unge Kanlnstoks Fremstillere maa selv bringe Lugten af Beg og Saltvand med, ti det har Overskou ikke givet. Men hverken Hr. Kolling eller Hr. Wiehe gjorde dette, den første hjalp sig her som saa tit før med denne sentimentale Bravhed, der aldrig forfejler sin taarepersende Virkning paa Nørregades Publikum, og Hr. Wiehe udstyrede sin Peter, navnlig i Scenen med Fru Nothington, med disse traditionelle Svendemanérer, der ligesaa lidt hører hjemme i Svendenes som i nogen anden Verden. Derimod fortjæner hans Spil i første Akt, hans opbrusende Heftighed mod Faderen og Kakkadue, al Anerkendelse. Her som i alt, hvad den unge Skuespiller hidtil har ydet, var det navnlig det viljestærke, der kom frem; det bløde synes i det mindste foreløbig at være ham mere fjærnt. Hr. Zincks Kakkadue kom med sine Visestumper paa en uimodstaaelig pudsig Maade: det var, som hørte man Urværket knirke og brumme i Halsen paa ham.

H. C. Andersen er en af de faa Digtere, der har skrevet Stykker til Privatteatrene Dagmarteatret har genoptaget hans Folkekomedie „Paa Langebro“, den er enfoldig i sin Komposition, men tiltalende ved sin troskyldige Stemning.

Hr. Stigaard hentede klingende Mønt frem af dette gamle Stykke ved sin Tro; disse gamle Folkekomedier er hans Ungdoms Poesi, og han bliver ung hver Gang han spiller i dem. Des værre var Frk. Albrecht den anden Hovedperson, hvis stumme Elskov skal fylde de halve Scener, men hendes talentløse Pænhed og smægtende Sippethed gjorde Metas Elskov for tom hertil.

Foruden dette gamle Stykke har Dagmarteatret spillet „Den store Tromme", et af de dummeste Stykker København længe har set. Frk. Aalberg havde atter her faaet en Rolle, der var for ubetydelig til kunstnerisk Ydelse af Rang, men hun gjorde her som altid i moderne Dragt et tilforladeligt Indtryk. Hr. Ferdinand Schmidt havde med faa Streger tegnet et elskværdigt Portræt af den rige Børsmatador, stor paa sit Kontor, men uendelig lille under sin Ægtemages Øjne. Frk. Olga Meyers Trutmund syntes at love noget for de saakaldte „Backfisch"-Roller.

I „Peer Gynt" har Hr. Cetti gjort det Vovestykke at erstatte Henrik Klausen. Medens den første Halvdel af Rollen paa det nærmeste var en Kopi af Klausens Peer, saa vidt Hr. Cettis Midler tillod, var den ny Peers Sorg over Moderens Død mere umiddelbar, men navnlig var hans brovtende Optræden i fjærde Akt af god Virkning, medens den forrige Fremstiller her som saa ofte ironiserede over Figuren, tog Hr. Cetti mere naivt paa den.

Arthur Aumont.

Bøn og Anfægtelse.

Det var Nytaarsdags Morgen. Hele Natten var Sneen falden fredelig og lodret fra en sort Himmel, der hang lav og tung ud over Byen. Nu, i Graalysningen holdt det op at sne. En Bris fra Nordost gjorde Rævner i Disigheden, og Luften fik efterhaanden en klar og blaa Farve.

Nede paa Sehesteds Plads holdt Husportnerne paa at skufle Sneen afvejen. Snart havde de faaet i Stand en temmelig bred Passage, der løb langs med den halvcirkelformede Runding, som dannes af de smukke, karnapsmykkede Bygninger paa dette Sted. Midt paa Pladsen laa Sneen som en alenhøj Vold, kastet op omkring Vandspringet med det lille Basin og Figuren paa Toppen.

Saa kom Tjænestepigerne trippende med sine smaa, brunlakerede Hankekurve, Postbudet svingede ind i Portrummene, Mælkemændene indfandt sig med sine vældige Blikspande, og i Lejlighederne her og der blev Vinduerne smækket op.

I en af Andenetagerne til højre for Vandspringet gik Stuepigen og tørrede Støv i en elegant udstyret Lejlighed, med rummelige, tæppebelagte Værelser, hvoraf det midterste, med de store, brudte Hjørnevinduer, gav Indtryk af at ligge i et Taarn.

Stuepigen var færdig med sit Arbejde. Hun lukkede Vinduerne og saa' sig prøvende om. Saa gav hun Fruens Ibenholdsskrivebord med de fine Messingbeslag endnu en Overhaling med Støvekluden, lagde flere Kokes paa Kaminen i Kabinettet og begav sig saa paa Vej til Skabværelset for at pudse Lamperne.

»Naa er det galt igen« — sa' Kokkepigen med en liden, kraftig Ho'derysten, idet hun strøg forbi hende ude i Baggangen med to Par blankpudsede Støvler i Haanden og en Herredragt, hængende over Armen. »Han gir sig, saa det er fælt aa høre paa.«

»Naadda!« — svarte Stuepigen og drejede sig hurtig om. Derpaa slap hun Dørklinken til Skabværelset og fulgte i Hælene paa Kokkepigen med Støvekluden i Haanden. Paa de bløde Filtsko listede de forsigtig nedover den smalle Gang, som løb langs med Spisestuen og Anretningsværelset. Ved Enden af denne standsede de og gav sig til at lytte udenfor en Dør.

En dump Stønnen trængte ud til dem; af og til fik de fat i Ord, der lød som Skrig af Angest eller voldsom Vrede, eller det skiftede over i en hviskende Jamren.

Og under og gennem det hele hørte de med Mellemrum en Stemme, som tyssed og bad og talte beroligende.

Kokkepigen satte varsomt Støvlerne fra sig og hængte Klæderne op paa en Knage ved Døren. Imens bøjede Stuepigen sig ned og keg ind Nøglehullet.

»Han slaar om sig med Armerne og spræller med Benene« — hviskede hun. »Jøses! der farer han endebent op i Luften.«

»Er de opstaaet?« spurgte Kokkepigen.

»Han i alt Fald ikke, Fruen kan jeg ikke se.«

»Gaa væk, la' mig!« — og Kokkepigen skubbede den anden til Side og tog Nøglehullet i Besiddelse. Lidt efter blev det stille, og Pigerne luskede tilbage til Køkkenet.

»Gud Fader ved, hvad som plager den Manden« — begyndte saa Stuepigen. »Du skal se, han gaar af med Forstanden.«

»Gaar! Jeg synes han alt er gaaen, ja, for rigtig kan han da aldrig i Verden være, slig som han gebærder sig« — var Svaret.

»Nej, en sku' jo tro det,« bemærkede Stuepigen med en grundende Mine.

»Kan én vendte and't« — satte saa Kokkepigen i. »Han, som har omgaa'tes gale Folk Dag ud og Dag ind i saa mange Herrens Aar. Og en styg Fyr skal han ossaa ha' været.«

»Stakkers Fruen, jeg vilde ikke være i hendes Klær, nej ikke for aldrig det« — sukkede Stuepigen.

»Ja, der ser de Straffen« — nikkede Kokkepigen. »Der kan aldrig være Velsignelse med at holde Galehus. Det skulde ikke undre mig, om baade Fruen og han havde faaet sig en Smæk.« Hun førte, mens hun talte, Haanden op til Panden og bankede betydningsfuldt paa den.

»Ja, men etsteds maa de jo være de gale ossaa. Hvad sku' her bli' af, hvis de fik gaa løse omkring?«

»Har de ikke Gaustad og slige Steder, som er indsat af Gud og Kongen? Naar andre befatter sig med at ha' Anstalter for dem, saa frister de Vorherre, det siger altid min Svoger, Kirkesangeren, og han har læst saa meget om de Deler.«

— Inde i Soveværelset laa Doktor Holm og Frue fremdeles i sine Sænge. Han var falden hen i Slummer efter Anfaldet og drog nu Aandedrættet dybt og roligt. Med Mellemrum fortrak hans Ansigt sig i en styg Grimace, medens Legemet rystedes som i Krampe.

Hans Kone havde løftet sig op fra Puden. Støttet paa Albuen, laa hun og betragtede sin Mand. Det lysebrune, temmelig graasprængte Haar krusede sig varmt og blødt om Tindingerne og faldt i en svær Fletning ned over Skulderen. De fyldige, tæt sammenklemte Læber var trukket ned i Mundvigerne, Brynenes Buer løftet som i Smerte, og de mørkeblaa, smuktformede Øjne stirrede med et spændt og bekymret Blik. Daggryet, der trængte ind gennem et Bobinets Rullegardin, fyldte Stuen med et blegt Lys, men fra de mørkerøde Tæpper og Sængeomhæng fik Fru Holms hvide Kinder et svagt Skær af en varmere Farvetone.

Hun tænkte paa, hvor oldingagtig affældig hendes Mand saa' ud, naar han sov. Den høje, brede Pande laa i posede Folder, Øjnene dybt indsunkne med blaasorte Omgivelser, paa de spidse Kindben sad en Mængde Rynker. Næsen var bleven saa skarp og lang, Haaret var næsten borte. Naar han laa saaledes paa Ryg, saa det ud som om hele Hodet var skaldet. Og saa dette Præg af Uro og Nag, som laa i hver eneste af Ansigtets Linjer. Dette Drag af Træthed og Græmmelse om de halvtaabne Læber. Han lignede ... nej, hun turde ikke tænke, hvad han lignede.

Hun drog et lydløst Suk, lagde sig tilbage paa Puderne og foldede Hænderne over Brystet. Hun bad. Bad, som hun hver Morgen plejede, om Kraft og Styrke til den Dag, der forestod. Men fremfor alt bad hun om Kærlighed, saa hun kunde gøre sin Pligt, ikke sukkende, men med Tak og Tro til den Gud, der havde elsket hende først og revet hende ud fra Syndens Herredømme. Som Synderinden i Evangeliet, der elskede meget, fordi hendes mange Synder var forladte, saaledes vilde ogsaa hun elske tilbage først og fremmest Gud og gennem ham sin Mand, sine Børn, ja, selv det Kors og den Tugt, som Vorherre havde hjemsøgt hende med. Da vilde alt bli' let at bære, for da skulde hun daglig smage den Fred, som overgaar al Forstand. Og saa bad hun ogsaa om Helbredelse

for sin syge Mand, at Gud for Christi Døds Skyld vilde spare ham og hende for dette forfærdelige, som saa længe havde hængt truende over dem, at han vilde gi' ham hans aandelige Sundhed tilbage og bevare hans Forstand, saa at han kunde omvende sig til Gud og bli' et af hans benaadede Børn. Og hun begyndte og endte med at minde Gud om Løftet, der var givet de troende: »Sandelig, sandelig siger jeg Eder, hvad som helst I bede Faderen om i mit Navn, det skal Eder gives.«

En Følelse af Tillid og Fortrøstning drog svalende gennem hendes Sind. Siden Lillejuleaften havde hun mærket Bedring.

Hun var vis paa det, hvor meget end Doktor Thomsen rystede paa Hodet, naar hun talte om det. Hallucinationerne, naar han om Morgenen vaagnede op af sine vilde Drømme, var jo rigtignok af samme Styrke og Varighed. Men det hun knyttede sit Haab til var, at han i alle disse Dage havde været ganske normal, naar Anfaldet var over, og ikke en eneste Gang, som saa ofte før, gaaet i Ørske op over Dagen uden at kunne gøre sig fri fra eller bli' klar over sin hallucinerede Tilstand. Naar han bare ikke gjorde det, var der jo ikke Tale om, at han kunde anses som sindsforvirret. Hallucinationer var ikke det samme som Vanvid. Det behøvede jo bare at være Resultatet af et overanstrængt Nervesystem. Derfra skrev sig ogsaa hans Pirrelighed og Heftighed. Det var Sygdommens Skyld, at han var saa vanskelig at omgaaes. Hun maatte være taalmodig og ogsaa faa Gutterne til det, især Sigurd, der var saa genstridig af Karakter.

Hver eneste Morgen i denne Tid havde hun med Angest og Spænding vogtet paa Minespillet i hans Ansigt, naar han var bleven rolig efter Paroksysmen, for at læse sig til, hvad hun havde i Vente. Og naar han saa var begyndt at tale, havde hun hver Gang set, at hun havde Ret i sin Formodning. Der havde ikke været Spor af uklare Forestillinger at mærke. Efterhaanden var saa Forvisningen om, at Gud endelig havde bønhørt hende, dalet ned over hende. Paa sine Knæ havde hun takket Gud for hans store Naade og var bleven ved med at bede og paakalde.

»Hjælp! Hjælp! lad mig være, I, Bøddeltølpere!« skreg pludselig Doktor Holm og slog fra sig med begge Arme, idet han strittede imod som én, der værgrer sig mod et voldeligt Overfald.

»I Celle! Nej, Fanden skal ta' jer. Har I da ingen Samvittighed? Gaa op til jeres eget Sted, I Blodhunde, som piner

Ofrene og ler til deres Jammer. Hjælp! Hjælp! Er der ingen, som vil være retfærdig!« Han slog og sparkede, mens Blikket flyttede sig lynsnart, ligesom hoppende i Rummet umiddelbart over hans Sæng.

Hans Kone kastede sig over ham og kæmpede for at gribe fat i hans Hænder.

»Men Carsten, kære, snille Carsten, kom til dig selv!« — bad hun med skælvende Stemme. »Du er jo hos mig, her i Sængen din. Der er ingen, som vil gøre dig noget, ingen, ingen, ingen! Du er alene med mig, hører du, Carsten!«

Hun havde faaet sin ene Haand under hans Nakke, med den anden holdt hun om hans Arm, og Ordene flød som en Strøm fra hendes Læber, de bedste og kærligste hun kunde finde.

Men han ænsede hende ikke.

Pludselig rev han sig løs og kastede sig over til den anden Side, saa at Overkroppen hang helt ude af Sængen. Han stemmede Albuen mod Gulvet, og idet han holdt den anden Arm afværgende foran Ansigtet og bøjede Hodet til Side med en Bevægelse fuld af Rædsel, vedblev han i en lav, besværgende Tone: »I skal ikke røre mig, siger jeg. I skal ikke! I er ikke værd at lægge Haand paa det hellige, ti vi, som lider, vi er hellige, og saa kalder I os vanvittige, og I, som er glade, I er som de umælende, der ikke kan lide, fordi I ikke kan tænke, og saa kaldes I kloge. Nej, siger jeg, nej!« Det sidste Ord døde hen i et langt, jamrende Raab.

Fru Holm, som var sprungen frem af Sængen, stod paa de bare Fødder og bøjede sig over ham. Hun vidste, at det ikke kunde nytte at røre ved ham, før han atter blev stille. I sin Kvide vred hun Fingrene i hverandre og flyttede sig nervøst frem og tilbage. Et Par Gange dækkede hun et Øjeblik Ansigtet med sine Hænder og bevægede Overkroppen paa en hastig, hensigtsløs Maade.

»Ser I ikke, hvad der foregaar«, — begyndte han straks efter i en forandret Tone, hæst hviskende. Han spilede Øjnene op og lod dem langsomt vandre rundt til alle Sider, som havde han hele Himmelhvælvingen over sig. »Der kommer Solen, den løber mod Jorden, se, se, se,« — han talte med en rivende Hurtighed, »dens Ild er slukt, Luften er bleven selvlysende, lige mod Jorden, ned paa den, det er Dommedag, — bom, bam, bamberam!« Det sidste lød som en dump, skurrende Skratten. I det samme faldt Hodet bagover. Han var besvimet.

Med Opbydelsen af alle sine Kræfter fik Fru Holm sin Mand løftet op fra Gulvet. Mens hun med den ene Haand støttede hans livløse Legeme op mod sit Bryst, gjorde hun med den anden Hodegærdet højere, før hun lagde ham tilbage paa Puderne. Saa stænkede hun ham med Vand og eau de cologne, gned ham under Hjærtekulen og holdt ham Naphtadraaber under Næsen. Kort efter aabnede han Øjnene, saa' sig om med et træt Blik, tog sig flere Gange til Panden og klappede tilsidst sin Hustrus kolde Kind. Saa laa han stille hen med lukkede Øjne. Af og til undslap der ham et Suk, som syntes at arbejde sig frem langt indvendig fra.

Fru Holm begyndte at klæde sig paa, mens hun hyppig skottede til sin Mand. Hun bemærkede, at hans Blik paa en spejdende Maade i ét Væk rettedes mod Døren, og at hans Fingre kramsede og kneb i Sængetæppet. Kom hun til at støde mod noget paa Vaskeservanten eller Toilettebordet, tyssede han heftig og lyttede forskræmt.

Hun vilde tale til ham, men Lyden af hendes Stemme kvaltes i Struben. Var det virkelig muligt, at han laa der og pintes videre fort af de forvirrede Fantasier, nu, han skulde været klar og rolig?

Var han da falden tilbage?

»Hvad er det, Vennen min?« fik hun tilsidst med Møje frem. »Hvorfor ser du saa mod Døren?«

»Hys!« sa' han utaalmodig og løftede Haanden. »De er der endnu, hør!« — og han blev ved at lytte anstrængt.

»Hvem er der, mener du Carsten?« spurgte hun med et sygt Smil og gik hen til Sængen.

»Hvad vil du plage mig for? De, som vilde ta' mig, naturligvis« — det kom ængstelig hviskende. Aa, men lad dem ikke slippe ind, jeg ber dig, Elise!« Han rakte Hænderne bedende op imod hende.

»Men du har jo drømt det, Carsten. Husker du ikke, at det bare er Drøm?«

»Drøm!« — han rystede mismodig paa Hodet.

»Ja vist, som saa ofte før. Du ved, du drømmer saa tydeligt. Det ta'r Tid, før du faar arbejdet dig ud af det igen. Men ikke sandt, nu vil du være flink, — nu ved du, at det er, som jeg siger?« — Hun strøg ham kærligt over Panden.

»De er derude, de lurer paa mig, jeg forsikrer dig Elise! Hør!«

»Ja, saa se selv da, Carsten« — hun fløj hen og aabnede Døren paa vid Væg. »Ikke et Menneske her.«

Der blev et dæmpet Rabalder der udenfor. Stuepigen rendte Panden mod Kokkepigen. De blankpudsede Støvler røg bortover et Stykke. Kokkepigen lod, som om det var dem, hun først nu var kommen med og havde sluppet af Vanvare; hun samlede dem sammen og satte dem hen paa sin Plads. Stuepigen gav sig med stor Iver til at rulle den lange Straamatte sammen, noget hun ellers kun gjorde Onsdag og Lørdag, naar Gangen skulde sæbevaskes.

Fru Holm kneb Læberne sammen og rødmede af Vrede.

»Hvad skal De med Matten?« spurgte hun.

»Jeg skulde feje« — kom det forfjamsket fra Stuepigen, som blev ved at gaa baglængs, foroverbøjet, rullende paa Matten.

Kokkepigen var i en Fart smuttet tilbage til Køkkenet.

Doktor Holm havde rejst sig i Sængen. Han holdt de knyttede Hænder afværgende ud foran sig. Men straks efter gled der et Udtryk af Lettelse hen over hans Træk. Rolig la' han sig tilbage paa Puderne.

»Nu da, Carsten, er du nu overbevist?« spurgte Fru Holm, da hun havde lukket Døren.

»De kommer nok igen, de Asener« — mumlede han. »Men ser du, jeg havde Ret i, at der var nogen« — han saa triumferende ud. »Mig lurer de ikke, jeg hører altfor godt.«

En Timestid senere stod Fru Holm i Spisestuen ved det dækkede Frokostbord og tragtede Kaffe.

»Ved De, om Gutterne er færdig?« spurgte hun den indtrædende Stuepige.

»Jeg skal se efter« — var Svaret.

»Bed dem saa komme og spise!«

Kort efter viste Doktor Holm sig, omhyggelig paaklædt med snehvidt Skjortebryst og det tynde, graa Haar delt i Nakken og børstet fremover mod Ørene. Han tog Plads ved Bordet og begyndte at læse i Morgenavisen.

»Har du det bedre nu, Carsten?« spurgte hans Kone.

Han gjorde en Bevægelse, som om Lyden af hendes Stemme generte ham.

»Bedre?« gentog han grættent. »Hvad mener du med det?«

»Du var jo daarlig i Morges, Carsten.«

»Lad mig være fri for dine Insinuationer.« Han saa' paa hende med et stikkende Blik. »Daarlig — ja, det er vel det, du gaar og venter paa. Du synes, jeg lever dig for længe; tænk, om du blev kvit mig!« Han rystede Hodet frem og tilbage og talte i en vrængende Tone, som om han efterabede én eller anden.

Hans Kone aabnede Læberne for at protestere, men saa tog hun sig i det og satte sig stilfærdig ned.

»Men det kan du skyde en hvid Pind efter« — vedblev han barsk, »baade du og han, Husvennen din, som du gaar og tisker med om Dagene.«

»Aa nej, Carsten, sig nu ikke sligt, du har Synd for det,« Stemmen var bedende.

»Synd for at jeg gennemskuer dig! Tror du ikke jeg forstaar, hvad han og du pønser paa? Men du kan gærne sige ham, at det nytter ikke, han venter paa dig. Du blir ikke Enke paa det første, min Mo'r.«

»Enke, — jeg! Thomsen, han er jo en gift Mand.« Hun saa hjælpeløst paa ham.

»Og ikke heller faar du mig op til Vestre Aker[1]), nej, saa pine, bitter Død! Nu bandte jeg,« og han slog i Bordet, saa Opdækningen dansede. »Gal jeg! Det skal du aldrig i Evighed faa det til.«

Fru Holm skænkede Kaffe og satte hen til ham.

»Hvor pænt dit Haar ser ud i Dag, Carsten,« sa' hun venligt, idet hun gik tilbage. »I Grunden er det endnu saa fyldigt og blankt.«

Han strøg sig varsomt med Haanden over sin tynde Frisure og lod Fingerspidserne glide ned igennem de spidsvoksende, visne Skægdusker. »Ja, det skulde jeg mene« — mumlede han fornøjet. »En har jo været en smuk Mand i sine Dage,« føjede han lidt efter til og rettede sig op med en stolt Mine.

Der hørtes Trin udenfor. Fru Holm saa' hurtig mod Døren og bed i Underlæben for at stagge sin Uro. I det samme traadte to halvvoksne Gutter ind. Det var deres eneste Børn, og der var kun ét Aar imellem dem. Det var vakre Gutter, den ældste især, som havde lyst, krøllet Haar og aabne, blaa Øjne. Han var lidt spinkel bygget, men udmærket velskabt, og hans nye mørkeblaa Bukser med Jakke og Vest af samme Stof sad saa godt

[1]) Egnen, hvor Gaustad, Sindsygeasylet, ligger.

paa hans slanke Lemmer. Den anden var mere firskaaren og havde et bredere Ansigt med brune, smilende Øjne og sort, glat Haar. De var klædt aldeles ens, naar undtages, at deres smaa, kulørte Silkeslips var af forskellig Farve. De saa' begge saa rene og soignerte ud, og deres røde Kinder og blanke Øjne fortalte om en lang Morgensøvn.

»Godmorgen, godt Nytaar!« — sa' de begge to paa én Gang, idet de satte sig til Bords.

Fru Holm ønskede dem det samme og nikkede kærligt til dem. Deres Far var opta't af Avisen og lod ikke til at bemærke dem. Begge Gutterne kastede fra Siden af et sky Blik paa ham og saa' derefter usikkert spørgende paa Mo'ren, hvorpaa de gav sig i Lag med Maaltidet.

»Naa, Gutter« — sa' Doktor Holm pludselig uden at se paa dem, »har dere sovet godt i Nat?«

»Ja Tak, Papa!« svarte de i Munden paa hinanden.

Det var tydeligt af deres Bevægelser, at de var bange for at gøre Støj. Naar de satte Koppen fra sig, skete det varsomt og sagte, og naar de bad Mo'ren række sig et eller andet, var det med dæmpet Stemme.

Alligevel var den ældste uheldig og kom til at vælte sin Mælkekaffe ud over Dugen med et Rabalder, saa de alle fo'r sammen. Han blev bleg i Kinderne og sendte sin Mo'r et hurtigt Blik.

»Hvad skal det bety, at du griser saaledes til, Gut!« fo'r Doktor Holm op og betragtede ham bistert.

Gutten blev siddende ubevægelig uden at svare.

»Han kunde ikke hjælpe det, Papa« — det var den yngste, som talte; Stemmen var lav, næsten hviskende.

»Hold Mund, Magnus! Hvem taler til dig?«

Der blev et Par Sekunders Dødsstilhed. Fru Holm la' sin Serviette over det vaade Sted paa Dugen, tog Koppen og fyldte den paany.

»Vil du svare, Sigurd!« tordnede Doktor Holm. »Hvad skal det bety? spør jeg.«

Gutten rørte sig fremdeles ikke. Haanden laa endnu paa den Plet, hvor den var sunken ned, da han tabte Koppen. Af og til blinkede han nervøst med Øjnene.

»Saa svar dog, Sigurd« — hviskede Fru Holm, idet hun bøjede sig ned og lod, som hun tog noget op fra Gulvet.

»Jeg kom til« — sa' nu Sigurd med en underlig tør Stemme og saa' et Øjeblik hen paa sin Far.

»Kom til« — hærmed Faren. »Har du Lov at komme til, du? Hvad sidder du der og glaner for? Jeg skal lære dig, din trodsige Kanalje!« Han tog fat i hans Øreflip og kneb og sled i den af al sin Kraft.

Magnus løftede begge sine Hænder med et halvkvalt Raab, som vilde han gribe om Fa'rens Arm. Hver Nerve i hans Ansigt sitrede. Men Sigurd fortrak ikke en Mine. Han pressede Læberne sammen og gjorde ikke Spor af Modstand. Viljeløst lod han sit Hode skakes frem og tilbage under Fa'rens arrige Tag. Fru Holm skjulte sit Ansigt i Hænderne uden at gi' en Lyd fra sig.

»Du skylder din Fa'r Respekt, ved du det?« sa' saa Doktor Holm og slap endelig Øreflippen.

»Har du ikke lært, at du skal hædre din Fa'r og Mo'r, hva'?« Han talte i Præketone. »Staar der ikke skrevet, at du bli'r forbandet, hvis du ikke gør det, hva'? Kan du ikke din Børnelærdom, Gut, hva'? Vil du ikke med det gode, saa faar du Prygl, til du vil. Forstaar du det, hva'? Jeg skal pille Trodsen ud af dig. La' bli' at sidde og stir!« Stemmen slog pludselig over i et Komandobrøl, der bragte Fru Holm og Gutterne til at hoppe paa Stolene. »En slig Uforskammethed!«

Sigurd rørte ikke mere ved Maden. Koppens Indhold blev staaende uænset. Han saa' ret frem for sig. Omkring Munden laa der et Udtryk af tilbagetrængt Forbitrelse, maaske ogsaa af Smerte. Blikket var haardt, Brynene trukket op i Haan. Al Farve var vegen fra hans Ansigt. Ørelappen var rød som dryppende Blod.

Magnus, der sad lige overfor ham, havde Møje med at faa Resten af Ægget og Franskbrødet i sig. Det bævede om Mundvigerne, og hans Øjne fyldtes stadig med Vand. Men han lod, som han ikke mærkede det. Ganske langsomt løb Taarerne over Kinderne og dryppede fra Hagen ned paa hans Trøjeopslag.

Saa rejste Holm sig og gik ind i Værelset ved Siden af.

»Stakkels Sigurd« — sa' Fru Holm og vilde stryge ham over Haaret, men han trak sig bort med et Anstrøg af Uvilje og gik hen til Hjørnesofaen.

»Hvorledes du kan være, Sigurd! — Du er da ikke sint paa mig, vel?« Hun saa' bedrøvet paa ham.

»N—e—j da« — svarte han trævent og lod sig glide ned i Sofaen.

Magnus havde i al Hemmelighed tørret sine Øjne. »Tak for Ma—hm,« han maatte hoste for at faa Maalet op. »Tak for Maden, Mama« — Stemmen var lidt fugtig.

Fru Holm tog ham ind til sig og kyssede ham paa Kinden.

Saa gik hun ud med Blomstersprøjten efter Vand til Planterne.

»Det er virkelig stygt af dig, Sigurd« — begyndte Magnus formanende. »Være slig mod Mama.«

Sigurd gav en arrig Lyd ifra sig, aabnede en Bog, som laa paa Bordet og gav sig til at læse.

»Ja, er det ikke sandt kanske?« — Magnus gik tæt hen til ham. »Du, du, du!« — han puffede til ham for hvert Ord. »Værs go', svar, om det ikke er sandt?«

»Kan jeg ikke faa Fred for dig, Gut!« Sigurd røg op med et Hvæs som af en Kat. »Hvad er det, du staar og ævler for?« Han gik rundt om Bordet og tog Plads i det andet Sofahjørne, hvor han atter fordybede sig i Bogen.

»Sinnetag, Vigtigper, Krudtkærring« — Døren gik op og Stuepigen kom for at ta' af Bordet. Da hun var vel ude igen med det fuldt besatte Bræt, begyndte Magnus, hvor han slap.

»Sinnetag, Ilskekop, Særgris, fy for en Skam, fy for en Skam!« Han stod og pegte Fingre ad ham.

»Højre eller venstre, Gutter?« lød det pludselig bag ved dem. I den aabne Dør stod deres Far og strakte sine tæt lukkede Hænder frem imod dem.

»Venstre« — sa' Magnus efter at ha' betænkt sig lidt.

»Nej, ikke den Gang« — Holm aabnede Haanden og lod ham se, at den var tom. Saa skjulte han Hænderne paa Ryggen og foretog et Par Ombytninger af Indholdet.

»Om igen« — sa' han saa. »Højre eller venstre?«

Magnus var kommen i Humør igen. Han fulgte Fa'rens Bevægelser med en spændt og fornøjet Mine.

»Den!« raabte han og slog et Klask paa den anden Haand.

Doktor Holm kasted Overkroppen bagover med en Grimace, som skulde udtrykke den højeste Overraskelse. »Se mig til den Fulassen! Og jeg, som tænkte, jeg skulde narre ham.«

Magnus slog sig paa Knæerne og lo af Glæde.

»Ja, Gevinsten gir du vel mig?« — spurgte Holm og lod, som om han vilde stikke Pengene til sig. Men Magnus fo'r ind paa ham og vristede dem fra ham under høj Latter.

»Nu du, Sigurd! Lad os nu se, hvad Held du har.« Doktor Holm tog sin Portemonnæ frem.

Sigurd havde iagttaget sin Fa'rs Adfærd med et koldt, kritiserende Blik. Han kunde mindst af alt fordrage, naar han gav sig til at gøre Narrestreger med dem. Hvordan han end havde baaret sig ad i Forvejen, saa skulde de komme logrende som Hunde, saa snart han bare fløjtede. Det vilde han ikke, ikke om han saa blev slaa't ihjel for det. Naar han var bleven forurettet, saa vilde han ogsaa ha' Lov til at være det.

»Nej Tak, Papa, jeg vil ikke« — svarte han med en let Dirren i Stemmen, idet han rejste sig.

»Snak med dig, Gut, kom nu bare, naar din Fa'r vil være saa snil!«

»Jeg har ikke Lyst.« Det kom saa kort og spinkelt, men der var noget staalsat i Maaden.

Magnus sneg sig tæt forbi ham. »Gør det da!« hviskede han.

»Ja, du er nu altid dig selv lig! Bestandig saa venlig, saa imødekommende, saa tækkelig« — vrængede Doktor Holm. »Hva', ikke sandt, at det er du?«

Sigurd gav intet Svar, bare stod og saa' ham stift ind i Øjnene.

»Hvor det maa være hyggelig at være saa elskværdig. Hva', synes du ikke, det er hyggeligt?«

»Aa—h — jo« svarte Sigurd ligegyldig, idet hans Overlæbe krusede sig haanlig, og Øjnene skød et koldt Blink.

»Tværdriver!« skreg Holm ude af sig selv. »Din uforskammende Slubbert!« Og Slagene faldt susende paa Guttens Øren og Hode.

»Aa nej, ikke slaa ham, ikke gør det, søde, snille Papa!« — jamrede Magnus, der løb til og trak ham i Frakken.

Instinktmæssig havde Sigurd først løftet Armene op som et Skjold foran Ansigtet, men i næste Nu greb han sig med begge Hænder om Hodet og tog med bøjet Nakke og ganske stum mod Pryglene.

»Han ærgrer Livet af mig, den Gutten« — stønned Doktor Holm, da han var træt af at slaa. »Aldrig kan han være ordentlig.« Derpaa forlod han Stuen og slog Døren haardt i efter sig.

Aldrig saa snart var han borte, før Sigurd sprang frem over Gulvet med et Ansigt, der var fordrejet af Lidenskab. Foran Døren, hvorigennem Holm var gaaet, stod han stille og trampede som en afsindig. I en rivende Fart og tænderskærende, gav han fra sig en Masse helt eller halvt uforstaaelige Skældsord, medens Taarerne formelig styrtede frem af hans Øjne

»Jeg tror min Sandten, du er bleven gal, Sigurd,« udbrød Magnus, der saa' til i nogen Afstand, maabende af Forskrækkelse. Da Sigurd havde raset fra sig, tørrede han omhyggelig sit Ansigt, stak Hænderne paa Ryggen og gav sig til at vandre langsomt op og ned ad Gulvet. Magnus fulgte ham med Øjnene. Efterhaanden, da han saa', at Sigurd var bleven rolig, fortog Forskrækkelsen sig. Pludselig brast han i Latter. Sigurd standsede et Øjeblik og tilkastede ham et biskt Blik, hvorpaa han atter fortsatte sin Marsch. Magnus lo stedse mere og mere. »Hvalp!« hvæste Sigurd, tog ham om Nakken og drog ham mod Udgangsdøren.

»Slip mig, vil du slippe mig!« skreg Magnus og stred imod.

Med en kraftig Anstrængelse fik han slidt sig løs og flygtede opover igen. Sigurd fo'r efter og fik atter fat i ham.

»Pas dig bare, eller vil du jeg skal hyle, saa Papa hører det? Kan du ikke vare i Fred med dig, Sigurd« — kom det straks efter mæglende, som angrede han Trudslen med Fa'ren.

»Ja, vil du la' bli' at le?« spurgte Sigurd befalende.

»Ja, vil du ud og age Kælkebakke, da?« foreslog Magnus.

Sigurd drejede sig om paa Hælen uden at svare, lod sig glide ned i Sofaen og tog atter fat paa sin Læsning.

Men Magnus gav sig ikke.

»Kan du'ke komme ud og age Kælkebakke? Du, du, kan du'ke? Det er lumpent af dig. Kan du'ke komme ud og age Kælkebakke, du, du, du?« Og han trak ham i Trøjeærmet og gentog det samme op igen og op igen i et Kør.

»Hold Mund!« raabte pludselig Sigurd. Det kom med slig Kraft og var ledsaget af saa haardt et Spark i Gulvet, at Magnus fo'r i Vejret. I det samme kom Fru Holm ind.

»Nej fy, Sigurd — siger du hold Mund til din Bro'r?«

»Han plager mig« — var det korte Svar.

»Plager ham, nej, hør for en Vigtigper! Jeg bare ber ham komme ud og age Kælkebakke.«

»Det synes jeg virkelig du skulde, Sigurd« — sa' Fru Holm opmuntrende. »Nu er det dog ble't for sent til at gaa i Kirke.«

»Jeg læser« — svarte Sigurd afgørende.

»Ja, i Regnebogen« — lo Magnus. »Tænk dig til, Bohrs Regnebog! Det er bare for at trodse.«

»Du vil ha' godt af at komme ud« — vedblev Fru Holm. »Vejret er saa pænt, og Føret maa være brilliant.« Hun saa' gennem Vinduet ud paa Gaden.

»Hører du nu, hvad Mama siger, du, du, du! Vil du ikke gøre det, naar Mama siger det engang?« Han blev ved og blev ved og forsøgte ihærdig at puffe Sigurds Albu udenfor Bordkanten. Sigurd sad med Haanden under Kinden og Øjnene i Bogen, tilsyneladende uden at ænse, hvad der foregik. Men med ét fik Magnus et Stød, saa han fløj baglængs hen ad Gulvet, ledsaget af disse Ord: »Hvis du ikke nu holder Fred, saa faar du Prygl, saa meget du ved det.«

»Fy, skam dig, Sigurd! Hvor kan du være saa uskikkelig mod din eneste Bror paa en Nytaarsdag?« Fru Holms Tone var strængt tilrettevisende.

»Hvorfor kan han ikke la' mig være da?«

»Jeg bare ber ham komme ud og age Kælkebakke, jeg« — sa' Magnus og saa højst uskyldig ud.

»A—a, ti stille med dig! Du er saa slu, at det er en Gru, du ved, jeg bli'r sint, og derfor gør du det.« Han stødte Ordene dæmpet frem paa en indædt, forbitret Maade, og samtidig fo'r hans knyttede Næve med en hurtig Bevægelse hen imod Magnus' Ansigt.

»Nej, hør, ved du hvad, dette gaar for vidt, Sigurd!« udbrød Fru Holm opbragt. »Jeg tror, det er bedst, du gaar ind paa jeres Værelse, indtil du bli'r snil igen.« Og hun tog ham i Armen og førte ham bort over Gulvet.

Han gjorde sig løs med et iltert Ryk.

»Jeg kan godt gaa alene« — sa' han i en stram Tone og gik ud med afmaalte Skridt.

»Jeg vil dog se efter, om der er gjort i Stand derinde« — mumlede Fru Holm og fulgte efter.

Da Magnus blev alene, grebes han af et Slags Anger, som han søgte at fordrive ved at gennemgaa i Hukommelsen hvad han havde sagt, og hvad Sigurd havde sagt, hvorefter han følte sig beroliget med Hensyn til sin egen Opførsel. Alligevel kunde han ikke værge sig for en vag Fornemmelse af Skamfuldhed. For at

adsprede sig tog han op sin Portemonnai og gav sig til at tælle de Smaapenge, Fa'ren havde gi't ham.

Sigurd gik imidlertid ind paa sit og Broderens fælles Soveværelse, satte sig rolig ned ved Bordet foran Vinduet og stirrede ud paa Gaardspladsens sortegraa Murvægge. Som han sad der med Hodet stærkt paa skæve og Kinden støttet i Haanden, saa' han uhyre melankolsk ud. Ophidselsen fra før var borte, og hvert et Træk i hans Ansigt var ligesom gaat til Hvile i en forstenet Bedøvelse.

Fru Holm lagde nogle Kokes paa Kakkelovnen. Saa stillede hun sig op ved Vinduet og betragtede Sigurd. Han flyttede ikke Blikket, og ikke en Muskel i hans Ansigt forraadte, at han mærkede det. Hun korsede Armene paa Brystet og lod sine Øjne ufravendt hvile paa ham. Hun vilde bringe ham til at se paa sig. Men det nyttede ikke.

»Skal du ikke ta' dig en Bog og læse i?« spurgte hun tilsidst.

»Nej,« svarte han fremdeles ubevægelig.

»Hvad vil du da bestille paa, mens du sidder her?«

»Kede mig« — sa' han tonløst.

Fru Holm stod endnu lidt og saa' paa ham. Saa gik hun fra ham.

Der var ingenting Sigurd vidste saa vel, hvad var, som det at kede sig. Det kunde komme pludselig over ham, naar han holdt paa at læse Lektier, naar han legte med Magnus, eller naar han i Timerne sad paa Skolebænken. Og det var ikke nogen almindelig Kedsomhed, men en Kedsomhed, som gnavede og grov i hans Indre, saa han undertiden havde Trang at lægge sig plat ned paa Gulvet og hyle. Men saa snart han i Tankerne havde foreta't Eksperimentet, havde han ikke Lyst til det heller. Ikke til det engang. Aa dette at ikke ha' Lyst til det værdige Gran! Og saa sa' de, at Livslede var noget, som Børn ikke kendte til. Ja, de sa' nu saa meget Sludder, de voksne, og saa var de saa uretfærdige og saa væmmelige, han hadede dem allesammen, nej, ikke sin Mo'r alligevel, skøndt hun kunde være bra lej hun ogsaa undertiden. Det var bare, naar han legte »Indianere« nede paa Kontraskæret, at han rigtig morede sig, jo, ogsaa paa Ballerne og paa Langski for Resten — aaja, Skøjte-Is og Kælkebakke var jo heller ikke saa værst. Men alt som var Moro, stod saa kort paa, og saa var det op i det samme igen.

Hvis han bare havde været født i en anden Tid, den Gang der var Helter og Kæmper, i Vikingeperioden f. Eks., det vilde været Liv, det. Nu var der ingen Helter mere, og derfor var det saa kedeligt at leve. Eller hvis han havde haft en anden til Fa'r, for hans var ikke som de Fædre, Kammeraterne havde, og han kunde ikke forstaa sig paa sin Mo'r, som havde ta't ham til Mand og havde villet ha' Børn med ham — ish, uf! Der var mange rare Grejer i Verden.

»Hvad var det, som gik af Sigurd, hvorledes kom det?« spurgte Fru Holm Magnus, idet hun traadte ind i Spisestuen.

Saa fortalte Magnus om Pengene og Pryglene, og hvad der videre var forefaldet.

»Stakkels Sigurd, fik han nu Bank igen,« mumlede hun. »Det er ikke godt at være ham heller. Men han er nu ogsaa saa stædig.«

»Ja, og var det vel ikke stygt af Sigurd, at han ikke vilde age Kælkebakke, Mama?«

»Aajo, vist var det, men derfor behøver jo ikke du ogsaa at sidde inde og surmule.«

»Jo, for Kælken er saa tung at dra, opover alene, og saa desuden er det ingen Moro, naar Sigurd ikke er med.«

»Du kan jo hente Casper eller faa fat paa Portnerens Anton.«

»Ja, Anton! Han er saa kæk at ha' med« — raabte Magnus glad, og i et Par Spring var han ude af Døren.

Fru Holm gik ind i Dagligstuen. Gennem den portierebehængte Dør, der førte til Holms Værelse, saa' hun sin Mand sidde tilbagelænet paa en Stol. Hænderne hang løst ned og Munden var halvaaben.

»Skal jeg læse Prækenen for dig, Carsten?« spurgte hun, staaende i Døren.

Han trak nogle Rynker paa den ene Side af Næsen og rystede svagt paa Hodet.

»Kanske det kunde gøre dig godt,« vedblev hun. »Lad os prøve.«

»Nej« — svarte han uden at forandre Stilling.

»Lad os søge Trøst og Hjælp der, hvor den ene er at finde. Aa, hvis du vilde bede, Carsten!«

»Trøst« — gentog han og rettede sig op. »For mig er der ingen Trøst. Jeg er et ulykkeligt Menneske, plaget og forfulgt

paa alle Kanter. Min Kone ønsker Livet af mig« — Stemmen var klynkende — »mine Venner snur mig Ryggen, mine Børn forhaaner mig. Du, den Sigurd,« — han fo'r op med Pilhast og stillede sig foran hende, — »det er en ondskabsfuld Gut.«

»Nej, men han er bange for dig, Carsten.«

»Bange for mig! Jeg, den snilleste og kærligste Fa'r, der kan tænkes. Men naturligvis, jeg mishandler ham vel, aajo, jeg véd det godt, nu skal det hedde sig, at jeg mishandler ham.«

»Aa nej da, Carsten, men du misforstaar ham. Han er indesluttet og faamælt, og saa tror du, det er Trods.«

»Tænke sig, mishandler ham, mit eget Kød og Blod!« Han knyttede Hænderne, holdt dem op ved Siden af Ørene og rystede dem heftig frem og tilbage. »De sa' ogsaa, at jeg mishandlede de gale, at jeg sultede dem, og det var vel sandt, det ogsaa, kan jeg tænke?« Han begyndte at fare op og ned ad Gulvet.

Hun vendte sig stille fra ham og gik tøvende, ligesom ræd for, at han skulde mærke det, hen til Bogskabet, hvorfra hun udtog Birkedals Prækenbog.

Han fulgte efter hende, rev Bogen ud af hendes Haand og slængte den paa Bordet.

»Hvad skal det Sludder til!« sa' han vredt, »Vil du kanske læse din Samvittighed i Søvn? Men bild dig bare ikke ind, at det vil lykkes dig, ja, for det er din Skyld altsammen!«

Hun holdt Hænderne for Øjnene og virrede sagte med Hodet.

»Hvis ikke du havde bedraget mig — hvad, vil du nægte det?« raabte han med et Sæt. »Du har været en forfløjen Taske, jo, du har! du har! du har haft Elskere, som du har staaet og kysset bag Dørene, — saa vilde jeg aldrig faa't Sygdommen igen. Din Skyld var det ogsaa, at jeg maatte sælge min Forretning. Jeg drev Aager med de gale, sa' de, og jeg gjorde det, jeg gjorde det! Jeg pinte og persede disse fattige Syndere, til de havde betalt mig den sidste Hvid« — han vrængte det hvide af Øjnene ud. »Jeg sugede Tusend paa Tusend ud af deres Elendighed. Og hvorfor? Fordi min Kone aldrig fik nok til sine Dragter og Fester. Forbandet være den Dag, du blev min Hustru! Forbandet være den syndige Kærlighed, jeg bar til dig,« han hævede truende Haanden. »Hvorfor tog du mig, naar du ikke elskede mig? Hvad vilde du med mig?« Han var faret ind paa hende og stod og rystede hende i Skulderen.

»Jeg elskede dig, Carsten. Ved Gud, jeg elskede dig.«

»Du lyver!« skreg han. Han slap hende pludselig og begyndte at drive paa Gulvet.

»Du taler afsindigt, Carsten, du dræber mig paa denne Maade.«

»Afsindigt« — snerrede han. »Er det mig, du siger er afsindig? Det er en Helvedes Løgn, den største Bagvaskelse, der nogensinde er slynget ud efter en hæderlig Mand. Men bi du bare, jeg skal vise dig, at jeg ikke er afsindig. Bi nu, til min store Bog er færdig.«

Hun sank om paa en Stol og begyndte at græde.

Han stillede sig op mod Væggen med Hænderne paa Ryggen og saa' paa hende. Lidt efter lidt formildedes hans Mine. Øjnene fik et smerteligt, dybt bekymret Udtryk, Mundmusklerne begyndte at skælve, og tilsidst var hele Ansigtet fortrukken i en ynkelig Grimace. Han tog sig flere Gange til Panden og vred stille Hænderne. Saa gik han hen til hende, sank paa Knæ, lagde Hodet i hendes Skød og hulkede. Hun strøg ham over Nakken og tyssede paa ham.

»Rejs dig op, Carsten!« — bad hun. »Du maa ikke ligge saaledes.«

Han kom sig langsomt paa Benene.

»Kys mig!« — sa' han, og der kom pludselig et lystent Smil om hans Læber. Han lagde Armene om hendes Liv og drog hende til sig.

Hun adlød med en Gysen. Han trak hende ind i den anden Stue, fik hende ned paa Sofaen og begyndte at kærtegne hende med ubændig Vildskab. Tungen hang ham ud af Munden, og han udstødte en knurrende, dyreagtig Lyd. Disse Paroksysmer af Kælenskab, som han undertiden fik over sig, var hende det værste af alt. Vejret forgik hende under hans knugende Favntag og brutale Gramserier, men hun gjorde aldrig nogen Modstand. Hun tog det som hørende med til det Kors, Gud havde lagt paa hendes Skuldre, og som hun havde gjort sig til Opgave at bære uden at klage. Naar han saa havde raset fra sig, kunde hun alligevel ikke værge sig for en Følelse af Skamfuldhed og Afsky. Det syntes hende, at hun havde været Genstand for et Slags Voldtægt. Men det vidste hun var syndige Tanker, som hun skulde forjage ved Bøn.

En Stund efter sad hun med Albuen paa Bordet og Haanden skyggende for Øjnene og læste i Prækenbogen. Men hun vendte

ikke Bladet, skøndt hun for længe siden maatte være kommen til Ende med Siden. Blikket hang stift og dødt ved Bogstaverne, og Ordene fik ingen Mening for hende.

Doktor Holm laa paa Sofaen inde hos sig selv. Hun havde bredt et Slumretæppe over ham og haabet, han skulde falde i Søvn. Men efter nogle Minutters Forløb hørte hun ham fare op. Gennem Haandens skilte Fingre saa' hun ham gaa op og ned, snakkende og gestikulerende. Af og til stod han stille og saa' ud, som han holdt et Foredrag til en stor Forsamling. Naar han gik saaledes, vidste hun, at hans Forstand var helt og holdent omtaaget.

Saa med ét kom han farende gennem Stuen, hvor hun sad, og gik med stor Hast ud i Entréen.

»Hvor skal du hen, Carsten?« raabte hun efter ham.

»Paa Nytaarsvisiter« — svarte han tilbage gennem den aabne Dør med en forceret Munterhed i Stemmen.

Hun rejste sig ganske bestyrtet. »Men til hvem da, Carsten?«

»Til forskellige« — han stod og børstede sin høje Hat. »Enhver betydelig Samfundsborger skylder at gøre Honnørs hos Autoriteterne, dem der staar i Spidsen for Statsstyrelsen, som Biskoppen, Hofmarskalken, Arméens Øverstbefalende og Statsraadets Medlemmer.«

»Men det plejer du jo ikke, Carsten, og du kender dem jo heller ikke.«

»J e g, ikke kender!« — han slog sin Haandflade mod Frakkebrystet. »Jeg kender alle dem jeg vil kende, og alle kender mig. Du husker nok ikke, at jeg er paa Veje til at bli' verdensberømt.«

Hun stod og overvejede aldeles fortvivlet. At faa ham snakket fra det, vidste hun ikke var at tænke paa, og la' ham gaa ud, slig som han var stelt i Dag. ...

»Lad mig gaa med dig, Carsten!« — sa' hun saa rolig som muligt. »Jeg trænger saa til Luft.«

»Umuligt! Paa officielle Visiter gaar det ikke an at ta' Damer med. Vidste du ikke det, Vennen min?« Han saa' paa hende med et medlidende Smil.

Der var ingenting at stille op. Hun maatte la' ham gaa og lade som intet. Kanske vilde han alligevel klare sig bedre end venteligt. Undertiden, naar han kom mellem fremmede, kunde han jo

opføre sig aldeles som et andet Menneske. Og kanske blev han slet ikke modtaget, men fik bare levere Kort.

Hun saa' gennem Vinduet efter ham. Der gik han strunk ned ad Gaden, støttet til sin sølvknappede Stok. Den venstre Arm bevægede han frem og tilbage paa en egen, taktfast Maade, Hodet tilbagekastet, Ryggen vuggende ganske svagt i Hofterne. Saa drejede han om Hjørnet og forsvandt. Med et dybt Suk gled hun ned i en Lænestol, lagde sig bagover og lukkede Øjnene.

* * *

Hendes Ungdom var gaat hen i Tant og Fjas. Fra sit sekstende Aar, da hun blev konfirmeret, havde hun været meget med. Hun havde haft en Del Forelskelser af dem, som varer højst 14 Dage. Saa var hun bleven ræd for sit flygtige Sind og havde foresat sig at faa en ordentlig Kærlighed. Hun havde læst noget om, at den, som vil vinde en Menneskesjæl, maa udlevere sin egen, og siden da begyndte hun at gi' sig mere hen i Væsen og Samtale, naar hun traf en Herre, hun syntes om. Men det gik ikke, som hun tænkte. Mændenes Kur blev saa altfor paagaaende. De havde tilladt sig Friheder, som havde oprørt og skræmt hende, og naar hun saa trak sig tilbage i Skræk over sig selv, fordi Fejlen dog maatte stikke hos hende, havde det vist sig, at de ingenting vilde hende. Gang efter Gang havde hun foresat sig at være forsigtigere ved næste Lejlighed, men altid var det endt paa samme Maade. Da hun var tyve Aar gammel, sa' hun sig selv, at nu endelig var hun bleven voksen. Hun havde lært at foragte Kærligheden. Ingen skulde bilde hende ind, at alt det var andet end Pøjt. Hendes Væsen blev afværgende og angribende. Hendes Sind samlede sig om dette ene, at være paa sin Post. Hendes Mo'r, som før havde bebrejdet hende, at der var noget udfordrende i hendes Maade at være paa overfor Herrerne, skændte nu, fordi hun var fornærmelig afvisende. Alt som Tiden gik, gled hun over i en Art velvillig Ligegyldighed. Ved fireogtyve Aars Alderen troede hun sig udslukt og færdig.

Saa var det, at hun stødte paa Holm. Hun vidste akurat om ham, at han som ung Student havde været Patient paa et Galehus i Slesvig et halvt Aars Tid, at han havde ta't medicinsk Embedseksamen med Laud, at han nu var Reservelæge paa Gaustad, og at man sa' om ham, at han havde ført et vildt Liv.

Hun traf ham af og til i en af sine Veninders Hjem. En Gang i et Aftenselskab havde man efter Bordet siddet og talt om en midaldrende Læge, der nylig havde giftet sig med en Pige paa 19 Aar. Man beklagede hende og sa', det var Synd, hun skulde kaste sig bort til slig en galvgammel Roué. Holm forsvarte ham og mente, at der fra hans Side intet var i Vejen for, at Ægteskabet kunde bli' lykkeligt. En af Fruerne havde slaat Rynker paa Næsen og mumlet noget om en Fyr med den Fortid. »Men, du gode Gud, han elsker hende jo!« havde saa Holm raabt. »Ja vist, ja, det har han gjort med saa mange,« havde saa Damen ta't til Genmæle, »og desuden, De tror da vel ikke, at saadan en smule Kærlighed skal kunne gøre et Menneske til en anden?« »Jo undskyld, Frue, det er netop hvad jeg tror,« havde saa Holm forsikret. »Kærligheden er den Livets Ild, der renser og genføder, ja, se De blot, jeg spøger ikke; her er ikke Tale om værdige eller uværdige, naar Kærligheden træffer deres Hjærter, saa er de udvalgte og frelste.«

Hans Ord havde haft en egen, halvt forbløffende, halvt betagende Virkning. Et Par ganske unge Piger forsøgte at trække paa Smilebaandet med et forlegent eller fnisefærdigt Udtryk, men hun, som senere blev hans Hustru, følte sig til Mode, som om der var gaat en elektrisk Rystelse igennem hende. Hendes Øjne havde ufravendt hvilet paa ham, mens han talte. Da han sluttede, saa' han hen paa hende med et Blik saa ømt og straalende og hengivelsesfuldt, at der gød sig ud over hende som et Bad af varme Straaler. Uden at røre sig lukkede hun et Øjeblik Øjnene. Hun var blændet som ved Glansen af noget, hun vilde kalde for en Aabenbaring. I samme Nu vidste hun, baade at hun elskede ham, og at hun var genelsket. Dette var Kærligheden, saaledes maatte den komme over et Menneske. Om Aftenen, da hun klædte sig af, brast hun i Graad foran Spejlet og lovede sig selv i dyre Ord, at ham eller ingen vilde hun gi' sit Liv. Og da hun saa blev forlovet med ham — den Tilstand af Lykke! Om sligt havde hun aldrig drømt. Og det var hende, som havde lad't haant om Kærligheden! Nu havde hun følt dens undergørende Magt. Den havde forvandlet hende. Hun var bleven god, helt igennem god. Da hun gik til Konfirmation, havde Præsten talt saa meget om det at fødes paany. Nu vidste hun, hvad det betød. Til Tider følte hun sig løftet af en overstrømmende Taknemmelighedsfølelse; hun maatte knæle og græde af Glæde. Hvad kom det hende

ved, at hendes Forældre havde imod Forlovelsen, at de sa', han var for gammel, og at der var Sindssygdom i hans Slægt, at de overhodet ikke syntes om ham.

Hun elskede, elskede ham. Ved at gi' hende sin Kærlighed havde han udløst hende fra den Skintilværelse, hvori hun havde levet uden at vide det, og draget hende over i en Verden, hvor der var Liv i Stedet for Tomhed, Glæde i Stedet for Mismod, Fylde i Stedet for Goldhed.

Saa blev hun gift og levede et Aar i den fuldstændigste Lykke. Men saa hændte det utrolige, at hendes Mand, samtidig med at hun ikke kunde mærke det mindste Spor af Forandring i hans Kærlighed til hende, var forelsket i hendes bedste Veninde og endog stod i Forhold til hende. Ved et af disse Puds, som Skæbnen undertiden synes at more sig med at spille Menneskene, var hun kommen efter det. Hun havde ligget paa Landet nede ved Drøbak for at bade i Sommermaanederne; der var ogsaa den omtalte Veninde, som for Resten tog til Byen i Ærinder hveranden eller tredje Dag. Hendes Mand besøgte hende en Gang om Ugen. Saa fik hun en Dag et Brev fra ham adresseret til hende, men skrevet til Veninden. Det Brev, hun skulde haft, havde saa Veninden faat.

Ved denne Opdagelse følte hun sig som ramt af Lynild. Fodfæstet under hende reves bort med det samme. Længe efter havde hun Fornemmelsen af at hænge løst i Luften midt ude i tomme Rummet, uden saa meget som et Straa at gribe efter, eller en Fodsbred Jord at redde sig over paa. Hvad hun havde lidt i den Tid, som paafulgte, taalte hun aldrig siden at tænke paa. Alt løb i ét for hende. Der var ikke mere Forskel paa godt eller ondt, Ret eller Uret. Det hele var en eneste Masse af Modbydelighed og Meningsløshed. Og saa den sviende Bitterhed i Sjælen over at han havde forraadt hende.

Senere hen da Veninden var bleven gift i en anden By, og hendes Mand havde været utrættelig i sine Bestræbelser for at genoprette Skaden, havde hun forsøgt at lappe sammen paa sin ødelagte Kærlighed. I enkelte Stunder troede hun ogsaa, det var lykkedes, men naar saa den, ved kunstige Midler skabte Stemning tabte sig, kendte hun sig haabløs som en vildfarende Ørkenvandrer. Tilliden var borte, og ikke for al Verdens Skatte lod den sig købe tilbage. Det, der havde gi't deres Forhold dets Ynde og Glans, eksisterte ikke mere for hende. Hun var bleven til en

ganske almindelig gift Kone, en af de mange, der bliver ved at leve i Ægteskab med sin utro Mand. — Efterhaanden vænnede hun sig dog til at ta' Sagen roligt. Det var uforsvarligt og dumt at sætte hele sin Sjæl ind i et enkelt Forhold. Tilværelsen var nu en Gang ikke saaledes beskaffen, at den honorerte de hele Fordringer. Det gjaldt at sætte Foden paa Nakken af Livet, at ikke Livet skulde komme med sin Fod og sætte den paa Nakken af os. Hun fik det med at spotte over alt og være lige glad ved, hvad hun saa hørte, og hvad der saa foregik. »Det er ingen Sag at forme sig om, bare en ved, hvordan de vil ha' det« — havde hun ofte sagt i den Periode. Hun vidste med sig selv, at hendes Sjæl var bleven kold og fræk, og at hun følte og tænkte som en, for hvem intet er helligt, men hun syntes slet ikke, at hun fandt sig ilde ved det, tværtom hun trivedes saaledes.

Sit første Barn fik hun to Aar efter hin Sommer i Drøbak. Hun havde ventet sig saa meget af dets Fødsel; i Moderglæden vilde der være Erstatning at finde for det Skibbrud, hun havde lidt paa sit Liv. Naar hun havde sit Barn paa Skødet, vilde hun være rig nok til ikke at forlange mere. Men deri blev hun skuffet. Barnet fyldte hende ikke. Aldrig havde hun følt Savnet af sin tabte Kærlighed dybere, end da hun var bleven Moder til det lille Væsen, hvis Fader hun ikke mere elskede. Til Tider kunde hun slet ikke føle, at det var hendes Barn; det forekom hende saa fremmed og uvedkommende, og naar det var uroligt om Nætterne og hun vaagnede ved at høre det skrige i Værelset ved Siden af, hvor det laa med Barnepigen, kunde hun bli' ærgerlig over at faa sin Søvn spoleret. Bagefter græd hun saa ofte Selvanklagelsens bitre Taarer, fordi hun ikke havde Moderkærlighed nok. — Da det andet Barn kom, gik det hende ligedan, men da var det ikke noget nyt, og hun tog det, som det skulde saa være.

Paa den Tid var det at hendes Mand rejste til en af Vestlandets Byer for at undersøge Forholdene og om muligt oprette en privat Sindssygeanstalt der. Planen lykkedes over Forventning. Ejendommen, han havde set averteret til Salgs, egnede sig fortrinlig til Øjemedet, og den Pengesum, man fordrede udbetalt, var netop hvad han kunde disponere over. Han søgte straks Afsked fra sin Stilling paa Gaustad og kunde allerede efter et halvt Aars Forløb skrive til sin Hustru, at alt var beredt til hendes og Børnenes Modtagelse.

Livet i den vestlandske By behagede hende fra først af ikke. Men lidt efter lidt blev hun draget ind i en Hvirvel af Selskabelighed og blev snart Sjælen i den Kreds, som gik for at være Byens første. Aldrig havde hun levet saa morsomme Dage. Vinteren forløb med Baller og Sammenkomster og Privatkomedier, og om Sommeren laa hun med Børnene i Hardanger og havde foruden Landlivsglæderne ogsaa den Fornøjelse at gøre Vintervennerne, der kom paa Besøg, jaloux paa de østlandske Herrebekendte, der tilbragte Sommerferierne sammesteds. Efterhaanden blev hun imidlertid inderlig træt og ked af dette Liv. Hun trak sig mere tilbage og omgikkes en Tidlang saa godt som bare nogle unge Læger, som hendes Mand var kommen i Berøring med, og som skiftedes til at være Hjælpelæger paa Anstalten.

Til alle disse Læger havde hun staaet i et intimt Venskabs og Fortroligheds Forhold, en efter en. Hun havde været meget liberal i Retning af de Friheder, hun gav dem Lov at ta' sig ligeoverfor hende. Alle de Smaatilnærmelser, som en vis Art Herrer tillader sig overfor den Kvinde de »lægger an paa,« lod hun passere uden at lade som hun mærkede det. Et og andet lidenskabeligt Udbrud som et knugende Haandtryk, ja endog et hurtigt Kys paa Kind eller Haar ved en ilsom Afsked i et belejligt Øjeblik, skræmmede hende heller ikke. Men saa snart de optraadte som hendes begærende Elskere, der ikke lod sig afvise, gjorde hun kort Proces, og tog fat paa den næste. De maatte gærne sværme for hende og være forelsket i hende; det fik bli' deres Sag. Men hun havde svoret i sit Hjærte, at hun aldrig mere vilde gi' sig saaledes hen til nogen Mand, at en Forandring i Forholdet kunde volde hende det mindste Fnug af Smerte.

Hendes Mand var i denne Tid højst misfornøjet med hendes Opførsel. Han vidste ikke noget bestemt, men det ligesom laa i Luften omkring ham, at ikke alt var som det skulde være med hans Kone og Husvennerne. De hviskende tête-à-têter, det pludselig afbrudte Snak, naar han kom tilstede, de lange Spasereture i Byens ensomste Omegn, de talende Blikke, den nervøse Ujævnhed i Tonen, de bratte Overgange i Samtalerne og meget mere af den Art, der opfattes gennem Instinkt og Fornemmelse mere end gennem Syn og Hørelse, alt dette vakte hans Mistænksomhed og endte med at gøre ham besat af den mest fortærende Skinsyge, som skaffede sig Luft paa forskellig Vis. Til alle de Bebrejdelser han gjorde sin Kone for det Maskepi, hun

havde med disse unge, ugifte Mennesker, svarte hun imidlertid aldrig noget videre, men hemmelig sa' hun til sig selv: det bli'r nu ikke anderledes.

Saa havde de første Symptoner til Mandens Sindssygdom vist sig. Det begyndte med, at han om Natten laa og drømte om hende og den af Husvennerne, der for Tiden havde hendes Fortrolighed, og siden ikke vidste, at han havde drømt det, men paastod, at han havde sét og hørt det altsammen. I Begyndelsen brød hun sig ikke stort om det, men efterhaanden blev disse hans Drømme hendes Livs Rædsel. For han drømte saa ofte sandt. Undertiden kunde han ordret fortælle hende, hvad hun havde foreta't sig om Dagen. Tilsidst forekom det hende, at han vidste Besked om alt, og at intet var skjult for ham. Hun blev aldeles fortvivlet. Hver Morgen, naar hun vaagnede, laa hun i Feberangest og ventede paa, hvad der vilde komme. Det var som om højere Magter havde blandet sig ind i det, og havde sat en Stopper for hende. Hun blev sky og angest og hensank i nagende Grublerier. Det endte med, at hun følte sig ganske knækket; denne gaadefulde Mysticisme orkede hun ikke at kæmpe imod. Hun gav sig over, og trak sig tilbage fra alt og alle, forsøgte at beskæftige sig mere med Børnene, der nu var i 8—9 Aars Alderen, men fandt ingen Trøst i det. En mørk Pessimisme fik Overtaget, hos hende. Hun var brødefuld og hendes Mand var brødefuld og Gutterne var brødefulde, som Afkom af brødefulde, og hele Verden var fuld af bare Brøde og Synd.

Paa én Vinter blev hun gammel og graa. Hændervridende spurgte hun sig selv, om der da ingensteds var Redning at finde, og saa vendte hendes Tanker sig til Religionen. I den maatte der være Trøst og Hvile. Som en Straale skød Haabet op i hende. For første Gang i lang Tid brast hun ud i Graad. Nogle Salmevers, hun havde lært udenad i sin Barndom, dukkede frem i hendes Hukommelse, og under strømmende Taarer stammede hun Ordene:

„Herre, jeg har handlet ilde,
Syndens Magt blev mig for stor.
Vejen, jeg ej vandre vilde,
Den Du viser i Dit Ord.
Og hvor findes nu den Hule,
Hvor min Skam jeg kunde skjule.

Jeg har syndet mod Dig, Herre!
Syndet har jeg al min Dag.
Jeg gik frem fra ondt til værre,
Glemte bort min Sjælesag.
Derfor nu jeg for din Vrede,
Skælve maa af Angst og græde.“

Det syntes hende pludselig, at al hendes Nød og Ulykke hidrørte fra dette ene, at hun havde levet uden Gud. Ved sin Konfirmation havde hun haft fat i ham, været ham saa nær, saa nær, men siden havde han forladt hende. Forladt hende? Ak nej, det var hende som havde vandret paa Syndens brede Veje, der hvor Gud ikke kunde være med. Saa var de ogsaa kommen og havde sagt, at alt det om Gud var en Fabel, og hun havde læst om det i Bøgerne, og lidt efter lidt havde hun slaaet sig til Ro, og tænkt, at naar Verdens kløgtigste Aander var kommen til den Overbevisning, saa maatte det være sandt. Men nu forstod hun, at alt det var Løgn og Vildfarelse. Gud var til, og han var forfærdelig at ha' til Modstander. Det fik hun finde nu, han havde lagt sin Haand paa hende. Hun følte sig som en forbandet og forkastet Skabning. Det tætteste Mørke omgav hende, og der var ingen Dæmring i det. Være forladt af Gud! Ganske forladt. Og det nyttede ikke at raabe paa ham. Han var ikke der, hvor hun var. Men der stod jo noget om blodrøde Synder, der skulde vorde hvide som Sne. Med et Raab sank hun paa Knæ, og begyndte at paakalde Gud i usammenhængende Sætninger, i halvkvalte Udbrud, i stønnende Sukken. Det var som om Sjælen vilde løfte sig ud af Legemet i et Skrig paa Hjælp, men der kom ingen Lindring eller Trøst til hende. Tilsidst sank hun sammen i Udmattelse.

Dagen derpaa gik hun i Kirke. Det var 26de Søndag efter Trefoldighed, og Præsten prækede over Matt. 11. Kap. 25 V. Han dvælede især ved Slutningsteksten: »Kommer hid til mig, alle som arbejde og ere besværede, og jeg vil give Eder Hvile. Tager mit Aag paa Eder og lærer af mig, ti jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjærtet. Ti mit Aag er gavnligt og min Byrde er let.« Han udviklede, hvorledes Menneskenes Lidelse og Elendighed var en Følge af Synden. Synden var først og fremmest det store Universalonde, der havde gjort Jorden til en Jammerdal, men dernæst var ogsaa den specielle Synd for det enkelte Individ den specielle Aarsag til deres Ulykke. »Randsager Eders Hjærter, mine Brødre og Søstre, og I skal se, hvorledes Eders Modstand mod den himmelske

Tugt har ført Eder ud paa Fordærvelsens Veje. Naar Herren, Eders Gud hjemsøger Eder, naar han lader Slaget ramme Eder, kanske gennem Eders kæreste og nærmeste og eneste, saa er det fordi hans Faderøje har sét, at I trængte til Korset, trængte til at bli' mindet om Omsorgen for Eders Sjæle, at I ikke skulde fæste Eders Hjærte til de jordiske Ting, men søge at faa et Liggendefæ i Himlen som Tidens Møl og Rust ikke fortærer; han vilde skabe i Eder et Liv i Gud, det eneste som kan bære et Menneske oppe over al Livets Jammer, og gi' Kraft og Styrke, Haab og Glæde midt under Trængsler. Det Gud har i Sinde er, hvad det saa smukt hedder i Salmen: »Han vilde kun give Dig Tryghed og Fred fra Verdens Forvirring og Vrimmel, han vilde kun bøje paa Jorden Dig ned, for at faa Dig op i sin Himmel.« Saa fortvivler da ikke alle I sørgende. Husk, at Frelseren staar med udbredte Arme og sige: Kommer hid til mig! Og Raabet udgaar til alle. Lad ingen tænke, at hans Synder er for store. Mordere og Horkale, Tyve og Røvere, for alle staar Vejen aaben. Jo større Synd, des større Naade. O, at I vilde lade det kaldende Raab trænge ind i eders Hjærter, ile hen til ham, falde ned for ham, række Hænderne op imod ham, og sandelig siger jeg Eder: han skal tage Eder alle ind i sin frelsende Favn. Amen.«

Dette var for hende Hovedsummen af Præstens Tale. Hun havde siddet foroverbøjet og bidt i Lommetørklædet for at stagge sin Hulken. Da hun gik ud af Kirken skælvede hendes Indre i stille, fortrøstningsfuld Jubel. Hun maatte træde helt varsomt med sin Fod for ikke at forstyrre den hellige Fred, som hun var fyldt af. Præstens Ord var falden som Dug paa hendes Sjæls grustørre Bund. Og i samme Nu skød der Vækst og kom der Grøde. Den dejlige Forjættelse tyktes hende saa kendt. Den havde været hendes, hun havde ejet den, og baaret den dybt i sit Hjærte, men den havde ligget begravet under hendes syndige Livs daarlige Frugter. Som ved et Trylleord var nu alt det væltet bort, og Skatten laa der urørt og hel. Hun havde en Fader i Himlen og en Frelser paa Jorden, som vilde gi hende Haanden, og drage hende til sig nærmere og nærmere, indtil han en Gang fik hende lukket ind i Himmeriges Rige. Det var som om hun havde mødt Frelseren Ansigt til Ansigt, som om han havde standset og set paa hende og kendt hende og smilet til hende. Hun var til Mode, som om hun med et Smil af Lykke kunde være gaaet i den grufuldeste Død for at tjæne ham.

Da saa denne Stemning var forbrugt, mældte Anfægtelserne sig. De blev saa mange og svare, at hun tilsidst gik til Præsten, og søgte Hjælp. Først fortalte hun ham bare lidt af sit tidligere Liv; hun følte Sky for at lægge alle Detaljer aabne for en fremmed, men det gav hende ingen virkelig Trøst. Såa forstod hun, at Gud vilde ha', hun skulde ydmyge sig helt og bekende alle sine Synder, de største med de mindste. Da dette var gjort, fik hun det bedre.

Præsten havde foreholdt hende, at det eneste, Gud krævede af hende, var, at hun skulde tro. Men saa havde hun sagt, at hun ligesom ikke kunde slaa sig til Taals bare med det. Hun vilde saa gærne selv gøre noget for at sone for sig. Da havde Præsten rystet Hodet og smilende svaret: Husk Ordet: Min Naade er dig nok. Men, lagde han til, — den eneste Maade, hvorpaa De kan sone for Dem, det er ved at have Kærlighed. Hun skulde elske sin Mand, tilgive, hvad han havde forbrudt mod hende, ikke bare saadan, at hun ikke længer bar Nag til ham, men saaledes, at hun gav ham hele den forrige Kærlighed tilbage. Hun skulde tjæne, ære og adlyde ham. Naar hun levede sit Liv i den fuldkomneste, mest selvforglemmende Kærlighed til andre, saa vilde hun ikke alene finde Fred og Glæde her paa Jorden, men saa vilde hendes Sjæl vokse sig stor og stærk, og saa vilde dens Ævne til at nyde Saligheden hisset bli' saa meget større, for Graden af Salighed, de frelste kunde føle, afhang ene og alene af den større eller mindre Kærlighed, de havde ejet her nede. Men først og fremmest maatte hun se til at komme i et inderligt og stærkt Samfund med Gud, og for at opnaa dette skulde hun bede uden Afladelse og fremfor alle denne Bøn: »Gud skab i mig et rent Hjærte, og forny en stadig Aand indeni mig.«

Imidlertid tiltog Mandens sygelige Tilstand. Han formaaede stadig væk ikke at skælne mellem Drøm og Virkelighed; dertil kom, at han ogsaa begyndte at lide af Hallucinationer, som han bagefter tog for virkelige Oplevelser. Han blev pirrelig og opfarende, droges bestandig med Forestillinger om, at alle forfulgte og forurettede ham, og lod daglig sit syge Sinds Ophidselse og Vrede gaa ud over sin Hustru. Der var ofte ingen Grænser for hvad han kunde finde paa at pine og plage hende med. Men hun fandt sig i alt med en aldrig svigtende Taalmodighed. Den Anvisning, Præsten havde givet hende til at sone for sig, fulgte hun ufravigeligt. Hun gjorde sig

til sin Mands ydmyge Tjænerinde. Hvorledes han end behandlede hende, altid var hun lige mild og venlig. Ja, der var Tider, hvor hun syntes, at jo mere jo bedre. Hendes Ægteskab blev hendes Livs uafladelige Askese, og hun bøjede sig villigt ind under den, ja undertiden følte hun endog Hjærtet bæve af ekstatisk Henrykkelse over, at Gud havde fundet hende værdig til at lide. En dyb Taknemmelighed for det Frelsesmirakel, der var foregaaet med hende, blev Grundstemningen i hendes Sind. Hvor var Sorgerne let at bære. Hver Aften, naar hun la' sit Hode paa Puden, takkede hun Gud for hans Naade og Godhed, og sov ind som et lykkeligt Menneske. Det eneste, som pinte hende, var, at hun til Trods for alt det hun kæmpede, ikke formaaede at føle Kærlighed til sin Mand. Hun kunde bære over med ham, pleje ham, la' sig mishandle af ham, men elske ham paa den Maade, som Præsten havde sagt, at hun skulde det — nej — det var hende ikke muligt.

Saa bad hun da daglig Gud om Tilgivelse for sin Uformuenhed og om Styrke til at tvinge sin 'genstridige Sjæl til at elske saaledes som hun saa gærne vilde. Og saa trøstede hun sig med, at Gud, naar han saa', hvor oprigtig hun var, vilde la' Naade gaa for Ret, og ta' Viljen i Gerningens Sted.

Paa denne Tid begyndte Folk ude i Byen at tale om, at Dr. Holm nok ikke var rigtig vel forvaret, og at det var en Skam, at en Fyr som han skulde forestaa en Galeanstalt. Samtidig kom der Rygter ud om, at han havde misbrugt sin Stilling lige overfor de sindssyge unge Piger, til at forføre dem, at han havde udsultet de gale, at han drev sin Virksomhed som en Aagerforretning og mere af samme Slags. Hans Kone fik ham til at foreta' en Udenlandsrejse for sin Helbreds Skyld. Hun haabede derved at opnaa, at Snakket skuldé dø hen. Han var borte det meste af et Aar og kom tilsyneladende ganske helbredet hjem igen. Derefter gik det godt i nogle Aar, men saa brød der ud et Avisskriveri mellem ham og Økonomen, som han havde afskediget og givet Skylden for en Del Misligheder, der var blevet paatalt, og nu fremkom der en Mængde Anker mod Holms Administration, alle af en saa graverende Art, at hver eneste af dem for sig alene vilde været nok til at gøre ham umulig baade som Forstander og Læge paa Anstalten. Han blev nødt til at opgi' sin Stilling og drage til Kristiania. Forretningen forpagtede han bort for en Sum, der tillod ham at leve som en rig Mand. Efter et Par Aars Forløb solgte han Anstalten til et Aktieselskab, og blev derved

Ejer af en meget anselig Formue. Umiddelbart efter hans Tilbagekomst til Kristiania havde imidlertid Sindssygdommen igen indfundet sig, og nu var det værre end nogensinde før. — —

Fru Holms Læber bevægede sig nervøst, mens hun laa der i Lænestolen med lukkede Øjne. Hun kendte Sorgen som et Snørebaand om sit Liv og en Vægt paa sine Skuldre. Af og til undslap der hende et dybt Suk og et sagte: Herre Gud, forbarm dig over os.

Men tilsidst kunde hun ikke holde Tankerne samlet; de fo'r omkring paa de besynderligste Steder, til Linnedskabet, hvor der laa nogle Lagen, som skulde æggevendes, ind i Toiletteborddsskuffen, hvor hun havde lagt nogle løse Pengestykker fra sig, til det Silkeplydschses Handskeskrin, hun havde faaet i Julegave, til Beethovens 9ende Symphoni om hvis Opførelse hun havde læst i Bladene ...

»Henrik! Hun fo'r op af Stolen, vækket ved Lyden af sit eget høje Raab, gned sig over Øjnene, og saa' sig fortumlet om. Hun maatte ha' sovet, Taffeluret slog 2. Der var altsaa hengaaet en Time siden Holm gik, — og ja, hun havde drømt. Slig en underlig Drøm det havde været. Hun havde syntes, hun var død, og befandt sig paa et Sted, hvor de alle var døde, en Flade af endeløst Omfang, uden Lys af Sol eller Maane, med en kold gennemsigtig Dæmring. Hun kunde ikke se, om der var nogen Himmel over dem. De var omgi't af en farveløs Atmosphære omtrent 9—10 Alen høj; hvad der var over det kunde hun ikke skelne. Overalt var der Gravhøje, i tætte, uendelige Rækker, to Gange saa høje som de paa »Vor Frelsers Gravlund«, ganske dækket af store, blankglinsende Epheublade — og paa dem alle laa der nøgne Mennesker, under et hvidt Klæde, der naaede dem til Hagen. Deres Legemer var iskolde, men det voldte ingen Pine, og deres Hjærter var ogsaa kolde. De laa der, uden Gnist af Ævne til at føle noget som helst, ikke for sig selv heller, uden Medynk, uden Sammenhold, ganske som Stenene paa Gaden. Og den ene var som den anden; med de udslukte Øjne gloede de ret frem for sig. Skulde de nogensinde ta' sig sammen til at gøre noget, saa blev det at række Tunge af sig selv, men de gad ikke det engang. Deres Sjæle var skrumpet ind til et Intet, og de vidste alle sammen, at det kom deraf, at de i levende Live ikke havde

haft Kærlighed. Det at ikke ha' haft Kærlighed, det var Fortabelsen, Fortabelsen af sig selv og af Saligheden. Saa havde pludselig Henrik staaet og bøjet sig over hende, han, hendes Barndoms Legekammerat, som var død i Sekstenaars Alderen, og hvem hun som femtenaars Pige, havde lovet at vente paa og gifte sig med, og han havde forsøgt at løfte hende op og bære hende bort, men hun var falden tilbage, tung som Bly. Og da han med en usigelig smertefuld Hoderysten havde forladt hende, da var det, at hun havde raabt: Henrik! og var vaagnet.

Hun var stærkt rystet af denne Drøm. Hele dens forstenende Rædsel var endnu over hende.

Lidt efter hørte hun Entréklokken, og straks efter traadte Huslægen, Dr. Thomsen ind.

»God Dag Frue, godt Nytaar« — hilste han. »Naa, hvordan staar det til?«

»Omtrent som ellers« — svarte hun, uden at se paa ham. Hun kunde ikke bekvemme sig til at fortælle Lægen, at hendes Mand i Dag havde haft et Tilbagefald. For hun havde været saa fortrøstningsfuld lige overfor den vantro Doktor, som ikke kunde se, at hendes Mand stadig blev bedre. Saa sikker havde hun følt sig, at hun endog en Gang havde sagt til Thomsen, at hun vilde vædde med ham om hvad det skulde være, paa at hendes Mand nu kom sig.

Doktoren trak paa Skuldrene. »For Øjeblikket gaar han for Resten oppe i Parken og snakker og gestikulerer, med en Flok Gutter i Hælene paa sig« — sa' han stilfærdigt. »Jeg kommer just derfra.«

»Hvad siger De?« Hun rettede sig hurtig op.

»Det har han jo gjort saa tit, Frue.«

»Men ikke nu paa længe« — sa' hun klagende. »Du gode Gud, hvad skal jeg dog gribe til?« Hun rejste sig, gik nogle Skridt, vendte saa om og satte sig ned igen. »Talte De ikke til ham?« spurgte hun saa.

»Jo da, jeg vilde ha' ham hjem og foreslog ham at gøre mig Følge, men han hørte øjensynlig ikke hvad jeg sa', bare gik videre og drev paa med sit.«

»Jeg maa op og hente ham« — hun var allerede henne ved Døren.

Doktor Thomsen havde ogsaa rejst sig. Han stillede sig i Vejen for hende. »Det ved De jo nytter ikke, Frue.

Han vil blot gi' en Scene, og bli' gaaende lige godt indtil han blir træt af det.«

Uden at svare, satte hun sig ned igen.

Det gjorde Doktor Thomsen ogsaa.

»Hvor det er sørgeligt!« udbrød hun pludselig, og begyndte at græde.

»Ja, det er vist og sandt« — sa' Thomsen med Vægt — »men det behøvede ikke at være saa sørgeligt, hvis De bare vilde gøre Deres Pligt.«

»Det nytter ikke Doktor! jeg vil ikke sende min Mand paa Gaustad — jeg kan det ikke, for det er ikke min Pligt.« Mens hun talte, randt Taarerne ned ad hendes Kinder.

»Nej, jeg véd det nok, om den Ting lader det ikke til, at vi bli'r enige«. »Naar jeg bare kunde forstaa hvad Mening der er i, at De vil la' baade Dem selv og Børnene bli' pint Livet af,« — det lød som om han talte med sig selv.

»Det er ikke saa galt som De tror,« sa' hun.

»Aa jo saa min Sandten Frue,« — Doktor Thomsen tog haardt i, »det er saa galt som det kan være, og det er uforsvarligt at handle som De gør.«

»Der kan jo undertiden gaa Uger hen, hvor han er stille og fornuftig,« sa' hun bønfaldende.

»Ja, men hvad hjælper saa det? Tænk paa, hvor forpint og forkuet I ogsaa da er; husk paa Gutterne, hvorledes de sniger sig ud og ind, angest for baade at gaa og bli'. Jeg siger Dem Frue, De gør Synd mod Deres Børn.«

Hun sad og rokkede svagt frem og tilbage og saa' ret ned for sig.

»Og hvis det endda bare var det,« blev Doktoren ved, »men han gaar jo og ødelægger Formuen. Igaar fortalte Sagfører Rimestad mig, at han nu igen havde købt Aktier for 10,000 Kr. i en Klædefabrik, som ikke var 2000 værdt. Inden de véd Ord af det, er der ikke en Krone tilbage. Kan De rolig se paa, at Deres Børn bliver gjort til Tiggere?«

Hun sad som før og svarte ingenting.

»Kan De gi' mig en eneste fornuftig Grund for ikke at faa Deres Mand anbragt der, hvor han vilde ha' allerbedst af at være, ikke at tale om jer andre, ja, for han er uhelbredelig, Deres Mand, han er det, hvor meget De saa gaar og tror det modsatte.«

»Det véd De ikke noget om Doktor?« sa' hun afgørende.

»Saa! ikke det? Da kan jeg dog forsikre Dem at De ta'r fejl Frue.«

»For sligt raader alene Gud« — var hendes Svar. »Hvis han vil, og det véd jeg, han vil, saa er han ikke uhelbredelig!«

»Ja, men saa lad da Gud faa prøve med ham i alle Fald! Sæt ham op paa Gaustad, saa han kan bli' underkastet en rationel Behandling. Her hjemme bli'r han værre og værre, det er da sikkert nok.«

»Det vilde være at vise Mangel paa Tro og Tillid til Gud,« svarte hun!

Han gjorde en utaalmodig Hodebevægelse. »Slige Teorier slaar jo al Fornuft ihjæl,« brummede han. »Sig mig, hvis nu Huset brændte over Hodet paa Dem, vilde De saa ikke redde Dem og Børnene, men staa og vente paa, at Gud skulde komme og ta' Dem?«

»Nej, men dette er anderledes, — jeg skal sige Dem, det er en Sag mellem Gud og mig, ja De kan gærne se medlidende ud, det forstaar De Dem ikke paa, men jeg har i alle disse Aar bedt og tigget Gud hver eneste Dag om, at han skulde helbrede min Mand, ikke for min Skyld, for jeg fortjænte ikke bedre, men for at han kunde faa Tid at omvende sig og hans Sjæl bliv reddet. Og jeg har faat den Forvisning i mit Hjærte, at han bønhører mig tilsidst. Jeg ligesom føler, at Gud har tilsagt mig det. Han vil bare prøve min Tro, og derfor vil jeg være taalmodig og bie paa hans Time.« Hendes Øjne var med ét blevne straalende og store, og der lyste Hengivelse og Tillid ud af hendes Miner.

»Men der sker jo dog ikke Mirakler nu til Dags, véd De nok Frue« — hans Tone var lidt uvillig.

»Jo der gør,« svarte hun fast. »Min Omvendelse er et Mirakkel.«

»Ja, naar det er saadan fat« — sukkede Doktoren efter et Øjebliks Tavshed og rejste sig, — »saa nytter det jo ikke at snakke. Jeg har haft et lignende Tilfælde før. Der er intet at stille op. Men sig mig Frue, har De ikke sat Dem selv eller Gud en vis bestemt Frist, inden hvilken han skal være helbredet, eller hvor længe vil De vente paa Hjælpen?«

»Saa længe Gud finder det tjænligt« — svarte hun.

»Ja, saa faar De altsaa fremdeles holde paa med at gi' ham Bromkalium om Aftenen, og den anden Medicin om Dagen.« Han rakte Haanden ud imod hende.

»De gaar vel ikke til Grønns i Aften?« spurgte han, da han alt var halvt ude af Døren.

»Hvis jeg bare kan faa Holm til at la' være, men han har baade i Gaar og i Morges snakket om, at han vil der hen, og saa er der jo ingen Raad. Der kommer ikke andre end de nærmeste, sa' min Svigerinde.«

»Nej, og vi. Men os regner de nu til Familjen. Adjø Frue.« Saa gik han.

En Stund efter kom Doktor Holm. Hans Kone spurgte ham, om han havde truffet nogen hjemme. »Nej« — svarte han mut og vendte sig fra hende.

Da de skulde spise Middag savnedes Sigurd. Magnus, som var kommen ind, frisk og rødkindet, og nu sad og legte med sit nye Erobringsspil, havde ikke set ham siden Frokosttiden.

Fru Holm undrede sig over, hvor han kunde være. Saa huskede hun paa, hvad der var foregaat om Morgenen, og gik ind paa Gutternes Værelse for at se efter ham. Da hun aabnede Døren, saa' hun ham sidde i samme Stilling paa samme Plads ved Bordet, med Haanden under Kinden. Han sad lidt paa Skraa, saa det meste af hans Ansigt var synligt fra Døren. Fru Holm følte et Stik i Hjærtet ved Synet af ham. Han rørte sig ikke, da hun traadte over Tærskelen men blev ved at stirre frem for sig, ud gennem Vinduet.

»Nej, men Sigurd sidder du endnu der? Din Stakkel.« brød hun ud.

Han drejede Hodet og saa' paa hende, uden at ta' Haanden bort; hans Blik var saa besynderlig rørende, modløst og halvt aandsfraværende, og om Munden laa der et stift og tungsindigt Udtryk.

»Har du siddet saaledes hele Tiden?«

»Ja,« svarte han.

»Hvorfor har du ikke læst eller ta't dig nogen Ting for?«

»Jeg har tænkt,« var Svaret.

Hun gik tæt hen til ham, tog hans Hode mellem sine Hænder og lagde det op til sit Bryst. »Du maa ikke se saa bedrøvet ud Sigurd,« og mens hun klappede hans Haar og Kinder, strømmede hendes Taarer ned over ham.

Han rejste sig, slog Armene om hendes Hals, og brast ud i en krampagtig Graad.

»Saa saa, tør nu dit Ansigt, og kom ind og spis.«

»Aa nej, lad mig slippe« — bad han gennem Hulken. »Jeg kan ikke, jeg vil ikke træffe Papa, han gør mig saa ond.«

»Nej, men Sigurd, da.«

»Jo, jo, raabte han heftigt, han er altid saa fæl imod mig, jeg tror han hader mig.«

»Du ved jo, han er saa syg, Sigurd.«

»Og jeg hader ogsaa ham« — blev han ved. »Og naar det kommer op i mig, er jeg sint paa dig ogsaa, og paa Magnus og paa alle, alle!«

»Paa mig? Hvad er du sint paa mig for, Sigurd?«

»Jo, for du skulde ikke ha' giftet dig med Fa'r, saa havde du ikke faat mig, og det vilde været meget bedre.«

Han havde fjærnet sig et Stykke fra hende, og stod nu og saa' paa hende med en halvt anklagende, halvt ræd Mine.

Fru Holm var bleven ganske bleg. »Nej, at du kan ha' slige Tanker, Sigurd, du forfærder mig« — sa' hun.

»Ja, jeg ved det nok, Mødre tror altid, at Gutter ikke tænker over saa'ntnoget, men det tar de fejl i. Du maa tro, jeg har Greje paa mange Ting, jeg, og jo ældre jeg bli'r, jo mere lej og ked er jeg af altsammen, og naar Religionslæreren siger, at Livet er den største og herligste Gave, som vi daglig skylder at takke Gud for, saa er jeg færdig at le ham op i Ansigtet. Sligt Sludder!«

Fru Holm følte sig ganske raadløs. Hun havde nok vidst, at Sigurd var en vanskelig Gut, men at det var saaledes fat med ham, disse Oprørstanker, — sligt havde hun ikke drømt om. Det var hende pludselig, som om hun saa en svimlende Afgrund mellem sig og Gutten, og at hun for alt i Verden maatte faa ham uskadt over, men hun vidste ikke hvorledes. Et Mylder af Vanskeligheder steg op foran hende og bredte sig alle Vegne. Hun maatte tale med ham, rigtig indgaaende, men ikke nu, det var der ikke Tid til, og saa maatte hun først ha' hentet Styrke i Bønnen.

»Vi skal snakke om dette en anden Gang,« sa', hun alvorligt »kom nu ind og spis Middag.«

»Nej jeg vil ikke, jeg kan ikke, jeg er syg, jeg ligger til Sængs!« og i et Nu havde han sparket Støvlerne af Fødderne,

revet af sig Trøjen og var i et Spring oppe i Sængen med Tæppet over sig lige til Hagen.

»Vil du virkelig gøre mig saa imod Sigurd?« — hun stod og bøjede sig over ham, »I Dag paa Nytaarsdag?«

»Ja, du maa ikke være sint Mama; jeg er ikke sulten, og jeg har saa ondt i Nakken, det hamrer og værker, og naar jeg rører mig, er det ligesom hele Hodet vilde falde af.« Han saa' virkelig ud til at tale sandt; Kinderne var formelig indsunkne, og Øjnene var matte og uklare som to Klatter brusten Mælk.

»Ja, ja Sigurd, naar du virkelig er syg, saa faar du jo ligge, men se saa til at falde i Søvn, saa skal du faa Mad, naar du vaagner.« Hun strøg ham over Haaret, lagde Tæppet bedre til Rette og gik fra ham.

Om Aftenen gik de til Grønns. Fru Holms Forsøg paa at faa sin Mand til at opgi' det, havde været frugtesløse. Han vilde ikke fornærme sin Søster ved at bli' borte fra hendes Familjeselskab paa en saadan Aften.

Sigurd, der var kommen i bedre Humør efter at ha' sovet en Stund, havde ingen Indvendinger gjort. Han og Magnus var gaat i Forvejen for at lege med de andre Børn.

Fru Holm kom derhen beklemt om Hjærtet, men lidt efter lidt blev hun roligere. Alt gik godt. Holm talte ikke meget, og det, han sa', var fornuftigt. Ffter Aftensbordet blev der spillet femkantet Whist ved flere Borde. Da det var Holms Tur at sidde over, kom han hen til sin Kone, stod lidt og saa' over hendes Skulder paa Kortene, pegte et Par Gange paa, hvad hun burde spille, og gik saa ind i Værelset ved Siden af, hvor der var Cigarer og Toddy.

»Det er din Tur, Carsten!« raabte Fru Grønn en halv Time senere fra Kabinetet ind i Dagligstuen, hvor Fru Holm sad. »Sig det til ham Elise« — blev hun lidt efter ved, da han ikke kom. Fru Holm drejede Hodet i Retning af Røgeværelset og gentog Opfordringen til sin Mand. Da han intet Svar gav, rejste hun sig og gik ind for at se efter ham. Han var hverken der eller i Spisestuen. Hun ventede en Stund, men da han fremdeles ikke viste sig, gik hun ud i Entréen for at se, om hans Tøj hang der. Nej, det var borte. Altsaa var han gaat ud. Fuld af Uro og Bekymring, gik hun ind igen til de andre, og sa', at han vist maatte ha ta't sig en Tur. Doktor Thomsen, som var hendes Makker ved Spillebordet, vekslede et hurtigt Blik med hende. Hun

fik en anden til at ta' sine Kort, og gik ind i Spisestuen, der laa nærmest Entréen for at vente og lytte. Fra Værelset ved Siden af lød Larmen af Børnenes Leg og høje Latterudbrud ind til hende. Hun hørte Sigurds Stemme raabe: Hvad Dom skal denne ha', som ejer dette Pant? og følte et Øjebliks Glæde over hans livlige Deltageise i Legen. Saa drev hun op og ned paa Gulvet, aabnede Vinduet og keg ned paa Gaden, gik saa ind igen i Dagligstuen for at se, om han skulde være kommen, skøndt hun vidste det var umuligt, satte sig, rejste sig igen, drev hen til Kortbordet og stod lidt og saa' paa. Hendes Hjærte var sammensnøret af en trykkende Angest. Hun havde en Forestilling om, at der hang et uhyre Blylod i Luften over hendes Hode, og at det i næste Nu vilde falde ned og knuse hende.

Pludselig blev der trukket i Klokkestrængen saa haardt og heftigt, at det gav et Sjok i alle de tilstedeværende. I det halve Minut, der hengik inden Pigen fik lukket op, vedblev Lyden at trænge ind til dem, et hidsigt, ustandseligt Rabalder. Fru Holm greb fat i en Stoleryg. Det var som om Jorden blev borte under hende. Ufravendt stirrede hun mod Døren. Omtrent i samme Nu, som Ringningen forstummede, blev Døren revet op med Voldsomhed, og hendes Mand stod paa Tærskelen, gusten i Ansigtet, med vildt stirrende Øjne, Hatten i Nakken og Overfrakken opknappet.

»Afvejen!« skreg han med hvinende Stemme. »Ser I ikke det Hode der?« Han pegte med sin Finger ud i Luften omtrent en halv Alen frem for sin Næse. »Hør efter hvad det siger. Ti stille! I Kæltringer!« han stampede rasende i Gulvet, »I Tølpere, I Hælere, I Løgnhalse! Det skal skriges ud over al Verden, hvad min Hustru har været for en, saa kan I sidde der i jeres Nøgenheds Skam og se, hvad I faar at skjule jeres Uterlighed med. Hys, vil I tie, siger jeg.« Han strakte Hodet fremover som om han lyttede, og saa begyndte han i en lav, bugtalerlignende Tone. »Din Hustru har bedraget dig, hun har staat i Krogene og hvisket med sine Galaner, hun har ladet dem kysse sig, hun har siddet paa deres Skød, og de har kærtegnet hendes Yndigheder, hun har talt ilde om sin Mand, og sagt, at han gjorde hende ulykkelig, hun har løjet ham paa, at han har bedraget hende for Livet og stjaalet hendes Ungdoms Glæde fra hende. Hun har forpestet Luften i hans Hjem, og han har gaat omkring og aandet ind Bordelatmosphære, og derfor blev du liderlig og forførte de sindssyge Piger —

Nej!« skreg han plndselig med sin egen Stemme, og slog med knyttet Haand ud i Luften Gang paa Gang, som søgte han at ramme noget, men ikke kunde. »Du lyver Skurk, dit Satans forbandede Afkom, dit Djævlegespenst! Jeg gjorde det for at eksperimentere, for at helbrede dem. Men naar nu Syndfloden kommer over Jorden, saa skal den vaske mig saa ren som Sne, mens alle I andre skal fare til Helvede i jeres Skiddenhed.« Han slog et Slag i Spillebordet foran sig, saa at Pladen brast og Lysene faldt paa Gulvet.

De bestyrtede Gæster havde staat og stirret paa ham som forstenede Mennesker. Nu sprang nogle af Herrerne til for at holde ham. Fru Holm var sunken besvimet om og var bleven ført ud af Stuen. Doktor Thomsen havde straks efter hans Indtrædelse vekslet et Par Ord med Værten og havde forladt Huset i stor Hast.

Holm slog omkring sig som en rasende. Mange Ting gik i Stykker, og Stumperne fløj til højre og venstre. Stolene laa væltet paa Gulvet.

»Der maa gaa Bud efter Hjælp« — hviskede nogle af Damerne. »Hjælp!« brølte Holm, og i et Sekund havde han snappet Ildrageren og var sprunget op paa det knuste Spillebord. »Jeg skal hjælpe jer allesammen, kom bare her«, og han fægtede med Ildrageren til alle Sider mellem de flygtende Mennesker, der pakkede sig sammen i en Halvkreds borte ved Døren. Han lod Ildrageren synke, støttede sig til den, og begyndte at tale med rolig, højtidelig Stemme, som stod han paa en Prædikestol, og havde en Tilhørerskare foran sig: »Der oppe sidder Gud og styrer alt det, som ingen kan se og ingen kan høre, og der nede sidder Djævelen og han styrer, saa én baade kan se og høre det, for det er ham, som regerer Menneskene, og Gud kan ikke faa Lov at røre sig for ham. Han har sine Tjænere alle Vegne, og de bagbinder Mennesker og Dyr og kaster dem ned i den vældige Pøl, som er større end baade Jorden og Himlen tilsammen. Men over baade Gud og Djævelen regerer jeg, for jeg har et Hode, som gaar foran mig og siger mig alle Ting. Hem,« vedblev han og lo, en indvendig, klukkende Latter, »der gaar jeg ganske stille hen ad Gaden, og saa med et ser jeg et Hode, med sort glat, tætklippet Haar, et Hode, skal man ha' set paa Magen! Et Baghode med store Ørevipper, og hverken Hals eller Krop, og naar jeg vil komme om paa den anden Side og se det i Ansigtet og begynder at løbe,

saa løber det ogsaa, piler af Sted som det er galt, og naar jeg gaar sagte, eller staar stille, saa gør det ligesaa.« Han syntes at falde i Tanker, men kort efter knejste han med Nakken: »Kender I mig, ikke? Ved I ikke, hvem I har for Eder? Jeg er Overgud, Overgud!« Han nikkede og gentog det flere Gange med synligt Velbehag. Pludselig slog han ud med Haanden. »Dette fordømte, tætklipte Hodehaar! Væk med Dig, din Satans Maske!« Stemmen blev til et Skrig.

I dette Øjeblik blev han grebet bagfra og revet overende af en Mængde haandfaste Næver. Doktor Thomsen var vendt tilbage med nogle Opsynsmænd fra Rigshospitalet, som stille og ubemærket var kommet ind gennem Kabinetet og havde lusket sig bag paa ham.

Der blev nogle Minutters voldsom Kamp, inden de fik ham bunden. Saa tog de ham imellem sig og bar ham ned i Vognen. Doktor Thomsen fulgte med. Lyden af hans Forbandelser og Skrig blandet med slæbende og uregelmæssige Skridt af tunge, trampende Støvler naaede fra Trapperne ind i Stuen. Efterhaanden tabte Larmen sig, men først da Vognen kørte bort, blev det ganske stille.

Han blev ført lige til Gaustad og maatte straks i Celle. Da der var gaat et Par Maaneder, blev han roligere og kom over paa en anden Afdeling. Men en af de første Dage efter Forandringen benyttede han sig af et ubevogtet Øjeblik til at hænge sig i sit sorte Silkehalstørklæde.

Da Doktor Thomsen bragte Fru Holm Efterretningen om hans Endeligt, udstødte hun et Jammerskrig og faldt bagover i Stolen som ramt af Slag. Til alt, hvad han sa' om, at hun burde glæde sig over, at hendes Mands pinte Sjæl nu havde faat Ro, svarte hun ikke et Ord. Da han videre blev ved at tale til hende, rystede hun svagt paa Hodet og betydede ham ved Tegn, at hun ønskede at være alene. Med et Suk forlod han hende, og gik hen til Svigerinden Fru Grønn, hvem han bad se til hende. Da denne kom, fandt hun Døren stængt. Hun bankede paa og raabte ind til hende; men der kom intet Svar. Saa blev hun hos Gutterne, spiste til Middag sammen med dem, og gentog fra Tid til anden sin Banken paa den lukkede Dør, hver Gang med det samme Resultat. Tilsidst lod Fru Grønn Gutterne forsøge.

»Luk op Mama, det er mig, Sigurd« — raabte han, »vi er saa bange, du er syg.« Efter nogle Øjeblikkes forgæves Lytten,

begyndte Magnus. »Mama, Mama, kan du ikke lukke op for os — kære søde Mama!« Da der fremdeles ikke kom nogen Lyd til Svar, brast begge Gutterne i Graad. Saa endelig blev Nøglen langsomt drejet rundt og Døren aabnet.

»Gaa ind paa jeres Værelse og læs Lektier, eller gaa ud og leg Gutter,« sa' Fru Holm, — »I skal ikke være bange for mig, jeg fejler ingenting.«

Der var halvmørkt i Stuen; hun stod med Ryggen mod Vinduet, saa hendes Ansigt ikke kunde ses.

Sigurd og Magnus holdt op at græde. De tog fat i hendes Hænder, som de kyssede.

»Men hvorfor vil du ikke komme ind til os?« spurgte de, »du har jo heller ikke spist Middag.«

»Jeg skal nok spise siden,« — hun tog dem begge ind til sig, og klappede dem, — »men jeg vil saa gærne være alene, gaa nu fra mig.« De følte sig beroliget og adlød uden at sige mere.

»Vil du ikke, at jeg skal sidde lidt hos dig, Elise,« spurgte Fru Grønn, der havde holdt sig tilbage under Optrinet med Gutterne, og nu traadte hen til Døraabningen.

»Nej, jeg maa være alene, — jeg kan ikke tale med nogen, ellers Tak,« svarte hun i den forrige rolige Tone.

»Men her er saa koldt, Ilden i Kakkelovnen er gaaet ud, — lad mig i det mindste faa stelle lidt for dig,« bad Fru Grønn. »Jeg skal ikke sige et Ord.«

Fru Holm satte sig ned paa sin forrige Plads, der hvor hun havde siddet siden om Morgenen da Doktor Thomsen havde været der, uden at svare. Hun la' sig bagover og lukkede Øjnene.

Fru Grønn fik lagt i Kakkelovnen og tændt Lampen. Saa kom hun ind med en Kop The, som hun bad hende drikke.

»Ja Tak, sæt den der,« hviskede Fru Holm uden at aabne Øjnene. »Og lad mig saa være alene.«

Fru Grønn tog Nøglen af Døren, og gemte den. Saa gav hun Pigerne nogle Instrukser og gik.

Fru Holm blev siddende i samme Stilling hele Aftenen. Naar Stuepigen kom og spurgte hende om noget, rystede hun enten paa Hodet eller svarte med et Enstavelsesord. Da Gutterne var inde og sa' god Nat, rettede hun sig op og kyssede dem kærligt.

»Skal ikke Fruen gaa til Sængs nu?« spurgte Stuepigen en Times Tid senere. »Det skulde Fruen rigtig gøre.« Hun havde lovet Fru Grønn ikke at lægge sig, saa længe hendes Frue var oppe.

Rent mekanisk rejste Fru Holm sig og gik uden et Ord ind paa Soveværelset. Naar hun var der, maatte hun vel faa Fred, tænkte hun. Hun vinkede til Pigen, som vilde følge ind med, at hun ikke behøvede hende, og lukkede Døren efter sig.

Men i Stedet for at klæde sig af, gled hun ned i en Lænestol, støttede Albuerne paa Knæerne, og Ansigtet i Hænderne, og blev siddende ubevægelig i over en Time.

Hvorledes var det muligt, at Gud kunde ha' tilladt det. Hun havde jo bedt saa inderligt i Jesu Navn, bedt uden Afladelse. Og Frelseren havde jo sagt, at den, der havde Tro som et Sennepskorn skulde kunne sige til et Bjærg: løft dig op og kast dig i Havet, og det skulde ske. Og hun havde haft Tro. Der havde ikke været Tvil i hendes Hjærte, ikke Gnist af Mistro til, at Gud jo baade kunde og vilde hjælpe. Og hun havde ikke bedt om nogen verdslig Ting. Denne Bøn kunde ikke være af dem, som ikke var Gud velbehagelig. Opfyldelsen af hendes Begæring vilde jo kun tjæne til Guds Forherligelse. Det gjaldt jo om at frelse en Menneskesjæl. Hvorfor, hvorfor havde Gud da ikke bønhørt hende. Hendes Tanker kredsede om dette ene. Hun tænkte det om og om igen. Uafladelig rundt i en Ring gik det, og for hver Gang hendes Forstand stod stille foran dette haabløse Spørgsmaal, var det som om hun tørnede mod en Mur, og blev kastet voldsomt tilbage og saa hørte et Skrig i sin Sjæl, et kort, skarpt, meningsløst Skrig. Tilsidst kunde hun ikke holde ud at sidde stille. Hun fo'r op og begyndte at gaa i en stor Halvcirkel omkring begge Sængene fra det ene Hodegærde til det andet. Var det da muligt, at hun havde bedraget sig, at Forvisningen om, at hun var Guds benaadede Barn i Christo havde været en Indbildning? Nej, nej, nej! Hun var jo efter sin Omvendelse bleven et nyt Menneske. Det stærkeste Bevis var, at hun havde faat Renhed i sin Vilje. I Begyndelsen havde hun ofte følt en undrende Henrykkelse over, at hun ikke mere havde Gran af Dragelse mod det syndige Væsen, hvori hun tidligere havde levet. Det var Viljen, der var bleven genfødt. »Hvorledes skulde hun gøre den store Ondskab at synde mod Gud?« Hun havde ikke ta't fejl, hun havde været i Samfund med Gud. Hun havde følt saa tydeligt, hvorledes han boede og levede i hendes Hjærte, hvorledes hun

daglig vokste i Troen og Naaden. Og alligevel havde han forladt hende. Forladt hende! Hvorfor, hvorfor, hvorfor! Hun gik hurtigere og hurtigere, næsten løbende, og hver Gang hun skulde vende, drejede hun sig paa Hælen, saa hun kom svirrende rundt. Om Morgenen fandt Pigen hende liggende sammensunken paa Gulvtæppet med Hodet op imod Puffen ved Fodstykket af Sængene. Hun var føjelig og viljeløs som et Barn og lod sig uden Modstand bringe til Sængs, hvor hun blev liggende i mange Uger.

Da hun kom op igen efter Sygdommen, var hendes indre Menneske som knækket og visnet. Hele Dage igennem kunde hun sidde paa en Stol ret op og ned og rokke sagte med Hodet og se ned i Gulvet eller hun drog sig langsomt gaaende frem og tilbage med en klynkende Klagelyd. Naar Gutterne kom ind til hende, saa' kun hjælpeløst paa dem og klappede dem, hvor det kunde falde sig, med en underlig famlende Bevægelse. Ved Maaltiderne var hun som oftest tavs, og naar Sigurd og Magnus kom med et Spørgsmaal eller fortalte hende noget, svarte hun med træt Stemme eller hørte paa dem med et stillestaaende Smil.

Menighedens Sjælesørger kom undertiden og besøgte hende. En Dag sad han og udlagde for hende om Korsets Velsignelse og Bønnens Magt. Han talte indtrængende om, at den Gud elskede højest, tugtede han haardest. Han formanede hende til Taalmodighed. Det gjaldt om at ydmyge sig under Guds vældige Haand og blive varagtig i Haabet og Troen, for at han i sin Tid kunde faa ophøje os.

Da hun som sædvanlig intet svarede, og han gærne vilde faa et Indblik i hendes Sjælstilstand, spurgte han hende ligefrem, om hun var flittig til at bede.

»Nej« — svarte hun ligegyldigt — »jeg be'r aldrig«.

»Beder aldrig!« — gentog han forbløffet — »jeg troede dog, De var en sand Kristen.«

»Det troede jeg ogsaa« — svarte hun hen i Luften med en Mine som en, der tænker højt — »men se, om der var nogen Hjælp i det.«

Han gjorde hende en hel Del Spørgsmaal, som hun besvarte modstræbende, og i en Tone, som om alt det kedede hende, og da Præsten var kommen efter, hvordan det forholdt sig med hendes Kristendom udbrød han: »Gud hjælpe mig Frue for Deres arme, forvildede Sjæl. Hvor kan De tænke, at det gaar an at sætte Himlens og Jordens Herre et Maal og en Grænse?«

»Hans Veje er ikke vore Veje. Hvad ved vi usle Kryb om, hvad der tjæner til vor evige Fred? De maa være forvisset om, at det, Gud har gjort, er vel gjort. Han har sét, at det var nødvendigt for Deres Sjæls Frelse, at Deres Bøn ikke blev opfyldt. Alt hvad der møder os er et Udslag af hans Kærlighed. Tænk paa den Gang hans egen Søn bad i Gethsemane Have: Herre, tag denne Kalk fra mig! Blev han kanske bønhørt? Nej, i Døden sendte han ham, i den grufuldeste, mest fornedrende Død. Og saa vil De klage? Da Jesus hang paa Korset, raabte han: Min Gud, min Gud! hvi haver Du forladt mig? Ogsaa den kvalfulde Kalk at føle sig forladt af Gud, ogsaa denne Kalk maatte han, Sønnen, Verdens Herre tømme til sidste Draabe. Og tviler De vel paa, at Gud elskede ham, sin egen, énbaarne Søn? Og hvad vil De befatte Dem med at gruble over Deres Mands Tilstand hinsides? De har ikke Lov til det. Alle Menneskers Skæbne, baade levendes og dødes staar i Herrens almægtige Haand. Hvis hans Sjæl er gaat fortabt, saa har det saaledes været bestemt i Guds vise Raad fra Evighed af, og maa som alt andet tjæne til hans Riges Forherligelse baade her og hisset. Ak nej, Frue, bøj De Knæ for Gud, og raab om Naade for Deres Frafald og Formastelse. Men skynd Dem før det er for silde, at det ikke skal hedde: Du kendte ikke Din Besøgelses Tid.«

Disse Præstens Ord gjorde for et Øjeblik Indtryk paa hende. Da han var borte., forsøgte hun for første Gang i lang Tid atter at bede, men det lykkedes ikke. Hun følte hverken Sønderknuselse eller Anger eller Længsel efter Gud, og Ordene, som hun ledte efter, lod sig slet ikke finde. Hendes Indre var tomt og stille som en udtørret Brønd.

Efterhaanden som Tiden gik, blev hun mere og mere lig en Skygge af sig selv. Tilsidst gik hendes tungsindige Sløvhed over til stille Vanvid. Familjen tog sig af Gutterne og sørgede for Deres Opdragelse. Til hende lejede de en liden Lejlighed paa tre Værelser og fik for god Betaling et gammelt Tyende til at pleje hende. De sidste Aar af sit Liv sad hun fra Morgen til Aften paa en Skammel eller paa Gulvet og pillede paa et Straa og rystede paa Hodet og sukkede og smaapludrede uafladelig. Saaledes døde hun.

Amalie Skram.

Den literære Reaktion i Sverige efter 1865.

(Af et Foredrag holdt i Paris d. 25. November 1885).

Fyrrernes og Halvtredsernes Literatur var vokset paa franske Frihedstræer; det var saftige Frugter, fulde af spiredygtige Kærner. Almqvist gjorde Propaganda for St. Simonisternes ætsende Lærdomme, der havde til Maal at opløse det gamle Samfund for at skabe et nyt; Blanche prædikede Revolution, Jolin angreb Klasseforskellen, Fru Carlén og Frederika Bremer tog Kvindespørgsmaalet op, Fru Schwartz forsvarede de lavere Klassers berettigede Interesser imod de højeres uberettigede, Strandberg fór i Harnisk mod Tyrannerne i al Almindelighed, Fru Stjernstrøm vakte Teaterpublikumets Uvilje mod den religiøse Fanatisme. Kort sagt, det var en livskraftig reformatorisk Literatur, der satte store Problemer under Debat, skønt den ganske vist endnu gik paa Akkord med den æstetiske Verdens Lovgivere.

Tredserne begynde. Vækkelsen fortsættes efter stor Maalestok. Bostrøm slaar til Dogmet om Helvedesstraffene, saa Statskirkens Vægtere maa op paa Murene. Rydberg ryster Dogmetroen i dens Grundvold, og Lægmanden Lilja prædiker den nye Tro for Folket. Studentermøderne deklamere og synge meget, men føre dog med sig én ny Tanke: at national Selvtilfredshed ikke kan gøre Sagen klar. Den danske Krig vender Blikket imod Europa, og hjemvendende Krigere bringe friske Luftninger med der ude fra. Karl XV's liberale Personlighed umuliggør ethvert officielt Forsøg paa at lænkebinde Aanderne, han rækker ikke Haand til nogen reaktionær Bestræbelse. Man modsætter sig ikke engang Oprettelsen af de frivilige Skytteforeninger, der nu til Dags er

saa ilde anskrevne. Saa kom Revolutionen 1865. Hvorledes havde nu Literaturen udviklet sig under Paavirkning af al denne Vækkelse?

1861—63 og 1865 var der udkommen tre Bind Digte med Titlerne *Isblomman*, *Sju Signaturer* og *Nio Signaturer*. Det er umuligt at finde noget Sammenhæng mellem denne Literatur og Aandsretningen i Tiden. Allerede *Signaturerne* viste Oprindelsen: *Fjalar* var taget fra Ossian, *Finn* fra den nordiske Jætteverden, *Svend Trøst* fra Ingemanns Romaner.

Det var en Antologi, en Blomstersamling, og hele denne Literatur lignede skuffende den engelske Dagligstuepoesi. Her sang én om Skoledrenges Kærlighed til Pigebørn i Mamelukker, dér klagede en anden over Smaafuglenes Værgeløshed mod den stygge Jæger, og en tredje fandt sig selv yderst ulykkelig, fordi han ikke kunde leve uden Troen paa de symbolske Bøger. Der var noget kvindagtigt over det hele, noget lavet, koket, afslappet. Idealet var den blaa Blomst. Virkeligheden var det ikke værd at komme i Lag med, for den var uren.

Her har vi Bostrøms Idealisme i Forbindelse med Efterromantikens Skønhedsdyrkelse. Men nu er Skønheden netop det tomme Skn, den tilfældige Undtagelsesform, medens den grimme Virkelighed er Aandens normale Udtryk. Romantiken kredsede om Undtagelserne. Quasimodo har faaet et talrigt Afkom, der i den senere Novelledigtning gaar under Benævnelsen *Originaler* (Blanche, Hedberg og Jolin har fundet Stokholmer-Orginaler i Massevis). *Signaturerne* var forfejlede paa én Undtagelse nær, og dog kom de til at præge en hel Periodes Literatur. De begyndte med fornem æstetisk Blaserthed og endte med fuldstændig Reaktion.

I Sverige er det kun Kongen, der gør Revolution. Saaledes i 1865. Kongen, der var den liberaleste Mand i Landet, var i Opposition; ogsaa Regeringen var, sammen med Folket, i Opposition mod Adelen. Det var en smuk Hallucination! At være liberal og Royalist var saa omtrent det samme, og derfor skød man hele Fremtidsspørgsmaalet til Side, nu da man faktisk havde set, at man kunde gøre Revolution med en Konge i Spidsen. Den, der i Slutningen af Tredserne troede paa eller talte om en fransk Republik, betragtedes som skørhovedet, og gamle Carlén med sit røde For i Hatten var jo en Fabel for alle. Da Gadeurolighederne ved Karl XII Statuens Afsløring (1868) fandt Sted, rettedes

al Befolkningens Harme mod *Öfverståthållaren*, men ikke — som det ellers er almindeligt — mod Kongen, der jo anses for Ophavsmand til alle Love, Politianordninger inklusive. Det var ikke royalistiske Taler, den gamle Revolutionsmand August Blanche holdt fra et Bord i *Opérakällaren*, men han stod personlig paa en god Fod med Karl XV, og Talis Qualis, der før sang i Panser og Plade, sad nu nok saa rolig i sin *Post-tidning*, uden at der endnu var nogen som raabte paa Frafald. Paa den Tid og endnu længe efter kunde man nok være misfornøjet med et og andet hos Regeringen, men aldrig med Monarken. Der herskede overalt en fredelig Stemning, som tilsidst blev til en Dvale.

Nyblom var kommen hjem fra Italien og havde holdt Forelæsninger paa Børsen. Den store Udstilling 1866 og Nationalmusæets Aabning havde gjort alle Folk til Kunstelskere. Kongen malede og skrev; alle Mennesker skulde saa ogsaa skrive: æstetiske og politiske Sager mellem hinanden. Paa det kgl. Teater saa' man i *Den skønne Helene* sine gamle forhadte Bekendte fra Oldtiden blive gjort Løjer med og reducerede til smaa Mennesker.

Det var en glad Tid, fuld af Ungdom og Haab, en lys Frigørelsens Tid, fuld af Tro midt under Reaktionen. Og nu har man udvisket Sporene af disse Mænds Virksomhed, nu har Pietismen og Hældøreriet »drysset sin Aske« over vor unge Grøde. Hvem er Skyld i dette? De samme, som nu klage over vor Tids Ungdom, hvis Tro, de selv har røvet. Det er den Generation, som jeg vil kalde *Signaturernes*, der har gjort Skridtet tilbage og skaaret mindst et Aarti ud af vor Udvikling. Det er dem, der har syet Pjalterne sammen og givet den gamle Overtro Hævd paany, det er dem der har pudset de gamle Kongebilleder op og sat dem i de faldne Guders Sted.

I 1865, Revolutionsaaret, lagdes Grunden til Beskows nye Statskirke og straks efter blev Adlercreutz Minister og Formand for *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen*. Nu var den religiøse Reaktion i Gang.

Da jeg i Efteraaret 1867 kom til Upsala med alle de skønne Forestillinger om Studenterlivet, som *Gluntarne* saa godt havde digtet ind i os, blev mine og Kammeraternes Illusioner grusomt tilintetgjorte. I Nations-Foreningerne, hvor man kom sammen for at føle sig som Student og byde sin unge Sjæls bedste Skatte frem, blev der bare drukket. Ikke andet end Eksamensbetragtninger, Raahed og Drukkenskab med væmmelige Scener. At

Adel ikke var afskaffet, det kunde man sandelig se dér. Men Skandinavismen? Reformerne? Religionsfriheden? Det var glemt altsammen! En snigende Skepsis havde faaet Indpas, og der begyndte at vise sig reaktionære Symptomer hos de unge. — De havde gjort sig til Princip ikke at have nogen Mening om nogen Ting.

Der var bleven stille efter den nye Rigsdags Sammentræden; alle Partier havde gjort holdt. Selv gamle Oppositionsmænd — Lars Hjerta ikke undtagen — var bleven moderate. Nu har vi faaet Friheden, sagde de, lad os saa nyde den i Ro med vore Venner og være glade! Men bagved hørtes Stemmer fra de ikkevalgberettigede: nu har vi faaet Friheden, lad os da saa bruge den! Saa dannede de misfornøjede, der saa de nye Kamre fuldt besatte med Bønder og Embedsmænd, som sagde nej til al Ting, en Forening, *De nyliberale*, der allerede 1868 fik to dundrende Brochurer ud: Sven Adolf Hedins bekendte femten Breve og Hultgrens *Hvad vilja de nyliberala* [1]). Begge var de opfyldte af berettiget Misfornøjelse med hele Samfundsgrundlaget. Mere almindelig udbredt var dog Misfornøjelsen med *Landtmannapartiets* Dannelse og med at det stillede sig under Grev Posses Ledelse, ti man frygtede, at det var den velkendte Greves Hensigt ligesom Godsejerne i Danmark kun at bruge Bønderne til Opnaaelse af reaktionære Formaal. Forbavselsen var almindelig, og man stod atter forknyt overfor en bristet Illusion. Er det saa sært, at den unge Slægt er mismodig og skeptisk og at den skyr Illusioner og Løfter; den er jo fostret op med svegne Rusløfter og glippede Drømme. Samtidig med Rigsdagsreformen og Skyttebevægelsen var der hos Folket opstaaet en vis Begejstring for Mandighed og Krigshæder, der fik Vind i Sejlene ved Beskows Apoteose af Karl XII; det var ligesom Nationen vilde forherlige sin krigerske Natur i ham. Befolkningen, der havde de gamle Fabler om Heltekongen i frisk Erindring, glædede sig mest af alt til at faa Soldateridealet at se paa en offentlig Plads. Men Magthaverne havde besluttet anderledes. Det var den Gang, Arbejderne, hvis Selvfølelse var bleven vakt ved den nye Forfatning og som var halv misfornøjede med, at Bønderne i den Grad havde faaet Overtaget, begyndte at stikke Hovederne op. Det kom, som bekendt, til Sammenstød,

---

[1]) Af Foreningens Medlemmer kan mærkes Nordenskiøld, Mankel, Ekdahl, S. A. Hedin, Schiøldstrøm, Odhner, Meyerbergh, Wall og Hultgren.

der dog ikke havde anden Betydning end at vise, at der eksisterede en gryende Misfornøjelse og en vis Tilbøjelighed til Kritik.

Men Blanches Død gjorde et langt dybere Indtryk end nogle pryglede Medborgeres Klageraab. Det mærkedes, at man havde mistet en Støtte, ti Folkeyndest kan være en Stormagt, og Blanche var Folkets Mand som ingen anden. Efter hans Død blev der Tavshed i Rækkerne for lang Tid.

Men nu maatte vel, skulde man synes, de mange *Signaturer* have følt sig opildnede til at skrive, følt Vækkelse og Inspiration. Nej, de havde jo Boström i Ryggen, og de saa' med Rædsel, hvad de kaldte for Materialismens Overhaandtagen. Deres Literatur var fornem og holdt sig borte fra al Virkelighed, saa snart Virkeligheden ikke viste sig i samme Lys, som for den talentfulde Grev Snoilsky, der i sydligere Lande glemte og drømte. Det saa' ud, som var den svenske Literatur gaaet i Graven med Blanche! Den Literatur, der nu begyndte at betyde noget, var Bladliteraturen. Sturzen-Becher fik en Efterfølger i Claës Lundin, som, efter at have forladt Forretningslivet, begyndte at skrive Pariserbreve i *Aftonbladet* og snart efter Causerier i *Illustrerad Tidning*. Et og andet Digt dukkede ganske vist op hist og her i en Avis ved festlige Lejligheder, men det blev ikke til noget alvorligt.

Saa var det, Sverige ude fra fik en ny Literatur, en stor og livskraftig Literatur, som det siden har levet paa et Tiaar igennem og da for den Sags Skyld lever paa endnu. Vi var for svage til at gøre os en selv, og det blev Nordmændene som maatte gøre den for os. Bjørnson, Ibsen og Lie: det har været Sveriges Literatur fra 1865. Ibsens *Brand* sluttede Tredserne og vakte hele den tænkende Ungdom. Den rev den ud af dens æstetiske Drømmeliv og kaldte den til Handling. Men hvad Indflydelse havde vel Brand paa *Signaturerne*? Slet ingen! De var i den Grad gaaet op i deres egne æstetiske Teorier, at den gik dem sporløst forbi. En Anmælder i *Svensk Tidskrift*, der skrev om *Brand*, kom naturligvis med det gamle tyske Alenmaal og undersøgte først, om det var et dramatisk Kunstværk ɔ: gjort efter Vischers System, men da det ikke var det, forstod han ikke noget deraf. Paa de yngre, der havde andet Blod i Aarerne, virkede den som en stræng Randsagning af Hjærter og Nyrer; vi stod her overfor en ny Religion, der mældte sig med nye Krav. Hvad den Kristendom, som nu var et forladt Standpunkt, havde fordret, var Tro; Brand krævede Offeret, og Tanken om en Pligt, som man maatte være

beredt paa at lide for, blev levende for os. Det var en Savonarola-Røst midt i en kunstdyrkende Tid, men den havde den Fejl ikke at vise nogen Vej, og man stod der, utilfreds og fortvivlet, ventende paa det befriende Ord.

Saa udbrød i Sommeren 1870 den fransk-tyske Krig. Den gav Nysgerrigheden en Del at tage vare og vakte i politiske Kredse Opmærksomhed for Forsvarsspørgsmaalet, men den kan ikke siges at have ført nogen synderlig Vækkelse med sig. Da Frankrig bukkede under, blev der skrevet et og andet til dets Trøst, og Aviserne skændtes. De vildeste af Frankrigs Venner mente, det var ude med Kulturen, da Tuilerierne brændte, og følte Medlidenhed med ham, der blev fanget i sine egne Garn ved Sedan. At Frankrig blev Republik, faldt helt naturligt, men Karl XV levede endnu, og ingen længtes efter Republik hos os. Vi var saa igroede med vore liberale Forestillinger, at vi glædede os over den franske Republik, uden dog at være misfornøjede med vort eget Monarki. Men der var abstrakte Frihedsidealer, store, verdensomstyrtende, kulturfjendske Tanker oppe, og man følte endog Sympati med Pariserkommunen. Man sprang forbi Spørgsmaalet om Regeringsformerne og begyndte at gaa ind paa Samfundsproblemerne og at søge efter Aarsagerne til Menneskeslægtens almindelige Utilfredshed.

1872 udkom der til Julen en *Literaturkalender*, forfattet af Upsalastudenter. Nu blev der gjort Anskrig, i de store Blade af *Signaturerne*, i Upsala af saa godt som alle. Der skulde altsaa ingen Poesi være mere! Saadan en Poesi var det, man nu skulde have! Men den Poesi var i Virkeligheden hverken værre eller bedre end de fleste af *Signaturernes*. Hvad var der da hændt? Var det kun nogle enkelte Personer, der havde Privilegium paa den Slags Poesi og udfærdigedes der ikke flere Digterbevillinger? Nej, man var ganske simpelt træt af den Elendighed.

Med Signaturerne var Ulykken nu en Gang sket, og man slap dem ikke, ti de sad jo som Dommere. — Fiaskoen var fuldstændig, og man turde knap vise sig paa Gaden. Jeg vil ikke sige, det var Misundelse, som var Skyld deri; nej, det var et Symptom. Poesiens Tid var forbi; nu vilde man have Realitet.

Men hvordan havde Skønliteraturen levet i disse Aar. Det var den gode Tid, den Tid da Industrien og Aktieselskaberne gjorde Forretninger, da der var Penge som Græs og alle vilde leve godt. Fra 1872 til 78 hører man kun om Stiftelse af Ak-

tieselskaber, om Arrestordrer, Vekselfalsknerier og Jubelfester. Hele Sverige gik som i en Rus. Og under alt dette talte ingen ung Mand synderlig om Politik. Den Sag var død, og hele Regeringsmaskineriet stod stille, ti Grundskatterne og Hærspørgsmaalet stod og brødes med hinanden, og ingen af dem kom af Stedet. Solmans Død 1874 var kun en sidste Formalitet, ti hans Idealer var allerede skrinlagte: baade Skyttebevægelsen, Skandinavismen og Demokratiet. At *Aftonbladet* siden, efter Hedins altfor korte Regimente, byttede den mindre begavede Gødecke med den endnu mindre begavede Spilhammer gjorde hverken til eller fra, men Eksemplet virkede demoraliserende, og man blev nu Vidne til uophørlige Redaktørskifter ved Bladene.

Efter at *Aftonbladet* er blevet aflægs, har ene *Dagens Nyheder* haft Mod og Hæderlighed nok til at række den tabte Sag sin Haand og, naar vi kommer lidt længere frem i Tiden, vil Rudolf Wall nok nyde samme Ære som en Gang — skønt først sent — blev Lars Hjerta til Del.

Og Literaturen! Ja Folk vilde have det fredeligt og ikke forstyrres i deres Drømme om at blive mætte. De vilde blot somme Tider kildres af en smuk Stil og af Hedbergs Bas mindes om, at de levede i et stort og stolt Land med store Minder. Tilsidst bleve ogsaa *Signaturerne* grebne af Tidens Hvirvel, og for at forene det nyttige med det behagelige, stiftede de et literært Aktieselskab. Eichhorn, Flodman og Gødecke anmældte og Wirsén, Bäckstrøm og de andre skrev. Nu gik den gamle *Signatur*-Lyrik i Grossererne. Det hele var bleven til Spekulation og Reaktion, — især det sidste. Alexandrinerne, som vragedes for 25 Aar siden, blev tagne frem igen, og Oversætterkunsten, der tidligere blev anset for noget underordnet, vandt nye Dyrkere. Ponsard blev gravet op igen, og Grossererne kaldte Bäckstrøm frem, fordi de troede, han selv havde skrevet Stykkerne, medens Hedberg slog løs paa Bønderne i et Stykke, som var skrevet paa Bestilling af Officerer.

Det var Reaktion paa alle Kanter, og *Signaturerne* havde hver og én taget Plads i Reaktionens Hær[1]).

---

[1]) Et literært Blad bragte en Jul to Billeder: det ene af Eichhorn, det andet af Gødecke. Underneden stod: *Det unge Sverige.* Den første havde oversat *Decamerone*, den anden *Eddaerne*. Selv havde de ingen Ting skrevet. Det var det unge Sverige i de Tider.

Men hvordan havde Ungdommen udviklet sig? Var den, som man forsikrede, forfalden til Materialisme? Ja det gjaldt ganske vist om en Del af den, om dem, der stod paa *Idealisternes* Side og kun arbejdede for deres egne smaa Interesser, uden en Tanke for hvad der rørte sig omkring dem. Bäckstrøm havde en Gang forsøgt at være naturlig og skrevet en Farce, i hvilken man sporede hans ejendommelige Naturel, men Stykket blev udhysset, og han vendte tilbage til det *hjertegribende*, som nu en Gang var paa Moden. Senere gjorde han med *De Förtryckta* et Forsøg i Demimondestilen, men da heller ikke det gik, vendte han hurtigst muligt tilbage til den gængse Genre, og det gik fortræffeligt.

Imidlertid var der i Begyndelsen af 70'erne udkommen en Oversættelse af Buckles engelske Civilisationshistorie. Den blev straks slaaet til Jorden af Hans Forsell, som er en Type paa en Politiker af *Signatur*-Idealisternes Skole. Men Buckle rejste sig igen og gik ind i Sindene hos de unge. Han blev Banebryder for den nye Verdensanskuelse, der skød de himmelske Problemer fra sig og erklærede det for en Pligt at leve paa Jorden, dyrke og gavne den. Der var de af hans Ord, som skar os i Ørerne, men de gjorde Gavn.

Samtidig kom Brandes' Karakteristiker og senere hans *Hovedstrømninger*. Der fik Æstetiken sit Dødsstød. Taines Opfattelse af Kunstværket som et Produkt af menneskelig Udvikling, uden Hensyn til om Kunstneren er stor og Kunstværket skønt, eller ikke, gav os et helt nyt Syn paa Literaturens og Kunstens Frembringelser. Dertil kom saa Brandes' egen gennemgaaende Fordring om et Indhold i det literære Produkt, om *Problemer under Debat*, og nu vaagnede man overalt, undtagen hvor man sov af Princip. Vi fik nu med ét en helt anden literær Maalestok, og der blev slaaet en tyk Streg over hele *Signaturernes* Virksomhed. De havde af Frygt for at skaffe sig Uvenner eller af medfødt Mangel paa Ævne undgaaet alle Problemer, og havde de en Gang haft et eller andet fremme, var det for at behandle det i reaktionær Aand. Skøhedsdyrkelsen aftog, og Nyttetanken dukkede frem, saaledes som den udvikledes af Mill i hans Lære om Lykke- og Nyttemoralen.

Saa kom Darwin med sin Udviklingsteori. At vi har udviklet os fra lavere til højere Former, vidste vi ogsaa før, og der var vist ingen, som mere troede paa den mosaiske Skabelseshistorie. Men dermed vil jeg ingenlunde nægte, at Darwins Lære har virket eksempelløst vækkende paa de moderne Teorier; særlig

tror jeg, at hans Discipel Spencer i sin Samfundslære har givet Udviklingsteorien en frugtbar Anvendelse. Spencers Fornægtelse af Personlighedens, Individets ubegrænsede Indflydelse paa Tiden er hans største Bedrift. Han har ved sine Angreb paa den romantiske Individualisme banet Vej for det nye, og hans fortræffelige Paavisning af, at »Den store Mand« er et Produkt af hele Slægtens Samarbejde har netop givet Stødet til den almindelige Haan mod den Genidyrkelse, der har faaet sit hæsligste Udslag i vore Dages Jubelfester. Der er saaledes en Tanke, og det en stor, i denne Uvilje mod Mennesketilbedelse.

Men et Slægtled, der havde haft saa mange skuffede Illusioner, og som havde set en saadan Reaktion, kunde knap elske Virkeligheden mere; nogle blev da grebne af Fortvivlelse og kastede sig i Armene paa Hartmanns eller hans Mester Schopenhauers Pessimisme og endte i absolut Skepsis.

Midt i den gyldne Aktieperiode, da alle Foretagender *gik*, var omsider en ny Sveriges Historie, den eneste større fuldstændige, man endnu havde, begyndt at udkomme, og den skulde — efter Tidens Fordringer – være illustreret. Den var skrevet af unge Mænd af *Signatur*-Generationen, og man gjorde sig store Forventninger om den. Men da den kom, hvad fik man saa? Flintestene og Kongerækker og Slag og Kirker — Statskirker naturligvis; næsten hundrede Illustrationer ofredes paa Middelalderens Kirker. Der blæste gamle mugne Vinde gennem Bladene i dette første Hæfte, hvor man fik rede paa Rigsantikvarens Fortjænester af Oldforskningen og paa de danske Venners Meninger om Pilespidserne; der var Luft fra gamle Grave deri, lige fra Stenalderens Dysser til Ridderholm-Kirkens Gravhvælvinger.

Der var ogsaa andre Faktorer, som holdt Reaktionen oppe. Teatret, der kan være en Opdrager, kan selvfølgelig ogsaa være en daarlig Opdrager. I Hænder som Hedberg's og Wijkander's blev vort kongelige Teater en privat Hofscene, hvor man væsentlig spillede fransk Komedie. Vi er opfødte med fransk Komedie, og den har bragt os meget godt. Den har beskæftiget sig med Virkeligheden, men det har været en aristokratisk Virkelighed. Heltene har haft mindst 12000 Francs i Rente om Aaret, og Handlingen er altid foregaaet paa Brysselertæpper. Hele dette elegante Selskab, hvis Liv og Tilskikkelser vi har fulgt fra Ungdommen af, lever jo kun i Saloner, og deres Livs eneste Beskæftigelse synes at være den, at holde Dialogen vedlige. Alt, hvad der

binder Menneskene til Livet, mangler. Der er ingen Beskæftigelser, ingen Pligter, ingen Anstrængelser, knapt nok Sorger. Disse Mennesker er fødte i lakerede Støvler, liggende paa Kanapeer, med Ridepisken i Haanden og Revolveren i Chatolskuffen. Det er altsaa en Idealverden, hvor man i de fleste Tilfælde har en Retræteplads, som man trækker sig tilbage til, naar Livet bliver for brydsomt. Og det smigrede og morede Publikum altid at være i »godt« Selskab. Ingen af de smaa kedsommelige Samfundsklasser, som holder Samfundet oppe, fik Lov at forstyrre disse Olympiere, der spillede Fortepiano og røg Cigaretter. Slap en Borgermand ind en sjælden Gang, saa var det for at blive plukket for sine Penge, fik en Bonde Lov til at stikke Hovedet ind ad Tapetdøren, var det for at blive skældt ud, og Tjænestefolkene stod altid og kikkede i andres Breve og lurede ved Dørene. Saa langt baglængs var den franske Komedie gaaet siden Beaumarchais, der gjorde den epokegørende Opdagelse, at en Tjæner ogsaa er et Menneske.

Og denne Komedie roste sig af sin Sædeskildring. Naar man spillede *Familien Benoiton*, der skulde rævse den franske Borgerstands uhyggelige Pengeforhold (Adelen fik Lov at være i Fred), saa blev Følgen kun, at hele det gode Selskab i Sverige fik Benoiton-Kraver, Benoiton-Kæder, o. s. v. og at Benoiton kom paa Moden. Det kom der ud af den Straffepræken!

Hvor tarvelig maatte nu ikke Hedbergs svenske Husmandskost tage sig ud ved Siden af dette elegante Selskab, der saa fristende lokkede for Ungdommen. Denne franske Dialog, der blev saa hul, fordi alle Mennesker skulde tale som vittige Hoveder og hvor ethvert alvorligt Ord virkede forstyrrende, havde fordærvet os. Vi vilde ikke se vort eget Liv, der var en plump Efterligning af det franske, fremstillet paa Scenen.

Den franske Komedie har, foruden at den narrede Publikum en hel Del uægte Stads paa, ogsaa paa en vis Maade ødelagt Skuespillerne. Man tog bare sine bedste Klæder paa og gik ind: saa rullede Dialogen frem af sig selv. Karakterskildring behøvedes ikke, for der var ingen Karakterer at skildre. Følgen er bleven, at man paa det kgl. Teater mindre gærne spiller svenske Stykker, af den gode Grund, at man ikke kan spille dem. Ibsen har omsider faaet dem rusket lidt op, saa at de nu kan spille norske. Det har dog mindre at sige, men at Reaktionen skulde gaa saa vidt, ogsaa paa dette Omraade, at Sveriges to første Skuespillere,

Hillberg og Lindberg, blev fordrevne fra den Scene, hvis Pryd de burde have været, det tyder paa Forfald.

Bjørnsons epokegørende *Fallit* og *Redaktøren*, med hvilke man kan regne, at Realismen har holdt sit Indtog i Sverige, fik Samfundet til at ryste krampagtigt i nogle Øjeblikke, men Lægemidlet var endnu for kraftig. Da Ibsens *Samfundets Støtter* kom efter, saa — ja saa applauderede vore Aktiespekulanter, men ingen tog sig af det.

I det foregaaende har jeg villet vise, hvorledes en gennemgribende literær Reaktion har fundet Sted. En Stilstand, der har faaet Hævd og Autoritet, er gaaet over til Forfald, og i Spidsen for Reaktionen har det Parti, der nu kalder sig det idealistiske, staaet. Dette er, hvad der er sket; hvad gælder saa Striden?

Den er til Dels personlig, ti man slaas ikke med Institutioner; det har vi allerede set. Men den har ogsaa større Rækkevidde, ti den føres mellem de to Verdensanskuelser, der kaldes Idealisme og Realisme[1]) — jeg har været nødt til at beholde Navnene. Ved Idealisme forstaas i daglig Tale den Opfattelse, der bæres af højere Interesser, ved Realisme den, der bæres af lavere. De *højere Interesser* gaar saa ud paa at hæmme Frihedsudviklingen, paa at genindføre Overtroen om Kongedømmet af Guds Naade, Sagnet om Kristi Guddom, Helvedeslæren, Dyrkelsen af ydre Udmærkelsestegn, af alt, hvad der er fornemt og mægtigt, af det nette og pyntelige, — paa Foragt for Folkeviljen, for det nyttige, for Naturen, for Fornuftens guddommelige Ret, for Menneskeværd, o. s. v.

Hvad er da den Realisme, som udskriges saa meget? Den er den næsten fuldstændige Modsætning til det andet.

Som Kunstformer kan de næppe stilles op med hinanden, men Realismen maa sættes i det mindste ved Siden af Idealismen.

Nu har man sikkert nok til alle Tider set Realismen gaa Side om Side med Idealismen, og den er bleven respekteret lige indtil nu. Nyblom har prædiket Realisme i det svenske Akademi.

---

[1]) I *Ur Dagens Krønika* har jeg for et Aar siden søgt at klare Spørgsmaalet, men det bragtes straks i Ulave igen af nogle uklare Hoveder. Hr. Wirsén svarede med Ukvemsord og sendte Bud efter Prof. Dietrichson, som ogsaa kom og gjorde Spørgsmaalet til rent æstetisk.

Fru Carlén, Onkel Adam, Blanche og Lea har givet Billeder af Virkeligheden, Jolin og Hedberg har taget Æmner til Teaterstykker fra Virkeligheden, og undertiden er de gaaet den ret nær ind paa Livet. Snoilsky har sunget om, hvad han har opfattet med sine fem Sanser, og det har ikke været det »sanselige«; Hr. Wirsén har klappet ad Ristori og Sarah Bernhard; Publikum har kaldt Hillberg et Talent og i *Dukkehjemmet*, *Gengangere* og *En Folkefjende* hyldet Ibsen som Reformator. Kjellbergs Drenge, der springer Buk i et Hjørne af Nationalmusæet, er rene Udslag af Naturalismen, Børjesens Keglespillere anses for epokegørende i Billedhuggerkunsten og Larsson er kommen paa Nationalmusæet. Man vil da se, at Idealisme og Realisme ikke kan være hinanden saa modsatte som Kunstretninger, da Publikum jo blander dem sammen.

Det er vel snarere den gamle Historie: de unge, der kæmpe sig frem mod de gamle. At Modstanden denne Gang er stærkere end sædvanlig, kommer af, at Ungdommen har nye Idealer. Idealer vil her sige Planer, der kræve at blive førte ud i Livet, ti de unge vil ikke mere nøjes med at drømme om Drømme. Her er det Slaget skal staa. Og de nye Idealer er enstydige med Demokratiet, med Fremskridt paa alle Omraader. Derfor kan der ikke tvivles om, at Sejeren vil blive deres.

Oversat efter Forf. Manuskript.

August Strindberg.

En Strømændring.

Den, der med nogen Opmærksomhed har fulgt Gangen og Udviklingen i den danske Malerkunst i de sidste 5—6 Aar — fra »Gennembruddet« i Halvfjærdserne med Krøyer, Tuxen m. fl. til de seneste Fremtoninger: Ring, Brendekilde, Hammershøj, Jul. Poulsen o. s. v. — kan ikke være blind for, at der er fremstaaet en hel ny Bevægelse, at der i al Stilhed er foregaaet en Art Revolution til Fordel for en ny Retning i Malerkunsten med en ganske forskellig Tendens, nye Synsmaader og ny Stil i Behandlingen af Farver.

Paa en vis Maade er det en Fortsættelse eller Supplering af hvad Halvfjærdserne bragte, idet Feltraabet stadig er: Sandhed mod Naturen; men samtidig er der kommet nye Momenter til, der paa det mest afgørende skiller de to Retninger ad, ja i enkelte Henseender stiller dem fuldstændig antipodiske.

Der er ingen Tvivl om, at denne Svingning ud af Sporet, der foreløbig indskrænker sig til temmelig famlende Forsøg, forbereder sig til at spille en Fremtidsrolle. Efterhaanden som Gennembrudsmændene glider over til Konservatismen — og man kan vel uden Overdrivelse sige, at alle Gennembrudsmænd havner i Konservatisme, saa snart de staar som den ældste Generation — vil denne nye Bevægelse vokse sig ud af Forpupningen og danne Grundlaget for Fremtids-Oppositionen.

Det er egentlig først i de sidste to eller tre Aar, man med nogenlunde Sikkerhed har kunnet paavise bestemte Spor af noget *bevidst* nyt, Arbejder, hvori der fremtraadte en tydelig Tendens, der pegede bort fra den almindelige Opfattelse.

At stille det fremtidiges Horoskop paa dets nuværende Standpunkt vil være meget voveligt. Der er endnu saa megen Uklarhed og Uoverensstemmelse tilstede, Grænserne er flydende og vage

og Meningerne i høj Grad forskellige. Det hele har endnu for meget Karakteren af Eksperimenter paa maa og faa, til at man med Gran af Sikkerhed kan sige, hvad de unge fører i deres Skjold.

De véd det næppe selv. Indtil videre maa man gætte sig frem.

Literaturen har i de senere Aar været Vidne til en ganske lignende Bevægelse; blot at den fra første Færd fremstod med et Program, der ikke lod noget tilbage at ønske i Retning af Klarhed. Jeg tror, at man ved Sammenligning med denne nye Literaturskole kan finde Berøringspunkter med den tilsvarende i Malerkunsten. I Virkeligheden er det vistnok nøjagtig den samme Svingning: Reaktion fra den farvefulde, blomstrende Stil til den enkle, korte og douce.

Gennembruddet faldt omtrent samtidigt for Kunstens og Literaturens Mænd, og havde gennemgaaende samme Karakter: Virkeligheden skildret i blændende kraftige Farver, i et Mylr af glansfulde Toner, en intensiv lysende Farvepragt og en haarfin nøjagtig og virkelighedstro Opfattelse af Fænomenet, som det viste sig for Øjet.

Publikum var ikke blevet tilstrækkelig forberedt. Overgangen fra den vante idylliske Spaghed baade i Motiver og Behandling til den hensynsløst sanddru og dristige Skildring, uden dækkende Tavshed om Skyggesiderne i Livet, var for brat. Publikum konsterneredes fuldstændig. At disse nye Ideer blev baarne frem af en hidtil ukendt Overlegenhed og Magt over Midlerne, som ingen kunde underkende, gjorde kun ondt værre, det forøgede tvært imod det sørgelige ved Sagen — tænke sig at ofre saadanne Ævner paa saadanne Motiver.

Imidlertid, som Aarene gik, tabte den første Forskrækkelse sig, den sky Forundring og dydige Forargelse, der i den første Tid højlydt kom til Orde i adskillige Blade, forstummede lidt efter lidt. Forundringen gled langsomt over til at blive Beundring, og Slaget var vundet.

Det, der hovedsagelig betegner denne Retning i Malerkunsten, er dens Rigdom paa Farver, glødende, lysende Farver, dens Ævne til at give Helhedsvirkningen ved Udeladelse af overflødige Detailler og dens kække brede Behandling.

Det samme kan jo til Dels siges om den samtidige Literatur, J. P. Jacobsen f. Eks.

Denne Digters Lighed med Chr. Zartmann, en Maler, der for øvrigt indtager en ganske særegen og aldeles enestaaende Stil-

ling i Malerkunsten, har alt tidligere været Genstand for Opmærksomhed.

Som Jacobsen har Zartmann dannet sig en Udtryksform, hvis overvældende Anvendelse af og Herredømme over Farvetoner i de forskelligste Brydninger maaske i første Øjeblik kan virke noget forvirrende, men som ved nærmere Kendskab netop giver Livets egen skiftende Lød, dets Glans og pulserende Legemlighed, uden nogensinde at tynge den eller tvære den ud.

Dertil kommer specielt for Zartmanns Vedkommende hans Ævne til at tænke sig ind i en svunden Tids Sæder og Følelsesliv og at finde det rent menneskelige frem. En Ævne, der end yderligere viser hans Slægtskab med J. P. Jacobsen.

En Ejendommelighed til for denne Periode er dens Forkærlighed for Solskinnet, i hvert Fald for det stærkt lysende og virkningsfulde, for skarpe Modsætninger og blændende Farver.

Man huske saaledes f. Eks. Krøyers saa forkætrede *Hattemagere*, med det indfaldende glødende Sollys i det skumle, snavsede Værksted, eller hans Markarbejdere, eller hans solflimrende Skagensbilleder, hans Maskinfabrik o. s. v. Man tænke paa Tuxens Susanner, hans Loftbilleder i Frederiksborg, paa Therkildsens Dyrebilleder, Godfr. Christensens og Zachos Landskaber o. s. fr., alle er de strømmende fulde af varmt, funklende Solskin eller badede i et Væld af gyldent straalende Lys.

Paa dette Punkt er det vistnok man nærmest skal søge Modsætningen mellem det værende og det kommende. Her er den i alle Fald mest iøjnefaldende.

For øvrigt er det paa sin Plads her at minde om, at allerede én af Gennembrudskunstnerne — Fru Anna Ancher — i sine fleste og bedste Ting kommer de sidste Dages Kunst meget nær i Opfattelse og Farvesyn: Den samme harmoniske Dæmpethed og samme fine Iagttagelse af Farvemodsætninger, netop den samme monotone Skønhed, der karakteriserer de yngstes Bestræbelser.

Fru A. har saaledes Æren af at være den første, der vejrede det nye. Hun har aabenbart været den, der gav Stødet til hele Bevægelsen.

Det er karakteristisk baade for den yngste Literatur og den yngste Kunst, at det fortrinsvis er Graavejrsstemninger, der behandles, eller maaske snarere det monotones Poesi, der skildres.

De fine, sarte, graalige Farver og dæmpede, kølige Toner i en Behandling, hvis svømmende bløde Karakter næsten har noget

sygeligt vemodigt over sig, noget behersket melankolsk, der staar i den skarpeste Modsætning til Gennembrudsmændenes kække, svulmende Penselføring og muntre, lysstraalende Farver.

Dette gælder dog navnlig om de senere Aars Figurmaleri.

I Landskabsmaleriet spores kun yderst svage Oprørs-Tendenser. Der synes at herske idel Tilfredshed over hele Linjen.

En ganske enkelt slaar sig paa egen Haand fuldstændig løs og foretager nogle halsbrækkende Evolutioner med »Vifte« til Moro for et undrende Publikum. — Men det er kun en ensom Svale, en stakkels forvildet én, der basker med Vingerne.

Hele den øvrige Skare holder sig fornuftigt paa den slagne Landevej. — Den er saa godt tilkørt og saa magelig at gaa.

Jeg tror, man træffer denne nyeste guerre d'opinion mellem Kunstnerne lige i Centrum ved at sige, at det er en Kamp mellem det bravurmæssige og teknisk bevidste paa den ene Side og det naive, ukunstlede og rent primitive paa den anden.

Denne sidste Retning deler sig igen i to Afskygninger, der toner de samme Signaler, og som for en mindre opmærksom Iagttager let kan sammenblandes: Det er de virkelig naive, fuldt naturlige, der maler i deres Hjærters Enfoldighed, hvad de sér, og som med deres bedste Vilje ikke kan male anderledes, og saa de søgt naturlige, raffineret »kunstløse«, der med teknisk Dygtighed og smidig Pensel forstaar at tilegne sig de førstes fortryllende Simpelhed og velgørende Trohjærtethed i Fremstillingen og undgaa deres tekniske Bommerter og mangelfulde Tegning.

Lad mig tage et Par Eksempler.

Paa sidste Foraarsudstilling hang et Debutarbejde — et Portræt af en ung Pige —, der i Løbet af kort Tid opnaaede at blive Genstand for almindelig Opmærksomhed med hidsige Demonstrationer for og imod.

Det var, som sagt, et Portræt af en ung Pige, uden nogen som helst Spræl i nogen som helst Retning.

Publikum var ikke ganske med: her var hverken pragtfulde Farver eller blændende Skønheder at opdage. Kjolen var sort og yderlig tarvelig, og den sad løst omkring en spinkel, knapudviklet Pigeskikkelse. Af Smykker saas ikke et eneste. Stillingen var enkel, dagligdags almindelig, lidt skødesløs; der var ikke Spor af lavet Gratie eller beregnet »Tagen sig ud«. Den ene af de noget store Hænder laa i Skødet, medens den anden støttede fast mod en Puf. De faa Farver i denne — lidt rødt og gult — var det

eneste, der mindede om Tubens Ublandethed, alt det øvrige tonede ud i Nuancer af graat. Lyset faldt helt og bredt, men stærkt dæmpet, over Figur og Baggrund. Skyggerne var faa og svage, uden bestemte Grænser.

Billedet gjorde altsaa ingen Pretentioner. Publikum vilde slet ikke have sét det, om ikke Kunstnere havde raabt Vagt i Gevær.

Dette Portræt anfører jeg som et Eksempel — det bedste og talentfuldeste jeg kender — paa den Retning, man kan kalde: de bevidst naive.

Fra enkelte Sider blev dette Billede fremdraget som et uomtvisteligt Naturbarn, en Naivitet af reneste Vand; derimod maa jeg bestemt protestere. Ikke at Billedet skulde være unaturligt eller i mindste Maade være fremkommet af affekteret Lyst til at synes uskyldig.

Den unge Maler har følt sit Temperament, sin Smag, draget hen til denne simple og ligefremme Synsmaade, hans Sympati har følt sig tiltrukken af dens ejendommelig stilfærdige Ynde, og han er med fuldt Overlæg gaaet ind i dens Karakter, fordi han har følt sig i Slægt med den.

Arbejdet er til de mindste Detailler bevidst i sin Søgen efter de simpleste Midler.

Paa samme Udstilling saas et mindre Billede, der kan tjæne som en god Prøve paa den anden Gruppe af Malere: de rent primitive, dem, der møjsommeligt og kludrende, dem selv uafvidende, finder Kunstens gyldne Korn frem, svøbt som de er i Ubehjælpsomheder, Fejlgreb og Kejtetheder.

Det var et Genremotiv: »En Skomager i sit Værksted«.

Enhver kan jo i dette Billede sé Fejl, der er baade Misforstaaelser i Tegning og uheldige Farver; men ét er der tillige, der er en ægte og dybt følt Stemning, en uskyldig Oprigtighed i Følelsen og en sand Oprindelighed i Anvendelsen af Midlerne.

Der findes ikke et Penselstrøg i dette Billede, der bærer Præg af Dressur.

Det ligner kun sig selv.

Lige saa meget som man savner de Fuldkommenheder og tillærte Dyder, der opnaas ved flittigt Modelstudium paa Skoler, lige saa meget henrives man af den barnlig troskyldige Skildring af Virkeligheden, den ægte Umiddelbarhed, der hviler over hver lille Iagttagelse.

* * *

Den endnu aabne Foraarsudstilling har egentlig ikke bragt Spørgsmaalet et Skridt videre. Samme Vaklevornhed og Ubestemmelighed som hidtil.

Ét har denne Udstilling imidlertid slaaet fast, at det Ideal, der ledede Gennembrudsmændene, har veget Pladsen for et andet, ikke saa straalende farveberuset, ikke saa umiddelbart bestikkende, mere tørt og simpelt i Opfattelse og nøgternt i Behandlingen.

— Der var et Ord, man ikke sjældent brugte, og brugte med god Ret, om adskilligt af Gennembrudsmændenes Kunst. Det var Ordet »flot«.

DHrr. Kunstnere kunde ikke rigtig lide det Ord. Det havde en noget for vulgær Klang. Det var et »dumt«, »tomt«, »intetsigende« Ord, ret et »Publikums-Slagord«, mente de. Og de havde Ret.

»Stor« Kunst er aldrig »flot«; det vidste de, derfor harmede det dem, at høre det sagt om deres.

Publikum, det godtroende Publikum, der troede, det sagde Kunstnerne Komplimenter med det evindelige »det er flot«, spillede for én Gangs Skyld Forsynets Rolle, og gav de kære Kunstnere bitre Sandheder at sluge. — Og det saa ganske uafvidende. Ordet »flot« traf netop det ømme Punkt i hele Periodens Kunst: de noget for »lækre« Farver.

Hvad man end kan sige om den yngste Kunst — »flot« kan man under ingen Omstændigheder kalde den. Snarere gaas der for vidt i modsat Retning.

Der spores hos enkelte en Tendens til at outrere det simple i Linjerne og i Kompositionen ud til Stivhed og det graa og udviskede i Farven ud til tør Livløshed og træet Haardhed.

Man maa gaa saa langt tilbage i europæisk Kunst som til Holbein eller Alb. Dürer for at finde Sidestykker.

Ikke alene med Hensyn til Tegningens Kantethed og Farvens Blodløshed, men ogsaa i Retning af Ansigtsudtryk mindes man bestemt om gammel tysk og hollandsk Kunst: Mundens faste, smilløse Linjer, de alvorlige, strænge Former om Øjnene, i det hele, Udtrykkets rolige Hvile.

Der er Tegn, der tyder paa en Tilnærmelse til Renæssancens Storheder — lige fra Holbeins stive, strænge Realisme til Rembrandts straalende Uopnaaelighed —, en Tilnærmelse, som blot ikke maa blive for intim. Altfor slavisk Kærlighed til Galleri-Berømtheder afføder let Kølighed i Forholdet til Naturen. Og sligt hævner sig.

Jul. Poulsens: Eva og Hammershøjs lille Portræt af en ældre Kone, begge fra denne Udstilling, maa nævnes her.

Det første er aabenbart gennemført med Rembrandt som Forbillede, tilsat med Reminiscenser fra moderne Kunst (Henner o. fl.). Poulsens fine, saa fuldt ud selvstændige Kunst har bevaret ham fra at give en blot og bar Efterligning.

Hans »Eva« er en meget talentfuld og yderst moderne Studie af den nøgne Kvindefigur, indflettet med Motiver fra Rembrandts Kunst. Som et moderne Musikstykke kan have Klang af gamle Melodier, eller et Digt eje gamle Romancers Stemning og Rhytme, tillæmpet af den moderne Opfattelse.

Hammershøjs lille Portræt, der for øvrigt i alle Maader staar under hans Debut-Arbejde: den unge Pige, har derimod slaaende Fællesejendommeligheder med gammel tysk Portrætkunst. Farvens brungraa Lys-Tomhed, den kantede, skarptlinjede Tegning, Foldernes stive Fald, ja endogsaa den valgte Type, leder Tanken hen paa den tidligste Renæssance i Tyskland.

Man mindes de værdige og alvorlige tilbedende Borgermestermatroner paa Holbeins Madonnabilleder.

Hr. Hammershøj maa ikke give sig en bestemt Manér for meget i Vold. Den vil ellers tage Magten fra ham.

* * *

Det har ikke været Meningen i denne korte Redegørelse at tage Parti for nogen enkelt af de omtalte Retninger. — Enhver Anskuelse, som hviler paa Overbevisning og Tro, og som ikke slaar af paa Fordringen til Sandhed, har Krav paa Respekt — om ikke Sympati. Hensigten har blot været at gøre opmærksom paa det nye, der er i Færd med at bryde frem og dets foreløbige Udseende.

Sandsynligvis vil senere Udstillinger bringe nye Momenter til, som muligvis kan hjælpe til en mere præcis Opfattelse af Tanken i dette nye »Gennembrud«, hvor der stiles hen. For Øjeblikket er Stillingen i høj Grad uklar: det kan baade blive det ene og det andet; det kan glide over i et ufremkommeligt Taagerige, et lys-tomt, skyggeløst graat i graat og det kan havne i den sunde Kunsts faste Form: Naturen.

Lad os haabe det sidste.

Niels Dorph.

Kommunens Folkebiblioteker.

I November 1885 begyndte »Kommunens Folkebiblioteker« deres Virksomhed her i Byen. De kom ganske stilfærdigt, næsten ubemærket af det store Publikum, og dog er denne Institutions Oprettelse en Reform af virkelig Betydning. Der klages med Rette over, at vi her i Landet vansmægte af Mangel paa Reformer; maaske kunde der da være saa meget større Anledning til at skønne paa de enkelte, vi paa lovlig Maade faar.

Reformen skyldes udelukkende Københavns Kommunalbestyrelse. Der var hverken talt eller skrevet synderligt om Ønskeligheden af Folkebibliotekers Oprettelse, da man en skønne Dag læste i Bladene, at Magistraten havde tilskrevet Borgerrepræsentationen om denne Sag, og at Borgerrepræsentationen havde stillet sig velvillig til den og nedsat et Udvalg til dens Drøftelse. Resultatet af dette Udvalgs og Magistratens forenede Arbejde blev da de 6 Folkebiblioteker, der nu har været i Virksomhed omtrent et halvt Aar.

Om Bibliotekernes Indretning og Benyttelse skal her meddeles flg. Data, der hidrøre dels fra Katalogerne og de officielle Beretninger, dels fra velvillige private Meddelelser fra Folkebibliotekernes Overbibliotekar, Dr. O. Nielsen:

Til Bogsamlingernes første Oprettelse og Drift i Maanederne Novbr. og Decbr. 1885 bevilgedes 25000 Kr., og til den ordinære Drift er der budgetteret 16000 Kr. aarlig. Det har imidlertid allerede nu vist sig nødvendigt at efterbevilge 6000 Kr. for 1885 og at forøge den til de aarlige Udgifter anslaaede Sum med Indtægten fra Kontingenter og Katalogsalg, der formentlig vil blive 3—4000 Kr. aarlig.

Af de seks Biblioteker er de to beliggende i den indre By og et i hver af de tre Forstæder og paa Kristianshavn. Samtlige Biblioteker er beregnede paa Hjemlaan; kun til Nørrebros og Kristianshavns er der tillige knyttet Læsestuer.

Bibliotekerne aabnedes med et samlet Antal af c. 13000 Bind, hvilket siden er bleven ikke ubetydeligt forøget. — Om Benyttelsen giver, nedenstaaende Tabel Oplysning:

	Laanere:	Udlaante Bind:
December . . .	1874.	11007.
Januar.	2408.	15341.
Februar	2522.	15704.
Marts	2868.	17569.
April.	2701.	14089.

Læsestuerne er derimod meget slet besøgte. Selv i Marts, den Maaned, i hvilken Udlaanet har naaet sit Højdepunkt, var det gennemsnitlige aftenlige Besøg i Læseværelserne paa Kristianshavn 4 og paa Nørrebro 10 Personer.

Gennemgaaende søges Bibliotekerne netop af det Publikum, for hvilket de nærmest er bestemte. Saaledes var af de 2868 Laanere i Marts 1215 Haandværkere, 361 Arbejdsmænd og Tjænende, 323 smaa Handlende og Bestillingsmænd, 120 Studerende, Seminarister etc., og 156 Kontorister og Handelsbetjænte. 556 vare Kvinder, deraf 148 Enker, 141 Syersker, 68 Tjænestepiger, 31 Fakrikarbejdersker, 31 Lærerinder og 25 Handlende.

Adgangen til Bibliotekerne staar kun aaben for Personer, der bo paa Stadens Grund og er over 16 Aar gamle. For Benyttelsen maa betales 15 Ø. maanedlig, der erlægges forud. Desuden maa enhver Laaner ved den første Indtegning købe en Bogfortegnelse, der koster 10 Ø.

Kaution kræves ikke, men enhver Laaner maa ved Indtegningen give fyldestgørende Oplysning om sin Stilling og Bopæl, hvilket kan ske ved Forevisning af Lærebrev, Skudsmaalsbog, Lejekontrakt eller desl.

I Reglen kan ingen faa mere end én Bog ad Gangen eller beholde nogen Bog længere end 14 Dage uden Tilladelse af Bibliotekaren.

Enhver, der har løst Adgangskort til et Udlaansbibliotek, har ogsaa Adgang til en af de to Læsestuer.

Bibliotekerne er aabne til Udlaan hver Søgnedag (undtagen Onsdag) Kl. 7—9 Aften. Læsestuerne er aabne de samme Dage Kl. 7—10 Aften og hver Søndag Kl. 5—10 Aften.

Sammenligner man de store, bekvemt indrettede, luftige Lokaler, som Manchester og Liverpool eller selv Tredjerangs engelske Byer har formaaet at afse til deres kommunale Bog-

samlinger, med de tarvelige Rum, i hvilke vore er indkvarterede, kan det hænde, at man just ikke føler sig opbygget derved, men det gælder her ikke at tabe de faktiske Forhold af Syne. Vi maa huske, at Københavns Kommune arbejder under vanskelige finansielle Forhold og at Folkebibliotekerne i deres nuværende Form kun er mente som et Forsøg, et Grundlag, hvorpaa der skal bygges videre. Men netop derfor vil ogsaa en Kritik være paa sin Plads, og der er, efter den hele Maade, hvorpaa Foretagendet er sat i Gang, ikke nogen Grund til at tvivle paa, at de Mænd, der lede det, ere villige til at tage Hensyn til enhver sømmelig og begrundet Kritik.

Mod den Maade, hvorpaa Udlaansbibliotekerne er sammensatte og ledede, er der kun faa Anker at rejse. Hvad der endog fortjæner den højeste Anerkendelse, er den Upartiskhed, der — paa en enkelt Undtagelse nær — har raadet ved Valget af Bøgerne. Saa vel i Skønliteratur som paa de forskellige Fagvidenskabers Omraade finder man de modsatte Aandsretninger repræsenterede, og hverken »Venstre« eller »Højre« har i det hele Grund til at klage. Af Hensyn til dem, der maaske kunde nære Tvivl, om dog ikke det første har været en Smule Stedbarn, skal jeg fremhæve, at man f. Eks. finder Schandorph, Pontoppidan, Oppositionsmanden Drachmann, Al. Kielland, G. Brandes, J. P. Jacobsen, Fru Edgren, G. Keller og St. Mill godt og rigeligt repræsenterede. I den lille naturvidenskabelige Afdeling findes Darwins og Häckels Hovedværker, blandt periodiske Skrifter »Det nittende Aarhundrede« og »Studentersamfundets Smaaskrifter«, og saa fremdeles. Det er klart, at der i Begyndelsen maa være store Huller i Bogsamlinger som disse, men alt tyder paa, at naar enkelte moderne Forfattere af Rang endnu savnes, er det kun en tilfældig Mangel, som snart vil blive udfyldt.

Den eneste betydeligere Anke, der kan rejses, er, at den socialdemokratiske Literatur slet ikke er repræsenteret. Det kan maaske forsvares, at Bibliotekerne paa deres nuværende Udviklingstrin vil udelukke alle politiske og sociale Partiindlæg, der kun har Betydning i Øjeblikkets Strid, men med hvad Ret udstrækker man Udelukkelsen til Skrifter af L. Blanc, Lassalle, Henry George og lign. Forf., der findes oversatte paa Dansk — navnlig naar man optager Bøger som Pastor Bangs »den tydske Socialisme«, og C. Rosenbergs »Internationale«. Selv Socialismens argeste Modstandere kan dog ikke have noget imod, at de Arbejdere, der hylde socialistiske Auskuelser, men kun kende Brokker og Stumper

af den socialistiske Teori, endelig en Gang sættes i Stand til at lære den at kende, saaledes som den i Sammenhæng er fremsat af sine betydeligste Forkæmpere.

Der kunde være Grund til at anke over, at Bibliotekerne forholdsvis er saa tarveligt forsynede med belærende Literatur. Navnlig af historiske, geografiske og naturvidenskabelige Arbejder burde der uden Tvivl være flere, og til Gengæld er der adskilligt af Underholdningsliteraturen, som uden Skade kunde undværes. Naar, saaledes som Tilfældet er, c. $^{9}/_{10}$ af Udlaanene tilhøre den æstetiske Literatur, ligger Aarsagen maaske ikke blot i Publikums Smag, men ogsaa meget i, at der langtfra er budt det noget tilstrækkeligt Udvalg af belærende Skrifter.

Alt i alt maa det dog siges, at Udlaansbibliotekerne af en Begyndelse at være gør god Fyldest, og den forholdsvis store og stedse stigende Benyttelse er det bedste Vidnesbyrd derom. Institutionens svage Side er Læsestuerne.

I de store engelske Folkebiblioteker er der lagt fuldt saa stor Vægt paa Læsestuerne som paa Udlaanet, og med fuld Ret. For den ugifte Svend er der kun ringe Opfordring til om Aftenen at sidde hjemme i sit uhyggelige Logis; han betragter det sædvanlig som et Sted, hvor man sover, men ellers ikke opholder sig, og Værtshuset — hans Klub — faar ved Sammenligningen med det en dobbelt Tiltrækning. Selv om han kan faa en god Bog at læse der hjemme, er jeg bange for, at det endda ikke er nok. Hvis det for den ugifte Arbejder er lidet tiltrækkende at sidde hjemme og læse, bliver det for den gifte i mange Tilfælde saa godt som umuligt. Det er f. Eks. i Studentersamfundets Arbejderundervisning en gennemgaaende Erfaring, at Hjemmeforberedelse falder de gifte Elever meget vanskelig. Naar der i et Par snævre Rum skal være Plads til en hel Børneflok, kan der i Reglen ikke blive megen Læsning af, hverken for Mand eller Kone. Det er nok kønt at tænke sig en Arbejder efter endt Dagværk sidde og læse højt for Kone og Børn, men det gaar med denne som med saa mangen anden Idyl: der skal visse økonomiske Betingelser til, før den kan blive til Virkelighed. Kunde vi naa saa vidt, at Mændene fik et Sted, hvor de om Aftenen kunde sidde en Timestid og læse, uden at behøve at drikke noget til, vilde det allerede være et stort Fremskridt.

De Læsestuer, der er oprettede i Forbindelse med Bibliotekerne paa Nørrebro og Kristianshavn, er ret hyggelige. Der er

to hvert Sted. Det ene er bestemt for Ikkerøgere, særlig Kvinder, mens man i det andet kan røge saa meget, éns Hjærte begærer, og i dem begge findes Skrivematerialier til Afbenyttelse. Alligevel vil disse Læsestuer ikke vinde Sejer i den farlige Konkurrence med Værtshusene. Grunden er for det første, at der skal gennemgaas en hel lille Skærsild, inden man kan komme til at benytte dem første Gang. Man skal møde med Lejekontrakt, Lærebrev eller et andet højtideligt Dokument, som man først skal hjem og rode op, saa skal man have Adgangskort udstedt, lydende paa sit Navn, og endelig betale Indskrivningspenge og Katalog. Enhver vil finde det rimeligt, at der kræves lidt af ham, inden Biblioteket betror ham en Bog til Hjemlaan, men for de fleste vil det staa som noget urimeligt, at der skal være saa mange Formaliteter ved at sætte sig op en Halvtimestid og læse i et illustreret Blad eller en Bog. Det kan ikke nytte at tale om, at hvis der er nogen »virkelig Interesse«, vil de Smaating, der forlanges, ikke trykke nogen, — at de 25 Ø. kun er til tre halve Bajere, etc. I Almindelighed vil det jo slet ikke være nogen egentlig literær Interesse, der fra først af bringer Folk til at benytte Læsestuerne, men ganske simpelt Lysten til at udfylde en Aftentime, man ellers ingen Brug har for, med lidt underholdende Læsning. Saadan som Folk nu en Gang er, vil de helst komme nemt til al Ting, og det er uendelig meget nemmere at dukke ned i en Værtshuskælder – hvor de fleste oven i Købet netop vil finde den Læsning, de paa Forhaand sætter mest Pris, nemlig Aviserne —, end at gennemgaa alle Formaliteterne ved Læsestuen. Naar man saa endda skal ud med 25 Ø., vil det være menneskeligt, om mangen en ogsaa ofrer de tre halve Bajere en Tanke. Alt dette har man tænkt paa ved Indretningen af de engelske Læsestuer. Der kan enhver gaa ind uden Betaling og uden anden Ulejlighed end i det højeste at skrive sit Navn i en Protokol, der ligger ved Indgangen.

Vore Læsestuers anden Skavank er Savnet af Aviser.

Om man er aldrig saa vred over »Døgnpressen«'s stadige Vinden Terræn paa Bøgers og Tidsskrifters Bekostning, bliver man dog nødt til at indrømme, at der her ikke er Tale om en forbigaaende Modesmag, men om en Udvikling, der er et nødvendigt Produkt af det moderne Livs hele Retning. Det kan derfor ikke nytte at ville dæmme op for Strømmen; siden Folk nu en Gang foretrækker Aviser for anden Læsning, maa man se at gøre Aviserne saa gode som muligt og faa dem læste af saa mange

28*

som muligt. Man har saa altid den Trøst, at selv om Dagbladene har taget en Del fra Bogliteraturen, vinder de paa den anden Side ny Jord i Mængde. Tusender, der før aldeles ikke gav sig af med at læse, fanges ind af Aviserne med deres mangeartede, alles Interesser omfattende Stof.

Den Dag, Kommunen satte Avisstuer i Forbindelse med sine Folkebiblioteker og gjorde Adgangen til dem og samtlige Læsestuer saa let, at de saa at sige blev en Fortsættelse af Gaden, vilde Institutionen først i Sandhed blive populær, og der vilde komme Hundreder, hvor der nu kun drypper en enkelt ind i Ny og Næ. Det er en Fornøjelse at besøge de kommunale Læsestuer i Englands store Byer ved den Tid, da Arbejdet hører op og Arbejderne er paa Vejen hjem. Saa mylre de ind, Smede, Murere, Snedkere, — alle Slags Folk imellem hinanden og alle i Arbejdstøjet. Naturligvis er det Aviserne, det først og fremmest gælder, men mange lader det ikke blive ved det. De gaar fra Dagbladene til Maanedsskrifterne og ikke saa ganske faa lader sig lokke af det lune, hyggelige Lokale til rigtig at slaa sig til Ro med en god Bog fra Udlaansbiblioteket. Selv de, der gaar igen, efter at have set Aftenbladenes sidste Nyheder, bliver paa en vis Maade knyttede til Institutionen. De har lært at finde Vejen til Folkebibliotekerne, og ser de i Aviserne et Uddrag af en god Bog eller hører den omtale blandt Kammeraterne, saa véd de, hvor de skal finde den. Selv om der ikke vandtes andet ved Avisstuerne, end at mange ved dem holdtes borte fra Værtshusene, vilde de magelig gøre Gavn for de Penge, det kunde koste at indrette dem.

En Betingelse for, at Avisstuerne skulde gøre den tilsigtede Nytte maatte naturligvis være, at alle de mere læste Blade fandtes der, uden Hensyn til Partifarve. Kun usædelige Blade eller rene Skandalaviser burde være udelukkede. Maaske vilde enkelte ivrige Partimænd af den ene eller den anden Retning harmes over, at Kommunen saaledes kom til at fremme Udbredelsen af Anskuelser, der forekom dem usunde og samfundsfarlige. I Virkeligheden vilde der slet ikke ske nogen Skade. Det yderste Højre og den yderste Opposition har hver sine Organer, som søge deres Publikum i alle Samfundsklasser og findes rundt paa alle offentlige Steder og paa Gader og Stræder med. Afspærringssystemet lader sig alligevel ikke opretholde, og selv om det kunde, var det vel kun de færreste, som i vore Dage vilde have moralsk Mod til at gøre sig til dets Talsmænd. De, der nære virkelig Tillid til deres

politiske eller religiøse Tro, vil det sikkert ikke. I alt Fald er det ubestrideligt, at en saadan Institution vilde modvirke Ensidighed og dum Autoritetstro hos Befolkningen og derigennem mulig ogsaa paalægge de stridende Parter lidt større Varsomhed med de Vaaben, de anvende.

En praktisk Indvending lader sig ganske vist gøre mod Indførelsen af Aviser i de nuværende kommunale Læsestuer, den nemlig, at Lokalerne da ikke paa langt nær vilde kunne rumme de besøgende. Men naturligvis er Bibliotekernes nuværende Installering kun at regne for noget rent foreløbigt, og hvis Kommunalbestyrelsen kommer til det Resultat, at det vil være heldigt at oprette Avisstuer, vil den ogsaa nok vide at overvinde de rumlige Vanskeligheder. Et Foretagende, der, som dette, har den store Befolkning for Øje, kan ikke i Længden vedblive ved selve sit ydre Arrangement at sætte altfor snævre Grænser for sin Virksomhed.

Folkebibliotekernes Oprettelse er en Ære for Københavns Kommune, men Kommunalbestyrelsen maa ikke hvile paa sine Laurbær. Den maa gøre sig klart, at den endnu kun har gjort en ringe Begyndelse, og at et Foretagende som dette ikke blot giver Ære, men ogsaa store Forpligtelser. Er vi en Gang begyndt, maa vi ikke standse, før Københavns Folkebiblioteker er naaede op i Højde med andre store Byers, og deri mangler endnu saare meget. En Del af, hvad der i denne Retning kunde gøres, har jeg allerede nævnet, men en Hovedbetingelse for, at disse og andre Reformer kan blive til Virkelighed, er selvfølgelig andre og bedre Lokaler. Folkebibliotekerne maatte, foruden at raade over større Rum, ogsaa kunne præsentere sig adskillig bedre ude fra. Som de nu er, gør de sig langt fra tilstrækkeligt gældende; det er ikke i Byens Krinkelkroge, man bør søge en Institution som denne. I mange Henseender vilde Kommunens Skolebygninger egne sig særdeles godt til at huse Bibliotekerne.

Det ligger ganske vist i Forholdene, at der for de fleste Bibliotekers Vedkommende næppe vil blive Raad til synderlig fremtrædende eller smukt udstyrede Lokaler, men hvad der i mange Henseender vilde have overordentlig Betydning var — i Lighed med, hvad der er Tilfældet i adskillige af Udlandets større Byer — at faa et Centralbibliotek, rigere forsynet og bedre installeret end de andre. Her burde da findes et godt og rigeligt Udvalg af tekniske og fagvidenskabelige Skrifter, saaledes at de

Arbejdere, der søgte en videre Uddannelse paa et eller andet specielt Omraade, her kunde finde Midlerne dertil. Dette Bibliotek maatte selvfølgelig være bestemt for alle, ikke blot for de ubemidlede. De Lærere, Studerende og andre, der har deres hele Dag besat med obligatorisk Arbejde og ønske at anvende Aftenen til videnskabelige Sysler, er her i Byen meget ilde stedte. Vore to store Biblioteker lukke Kl. 3 Eftermiddag — netop den Tid, da Folk, der har en bestemt Gerning at passe, kunde begynde at benytte dem —, og andre Bogsamlinger, der blot nogenlunde kan tilfredsstille rimelige Krav i videnskabelig Henseende, findes ikke. Naar da Kommunen vilde afhjælpe dette Savn ved at oprette et Centralbibliotek som det foreslaaede, der var aabent f. Eks. fra Kl. 6—11 Aften, vilde den, foruden at forøge den Betydning, som Folkebibliotekerne allerede har for Arbejderbefolkningen, tillige udstrække Institutionens Nytte til alle Byens Beboere.

Nu at give sig til at diskutere, hvor dette Fremtidsbibliotek burde ligge, kunde maaske se lidt besynderligt ud, men dog kan jeg ikke lade være til Slutning at sige et Par Ord derom. Et nyt Raadhus i København er jo en Tanke, der næppe vil vente mange Aar paa sin Virkeliggørelse. Hvor kunde der vel findes en mere passende Plads for Kommunens store Oplysningsinstitution end her i Kommunens egen Residensbygning. Ingen bør indvende, at Biblioteket vel kunde nøjes med mindre end at bo i et Palads. Her er det bedste ikke for godt, og Kommunen burde være glad, hvis det nye Raadhus kunde blive et andet Hjem for den mest vide- og lærelystne Del af Byens Befolkning.

Men — som sagt — alt dette ligger i Fremtidens Skød, og der vil selvfølgelig være megen Uenighed om, hvorledes Institutionens Udvikling i det enkelte bør foregaa. Saa meget bør dog alle samles om: at yde Kommunalbestyrelsen en oprigtig Tak for den gode Begyndelse, der er gjort og at vise denne Taknemmelighed i Gerningen ved opmærksomt at følge vore Folkebibliotekers Udvikling og yde dem den aarvaagne Kritik, som i Virkeligheden er en saadan Institutions bedste Støtte. Hvis disse Bemærkninger kunde bidrage til, at Kommunens Folkebiblioteker for Fremtiden kom paa Dagsordenen i den offentlige Diskussion her hjemme, vilde Hensigten med dem være naaet.

N. Neergaard.

Lidt dansk og russisk Literatur.

Drachmann: „Alkibiades“ (Hegel). — Schandorph: „Valgkandidater“ (Reitzel). — Benzon: „Tilfældigheder (Hegel). — Dostojevski: „Nihilister“ ved Fru Juel-Hansen (Hegel).

Fire Forfattere har i Aar bødet paa vor nuværende Literaturs sparsomme Forsyning med dramatiske Arbejder: Christiansen, Drachmann, Schandorph og Benzon. Den førstes Værk (»Nero«) ligger des værre alt begravet under Lethes Bølger, de andres er oven Vande endnu. Drachmanns er det længste: »Alkibiades eller Grækere i Forfald. Et tragisk Drama i fem Handlinger.«

Der forekommer hen imod Slutningen af dette Drama et Optrin ved Aigos-Potamoi — Gede-Floden, som det i en velvillig Parentes er oversat —, hvor Alkibiades forgæves tilbyder sin Hjælp til de atheniensiske Feltherrer, der i en slet valgt Stilling og endog med Mytteri i Rækkerne sorgløst driver Tiden hen tæt foran Fjenden. Situationen er ikke ubekendt for de af Hr. Drachmanns Læsere, som i deres Ungdom har studeret Bohrs Historie. Til ingen Nytte foreslaar han først at ville dække højre Flanke med sine Ryttere, derefter at ville besætte venstre Fløj med Bueskytter, Tilliden til ham er saa ringe, at man end ikke vil give ham Adgang til som simpel Soldat at kæmpe med imod Spartanerne. Alkibiades, der ved denne Lejlighed har udtrykt sig paa det ham temmelig uvante Prosamaal, slaar nu over i Vers, og »alene med sine Thrakiere« udbryder han: »Hvor svært, hvor svært Du knuger mig, min Fortid!«

Det er dette Moment i Heltens Liv, som Forfatteren har gjort til det tragiske Vendepunkt.

Den talentfulde unge Demokrat med aristokratiske Tilbøjeligheder for Heste, Vin og Kvinder, Alkibidades, har talt store Ord

til sine Landsmænd og for en væsentlig Del været Skyld i, at de indlader sig paa et halsbrækkende Krigsforetagende. Saa anklages han for at have drevet Spot med det hellige, og løber i den Anledning over til Fjenden. Her søger han at gøre sine gamle Venner al den Fortræd, han kan, og er ogsaa heldig nok i saa Henseende, men han tager sig ikke i Agt for en Ægtemand, der ikke taaler Spøg; han maa redde sig paany ved Flugt, og han slaar sig da ned i Lilleasien for at prøve sig frem med sine gamle demokratiske Kunster. Det gaar. Han faar Lejlighed til at udføre store Bedrifter, og kommer tilbage til Athen mere hædret end nogensinde. Uagtet han nu er klog nok til at gøre sig gode Venner med Kirken, forspilder han dog ved et Uheld paany sin Kredit, og da han saa i den modne Manddomsalder ved Aigos-Potamoi vil tvinge Verden og sine Landsmænd til at begribe, hvad det er, han bestandig har baaret i sit Skjold, er der ingen af hans fordums Kammerater, der saa meget som gider høre paa hans Forklaringer, end sige vil taale ham ved sin Side. Alkibiades har mødt sin Skæbne: hans Upaalidelighed tager i det afgørende Øjeblik Magten fra ham.

Fra nu af gaar det uden Standsning ned ad Bakke med Manden. Han foretager sit sidste Forsøg med »Kongen« — Midlet med Præsterne er jo udtømt —, og ved at tilbyde en Satrap forskellige Smaatjænester — som at skaffe ham kønne Piger o. lign. — haaber han at gøre sig fortjænt til at blive modtaget ved Hove. Uheldigvis kommer en hævngerrig Kvinde ham i Vejen, han bliver indebrændt.

Der er over denne sidste Akt, hvori Forfaldet vises, næsten flængende Spot. Drachmann lader Alkibiades ende som den rene Vagabond, der kun har Haandelaget tilbage af sit fordums store Talent. Han væver hele Tiden om alt det, han har i Sinde at gøre for sit »Land«, naar han blot nu faar Lov til at komme til Kongen! Saa blød og valen er Helten bleven, at han endog i Enrum med sin Elskerinde fortaber sig i Floskler. Hun, der er det eneste Menneske, som har holdt ud med ham, uagtet hun kender ham, maa høre paa, at det er for sit »Lands« Skyld, at han nu ogsaa staar i Begreb med at sælge hende. Som om der var det, Alkibiades ikke vilde sælge, naar han troede at have Fordel deraf! Vilde han blot sige hende et eneste sanddru Ord, kunde hun dog have den Trøst, at hun havde faaet, hvad hele den øvrige Verden aldrig nogensinde havde opnaaet hos ham.

Men det kommer ikke, og hun er ved at gaa sørgmodig bort, da Slutningskatastrofen indtræder.

Den er glimrende. Alkibiades er dødelig saaret og paa Nippet til at blive opbrændt i sit Hus. Den skikkelige Timandra, det er Elskerinden, vil brændes med, og Helten udbryder da:

Kald paa en Billedhugger, lad ham mejsle
i solhvidt — lysende — penthelisk Marmor
det Syn af os to, før os Luen smælter.

Dette, at lade Alkibiades i sin Dødstund — oven i Købet under afskylige Smerter — være optagen af Forestillingen om, hvorledes han skal faa sig tilløjet Udseendet af en trofast Elsker paa det storartede Mindesmærke, som hans Landsmænd aldrig fik i Sinde at rejse for ham — i Sandhed, det er en Satire, som er en Digter værdig. Kun Skade, at Tragedien ikke overalt bærer Præget af den samme Aand.

Der er saa meget, der ser ud, som om det var gjort i god Tro. Disse mange pyntelige Vers, dette store Apparat med Borgere paa Gaden og Gæstebud inden Døre, med en fed Mand, som skal være morsom, med ondskabsfulde Folkeforførere, der lægger Raad op imod Helten, med Slagsmaal af unge Adelsmænd, med Folkeforsamlinger og Raadsherrer og Dommere, der siger Sandheder, som Rambukke driver Pæle ned, med Herolder og Vaabenklirren og Allarm, med Elskovsscener i høje Rum, hvor Slaver med Trikotben kommer frem bag Forhæng, og langkjortlede Slavinder fjærner sig med gyldne Lyrer, hele dette »antike« Væsen og saa de højstemte Talemaader, der ligger de dødelige saa overmaade fjærnt, — intet af dette leder strængt taget Tankerne hen paa, at Drachmann har ment andet med sin Tragedie, end hvad saa mange før ham har ment med sligt. Paa den anden Side er det dog næsten ikke tilladt at tvivle om hans ironiske Hensigter. At Drachmann skulde ville nedlade sig til den akademisk-dumme Opgave at sætte Alkibiades og Hellas i gammel Stil — det vilde jo være at gaa helt bag om det mislykkede »nationale« Digt i 17 (sytten) Sange, »Peder Tordenskjold«, som nu er overstaaet, og op til det for over tyve Aar siden forladte Standpunkt i Latinskolens ældste Klasse. Saa »omvendt« er Drachmann dog vel heller ikke bleven, — men naturligvis sikker paa ham kan man ikke være.

Schandorphs fireakts Lystspil »Valgkandidater« handler om en nu forbigangen Tids politiske Provinsfolk og Bønder. Der drives Løjer med dem: saa pudsige var disse Mennesker for 10—12 Aar siden, siger Schandorph. Havde han sagt for 20—25 Aar siden, vilde han have haft mere Ret. Det er ikke rigtigt, at det politiske Liv i Halvfjærdserne noget Sted paa Sjælland eller i det øvrige Land kunde antage de Former, som Schandorph her fremstiller. Af »Svinepolitiken« var der da omtrent kun Navnet tilbage. Men denne Indvending skal ikke komme Stykket væsentlig til Skade. Naar det meste af en Menneskealder er gaaet, og man ikke længer nøje kan skelne mellem Tilstandene i Begyndelsen af Tredserne og dem i Begyndelsen af Halvfjærdserne, vil »Valgkandidater« blive fremdraget som et af de bedste og lystigste Mindesmærker, man har om en Tid, som har været i Danmark. For derom kan der ingen Tvivl være, at saadan maa det være gaaet til ved et eller andet Folketingsvalg i en Smaakøbstad, som Forfatteren har haft Lejlighed til at iagttage. Det vil sige: næsten saadan. Man maa give Digterens Lune sit. Han sammenfatter sine Indtryk, retter paa dem og springer adskilligt over; men da det jo er paa Bevidstheden herom, at al Nydelse af komisk Kunst beror, vil dette ogsaa i Fremtiden blive taget med i Beregningen. Det vil kun være de dumme, der anser Komedien for umiddelbar haandgribelig Sandhed. Fejlen i Tidsangivelsen har imidlertid foreløbig skadet Stykkets Kredit noget. Der er for mange, der tydelig husker Alvoren i hin Tid, Schandorph nævner, til at der ikke skulde være fremkommet Indsigelser imod, at der kun er perset Kommers ud af den. Men Kunsten i »Valgkandidater« er mere haardfør, end at den skulde tage Skade af en Smule ugunstig Stemning, der tilmed i Virkeligheden ikke angaar den.

Den har ogsaa haft en værre Tørn at staa for, den er stødt paa Publikums Ligegyldighed. Man vilde have ondt ved at forstaa det, hvis man kun havde læst Stykket. Det er saa pakfuldt af Morsomheder, at man paa Forhaand skulde have lovet det en lang Række af Opførelser. Men Sagen er, at det indeholder et Par Urimeligheder og har givet Plads for en Gentagelse, der virker paa Scenen med ødelæggende Magt. Vekselhistoriens Besynderligheder i anden Akt, hvor Rangel lader sine kostbare Papirer blive i Fjendens Værge, og Marie, der af ufattelige Grunde tilbyder at betale de Penge, som Anton vil bedrage sin Fader for, og saa Ulstrups fornyede Underhandlinger med Lars Pedersen i tredje Akt

har givet Publikum det Indtryk, at Stykket er løbet ud alt i første Akt og ikke kommer i Gang igen før i fjærde. Der maatte ske en Sammendragning og Omarbejdelse af de to mellemste Akter, for at Stykket ret kunde faa Fart paa Scenen. — Og saa har man dernæst sagt, at det ikke handler om noget, det er umuligt at faa Interesse for en Komedie, som kun vil gøre Løjer.

Der er her først et Hykleri at fjærne: Enhver véd jo, at havde »Valgkandidater« handlet om noget — om de faktiske Forhold altsaa —, var det ikke blevet opført paa det kongelige Teater, Schandorph er ikke en reaktionær Forfatter. Heller ikke Privatteatrene vilde have trot, at det kunde svare Regning at opføre en Komedie med den Tendens, det vilde have faaet. Men dernæst: Stykket har et Indhold, som maatte kunne fængsle et kunstforstandigt Publikum, siden det jo blev udmærket spillet. To saa gennemarbejdede Figurer som Rangel og Bonden Lars Pedersen løfter Stykket højt over Løjernes Sfære; der forekommer ikke en falsk Lyd i deres Ord. Og i det hele er Replikbehandlingen i »Valgkandidater« saa god, at det Liv, der i ethvert givet Øjeblik er i Stykket, i og for sig er Indhold nok. Havde Schandorph været en Smule omhyggeligere med Valget af sit Stof, vilde han have vundet en glimrende Sejer med samme Ringeagt for Kompositionens Sindrighed. Men det er jo forholdsvis kun faa, der morer sig saa godt som han selv ved en langsom Bondes Snuhed og en udannet Filurs pralende Snak og Ærbødighed for Embedsstanden.

Hvad enten nu imidlertid Stykket kan spille sig op igen, eller det foreløbig maa lægges til Side, har Schandorph vist, at han er Dramatiker, maaske endog i endnu højere Grad end Romanforfatter; han har Dialogen bedre i sin Magt end Fortællingen. Schandorph tumler med Lethed en lille Armé paa Scenen, og da Censorpladsen ved det af Staten støttede Teater vel ikke for bestandig er forbeholdt den mest ukunstneriske blandt vore bagstræbende Literatorer, kan vi endnu have Haab om at se Stykker af Schandorph opførte der, hvori han ikke lader sig nøje med alene at tale det gode Humørs Sag.

»Tilfældigheder« af Otto Benzon er en blødt stemt Situation mellem to. Han er forelsket, men hun er det ikke — i ham. Og han faar det »aldeles tilfældigt« at vide blot ved den uvilkaarlige Bevægelse, hun gør, da den rettes Besøg bliver anmældt.

Det er Stykkets Begivenhed. Der tales ikke om den, den røbes først et Minut eller to, inden Tæppet falder. Man vilde kalde dette et Pikanteri af Forfatteren, hvis »Tilfældigheder« ikke netop var saa redeligt et Arbejde, som det er. Det vil simpelthen lære os en ung Pige at kende, som er født i Luksus, er sund af Natur og bly af Opdragelse. Saaledes er hun, siger Benzon, se paa hende og tænk et Øjeblik med Interesse paa den Skæbne, hun gaar i Møde. Hun vil blive gift, ikke med det Menneske, hun i Øjeblikket taler med, og som kan være brav nok for sig, men som ikke vinder hende, fordi han bestandig paany bliver forundret over, at hendes Fornemmelser er skære, — men med en, som hun just har fortalt en Historie om, og som synes at være mindst lige saa omhyggelig i sit Følelsesliv som hun.

Og der er det særegent ømtaalelige ved Situationen, at hun ikke er sig bevidst, at hun er forelsket. Hun tror, at hun er fuglefri endnu som før, indtil hun pludselig, da et Navn nævnes, véd, hvordan det er fat. Det er Samtalen med Lægen, der »tilfældig« er falden saaledes, at denne lille Begivenhed for hende kan blive til saa stor en Ting.

Stykket varer næppe en halv Time, og dog giver det fuld Besked om næsten alt, hvad der angaar hende. Vi kender Moderen og den Indflydelse, hun har haft paa sin Datter, Benzon bruger dertil to eller tre Repliker, vi véd, af hvad Art hendes Ægteskab vil blive osv., og ikke desto mindre spilder Forfatteren de første ti Minuter af den kostbare Tid med en Indledning, der, som Lars Pedersen siger i »Valgkandidater«, kan blive til hvad det skal være. Det turde være Stykkets Fejl, at det begynder lidt flovt. Disse Bemærkninger om Literatur maa være faldne paa et langt tidligere Tidspunkt af de tos Bekendtskab; de gaar ikke ind i dette Billede, der er en Lyd ved dem, som om de var »lavede i Forvejen«. Men fra det Minut, Frøkenen meget betegnende udbryder: »Nu skal De holde op. Hvorfor vil De absolut gøre mig ked af det?« glider Komedien med Sikkerhed fremad paa Veje, der saa kun er beregnede paa lette Fjed.

Stykket er ikke saa »morsomt« som »Surrogater« og det flotte »Provisorisk«, men det har meget mere Indhold. Man ser fra denne Situation ind i et Menneskeliv og ikke rundt om til en Mængde foregaaende og følgende Situationer af lignende Beskaffenhed; der er sket noget ved denne Lejlighed, som er færdigt. Naar

Tæppet falder, er ikke alene Situationen ude, men den vil aldrig kunne begynde igen, og vi véd til Punkt og Prikke hvorfor. Det er virkelig lykkedes Benzon denne Gang i et af sine korte Stykker at skrive et helt Drama, og det kommer af, at den unge Pige, der her optræder, er en forstaaet og følt Figur, ikke blot en iagttaget.

Det er det, man med andre Ord plejer at udtrykke saaledes, at det er en Digter, som har skrevet »Tilfældigheder«.

Vore Forfattere er fredsommelige og lærvillige Mennesker. Den Uro, de for en Del Aar siden frembragte, har de selv skyndt sig med at faa dæmpet ved at følge Regelen for dansk Politik: at de, der vil frem, »bliver liggende i Stillingen«. Hvor længe er det nu ikke, siden der er sket et literært Fremskridt af Betydning i Danmark? — Denne Stilstand har naturligvis ikke været til Gavn for Kunsten. Det Præg af Husflid, som i tidligere Dage var uadskillelig forbunden med Udstillingerne paa Charlottenborg, er begyndt at liste sig over paa Literaturen. Den synes mere og mere at være beregnet paa kun at skulle gælde til Korsør eller Vamdrup; men de Værdier, man ikke kan bruge udenfor Landegrænsen, tæller kun som Skillemønt, og Landet er ved at blive literært forarmet.

Man faar et særlig stærkt Indtryk deraf, naar man ser, hvorledes der bestandig frembringes nye Værdier i Norge. Dèr er man ikke bleven liggende i nogen som helst en Gang vunden Stilling. Ibsen, Bjørnson, Lie og Kielland er uden Standsning paany rykket videre fra hvert Stoppested, og efter dem er Garborg og Amalie Skram kommen; næppe noget Aar er hengaaet siden »Gennembruddet«, uden at det har været betegnet ved en vigtig literær Begivenhed. Det er Ideernes Mængde og Synsmaadernes Oprindelighed, som driver Nordmændene frem; her hjemme tror man at have sit paa det tørre, naar der blot hvert Aar siges noget nyt om det samme, som blev omtalt i Fjor.

Det var Georg Brandes, der i Halvfjærdserne gav Landet Raad imod Falliten, som truede. Det er næppe nye Raad, der nu trænges til, det er til Personer, der kan bruge de en Gang givne. Der mangler Mænd i Literaturen som overalt ellers i vort ynkeligt tilredte, dumme lille Land. —

— Under saadanne Forhold er det naturligt, at fremmed Literatur stiger i Kurs. Og heldigvis har man lært at søge paa de rette Steder.

Det er kun faa Aar siden Fru Juel-Hansen indførte Dostojevski hos os ved Oversættelsen af »Raskolnikov«; siden er »Fattige Folk« kommen til og i norsk Oversættelse ved Gerhard Gran, »Krotkaja« og endelig nu nylig »Nihilister«, Roman i to Dele. Bogen hedder paa russisk »De besatte« eller noget lignende, og det er uheldigt, at dette Navn er blevet forandret, det giver et forkert Indtryk af, hvad Dostojevski har ment med sin Bog. Det er ikke særlig den nihilistiske Bevægelse, han har villet skildre, eller dens Oprindelse — Bogens Begivenheder falder i Slutningen af Tredserne, og den maa være skreven kort derefter —; Dostojevski kender ikke »Nihilismen« nøjere end enhver dannet Russer, der følger med sit Lands Udvikling, den har ikke hans Sympati, ja han tror end ikke, at den nogensinde vil kunne udrette noget, der er synderlig Opmærksomhed værd. Hans Mening har været at skildre en Gruppe af Eksistenser, der er »de syge« i Rusland, »de ufornuftige og djævlebesatte«, de, der ligesom Svinene i Evangeliet maa styrte sig i Søen og drukne. Der er tyranniske og liberalt skabagtige Adelsfruer imellem dem, lærde Snyltegæster, Slyngler, velbegavede og taabelige Mennesker, gale Folk og Forbrydere, egenkærlige og fordærvede Fyre og enkelte forførte, men tilsammen danner de »al denne Urenlighed, al denne Fordærvelse, alle de Kræftbylder, alle de Miasmer«, som har angrebet Rusland; en højere Vilje vil saa byde dem at kaste sig ned fra Brinken, og »den syge bliver karsk og sidder ved Jesu Fødder, og alle vil se derpaa med Forbavselse«.

Det er Stefan Profimovitsch, som paa »sin sidste Rejse« udtaler denne Forjættelse, og der kan næppe være Tvivl om, at i den er indesluttet Forfatterens Følelse for sit Værk, det, han ønsker selv at tro paa.

Manden med dette Indfald, Stefan Profimovitsch, er Bogens bedste Indhold. Hvor meget mærkeligt »Nihilister« end ellers rummer, bestandig vil dog i Erindringen vende tilbage dette vidunderlig udførte Billede af en genial Mand og Pjalt, og det er da særlig det sidste Afsnit med hans Død, som vil staa tydelig for Tanken. Skildringen er roligere her end i den øvrige Del af Bogen, man forstaar helt ud, hvad der foregaar — en Bemærkning, der des værre langt fra er overflødig lige overfor

Flertallet af Optrinene i »Nihilister«. Mente man, efter at være bleven fortrolig med Turgenjev, at der i den russiske Nationalkarakter var en Hovedsum af Egenskaber, som vi Skandinaver havde let ved at forstaa, saa gør et nøjere Kendskab til Dostojevski én usikker i Troen. Der findes vel næppe i dansk Udgivelse en Bog, der i Personernes Tale indeholder flere Overraskelser end »Nihilister«, og det uheldigvis mange Gange Overraskelser, som man til sin Død ikke vil lære at begribe. En Fortæller i Bogen siger om et Ungdomsdigt af Stefan Profimovitsch, at Personerne deri »kævles paa en taaget Maade, men dog er der i det altsammen et Stænk af den dybeste Mening«, noget lignende maa en dansk være fristet til at sige om »Nihilister«, kun at han vil udtrykke sig paa en ærbødigere Maade og med det Forbehold, som det er vanskeligt at frigøre sig for, at der ved den dobbelte Oversættelse, først fra Russisk til Tysk og saa fra Tysk til Dansk — saaledes er nemlig Arbejdet gaaet for sig — maa være indløbet ikke faa Misforstaaelser. Udtrykkenes Værdi kan fra første Færd være unøjagtig følt og funden, der kan være kommen til at staa forkerte Ord paa vigtige Steder o. s. v. Men som sagt denne Fornemmelse — og andet kan det for Anmælderen ikke være — har man ikke over for det Afsnit, der fortæller om Stefan Profimovitsch sidste geniale og dumme Streg. Fra sit blødagtige Snyltegængerliv hos Godsejerfruen Varvara Petrovna, begiver han sig, fortumlet af de Tildragelser, hvori han er bleven indviklet, alene og til Fods en Efteraarsdag i Slud og Kulde, ud paa den aabne Landevej for at forsvinde. Han har før haft Følelsen af, at hans Ære krævede dette Skridt, men nu endelig udfører han det. Hans Hjærne er angreben, og det varer ikke Dagen ud, før han i en Landsby ligger overmandet af en voldsom Feber. Han har truffet en ung Bibelsælgerske, der plejer ham, og i hendes blide Selskab digter han sit Livs sidste Fantasier. Der er noget af Poul Møllers Licenciat over ham, men uendelig rigere og blødere udformet. Han er en Sværmer og Snakker, nu snart en gammel Mand, han er hidsig og angest som en Hund, der er vant til at faa Prygl, et kundskabsrigt og vittigt Menneske, en fuldstændig Kavaller og noget af en Drikkebroder, en uduelig Lærd, en afdanket Kunstkender, et Talent og et bundelskværdigt Menneske, der aldrig kan fastholde en Beslutning. Til Varvara Petrovna har han næret en platonisk Kærlighed i tyve Aar, uden at det dog har optaget ham synderligt, men han har i den Tid ikke haft med andre Kvinder at gøre; nu paa sin

første og sidste Udflugt paa egen Haand forelsker han sig hovedkuls som et Barn i den venlige fireogtrediveaarige Bibelsælgerske. Han vil en lille Time efter at han har set hende, følge med hende ud i Verden og sælge nye Testamenter. Han er ganske vist Fritænker, men det kommer han let over: »Chère et incomparable amie .... L'Evangile, ser De, nu vil vi forkynde det sammen, og jeg vil med Fornøjelse sælge nogle af Deres smukke Bøger. Ja jeg føler, at det er en Idè, noget ganske nyt i sin Art. Folket er religiøst, det er der intet Spørgsmaal om, men det kender endnu ikke Evangeliet. Jeg vil udlægge det for dem — — gennem mundtlig Forklaring kan man rette Fejlene i denne mærkelige Bog, over for hvilken jeg naturligvis vil forholde mig med den største Højagtelse.« Og han snakker videre, medens de kører sammen i en Vogn, han lige har lejet, efter at Feberen for øvrig alt er kommen til Udbrud. »Vi maa ikke skilles mere. Jeg føler, at Deres Blik — og jeg undrer mig ikke over Deres Manerer — — De er trohjærtet, taler ikke som simple Folk, men De sætter Tekoppen omvendt paa Bakken, og saa bider De saa udannet af Sukkeret — — men der er noget yndigt og kvindeligt ved Dem, og jeg ser paa Deres Ansigt — — Aa, bliv ikke rød, og vær ikke bange for mig, fordi jeg er en Mand. Chère et incomparable amie, pour moi une femme c'est tout. Det er mig umulig at leve uden ved Siden af en Kvinde — men ogsaa kun ved Siden af. Jeg er frygtelig forvirret. Jeg kan ikke mere huske, hvad det var, jeg vilde sige ....« Og han bliver saaledes ved, indtil han falder i en urolig Søvn med Hovedet paa en Pude, som hun har lagt til Rette for ham. Han forsikrer hende, at han i Søvne bestandig ser en aaben Kæve med Tænder, hvad der er ham højst modbydeligt. Det er ikke muligt her vidtløftigere at fortælle den bedaarende Række Naragtigheder, Stefan Profimovitsch finder paa, inden han dør; han digter og lyver og bekender for tusinde Gang sine Svagheder, han er straalende lykkelig og dybt nedbøjet, forandrer Beslutning og vender tilbage til sit første; saa kommer hans Kærligheds Ideal og hans Livsens Skræk, den stærke Generalinde Varvara Petrovna over ham og forøger Komediens Mærkværdigheder, indtil han endelig dør »som et Lys, der slukkes«. Der er en Ynde over dette, en Dybde og en egen munter Stilfærdighed, som virker i høj Grad betagende; Billedet er stort i Linjerne, og dog mangler der intet af alt det pudsige og smaat furulykkede, som hører til Stefan Profimovitsch. Dostojevski fortæller her

maaske en Smule mindre omstændelig, end han efter russisk Skik ellers plejer, men alligevel er det netop Optrinenes brede Anskuelighed, der hæver dette Afsnit over Bogens øvrige. Stefans Vandring paa Landevejen, hans Møde med Bønderfolkene paa Enspænderkøretøjet, hans Ophold i Bondestuen, hvor Bibelsælgersken taler til ham, er Malerier, der i henrivende Simpelhed ikke overgaas af nogen anden Scene i »Nihilister«. De lider nemlig ellers alle lidt af den »babyloniske Forvirring«, som efter Forfatterens Sigende Russerne ynder saa meget.

Romanens Svaghed og Styrke er de voldsomt bevægede Optrin, som uafbrudt afløser hinanden. Man faar ikke Ro i denne Bog. Og underlig nok skulde Indledningen netop tyde paa, at man i »Nihilister« vilde komme magelig til Rejsens Maal. Dostojevski lader en »jeg« — en i Fortællingen for øvrigt næsten forsvindende Person — begynde Beretningen i en lidt ordrig, forsigtig og meget elskværdig halv-ironisk Manér, som man hurtig lærer at faa den største Respekt for. Det er, som stod man over for selve Urformerne i den fortællende Kunst. Det er det mundtlige Foredrags mest forførende Ævner, man har med at gøre; rigt, forstandigt og levende er alt, om end ikke helt anskueligt, men det er man nødt til at give de fremmede Forhold Skylden for; saa indtræder der en Forandring, naar man er kommen forbi Samtalen mellem den bedaarende Lisaveta og Schatoff. Men hvor var dette Optrin ikke godt! Det er, som stod man med den unge Pige i Haanden, medens hun taler, saa nøje føler man hendes Ivrighed, hører Stemmeskiftningen, mærker den særegne Ophidselse, hun er underkastet, — og saa Schatoff! denne unge Vildmand med det bløde Sind, denne ærlige og tungnemme Filosof, dette kuede lidenskabelige Menneske, Bonden fra Ruslands Stæpper, som har løftet Hovedet og vil se, og først og fremmest af alt er bleven skræmt. Efter denne Samtale tager Romanskriveren fat. Med den sindssvage Maria Timothejevna, med Kiriloff, med Peter Stefanovitsch og Nikolai Stavrogin og de andre som Nihilister betegnede Personer er Tillidsforholdet mellem Forfatter og Læser brudt. Der foregaar tydelige Forsøg paa at spænde og hidse vor Nysgerrighed, vi føres bag Lyset med Vilje, og det værste er, at Personerne synes mere og mere at blive blotte og bare Fænomener for Forfatteren saa vel som for os, han forstaar næppe meget mere af dem end vi. Han véd ikke, hvad de foretager sig i Enrum, han kender ikke deres Tanker, er unøjagtig underrettet om deres Fortid; aldrig kan vi ved hans

Hjælp overraske dem i deres daglige Dont, de Planer, de nærer, bliver borte mellem Hænderne paa os, alt løser sig op i Aktion paa Aktion, der faar Form af lange Samtaler med de besynderligste Overgange, pludselige Raserier, voldsomme Udskældninger og tilsyneladende aldeles urimelige Forlig. Vi befinder os virkelig hyppigere, end ønskeligt er, ved Foden af Babelstaarnet. Men bestandig er der glimrende Ting i dette, en Kunst, som man vil tage sine Sko af for, ti det Sted, man betræder, er helligt. Hvad er det da, der gør, at der umiddelbart ved Siden af hersker Forvirring, en Tilstand, der synes med Forsæt og af en særegen rutineret Haand gjort saa ubegribelig som mulig? Jeg tænker mig at dette Spørgsmaal ikke kan besvares fyldestgørende uden af en, der kan læse Bogen paa Russisk. Men skulde der i Dostojevskis mægtige Fantasi ikke her og der findes Rester af et tartarbarbarisk Hang til det tøjlesløse og uordnet barokke?

Man ledes til at tro det ved at se den Vidtløftighed og noget naive Alvorlighed, hvormed han behandler Monomanen Kiriloff. Det er et Menneske med Selvmordsmani, et interessant Eksemplar for en Læge, et Stykke af en Filosof, en Russer i Sind og Skind, men — under hvilket Synspunkt man end vil betragte ham — en gal Mand. Dostojevski har fordybet sig i den Opgave at lade ham tale som et fornuftigt Menneske, der forsøger at bringe sine Anskuelser i System. Der er ikke Mening skabt i hvad han siger, og det er i Længden ikke morsomt at følge hans Udviklinger; men Dostojevski arbejder trofast med dem, det ser ud, som om han mener, at der paa Bunden af denne dybe, i den rene Nonsens udhulede Afsindsgrube maa kunne findes en straalende Sandhed, som det vel var Umagen værd at hæve, det nemlig, at en konsekvent Ateist tillige er gal. Det hænger vel sammen med Dostojevskis egne religiøse Meninger, men under alle Omstændigheder sporer man i hans taalmodige Omhu for at bringe en Art af Orden i Kiriloffs Vanvid Fryden over at have med det usammenhængende, det skrigende og urimelige at bestille. Hans Kunst slaar ikke til her, vi andre har ikke samme Nydelse deraf som han — indtil endelig Kiriloffs Dødsstund slaar. Da hører alle Indvendinger op. Dette er det største, der i denne Retning kan naas. Der staar en Em af Rædsel og Krudtrøg op fra Kiriloffs døde Legeme i den mørke Stue, hvor det ligesom har ramt os i sit Fald, vi er kuede og bundne af Dostojevskis Kunst. En saadan sælsom Uhygge midt i den tilforladelige Virkelighed

bringer næppe nogen anden end denne Literaturens Michel-Angelo, der med en Kæmpehjærnes Kraft har skabt Raskolnikov, og forholdsvis let vel maa have kunnet bringe denne forvredne Kiriloff til Selvmord.

Det mest udførte og tillige det mest imponerende af de mange store Billeder i Romanen, maa vel Julia Michailovnas Monstre-Fest siges at være. Himlens Sluser synes at have aabnet sig for alle de Plager og Latterligheder, der kan ramme en ærgerrig Dame i hendes Førsøg paa med ét Slag at erobre om end ikke hele det russiske Rige saa dog en Provins deraf, og hvilket Indtryk af Opløsningstilstanden i Ruslands sociale Tilstande giver det ikke. Beskrivelsen af denne ene Dags Begivenheder strækker sig over seksti Sider, og i hvert Ord er der Guld at hente. Det er et Kaos af Hændelser, der alle bunder i de »Miasmer« i Rusland, som Dostojevski har skrevet sin Bog om. Fortællingen er atter her gledet over paa den stilfærdig-ironiske Meddelers Haand, og det har givet Forfatteren Lejlighed til at faa anbragt en Række spottende Udfald mod bekendte Personer, der i sin Tid maa have været Himmerigs Mundfulde for hans Landsmænd. En anset Kritiker her hjemme har gjort opmærksom paa, at en af dem, det gaar ud over, Digteren Karmasinoff, der skildres som et utaalelig indbildsk og affektert Menneske skal være Turgenjev. Ingen i Danmark vil have let ved i denne Sprade at genkende vel den sjælfuldeste af alle de Literaturens Mænd, som hos os er bleven dyrket med oprigtig Andagt. Og mærkeligt er det, at Dostojevski nogensinde har kunnet hidse sig selv op til at tro paa det rigtige i at anbringe Turgenjev i dette Lys. Det er et Fingerpeg til Forstaaelsen af, hvorledes han opfatter, naar han er vred. Og vred er han paa Nihilisterne. Det Billede, han giver af Hovedmanden Peter Stefanovitsch, er derfor sikkert ikke paalideligt, det aander Had ud af hver Linje. At der kan være Mennesker, som af rolig Overbevisning bliver Nihilister, synes Dostojevski ikke at ville erkende, de er i hans Fremstilling enten fordærvede, forulykkede, gale eller forførte. Saa har denne samme bespottede Turgenjev dog set koldblodigere paa Forholdene, om end han ligesom Dostojevski kun har kendt Stumper og Stykker af de virkelige Tilstande. Vi mangler fremdeles en tilforladelig Vejledning til Forstaaelsen af denne Bevægelses inderste Væsen, der jo ikke er umiddelbart indlysende for os danske, som har det saa godt. — Det faar da være vor Trøst, at den russiske Kejser »jo dog fik Bugt med de Nihilister“. Naar Kragen er død, er Visen ude, plejer man at sige.

Det er ikke den danske Titel, der angiver, hvad man skal finde i Bogen, men Forfatterens Navn. Det er store, til Dels overmægtige Syner skabte af en Fantasi, som vi ikke ret har Ævne til at maale. Der er noget af det russiske Riges Udstrækning over Dostojevskis Bøger, en Mangfoldighed, der klemmer vor lille Literatur op i et Hjørne. Russerne gør i det hele et betydelig større Indtryk end noget andet Lands Literatorer i Øjeblikket. Franskmændene, der vel skulde være de voveste, har mere og mere muret sig inde i deres kære Paris, som de skildrer paa langs og paa tværs. De kommer næsten ikke udenfor denne Trædemølle, der for dem er Verden. Men vi andre finder det efterhaanden fattigt bestandig at skulle trække om i dette Pariserselskab, der er blevet saa ensartet liderligt ved den idelige indbyrdes Besnusning. Det er gaaet Pariserne som Hundene i København, der er for mange af dem paa et snævert Rum. Om en tilsvarende Træthedsfølelse overfor den nys opdagede russiske Literatur vil der vanskelig kunne blive Tale. Rummene dér er saa vide, Menneskene saa mangeartede, Kunsten saa frisk og stor.

For blot at nævne et Eksempel endnu fra »Nihilister«: hvilken Magt er der ikke i Beretningen om Marie Ignatievnas Tilbagekomst til hendes fordums Mand, Schatoff, om Aftenen i det kolde Rum, da Veerne overfalder hende, og hun bidsk og hvas til det sidste bringer en andens Barn til Verden i hans Sæng. Han løber til Jordemoder, tvinger sig Penge til om Natten hos en Bekendt for at kunne staa hende bi, lader sig behandle værre end det usleste Tyende, han, der før var saa barsk, altsammen for en Kærligheds Skyld, som ikke kan drives ud af hans Hjærte.

Det er et af de Steder i Bogen, som man læser med en Følelse, der naa'r ud over Beundring. Schatoff staar henrykt med den nyfødte Dreng i sine Arme og mumler usammenhængende Ord om det uudgrundelige Mysterium ved saadan en ny Skabnings Fødsel, men vi andre har været andægtige, længe før Drengen kom til Verden. Vi har jo været Vidner til en Menneskettilblivelse, der er af en meget mere indviklet Beskaffenhed end denne lille brølende Verdensborgers. Noget saa forunderlig nyt og ungt og urgammelt tillige som Marie Ignatievnas og Schatoffs Forhold til hinanden stifter man ikke Bekendtskab med uden i dyb Bevægelse. Det hører med til det meget vidunderlige i denne Bog, som man elsker.

April 1886.

E. Skram.

Teatrene.

April.

Maanedens Indhold er for største Delen Smaastykker, seks, syv i Tallet; nogle indenlandske, andre udenlandske; over dem alle et lokkende Nyhedens Skær: for første Gang, paany indstuderet, for første Gang paa dette Teater. Den første Plads mellem alle disse indtager H. C. Andersens „Den ny Barselstue" ubestridelig. Som Dr. Wendel i Stykket har nedlagt hele sin Kærlighed i sit „Den ny Romeo", saaledes har Andersen nedlagt i „Den ny Barselstue" hele sin Menneskekundskab og navnlig Kundskaben om sin egen Karakter. Han har saa at sige delt sig selv i to Personer: Dr. Wendel og Poeten Jespersen, den første repræsenterer hans uegennyttige, ikke offentlige Jeg, den anden hans bifaldssyge Digter-Jeg. Det var Andersens Stolthed i mange Aar, at han som Wendel vidste sig Fader til et Barn, som mange andre fik Skyld eller rettere Ære for. Han, der i den almindelige Mening var lige saa taabelig glad i Ros som Jespersen, han vidste sig i Stand til at skjule sin Lykke for profane Blikke: hvor har han ikke frydet sig, naar han af Folks Mund hørte Stykkets Pris med et lille Tillæg om, at han nok ikke kunde have holdt tæt med sin Glæde, hvis en lignende Lykke var faldet i hans Hænder. Selv overfor saadanne Snærter holdt han fast ved sin Beslutning at tie; han nærede for megen Kærlighed til dette sit Barn til at udsætte det for de onde Øjne, han frygtede, hans Navn vilde rette mod det.

Mange af Enkelthederne ere blegede af Tiden, men mange af Indfaldene ere pudsige endnu den Dag i Dag, og Sproget er fint og yndefuldt. Dobbelt fint forekommer det, naar man som paa Folketeatret faar Hostrups „Familjetvist" ovenpaa. Andersen var vel Student, men han kom aldrig med i Fyrrernes akademiske Opposition. Helt anderledes med Hostrup. Han repræsenterer netop disse Aars Studenter, og hans godmodige Studenterfarcer vil staa fast i den danske Literatur som tro Tidsbilleder. „Familjetvist" er derimod Vrangen af Hostrup. I det synes Tidens akademiske Hovmodsdjævel at have taget Magten fra hans naturlige Godlidenhed: de ældre Borgermænd ere uhyggelig nær Forstandens og Hæderlighedens Nulpunkt. Anno otte og fyrre var i Sandhed saa mærkværdigt et Aar, at det nok kunde have bredt et mildnende Skær over de ellers dygtige og brave Borgeres løjerlige Krumspring, men Hostrup har ingen Medlidenhed med dem: jo dummere de hopper rundt, desto lystigere synes han. Denne Lystighed ligger os nu fjærnt, og Skuespillerne kom derfor langt lettere i Trit med Andersens lidt anstandsmæssige Lystspiltakt end med Hostrups ellevilde Farcetempo.

I „Den ny Barselstue" bar Fru Julie Hansen Prisen med sin døve Frue; dennes bedrøvede Harme over Menneskenes Slethed dækkede snildt over Lysten til Hævn; hele Tilsyneladelsen var i høj Grad H. C. Andersensk. I „Familjetvist" blev Hr. Kolling let Numer ét, men hans Isenkræmmer er i sig selv god Kunst; Skuespilleren havde over denne af Forfatteren ubarmhjærtigt behandlede Borger gydt det frelsende Skær af Gaaen i Barndom, uden hvilket

han uhjælpeligt var hjemfalden til Idiotisme. Hans mimrende Mund med de hængende tykke Kinder, hans Hænders stundesløse Sysselsættelse med Tommelfingrenes evindelige Drejen rundt viste i Forbindelse med mange andre Smaatræk, hvor nøje Hr. Kolling havde levet sig sammen med denne sin Figur.

Et Par af Folketeatrets yngre Skuespillere har arbejdet sig frem til saa fremtrædende Pladser, at nøje Agt paa hvert deres Skridt er simpel Pligt. Den ene er Hr. Reumert; han havde i Partikulier Mindals Rolle med Held omstøbt saa vel sit Udseende som sin Stemme, man saa tydelig den halvgamle Laps med sin Ragekniv af en Stemme stikke frem af Selskabsmandens glatte Ydre. Men des værre har Skuespilleren en meget slem Vane, som han heller ikke har lagt af i denne Rolle. Han kommer ind paa Scenen, hilser lige flygtigt paa sine medspillende, men et Øjeblik efter stiller han sig saa nær Lamperækken som muligt og gør Front mod Publikum, som han derefter helliger hele sin Opmærksomhed og kaster kun i Ny og Næ et stjaalent Blik paa sine medspillende; dette er illusionsforstyrrende og ødelægger aldeles Virkningen baade af hans og af de andres Spil, dette være i øvrigt saa dygtigt, det være kan. Skuespilleren maa tage et alvorligt Livtag med denne Lyst til at se ud paa Publikum, og det maa gøres inden ret længe, ellers vil det vanskeligt lykkes ham at kaste denne sin Kunsts farlige Modstander til Jorden, og det vilde være Synd og Skam, om det ikke lykkedes ham. En anden af Folketeatrets yngre Skuespillere, der i den senere Tid har arbejdet sig frem i første Række, er Hr. Hellemann, men han synes nu at være paa Veje til at stivne i en vis Form, hver ny Rolle er kun en meget lidet forskellig Variation af denne. Skuespillerens Figurer har altid et ynkeligt Skær over sig, deres Stemme bliver tit klynkende, Ansigtet er næsten altid det samme, glatraget eller i det højeste udstyret med et Par Bakkenbarter. Selv en ubetydelig Rolle (og Hr. Hellemanns sidste Roller har været ubetydelige) kan en Skuespiller vække Interesse for ved et karakterfuldt Ansigt. Dette synes Hr. Hellemann aldeles ikke at lægge Vægt paa, men det er Uret, ti hans Maskeringstalent synes saa ringe, at han med begge Hænder burde gribe om enhver Lejlighed til at øve sig i denne for en Komiker uundværlige Kunst.

Det kgl, Teater møder med Maanedens eneste originale Nyhed, en dramatisk Situation, kaldet „Et Aftenbesøg". Det skyldes en Kvinde eller maaske rettere en Dame, der har set den forfejlende Virkning, de moderne Bøger gør paa visse kvindelige Kyllingehjærner. Des værre har Forfatterinden villet presse det gode Komediestof ind i en kort Situations knappe Ramme. Men det er langt fra lykkedes hende at faa sagt hvad hun vilde, ti faa og sjældne er de Begyndere, der kan den vanskelige Kunst at sige meget med faa Ord. Stykket er derfor blevet misforstaaet; al Fru Nellys Tale om frisk Luft, om Middagsselskabernes dræbende Kedsommelighed o. s. v. har man taget som Alvor, og det er dog sikkert ment som Satire. Indholdet er jo følgende: den unge Fru Nelly Klein, der fordrer saa megen Hensyntagen af sin Ægtefælle, tager selv saa lidet Hensyn til sin egen Værdighed, at hun uden sin Mands Vidende spiser paa en Restauration sammen med et Par Herrer af hendes Omgangskreds, som hun tilfældig møder paa Gaden. Ja ikke nok hermed, efter dette sikkert animerede Gilde begiver hun sig i Droske med disse Herrer paa Vej ud til en eller anden Sangerknejpe. Paa Vejen møder Selskabet uheldigvis Fruens Mand, hun søger Skjul bag sin Parasol, men forgæves. Manden træder til og fører

hende bort med sig, hen til en Oldgranskermiddag, hvor han placerer hende paa Galleriet. Naturligvis løber hun bort herfra, og Stykket begynder netop med, at hun ringer Storm paa den stakkels Zoolog Vibes Klokke. Straks begynder den unge Frue sine Jeremiader, og i sin Tales rivende Strøm aabenbarer hun nu, at hun har læst de moderne Talsmænd for Kvindens Frigørelse, som Fanden læser Biblen: det eneste hun vil er Fornøjelse, evigt og altid mores, aldrig selv have den mindste Forpligtelse, hun tager alt af Manden som hans forbandede Skyldighed. Des værre synes Forfatterinden at ville gyde et forsonende romantisk Skær over denne ubehagelige Dame, hun lader hende nemlig pludselig drømme sig tilbage til Forlovelsesdagenes ømme Kærlighed. Dette er sikkert usandt, ti en Dame som Fru Nelly vilde vist nok ved Mindet herom baade snærre og hvæse af Raseri over sin egen Taabelighed den Gang. Det hele Stykke er trist nok anlagt som Spøg. Nu ringer Manden paa, Nelly skjules, og Vibe faar Fortællingen en Gang endnu, og derpaa falder selv Hr. Klein, denne Middagsselskabshelt, hen i Drømme om den svundne Lyksalighed. Han gaar, glemmer — hvor behændigt! — sin Frakke i Stuen, knap er han ude af Døren, saa kommer Nelly frem af sit Skjul, hvor hun mærkeligt nok ikke synes at have hørt sin Mands Stemme, et Øjeblik efter staar de to Ægtefæller Ansigt til Ansigt med hinanden. Forsoningen hidføres hurtigt og nemt ved, at Oldgranskerne skal danse, hvad der med Rette kommer Fruen overraskende. Danselysten tager Magten fra hendes Forbitrelse, og Arm i Arm gaar Parret bort til Dansens Glæder. Det hele ydre Apparat er yderst barnligt lavet, men ikke faa af Nellys Repliker synes selvhørte, saa lyslevende klinger den unge Dames Egoisme i dem.

Udførelsen var betroet til Teatrets unge, og den dækkede sandelig ikke over Manglerne. Vibe, denne Baggrundsfigur, blev ved Hr. Mantzius's sikre Spil trængt frem i Forgrunden, medens Hovedpersonen svandt ind til intet ved Frk. Lindemanns Lektieopramsning af sin Rolle. Hun gav alt med samme Fart og i samme Tone, medens netop Fart og Tone burde have sprunget mangfoldige Gange fra den ene Yderlighed over i den anden.

I sin anden Nyhed, Paul Heyses Sørgespil „Æresgæld“, førte det kgl. Teater ligesom et Stykke Nutids Tydskland frem for det danske Publikum, men dette møder uden tilstrækkelig Kendskab til denne Militærstat til at kunne illuderes af den sørgelige Skæbne, der ubarmhjærtigt slaar den raske Baron Hubert til Jorden. Det Æresbegreb, der volder dennes Død, forekommer os unaturligt, det synes os ubegribeligt, at en Mand af Ære noget Øjeblik kan være i Tvivl om, at det netop er hans Pligt at sværge den Ed, Bankieren fordrer af ham; her staar jo en Kvindes Ære paa Spil, at noget kan være en Mand af Ære vigtigere synes utænkeligt. Lige saa utroligt synes det visselig, at denne Don Juan med sit Leporello-Album ikke skulde være mere vant til den Slags Situationer, end at han straks farer sammen, blegner, knap kan sidde et Minut roligt paa Stolen, saa snart Leinburg blot berører sit „delikate“ Ærinde.

Ja hvor utroligt dette hele Stykke forekommer danske, fik man Bevis for, da alle Anmældelserne næsten uden Undtagelse beskyldte Hr. Zangenberg for at give Publikum Forstaaelsen ind med Skeer. Hr. Zangenberg havde været i sin fulde Ret, om han havde sagt: „Nej stop, D'Herrer Kritici! Det kan være, jeg har spillet daarligt, men jeg har netop holdt mig Teksten efterrettelig,“ og han kunde have dokumenteret dette med Heyses egne Ord. Men

Zangenberg tav, og han var dog den nærmeste til at tage til Genmæle, han kendte hele Stykket, hvad faa af den første Aftens Tilskuere gjorde. Det er jo des værre saaledes her til Lands, at der stilles den højst urimelige. Fordring til Kritikeren, at han paa én og samme Tid skal anmælde baade Stykke og Spil, skal give enhver sit; hvor let kan han ikke tage fejl? Men hvem siger ham det, hvis saa er? Af hvilken Grund tager dog ikke en Forfatter, en Skuespiller til Genmæle, naar Kritiken synes dem at gaa ud fra et galt Synspunkt? Hvorfor tog f. Eks. ikke Hr. Zangenberg til Genmæle her? Er det af Fornemhed, saa gid den Slags Fornemhed sad paa Bloksbjærg. Først naar vi faar Samarbejde mellem Forfattere, Skuespillere og Kritikeren, først da bliver Kritiken til Held for Kunsten. Der klages tit over, at en Skuespillers Værk dør med ham, men hvilket varigt Minde vilde han ikke sætte sig ved slige Genmæler? En kommende Teaterhistoriker vilde da have hans egne Ord at holde sig til, medens han nu kun har Kritikens højst mangelfulde og i mange Tilfælde helt manglende Ord. Dette burde vore Skuespillere snarest muligt betænke.

Endnu har det kgl. Teater opført Heibergs „Alferne", men i en Skikkelse, der lidet stemmede med den Agtelse, det burde vise Heiberg i hans Grav.

„Gennem København" kaldes den ny Skikkelse, hvori Københavns gode, gamle Bekendt „Peter Sørensen" har vist sig paa Dagmarteatret. Bearbejdernes Navne har frelst dette elendige Makværk fra den Udpibning, det ærlig havde fortjænt. Det kan kun vække Forundring, at Hr. Carl Wulff, den godmodige Fremstiller af den evig gemytlige Københavner, har gidet sætte sit Navn paa Bearbejdelsen og derved givet denne uhyggelige Plattenslager en Autorisation, han aldrig burde haft. At den anden Bearbejder, Hr. Olaf Poulsen, ikke har nogen sikker eller kræsen Smag, har han i Aar Gang efter Gang givet Bevis for, men faa eller ingen havde vel ventet, at han var saa lidt kræsen, som han her har vist sig. Var det københavnske Publikum mere vaagent og ikke saa blindt troende overfor visse Navne, var dette Stykke, der helt igennem er en Fornærmelse mod København, aldrig naaet ud over én, højst to Opførelser, nu har det derimod gjort Lykke!

Det eneste Lysglimt i al denne Bedrøvelighed var Hr. Lindstrøms krøllede Provins-Blondhed, han gik paa med Dødsforagt, det forfærdeligste Vrøvl sagde han med en Godtroenhed og Uforfærdethed, der bredte et forsonende Skær over de Scener, han var med i, og det var heldigvis de allerfleste. Denne unge Skuespiller kan med Stolthed se tilbage paa April Maaned, i den er han bleven Komiker af Rang; før har det knirket og knaget af Tørhed hver Gang, han blot vendte sig, med ét synes han nu at have frigjort sig fra næsten alt dette. Hans Joblot i „Babiole og Joblot" var Begyndelsen, der var Lystighed og Bevægelighed over hele denne Figur, dog savnede den det hans Haandværk særlig karakteriserende, ti det er ikke for intet, at Stykkets anden Titel er „Den forelskede Tapetmagersvend". Hvad Joblot lovede, holdt Nikolaj Svendsen; blot den unge Skuespiller vil blive ved at arbejde ihærdigt fremefter.

Arthur Aumont.

Nils Mo*.

I.

At Nils Mo var Student, var der ingen, der huskede længer, nu som hans Mo'r var død. Den eneste skulde være hans Fa'r, men det var da sagtens for alle de blanke Skillinger, det havde kostet.

Da Nils havde giftet sig med Danskemaren, blev han for den Sags Skyld Ejer af begge Bøgaardene. Han blev »Propritær« og den runde Maren Frue; det gik ikke længer an at sige Danskemaren. Næst Præstegaarden var Bø det fineste Hus i Bygden. Nils Mo gik fremdeles med Guldlorgnet og sydde sine Klæder i Byen. En Sommer fór en Engelskmand i graasjektet Betræk gennem Bygden. Siden den Tid var Nils helst graa.

— Fru Maren havde indrettet sit Hus paa en Prik, som det var hos den danske Frue, hvor hun i sin Tid havde lært gode Sæder og Husholdning. Dér havde der i Soveværelset over de to Sænge hængt et Drapperi i hvid Shirting med rødt, baaret af Hymen selv, der ved Hjælp af et Par fabelagtige Arme strakte en Flig af sit Klædebon over to smaa Sænge, der stod op til, en paa hver Side. Fru Maren Mo havde med Anstrængelse faaet i Stand en lignende Gud med lange Arme, der ellers ikke havde været nødvendige, da der ingen Barnesænge var eller kom paa Bø. Men Fru Mo syntes, det tog sig saa »kønt« ud.

— Og Dagene gik sin vante Tur paa Bø som paa de andre Steder omkring. Det man mest kendte dem fra hinanden paa, var Forandringerne i Maaltiderne. Nils Mo havde det ikke ganske paa samme Vis som Bønderne og de andre »Propritærer«, der brugte at arbejde med sine Folk. Mo førte »Overopsyn«. Det foregik mest fra den ene Sofa i Stuen. De havde hver sin

---

* Guldfuglen, Tilskueren 1885 Side 817.

Sofa, — aldeles som hos Astrups. Fruen sad gærne i den anden og broderte. Fru Astrup, der havde Tæringshoste, havde sjælden vovet sig ud i Luften, men tog sin Motion gennem Værelserne. Fru Maren, der struttede af Velvære, fandt sig bedst ved at tage det i alle Maader som Fru Astrup.

— De unge Folk paa Bø førte et selskabeligt Liv, da Familjen var stor paa begge Sider, og der samtidig med Nils havde udviklet sig flere unge Løver af Slægten, der satte tilbørlig Pris paa den fra Fædrenes tarvelige Sæt forandrede Levevis. Et Par af dem havde været i Byen, og afsluttet sin Uddannelse med nogle mislykkede Attentater paa Middelskoleeksamen og var kommet hjem til sine imponerede Sambygdinger i en Slags sjøgrønne Trikotdragter, der den Gang netop var kommet i Mode, men som endnu ingen havde turdet anlægge med Undtagelse af Løverne. I sin Hjembygd havde de altid som hele Slægten Mo, indtaget en bemærkelig Plads, og nu bidrog det sjøgrønne Antræk til yderligere at styrke Krediten. Slægten Mo var baade højt anskrevet og frygtet for sine Kræfters Skyld; der var ingen af Ætterne deromkring, der kunde fremvise saa mange storvoksne, herdebrede Skikkelser.

Men de unge Herrer Mo sluttede et ubrødeligt Fostbroderskab. De var blevet enige om at nyde Livet sammen, paa det Grundlag, der var blevet lagt under deres Byliv. De to sjøgrønne gik om med en behagelig Forvisning om at ligne en Hovedstadsløve, en vis Bankchefs Søn, der altid var grøn til Fingerspidserne og heller aldrig havde kunnet drive det til nogen Eksamen. Nils Mo gik graa med et stille Haab om at kunne tages for Engelskmand, om bare ikke alle havde kendt ham.

— Præsten, der før i Tiden havde omgaaedes Mofolkene saa gemytlig, havde mærkelig nok trukket sig tilbage, siden Familjen var blevet »fin«. Præsten var en meget høflig Mand; han takkede altid venlig for de mange Indbydelser; undertiden kun med sit fine, ironiske Smil; men han kom ikke. Han taalte ikke al den Mad og Drik om Natten. Men en Dag, som hans gamle Ven — den eneste af Slægten, han kom til som før — den skikkelige Landhandler nede fra Bakken, sad hos ham paa Kontoret, gemytlig ved en Pibe Tobak, fik han listet Præstens Mening ud. Han havde sagt, at han var for tarvelig vant til at tage sig ud med al den Stads, der var kommet op i Bygden. Det gav den gamle meget at grunde paa.

— Siden talte han om, at Dannelse som enhver Frugt har sin Skal og sin Kærne og som enhver Ting under Solen sin Skygge — det var den sidste, som Moslægten havde haft hjem med sig fra sin Byfærd.

Da slog Landhandleren i Bordet og bandte paa, at Præsten havde Ret. Saa tog han sig i det og sagde det om igen mere spagfærdig.

— Men Præsten og Landhandleren var som før de bedste Venner.

— Nils Mo var aldrig mere i Præstegaarden, og udenfor undgik han Præstens.

— Saaledes havde det været i de senere Aar, skønt intet uvenligt Ord nogen Gang var skiftet dem imellem. Nils følte, der var noget i Omdømmet af ham, der var bristet, noget i Velviljen ogsaa, og at han kunde ikke hele det igen. Det var for fint et Spind. Der var ogsaa et andet Spind, hvor der ikke var mange Traade igjen — Traade, fine, brustne, der drev bort med Vinden, med Dagens Timer, og en velgørende Sløvhed lukkede Sindet til efter dem, og Erindringen havde ingen Plager længer. Gabrielle blev aldrig nævnt; Præstens nævnte hende ikke for nogen, og Nils spurgte ikke.

— De første Aar undredes han paa, hvor der var blevet af hende. Men det kunde lidet nytte og fik være ham det samme. Nils grundede aldrig længe over noget; det gad han ikke. Han vilde ikke plage sig. Han vilde sove længe, leve godt, bestille saa lidet som muligt og var ikke ræd for at drikke flere Glas over Stregen. Saa hændte det tit, at han Dagen efter ikke var skikket til at føre noget Overopsyn, og for saa vidt fandt han det heldigt, at hans Kone var mere driftig end han.

Hans Kone var behageligvis for Nils endnu ikke kommet udover sine Pigedages Sværmerier. Hun fandt ham fremdeles saa slaaende lig en Kavalleriofficer, der var kommet hos Astrups.

— Men det hændte undertiden, naar Nils sov en Rus ud til langt paa lyse Dagen, at der med Morgenen kunde komme nogle underlige Drømme.

Han syntes altid selv, han var vaagen og skulde af Sted — men de havde bundet ham.

Og det flimred og sken ... lyse Land — ikke til at naa ... Tonelok, aldrig til at finde frem efter — det smertede i hans Øren, saaledes lyttede han.

Da kom der nogen og hviskede et Navn. Om han kunde sige det efter, vilde det løse ham ud.

Langt borte stod hun. Om han kunde se hende, var han frelst. Men han havde ikke Øjne til det.

— Han vaagnede, dryppende sved. Det var Middagstid. Han gned sig haardt over Ansigtet og Hodet.

Dumt Sludder; det var jo Solen, der sken lige ind i Øjnene paa ham.

— En Gang ud paa Vaarkanten rejste Præsten til det nye Kald, han havde faat. Bygden tog det uvant; den havde mer end den selv vidste bundet sig til den venlige Mand, men ingen var det værre for end den gamle Landhandler. Han gik det hele Aar om i sine Stuer, uden at finde sig hjemme; det var, som det var ham selv, der havde flyttet.

Men for Nils var det sidste svage Baand, der bandt til Fortiden, løst. Præsten var jo Gabrielles Onkel og havde vel kendt hele Historien. Der vilde komme en vildfremmed i Stedet; Nils syntes godt om dette. Saa behøvede han ikke længer gaa af Vejen for Præsten.

II.

Der laa tyk Fjældskodde. Nede i Bygden var det bedre; men Graavejr var det, og det begyndte saa smaat at regne.

Dørene i Storstugangen paa Bø stod oppe, og i Døraabningen Husbonden, bredvoksen, velfød og træg. Han var purret op af Middagshvilet ved et Braabud om, at der kom fremmede til Gaards, fire fulde Vogne havde Lægdgutten set svinge bag om Holtet; de maatte straks være her.

— Men Nils var grætten. At blive jaget op slig var saa sin Sag for ham; han var altid saa tung, naar han havde spist. Han næsten halvsov, gløttede lidt paa Øjenlaagene og keg ud.

— Fruen vrikkede gennem Gangen med Ansigtet rødt af Travlhed og Hede.

»Du ser ikke videre gløgg ud!« sagde hun.

— Der var Hast i Huset. Man var ikke i Stand paa Mad; det var paa Hældenden med alt, saa nær som Brændevinet.

I Bryggerhuset lød rappe Fodslag; en Sau havde sat Livet til, og borte i Skuret gjorde nogen det forbi med en Del Hanekyllinger og den store Gasse.

— Inde var alt kommet saa nogenlunde i Orden. Fruen havde faat Krave og Mansjetter paa og to Valmuer i Haaret. Hun hentede Vejret dybt; hun var temmelig tyk blevet, og det forundrede ikke bare hende selv, at hun kunde rulte saa fort af Sted, naar noget kom paa. Da likte hun ikke altid at se Nils staa der saa tung. Men saa tog hun sig i det; det maatte vel saa være. I Grunden tog han sig godt ud med det, og det havde ikke været anderledes med Astrup — og Kavalleriløjtnanten var hun sikker paa vilde taget det ligedan. Der var noget imponerende ved det.

— Hun stod og slyngede med Besvær tre Rader Voksperler om sig og et Armbaand af samme Slags om et rødt, kraftigt Haandled. Saa var hun færdig og hørte den første Vogn for Døren.

— Det var de fire fulde Vogne, den ene efter den anden; alle de unge af Moslægten, der var blevet kede af det tunge Dødvejr og vilde ud og more sig et Kast før Slagtetiden og alt Julestyret. Saa skulde de ogsaa have rede paa, naar der skulde slagtes paa Bø; Høstslagtningen dér var en af Bygdens glimrende Sæsoner; da levede man højt med Ferskmad og Drammer og Nattesjov i otte Dage.

— I Storstuen var der ildet med Birkeved i den store hvide Stenovn, og alle Damerne samlede sig om den, lidt blegnæbede eller rødnæsede, eftersom Vejret havde taget paa dem. Det var dejligt, fortalte de, den ene efter den anden, der var saa surt* saadan milevis langs Vejene.

— Det var ordentlig stoute Folk, disse unge Piger af Moslægten; der var mere Fart i dem end i Mandfolkene, og det blev almindelig sagt, at det, der var af Fremfærd i Slægten, havde Jenterne faat. Flere af dem havde været i Byen og var kommet hjem i Damеklæder, med Musikmapper fulde af Alverdens Dansemusik; for Dans var Moslægtens store Sværmeri. Der var et udpræget Samhold mellem dem; de hjemkomne Bydamer havde derfor ogsaa overtaget at afhøvle de hjemmesiddende Eksemplarer. Saaledes kunde man nu have Fornøjelse af at mødes i Toilette. Der var Blomster og Baand, der ikke altid klædte de lyse Haar, men

* koldt.

fremfor alt Korsetter; det hjalp ikke, hvad de kraftige Former protesterte. Og der maatte bruges Vifte; de sunde røde Kinder sagde nej, de ærlige blaa Øjne gik lige paa, forstod ikke at se bag Silken eller det udhugne Elfenben, hvis fine Blade sad tungt og tilovers mellem Hænder, der i Stilhed arbejdede paa at sprænge Handsken.

— Som de stod dér og trykkede sig sammen om Ovnen, var der kommet Liv i dem. Der skinnede med Øjekast, med stærke Hænder knubbede man og brydde hinanden med Mandfolkene, der alt var bænkede ved Toddybordet i næste Stue.

— Men at der paa Bø altid var Drammer og Toddy tilreds straks, man kom ind af Døren, ligegyldig hvilken Tid paa Dagen, var ikke det, der mindst havde givet Stedet sit Ry udover Bygden.

— Derinde drak man, medens det regnede med Vittigheder over den kære Drik og dens forskellige Brygning. Man smagte paa hinandens Bryg og tragtede alle efter den udelte Beundring, der laa i, at man kunde bande paa, det var ikke Tynddrikke eller Efterbryg. Man kunde drikke godt og lunt dér i Bygden, især i Moslægten; der var ikke noget at mærke før efter det fjærde og femte Glas, men saa var det ogsaa Kærnekarer. Og godt gjorde de sig af, hvad de drak, og lunt var der omkring dem. De havde ikke for Skik at plage sig med nogen verdelig Ting. »Ideer« og »Programmer« havde aldrig været deres Fag, og de, der havde været udpaa og set Tidens Staak og Styr og Verdens Gang, havde fundet sig velbergede med at antage den moderne graa eller gulgrønne Dress; noget Skift helt indenfra havde ingen fundet nødvendig.

Man havde det godt og lunt. Der havde aldrig i nogen Forstand været Skik at lufte dér paa Bygden. Naar der kunde komme en Doktor og forlange sligt, blev det taget fornærmelig op, og hvad der ellers hændte udenom vedkom dem ikke. Saa havde de sin egen Luft i den ene som den anden Forstand, og den nye Sognepræst holdt samvittighedsfuldt Døren igen for den »moderne Træk«.

— Der var begyndt at blive noget højlydt ved Toddybordet. Over alle hørtes Nils. Naar han havde lidt paa, var han Høvding i Laget; han sad og saa æggende paa sine stærke Fættere, tre i Tallet, og hans Fingre knyttedes i Lyst til at prøve sig. Det havde i Gutteaarene været deres væsentlige Adspredelse at brydes,

og naar Nils havde drukket, kom Lysten igen. Den ældste af Fætrene var det Skud, hvori Slægten havde kulmineret. Han havde drevet det til at blive Sagfører uden Praksis og var gift med Nabopræstens Datter. Det var en højvoksen, kæmpedryg Mand med et stort, barneblidt Ansigt. Han sad med det fornøjelige Udtryk, han altid havde, naar han var fuld og ønskede Skidt i al Sagførerpraksis; han havde sin store Gaard, sin gilde Skog, sin føjelige lille Kone og var sin egen Herre; ti han anede ikke, om han var aldrig saa ædru, at han var et Voks mellem den føjelige, lille Kones Hænder.

Mellem hans Forsikringer hørte man hende af og til lægge ud inde fra Storstuen, hvor hun førte Samtalen. Hendes Mand hed Anders, og det var Anders, der gjorde alting, Anders hun maatte gaa og spørge, Anders, der sagde nej, og Anders, der sagde ja.

— De to yngre Brødre af Anders sad som to unge Kæmpedyr og smilte døsigt med et Udtryk af sødladen Raahed. De faste, fulde Muskler rundede sig under den fine Klædesdress, der tegnede deres Omrids; ved enhver Bevægelse løftede de sig, som de kunde sprænge den hele Stads, der var vel trang, og de senefulde Hænder famlede, som de ledte efter noget stærkt at tage i. Det var Bygdens to sprækeste Ungkarer og »fine Kavallerer«; det kunde man ogsaa se paa de fyldige, tætskæggede Ansigter, hvor en tilfreds Følelse af, at her var Overmagten, blandede sig med det Dandyudtryk, der var Udbyttet af deres Studietid. Paa Dansegulvet kom ingen op mod dem; det var deres sædvanlige Fornøjelse at danse alle Salens Piger trætte. Og havde de drukket, vogtede Mændene sig vel for at komme dem nær; da dansede de vildt, og Damerne kunde finde det voveligt at give sig med, men ingen turde sige nej, vilde kanske helst ikke, om de havde turdet.

For det var nu saa i den Slægt, at Mændene kom der ikke Liv i, før de havde drukket, og om de var lidt »friske paa det«, blev det ikke taget ilde op.

Om Aftenen drak Nils sig temmelig fuld tilsidst, men han bar det godt; han likte sig bedst, naar han kunde gaa og jævndrikke Natten udover; saa blev han altid saa ualmindelig blid, han som de andre af det Folkefærd, og Fru Maren maatte sidde i Timevis og se paa, hvor han kunde styre med de unge Piger. Der var ingen af dem, der ikke gærne fulgte Nils, naar han

var paa det Lag, om han end var gift Mand. for der var alligevel ingen af de andre, der havde det med sig som han, naar han vilde.

— Da Fruen mældte Aftensmad, gav det andre Ting at tænke paa. Snart var man bænkede med smilende, interesserede Ansigter, og der var ikke Tanke for andet end Mad og Mad med Dram til. Af og til smaa Bygdevittigheder om Fadenes Forsendelse Mand imellem: man sad i Skydsen, saa man kunde ikke faa komme til, man var ræd det ikke blev til noget for al den Rejsemads Skyld, man opfordrede hinanden indstændig til at give sig Stunder og lægge sig ordentlig i Selen.

— Ved Desserten blev man snaksommere; det var ogsaa Talernes Tid. Der var drukket paa en stor Slagtning og ordentlig Leven; og Værten holdt netop en Tale for Kvinden. I en mildt tilsløret, usikker Tone citerede han:

Det bedste, Gud har givet
os Jordens Sønner her
blandt Blomsterne i Livet
er Eva bly og skær.

Enhver i Rang maa vige,
hvor herlig og hvor skøn
for dig du elskelige,
du hulde Kvindekøn!

Han hævede Stemmen. »Det er det bedste, nogen kan sige — — for Fa'r har lært mig det, og det er Død og Pine en Mand, som ikke ekstravagaderer, eller hvad Fanden det hedder, paa nogensomhelst Slags Vis — —; det er sikkert!«

Han satte sig og bøjede sig over mod Sagføreren.

»Du Anders — for Resten er der noget, der hedder Kvindeemancipation — — og det vil sige saa meget som, at man har stengt Grinden for dem .... ja, ja da — gærne for mig — lad os tage op Grindledet for dem .... tag Bommen fra, siger jeg!«.

— Anders saa' blidt paa ham. »Ja, da .... for mig ogsaa!« Han saa' grundende ud og tilføjede langsomt: »For Resten skønner jeg aldrig i mine livfødde Dage andet end, at de er lige saa selvstændige som os .... næsten da!«

Han saa over til sin Kone, — og begyndte saa at fortælle, hvad han og Mo'r havde drevet det til at spise og drikke om Dagen, men var ikke kommet længer end til, hvad der gik ned paa Sængen om Morgenen, da en Mo, en Skøjer, sagde man, men det bedste Ho'de i Familjen, rejste sig og slog til Lyd:

»Jeg advarer enhver, at de maa tie bommende stille, ellers vil jeg sende dem allesammem lige lukt ad Helvede til, det vil jeg i al kristelig Ro og frelst Samvittighed. Men hvad jeg vilde sige var, at det ikke var saa rart, om Nils holdt Tale for Fruentimmerne, for han har sgu haft ualmindelig megen Fornøjelse af dem. For det ene har han nu en trivelig Kone og lever som i Abrahams Skød, og for det andet havde han i sine unge Dage, da han gik paa Vildgræs her i Norden, og sandt for Dyden, ikke var noget Gudsbarn, en uforglemmelig Historie med et lidet Pigemenneske, med saa fint et Lag og saa skirvoksen som en Skogfru, at jeg kan sandfærdelig ikke begribe, hvor Nils kunde komme did. — — Sid bare rolig, for det er sandfærdelig sandt — — du er som vi andre; vi er samsaltede Sild — — men hun var en Solblom! — — her i Norden. — — Tænker du ikke, jeg husker paa Østgaarden! — da var hun der med en Rose i Brystet — — ja, Død og Kvide — — og du dansede med hende, saa Bladene faldt — et for et laa de over Gulvet — — det véd Vorherre — og Jentungen blev bleg om Næbet siden, det kan vel være!« ....

Nils sprang op og slog i Bordet. Det var et Slag, der knuste Talerkener og Glas og jog Gæsterne op i Larm. Ingen kunde styre ham; han vred sig under de stærke Hænder og fór paa Fin. Det sydede ham i Kroppen, han skar Tænder, og Munden var bidt blodig.

Helligbrøde var det, Helligbrøde. Fin skulde dø som en Hund. Han brød sig gennem de værgende Arme med et fort, uventet Kast, og Fin laa blødende paa Gulvet, før de fik Overtaget med ham.

— Fin blev vasket og stelt, kom sig igen og forsvandt; Gæsterne begyndte at samle sig og danse, og om en Stund var alt som før med Undtagelse af Husfruen, der var muggen, mest for at det ikke var for hendes Skyld, Nils havde slaaet nogen til Blods. For i Grunden var det jo som i Romanerne, hvor man duellerte og skød hinanden, og det var i Grunden »kønt.«

— Men Nils var uglad, slap, forbi. De tre Fætteres Jærntag omkring ham kunde saa vist løses.

De havde gjort ham saa inderlig saarhjærtet; tilsidst brød han ud i Graad.

Saa kom Fru Maren og tog ham til Sængs.

»Du er bare fuld, dit Svin!« sagde hun.

Men Nils syntes, han aldrig kunde faa nogen god Stund mere for alt det, der nagede ham. At nogen havde vovet at nævne hende! Vidste de ikke, de fordømte Syndere, at hun var for god til at tales om?

Der skød en varm Blodstrøm ind i Hjærtet; han faldt tilbage i Sængen og vidste ikke mere af sig.

— Men siden syntes han igen, han sloges for hende — — — — og saa siden igen — — kom hun som før, lurvede rundt i hans Haar og kaldte ham Bjørnen. Du gode Gud, hvor det smagte!

Men da han vaagnede til sig selv igen — havde han været syg; det havde været en Aareforblødning, og han maatte holde Sængen en Tid.

— Han laa hen i en Døs — og lyttede . . . . og gled ind i de gamle Drømme. Han syntes altid der var noget, han ikke hørte . . . noget som en Musik; saa langt borte!

III.

Med Aarene gik det tilbage for Folkene paa Bø. »Det kommer af Levemaaden,« mente Landhandleren i Bakken; han strævede lige stridt paa sine gamle Dage. Han likte ikke Nils's Vis at føre Overopsyn paa og var bekymret for nogle Papirer, hvor han havde maattet skrive sit Navn.

— Men før han fik nogen Greje paa Nils's Affærer, døde han; og det var paa Tide, mente man, saa slap han den Sorg, at se Resten af sine surt optjænte Kontanter gaa samme Vej som de øvrige.

En Tid efter blev Bøgaardene solgt, og Nils maatte flytte ned i det lille, rødmalte Hus under Præstegaardsbakken og blive Landhandler efter sin Fa'r.

Nils likte ikke videre Forandringen; det var nok Fru Maren, der havde drevet den igennem. Havde hun mistet begge sine Odelsgaarde, fik det være nok, mente hun; paa Fattigkassen skulde de ikke; nu fik Nils arbejde.

— Og det blev noget andet end Overopsynet fra Sofaen paa Bø. Maren var ubønhørlig; Niels havde aldrig været nogen Morgenfugl, men nu kunde det hænde, han maatte op, og det var nødt nok Dagen strak til. Der havde altid ligget Handel til Stedet, og Nils fik Brug for sine Kræfter; naar Maren ikke havde Stunder til at hjælpe ham, var han alene i Butiken, for hun vilde ikke have fler Folk end nødvendigt, nu skulde de selv slide. At Bøgaardene kunde blive taget tilbage paa Odel, og der kunde komme Goddage en Gang igen, var ikke umuligt, mente hun.

— At Maren, der ikke var Frue længer, havde hanket sig svært op, mentes af alle i Bygden; men Nils skammede sig for sig selv, at det var ham et sligt Orke at arbejde. Han var mødig og tung og ked. Verden havde vendt Graasiden ud og Maren med; hun var bleven trollslig, eftersom Velstanden slap op, og var begyndt at finde Fejl ved ham, havde han villet, var det bleven Trættemaal mer end én Gang. Han fik altid høre, Arbejdet gik for tungt, og det meste faldt paa hende.

— Saa tog Nils sig sammen til Slut og trev sig ind i det daglige Slid. Han arbejdede for to, tre; Maren blev blid igen, det var saadan, hun vilde have det, og hun sendte bort Gutten, skønt Handelen tog til.

— Men med Finheden var det forbi! Den var lagt af som en ubekvem Dragt, man ikke længer kunde plagé sig med. Maren havde selv gjort Begyndelsen de sidste Aar paa Bø. »Det faar være Slut, med det Narreværk,« havde hun sagt, og en Morgen, hun havde faaet Nils ud paa Jorderne, og han havde mistet Guldlorgnetten i Plouglandet, havde det moret hende; hun havde kaldt det for Tulleskap at lede efter den.

Der blev ikke oftere købt hjem nogen lysegraa Dress; Maren vævede selv, hvad han sled; Kuløren blev som den kunde, Façonen ogsaa.

— Men over Nils gav hun Lovord; rigtignok var Forgyldningen gaaet af ham, men saa var han blevet et ordentlig Arbejdsdyr, og det var det, det kom an paa. At de sled Tiden, var vel sandt, men sandt var det ogsaa, at de flyttede sig fremover igen

og gik det ikke fort, saa trøstede hun sig med det gamle Bygdeord: han vinn som traa er og taper som braa er.«

Det var en Dag paa Sommertiden, at Nils sad inde paa Kontoret og regnede sammen og førte ind i Hovedbogen. Bøgerne viste, at Stillingen var god. Nils syntes de gærne kunde tage det lidt læmpeligere, der var jo ingen Børn at sanke til. Men Maren tænkte ikke som han; det var Odelsgaarden, der stod hende i Tanken — og saa blev det at holde ved i det samme Slid.

— Han saa' op mod det lange Fjælddrag, der stængte for Syd; dér ind i Skaret stak Præstegaardsalmindingen sig op — — dér havde han været en Gang. ....

Han begyndte at regne i Hast; han fik vel se at blive færdig, til Maren kom. De skulde i Barnedaab paa en af Mogaardene.

— Det var sandt, hvad Folk sagde om ham, at han var blevet saa gammel og rusket at se til paa nogle Aar, medens Maren holdt sig ved det samme. Som han sad dér saa lud over Bøgerne, var der noget sammensunket ved det store, kraftfulde Legeme.

»Ret dig, Nils!« sagde altid Maren, naar de gik i Selskab eller til Kirken; ellers behøvedes det jo ikke.

Men Nils havde ikke let for at rette sig. Til hverdags behøvedes det jo ikke, passede ikke heller, for han gik meget og bar de tunge Kasser og Sække fra Bod og Kælder. Men ellers .... ja, saa var der noget, der manglede — noget, som det usynlige Jærnstativ, Kunstneren bruger. Og han vidste med sig selv, at han var ligeglad.

Bra gik dět jo som det gik nu, han først var kommet i Tur med Arbejdet. Han gad ikke ønske sig det anderledes.

— Regningen faldt ikke godt for Nils i Dag, endda han skulde skynde sig. Han sad og lurvede med Hænderne rundt i Haaret og saa' mod den tætte Skybakke i Vest. Det var sjælden han kom saadan i Tanker.

Der henne gik Vejen ud af Bygden — — skulde han aldrig ud mere? — — hvad skulde han ud efter? — — dudde han til andet end maale Sild og Salt? — — naar han bare fik Smørret vel ud og Pengene hjem igen? ...

Han sad og stirrede, Pennen faldt fra ham, og Regningen Ho'det gik i Stykker — — det ramlede udenfor, Maren kom med Kaffen; han skvat til.

»Sidder du og sover?« spurgte hun skarpt, »du sidder dér saa rundrygget, synes jeg!«

Han saa' hvast op og lo.

»Det er alt det Melet du, — — og saa Kaffesækkene og alle Kasserne dine — — det er længe siden, vi havde Gut paa Gaarden!«

Hun vendte sig og stirrede paa ham.

»Om en Time gaar vi!« sagde hun blidt og trak sig udenfor.

Undertiden var Nils, der ellers var sagtfærdig som en Sau, ikke til at komme nær eller sige imod. Da maatte de passe sig, Maren som de andre.

— Han var færdig og slog Bøgerne sammen; han skulde vel stelle sig lidt, men han kunde sagtens være god nok. Han sad og saa' mod Vest. Skybakken var væk; Solen havde været fremme, og der laa igen en stærk Aftenrøde. Bag Aftenrøde ligger Taarer! Det var et gammelt Ord der paa Bygden.

Naar han tænkte sig om, saa havde der været en Soldag for ham en Gang, — en med Latterstyr og dansende Guld som paa Skogen i Skaret — men saa var der blevet Aften med Aftenrøde, ja og med Taarer, ... han vidste, hvem der havde grædt for ham.

— Maren kom ind i fuld Puds. »Skal du ikke flide dig?« spurgte hun stilfærdig; »de melede Klæderne kan du ikke gaa noget Sted med!»

»Aa jo vel!« svarede Nils og rejste sig. »De er gode at have ... for det meste ..«

Han stod og fingrede ved nogle Papirer.

»Kom nu, Nils!« bad Maren indsmigrende, »og tag paa dig de nye Klæderne dine — — du trænger et Glas at live dig op paa — — Toddyen staar alt og venter paa Østergard!«

Nils vendte sig mod hende og lo lidt. »Det har du sgu Ret i«, sagde han og lod sig trække ind i Soveværelset, der lugtede af nyt Vadmel. De laa udover Sængen, Klæderne; Maren havde selv været paa Loftet efter dem.

— Det hændte ellers sjælden med Nils, at han kom ud af sit daglige Lag. Det gik saa jævnt til der nede under Bakken, det samme Traak ude og det samme Trit inde, med samme Sind til hver Dag. Der var ingen Tid til Kuring og Sturing, mente Maren; og kom der noget saadant over Nils, var det gærne naar han havde været borte noget Sted og haft for god Tid paa sig.

— Der var mange Drikkevarer paa Østergard, men ikke

mange fremmede; det var som Nils helst vilde have det. Han var ked Staaket og Styret fra gamle Dage.

Han sad og kosede sig ved sit Glas, kom i et inderlig godt Humør og hørte paa de andre, der var begyndt at lægge sig op i Politiken. Det gik altid over til stor Hidsighed, men endte med en Fredsslutning, hvorefter man drak hinandens Skaaler.

— Udover Natten blev det gemytligere; da kom de gale Streger frem, og det var ikke at vente, Nils skulde gaa fri. Men Nils gjorde ikke som de andre; der kom ingen Indsigelser. Han sad og nikkede — han kendte det igen altsammen.

Men han havde ellers noget andet at tænke paa.

.... Nu var det der igen ....

Han holdt en Tale og drak med dem allesammen; det hjalp.

Der kom én og satte sig hos ham. Nils saa' lidt op.

»Er det dig, Fin! Skaal Fa'r!«

Der stod nogle paa Siden af ham og smaasnakkede.

Det var om Nils fra gamle Dage, og et som andet om Præstegaardsfolket paa den Tid.

Fin skyndte sig og talte om Vejret.

Nils mysede ud mod Nattehimlen og dirrede lidt i Stemmen, mens han fortalte om Indhøstningen og om Rugsæd.

— Og han talte længe om Vejret; helt fra Vaarkanten og Sommeren udover og saa nu i Høst, og som han talte, blev han fastere i Stemmen.

Men Fin var lige saa ivrig som han og fortalte om sin Fa'r, der i tretten Aar havde spaat Vinteren ved St. Hanstider — Senhøstes kunde jo alle vide, hvorledes Vinteren vilde blive — det kom an paa, hvor mange Trækfugle, der strøg af Sted, om Myrerne grov sig dybt, eller om Bladene blev siddende længe paa Træerne.

Men da Fin skulde bort og lage lidt »Svaldrikke«, blev Nils siddende igen, stille, lud.

— Maren strøg ham forbi med nogle andre af Damerne.

Hun fór med Haanden over hans Haar. »Sover du, Fingerguldet mit?«

— Nils rørte sig ikke. Han sad og lyttede; .... og hviskede noget hen for sig med et tykt, blidt Mæle.

Gabrielle! Endelig havde han hende.

— Dagen efter var Søndag; de blev der om Natten, for at Nils kunde sove Rusen ud.

Maren vidste, det vilde blive en slem Dag; derfor lod hun ham sove, og det led ud paa Aftenen, før de gik hjemover.

— Nils foran, Maren efter et Stykke; det var bedst at lade ham gaa og sunde sig.

Nils var stur; han tænkte paa at blive Afholdsmand, for hvad kunde det nytte, om han havde det godt en Stund, mens han var fuld, naar det blev saa meget værre siden. Nu i flere Aar efter hver eneste Rus havde han haft den svidende Fornemmelse som én, der har drømt sig rig, men vaagner fattig. Og han syntes, det var værre end før, snart ikke til at overkomme.

— Der strøg et Vindpust forbi. Han standsede og knyttede sine Hænder.

Hvor kunde han ikke løftes i Længsel mod en Verden, han selv havde lukket til! Kunde han ikke raabe Ve og Forbandelse over sig selv., han som valgte Ægyptens Kødgryder for det forjættede Land!

— Nedenfor gik Elven; han fulgte med Øjnene det vilde Stryg inde i Snævringen; — et Rundkast nedover Bakken, og alting var over. Men ved Bredden stod Løvskogen og saa' ned, — der kom en sagte Vind og Bladene hviskede. Der havde været Uvejr før om Dagen, var der sagt. Af de Uvejr, der stilner om Aftenen.

Han saa' sig om. Og Gøgesyre stod overalt. De lukker sig ellers om Aftenen, men havde ikke kunnet komme til; de fine Blade stod halvaabne, fulde af Dug.

Der var én der holdt saa meget af Gøgesyre . . kunde aldrig gaa forbi den . . og saa kastede hun sig paa Knæ mellem den . . hun og én til. . .

— Maren var kommet lige op til ham.

Han gik fort til og saa' til en anden Side.

Dér lyste Aftenrøden . . . ; der var Taarer bag.

— Maren kavede ufortrødent op paa Siden af ham igen og begyndte at snakke om Smørpriserne. Nu maatte han have gaaet den Smule Efterrus af sig.

— Nils tog af sig Hatten og fór med Hænderne gennem Haaret — tog Lommetørklædet, tørrede Panden og svor, at det skulde være sidste Gang.

Smørpriserne! Det var sgu meget fornuftigere!

— Saa begyndte han at snakke med om Smørpriserne — og Maren syntes, han talte saa godt for sig.

Alvilde Prydz.

Om Religionsfrihed og nogle dermed forbundne psykologiske og etiske Spørgsmaal[1]).

For det meste forstaar man Religionsfrihed som noget blot ydre og noget blot negativt, nemlig det, som vor Grundlov udtrykker saaledes, at Ingen paa Grund af sin Trosbekendelse kan berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige eller politiske Rettigheder. Allerede dette er noget meget betydningsfuldt, naar man erindrer, hvilken Modstand det deri udtalte Princip har haft at kæmpe imod, før det trængte igennem. Men for den, der gennemtænker den Forandring, som med Anerkendelsen af dette Princip er indledet i det menneskelige Livs hele Aand og Retning, — for den, der mener, at det ydre og det indre vel kan træde i en vis Modsætning til hinanden, men dog i Længden maa svare til hinanden, hvis Livet skal være sundt og kraftigt, — for den, der ser længere end til det blot udvortes og foreløbige, — for den ligger der i Religionsfriheden psykologiske og etiske Problemer af den største Betydning, Problemer, som ingen, der tager Livet alvorlig, kan undgaa at blive stillet overfor. Jeg vil her forsøge at fremdrage og belyse nogle af disse Problemer. For at de ret kunne træde frem, maa jeg begynde med nogle historiske, eller som man nu plejer at sige, sociologiske Bemærkninger.

I.

Positiv Religion er social Religion, idet den bygger paa Tradition, paa Ordets Forkyndelse. Under forskellige Former genfindes dette Hovedtræk i alle Religioner. Det er ikke de

---

[1]) I det væsentlige et Foredrag, holdt i Studenterforeningen den 20de Marts 1886.

enkelte Individer, der udfinde deres Religion, men de indvies i den, der lever i Slægten. Saa snart man tillægger det enkelte Individ — dets Trang, dets Følelse, dets Dømmekraft — en absolut Afgørelsesret i religiøs Henseende, er man allerede inde paa Rationalismen. Religionen er en historisk Magt; det er Forkyndelsen af en hellig Historie, som danner det Grundlag, paa hvilket der bygges.

I sin simpleste Form bygger Religionen paa en Tradition, der indenfor én og samme Familje forplantes fra Slægt til Slægt. De afdødes Aander dyrkes ved Ofre og Gaver, Arneilden holdes ved lige til deres Ære, og deres Bud agtes som højeste Lov. I denne Familjereligions Udøvelse deltage kun de, der høre til Slægten; Familjefaderen, som leder den, staar som den højeste levende Myndighed i religiøs som i andre Henseender. Endnu den Dag i Dag er denne Art Kultus den mest udbredte paa Jorden, idet den bestaar under, ved Siden af eller som Led af de nationale Religioner. Kun i Kristendommen og i Muhammedanismen er denne Dyrkelse helt forsvunden[1]).

Den nationale Religion opstod ved, at hele Staten fik sine fælles Guder og Helte, sin fælles Arne. Staten var ligesom Familjen oprindelig baade et religiøst og et politisk Samfund. Der var ingen Forskel paa Stat og Kirke, saa lidt som paa religiøse, juridiske og moralske Love. Det var enhver Borgers Pligt at deltage i den offentlige Kultus, men fremmede vare udelukkede fra den. Hver Stat havde sine Guder, ligesom hver Familje havde sine.

Et betydningsfuldt Vendepunkt indtraadte, da Ideen om Kirken som universelt religiøst Samfund opstod. Familjeforskelligheder og nationale Skranker skulde nu kun have underordnet Gyldighed. Der skal ikke mere være Jøde eller Hedning, Græker eller Barbar. Et rent aandeligt Samfund skal eksistere. Men ogsaa her er det religiøse Samfund, den aandelige Enhed betinget ved den fælles Overlevering af en hellig Historie, fra hvilken de enkelte hente den højeste Lov for deres Liv og den dybeste Betryggelse for deres Skæbne i denne og i en hinsidig Verden.

---

[1]) Henry Maine: Early Law and Custom. p. 57 ff. — Det var Fustel de Coulange, som først i sin interessante Bog „La cité antique“ paaviste den store Betydning og primitive Karakter af Familjereligionen indenfor den græske og romerske Religion.

For den europæiske Menneskeheds Vedkommende gjorde Kristendommen denne Ide gældende paa en sejerrig Maade.

I Begyndelsen stillede Kirken sig i bestemt Sondring fra andre menneskelige Samfund som et Rige, der ikke var af denne Verden. Den levede i Forventningen om, at denne Verden vilde ophøre. Da denne Forventning ikke opfyldtes, begyndte Kirken sin kulturhistoriske Mission. Den paatrykte snart det indre og det ydre Liv sit Præg, hvad enten dens Herredømme fremtraadte derved, at den ligefrem herskede over Staten, eller derved, at Staten i den saa' et uundværligt Redskab til at sikre Fred og Lydighed. Efter den middelalderlige Kirkestat, hvor Paven var Kejserens Overhoved, fulgte det »territoriale« Princips Herredømme, hvor Landsherrens Religion ogsaa skulde være Undersaatternes (cujus regio, ejus religio).

Da kommer fra det 18de Aarhundrede af Principet om Statens religiøse Neutralitet frem. Hvad enkelte isolerede Tænkere havde fordret, proklameredes nu som Lov for store Nationer. De nordamerikanske Fristaters Forfatning er den første, som er bygget paa Religionsfrihedens Princip.

Et stort Gode er dermed opnaaet. Den aandelige Kamp kan nu føres friere, da de ydre Vilkaar ere mere lige for alle. Saa mægtige Fordomme og Fanatisme endnu stadig kunne være, saa raade de dog ikke mere over saadanne Midler som Baal og Brand eller udvortes Forfølgelse.

Men et stort Ideal, en stor Tanke er opgiven: Tanken om en fælles Tro, om inderligt aandeligt Fællesskab for den hele Menneskeslægt. Og en stor Kraft synes at maatte gaa tabt, den, der ligger i Sammenslutning formedelst fælles Anskuelse om Livets største Problemer. Vi have nu Lov hver at blive salige paa sin Façon. Men vil det ikke let føre med sig, at vi sejle hver sin Sø og tabe den gensidige Forstaaelse?

II.

Man vil fra kirkelig Side svare, at det har ingen Fare: Opløsningen vil kun være forbigaaende, og paa Frihedens Grund vil en ny Tros-Enhed, sandere end den tidligere tvungne Enhed, opnaas. Og i Fritænkernes Lejr haabe mange paa, at den Tid ikke er fjærn, da alle fornuftige, ærlige og dannede Mennesker have vendt Kirken Ryggen, saa at i det højeste kun Dummerhoveder og Hyklere blive tilbage.

Jeg deler ingen af disse Forventninger. — Lige saa lidt som den katolske Kirke trods sit store Haab og sine ivrige Anstrængelser vil kunne tilbageerobre Protestanterne, lige saa lidt vil Kirken kunne tilbageerobre Fritænkerne. Lige saa lidt som der i Katolicismen er Mulighed for et saadant Opsving eller en saadan Udfoldelse af aandelig Overlegenhed, at Protestanterne derved kunde bevæges til at opgive deres Trosfrihed, deres Ret til selvstændig religiøs Prøvelse, lige saa lidt er der nogen Mulighed for, at Kirken skulde bringe de Motiver, som gør Folk til Fritænkere, ud af Verden. Den middelalderlige Kirke formaaede endnu at samle al Tidens aandelige Kraft i sig. Men Livet er nu for rigt, for selvstændigt, for mangfoldigt, til at noget saadant er muligt. De store Problemer ere blevne stillede saa klart og skarpt, at ingen dogmatisk Formel kan dække over dem. Trangen til, — hvad enten man mener at der gives en Løsning af Livets Gaader eller ikke, — dog at behandle dem paa sin egen Maade er bleven saa mægtig, at den ikke igen vil kunne kues. Den kan dysses hen for en Tid, men vil stedse vaagne paany, saa længe der bestaar et højere aandeligt Liv. Og hvad der gælder for Erkendelsens Vedkommende, gælder ogsaa for Fantasiens, Følelsens og Viljens Liv. Ogsaa her er den frie Rørelse af Kræfterne allerede bleven saa stort et Gode, at man ikke vil give Slip paa det igen. Der leves ikke mindre dybt og rigt udenfor Kirken end i den. Overfor den kirkelige Tro staar der, og vil for Fremtiden stedse staa en alvorlig, fri og selvbevidst Livsanskuelse.

De Fritænkere, som mene, at de positive Religioners Tid er forbi, se ikke, at Kirken netop vil vinde ved Religionsfriheden. Den Strid, der er rejst mod Kirken i de sidste Aarhundreder, gælder for største Delen langt mere Kirkens verdslige Magt og ydre Herredømme end Dogmerne. Striden har ikke staaet saa meget om Dogmernes Sandhed, som om deres Ret til at bestemme Individernes borgerlige og moralske Stilling. De Erfaringer, som ere gjorte i Nordamerika, i Frankrig efter Revolutionen og i Tyskland efter 1875, godtgøre, at den kirkelige Interesse og Alvor tiltager med Adskillelsen fra Staten. Hvad der tilsyneladende svækker Kirken, styrker den i Virkeligheden. De frie Kræfter vækkes til Virksomhed. Selv den engelske Statskirke, den stiveste af alle protestantiske Statskirker, bygger mere og mere paa Frivillighedens Princip. Tocqueville udledte Religionens store Magt i Nordamerika deraf, at den har trukket sig helt bort fra Politiken.

Den har der, i Frihedens forjættede Land, saa stor Indflydelse, at den offentlige Mening sætter langt snævrere Grænser for fri Forsken og frie Anskuelser, end den gør her i Europa. Fritænkere, som tillige ere Demokrater, og som arbejde paa Kirkens Adskillelse fra Staten, maa derfor have en stor og frejdig Tro paa Sandhedens Magt. — Hvad var ogsaa Livet uden en saadan Tro? Men man kan have den og dog mene, at der er saare langt til Enden.

Da det er af Betydning for et Spørgsmaal, hvorpaa jeg senere vil henlede Opmærksomheden, vil jeg her fra et rent psykologisk Standpunkt fremføre nogle af de Aarsager, som efter min Opfattelse vedvarende ville medføre Tilslutning til positiv religiøs Tro. Der er naturligvis saare mange forskellige psykologiske Forhold, som virke med her[1]); men der er især to Punkter, som min Erfaring og mine Undersøgelser have ført mig til at lægge Vægt paa.

Jo mere den aandelige Udvikling skrider frem, des mere forskelligartede blive de enkelte Sider eller Retninger af det aandelige Liv. Teoretisk Forsken og praktisk Interesse, Forstand og Følelse, Videnskab og Kunst sondre sig mere eller mindre ud fra hinanden. Hver Side af Livet stiller sine Opgaver paa sin Maade og løser dem ved sine ejendommelige Metoder. Følgen bliver let en Delthed af Kraft og Interesse, en Mangel paa Koncentration, som er uudholdelig for mange Naturer. Der vil opstaa en naturlig Trang til at samle det spredte paa ét Punkt, eller dog at have én Region, hvor Sondringen ikke griber ind, én Sfære, hvor man kan føle det udelte Liv i dets hele Fylde. Der er nu sikkert flere forskellige Maader, paa hvilke denne Trang vil kunne tilfredsstilles. Men saa meget er vist, at i de store Folkereligioner er der saare meget, som imødekommer den. Disse Religioner have — hver til sin Tid — ydet fuld Tilfredsstillelse for alle Retninger af det aandelige Liv. De skelne ikke imellem det sande, det skønne og det gode. De henvende sig ikke særlig til Forstanden eller til Fantasien eller til Følelsen eller til Viljen, men tale til alle Ævner paa én Gang og forstaas kun, naar de

---

[1]) I min Afhandling „Forholdet mellem Tro og Viden i dets historiske Udvikling“ (Vor Ungdom. 1885) har jeg haft Lejlighed til at omtale nogle Aarsager, som gjorde sig gældende ved den religiøse Reaktion i Begyndelsen af dette Aarhundrede (Se især p. 189—196).

paa én Gang kunne faa dem alle i Tale. Den positive Religion i sin klassiske Form kender ingen særlig Videnskab, ingen særlig Kunst, ingen særlig Etik eller Politik. Det betegner altid et begyndende Brud, naar en af disse Bestræbelser udsondrer sig som noget for sig og vil gaa sine egne Veje. Ti naar f. Eks. Videnskaben bliver et eget Omraade ved Siden af Religionen, saa bliver jo Religionen ogsaa et eget Omraade ved Siden af Videnskaben og ikke længere Form og Bærer for Livet i dets Helhed. De store positive Religioner ere ejendommelige Fortætninger eller Synteser af Tanker og Idealer, Forhaabninger og Bestræbelser, som af den kritiske Forsken henføres til forskellige Omraader og under forskellige Synspunkter. Der vil nu være mange, hvis Natur er saaledes beskaffen, at deres dybest gaaende intellektuelle, æstetiske og etiske Trang fordrer Tilfredsstillelse under ét, — for hvem en Tanke, der ikke tillige tilfredsstiller Fantasiens Trang til anskuelige Billeder og Følelsens Trang til Haab og Trøst, heller ikke er nogen sand Tanke. De kunne og ville ikke skelne (som vi i Psykologien skelne) mellem selve Følelsen og de mere eller mindre symbolske Former, i hvilke den lægger sig for Dagen, eller mellem en Tankes ideale Værdi og reale Gyldighed. En religiøs Reaktion kommer ofte efter en følelsesmat og fantasifattig Tid, og kan da tjæne til Berigelse og Styrkelse for Aandslivet. Det aandelige Liv har, som alt Liv, en rytmisk Karakter, bevæger sig fremad gennem skiftende Perioder af Samlen og Spreden, Enhed og Sondring, Syntese og Analyse. Og der vil stedse være Naturer, som ere særlig anlagte for den ene af disse Retninger.

Det andet Punkt, som jeg vil fremhæve, staar tilsyneladende i Strid med det første, men ogsaa kun tilsyneladende. Det er den Maade, paa hvilken Livets største og stærkeste Modsætninger komme til Udbrud og Udtryk i de positive Religioner. Den religiøse Følelse indeholder en Trang til udtømmende at erfare den største Lidelse og den største Lyst, det største Fald og den største Oprejsning, som kan tænkes. Kun da mener den at kende Livet, naar den kender de største Modsætninger, Livet kan medføre; og kun naar den paa denne Maade kender Livet, stoler den paa at kunne overvinde Verden. I de store Folkereligioner vækkes de mest stridende Følelser. Menneskenes Sind føres igennem dem, ligesom Dante førtes gennem Helvede, Skærsilden og Paradiset. Den religiøse Kultus virker særlig gennem Kontraster. Ved de eleusinske Mysterier synes Deltagerne at have fejret Demeters og

Persefones Historie: Moderens Sorg ved Datterens Forsvinden, hendes Sjæleangest og hendes rastløse Søgen, endelig hendes Jubel ved Genfindelsen. Ogsaa Grækerne havde altsaa deres mater dolorosa. I den kristne Kirkes Aar gennemleves Kristi Liv paany af de troende, og dermed en Række af de største Modsætninger paa Følelseslivets Omraade. — Der gives Naturer, som kun indenfor en positiv Religion faa fuld Næring for deres Trang til at gennemleve Modsætningerne. Der er noget i denne Trang, som er almenmenneskeligt, og som lægger sig for Dagen hos ethvert alvorligt Menneske. Den æstetiske Virkning af det tragiske hænger sammen hermed uden dog ganske at falde sammen med hvad Talen her er om. Naturer, hos hvem denne Trang gør sig gældende med særlig Styrke, ville ikke let skelne, som andre gøre, mellem Følelsen selv og de Symboler, i hvilke den skaffer sig Udtryk og finder Hvile; Symbolet bliver for dem til Dogme, til det fuldkomne Udtryk for den højeste Sandhed.

Jeg omtaler dette ogsaa for at pege hen paa, hvor lidet den blotte logiske og historiske Kritik paa det religiøse Omraade trænger ind til Sagens Kærne. Bag de logiske Modsigelser og historiske Usandsynligheder, som Kritiken formaar at paavise, ligge de mægtige Følelsesbevægelser og Følelsesmodsætninger. Det er disse, der gør Tilværelsen til saa stor en Gaade; hvor kan den rumme de Modsætninger, som fremkalde disse stridende Følelser? hvorledes kunne de udspringe fra én og samme Kilde? hvorledes kunne de forsones og overvindes? — Det er klart, at man meget vel kan anerkende og føle Modsætningernes Virkelighed uden at godkende Forsøgene paa at løse hin Gaade. Man kan erkende, at Tilværelsen viser os baade den største Lidelse og den største Lykke, baade den største Fornedrelse og den mest ophøjede Storhed, og dog ikke forstaa, hvorledes de kunne skyldes samme Aarsag, især naar denne skal være et absolut godt Væsen. Dogmet staar her – efter min Overbevisning — lige saa afmægtigt som Videnskaben. Men den fuldt berettigede Kritik af Løsningerne bør ikke bevirke Miskendelse af de stærke Drifter, der føre til at stille Spørgsmaalene. Ti derved gør man Livet snævert og fattigt. Vi staa endnu — trods al vor Religionsfilosofi og vor sammenlignende Religionsvidenskab — meget langt tilbage i Henseende til Forstaaelse af det psykologiske Grundlag for de positive Religioner.

Jeg er kommen noget bort fra mit Hovedæmne og vender nu tilbage til det.

III.

Saa meget er vist, at Kampen vil blive lang. Den vil efter manges Mening blive den evige Strid. Skulde det være saa, maa vi gøre os fortrolige dermed. For en alvorlig Livsanskuelse er hele Livet en stor Kamp, og denne vil da kun være en af dens mange Former. Men det er ikke ligegyldigt, paa hvilket Grundlag og paa hvilken Maade Striden føres. Skal den fra kirkelig Side føres med det Skriftsted som Motto, med hvilket en amerikansk Præst rykkede ud mod Darwin og Spencer: »Skulde jeg ikke hade dem, der hade dig, Herre!«? Og skal den fra den modsatte Side føres med Haan og Spot? — For de værste Udskejelser i denne Retning er der jo sørget ved Religionsfrihedens officielle Anerkendelse. Det ydre, borgerlige Liv kan gaa sin Gang, uanfægtet af de enkelte Individers forskellige Tro. De fanatiske troende og ikke-troende maa i hvert Tilfælde taale hverandres Nærværelse i Samfundet. Men det er, som allerede tidligere bemærket, et vel udvortes og negativt Forhold.

Det vil heller ikke være nok at henvise til den stedse mere udbredte og stedse bedre begrundede Overbevisning, at de religiøse Problemer angaa noget, som i Følge sin Natur ligger udenfor den strænge Videnskabs Rækkevidde. Ti Spørgsmaalet er netop: hvad saa? Skulle vi lade hverandre hver sejle sin egen Sø, fordi man dog intet sikkert kan vide om disse Ting? Vil det ikke føre til Ligegyldighed eller til Afbrydelse af enhver dybere gaaende aandelig Forbindelse mellem dem, der ikke høre til samme Sekt? — Og i hvert Tilfælde vilde man da ikke kunne fordre Tolerance af dem, der erklære sig at være aldeles sikre i deres Sag, — sikrere end nogen som helst Videnskab kunde gøre dem. Katolikerne paastaa saaledes ofte[1]), at Protestanterne maa være tolerante, fordi de ikke tør hævde, at deres Kirke er den ene sande, men at Katolikerne ikke kunne være det, fordi det er en Del af deres Tro, at deres Kirke er den ene sande. Protestanterne lade maaske Paastanden gaa videre til Fritænkerne — men de Fritænkere, der mene, at alle troende enten maa være dumme eller

[1]) Se f. Eks. en Udtalelse af en katolsk Biskop, som anføres hos F. C. Baur: Kirchengeschichte des 19ten Jahrhunderts. P. 264.

hykleriske, siden de kunne tro, hvad de tro, ville sende den tilbage med Protest.

Skal Religionsfriheden have mere end ydre og negativ Betydning, maa vi undersøge, om der ikke skulde være fælles Omraader, som kunne unddrages Striden, skønt de ere af væsentlig Indflydelse for det menneskelige Liv, og om Muligheden af gensidig Forstaaelse og Sympati er aldeles afskaaren for selve de Spørgsmaals Vedkommende, om hvilke Striden staar. I første Henseende vilde det især være af stor Betydning, om der gives en human, paa naturligt menneskeligt Grundlag byggende Etik. I sidste Henseende vil det komme an paa, om Mennesker, der staa paa forskellige religiøse Standpunkter, alligevel kunne have et vist aandeligt Slægtskab med hverandre.

Dersom det eneste Synspunkt, de forskellige religiøse Standpunkter kende overfor hverandre, er: Sandhed eller Løgn, saa nytter det ikke at undersøge disse Spørgsmaal. Men i saa Fald er det heller ikke godt at se, hvorledes man kan gaa ind paa den ydre, borgerlige Religionsfrihed. Hvor kan man finde sig i, at Løgnere udøve Borgerrettigheder og deltage i de offentlige Anliggenders Afgørelse? Og det er heller ikke godt at se, hvorledes man kan anerkende Videnskabens Selvstændighed. Gives der en Videnskab, som naa'r sit Maal uden Hensyn til og uden Ledelse af religiøse Anskuelser, saa kan der dog ad menneskelig Vej naa's i hvert Tilfælde til en Del af Sandheden. Ti hvorledes man saa dømmer Viden og Tro imellem, — tilsidst kan der dog kun være én Sandhed. — Men skulde den menneskelige Naturs Ævne til at udvikle sig ved sine egne Kræfter være indskrænket til det borgerlige Liv og til Videnskaben? Gives der ikke ogsaa en rent menneskelig Etik, som, i hvert Tilfælde til en vis Grad, er uafhængig af religiøse Antagelser? — Jeg forstaar ikke, hvorledes nogen, der i ethvert Menneske ser et ejendommeligt personligt Væsen, kan nægte dette. Et personligt Væsen kan kun i sig selv have den sidste Maalestok for, hvad det skal anerkende som sandt, ædelt og godt. Hvad enten det er noget overnaturligt eller noget naturligt, Personligheden staar overfor: i sit eget Indre maa den søge Principerne for Forstaaelse og Vurdering af alt hvad der fremstiller sig for den. Hvilke Idealer Mennesket saa anerkender, og hvor ophøjet endog den etiske Lov staar for ham, de skulle jo dog være Ideal og Lov *for ham*, og blive det kun ved at finde Tilknytningspunkter i hans indre aandelige Natur. Det er

den store Betydning af Sokrates's Bud: Kend dig selv! ved hvilket han blev Etikens Grundlægger. Den filosofiske Etik har i sine forskellige Former bygget paa dette Princip, som kan kaldes Personlighedsprincipet, Principet baade for den frie Forsken og den frie Samvittighed. Idet den filosofiske Etik arbejder med dette Princip, drager den derved tillige Konsekvenserne af den almindelige Menneskekærligheds Princip. Den kan ikke gaa ind paa den Betragtningsmaade, at Forskellen mellem Antagelse eller Ikke-Antagelse af visse religiøse Lærdomme skal drage en absolut Grænse mellem Menneskene, evig skille dem i to Dele. Som Menneskekærligheden har gennembrudt de Skranker, der skilte Nation fra Nation og Stand fra Stand, vil og maa den ogsaa gennembryde de Skranker, som konfessionelle Forskelligheder have opstillet for den fulde Anerkendelse af det personlige Liv i alle menneskelige Væsener. Den religiøse Strid vil ikke dermed ophøre, og den vil ikke miste sin Skarphed. Der skal intet slaas af i Spørgsmaalet om, hvad Sandhed er. Men Striden kan være skarp uden at være bitter og hadsk.

Dersom de troende kun kunne betragte de ikke-troendes Dyder som glimrende Laster, — dersom Ikke-Antagelsen af Kirkens Lære kun er at udlede af ond Vilje og Antipati mod Helligheden, — dersom Striden mellem Tro og Ikke-Tro fuldstændig er ét med Striden mellem godt og ondt, saa er alt Haab ude. Ofte lyder det, som om det var saa. Men meget af det, der lyder, er ogsaa kun store Ord, ikke Tanker, i hvert Tilfælde ikke Tanker, hvis Konsekvenser man drager. Ti den fulde Konsekvens af saadanne Tanker vilde føre langt tilbage — tilbage til Middelalderen, til Tiden, som ligger forud for Religionsfrihedens Anerkendelse og den moderne Kulturs Udvikling!

For den troende vil naturligvis den rent menneskelige Etik ikke kunne være udtømmende. Men det maa dog være af Interesse ogsaa for ham at se, hvor langt man ad denne Vej kan naa, og han vil meget vel selv kunne deltage i Undersøgelsen. Han vil forbeholde sig at sætte sit eget Spir paa Bygningen. Men der vil i hvert Tilfælde være et fredlyst Omraade af stor Betydning, hvor den religiøse Kamp ikke behøver at trænge ind, lige saa lidt som den nu trænger ind paa Fysikens og Kemiens Enemærker[1]).

---

[1]) Angaaende den humane Etiks Væsen og Betydning tillader jeg mig at henvise dels til mit Skrift „Om Grundlaget for den humane Etik" (Køben-

Først naar det anerkendes, at Etiken har sit Grundlag i selve den menneskelige Natur, vil den egentlige, positive Religionsfrihed blive mulig, idet den største Hindring er bortryddet for gensidig Forstaaelse og Sympati mellem Mennesker, som staa paa forskelligt religiøst Standpunkt.

Der er dog endnu en vigtig Betingelse, som maa være tilstede, og som — til Dels formedelst den dogmatiske Maade, paa hvilken den religiøse Kamp, baade som Angreb og som Forsvar, er bleven ført — endnu kun i ringe Grad er udviklet iblandt os. Det er Sansen for det personlige Liv, særlig Følelseslivet, under alle dets forskellige Former. Den hænger ogsaa meget nøje sammen med Troen paa, at der i ethvert Menneske rører sig, eller i ethvert Tilfælde er Anlæg til et ejendommeligt Liv. Den forudsætter en Glæde ved at høre hver Fugl synge med sit Næb. Men den kræver en særegen Opdragelse. Vi ere endnu altfor dogmatiske i vor Psykologi. Vi gaa altfor trygt ud fra, at andre opfatte, tænke og føle ganske paa samme Maade som vi. Der gør sig individuelle Forskelligheder gældende selv ved de simpleste aandelige Virksomheder, Forskelligheder, som man kun lige har begyndt paa at drage frem for Lyset. Hvor meget mere maa da det højere aandelige Liv forme sig forskellig, og hvor forsigtige maa vi være, for ikke at drage forhastede Slutninger fra den Maade, hvorpaa Følelseslivet giver sig Udtryk i Ord eller Symboler! Disse kunne lyde ens og dog dække over indre Bevægelser af meget forskellig Art. Kun den, der har Ævne til at skelne mellem Skal og Kærne, opdager disse Forskelligheder, denne Rigdom. Den, der standser ved den positive eller negative Trosbekendelse, kommer ikke længere end til Overfladen. Blomsten, som vokser i det høje Græs, opdages kun af den, der bøjer de lange Straa til Side. Men den, der gør det, vil ikke blot finde store Forskelligheder og rige Nuancer, hvor han ikke anede det. Han vil ogsaa opdage, at det aandelige Slægtskab er et andet end det dogmatiske. Ligesom der bag samme Trosbekendelse kan ligge et højst forskelligt indre Følelsesliv, saaledes kan der bag forskellig Trosbekendelse ligge et nøje beslægtet Følelsesliv. Det kan være vanskeligt at trænge ind dertil, og vi staa langt

havn 1876), dels til min Afhandling „Om den filosofiske Etiks Principer“ i „Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger i Aaret 1886“.

tilbage i denne Kunst. Men før man lærer det, har man endnu ikke lært det væsentlige i Mennesket at kende. Som allerede Schiller har sagt; hvad vi tænke, tilhører alle; kun det, vi føle, er vort eget. Og Følelseslivet har stedse en vis Uafhængighed af Tanker og Forestillinger. Lad os tage et enkelt Eksempel. For den alvorlige troende som for den alvorlige Fritænker staar Livet som en Kamp, i hvilken det gælder at hævde Idealet; de føle det tragiske i denne Kamp og de store Modsætninger, gennem hvilke den fører; deres Livsfølelse, deres Følelse ved Tilværelsen er tilsidst bestemt ved disse Erfaringer. Skulde der ikke være større aandeligt Slægtskab mellem to saadanne Mennesker end mellem saadanne, der høre til samme Konfession, men hvis Følelsesliv bevæger sig i helt forskellige Baner? — Psykologisk set er Forskellen mellem den troende og Fritænkeren ofte kun den, at hin har sine dogmatiske Former, i hvilke han finder Udtryk for sine inderste Livserfaringer, medens Fritænkeren maa sige med Faust:

Ich habe keinen Namen dafür!
Gefühl ich alles,
Name ist Schall und Rauch.

Under den staaende, maaske evige Strid vilde det være et stort Gode, om en Forstaaelse af den Art, jeg her har antydet, kunde udvikle sig. Den vilde ikke blot være en Berigelse og Udvidelse af vort Liv, den vilde være den eneste mulige Form for Menneskeslægtens aandelige Enhed, efter at den store Tanke om at forene alle under én Bekendelse har maattet bukke under. Religionsfriheden vilde da ikke blot være noget ydre og negativt, men uden at slaa noget af paa hvad den store Strid væsentlig drejer sig om, vilde de samlende og forenende Kræfter kunne virke.

Harald Høffding.

Studier over Leonardo da Vinci.

De senere Aar have bragt meget vigtige Udgaver af Leonardo da Vinci's efterladte Skrifter, fremfor alle Jean Paul Richter's smukke Værk: *The literary works of L. d. V.* (London 1884), to svære Bind, indeholdende hans originale Haandskrifters italienske Tekst med engelsk Oversættelse og et Par hundrede smukke Heliogravurer efter Haandtegninger af ham. Kort forinden havde Heinrich Ludwig leveret den nyeste og bedste Udgave af hans saa kaldte *„Afhandling om Malerkunsten“* (L. da V. das Buch von der Malerei, herausgegeben, übersetzt und erläutert von H. L., Wien 1882. Quellenschriften zur Kunstgeschichte) efter et gammelt Haandskrift, der dog ikke er skrevet med Leonardo's egen Haand. Uagtet Afhandlingen om Malerkunsten i denne Skikkelse ikke har ganske det samme autentiske Værd som de originale Haandskrifter, Richter har udgivet, og som for en Del behandle det samme Stof, bør der alligevel aabenbart — hvad der her vilde være for vidtløftigt at udvikle — lægges megen Vægt paa denne Udgave og tages tilbørligt Hensyn til den.

Af Leonardo's Skrifter, der for øvrigt handle om en Mangfoldighed af filosofiske, æstetiske, naturvidenskabelige og tekniske Æmner, har jeg med særlig Interesse gennemgaaet det, som angaar den kunstneriske Fremstilling af Mennesket og den menneskelige Skikkelse. Noget af dette kan ligefrem benyttes til Oplysning af hans egne berømte Kunstværker: jeg har allerede tidligere — i *Ude og hjemme*, Juni 1884, — fremdraget hvad der angaar hans Rytterstatue af Francesco Sforza og hans Karton af Slaget ved Anghiari; her behandler jeg hans *Nadverbillede.* Andre af Leonardo's Udtalelser give meget mærkelige almindelige Tanker om Fremstillingen af Menneskeskikkelsen, Raad og Regler for den, som sammenholdte med hele hans Kunst faa endnu større Betydning.

Deraf meddeler jeg i det følgende hvad der forekommer mig at have Interesse for en større Læsekreds.

Ch. Ravaisson-Mollien's paabegyndte Hoved-Udgave af de af hans Manuskripter, som findes i »Institut de France«, har jeg ikke haft til min Raadighed under Udarbejdelsen; vore Biblioteker have ikke Værket. Men i den ovenfor angivne Retning tror jeg ikke, at der findes synderligt i denne Udgave.

I.

I hvilken Retning Leonardo's kunstneriske Stræben gik, ses allerbedst af hans berømte Maleri af Nadveren i Refektoriet i Klostret delle Grazie i Milano, fuldført i et af de sidste Aar af det femtende Aarhundrede.

Det havde været ganske almindeligt, længe før Leonardo malede sit Billede, at smykke Klostrenes Maaltidssale med Kristus's sidste Maaltid med Apostlene — og med Forræderen. Og ikke alene var Æmnet Leonardo overleveret i Henhold til kirkelig Vedtægt; det var, som alle slige kirkelige Æmner, overleveret af den forudgaaende Kunst i en given Form, til hvilken vel ingen Kunstner var bunden, men som var et fast Udgangspunkt for hans Arbejde paa Idéen. Om han saa ved sin Behandling af det kunde faa noget nyt frem, det blev hans Sag.

Netop i Fremstillingen af Nadveren havde Kunsten lige til Leonardo's Tid været meget konservativ. Man malede Kristus og alle hans tro Apostle siddende i ensformig Række ved den samme Side af det lange Bord, saa at man saa dem alle forfra. Figurerne sidde hver for sig med lige store indbyrdes Afstande; kun Johannes læner sig sovende op imod Kristus's Bryst, idet den gamle Kunst fortolker Ordene i Evangeliet (Joh. 13, 23), at han »laa op til Jesu Skød«, ganske bogstavelig. I Minerne er Sorgen udtrykt. Der kan vel ogsaa i Figurernes Blik eller Haandbevægelser være givet et vist dramatisk Spil, et forskelligt sjæleligt Forhold til Tanken om Forræderiet; dog er dette Udtryk for Situationen meget tilbageholdent og forstyrrer ikke de enkelte Skikkelsers rolige Holdning. Vægten ligger paa denne alvorlige og værdige Karakter i Skikkelserne enkeltvis: enhver af Apostlene kunde sættes i Ramme for sig som et Helgenbillede. I de middelalderlige Malerier, dem som

hidrøre fra Aarhundredet efter Giotto (f. Eks. det i Refektoriet ved Santa Croce i Florents), er Karakteren udtrykt mere typisk og almindelig, men ogsaa med en overordentlig Myndighed og Alvor; det er — hvad man saa end skylder Giotto som Kunstens Fornyer — dog endnu væsentlig den romanske eller byzantinske Kunst's Princip, som her gør sig gældende, og i videre Forstand en Eftervirkning af den antike Kunst. Renæssancen — f. Eks. Domenico Ghirlandajo's Nadverbilleder i Ognissanti (1480) og i San Marco — giver Skikkelserne en mere realistisk og individuel Karakter og bringer lidt mere dramatisk Afveksling ind imellem dem, men lægger dog Scenen som Helhed til Rette paa den gamle Maade.

I disse ældre Billeder — baade dem fra Middelalderen og fra Renæssancen — sidder Forræderen Judas ganske alene for sig ved den modsatte Side af Bordet, saaledes at man ser ham til Dels fra Ryggen. Der er Mening heri, saa længe som Hovedsagen ved Billedet er at opbygge og stemme ved det rene, uforstyrrede Indtryk af de hellige Mænds Værdighed: Skulde Judas taales i det gode Selskab? skulde han sidde i Række med de hellige og trofaste Apostle? Ogsaa Leonardo er i Begyndelsen gaaet ind paa denne Kompositionsmaade, idet han uden videre har taget fat, der hvor hans Forgængere slap. Derom vidne enkelte tegnede Udkast, som man har fra hans Haand, og som slutte sig meget nærmere til den ældre Kunst end til hans eget udførte Maleri. Judas sidder alene for sig overfor de andre, og Johannes er fremstillet sovende[1]).

[1]) Saaledes navnlig paa Rødkridtstegningen i Akademiet i Venedig, gengivet hos Richter, I, pl. XLV. Denne Tegning, hvis Ægthed er hævet over al Tvivl, er aabenbart den ældste af de Forstudier til Billedet, man hidtil kender. Derefter følger, som det synes, et Par yderst flygtige Pennekrads paa et Blad i Windsor Castle, Richter I, pl. XLV. Ogsaa her har Judas sin Plads paa den anden Side af Bordet. Den flygtige, men smukke Pennetegning i Louvre, Richter I, pag. 297, indeholder vel noget, som aldeles ikke vedkommer Nadveren, og andet, som ikke vedkommer den umiddelbart, men ogsaa et Par Figurer, som ikke kunne være mente som andet end Kristus, der rækker Biden, og Judas. Figurerne ere tegnede hver for sig, uden Sammenhæng; men her synes Leonardo dog at have tænkt sig Judas siddende paa samme Side som Kristus. Denne Skizze til Judas er højst genial: han lægger Albuerne paa Bordet foran sig og holder Hænderne op til Siderne af Ansigtet som et Par Skyklapper, bag hvilke man aner det brødefuldt stirrende Blik.

Men idet Leonardo har gjort Begivenheden levende for sig, har tænkt over, hvorledes den har udviklet sig i Tidsfølge, og i Fantasien har sat sig ind i Personernes eget selvstændige. subjektive Liv, ladet dem selv føle og handle og vælge sig deres Plads, maa det en Gang — formodentlig temmelig snart — have staaet klart for ham, hvor umaadelig naivt den tidligere Kunst dog i Grunden havde baaret sig ad, idet den havde anvist Judas en Plads for sig selv lige overfor alle de andre. Ti naar Judas — tænkt som et levende Menneske — allerede ved den Plads, hvorpaa han har sat sig, har betragtet sig selv som udstødt af de andres Kreds, saa har han jo selv forud angivet sit Forræderi, saa at enhver kan vogte sig for ham, og saa er han paa en Maade ikke Forræder længer. Nej, deri er der ingen Mening, naar det ikke blot gælder om at male nogle opbyggelige og værdige Figurer paa en Væg, men om at skildre et levende Samkvem mellem Mennesker. Det store Vendepunkt i Leonardo's Arbejde med denne Idé kommer dèr, da han har flyttet Judas over til den anden Side af Bordet, ladet ham sidde som Apostel midt imellem alle de andre, der ikke vide noget om Forræderiet, som han selv omhyggelig skjuler i sin onde Samvittighed. Saa først slaa Kristus's Ord: »En af eder skal forraade mig« som et Lyn ned for dem alle, for de trofaste saa vel som for Forræderen selv, som en stor Gaade, der udvikler en mageløs psykologisk Rigdom af Udtryk.

Et enkelt Træk af det udførte Maleri viser, hvor levende Leonardo har forestillet sig netop dette Judas's Inkognito. Judas har sin Plads ved Bordet mellem Peter og Johannes, der sidder nærmest ved Kristus. Den første Virkning, som Kristus's Ord har gjort paa den ilsindede Peter, er den, at han uvilkaarlig griber til Kniven — ikke en Bordkniv, men et Vaaben: den samme store Kniv, som han senere bruger mod Ypperstepræstens Tjæner — for at støde Forræderen ned. Men det første Øjebliks Hidsighed dæmpes, idet han blot ikke véd, hvem den skal gaa ud over, hvem Forræderen er, at det hændelsesvis er hans nærmeste Sidemand. Saa maa han have Underretning og sætter sig bag om Judas's Ryg i Forbindelse med Johannes, idet han lægger sin Haand paa hans Skulder og hvisker til ham, at han skal spørge Mesteren. Judas skubber han til Side, ind imod Bordet; han ænser ham slet ikke og har vel desuden aldrig kunnet lide ham. Med sin højre Haand, som berører Judas, holder han endnu om Knivens Skaft, men drejer dog det farlige Knivsblad bort fra ham, som

enhver vilde gøre, der i Selskab med andre uvilkaarlig undgaar at gøre dem Skade.

Der er vel andre af Apostlene, som synes at have en Traad til at forstaa, hvem Kristus sigter til med sine Ord, saasom den næstyderste til højre (»Judas Thaddæus«), der besvarer sin Sidemands Tvivl og Undren ved at pege hemmelighedsfuldt med sin Tommelfinger bagud, i Retning af Judas, eller den næstyderste til venstre (»den yngre Jakob«), der synes at hviske sin Mistanke i Øret paa sin Sidemand Andreas. Men for alle de andre kommer Kristus's Ord virkelig som et Lyn fra klar Himmel. Det lyder éns for alle i Selskabet, men gør en forskellig Virkning paa hver enkelt af dem i Følge hans Karakter og Forudsætninger. Det vækker den reneste Overraskelse, som for ham ved Bordenden til venstre (»Bartholomæus«), der rejser sig op, støtter begge Haandflader mod Bordet og bøjer sig frem, idet han stirrer frem med skarpt rynkede Bryn, som han spurgte, om han havde hørt rigtig; hos andre Rædsel, som hos den gamle Andreas, der holder begge de udspilede Haandflader frem for sig, eller Nysgerrighed for at faa at vide, hvem der sigtes til (»Thomas«), eller Tvivl (»Simon«), eller den sikre Tillid, der afviser Tvivlen (»Matthæus«). Endelig den dybe, stille, smeltende Sorg i den unge Johannes's kærlighedsfulde Hjærte: han lægger begge Hænderne foldede paa Bordet og bøjer Hovedet til Side, som i kvindelig Eftergivenhed for Sorgen: At det skulde komme dertil! Og i alle Udtrykkene ere Følelserne menneskelig blandede, ikke rent og abstrakt udsondrede. En mærkelig Udtryksblanding er givet i Hovedet af Jakob den ældre, der sidder nærmest ved Kristus, ved hans venstre Haand. Minen er næsten pinagtig fortrukket, og Blikket skarpt spørgende rettet mod Kristus med pludselig Overraskelse, med Sorg og Beklagelse, næsten Væmmelse, som ved en modbydelig Forestilling, Sjælen vægrer sig for at give Rum, og tøvende Tvivl, som først vil have Ordet endnu en Gang bekræftet[1]).

---

[1]) Jeg har skildret dette Udtryk ikke efter Hovedet paa Maleriet, der netop her er meget ødelagt og overmalet, men efter en Tegning af Leonardo i Louvresamlingen, fotograferet og udgivet af Ad. Braun (sign. Catalogue général des Photographies etc. par Ad. Braun, Paris 1882. S. 305, No. 195). Jeg har ikke lagt Mærke til, at andre have henført dette Hoved til „Nadveren"; men det forekommer mig i Følge dets Udtryk og Karakter aldeles utvivlsomt, at det er en Forstudie til et af Apostelhovederne, og i Følge dets Stilling nærmest til Jakob den ældres Hoved.

Alt dette udvikler sig først af Judas's Inkognito og, i Forbindelse dermed, af den Omstændighed, at Kristus som Forræderen kun nævner »En af eder«, men ikke noget Navn. Den mærkeligste Følge heraf er dog den, at enkelte af Apostlene i det første Øjeblik komme til at henføre Kristus's Ord til sig selv. Ikke just at deres Samvittighed anklager dem; men de foruroliges lige ind i deres inderste Hjærte, deres »Almensamvittighed« ved det, som deres Mester siger. Der staar i Matthæus's Evangelium (26, 22), at Apostlene bleve saare bedrøvede over Kristus's Ord og begyndte hver især at sige til ham: Herre, er det mig? Den dybe psykologiske Antydning, som ligger heri, har Leonardo været den rette Mand til at forstaa; men han har viselig indskrænket den til et Par af Figurerne. Den gamle ved Bordenden til højre (»Simon«) føler sig ligesom saaret i sin Æresfølelse og udstrækker sine Hænder som for at spørge om, hvorledes nogen kan sige, at Hænder som disse skulde være besmittede med Forræderi. Saaledes virker Kristus's Ord paa den gamle, der er sig et langt Livs Redelighed og Troskab bevidst[1]). Men en af de yngste (»Philippus«[2])), en blød, næsten kvindelig Karakter ligesom Johannes, rejser sig fra Bordet, bøjer sig frem mod Kristus og berører med Fingerspidserne sit Bryst, som om Tvivlen var et martrende Vaaben, der er trængt ind i det. Det er ligesom om han bønfaldt Kristus om at rense sig, om at give ham en Bekræftelse paa hans egen Uskyld.

Midt imellem disse heftig bevægede Bølger sidder Kristus selv som en rolig Klippe. Han lægger venstre Haand aaben, med Inderfladen opad, frem paa Bordet, idet han med den ligesom fremlægger det sørgelige Faktum for dem alle. Højre Haand hviler han ogsaa mod Bordet, men med Inderfladen nedad og med Fingrene hævede lidt fra Bordets Flade — det er ligesom en

[1]) Ogsaa ved dette Hoved har jeg mindre haft det meget ødelagte Maleri for Øje end en af Leonardos Tegninger: et Oldingehoved, Profil til venstre, aldeles skallet og skægløst (i Uffiziernes Samling). Jeg mindes vel, at det tilsvarende Hoved paa Maleriet har Skæg, men det tegnede Hoveds Karakter og Udtryk svarer aldeles til Simons paa Maleriet.

[2]) Den Maade, hvorpaa Traditionen har fordelt Apostlenes Navne paa Leonardo's Figurer, har næppe nogen virkelig Hjemmel, naturligvis med Undtagelse af de bekendteste Navne: Johannes, Peter, og maaske ogsaa Andreas og den ældre Jakob. Paa Rødkridtstegningen i Venedig har L. selv skrevet Navne til Figurerne, men taget sig den Ting saa let, at Navnet *Filippo* findes to Gange. I det hele svare Navnene dèr ikke til dem, som man har vedtaget for Maleriet.

Indrømmelse til de andre, at han fuldt vel forstaar deres Sorg, Undren og Tvivl; men — siger saa atter den anden, aabne Haand — saaledes er det, og det kan ikke kaldes tilbage. Kristus er her opfattet som den, hvis Bevidsthed rummer alle de andres, baade Forræderens onde Samvittighed og de trofastes gode, men foruroligede Samvittighed. Han véd, hvad der er sket, og hvad der skal ske, og han vælger selv sit Øjeblik Hans Ro og Overlegenhed over Situationen er ypperlig betegnet ved den simple Symmetri i Figurens Linjer, der afsætte sig saa klart imod Dørlysningen i Baggrunden. Men Symmetrien er ikke haard og stiv: I Hovedets lette Hældning til den venstre Side og i det vemodig smertefulde Aasyn med de sænkede Øjelaag ytrer sig den indre menneskelige Klage over at det skal være saaledes[1]).

Judas farer tilbage ved at høre Kristus's Ord, han ser med ufravendt, ligesom fastnaglet Blik paa den, der med ét har lagt hans vel dulgte Hemmelighed aaben frem. Men Pungen, der mellem Fælles-Ejendommen ogsaa gemmer Forræder-Lønnen, trækker han uvilkaarlig med højre Haand ind til sig: skal han forlade Kredsen, saa skal den følge ham. Den anden Haand skubber han usikkert og skælvende hen imod Kristus's Haand; han spørger jo ogsaa: er det mig?, skøndt i en anden Aand end de andre. Judas's skarpe Profil staar meget mørk imod den Farve, den afsætter sig imod, det følger dels konsekvent af hele Rummets Belysning, dels af, at han virkelig er mørk og brun i Huden. Men for øvrigt maatte Leonardo nødvendig, i Følge hele den Tankegang, der førte ham til hans Resultat, være sig bevidst, at alle naive og udvortes Midler til at angive Judas's sorte Sjæl her maatte undgaas; ti hvorledes kunde han være ukendt, naar Forræderstemplet stod tydelig udenpaa ham? Deri ligger der et umaadeligt Fremskridt i Retning af sand og fin psykologisk Kunst, især fra de middelalderlige Malerier, hvor Judas's Figur, siddende alene for sig, endog er holdt i mindre Maalestok end de andre. Saa vel paa Leonardo's Maleri som paa den bevarede Haandtegning, der

[1]) Det berømte, med Pastel tegnede Kristushoved i Brera-Galleriet i Milano erklæres af Richter for at være saa fuldstændig retoucheret og overtegnet at man ikke med Sikkerhed kan sige, om det oprindelig er af Leonardo eller ikke. Richter har vistnok god Føje for en Advarsel mod den tidligere tit blinde Tillid til denne Tegning; men han synes os at drive sin Mistanke altfor vidt, naar han slet ikke vil anerkende, at der i denne Tegning er bevaret noget ægte Leonardisk.

er en Forstudie til Judas's Hoved, har Hovedet en for Leonardo sædvanlig Type med skarpe Træk, kroget Næse, fremstaaende Hage o. s. v. Paa Tegningen forraader den onde, navnlig gerrige Sjæl sig kun ved et meget let Anstrøg af Lavhed i Karakteren og ved den ejendommelige Mine. Maleriet afviger noget fra Tegningen: Panden er lavere, det sorte Haar tykkere, mere busket, Udtrykket mere skummelt[1]).

Den Udvikling, som Leonardo har tilbagelagt i dette Arbejde, gaar ad samme Vej, som Billedkunsten bestandig gaar i Fremstillingen af Mennesket, hvor den virkelig er i Udvikling; Leonardo har gaaet denne Vej, ikke fordi han har kendt dens almene Gyldighed, men i Kraft af et intensivere og dybere Forhold til det Æmne, han skulde fremstille. Han har langt kraftigere end sine Forgængere objektiveret sig det, set det som noget af ham selv, den betragtende Kunstner, uafhængigt, der levede sit eget Liv; men han har netop gjort dette ved at trænge dybere ind i sine Personers Subjektivitet, deres indenfra kommende Tilskyndelser og deraf følgende Handlinger. Han har givet hver af Figurerne dens Karakter, dens Subjektivitet og derved først ret frigjort dem fra hinanden; men han har fremdraget deres Subjektivitet netop ved at skabe et rigere indbyrdes Forhold, ej alene det fælles Hovedforhold til Midt-Figuren, Kristus, men ogsaa allehaande Sideforhold til hverandre. Han har skabt et levende Samkvem; og det er altid det, som rigest og stærkest sætter Udtrykket i Bevægelse. Og denne Bevægelse betinges af, at han har accentueret Øjeblikket. det enkelte Punkt af Tidens Kontinuitet, et Øjeblik, i hvilket alt former sig anderledes end før eller siden. Vi have tidligere ved Kompositionen af Slaget ved Anghiari set, hvor stærkt han havde fremhævet Tidsbølgen, det momentane: i Nadverbilledet er denne ikke saa hastig i sin Fart,

---

[1]) Vasaris gamle Historie om, at Leonardo skulde have portrætteret Klostrets Prior som Judas, maa betragtes som udgaaet af Diskussionen. Tegningen af Judas's Hoved, i Biblioteket i Windsor Castle, er gengivet i Richters Værk I, Pl. L. I samme Samling findes Leonardo's egenhændige Studier til Matthæus's Hoved (Richter, Pl. XLVII) og Philippus's Hoved (Richter, Pl. XLVIII) og Peters højre Arm (Richter, Pl. XLIX). Alle disse Tegninger ere uden Spørgsmaal ægte og meget mærkelige i Udtrykket, ogsaa Philippus's Hoved, til Trods for den iøjnefaldende Urigtighed i Linjerne, især af Øjet. Tegningerne til den ældre Jakobs og til Simons Hoveder har jeg paapeget i de foregaaende Noter.

river ikke Karakteren i den Grad op i Lidenskab, men lader den beholde mere Dybde og et rigere Indhold.

Medens hele denne Udvikling som sagt betegner Kunstens evige Vej, kan der maaske næppe paavises noget enkelt Værk, som betegner saa stort et Fremskridt paa én Gang i den. Alt er her omskabt. Hvilken Kraft har der ikke hørt til et saadant Gennembrud! Det er dette overordentlige Kvantum af bunden Kraft, som gør Billedet saa mageløst værdifuldt som Kunstværk. Gennembrudsværkerne ere altid de bedste.

Der er endnu noget nyt ved det, noget som hænger sammen med den nye og fyldige Opfattelse af det menneskelige Samkvem, nemlig den Maade, hvorpaa Apostelfigurerne ved deres Linjer og Masser samler sig tre og tre til Grupper. Det er vistnok første Gang siden Oldtidens bedste Periode, at den plastiske eller maleriske Kunst har leveret en gennemført og virkelig kunstnerisk Gruppe-Komposition, samlet to eller tre Figurer til rytmiske Helheder for Øjet. Heri er der virkelig et Lighedspunkt mellem det, som Leonardo udrettede i den nyere Kunst, og det, som Phidias i Oldtiden præsterede i Kompositionen af Parthenons Gavle. I Sammenligning med de ældre Nadverbilleder giver denne Kompositionsmaade paa én Gang Afveksling og Ro og hurtigt Overblik for Betragtningen; den giver ogsaa for den rent ydre Opfattelse et Indtryk af Samkvem mellem Skikkelserne. Og dog er der her kun Tale om noget rent udvortes: den legemlige Nærhed imellem Figurerne og den rytmiske Sammenhæng i deres Linjer betegner undertiden en fuldkommen Fjærnhed i det sjælelige, hvilket man især kan se af den tætte Gruppe, som dannes af Johannes, Peter og — Judas. Det indre dramatiske Sammenspil krydser og gennemfarer paa mange Maader de plastiske Grupper; ved Blik, Miner, Haandbevægelser gaar der telegrafiske Ledninger mellem Kompositionens forskellige Led. Og dog former alt i dette Billede, saa gennemtænkt som det er i enhver Enkelthed, sig med fuldkommen Naturlighed, hvilket ikke altid lykkes Leonardo. Hans kunstfuldkomne Gruppering fik fra nu af en stor Indflydelse paa den italienske Kunsts Kompositionsmaade, fremfor alle paa Fra Bartolommeo i Florents, og dels igennem ham, dels umiddelbart, paa Rafael.

Om Leonardo's Midler til at opnaa et saadant Resultat som Nadverbilledet har man endnu nogen Oplysning gennem hans Notitser og tegnede Studier, som angaa dette Værk, skøndt der

er meget lidt bevaret deraf i Sammenligning med, hvad der maa have været. Intet heraf angaar den Side af Sagen, som knytter sig til Bibelens Beretning. Der er overhovedet ingen Grund til at tro, at han har gjort Bibelstudier i videre Omfang, skøndt det er indlysende, at han for at gennembryde Traditionen ogsaa har maattet gøre et skarpt og dybt Indblik i Evangeliernes Fortælling om Nadveren. Derimod har han — ganske ligesom ved »Slaget ved Anghiari« — i det virkelige Liv udenom sig søgt ethvert Træk, som kunde være ham tjænligt, idet han atter her har generaliseret sit Æmne, opfattet det i bredere Almindelighed. Han er overhovedet gaaet ud paa at iagttage Folks Udtryk og Lader, naar de talte til hinanden, og naar de hørte efter. En af hans Optegnelser[1]) handler om »at fremstille en, som taler imellem flere Personer«, og indeholder adskillige fine, mimiske Iagttagelser, af hvilke et eller andet Træk ogsaa minder om Nadverbilledet. Et tegnet Blad i Louvresamlingen, som vi ovenfor have anført[2]), indeholder Studier af samtalende Personer, navnlig en fortrinlig Studie af en livlig, animeret Bordsamtale; Figurerne ere skizzerede nøgne. De ere ikke mente som Apostle, og det er klart, at der ikke tales om saa alvorlige Ting som ved Nadveren; men at Leonardo alligevel har haft Nadverbilledet i Tankerne ved denne Studie, kan man med temmelig Sikkerhed se deraf, at der paa det samme Blad er skizzerede Figurer af Kristus og Judas ved Nadverbordet.

En af Leonardo's Optegnelser handler ligeledes om en Bord-Samtale. Den lyder saaledes[3]): »En som var i Begreb med at drikke, men lod Glasset staa paa sin Plads og vendte Hovedet om mod Taleren. En anden fletter Fingrene af begge Hænder sammen og vender sig med et strængt Blik til sin Sidemand. Den anden aabner Hænderne og viser deres indre Flader og løfter Skuldrene op imod Ørerne og gør en forundret Mund (*fa la bocca della maraviglia*[4])). En anden taler ind i Øret paa Sidemanden,

---

[1]) Richter I, No. 594.

[2]) Gengivet hos Richter I, p. 297.

[3]) Richter I, 665.

[4]) Hvilken Mine hermed menes, faar man Oplysning om i det oven anførte Stykke om at fremstille „En, som taler mellem flere Personer". Der læser man følgende: „Du maa lade en eller anden gammel Mand af Forundring over de Meninger, han hører, trække Mundvigerne ned,

og den, som hører paa ham, vender sig imod ham og rækker ham Øret, idet han holder en Kniv i den ene Haand og i den anden det med Kniven halvvejs overskaarne Brød; idet den næste, med en Kniv i Haanden, vender sig, vælter han med denne Haand et Glas over Bordet. Den næste lægger Hænderne ovenpaa Bordet og betragter; den næste blæser paa sin Mundfuld; den næste bøjer sig frem for at se Taleren og skygger med Haanden over Øjnene; den næste trækker sig bagved den fremadbøjede og ser imellem ham og Væggen hen imod Taleren.«

Man kan lære meget af denne Optegnelse, naar man blot forstaar den rigtig. Det er jo klart, at den ligefrem aldeles ikke handler om Nadverbilledet: hvorledes skulde Leonardo falde paa at omskrive Navnet Kristus med Ordet »Taleren« („*il proponitore*")? Heller ikke har han med et Ord antydet det bestemte, der tales om i Nadveren, ikke engang dets alvorlige og gribende Stemning. Det hele er kun Iagttagelser af Træk fra en Bord-Samtale, ved hvilken én i Særdeleshed fører Ordet og gør en overraskende Meddelelse[1]). Et enkelt af disse Træk — han som »blæser paa sin Mundfuld« — har endog en saa hverdagslig Karakter, at det vilde passe daarlig i et saa alvorlig bevæget Æmne som Nadveren. Naar man derfor maa protestere mod en altfor direkte Anvendelse af denne Notits paa Leonardo's berømte Komposition, maa man alligevel indrømme, at Notitsen utvivlsomt virkelig er en Forstudie til Billedet, nemlig indirekte, paa en lignende Maade som den ovenfor omtalte tegnede Skizze af en Bord-Samtale. Andreas's Figur paa Nadverbilledet ligner ogsaa saa meget den Person i Beskrivelsen, som aabner Hænderne udad, løfter Skuldrene og gør en forundret Mund, at den knytter Beskrivelsen sammen med Billedet.

---

saaledes at der trækkes mange Folder tilbage i Kinderne, og med Øjenbrynene trukne i Vejret over Næsen, saa at der frembringes mange Folder i Panden."

[1]) Udtryksmaaden i Begyndelsen af Stykket, Brugen af Fortid („En, som var i Begreb med at drikke", osv.), tyder paa, at Leonardo har begyndt med at nedskrive en enkelt, virkelig, frisk Iagttagelse. Idet han gaar over til at bruge Nutidsformen, har han vel benyttet en friere Forestilling eller Iagttagelse.

II.

Leonardo stiller paa flere Steder i sin *Trattato della pittura*[1]) den bestemte Fordring til Maleren, at han skal være **universel**: det er ikke nok, at han blot kan gøre en enkelt Ting godt, saasom en nøgen Figur eller et Hoved, eller et Klædebon, eller Dyr, eller Landskaber, naar han gør det andet daarligt, sligt stemmer ikke med Kunstens Værdighed. Selv den daarlig begavede kan lære at gøre en enkelt Ting godt, naar han uafladelig giver sig af netop med den. Man maa huske paa, indskærper Leonardo, at Malerkunsten i sig omfatter alle de Ting, som Naturen frembringer, og som Mennesket deraf forarbejder. Den goddædige Natur har jo sørget for, at man overalt i Verden finder noget at efterligne. Hvilken Rigdom af indbyrdes Forskellighed frembyder ej alene Menneskenes Maade at være paa! Og hvilken Forskellighed i Dyrenes, Træernes, Urternes, Blomsternes Verden, og i Landskabet mellem Bjærgegne og Sletter, Kilder, Floder, og atter mellem Byer, offentlige og private Bygninger, Redskaber til menneskeligt Brug, Klædedragter, Smykker, Kunstarbejder! Den gode Kunstner, hvis Sjæl skal være som et Spejl, der optager Billedet af den samlede Verden, maa forstaa at vise Retfærdighed mod alle disse Ting. Men det er *uno tristo maestro*, som ikke er kommet videre end til at kunne gøre en enkelt Ting godt.

Saadanne Udtalelser, som vi her have anført efter Leonardo's egne Ord, og som fra hans Side visselig ikke hørte til de løst henkastede, staa i en vis Modsætning til den italienske Billedkunsts om end ikke eneraadende, saa dog stærkt fremherskende humanistiske Retning, dens afgjorte Forkærlighed for Fremstillingen og Forherligelsen af Mennesket. Specialister paa andre af Billedkunstens Omraader, f. Eks. Landskabsmalere, Blomstermalere, Dyrmalere osv., havde man jo den Gang endnu ikke; derimod fandtes der italienske, særlig florentinske Kunstnere, som med erklæret Ensidighed gjorde Menneskeskikkelsen til næsten udelukkende Genstand for deres Kunst. Det maa derfor uden Tvivl være denne Retning, der kulminerede med Michelangelo, som Leonardo har haft for Øje med sin Polemik. Idet han tager Afstand fra den, nærmer han sig, som det synes, den samtidige eller nærmest foregaaende nederlandske Kunst. Er der nogen, som vilde have

[1]) Richter, I, No. 499, 500, 503, 504, 505, 506.

givet sit fulde Bifald til den Fordring, at Malerkunsten skulde være som et Spejl for hele den synlige Omverden, saa vilde det f. Eks. have været Jan van Eyck.

Dermed staar i Forbindelse, at Leonardo i sin Teori med begejstrede Ord giver Malerkunsten et afgjort Fortrin for Skulpturen ligesom for de andre Kunster, idet han fremhæver, at Malerkunsten har et langt videre Omfang af Opgaver end Billedhuggerkunsten[1]). Ogsaa deri vilde Nederlænderne kunne tage ham til Indtægt, medens Michelangelo som bekendt med den ham egne Eftertrykkelighed erklærede Skulpturen for at være *più nobile* end Malerkunsten, idet han aldeles ignorerede alle de Opgaver for denne, som ikke angik Menneskeskikkelsen[2]).

Leonardo var overhovedet forelsket i Verdens Mangfoldighed og vilde ikke for aldrig det have undværet det mindste af den. Naar man mindes hans Granskning og Arbejde i videre Omfang, i al Slags Natur-Erkendelse og Teknik, forstaar man saa meget des bedre, at han, det mangesidigste af alle Mennesker, ogsaa indenfor Kunstens Omraade maatte tale Universalitetens Sag. Hvor han vendte sig hen i Verden, var der et Spørgsmaal og en Opgave for ham. I sine Skrifter taler han udførlig om Fremstillingen af Støv og Røg, af Lysvirkninger og Horizonter, af Skyer og Planter o. s. v. o. s. v.

Ogsaa i hans egen Virksomhed som udøvende Kunstner findes der enkelte Træk, som ganske svare til hans Program. Læs f. Eks. Vasari's Berømmelse over den Karton af Adam og Eva i Paradis, som Leonardo i sin Ungdom udførte graat i graat; Vasari omtaler, mærkeligt nok, ikke nøjere Figurerne i dette Værk, men fortaber sig aldeles i Beundring over Behandlingen af Planteverdenen, Tegningen af de mangfoldige Urter, Tegningen og Forkortningen af Figentræets Løv, Rundingen af Palmetræets Grene. Ligeledes

---

[1]) Richter I, 652—655. Især i 655 sammenligner Leonardo Malerkunsten med Skulpturen.

[2]) Se Michelangelos Brev til Benedetto Varchi, fra Rom, 1549 (Milanesi, Lettere di Michelagniolo, 522; min Bog *Billedkunst*, S. 93). Michelangelo sigter med sine grove Ord: „Hvis den Mand, som har skrevet, at Malerkunsten fortjæner Fortrinet for Billedhuggerkunsten, har forstaaet sig lige saa godt paa de andre Ting, han har skrevet, saa kunde min Kokkepige have skrevet bedre derom," vistnok til ingen ringere end Leonardo da Vinci, mod hvem han fra gammel Tid var meget uvenlig sindet, og hvis Autoritet var ham en Torn i Øjet.

priser Vasari ved et andet Værk, som han henfører til Leonardo's Ungdom, et Madonnabillede, som var i Pave Clemens den syvendes Besiddelse, ganske særlig den uforlignelige Udførelse af en Biting, en Glasvase med Blomster og Dugdraaberne derpaa. Slige Træk vise virkelig en vis Overensstemmelse med den nordiske Naturalisme: man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Arbejder af Qvintin Massys eller Holbein, og man aner allerede i det fjærne den Tid, da saadanne Opgaver skilte sig ud som med selvstændige Grene af Malerkunsten. Blandt alle de kunstneriske Opgaver, som ikke direkte angaar det menneskelige, var der dog særlig én, som for Leonardo var Genstand for det ihærdigste Arbejde og Studium, baade plastisk, malerisk og videnskabeligt, nemlig Fremstillingen af Hesten, som vi tidligere have set det ved et Par af hans største Foretagender, hans Ryttermonumenter og Kartonen af Slaget ved Anghiari.

En besynderlig Skæbne har nu maget det saaledes, at netop alle hine Arbejder, i hvilke hans Interesse for Plante- og Dyreverdenen og overhovedet det ikke-menneskelige kom saa tydelig for Dagen og havde aflagt sig saa glimrende Vidnesbyrd, ere gaaede tabt for Efterverdenen; kun senere Gengivelser eller Leonardo's egne tegnede Udkast kunne give os Forestillinger om nogle af dem. Som Leonardo's Produktion nu foreligger, ikke alene i de faa bevarede Malerier, men ogsaa i de mange Haandtegninger, fremtræder han, lige saa fuldt som f. Eks. Rafael, som Fremstiller af Mennesket: for vore Tider ligger Betydningen af hans Produktion aldeles overvejende paa dette Omraade. Der er fra gammel Tid gaaet stort Ry af, hvor ypperlig han har malet Borddugen paa Nadverbilledet; men der kan dog ikke være to Meninger om, at han paa en ganske anden Maade har indskrevet sit Navn i Kunstens Historie ved sin Fremstilling af Kristus og Apostlene. Og selv naar vi tage alt tilbørligt Hensyn til, hvad der vides om hans tabte Værker, viser hans Hovedopgave sig tydelig nok alligevel at have været Mennesket og det menneskelige. Det viser ogsaa hans Skrifter om Kunsten, hvor mange Ting de end handle om. Han var dog til syvende og sidst en fuldblods Italiener og havde meget mere Fællesskab i Opgaver med Michelangelo end med van Eyck.

Saa karakteristiske som hine Udtalelser til bedste for Universaliteten i Kunsten end ere fra hans Haand, maa man altsaa dog være varsom med Anvendelsen af dem paa hans egen Kunstner-Virksomhed. Holder man sig blot til deres Ordlyd,

kan man faa en Mening ud af dem, som ikke hjemles af Kendsgerningerne, hans Kunstværker. De tale mere om, hvad hans forud ilende Tanke saa', at der kunde gøres i alle Retninger, end om Programmet for hans egen Produktion. Hans Sjæl var i Virkeligheden ikke det rolige, passive Spejl for Omverdenen: det er en Sammenligning, som passer langt bedre til Nederlænderne. Han greb Opgaverne mere aktivt i mange enkelte Retninger. Malerkunsten var for ham »en subtil Opfindelse, som med filosofisk og subtil Spekulation betragter alle karakteristiske Former: Havet og Landene, Planter, Dyr, Urter og Blomster, alt det, som er omgivet af Lys og Skygge; og derfor er den i Sandhed Videnskab, Naturens ægtefødte Datter, og i Slægt med Gud«[1]). Han hakkede Hul paa Fænomenets rolige Flade og trængte saa med den ham egne mageløse Dybde og Finhed i Forstaaelsen ind i de Opgaver, han valgte sig, hvad enten de angik Menneskets Psykologi eller Fysiognomik eller en anden af Naturens organiske Skikkelser eller et Lysspil i Vandet eller Glasset, — naaede ved udholdende Arbejde et Resultat, som Samtiden studsede over at se og som løftede dens Niveau, selv om det fra hans Haand dog ikke var færdigt, — og var saa borte igen, fordybet i en ny Opgave. Hvad han ikke naaede at faa gjort, det tænkte han sig da, at de kommende Slægter kunde gøre. (Sluttes.)

Julius Lange.

---

[1]) Richter, 652.

Et Par Ord i Anledning af Folketingsmand Bajers Artikel: Hvad Traktaterne er værd.

I Tilskuerens April-Hæfte har Folketingsmand Bajer søgt at svække Virkningen af Krigsminister Bahnsons Udtalelser i Landstinget om Traktaternes ringe Værd. Krigsministeren havde i en Replik til Landstingsmand Madsen henpeget paa, hvor lidt Londonnertraktaten af 8 Maj 1852 har formaaet at sikre Danmarks Integritet, hvorledes fremdeles Rusland ved første Lejlighed sagde sig løs fra Parisertraktaten af 1856, samt hvor lidt Belgiens erklærede Neutralitet vilde have sikret dette Land mod Angreb, hvis det ikke havde haft en stærk Hær og Befæstninger.

Folketingsmand Bajers Modbemærkninger hertil give Anledning til den Bemærkning, at ét er paa Stedet i en kort Replik at sige et Par Ord om Traktaternes Værdi, et andet ved Hjælp af Rigsdagens Bibliotek, hvor alene Martins: »recueil de traités« fylder 58 Bind, at give en udtømmende Fremstilling af Sagens Historie. Men bortset fra at Hr. B. dermed giver Indtryk af en vis Belæsthed og bortset fra at Hr. B. er bleven i Stand til at skrive lige saa mange Sider, som Ministeren sagde Ord, saa er Hr. B. hvad Sagens Realitet angaar, kommen til samme Resultat som Ministeren. Hr. B. siger vel, at han vil hævde det modsatte, men de faktiske Oplysninger han giver, støtte ganske Ministerens Paastande.

Om Londonnertraktaten indrømmer han, at den ganske vist gik i Stykker 1864, men, siger han, Grunden var den, at denne Traktat ikke var i Europas Interesse, og han spørger, om noget fornuftigt Menneske kunde tro, at en Traktat, som tilsigtede

vedvarende at knytte tyske Landsdele til Danmark, var i Stand til at holde længe? Man maa haabe, at Hr. B's. Udtalelser ikke blive læste i Schweiz og i Belgien, hvilke Stater ellers ville blive meget forknytte ved Tanken om de forskellige Nationaliteter, hvortil deres Indbyggere høre.

Om Parisertraktaten af 30. Marts 1856 udtaler han, at det er let forklarligt, at den eller de Stater, som er tvungne til med Magt at underskrive noget imod deres Interesse, gribe den første Lejlighed til at frigøre sig for de paatvungne Forpligtelser.

Og hvad Pragfredens § 5 angaar, finder Hr B. en Trøst i at Paragrafens Ændring er sket paa aldeles folkeretlig Maade, og at Paragrafen endnu moralsk staar ved Magt.

Efter disse Beviser paa Traktaters Holdbarhed kan man ikke undre sig over, at Hr. B. selv bliver bange for at Læserne skulle slutte sig til Ministerens Anskuelser, og han udbryder derfor: Heraf maa dog ingenlunde sluttes, at Traktaterne intet er værd. Hr. B. forlanger kun, at man ikke maa skære alle Traktater over én Kam og slutte, at fordi de og de Traktater er brudte, saa kan enhver anden Traktat lige saa let brydes. Vi tvivle imidlertid om, at den nulevende Slægt, der har set Værdiløsheden af de nævnte 3 Traktater, hvoraf de to havde indgribende Betydning for os, og som i den seneste Tid yderligere har set Berlinertraktaten omstyrtet ved Begivenhederne i Østrumelien, at denne Slægt vil vrage Historiens Vidnesbyrd og foretrække at slutte sig til Hr. B., der i sit Forsvar for Traktaterne kun har den Trøst at give, at Traktater nok ville holde, naar blot Grundlaget er godt og naturligt. Hr. B. siger: »I Almindelighed gælder, at Traktaternes Værd afhænger af de Interesser, som danne Grundlaget for dem«, men han ser ikke, at han, ved at naa til dette Resultat, fredelig er havnet netop dér, hvor alle de, han vil bekæmpe, have kastet Anker. Traktaterne ville nemlig nok holde, saa længe ingen Part har Interesse eller Fordel af at bryde dem. Men saa snart dette finder Sted, og det finder fornemmelig Sted ved krigerske Begivenheders Indtræffen, har Traktaten ikke Spor af Værdi. Og naar da den Stat, som stolede paa Traktaten, opdager dens Værdiløshed, ser sig forladt og nu med Vaaben i Hænde maa kæmpe for sin Tilværelse, ganske som om der ingen Traktat havde været til, saa nytter det saa grumme lidt, om der i denne Stat findes en Hr. Bajer, der, idet han hyller sig i sin

filosofiske Kaabe, tror at kunne berolige Verden med en Erklæring om, at Sagen gik ganske naturlig til, idet Traktaten kun blev brudt, fordi den paagældende Part ikke fandt Grundlaget godt og naturligt. Er Hr. B. selv tilfreds med dette Fundament for Traktaterne, maa han være meget nøjsom.

. . . . . . n.

Dansk Geologi.

1.

Geologien eller Læren om Jordens Bygning og Udviklingshistorie er en af de Videnskaber, der i Følge Sagens Natur ogsaa har en national Side, idet den anviser Jordens forskellige Folkeslag at efterforske Udviklingens Gang indenfor de Grænser, mellem hvilke hvert af dem har fæstet Bolig og tilegnet sig Grunden. Kun til de Folkeslag, der staar udenfor den højere Civilisation, lyder ikke dette Videnskabens Krav. De mangler Betingelserne for at tage Del i det store Arbejde, hvoraf et samlet og fuldstændigt Billede af Jordens og dens Beboeres Historie en Gang skal fremgaa, og fremmede Forskere maa træde i Stedet for de nationale Kræfter, som ikke findes. Jeg har troet, at det muligvis vilde interessere dette Tidskrifts Læsere at erfare lidt om de Arbejder, der i Tidernes Løb er blevne udførte af danske for at oplyse vor Jordbunds Oprindelse og Forandringer og det organiske Livs skiftende Former paa den Plet af Jordens Overflade, som nu kaldes Danmark. Jeg skal forsøge at give et Billede af de vigtigste Resultater, som allerede er vundne, af de Opgaver, som stiller sig for Fremtidens Forskning, og af den Stilling, som jeg mener denne Forskning vil komme til at indtage til vort Folks Udvikling, saa vel den aandelige som den materielle.

Geologien er, som bekendt, en af de yngste Videnskaber. Mellem dens Fædre nævner man med særlig Berømmelse vor Landsmand Niels Stensen eller Steno (1638—1686), denne geniale Naturforsker, der allerede i Aaret 1669 udtalte saa klare og rigtige Tanker om Jordlagenes Dannelse og Hævning ved underjordiske Kræfters Magt og om de i dem indesluttede organiske Levningers

Oprindelse og Natur, at Videnskaben brugte mere end et Aarhundrede for at naa op til Højden af hans Forskning. Des værre kunne vi ikke frikende vor ædle og højtbegavede Landsmand for nogen Skyld i, at Videnskaben trods det Lys, han havde tændt for den, maatte famle sig frem ad en saa lang og besværlig Vej. Ti efter at have nedlagt et blot foreløbigt Omrids af sine Opdagelser og Teorier i et lille Skrift, som snart dækkedes af Bibliotekernes Støv og først i dette Aarhundrede paany fremdroges for den studsende Efterverden af en berømt fransk Lærd, opgav Steno sine geologiske Studier, og for at tilfredsstille en sværmerisk religiøs Trang med Faste og unaturlige Selvpinsler tilsidesatte han den højeste af sine Pligter, Videnskabsmandens Forpligtelse til at meddele Verden den Sandhed, der havde afsløret sig for ham og ligesom udset ham til sin Tolk mellem Menneskene. Naar man tænker paa, hvilke Udsigter over Tilværelsens Vidder, hvilket Blik ind i Naturens guddommelige Liv der vilde have aabnet sig for Steno, hvis han blot var vandret nogle faa Skridt videre frem ad den Vej, han havde fundet, gribes man, forekommer det mig, af en dyb Medlidenhed med en saa ren og klar Aand, der alligevel kunde lade sig besnære af Sværmeriets Dæmon og lokke bort fra sin sande Livsgerning. Det var i øvrigt ikke Studiet af sit Fædrelands Jordbund, hvorpaa Steno byggede sine geologiske Teorier. Det var Italiens klassiske Jordbund, der aabnede hans Øje for Lagenes Dannelse og de Kræfter, der havde løftet dem i Vejret, og for saa vidt har han ingen umiddelbar Forbindelse med det Æmne, vi her skulle beskæftige os med. Men naar man taler om dansk Geologi, er det umuligt at forbigaa den af vore Landsmænd, hvis Navn nævnes med størst Beundring af Geologiens Dyrkere i alle Lande.

Den Videnskab, hvis første Grundlinjer Steno havde draget med saa genial Haand, blev omtrent et Aarhundrede efter Stenos Død hævet til en eksakt og systematisk Videnskabs Rang af Sachseren Abraham Werner, Lærer ved Akademiet i den gamle Bjærgmandstad Freiberg (1750—1817), og herhen strømmede nu fra de forskelligste Lande videbegærlige unge Mænd, som af Mesteren selv vilde lære at tyde Bjærgenes og Afgrundenes Gaader. Ti Werner var en lidet skrivende Mand, men hans Foredrag var i høj Grad vækkende og lærerigt, og de Disciple, der udgik fra hans Høresal, viede deres Liv til at udbrede hans Lære og gennemforske Landene efter hans Metode. Mellem Werners Disciple,

blandt hvilke Leopold v. Buch og Alexander Humboldt indtager den første Plads, var ogsaa en af Heroerne i det danske Aandslivs Historie, Henrik Steffens. Det er bekendt nok, hvilken overmægtig Indflydelse denne Mand øvede paa de fremmeligste blandt den yngre Slægt i Danmark under hans korte, næsten meteoragtige Optræden som Lærer i vor Hovedstad i dette Aarhundredes første Aar. Men naar man søger Kilderne til denne Indflydelse, maa man ikke glemme, at Steffens fremtraadte som Forkynderen af to nye Videnskaber, ikke blot af den saa forjættelsesrige schellingske Identitetsfilosofi, men ogsaa af en nyopdaget Naturvidenskab, der omspændte baade den organiske og den uorganiske Verden og stillede i Udsigt at skulle paavise disse to Verdeners Sammenhæng i en hidtil aldrig anet Udstrækning. Steffens fyldte ikke blot de unges modtagelige Sind med livskraftige filosofiske Ideer om en dybere Sammenhæng i Tilværelsen, men ogsaa med farverige Billeder fra hans naturvidenskabelige Iagttagelser, og Øhlenschlägers Ungdomsskrifter bærer paa mange Steder Præget af Inspiration fra en virkelig Bjærgenes Kender. Har altsaa Steffens end ikke selv arbejdet direkte paa den danske Jordbunds geologiske Undersøgelse, saa har han dog utvivlsomt skabt Modtagelighed for den nye Videnskab og banet Vej for den mellem vore Landsmænd.

Den egentlige Skaber af Danmarks Geologi er Georg Forchhammer (1794—1865.) Det er en af H. C. Ørsteds store Fortjænester, at han opdagede, hvilken Dygtighed og Begejstring for Naturens Studium der boede i denne unge Kielerstudent, som i Aaret 1818 kom til København, fattig og ubekendt, for om mulig at skabe sig en Livsstilling. Det var Ørsted, der støttede ham med Raad og Daad, skaffede ham Statsunderstøttelse til en for hans Udvikling epokegørende Rejse til England og Skotland og vistnok ogsaa ved sin varme Anbefaling fik ham ansat ved Universitetet som Docent i Kemi og Mineralogi (1823). Gennem Ørsted staar Forchhammer i Forbindelse med den Steffensske Idekreds og Paavirkning, og det var netop Ørsted, der særlig opmuntrede ham til at lægge sig efter Geologien, ligesom det er Ørsteds, Esmarchs og Forchhammers Undersøgelsesrejser til Bornholm i 1818 og 1819, der danner Begyndelsen til den videnskabelige Undersøgelse af Danmarks Jordbund. Dette Maal forfulgte Forchhammer siden med utrættelig Energi, og der er vistnok ikke mange Mil af vore vidtstrakte Kyster paa Halvøen, paa de store og smaa Øer, som han ikke til Fods har tilbagelagt, overalt

søgende Sporene af de opbyggende og nedbrydende Kræfter. Allerede 1835 var Forchhammer i Stand til i et Universitetsprogram (det første paa Dansk affattede), at meddele en temmelig udførlig Oversigt over Danmarks Geologi med et tilhørende Kort, et beundringsværdigt Arbejde for den Tid; i 1858 udgav han atter et Universitetsprogram, hvori han paa en højst overraskende Maade paaviste vore Kystlinjers Afhængighed af Landets indre geologiske Bygning; men ellers er hans Undersøgelser, Opdagelser og Teorier nedlagte i et Utal af smaa Afhandlinger og Meddelelser, som findes i en Mængde forskellige Tidskrifter, Samlinger og Blade, og hvoraf kun en mindre Del er samlet i »Almenfattelige Afhandlinger og Foredrag af J. G. Forchhammer. Med Forfatterens Biografi og en Fortegnelse over hans literære Arbejder ved F. Johnstrup« 1869. Det var, som det fremgaar af den nævnte lærerige Biografi, Forchhammers Hensigt at samle Resultaterne af sine mangeaarige Arbejder i en udførlig Fremstilling af vore Jordbundsforhold, og han begyndte endog to Gange Trykningen af et saadant Værk, men begge Gange standsede han det paabegyndte Arbejde dels paa Grund af ugunstige ydre Forhold, dels fordi han ønskede ved fortsatte Undersøgelser at skaffe yderligere Beviser for sine Ideers Rigtighed. Saaledes havde Forchhammer i sit ellers saa lykkelige Liv det ene store Uheld, at han ikke kom til at afslutte sin vigtigste Livsgerning saaledes, som han havde ønsket det, og saaledes, som Efterverdenen vilde være bedst tjænt dermed. Paa dette Uheld kan der kun bødes ved en samlet Udgave af alle de herhenhørende mindre Afhandlinger i kronologisk Orden, og naar en Gang den stigende Sans for disse Studier bringer vort Folk til at opfylde denne Ærespligt mod Skaberen af Danmark Geologi, vil det maaske vise sig, at den Lejlighed, som en saadan Samling af mindre og foreløbige Arbejder frembyder, til at følge en udmærket Videnskabsmand Skridt for Skridt paa hans Vej, næsten vil opveje den Mangel paa Enhed og Afslutning, som naturligvis maa klæbe ved en saadan Samling.

Naar jeg med faa Ord skulde betegne det ejendommelige ved disse Afhandlinger og Foredrag, som jeg kunde ønske kendte i langt videre Kredse, end det hidtil er Tilfældet, vilde jeg først nævne den friske og livfulde Skildring af de iagttagne for største Delen nye Kendsgerninger; der er en Opdagerglæde over disse Arbejder, som giver dem en særegen Tiltrækning. Forfatteren er gennemtrængt af sit Æmnes store Betydning og langt fra at

forbeholde sin Viden for en snæver og fornem Kreds af sagkyndige glæder han sig netop ved at samle en stor Skare omkring sig og gøre sin Kundskab folkelig, dannende og om mulig ogsaa materielt frugtbringende for saa mange som muligt. Et stort og lyst Syn paa Naturen som et Fornuftrige og Menneskehedens Lykke som bundende i Erkendelsen af denne Fornuft laa bag ved alle hans Udtalelser og gav dem Liv og Varme. Det er en Selvfølge, at Forchhammer ikke kunde undgaa betydelige Fejltagelser paa de ubanede Veje, som han betraadte. Kun Skridt for Skridt naaede han frem til en rigtig Opfattelse af vore Dannelsers Rækkefølge, og enkelte Vildfarelser lykkedes det ham overhovedet ikke at vikle sig ud af. For ikke at tale om visse pludselige Vandfloder, som han mente til Dels endog i historisk Tid havde omdannet vor Jordbunds Udseende, nærede han, paavirket af den overdrevne vulkanistiske Retning, der efter Werners Død havde gjort sig gældende i hans oprindelig altfor neptunistiske Skole, den næsten æventyrlige Mening, at vore øvre Ler- og Sandlag med de talløse indblandede Sten var Produktet af underjordiske Kræfter, der havde sprængt vort Lands dybeste Grund og kastet Brudstykkerne i kaotisk Forvirring op til Overfladen. Men saadanne Vildfarelser findes netop hyppigt hos geniale Opdagere og synes næsten at høre med til den aandelige Beskaffenhed, der giver dem Ævnen til at ane saa mange hidtil skjulte Sandheder. Overfor Ufejlbarhedskravet kommer den danske Geologis Skaber tilvisse tilkort; men naar man anvender en mere menneskelig og billig Maalestok paa hans Gerning, vil man ikke kunne nægte ham en Plads mellem vore af Videnskaben bedst fortjænte Mænd, og jo mere man fordyber sig i hans Arbejder, desto mere vil man føle sig hendraget til hans elskværdige Personlighed.

Forchhammers Efterfølger ved Universitetet blev hans Discipel Fr. Johnstrup, som nu i 20 Aar har været Lederen af de geologiske Studier i Danmark. Professor Johnstrup havde allerede Aaret før Forchhammers Død udgivet et fortræffeligt, paa omhyggelige Nivellementer grundet Arbejde over Faxe Koralklippe. Senere har han efterhaanden beriget vor geologiske Literatur med en Række Undersøgelser over Dannelserne paa Bornholm, Møen, Langeland, Ærø, ved Køge og København samt i Vendsyssel, Undersøgelser, der paa mange vigtige Punkter har udvidet, klaret og berigtiget Billedet af vor Jordbunds Udviklingshistorie. Af Johnstrups Arbejder er der et, som har faaet en afgørende Ind-

flydelse paa den videnskabelige Forskning ogsaa udenfor vort Fædrelands Grænser. Det er Afhandlingen om Hævningsfænomenerne i Møens Klint (1873). Enhver blot nogenlunde opmærksom Betragter af denne vor ejendommeligste Kyst vil have bemærket den vilde Forvirring, som hersker i Lagene paa dette Sted og giver sig til Kende ikke blot ved de fantastisk bugtede Stillinger, hvori de oprindelig vandret aflejrede sorte Flintknolders Rækker fremtræder, men ogsaa derved, at Kridtmasserne paa mange Steder hviler ovenpaa det langt yngre og senere aflejrede Ler. Det er denne Forvirring i Lagene i Møens Klint, som først bragte Forchhammer ind paa hans vulkanistiske Paradoks. Johnstrup derimod har søgt Fænomenets Forklaring i den skandinaviske Indlandsis, der efter hans Mening i en eller anden Periode af Istiden sendte en af sine vældige Gletscherstrømme frem mellem Møen og Rügen; Isen oppløjede da Grunden, skød ældre og nyere Dannelser som mægtige Flager op over og ind mellem hverandre og gav ved sit uhyre Tryk begge Øers Klinter den vildt forvirrede Karakter, som de endnu bærer. Johnstrups Bevisførelse for denne Forklarings Rigtighed er saa fuldstændig og overbevisende, at den før saa gaadefulde Møens Klint nu er en af Hovedstøtterne for den af Svenskeren Torell først opstillede Hypotese om en skandinavisk Indlandsis, der medbringende uhyre Masser af nordiske Stene, Ler og Grus har bredt sig ud over Danmark og først naaet sin Sydgrænse ved de mellemtydske Bjærges Fod. Det er meget interessant at se, hvorledes denne Hypotese efter Johnstrups Afhandlings Fremkomst har vundet Indgang hos de nordtyske Geologer og givet dem Forklaringen til en Række Fænomener i deres Fædreland, som hidtil var dem gaadefulde. En samfattende Oversigt over Danmarks geologiske Forhold har Professor Johnstrup givet i første Bind af Falbe-Hansens og Scharlings Danmarks Statistik (1882); men en udførlig Fremstilling af dette Æmne fra den udmærkede, lige saa grundigt undersøgende som klart fremstillende Forskers Haand savnes endnu. Foruden Forchhammer og Johnstrup har flere andre Videnskabsmænd givet værdifulde Bidrag til Danmarks Geologi; men vi ville indskrænke os til at nævne en enkelt iblandt dem, den mangesidige og geniale Japetus Steenstrup, hvis Undersøgelser over vore Tørvemoser har kastet et højst interessant Lys over Naturforholdene i Danmark fra Istidens Ophør til ind i den egentlige historiske Tid og bidraget mægtigt til at sammenknytte Danmarks Geologi med det danske Folks Arkæologi og Historie.

Naar jeg nu vil forsøge i de yderste Omrids at give et Billede af vort Lands Tilblivelses Historie, saaledes som den fremgaar af vore Geologers hidtil anstillede Undersøgelser, tror jeg at kunne forudsætte som bekendt fra den almindelige Geologi, at den Del af Jordskorpen, som er tilgængelig for vore Iagttagelser, bestaar af en mægtig Rækkefølge af Lag, hvoraf den langt overvejende Del ved sine indesluttede Levninger af Havdyr (Muslingeskaller, Fisketænder o. s. v.) viser sig at være aflejrede i Havet, medens det ferske Vands Dannelser indtager en langt ringere Plads, og vi paa dette Sted helt kunne se bort fra de vulkanske Dannelser saa vel som fra visse sjældne Dannelser, der er foregaaede paa det tørre Land under Vindens Paavirkning. Flertallet af de Lag, hvoraf Jordskorpen er sammensat, er altsaa gamle Havbunde, det er Aflejringer af de Sand-, Ler- og Kalkmasser, som de rindende Vande gennem talløse Aarhundreder har ført ud i Havene, og som har bundfældet sig i disse. Fra denne dybe og skjulte Plads er Lagene senere ved de i Jordskorpen virkende mekaniske og kemiske Kræfters Magt løftede i Vejret og har dannet vidtstrakte Fastlande med skyhøje Bjærge, som maaske atter i kommende Jordperioder, naar Kræfternes Spil har taget en anden Retning, ville sænke sig i Dybet og blive befolkede af Sødyrenes Vrimmel. Jordlagene giver os altsaa Lejlighed til at følge særlig de Havet beboende Organismers Historie gennem et umaadeligt Tidsrum, og det er Studiet af denne Historie med dens langsomme Udvikling og gradvise Ompræegning af Organismerne, der har gjort os det muligt at inddele Jordlagene i bestemte Systemer indordnede i en bestemt kronologisk Rækkefølge, om vi end hidtil savner ethvert paalideligt Middel til at udtrykke Længden af de geologiske Tidsrum i bestemte Tal. Kun de underste og dybeste Lag, som for Resten mangesteds er løftede stejlt i Vejret og danner højtopragende Fjældtinder, mangler altid Forsteninger, idet den stærke Krystallisation, som disse ældgamle Lag har været underkastede, synes at have udslettet de Spor af organiske Liv, som vistnok oprindelig har været tilstede ogsaa her. Disse Lag kaldes Grundfjældets eller Urtidens eller — med et mindre heldigt Navn — den azoiske (livløse) Tids Lag. Baaren af disse følger saa den lange Række af forsteningførende Lag, som man har inddelt i 8 Formationer, hvoraf de 4 ældste (den siluriske, devoniske, karboniske og permiske) sammenfattes som Oldtidens Formationer, de 3 næste (Trias, Jura og Kridt) som Middelalderens og den sidste (den saakaldte tertiære)

betegnes som den nyere Tids Formation. Efter denne følger i det mindste i en stor Del af Europa og Nordamerika Dannelser, ved hvis Tilblivelse Isen har spillet en vigtig Rolle, og i hvilke en Skabning, der i alt væsentligt stemmer med den nulevende, har efterladt sine Spor. Vi naar altsaa med Istiden vor egen, den niende Jordperiode.

Medens det egentlige Danmark kun frembyder Lag, der henhører til det allersidste Afsnit af det organiske Livs Middelalder samt til dets nyere og nyeste Tid, udmærker Bornholm sig ved Dannelser af en langt højere Ælde. Men denne mærkelige Ø hører jo ogsaa i Følge Beliggenhed og Naturforhold til Skaane, en af de Egne i Europa, hvor ældre og yngre Tiders Aflejringer ligger Side om Side. Største Delen af Øen, navnlig den nordostlige Del og det indre, er dannet af Grundfjældets granitiske Stenarter, men mod Syd udbreder sig Sandstene, Skifre og Kalkstene af silurisk Alder, hvoraf Sandstenene og Skifrene indeholder Eksemplarer af de ældste Organismer, som overhovedet kendes, f. Eks. Krebsdyr af Trilobiternes ældgamle Gruppe, medens Kalkstenene indholder de fra Københavns Flise- og Trappestene noksom bekendte oprullede og i lige Linje udstrakte Nautiler, som kaldes Orthoceratiter. Dernæst frembyder Bornholms Vestkyst et Sandstensparti med indlejrede Kullag fra Overgangstiden mellem Trias og Jura, altsaa adskilt fra de sidstnævnte Lag ved et saa uhyre Gab, som naar man i Ægyptens Historie vilde springe fra de ældste pyramidebyggende Faraoner til Sultan Saladdins Tid. Nær ved de kulførende Sandstene findes nogle lidet udstrakte Lag fra Kridttiden, og endelig har Istiden spredt sine Stene, Lerlag og Sandlag over hele Øens Overflade.

For det egentlige Danmarks Vedkommende frembyder Stevns Klint med sine næsten horisontale og altsaa væsentlig uforstyrrede Lag en overordenlig lærerig Profil, som navnlig viser, hvad alle Undersøgelser i andre Egne af Landet har bekræftet, at Skrivekridtet, der danner Klintens skrøbelige og af Bølgerne saa ofte hærjede Fod, er ældre end de Kalklag, som udgør den midterste og øvre Del af Klinten og atter dækkes af vore sædvanlige Overfladedannelser fra Istiden. Overhovedet har det vist sig, at Skrivekridtet er ældre end alle andre Dannelser, som kommer frem for Dagens Lys i det egentlige Danmark, og der er ikke ringe Sandsynlighed for, at Landet i hele sin Udstrækning hviler paa et Underlag af Kridt. Denne Jordart bestaar hovedsagelig af mikroskopiske Kalk-

skaller af visse lavtstaaende Sødyr, som har ophobet sig paa Bunden af et dybt Hav. Hvilket uhyre Tidsrum der er medgaaet alene til denne Dannelse, vil fremgaa deraf, at den frembød en Mægtighed af over 1000 Fod, da man ved den berømte aalborgske Brøndboring i 1872 havde det hidtil enestaaende Held at gennembore Skrivekridtet og naa dets Underlag, en Mergelkalksten, der for Resten selv ligesom Skrivekridtet i Følge sine Forsteninger synes at høre til de yngre Lag i den mægtige Formation, som har faaet Navn af Kridtformationen. Skrivekridtets Overflade ligger i øvrigt i meget forskellig Dybde; højest er den løftet dels paa Møen og i det sydlige Sjælland, dels i det nordostlige og nordlige Jylland.

I de fleste Lande slutter den geologiske Middelalder med Skrivekridtet; men enkelte Steder fortsætter den sig endnu med nogle Dannelser, der, om de end i visse Henseender bærer den nyere Tids Præg, dog i Følge deres overvejende Karakter hører den forudgaaende Periode til. Disse mærkværdige Dannelser, der ingensteds har faaet en saa rig Udvikling som hos os, er derfor ogsaa af den franske Geolog d'Orbigny blevne kaldte étage danien, medens Forchhammer har benævnt dem det nyere Kridt. Det er for den langt overvejende Del rene Kalkdannelser, som navnlig træder frem mod Overfladen i det østlige Sjælland lige fra Faxe Strand til Nord for Helsingør og i Jylland i et Bælte, der strækker sig fra Syd for Randers Fjord til Bulbjærg og Hanstholm; men det vil vistnok vise sig, at Kridtet ogsaa paa mange andre Steder i større Dybder bærer et Dække af saadanne Dannelser. Herhen hører for det første Faxe Kalkbakke, denne mærkværdige Koralklippe, som mellem de sønderbrudte Koralgrene, hvoraf den for Største Delen er opbygget, gemmer en saa rig Fauna fra det tropiske Hav, hvori Korallerne voksede. Siden Faxe Kalkbrud er gaaet over i et Aktieselskabs Besiddelse, og den storartede og rationelle Drift har gennembrudt Klippen i betydelig Udstrækning og Dybde, fortjæner den i høj Grad at besøges af enhver, som nærer Interesse for vort Fædrelands Natur. Til samme Tidsrum henhører ogsaa de af graa Flintlag gennemtrukne Kalklag, som danner den øvre ofte overhængende og omsider nedstyrtende Del af Stevns Klint. Denne Kalksten, for hvilken Forchhammer har forbeholdt det gammeldanske og endnu i Dialekterne bevarede Navn for Kalksten overhovedet, nemlig Limsten, har en anden Oprindelse end største Parten af Faxekalken, idet den er sammensat af Brudstykker

af Bryozoers (Mosdyrs) fine, blad- eller stilkformige, porebesatte Kalkhylstre. Ved umærkelige Overgange er Limstenen forbunden med den tætte og faste Kalksten, som har faaet Navn efter Øen Saltholm, hvor den brydes, men ogsaa har en vid Udbredelse paa begge Sider af Sundet og i ikke stor Dybde danner Grunden under København. Der er endnu et Par til »det nyere Kridt« henhørende Kalkvarieteter, som vi her kunne forbigaa; men alle synes de at have det tilfælles, at de er dannede i et ikke meget dybt Hav. Altsaa maa vi antage, enten at det dybe Kridthav omsider er blevet overfyldt af de før omtalte mikroskopiske Skaller, eller at de underjordiske Kræfter har hævet dets Bund saa højt, at f. Eks. Korallerne var i Stand til at fæste Bolig derpaa.

Tertiærtiden, den mægtige Periode, i hvilken flere af Jordens vigtigste Bjærgkæder som Alperne og Himalaya langsomt løftedes op til deres nuværende Højde medens Fordelingen af Hav og Land efterhaanden nærmede sig til de nuværende Grænselinjers Orden, ligesom Dyre- og Planteverdenen lidt efter lidt afpassede sig efter de forandrede geografiske og klimatiske Forhold og udfoldede sig til en tidligere ukendt Mangfoldighed, — denne Periode har heller ikke i vort Fædreland ladet sig selv uden Vidnesbyrd. Det er navnlig Jylland, som i sin sydlige og midterste Del (mod Vest endog helt op til Omegnen af Thisted) frembyder mægtige tertiære Lag; men ogsaa den nordvestlige Del af Fyn og af Sjælland har disse Dannelser, og paa selve Københavns Grund under Gasværket ved Kallebodstrand har Prof. Johnstrup opdaget et forsteningrigt tertiært Lerlag, ligesom talrige løse Stene med Tertiærforsteninger, der findes rundt om i vore Grusgrave, antyder, at tertiære Lag mangesteds er blevne knuste og bortslæbte af de senere fremrykkende nordiske Isstrømme. Medens det i Kridttiden næsten udelukkende var Kalk, som afsattes paa vor Havbund, var det i Tertiærtiden navnlig Sand og Ler, der aflejredes. Disse tertiære Aflejringer lader sig i Reglen uden Vanskeligheder adskille fra Glacialtidens Ler- og Sandlag, idet de mangler disses Indblanding af større eller mindre Stene. Det tertiære Sand er tillige overordenlig fint og glimmerrigt og Leret enten ublandet og plastisk eller ved Indblanding af talløse Glimmerblade karakteriseret som Glimmerler. Disse Lag indeholder ikke sjældent Havkonkylier, som synes at stamme fra et mere tempereret Hav end det, hvori Faxes Koralrev dannedes. Ogsaa de Brunkullag, som findes hist og her i Jylland og er det første Vidnesbyrd om tørt Land, som

vi møder i vor Jorbund, hvad enten nu de til Brunkul forvandlede Stammer har vokset paa Stedet, hvor de findes, eller er hidført andensteds fra som Drivtømmer, — ogsaa disse tyder ved Træernes Art paa et varmt, men tempereret Klima.

Et ganske andet Billede frembyder sig derimod, naar vi undersøger vor næste Formation, de med utallige Stene spækkede Ler- og Sandlag, der som et Tæppe af højst forskellig Tykkelse (fra nogle faa Fod til flere hundrede) breder sig ikke blot over vort hele Land, men over uhyre Strækninger af Europas nordlige Del. Her kan ikke være Tale om en Havbund med dens af Strømningerne dannede Lag; saadanne Stenblokke som de her forekommende kan Vandene ikke bære, endsige flytte dem mangfoldige Mile bort fra deres Hjemsted. Desuden ligger i Lerlagene store og smaa Stene saa regelløst spredte i de blødere Masser, at Vandstrømmene, der altid sorterer Stofferne saaledes, at de finere kommer for sig og de grovere for sig, ikke kunne have ordnet Fordelingen. Paa den anden Side indeholder Formationen imellem og over de store Lag med kaotisk Fordeling af Stofferne andre Lag, der netop vidner om Vandets sorterende og ordnende Virksomhed. Tanken om vulkanske Kræfter som Forklaringsgrund for det storartede Fænomen møder uovervindelige Vanskeligheder, navnlig den, at de smeltede Masser, som under slige vældige Eruptioner og Bristninger af Jordskorpen utvivlsomt maatte være væltede frem fra Dybet, ingensteds lader sig paavise, saa langt som Formationen række, det er fra Englands Østkyst til hen imod Uralbjærgenes Fod. Nej, den eneste mulige Forklaring af de over saa vide Strækninger udbredte til Dels kæmpemæssige Stenes Oprindelse er den, at de af Isen er blevne flyttede til deres nuværende Lejesteder fra Skandinaviens og Finlands Klipper, med hvilke navnlig de større iblandt dem viser sig nøje beslægtede, medens de er ganske fremmede for den Grund, hvorpaa de hviler. Men nu bærer netop de skandinaviske og finske Bjærge fra store Højder og lige ned til Skærene ved Kysten utallige Mærker af, at de er blevne glattede af Ismasser, der er gledne hen over dem, og paa de glattede Flader igen skurede af indefrosne Stene. Det kan betragtes som hævet over enhver Tvivl, at Skandinavien og Finland i hin Periode ligesom Grønland nu til Dags var dækket af en mægtig Indlandsis, der arbejdede sig udad til alle Sider og slæbte med sig alt det løse Materiale, som den mødte paa sin Vej. Det er uden Tvivl denne rimeligvis mange hundrede Fod

mægtige Ismasse, der har bragt nordiske Stene, nordisk Ler og Sand til Themsens Munding, til Harzens og Sudeternes Fod og og til Hjærtet af Rusland. Den store engelske Geolog Lyell mente, at den skandinaviske Indlandsis udførte dette Arbejde, idet den sønderdelt som Isbjærge drev ud paa et bredt Hav, som den Gang strakte sig over de nævnte Egne; hvor Isbjærgene strandede og smeltede, aflejredes da de Sten- og Jordmasser, som de havde taget med sig. Men herimod taler navnlig to Ting, først at et saadant Hav utvivlsomt ligesom Grønlandshavet i Nutiden vilde have fostret et rigt Dyreliv, hvis Levninger i saa Fald i stor Mængde vilde være indblandede mellem de glaciale Dannelser; men nu er disse Dannelser netop i Reglen ganske blottede for samtidige Forsteninger. Dernæst bærer de isolerede Klippemasser, der hist og her rager frem af den nordeuropæiske Slettes bløde Grund (hos os navnlig Faxeklippen, men i Nordtyskland findes der flere) paa deres Overflade Istidsmærker, der ingenlunde kunne være fremkomne ved Stødet af vuggende Isbjærge, men forudsætter Skuring af regelmæssigt i bestemte Retninger fremrykkende Ismasser. Der bliver altsaa kun den anden Mulighed tilbage, at den nordiske Indlandsis som sammenhængende Gletscher er vandret frem over tørt Land og muligvis ogsaa over grundede Have som vore nuværende danske Farvande, hvilke den i saa Fald let har opfyldt og fortrængt, indtil den omsider fandt sin Grænse dybt inde i Tyskland, Polen og Rusland. Om denne den Torellske Hypotese samler sig mere og mere de stridige Meninger, og der synes at være god Udsigt til, at Istidens dunkle og komplicerede Spørgsmaal gennem den vil finde sin endelige Løsning. De mægtige uregelrette glaciale Dannelser, hvor Ler, Sand og Stene saa vel af skandinavisk som dansk Oprindelse er hobede sammen uden al Orden, er da den store Gletschers Bundmoræne, det vil sige de faste Masser, som den paa sin Vej har løsrevet, optaget i sig, slæbt af Sted og atter ladet falde. Sammenligner man disse Dannelser med Nutidens Gletscheres Bundmorænær er der den mest slaaende Overensstemmelse baade med Hensyn til Bestanddelenes Art og Sammenpakningens Maade og Stenenes Form og Skuringsmærker. De mellemlejrede regelrette Lag med Vidnesbyrd om Vandstrømmenes sorterende Virksomhed finder derimod deres Forklaring i de fra Beskrivelserne af den grønlandske Indlandsis noksom bekendte stride Elve, der efter et Løb hen over dennes Overflade pludselig som mægtige Vandfald styrter sig ned i Dybet gennem

Isens Spalter. Disse Elve maa være i Stand til at sortere Bundmorænens Masser paa længere og kortere Strækninger og slibe dens mindre Stene mod hverandre, indtil de antager den afrundede Form, som er almindelig for Stenene i vore Grusgrave. Endelig synes den store Afsmeltningsproces, hvormed Istiden endte, at frembyde højst sandsynlige Forklaringer for en Række af Fænomener, som knytter sig til vore glaciale Dannelsers og derved til hele Landets Overfladeformer.

Da Istiden var til Ende, skete der en Indvandring af Dyr og Planter baade til Landet og til det omgivende Hav. Her viser sig nu det interessante Forhold, at de første Indvandrere beggesteds have et arktisk Præg, et tydeligt Vidnesbyrd om, at Klimaet først efterhaanden antog en mildere Karakter. Herom vidner baade de arktiske Muslinger i Vendsyssels ældre hævede Lag, medens de yngre hævede Lag ved Limfjorden og mange andre Steder navnlig i det nordlige Jylland indeholder den samme Fauna, som de nærliggende Have, og efter den udmærkede svenske Geolog og Botanikers Nathorsts Opdagelse indeholder Mosernes Bundlag ogsaa en højnordisk Flora, medens de følgende Lag, som vi kender fra Steenstrups smukke Undersøgelser, viser en Række skiftende Vegetationer, der forudsætter et mildere Klima.

(Sluttes).

V. Pingel.

Fire Dage.

Fortælling af Wsjewolod Garschin*).

Jeg husker, hvordan vi satte gennem Skoven i Løb, hvordan Kuglerne summede forbi og svippede Kviste af Træerne, og hvordan vi sled os gennem Tjørnekrattet. Skuddene faldt hyppigere. Ude foran i Lysningen kom nogle røde, bevægelige Pletter tilsyne. Sidòrow, en ung Soldat af første Kompagni (»hvor var han kommet ind i Kæden til os?« løb det mig gennem Hovedet) satte sig pludseligt ned og saa' paa mig med store forskrækkede Øjne; Blodet stod ham ud af Munden. Alt dette husker jeg godt. Jeg husker ogsaa, at jeg lige i Udkanten af Skoven mellem de tætte Hvidtjørne saa' — min Skæbne. Den kom i Skikkelse af en umaadelig, sværlemmet Tyrker, og uden at vide, hvad jeg gjorde, løb jeg lige ind paa ham, spinkel som jeg er og svag. Det gav et Smæk som med en Stok mod en Sten; en Genstand, der syntes mig at være af kæmpemæssigt Omfang, susede forbi, saa det ringede i mine Ører. »Der skød han paa mig« tænkte jeg. Men med et Hvin af Forfærdelse trykkede min Modstander sig op til den tykke Væg af Hvidtjørn. Han kunde være smuttet udenom, men det besindede han sig ikke paa og løb tvært ind paa Tjørnen. Med et Tag slog jeg Geværet fra ham, med et endnu jog jeg Bajonetten ind i noget blødt. Der fulgte et Brøl og et kort Støn. Saa løb jeg videre. Kammeraterne rundtom skød Slag i Slag og raabte Hurra; jeg fyrede ogsaa en Gang, idet jeg bøjede udenom Tjørnebusken. Med ét lød Hurraraabet ualmindelig stærkt, og

---

*) En af Ruslands mest begavede yngste Forfattere. Særlig yndet af Turgjénjew. Deltog som Frivillig i Felttoget 1877.

alle stormede vi frem. Alle, det vil sige, alle de andre, for jeg blev, hvor jeg var. Det syntes mig besynderligt. Endnu mere besynderligt var det, at alt omkring mig pludselig forsvandt og det blev ganske stille. Jeg hørte hverken Skud eller Hurraraab mere og saa' heller intet uden noget blaat, formodentlig et Stykke af Himlen. Saa blev ogsaa det borte.

Aldrig har jeg befundet mig i saa underlig en Situation. Saa vidt jeg kan skønne, ligger jeg saa lang jeg er og ser foran mig kun en lille Plet Jord. Nogle Græsstraa, en Myre, som kravler paa et af dem med Hovedet nedad og et Par Stumper visne Stilke fra forrige Aar udgøre hele min Verden. Og selv disse Genstande iagttager jeg kun med det ene Øje, fordi det andet er trykket til af noget haardt, sandsynligvis den Gren, op ad hvilken mit Hoved ligger. Stillingen er saa ubekvem som vel muligt, og jeg vil af al Magt, men kan slet ikke, røre mig af Stedet. Tiden gaar. Jeg hører de smaa, graa Græshopper synge uafladeligt og en Humlebi summe i Nærheden. Det er alt, hvad jeg kan begribe. Tilsidst tager jeg mig sammen, faar med megen Anstrængelse den højre Arm fri, stemmer begge Hænderne mod Jorden og prøver paa at komme op paa Knæene.

En ulidelig Smerte, hurtig og sviende som et Lyn, jager mig fra Knæet op gennem Brystet ind i Hovedet, og jeg falder om igen. Atter Mørke, atter intet som helst.

Jeg vaagnede. Hvorfor ser jeg nu Stjærnerne, som staa saa skarpt og tindrende deroppe paa Bulgariens mørkeblaa Himmel? Ligger jeg da ikke inde i Teltet? Hvorfor er jeg gaaet ud deraf? Jeg gør en Bevægelse og mærker en stikkende Smerte i det ene Ben.

Ja, nu forstaar jeg det nok, jeg er saaret. Mon Saaret er farligt? Jeg griber mig om Benet dér, hvor det gør ondt. Stedet er helt smurt ind med størknet Blod; ved Berøringen bliver Smerten endnu værre. Fornemmelsen ligner Tandpine; det svier og trækker, som om det skulde trække Sjælen ud af Livet paa et Menneske. Men, Herregud, naar jeg er saaret, hvorfor have de saa ikke taget mig op? Er det muligt, at Tyrkerne have slaaet os? Jeg begynder at huske mig om; først vil det ikke lykkes,

men efterhaanden blive Tankerne klarere, og jeg kommer til det Resultat, at vi paa ingen Maade kunne have tabt Fægtningen. Her, hvor jeg ligger (paa hvad Maade jeg faldt, husker jeg for Resten ikke, men jeg husker nok, at de andre stormede frem, og jeg ikke kunde følge med) ligger jeg paa den aabne Plads ved Bakkeskraaningen over Skoven. Det var netop det Sted, som vor lille Bataillonskommandør pegede paa, da han raabte: »Ser I, Godtfolk, det er derop, vi skal!« Og vi kom derop, altsaa maa vi have været de stærkeste. Men hvorfor i Alverden tog de mig saa ikke? Stedet er jo aabent nok, man maatte sagtens have kunnet finde mig. Desuden er jeg sagtens ikke den eneste, der ligger her; dertil faldt Skuddene altfor tæt. Jeg maa søge at vende Hovedet for at se mig omkring. Nu lader dette sig lettere gøre som Følge af, at jeg ved at falde under Forsøget paa at rejse mig sidste Gang tumlede bagover og kom til at ligge paa Ryggen. Derfor er det, at jeg nu ser Stjærnerne over mig.

Jeg arbejder med begge Hænder og kommer halvt om halvt op i en siddende Stilling. Det lader sig vanskelig nok gøre, naar man ikke kan tage Benene til Hjælp. Flere Gange er jeg nær ved at opgive Forsøget, men tilsidst lykkes det, skøndt Taarerne staa mig i Øjnene derved af Smerte.

Over mig ser jeg et Stykke mørkeblaa Himmel, paa hvilket en stor og flere mindre Stjærner funkle og flamme. Ved Siden af mig til alle fire Sider rejse sig nogle høje mørke Skygger. Det er Buskene. Jeg ligger inde mellem Buskene; derfor have de ikke fundet mig, og nu er jeg glemt. —

Der gaar et Kuldegys gennem Rødderne af Haaret paa mit Hovede.

Men det er jo umuligt, at jeg kan være kommen ind mellem Buskene, naar jeg tydeligt mindes, at jeg ikke faldt, før jeg var ude paa den aabne Plads. Skulde jeg maaske efter at være bleven saaret, uden selv at vide deraf, have slæbt mig derind? Underligt kun, at jeg nu ikke er i Stand til at røre mig af Stedet, naar jeg den Gang kunde krybe saa langt .....

Blege rosenrøde Pletter spille for Øjnene af mig eller oppe paa Himlen. Den store Stjærne brænder mattere, de smaa blive borte. Det er Maanen, der staar op.

Afbrudte uhyggelige Klagetoner naa mig, ligesom om én stønnede i Nærheden. Det er virkelig Stønnen. Ligger der maaske nogle Skridt fra mig endnu en saaret med knuste Ben eller med

en Kugle i Mellemgulvet? Nej, det sukker lige ved Siden af mig, og ved Siden af mig er der jo ingen. Saa kan jeg nok tænke mig dertil: det er mig selv, der sukker. Kortaandede, dæmpede, pinefulde Suk. Gør det da saa ondt? Det gør det vist. Kun har jeg ingen rigtig Følelse af Smerten, fordi min Hjærne er træt og tung som Bly. Jeg vil hellere lægge mig ned som jeg laa og sove, blot sove videre. Men mon jeg vaagner igen af den Søvn? Det er det ikke Umagen værd at tænke over.

I samme Øjeblik som jeg er i Begreb med at lægge mig til Rette igen, falder en bred Strime blegt Maanelys hen over Stedet, hvor jeg befinder mig. En sort, ubestemmelig Masse kommer tilsyne i en fire fem Skridts Afstand fra mig; hist og her glimter Maaneskinnet i Blink over Metal. Det er Uniformsknapper eller Vaaben, der skinne. Enten er det en saaret eller ogsaa er det en død.

Ligemeget, jeg lægger mig alligevel til at sove. Nej, det kan ikke være muligt. Vore Folk maa være her i Nærheden. Det gjaldt jo om at tage Stillingen her, og vi tog den ogsaa; Tyrkerne løb tilsidst. Hvorfor skulde vi saa ikke sætte os fast her? Men hvorfor er saa alting omkring saa stille? Hverken Lyd af Stemmer eller Knitren af Vagtild. — Det er kun mig selv, der af Svaghed hverken kan høre eller se. De ere her naturligvis endnu.

»Hjælp, hjælp!« —

Vilde, fortvivlede, hæse Skrig bryde frem fra mit Bryst, men ingen svarer paa dem. Højt og skærende klinge de bort i Natteluften. Saa bliver alt stille igen; kun Græshopperne synge ufortrødent videre. Maanen ser medlidende paa mig med sit store runde Ansigt.

Om han derhenne kun havde været saaret, saa vilde han være vaagnet af sin Dvale, da jeg skreg. Det er et Lig. En af vore eller en Tyrker? Herregud, ligesom om det ikke kunde være ganske det samme. — Og Søvnen falder atter paa mine feberglødende Øjne.

Jeg ligger endnu med lukkede Øne, skøndt det er en rum Tid, siden jeg vaagnede. Solen skinner; det kan jeg mærke, og jeg forstaar, at den vil skære mig i Øjnene, om jeg lukker dem op. Det er bedst slet ikke at røre sig. I Gaar blev jeg saaret

(det var formodentlig i Gaar); nu er der gaaet et Døgn siden den Tid; der gaar ét til, og saa dør jeg. Jo mere stille jeg ligger, jo lettere bliver det overstaaet. Kunde man blot ogsaa faa Hjærnen til at holde op med at arbejde, men den vil ikke lade mig i Fred. Tanke efter Tanke, Minde efter Minde myldrer frem derinde, men paa den Maade kan den ikke længe blive ved; det faar ogsaa Ende. Saa slutter det hele med et Par Linjer i Aviserne: Vort Tab er ubetydeligt, fem saarede og en død, Frivillig af femte Bataillon Iwànow. Nej, de trykke ikke engang mit Navn men skrive blot: en død og fem saarede. Det lyder saa let, og ingen tænker noget derved.

Der dukker et lille løsrevet Minde op for mig. Jeg saa en Gang en Hundehvalp; det er længe siden; for Resten er alt det, som hændte inden den Tid, jeg kom til at ligge her med det ene Ben knust, sket for meget længe siden. Jeg gik ned ad Gaden. Der saa' jeg Folk strømme sammen. Stimmelen stod uden at sige noget og saa' paa noget hvidt, der laa paa Stenbroen oversmurt med Blod og peb ynkeligt. Det var en stakkels lille Hund; Sporvognen havde kørt den over. Den vred sig og droges med Døden, ligesom jeg nu gør. Saa kom der en Politibetjænt; han skubbede de nærmeste afvejen, tog Hunden i Nakkeskindet og slæbte den ind i en Port. Dermed endte Opløbet.

Kommer der mon nogen og flytter mig til Side? Nej, jeg bliver liggende, hvor jeg ligger, til jeg dør. O, hvor det er dejligt at leve. Den Dag, da Hunden blev kørt over, var jeg selv saa lykkelig, som noget Menneske kan være. Jeg stormede frem i den mest overstadige Glædesrus, og der var noget at være glad for. — Det kommer altsammen op i mit Hovede igen og dunker i Tindingerne.

Men nu begynder det at blive varmt. Solen brænder. Jeg lukker Øjnene op og ser de samme Buske og det samme Stykke Himmel, men ved Dagslys. Og derhenne, et Par Skridt fra mig, har jeg min Nabo. Det er et Lig, en Tyrker. Hvor han er stor. Jeg kender ham igen. Det er netop ham. . . .

Mine Øjne fæste sig paa det Menneske, jeg har dræbt. Hvorfor slog jeg ham ihjel?

Der ligger han stendød med en Blodpøl staaende under sig. Hvorfor drev Skæbnen ham bort fra hans Hjemstavn? Hvem er han? Maaske har han ligesom jeg en gammel Moder derhjemme. Længe vil hun mangen Aften blive siddende udenfor sin Lerhytte

og stirre hen imod det fjærne Nord, om ikke hendes Søn, hendes Støttestav og Forsørger, snart kommer tilbage.

Og nu jeg? Med mig er det ikke bedre end med ham. Tvært imod. Gid jeg kunde bytte med ham. Han føler i det mindste ingen Smerte af sit Saar og heller ingen Sjælsuro og Dødsangest eller Tørst. Bajonetten gik ham lige ind i Hjærtet. Midt paa Uniformen har han et stort sort Hul, hvoraf Blodet er løbet ud. Det er mig, der har gjort det.

Men det var ikke med Vilje. Jeg havde aldrig til Hensigt at gøre noget Menneske ondt, den Gang jeg tog af Sted. Tanken om, at jeg ogsaa kunde komme til at slaa Folk ihjel, var mig yderlig fjærn. Min Beslutning var blot selv at gaa med Brystet mod Kuglerne. Det har jeg ogsaa gjort.

Og hvad Nytte gjorde jeg saa dermed, taabelige Dreng som jeg var? Men den ulykkelige Fellah derhenne (efter Uniformen at dømme maa det være en Ægypter) er endnu mange Gange mere sagesløs end jeg. Før det Øjeblik, da de stuvede ham og hans Kammerater sammen paa Dampskibet som Sild i en Tønde og transporterede ham over til Konstantinopel, havde han aldrig hørt saa meget som et Ord hverken om Rusland eller om Bulgarien. De kommanderede ham til at gaa, og saa gik han. Havde han prøvet paa at lade være dermed, var han i heldigste Tilfælde sluppet med en Dragt Stokkeprygl, men det er ogsaa muligt, at en eller anden Pascha havde sat ham en Revolverkugle i Hovedet. Til Fods gik han den lange tunge Vej fra Stambul til Rustschuk. Der angreb vi ham, og han forsvarede sig saa godt, han kunde. Men da han saa', at vi ere et Folkefærd, der ikke er bange for noget og hele Tiden rykker frem til Trods for hans engelske Gevær, blev han tilsidst bange og vilde løbe. Men der kom paa én Gang en lille spinkel Mand, som han kunde have slaaet sønder og sammen med et Slag af sin sorte Næve, og den lille Mand stak ham en Bajonet ind i Hjærtekulen.

Hvad havde Stakkelen gjort?

Ja, og hvad havde jeg gjort, om jeg ogsaa har slaaet ham ihjel. Hvorfor skal jeg straffes og plages med den Tørst? Det er den rigtige, ulidelige Tørst. Folk ane ikke, hvad det er at være tørstig. Den Gang vi marscherede gennem Rumænien og gik et halvhundrede Verster om Dagen i fyrretyve Graders Hede, havde jeg alligevel ingen Forstand paa, hvad det er at være tørstig. Er der ikke et eneste Menneske i hele Verden, som vil hjælpe mig?

Du milde Gud, der hænger en stor Feltflaske i et Baand om Skulderen paa ham; noget maa der være i den Flaske. Om det blot kunde lykkes mig at krybe derhen.

Jeg kryber, saa godt jeg kan. Benene slæbe magtesløst bag efter, og med svage Arme arbejder jeg mig Tomme for Tomme frem. Hen til Liget kan der være gode to Favne, men for mig er det meget mere, ikke mere men møjsommeligere end mange, mange Verster. Det hjælper ikke, jeg maa derhen alligevel.

Og jeg kryber videre. Benene støde imod Jorden og hver Bevægelse forvolder mig Pine, som om der blev skaaret i mig med Knive. Jeg skriger højt derved, skriger sommetider op i vilden Sky, men fortsætter alligevel min Vandring. Tilsidst er jeg der. Med den ene Haand har jeg faaet fat i Flasken; den er tung, det lader til, at der er meget Vand i den. Mit Offer frelser mig.

Støttende mig paa den ene Albue løste jeg Feltflasken af ham og vilde skrue Proppen af, da jeg pludselig tabte Ligevægten og styrtede med Ansigtet lige ind til Brystet af min Redningsmand. En kvalm, vammel Liglugt slog mig i Møde fra ham.

Jeg drak en Slurk Vand af Feltflasken. Det var noget lunkent men havde ingen Afsmag, og Flasken var stor og næsten urørt. Paa den Maade maa jeg kunne friste Livet nogle Dage. Jeg læste en Gang etsteds, at et Menneske kan leve over en Uge uden at tage Føde til sig, om han blot drikker lidt Vand hver Dag. Der stod ogsaa fortalt en Historie om en Stakkel, der sultede sig selv ihjel. Han levede meget længe, fordi han drak Vand.

Og hvad hjælper det mig saa, om jeg ogsaa holder Livet oppe en fire Dage endnu? Russerne ere kastede tilbage, Bulgarerne løb deres Vej og vove i lang Tid ikke at vise sig, hvor de kunne træffe en tyrkisk Patrouille. Hvordan det saa end gaar, dø maa jeg alligevel. Hele Forskellen bestaar i, at jeg nu kommer til at ligge en hel Uge og pines i Stedet for at faa Ende paa det i tre Dage.

Du store Gud deroppe! Om du vil gøre et Mirakel for at redde mig, véd jeg ikke; hvorfor skulde du ogsaa gøre det? Men lad aldrig Moder og Mascha faa at vide, at jeg har ligget her saa længe. Saa komme de til at lide endnu mange Gange mere end det, jeg selv er dømt til at gaa igennem. Lad dem

tro, at jeg fik Kuglen i Hjærtet, og at det var forbi i samme Øjeblik.

Der danser røde Pletter op og ned foran mine Øjne; Rejsen hen til min Nabo tog de sidste Kræfter fra mig. Og saa er der endnu denne skrækkelige Lugt. Ansigtet og Hænderne paa ham ere blevne ganske sorte; hvad skal det blive til i Morgen og i Overmorgen? Jeg ligger ved Siden af ham, fordi jeg ikke paa nogen Maade kan slæbe mig bort igen, men naar jeg har hvilet mig lidt, vil jeg stræbe at krybe hen paa det Sted, hvor jeg før laa. Vinden blæser fra den Kant og driver Stanken til den anden Side.

Mere mat end jeg er, kan ingen være. Solen stikker mig lige i Ansigtet, men jeg har ikke noget at dække mig til med. Gid det snart maatte blive Nat igen; det er den anden Nat jeg tilbringer her.

Tankerne ville ikke længere lystre mig. I Sol- og Feberheden ser jeg underlige, store, stygge Blomster vokse op omkring mig. Lugten af dem gør mig ør, og jeg taber Bevidstheden.

Længe maa jeg have sovet, ti da jeg vaagnede, var det dyb Nat. Ellers alt som før. Saarene vedblive at gøre ondt og ved Siden af mig ligger min Nabo stor og ubevægelig stille.

Jeg kan ikke lade være med at tænke paa ham. Har jeg virkelig kastet alt, hvad der var mit Hjærte dyrebart, over Bord og deltaget i det lange fjærne Felttog med dets uafladelige Tryk af daarlig Forplejning, Nattevaagen, Hede, Kulde og Kamp, som endte med, at jeg kom til at ligge her og vaande mig, ene og alene for at tage Livet af denne min ulykkelige Sidekammerat! Den eneste Gavn, jeg har gjort, er jo, at jeg har slaaet ham ihjel.

Det er mig, der har slaaet et Menneske ihjel.

Den Gang jeg besluttede mig til at tage med som Frivillig, gjorde Moder og Mascha ingen Indvendinger, skøndt de ærgrede mig ved fra Tid til anden at græde. Blændet og baaret af Ideen saa' jeg fra min Højde ned paa deres Kvindegraad og lod dem føle min Overlegenhed. Det var al den Tak, de fik, og det var Synd.

Men det lader sig nu ikke gøre godt igen.

I et ganske andet Lys stillede mit Heltemod sig for adskillige af mine bekendte. »Drager du nu paa Korstog i det

nittende Aarhundrede?« spurgte en af dem. En anden raadede mig i Betragtning af mine svage Ben til hellere at tage med i Egenskab af Tyrtæus. Hvor kan Folk drive Spot med den Slags Ting, naar man alle Vegne baade taler og skriver saa meget om Fædrelandskærlighed, Forsvar af de undertrykkede og Selvopofrelse for den gode Sag. Det ene modsiger jo det andet. Men nogen Ret havde de alligevel.

Saa rejste jeg ned til Kischinew. Der blev jeg forsynet med Mundering og Ammunition og marscherede videre mod Syd sammen med Tusender og atter Tusender, af hvilke maaske alt i alt et Par Snese Mennesker godvilligt gik med, som jeg gjorde det. De andre vare sagtens hellere blevne hjemme, om de ellers havde faaet Lov dertil. Ikke desto mindre gik de med lige saa ufortrødent som vi, de tænkende, »de bevidste«; de vare meget mindre ømskindede og fordringsfulde end vi og sloges i ethvert Tilfælde lige saa godt som vi, om ikke bedre. Men om nogen gav dem Lov dertil, skulde de straks kaste Geværet til den ene Side og Tornysteret til den anden og skynde sig hjem det bedste, de kunde.

Der kom et koldt Træk af Morgenluft. Buskene rørte sig derved, en søvndrukken Fugl fløj op og satte sig ned igen; ovenfor begyndte Stjærnerne at blegne, Himlens mørkeblaa Farvetone gled over i Perlegraat med Strimer af lange tynde Fjerskyer. Lavt hen over Græsset dampede Taagen. Det er den tredje Dag af min Kamp for Livet — eller Døden.

Den tredje! Hvor mange mon der er tilbage? Meget længe kan det umuligt vare. Jeg er altfor svag; jeg kan ikke engang mere flytte mig et Par Skridt bort fra Liget. Inden ret længe kommer jeg til at se ud ligesom han, og den ene har ikke noget at lade den anden høre.

Jeg vil drikke mig en Slurk Vand; tre Gange om Dagen vil jeg drikke, Morgen, Middag og Aften.

Der staar Solen op. Dens umaadelige Skive, ulige gennemskaaret af et Par strittende Grene i Busken foran mig, er glødende hed og rød som Blod. I Dag maa det blive meget varmt. O min Nabo, min Nabo, hvordan skal det gaa med dig; du er allerede skrækkelig, som du er!

Ja, han var skrækkelig. Haarene begyndte at falde ud af Hovedbunden paa ham, og Huden paa hans opsvulmede Ansigt

havde slaaet en Sprække under det ene Øre; Orme myldrede ud deraf. Benene vare dunsede op under Skafterne af de lange Støvler, og etsteds ovenover den ene Strop skød store graablaa Blærer frem. Hele hans Krop er buldnet ud næsten til det dobbelte. Hvad skal det blive til, naar Solen begynder at brænde?

At ligge saa nær ved ham er ikke til at holde ud. Jeg er nødt til at flytte mig, hvad det saa skal gælde. Løfte den ene Arm, tage Proppen af Flasken og helde Vand i Munden paa mig selv kan jeg nok endnu, men at bringe hele mit tunge, ubevægelige Legeme hen paa et andet Sted er kun muligt, om Vorherre selv hjælper mig dermed. Lige meget, jeg vil ikke tabe Modet men begynde derpaa; et halvt Skridt i Timen maa jeg kunne overkomme at krybe.

Hele Morgenstunden gaar hen med dette Arbejde. Det gør meget ondt, men hvad har det at betyde? Jeg kan ikke mere huske, hvad det vil sige at være fri for Smerte, og det falder mig vanskeligt at sætte mig ind i et sundt Menneskes Stilling. Jeg er bleven vant til og fortrolig med, at det skal gøre ondt. I Løbet af Morgenen og Formiddagen krøb jeg en to tre Favne afvejen og befandt mig omtrent paa min forrige Plads. Men ikke længe nød jeg godt af den friske Luft, om der ellers kan være tale om frisk Luft i seks Skridts Afstand fra et forraadnende Lig. Vinden vendte sig og drev atter Stanken ind paa mig med en saadan Styrke, at jeg laa i en uafladelig Kvalme. Min tomme Mave vendte sig, uden at blive lettet for andet end lidt Galde; den vred sig i de pinligste Krampetrækninger, som om alle Indvolde vilde rive sig ud af mig. Og den tykke, tunge, stankfyldte Luft vedbliver at flyde ind omkring mig.

Der tabte jeg mit sidste Mod og laa længe og græd.

Mat, saa jeg ikke kunde røre en Finger, og med en uklar Følelse af en tynd bitter Skorpe over det indvendige af min Hals og mine Næsebor havde jeg omtrent allerede tabt Bevidstheden. Med ét — — men er det ikke en Feberdrøm? Det synes mig — nej, det kan ikke være muligt. Jo, det er Lyden af Stemmer! Hestetrampen og Menneskestemmer. Jeg havde nær forsøgt paa at skrige, men tog mig straks deri. Hvad om det er Tyrkere! Hvad saa? Saa flaa de maaske Huden af mig eller tænder Ild op under mit gennemskudte Ben. De have endnu mange andre

Maader at pine Mennesker paa; de ere opfindsomme. I Sammenligning dermed er det en Salighed at maatte ligge i Fred og dø sin egen Død. Men hvis det er mine Folk, hvor jeg hører til? Fordømte, forbandede Buske! Ikke et Glimt kan jeg se igennem dem! Kun helt nede ved Jorden er der en Aabning mellem Grenene, gennem hvilken Marken nedenfor Skraaningen kommer frem. Der maa ogsaa den Bæk være, af hvilken vi drak, inden vi tog Bakkeskraaningen med Storm. Bækken selv kan man ikke se herfra, men et Stykke af den murede Bro over den er synlig. De maa nødvendigvis ride over Broen. Deres Stemmer lyde svagere; jeg kan ikke skelne, hvad Sprog det er, de tale; min Hørelse begynder ogsaa at svigte mig. Gode Gud, giv, at det maa være mine egne. Saa vil jeg raabe til dem, naar de kommer tilsyne nede ved Broen. Men hvorfor ere de saa længe om at naa derhen? Utaalmodigheden bringer mig endogsaa til ganske at glemme den kvælende Liglugt, som stadigt er i Tiltagende.

Der komme de. Blaa Uniformer med røde Opslag og lange sorte Lanser. Det er Kosakker; der er over et halvt Hundrede. Foran dem med et Kors af Guld broderet paa Huen rider en ung Officer. Han vender sig om i Sadlen og kommanderer:

Skarpt Trav! Marsch!

Hjælp, hjælp for Guds Skyld. Vent, Kammerater, vent og og tag mig med, hjælp, hjælp!

Men Hestetrampen og Klirren af Vaaben overdøver min Stønnen. De hørte ingenting.

O, jeg ulykkelige! I min Fortvivlelse trykker jeg Ansigtet ned mod Jorden og hulker. Flasken vælter for mig, og Vandet, min eneste Trøst, min Redning og mit Liv, løber ud deraf, men jeg mærker det ikke, før der kun er en lille Smule tilbage paa Bunden; det øvrige er allerede slugt af den tørre Jord.

Jeg vil hverken for mig selv eller andre udmale den Følelse af forstenende Elendighed og Gru, som nu overfaldt mig. Helt uden Bevægelse ligger jeg med Ansigtet ned mod Jorden og Øjnene lukkede. Vinden vender sig flere Gange i Løbet af Dagen fører snart et Pust frisk Luft, snart en Strøm af Stank ind over mig. Den Dag blev min Nabo skrækkeligere end nogen ævner at beskrive. En Gang, da jeg uvilkaarligt lukkede Øjnene op og saa paa ham, kom jeg til at ryste over hele Kroppen. Han havde intet Ansigt mere; det. var raadnet af og faldet fra Knoglerne. Et rædselsfuldt Smil af Menneskeben, Evighedens Smil, viste sig

for mig med et saa gruopvækkende familiært Udtryk, som jeg aldrig havde tænkt mig muligt, hvor mange Gange jeg end har haft en Hjærneskal mellem Hænderne og studeret den. Dette Skelet i Uniform med blanke Knapper slog mig lam af Forfærdelse. »Det er Krigen«, tænkte jeg. »Han derhenne er dens Sindbillede«.

Og Solen brænder og bager mere og mere ubarmhjærtigt. Huden paa mit Ansigt og mine Hænder er for længe siden begyndt at skalle af. Det Vand, der var tilbage i Flasken, har jeg drukket altsammen. Tørsten pinte mig saa ulideligt, at da jeg vilde helde et Par Draaber Vand paa min Tunge, kom jeg til at synke det alt paa én Gang. Hvor kunde jeg ogsaa være saa fortvivlet dum ikke at kalde paa Kosakkerne, da de red forbi Buskene. Selv om det havde været Tyrkere, kunde jeg dog aldrig andet end have vundet derved; de havde gjort det af med mig i en Time eller højst to, men her faar det ingen Ende med, hvad jeg skal døje, til jeg en Gang om lang, lang Tid slipper af med Livet. Stakkels lille Moder derhjemme. Stakkels, stakkels Moder. Naar du hører, at jeg aldrig kommer igen, river du dine graa Haar ud og løber Panden imod Væggen og forbander dit eget Liv og hele den Verden, som ikke kan forliges men fører Krig og plager Mennesker ihjel.

Kunde jeg endda være vis paa, at hverken du eller Mascha fik hele Sandheden at vide, saa skulde jeg ikke klage for min egen Skyld. Værre, end det nu er, kan det aldrig blive.

Der ser jeg igjen den lille Hund, som var bleven kørt over paa Gaden. Politibetjænten slog den med Hovedet ind mod Muren og kastede den over et Plankeværk ind i en Have. Men den var levende endnu og laa og pintes hele Dagen til ud paa Aftenen. Saa har jeg det alligevel meget haardere end den. Idag er det den tredje Dag; saa kommer den fjærde, den femte, den sjette. Kunde du ikke være naadig, Død, og tage mig snart!

Nej, den vil ikke, den lader mig ligge alene under denne hjærteløse Sol, som hidser min Tørst til Raseri og bringer Liget derhenne til at forgive mig. Det stinkende Legeme har aldeles løst sig op; Myriader af Orme falde ud deraf og vrimle om paa Jorden til alle Sider. Naar han snart er helt ædt op, saa der ikke er andet end Benraden og Uniformen tilbage, kommer Turen til mig. Saadan kommer ogsaa jeg til at se ud.

Dagen gaar og Natten gaar. Der er ingen Forandring. Morgenen bryder frem. Der er ingen Forandring. Og Dagen begynder igen at gaa, men Tørsten plager mig ikke saa stærkt,

og det er blevet koldere; jeg føler og forstaar næsten intet mere. Kun suser det for Ørerne af mig, eller det suser i Buskene ovenover, ligesom om de talte sagte sammen. »Nu dør du, dør du, dør du,« hviske de. »Her er du ikke til at finde, ikke til at finde« svare Buskene fra den modsatte Side.

»Her er de ikke til at finde, før man falder over dem« siger en stærk Stemme i min umiddelbare Nærhed.

Det giver et Sæt i mig, og jeg gør en Anstrængelse for at komme til Bevidsthed. Ud fra en af Buskene betragter mig med godmodige blaa Øjne min egen Underkorporal Dimìtrien.

»Hejda der med Spaderne« raaber han, »her ligger endnu to, en af vore og en af deres.«

»Ingen Spade, jeg vil ikke begraves, jeg er ikke død« forsøger jeg at sige, men kun et svagt Suk arbejder sig frem af min sammenbidte Mund.

»Ih, du vor Moder og Dronning i Himlen! Der er Liv i ham endnu! Galkin, kom med en Bærebør! Spiridònow, kyl Spaden ad Helvede til og løb efter Peter Iwànitsch. Det er vor egen bàrin, den frivillige Herre. Galkin! Kan du komme med Bærebøren, som jeg siger dig, forbandede utætte Brændevinsanker, eller den onde skal dunke dig i dine Ribben og lette dig paa det Sted, hvor du er tungest!

Der bliver heldt noget i Munden paa mig, Vand og endnu noget andet. Derefter forsvinder alt i Mørke.

Bærebøren vugger sagte og gynger. Denne afmaalte Bevægelse dysser mig ind. Snart vaagner jeg for et Øjeblik, snart falder jeg atter hen. Jeg føler ingen Smerte i Saaret, som nu er forbundet; tvært imod en ubeskrivelig Følelse af Lettelse og Velvære breder sig som en Strøm ud over hele mit Legeme.

»Holdt! Lad synke! Ambulance fjærde Skifte, paa Plads. Tag fat. Løft!« —

Det er Peter Iwànowitsch, som kommanderer, vor Lasarethofficer, en høj mager Mand med et Hjærte af det pureste Guld. Saa høj er han, at jeg, naar jeg lukker Øjnene op, hele Tiden ser hans Hovede, Skjæg og Skuldre over mig og i Linje med mig, uagtet Bærebøren hviler paa Skuldrene af fire dygtige Soldater.

»Peter Iwànowitsch«! kalder jeg sagte.

»Hvad godt, min Fa'er? Hvordan gaar det?« —

Og Peter Iwànowitsch bøjer sig helt ned over mig. »Peter Iwànowitsch! Hvad sagde Doktoren om mig? Dør jeg snart?«

»Ih, hvorfor i Alverden skulde De dø? Hvor finder De paa den Passiar? Saadan en Lykkens Yndling! Der er ingenting slaaet itu indeni Benet paa Dem, hverken Knokler eller Pulsaare. Men hvormed holdt De Livet oppe de halvfjærde Døgn; hvad levede De af?« —

»Ingenting.« —

»Drak De heller ikke noget?« —

»Jo, jeg drak Vand, men nu kan jeg næsten ikke tale mere« —

»Forstaar sig, forstaar sig, lille Ven. Sov bare, og Vorherre være med Dem.« —

Saa sov jeg trygt og længe.

Da jeg vaagnede igen, laa jeg paa Divisionslasarethet. Ved min Sæng staa to yngre Feltlæger i Uniform, en barmhjærtig Søster og en graaskægget Herre i sort Frakke og Guldbriller. Han lægger min saarede Fod til Rette og bemærker derpaa til de omstaaende, medens han vasker sine blodige Hænder i et Vandfad, som den ene af Lægerne i Uniform selv tager fra Feltskæren og ærbødigt holder for ham:

»Ja, har han ikke faaet Pyæmi endnu, saa bliver det sagtens heller ikke dertil. Alligevel,« tilføjer han henvendende sig til den barmhjærtige Søster, »gælder det om at være forsigtig efter Operationen. De er maaske saa elskværdig at sørge for at holde Drainagen godt aaben, hver Gang De skifter Forbindingen.«

Og bemærkende, at jeg har lukket Øjnene op og er ved Bevidsthed, siger han:

»Naa, min gode Mand, lig nu bravt stille. Det kan De sandt for Herren sige, at De kom godt fra.« —

Fra Russisk ved

THOR LANGE.

Forfatnings-Ændringerne i Frankrig og England.

Ikke faa af Europas Stater have i de sidste Aar vedtaget vigtige Ændringer i deres Forfatningsforhold, og det vil formentlig ikke være uden Interesse at sammenstille disse, fordi de alle — om end hver paa sin Maade — betegne Fremskridt i demokratisk Retning. Enhver, som nærer den Opfattelse, at der jævnsides med de enkelte Folks nationale Udvikling gaar en fælles europæisk Strømning, maa derfor nødvendigvis faa det Indtryk, at Europas Fællesudvikling nu gaar henimod Demokratiet, og at det derfor er et taabeligt og forfængeligt Haab, naar et lille Mindretal her hjemme smigrer sig med at kunne lede Strømmen i anden Retning. Det vil langt snarere ved sin fortsatte Modstand bringe det dertil, at den opdæmmede Strøm en Gang bryder igennem og da ved et heftigt Løb søger at indhente, hvad der i saa lang Tid er blevet forsømt.

Erfaringerne fra Norge tyde stærkt herpaa. Her havde det konservative Parti, skønt det ved hvert nyt Valg til Stortinget saa' sine Repræsentanters Tal formindsket og sine Modstandere iblandt Vælgerne forøges, og skønt dets Styrke i Tinget alene hvilede paa den Begunstigelse, Grundloven har givet Købstæderne[1]), dog haardnakket stemmet sig imod Forlangendet om, at Statsraaderne skulde have Adgang til Stortingets Forhandlinger og altsaa mundtlig udveksle Meninger med Folkets kaarne Mænd — en Reform, for hvilken det selv i en tidligere Tid havde ført Ordet. Det veg ikke tilbage, da Tingets Flertal ved sin »niende Juni-Beslutning« 1880 i Strid med det kongelige Veto erklærede Grundlovs-Ændringen for vedtagen; det agtede ikke paa, at Vælgerne 1882 paany gav Modpartiet Medhold, ja endog gav det

[1]) De norske Byer have en Tredjedel af Repræsentanterne i Stortinget, men omfatte kun en Femtedel af Befolkningen.

en hidtil ukendt Overvægt; det trodsede endnu, da Rigsretten havde fældet én for én de Ministre, som havde fraraadet Kongen at give efter, og vovede at pukke paa den væbnede Magt og Hjælp fra Sverige. Men da Flertallet ikke lod sig kyse af slige Trusler, men lige saa haardnakket holdt fast ved sin Ret, og da Kongen tilsidst — ligesom andre Konger før ham, saaledes Kongen af Baiern 1858 og Kejser-Kongen af Ungarn 1867 — besluttede at ville »have Fred med sit Folk«, selv med Opgivelse af sin personlige Opfattelse, fik Norge 1884 med ét Slag ikke alene den omtvistede Grundlovs-Ændring, Statsraadernes Adgang til Stortingets Møder, men ogsaa, hvad der stod som det fjærnere Maal, Statsraadernes Udvælgelse ud af Stortingets Flertal og dermed Optagelsen af det parlamentariske System, samt endelig en væsentlig Udvidelse af Valgretten[1]), altsaa i Sandhed »en ny Statsskik«. I den sidste Stortings-Samling er Landets Hærvæsen blevet ordnet paa et nyt Grundlag; i Aar eller næste Aar vil vistnok Spørgsmaalet om Retsplejens Omdannelse med Offentlighed, Mundlighed og Nævninger komme til Afgørelse; ligeledes er der gjort Skridt til en ny Ordning af Folkeskolevæsenet, og flere Kirkereformer staa i Baggrunden. Med andre Ord, den nye Statsskik synes snart at skulle følges af en ny »Folkeskik«, og Valgene i Fjor Sommer have tilstrækkelig tydelig givet til Kende, at Vælgernes Flertal billiger denne hele Udvikling. Alt dette er Frugten af Højrepartiets taabelige Tro paa at kunne ved sin Overvægt i de højere Samfundsklasser standse Strømningen i Folkets store Flertal.

Der er ingen Nødvendighed for her at gaa dybere ind paa disse Forhold, der maa regnes at være vore Læsere i Almindelighed tilstrækkelig vel bekendte. Lige saa lidt skulle vi dvæle udførlig ved de tvende Valgreformer, som i Aaret 1882 vedtoges i Italien og Østerrig, skønt den første forøgede Vælgertallet[2]) til det tredobbelte og stillede Italien, der før stod jævnsides med Holland og Belgien som et Land med meget indskrænket Valgret (en Vælger for hver 45 Mennesker), paa lige Trin med Sverige.

[1]) Hvor stort Vælgertallet er blevet, vides endnu ikke, da den, der vil vælge, ikke alene skal opfylde Valgrets-Vilkaarene, men ogsaa aflægge Ed paa Konstitutionen. 1876 havde 135,700 Adgang til Valgret, men kun 84,333 vare virkelige Vælgere; 1882 steg Tallet paa disse til 99,554. Ved Grundlovsbestemmelsen af 4de Juli 1884 regnedes ialt 180,000 at ville faa Valgret.

[2]) 1876 var Vælgertallet kun 628,000.

Den anden har vistnok langt fra været saa indgribende, men har dog allerede vist sine Virkninger i flere af de tysk-slaviske Landskaber, idet Slaverne, som udgøre Hovedmassen af de lavere Klasser, have vundet Fremgang i mange Kredse og fortrinsvis i Mæhren og Schlesien, hvor Tyskerne hidtil have haft afgjort Overvægt.

Derimod fortjæne Forfatnings-Ændringerne i Frankrig og England 1884—85 den allerstørste Opmærksomhed, dels fordi disse to Lande vedblivende ere Europas tonegivende Stater, selv om den tyske Rigskansler mulig tiltror sig at have skaffet sin Hersker en lignende Forrang iblandt Fyrsterne som den, de tyske Kejsere havde i Middelalderen; dels fordi selve Reformerne gribe dybt ind i de paagældende Landes Statsforhold og fastslaa store, ja til Dels nye Grundsætninger.

Naar vi her tale om Forfatnings-Ændringer i Frankrig, forstaa vi ikke dermed alene den egentlige Forfatningslov, som blev vedtagen i Sommeren 1884 (13de Avgust) af den forenede Nationalforsamling, men ogsaa den derpaa hvilende Lov om Omdannelse af Senatet, som først blev vedtagen i December, og endelig Indførelsen af Listeafstemning til Deputeretkammeret, der vel ikke formelt er en Ændring i Forfatningen, men utvivlsomt vil gribe fuldt saa dybt ind i det offentlige Liv som nogen af de andre. Det var i Februar 1875, at Grundtrækkene til Frankrigs nugældende republikanske Statsordning fastsloges, men først i Avgust udkom den organiske Lov om Valget af Senatorer, og i November fulgte den tilsvarende Lov om Valg af Deputerede. Der er saaledes ikke hengaaet ti Aar, inden Grundlaget saavel for Senatets som for Deputeretkammerets Sammensætning er blevet helt anderledes, og desuden er der vedtaget et Par andre Ændringer, der visselig langt fra have en saadan Betydning, men som dog rokke ved Bestemmelser, paa hvilke der i sin Tid lagdes største Vægt. Man kan deraf lære, hvor liden Fasthed der er i en Grundlov, naar den er kommen i Stand ikke som en Frugt af en lang Tids politiske Udvikling eller som et ærligt Forlig mellem modstridende Retninger, men ved et enkelt politisk Partis — eller som i Frankrig nogle tilfældig forenede Partiers — Misbrug af en øjeblikkelig Overvægt og andre dem gunstige Tidsforhold. Det var jo kun med én Stemmes Overtal (353 mod 352), at Republiken blev slaaet fast ved den første Afstemning 30te Januar 1875 — en ejendommelig Straf for de forenede Monarkister, der i Efteraaret 1873 truede med at genindføre Kongedømmet, saafremt de kunde faa én

Stemmes Overtal derfor — og først da det saaledes blev klart, at den politiske Vægtskaal hældede til denne Side, gik enkelte tvivlraadige og senere hele det orleanistiske Parti over til Sejerherrerne og gennemførte Forfatningen. Men dette skete rigtignok med Tilføjelse af Bestemmelser, som afgjort stred imod Republikanernes Ønsker, og med den Bagtanke, at det nok skulde lykkes at skaffe Monarkisterne Overvægten selv under de republikanske Former og saaledes holde en Udvej aaben til Kongedømmet.

Intet Under, at Republikanerne ikke ret vilde vedkende sig den givne Grundlov, og at Spørgsmaalet om dens Ændring i Grunden har staaet paa Dagsordenen, lige siden de i Januar 1879 havde vundet Flertal ogsaa i Senatet (i Deputeretkammeret havde de fra første Færd raadet over to Tredjedele af Pladserne) og som Følge deraf havde faaet en Præsident for Republiken, der var denne oprigtig hengiven og ikke, som hans Forgænger, personlig fjendsk imod den Statsordning, han var sat til at værge. Foreløbig nøjedes man med at foretage en enkelt Rettelse i Forfatningen, idet man forlagde Præsidentens og Kamrenes — men ikke den forenede Nationalforsamlings — Sæde fra Versailles til Paris (ved Lov af 21de Juni 1879). Dette var jo i og for sig den naturligste Ordning, især da alle Ministerierne og de andre overordnede Forvaltningsmyndigheder stadig havde haft deres Sæde i Hovedstaden, og da selv Flertallet af Nationalforsamlingens Medlemmer lige siden 1871 havde Bopæl her og daglig ad Jærnbanen tog ud til Møderne i Versailles. Den paagældende Forfatningsbestemmelse var derfor kun et Vidnesbyrd om Monarkisternes Uvilje imod Paris, og fremgik ikke af nogen alvorlig Beslutning om at holde Regeringen og Folkets Repræsentation uden for Hovedstadens umiddelbare Indflydelse, saaledes som man har gjort i Nordamerika, baade med Hensyn til Unionens Præsident, Ministerium og Kongres, og i de fleste enkelte Stater, hvis Guvernører og lovgivende Forsamlinger ikke have Sæde i de store Stæder. Ændringen blev derfor ogsaa vedtagen med stort Overtal og synes at have vundet almindelig Billigelse.

Siden gjordes der gentagne Gange Henstillinger om videre Ændringer, men intet af disse Tilløb til et Gennemsyn af Forfatningen, end ikke Gambettas i Januar 1882, havde Held med sig, før end Ministeriet Ferry i Foraaret 1884 tog Sagen i sin Haand og foreslog et Gennemsyn af visse enkelte Paragrafer. Forgæves gjorde det radikale Parti gældende, at Gennemsynet burde ud-

strække sig til hele Forfatningen, og at Nationalforsamlingen, naar den først kom sammen, var den rette Indehaver af Folkets hele suveræne Myndighed. Ferry holdt fast paa, at den ikke kunde inddrage under sig andre Paragrafer end saadanne, som begge Kamre hver for sig havde givet Samtykke til, og han satte sin Opfattelse igennem. Man skulde derefter have ventet, at Nationalforsamlingens Forhandlinger nærmest vare blevne en Formsag; men dette var ingenlunde Tilfældet. Den holdt fra 4de til 13de Avgust 9 lange Møder, jævnlig afbrudte af stormende, ja ligefrem usømmelige Optrin, som man har ondt ved at forklare sig, naar man alene ser hen til de Forslag, som gav Anledning dertil. Det var derfor slet ingen daarlig Vittighed, som et af de franske Blade fremførte, at ligesom Spartanerne i Oldtiden lod Trælle beruse sig, for at deres egne Børn kunde lære at faa Afsky for Drukkenskab, saaledes havde Minister Ferry som en god Familjefader ladet Nationalforsamlingen komme sammen for at vænne sine Landsmænd af med stadig at stille Forlangender om nye Grundlovsændringer og for at lære dem at nøjes med den Statsordning, som var slaaet fast, og at bruge den, som den er, med dens Svagheder og Brøst. Der er jo ogsaa utvivlsomt noget usundt i denne urolige Lyst til Forandringer, der synes at være det franske Folks Arvelod fra dets keltiske Stammefædre — allerede Cæsar taler om Gallernes »Higen efter nye Indretninger« —, og det kan kun virke uheldigt paa det offentlige Livs Udvikling, naar man straks efter at have faaet en Forfatning vedtagen og sat i Virksomhed rejser Spørgsmaalet om dens Ændring og saaledes baade kalder den gamle Strid paany til Live og drager Folkets Sind og Tanker bort fra det egentlige og mere frugtbringende Lovgivnings-Arbejde. Man maa derfor ogsaa haabe, at Nationalforsamlingen 1884 vil virke tilstrækkelig afskrækkende, saa at man ikke saa snart igen indkalder en saadan, og at Partierne nu ville slaa sig til Taals, efter at baade Senatet og Deputeretkammeret have faaet nye Grundlag for deres Sammensætning.

Hvorpaa gik Grundlovs-Gennemsynet ud? For det første vedtoges, at der i Tilfælde af Deputeretkammerets Opløsning kun maa hengaa 2 Maaneder (hidtil 3) mellem Opløsningen og de nye Valg, og kun 10 Dage mellem Valgenes Afslutning og Kamrenes Indkaldelse. 1877 hengik derimod 24 Dage, og Ministeriet Broglie opnaaede saaledes en Forlængelse af sin Tilværelse med 6 Uger

ud over, hvad der i Fremtiden vil være muligt under lignende Forhold. Man vilde desuden sikre sig imod en sindrig Lovfortolkning, der netop blev fremsat 1877, og hvorefter Regeringen nok skulde »sammenkalde« (*convoquer*), men ikke »samle« (*reunir*) Vælgerne inden de 3 Maaneder. Denne Bestemmelse havde et rent praktisk Formaal og kunde hverken fremkalde lang Forhandling eller alvorlig Modstand: ikkun 139 Monarkister stemte imod, medens en Mængde radikale Republikanere afholdt sig fra Stemmegivning, fordi de slet ikke ville finde sig i, at Præsidenten og Senatet i Fællesskab skulle kunne opløse Deputeretkammeret, der for dem staar som det rette Udtryk for Folkets Vilje og derfor bør være sikret imod et saadant Indgreb fra de andre Statsmagter. At Opløsningen kun skal tjæne til at skaffe Vished for, hvad der virkelig er Folkets Vilje, bryde de sig ikke om.

Næst efter denne Bestemmelse var der to, der nærmest kunde betegnes som politiske Demonstrationer, den ene rettet imod det klerikale Parti, den anden imod de tre monarkistiske Grupper. Ved den ene ophævedes det hidtil gældende Paabud om, at der første Søndag efter Kamrenes Sammenkomst i alle katolske og protestantiske Kirker skal opsendes »Bønner til Gud for at nedkalde hans Hjælp over Kamrenes Arbejde«. Vi kunne vanskelig forstaa, at en saadan Bestemmelse er bleven optaget i en Grundlov, og der er heller ingen Tvivl om, at den fra første Færd kun er bleven indsat paa Dril, fordi Monarkisterne, som ikke havde kunnet hindre selve Republikens Indførelse, dog vilde vise Republikanerne, hvor stærke de endnu vare, ved at paanøde dem en saadan Ordning. Men paa den anden Side skulde man synes, at det ikke var Umagen værdt at gøre et stort Numer ud deraf, og at det havde været bedre at følge det gamle latinske Raad *„qvieta non movere“* (man skal ikke oprøre rolige Vande). Der vaktes nemlig en stærk Storm, og de heftigste Bebrejdelser udslyngedes imod Flertallet og Ministeriet, som vilde skyde Gud til Side og afskaffe Religionen, skønt det oplystes, at ingen saadan Regel gjaldt under Restaurationen og Julikongedømmet, ej heller var optagen i nogen tidligere fransk Forfatning. Da Forslaget var vedtaget med 520 Stemmer imod 180 — disse angive altsaa det klerikale Partis Styrke — foreslog et Medlem af dette, at der skulde aabnes Underhandlinger med Paven om at ophæve den Bestemmelse i Konkordatet, hvorved det paalægges Præsteskabet at bede for Republiken; ti det var jo aabenbart, at den ikke

brød sig om Guds Beskyttelse. Forslaget var selvfølgelig kun et nyt Drilleri og blev straks afvist.

Den anden Demonstration var rettet imod alle Monarkisterne, idet Nationalforsamlingen med 602 Stemmer imod 165 vedtog, at ved et fremtidigt Gennemsyn af Forfatningen kunde selve den republikanske Statsform ikke komme under Drøftelse. Den skal altsaa for Eftertiden regnes for hævet over enhver Tvivl. Hermed udslettedes et andet Minde om Monarkisternes Indflydelse i Aaret 1875, da det udtrykkelig sloges fast, at efter Udløbet af Mac Mahons syv Aars Styrelse (»Septennatet«) skulde det staa Nationalforsamlingen frit at rejse Spørgsmaalet, om Frankrig vedblivende skulde være Republik eller ej. Forslaget saarede derfor alle Monarkisterne dybt og blev skarpt angrebet saa vel af Orleanisternes Ordfører Bocher som af den stridbare Biskop Freppel, Dupanloups rette Arvtager som det ultramontane Præsteskabs Ordfører, der højtidelig erklærede Greven af Paris for »Huset Frankrigs« rette Hoved og Greven af Chambords lovlige Arving — en Opfattelse, som dog møder alvorlig Modsigelse hos den sidst nævnte Prætendents nærmeste Tilhængere. Det er værd at sammenstille Afstemningen[1] over dette Forslag med den ovennævnte, ti det fremgaar deraf, at ikke alle, som stemte imod Ophøret af de offentlige Bønner, ogsaa vare Monarkister.

I og for sig har Bestemmelsen kun symbolsk Betydning, som om man ikke alene vilde lukke Døren for et nyt Monarki, men ogsaa sætte Slaa og Bolt for. I Virkeligheden er den derimod aldeles overflødig. Der synes jo ikke at være mindste Udsigt til, at der i en nærmere Fremtid skulde indtræde et Omslag i det franske Folks Stemning til bedste enten for Konge- eller Kejserdømmet, og det kan næppe heller tænkes, saa længe der er Splid imellem to Grupper Napoleonister — en, som holder paa Prins Napoleon og det »liberale« Kejserdømme, og en, som hylder hans Søn, Prins Victor som det »autoritære« Kejserdømmes opgaaende Sol — og saa længe paa den anden Side de ivrige Legitimister nægte at godkende den orleans'ske Linje som arveberettiget og foretrække en Ætling af den spanske Don Carlos. Men skulde der en Gang i Tidens Løb foregaa et saadant Omslag, vil selvfølgelig hverken en eventuel Nationalforsamling betænke sig paa at erklære sig for suveræn og tilbagekalde den nysnævnte Beslutning, eller en Prætendent, der kan gøre sig til Herre ved Opstand eller Statskoup, føle sig hæmmet derved. Ikke des mindre

vakte Forslaget stor Forbitrelse i Sindene, og en væsentlig Del af de voldsomme Optrin maa netop tilskrives de to Bestemmelser, der, uden at have noget praktisk Maal, kun virkede som Udæskninger til Mindretallet.

Dettes fortsatte Modstand havde dog den Eftervirkning, at den neddrog en Straf over det, idet Regeringen og Udvalget enedes om at tiltræde et Forslag af Andrieux, som vel var blevet fremsat i Deputeretkammeret under de foreløbige Forhandlinger, men ikke optaget i den Aftale, der blev truffen mellem Kamrene om Æmnerne for Nationalforsamlingens Drøftelse. Det gik ud paa at forbyde, at noget Medlem af de Huse, som tidligere have regeret Frankrig, kan vælges til Republikens Præsident; man vil ikke endnu en Gang ligesom i 1848 sætte Ræven til at vogte Gæs. Stærke Klager rettedes af Senatoren Baragnon imod Ministrene og Flertallet, fordi de heri afveg fra, hvad de ellers hele Tiden fastholdt, at Nationalforsamlingen kun maatte beslutte Ændringer, som i Forvejen vare billigede af Kamrene enkeltvis. Bestemmelsen blev ogsaa knyttet til en Paragraf i Forfatningslovene, hvortil den ikke naturlig hørte; ti den Paragraf, hvori den fornuftigvis passede, var ikke bleven medtaget mellem de Paragrafer, som skulde underkastes et Gennemsyn. Den vedtoges med næsten 600 Stemmer imod 153, og man fik saaledes et nyt Vidnesbyrd om, at de monarkistiske Partiers fulde Styrke knap udgjorde en Femtedel af den hele Forsamling. Der blev desuden stillet et videregaaende Forslag om at udelukke Prinserne fra ethvert offentligt Hverv eller Embede; men det passede ikke i Sammenhængen og fik kun et Par hundrede Stemmer for sig. Derimod er det senere taget til Følge i de tvende Valglove, og hverken til Senatet eller til Deputeretkammeret har nogen Prins fremtidig Valgbarhed. Da de desuden for et Par Aar siden fjærnedes fra de militære Kommandoposter, som de havde inde, og der næppe kan tænkes noget civilt eller diplomatisk Embede, som man passende vilde overgive en Prins, er i Virkeligheden Forslaget blevet fuldt gennemført, skønt det ikke formelt har faaet Plads i Forfatningen. Man kan gærne betegne det som uretfærdigt imod de paagældende Personer og lidet stemmende med Republikens almindelige Tolerance, men Erfaringen har lært Republikanerne at være mistænksomme imod Prinserne og ikke at fæste Lid til deres Forsikringer om politisk Uegennyttighed og om Troskab imod Landets lovlige Statsordning.

Hovedbestemmelsen i Forfatningsloven var dog den, hvorefter Paragraferne 1—7 i Loven af 24de Febr. 1875 om Senatets Ordning skulde miste deres Karakter af Forfatnings-Bestemmelser, saa at de for Fremtiden skulde kunne ændres ved en almindelig Lov, ligesom Tilfældet er med Hensyn til de Deputerede, om hvilke Forfatningen kun har fastsat, at de skulle vælges ved almindelig Valgret, uden at opgive noget om deres Talrighed eller Valgmaaden. I og for sig blev intet afgjort om Senatets fremtidige Ordning, skønt Regeringen selvfølgelig udviklede, hvad den agtede at foreslaa, og Nationalforsamlingen forkastede med stort Flertal Henstillinger om, at den selv skulde fastsætte Grundlaget, hvorved Senatet vilde miste sin Indflydelse paa den endelig Afgørelse. Der fremkom saaledes baade Forslag om at lade Senatorerne vælge ved almindelig Valgret, d. v. s. ved Listeafstemning departementsvis, eller ved Valgmænd, og om at indskrænke Valgbarheden til en Samling Notabler (Deputerede, Statsraader, Formænd for Departementsraad, høje Embedsmænd og Medlemmer af Institutet), ja endog om Senatets Afskaffelse, saa at der kun blev en enkelt Nationalforsamling. Ligeledes rejstes paany et Spørgsmaal, som allerede var fremsat i Deputeretkammeret, endog af Regeringen selv, men som Senatet med stor Bestemthed havde afvist; det gik nemlig ud paa at ophæve Senatets Indflydelse over Bevillinger, saa at det vel kunde gøre Henstillinger til Deputeretkammeret om Ændringer i Finansloven, men ikke modsætte sig det andet Kammers endelige Beslutninger. Det opnaaede dog knap to Femtedele af Stemmerne, men under Forhandlingerne om Finansloven i Fjor viste det sig, at Senatet i Virkeligheden bøjede sig for denne Tankegang, skønt det ikke formelt har villet godkende den[1]).

Ikke alene Senatets Stilling, men ogsaa Præsidentens blev der gjort Forsøg paa at ændre, ja Napoleonisten Dréolle stillede — dog vist nærmest for Spøg — Forslag om helt at afskaffe denne Værdighed. En anden Napoleonist Cuneo d'Ornano foreslog at overlade Folket umiddelbart at vælge Præsidenten, og skønt den nuværende Ordning, hvorefter Nationalforsamlingen foretager dette Valg, er et ubetinget Fremskridt i Sammenligning med Forfatningen af 1848, stemte dog ikke alene Monarkisterne, men ogsaa adskillige Republikanere herfor. Ligeledes samledes

[1]) Da Finansloven kom tilbage til Senatet, efterat Deputeretkammeret havde forkastet dets Ændringer, gav Senatet efter med 159 St. imod 98.

alle Ydrepartierne om et Forslag, sigtende til at afskaffe Præsidentens Ret til at foreslaa Deputeretkammerets Opløsning; selv Broglie og Fourtou, der i sin Tid (1877) greb til Opløsning som til det sidste Middel for at skaffe Monarkisterne Flertal, undsaa sig ikke ved nu at stemme derimod[1]. I det hele blev det klart under disse Forhandlinger, at Monarkisternes Stræben alene gaar ud paa at gøre den republikanske Ordning saa slet og usikker som mulig: derfor skaanede Republikanerne ved Omvalgene i Januar 1885 paa den ene Tredjedel af Senatorerne heller ikke en eneste Monarkist, som de vare i Stand til at fortrænge, og baade Broglie og Fourtou hørte til de saaledes udelukkede.

Med Forfatningslovens Vedtagelse var strængt taget ingen Afgørelse truffen; tilbage stod det jo at fastsætte Senatets nye Ordning, og den kom først i Stand efter alvorlig Strid i begge Kamre og ved gensidige Indrømmelser. Vel viste der sig snart at være Enighed om, at de 75 livsvarige Senatorer skulde afskaffes, eller rettere, at de nuværende, alt som de uddø, skulle afløses af andre, valgte paa 9 Aar ligesom de tre andre Fjerdedele af Senatets Medlemmer. Næsten alle Republikanerne mente nemlig, at livsvarige Hverv ikke passe til en demokratisk Statsordning — de fleste ønske derfor ogsaa at ophæve Dommernes Uafsættelighed — og de syntes rent at have glemt, at de alene skyldte de livsvarige Senatorer det store Mindretal, de havde i de tre første Aar (1876—78), og det Overtal, de vandt ved Omvalgene i Januar 1879. Derimod vilde baade Regeringen og Senatets Flertal beholde de 75 Pladser som en egen Afdeling, for at kunne give alskens Notabiliteter — ogsaa ikke-politiske — Adgang til Senatet; men imedens Regeringen vilde overdrage Valget til begge Kamrene i Forening, ønskede Senatet ligesom hidtil at foretage det alene. Deputeretkammerets Flertal vilde dog ikke indrømme Senatet en saadan Forret og vedtog tvært imod at fordele de 75 Pladser imellem de større Departementer, saa at alle de 300 Senatorer efterhaanden — d. v. s. eftersom de nuværende livsvarige dø bort — faa samme Oprindelse, og noget større Hensyn tages til Departementernes Folketal end før. Derpaa gik Senatet om end modstræbende ind, men modsatte sig haardnakket Forslag om at

---

[1]) Ligeledes stemte Legitimisterne, der ellers afsky Folkesuveræniteten, sammen med Napoleonister og radikale for at lade Forfatningen stadfæste ved almindelig Afstemning.

overdrage Valget umiddelbart til Vælgernes store Mængde og nødte paa dette Punkt det andet Kammer til Eftergivenhed[1]). For Fremtiden skulle ligesom hidtil Senatorerne vælges af Valgmænd, valgte af Kommuneraadene, samt af Departements- og Arrondissements-Raaderne; men medens hidtil hver Kommune uden Hensyn til sin Størrelse havde én Valgmand, skulle de fremtidig i Forhold til deres Folketal have fra 1 til 24 Valgmænd (Paris endog 30), og der bliver saaledes i alt lidt over 70,000 Valgmænd i Stedet for 45,000. De smaa Kommuner (der er i alt 36,000) beholde dog endnu den overvejende Indflydelse. Efter den nye Fordeling skulle de to største Departementer (Seine og Nord) vælge tilsammen 18 Senatorer; 10 Departementer vælge hver 5 og 12 hver 4, medens 52 vælge hver 3 og de 10 mindste hver 2: endelig vælge Distriktet Belfort, de tre algierske Departementer og de fire største Kolonier hver 1 af de sidste 8.

Efter at have gennemført Senatets Omdannelse og som første Frugt heraf ved de treaarige Fornyelsesvalg i Januar 1885 vundet et endnu større republikansk Overtal end hidtil, tog man fat paa en tilsvarende Omdannelse af Deputeretkammeret. Allerede 1875 havde Republikanerne i Nationalforsamlingen ivret for at beholde Listeafstemning — d. v. s. Valg departementsvis — som Grundlag for Deputeretkammeret ligesom i den gamle Nationalforsamling og Konventet, samt under Republiken 1848—51; men Monarkisterne, som da udgjorde Flertallet, foretrak Valg i Enkeltmands-Kredse som under Konge- og Kejserdømmet og saa' deri et bedre Værn for Mindretallene. 1882 rejste Gambetta Spørgsmaalet paany, og man antog da almindelig, at Listeafstemnings Indførelse vilde give et stort og ensartet republikansk Flertal og derved skaffe ham en utvivlsom Overvægt: hans Forslag mødte derfor Modstand fra flere Sider, og dets Forkastelse medførte hans Afgang som Førsteminister. Hvad Gambetta ikke havde formaaet, vovede Ferry nu at forsøge, og skønt han af andre Grunde fjærnedes fra Magten, inden Forslaget var endelig vedtaget, lykkedes det dog at gennemføre denne formentlig ægte republikansk Valgordning i begge Kamre. Den 16de Juni udkom Loven, og Deputeretkammeret skal derefter have 584 Medlemmer, hvoraf 6 vælges i Algérien og

[1]) Den 12te Novbr. 1884 kom Loven fra Senatet til Deputeretkammeret og vendte 5te Decbr. tilbage i ændret Skikkelse; tre Dage efter oversendtes den paany til Deputeretkammeret og vedtoges.

10 i Kolonierne. 58 Departementer vælge fra 3 til 6 Medlemmer, tilsammen 282; 26 vælge fra 7 til 12, tilsammen 226, hvorhos de to største Departementer Nord og Seine vælge henholdsvis 20 og 38, og det lille Distrikt Belfort 2. Der skal være en Deputeret for hver 70,000 Indbyggere, Udlændinge faregnede, men enhver overskydende Brøk skal give Departementet én Repræsentant endnu, og hvert Departement skal have mindst tre[1]). Ingen kan blive valgt ved første Afstemning, med mindre han har absolut Flertal af de afgivne Stemmer og desuden et Stemmetal, svarende til en Fjærdedel af den hele Vælgermængde; ved Omvalget afgør derimod simpelt Flertal. Dette er den eneste Indrømmelse, som gøres Mindretallene; at tilstaa dem det mindste Middel til at opnaa en nogenlunde forholdsmæssig Repræsentation, har der ikke været Tale om, endskønt Folket for Tiden er delt i flere Partier end nogensinde.

Den nye Valgordning, af hvilken Republikanerne havde ventet sig saa megen Nytte, har tvært imod tilføjet dem en stor Skuffelse; medens alle tidligere Valg, baade politiske, provinsielle og kommunale, lige siden 1871 havde været dem gunstige og givet dem en stadig voksende Magt i alskens repræsentative Forsamlinger, vandt de forenede Monarkister ved sidste Valg overordentlig Fremgang, takket være deres ypperlige Sammenhold og det republikanske Partis Spaltning i flere indbyrdes modstridende Grupper. Ialt valgtes der 382 Republikanerne og 202 Monarkister, deriblandt kun 50 rene Napoleonister, men mange, der hylde Monarkiet uden Hensyn til dets Form og Herskerhus[2]). I og for sig er det vistnok ingen Skade til, at Monarkisterne opnaa en anselig Repræsentation i Deputeretkammeret, eftersom de vitterlig udgøre et stort Mindretal i Folket, og da de næppe ville kunne enes om en fælles Optræden, saa snart de skulle forlade deres rent passive Modstand imod Republiken, ville de maaske snarere gøre den Gavn ved at øve en stadig Kritik over Flertallets Optræden og ved at hæmme altfor voldsomme Fremskridt, samt hjælpe til igen at fremkalde en Sammenslutning af alle Republikanerne lig den, der var til Stede i de farlige Aar 1873—78.

[1]) 5 Departementer vælge hver 3, 16—4, 19—5, 18—6, 6—7, 7—8, 8—9: 5 vælge 10—12. De 59 mindste Departementer vælge saaledes den ene Halvdel og de 28 største den anden.

[2]) Ved Omvalg efter Valgbreves Forkastelse vandt Republikanerne dog 18 Pladser, og udgøre altsaa 400 imod 184.

Det Held, Republikanerne havde haft ved alle de tidligere Valg, saa vel de rent politiske som de kommunale og departementale, havde aabenbart gjort dem overmodige, ret som om enhver Fare fra Modstandernes Side var overstaaet. Ogsaa har det skadet dem — netop under den nye Valgordning, hvorefter der stemmes departementsvis — at de efterhaanden have maattet afgive deres dygtigste og mest ansete Mænd til at udfylde Senatorpladserne, hvorfor de i mange Departementer kun have haft Mænd af ringere Værd eller i hvert Fald ringere Navn til Kandidater ved Deputeret-Valgene. Monarkisterne, som lidt efter lidt have set deres Repræsentanter uddrevne af de forskellige Forsamlinger, have derimod haft deres bedste Mænd til Raadighed ved de nye Valg. Skulde den alvorlige Lære, disse Valg have givet Republikanerne, ikke være tilstrækkelig til at indprænte dem Nødvendigheden af Enighed og Sammenhold i Kammeret, har heldigvis Forfatningen givet et Middel til at paakalde Folket selv imod dets Repræsentanter; og ligesom de livsvarige Senatorposter, der i sin Tid oprettedes som et Vaaben imod Republiken, tvært imod have tjænt den som et vigtigt Værn, saaledes kan den Ret, som Præsidenten og Senatet i Fællesskab have til at opløse Deputeretkammeret, og som i de »rettroende« Republikaneres Øjne er en Skamplet paa Forfatningen, muligvis engang hjælpe Republiken ud af alvorlige Farer, fremkaldte ved Modstanderes Intriger og altfor utaalmodige Venners Daarskaber.

(Sluttes).

Emil Elberling.

Fra Kunstakademiets alleræIdste Dage.

Det er almindelig bekendt, at den danske Kunstskole i sin allerspædeste Ungdom, hvor den, som alle andre spæde, netop trængte mest til Omhu og kærlig Pleje, maatte kæmpe med Armod og Elendighed, at det ikke var Regeringens, men Kunstnernes eget Initiativ, der, i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, kaldte den første svage Spire til Live, i det Ahlefeldtske Hus paa Hallandsaas, dér hvor nu Hôtel d'Angleterre staar, — at den i sin første Tid som et hjemløst og frændeløst og venneløst Barn flakkede om fra Sted til Sted: fra det Ahlefeldtske Hus til Maleren Krocks Værksted i det gamle Posthus bag Børsen (mellem Lerkes Gaard og Kancelliet), fra det gamle Posthus til Madame Lyders' Hus ved Gammel Strand, fra Mme. Lyders' Hus til et Rum over Kronprinsens Stald i Kristiansborg Slots nordlige Sidebygning, endelig, langt om længe, fra Kronprinsens Stald til Charlottenborg. Den sparsomme Frederik 4. tilsagde det unge Kunstnersamfund sin Naade og en liden aarlig Understøttelse, men — det blev nok hovedsagelig ved Naaden, og Understøttelsen var i hvert Fald saa lille, at den næsten ikke har efterladt sig noget Spor i Historien, og hans Majestæt Kong Kristian 6., der ikke var slet saa sparsom som sin Fader — Kristian 6., der øste uhyre Pengesummer ud med begge Hænder for at tilfredsstille sin Dronnings Pragtsyge og hendes tyske Slægtninges Rovbegærlighed, for at opføre urimelig kostbare Slotte, anskaffe sig et Bordservice af det pureste Guld o. l., — havde heller ikke synderlig tilovers for den unge danske Kunstskole. Det danske Skilder,- Billedhugger- og Bygnings-Akademi i Mme. Lyders' Hus, Akademiet ved Gammel Strand, som det kaldtes, var fattigt og miserabelt indrettet i alle Maader, men at det var til den Grad lurvet og ynkeligt udstyret, som det vil ses af følgende Linjer, aner maaske de færreste.

Mme. Lyders var en Hattemagerenke og hørte til en i forrige Aarhundrede her i Kjøbenhavn vidt udbredt Hattemagerfamilje. Hendes Hus ved Gammel Strand laa der, hvor nu Stedet Nr. 40 staar, en halvhundrede Skridt fra Højbro, paa Hjørnet af Nissegangen, en Gyde, som endnu kan paavises. Kunstskolen her stod under Direktion af Maleren Miani og Billedhuggeren Le Clerc. Den talte midt i Fyrrerne i alt kun — 10 eller 12 »Discentes« eller Lærlinge.

Hieronimo Miani var en indvandret italiensk Historiemaler, men der vides kun lidt om ham. Paa det i 1794 afbrændte Kristiansborg var der et Par større Malerier af ham. Han stak ogsaa i Kobber — sine egne Værker —, men efter hans Stik at dømme var han hverken som Maler eller Kobberstikker af nogen større Betydning. At han var en Italiener, ses for det første af hans Navn, og dernæst af et Dokument i Gehejmearkivet, der mælder, at Kristian 6. »aus besonderer Königl. *Clemence*« under 26 Maj 1745 havde skænket Miani 500 Rd. Kurant »wegen dessen Zurück Reise von hier nach seiner Heymath in Italien.« Og at hans Hjem i Italien har været Venedig, turde med fuld Sikkerhed fremgaa deraf, at hans Navne Hieronimo Miani, Stifteren af de somaskiske Munkes Orden, var en Venetianer, endog Patricier. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede fandt i øvrigt mange flere venetianske Kunstnere end Miani Vejen til Danmark, der jo var og endnu længe vedblev for alle Udlændinge at være et Kanaan, der flød med Mælk og Honning. — Hvad Le Clerc angaar, da var han Søn af den berømte Kobberstikker Sebastien Le Clerc og Elev af den navnkundige Coysevox; han blev siden virkelig Professor ved det virkelige Kunstakademi paa Charlottenborg, hvor hans Portræt endnu er at se, og døde først 1771 i en meget høj Alder. Af de ti eller tolv »Discentes« har kun én, Billedhuggeren Johannes Wiedewelt, efterladt sig et ikke endnu forglemt Navn.

Den Sum, hans Majestæt Kong Kristian 6.s kongelige Munificence kunde afse til Skilder-, Billedhugger- og Bygnings-Skolen, var kun grumme lille. Ved allerhøjeste Resolution af 29. Oktober 1738 bevilgedes der den for det første Aar 500 Rd. Kur. og for de følgende Aar 300 Rd. — Tre hundrede Daler til et Kunstakademis samtlige Fornødenheder, Husleje inklusive! Just paa samme Tid gav Monarken Guldsmeden Düsterdich en næsten lige saa stor Sum for en Paradekaarde! — Men da man naturligvis ingen Vegne kunde komme med 300 Rd. om Aaret, maatte hans

Majestæt — om da Allerhøjstsamme overhovedet vilde have et Kunstakademi, hvad jo alle andre Konger havde, — resolvere sig til under 24 August 1740 at tilstaa Kunstskolen 500 Rd. aarlig. Akademiets første og øverste Foresatte — med Titel af Direktør — var Gehejmeraad og Oversekretær *Schulin* (»... Rechnungen ... welche DsR. Geheimen Rath und ober *Secretaire von Schulin* als *Director* von gedachter *Academie* ... zugestellet worden osv.« Geh. A.). Schulin var altsaa det danske Kunstakademis første Direktør, om ikke *de facto*, saa dog af Navn. Le Clerc synes snart at være skudt helt til Side som Bestyrer og Administrator, hvad han, som kun talte Fransk, næppe heller har egnet sig til.

I Frederik 5.s første Tid finde vi Kongens Yndling Moltke som Akademiets Præses og Eigtved som dets Inspektør (»Eigtwedt ... welchem die *Inspection* gedachter *Academie* übertragen.« G. A.). Nikolaj Eigtved var en Bondekarl fra Landsbyen Egtved i Sjælland, men han havde set sit Snit til at komme udenlands og lære noget, og i Udlandet var han bleven Officer og en dygtig Ingeniør og Bygmester for sin Tid. Kristian 6. kaldte ham hjem og gjorde ham til Hofbygmester, og som saadan traadte han snart i Relation til Akademiet, som endnu med sine 10 eller 12 Discentes sad i Mme. Lyders' Hus paa Hjørnet af Gammel Strand og Nissegangen.

Som Inspektør for dette bedrøvelige Akademi gjorde nu Eigtved allerunderdanigst Forslag »zu Besserer Aufnahme der hiesigen Zeichnen- und Mahler *Academie*«, hvilke Forslag han under 28. December 1747 tilstillede hans Majestæts »Geheimen Rath in *Conseil* herren *von Schulin*«, og som af denne besørgedes forelagt Kongen, der approberede dem paa Kristiansborg Slot den 12. Febr. 1748. Hans Majestæt anordnede:

1) At som »*Informatores*« skulde der ansættes: i Tegning og Maling Mikael Cardes, i Geometri og Arkitektur Georg David Anthon (Eigtveds Konduktør og senere Svigersøn), hver med 100 Rd. aarlig Løn at udrede »aus dem allergnädigst *destinir*ten *Fonds*«.

2) At alt, hvad Akademiet ejede eller kom til at eje, skulde af Bygningsforvalter (Thomas Frandsen) Norup føres *ad inventarium* og Norup derfor af Akademiets Kasse aarlig nyde 30 Rd.

3) At Modellet (Michel) la Tour, hvis Løn var 100 Rd. og 30 Rd. til Klæder aarlig, men som ikke duede synderligt — Hennings i sine »*Essays*« kalder ham »*un assez manvais modèle*«, — for det første kunde beholdes, trods det han ikke duede.

Men, da man maaske kunde finde et andet og bedre Model, der oven i Købet maaske for samme Løn kunde formaas til at være Bud og Opvarter, skulde de til en Opvarters Løn hidtil anviste 40 Rd. for Fremtiden bruges til »anschaffung der *Materialien* als zu welchen und zur Feuerung und Licht nur 100 Rthl. übrig sind.«

4) At der som de fire første ordentlige Professorer ved Akademiet skulde ansættes hans Majestæts Hofmalere, Marc Tuscher, Gerhard og Pilo samt nys nævnte Hofbilledhugger Le Clerc.

5) At Lokalet hos Enken Lyders skulde opsiges til den anstundende Paaske, saasom der var anvist Akademiet en i den nordlige Staldbygning ledig staaende Sal, der tidligere havde tjænt Kongen til Rustkammer.

Saaledes flyttede da Akademiet fra Mme. Lyders med alle sine Ejendele. Men hvor ynkelig dets Tilværelse havde været, før Eigtved tog dets Sag i sin Haand, fremgaar med grel Tydelighed af efterstaaende Fortegnelse over, hvad det var, Akademiet flyttede med sig.

Kobbere og Haandtegninger

(de fleste af disse sidste af Krock, hvis Enke den 20. Oktbr. 1740 havde solgt Kongen 254 Kobberstik og 369 Haandtegninger for 181 Rd., saa og tolv Tegneborde og tolv Stole for 19 Rd. En stor Del af, hvad Akademiet havde benyttet, medens det stod under Krocks Styrelse, havde saaledes været ikke dets, men hans private Ejendom:

245 større og mindre Kobbere, til Dels beskadigede, — 244 større og mindre Haandtegninger, ligesaa, — 92 div. Kobbere, »hvoraf nogle med løs Beskrivning«, — »1 Stoer Bog i *Folio* med *Romanske Statuer,*« — »1 mindre *Fol.* med *Fundamenter,* i alt 48 *Fol.*«, — »*Preuslers Fundament* bog *defect*«, »90 Stk. Gandske Sønderrevne støcker af *Fundament* blade.«

Gibs:

25 Hænder og Fødder, til Dels beskadigede, — 19 Hoveder, ligesaa, — 1 »Ansigt«, ligesaa, — »*Corpus*«, ligesaa, — 1 Hestehoved, — 1 Æselhoved, — 1 Satyrhoved, — 1 Basrelief (Børn), — 1 liden Fortuna, beskadiget, — »1 Stoer *Lackum* (Laokoon) gandske beskadiget«, — 6 store Gibsfigurer, ligesaa, — 5 smaa Gibsfigurer, ligesaa, — 1 liggende Barn, ligesaa, — 1 sønderbrudt lille Gibshest.

Diverse Ting:

1 »ruineret« Fodstykke til Modellet, — 8 »Vindus Lugger«, — 7 Tegnepulte, — 8 Tegnebrædder, — 4 Trækasser til Gibsfigurer, — 4 Trækasser brugte som Skamler, — 4 smaa Træskamler, — 1 »oval Balle til at sette under Lampen,« — 1 rødtmalet Bord, — 2 Træhylder hver med tre Knager, — 3 Knagerækker, — 1 stor »Reflex« med Lærreds Betræk, — 19 gamle og beskadigede »Ryslæders« Stole, — 1 stor forgyldt (Forgyldning i al denne Elendighed!) Lænestol, — 1 gammel malet Fyrretræs Dragkiste med fire Skuffer, — 1 Stige, — 1 Skab til Kobberstik, — 14 gamle Bænke med Fodtrin, — 11 gamle Bænke uden Fodtrin, — 6 Læderhynder, — 24 Tegnepap, — 1 Tragt af Blik over Lampen, — 10 Blik-Lamperør til Tragten over Lampen, — 1 gammel kasseret Bliklampe til 24 Væger, — 1 stor Kobberlampe til 24 Væger, — 1 lille Bliklampe med fire Rør, — 3 Lygter med Bliklamper, — 1 Blik-Oljekande, — 1 Sten-Oljekrukke, 1 Ildtang, — 1 Ildskuffe, — 1 Trækasse til Kridt, — 1 Jærnskraber til Ovnrør, — 9½ (Pund?) Sortkridt, — 74 Bøger forsk. Tegnepapir.

Dette var alt, hvad det kongelige danske Kunstakademi ejede ved Udgangen af 1748. Og saa findes der endda Folk, som ville fortælle os, at hans Majestæt Kong Kristian 6. har yndet og elsket og beskyttet de skønne Kunster!

Hvad de ovenfor berørte sønderbrudte og beskadigede Gibsbilleder forestillede, kunne vi gøre os en Forestilling om ved at gennemløbe en Regning af 27 Marts 1752 fra Billedhuggeren Petzoldt, som havde udbedret adskillige af dem, nemlig: Laokoon, en Venus, en Apollo lænende sig til en Træstamme, — »en Stoer *Antic* Stöck«, en »ligende *Hermaphrotit*«, en Hest, et stort Jupiterhoved, et stort og et lille Apollohoved, et flyvende Barn, et Venushoved, en Venus med et Bachusbarn, »et Stoer fruen Tømer Hoved«, en liden Faun, »en liden *Anatomie* Stöckviis, hvorpaa en Arm *manquerer*«. — Den 18 Marts 1752 kasseredes 13 diverse Gibssager, den 17 Juli s. A. og den 28 Oktbr. 1754 ligeledes en stor Mængde Kobbere og Tegninger osv. Noget senere, den 31 Juli 1764, findes antegnet: »til Afgang føres: Til Hr. *Professor Pilou* (Pilo) som Daglig *informerer* Hans Kongel. Hoyhed *Cron-Printzen* (siden Kristian VII) i Teigning, er forhen udleveret og derved nu Meesten Gandske Opsliidt og Ubrugelig giort 40 Kobbere«. Kongefamiljen lod sig udlevere eller tillod, at der udleveredes

den Undervisningsmateriale af det fattige Kunstakademis usle Beholdning!

De femten af de fra Mme. Lyders medbragte nitten gamle og beskadigede »Ryslæders« Stole bleve i Slutningen af 1750 — altsaa først efter to Aars Forløb — kasserede, huggede til en Ottendedel Favn Pindebrænde og fra 24 Oktbr. 1750 til 15 Juli 1752 opbrændte i Pilos, Anthons og »Lefflers« (Ernst Henrich Løffler, Thorvaldsens gamle Tegnelærer) Klasser.

F. J. Meier.

Klodernes Sang.

Som Jorden gaar i evigt Sus
omkring den flammende Sol,
og aldrig lyder Bækkebrus
ifra dens snedækte Pol —
saaledes vil Mennesket synge
om Lykken, der naas en Gang,
og iskoldt vil Livet sig slynge
rundt om dets bævende Sang.
— — Af Menneskebrystet farer
i Rummene Bud paa Bud.
Men ingen paa Raabet svarer.
Her er tavst, og her er ingen Gud.

Kristiania, Dec. 1885.

JAC. MÜLLER.

Ninon.

Hvor din bløde Haand er hvid, Ninon!
som en Ternevinges Hvidt! —
— »Ak! hvidere lyser den krusede Fjeder,
som flagrer saa frit.«

— Hvor dit Gyldenhaar er tungt, Ninon!
som de gule Neg i Høst. —
— »Ak! tungere tykkes den gyldene Kæde,
I bærer om Bryst.« —

Hvor dit Øjes Glans er blaa, Ninon!
som den fjærne Skov mod Nat. —
— »Ak! dybere blaa er den blinkende Stjærne,
I bærer paa Hat.«

Og din valmurøde Mund, Ninon!
er en Honninggrube sød; —
Du fanger vel Fjedren og Guldet og Stjærnen,
'fald den du mig bød.

IVER IVERSEN.

Ved Stranden.

Hvor Søen bryder mod de store Stene,
og Raagen bygger i de høje Graner,
der ruger Rædslen tungt, som ingen aner.

Den kolde Natvind hvisler under Grene,
der lyder fjærne Skrig af vilde Svaner,
og Søen bryder mod de store Stene.

Jeg stirrer sky mod Mørket, medens ene
igennem stinde Tjørne Vej jeg baner:
det er, som hvide Dødninghænder maner,
hvor Søen bryder mod de store Stene.

Paa Kirkediget.

Det sidste Purpurskær fra Skyen viger,
og sort i Luften Kirketaarnet rager;
der skreg en Hjejle fra den mørke Ager,
men Kragen tavs og træt mod Skoven higer.

Der brænder Lys i Kirken, Sangen klager —
snart sagte Suk og snart i Nød det skriger,
til skarpt en enkelt Røst i Mulmet stiger:
se — mange kaldes, faa kun Frelsen smager! — — —

Paa Himlen Stjærne funkler frem ved Stjærne,
de svæver medynkløse let i Rummet, —
i gylden Ro de store Kloder lyser.

Og Havet taler til mig fra det fjærne,
al anden Lyd paa Jorden er forstummet,
og guddomsgreben jeg i Natten gyser.

Ravnen.

Flyv rolig frem, du fredløse Ravn, i din sorte, fattige Kofte!
Jægeren jager dig bort fra Skov, Bonden dig driver fra Tofte.

Hunden glammer fra Bondeby, naar stille du Luften kløver;
Ungerne skriger imod dig op: tvi dig, du svarteste Røver!

Flyv rolig hen! Du véd, om et Aar vil Hunden i Dammen ligge,
den Jæger vil fly over vilde Hede, og Bonden gaa rundt og tigge.

Du véd, inden længe vil Drengen bag Lo, der hujer dig haanlig i Møde,
fjæle sig ind i den mørkeste Skov og dér for sin Kniv forbløde.

Da vil du sidde stille paa Gren med stive, luende Blikke —
Men Stormen suser i Skovens Øde, naar Ravnene Mandsblod drikke.

NIELS MØLLER.

Émile Zola.

Zola's Navn er blevet et Løsen i Literaturen. I det personificerer den ældre Slægt alt raat og trivielt, den ser i vor Tids Digtning, men for de unge er det Symbolet for, hvad der er kraftigt og skønt i den moderne Literatur. Et Tegn til Efterfølgelse og Modsigelse, et Feltraab, der deler i Lejre.

En slig Skæbne er en Ulykke for en Mand. Enhver har Krav paa at bedømmes, ikke som et Princip, men som Menneske. Og Zola selv har ingen Anledning givet. Modstandere er det, som have villet gøre ham til en revolutionær Vildmand uden Forbindelse med den tidligere Udvikling; det er en uformuende Kølvandsflok, som har majet ham ud til æstetisk Religionsstifter. Selv har han kun villet være, hvad han er: en vid Aand og dygtig Vilje i Udviklingens Tjæneste.

Det er det rent individuelle, levende Menneske, jeg studerer i Zola, og den af dette Menneske skabte, rent individuelle Digtning.

I.

1858 kom den 17—18-aarige Émile Zola til Paris. Fra Diligencen spejdede han forventningsfuld mod Rejsens Maal. Skøndt født i Paris af en Pariserinde, havde han henlevet sin Barndom i det solrige, havgusede Provence, hvor Faderen, en genial og entreprenant Ingeniør, havde virket og var død bort fra den fattige Familje. Drengen var som eneste Barn bleven føjet i alt af sin Moder, behandlet som voksen og tagen med paa Raad i alt. I Skolen var han først doven og skulkede ofte for at drive om i Naturen, som han fra lille havde Hengivenhed for. Senere blev

han samvittighedsfuldere; Forholdene i Hjemmet fik ham tidlig til at føle sig som Mand og lærte ham at beregne klogt og at kunne indordne Øjeblikket under større Planer — en dyb Pligtfølelse overfor vide Formaal og en stor Magt over sig selv. Før han tog sig fri, gjorde han sine Lektier af; men han arbejdede heller ikke udover det foreskrevne. Et Lærehoved var det aabenbart ikke. Blandt Kammeraterne følte han sig ene og var kejtet og tilbageholden. Kun to—tre Venner havde han; men med dem var han ét: med dem havde han levet sine Ungdomsdrømme, sværmet i Naturromantik, skrevet sine første Vers.

Og nu sad han paa Diligencen og spejdede mod sin Fødeby, han slet ikke huskede. Dér var Livet og Lykken og Drømmenes Maal; dér skulde han slaa og sejre, udfolde sin Begejstrings Digtervinger og fylde sit levelystne, virketrængende Sind med Glans og Daad.

Paris! Blændende hvide Paladser, stort, rigt, skønt!.... »Og det tunge Køretøj rumlede ind mellem skumle Bygningskomplekser, Kroer, mistænkelige Huse... Og saa dukkede man ind i de sorte Gader« *(Aux champs)*.

Dette?! »Jeg led da en af de grusomste Skuffelser i mit Liv«, tilføjer Zola. Det var Indledningen til mange.

I Lycéet havde han ingen Fremgang, sluttede ingen Bekendtskaber, og den indesluttede Provinsyngling blev til Spot for de tidlig udviklede Pariserkammerater. Han led Hjemve til Provence og Vennerne.

1860 faldt han igennem til Baccalaureatet, opgav videre Studering og maatte nu se at slaa sig gennem Livet som han kunde. De næste to Aar led Zola bogstavelig Sult. Forgældet, forsulten og luvslidt boede han paa et Tagkammer i en af Lastens og Elendighedens Gyder, han, denne stærke Natur, »Livets Elsker«, som krævede Friluft og Velvære og følte Kræfter til at erobre en Verden.

Lasten smittede ham ikke, men Livets Smuds og Jammer sved sig uudslettelig ind i hans Sind. Og hver Gang hans ømme Medlidenhed bragte ham i Berøring med den Verden, der omgav ham, led hans idealistiske Tro paa Menneskene en ny Skuffelse. I *Mystères de Marseille* (67) hedder det: »Da han stod paa Gaden, smilte han sørgmodig. Han saa Livet udstrakt for sig, med alle dets Skændsler, al dets Elendighed, og han sagde til sig selv, at han i Tilværelsen spillede den ædle og latterlige Rolle som

en Retfærdighedens og Ærens Don Quichote«. Zola har hyppig selv været Don Quichote. (Smlgn. *Confession de Claude* 1865.)

Med klaprende Tænder og skrigende Tarme sad han saa om Natten ved Tællepraasen og læste — læste: Hugo og Musset, Balzac, Montaigne. Naturligvis var han fuldblods Romantiker: »Romantiken« — siger han senere — »forekom, da den kulminerede. Debutanterne som Aandernes Emancipation.« Og fra Smudset udenom trak den melankolsk ømme Romantiker sig bort, ind i sine Digterfantasier. Snart var det verdensomspændende Digtcykler, denne Sammenfatningsaand famlede om i titanisk Ungdomskraft; men snart fordybede han sig ogsaa i fine, spinkle Fantasier. Og i Kontrastens og Erindringens idealiserende Lys steg nu Barndomsminderne frem i en ideel Skønhed og Renhed som aldrig før, og Hjemveen lagde Varme over dem, den milde, bløde Sol og blaa Provencehimmel, Skoven, Engene, den duftsyrede Søluft.

I slige Timer blev mange af »Fortællingerne til Ninon« (64) til, fordringsløse og rosenrøde Æventyr i en vemodig-øm Erindringens Grundtone. Men i de lidt senere blandt Fortællingerne staa vi allerede paa menneskelig Grund. I Længden maatte Zola's varme Medfølelse og sunde Virkelighedssans drage ham mod den Verden, hvis Pust han fornam om sig. Og fra nu af kan han sætte i sit Skjold: »Intet menneskeligt er mig uvedkommende«.

Efter flere Fe- og Elskovshistorier følger i Debutbogen den brutale Overskrift »Blodet«. Og Stykket begynder: »Se, det var allerede mange Solstraaler, mange Blomster, megen Duft. Er du ikke træt, Ninon, af denne evige Vaar? Altid at elske, altid at synge Drømmen fra 16 Aars Alderen.«

Denne Blodplet i de romantiske Fantasiers Uskyldshvide, det er den inderste Zolanaturs Gennembrud. Fra nu af er han Revoltens Mand og Revoltens Digter. Modgangen har avlet Trods og staalsat ham; den stræbende Urkraft, som før kun fik Udløb i uklar Higen og svimlende, barnagtige Digtplaner (som *La Génèse*, en Trilogi om Verdens Skabelse, Menneskeheden og Fremtidens Menneske), den faar nu Form og Retning. Og den medfølende Ømhed faar Genstand, den medfødte Melankoli Indhold.

En »Conte« begynder: »Jeg kender en ung Mand, Ninon, som du vilde skænde meget paa. Leon beundrer Balzac og kan ikke udstaa G. Sand.«

Hos Zola havde Musset fortrængt Hugo; Balzac var bleven Yndlingslæsning. 1862 var han bleven ansat hos Hachette, og dér

fik han Lejlighed til at følge med Dagens Literatur. *Madame Bovary* og *Germinie Lacerteux* begejstrede ham. Han begyndte samtidig, i Følelsen af sin forsømte Dannelse, paa autodidaktisk Vis at dyrke Videnskaberne, navnlig eksperimental Medicin, Fysiologi og empirisk Psykologi.

1865—66 optræder saa Zola som Literatur- og Kunst-Kritiker (Artiklerne samledes i *Mes Haines).* Han er da fuldt udviklet. I et lidenskabeligt, af Selvfølelse og Overbevisning svulmende Sprog udvikler han sine æstetiske og etisk-sociale Grundanskuelser; baade Psykologen og den passionerte Tænker træder frem i disse Artikler.

Han skriver fra 1865—68 fem Romaner. *Mystères de Marseille* — et blot og bart Brødarbejde for en Provinsavis, men bygget paa *documents humains* — er paavirket af Hugos *Les miserables* (1863). *Thérèse Raquin* derimod og *Madeleine Férat* danne Overgangen til Zola's senere Romaner. Og Overgangen er interessant. Det er rent psykologiske, ja fysiologiske Romaner; Kærnen er i begge et Problem og det samme: en Fortids halvbevidste, mystisk antirationelle Magt over en Sjæl og det tilsyneladende dødes bratte Genopvaagnen for Sindet. Den ydre Handling er meget enkel, men kluntet sammensat. Og selve Sjæleskildringen er for konstrueret, Tegningen forvreden: det er ikke empirisk men eksperimental Psykologi. Man mærker, at Zola ej er bleven Virkelighedsskildrer i Egenskab af sober Iagttager, men i Kraft af sin Trang til at fordybe sig i levende Sjæle og Skæbner.

Disse Bøger gjorde nogen Opsigt, men skaffede ikke Forfatteren bekymringsfri økonomiske Vilkaar. Og med Modstandere levede han stadig i journalistisk Kalabalik. Han var nu sit 30te Aar nær, var bleven gift og havde taget sin Moder til sig.

Da fattede han 1869 Planen til Romancyklen: *Les Rougon-Maquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second empire.*

II.

Lad mig komplettere og uddybe Figuren!

En lav og tæt, firskaaren Krop, tyk, kort Hals, et bredt, rundt Hoved — saaledes ser den første nulevende Romanforfatter ud. Det er ikke den romantiske Digtertype. Farverne ere smukke: sort Haar og Skæg, mørkeblaa Øjne, hvid Hud; Trækkene store, mejslede: en mægtig, stejl Pande, fast, kødfuld Næse, svulmende Læber.

Kraften er det første, der slaar én. Først og sidst er Zola Kraft. Det er et sundt, stærkt Legeme, avlet af en praktisk og viljestærk Mand med en fattig Kvinde og udviklet i en Friluftsbarndom. Til sit 8de Aar kendte Zola ikke et Bogstav. Der er noget af en Buldog, en Newfoundlænder eller Tyr ved ham.

Denne stærke, animalske Natur trænger til sanselige Nydelser. Slægtning af Rabelais, Diderot, Balzac, en fuldblodig Natur med levende Sans for Velvære, ser han som Claude Lantier *(Ventre de Paris)* med en vis Misundelse og Sympati paa »de fede« (til hvilke han nu næsten er naaet at høre).

Paa dette brede legemlige Grundlag hviler en stærk Aand. En meget stor spontan Kraftsum er bunden i dette Nervesystem. Derfor lever det mer end andre, virker utrættelig, uafbrudt. Zola kender næsten ikke Hvile, trænger ikke dertil. Forgæves opfordre hans Venner ham til at rejse: er én Roman udkommen, tager han fat paa den næste. Og i samme Moment kan denne Hjærne spænde over saa meget; det er en voluminøs Aand.

Men ud af de store, mørkeblaa Øjne læser man et melankolsk Temperament. Grunden i dette Sjæleliv er inderlig, veg Hengivelse i vekslende Stemninger og deraf voksende Fantasterier. Med en Melankolikers »særlige Modtagelighed for alle mulige Forholds Følelsesværdi« (Lotze) suger han af hvert Livsfænomen dets særlige Duft. Alt vækker Stemning hos ham. I *Nana* fortælles, hvorledes en af Nanas Elskere paa hende øder alle de Penge, hans vilde Spekulationer forskaffe ham. »Paa en anden Kant var han associeret med en Smedjeejer i Elsass; der fandtes dernede, i en Provinskrog, kulsværtede, sveddrivende Arbejdere, som Dag og Nat spændte deres Muskler og hørte deres Ben knage for at skaffe Raad til Nanas Fornøjelser.« Man ser, hvor let der vækkes Stemning i ham. Det symbolske og mystiske i Zolas Fantasi staar i Forbindelse med denne Stemningsaabenhed.

Og de vakte Følelser bevare sig længe. Det er et trofast Sind, langsindet i Had, varagtigt i Venskab. Barndomsminderne hænger han med Ømhed ved.

Et Liv i Billeder og Stemninger, en Fantasts Rugen over Indtryk og Følelser og drømmende Leven sig ind i, hvad han træffer paa i Livet eller digter sig op — dertil var Zolas Natur anlagt.

Livet magede det anderledes. Det satte ham fra lille af paa egne Ben og vakte derved hans Fædrenearv: den praktiske For-

stand og Beslutsomhed; det satte ham i Modgangens Skole — Kammeraters Uvilje, langvarig Fattigdom, Kritiken, som straks faldt over ham — og udviklede derved Selvopholdelsesdriften, de antipatiske Følelser og en sejg Jærnvilje; det trængte sig ind paa ham, gennem hans aabne Sanser, gennem hans modtagelige Hjærte, og vakte hans medfølende Interesse for alt, hvad der rører sig i Menneskeliv, plantede hans Stemninger fra Fantasterierne ned paa den varme Jord.

Den fuldmodne Zolas Aand er Produkt af de tre Faktorer: hans livskraftige, sanselige Organisme, hans melankolske Stemningsfantasteri og Livets hærdende, varmende Opdragelse.

Personligheden er en Melodi, der bestemmes ved Forestillingernes og Følelsernes Art, Sukcession og Sukcessionens Rytme.

Grundfølelserne i Zola, hvorom de tilfældige Stemninger gruppere sig, ere kombinerede af de nævnte Faktorer.

Først hans stærke Selvstændighedsfølelse. Fra lille er han vant til at gaa efter sit eget Hoved. Andre har sunget Frihedshymner, Zola har ingen Trang følt; ti han har aldrig anerkendt ydre Tvang. En født *révolté,* en Dissenter- og Protestantnatur, en Mand, der gaar sin Vej alene. Og denne stærke Natur vil Magten. Han har sørget for ej at kunne ignoreres; han har villet og er naaet frem i første Række, han vil paatrykke Aanderne sit Præg. Og det er en stridbar Natur, som vil Kræfternes Anspændelse og fri Udfoldelse og elsker Kamp for Kampens Skyld som Ares. Han vil føle sin Kraft ved at handle og overvinde Vanskeligheder. Hans Virksomhedstrang sætter sig store Opgaver, og han lever og aander kun for deres Løsning.

Blandt humane Følelser ere de oprindeligste: entusiastisk Beundring og Ømhed. Det er den stærkes Sympati for det store og stærke og den sværmerske Fantasts Trang til selvforglemmende at gaa op i et Hele — og paa den anden Side den mandige Naturs Følelse for det svagere, en broderlig, medlidende Beskyttelse af det værgeløse, ulykkelige.

Inderst er det de to Urtrange i Zolas Sjæl: Trangen til at føle sin Styrke og til Selvopgivelse. Er det ikke eget at høre denne selvbevidste, styrkeladede Aand under Skildringen af sine ensomme Berøringer med Naturen udbryde: *Et je n'ai plus qu'un désir, celui de m'anéantir là, de m'abandonner à ces eaux, à ces nuages, de me perdre au fond de ce silence.*

Men Modgangen vendte mørkere Sider ud. Entusiasmen fik ingen Næring, Ømheden vakte Latter. Der lagde sig Skorpe over Sindet. Den indadvendte, harmfri Fantast æggedes op og staalsattes til harniskklædt Angriber, den idylliske Melankoliker blev stridbar Satiriker. Han antyder selv, hvorledes Kampen har gjort ham bitter: *J'ai des cicatrices un peu partout, je te l'ai dit, au cerveau et au cœur* siger han i Indledningen til *Nouveaux contes à Ninon*, og han forudsiger hende, at han ej længer kan knytte Buketter uden Fare for, at der løber Torne med. Det er en hel Slægts Historie — den som nu bliver til Aars —, smertelig udreven af høje Illusioner at kaste sig over i bitter og uretfærdig Pessimisme, i bedsk-sød Rugen over Livets Skyggeside.

Hadet er blevet en af hans Grundfølelser. »Hvis jeg er noget værd nu, saa er det, fordi jeg er ene, og fordi jeg hader« hedder det i *Mes Haines*. »Hadet er helligt, det er de kække og mægtige Hjærters Indignation. Hade er at elske, det er at føle sin Sjæl varm og højsindet.« Det er da intet snævert, goldt Had, nej! det flammer ud af en lidenskabelig Kærlighed til noget andet, som det hadede staar i Vejen for. Og derfor har Zola ikke sat sin Ømhed til under Kampen, den er kun mere tilbagetrængt, faar sjældnere, men des intensere Udslag.

Og Entusiasmen er heller ikke kvalt. Zola tilbeder Kraften; det er blevet hans Slagord, *impuissant* hans Yndlingsskældsord. I *Eugène Rougon* og i *Nantas* er den samme Type varieret paa en fysisk og aandelig stærk Mand; og begge vinde til Slut Magt og Ære, ja Kvindens Kærlighed ved deres Styrke. I Fortællingen *Nantas* hedder det — og Overgangen i Tidsform er betegnende —: »Hele hans Tro paa Kraften vendte tilbage hos ham, han erkendte ingen anden Løftestang i Verden, ti det er Viljen til Livet, som har skabt Menneskeheden.«

Men med hele den mørkere Aandsretning vender Kærligheden til det store sig mod Medfølelse for det stores Undergang. En storslaaet tragisk Patos er Grundfølelse i Zola.

Disse Følelser, der danne Kærnen i dette Sjæleliv, gaa og komme ej som løse Stemninger eller slaa ud i Affekt; i dette melankolske, dybe Sind har de boret sig indad og intensificeret sig til Lidenskaber. Det medfødte Temperament er melankolsk, det af Livet formede, erhvervede er kolerisk. Zola er Passion. Han er eksklusiv i Sympatier og Antipatier, intolerant, fanatisk; men det er ogsaa Lidenskaben, der giver hans Natur Lødighed. Selv til-

staar han, at han ofte er ensidig og uretfærdig, men — udraaber han — »Er den da intet værd, Lidenskaben, som flammer, Lidenskaben, som holder Hjærtet varmt?«

Udefra fyldes nu dette lidenskabelige Sind med et rigt Billedstof. Med udviklede Sanser og en altid vaagen Erkendelsestrang — Levetrangen hos intellektuelle Naturer — høster Zola en Skat af fine Iagttagelser og Erfaringer: Ursules Øjne ligner en Kattekillings, der har Tæring. »De ristede Flæsketærner lugtede som naar en Hest bliver skoet.« Og de bevares i en stædig og rummelig Hukommelse. I sig selv er Fantasien — den kombinerende som den sammenlignende — uden Sving, fordi Virkelighedssansen er saa stor, d. v. s. de til Livet svarende Idéforbindelser for faste. Hans Sammenligninger ere i Reglen Fremhævelse af rent ydre Lighed: Vintermarkerne er i Maaneskinnet graat Uld, en gammel Arbejders Harken er en rusten Tridses Gniden. Og Forstanden er heller ikke mer end jævn og solid.

Først i Lidenskab er Zola sig selv. Efter Uvenners Udsagn er han en ren Bjørn i Salonlivet; selv tilstaar han, at han kun er en daarlig Causeur. »Jeg er kun god, naar jeg har en Overbevisning, og jeg bliver vred.« Medens hos mange Lidenskaben tilslører Erkendelsen og hæmmer Fantasien, giver dette lidenskabelig stormende Sind sig aldrig direkte Udløb; men Følelsen forvandler, forklæder sig til Billeder og Ræsonnement eller ændrer og styrer disse i sin Lignelse. Derfor bliver Zolas Tænkning ej sjælden sofistisk, Fantasien lyrisk tendentiøs.

Fantasien bliver under Lidenskabens Pust symbolsk, som naar i *L'Assommoir* Brændevinsretorten under sit Arbejde forekommer Gervaise at udgyde sin Alkoholsved over Boulevarderne, fylde Seinen, drukne hele det vældige Hul Paris, — eller Smeden ved sin Esse *(Le Forgeron)* bliver Arbejdets Heros, Aarhundredets utrættelige Søn, som slaar paa Tingene med vor Analyses Værktøj, som former i Ilden og med Jærnet Fremtidens Samfund. Og Fantasien er deklamatorisk Lyrik i denne *Fortune des Rougon's* Slutning: »Den røde Atlaskes Las, der sad i Pierres Knaphul, var ikke den eneste røde Plet i Rougonernes Sejer. Glemt under Sængen i Sideværelset laa der endnu en Sko med blodig Hæl. Kærten, der brændte hos Hr. Peirotte paa den anden Side af Gaden, blødte i Mørket som et aabent Saar. Og ude paa St. Mittrepladsen, paa en Gravsten, var der en stivnet Blodpøl.« Dette

er ikke bevidst Effektjagt, men Følelsens uvilkaarlige Omklædning i Billeder.

Ogsaa Tænkningen bæres af Lidenskaben. Zola har intet hurtigt Lærenemme; kun langsomt modtager han Ideer udefra. Det er ingen smidig Aand; han er sent modnet, og hans Udvikling er mere en Uddybelse end ny Idéoptagen. Han roser sig af at have bevaret de samme Grundanskuelser gennem 16 Aar. Lidenskaben er det alene, som giver Tankerne Flugt. Følelsens midtpunktdragende Magt stræber at binde Enkelthederne sammen, presse dem ind i enkle Formler, Gemyttets karakteristiske Enhedstrang vil systematisere, skematisere alt. I stærk Higen mod det absolute udbryder han: »Jeg græder over dette Bjærg af trykt Papir, jeg fortvivler ved Tanken om, at den store Natur slipper fra mine altfor korte Arme.... Gid jeg kunde knuge Menneskeheden ned paa en hvid Side, alle Væsner, al Ting, et Værk, der skulde være den umaadelige Ark.«

Og Kærligheden til det stærke, bestemte, giver hans Tænken logisk Skarphed, hans Slutninger stringent Konsekvens. I de kritiske Skrifter gaar Ræsonnementet frem med uomstødelig matematisk Logik. Der er intet genialt gættende eller fint gribende i hans Tænkning; den udmærker sig kun ved sejg Energi.

Ti først og sidst er Zola Viljesmenneske. I hans ydre og indre Liv sidder Viljen til Rors. Ingen Aladdin, men en af disse Naturer — ofte de rigeste, selv Goethe regner sig til dem — som intet faar paa Slump, men maa hamre Guldet ud af sig. Med melankolsk Henblik paa sig selv skildrer han i en højsindet Artikel om den jævnaldrende Rival Daudet, hvorledes alle gode Feer har givet denne Vuggegaver. Zola er en selv-villet Natur; Inspiration tror han ikke paa; bevidst Villen gennemsyrer hele Sjælelivet. Undertiden kommer derved noget forceret over Følelserne, noget tilsyneladende uægte; nu og da skænkede vi ham gærne den Konsekvens, han er saa stolt af, for lidt af Umiddelbarhedens Friskhed. Hans stadige Raaben op om »at være moderne«, »følge med Aarhundredet« o. s. v. vækker Mistanke om, at det stærke Ønske om at være »moderne« søger at overdøve Fornemmelsen af, at ogsaa hans egen Sjæl huser mange Gengangere. I Virkeligheden er der meget af Romantiken i ham; i ęt saa dybt og trofast Sind har Fortiden stærke Rødder.

Men omvendt er han ogsaa en saa udviklingsdygtig Natur, fordi Viljen har en saa inderlig Magt i ham. Han arbejder støt

paa sin Udvikling; det er en »self made man« med dennes berettigede Stolthed og Selvfølelse, undertiden med Stænk af Arrogance, og med naturlig Trang til Anerkendelse, til Arbejdets Løn.

En helstøbt Figur, hvis Liv er helliget én Idé, hvis Kraft er sat ind paa ét Værk. Yderst en bister, haardfør Karakter, som ej véd af Kompromis, en praktisk og realistisk Aand, vendt udad mod det nære, haandgribelige. Nedenunder: den troende Entusiast, der bøjer Knæ for sine Idealer, den ømme, fantastiske Melankoliker, der trækker sig ind i stille Stemningsdrøm, det dystre, dumpe Gemyt, som — Hader af det spillende, stikkende gule — sympatiserer med det dæmpet sørgmodige mørkeblaa. — Og dybest, som Grundlag, den urkraftige, kærnesunde Organisme med dens friske, fulde Livskrav.

III.

Ens Væsen udprojicerer sig i éns Grundanskuelser. Zolas dybe Virkelighedssans gør Livsanskuelsen naturalistisk og — som naturligt for Franskmænd — positivistisk. I Comtesk Aand er Zolas Tilbedelse af den menneskelige Fornuft. Oprørsinstinkterne og den melankolske Ømhed for alt undertrykt fører til demokratiske og socialistiske Sympatier. Det er paa alle Gebeter en revolutionær: paa det religiøse, sociale, literære.

Derfor ser han fjendsk og mørkt paa Samfundet og Samtiden. Hans Pessimisme er ikke Ibsens logisk-etiske, ikke Turgénjews tvivllamme, men en melankolsk-kolerisk, rent human Harme. Etsteds i *Pot-Bouille* følges Præst og Læge ned ad Trappen. »Under Porthvælvingen standsede Præsten, som knuget af Træthed. Hvilken Elendighed! mumlede han sørgmodig. Lægen bøjede Hovedet og sagde: det er Livet.« Men Pessimisme som Livsopfattelse betragter Zola som Tegn paa aandelig Afmagt. Han har en stærk og sund Naturs Tro paa Livet; han elsker det og tror paa dets selvforyngende Kraft, bliver derfor Fremtidsoptimist. Jo bitrere han ser paa Nutiden, des mer entusiastisk knæler han for Fremtiden. Som en Rousseau sætter han de lyse Barndomsminder op mod sin tunge Livskamp og ser Kræftskaden ved den moderne Kultur i »Nervernes Sejer over Blodet«. Og ligesom sin store Aandsfrænde drives han ind paa Forherligelse af Dumheden, Dyret. Det dyriske er for ham lig Sundheden. Han siger med Pascal Rougon, at Désirée er mere værd end hele Verden; i *Une*

campagne udbryder han: »Lykkelige ere de fattige i Aanden«. Men i andre Stemninger er han mere forelsket end nogen i det moderne Liv.

I Æstetiken er Zola Banebryder som Naturalismens Forkæmper. Han fordrer videnskabelige Metoder og Resultater anvendte i Romanen. Forfatteren skal samle Dokumenter fra Livet selv, og eksperimentere med disse efter de af Videnskaben konstaterede Love.

Saaledes bærer ogsaa Digteren Zola sig ad. Han vælger sig et »Hjørne af Tilværelsen«, samler alle mulige Notitser fra det, besøger Lokaliteterne *(milieu)*, tager Skitser o. s. v. Dette Materiale smelter saa sammen i hans Sind under én Grundstemning. Og ud fra denne eksperimenterer han efter Naturlovene med Stoffet. Zola besidder en sammenrapset, spredt, videnskabelig Halvdannelse; men han manøvrerer tungt med Videnskabens fine Værktøj. Det er navnlig to Love han bruger: Arvelighedens og Loven om Omgivelsens psykiske Indflydelse; paa dem hviler hans Romancyklus. Men den sidste Lov overdrives — paa halvstuderedes Vis — ud i det mystiske; Arvelighedsteorien opfattes paa en rent ydre, skematisk Maade som en Slags Regnemetode.

Det Værk, der er udgaaet af disse Forudsætninger er — foruden 3 Bind Fortællinger — Romankredsen: *Les Rougon-Maquart*. Hensigten er at skildre en Slægt og et Samfund (neml. det 2det Kejserdømmes). Planens Dobbelthed medfører flere Ulæmper; den historiske Side er ofte Zola ubekvem, naar han vil skildre Nutidsstrømninger. Men Værket er mægtigt og betydningsfuldt.

13 Romaner ere udkomne, næsten alle have vakt stor Opsigt. En Tredjedel af Cyklusen staar igen.

IV.

Grundtrækket i Zolas Sjæleliv: den koncentrerede Kraft, giver hans Digtning til herskende Egenskab det l a n g e A a n d e d r æ t. Med en kolossal Kraftopbyden fastholdes Værkets Idé helt igennem, med en Feltherres allesteds nærværende Overblik og Ævne til at operere med Masser, holdes alle Traadene sammen, fæstnes de enkelte Punkter. Hvert Værk bliver sig selv nok; det hele er af én Vævning, skurrer ikke mod sig selv. Derimod er ofte Grundsynet for ensidigt, enkelt, saa at der kommer til at mangle Variation. For Zola bestaar Samfundet af en Mængde afsluttede mindre Verdener:

Les Halles-Verdenen, den politiske, Kulgrubearbejdernes; og i Sjælelivet virker hver Kraft for sig, uafhængig sideordnet med de andre. Kræfternes Sammenspil, den psykiske og sociale Gnidningsmodstand tager han ej i Beregning. Saaledes sker det, at denne melankolske Satiriker ikke skildrer det — praktisk vel lykkeligste — men etisk og æstetisk ynkeligste ved Livet: Kræfternes indbyrdes Udjævning, Livets lunkne Graahed. Men des større er Tonerenheden, Klangsikkerheden i Værket. Disse Omgivelser, dette Liv maa skabe dette Sjæleliv, og dette atter en slig Handlemaade.

Paa dette beror, hvad der — æstetisk set — er Zolaromanens Hovedfortrin: Indtrykkets overbevisende Kraft og indre Selvoverensstemmelse — Virkelighedens Kriterie —, hvoraf den digteriske Værdi afhænger: Ævnen til at illudere. Det tager os med Magt, vi tro derpaa, leve det med, enten det saa ligner Virkeligheden eller ej. Og det er jo al Digtnings første Opgave, dette at skabe Liv, faa os til at leve. Romantik er berettiget saa længe og for saa vidt den kan illudere; men jo mer — gennem ophobet Erfaring — de til Virkeligheden svarende Idéassociationer fæstnes — Respekten for Virkeligheden vokser —, des mere realistisk maa Digtningen blive for at kunne illudere.

Medens mange Romaner falde fra hinanden i Brokker og Episoder, virker Zolas derfor som Ensemble, Totalitet. Ikke at Handlingen altid er én, i *Pot-Bouille* f. Eks. er det blot Smaaskildringer; men Billedet er ét. Og det er grelt og konsekvent gennemført. Planen er tegnet med sikre, aldrig forfejlede Linjer og Omrids. Den er skarpt begrænset: intet uvedkommende løber med; men hvad der er givet, er givet fuldt ud: intet er blot antydet. Opfattelse og Fremstilling er plastisk, ikke musikalsk. Det viser sig ved den enkelte Scene: intet er Skitse eller Radering, det er Staalstik alt. Analyserer man en Scene som Strygescenen i Juniheden hos Gervaise, hvor Coupeau kommer fuld hjem *(L'Assommoir* V), mærker man, med hvor lang Aande Tonen er holdt, med hvor stædig, aldrig rystende Haand Naalen er ført: ingen Mislyd, intet Strejfstrøg; alt er truffet, logisk gennemført — Staal. Deraf denne Digtnings næsten brutale Magt over Fantasien og Fasthagen sig i Erindringen: Zolas Romaner huskes meget bedre end anden Digtning.

Og under denne ihærdige Arbejden sig ind i Æmnet dukker en Rigdom af Detaljer op, svulmer Stoffet mere og mere om ham. Zola skildrer alt meget omstændeligere end andre. Paa utaalmodige

Læsere virker denne hans stadige Videreudmalen og Genfremdragen trættende som Ryk i Tømmen. Det er den i Æmnet fortabte, som ej kan løsrive sig og gaa til noget nyt, Gemyttets stædige Dvælen ved Enkelthederne.

Og nærmere beset er den Kraft, der gennemaander Værket, en lidenskabelig fastholdt Grundstemning, der fra Forfatteren meddeler sig til Læseren. Derfor vinder hans Digtning Hjærterne, fordi han selv »lever sit Værk«. Paa hver Side, i hver Sætning pulserer et rigt Liv. Ingen kølig Skyhed, ingen Aandsfornemhed. »Vi skabe Stil og Kunst med vort Kød og vor Sjæl; vi er Livets Elskere, vi give jer hver Dag en Smule af vor Eksistens.« Han giver sig fuldt ud. Et rent udvortes Træk som Eksempel. Medens de Goncourtske Titler ere lukkede Bøger, hvis Indhold først Værket selv giver — intet sigende Egennavne —, saa giver Zolas Titel os oftest — uden Reservation — Bogens Idé *(Curée. Joie de vivre. Germinal).* Dette stærkt personlige er det, som fængsler, det er et voldsomt Temperaments Pust, som faar disse døde Ord til at dirre af Liv.

Kærnen er da en stemningsbevæget Opfattelse af et Stykke Virkelighed, som slaar ud i kontemplativ Fordybelse i Genstanden. Virkelighedstro bliver det Billede ikke, som herved kommer ud. Zolas Objektivitet gaar kun til Formen. Han føler det selv, men siger: *„Faites vrai, j'applaudis, faites individuel, j'applaudis plus fort."* Den koldt bevidste Forstandstendens banlyser han af Digtningen: »Have Homer, Shakespeare, Molière, Balzac haft den besynderlige Idé at ville reformere deres Tids Ægteskaber?« Men den Tendens, som slaar ud af et lidenskabeligt, individuelt Syn paa Verden — Hugos, Turgénjews, H. Ibsens Tendens — den bærer og gennemildner Zolas Digtning; den er selve Tidens Lyrik.

Og den Zolaske Poesis Grundtoner er nu kun Genklang af de sympatisk-æstetiske Hovedfølelser hos ham. Og saaledes, at i de tidligere Bøger Grundstemningen er langt mere ensidig, ublandet end i de senere. Hadet gør paa én Gang skarpsynet og blind, som i *Pot-Bouille,* det Skandskrift, Hadet har dikteret ham mod Bourgeoisiets kalkede Grave; rent æstetisk virker det først som overlegen Satire, foragtfuld Ironi eller grusomt Humor i Eugène Rougons Tale for Kejserdømmet i Deputeretkammeret, i Plassans' Skræk og Pierre Rougons Heltemod under Oprøret, i den idiotiske

tvungne Lystighed ved Nanas Aftengilde. Den mandige Ømhed, hvori intet Gran af Sentimentalitet, slaar ud i den henrivende tragiske Idyl: Silvère—Miette *(Fortune des Rougon)*, i Abbedens og Albines Elskov i Paradou-Paradiset *(Faute de l'abbé Mouret* er en moderne Omskrivning af Syndefaldsmyten), i *Une page d'Amour*, her og der i nydelige smaa Humoresker, endelig i Denises og Paulines modige Kæmpen. Ved det sidste spiller et nyt Moment ind, Beundringen for Styrken, som overfor den ydre Natur bliver Entusiasme for det overfyldt rige i Saccards Drivhus, det kolossale i *Les Halles'* Frugt- og Grøntoplag, i Paradouhavens Blomstervækst, i *Au bonheur des dames* Forretning. Gennem det grandiose virker de storslaaet geniale Skildringer af Menneskehobe og Folkerejsninger (allerede Oprøret i *Mystères de Marseille* saa Oprørshærens March i Natten fra *Fortune des Rougon,* vældigst de strejkendes Stormflod i *Germinal);* og den tragiske Patos — Medfølelsen for det stores, de manges Smerte — er Nerven i Hovedværkerne *L'Assommoir* og *Germinal.*

Og derfor er Zola saa stor en Digter, fordi det er Tidens egne Stemninger, der dirre gennem ham. Denne har af alle Digtere først set, at Nutidens Pyramider er *Les Halles*, dens Epos Storindustriens Kamp med Smaaindustrien, dens Tragik at søge i »Goutte d'or«-Kvarteret eller i Montsous Kulgruber. Nana, Giftsvampen, som skyder op af Smudset, bliver Furien, som hævner sine trællende Brødre ved at udmarve, tyrannisere, trække ned i Sølet Undertrykkernes Samfund. I *Joie de vivre* analyseres og kritiseres den moderne Pessimisme, og Livsglædens Evangelie forkyndes. Dette er *grande poésie.*

»Et Kunstværk« — siger Zola — »er et Hjørne af Tilværelsen, set gennem et Temperament.« Hans »Hjørne af Tilværelsen« er enten et Milieu, en afsluttet Verden i Samfundet, eller et Stykke Sjæleliv. Herefter falde Romanerne i to Klasser: de sociologisk-deskriptive og de individuelt-psykologiske. Typer paa de sidste er: *Une page d'amour* og *Joie de vivre*, paa de første *Ventre de Paris* og *Pot-Bouille.* Hvor begge Sider forenes, naa'r Zola højest, som i *L'Assommoir* og *Germinal.*

Han er Stoffets Digter. Med yderste Nøjagtighed og Detaljrigdom giver han et Milieu, iagttager og fornemmer finere og rigere, gengiver samvittighedsfuldere end andre. Skildringen er langt alsidigere. Medens Synsindtrykket for mange Digtere er eneherskende, virker Zola gennem alle Sanser. Han skildrer Lugte, Temperatur,

Fugtighed, lader os føle paa Tingene. Derved frembringes et saa stærkt Massivitetsindtryk. Vi røre ved Rosernes Atlask, Mosrosebægrets Uldstof, de enorme Hvidkaal, der er-presset haardt som Kugler af blegt Metal, og hvis Blade er Bronzefade. Det er Stof, Substans. Og Zola aabner vore Øjne for tusinde Ting i Stoffets Verden, vi gaa blinde forbi, giver os et fuldere og mere udciseleret Indtryk, end vi overfor Virkeligheden i al Fald bliver os bevidst.

Men langt fra at det er et fotografisk Billede af Virkeligheden, vi faa, er det et i høj Grad lyrisk beaandet og farvet. Zola anerkender kun Beskrivelsen som Middel til at fremkalde en Stemning. I *Un page d'amour* gives fem Skildringer af en og samme Udsigt over Paris, men under ny Belysning og Stemning hver Gang. Og Stemningen idealiserer, outrerer Virkeligheden. En Menneskemasse bliver, i hans Begejstring for det store, en Symfoni af Lavinerullen, Havsyd, farvebølgende, øredøvende Kæmpeliv. En egen bitter, forceret Kynisme, og Trangen til stærke, pirrende Indtryk sætter Lyrik i Skildringerne af det uappetitlige, ja svinsk modbydelige. Med hvilken *verve* og ret *con amore* udmaler han Pølsekogningen hos Spækhøker Quenu, Ostenes Lugtekakofoni i Mdlle Sagets Butik, Gæstebudet paa Gervaises Fødselsdag eller Adèles og Louises Barsler!

Og han bruger Naturen til Symbol eller han opfatter den fantastisk, besjæler den paa mystisk-mytologisk Vis: saaledes den nedlagte, overgroede Kirkegaard paa St. Mittrepladsen, Paradouhavens yppige Flora, Drivhusets eksotiske Planter. Dyrene skildrer Zola hyppig og med Kærlighed Intet er mere hjærteskærende end Mathieus Dødskamp, intet sødere end Grubehestene som vrinskende snuse til den nys ankomne Kammerats Manke, der gæmmer frisk Luft oppe fra og vækker Minder om Solskin og grønne, duftende Enge.

Ogsaa overfor Sjælelivet er Zola dels Iagttager, dels Lyriker.

Som Iagttager analyserer han. Han beskriver mer end han fremstiller, forklarer og dissekerer mere end maler. Det er ikke Fænomenerne, Sjælelivet som det leves og bliver os bevidst, han giver, men Traadene bag, Elementerne i deres Selvstændighed, som kun fornemmes sammensatte. Han sammenblander Livets Centrum med Bevidsthedens Centrum; de fysiologiske Processer og Drifter, han viser, komme kun til vor Bevidsthed forklædte, sminkede som ideelle Følelser og Længsler.

Men Zola river Masken af, trævler Væwet op. Han er Driftens Digter. Hans Sympati for det stærke, uhyklet brutale, fører ham did; han søger det enkelte, Formlen i alt. De mere udviklede Tilstande, Sjælskræfternes fine Samspil eller Brydning, Halvheden og Dobbeltheden i Sjælen — en Turgénjews Yndlingsgebet — behandles ikke af Zola. Driften, den utæmmelige, blinde Drift, er hans Tema, og mindre dens lønlige Vækst end dens bruske, grelle Udfoldelse. Og ligesom han i Skildring af et Milieu svælger i den masseagtige Overfylde, saaledes er han ogsaa her Yderlighedernes Mand. Han giver Lidenskaben og dens sanseløse, kraftdirrende Udbrud: den naivt ukyske Driftselskovs Udfoldelse (Silvère og Miette i Oprørsnatten, Moreut og Albine i *Paradou),* Paulines Jomfruelighedsprøvelser, det generationsdybe Hads raa Udslag i *Germinal,* Marthas driftvilde, ved Afslaget attraapinte Lidenskab. Slige Steder naa'r Zolas Skaberævne et saa hensynsløst Mod. en saa intensiv Energi, som overhovedet faa Digtere have naaet. Eller Tilstande af sjælelig Opløsning, Hjærneforstyrrelses-, sløve Halvbevidsthedstilstande. Genialest ere slige skildrede i François Mouret under Flugten fra Galehuset og under sin Udaad, i Julien Michon paa Broen, da han har kastet Liget i Vandet *(Pour une nuit d'amour),* og især under Helenes Hengivelse til Deberle.

I slige Stemningsskildringer viser ikke blot Iagttageren sig, men ogsaa Digteren, der lever Digtningens Liv. Med Melankolikerens Fornemmelsesfantasi suger han sig ind i alle Slags Sjæleliv. I Smaatræk, en instinktiv lynsnel Fornemmelse, en Vending eller Idéforbindelse afslører et helt Sjæledyb sig; i en Sætning som denne i *Comment on meurt*, at Bønderne gaae rolig og frygtløse »ned i den Jord, de kende saa godt og elske«, er gemt en hel egen Sjæleverdens Duft.

Fra først af kunde Zola ikke skildre Individer. Han giver de almenmenneskelige Træk eller en enkelt Følelses Udvikling. Det næste Skridt er, at han gør en enkelt Side til det hele, giver Typer: denne Retning kulminerer i Lisa, Spækhøkermadamen. Langsomt og trinvis naa'r han til at tegne virkelige Personer. Udviklingen kan studeres i de beslægtede Figurer: Silvère—Florent—Etienne. Men aldrig bliver det meget sammensatte Skikkelser, Zola tegner; bedst instinktledede Naturvæsener som Désirée og Albine, enkle, grove Sjæleliv som Gervaises, Nanas, Maheufamiljens, eller en Maxime, hvis Sjæl — efter H. Bang — er »en Tavle, hvorpaa der lige godt lader sig skrive alt, og hvor ingen Griffel ridser

noget varigt Mærke.« Og af rigere Figurer er det helst sikre, sluttede Viljesmennesker (Abbed Fauyas, Eugène Rougon, Octave Mouret) eller aabne, modige Kvinder, der holde sig rene uden Sjælekamp ved deres kolde, harmoniske Temperament (Denise, Pauline).

Mellem Milieuet og Sjælelivene gaar saa Handlingen frem. Den digtes senere til, ud af disse Faktorer, og ofte er Konstruktionen ubehændig (f. Eks. i *Faute de l'abbé Mouret, Une page d'amour),* men i de senere Bøger er den ukunstlet og ligefrem, som Livet selv. Milieuets Indvirkning paa Sjælelivet overdrives af Zola. Lad være, at den nedlagte Kirkegaards gravfede Jord kan puste noget af Dødens Rædsel og vemodige Selvopgivelse ind i de unges Elskov oppe i Græsset; men er det virkelig den tropiske Drivhusluft og de eksotiske Blomsters bryndehede Duft, som avler Renées og Maximes unaturlig raffinerte Sansenydelse, og Paradouhaven, som tvinger de to Halvbørn til Samleje? I de senere Bøger er nu ogsaa Milieuets Indflydelse skildret mere ædruelig; det legemlige følger kun stadig med som Støtte for Fantasien. Derved bliver denne Poesi i særlig Forstand billeddannende. Undersøger man Scener som Vaskeri- eller Strygescenen i *L'Assommoir,* ser man, hvorledes Beskrivelse og Replikskifte ere indfiltrede og veksle rytmisk, saa at det ene fører over i det andet. Dette samme medfører imidlertid det uheldige — som, om end i mindre Grad, gælder hele den moderne Roman —, at vi stedse staa halvt udenfor Personerne som »uvillige« Tilskuere af Scenen, halvt midt inde i Sjælelivet, det samme uheldige, som i Sjæleskildringen klæber ved hans Vaklen mellem analytisk Beskriven og digterisk Gengivelse. Vi hoppe ud og ind hele Tiden. Ti det er ej Omgivelsen, vi faa, som de »agerende« opfatte den, men som Zola ser den. Selv i de stærkest bevægede Scener, hvor Personernes Tanker er helt andre Steder, skildres Rummet omhyggelig. Mindst støder alt dette i *L'Assommoir,* hvor Fortælletonen nærmer sig den skildrede Verdens; men naar lader en Gang en Digter os leve et eneste Sjæleliv, saa at vi kun gennem denne Sjæls Erfaren og Opfatten lærer Omverdenen at kende?

Blandt de enkelte Scener vil jeg fremhæve et Par Slags, Zola ynder. Først de Totalbilleder, som ofte resumere Værket og samle i et haandgribeligt Hovedindtryk. Melodramatisk er Slutningsscenen i *Faute de l'abbé Mouret;* men virkningsfuldt er f. Eks. det grandiose Slutningstableau i *Nana,* med »Veninderne«s

godmodig plumpe Sladder ved det af Børnekopper vanhældede Lig, og, som Refrain, Raabene fra Mængden nedenfor: *à Berlin, à Berlin!* Kejserdømmets Raaddenskab, Tomhed, dumme Overmod og nære Fald knyttet i ét. Eller den storslaaede Slutscene af *Germinal,* hvor Arbejderne, tvungne af Sulten, atter lade sig hisse ned i Gruberne, sløvt resignerede som Dyr, og Etienne gaar oppe over Engene i Morgengryet og drømmer om en stor social Omvæltning og en ny Spiremaaned. Nært beslægtede ere Kontrastscenerne. Zolas Digtning er bygget over Kontraster. Da den skinsyge Renée vanker om i Selskabssalene for at finde Maxime, som den Aften forloves bort, skære Cotillondansene hendes Vej, nøde hende til Smil og slynge deres letfærdige Hvirvel ind i Sjælekvalen Og siden, da Saccard staar lynslaaet overfor de stivnede Forbrydere, hedder det: »I Værelsets fugtige Luft, der var fyldt af Vellugt, brændte de tre Lys meget højt op, med lige Flammer, ubevægelige som en brændende Taare. Og det eneste, der afbrød den forfærdelige Tavshed, var nogle Toner fra Musiken, der steg op ad Trappen. Valsen gled slangeagtig frem, vuggede sig, slumrede ind paa det snehvide Tæppe midt mellem det revnede Trikot og Skørterne.« Saaledes ogsaa i 1ste Kap. af *Faute de l'abbé Mouret,* i Køkkenscenen af *Ventre de Paris* o. s. v. Endnu vil jeg blot nævne de hyppige Marterscener — hvoraf Bijards Mishandlinger af Lalie er de afskyeligste — og som Eksempel paa Zolas Scenebehandling og tillige hans dramatiske Ævne fremdrage en Scene af *Au bonheur des dames.*

Mme. Desforges, som Octave Mouret har haft til Elskerinde per Spekulation, tror, at en af Sælgerskerne i hans store Forretning er hendes Efterfølger. Denne, Denise, elskes virkelig af Octave, men ved det ej ret og har, trods sin Kærlighed til ham, vist sig tilbageholden mod Principalens Tilnærmelser. For at prøve og pine begge lader Mme. Desforges nu Octave hjemme hos hende overvære, at Denise prøver en Kappe til hende. »En af Gasbrænderne peb, og i Værelsets klumre, fugtige Luft hørte man kun denne brændende Aande. Skabets Spejle kastede vide Flader af livlig Klarhed over de røde Silketapeter, hvor de to Kvinders Skygger dansede. En Flacon Verveine, man havde glemt at tilproppe, udaandede en svag, døende Duft som en Bukets, der visner.« Mme. Desforges martrer nu begge ved at haane og skælde den fattige Pige og vise hende sit nære Forhold til Octave. Længe udholde de taalmodig Prøven, men til Slut afbryder Octave

den — mere og mere febrilsk og bange for at forløbe sig — ved at love en anden Kappe og bede Denise gaa, idet han — uvilkaarlig ømt — trøster hende. Da hun er gaaet, udbryder Mdme Desforges, tirret ved, at Octave vovede at tage Denise i Beskyttelse, at det var nok hende, han elskede. Octave, der staar og trommer paa Ruden, vender sig rolig om og siger tørt: oui! Madame .... »Gasbrænderen peb stadig i Kabinettets klumre Luft. Nu strøg ikke mer dansende Skygger forbi Speilreflekserne, Stuen syntes nøgen, falden hen i en tung Sørgmodighed.« —

Samme Octave Mouret grunder det brutales og kolossales Skole i Butikudstillingens Videnskab. Han bryder sig fejl om den gamle Skoles fine Fornemmelser, dens Forkærlighed for de doucere Farveblandinger, dens Pretention paa diskret, aristokratisk Smag; just de mest skrigende Farver sætter han sammen, han vil lamme, underkue Tilskueren ved Compositionens Brutalitet og hensynsløse Voldsomhed: han virker ved Magt. Zola er Literaturens Octave Mouret. Uden en Flauberts effectligegyldige Videnskabelighed, en Goncourts raffinerte Følelse og Psykologi eller Daudets indsmigrende Pen paatvinger han sig Sindene ved en Werechagins voldsomme Pathos og grelle, tragiske Fantasi og et taalmodigt Virkeligheds-studie, forbunden med en Makarts Kunstnerblik for Totalvirkningen og modige Form- og Farvegivning.

V.

Zola forstaar Fremstillingens Kunst. Han ævner at udtrykke og meddele sig. Oprindelig har han heri haft meget at kæmpe mod, hans Mesterskab er erhvervet med Møje.

Har en Romans Idé afrundet sig, forestaar først Konstruktionen af Værkets Bygning, Tekniken. Og den Zola'ske Teknik — som hele hans Fremstilling — har kun ét Øjemed: Sanddruhed. Indholdet maa tale for sig selv; han er for stolt til at sminke det med en pikant Form: den moderne Formfilen er ham meget imod. Bevidst usand er hans Fremstilling aldrig; intellectuel Hæderlighed og modig Nøgenhed er dens Dyder.

Romanerne ere solidt tømrede. Milieuromanerne indrammes af to jævnstillede Totalbilleder. Fra det ydre Billede af Milieuet gaa vi ind til Sjælelivet bag og slutter med atter at se Billedet. Og Zolas Stolthed, det han vil med Romanen, er, at vi nu se paa Billedet med mere forstaaende Blik, at det staar for os i grellere

Farver, mere karakteristisk Lys, efter at vi har set bag Kulisserne. Paa samme Vis giver i Sjæleudviklingsromanerne straks 1ste Kapitel Udviklingens Momenter, Fortællingens Frø (i *L'Assommoir* Gervaises jadskede, godmodig lade Natur, i *Joie de vivre* Paulines sunde Ligevægtsnatur), sidste Kapitel Resultatet, Frugten. Særlig i *Une page d'amour* er Anslaget kækt og sikkert. Det er Jeannes Sygdom, der foranlediger Helenes og Deberles Forhold, deres Forhold igen Barnets Død.

Ved denne Komposition fremkommer det sluttede Indtryk, Zolas Romaner gør. Der er Anslag og Opløsning i denne Melodi. Det er klassisk Form, ikke den romantiske, der ialfald slutter med en sløjfet Akkord (som hos Turgénjew).

Efter Præsentationen skal Forhistorien anbringes. I de første Romaner kommer denne temmelig kluntet og trættende samlet i 2det Kap. og optager i *Curée* endog en Tredjedel af Bogen. Men i de senere indskrænkes den til et Minimum og fortælles spredtvis à propos og uden kedsommelig, desillusionerende Standsning i Handlingen.

Saa gaar Fortællingen frem. Hovedscener og Udviklingsrækker, Knudepunkter og Bindetraade veksle som paa et Perlebaand. Jeg tænker navnlig paa de senere Værker. Og ifølge Zolas Naturel er Kompositionen ikke epigrammatisk tilspidset, men episk formet. Handlingen gaar over i større Epoker, der rulle voksende frem som Snebolte: saaledes i *Curée, L'Assommoir, Germinal.*

Mod Slutningen falder Tempoet lidt af. Zola ender aldrig i Spændingens Kulmination, som f. Eks. Ibsens Dramaer; Slutningsindtrykket er ikke æggende, oprivende, men rolig kontemplativt. Planen er kurvedannet.

Selve Fremstillingens Tone er dernæst rent objektiv. Stik imod Horats siger den moderne Æstetik til Digteren med Henblik paa den kritisk selvstændige Læser: Vil du bevæge og varme, saa vis dig kold og rolig. Zolas Følelser ved det fortalte komme — meget mærkbart — men altid kun indirekte frem og bryde ej Illusionen. En egen tilbageholden Knaphed har Diktionen i *Naïs Michoulin* og *Capitaine Burle.*

Er Planen lagt og Fremstillingsmaade valgt, staar den sproglige Iklædning igen. Stilen er, som det spontaneste Udtryk af Individualiteten, Talentets fineste Duftessents.

Zolas Stil er uden Musik, er hverken smidig eller glimrende. Jeg har kun læst én Artikel af ham *(M. le Comte),* som er

skreven af en Journalist i bedste Forstand, — ogsaa et sjeldent taknemligt Æmne. Pennen mangler Spidshed. Motivet i *Coquillages de Mr. Chabre* kunde være blevet en glimrende Maupassantsk Novelle. Oprindelig er Sproget ubehjælpsomt og ensformigt, Stilen efter romantisk Paavirkning dristig forkortet. Men efterhaanden danner Zola sin deskriptive Stil. Dens Dyd er Fylde og Bredde. Med en Ordrigdom som faa gaar den frem i systematisk Opregning, dynger Tillægsord paa Tillægsord, Nuance paa Nuance, til den faar bygget op et stort Materiale, der resumeres i et Totalvue, presses ind i en Formel, f. Eks. Beskrivelsen af Lisa i: *vache sacrée,* af Coupeau i: *chien joyeux* osv. (Hennequin: Zola. Révue indep). Der er Ro og Styrke i denne Stil; en saadan Kalk maatte til for en slig Bygning.

Zola er nu en midaldrende, velstaaende Mand, der lever et tilbagetrukket Arbejderliv. Han skriver ikke mer i Bladene, og det forekommer ham, »at allerede en Smule Fred har lagt sig over mine Bøger og mit Navn, ogsaa en Smule Retfærdighed.« En lysere, mere upartisk Tone præger ogsaa hans sidste Bøger. Samtidig vokser han i Mesterskab. Altid arbejdende, fyldende Notebøger med Optegnelser, langsomt skrivende frem: et vist Pensum om Dagen, kun levende i sin næste Bog — saaledes fuldfører han sit store Værk.

Om ham larmer Livet. i øredøvende Virvar, i broget myldrende Formfylde. Vi midt i det fatte ikke de almene Træk. Men han staar koldblodig og dog saa menneskelig varm og holder Tidens Puls. Hvad for os er ugribeligt, graat Chaos former sig til store Skikkelser og Billeder, hvad for os er tomt Spektakel, til Toner og Harmoni — Nutidens Poesi. Og som lyrisk forkyndende virker denne Digtning tillige selv med i Tidens Kamp.

Tidens Strøm er ved at skifte Leie. Nye Livspirer, ny Skaberkraft vokser sig frem; der er kommen ny Tro paa Livet, nyt Blod til at leve Livet. Paa alle Punkter i det moderne Aandsliv opstaa store, livskabende Bevægelser; den Zola'ske Naturalisme er et Led i disse.

December 85.

V. V.

Teatrene.

Maj.

Danmarks Bøgeskove stod just i Udspring, da det danske Lystspils sidste, store H. skød sit nyeste, friske Skud. Og eftersom det voksede og blev stort og herligt, steg Modtagelighedens Varme hos de mange, dèr var tilstede, og da det endelig havde udfoldet hele sin Skønhed, havde vist sig for dem som et vel bygget Lystspil, da jublede det ganske Hus, og Leveraab med endeløse Hurra'er i Følge bragte en skyldig Tak til ham, den aldersstegne, men i Sindet unge, Digteren *Hostrup*.

Til en lille dansk Købstad fører han os i „Karens Garde", lige midt ind i al dens Smaalighed og Vrævl, al dens Sladder og Nysgerrighed. Dèr ligger f. Eks. den spidsørede Snushane Lerup i Vinduet og damper paa en af de Cigarer, han ruller „i sit Ansigts sure Sved", ovenover lytter hans Husfælle, Madam Byberg ved sit Vindu til Lerups Samtale med de forbigaaende. I Baggrunden spadserer Folk, mest Damer og Børn i Søndagsklæderne ud til Lunden, dèr skal jo holdes Fest i Dag, Borgmesterens Jubilæum skal fejres dèr med Taler, Dans og Lystighed. Ja selve Festtoget kommer med klingende Spil og vajende Faner, der er strunke og stive Embedsmænd, runde og trivelige Matadorer, skikkelige og beskedne Smaahaandværksmestre, brede og selvtilfredse Bønder; hilsende snart til højre, snart til venstre drager de ud til Festpladsen. Endog selve Festen derude føres frem for Tilskuernes Øjne i al dens hule Veltalenhed, der er baade den kære Hædersgæsts dybtrørte Tak til „hans kære, mangeaarige Embedsbroder og Ven, der nu i saa mange Aar har rørt vore Hjærter paa hver Søn- og Helligdag" og hans ydmyge Nejen-sig for den langt værdigere tilstedeværende „vor kære ny Amtmand, som vi alle elsker og modtager med Kærlighed, skønt han endnu er ukendt iblandt os". Saa kommer Amtmandens protokoltørre Kancellisvar, lidt senere Lerups rabulistiske Mislyd med Branddirektørens pralende Harmonitale som Svar og endelig Højrebondens svedne Glæde over, at der til denne „upolitiske" Fest ikke er kommen nogen med af „vore Venstrefolk". Amtmanden tager Afsked og fjærner sig under Mængdens Hurraraab, først taktfaste og støtte, saa vrælende og skrigende følger de ham til Vogns. Nu er Festens mere alvorlige Del forbi, og under Ungdommens Jubel mældes, at nu begynder Dansen i Pavillonen.

Naar alt dette traadte saa lyslevende frem, maa en stor Del af Fortjænesten regnes det kgl. Teaters Sceneinstruktør til Gode: Hostrups noget svagt

tegnede Linjer havde han vidst at trække op med Mesterhaand. Den særegne Smaastadsduft, der hvilede over det hele, skyldtes sikkert ham, ti Hostrups Dialog indeholder nogle pudserlige Urimeligheder, der ikke lader sig ramme ind i dette Smaastads Billede, saaledes Røldals Spørgsmaal til Lerup, om det er Væver Hansens Hus, og somme andre Smaatræk, ja selv Sprogtonen er næsten helt igennem stemt en Smule for højt.

I denne kvalme Luft, i denne Smaalighed har Hostrup ladet sin Heltinde Karen Bak vokse op. Se godt paa hende! siger han med Stolthed, hun har ikke taget Skade af Omgivelsernes Usundhed, hun er et Hoved højere end alle andre i denne Ravnekrog. Det er tydeligt, at han vil, man skal se dette, men uden hans Pegefinger vilde man vel aldrig falde paa det, ja hun er dygtig og brav, ærlig og trofast, men det, der skulde højne hende over Mængden, det synes hun at savne; hendes ganske uvirksomme og raadløse Venten synes heller ikke at tyde paa noget overordentligt. Fru Eckardts Fremstilling hjalp ikke til Forstaaelse: hendes Damelighed prellede uhjælpelig af mod Karens dygtige Tagen-Haand-i-med.

Saaledes traadte den Person, der for Hostrups Øjne sikkert har vist sig i Forgrundens klare Lys, — ikke for intet bærer hele Stykket hendes Navn —, tilbage i Baggrundens matte Skær, og Forgrunden udfyldtes saa af andre, af Personer, der har staaet som underordnede for Hostrup selv. Først og fremmest Sønderlund; Hr. Olaf Poulsens kostelige Skabning af denne Fyr viste ham atter som den store Kunstner, han er, men som han i dette Teateraar omhyggelig har skjult. Fra først til sidst er Sønderlund den samme forfængelige, selvglade Nar, han behager sig i sine teatralske Stillinger, vant som han er til at spille første Elsker ved Byens Privatforestillinger, han fryder sig, naar hans „lille Tenors“ Smørtoner lyder ud i den stille Aften. Se blot hans første Indtræden i Festtoget, hvor sikker paa sin Dejlighed er han ikke i sin hvide Vest, graa Hat og lyse Benklæder, og da han saa sender Damerne sin store Hilsen, hvor uimodstaaelig i sine egne Tanker. Og tag ham saa til Gengæld overfor Borgmesterinden, han ler pligtskyldigt uden at ane hvoraf, hans Øjne bliver store og runde, den bedrøveligste Betænkelighed lyser ud af dem, jo ufatteligere hendes Ord synes ham. Eller bedre, tag ham i Hovedscenen. Lidende som af Mavevrid ser han ud, da han træder ind til Fru Randolf, hans Stolthed, Overskægget, hænger slattent og tungsindigt ned mellem Læberne, hans Stemme knækker over, hele hans Skikkelse er Knæk fra Isse til Fod. Og saa Forvandlingen, da Fru Randolf taler om Æren, om Damernes Beundring, han retter sig med et Ryk, Overskægget snurres dristigt opad, og atter glinser hans Ansigt i hele dets fedtede Søndagspuds, og midt i alt dette bæver hans Stemme af overbærende Medlidenhed med Garding. Men overfor denne selv i Fængslet er han nedladende beskyttende, nonchalent, Hatten tager han ikke straks af, og saa den kostelige selvbeundrende Patos han anvender i „Finder du da, det er for stort et Offer af mig?“ Alt i alt et beundringsværdigt Billede støbt i en lydeløs Form, men hvor længe vil det vel vare, inden Hr. Poulsens usalige Lyst til at høre Publikums Latter driver ham til vilde Overdrivelser, der vil sprænge Figurens Ramme; allerede ved den 9de Opførelse var han godt begyndt, og godt begyndt vil her sige det samme som halvvejs ødelagt.

Ingen naaede op i Højde med denne Ydelse, nærmest kom vel Fru Phister med sin hyggelige, ærlige Borgmesterinde, og længst borte øjnede man Hr.

Jerndorffs Dr. Blink, det var; som havde han bygget hele Figuren efter en altfor bogstavelig Forstaaelse af Repliken: „Jeg læser mig saa dum o. s. v.“. Denne Rolle burde have været i Hr. Emil Poulsens Hænder, nu anvendtes hans Kræfter kun til at føre den faldne Engel Garding trygt over Latterlighedens Rævle. Man kan kun beundre den fine Resignation, Hr. Poulsen gød over denne flove Person i Fængselsscenen.

Maanedens øvrige Indhold hører Gæster til; først og fremmest Frk. Ida Aalberg, der næste Teateraar er fastknyttet til den københavnske Scene, hvor hun i Aar vandt sin skønneste Sejer. Vi danske kan kun glæde os over atter at have en tragisk Skuespillerinde af høj Rang iblandt os, men vil den Glæde ikke blive kun stakket, vil Frk. Aalbergs Fødeland ikke kræve hende tilbage som sin Ret? ... Det var i en moderne Rolle Kunstnerinden sagde Farvel, og enhver, der saa' denne Ydelse, maa glæde sig over, at Farvel'et blev til et „Paa Gensyn“.

Det er Slutningen paa Mathilde Dumonts Ægteskabstragedie, „Straffen“ fortæller. Alt hvad der ligger forud, hele Forhistorien, staar i et dunkelt Halvlys, der mere tilslører end forklarer. En Oplysning, som en af Replikerne synes at indeholde om Mathildes Utroskab, at denne havde sin Grund i Taknemmelighedsfølelse mod Alvarez, hvem hun troede sin Mands Frelser, er langt fra tilstrækkelig, ja faar selv ellers alvorlige Folk til at trække paa Smilebaandet. Ej heller det Mørke, der hviler over Mathildes og Alvarez's Forhold i de forløbne syv Aar, baader Indtrykket af Stykket, (i Parentes bemærket forvirres man yderligere ved, at Dagmarteatrets Oversættelse lader Jeanne være jævngammel med Forholdet, begge ere 7 Aar!) Den Glæde, Alvarez ikke kan skjule ved Dumonts Tale om en nær Bortrejse, synes at tyde paa en Fortsættelse af Forholdet, hvad meget andet, blot saaledes Mathildes Udbrud i første Akt: „Saa har jeg da solgt mig“, bestemt taler imod. Dagmarteatret havde sikkert indlagt sig større Ære ved at fremføre Skuespillet i Girardins egen, oprindelige Form, og ikke i denne Bearbejdelse. Man havde da tillige været fri for denne Dumas'ske Teaterfigur Fru Larcey, hvis snakkesalige Vid mange Steder synes for plumpt til at taales ret længe i Hr. og Fru Dumonts Hus. Dog Skildringen af Mathilde Dumonts Sjælekval er nok til at hæve „Straffen“ op til en tragisk Højde, ingen anden af denne Vinters Nyheder har naaet.

Denne Kvindefigur fik Kød og Blod i Frk. Aalbergs skønne Fremstilling, over den det blide, klare Lys, der er Kunstnerindens bedste Eje. Tragisk Højhed var der over hendes Mathilde fra først til sidst, og ingensteds stilede hun højere end hun naaede: stilfærdig i sine Bevægelser som i sin Tale var hun i al Simpelhed et ædelt Billede paa Sorgen. Fru Dumont vil saa inderlig gærne være munter og glad overfor sin Mand, men hans beskedne Lykke over at se hende, over at have hende hos sig lægger sig knugende tungt paa hende, og Sorgens Sky dækker atter hendes skønne Pande. Hun kan vel tvinge sine Læber til Smil, men hendes Øjne fortæller paa samme Tid i deres smertedunkle Raadvildhed, hvor uværdig hun finder sig Dumonts Ømhed. Og saa hvor helt anderledes er hun ikke overfor Alvarez, intet Forsøg paa at skjule den Modbydelighed, det blotte Syn af ham er hende, hun trækker sig tilbage fra hans Hænders Berøring som for et væmmeligt Kryb. Hendes bløde Stemme klinger endog haard overfor hans Bøn om Elskov, hun taler heftigt uden nogen

somhelst hemmelig Elskovstone, hendes „Ja, ja, jeg elsker Dem!“ blev saaledes kun en træt, fortvivlet Opgiven af den unyttige Staaen-imod, og hendes Gentagen af hans Brevs Slutningsord: „Hvilken Lykke!“ maalte den bundløse Bitterhed, hun føler mod ham. Brevet, Beviset mod hende selv, rakte hun Dumont med et Blik saa mættet med Smerte og Lidelse, at selv han, den intet anende, maatte forfærdes. Om Brevet var til hende? og Kampen begyndte for et Øjeblik igen, men nej en Fortsættelse af Løgnen var umulig, og et forknyt, usikkert „Ja“ listede sig over hendes Læber. Det andet „Ja“ lød derimod næsten frejdigt: nu kastede hun af sig sit Livs tunge Forbandelse, nu var hun ude af den evindelige Løgn mod ham. hun altid havde elsket højest, og hun lagde trygt sin Skæbne i hans Haand. Skulde man rette nogen Bebrejdelse mod Frk. Aalbergs Mathilde. blev det vel den, at hendes stumme Spil i tredje Akt under Opgøret var saa mærkelig udeltagende, dog maaske med Vilje, Mathildes Sanser kan tænkes lamslaaede ved den pludselige Ulykke, først Afskeden fra Barnet bragte hende tilbage til Livet, men hvilket Liv!

Paa Højde med denne moderne Kvindeskikkelse stod Skuespillerindens Ofelia-Brudstykke langtfra. Det blev et skønt Deklamationsnumer med rørende, undertiden smeltende bløde Toner, men uden al Forsøg paa Individualisering af denne enkelte unge Pige; allerede Klædedragten, et antikt Gevant, tydede hen paa en gammeldags Klassicitet i Opfattelsen, men løsrevet som det stod, blev det kun en yderligere Lejlighed til skyldig Hyldest af Frk. Aalberg.

Saa følger det gøteborgske Selskabs Gæstespil paa Folketeatret, ikke paa Grund af Stykkets eller Spillets særlig høje Værdi, men fordi det maa betragtes som et Udslag af den priselige Bestræbelse, der i de senere Aar gør sig mere og mere gældende, efter at bringe de tre nordiske Lande i nøje kunstnerisk Forbindelse. Stykket, der opførtes, var Fru Edgrens „Hur man gör godt“. Den, der i dette Skuespil søger noget „menneskeligt Dokument“, vil hurtigt vende sig skuffet bort, det er et Tendensdrama af det reneste Vand, og dets kunstneriske Værd er meget ringe. Personerne, der føres frem for Tilskuerne, ere enten sorte eller hvide, deres Tale enten godhedslys eller ondskabsskummel, alt er saa tydelig som det virkelige Liv sjældent viser os Menneskenes Færden. Der kræves megen Plads for at føre den pragtfulde Velgørenhedsbasar i første Akt, det bedste i hele Stykket, virkningsfuldt frem for Publikums Øjne; Folketeatrets Scene er for lille hertil, og dets Statister for uøvede til at bevæge sig naturligt rundt, derfor falder Skylden for denne Akts blege Indtryk kun i ringe Grad paa den svenske Instruktør. Langt heller maa man beundre den skærende Fattigdom han havde formaaet at tegne i næste Akt hos Maleren Østerberg. Halvmørkt og usselt er Rummet, alt er brudt sønder, Minder om Mandens Hjemkomst i vild Rus, knap én hel Stol, Konen kan hvile sit udasede Legeme paa; og rundt om paa Væggene opklistret opbyggelige Billeder Side om Side med Portræter af Kongefamiljen, Vidnesbyrd om Konens Smag. Her foregaar Stykkets Hovedscene, grov i sit melodramatiske Tilsnit, lidt usmagelig for kræsne Ganer: de to Søstre, Blanka og Svea mødes Ansigt til Ansigt, ved Fødslen lige fornemme, ja voksede op sammen, staar de nu i grel Modsætning overfor hinanden, den ene i skinnende Karnevalspragt, den anden i opstadset Pjaltethed den ene ren og hvid, den anden tilsmudsket og plettet. I denne Scene ydedes Aftenens bedste Spil; se Frk. Lundqvists Svea træde ind kuldegysende og ærgerlig, længe har hun vandret op og ned derude i Nattekulden, nu søger hun

Ly hos sin Moder, og her træffer hun Blanka, der nylig har fornægtet hende. Misundelsen stiger op i hende ved Synet af „Søsteren“, og led, som hun er ved sig selv og sit Liv, lader hun Blanka vide, at, naar man har Penge, kan man sagtens have sin Ære i Behold. Hendes rappe, hæse Stemme skærer med sin syge Klang tværs gennem Marv og Ben paa Blanka, og denne kaster sin Skindkaabe over Sveas frysende Krop. Med lysten, halv ængstelig Glæde saa' Svea ned ad sig, medens den velgørende Lunhed atter bragte Blodet i raskere Fart. Allerede Sveas Optræden paa Basaren i første Akt havde vist Frk. Lundqvists Talent, hvor frygtsom var hun ikke mellem alle disse Silkekjoler og hvor ængstelig ydmyg ved at tale til de fine Damer. Foruden hende fortjæner endnu et Par at mindes: Frk. Hårds troværdige, stille Agnes og Hr. Hagmans ærlige, voldsomme Frithiof, Rollens ikke sjældent hule Fraseflom fik i hans Mund en ægte Varme.

Til Slut kom i Aar som i Fjor Ernesto Rossi. Uden Trup drager han Verden om, spillende med Skuespillere, der ej forstaar hans Tale, ja næppe véd at falde ind med de knapt tilmaalte Stikord i rette Tid. Hans Spil bærer som oftest Præget af en tydelig Langsommelighed, han vil gøre sig forstaaelig for sit ny Publikum, men han burde vide, at hvad enten han taler langsomt eller hurtigt, lige lidt fatter den store Mængde af hans Publikum hans Tale, og at dets Interesse mattes hurtigere ud, naar den betagende Flugt fattes. Opfattelsen af Rollen er gærne udmærket, og med beundringsværdig stræng Konsekvens fører han den fra først til sidst gennem hele Rollen, men Udførelsen bliver undertiden noget ensformig netop herved.

Ingen af de to nye Figurer, han denne Gang førte frem for vort Publikum, vil i dets Erindring fordunkle hans Othello. Først Kong Lear: han er straks den affældige, den højhedsvanvittige, gamle Konge. Opfattelsen er sikkert den, der stemmer bedst med Teksten, men til den Opfattelse hører nødvendigvis en lille, svag Oldingeskikkelse, og Hr. Rossi traadte op som den hærdebrede Kæmpe, han er: at denne Lears vældige Haand ikke straks knuste Regan og Goneril, forekom sikkert mange en Gaade. Desuden leder denne Opfattelse meget let hen til en stadig Gentagen af et og det samme, saaledes f. Eks. i hans Forhold til Døtrene, og det blev netop ogsaa denne Sten, Hr. Rossis Lear snublede over. Saa lidet klartseende er Lear heller ikke, at han ikke alt har loddet sine Døtres Kærligheds forskellige Dybde, derfor bliver Indtrykket urigtigt, naar man som Hr. Rossi lader ham føle samme forstenende Smerte, hvad enten det er Regan og Goneril eller det er Cordelia, der saarer hans Hjærte. Den sande kongelige Højhed, der hvilede over Kong Lear helt igennem, vil være det, der længst erindres af denne Figur og saa et Par enkelte Optrin. Først det, hvor den gamle Konge kommer hjem fra Jagten og fornærmes af sin Datter, dirrende af magtesløs Harme sætter han sig ved Bordet, han vil skrive til sin anden Datter, til sin Regan, og alt som han føjer Ord til Ord, hæver han hvert Øjeblik triumferende sit vrede Aasyn mod Goneril, nu skal hun faa at se, hvor gærne hendes Søster tager mod ham. Da han med Fæstet af sit gamle Slagsværd satte sit Mærke under Brevet, var det Dødsdommen over sin Kærlighed til Goneril, han stadfæstede. Det andet Optrin, der vil have brændt sig uudsletteligt ind i en modtagelig Tilskuers Erindring, er Genkendelsen af Cordelia. Han vil først ikke tro sine egne Øjne, det maa være en Drøm, Cordelia! det er jo umuligt, men endelig efter lang Vægring kaster han sig ind til hende, synker

paa Knæ for hende, sin Kærligheds dyre Skat. Hans Øjne følge hende som en gammel, trofast Hunds, der i Døden vender sig endnu en Gang mod sin Herre og, inden den drager sit sidste Suk, slikker den Haand, der saa tit har kærtegnet den.

Den anden ny Skikkelse, Ludvig den ellevte, var ogsaa noget ensformig, men dog i mindre mærkbar Grad. Beundringsværdigt var det at se, hvor Hr. Rossi havde formaaet at omskabe sit kraftige, trinde Legeme til Ludvigs visne, tørre Krop med de bestandig tilbagevendende krampagtige Smertetrækninger, der hvert Øjeblik minder ham om Dødens klamme Haand. Ansigtet var grufuldt med de lurende, onde Øjne, den skæve, aldrig lukkede Mund, hvor den tykke Tunge skimtes, mens Spyttet flyder ud, ned over Hagen. Unge, friske Pigeansigter frister ham stærkt, hvor han saa møder dem, i Borg eller paa Mark, deres runde Kind maa han klappe med sine stive Fingre, hans Mund mimrer af vellystig Begær efter et Kys paa disse røde Munde, et Billede af Oldingens Lystenhed rædselsfuldt i sin latterlige Afmagt. I dette for Samvittighed blottede Menneske har den devote Ortodoksi saa fast et Greb, at han selv ene med sin tro Hjælper Tristan ved Klokkens Lyd blotter sit Hoved og bøjer sig i Bøn, hans hængende Mund mumler tankeløst det foreskrevne Antal Ave Maria'er, og han slutter sin Andagt med et Kys paa sin Hues Korstegn; derefter er han straks til rede med sine Blodsordrer til Tristan. Sent vil denne Scene glemmes.

Dog vil Hr. Rossi altid i affældige Roller have sin Stemme imod sig. Denne er sund og kraftig, den kan blive hæs og stammende, men han anvender gærne dens fulde Kraft lige til et Øjeblik eller to før Katastrofen, her er som saa tit hos Hr. Rossi et stærkt Spring. Men til den halvvilde, stærke Othello passer denne Stemme i særlig Grad. Det er og bliver ogsaa Hr. Rossis bedste Ydelse. Som et Æventyr om en blindet Kronhjort, den snu Ræv ved sin stadige Fortælling om de forfølgende Hunde hidser fra Sted til Sted, til den endelig styrter om, og saa i Blinde dræber Ven for Fjende, saaledes genfortæller Hr. Rossi os den stakkels Othellos vanvittige Kærligheds Lykke og Ulykke.

En veltjænt Skuespillerinde, Fru Caroline Recke-Madsen, har Alderen nødt til at trække sig tilbage fra Scenen. Mange vil mindes de glade Sange, hun kvidrede ud Aften efter Aften i Folketeatrets første Periode; den, der kun har set hende i de sidste Aar, vil have faaet Indtryk af en sjælden udholdende Pligtopfyldelse.

Arthur Aumont.

Af Breve fra Olaf Rye 1848—49.

1.

— — Vi staae endnu i samme Stilling som vi indtoge den 28de om Aftenen. Min Brigade har Auenbøl Satrup, Ullerup ned til Alssund besat. De Efterretninger vi have lyde alle paa at Preuserne ere gaaet til Flensburg og til Deels videre mod syd. Forbundstropperne staae endnu ved Gravensteen og Quarts samt ved Kiply; i Apenrade er ingen Fiender. Et af vor Jægercorps ere satte i Land i Gjenner Bugt for at støde til det Infanterie og Cavallerie der kommer nord fra. Vi vente hver Dag Ordre til at rykke frem mod Flensburg og maaskee denne endnu kommer idag, Kl. er endnu kuns 8¼ Morgen. Forleden Søndag havde vi en meget varm Dag især var den sidste Stilling ved Nübel Mølle meget vanskelig at tage og kostede ikke ubetydeligt. — —

Satrup i Sundevit 1ste May 1848.

2.

Ulkebøll paa Als 9de Juny 1848.

Deres meget venskabelige Brev af 6te modtog ieg igaar, og kan ikke nok som sige Dem min Tak derfor. De har derved beroliget mig aldeles ved det Løfte i Forening med Schøller at sørge for mine private Sagers Gang og hiælpe med Penge hvor det skulle behøves. I denne Tid hvor man ingen Dag ia ingen Time er sikker paa sit Liv er det mig en meget beroligende Tanke at vide at min Kone og Barns Fremtid er sikret om en Kugle skulle bortrive mig og ieg vil fra nu af aldeles ikke tænke paa hverken Huus eller Fabrik og aldeles ikke sørge over hvorledes denne eller hin Sum skal blive betalt denne eller hin Forpligtelse opfyldt. Krigen giver mig ogsaa saa meget at tænke paa at ieg ogsaa kuns meget sjælden har Tid til at beskiæftige mig med Familie eller egne Penge-Anliggender. —

Af de officielle Rapporter vil De have seet at vi sidste Mandag bleve angrebne af Preuserne under General Wrangels egen Anførsel (som sandsynlig derved ville høitideligholde Kongen af Hanovers Fødselsdag) og maatte levere en meget varm Træffning der først endtes henved Midnat, og hvori vi tilsidst gienvandt alle de tabte Fordele og indtog vor første Stilling. Kl. 12 Middag blev vore Forposter angrebne. Da Forpoststillingen sjælden eller aldrig er

Kampstilling havde de Ordre at gaae tilbage. Hovedangrebet skedte paa vor venstre Fløi hvor min Brigade stoed som Reserve i Dyppel Bye. Jeg lod strax den 12te Bat. rykke frem til Nybøll en lille halv Miil hvor Fienden angreb meget stærk. Denne Bataillon tillige med Forpostkjeden (5 Bat. og 1. Jæg. Corps) hvortil ieg senere maatte sende 1 Comp. af 13. og 2 Comp. af 3. Jæg. Corps holdt Stillingen østen for Nybøll-Skov til Kl. 3½. Dyppel havde ieg besat med 2 Comp. af 3. Jægercorps og 13. Bat. trende Compagnier tillige med Batteriet Bruhn stod syd for Dyppel ved Landeveien. Paa høire Fløi udviklede Fienden ogsaa betydelige Kræfter og 4 og 8. Linie Bat. samt 2. reserve Bat. vege her tilbage. Dyppel blev stærk angrebet og uagtet der kom nogen Forstærkning maatte den dog forlades efter at en meget levende Fægtning var forefaldet paa Kirkegaarden der var besat af mine Jægere. Nu maatte ogsaa vor venstre Fløi tænke paa at gaae tilbage, og med Nød og Neppe ræddes det ene Jæger Compagni uden synderlig Tab. Vi gik tilbage til Dyppel Bjerg hvor vore Batterier bleve opkjørte og vore Blænkerkjæder stoede nogle hundrede Skridt foran paa Skrænten. Det fiendtlige Artillerie viste meget Mod og kjørte op paa den slette Mark i 900 Skr. Afstand fra vore 12℔dere. Ikke desmindre giorde det os ikke synderlig Skade, og det varede ikke ret længe saa vare flere af deres Kanoner demonterede og de maatte gaae tilbage. En af deres Kanoner vare væltede og sønderskudt. Jeg lod 2 Comp. af 13. og en Deel af 3. Jæger Corps storme frem for om muligt at tage denne men med beundringsværdigt Mod gik en 50 Preusere frem uagtet vor Artillerieild 3 Gange før de vare istand til at faae Kanonen bort, som dog tilsidst lykkedes dem. Fienden sendte nu nye Infanterie Afdelinger frem og vore maatte vige tilbage til deres før havde Stilling. Fra Begyndelsen af var vi kuns 9 Bat. paa Sundevit men nu kom lidt efter lidt flere. General Bülow med 1. 2. og 11. Bat. gik frem paa høire Fløi og min Brigade der aldeles havde forskudt sine Patroner blev afløst og [af] 8. Bat. og Garden. 8. Bat. gik rask frem men maatte efter en kort Fægtning igien gaae tilbage bag Garden. Fienden begyndte at genere os paa denne Fløi men nu gik Garden i Forening med en Deel af 3. Jægercorps frem og 8. Bat. og Resten af Jæger Corpset fulgte, og da angrebet paa vor høire Fløi skedte til samme Tid, veeg Fienden over alt tilbage og kunde intet Sted mere sætte sig. Vi beholdt Valpladsen og maae saaledes tillægge os Seieren, men vi have ingen Trofæer at fremvise. Fienden efterlod mange Døde og Saarede, men den største Deel slæbte han med sig, især alt fra den Tid Fægtningen stoed paa Stedet. Kl. 12 angreb endnu General Bülow Sattrup Bye men formedelst Mørket maatte han opgive det, da man ikke kunne kjende Ven fra Fiende — Dagen efter trak vi vore Forposter tilbage til henved Dyppel og de fleste Tropper gik over Broen til Als hvor ogsaa ieg staaer endnu. Igaar morges vare de fjendtlige Tropper aldeles borte og i en Miils Afstand intet af dem at see men i gaar Aftes vare deres Forposter komne noget nærmere. — Igaar aftes gik 4re Batailloner med General Bülow over til Colding hvor han foreløbig skal afløse Oberst Juul der har ladet sig slaae og drive tilbage af, som det her heder, en Insurgenter Hob paa 1000 Md. Til stor Ærgrelse for os alle og til Skandal for hele Landet og selv for Europa. I dette Øieblik kommer ieg fra Augustenborg hvor ieg assisterede ved at begrave 18 af vore faldne Brødre deriblandt Captain Bentzen af 1. Bat. og den svenske Lieut. Sommelius af 3. Bat. saa og en Student Dichmann. I Forgaars blev der begravet i Sønderborg en halvtredsindstyve men deriblant

nogle og Tyve Preusere og Hanovranere. Vi havde 3 Officierer derimellem: Morgenstierne, Leiionhufvud og Muus. — Vi maae ellers sige vi have denne Gang været temmelig heldig hvad Officerene angaaer derimod ved Schlesvig var det slemt. — —

3.

— — Krigsbegivenhederne her ere meget mavre. De tre Brigader som for nogle Dage siden gik nogle Mile frem til henimod den slesvigske Grænse for ved mindre Afdelinger at giennemstreife det nordlige Slesvig ere igien gangne tilbage i den forrige Stilling bag Veile Aaen og Greisdalen. Vi have en svag Forpostlinie syd for Coldingaaen. Der foretages aldeles Intet hverken fra vor eller Fiendens Side. — Jeg venter og haaber endnu stedse paa Vaabenstilstand. — Vi have nu i 4 Uger næsten daglig havd Regn. Landmanden klager over at der ingen Udsigt er til at faa bjerget den Mængde der er voxet. Kornet ligger meget og vil tabe betydelig i Godhed. Med Rughøsten er der begyndt og paa sine Steder ogsaa med Havre og Byg. Kartoflerne ere paa de fleste Steder fordærvede. Høet er paa mange Steder ikke endnu kommet ind og vil for en stor Deel blive aldeles ødelagt. Alt har staaet eller staaer overordentlig godt, saa hvis vi havde faaet godt Veir vilde der blive en sjælden god Høst. — —

Aggersbøllgaard 12. August 1848.

4.

— — Ieg er saa beskiæftiget i Aften og saa træt at ieg ikke kan svare Dem sammenhængende. — Ieg er idag desværre kommen til Skanderborg, men uden synderlig Tab. — —

Skanderborg 12. Marts 1849.

5.

Viuf den 12. April 1849.

— — Hvad mig betræffer saa befinder ieg mig vel. Ieg staaer med mit Corps langs den nørre jydske Grændse og det kan gierne hænde at Fienden med Magt trænger paa saa bliver ieg nødsaget til at gaae tilbage, thi en alvorlig Kamp vil ieg ikke modtage. Nu da Hovedarmeen har forladt Sundeved og gaaet til Als har Fienden friere Hænder og kan sende herop mod mig saameget han lyster. — Indtil igaar har der kuns staaet en 4—5000 Md. nord for Aabenraa. Vore Efterretninger idag lyde at de staae ved Hadersløv, have afkastet Broerne og afgravet Veiene, altsaa tyder det ikke paa noget Angreb. Igaar blev det sagt at Gen. Bonin var kommen til Hadersløv og at en stor Mængde Tropper var paa Marchen fra Appenrade; men det troer ieg ikke — I Fridricia skal der 1 Brigade og en skal staae ved Middelfart, 1 ved Bogense og 2 bliver paa Als. — Ulykken i Eckernførde har nedstemt og bedrøvet Alle. Endnu har ieg ingen anden Fægtning havd end den i Hadersløv men den var temmelig slem. — Ieg har havt lange Marcher og megen Nattevaagen, men nu ere vi alle fuldkommen raske igien. — —

Viuf den 12te April aften Kl. 5.

Igaar Middag Kl. 2 havde vi et Besøg ½ m. fra Kolding ja de kom endog paa 2500 Skr. af 1 Bat. og 2 Eskadr. og 2 Kanoner. De giorde os intet og gik tilbage Kl. 5 — det var kuns en Recognoscering. —

6.

— — Vi have her i de sidste Dage skiftet Overcommando hvorover den største Deel af Armeen er meget utilfreds, da Oberstlieutenant Læssøes Dygtighed er aldeles almindelig anerkjendt. Især er man utilfreds med Maaden hvorpaa det er skeed — at give Armeen Skyld for de Overmods og Uvidenheds Feil samt Uforsigtighed som Søetaten begaar er en aabenbar Uretfærdighed og saa skammelig at enhver af os maa oprøres derover. Krigsministren som skulle være Armeens naturlige Forsvarer, angriber den og hober en Anke paa den som om den i høi Grad skulle være skyldig, over en Sag hvor det er soleklart at den er uskyldig. Commandeur Garde som i Forening med Krogh Læssøe og flere udkastede Planen til denne Allarmering uden at indvende det Ringeste derimod eller finde mindste Vanskelighed deri — denne Mand bliver urørt staaende medens Krogh og Læssøe blive bortjagede til Vanære for Armeen. Man kunde ligesaa gierne sat Dem i Slutteriet derfor. — Men ieg haaber til Visse at Publicum vil dømme rigtigere i denne Sag. — Vi ere iøvrigt ikke utilfreds med denne Forandring da den er befalet, og Krigsministeren har fuldkommen Ret dertil, men kuns Grunden hvorfor det er skeed og som han har udtalt, er det der oprører os. — Havde han sagd: Ieg har ingen Tiltroe til disse Mænd ieg vil sætte andre, saa havde Enhver været tilfreds dermed. —

Vor Stilling her endnu ganske den samme Fienden samler en noget større Styrke nordfor Hadersløv omtrent 10000 Md. men lutter Insurgenttropper, som endnu ikke ere stærke nok til at angribe og fordrive mig, endskjøndt det endnu her saa nær den slesvigske Grændse ikke er min Hensigt at modtage nogen egentlig Fægtning imod Overmagt. —

Veiret her er meget koldt. I flere Nætter have vi havd saadan Sneefog at Sneen har lagt flere Tommer høi om Morgenen, og navnlig imorges. Vore stakkels Folk der ligge sammenhaabede i Laderne og Porte lide af Kulde og Forposterne have det meget slemt men de ere uforsagt og slet ikke forknyt. — —

Viuf 19. April 1849.

Ieg beder Dem anvende hvad ieg har sagt Dem om Armeen og Krigsministeriet, med megen Forsigtighed.

7.

— — Ieg staaer endnu her ved Horsens og holder denne Bye besat. men vil ikke kunde holde den hvis Fienden virkelig angriber med Magt, man udsætter ogsaa Byen for meget, og ieg har derfor besluttet kuns at giøre ubetydelig Modstand syd for Byen, i saa Tilfælde maae ieg gaae tilbage til henimod Skanderborg hvor et alvorligere Forsvar vil finde Sted. Det er

overhovedet en sørgelig Sag stedse at være saa svag at man intet Sted kan vove at foretage noget Alvorligt af Frygt for af Fiendens Overmagt at vorde aldeles tilintetgiordt. Den 7. og 8. havde ieg 2 meget slemme Dage under heftig Kamp mod Overmagten der søgte at omgaae mig paa alle Kanter at maatte gaae tilbage 2—3 Miil hver Dag. Mit Infanterie som ieg den hele Dag maatte holde i Ilden, og det det Hele uden Afløsning, var ogsaa aldeles træt, men nu have vi havd et par Dages Hvile og ere igien kampdygtige, men vi blive daglig færre ved Sygdom og Kugler. Gud ved hvorlænge denne Tingenes Tilstand skal vedblive? Mit Tab i de to Dage den 7. og 8. har været 60 Mand og 3 Offic. — —

Hanstedgaard pr. Horsens den 12. May 1849.

8.

— — Ieg har i denne Tid saa meget at varetage at alle private Forretninger og Sorger for eget Vel ganske træder i Bagrunden. Under nærværende vanskelige Forhold hvor saa meget hviler paa mig. — Min Stilling er endnu her bag Skanderborg Søerne men da Fienden har en saa betydelig Styrke kan han omgaae mig til begge Sider og tvinge mig til at forlade min Stilling. Den saa overdreven spændte Opmærksomhed paa Alt trætter og sløver til Sidst. I morgen tidlig venter ieg egentlig et Angreb, og saa bliver det sikkert voldsomt og rask. — Ieg staaer her med noget over 6000 Mand omringet og truet af 16—20000 Mand saa vor Stilling ikke er misundelsesværdig. — I Begyndelsen af Deres Brev lader De falde nogle Ord om snart forventende bedre Tider — dette maatte da udgaae af Forvirringerne og Uordenerne i Tydskland, men man kan jo ikke vide hvilken Retning de indslaae. — —

Skanderborg den 19. May Kl. 10 Aften.

9.

— — Fra Dag til anden haaber jeg stedse der skal indtræde en Forandring i vore politiske Forhold der skal bevirke Rigstroppernes Tilbagegang og at man endelig skulle see Ende paa denne ulykkelige Krig, men den ene Dag og den ene Uge gaaer hen efter den anden og der kommer Intet. —

Min Stilling her er meget trykkende — med de faa tusinde Mand ieg har kan ieg intet udrette mod de 25000 der staae lige over for mig og ieg maae stedse anvende den yderste Opmærksomhed for ikke at blive overvældet. Allarmere og trætte er det Eneste her kan giøres men det fører ikke til noget Resultat. – —

Skjærringe pr. Aarhuus den 12. Junii 49.

10.

— — Fra Dag til anden haaber ieg at Sagernes Stilling skal forandre sig, men dette Haab see vi hidtil forgiæves imøde. Fienden staaer i denne Tid i og om Aarhuus i en meget concentreret Stilling, han kan i en Tid af 2 Timer angribe mig med 15000 Md., og da ieg er alt for svag til at optage det med en

saadan Styrke og ikke gierne vil gaae længere bort, maae vi være særdeles aarvaagne, og vor Forposttjeneste bliver meget anstrængende. —

Endnu have vi her ingen Sommer; det er saa koldt at man gierne kunde behøve at lægge i Kakkelovnen, og stedse en utaalelig Blæst, undertiden en rygende Storm. — Vintersæden har tildels taget Skade af Vind og Kulde og Sommersæden staaer paa de fleste Steder høist middelmaadig, saa der neppe er nogen Udsigt til et frugtbart Aar. — —

Balskov Gaard pr. Aarhuus 28. Junii 1849.*)

---

*) Ottende Dagen efter stod Slaget ved Fredericia, hvor Rye faldt.

Under Kastanjetræerne.

En Skitse paa Vers.

Sent hen paa Natten var det. Man røg fine Cigarer.
Først sived trægt Passjaren som en Bæk igennem Sand;
men man tømte Portvinsflasken og drak Kognak med Vand
og kom saa ind paa Kønslivets Gaader og Farer
— et Spørgsmaal, som man drøftede med Alvor og Forstand
og saa kyndig en detail som nogen Lærebog med Noter,
indtil Snakken efterhaanden af de flydende Varer
blev spædt op og tyndet ud i en Regn af Anekdoter.
Man var kommen til det Punkt, hvor hele Selskabet svarer
rask i Munden paa hinanden, hver Gang én bliver spurgt,
hvor man allesammen taler, og ingen hører stort,
hvor man kort sagt bare drikker og ryger og passiarer.

Der var én, som havde valgt sig et lidt afsides Sted;
i en Gyngestol sad han, noget borte fra Lampen.
Stivstikker var han ikke; alt som Glassene blev tømte
og fyldte og igen stukket ud, drak han med;
hans Cigar gav ogsaa rigelig sit Bidrag til Dampen.
Men imens Disputen syded, var han udenfor Kampen.
Han hørtes ikke tale, drak en Slurk i Ro og Mag,
pusted Røgen gennem Næsen i langsomme Drag
og blev for Resten drillet af det livlige Lag:
Det blev sagt, han sad og sov; og det blev sagt, at han drømte.

Man kaldte ham en Fisk — tænkte nærmest vel paa Torsk —
og beskyldte ham for kun at have Vand i sine Aarer.

Var det egentlig for meget at sige, han var dorsk,
naar han mangled Interesse for den Ild, der stundum saarer
saa svidende, saa fint som en springende Gnist,
stundum ulmer under Aske og saa kvæles tilsidst,
eller blusser op i Flammer og kun slukkes af Taarer?
Forstod han det da ikke? her var Nød! her skulde deles
mellem mugne Traditioner og et Ungdomslivs Ret!
her skulde gives Vinger, her skulde brydes Net!
her var blødende Saar, som skulde læges og heles!

Han gyngede sig magelig og strakte sig, lidt træt,
tog Glasset, drak en Smule, og strøg sig om Hagen.

Mon han syntes, at det Spørgsmaal skulde tages saa let?
For det dybeste i Livet gjaldt det Natten eller Dagen,
det klare, varme Sollys eller Vintermørket tæt!
det var dog vel værd at stræbe mod en Løsning af Sagen!

Han slog Asken af Cigaren, og han bøjede sig frem
og rystede paa Hovedet: »Hvad nytter det, man raader?
én Bølge vugges mildt, og en anden Bølge fraader.
Jeg har studeret Havet som vel nogen af Dem,
men har aldrig fundet andet end uløselige Gaader.«

Man raabte paa Blaserthed, og man bankede i Bordet.
Da klinked han paa Glasset: »Nu beder jeg om Ordet!
Jeg skal tegne Dem et Billed — uden Blyant eller Pensel —
af, hvad Per kalder Lyst, og hvad Povl kalder Skændsel.
Det bli'r kun en Anekdote, blot et tarveligt Billed;
ingen Brand, som lyser op, højst en Lue, som kan slikke;
intet Sværd, som søndrer Knuder, højst en Spydspids, som kan stikke;
intet Bidrag til en Løsning af det Spørgsmaal, som De stilled;
jeg siger Dem det forud, at det finder De ikke.«

Man slutted Kreds omkring ham. Forventningen var spændt.
— Anekdoten, han fortalte, lød saadan omtrent:

* * *

»Jeg mødte hende — hvor? det kan være det samme.
Vore Veje stødte sammen en sommervarm Kvæld.
Solstraalerne, som nys i ustandseligt Væld
havde gnistret, som sig hør og bør for Børn af en Flamme,
nu listed sig omkring os saa forknyttede, saa tamme.
Kort sagt: vi øjned Dagrigets mørke Grænseskel.

Og det er godt, det samme. Ti det Billed, jeg vil male,
kun vilde syne slet i den stærkt forgyldte Ramme.
I Kvælden har jeg fundet det, dér passer det bedst.
Jeg har hængt det op i Mindernes dunkle Skumringssale,
og naar min Tanke siden er stævnet did som Gæst,
er den hilset af en dæmpet, sært betagende Tale.

Jeg havde beundret hendes Haar og hendes Træk,
havde mødt hendes Blik, det alvorlige, smukke.
Mit Øje havde fulgt hendes Sommerkjoles Bølge,
som Aftenvinden kyssed under smægtende Sukke.
Saa tog jeg en Beslutning, jog min Kejtethed væk,
og hilste hende, bad, om jeg maatte slaa Følge.

Vi er Mænd jo, ikke Snerper. Vi kan tænke os et Møde
mellem Mand og Kvinde udenfor den vedtagne Norm.
Om man ej bli'r præsenteret, om der mangler en Form
af de tusend, som er Dametankers nærende Føde,
vi blusser ej som Gløder, og vi blegner ej som døde,
vi bruger intet Skældsord, taler ikke om at »falde.«
Der maa andet til og mere, før vi bort vil hende støde
fra en Kvindes Plads og ud iblandt de laveste af alle.
Hun hørte ej til dem. Men om ellers man med Rette
kunde kaste Sten — ja, tro De det derom, som De tror!
Jeg vil ikke misforstaas; derfor siger jeg blot dette.

Saa fulgtes vi da ad. Der faldt ingen varme Ord.
Hendes Øjne var saa klare, hendes Ynde saa stor;
jeg blev lille, mens jeg vandred ved Siden.
Nej, det var kun om ganske almindelige Ting,
at vi vekslede vor Mening og vor Viden.
Og alt imens vandt Mørket i Kækhed rundt omkring;
det passede saa karrigt paa Tiden
og standsed de smaa søvnige Solstraalers Spring.

Vi vandred ud af Byen. Men endskøndt vi skifted Scene,
vi spilled vore Roller paa samme Vis omtrent.
Vi hvilte paa en Bænk, paa en afsides Skrænt,
som Kastanjer ruged over med blomstrende Grene.
Om Sommervinden vifted? om Maanen var tændt?
om en Nattergal sang paa det ensomme Sted?
— De kan tænke Dem det selv, hvis De synes, det maa med!
Jeg véd kun, vi sad tavse og alene.

En Sommerkvæld, naar Dagen saadan falder i Blund
som et Barn, der har leget og tumlet og støjet,
mig minder om en Baad, som mod Havnen stævner ind,
lig en Fugl med Vingen spændt for den sidste Rest Vind,
og saa stryger sine Sejl ét for ét og bli'r fortøjet.
Og altid greb det sælsomt min Sans og mit Sind,
dette Sommeraftensyn, som drog ind imod Øjet.
Maaské det slapped Vilje, maaské det raned Styrke,
men det daared og det lokked, denne Stilhed, dette Mørke.

Jeg fulgte tavs fra Siden hendes buede Kind,
jeg saa' paa hendes Skikkelse, lidt foroverbøjet,
hendes Skulder, der kun halvt var i Sommersjalet hyllet,
hendes Fletning over Nakken, hendes fine Profil,
men især dog hendes Øjne, der saa' ud, som hun var tryllet
af den trættede Natur, der nu tog sig et Hvil.

Da bad jeg hende sagte om et Kys af hendes Mund.

Hun smilte, et eget, et forunderligt Smil;
først i Øjet, saa ved Munden; dér hvilte det en Stund.
Hun trued som i Skæmt, og paa Hovedet hun rysted;
der spilled over Minen som et Glimt af Drilleri.
Men siden faldt i Tanker hun; knapt løftedes Brystet,
og Øjet fulgte Myggene, som sværmede forbi.

Det blev mørkere. Halvt sorte nu Kastanjerne stod,
et Skyggetag, som skærmed os mod Aftenduggens Stænken.
Vi saa' ej Løvets Farve, saa' ej, Blomsterne var smukke;
kun naar Vinden af og til fik nogle Grene til at vugge,
dryssed bløde, hvide Smaablade ned over Bænken.

Det var som Sommerfugle, der, da Luften nu blev svalet,
og Dagen lukked Øjet, ned fra Højderne daled
i Angst for Nattens Komme, og saa døde for vor Fod.

Mørke maa der til, for at Tyven kan faa Mod.
Jeg slog min Arm omkring hende, rolig uden Jag,
men inderlig. — Jeg mærker endnu den Dag i Dag
mod mine Fingerspidser det bløde Stof i Sjalet.

Da bed hun sig i Læben; hun fór sammen, og hun vred
sig heftig af mit Favntag; det bølgede i Barmen;
tilbage over Ryggen af Bænken hun sig smed
og hulkede fortvivlet med sit Ansigt imod Armen.

Der er Grader af alt, af Sorg som af Glæde;
der er Grader, mange Grader af et Menneskes Graad.
Der er Foraarsregnens Stænk, som gør en Barnekind vaad,
den er Dug for fine Spirer, som trænger til Væde;
der er Sommerdagens Byge, som gi'r Varme bag efter
og kan skænke Træets Bladehang dobbelte Kræfter.
Og saa er der den bitre, hvor hver Taare er en Braad;
til sit Løb helst de søvnløse Nætter den kaarer;
den holder Saaret aabent; det er giftige Taarer,
hvis Strøm kan dybe Furer over Kinderne æde.
— Men hvad mener De om den, som det Menneske maa græde,
der sér, det gaar mod Fald, og ej véd levende Raad?

Hendes Sjal var gledet bort, og hvad ellers det dulgte,
nu den lyse Kjole tegned i den halvmørke Nat
med sarte, smukke Omrids, som betaget jeg fulgte.
Paa Jorden bag ved Bænken, dèr lyste hendes Hat,
den lette, hvide Straahat med Blomsterne og Sløret;
hendes Fletning var løst op, og nu tog Aftenvinden fat
og lod Haaret vifte fint omkring Tindingen og Øret.

Jeg var ikke længer Elskeren, som spændte sine Garn
for at fange ind et Kys og et Favntag eller mér';
jeg blev en gammel Mand, og hun et hjærtesygt Barn;
og jeg klapped hendes Arm, strøg med Haanden hendes Lokker,
som en Fuglemoder stryger med sit Næb sin Unges Fjer.

Kulturen skænker Guld, men den skænker ogsaa Skarn,
gør varm og bringer Lys, gør ogsaa smaalig og forstokker.
Vi er dannede. Vi lader, som vi ingen Ting sér,
naar vi ser hinanden komme altfor sent hjem om Natten.
Naar De hører, at jeg lyver, blot venskabelig De ler;
og lyver De for mig, ingen anden Ting skér,
end at jeg forbindtlig bukker og letter paa Hatten.
Og tynger der en Sorg, selv én med dræbende Vægt,
eller skræmmer der en Rædsel, eller truer der en Fare,
man giver ikke Raad, og man bringer ikke Trøst;
nej, nej! man viser Næstens Privatliv Respekt
og prater op med ligegyldig, velfornøjet Røst.
Den Ret at tale ud og tale Sandhed er en Vare,
som er forbeholdt den saakaldte nærmeste Slægt.

Det maa være varmt og stille, helst en Sommeraftenrøde
eller læng're hen paa Natten. Og man maa være ene,
kun to, saa det sér ud som et hemmeligt Møde.
Og man maa bort fra Byen med dens Larm sig have vendt,
helst hvile paa en Bænk paa en afsides Skrænt,
som Kastanjer ruger over med blomstrende Grene.
Og man maa sé en Stjærne eller to blive tændt —
— ja, De lér! men der maa være noget saadant omtrent,
for at Skallen kan tø op omkring Hjærterne bløde,
saa man taler ud til én, man før aldrig har kendt.

I klagende Stammen, i hulkende Lyd
fik jeg lidt efter lidt hendes Hemmelighed at kende.
Den havde sin Sorg, havde ogsaa sin Fryd;
det var svært at sige, hvilken der var stærkest af de tvende.

Men nu frygter jeg, at Deres Forventning jeg har spændt,
og jeg ønsked intet mindre end Forventningen at spænde,
ti Historien, hun fortalte, er en gammel Bekendt.

Et Kærlighedsforhold uden formelig Kontrakt
med Bestemmelser om Troskab og om Varighed for Livet,
uden andre Garantier end en Vestalindevagt,
som dannedes af Trangen selv, af Følelsens Magt,
af Lykken, som i Nuet blev taget og givet.
Altsaa i et Forhold bare, ingen præsteviet Pagt.

Hun var lykkelig — hun hulkede Forsikringen frem.
Saa rig som hun var ej den respektableste Mage,
som der kurredes for i et pynteligt Hjem.
Hendes Liv, som randt i Smug i et hemmeligt Gem,
var kun stjærnefyldte Nætter og solvarme Dage.

Og hvad Vægt laa da paa Borgerskabets haanende Blikke?
Var den Lykke sand, de stikled, gav de ikke ondt Humør.
Hun forlangte ej hans Navn, havde ej ham villet tigge
om at pynte hendes Lokker med Myrtekrans og Slør.
Hun vilde bare elskes — andet vilde hun ikke!

Men — naar hun var ham kær, som han forsikrede saa tit,
hvoraf kom det da, at aldrig af sig selv han kunde tænke
paa at fortælle Verden det og vise det frit?
Han kyssed hendes Øjne, kaldte hende sin Due;
han sagde, han var bunden med den stærkeste Lænke,
— men saa var det jo Formsag, om der gaves sort paa hvidt,
og om pæne Folk saa pænt titulered hende Frue?

Jeg forstod hendes Spørgsmaal. Bag de skyndsomme Ord
laa den tærende Tvivl, som var Taarernes Kilde.
Om Lykken, der nu syntes saa usigelig stor,
var en Sommerfuglelykke, som tidlig eller silde
vilde miste sine Vinger og synke til Jord?
om en Sommerdags Rus blot var alt, hvad den vilde?
En nagende Tvivl: om det kun var Duens Fjer,
de snehvide rene og de glinsende smukke,
som Hannen Dun for Dun havde Lyst til at plukke,
— og om han saa fløj bort, naar der ikke var fler?

Og hvad tror De saa, jeg svared hendes spørgende Øjne?
Maaske: at Kærligheden har en Fuglenatur,
og at Fugle flyver bort, naar de ikke er i Bur,
men at det at kigge efter dem, naar først de er fløjne,
kan anbefales varmt som en styrkende Kur? —
Eller sagde jeg, at Kærlighed var blidt Sværmeri,
hvortil foruden Sommerdragt og Straahat der hørte
en sommerlun Aften Klokken ni eller ti,
en Vind, som aanded kælent, men ellers ikke rørte,
og en afsides Bænk og en blomstrende Kastanje,

og at, naar Dagen gryede, var det hele forbi? —
Eller sagde jeg, at Kærligheden var som Champagne,
der skummer op saa brusende, som Ungdommen raser,
men ikke skummer evig, fordi den ikke kan? —
Nej — sér man ind i Øjne, hvori der perler Vand,
langt før man bøjer Hovedet og tier, end man spaser;
og naar de be'r saa bønlig, næsten tryglende, man
ej prøver paa at mætte dem med afkogte Fraser.

Baade for at svare og at tie var jeg ræd;
men jeg havde intet Svar. Hun holdt sit Aandedræt tilbage;
jeg syntes, at Minuttet blev til lange, lange Dage.
— Saa bøjed hun sig atter ind mod Bænkens Ryg og græd.

Mon De kalder hende svag, fordi hun mistede sit Mod,
naar Tvivlens Giftblomst én Gang havde fæstet sin Rod
i Hjærtets fine Muld og dugget Øjnene vaade?
Hvem kunde undres over, at hun ikke forstod,
at det, som kaldtes Kærlighed, blot kunde være Fraade,
som perled paa en Bølgetop af brusende Blod,
et Skumsprøjt kun, en Boble, som blev knust uden Naade
paa den første lille Sten, som den skylled imod? —
Hun havde selv sig lænket, ikke været Kujon,
havde styrtet sig i Havet, ikke tøvet ved Randen;
og hvor kunde hun da finde det naturligt, hvis en anden
tog det lille Forbehold for sin egen Person,
naar et Sølvstænk mærked Haaret, og en Rynke tegned Panden,
da at kaste hende fra sig som en presset Citron? —
Nej — hun skulde have hørt paa De Herrers Diskussion
om, hvorledes der skal deles mellem Kvinden og Manden!
saa havde hun i Tide været hærdet som Staal
og ikke grædt saa bittert, lille tossede Kvinde!
hun havde vidst paa Forhaand da, at Vægtskaalens Naal
delte Ødselhed til ham og kun Armod til hende.

Naa, naa! bliv ikke vrede, om den Sommeraftens Minde
faar mig til at falde ud af min Rolle af og til!
naar en Tanke, som har smertet, atter falder paa Sinde,
kan man nemt sig tale hed, selv om ikke man vil. —

Himmelen var sort nu, kun Stjærnerne var hvide.
Hun stod op og fletted Haaret og tog sit Sjal, sin Hat,
lod mig ikke sé sit Ansigt, saa' til den anden Side,
rakte ikke Haanden frem, men sagde stille Godnat.
Jeg vilde have fulgt, men hun vinked mig tilbage.
Og jeg saa' den lyse Kjole bort i Sommernatten glide;
Mørket slog sig tæt omkring dens Folder som en Drage,
der vilde gemme hende som en hemmelig Skat. —

Men paa Bænken sad alene jeg og knugede mig sammen
og husked hendes Hulken og husked hendes Stammen.
Og det hvisked i Kastanjerne med Blomsterne blandt Løvet,
over Engens Græs med Duggen, over Vejene med Støvet,
som om Vinden tusend Toner af sin Vinge kunde ryste . . . .
— det var Nattens bange Skygger, som hinanden vilde trøste.«

* * *

Man havde lyttet stille, og man tav endnu en Stund,
mens han, som havde talt, atter tændte sin Cigar
og hvilte ud og gynged og nød den lille Pavse.
Men siden aabned én og saa en anden sin Mund;
man syntes, hans Fortælling kunde trænge til et Svar,
og et Par Minutter efter var der ingen, som var tavse.

Som Snakken blev et Kaos, saa var Stemningen blandet;
den ene syntes ét, og den anden et andet.
Men ét tilsidst dog Stemmerne sig samlede omkring:
Historien var saa lyrisk, at det rent ud var forbandet,
og som Indlæg i Disputen var den slet ingen Ting! —

Saa blev man da omsider ogsaa færdig med at snakke.
Man brød op som paa Kommando og fik pludselig Il
med at lede frem sin Stok og sin Hat og sin Frakke.
Og saa løfted man sit Glas til Godnat og for at takke.

Da var der én, som spurgte med et lille spydigt Smil:
»Har De aldrig siden truffet Deres snehvide Due?«

Han syntes lidt forlegen, og han bøjede sin Nakke.
»Jo — jeg sér hende stundum. Hun er — saa vidt jeg tror —

ret bleven til en lykkelig, stilfærdig lille Frue;
hun har rolige Øjne, hun har fredelige Miner;
hendes Dage gaar saa regelret som Perler paa en Snor;
hun gaar til Torvs med Pigen, køber ind til Mandens Bord,
og sidder ellers hjemme i en hyggelig Stue
og broderer, hækler, læser, gemt bag hvide Gardiner.« —

Man skratted op i Latter og raabte saa i Kor:
»Men naar han lod sig smede fast i Lænkerne — for Fanden!
hvorfor blev De saa heftig da og var saa vred paa Manden
og skældte ham for Sommerfugl, da før De havde Ordet?«

Fortælleren drak ud og satte Glasset paa Bordet.
Hans Mine blev lidt bitter, men han strøg sig over Panden
og svarede dem langsomt og med afmaalte Ord:
»Hun blev senere lovformelig gift — med en anden!«

Der faldt Tavshed over Flokken; og de spottende Blikke,
som nylig lo saa kaade, nu sig sænkede lidt stift.
Man kom pludselig i Tanker om, at han jo selv var gift,
— og man vidste, hvem hun var, skøndt han fortalte dem det ikke. —

Axel Steenbuch.

Aladdin.

I.

Aladdin er Udgangspunktet for nyere dansk Aandsliv, Grundstenen, over hvilken den Bygning er opført, som udgør dansk Literatur i dette Aarhundredes første Halvdel.

For den almindelige Opfattelse betegner *Aladdin* desuden Fantasiens Tronbestigelse, og ved Fantasi forstaas den Ævne, som Oehlenschläger har forud for Holberg og det forrige Aarhundredes Digtere: den poetiske Opfindsomhed. Medens Holberg som bekendt i stort Omfang benyttede den ældre Literatur og i Reglen kun levendegjorde et Stof, han optog fra fremmed Haand, menes Oehlenschläger at betegne den frie Indbildningskraft, den egentlige Frembringen. Fantasi var jo Romantikens Løsen.

Hvis man imidlertid vil tage en gammel Bog fra 1758 for sig: *1001 Nat, hvorudi paa en fornøjelig Maade fortælles allehaande selsomme Arabiske Historier og forunderlige Hændelser, saavelsom behagelige Elskovs Begivenheder* — den Kilde, som Oehlenschläger under Udarbejdelsen af sin *Aladdin* har haft for Øje — saa vil man se, at han her ikke mindre nøjagtigt end Holberg af sit Grundlag tilegner sig Træk for Træk, og for Fabelens Vedkommende saa at sige ikke forandrer det mindste. Næsten ingen af Begivenhederne, ingen af Hovedpersonerne, ja ingen af Bipersonerne skyldes ham. Han indblæser det gamle Æventyr en ny Aand, sin egen, sin Tids; men af fri Opfindsomhed er her saare lidet.

Han følger gærne sin Kilde Sætning for Sætning, Linje for Linje, saa nøje, at han, hvor det er gørligt, optager dens Ord, ja paa enkelte Steder gør det, hvor det ikke giver nogen ret Mening.

Se f. Eks. Beskrivelsen af den underjordiske Hule.

Æventyret begynder: Alle Træerne, som fandtes i denne Have, hængte fulde af adskillige Slags Frugter. Nogle vare hvide, andre klare som Krystal.

Oehlenschläger: Ti nogle hvide er som Mælk og klare som Krystaller.

Æventyret: andre derimod ganske mørkerøde, blegrøde, grønne, blaa, violette, gulagtige.

Oehlenschläger: Blodrøde nogle, andre blegt kun rødme som Koraller.
Og grønne, violette, blaa og brunlige og gule
Med Funklen hænge rundt omkring udi den skønne Hule.

Æventyret: De hvide Frugter var Perler, de klare, som man kunde se igennem, Diamanter, de højrøde Rubiner osv.

Oehlenschläger: De hvide Frugter Perler er, de klare Diamanter,
Rubinen spiller i sit Blod med sine slebne Kanter.

Naar man hos Oehlenschläger studser ved den usædvanlige Brug af et eller andet enkelt Ord, forklares det ved, at den gamle Kilde har det.

Hvor Aladdin første Gang benytter Lampen, hedder det f. Eks. i Digtet:

»Aanden forsvinder; straks derpaa lader han sig igen til Syne med et stort Sølvbækken paa sit Hoved tilligemed tolv tildækkede Fade, fulde af alle Slags *nydelige* Retter. Seks hvide Brød ligge ovenpaa Tallerkenerne. Han har tillige to Flasker med kostbar Vin og tvende Glas i Haanden. Alt dette sætter han fra sig paa Bordet og forsvinder igen.«

I Eventyret, der ligger til Grund, lyder Stedet:

»Ordene var ikke saa snart udtalte at jo Geisten forsvandt for hans Øjne, men kom inden faa Øjeblikke igen og havde et stort Sølvbækken paa sit Hoved tillige med tolv tildækkede Fade, fulde af adskillige Slags nydelig Spise, ligesom han og havde seks hvide Brød med sig, som laa ovenpaa Tallerkenerne, samt tvende Flasker med den kostbareste Vin og tvende Skænke-Glas, som han holdt i Haanden, hvilket han altsammen satte fra sig paa en Sofa og forsvandt dermed i samme Øjeblik.«

Hvor Aladdin i Digtet forordner Festlighederne ved sit Bryllup, siger han:

Lad en Flok *Sandsigerinder* føre op et luftigt Bal.

Man undres ved Ordet. Man er vant til at tænke sig en Sandsigerinde som et enligt Væsen i mystiske Omgivelser, vars-

lende Menneskeskæbner paa en Trefod; men man studser ved Forestillingen om at finde Sandsigerinder flokkevis og over at se dem gøre Tjæneste ved Balletten.

Ordet er noget ukritisk optaget fra Kilden, som har:

»Men hun vidste ikke, at bemældte Fruentimmer, som opførte Musiken, var nogle visse Sandsigerinder, hvilke Geisten som en Slave af Lampen med Flid havde udsøgt.«

Et af de Steder i Aladdin, der gør særligt Indtryk ved Kolorit og Fantasi, er det Sted, hvor Bødlen udspænder den slimetrøde Hud, der er »farvet af det rygende Blod«. Allerede Kilden har imidlertid Ordene »en Hud, som var farvet af en utallig Mængde Misdæderes Blod.«

Det er da langt lettere at angive, hvilke Træk der skyldes Oehlenschläger, end at opregne dem, han har optaget. Og selvfølgelig har det Tildigtede en stor psykologisk Interesse.

I den første Halvdel af *Aladdin*, den, der ender med Bryluppet mellem Helten og Gulnare, er følgende væsentlige Smaatræk tildigtede eller omdigtede:

Aladdin fortæller, hvorledes han har taget Maal af de unge Piger. Det illustrerer hans ungdommelige Naturs fuldblodige Sanselighed og Livslyst.

Han betragter sin Faders Begravelse som et andet Skuespil. Det viser hans dovne og ligeglade Naturs Sorgløshed. Han er den letsindige Sangviniker, helt sangvinsk, helt letsindig, uden Sentimentalitet.

Følgende Enkelthed har lidt mere at betyde: I *Tusend og én Nat* er Aladdin simpelthen Søn af Skrædderen Mustafa. Oehlenschläger har forandret dette: Aladdin er hos ham en uægte Søn, som Morgiane i Ægteskabet har faaet med Emiren Al Mamon. Ganske heldig er Opfindelsen ikke, for saa vidt den dels ikke stemmer synderligt med Morgianes Karakter, som den hos Oehlenschläger udfoldes, dels gør Nureddins Idé, at udgive sig for Mustafas Broder — hvilken Oehlenschläger har optaget fra Æventyret — noget tvivlsom. Ti det er lige efter at Nureddin har hørt Aladdin udtale Formodningen om sin uregelmæssige Afstamning, at han nærmer sig denne som den legitime Onkel.

Denne Ændring i Stoffet er romantisk. Den er for det første et Udslag af Oehlenschlägers ungdommelige Skælmeri, som det morer at lade Helten være et Elskovsbarn. Dernæst er den et Forsøg paa Forklaring af, hvorledes det gaar til at et Skrædder-

barn har det Blod i sig, der muliggør saa store Skæbner. Endelig er der maaské en Reminiscens heri: I det Skuespil, som var Oehlenschlägers nærmeste Forbillede, da han udarbejdede sit Værk, Tiecks *Kaiser Octavianus,* hvilket i Forholdet mellem Moderen Susanne og Sønnen Florens har noget, der minder om det mellem Morgiane og Aladdin, er den gamle Clemens kun Plejefaderen, og alle Konflikter i Huset have det Ophav, at Sønnens Drift til fyrstelig Idræt og ridderlig Syssel bryder sig mod Hjemmets Kræmmeraand.

Det er kun her i Arbejdets Begyndelse, at Oehlenschläger saaledes forsætligt og som i Kaadhed fjærner sig fra den i Danmark herskende borgerlige Moral. Jo mere Digtet skrider frem, des borgerligere og des frommere bliver han.

Endnu er et fint lille Træk at nævne, som er tildigtet og som fører os lige ind i Skuespillets Midtpunkt:

I *Tusend og én Nat* véd vel den afrikanske Troldmand ganske tilforladeligt, hvor Lampen er at finde, men det er ham ikke tilladt, selv at tage den; »der maatte en anden forrette saadant.« Derfor gør han sig bekendt med Aladdin, hvem han anser for et ubetydeligt Barn, men som »kunde være bekvem nok til at gøre ham den Tjæneste, som han forlangede af ham.« Der findes intet om, hvori Bekvemheden til at bemægtige sig Lampen bestaar, kun disse Ord: »Den afrikanske Troldmand forstod sig overmaade vel paa Fysiognomier og derfor fandt alle de Tegn udi Aladdins Ansigt, som var ham fornøden.«

Her har nu Oehlenschläger tildigtet den berømte Scene, hvor Appelsinerne kastes i Grams, to Gange gribes af Aladdin og tredje Gang falder i hans Turban. Som den, der naar Lykken to Gange har skænket ham sin Gunst, tredje Gang »med sammentvungne Hænder« lokker den ned i sin Turbanpul, aabenbarer Aladdin sig for Nureddin som det brugbare Redskab.

Og her staa vi ved Karakterens Grundelement og paa Tærskelen til det Idéliv, hvormed Oehlenschläger udstyrede Æventyret af sit eget.

Hvad er, hvad betyder Aladdin?

Ogsaa uden den Henvisning, som findes i Fantasias Epilog, vilde man have forstaaet, at der er to Steder, hvor Hovedoplysningen maa søges, nemlig hvor Nureddin læser i den gamle Foliant, og hvor Ringens Aand forklarer Aladdin Livet:

Efter en Indledning uden synderligt Dybsind, som kun gaar ud paa at saare faa — som om der var nogen — besidder Lykken helt (i Syden er der varmt, men der er Giftslanger; i Norden er der Rugbrød nok, men der er koldt) følger de smukke og følte Ord:

Naturens muntre Søn er Lykken næst.
Hvorefter Nattens Forsker flittig grunder,
Naar Solen synker i det blege Vest,

Det finder han med Lethed ved et Under.

Ser man rent filologisk paa dette Digt i Terziner, saa opdager man straks deri den tyske Romantiks ejendommelige Stil-Mysticisme. Det egentlige romantiske Udtryk tilstræber Uforstaaelighed, vil være uigennemtrængeligt for Forstanden, det vil sige for de platte, de oplyste.

Derfor ynder Romantiken alle direkte og indirekte Udtryk for det vidunderlige. Saadanne Ord ere: Æventyrlig, beundringsværdig, evig; hemmelig, hemmelighedsfuld, hellig, himmelsk; selsom, fortryllende, gaadefuld; ubegribelig, umiddelbar, ubekendt; uendelig, usynlig, uudsigelig; underlig, forunderlig, vidunderlig, underfuld. — Under, Undren, Undersyn, Underværk, Undervirkning, Underblomst, Underkraft, Underbørn.

Digtets første Ord er *selsom*. Lykken er selsom:

Selsomt er Lykkens Gaver rundt fordelt.

Senere følger *Under*. Lykken er et Under:

Hvorefter Nattens Grubler flittig grunder,
Det finder han med Lethed ved et Under.

Lykken er *ubegribelig:*

Fast ubegribeligt ham Lykken gaar
Imøde, mens han sødt og lifligt blunder.

Lykken er *umiddelbar*:

Og deri Lykken netop jo bestaar,
At den umiddelbar, ved skjulte Kræfter.
Hen til sin elskte Genstand sikkert naar.

Endnu en Gang *umiddelbar:*

Hvis ej umiddelbar din Lod er falden,
Da blier du for din Higen kun et Spil,
Da hjælper ej din Forsken og din Kalden:

Aladdin er altsaa Lykkens Yndling, han kommer sovende til Lykken, finder den ved et Under, fordi den er forelsket i ham. Paa anden Maade vindes Lykken overhovedet ikke. Den opnaas ved Lampen, og vi vide det alle, at udadtil virker Lampen som en Almagt. Men hvad er den i sig selv?

Læser man Digtet *Stemmen fra Lampen*, faar man Svar og møder atter her Romantikens Grundtanker og Stikord. Lampen er det Inderste i Naturen:

Nu Skæbnen har en lykkelig forundet
At trænge dybt udi Naturen ind.
Da først det store *Underværk* er fundet,
Naar Øjet blander sig med Lampens Skin.

Naar intet længer Jordens Hersker blinder,
Da ser han *Undervirkning* rundt omkring,
En Aand til at udrette alt han finder,
Og Harmonia skænker ham sin Ring.

Den fjærner fra hans Hjærte Angst og Krampe,
Den gør ham let og lykkelig og mild,
Mens *Helligdommenes* dybtfundne Lampe
Udretter alting med sin *Himmelild*.

Underværk — Undervirkning — Helligdommene — Himmelilden — den tyskromantiske Mystiks almindelige Idékreds og Gloseforraad.

Først den sidste Strofe, der kunstnerisk set er den sletteste, idet den indblander paa én Gang græske og nordiske Myter i det arabiske Æventyr, bringer noget større Klarhed ind i Mystiken:

En ny Prometheus atter vil forene
Det høje Lys med Mennesket i Dag.
En anden Odin gennem Bjærgets Stene
Faar Drikken ved Gunlødes Favnetag.

Her forklares det altsaa, at Lampen, denne lykkebringende Almagt, er Lyset, er Prometheusgnisten, og i Overensstemmelse hermed hedder det i Epilogen, at den er

Den hemmelige Urkraft, Lyset selv,
Som virker alt, hvad der er Liv og Lykke.

Her er da den dovne Gadedreng fra Ispahan bleven til en ny Prometheus; Lykkens Skødebarn udviklet til den store Lysbringer og Lysskikkelse. Ret passer dette endnu ikke paa den

Aladdin, der staar for det danske Folks Bevidsthed. Men saa komme de to sidste Linjer med deres pludselige og barokke Spring tilbage til den nordiske Oldtids mytiske Fantasier: en anden Odin faar Drikken, og Drikken er naturligvis Suttungs Mjød, med hvilken Digtergaven følger. Det hele er da Allegori: Aladdins Lampefund er et Sindbillede paa den geniale Digters Opdagen af sit Geni, hans Overtagen af alle sine Ævner. Aladdin er da ikke blot Lykkens Yndling, men han er Geniet; eller rettere: Digtet hviler paa den Opfattelse af Geniet, at Geniet er den lykkelige — én Side af Sagen; ti nogle af Verdens allerstørste Genier, Michel Angelo f. Eks., vare aldrig lykkelige, ikke engang tilfredse med deres Arbejd — fremdeles paa den Opfattelse, at Geniet fuldbringer alt med Lethed, en halv Sandhed, som trænger til at fuldstændiggøres med Buffons dybe Ord, at Geniet er en lang Taalmodighed. Aladdin er endelig ikke Geniet i Almindelighed, ikke engang Kunstnernaturen i Almindelighed, men ganske særligt det digteriske Geni, nøjere det romantisk poetiske Geni, der er skildret som det eneste sande.

Lampen, denne lykkebringende Almagt, der nylig var Lyset, det er da, som Oehlenschläger selv siger i sit Levnet, *Digterævnen, der satte ham i Besiddelse af Alverdens Skatte.* Denne Ævne synes da at opfattes som givende den sande Indsigt — Lampen er jo Naturens Helligdom — og Fantasien synes at skulle være det eneste anerkendte Lys.

I Modsætning hertil er Nureddin den grublende Forsken, den tunge Sfinks, der ikke kan følge den skønne Chimæres Flugt.

Mig givet blev med dyb skarpsindig Aand
At skue i Naturens Inderste,
Men det udvortes Redskab er jeg ikke.

Det udvortes Redskab er her som i *Guldhornene* »Naturens Søn«, legemligt kraftig, varmblodig og klarøjet. Dog videre frem i Digtet skifter Nureddin Karakter; han forringes gradvis. Naar Ringens Aand i Anledning af Lampen siger:

En har det ydre, som man kalder Lykke,
En har det indre, som man kalder Aand,
Forenet er de Jordens største Smykke,

saa laa det nær at se Aladdin defineret fortrinsvis ved Lykken, Nureddin ved Aanden uden Lykke; men under Digtets Gang have

Karaktererne forvandlet sig. Aladdin har alt. Han er ikke blot Lykken, han er Kraften.

> Mod denne Vanvid maa sig *Kraften* værne.

Aladdins Fjender er af dobbelt Art, Nureddin og Hindbad, og den første karakteriseres i Linjerne:

> En tom, forfængelig, sig op vil kæmpe,
> Med malmløs Flid, med nervesvækket Arm.

Han er bleven Pedanteriet; han er bleven Misundelsen; han er bleven den rene Nedrighed og Smaalighed, der pukker paa det selverhvervede og hader den, der fødtes med en lykkelig Natur.

Saaledes maa ogsaa forstaas, hvad Købmanden siger til Nureddin om Aladdins Palads:

> En bygger langsomt op og sammenskraber
> Materialier fra alle Kanter,
> Naar det er gjort, saa gaar det med en Muren,
> Og dog forhaster man sig ikke derfor,
> Er noget muret altfor galt, saa rives
> Det ned igen.....
> En anden løjerlig, naragtig Karl
> Blier født til Verden som en Spindelvæv [Edderkop],
> Han haler alting af sig selv, og hviler
> Ej, før den hele Bygning færdig staar.
> Og det er gjort, mens en fornuftig Mand
> Faar tændt og røget ud sin Morgenpibe.

Dette er jo ikke andet end Oehlenschlägers faste Forestilling om Geniet, at dettes væsentlige Kendemærker er for det første at have alt fra sig selv (og det i dette Digt, hvor han saa stærkt benytter sin Kilde), dernæst den Hurtighed, hvormed det arbejder, en ganske sikkert væsentlig, men dog altid sekundær Bestemmelse. Hvad Oehlenschläger imidlertid især vil have fastslaaet, er Geniets Naivetet. Det er naivt, fordi alt stort og udmærket er det. Da den danske Digtekunst, som i den klassiske Periode havde forsmaaet de nationale Erindringer og Myter, især ved ham vendte sig imod den nordiske Gudeverden, den nordiske Helte- og Riddertid, fremstillede han i disse Former med Forkærlighed Kraftens, helst den naive Krafts, Kamp mod List og snigende Kløgt. I sit Væsen var Kraften naiv. Thor er naiv. Geniet er naivt, fordi det er den højeste Kraft.

Og baade historisk og psykologisk interessant er den nye Betragtningsmaade af Menneskeverdenen og Menneskesjælen, der saaledes opstaar under Romantikens Indtrængen i Danmark.

I forrige Aarhundrede havde den gode Borger, den nyttige Statsborger været Idealet; selv Geniet, selv de største Digtere som Holberg og Ewald, kendte ingen højere Ros end den, at have været gode Borgere. Nu, da den danske Stat begynder at opløse sig, nu opstaar en ny og national Anskuelse af Geniet. Geniet bliver tænkt som isoleret Personlighed, udenfor Staten. Opfattelsen bliver paa en Gang dybere og mere overspændt. For Holberg havde Geniet været den djærve, sandhedskærlige og stridbare Skribent, saaledes som han optræder i *Det lykkelige Skibbrud* med alle sine Forfølgere omkring sig — en jævn, god borgerlig Opfattelse af Geniet og dets Fjender.

I Mellemtiden mellem Holberg og Oehlenschläger falder Goethes Optræden, og hans Mesterværk, *hans* Ord om Geniet, kaldet *Faust*, for lange Tider Menneskehedens vægtigste Ord derom. Faust er Geniet som Forskeraand, der vil kende og erkende Naturen og Mennesket, stræber efter en Viden, der er mere end Stykværk, altomfattende, universel, efter en Livsfølelse saa vældig, at den aldrig kan tænke sig et Øjebliks Rast, og efter en Magt over Samtid og Fortid, der ingen Grænser fornemmer.

Det var en vanskelig, tilsyneladende umulig Opgave at skrive en Digtning om Geniet efter *Faust*. De senere Digtere have kun formaaet det ved at udvikle de skitserede Træk videre, ved, som Byron f. Eks., at uddybe og formørke det kvalfulde og nydelsessyge i Udtrykket, Verdenssmertens Træk. Men at vende fuldstændigt om, at give en helt ny, trodsigt naiv Definition paa Geniet, det var Oehlenschläger forbeholdt. Nej, siger Oehlenschläger, ikke den forskende, ikke den stræbende Aand er Geniet. Flid og Forsken, Stræben og Arbejd gør det ikke. Lykkens fødte Søn, hvem Geniets gode Gave er tilfaldet, ham tilfalde alle Livets gode Gaver uden Møje.

Og Faust degraderes. Han nedsættes til den blege, lærde Troldmand, der véd meget, men intet ævner, og som, da han som Redskab vil bruge en smuk, stor, rødkindet Dreng, i ham snart finder sin Herre og Mester.

II.

Det hele kan synes det letteste og vilkaarligste Fantasispil. Hvor langt er det fra at være det!

Livsanskuelsen grunder dybt i europæisk Kultur og dybtnede i den tyske Romantik.

Vi kunne hos Novalis og Steffens paavise Modertankerne til *Aladdin*, ja vi kunne forfølge de Elementer, hvoraf de opstaa, endnu længere tilbage i den tyske Poesi og Filosofi.

Aladdin er Ønskets Poesi. Han er det Ønske, der er saa genialt, at Opfyldelsen er givet. Men allerede *Schiller* havde afsluttet sit Digt *Columbus* med de berømte Slutningslinjer:

Mit dem Genius steht die Natur im ewigen Bunde
Was der eine verspricht, leistet die andre gewiss.

Goethe udtrykte den samme Tanke med den paradokse Vending, at det at leve i Ideen vil sige at behandle det umulige som om det var muligt.

Og i Overensstemmelse med dette Livssyn og denne Udtryksmaade stod *Fichtes* Lære om det verdensskabende og verdensbeherskende Jeg. Det stræbende Jegs indre Kraft var Indbildningskraft, og fra den *skabende* Indbildningskraft udgik efter hans Fremstilling Menneskeaandens hele Virksomhed.

Indtryk fra alle disse store Aander spores hos *Novalis*. For ham er Jegets egentlige Væsen det geniale Anlæg, og den sande Viden en Aabenbaring. Der gives en højere Ævne i os, kaldet Instinkt eller Geni, som gaar forud for alle aandelige Ytringsformer, og af hvilken disse kun er enkelte Funktioner. Han forener Digterens Overbevisning om Geniets Ret og Magt med den frommes Vished om, at Troen kan flytte Bjærge. (I *Aladdin* bygger og flytter Aanden dog kun Paladser). En af Novalis' Yndlingsforestillinger er den om Fiktionens undergørende Kraft. Den er Ævnen til at nærværendegøre det ikke nærværende: Den evige Fred er paa Veje til at virkeliggøres i det Øjeblik jeg tror den er virkeliggjort. Gud er i det Øjeblik jeg tror paa ham. Hvis et Menneske pludselig troede, han var moralsk, vilde han ogsaa være det. — Det er ikke vanskeligt at finde det Gran af Sandhed, som ligger i dette Fantasteri, der af Novalis fik Navnet *magisk Idealisme*. Men netop dette Stikord passer paa Aladdin. Hans Idealisme er magisk.

Lampen var i Aladdin paa den ene Side Digterævnen, paa den anden Side Kærnen i Naturen. Modsigelsen synes grel. Men for Novalis er Naturen intet andet end en sanseligt iagttagelig Indbildningskraft, og han definerer Fysiken som Læren om Fantasien. Saaledes bliver altsaa Digterævnen netop det samme som Kærnen i Naturen. Aladdin var fremdeles Ønskets Almagt. Men for Novalis havde netop Fichtes Lære om Jegets praktiske Overvinden af sine Skranker forvandlet sig til det tænkende eller troende eller ønskende Jegs ubetingede Almagt over Omverdenen. Hans Roman *Heinrich von Ofterdingen* er fire Aar før Aladdin Poesiens Apoteose. Og han formulerer først de Ideer, hvorover Aladdin er bygget: Den sande Poesi er Æventyrets Poesi. Al Poesi maa være æventyrlig; ti i det ægte Æventyr er alt vidunderligt, hemmelighedsfuldt og dog sammenhængende.

I Forening med Novalis, men endnu stærkere og mere personligt paavirker *Steffens* Oehlenschläger. Han havde i 1798 gjort Schellings personlige Bekendtskab og var bleven hans afgjorte Tilhænger. Men den ildfulde og naive Normand optog den romantiske Aand i sig med en ungdommelig Begejstring, som fremgik af og bødede paa den Uselvstændighed, hvormed han som fremmed lod sig inspirere af den. Man har sagt det træffende Ord, at endnu før Læren var bleven gammel, foryngedes den i Steffens' Sind. Vi kan tilføje, at før den var bleven gammel hos ham, foryngedes den paany gennem ham i Oehlenschlägers.

Den bevægende Kraft hos Steffens er Troen paa, at vi have Nøglen til Naturens Hemmeligheder dybest inde i vor egen Aand: Mine Tanker er væsensbeslægtede med Naturtankerne. Derfor har Anelsen Ret til lange Strækninger igennem at kaste Lys over Forskningens Vej. Hvem Naturen undte at finde dens Harmoni i sig (hos Oehlenschläger: hvem Harmonia skænker sin Ring) han bærer en uendelig Verden i sit Indre og er Naturens indviede Præst.

Steffens havde et langt grundigere Naturstudium bag sig end Schelling og formaaede derved rent videnskabeligt at lære sin Lærer meget, men den poetiske Begejstring, hvormed han kastede sig ind i Naturfilosofien, bevirkede desuden, at den ny Filosofi gennem ham kom til at indvirke paa Digterne og befrugte Poesien. Goethes Storhed havde ikke blot indgydt ham et Sværmeri for Manden, der forenede det geniale Blik paa Naturen med digterisk Geni, men havde bibragt ham den Over-

bevisning, at Goethe skyldte sin poetiske Begavelse sin øvrige Storhed. Han tilegnede Goethe sine *Bidrag til Jordens Naturhistorie* og til Goethe sigtede han med Slutningsordene i denne Bog, at den fuldendte Digter er den skabende Naturs Toppunkt — en Sætning der fører lige over i Aladdins Grundsyn.

Dog før Steffens gjorde Epoke i Oehlenschlägers Liv, havde han allerede paavirket en anden af Tidsalderens Digtere dybt. Han har sat Spor efter sig i Tiecks Poesier. Allerede før Tieck lærte ham at kende havde han ganske vist paa romantisk Vis lagt menneskelige Stemninger ind i Træers og Buskes Fysiognomi, læst Følelsernes Udtryk i Skyernes og Bjærgenes Former, hørt Farverne klinge og set Nattergalens Toner flyde i Maanelysets Straaler. Men under Samlivet med Steffens i Jena forvandlede denne romantiske Leg med Naturen sig til mystisk Naturtydning. Steffens' Indvirkning er tydelig i *Den tro Eckardt* og *Tannhäuser*. Den almindelige romantiske Grundtanke, at Naturen er synlig Aand, Aanden usynlig Natur, og den almindelig romantiske Grundforestilling, at Menneskesjælen genfinder sig selv i enhver Naturorganisme og Naturting, individualiseres hos Tieck saaledes, at det er Vanviddet, i hvilket Mennesket mødes med Naturen.

Det er højst interessant som betegnende for to samtidige Digteres grundforskellige Anlæg, at da Tieck og Oehlenschläger kort efter hinanden komme under Steffens' Indflydelse, er det for Tieck Vanviddet, for Oehlenschläger den fuldendte, rødmossede Sundhed, som begrunder Menneskets hemmelighedsfulde Forbund med Naturen.

Kærnen i disse Tieckske Æventyr er den grufulde magiske Magt, med hvilken Venusbjærget virker. Hvad han med Liv og Styrke skildrer er den af Naturtrolddommen fremkaldte Svimmelhed, som drager Mennesket ned i Dybet, hvor Aanderne huse og hvor Guld, Sølv og alle Metaller blinkende lokke. Steffens kendte af Erfaring slige Stemninger, og Tieck var betaget af de Samtaler, i hvilke Normanden, en ypperlig Fortæller, havde udmalt dem. Steffens medbragte til Tyskland det levende Indtryk, som kort Tid forinden Skuet af den norske Fjældverden havde gjort paa ham. Det var ham, plejede han at sige, som om Jordens Inderste havde aabnet ham sit hemmelighedsfulde Værksted. Han følte sig tilmode, som var den frugtbare Jord med dens Blomster og Skove kun et let og yndigt Tæppe, der skjulte uudgrundelige Skatte, og

som om dette Tæppe her var trukket til Side for at han skulde drages ned i Dybet.

Tydeligst stemplet af Steffens er Tiecks *Runebjærget*, hvor de vilde, kløftede Bjærges Stemning er stillet i Modsætning til det skikkelige Slettelands, og hvor de brogede Blomsters Farver udgør Kontrasten til det kolde Metals røde Glans.

Aladdin er skrevet i Vinteren 1804—5. Ikke et Brev, ikke en Billet, ikke en Notits synes at være opbevaret fra hele dette Aar, skøndt Breve og Erindringer fra andre, langt ubetydeligere Perioder af Oehlenschlägers Liv foreligge i Hobetal. Digtets Tilblivelseshistorie lader sig altsaa ikke ligefrem forfølge. Dog saa meget véd vi, at det blev til under umiddelbar Paavirkning af Steffens. Og det véd vi, at umiddelbart før Aladdin skriver Oehlenschläger *Vaulundur*, dette helt forskelligartede Arbejde, nordisk, skrevet i gammeldags, archaistisk Stil, med streng, kold, graalig Kolorit, mens Aladdin er et lyst og broget Billede fra Østerland med Samtidens Stil i Diktionen.

Og dog er der Lighed: For Vaulundur som for Aladdin aabner Jorden sit Inderste; ogsaa ham skænker den sine Skatte, saa han bliver den største Rigdoms Herre. Hans Bjærggrotte svarer til Aladdins Hule. Man vil endog genfinde nogle af de ovenfor anførte Udtryk, som male den underjordiske Hule, i denne Skildring af Grotten: »Indgangen til denne Buehvælving var bevokset med unge Roser. Fra Væggen glimtede det rødeste Guld og mellem det allehaande andre Metaller De purpurrødeste Rubiner besprængte Væggene og deriblandt allehaande Koraller og Krystaller af blegere og stærkere Farve.«

Den røde Karfunkel i Vaulundurs Grotte svarer til Lampen i Aladdins Hule; den er Ildens og Lysets Symbol. Som det i Aladdin hedder om Lampen: »den hemmelige Urkraft, Lyset selv,« saaledes hedder det her i Havfruesangen:

Hvad aldrig bortdøde, hvad aldrig forgaar,
Er Luen hin røde, i sig den bestaar
I alt den sig mænger, fra Solen nedkaldt,
Til intet den trænger, nødvendig for alt.

Det er da Steffens' norske Bjærgsyner, der fra Tiecks tyske *Runebjærg* over Vaulundurs norske Grotte strække sig til Aladdins persiske Hule.

Men ogsaa Mesteren Schellings Tankeliv genfindes i Aladdin. Efter Bekendtskabet med Steffens var Schelling traadt i nær Berøring med Brødrene Schlegel. Han opdagede nu en Analogi mellem sin egen Stilling til de ældre empiriske Naturforskere og den nye Digtnings til Oplysningstidens Poeter og Kritikere, og under Indflydelse af den romantiske Atmosfære i Jena foretog han en Svingning over mod Kunst og Poesi. Han taler nu om Betydningen af den naturvidenskabelige Revolution, han har gennemført, ikke blot for Filosofien, men for *det Højeste og Sidste*, Poesien. Han deler, som man ser, Romantikernes Forgudelse af Ordets Kunst. Naturfilosien, siger han nu, er ikke blot udsprungen af Poesien, men stræber tilbage mod Poesien som mod sin Kilde. Den viser sig endda kun som Middel til et Maal, og dette Formaal, det højeste og sidste, er Poesien. Det gjaldt for ham om at finde en ubetinget Harmoni mellem Nødvendighedens og Frihedens, det ubevidstes og det bevidstes Verden. Han fandt den i Kunstanskuelsen og Kunstfrembringelsen; thi i Geniets Virksomhed og denne Virksomheds Resultat gik det bevidstløse og bevidste i ét; Geniet var intet andet end den igennem Frihed virkende Natur. Kunsten var for Filosofen det højeste, fordi den aabnede ham det allerhelligste, gav ham Indblik i Helligdommen, hvor det, der var adskilt i Naturens og Historiens forskellige Verdener, brændte som i én Flamme — Lampens.

Naturen var for Schelling Aandens endnu bevidstløse Poesi. Kun som Helhed fremstillede Naturen det uendelige; men hvert enkelt Kunstværk indeholdt det. Kunsten var da Filosofiens eneste sande, evige Organon og Dokument. »Det er at vente,« hedder det i hans Værk, *Den transscendentale Idealismes System* (1800) »at, som Filosofien i sin Barndom udgik fra Poesien, saaledes vil den og med den alle Videnskaber, som lige saa mange skilte Strømme, atter flyde ud i Poesiens almindelige Ocean.«

Her er det som hørte man tydeligt Romantiken banke paa Videnskabens Dør og true med at sprænge Døren; ja det er, som saa' man den fremmanede Poesiens Aand omspinde og kvæle den videnskabelige Erkendelses Aand.

Ser man nu fra denne Højde tilbage paa Aladdin og Nureddin, forstaar man bedre, hvorfor Nureddin i Digtningens Løb stedse bliver ringere, ubetydeligere.

Først er han Troldmanden, den altskuende, den store Mester, der øjner Lampen tusend Mile borte dybt i Jordens Skød; kun det

udvortes Redskab er han ikke. Han staar da fra først af overfor Aladdin omtrent som Steffens overfor Oehlenschläger, han har alle Ideerne, som den anden ikke har, kun kan han ikke sætte dem paa Vers.

Saa forvandler han sig, bliver den marvløse Flid, den malmløse Misundelse, det sammenstykkende Pedanteri, indtil han ender med som Bejler at holde Foredrag for Gulnare om at han som Barn havde Orm og nu lider under en daarlig Mave. Saa endelig faar han sin Straf, idet Gulnare forgiver ham, og Aladdin siger ham hvasse Sandheder — »forgiftigt Kryb!« — under Dødskampen.

Hvad er Nureddins stigende Filisteri andet end Romantikens stigende Haan over den grublende Forsken, end Poesiens Selvforgudelse, Digterens Overlegenhedsfølelse, og hvad er det, som aabenbarer sig i denne Dødsscene, andet end det, vi hos Schelling allerede saa': Poesiens Aand, der omspinder og kvæler Erkendelsens Aand.

Man forstaa da dette ret! Man indse ret klart, hvorledes et Kunstværk af denne Rang bliver til!

Der staar han, denne Aladdin, med den straalende Lampe højt i sin Haand, som Indgangsskikkelse til Danmarks hele Aandsliv i dette Aarhundrede, lig en gigantisk Fyrtaarnsstatue, der belyser Indløbet til en Havn.

Se paa ham, han sprudler af Liv og Ungdom, stor og smuk, brunøjet og stærk, med to spillende, mørke Soløjne — et idealiseret Portræt af den rødkindede, 25aarige Yngling, som digter ham og leder sit Blod over i hans Aarer.

Den varme Stemning, i hvilken han er undfanget, det er ingen blot historisk, det er den, i hvilken den geniale Yngling for første Gang under Hjærtets mægtige Svulmen siger til sig selv: »Ja jeg er det; jeg føler, at jeg er det, som Menneskene kalde et Geni.« Det er den Stemning, i hvilken han udstrækker sin Haand og føler Magten i denne Haand, som vuggede den Æventyrets usynlige Lampe, føler, at han i denne Lampe har Aanden, der ikke behøver møjsomt og pedantisk at slide, men er den Aand, som uimodstaaelig overvinder alle Hindringer, og for hvem alt, hvad han fordrer af den, falder let.

Aladdin, det er den Stemning, i hvilken denne Yngling, taknemmelig og overmodig, føler, at han er den højtbegunstigede og fornemmer Geniet som Lykke.

Naturligvis krystalliserede mange Elementer sig i Oehlenschlägers Forestilling om Geniet. Han havde jo oplevet, hvorledes den korsikanske Artilleriløjtnant efter faa Aars Forløb som i et Æventyrs Flugt stod der som verdensbeherskende Kejser. Han saa' flere af Napoleons Marschaller variere Lykkeskæbnens store Epopé. Æventyret var i hans Levetid blevet Virkelighed. I 1804 var Napoleon bleven udraabt til Kejser; i Vinteren 1804—5 skriver Oehlenschläger Aladdin. Dog de væsentlige Træk til sin Helt tog han ikke fra noget fremmed Aasyn. Hans sande Forbillede var han selv. Ikke Napoleons saa strengt arbejdende Genius skyldte han denne Forestilling om den strenge Flids Værdiløshed. Sin egen, saa særegent anlagte Genialitet skyldte han sin Idé om Geniet overhovedet.

Ganske saaledes, saa pludseligt, saa mirakuløst som Aladdin finder sin Lampe, var han jo efter den døgnlange Samtale med den fra Europa tilbagevendte Steffens bleven overrasket og overvældet af sin digteriske Ævne. Og ikke i stille, langsom Udvikling, men pludseligt, som under et tropisk Foraar, var hans Poesi skudt i Vejret, havde fuldstændigt fornyet det danske Sprog, tilført det friske Safter, givet det ny Gang og ny Klang, havde generobret den tabte Oldtid og indvarslet en stærk, nordisk Renæssance — og som denne Poesi spændte Bro bortover Rationalismens Tid tilbage til den hedenske Tidsalder og Myteverden, saaledes skulde den snart henrive hele Norden, holde Norge fast i det Øjeblik, da Politiken skilte det fra Danmark, ja vinde Danmark Sverig, Fjenden, saa fuldstændigt, at dette Sverig tilsidst kronede Oehlenschläger til Aandskonge med den Tegnérske Krans.

Ud fra Anelsen om disse Triumfer, ud fra denne stormende Selvfølelse gaar han da til sit Værk. Han griber Æventyret fra *Tusend og én Nat*, det, han allerede havde læst som Barn paa sin Skammel, følger det Linje for Linje, Ord for Ord, Træk for Træk, lægger kun hist og her lidt til, digter kun hist og her lidt om, men det er nok til, at han selv med hele sit Væsen udbreder sig i Stoffet og gennemtrænger det.

Og ikke blot han selv, hans egen Aand gennemtrænger besjælende dette Stof. Indtryk fra Goethes *Faust*, Forudsætninger fra Tiecks *Octavianus*, Fichtes Lære om det verdenssættende Jeg, Novalis's magiske Idealisme, hans og Schlegelernes Apoteose af Fantasien, Steffens' Naturindtryk af de norske Fjældes og den underjordiske Verdens Poesi, Tiecks første Bearbejdelser af disse

Indtryk, endelig Schellings hele Genilære og Kunstforgudelse, hans Grundtanke, der fører til Poesiens Ombringen af Videnskaben, alt dette afspejler sig i dette Digt, der er saa simpelt, at det kan more Børn, og hvor alt det fremmede er bleven fordansket.

Saa dybe Rødder har Aladdin i hele Nordeuropas, hele Samtidens Kultur, i Poesien, Kritiken, Metafysiken, Naturvidenskaben den Gang.

Saa dybe Rødder have alle udmærkede Aandsværker i Verden.

Og netop saa dybe, saa vidtforgrenede Rødder har den aandelige Bevægelse, der afløsende Romantiken først optraadte her i Danmark i Begyndelsen af Halvfjærdserne og som nu omspænder ogsaa Norge og Sverig. Ogsaa den er et Udtryk for en hel Tidsalders ypperste Kultur. Men hvis dette forholder sig saadan, da vil man ogsaa vide, hvad man skal dømme om de Prøver paa en Genganger-Romantik med dens Sagn- og Æventyrdigtning, der i den senere Tid er dukket op saa hist, saa her, og der naivt fremstilles som Symptom paa en Forandring af Aandsstrømningen, som en Tilbagevenden til den sande, store Stil i Kunsten eller vel endog som Udgangspunkt for en ny Epoke og en ny Skole.

Sligt forkyndes med Patos af de tanketomme og gentages af Stympere og Stakler. Saa let gaar det ikke at grunde noget nyt. Det er ikke nok til at indføre en ny Aandsform, at man simpelthen gør den gamle Saga om igen. Der skal mere til end blot det at dramatisere et Eventyr eller sætte et Sagn paa Vers. Det var ikke saadan, at Aladdin blev til. Dette gamle nye er lutter Rodløshed, staar ikke i Sammenhæng med nogen eller noget, er ikke Udtryk for nogen Grundtanke i Tiden, ikke Vidnesbyrd om nogen anden Strømning i Sindene end den mod det magelige, det tilvante, og hurtigt vil det vise sig at denne Smule Nyromantik kun er det æstetiske Skalkeskjul, hvorunder Trællesindet og den politiske Ynkelighed søger at præsentere sig som højere Neutralitet. Aladdins-Romantiken var en ny Verden. Vore Dages er et poetisk Kostyme, der vel ikke er nyt, men udgives for saa godt som nyt.

III.

Vil man faa det fulde Indtryk af *Aladdins* digteriske Værd, behøver man da kun at sammenholde Digtet med Æventyret som

ligger til Grund. Vil man i Enkelthederne studere Oehlenschlägers digteriske Fremgangsmaade og Menneskekarakter, maa man ligeledes vende tilbage til hans Tildigtninger og de Ændringer, han foretager med sit Stof. I Almindelighed kan man sige, at disse gaa ud paa at sløjfe det hæslige, tilføje det komiske, udfolde alle interessante Motiver, udhæve det værdige, indflette lyriske Partier, der give Stoffet Sving, og ornamentere med overnaturlige Væsener, Aander og Nymfer i Tidens romantiske Stil. En Hovedtendens er endelig den at give Æventyret, saa vidt det lod sig gøre, et vist Præg af den i Danmark gængse, godlidende Fromhed, og over det at kaste et Skær af anerkendt Moral og protestantisk Religiøsitet.

Aander og Nymfer er, som sagt, indførte. Bjærgpigerne, der nærme sig den sovende Aladdin er nette og virke godt; Skønhed og Styrke fremtræde, skøndt kun Personifikationer, plastisk gennem de dristigt malende, baade energiske og fine Vers, der er lagte dem i Munden; kun Zefyr og Lymfa er flove og forstyrrende. Saa er der de byggende Aander, hvis Repliker udgøre en mægtig og uforglemmelig Episode, endelig Nureddins Spøgelse, Manden i den skarlagenrøde Dragt, i hvis Optræden der er en imponerende Fantasi.

Det hæslige er sløjfet. I Æventyret hensætter Lampens Aand Saladin, efter at han er løftet fra Brudelejet, paa et ildelugtende Sted; hos Oehlenschäger staar han opstillet paa Altanen. I Æventyret har Prinsessen intet imod denne Bejler; hos Oehlenschläger afskyr hun ham.

Interessante Motiver er udførte. Kilden har kun to Linjer om Aladdins Vanvid efter at han har mistet Gulnare. Der staar: »Ti han gik fra Dør til Dør uden at vide hvad han selv gjorde, spurgte alle dem, han mødte, om de ikke havde set hans Palæ.« Oehlenschläger har deraf taget Anledning til en Række af de allerypperste Scener, han overhovedet har frembragt, saaledes Besøget i Morgianes Hus og den dybe Scene, i hvilken Aladdin spørger Oldingen, hvor mange Dage der er tilbage af fyrretyve, naar der allerede er gaaet ni og tredive. Det er gribende, fordi Læseren føler, hvor tungt det er at udføre den simple Operation, naar det er Livet, hvorom det gælder. Iblandt de talrige, uforlignelige lyriske Stykker høre nogle af de bedste til dette Parti. Der er Edderkoppens klassisk-mægtige Ord til Aladdin i Fængslet, Repliken: *Betragt mit svage Spind!* Oehlenschläger har aldrig gjort noget i Stilen simplere og større. Der er den sindssyge Aladdins Vugge-

sang paa sin Moders Grav, *Visselulle nu, Barnlil!* Der glimter noget Shakespearsk, skøndt blødere og mere anlagt paa det rørende frem i denne Vanviddets Poesi, hvor Lyden af Hyldefløjten, paa hvilken Aladdin spiller for den døde Moder, klinger »som en vildsom Nattevind i de vaade Vintergrene.«

Paa sine Steder er det fremdeles lykkedes Oehlenschläger at give Handlingen og Landskabet en østerlandsk Kolorit, som ganske fattes i den forfranskede Tekstbog, han har for sig. Fremfor alt er her at anføre Digtet *Den arabiske Ørk*, et Maaneskinslandskab med den gennem Sandørknen dragende Karavane, som er et lille Mesterværk i sin Art.

Lige op til dette østerlandske staar nu det københavnske i Morgianes Figur. Denne Figur er Oehlenschlägers Skabning, overordentlig ved den kække Blanding af lavtkomisk og rørende, der aldrig findes saadan hos Holberg, end mindre hos Wessel. Yderlinjerne var givne: Angesten overfor Lampens Aand og Omridset af Scenerne med Soliman, med Aladdin og med Urtekræmmeren. Tilføjet er den ikke ret naturlige Scene, hvor Morgiane antager Aladdin for Statue og det vittige Replikskifte med Urtekræmmeren:

Forlanger I den bedste Olie?
Nej,
Ifald jeg turde bede Eder om
Den sletteste. Men det maa være noget
Som der er godt.

Denne Komik er enestaaende hos Oehlenschläger, fordi den er saa fin, saa fri for den ulykkelige Smøren paa, som skamskænder det lige forudgangne *Freias Alter* og som Digteren straks vendte tilbage til i den tyske Omkalfatring af Aladdin.

Han nævner selv — i Fortalen til den tyske Aladdin — Shakespeares *Storm* og *Sommernatsdrøm* samt Gozzis dramatiske Æventyr som sine Forbilleder i det komiske. Paa dette Punkt er han dog helt original. Derimod er der andre Steder i Aladdin, hvor man tydeligt sporer et Forbillede hos Shakespeare, som netop paa dette Tidspunkt gennem A. W. Schlegels mønsterværdige Oversættelse begyndte at øve sit Herredømme over Romantikerne. Det er det af Schlegel først udgivne *Romeo og Julie*, som for nogle Bifigurers Vedkommende har paavirket Aladdin. Gulnares Amme er en afbleget Kopi af Julies djærve Amme, og den forsultne Apoteker, hvem Aladdin fratvinger Giften, er en fri

Efterligning af den ikke mindre forsultne Apoteker, hos hvem Romeo køber sin Gift. Er Ammen hos Oehlenschläger ringere end hos Shakespeare, saa er til Gengæld Apotekeren morsommere og opfattet med en høj Humor. Udødelig er Vendingen:

> Gaa hen for mig og henret hvem I vil,
> Naar I kun sparer mig, min Hustru og
> Min lille Hassan med de skæve Ben.

Denne Oehlenschlägers Humor er særligt dansk. Hvor den er fri og kraftig som her, har den det Præg, som senere Marstrand giver sine humoristisk opfattede Figurer af Folkelivet; hvor den er blødere, som i den gamle Sultans Skikkelse (»Nu render han i Slobrok og i Tøfler, og glemmer hele Kejserværdigheden«) giver den det Grundrids, hvorefter H. C. Andersen former sine gamle Konger i Slobrok med Kronen paa Hovedet og Rigsæblet under Armen.

Hvor Behandlingen er i Fabelens Æventyr-Aand, dér er den fortræffelig. Hvor den bliver spidsborgerlig moralsk eller religiøs, sakker Digteren af. Og jo mere Digtet skrider frem, des borgerligere bliver Oehlenschläger, indtil han i den tyske Bearbejdelse ødelægger Værket fra Grunden af med dydig Sentimentalitet.

Han tager fra Æventyret den snedige Jøde, der narrer Aladdin ved Indkøbet af Sølvfadene. Han tager ogsaa den skikkelige Guldsmed, der giver ham langt mere. Men medens denne brave Mand naturligvis i den arabiske Fortælling er en ærlig rettroende, en Muhamedaner, gør Oehlenschläger ham i Strid med det heles Aand til en Kristen, og tildigter den Grimace, at Jøden af Ærgrelse over at Sølvfadet undslipper ham, beslutter at begaa Selvmord. Ja ikke nok dermed. Han lader ham træde af med denne fjællebodskomiske Replik:

> Jeg hænger mig, men først vil jeg gaa hen
> I næste Kristenbod og stjæle Strikken.

Dette er ganske vist yderst satanisk tænkt, men lidet menneskeligt og lidet sandsynligt.

Tusend og én Nat er i den arabiske Original en Samling af ustyrligt sanselige, yderst uanstændige Historier. Oehlenschläger forefinder den franske Bearbejdelse, hvor alt er gjort decent og galant. Fra den tager han Trækket, at Aladdin, da Gulnare er bleven baaret ind i hans Kammer, anbringer et Sværd paa Lejet

mellem hende og sig. Dette er mere ærbart og symbolsk end egentlig virksomt og naturligt. Imidlertid følger Oehlenschläger jo her kun sin Kilde. Mere betænkeligt er det, at han, alt som han sysler mere med denne Scene, finder Behag i at udtvære dens moralske Skønhed. I den tyske Aladdin indlægger han, efter at Aladdin og Gulnare er faldne i Søvn, en hel Monolog af Uskyldighedens Genius. Stedet lyder:

Aladdin und Gulnare liegen schlafend in dem Hochzeitbette. Das gezogene Schwert zwischen ihnen.

Die Fee der Unschuld
sitzt lächelnd am Lager und betrachtet sie bei dem Scheine ihrer Demantenkrone:

Seh ich auf der Erde Unschuld, Tugend,
Muss ich weinen;
Aber süss sind meine Thränen.
Nein du bist kein eitles Wähnen;
Bei den Kleinen
Nicht allein zu finden, Tugend!
Blühst im Alter, blühest in der Jugend.

— — — — — — — — — —

Schlafet meine lieben, guten Kinder!
Gott begleit' euch!
Reich seid Ihr in eurem Herzen.
Bei der Liebe Himmels-Kerzen
Süss erfreut euch!
Glücklick werden meine Kinder,
Wenn Ihr immer mehr mich liebt — nie minder!

Jeg kender ikke i den hele Verdens-Literatur hos en Digter af saa høj Rang noget dummere og mere parodisk.

Oehlenschläger havde allerede fra først af lagt alt for megen Moralitet ind i Scenen, hvor Nureddin forgives. Gulnare siger sentimentalt om Stjærnerne:

Det glæder mig hver Gang jeg ser dem funkle
Som bedre Blomster i en bedre Have,
De vinke mig med deres milde Blik
Som smaa, uskyldige, lysklædte Engle
Fra Jorden saligt op til Paradis
[senere Tilføjelse:]
Og de tilgive mig Nødværget her.

Heiberg bemærker rigtigt, at den moralske Idé nu og da fremtræder i et altfor reflekteret Lys i Aladdin: Saaledes her.

Saaledes, hvor Lampens og Ringens Aander, der burde være neutrale Magter som Elektricitet eller Damp, ligegyldige Redskaber for den menneskelige Vilje, ja som paa sine Steder udtrykkeligt erklære, at de ikke tænke, men kun lyde, selv optræde som moralske Væsener, lægge Sorg for Dagen over en Befaling af Nureddin, glødende Harme og derpaa følgende nedladende Overbærenhed for Dagen ligeoverfor et Bud af Aladdin. Derved tabe de deres overnaturlige Størrelse og neddrages til det menneskelige, blive brave Fyre, Biedermeyere.

I samme Aand underkastes Aladdin paa Skafottet en formelig Katekisation af en som Derwisch formummet protestantisk Pastor — mærkværdigt nok udeladt i den tyske Udgave. Og i samme Aand indfører Oehlenschläger den Æventyret fremmede Tanke, at Aladdin og Gulnare for at sone Drabet paa Nureddin foretage en Pilgrimsgang til Mekka. Ja han falder i den Grad ud af Stilen, at han lader Aladdin, som foreslaar Farten, sige:

Men hverken Ringens eller Lampens Aander
Skal gøre os vor Rejse magelig,
Som fromme Pilegrimme vil vi drage
Og dele med de andre lige Kaar.

Og denne Totalafholdenhed fra Lampens og Ringens Aander bliver, alt som Oehlenschläger arbejder sig stedse mere bort fra Æventyrets naive Oprindelighed, en Slags Pligt for Aladdin i alle vanskelige og vigtige Tilfælde. Han er, da han æsker Hindbad til Tvekamp efter dennes mislykkede Snigmordsforsøg, romantisk-ridderlig nok til at sætte Lampen midt imellem dem og udlove den — altsaa ogsaa Gulnare, Paladset og hele Resten — som Præmie til Sejerherren. Og paa Udraabet: Hvad vover du? svarer han med moralsk-teologisk Begejstring: Sandhed mod Løgn, det gode mod det onde!

»Saaledes taler Basedow til sine Børn« siger Heiberg om en lignende Vending hos Oehlenschläger.

Kort sagt, Aladdin er her bleven den rene Godmand; han er som Aanderne bleven biedermanniseret. Han forsmaar endog den Fordel, som det udgør hans Liv at besidde, og stiller alt i en Guddoms Haand, der intet har med Aander i Lamper og Ringe at gøre. Han tyer ikke mere til Lykken, men til Retten. Men *Lykke* — det er den naturlige Livsbetragtning, *Ret* — det er i ét Ord den moralske. Hvad har Lykkens Søn med Retten at gøre!

Kun ved en Udvisken af Digtets ejendommelige Karakter er det lykkedes at ombytte Lykkens og Geniets Idé med Sandhedens og det godes. Retten er det godes udvortes Aabenbarelse i et Samfund. Men Aladdin hører ikke hjemme i et Samfund. Selve denne Ophoben af moralske Fortrin paa Aladdin er rigtignok paa en vis Maade i den Tidsalders Aand, for hvem Aladdin blev den poetiske Bibel; ti den, der var Kejser i Ønskets og Fantasteriets vidtstrakte Riger, han var i Danmark lange Tider igennem faktisk — i Politiken f. Eks. — betragtet som Indbegrebet af al Sandhed og al Ret. Men dog er det et Brud paa Digtets Idé, at det ender som Digtet om det godes Sejer over det onde, Rettens over Uret. Ti Ret, det er hvad ethvert Menneske kan have, helst skal have, ja bør have. Lykke, det er den sjældne Begunstigelse. Hvad er Aladdin andet end Undtagelsen fra Livets almindelige Lov og Regel. Digtet om ham burde da begynde og slutte som Digtet om den store Undtagelse.

IV.

Hvis en Kunstner, arbejdende med Kraft, i Løbet af kort Tid frembringer Værker af ulige Værd, saa beror denne Frembringelsernes forskellige Værdi paa den større eller ringere Overensstemmelse mellem Kunstnerens Individualitet og det Stof, han har taget for sig. Ikke i ethvert Stof kan han finde Anvendelse for al sin Ævne. Aladdins høje Rang blandt Oehlenschlägers Ungdomsværker beror, som allerede antydet, naturligvis især paa den Bekvemhed, med hvilken han i Hovedpersonen kunde legemliggøre Hovedtræk af sit Væsen som Yngling.

Ja han var Aladdin, stort Barn og stor Aand som han var. Tilfælles med Aladdin havde han Mangelen af Udviklingsmulighed. Han er straks alt, hvad han bliver. Hverken St. Hansaften-Spil eller Aladdin eller Hakon Jarl har han nogensinde overtruffet. Og han var ikke endnu ret gammel, da han med Forundring og Smerte fornam, at Tiden, Udviklingen, Ungdommen var løbet fra ham.

Der gives i Aladdin en gribende Scene. Det er, hvor efter at Nureddin har tilranet sig Lampen og bortført Paladset og Gulnare til Afrika, Aladdin, styrtet, tilintetgjort, først dødsdømt saa benaadet under Skarpretterens Sværd har opnaaet en Frist til at skaffe Sultanen den mistede Datter tilbage. Ulykken har

forvirret hans Forstand. Sindssyg gaar han ind i den døde Morgianes Hytte, og griber efter Sømmet, hvor i gamle Dage den underfulde Lampe plejede at hænge, og tror, han atter har den i sin Haand.

Han træder ud af Hytten og en haanende Pøbelsværm samler sig omkring ham. Han truer den med Lampen, udtaler, at han kun behøver at gnide den for at faa Oprejsning og Hævn, tror at se Aanden for sig, befaler den at bringe Paladset tilbage og tilraaber Sværmen:

Tag jer i Agt, nu kommer Slottet straks
Staa det i Vejen ej, det knuser Jer.

En stor Skoggerlatter følger.

Det blev hans egen Skæbne. Han troede i sin modnere Alder endnu bestandig at have Lampen i sin Haand og byde over Aanden, og begreb ikke, hvorfor den kaade Ungdom ikke troede ham paa hans Ord. En Nemesis ramte ham, som den skulde ramme hele hans Generation, ja man kan sige hele Folket.

Ti i denne Oehlenschlägerske Opfattelse af Genialiteten spejler sig Samtidens Opfattelse og dens Væsen, ja en hel Side af Folkekarakteren. Folket havde fra tidlig Tid af sat sin Lid fremfor alt til det naive. Naiv er allerede den første, karakteristiske Helt i den danske Sagnhistorie, Uffe hin Spage, der har nogle Træk af Aladdin, en Yngling, der bliver opfattet og behandlet som flegmatisk Dumrian til den Dag, da han i dobbelt Tvekamp bliver Landets Redningsmand. En særegen national Naivetet præger ogsaa næsten alle de mest fremragende blandt Oehlenschlägers samtidige. Landet havde en aandelig Blomstringstid, og det vakte i hine Dage med Rette Opsigt i Europa, at et saa lille Land, den Gang tilmed nylig ved Tabet af Norge indskrænket til en Tredjedel af sit Omraade, frembragte en hel Pleiade af vidtberømte Aander, Mænd som Thorvaldsen, H. C. Ørsted, H. C. Andersen. De har alle et Stænk af det Aladdinsagtige: det barnligt Simple i Optræden og Holdning, det pludselige, overraskende i Udfoldelsen af deres Genialitet, og den forholdsvis ringe Udviklingsævne.

Tag Ørsted, som dog netop er en forskende Aand og hverken Digter eller Kunstner, Ørsted, der som Opdager af Elektromagnetismen — en Magt, der snart skulde udrette større Ting

end Ringens Aand — skulde synes saa fjærn fra de Tilfældigheder, paa hvilke Aladdins Held beror; han gør sin Opdagelse ved et heldigt Tilfælde og formaar ikke videnskabeligt at gøre det ringeste ud deraf, maa overlade andre at gøre den teoretisk og praktisk frugtbringende.

Selv i Politikèn, hvor det Aladdinsagtige mindst hører hen, møde vi det hos adskillige ledende Mænd. Man kunde nævne Orla Lehmann, der en kort Tid i Fyrrerne vel var den berømteste Danske. Smuk, veltalende, alles Yndling bliver han endnu ung Folkefører og Minister; Aladdinspræget er over ham. Men at regne med Kendsgerninger har han aldrig lært. Beregningens Punktérgriffel har han saa godt som Digterne forsmaaet. Han er og bliver det elskværdige, forkælede, beundrede, begavede, veltalende Lykkens Barn, Fantasten, der har troet at kunne drømme og tale de politiske Hindringer bort, til han i 1864 oplevede alle sine Forhaabningers Undergang og i 1870 Sammenstyrtningen af sine sidste Illusioner.

Se Glimt af denne skæbnesvangre og falske Kontrast mellem Geni og Videnskab, Aand og Virkelighedssans hos Landets største Tænker og hos Landets mest fremragende Pædagog, hos Kierkegaard og hos Grundtvig. Hos Kierkegaard, der overhovedet ikke anerkender Videnskabens Værd og der sætter sin Stolthed i at arbejde med den i Aladdin priste underfulde Hast; han er den enkelte, der ikke har noget tilfælles med de andres Arbejde, den benaadede, hvem Tankerne tilflyde strømmevis. Hos Grundtvig, der vil meddele Bonden Aand gennem Tydning af gamle Sagn og Legender; det kedsomme, regelmæssige Arbejd tillægges kun ringe Værdi; Aanden kommer og virker uden det.

Se saa det hele danske Folk, saaledes udviklet; vant til at tænke saa højt og stort om sig selv; svulmende af Selvfølelse efter den sejerrige Udgang af den treaarige Kamp om Slesvig, der fantastisk blev opfattet som en Sejer af halvanden Million Mennesker over fyrretyve Millioner. De tolv Aar imellem de to slesvigske Krige gaa hen i en Drøm om Lykke og Kraft. Sorgløs som Aladdin selv, i hvis Billede man saa længe havde spejlet sig, saa' den danske Nation ikke den truende Fare.

Tyskland vurderede man ikke højt og forstod man ikke. Hvor skulde Aladdin kunne begribe Faust! Han saa' ham jo kun i den hæslige, lærde Troldmand Nureddins Skikkelse. Tyskeren havde ikke de højeste Aandsævner, ikke Geniets sejerbringende

Ævne. — Hvorfor ikke? Fordi han stræbte og sled, skrev og læste altfor meget, bestandig samlede Materialer, men ikke var Arkitekt, mindst en Arkitekt som Aladdin. Han havde Lærdom, Beregning, han sad inde med sin Forskens og Gransknings Resultater. Men det var ikke paa sligt, det kom an. Alt det var af ringe Værd i Sammenligning med det, som manglede ham: den barnlige og geniale Simpelhed, der løser alle Vanskeligheder ved Instinktets Inspiration; Grundvæsenets hemmelighedsfulde og af alle gode Magter understøttede Kraft, denne Kraft, som kun boede i de nordiske Folk, urokkelig som Nordstjærnen, mægtigt straalende som Nordlyset, ja der i Grunden som Aladdins Lampe var *den hemmelige Urkraft, Lyset selv*, som efter den grundtvigske Tro ved dette Folk skulde bredes over Jorden.

Og saa var det, at det utrolige, ufattelige skete. Den nordiske Tapperhed, den hellige og geniale Enfold blev overvundet af vidtrækkende Tændnaalsgeværer, af artilleristiske og taktiske Beregninger. Man havde (som Aladdin) vovet »Sandhed mod Løgn, det gode mod det onde,« og Nureddin havde sejret; den kolde Kløgt havde overvundet det danske Folks Genius; den smaalige Beregning havde sejret over frie Mænds sorgløse Mod.

V.

Men medens saaledes i Danmark Aladdinstanken hos Oehlenschläger beviste sin Dybde som rammende Tidsalderens nationale Type og tillige sin Ensidighed og Svaghed i Livets Virkelighed, blev den paa norsk Grund to Gange genoptaget og behandlet af Norges største Dramatiker.

Første Gang i *Kongs-Emnerne*. Her møde vi Aladdin- og Nureddin-Naturerne, varierede som Tronprætendenterne Hakon og Skule. Den første har Retten, derfor Fortrøstningen; Lykken, derfor Sejren; den anden der, interessant som han er, bliver Stykkets Hovedperson, er den ærgerrige Grubler, fortæret i indvortes Kamp og Mistillid, der har Ævner og Adkomster nok til at være Konge, men mangler noget vist uhaandgribeligt, der først giver alt det andet dets Værd, mangler Lampen. Han, Nureddinsnaturen, er et Kongshoved, Hakon er den hele Konge.

Skøndt Hakon ikke er kløgtigere end Bispen, ikke djærvere end Skule, er han dog den største Mand. Ti, forklarer Bispen, den lykkeligste Mand er den største Mand. Den lykkeligste er

det, som gør de største Gerninger; han avler Tanker, han selv ikke fatter, peger paa den Vej, han ikke selv véd, hvor bærer hen, men som han dog gaar og maa gaa, til han hører Folket skrige i Glæde og erfarer, at han har gjort et Storværk.

Det er Hakons Lod. Alt trives for ham, alt, hvad han netop trænger til, sker. Han er i dette Punkt en ren Aladdin. Men han er ikke blot Lykkens sejersæle Yndling som hin; han har ikke blot som Aladdin Opkomlingens Ret, men Retten som nedarvet, Fødsels-Retten: »Den største Lykke er den at have Retten.« Og med en langt dybere Misundelse end Nureddins fylder det Spørgsmaal Skules Sjæl, med hvad Ret Hakon fik Retten og ikke han? Det er, som jeg en Gang har udtrykt det, et Attentat paa at komme bagved det retslige, et Forsøg paa at anfalde det i Ryggen, dræbe det bagfra. — Svaret lyder, at Hakon fik Retten med den dybere Ret, at han har Kongstanken, den hidtil uhørte. Den er Hemmeligheden ved den Magt, han udøver over Aanderne. Men da Hakon meddeler Skule den, fatter denne i sin Fortvivlelse den Idé, at bemægtige sig Hakons Tanke og sætte den i Værk. Det er Nureddin, som stjæler Aladdins Lampe. Han kæmper og til sin egen Forbavselse sejrer han i første Træfning; men efter selve Sejeren skælver han under Indtrykket og vover næppe at tro paa Muligheden. Det er Nureddin, som staar der med rystende Knæ, tabende Lampen af Hænde, just i det Øjeblik, da Aanden viser sig og har lydt ham blindt.

Og mere endnu: Ogsaa i Kongs-Emnerne er det, som i Aladdin, inderst inde ikke om en Kamp i den udvortes Verden men om Poesi, om Digterværd og Digterlod, at der er Tale. Kong Skule spørger Skjalden, hvad Gave han trænger til for at blive Konge, og Jatgeir svarer: »Ikke Tvivlens, for da spurgte I ikke saadan.« Han spørger paany med de samme Ord, og Svaret lyder: »Herre, I er jo Konge.« Da siger Kong Skule de mærkelige Ord: »Tror du til enhver Tid saa vist, at du er Skjald?«

Denne Replik vender tydeligt nok hele Forholdet om, saa Sagen forvandler sig til Billede paa det, der netop skulde være Billede paa Sagen. Forholdet mellem to Medbejlere til Kongetronen bliver et Billede paa Forholdet mellem to Medbejlere til Digterkronen, som dette Forhold den Gang for nu 22 Aar siden kunde opfattes, og man føler som en smertelig Bekendelse i hin sidste anførte Linje: Tror du til enhver Tid saa vist, at du er Skjald?

I dette Drama er Nureddinsnaturen kommet til langt større Ære end hos Oehlenschläger. Staar end Hakon med Sejrens Palmer i Hænderne, saa er Skule langt mere fængslende og gør paa Læseren det dybere Indtryk.

Men har Henrik Ibsen her ligesom bygget videre paa den sjælelige Grundmodsætning i Oehlenschlägers gamle Æventyrspil, saa har han nogle Aar senere leveret et fuldstændigt Modstykke til det.

Den polære Modsætning til *Aladdin* hedder *Per Gynt.* Som Aladdin er Fantasivirksomhedens Forgudelse, er Per Gynt en Krigserklæring imod den. For Oehlenschläger er Fantasilivet det højeste, for Ibsen det farligste og sikrest nedværdigende af alt. Indbildningskraften er Aladdins Lykke og volder hans Geni; den er Per Gynts Ulykke og foraarsager hans Usselhed. Den selvsamme Magt, der for Oehlenschläger er Sandheden og Livet, er for Ibsen Løgnen, der gaar udenom Livet.

Den unge Aladdins Forhold til Morgiane er varieret i Per Gynts Forhold til sin Moder. Ogsaa Per har Storhedsdrømme, der møde Moderens Tvivl. Og Per lyver ikke ligefrem; han fantaserer. Han ser sig, saa snart han lukker Øjnene, som Triumfator, ridende, som Aladdin, forrest paa den guldskoede Hest med det store Følge efter sig — »Kejser Per Gynt og hans tusende Svende.«

Han indbilder sig halvvejs at kunne hekse, at kunne mane Aander som Aladdin; han møder Skoggerlatter som Aladdin, naar han taler om sine Trylle-Ævner, og det lykkes ham endda, som Aladdin, at besejre Moderens Vantro: hun bliver som Morgiane tilsidst begejstret for Sønnen; hun har Øjeblikke, hvor hun tror, han kan ride gennem Luften paa Bukke.

Ogsaa her bygger Helten et pragtfuldt Hus: »Gjildt skal det bygges, Taarn og Fløj skal der være paa Tagryggen . . . . Fremmede Folk skal undres paa, hvad det er, som skinner langt borti Aasen.« Kun at alt dette er Indbildning, Indbildning eller Løgn. Ingen Ringens Aand bærer denne Per igennem Luften; ingen Lampens Aand bygger ham noget Palads; og naar ogsaa han bliver Østerlænding, forenet med en Araberinde og hyldet som Sultan eller Profet, saa er alt dette kun som Parodi, som blodig Karikatur af Aladdins Forhold til Gulnare og Hyldning som Sultan. Ti medens Aladdin er *Digteren* i Datidens triumfatoriske Mening af dette Ord, er Per Gynt fra først til sidst det,

han hører udsige, hvor han spørger til sit Eftermæle i Hjemmet: en vederstyggelig Digter.

At Ibsen under Udarbejdelsen af Per Gynt nogensinde skulde have haft Aladdin bevidst i sin Tanke, forekommer mig ganske usandsynligt. Men den Lighed, der glimter frem i Forholdet mellem Sønnen og Moderen, har beslægtede Konsekvenser. I begge Digtninge er jo Helten en Enkes eneste Søn og Moderen en komisk-rørende Person. I Aladdin se vi Sønnen, afsindig af Fortvivlelse, sidde ved Moderens Grav og i sin Indbildning vugge og synge hende i Søvn som et lille Barn. Saaledes synger Per Gynt sin døende Moder i Søvn, fortællende hende smukke Historier, som Børn gærne hører dem før de sove ind. Kun at Aladdins Vanvid er skønt og at Situationen her har Digterens fulde Medfølelse, medens der hos Ibsen er en skærende Ironi over Løgnen og Fantasteriet, der omspænder den stakkels Aase selv i Døden. Paa Per Gynt kan man maale, hvor langt i Slutningen af Tredserne Slægten var kommen bort fra Aladdin; ti det samme, som i Aladdin er den skønne Drøm, er i Per Gynt det lede Fantasteri.

Aladdin er Glæden over Livet, det vil sige den udkaarnes Glæde over sit Liv som Undtagelse; men for andre end Lykkens Yndlinge er dette et nedslaaende Digt. Ti hvad kan i Grunden være mere melankolsk end denne Lære om Værdiløsheden af alle dem, om hvem det i *Aladdin* hedder:

Hvo nu ej fødtes under Stjærnen blid,
Hvo kun fik ringe Held og sparsom Evne,
Fremvirket kun til Massen for sin Tid....

Oehlenschläger rettede senere *Massen* til *Stoffet*. Ligemeget: for dem, der kun er Masse eller Stof er dette Livsglædens Digt lidet trøsteligt. I den tyske Aladdin sammenlignes disse Mennesker med Morianer, der forgæves søge at vaske sig hvide:

Doch waschen sich und reiben sich die Mohren
Und toben gegen Schicksal, Gott und Leben,
Weil sie nicht so wie Jene sind geboren.

Saa frugtesløs er den geniløses Stræben efter at udmærke sig.

Medens vor hele nyere Poesi har en Art opdragende Karakter, maa da Aladdin kaldes et af de for Mængden mindst pædagogiske Værker, der kan tænkes. Det lærer Mængden kun

dette ene: Respekt for Geni. Man taler saa meget om farlige Bøger, saadanne, som det er betænkeligt at give Ungdommen i Haanden. Aladdin er en for Ungdommen ingenlunde ufarlig Bog. Det er en Bog, som er fortræffelig for voksne, men som kan gøre Drenge stor Skade og som har gjort det. Ti Manden véd i Reglen, at han ikke er den store Undtagelse, men Drengen haaber endnu at blive det, og mens han læser Digtet, tror han, at han er det. Og saa inddrikker han da Forestillingen om en Verden, i hvilken alt lykkes den ligeglade, der kun vover tilgavns at ønske, en Verden, i hvilken Skatte vindes, Hindringer bortryddes, Lykken erobres, Triumfer opnaas, uden Møje, uden Arbejd, uden Kamp og uden Indsigt.

I dette Land, hvor Arbejdets Evangelium aldrig har været prædiket med Kraft, har Aladdin prædiket Geniets Evangelium, og Frugten har været den, at der næppe gives noget Land i Verden, hvor der findes saa mange indbildte Genier som i Danmark. Imellem Femten- og Tyveaars-Alderen tror hver anden arbejdssky Dreng her i Landet, at han er et Geni. Det er en Arv fra Romantikens Tid.

Men paa det hele Folks Historie i Aarhundredets Løb har — dybere endnu end alt berørt — Virkningen kunnet spores af den Daab, den Dukkert, som Folket i Aarhundredets første Aar fik i Aladdins-Romantiken. Lampen er, hedder det, Lyset selv. Den kommer til den begunstigede, »imens han sødt og lifligt blunder.« For det hele Folk er Lyset Frihedens Lys, og det danske Folk kom som Aladdin (i 1849) sovende til sin Lykke, sit Lys, sin Frihed, sin Forfatning. Hvorledes passer Aladdin paa sin Skat? Miserabelt, utroligt slet. I Steden for at bevare den utilgængeligt, uangribeligt, stiller han den simpelthen, naar han gaar ud, bag en Statue oppe i Salen. Og saa byttes da den gamle Kobberlampe bort for en ny. Stort bedre passede Folket ikke paa sin Skat. Da i 1866 Nureddin kom og tilbød en ny — Forfatning for en gammel, udleverede Folket den gamle. Og Aladdin bliver ikke klogere af Skade, faar ikke mere Virkeligheds-sans af Erfaring. Da første Gang det store Tab er lidt og udjævnet, da Hindbad, som er endnu værre, kommer for paany at berøve Aladdin Lampen, giver han den atter ud af sin Haand, stiller den paa Gulvet imellem sig og ham, og glemmer, stærk i Troen paa sin Ret, forud at sikre sig Magten.

Aladdins Lykke er bedre end hans Forstand — han er jo Undtagelsen. Men sandelig, *Aladdin* er en farlig Bog at give et Folks Ungdom i Hænde. Ti det at give frivilligt Afkald paa den Magt, man har haft til at sikre sig sin Ret, det, ikke i Tide at stille Magt bag Retten, det er den værste Letsindighed, et Folk kan begaa.

Aladdin prædiker Geniets Evangelium i sin Begyndelse, Rettens Evangelium i sin Slutning. Faar vor Tidsalder en Gang en Digtning af samme høje Rang og beslægtet typisk Art, vil den rimeligvis forkynde først Arbejdets Evangelium, som gælder ikke Undtagelsen men alle, saa Magtens Evangelium, som er det, at Retten kun er virksom, virkelig Ret, hvor den har samlet Magten bag sig.

(Sluttes).

Georg Brandes.

Det nye Kunstmusæum.

Det varede længe, før man opnaaede Enighed angaaende det nye Kunstmusæums Beliggenhed.

Man vil erindre de kraftige Anstrængelser, det kostede at forebygge Musæets Anbringelse i Rosenborg Have og dennes deraf følgende Ødelæggelse, en Strid mellem Autoriteterne paa den ene og den offentlige Mening, væsentlig baaret frem af Kunstnerne og Pressen, paa den anden Side. Det skal siges til Autoriteternes Ære, at de gjorde, hvad ellers sjælden sker: de bøjede sig for de fremsatte Fornuftgrunde, og Musæet fik anvist sin Plads paa Bastionen ved Sølvgadens Forlængelse, og i Konkursindbydelsen blev der taget tilbørligt Hensyn til det sideordnede historiske Musæum, hvorfor man ogsaa vil finde dettes Beliggenhed i Forhold til Kunstmusæet angivet paa alle Situationsplaner.

Man indbød saa i Juli 1885 til en Skitsekonkurrence, hvortil alle danske Arkitekter havde Adgang. Ikke mindre end 24 Projekter indkom, og deraf præmierede man de syv, man ansaa for at være de bedste, og disse syv Konkurrenter er det nu, som har udarbejdet deres Skitse, gjort Overslag o. s. v., og hvis Arbejder i Juli 1886 var at se offentlig udstillede i Udstillingsbygningen ved Charlottenborg. Sammen med den oprindelige Kommitte skal de syv konkurrerende Kunstnere deltage i den endelige Bedømmelse.

For saa vidt er nu alting saare godt, men man har begaaet en Fejl, som har været af afgørende Betydning for Projekternes Værd og Brugbarhed. Man holdt Skitsekonkurrencen hemmelig, saa at ikke engang de konkurrerende fik Lejlighed til at se og lære af deres Kollegers Arbejder. Denne Fejl har sørgelig straffet sig, idet af den Grund intet af de færdige Projekter er

blevet saa hensigtssvarende, at det kan benyttes uden væsentlige Ændringer. Man tænkte for meget paa Personerne og for lidt paa selve Sagen. Man frygtede for, at den ene Arkitekt skulde laane den andens Ideer, i Steden for at Meningen selvfølgelig netop burde være den, at enhver skulde optage alt det gode, han kunde lære af de andre og benytte dette sammen med sit eget. Projekterne var sandelig nok blevet tilstrækkelig forskellige alligevel! Med andre Ord: man lagde større Vægt paa at erfare, hvem der var den dygtigste Arkitekt, end paa at frembringe det dygtigste Musæumsprojekt. Det er som sagt dette, der har hævnet sig, idet utvivlsomt mange Mangler var undgaaede, hvis Kunstnerne før den endelige Udarbejdelse havde gjort Bekendtskab med samtlige indkomne Skitser.

Lad os nu se lidt nærmere paa de syv udstillede Arbejder og kortelig gennemgaa deres gode og daarlige Egenskaber.

Ved Bedømmelsen af et arkitektonisk Projekt kan man ikke noksom fremhæve Grundplanens Betydning. Ethvert Projekt bestaar af tre uadskillelige og lige vigtige Led: Plan, Snit og Façade, den arkitektoniske Treenighed, som man ret kvikt har kaldt dem. De hænger sammen paa det nøjeste og betinger gensidig hverandre. Men Folk i Almindelighed, og da for Resten ogsaa adskillige Arkitekter, er tilbøjelige til at undervurdere Planen paa Façadens Bekostning, idet de overser, at kun en smuk Plan giver en smuk Façade. Enhver Arkitekt har erfaret, hvorledes en Kejtethed eller Uskønhed i Planen har sat sine Spor gennem hele Projektet.

Musæumsplanerne falder i to Hovedgrupper: Planer med og uden Gaarde. Ove Petersen og Martin Borch har ingen Gaarde, men en enkelt langstrakt Bygning, begrænset af svagt fremspringende Endepartier; Leuning-Borch og Knud Arne Petersen har en Midtbygning og to lange, fremadgaaende Sidefløje, og Dahlerup, Albert Jensen og Clausen har alle større eller mindre Lysgaarde.

Anvendelsen af de lange Sidefløje forbyder sig af sig selv, idet de paa en uheldig Maade vil kaste Reflekslys ind i Udstillingslokalerne. Anbringelsen af Lysgaarde er naturligvis tilladt, men bør baade af praktiske Grunde og Skønhedshensyn helst undgaas. Mærkeligt er det, at ingen af de Arkitekter, der har benyttet disse Gaarde, har gjort det ringeste for deres arkitektoniske Udsmykning, men kun betragtet dem som kedelige Nødvendigheder.

Det havde været langt mere musæumsagtigt, om de havde gjort Gaarden til Bygningens indre Midtpunkt og komponeret den saaledes, at den kunde anvendes til Udstilling af kolossale plastiske og arkitektoniske Værker (som f. Eks. Tilfældet er ved Brera i Milano).

De to Arkitekter, som ikke har benyttet Gaarde, har leveret de to bedste Planer, men har for øvrigt lige saa lidt som nogen af de andre ladet de forhaandenværende Terrænforhold spille nogen væsentlig Rolle i Bygningens Anlæg.

Martin Borchs Plan udmærker sig ved sin Simpelhed. Der er god Gang i den, man føres let og naturligt gennem alle Lokalerne uden at frygte for at gaa gennem fejle Døre eller deslige. Anordningen er i sine Hovedtræk den samme som i alle de andre Projekter: Skulptursamlingen i nederste, Malerisamlingen i øverste Etage og Kobberstiksamlingen i en lille indskudt Etage for sig. En behersket Smag, en forstandig Ædruelighed og en høj Grad af Ærlighed stempler hele Borchs Projekt; men der mangler det, som i sidste Instans gør Udslaget, det, der fængsler og imponerer, det, man populært kalder »Gnisten«.

Hovedmanglerne ved hans Plan er de døde Midterrum og det tarvelige Trappeanlæg; ved hans Façade de smaa Dobbeltvinduer med den svære Frise over, og det daarlige Forhold mellem Midtpartiet og Endepartierne, som uden at være ens ligner hverandre for meget. Hans Udførelse af Tegningerne er tækkelig og omhyggelig, hans Enkeltheder er smukke, og han har med rigtig Takt behandlet Nordfaçaden uden Midtparti.

Der gaar nemlig gennem de fleste Projekter en usalig Lyst til at lave Midter paa alle Façader, en Tilbøjelighed, som let berøver Bygningen dens Storhed. Leuning-Borch gaar endog saa vidt, at han laver Midter paa alle Sidepartierne, hvorved Helheden komplet forsvinder. Der er for øvrigt meget godt og forstandigt i hans Projekt, men lige saa vel som det vidner om Flid og Samvittighedsfuldhed, vidner det samtidig om for stor Umodenhed lige overfor en saa betydelig Opgave. Eksempler er de tre kolossale Midtdøre i Forhold til Vinduerne oven over, Søjlerne, der deler Rummene i ulige Dele, og Snittenes Behandling.

Et Projekt, der straks mælder sig *hors concours*, er Knud Arne Petersens. Det er i høj Grad svagt og umodent; dets meningsløse Øslen med Plads til Vestibule og Trapper, dets Skov af Søjler i Udstillingslokalerne, dets i daarlig Forstand »tyske«

Façader o. s. v. berøver det rent Interessen for det gode, der ellers findes deri.

Den anden Arkitekt, som ingen Gaard har anvendt, er Ove Petersen. Der er ikke fuldt saa god Gang i hans Plan som i Martin Borchs, men til Gengæld er han den eneste, som har haft en virkelig genial Idé, nemlig Anbringelsen af de to mægtige Kuppelsale med Overlys. Man kan egentlig sige, at han har overhvælvet sine to Gaarde og gjort dem til prægtige Udstillingslokaler for store plastiske Arbejder. Med Ove Petersens Plan som Grundlag vil man kunne faa et godt Musæum.

Des værre er hans Façader saa forunderlig mislykkede. En kedelig Almindelighed præger dem, Forholdene mellem de forskellige Etager er ikke gode, de mange Smaasøjler og Pilastre gør Bygningen smaalig; den ligner mere et lille Teater end et Musæum.

Hvorledes skal for Resten et Musæum se ud? jeg véd det ikke, men sikkert er det, at man ikke lige overfor ret mange af de syv Projekter betages af en sikker Følelse af, at denne Bygning netop maa være et Musæum og ikke hvilket som helst andet.

Der er et Skær, hvorpaa alle Konkurrenterne er strandede, om end ikke lige haabløst. Det er Fordelingen af de forskelligtfarvede Materialier i Façaderne, et yderst vanskeligt Forhold at klare. Her har Ove Petersen nu været særlig uheldig; man forstaar absolut ikke, hvorfor den samme Vinduesindfatning skal være graa det ene Sted og rød det andet; det forskellige Materiale virker som en Tilfældighed, ikke som en af Praksis og Skønhedshensyn skabt Nødvendighed.

Da dette Projekt imidlertid utvivlsomt vil komme til at spille en Rolle ved Musæumsplanernes endelige Udarbejdelse, er der Anledning til at gøre opmærksom paa en arkitektonisk Hovedfejl, som det i sin nuværende Skikkelse lider af, og som derfor bør rettes. Ser man paa Planen, fæstner Øjet sig uvilkaarlig ved Kuppelsalene som Projektets Centrer og egentlige Bærere. Ser man paa Façaderne, opdager man dem derimod slet ikke; der er intet, hvorved de i det ydre markerer deres betydningsfulde Tilstedeværelse, hvorimod alle fire Hjørnepavilloner bærer Kupler, som paa den anden Side slet ikke antydes i Planen. Her findes en Uoverensstemmelse, som ikke har hjemme i god Arkitektur.

Albert Jensen har leveret et yderst elegant og i mange Henseender virkelig imponerende Arbejde. Der er et Skær af

Pragt over Hovedfaçaden — som rigtignok savnes i de andre Façader —, den høje, farvede Frise er her undtagelsesvis meget heldigt anbragt, Bygningens Midtparti er fint og rigt. Man føler overalt den udviklede Kunstner, som let og overlegent tumler med Formerne.

Hvad man savner er Simpelhed og Helhed. Fladerne er altfor sønderdelte ved Nicher og andre Dekorationer, og Bygningens øverste Del ligner næsten et Laag, man kan tage af og sætte paa efter Behag. De altfor smalle Vinduesindfatninger og den svage Gesims har Musæet tilfælles med samme Kunstners Udstillingsbygning ved Charlottenborg, som den ikke er ulig i Hovedkarakteren. Planen har mange gode Sider, det kønne Trappeparti og den lette Forbindelse mellem Lokalerne kan saaledes fremhæves. En Svaghed, som dog let kan ændres, er det uforholdsmæssig lange Billedgalleri, hvor man snarere vil forvirres af Lokalets Udstrækning end roligt nyde Malerierne.

Imidlertid har Albert Jensen selv slaaet sit Projekt ihjel, idet han har tilladt sig en arkitektonisk Utilladelighed. Paa hans Façader findes nemlig en Række Vinduer, som ikke findes i Planen, men dér er angivne som flade Blindinger. Han har altsaa for sine Façaders Udseendes Skyld fingeret disse Vinduers Tilstedeværelse. Sligt har man ikke Lov til. Trænger Façaden til Vinduer, og taaler Planen dem ikke, saa passer ganske simpelt Plan og Façade ikke sammen, og dette er dog den allerførste Betingelse for al Arkitektur. Man klarer ikke Vanskelighederne ved uden videre at springe dem over.

Dahlerup, som er vor fra Naturens Side rigest udstyrede nulevende Arkitekt, har saa ofte forbavset os ved sine Bizarrerier, at vi ikke forbavses mere. Har man imidlertid sat store Forventninger til hans Musæum, og man kunde med Rette gøre det, saa er man blevet inderlig skuffet. Trods alt det dygtige, det selvfølgelig indeholder, blandt andet den bedste Situationsplan af dem alle, er Projektet som Helhed forfejlet.

Det er ikke ubekendt, at Dahlerups Skitse indeholdt baade Kunstmusæet og det historiske Musæum i samme Bygning, efter manges Mening den eneste korrekte Løsning af Spørgsmaalet. Da dette ikke stemte med Bedømmelseskommitteens Ønsker, maatte han helt omarbejde sit Projekt. Han har i det ydre beholdt saa meget som muligt af sin ypperlige Skitse, men det er des værre ikke lykkedes ham at sammenarbejde det forskelligartede, og

Resultatet er ikke blevet godt. Der er ingen Grund til lige overfor en Kunstner som Dahlerup at optrævle alle de heldige og uheldige Bestanddele af hans Arbejde; de springer let i Øjnene. Dahlerup har saa mange Sejre at være stolt af, at han for en Gangs Skyld let kan bære et Tab.

Clausens Arbejde staar nærmest paa Højde med Martin Borchs, skøndt det ikke ejer dennes solide Ædruelighed; men paa den anden Side viser det større Liv og Bevægelighed i Fantasien. Planen er ikke køn i sine Rumfordelinger, Skulpturværelserne faar næppe tilstrækkeligt Lys paa Grund af den store Dybde, men Trappeanlæget er ubetinget det smukkeste af alle. Havde Clausen anvendt en roligere og moderatere Udførelse af sine Façader, vilde man bedre have kunnet faa Øje for, hvor gode de egentlig er; nu forvirres man ved den springske Behandlingsmaade. Naar Sokkelen undtages, er der et vellykket Forhold tilstede mellem de røde Mursten og de gulhvide Facesten, og der er i det hele taget ikke saa lidt Karakter i Bygningen. Manglerne ved Planen har medført nogle uheldige, halvforlorne Façadepartier.

Samler man nu de enkelte Indtryk fra de syv Konkursarbejder, bliver Resultatet følgende: Megen anerkendelsesværdig Flid og alvorlig Stræben, Udslag af gode Ævner og solid kunstnerisk Opdragelse, men kun glimtvis Spor af geniale Ideer og fremragende Originalitet.

Intet af Projekterne hæver sig stærkt over de andre, en jævn, paalidelig Dygtighed er Fællespræget. Spørger man, om noget af dem tilfulde tilfredsstiller Fordringerne til et baade praktisk og kunstnerisk Musæum, maa Svaret blive et ubetinget Nej.

Men der er givet et godt Grundlag til at arbejde videre paa.

Erik Schiødte.

Studier over Leonardo da Vinci.

III.

Vi betragte altsaa Leonardo, ikke alene i Følge vor Opgave, men i Følge hans egen Hoved-Opgave, som Fremstiller af Mennesket. Men det første Karaktertræk, som møder os indenfor dette snævrere Omraade, er det, at han atter her kræver Universalitet. Han elsker det forskelligartede og er stærkt paa sin Post mod det ensformige.

Det var et Naturtræk hos ham, en Lidenskab. Vasari fortæller, at naar han saa' besynderlige Hoveder, med vildt og frit voksende Haar og Skæg, saa følte han sig i den Grad tiltrukket deraf, at han en hel Dag kunde have fulgt efter saadant et Menneske, som ret havde behaget ham. Han indpræntede sig et saadant bizart Fysiognomi i Hukommelsen, saa at han, naar han siden var kommen hjem, kunde tegne det, som om han endnu havde set det for sine Øjne. Af den Slags tegnede han mange Hoveder, baade Kvinder og Mænd. Vasari ejede selv i sin Samling forskellige saadanne Pennetegninger og anfører desuden en Kultegning, et meget dejligt Oldingehoved[1]), som forestillede Amerigo Vespucci, og et Billede af Zigeunerhøvdingen Scaramuccia.

---

[1]) Den bekendte storartede Tegning af et Oldingehoved, i Turiner-Samlingen, som almindelig antages at forestille Leonardo da Vinci selv, og af Richter er benyttet til Titelbillede for hans Værk som Portræt af Leonardo, kan dog i Virkeligheden umulig forestille ham, eftersom Leonardo langt fra naaede saa høj en Alder, som den her fremstillede Persons. Det er en Olding mellem 80 og 90, og Leonardo døde 67 Aar gammel. Trækkene ligne heller ikke saa nøje de sikre Portræter af Leonardo. — Om denne Tegning ikke snarere skulde være den, som Vasari nævner, af Amerigo Vespucci?

For at holde Orden og Rede paa sine Iagttagelser af Fysiognomiernes uendelige Forskellighed havde Leonardo lavet sig en Slags fysiognomisk System, som han anbefalede andre Kunstnere til praktisk Brug. Leonardos Skrifter vidne paa flere Maader om, at han, som det filosofiske Hoved, han var, havde Trang til at sikre sig Oversigten over Fænomenernes brogede Vrimmel ved at systematisere. Han selv var jo tillige den geniale Iagttager og rige Kunstnernatur, som vidste, hvad der skulde fyldes i Systemets Rubriker. Men han har vistnok været for sangvinsk med Hensyn til den Nytte, som andre Kunstnere kunde have deraf, ligesom han overhovedet har haft for stor Tillid til, hvad der kunde udrettes for den kunstneriske Undervisning ad teoretisk Vej. Derfor ser det efterfølgende lille System af de menneskelige Næser ud som et rent Curiosum og faar kun Betydning som Vidnesbyrd om hans eget mageløse Omblik for alle Forskellene i Menneskets Ydre.

Han siger[1]: »Hvis du vil opnaa Lethed i at erindre et Aasyns Karakter, saa indpræent dig først i dit Sind en Mængde forskellige Hoveder, Øjne, Næser, Munde, Hager, Struber, Halse og Skuldre. Og for Eksempel: Næser ere af 10 forskellige Arter: lige, puklede, hule, mere fremstaaende enten for oven eller for neden end paa Midten, Ørnenæser, regelmæssige[2]), flade, runde og spidse. Alt dette gælder om Næser i Profil. Forfra sete ere Næserne af 11 forskellige Slags: lige, tykke paa Midten, tynde paa Midten, tykke for Enden og tynde for oven, tynde for Enden og tykke for oven, med aabne Næsebor eller med snævre, med høje Næsebor eller med lave, med Næseborene ud i Vejret eller dækkede af Næsetippen. Og saaledes vil du finde Forskellighed ogsaa i de andre Dele. Slige Ting maa du tegne efter Naturen og indprænte dem i dit Sind. Eller, naar du skal tegne et Ansigt efter Hukommelsen, saa maa du bære hos dig en lille Bog, i hvilke saadanne Træk ere optegnede; og naar du har kastet et Øje paa den Persons Ansigt, som du vil tegne, saa efterse for dig selv, hvilken Næse eller Mund der mest ligner ham, og sæt et lille Mærke derved for siden, naar du er kommet hjem, at kunne kende det igen. Om de monstrøse Ansigter taler jeg ikke her, fordi de uden Besvær beholdes i Erindringen.«

---

[1]) Richter I, 572. — Slgn. Ludwig §§ 288, 289, 290, Nr. 403—405.

[2]) „pari“. Udtrykket er dunkelt. Richter oversætter: „regular“.

Om hans særlige Interesse netop for de monstrøse Ansigter vidne hans temmelig talrig bevarede Karikaturtegninger[1]). Selv om Leonardo — hvad der vel kunde ligne ham — virkelig har ytret, at Kunsten skulde kunne naa saa vidt i Retning af det latterlige, »at man skulde faa de døde i Gravene til at le med« — ti han krævede overhovedet af et Kunstværk en sjælelig Virkning, der gik langt ud over, hvad Fortiden havde krævet —, saa kunne hans Karikaturer i det hele slet ikke betragtes som Udbrud af et komisk Lune: de kildre ingenlunde Beskuerens Lattermuskler. De ere Udslag af hans umættelige Trang til alsidig Kundskab og Forsøg angaaende de menneskelige Muligheder. Han vilde se alt, hvad der kunde komme ud af det menneskelige Fysiognomi. Han behandler det som et af de elastiske Guttapercha-Hoveder, som man i fordums Tid brugte til Legetøj, og som man ved Tryk kunde faa til at gøre de vidunderligste Grimacer — kun at Leonardo vel mindes, at det menneskelige Legeme ikke bestaar af en ensartet elastisk Masse, og at selv dets forvovneste Afvigelser fra det regelmæssige ere Naturlove underkastede, som maa iagttages og studeres i det virkelige Liv. Han studerede, som en fransk Forfatter meget træffende har sagt om disse Karikaturer[2]), »hvor langt Munden kunde trække sig tilbage, og hvorledes den derved formede sig, hvilke Kurver Næsen og Hagen dannede, naar Tænderne vare faldne ud; hvorledes — i det aandelige —, naar Sindet har mistet sin Sundhed og Ligevægt, Nervesystemet i Længden søndergnaver Viljens Bidsel, og hvorledes Aasynets Maske kommer i Ulave derved«.

Hans Studier af det barokke og det patologiske gik ikke alene ud paa Formen og Masken, men ogsaa paa den øjeblikkelig potenserede Livsytring. Et Par Slægtled efter hans Tid fortalte Traditionen i Milano følgende[3]): »Da Leonardo en Gang vilde gøre et Maleri af nogle Bønder, der skulde le — ihvor vel han aldrig udførte det, men alene tegnede det —, udvalgte han nogle Per-

[1]) Blandt de Samlinger, som man har af Gjengivelser af Leonardos Karikaturer (af Wenzel Hollar, Sandrart, Caylus, Gerli og Chamberlain) udmærker Wenzel Hollars sig ikke alene ved denne Kunstners sædvanlige talentfulde Stik, men ogsaa ved en tro og fin Opfattelse af Leonardos Aand og Stil.

[2]) Champfleury i Gazette des beaux arts 1879, II, s. 190 ff. („anatomie du laid").

[3]) Lomazzo, trattato della pittura, Lib. II, cap. 1. — Anført mange Steder, f. Eks. i Milanesis Udgave af Vasari IV, p. 27, Note.

soner, som syntes ham passende for hans Æmne; og da han havde sat sig paa en fortrolig Fod med dem, gjorde han ved nogle af sine Venners Hjælp et Gilde for dem. Han satte sig saa ned hos dem og gav sig til at fortælle dem de snurrigste og latterligste Ting af Verden, som fik dem til at skoggerle, uden at de selv ret vidste, hvoraf. Han iagttog da omhyggelig deres Fagter og Lader under Fortællingen; og da de vare gaaede, trak han sig tilbage i sit Værelse, og der tegnede han dem saa fuldkomment, at Tegningerne lige saa vel vakte Beskuernes Latter, som hans Fortællinger ved Gildet havde vakt Bøndernes«. — Dette meget lattervækkende tillade vi os — i Betragtning af hans efterladte Karikaturer — at sætte et Spørgsmaalstegn ved; men Historien om Leonardos psykologiske og fysiognomiske Eksperimenter med Almuesfolk er i høj Grad trolig. Fra samme Kilde stammer ogsaa en Efterretning om, at Leonardo skulde have fulgt Misdædere til Retterstedet for at iagttage Trækkene af den martrende Angest og Fortvivlelse i deres Ansigter[1]). Muligvis har han da ogsaa, som man har formodet, besøgt de afsindige i Daarekisterne, hvor de jo i hine Tider holdtes i Lænke og piskedes til Straf for deres Ulykke. Hvorledes Leonardo skildrede Lidenskaben i dens højeste *Furia* og studerede dens Fysiognomik, det have vi tidligere set i Anledning af »Slaget ved Anghiari«. Hans Skrifter indeholde andre Vink om Vredens og Fortvivlelsens, Latterens og Graadens Fysiognomik o. desl.

En skarp og flittig Iagttagelse af Virkeligheden var ikke noget nyt i den florentinske Kunst: i denne Retning har han faaet al fornøden Tilskyndelse af sin Lærer Verocchio. Men Leonardo iagttog ikke, og benyttede ikke sine Iagttagelser, i samme Aand som hans Forgængere, hvis Mennesker hyppig have et vist hverdagsligt, borgerligt Præg. Han var vel spejdende opmærksom for, hvad han mødte paa Gaden; men han tog ingenlunde til Takke med det første, det bedste. Han yndede det sjældne, det kuriøse, de højeste Potenser i alle Retninger, om det end kun gjaldt Haarets og Skæggets Vækst, som særlig synes at have moret ham: han lod jo ogsaa sit eget prægtige Haar og Skæg vokse til de anseligste Dimensioner. Men der var mere heri end en Morskab og en Pirring af Nysgerrigheden: hans Iagttagelser ledede s af en forskende

---

[1]) Gallenberg, Leonardo da Vinci, Leipzig 1834, S. 48, med Paaberaabelse af Lomazzo.

og en filosofisk Aand. Han var en Opdager, en Verdensomsejler i aandelig Forstand, der havde Trang til at lære alle det menneskelige Væsens yderst liggende Muligheder at kende, den fælles Models uendelig variable Omformning.

Og fra det menneskeliges Periferi kastede han Blikket endnu videre ud og øjnede en uendelig større Verden af Forskelle, der dog alle sammenholdtes af fælles Plan og Tanker. Det er »en let Sag«, mente han en Gang i et af sine mærkværdig sangvinske Øjeblikke[1]), at blive universel, fordi Mennesket og alle »Landdyr« have de samme Bestanddele i deres Bygning, og Afvigelserne kunne reduceres til Forskelle i Delenes Længde- og Tykkelsemaal; hvad »Vanddyrene« og Insekterne angik, fandt han dog Sagen mindre let, fordi der her næsten er »en ubegrænset Forskellighed«. Men hans Tanker gik virkelig, som man ogsaa af andre Aforismer kan se, i Retning af den videnskabelige Forgrening, som 300 Aar senere udviklede sig som sammenlignende Anatomi. Han lover f. Eks. et Sted at udvikle »Haandens« Bygning i ethvert Dyr (altsaa, Haand, Pote, Klov, Hov, Vinge osv.) og gjør bestemt — og yderst revolutionært — gældende, at Mennesket er at opfatte som et firføddet Dyr[2]): som lille Barn kryber det jo ogsaa virkelig paa fire Ben.

Der er overhovedet i Leonardos Syn for det menneskelige noget naturvidenskabeligt, og derfor ogsaa noget indifferent med Hensyn til de etiske Idealer: naar Fænomenet er sjældent og mærkeligt, tiltrækkes Kunstneren af det, uden Hensyn til om det betyder noget godt eller ondt, noget ophøjet eller foragteligt. Han omtaler selv saadanne Scener, som dem han fremstillede i »Slaget ved Anghiari«, som *pazzia bestialissima,* et aldeles bestialsk Raseri[3]). Men, vil man indvende, det er jo den samme Kunstner, som har fremstillet »Nadveren« med dens rene og ophøjede Karakterer, dens Skildring af Trofasthed og Uskyld i Modsætning til Forræderi — det kan da ikke kaldes etisk indifferent. Og ganske vist gør Leonardo i sin Kunst ogsaa Forskel paa ondt og godt;

---

[1]) Richter I, 505.

[2]) Richter II, 817, 822, 823, 824, 825 *(— — li animali di quattro piedi, infra li quali è l'omo, che ancora lui nella infantia va con 4 piedi).* Fremdeles 826 med den udmærkede anthropologiske Iagttagelse om den menneskelige Gangs Analogi med *il universale andare delli animali di 4 piedi.*

[3]) Ludwig § 177, Nr. 243.

det er jo nemlig en af de utallige Forskelle, som Menneskelivet selv frembyder for Betragtningen. Ligesom han indskærper, at Kunsten skal forstaa at gøre Forskel paa Herren og Tjæneren, paa Barnet og den voksne, paa Bonden og den fine Adelsmand, paa den stærke og den svage, paa Skøgen og den ærbare Kvinde, paa Mandens og Kvindens Væsen[1]), saaledes forlanger han ogsaa, at »Menneskenes Bevægelser skulle fremstilles saaledes, som enten deres Værdighed eller Uværdighed *(degnità o viltà)* kræver«, og at man maa kunne skildre en brav Mand i Modsætning til et bestialsk Menneske *(un uomo da bene — un uomo bestiale)*[2]). Man kan ved saadanne Udtryk tænke paa Billedet af Francesco Sforza i Modsætning til de leende Bønder eller andre Karikaturer, eller paa de trofaste Apostle i »Nadveren« i Modsætning til Judas. Leonardo kræver desuden bestemt, at »Værket skal svare til sin Opgave og Hensigt, at du, naar du skal udføre en Figur, skal tænke vel over, hvad det er for en Slags Menneske, og hvad du vil, at han skal gøre«[3]). Han tænker herved sikkert ikke nærmest paa Kunstnerens borgerlige Forpligtelse til at fyldestgøre, hvad man har bestilt af ham; men de udenfra stillede Opgaver maatte efter hans hele Betragtning indeholde en dyrebar Opfordring til at blive universel, til at gøre sig til Herre over Livets Forskellighed i saa mange Retninger som muligt.

Forskellen mellem det onde og det gode, det ædle og uædle i Figurens Karakter er altsaa for ham et Led i Menneskelivets hele Repertoire, dets uudtømmelige Rigdom af Muligheder. I sin Betragtning af Kunsten tog han ikke paa den Maade Parti for det ædle og ophøjede, at han vilde have den slette Karakter holdt udenfor den eller tilbagetrængt, tvært imod: det vilde jo gøre Kunsten ensformig. Han stod ogsaa herved i Modsætning til den oprindelige antike Idealisme og al den Kunst, der er afledet af den eller i aandeligt Slægtskab med den.

Men er der da i Leonardos Skildring af Menneskene slet ikke nogen Enhed? Er der i denne utrættelige Jagt efter det forskelligartede, det periferiske og det ultra-periferiske ikke noget

[1]) Ludwig, § 376, Nr. 385.
[2]) Richter, I, 598, 593.
[3]) Richter, I, 599.

centralt? Bære hans Figurer ikke, som andre Kunstneres, Vidnesbyrd om selve den fremstillende Kunstner og hans ejendommelige Personlighed?

Retter man disse Spørgsmaal til hans Skrifter, det vil sige: hans Tanker om, hvorledes Kunsten bør udøves, saa vil man finde lutter negative Svar, Afvisninger, Advarsler.

Der er ingen Ting, som han er mere bange for end Ensformighed. Naar en Maler gør et Billede, er det i Leonardos Øjne »den største Forsyndelse« (*sommo peccato*), at gøre Ansigterne saaledes at de ligne hverandre, og det er en stor Fejl at gentage Stillingerne[1]). Og ikke alene i ét og samme Billede skal sligt undgaas. Den som ikke gør sig rede for Livets Forskellighed, »gør alle sine Figurer i én Form« *(fa sempre le figure sue in stampa)*, saa at de alle synes at være Brødre, hvilket fortjæner stor Dadel[2]).

Den almindelige Erfaring, at en Kunstners Figurer faa en vis indbyrdes Lighed, sysselsætter hans Tanke meget. Han nægter ikke, at der er noget naturligt deri; men han betragter det som en Slags Arvesynd i Kunsten, der skal bekæmpes ved Studium. »Det er en for de italienske Malere fælles Fejl, siger han, at man genkender Kunstnerens Mine eller Skikkelse i de mange Figurer, som han maler«[3]). »Jeg har kendt nogle, som i alle deres Figurer synes at have portrætteret sig selv efter Naturen, saa at man i Figurerne ser deres Frembringers Lader og Manerer. Hvis Mesteren er hurtig i sin Tale og sine Bevægelser, saa ere Figurerne ogsaa raske og hurtige; hvis Mesteren er from, saa vride ogsaa Figurerne deres Halse og have andægtige Miner; hvis han er en doven Person, se hans Figurer livagtig ud som Dovenskaben selv; hvis han er daarlig proportioneret, ere Figurerne det ligeledes, og hvis han er en Nar, aabenbarer det sig til Overflod i Manglen paa alt sluttet og samlet Væsen i hans Malerier, idet Figurerne ikke ere opmærksomme for, hvad de have at gøre, men tvært imod den ene ser histhen, den anden herhen, som om de stod og drømte. Og saaledes er enhver Egenskab i Maleriet Følge af en tilsvarende Egenskab hos Mesteren selv«[4]). Især

[1]) Ludwig, § 178, Nr. 250.
[2]) Richter, I, 503.
[3]) Ludwig § 186, Nr. 252.
[4]) Ludwig § 108, Nr. 73.

fremhæver dog Leonardo paa flere Steder, at Malerens legemlige Ejendommeligheder, det vil sige: det uskønne og uregelmæssige ved hans Legemsbygning, vil gaa over paa de Skikkelser, han fremstiller. »Den Maler, som har plumpe Hænder, vil ogsaa male lignende Hænder i sine Værker, og det samme vil hændes med enhver anden Legemsdel, med mindre et langt Studium har lært ham at undgaa det«[1]). Hvis man trænger til en Autoritet for, at det virkelig forholder sig saaledes, kan man næppe finde nogen bedre end en Kender og Mester som Leonardo.

Han reflekterer ogsaa over Grunden til dette Fænomen. Han tænker sig Sagen saaledes, at Sjælen, som er Legemets Herre ogsaa har formet selve Menneskets Skikkelse efter en (ubevidst) Dom over, hvad der klæder bedst, f. Eks. enten med lang Næse eller med kort Næse eller med Braknæse, og fastsat dens Højde og Figur. Denne Dom er altsaa en af Sjælens Kræfter, eller den er det samme som Sjælen selv, og den er tilstede, før Mennesket har tilegnet sig den som sin egen (gjort sig den bevidst). Den har saa stor Magt, at den, naar Mennesket atter vil fremstille Figurer, styrer hans Haand til sin egen Tilfredsstillelse og saaledes bringer ham til at gjentage sin egen Figur. Den finder nemlig gærne Behag i Værker, der ligner det, som den selv har udført ved Dannelsen af Legemet, og saaledes føres den til at antage, at det netop er den sande Maade at fremstille Menneskets Figur, og at den, som ikke gør det saaledes, ikke gør det rigtig. Og saaledes gaar det ej alene i Kunsten, men i Livet. Naar Sjælen finder nogen, som ligner dens eget Legeme, forelsker den sig gærne i en saadan Person: der er derfor ikke nogen Kvinde saa grim, at hun jo nok finder en Elsker — hvis hun da ikke er rent vanskabt. Saaledes forelsker man sig, og saaledes gifter man sig, og Børnene, som fødes i et saadant Ægteskab, ligne Forældrene[2]). — Saa vidt Leonardo. Men naar vi gribe fat i de sidst anførte Ord af hans egen Betragtning, saa kunne vi vel i dem finde et Korrektiv til den. Han kommer nemlig til at berøre Arveligheden af Menneskets ydre Skikkelse. Og naar man skylder sine Forældre eller overhovedet sine Forfædre sine plumpe Hænder og alle andre Træk af sit ydre, saa bliver det tvivlsomt, om man kan sige, at det er Sjælen som danner sig sit Legeme. Men deri har Leonardo

[1]) Richter, I, 586.
[2]) Ludwig § 73, Nr. 108; § 74, Nr. 109; § 499, Nr. 422.

vistnok højlig Ret, at en Kunstners Dom om og Smag for den menneskelige Figur ikke kan føres tilbage til et abstrakt Menneskebegreb, som overhovedet ikke har nogen virkelig Eksistens, men at den afhænger af noget individuelt eksisterende menneskeligt, nemlig ham selv som Menneske. At det herved ikke alene kommer an paa Kunstnerens medfødte, sjælelige og legemlige, Natur, men endnu langt mere paa hans bestemte givne Plads i en historisk og kunsthistorisk Udvikling — det synes Leonardo ikke at have haft Øje for. Hans Aand var overhovedet ikke rettet mod det historiske, og han saa vel som hele hans Tidsalder var altfor stærkt i Færd med at gøre Kunsthistorien, til at de kunde have noget tilbageskuende Begreb om en kunsthistorisk Udvikling.

Leonardo angiver fremdeles Midlerne til at undgaa de Fejl, som Kunstnerens Individualitet kunde volde for hans Figurer. »Maleren skal danne sig sin Mønsterfigur efter et naturligt Legemes Regel, et Legeme, som i Almindelighed gælder for rosværdigt i Henseende til Proportionerne. Desuden skal han lade sit eget Legeme udmaale og se til, i hvilken Del han afviger meget eller lidt fra den ovennævnte rosværdige Figur; og efter at have mærket sig det, skal han med alt sit Studium stræbe at undgaa, at de Figurer, han udfører, skulle komme til at lide af de samme Mangler, som findes i hans egen Person«[1]. — Et andet Sted siger han: »Den Maler, som forstaar at give sine Figurer smukke Aasyn, har deri aabenbart et stort Middel til Tillokkelse. Og den Maler, som ikke har denne Ævne af Naturen, kan erhverve den udenfra ved Studium paa følgende Maade. Vær opmærksom for at vælge de smukke Dele af mange smukke Ansigter — saadanne som gælde for Skønheder mere ved almindeligt Ry end ved din egen Dom, fordi du kan skuffe dig ved at vælge Aasyn, som have Lighed med dit eget; ti det synes tit, at saadanne Ligheder behage os; og hvis du var grim, saa vilde du ogsaa vælge og udføre grimme Aasyn«[2].

Allevegne ellers — i den objektive Verden — giver han Enhver Lov til at have sin Individualitet; ja han finder netop i den uendelige Rigdom paa Individualiteter en Kilde til undrende Nydelse. Leonardo siger et Sted saa smukt, at hvis alle Mennesker, der i lige høj Grad havde udmærket sig ved Skønhed, kunde

---

[1]) Ludwig, § 109, Nr. 74.
[2]) Richter, I, 587.

komme til Live igen, saa vilde de udgøre et Folketal, større end hele hans egen Tids, og dog vilde ikke to af dem ganske ligne hinanden, lige saa lidt som to Personer til en given Tid ligne hinanden fuldkomment[1]). Men Individualiteten i subjektiv Betydning, hos Kunstneren, er for Leonardo saa lidet en Kilde til Glæde, og han indrømmer den saa liden Ret, at han forlanger, at den skal ydmyge sig for en vis almindelig gældende Mening om, hvad der er skønt og regelmæssigt i Aasyn og Skikkelse. Langt fra, at den selv efter egen Tilskyndelse maa være Skønhedens Forkynder, skal den tvært imod høre sig godt for hos andre, hos en ubestemt Majoritet. Men hvor findes da egentlig Meningen om Skønheden? Hvem har den inde? Man kommer jo til syvende og sidst dog til noget individuelt.

Men Leonardo gør Individualiteten Uret. Ja han bliver undertiden næsten grov imod den. »Hvis du har et bestialsk Udseende, siger han, saa ville dine Figurer ogsaa faa det.« Men hvorfor da ikke en Gang til Afveksling vende Sagen om og sige: Hvis du selv er skøn og ædel, saa ville dine Figurer ogsaa blive det. Leonardo vilde ikke kunne nægte, at dette vilde være aldeles i Konsekvens med hans egen Betragtning; og det vilde ligge saa meget nærmere at sige det til ham, som han jo i Følge alle Vidnesbyrd var et saa skønt og fuldkomment Menneske. Han synes i sine teoretiske Formaninger udelukkende at have tænkt paa dem, hvem Naturen havde udstyret mere stedmoderlig; og der er vel overhovedet noget rigtigt i, naar man underviser, da bestandig at pege paa de objektive Fordringer, idet man maa gaa ud fra, at Subjektiviteten og Individualiteten hos Kunstneren nok af sig selv vil gøre sin Ret gældende, uden at man udtrykkelig gør noget for at trænge den frem. Men saaledes er der i Leonardos Teori altfor lidt blevet Tale om Individualitetens rige og positive Side, om alt det skønne, der kan gives os af en Kunstner, som frisk og frejdig øser ud af sin egen Natur. Man skal desuden ikke stampe mod Braadden: Beror det virkelig paa en Naturlov, at en Kunstner skaber sine Figurer i sit eget Billede, saa nytter det ikke stort at give Recepter derimod.

Og derfor er det da ogsaa gaaet saaledes, at Leonardo selv, til Trods for alle sine strænge Advarsler, er faldet i den samme »Fejl«, som han bebrejder de øvrige italienske Malere,

---

[1]) Ludwig § 107, Nr. 251.

nemlig at hans Figurer, saa vel som enhver anden Kunstners, have en indbyrdes individuel Lighed. Vel skønner man ej alene i hans Skrifter, men ogsaa i hans efterladte Kunstværker, hans stærke Stræben efter Universalitet; men den individuelle og personlige Enhed, som beror paa en medfødt Natur og dens selvstændige Udvikling, mangler allermindst hos ham. Enhver, som kender hans Kunst, ser over den og over alle dens Figurer et højst ejendommeligt Kunstnerpræg, som gør det meget usandsynligt, at han for sit eget Vedkommende skulde have studeret Skønheden mere i Henhold til et almindeligt Ry om, hvad der gælder for skønt, end efter sin egen Smag. Og det ere vi meget glade over og vilde paa ingen Maade undvære. Men unægtelig er der herved ikke Tale om den udvortes og mekaniske Gentagelse af sig selv, som man finder hos tankeløse Praktikere: Individualiteten aabenbarer sig hos en Kunstner som Leonardo paa en rigere og dybere Maade, gennem en intensivere Kamp med Opgaverne, men funkler maaske netop derfor med saa meget des klarere Lys.

IV.

Hvori bestaar da Enheden?

Den ligger fremfor alt i noget, som tilhører Udtrykket. Fremfor enhver anden af Italiens Kunstnere er Leonardo en Sjælemaler. For hans Betragtning af Kunsten var Udtrykket ogsaa den nødvendige Betingelse for kunstnerisk Værd og den højeste Adkomst til Ros. »En Figur bliver ikke rosværdig, hvis den ikke udtrykker sin Sjælstilstand.« »Den Figur er den mest rosværdige, som i sin Bevægelse bedst udtrykker sin Sindstilstand« [1]). Rent legemlig Fuldkommenhed, Skønhed, Kraft var for ham langt mindre nok til at give Skikkelsen kunstnerisk Interesse end for nogle af hans store samtidige — Michelangelo, Titian —, som derfor ogsaa kom til at udøve en større Indflydelse end han paa Fremstillingen af Menneskets ydre Skikkelse.

Af hans Iagttagelser over det menneskelige Udtryk have vi tidligere meddelt adskillige Træk, og hans Skrifter indeholde i Virkeligheden langt mere, som vi her maa forbigaa. Hans Malerier og Tegninger vise hans uforlignelige Originalitet og Finhed i at fremstille den talende Mine, det spørgende Blik, Repliken paa

[1]) Richter, I, 584, 600.

Personens Læber. Ganske særlig er han Mester for at udtrykke en anspændt Aarvaagenhed i Sjælen: i Sammenligning med hans Figurer se alle den tidligere Kunsts — og mange af den seneres ogsaa — ud som om de levede i en Dvale- eller Drømmetilstand. Hans krigerske Skikkelser vise ham som Fremstiller af Lidenskaben; men ved Lidenskab maa vi her forstaa alt andet end en omtaaget eller opløst Sjæls Raven og Tumlen: det er tvært imod en overvættes og lidelsesfuldt sammentrængt Tilstand i Sjælen, dens glimtende Lyn, dens skarpest og finest slebne Od.

Derfor er der i Leonardos Kunst intet Spring fra Lidenskab til Bevidsthed, skøndt disse Navne ellers kunde tyde paa noget helt modsat. Udtrykket af **Bevidsthed** er maaske det mest gennemgaaende og særegne Træk for alle hans Figurer: Bevidsthedens Centrum synes at ligge dybere i dem end hos nogen anden Kunstner. De ere saa kloge, saa distinguerede, der er paa en egen Maade et Selv i dem. Det er hændet mig næsten hver Gang, jeg har staaet lige overfor et Maleri eller en Tegning af Leonardo, at dette Ord »Bevidsthed« af sig selv har trængt sig frem for min Tanke som hans Skikkelsers Signatur: og det er en Signatur, som aldrig har kunnet eftergøres af nogen anden. Det gælder om Figurer af alle Slags, hellige og verdslige, Portræter og Idealer, Engle, Madonnaer og Hofdamer, ja endog om Børn lige saa vel som om Oldinge. Læg Mærke til, at Billedet af Nadveren, efter den nye Maade, hvorpaa Leonardo tog denne Opgave, helt og holdent er bygget over Selvbevidsthedens Begreb, over det, som Personerne vide med sig selv. Kristus's dybe og omfattende Bevidsthed rummer alle de andres, og ved hans Ord, som henvender sig til hver enkelts Bevidsthed, agiteres denne, vækkes den pludselig til aarvaagent Liv og Udtryk: Forræderens onde Samvittighed og de trofaste Apostles gode, men foruroligede. Det er ogsaa derover, at den anden af hans modneste og fuldendteste Kompositioner er bygget: Kartonen af den hellige Familje i Kunstakademiets Samling i London. Det er et Spil af Forstaaelse, en Trinrække fra en lavere til en højere: den enfoldige Barnetro hos den lille Johannes, den vaagnende Forstaaelses Undren i den hell. Anna, den dybe, indviede Medviden hos Maria, den vemodige Bevidsthed om Fremtidens Martyrium hos Kristusbarnet[1]).

[1]) For et Par Aar siden gik der stort Ry af et Maleri, som den bekendte lærde og højt fortjænte Direktør for Galleriet, Dr. Wilh. Bode, ganske kort

Og er denne gennemgaaende Forkærlighed for Udtrykket af Bevidsthed ikke netop noget, som hidrører fra det centrale hos Leonardo, fra hans egen Subjektivitets Krav? Han staar jo selv blandt de italienske Kunstnere fremfor alle som den kloge, gennemtrængende, dybt skuende Aand, som Indehaver af saa mange forud grebne Sandheder, der for hans Samtid endnu var Hemmeligheder. Hvorledes skulde han kunne føle sig tilfredsstillet ved at male dumme Dusin-Mennesker? Indenfor hin evige Stræben efter Universalitet, der mønstrede hele den menneskelige Periferi, tronede selve det forskende, tænkende, forstaaende Jeg, som krævede at se Mennesker i sit Billede. Og hvor mærkelig end Leonardos eksperimenterende Virksomhed kan være — hine Karikaturer og øvrige Studier i det bestiale —, kan man dog ikke overse, at den kun tager en ringe Plads op i hans Produktion, eller rettere: at den fører en halvt underjordisk og skjult Tilværelse i mere eller mindre flygtige Tegninger. Den Del af hans

---

Tid forinden havde fremdraget fra selve Musæets Magasin og udhængt i Samlingen med den uforbeholdne Angivelse, at Maleriet var af Leonardo da Vinci. Egentlig talt en uhørt Dristighed, saa meget mere som der aldeles mangler originale Dokumenter og literære Efterretninger om Maleriet, og hele Bestemmelsen er overladt til „Kenderblikket"; og en Dristighed, som Bode da ogsaa har maattet høre meget ilde for. Mig forekommer det ogsaa at være uberettiget og vildledende uden videre at betegne Maleriet, saaledes som vi nu se det, som et Værk af Leonardo. Min Opfattelse udtalte og begrundede jeg i Foraaret 1885 i et Brev til Bode, som han lod trykke i Tillægsbladet til Berliner-Musæets „Jahrbücher" („der Kunstfreund"). Den gaar ud paa, at Billedets midterste Figur, en op af Graven svævende Kristus, paa ingen Maade kan betragtes som Leonardos Arbejde, hvorimod de to andre Figurer, en Helgen og en Helgeninde for neden, begge knælende, vistnok i alt væsentligt ere af ham: derpaa tyder hele Behandlingen og desuden netop hint ovenfor omtalte særegne Udtryk af dyb Bevidsthed, som de ringere Aander allermindst have kunnet eftergøre. Han har ladet sit Arbejde henstaa ufuldendt, som han jo plejede at gøre, eller rettere kun paabegyndt; og en af hans senere lombardiske Efterfølgere har da gjort en Altertavle ud af det, idet han, som jeg tror, har forandret den oprindelige Tanke ved at indsætte en svævende Kristus paa en Plads, hvor Leonardo snarere har paatænkt en Kristus paa Korset.

Det bør for Resten anerkendes, at Galleriet i Berlin i det hele har haft overordentlig Gavn af en Samler og Styrer, som gaar saa rask paa som Bode, og som hellere udsætter sig for at gøre endog en alvorlig Fejl end at lade en stor Værdi slippe sig af Hænde eller ligge unyttet hen.

Produktion, som groede op i Lyset og mest paavirkede hans Samtid, bestaar af Skikkelser, som ikke alene hans Forstand, men ogsaa hans Hjærte krævede at se dem.

Udtrykket af Bevidsthed er ikke alene Leonardos Styrke, men ogsaa hans Akilleshæl; ti det kan ikke forenes med sin Modsætning det naive, hvis Fortryllelse Leonardo virkelig ogsaa savner. Man føler det især, naar man ser ham i Sammenligning med Rafael, Venetianerne eller Correggio. Man kan en Gang imellem for tydelig mærke Leonardos Refleksion: han kan blive søgt.

Og dog er det mærkværdigt ved dette bevidste Væsen, at det ikke fører mere Tørhed og Gammelklogskab med sig. Det formæler sig paa den forunderligste Maade med den rigeste, varmeste, mest smeltende Følelse, en Følelse endog af raffineret Sødme, og desuden med en tydelig Forkærlighed for den ganske ungdommelige og fine Skikkelse. Herpaa har jeg tidligere paavist mærkelige Eksempler i de Udkast til Francesco Sforzas Monument, i hvilke Leonardo havde forvandlet den gamle Hærfører og Regent til en ung, ideal Figur. Betragter man Leonardo som Led i den italienske Kunsts Udvikling, ser man ganske tydelig, hvorledes Bevægelsen i det hele gaar i Retning af det ungdommelig-ideale. Han har skabt de herligste Skikkelser af Oldinge og udviklede Mænd; men i Henseende til Lødighed og Kraft i Karakteristiken af den fuldt udviklede Mandighed byder han næppe mere end Masaccio, Donatello, Mantegna eller Verocchio (i Statuen af Coleoni). Paa dette Omraade ligger det nye, som han bragte, langt mere i det rige og vakte dramatiske Liv. Men hans Behandling af det ungdommeliges og kvindeliges bløde og fine Ler gjorde aldeles Epoke for den paafølgende lombardiske Kunst, over hvilken hans Indflydelse fik endnu meget mere at sige end over den florentinske. Forkærligheden for det ungdommelige førtes saa af Correggio ud i en uovergaaelig Yderlighed.

Meget betegnende for Leonardos ungdommelige Skikkelser er Smilet over deres Aasyn. Smilet er paa en Maade noget meget gammelt i Kunsten; men som det viser sig hos ham, er det alligevel noget væsentlig nyt. Det kunde her være et ganske passende Sted til i al Hast at kaste Blikket ud over, hvorledes Smilet var fremtraadt i den ældre Kunsts Historie, hvorledes det til sine Tider bryder frem og til sine Tider atter forsvinder. Det

er ligesom at se ud over et Landskab, der vekselvis streifes af Solens Lys og atter ligger i Skyggen af de forbiilende Skyer.

Det stramme og haarde, selvtillidsfulde Smil om de gamle Ægypteres og Assyreres Læber betegner en vis Følelse af Triumf, der bedst egner sig for Despoter, som leve i Troen paa deres egen Uovervindelighed; ti den despotiske Monark var Kunstens øverste Herre og dens Ideal, og i Billedet af ham dannedes ogsaa Billedet af de andre Mennesker. Endnu hos de ældre Grækere finde vi en beslægtet Følelse: enhver husker det stive, ensformige Smil paa alle Figurerne fra Ægina. Det synes at sige, at hvad enten en Mand falder eller sejrer, saa sømmer det sig for ham at gøre »gode Miner«. Men efter at Grækerne i Gerning og Erkendelse havde vist, hvor svagt det i Virkeligheden stod sig med Orientalernes Selvtillid og Tro paa Lykkens Uforanderlighed, have de sikkert betragtet hin gamle, evige Smilen som en Taabelighed: i hvert Fald antog Aasynet nu den rolige, storladne Alvor, som især imponerer os i Kunsten fra Perikles's Tid, Fidias's Periode. I omtrent et Aarhundrede smiler nu den græske Kunst slet ikke: først en helt ny Kunstnerslægt, opfostret under Filosofers og Digteres intimere Fordybelse i den menneskelige Subjektivitet, drager det atter frem, fint, diskret, ægte menneskeligt, især kvindeligt. Saaledes f. Eks. paa Praxiteles's knidiske Afrodite eller hans Hermes fra Olympia, hvis Hoved — i forbigaaende sagt — i Henseende til Udtrykket minder lidt om Hoveder af Leonardo da Vinci. Sikkerlig ogsaa hos Malere som Apelles osv.

Men Oldtidens Kunst er alligevel aldrig meget smilende: hvor man efter Nutidens Forudsætninger skulde vente muntre Miner, træffer man dog for det meste »høje Miner«.

Over de tidligste Billeder af Kristus som den »gode Hyrde« (fra Katakomberne) kan man træffe et mildt og venligt Smil som en Slags Bebuder af en fjærn Fremtid i Kunsten; ellers fører den ældre kristelige Kunst, især efter at den var kommet op over Jorden og tjænte Kristendommen som Stats-Religion, et Aasyn af en næsten skræmmende Alvor. Og saaledes blev det længe ved. Naar man gaar i Forventning om Verdens snarlige Undergang og Dommedags Komme, er man ikke oplagt til at smile. Det kunde være værdt at vide, om der i hele den europæiske Kunst fra Oldtidens Undergang indtil henimod Aar 1200 overhovedet skulde findes noget smilende Aasyn. Men da — altsaa samtidig med den gotiske Bygningsstils tidligste Udvikling — indfinder Smilet

sig atter som Udtryk for en vis gennemgaaende Følelse af individuel Frihed og Lykke. Man finder det paa de mellemeuropæiske, især de franske, Katedralers Statuer: livlig tindrende, venligt og høfligt, ægte franskt, kunde man tit sige, og egentlig mere verdsligt end religiøst i Udtrykket. Da Kunsten endnu ikke er blevet Herre over de finere, blødere Overgange i Formen, er det dog noget stift og maskeagtigt. Og fra den Tid af, under den senere Middelalders rige Katolicisme, ogsaa under den begyndende Realisme i Burgund og Nederlandene, ere de smilende Aasyn ikke helt sjældne. De ere vistnok i det nordligere Europa mere almindelige end i Italien, hvor de vel findes (f. Eks. hos Fiesole, Robbia), men hvor Kunsten dog, lige op til Leonardos Tid, bevarer et meget tilbageholdent Aasyn, undertiden endog et meget strængt.

Til Trods for Smilets lange Forhistorie — som Leonardo selv kun havde saare lidet Begreb om — kan man alligevel have Føje til at kalde ham dets egentlige Opdager. Ingen har opfattet det med en sjælelig Dybde som han, ingen saaledes fortolket dets Hemmeligheder.

Han indfører det, hvor det aldrig før havde hørt hjemme, i Portrætet — naturligvis det ungdommelige og kvindelige. Ligesom han i sine historiske Kompositioner stærkere end sine Forgængere fremhæver det øjeblikkelige Sjæleliv, saaledes giver han endogsaa Protrætet Karakteren af det øjeblikkelige, og det netop ved Smilet; ti det forhøjede sjælelige Liv, som Smilet meddeler Aasynet, er jo i Følge sit Væsen noget forbigaaende, noget bevægeligt og uroligt: der er ikke noget mere modbydelig falskt end et staaende Smil. Hos Leonardo har det ganske sin sande og flygtige Karakter. Det gjorde ligefrem Epoke i Kunstens, ja man tør maaske tilføje: i Sædernes Historie, det oplod en skjult Skat af menneskelig Fryd og Varme, som flere og flere flokkedes om, som naar der er fundet et Guldleje. Det var først og fremmest den lombardiske Skole, f. Eks. Luini og fremfor alle Correggio, som tilegnede sig Fundet, enhver benyttede det i sin Aand[1]). Efterhaanden, i det 17de og 18de Aarhundrede, blev det, især i den franske Kunst, vulgariseret og trivialiseret og forfalsket i den utaaleligste Grad; det blev til den billigste Modepynt, som til sidst intet Portræt kunde undvære. I de store Ludvig'ers

[1]) Jeg henviser til mine Artikler om Correggio i forrige Aargang af *Tilskueren.*

Periode smile endog Konger og Ministre, Generaler og Ærkebisper alle som om det var unge Piger, der træde ind i en Balsal.

Men i Leonardos Kunst som i ingen andens har Smilet en virkelig mysteriøs Kostbarhed: man føler, at han selv er Skattens Opdager og med Ærefrygt aner, hvad den er værd. Hvorledes har det egentlig forholdt sig med denne kloge Mand, denne fordybede Tænker, der tillige var skøn, stadselig, underholdende som ingen anden? I det, som man kender til hans Biografi, findes der ikke Spor af Kærlighed til nogen Kvinde; og i sin Kunst fremtræder han som en henrykt Elsker, som den, for hvem Kvindesjælen har aabnet sin Knop og for første Gang udsendt den søde Duft af sit Bæger. Den smelter og smeltes, tillokker og tillokkes; men saa staar atter hint dybe og ejendommelige Udtryk af Selvbevidsthed paa Vagt om Helligdommen og værner den mod at blive taget forfængelig, omgiver den med et ubeskrivelig fornemt »Noli me tangere«.

Det var under Livet ved et fyrsteligt Hof at alt dette først gik op for Leonardo. Og det Hof, som Lodovico il Moro holdt i Milano i Slutningen af det 15de Aarhundrede, har intet godt Ry paa sig, hvad Dyd og Ærbarhed angaar. Men Leonardos Billeder af dets Personligheder giver det alligevel en Oprejsning: om dets Sæder end have været nok saa lidt moralsk regulerede, maa dets Mennesker alligevel have været uendelig friskere, indholdsrigere, oprindeligere end f. Eks. det Slæng, der omgav Ludvig den femtende i Versailles. Det sete afhænger ingenlunde alene af Øjnene, der se; det vilde forudsætte, at Kunsten var en Slags Hallucination. Selv den genialeste Kunst maa have reale Impulser i Livet, der omgiver den; og den slette og værdiløse Kunst trives kun under slette Omgivelser. Naar Leonardos Billeder fremstille os de kosteligste Juveler af menneskeligt Væsen, saa var det ikke alene fordi han var en stor Kunstner, men ogsaa fordi Italien var fuldt af udmærkede, glimrende Mennesker. De havde store Brøst, betragtede som Samfundsmennesker, og Samfundstilstandene vare forfærdelige; men der gik lang Tid, før Tilstandene havde suget Marven ud af Slægten.

Leonardo mente imidlertid ikke, at Smilet hørte nødvendig med til et Kvindeportræt; saa vilde det jo have været noget rent konventionelt, der ikke stod i Forhold til Individualiteten. Et af hans Portræter af Skønhederne i Milano, det dejlige Brystbillede i Louvre-Galleriet, som kaldes *la belle ferronière,* smiler ikke, men

vender sit alvorlige Blik fuldt og stort ud imod Beskueren. Men paa de andre Aasyn af denne Art, som han har tegnet og malet, findes Smilet, forskelligt for hver enkelt Kvindes Personlighed, men som et fælles Vidnesbyrd om Sjælens glade Munterhed, vel ogsaa om en vis Lethed i Omgangstonen, et lille Gran af Ironi, som passer for et Hof: i Sammenligning med Leonardos Portræter af kvindelige Skønheder se de ældre Kunstneres allesammen saa underlig tvære og provinsielle ud.

Det ældste af Leonardos milanesiske Dameportræter er vistnok Profilbilledet i Ambrosiana i Milano, ganske ungdommeligt, næsten barnlig muntert[1]). Saa er der den herlige Rødkridts-Tegning i Florents af den unge Dame, som lægger Armene over hinanden foran Livet, idet hun bærer sit Hoved saa prægtig paa den knejsende Hals og ser lidt nedad under de sænkede Øjelaag. Hun er ungdomskry og overmodig og har indenfor sin høje, skyfri Pande en ganske høj Forestilling om sin egen Yndes Magt; men hvor klinger ikke Smilet, som kruser hendes Læber, elskværdig og frydefuldt! Om muligt endnu bedre er Pastelbilledet i Ambrosiana af en ung Kone, et dejligt Ansigt, som vender lige fremad, saaledes at Issens Omrids med den store, fyldige Haarvækst, der falder opløst ned ad Nakken, gør et ualmindeligt stolt og storladent Indtryk. Hun smiler halvt dulgt og sænker Øjenlaagene, som om hun pludselig havde følt sig ramt af et Blik, der forekom hende at indeholde en altfor umiskendelig Tilstaaelse. Dette Portræt forekommer mig ogsaa at have en særlig Mærkelighed derved, at det mere end noget andet knytter Leonardos ideale Kvindetype, med dens bløde Former, spidst tilløbende Næse og smallæbede Mund, denne Type, som fra Leonardo overførtes paa hele den lombardiske Kunst, til en enkelt virkelig Kvindes Personlighed.

De sænkede Øjelaag forekomme hyppigere hos Leonardo med en for ham højst karakteristisk Betydning: der kan dølge sig

---

[1]) Det er mig umuligt her at tage Hensyn til, at Iwan Lermolieff (Giovanni Morelli), hvis grænseløs vilkaarlige Skalten og Valten med de store italienske Maleres kunstneriske Ejendom jeg allerede har omtalt i min Afhandling om Correggio i Fjor, ogsaa har villet frakende Leonardo dette Portræt (og endnu andre). Jeg er desuden underrettet om, at han paa dette Punkt vil blive alvorlig imødegaaet af Specialforskere i norditaliensk Malerkunst.

saa megen uudtalt Tanke og tilbageholdt Mening bag dem. Saaledes f. Eks. paa Hovedpersonerne i »Nadveren« (Kristus) og paa Kartonen i London (Maria). Særlig skal jeg minde om en Række af tre Hoveder fra Leonardos Haand, alle i fremadbøjet Stilling og sete halvt i Profil. Det ene er en yderlig, næsten pinlig, gennemført Kridt-Tegning i Florents med et lidt søgt sentimentalt Smil, men utvivlsomt ægte. Det andet, ligeledes i Florents, er et let Udkast med Oljefarve, graat i graat, af et jævnere, alvorligere Udtryk. Det sidste endelig, i Galleriet i Parma, meget gennemført graat i graat med Oljefarve, viser tydeligst, at den hele Række betegner Tilnærmelser til en eller anden Figur paa et kirkeligt Maleri. Det er et af Leonardos kostbareste Udtryk, en Sjælens Honningdraabe, lutter Sjæl. Øjenlaagene ere næsten sænkede helt over Blikket, Munden smiler ganske fint og let, glad bevæget og dog med en vis uudtalelig Vemod.

Da Leonardo under sit Ophold i Florents i de første Aar af det 16de Aarhundrede malede den skønne florentinske Borgerkone, Mona Lisa, sørgede han, som Vasari fortæller, for, at der under Séancen uafladelig var Musik og Sang eller lystige Personer, som holdt Damens Sjæl munter og fjærnede det Præg af Kedsomhed og Forstemthed, som man saa hyppig ser paa Portræter. Ingensteds føler man i Virkeligheden som ved dette Portræt, hvorledes Leonardo gik ud paa at fjærne den haarde, kolde Skal, som kan omgive Sjælens Udtryk, for at man kan skue ind i dens glødende, rigt bevægede Dyb. Det hænger nu paa sin Æresplads i Louvre i Nærheden af Mesterværker af Rafael og Titian, Rembrandt og van Eyck; men det er ikke overdrevent at sige, at alle de andres Hoveder se maskeagtige ud ved Siden af dette, som dog i Tidens Løb er blevet sortere og farveløsere end alle de andre. Dets Udtryk er som spillende Flammer eller som strømmende Vand, rigt, ubestemt, uendelig mangfoldigt som den menneskelige Sjæl selv. Umuligt at sige, hvad det udtrykker. Det er i hvert Fald ikke noget etisk uomtvisteligt og paalideligt, som Udtrykket i nordiske Portræter f. Eks. af Memling, Dürer, Holbein. Der er Mildhed, en vis musikalsk klingende Glæde, indsmigrende Sødme, og atter denne ubeskrivelig fornemme, distinguerede Holdning og Bevidsthed: heri staar ethvert Dronningeportræt tilbage for denne Borgerkones. Man har tillige fundet noget lumsk i hendes Udtryk, noget »katteagtigt«, en »Giftblanderske«, i hvert Fald noget uroligt, farligt, hemmelighedsfuldt.

Det er et uudgrundeligt Dyb af alle den unge, endnu ikke i nogen enkelt Retning fæstnede Sjæls Muligheder[1]).

Hertil svarer ogsaa det ejendommelige ved Leonardos maleriske Teknik.

Man maa beundre, siger Vasari, hvorledes Leonardos Geni, i sin Stræben efter at give Genstandene Runding, tragtede efter at opfinde og fremstille en sort Farvetinte, der var sortere end alt hvad man hidtil havde kendt, og mod hvilken Lysene kunde staa mere lysende endnu. Endelig lykkedes det ham da ogsaa at finde hine fuldkomment mørke Tinter, i hvilke der slet intet Lys er mere, og som bedre egne sig til at gengive Natten end endog det svageste Skær af Dagslyset. Men alt det gjorde han for at give Genstandene Runding og den sidste Fuldendelse.

Der er noget i denne Leonardos Søgen efter det sorte, som man paa en beklagelig Maade mindes om, naar man ser det gamle, nu saa sorte og farveløse Portræt af Mona Lisa. I sin idelige Eksperimenteren med nye og uprøvede Fremgangsmaader var Leonardo en uforsigtig Tekniker, og det er gaaet ud over hans Billeder, som have græmmet sig sorte derover. Men det er ogsaa hans Søgen efter det sorte, som Portrætet skylder sin Fortrinlighed. Det var jo ikke for det sortes egen Skyld at han gjorde hine Eksperimenter, det som han vilde, var at udvide hele Toneskalaen mellem det højeste Lys og den dybeste Skygge, han vilde, for at bruge en Lignelse fra Musiken, forøge Klaveret til højre og venstre med nye Takter. Det vilde han, som Vasari siger, for Rundingens Skyld, eller maaske endnu nøjagtigere: for de finere og rigere Overganges Skyld. Han rykkede Yderpunkterne ud til Siderne for at have flere Mellembestemmelser at tage til. De skulde tjæne ham til en blødere, lettere Modellering af Formernes flygtige Bevægelser (Smilets Bevægelse i Kinden o. desl.), og den skulde atter tjæne ham til at give det fyldigere, finere Udtryk for Sjælens Rigdom. Det var paa denne Maade, han overvandt alt, hvad der var af stift og maskeagtigt i sine Forgængeres og Samtidiges Formgivning.

Det var aldeles overvejende Formen, som interesserede ham. Han modellerede i sine Malerier Formen helt færdig med

---

[1]) Med Hensyn til en Afhandling af en anden Forfatter finder jeg det nødvendigt at hævde, at jeg havde udtalt hele Indholdet af ovenstaaende Betragtning af „Mona Lisa“ paa Forelæsninger inden 1884.

Lys og Skygge (»Chiaroscuro«, »graat i graat«) endog til den yderste Finhed, før han anbragte Farven paa den. Farven blev altsaa paa en Maade kun en Kolorering med lette, gennemsigtige Lasurer, hvilket baade forklarer, at den har holdt sig saa daarlig i Tidernes Løb, og at den aldeles ikke er benyttet til at karakterisere det egentlig stoflige ved Legemet.

JULIUS LANGE.

Dansk Geologi.

II.

Vi har i det foregaaende søgt at give et kort Overblik over Danmarks Jordbunds Sammensætning, saaledes som den er lagt for Dagen ved de hidtil anstillede geologiske Undersøgelser. Naar vi ser bort fra de ejendommelige bornholmske Dannelser, kunne vi sammenfatte Resultatet saaledes: det egentlige Danmarks Grund er opbygget af 3 Havbunddannelser, Skrivekridtet fra Kridtperiodens sidste Hovedafsnit, Kalkdannelserne fra samme Periodes Afslutning og de stenfrie, men ofte glimmerrige Lerlag og Sandlag fra Tertiærtiden, dernæst af den stenrige, snart mere lerede, snart mere sandede Bundmoræne fra den nordiske Indlandsis, endelig af nogle ganske unge og endnu uafsluttede Havbunddannelser samt af Tørvedannelser fra Bunden af ferske Indsøer. Til disse sidste endnu uafsluttede Dannelser bør vi maaske for Fuldstændigheds Skyld her endnu føje Marsk- og Flyvesandsdannelserne ved vore Kyster og Aldannelsen paa vore Heder.

Naar vi nu ville spørge, hvilke Opgaver der i Fremtiden ville være at løse for den geologiske Forskning i Danmark, møder os som den første den nøjagtige Bestemmelse af Formationernes Udbredelse og Mægtighed. Vi har i det foregaaende omtalt, at der er Sandsynlighed for, at Skrivekridtet danner Underlaget for hele det egentlige Danmark. De anstillede Boringer tyder herpaa, og den samme Formations Forekomst i vore Nabolande, Skaane, Pommern, Mecklenburg, Holsten, Hannover lader formode, at et dybt Hav i hin fjærne Periode udbredte sig i vid Udstrækning syd for de skandinaviske Urbjærges Fod. Men denne Sag fortjæner i høj Grad at undersøges nærmere. Dernæst er der Spørgsmaalet om Skrivekridtets Mægtighed. Ved den aalborgske Boring viste

Skrivekridtet sig, som allerede omtalt, at være over 1000 Fod mægtigt, men yderligere Iagttagelser angaaende dette Forhold vilde være af stor Betydning. Endnu langt interessantere er imidlertid Spørgsmaalet om Skrivekridtets Underlag; ti herved føres vi ind paa det store Spørgsmaal om Danmarks ældste Forhistorie og om Muligheden af at finde hidtil ukendte, maaske endogsaa økonomisk betydningsfulde Lag i vort Lands dybeste Grund. Som allerede omtalt viste det sig ved den aalborgske Boring, at det derværende Skrivekridt hviler paa en gulagtig Mergelkalksten. Efter Forsteninger i de af Borehullet optagne Jordprøver mener Prof. Johnstrup at kunne sammenstille denne Mergelkalksten med det yngste Led af de paa Bornholm forekommende middelalderlige Dannelser, den ogsaa til Kridtformationen henhørende saakaldte Arnagerkalk. I saa Fald har den aalborgske Boring paa en meget smuk Maade sammenknyttet de egentlige danske Dannelser med den bornholmske Lagfølge. Med Hensyn til hvad der ligger under denne Mergelkalksten, er vi henviste til usikre Formodninger; men vi har dog her to Ting, som kunne vejlede os, de i vore Istidslag indeholdte løse Stene og de i vore Nabolande forekommende ældre Dannelser. I vore stenførende Lerlag og Sandlag findes der nu foruden talløse Forsteninger fra Kridttiden, som maa antages væsentlig at stamme fra vor egen Grund, og ikke faa Forsteninger fra den siluriske Tid, der paafaldende minder om svenske Dannelser fra denne ældgamle Periode, hist og her som Sjældenheder forstenede Bløddyrskaller fra Juratiden, hvortil intet tilsvarende kendes paa det skandinaviske Fastland. Disse Minder om Dyrelivet i Midten af den geologiske Middelalder turde snarest stamme fra hidtil uopdagede Lag i vor egen Jordbund under Skrivekridtet. Juratiden regnes som den 6te Jordperiode. Paa Overgangen mellem denne og den 5te Periode, Triastiden, staar de paa Bornholm forekommende kulførende Sandstene; disse findes ogsaa i rig Udvikling i den mod Sjælland vendende Del af Skaane, og der er ikke ringe, ogsaa af de løse Stene støttet, Sandsynlighed for, at denne Dannelse naar over paa vor Side af Sundet og maaske endnu længere mod Vest. Juradannelser findes fremdeles ved Odermundingen og i Mecklenburg og rene Triasdannelser i Skaane, Brandenburg, Holsten og paa Helgoland. Der er altsaa en vis Sandsynlighed for, at alle de 3 middelalderlige Perioder, Trias, Jura og Kridt (5, 6 og 7) har givet deres Bidrag til Dannelsen af vor Jordbund. Af

Oldtidens Formationer synes den permiske (4) at komme os saa nær som til Holsten og Mecklenburg. Mellem vore løse Stene har man hidtil ikke fundet den repræsenteret. Dette er heller ikke Tilfældet med de 2 næste Jordperioder, de ægte Stenkuls Formation og den devoniske (3 og 2). Vi maa rejse saa langt som til Sachsen, Westphalen og Nassau for at træffe disse Formationer. Der er altsaa meget ringe Sandsynlighed for, at de skulde findes i Dybden under Danmark. Derimod taler den siluriske Formations store Udbredelse i Skaane og paa Bornholm for en mulig Udbredelse imod Vest ind under det egentlige Danmark, og det maa betragtes som hævet over al Tvivl, at Grundfjældets kystallinske Bjærgarter danner det første Underlag, hvorpaa alle de følgende Dannelser har bygget sig op. Hvorledes dette Underlag ser ud, kan man faa Mil fra København iagttage ved at besøge Romeleklint sydost for Lund eller Kullens herlige Klippenæs ved Sundets Indløb. Ti begge Bjærge er hævede Partier af dette Underlag, opragende Rande af den flade Skaal, hvori Danmark og overhovedet de Nordsøen omgivende Lavlande har bundfældet sig.

Skrivekridtets øvre Grænseflade træder sommesteds endog frem i Dagen, den er desuden naaet ved mangfoldige Gravninger og Boringer og er altsaa langt bedre kendt end den nedre. Desuagtet er det naturligvis meget langt fra, at man blot nogenledes kender denne Flades snart stigende, snart faldende Udbredelse, saaledes som dels Bevægelser i selve Jordskorpen, dels Isens og Vandets ødelæggende Angreb har formet den. Et Forhold er her af særlig Interesse, men vedkommer ikke blot Skrivekridtet, men ogsaa Kalken og maaské til Dels de tertiære Aflejringer, det er en Foldning af Masserne i parallele Højderygge med mellemliggende Dale efter en bestemt Kompasstreg. Det er en af Forchhammers tidligste og smukkeste Iagttagelser, at man ved at drage Linjer fra Kristiansø og Bornholm til Kullen og Romeleklint og fra Kalk- og Kridtforekomsterne i Pommern og paa Rügen til Møens og Stevns Klinter og forlænge disse sidste op til Jylland faar et System af indbyrdes parallele, fra Sydost til Nordvest løbende Linjer, der træffer Punkter, hvor de dybere Lag er hævede frem til Overfladen. Foldningen af vor Jordskorpe, den første svage Begyndelse til en Dannelse af Bjærgkæder i Danmark, er altsaa behersket af en bestemt Retning, som ogsaa paa en meget iøjnefaldende Maade gør sig gældende i det sydvestlige Skaane og i Nordtyskland. Men her rejser sig en Række endnu uløste Spørgs-

maal om Grænserne for denne Lovmæssighed, om visse Afvigelser fra Hovedretningen, om en mulig forstyrrende Indgriben af et eller flere andre Systemer.

Det vilde føre for vidt, om jeg her med samme Udførlighed vilde dvæle ved de følgende Formationer; men de Opgaver, som disse stiller, er ganske tilsvarende til de ved Skrivekridtet omtalte. Det gælder om nøje at fastsætte hver Dannelses geografiske Udbredelse, dens Mægtighed, Formen af dens Underflade og Overflade. Men medens Skrivekridtet trods sin Mægtighed er en meget ensformig Dannelse, frembyder de følgende Dannelser, som vi har set, en rig Afveksling af forskellige Lag. Det gælder altsaa om at inddele dem paa en naturlig og udtømmende Maade og nu atter for de enkelte Leds Vedkommende at bestemme deres Tidsfølge, deres Mægtighed og geografiske Udbredelse. Vor Kalkformation turde maaske næppe indeholde væsentlige endnu ubekendte Led, men vore tertiære Lag maa vistnok betragtes som vor mindst kendte Formation, og indenfor dens Omraade turde maaske betydningsfulde Opdagelser være forbeholdte Fremtiden. Navnlig vilde det være af Interesse, om det skulde vise sig, at denne Periodes ældste Dannelser, de saakaldte eocæne, var repræsenterede i Danmark og muligvis dannede Overgangen fra vore rige Lag fra Kridttidens aller sidste Tidsrum til vore hidtil beskrevne tertiære Lag, der peger mod denne store Periodes Midte og senere Afdelinger.

Istidens Dannelser er selvfølgelig som de lettest tilgængelige tillige de bedst kendte af alle; og dog er ogsaa her meget endnu dunkelt, ikke blot med Hensyn til Formationens nedre Grænse og Mægtighed, men ogsaa med Hensyn til dens Inddeling og Leddenes indbyrdes Stilling. Prof. Johnstrup har fremhævet, at Grunden til, at disse Dannelser baade i Tyskland og paa den skandinaviske Halvø er meget lettere at overskue og udrede end hos os, ligger deri, at, som de konvergerende Skuringsmærker paa Klipperne viser, har Danmark været et Mødested for Isstrømme, der fra Norge, Sverig og Østersøen trængte ind over det. I et saadant Knudepunkt for Isstrømmene bliver Forholdene naturligvis mere komplicerede end andensteds og vanskeligere at udrede; men til Gengæld er vort Fædreland ogsaa et af de klassiske Steder for Anstillelsen af glaciale Studier, dette Yndlingstema for den moderne Geologi, og Resultater, der vindes i Danmark, ville faa vidtrækkende Betydning ogsaa for Nabolandenes Dannelseshistorie.

Af vore alleryngste Lag vil jeg endnu blot omtale de hævede marine Lag med Skaller af de samme Bløddyr, som nu befolker Nordsøen og Kattegattet. Disse Lag har den allerstørste Interesse, fordi de vidner om en Hævning, der maaské endnu den Dag i Dag i det mindste paa sine Steder forøger Danmarks Landomraade paa Havets Bekostning. Her er en vid og frugtbar Mark for grundig Undersøgelse, ligesom paa andre Steder undersøiske Tørvemoser og Skove paa Havets Bund ville give Midler til at bestemme den Sænkning, der har givet og maaské i Fremtiden vil give Havet Erstatning for de lidte Tab.

Det Middel, hvorved Geologerne fremstiller Resultatet af alle slige Undersøgelser som dem, vi her har omtalt, er det geologiske Kort, det er et Landkort, paa hvilket de forskellige Formationers Forekomst er angiven ved forskellige Farver, og Formationernes forskellige Led ved Nuancer af den for hver Formation valgte Farve. For Danmarks Vedkommende har man endnu kun smaa geologiske Oversigtskaart; men vore Naboer til alle Sider har allerede i Rækker af Aar anvendt betydelig Arbejdskraft og betydelige Pengemidler paa at give nøjagtige, i stor Detail gennemførte kartografiske Billeder af deres Jordbunds Bygning, og i de seneste Aar er der endog truffet internationale Aftaler om Tilvejebringelsen af et stort geologisk Kort over Europa. Vi danske bør ikke altfor længe blive tilbage i denne Henseende, skønt vi rigtignok kunne henvise til, at der i de senere Aar paa den danske Regerings Foranstaltning af yngre danske Geologer under Prof. Johnstrups Ledelse er udarbejdet et snart fuldendt meget interessant geologisk Kort over de danske Besiddelser i Grønland.

Men foruden den store Gruppe af geologiske Opgaver, der samler sig om Bestemmelsen af Formationernes og deres Underafdelingers Rækkefølge, Mægtighed og geografiske Udbredelse, og som samtlige peger hen mod Tilvejebringelsen af det geologiske Kort over Landet, er der en fuldt saa vigtig Kreds af Opgaver, der drejer sig om alle disse Formationers og Underformationers Indhold. Modsætningen mellem det organiske og det uorganiske deler disse Opgaver i to store Grupper. De forstenede Organismer, som findes i Jordlagene, er de eneste fuldt paalidelige Kendemærker, hvorefter Jordlagenes Alder og Rækkefølge lader sig bestemme, og som saadanne Vejledere har naturligvis de danske Forsteninger altid tildraget sig vore Geologers Opmærksomhed. Men der er et andet Synspunkt, hvorfra Forsteningerne ogsaa bør betragtes, det

er det palæontologiske eller, om man vil, det zoologisk-botaniske. Set fra dette Synspunkt er den forstenede Organisme i og for sig en Genstand af højeste Interesse, dens Bygning, Afstamning og Livsforhold maa undersøges med samme Omhyggelighed, hvormed de levende Organismer undersøges. Men vil man spørge, hvorledes det staar til med den danske Palæontologi, bliver Svaret, at vi i denne Henseende lider af den højeste Armod. Vor Literatur frembyder i denne Henseende kun nogle magre og foreløbige Navnefortegnelser, højst med Henvisninger til fremmede Landes palæontologiske Værker, hvor man vil kunne finde vedkommende Dyr eller Planter beskrevne og afbildede. Den danske Palæontologi er saa at sige endnu ikke til. Man maa imidlertid ikke tro, at jeg hermed vil udtale nogen Dadel over de Mænd, der hidtil har været den danske Geologis Bærere. Tvært imod; disse Mænd har netop behandlet de Opgaver, som laa nærmest for, naar vor Jordbund skulde gøres til Genstand for videnskabelig Undersøgelse. De har draget Grundlinjerne for Geologiens Studium i Danmark, og overladt til andre at udføre Billedet i de finere Enkeltheder. Men det er da ogsaa at haabe, at yngre Kræfter ville tage fat paa de betydningsfulde Opgaver, som paa det palæontologiske Omraade endnu venter paa deres Løsning, og først naar vi til vor Fauna og Flora har føjet en Lethæa Danica, det er en udtømmende Beskrivelse af de Væsener, som i Forverdenens Dage har levet paa den os tilhørende Plet af Jordens Overflade, kunne vi siges at have fuldendt den os paahvilende Andel af Skildringen af Jordens Dyre- og Planteliv.

Den anden Gruppe af Opgaver, som Geologien stiller os med Hensyn til Indholdet af vore Jordlag, gaar ud paa den mineralogiske Bestemmelse af de uorganiske Legemer, som enten sammensætter disse Lag eller hist og her afbryder deres Ensformighed som sjældnere Forekomster. Her kunde det nu synes, som om Arbejdet maatte være meget let og hurtigt at tilendebringe; ti bortset fra det krystallinske Grundfjæld paa Bornholm. som endda er meget fattigt paa deri indvoksne sjældnere Mineralier, er Danmarks Jordbund jo opbygget af de mest udbredte og bekendte Materialier, af Sand og Sandsten, af Kridt og Kalk, af Ler og Skifer og endnu nogle faa andre Jordarter i vekslende Rækkefølge. Men man maa ikke glemme, at alle disse vor Jordbunds Elementer optræder i Naturen med en Mængde til Dels kun ved Mikroskopet eller de kemiske Reaktioner bestemmelige Ejen-

dommeligheder, der kunne kaste Lys over de Forhold, hvorunder Lagene dannedes. Ogsaa her er der store og vigtige Opgaver at løse, og hertil kommer saa den rige Mangfoldighed af Stene, som vore Istidsdannelser indeholder. Vel er disse Stene af fremmed Herkomst; men heller ikke vor Dyre- og Planteverden er jo bleven til indenfor vore Grænser. Ogsaa vor Stenverden fortjæner da Opmærksomhed, og det Billede af den danske Natur, som vi har den Pligt at bringe tilveje, vil ikke naa sin Fuldendelse, førend vi til vor Fauna og Flora, baade den nulevende og den forsvundne, faar føjet, hvad jeg med et gammelt græsk Ord anvendt paa en lidt forandret Maade vil vove at kalde en Petra Danica, det vil sige en Opregning og Skildring af samtlige i Danmark forekommende Sten- og Bjærgarter.

Men de højeste Opgaver for den geologiske Forskning gaar hverken ud paa Afgrænsning og Leddeling af Formationer eller Beskrivelse af Stene og Forsteninger. De analytiske Undersøgelser af Naturens Enkeltheder er kun Geologiens Forarbejder. Geologien er efter sin Ide en historisk Videnskab, eller rettere den er Historien selv, i alt Fald et stort Stykke af denne Videnskab. Dens højeste og sidste Opgave er at give et sammenfattende Billede af vor Klodes Udvikling gennem Tiderne saaledes, som den har formet sig ved de organiske og uorganiske Kræfters Sammenspil, der rører sig paa dens Overflade og i dens Dybder. At give sit Bidrag hertil er Danmarks Geologis sidste Maal. Vi har i det foregaaende set, hvorledes Undersøgelserne allerede viser os en Række Billeder af det Hav, som i den fjærne Fortid indtog Danmarks Plads. Men her er endnu uendelig meget at opklare med Hensyn til dette Havs Begrænsning i de forskellige Tider, dets Dybde, Temperatur, Strømninger og fremfor alt med Hensyn til det organiske Liv, der forstredes i dets Vande, og de gradvise Forandringer, som dette Liv var underkastet. Størst Interesse samler sig dog maaské om vore mægtige Istidsdannelser og de i dem indeholdte Vidnesbyrd fra et Tidsrum, hvis klimatiske Forhold stod i en saa forunderlig Modsætning til de foregaaende saa vel som de efterfølgende Tiders. Men medens Kridtet, Kalken og de tertiære Ler- og Sandlag er mer eller mindre rige paa samtidige organiske Væseners Levninger, saa er Istidens Dannelser hos os i Almindelighed ganske blottede for saadanne historiske Vidnesbyrd. Her maa da de af Isen medførte Stene træde i Forsteningernes Sted, og det maa blive Opgaven at bestemme, fra hvilke Egne af den

skandinaviske Halvø eller Danmark de i vore forskellige Provinser forekommende løse Stene stammer. Derved vil der vindes Midler til at bestemme de forskellige Isstrømmes Retning, som har dannet Indlandsisen, og det vil sandsynligvis ved Sammenligninger mellem Stenene i forskellige Dybder vise sig, at Isbevægelsen i forskellige Afsnit af Istiden har haft forskellige Udgangspunkter og forskellige Baner, hvad ogsaa de forskellige Systemer af Skurer paa de af Isen polerede Klippeflader lærer os. Muligvis vil det ogsaa ved nøje Undersøgelse af de regelrette af Vandet sorterede Lag mellem Bundmoræenens regelløst pakkede Lag vise sig, at Isbedækningen til sine Tider delvis har trukket sig bort af Landet. Men man vil let indse, at disse Undersøgelser kræver et uhyre, kun for manges forenede Kræfter overkommeligt Arbejde. Ti det gælder om at erhverve først et overordentlig indgaaende Kenskab til de i Danmark forekommende Stene med alle de Forskelligheder, som gør sig gældende i de forskellige Egne og atter her i de forskellige Dybder, dernæst en lige saa detaillereret Kundskab om det sydlige og midterste Sverigs og Norges Bjærgarter med alle de fine Ejendommeligheder, som karakteriserer de forskellige lokale Forekomster. Kun naar denne dobbelte Kundskab er samlet i en Fuldstændighed, som der nu for Tiden ikke kan være Tale om hverken for Danmarks eller vore skandinaviske Nabolandes Vedkommende, vil det være muligt at drage det sidste Slør fra Istidens Hemmeligheder og helt at gennemskue denne mærkværdige, for vort Lands Dannelseshistorie saa betydningsfulde Periode.

Vender vi os nu endelig fra Arbejderne i dansk Geologi, baade de allerede udførte og dem, som Fremtidens Forskning vil komme til at udføre, til Spørgsmaalet om disse Arbejders Betydning og Nytte, saa ville vi gaa ud fra den Grundtanke, at dette Spørgsmaal om Nytten, som mange har saa meget imod, med fuld Ret maa stilles til en hvilken som helst menneskelig Virksomhed, og at dennes Berettigelse netop afhænger af, om den kan give fuld og klar Besked om sin Nytte. Kun hvad der gør Nytte, har Lov at eksistere. Alt andet maa, selv om man noksaa meget søger kunstigt at holde det oppe, i Følge en Naturnødvendighed visne og bukke under i Kampen for Tilværelsen. Men Ordet Nytte skal naturligvis ved Besvarelsen af et sligt Spørgsmaal ikke tages i blot materiel Betydning. Med al Respekt for de Virksomheder, der direkte gaar ud paa at skaffe Menneskeheden Tilfredsstillelse af dens materielle Fornødenheder, maa vi jo fastholde, at

der i den menneskelige Natur gives andre absolut uafviselige Krav end de materielle, en anden Hunger og Tørst end den, der stilles med Mad og Drikke, en ideel Side, der ganske vist betinges af den materielle, men som ogsaa betinger og paavirker denne i højeste Grad. Vi ville altsaa søge at besvare det Spørgsmaal: hvad Værdi har den geologiske Viden om vor Jordbund for begge Sider af vor Natur og først for den materielle? Her vil det da for det første være indlysende, at Danmarks vigtigste Erhvervskilde, Agerdyrkningen, staar i et meget nært Forhold til en Videnskab, der handler om den Jordbund, af hvilken Agerdyrkningen uddrager sine Produkter. Ganske vist er det kun den allerøverste Jordskorpe, som Landmanden pløjer og tilsaar, og han kunde for saa vidt synes at savne Anledning til at bryde sig om alle ældre Dannelser. Men saa snart Spørgsmaalet om Jordforbedring rejser sig, opstaar med det samme det Spørgsmaal, om ikke Jordbunden selv i større Dybde gemmer de Æmner, som enten fra første Færd af har manglet i dens øverste Lag eller er blevne udvaskede af Regnen eller udtrukne af Plantevæksten. Her er der navnlig et Stof, som under begge de sidstnævnte Paavirkninger efterhaanden bliver sjældnere i vor øverste Jordskorpe, men som er af en saadan Betydning for Planternes Ernæring, at det nødvendigvis paany maa skaffes tilveje, det er Kalken. Heldigvis er jo nu vor Jordbund i Dybden uudtømmelig rig paa dette Stof, men det er Geologien, som viser Vej i Dybet. Dog er det ikke Kalken i sin rene Form, der bedst egner sig til Forbedring af kalkfattige Jorder, men den Blanding af Ler og finfordelt Kalkstof, som vi kalder Mergel. Men ogsaa denne Blanding er tilberedt for os af Naturen selv og nedlagt i vor Jordbund i mægtige Aflejringer. Idet nemlig den skandinaviske Indlandsis gled ned over vort Land, bragte den de forvitrende Urbjærges Ler, hvoraf dens Bugflade var smudsig, i nøje Forbindelse med Kalkpulveret fra vore egne knuste Kridt- og Kalkdannelser og ophobede saaledes paa mange Steder den blandede Jordart, som i en fjærn Fremtid skulde gengive vore delvis udtømte Agre deres tidligere Frugtbarhed. Det er jo bekendt, hvilket Opsving det danske Landbrug fik, da man i Begyndelsen af dette Aarhundrede første Gang merglede vor Jord i stort Omfang. Men ogsaa i Fremtiden vil denne Jordart, især naar den anvendes med mere Forsigtighed og større kemisk og fysiologisk Indsigt end ved dens første Benyttelse, vedblive at udøve en mægtig Indflydelse paa vort Landbrugs produktive Ævne, og

hvilke store Resultater den under heldige Forhold er i Stand til at give, derom faar man et tydeligt Begreb, naar man indenfor de vestjydske Mergelbaners Omraade betragter de rige Kløvermarker, som allerede paa saa mange Steder bryder Lyngens Ensformighed. Men at finde og prøve de forskellige Mergellejer, det er en Opgave, til hvis Løsning den videnskabelige Indsigt i vor Jordbunds Bygning vil kunne give værdifulde Bidrag.

De geologiske Studiers materielle Betydning er ikke mindre for Industriens Vedkommende end for Agerdyrkningens, idet der gives en hel Række industrielle Virksomheder, der gaar ud paa dels blot at fremdrage de nyttige Stoffer, som findes i Jordbunden, dels at omdanne og forædle dem saaledes, at de kunne tjæne til Nytte eller Behagelighed for Samfundet. Men for alle disse Industrigrene, der har deres Rod i selve Fædrelandets Grund og derfor har særlig Udsigt til at kunne lønne det Arbejde, der anvendes paa dem, den Røgt og Pleje, som Samfundet skænker dem, er Geologien en trofast Raadgiver baade med Hensyn til Stoffernes Opsøgning og Værdsætning og Behandlingsmaade. Vi skulle i største Korthed anføre de vigtigste Stoffer, som vor Jordbund byder Industrien til at arbejde med. Vi talte allerede ved Agerdyrkningen om Ler og Kalk. Disse Stoffer har ogsaa en overordenlig Betydning for den danske Industri. Af Kalkens forskellige Varieteter er der kun to, Faksekalken i dens fasteste Form og Limstenen, der anvendes som Bygningssten; men denne Anvendelse er endnu meget begrænset, og vor Arkitektur har fra gammel Tid antaget og til den nyeste Tid bevaret Præget af en Lerstensarkitektur. Derimod har vore Kalksten en udstrakt og særdeles vigtig Anvendelse til brændt Kalk, og de er for en stor Del af en saa fortrinlig Beskaffenhed, at vore Kalkbrænderiers Produkt ikke bør staa tilbage for Udlandets bedste Kalk. Vort Kridt, baade det jydske og det sjællandske, er ogsaa fortrinligt og danner en søgt Udførselsartikel. Til Cementfabrikationen frembyder vort Land de nødvendige Elementer, Kalk, Ler og Kisel, og denne nationale Industri bør derfor udvikles og plejes paa bedste Maade. Det danske Ler udmærker sig ikke blot ved sin overordenlige Udbredelse, men ogsaa ved sin forskellige Beskaffenhed og Oprindelse. Vi har Porcellænsjord fra det bornholmske Grundfjæld, Juraler fra samme Ø, mægtige tertiære Lerlag navnlig i Jylland og endelig Istidens næsten overalt udbredte Moræneler, dels med indblandet Sand og Stene, dels slemmet og lagdelt af Vand-

strømmene. Det danske Ler har en overordenlig Anvendelse, dels i vore talrige Teglværker, dels til Forarbejdning af Kar, Ovne og andre Genstande. Murstensindustrien hører til vore allervigtigste Industrigrene, som man maa ønske den bedst mulige Fremgang og en Plads jævnsides den tyske Teglværksindustri, som den endnu ikke har erobret sig. Vor Pottemagerindustri naar som bekendt helt nede fra Forfærdigelsen af de plumpe, barbariske Jydepotter op til Fremstillingen af Terrakottavaser i de ædleste græske Former. Medens Teglværkerne hyppigst bearbejder Istidens Ler, baade det naturligt slemmede og det, som ved kunstige Midler maa renses fra indblandede Stene, er den finere Lervareindustri mere henvist til de ældre Formationers Leraflejringer. En nøjere Gennemforskning af Landet turde rimeligvis i de tertiære Dannelser føre til Opdagelsen af nye teknisk anvendelige Lerlag. En Stenart, som Danmark maaske er rigere paa end noget andet europæisk Land, er Flinten; men des værre har denne Varietet af den i Naturen saa overordenlig udbredte Kiselsyre hidtil kun haft underordnet Betydning for Industrien saa vel som for Bygningskunsten. Vigtigere er dens bornholmske Form, de ældgamle Sandstene, der ligesom Grundfjældets granitiske Sten afgiver et søgt Bygningsmateriale om end af grovere Art.

En Hovedbetingelse for Industriens Blomstring er som bekendt den lette Adgang til en Kraft, som kan sætte de industrielle Maskiner i Bevægelse. I et Land som Danmark med faa større Vandløb, der tilmed kun har ringe Fald, bliver Spørgsmaalet om brændbare og altsaa dampfrembringende Stoffers Forekomst i Jordens Skød af overordentlig Betydning. Des værre er, som omtalt i det foregaaende, Udsigten til at finde den tredje ældste Formation med dens mægtige Aflejringer af Stenkul særdeles ringe i Danmark, og et Forsøg paa ved artesisk Boring at gøre slige Fund maatte betegnes som den rene Svindel; men ogsaa de middelalderlige Kul paa Bornholm, der muligvis heller ikke er fremmede for det egentlige Danmark, frembyder paa Grund af deres mindre gode Beskaffenhed, kun ringe Fordele for den danske Industri. Det Samme er Tilfældet med vore hidtil kendte Brunkul, men maaské turde en nøjere Undersøgelse af Jylland paavise Tilstedeværelsen af rigere Lag af dette for den nordtyske Industris Udvikling saa betydningsfulde Mineral. Den yngste Aflejring af Kulstof i vor Jordbund, Tørven, maa ubetinget regnes mellem vore nationale Skatte, men desværre er Tørven i Følge sin løse

Sammensætning ikke af den Værdi for Industrien som for de private Husholdninger. Desuden er Tørvens Forekomst i den Grad knyttet til selve Overfladen af Landet, at Videnskaben ikke let faar Lejlighed til at være behjælpelig ved dens Opsøgning. Derimod har den nøjeste Indsigt i Landets geologiske Bygning en afgørende Betydning, naar det gælder om at finde Vandaarerne i Dybet, og det er noksom bekendt, hvilken Fortjæneste Forchhammer har indlagt sig ved at opdage de for Københavns Vandforsyning saa betydningsfulde vandførende Lag Vest for denne By. Men lignende Fortjænester af Industrien saavelsom af Befolkningens almindelige Velvære vil Geologien ogsaa andensteds kunne indlægge sig.

Af disse flygtige Antydninger turde det allerede fremgaa med tilstrækkelig Klarhed, at de geologiske Studier ikke savner praktisk Betydning selv i et fladt Sletteland som Danmark. Men har disse Studier nu ogsaa nogen højere Betydning? Er de i Stand til at nære og danne vor Aand? Fortjæner de at bringes i en nærmere Forbindelse med vor Folkeundervisning end hidtil? Svaret herpaa afhænger af, om de Resultater, som Geologien naar til, danner en isoleret Viden, kun egnet til at tilfredsstille en tilfældig og bizar Nysgerrighed, eller om de griber ind i og staar i levende Vekselforhold til den øvrige Viden, som udgør den menneskelige Bevidstheds Indhold. At det sidste er Tilfældet, fremgaar vistnok allerede af, hvad vi har meddelt i det foregaaende om Danmarks geologiske Historie. Men her ville vi endnu et Øjeblik dvæle ved den almindelig Geologis Forhold til de andre Videnskaber, særlig Naturvidenskaberne, hvilke alle har Berøringspunkter tilfælles med den. Naar saaledes Astronomien lærer os Jordens Slægtskab, Herkomst og tidligste Barndomshistorie at kende, saa optager Geologien Fortællingens Traad netop der, hvor Astronomien slipper den efter at have meddelt os, at vor Klodes Afkøling tilsidst førte til, at den i Atmosfæren svævende Vanddamp fortættede sig og dannede et Hav, der lagde sig om den nylig størknede Jordskorpe. Ti dette Hav, hvormed Astronomien slutter sin Beretning, er netop det Urhav, hvori Geologiens ældste Formation, Grundfjældet, dannede sig. Saaledes glider den ene Videnskab over i den anden. Fysiken og Kemien er paa ethvert Punkt Geologiens uundværlige Forudsætninger og Hjælpevidenskaber; navnlig gælder dette om Kemien, af hvis to Hovedafdelinger den ene, den uorganiske Kemi, modtager saa at sige

alle sine Problemer af Geologiens Haand, idet Jordskorpen er det store Laboratorium, hvor Naturen selv har dannet alle de uorganiske Legemer, som det er Kemikerens Sag at adskille i deres Elementer, medens det paahviler Mineralogen at undersøge deres Form, Haardhed og øvrige fysiske Egenskaber. I det foregaaende har vi set, at Geologen fuldt saa meget studerer de gamle Have som de gamle Fastlande. Begges Dyre- og Planteverden aflægger mærkelige Vidnesbyrd om de i Fortiden herskende klimatiske Forhold og Atmosfærens Tilstand. Saaledes yder Geologien til de to i vore Dage med saa megen Iver studerede Kapitler af Jordklodens Fysik, Oceanologien og Meteorologien, en Række historiske Dokumenter af uskatterligt Værd. Endnu for en Menneskealder siden beskæftigede det store Flertal af Zoologerne og Botanikerne sig udelukkende med Nutidens Dyre- og Planteverden, og Læren om Forverdenens Dyr og Planter udgjorde et lidet paaagtet Anhang til Systemerne. Men i vor Tid er dette Anhang svulmet saa mægtigt op og er groet saaledes ind under og ind imellem den nulevende Skabnings Rækker, at Palæontologien er bleven en uundværlig Del af Zoologien og Botaniken. Darwins Hypotese om Arternes Oprindelse er, som bekendt, i vore Dage det store og frugtbare Spørgsmaal, der skiller Zoologerne og Botanikerne i modsatte Lejre. Men Vaabnene, hvormed Kampen alene kan udkæmpes, maa hentes fra den begravne Dyre- og Planteverden i Fortidens Aflejringer, ved den maa det afgøres, om der virkelig, som det synes, i de uhyre Tidsrum, hvori Livet har eksisteret paa vor Klode, har fundet en gradvis Ompræegning af Arterne Sted, saa at nu vel adskilte Dyreformer i den foregaaende Jordperiode har en fælles Stamform og saaledes fremdeles opad, indtil den hele vrimlende Mangfoldighed tilsidst samler sig i en enkelt Urform, ligesom Kvistene paa et Kæmpetræ samler sig i den fælles Stamme. Man kan vistnok med Føje sige, at den videnskabelige Forskning aldrig har bevæget sig om et større og mere indgribende Spørgsmaal; men derved er ogsaa Geologien, indenfor hvis Grænser Slaget staar og Afgørelsen vil falde, kommen til at indtage en langt betydningsfuldere Stilling mellem Videnskaberne end nogeninde tidligere. Hertil kommer fremdeles, at ligesom Astronomien glider over i Geologien, saaledes gaar Geologien uden skarp Grændse over i hvad vi med et altfor fordringsfuldt Navn kalder Verdenshistorien, det er Historien om det Fornuftvæsen, som (geologisk talt) i vor Klodes aller sidste Dage er optraadt paa

dens Skueplads og har tilrevet sig Magten over sine mindre vel udrustede Medskabninger. Geologien er saaledes Verdenshistoriens Forudsætning og Indledning, og den Udfoldning af Menneskenaturen, som er denne Videnskabs Genstand, bliver kun et løsrevet Brudstykke, naar man ikke ser den som Led i Udfoldningen af Jordens almindelige organiske Liv. Den Udviklingens Rhytmus, som gaar igennem Menneskehedens Historie, kommer langt stærkere og klarere frem, naar man følger Livets Udviklingsgang gennem de skiftende Jordperioder.

Men naar dette forholder sig saaledes, kan der ingen Tvivl være om, at Geologien burde indtage en anden Plads i vort Folks Bevidsthed, end den hidtil har indtaget. Det er mærkværdigt, hvor selv de højest dannede iblandt os mangler de elementære Forudsætninger paa dette Omraade og derved Muligheden for at følge med de Arbejder, der udføres, de Opdagelser, der gøres, og det Overblik, der efterhaanden vindes. Der ligger heri en Anke mod vore højere Skoler, som hverken indleder Undervisningen i Danmarks Historie paa den eneste naturlige Maade eller bygger Danmarks Geografi paa det Grundlag, som fremfor noget betinger en forstaaende Opfattelse af Landets fysiske Beskaffenhed. Men endnu beklageligere er det efter min Mening, at Almueskolen og særlig Landsbyskolen fuldstændig forsømmer at meddele Grundlinjerne af Danmarks Geologi. Der er sikkert ingen Del af Naturvidenskaberne, der i højere Grad er egnet til at fængsle Landboernes Opmærksomhed end Læren om den Jordbunds Natur og Tilblivelse, som de dyrker. Derfor vil jeg slutte disse Linjer, hvis Formaal er at henlede den almindelige Opmærksomhed paa denne Lære, med det særlige Ønske, at Danmarks Geologi maa vinde Indgang paa vore Seminarier og ved de derfra udgaaende Læreres Virksomhed blive en Del af vort Folks aandelige Eje.

V. Pingel.

Genmæle til „. . . . . . n".[1])

Ja, meget nøjsom er jeg. Deri har „. . . . . .n" Ret. Dog ikke saa nøjsom, at jeg ikke skulde forfølge Sejeren, naar Lejlighed gives.

„. . . . . .n" rokker ikke, hvad jeg har skrevet om, „Hvad Traktaterne er værd". Han underskriver jo endog min Slutningspaastand: „I Almindelighed gælder, at Traktaternes Værd afhænger af de Interesser, som danner Grundlaget for dem."

Deraf følger, at en Traktat har des højere Værdi, jo større de Interesser er, hvorpaa den hviler.

Naar det nu kan godtgøres, at den garanterede Fredlysning af Østersøens Port, og altsaa af Kystmagterne ved denne, er „i hele Europas Politiks sande Interesser" (som det hedder i Garantitraktaterne om Svejts's og Belgiens Neutralisering), — naar det endog, hvad jeg drister mig til at tro, kan bevises, at de tre nordiske Rigers Neutralisering i endnu højere Grad end de nævnte Smaastaters er i hele Europas, ja som Søstater ved interoceanske Kanaler i hele den søfarende Verdens Interesse, — naar det oven i Købet maa indrømmes, at den folkeretskyndige Professor Geffcken (som anført Side 324) har Ret i sin Paastand om, at de Garantitraktater, hvorved Svejts's, Belgiens og lignende Smaastaters Uafhængighed og Neutralitet blev stillet under europæisk Sanktion, har „bevist sin virksomme Kraft under nyere Forviklinger", — da maa en Garantitraktat om de nordiske Rigers Neutralitet faa en meget høj Værdi.

Forudsætningen er, at ingen Part har Interesse eller Fordel af at bryde Traktaten, fordi det er i alles Interesse, at ingen bryder den; og hvad der er i alle Magters fælles Interesse, er selvfølgelig ogsaa i hver enkelt Magts. Men det er jo netop, hvad vi skal bringe Magterne, især vore store Nabomagter inden- og udenfor Østersøens Port, til at indse. Saa længe de endnu ikke har indset dette, er det nemlig vanskeligt for os at holde os neutrale; og ved krigerske Begivenheders Indtræffen er vor Neutralitet meget udsat for at blive krænket. Men naar hin Sandhed er indset af Magterne, og de har givet den Udtryk i en Traktat, netop en af det Slags Traktater, som ikke ophæves, men tvært imod træder i Virksomhed, naar Krig udbryder imellem dem, da bliver vor Neutralitet meget mindre udsat for at krænkes. Denne Traktat faar altsaa betydelig Værdi med Hensyn til Hævdelsen af vor Selvstændighed.

---

[1]) Se „Tilskueren" 1886 S. 475—77 (jfr. S. 316—25).

Erkendelsen af Interessernes Ligevægt alene — uden Traktat — er ikke nok. At det skrevne Ord til Stadfæstelse af en erkendt Sandhed har sin Betydning, vil dog vel ingen nægte. I det daglige Liv ser vi saaledes paa vore Spasereture Opslaget: „Gangstien er ene for gaaende Personer“. Derved fredlyses Gangstien; og kørende og ridende holder sig udenfor den. Saaledes tænkes ved Nordens Neutralisering de krigsførende Magters Krigsskibe udelukkede fra Sundet og henviste til Store-Bælt. Derved er al Krænkelse af Neutraliteten dog ikke udelukket, lige saa lidt som det er udelukket, at kørende eller ridende trods Forbudet kan trænge sig ind paa Gangstien. Men det vilde være forhastet derfra at slutte, at Opslaget med Forbudet ikke skulde have „Spor af Værdi“. I sidste Tilfælde vilde man nemlig spare det og sætte en Politibetjænt i Steden for. Nu sparer man derimod Politibetjænten, og det er billigere. At Politiet alligevel maa haves i Baghaanden, nægter jeg ikke, lige saa lidt som jeg mener, at den fredlyste Stat skulde kunne afvæbne. Det bør den ingenlunde. Jeg paastaar kun, at dens væbnede Magt dels kan indskrænkes, dels kan ordnes lettere, bedre og billigere i Tilfælde af Neutralisering (se „Tilskueren“ 1885 S. 617—30).

Endelig kunde jeg tænke mig den Indvending: naar vi kun i ethvert enkelt Tilfælde kan bringe Magterne til at indse, at det under Krig imellem dem er i alles Interesse, at ingen krænker vor Neutralitet, da behøves ingen vedvarende Garantitraktat, men de tre nordiske Stater kan nøjes med — ligesom inden Krimkrigens Udbrud den 20de December 1853 — at udstede samtidige, enslydende Neutralitetserklæringer i ethvert givet Tilfælde.

Denne Indvending vil jeg imødegaa ved en Henvisning dels til Begivenhederne 1800—1801, som viser, at en Neutralitetserklæring under eller efter Krigens Udbrud kan være farlig, og dels til A. P. Bernstorff's Ord i en diplomatisk Skrivelse af 11te Marts 1797 om det mislige i at slutte Neutralitetsforbund i Krigstid; ti „enhver Overenskomst af den Natur vil enten af den ene eller den anden Part eller maaske af begge blive opfattet som et fjendligt Skridt.“

Vil „. . . . . .n“ ogsaa tage disse Konsekvenser af at have stillet sig paa samme „Fundament“ som jeg, — vil han altsaa indrømme, at først som vedvarende faar Neutraliteten sit fulde Værd, er jeg tilfreds. Men da maa han rigtignok skilles ved sin militaristiske Kaabe og lade mig klippe den itu til Foder i den filosofiske, han har skænket mig.

Fredrik Bajer.

Aladdin.

(Sluttet.)

VI.

Man vinder et nyt Synspunkt for Forholdet mellem dansk og tysk Romantik ved at sammenligne *Aladdin* i dens tyske Skikkelse med den danske.

I det Øjeblik, da Oehlenschläger skrider til Oversættelsen og Omarbejdelsen af sin *Aladdin* paa Tysk, skifter hans Sprogtone paa den forunderligste Maade Karakter. Ikke blot at hvad han paa Dansk besad af Sikkerhed og Ynde forlader ham, men han mister al Stil, alt ejendommeligt og selvstændigt Herredømme over Sproget.

Han kunde lidet Tysk. Vel lægger han et for en Udlænding ualmindeligt Kendskab til Sproget for Dagen; men han *kan* ikke Tysk; han gør undertiden de groveste Fejl: Ved en Indledningsbemærkning om det med Vilje ikke overholdte muhamedanske Kostyme forraader han, at han tror *Schürze* (Forklæde) betyder Skørt. Han siger *dicker Magen* (tyk Mave) for *dicker Bauch*.

Interessantere er det imidlertid, at han ikke blot paa Tysk er adskilligt mere højttravende end paa Dansk, men at han har levet sig ind i Datidens tyske Romantikeres hele Jargon og anvender den, selv hvor den danske Tekst ingen Anledning giver til det, og endda paa dette Tidspunkt, da han i sit Sind har sagt sig løs fra Førerne i Tyskland.

Man véd hvilket Misbrug den tyske Romantik drev med Ædelstenene og deres Poesi. De unyttige og dog saa efterstræbte og attraaede Ædelstene var Romantikerne en Protest mod Nyttelæren, et Bevis paa at det ædleste og glansfuldeste var til ingen Nytte og dog af umaadelig Værdi. Særligt var den røde Karfunkel yndet som hos Middelalderens Mystikere. Baggesen gav jo den hele tyske Romantik Spottenavnet *Karfunkelpoesi*. I

Vaulundurs Saga er Karfunklen da ogsaa Heltens Emblem. Hvor nu Aladdin nærmer sig Hulens Indre og den danske Tekst har:

Alt rasler Bjærgets Dør, din Hængsel,
Og alt betrædes nu din Sti.

sætter Oehlenschläger paa Tysk:

Schon höre ich des Helden Tritte,
Er naht sich dem Karfunkelhain.

Karfunkellunden er nu bleven Hulens stokromantiske Navn.

Lærerigt er det, at denne Oversættelse af *Aladdin* fuldførte Oehlenschläger i Aaret 1807 i Paris, boende i et Værelse højt oppe paa en syvende Sal overfor Tuilerierne med Udsigt til Caroussel-Pladsen, hvor han tit saa' Napoleon holde Revue over sin Garde, uden at modtage ringeste Indtryk af Omgivelserne, ganske tillukket for hele den Verden, han havde omkring sig. Det var det Aar, da Napoleon ved Freden i Tilsit og Forbundet med Alexander omtrent havde virkeliggjort sin Idé om et Verdensherredømme; han havde indlemmet Halvdelen af Preussen i sit Rige og blev næsten overalt i sin Kamp med Regenterne af Folkene hilset som deres Befrier fra en forældet Verdenstilstand og som Revolutionens store Arvetager og Testamentfuldbyrder. Under disse Verdensforhold var det, at den danske Digter sad paa sit Tagkammer i Paris, følende ganske som en tysk for Tyskerne, blot nedsunket i Novalis's og Tieck's, i Schlegelernes og Steffens's Verden, afvekslende fortabt i deres Skrifter og polemiserende imod dem, uden andet Forhold til Frankrig end det, hvori han kom ved en eller anden lidenskabsløs Amourette.

Han underkastede under Oversættelsen *Aladdin* en hel Omstøbning, gav den en romantisk Gendøber-Daab.

Efter den romantiske Æstetik var jo Fantasi Livskilden. Saa lidt som der for Romantiken var Tale om tro Opfattelse og Gengivelse af den ydre Verden, saa lidet stræbte den mod en harmonisk Samvirken af Forstand og Følelse med Fantasien. Romantiken udrev Fantasien af dens organiske Sammenhæng med Sjælens andre Virksomheder og erklærede den for den eneste retmæssige Repræsentant for Digtekunstens Rige.

Den løsrev Fantasien fra Forstanden; Tænkningens Love blev ikke blot ophævede ved en højere poetisk Forestillingsfølge, men der erklæredes dem Krig. I Steden for Aarsagssammenhæng traadte i den halvt overnaturlige Verden Tilfældighed og Lune. — Den løsrev dernæst Fantasien fra Følelsen. Den poetiske An-

skuelses Livssandhed, hvorom kun Følelsen forvisser, blev af forsvindende Betydning for en Aandsretning, der flyede enhver Berøring med det virkelige Liv.

Men nu indtraadte den Nemesis, at Forstanden, som ikke mere turde kontrollere Fantasien, gjorde sig gældende ved Siden af den som den Forstandsrefleksion, der stadigt var paa sin Post for at uddrive Forstanden, og at Følelsen, som ikke mere var bestemmende for en Fantasi, der tumlede sig i Stemninger, virkede paa egen Haand som afskrækkende Føleri.

I de faa Aar, der er gaaede hen, siden Oehlenschläger fuldendte *Aladdin* paa Dansk, er han begyndt at reflektere over denne sin Digtning; det vil sige, hans Forstand er begyndt at tumle dermed som med færdigt Stof. Ogsaa hans Følelse har frigjort sig paa upoetisk Maade. Han ser med Fjærnhedens Overlegenhed ned paa sin første Ungdoms Inspiration. Han har løsrevet sig fra Steffens. Rahbek er ham nu en bedre Kunstkender end Steffens, og idet hans Følelse ophører at være Steffensk, bliver den Rahbeksk.

Meget, som Oehlenschläger naivt havde taget op fra Æventyret af, synes ham nu at fordre Begrundelse. Hans Forstand, der nu løfter sig op over Stoffet, spørger f. Eks., hvorledes det gaar til, at Nureddin to Gange glemmer, han har givet Aladdin Ringen? Og hvorfor tænker heller ikke Aladdin nogensinde paa den Ring? Den Forstand, der spørger saaledes, er den almindelige, rationalistiske Forstand. Men Forstanden er desuden særligt romantisk og spørger ogsaa anderledes. Den romantiske Forstand er en Art Atavisme. Den spørger, som Mennesket i fjærne, overtroiske Tider spurgte. Den moderne Forstand spørger efter *Aarsag*, den romantiske efter *Betydning*. Naar i gamle Dage et Portræt af en eller anden kær Slægtning eller Ven faldt ned fra Væggen, saa spurgte man ikke som vi efter Aarsagen: Var Sømmet rustent? eller Snoren for svag? Man spurgte: Hvad betyder det? Hvad sker ham nu? Er han i Fare eller dør han? Snart romantisk, snart rationalistisk spørger Oehlenschläger sig selv: Hvad betyder det hele? Hvad er dets Mening? Hvad vil Hulen med Skattene sige? Er den der endnu ved Digtets Slutning? Genser Aladdin den aldrig? Og hvad er Lampen? Aladdin har et Par Gange givet Afkald paa den. Behøver han den nu, da han staar ved sine Ønskers Maal? Har han Brug for den? Burde han ikke give den tilbage? — Og nu Lampens og Ringens

Aander! Hvad er i Grunden Forskellen paa dem? En Gradsforskel eller en Væsensforskel? Den ene kan kun flytte Aladdin selv, den anden kan tillige flytte Slottet. Er Forskellen kun den mellem større og ringere Bærekraft? I Shakespeares *Stormen*, der ganske fjærnt har foresvævet Oehlenschläger, er der en helt anden Forskel paa de Væsener, der ikke tilhøre Menneskeverdenen. Ariel er Luftaanden, Kaliban den grove Materies Personifikation; man er, uden at de nogensinde begrebsbestemmes, aldrig i Tvivl om deres Væsens Beskaffenhed; men her? Oehlenschläger grubler og kommer til det Resultat: Ringen er »den i sig selv tilbageløbende Ordenens og Besindighedens Slange« (i den danske *Aladdin*: Og Harmonia skænker dig sin Ring), og Forskellen mellem Aanderne er, som han siger, men uden at gøre Læseren det fatteligt, denne: Lampens eller Eksistensens Aand er Rummets; Ringens er Tidens eller Bevægelsens, Bevidsthedens Aand.

Det viser sig her meget tydeligt, at saa snart Romantikerens Forstand begynder at ville klare hine Fantasiforestillinger, gør den dem kun mindre anskuelige og svækker Troen paa dem. Lampens Aand, som flytter Paladset, skal være det hvilende Rum; Ringens Aand er Tid, Bevægelse og tillige Bevidsthed, desuden Orden og Besindighed, alt for meget af det gode. For at forklare den Virksomhed, der udøves af Ringens Aand, lader Oehlenschläger nu Nureddin, hvor han opdager, at Aladdin er undsluppen fra Hulen, fremmane en Vandaand. Denne udspørger han, hvorledes det har været muligt, at han i sin Tid glemte hin Ring, han havde betroet Aladdin. Og Aanden svarer i kønne Vers, der klinge halvvejs som A. W. Schlegels og halvt som Tiecks:

Die kleine goldne Schlange,
Die Edelsteine schmücken
Wie Knoten auf dem Rücken
Herrlich mit Roth und Grün,
Die kleine goldne Schlange
Ist vor dem Wasser bange,
Ist keine Wasserschlange.

Nureddin.

Ist keine Wasserschlange?

Der Geist.

Es ist ihr da zu kalt,
Zu wüst die Wellen schäumen
Sie flieht das blosse Träumen,
Sie liebet die Gestalt.

Og Aanden forklarer, at den søger Ophold, hvor ikke Indbildning og ørkesløs, sygelig Længsel hersker; den elsker Naturen.

Sie liebet die Natur.

Nureddin.
Und hab' ich nicht Natur?

Der Geist.
Sie ist nicht rein und pur,
Sie kennt nicht ihre Schranken,
Sie ist ein krankes Wanken,
Sie ist ein Schäumen blos
Im Meere bildungslos.

Aanden karakteriserer altsaa nærmest Nureddin som en ægte tysk Romantiker, sygeligt overstrømmende, et formløst Hav af Længsler. Nureddins Sjæleliv er uplastisk. Derfor har Ringens Aand forladt ham.

Sie liebet die Gestalt.

Nureddin.
Und hab' ich nicht Gestalt?

Der Geist
Du suchst nur durch Gewalt
Die Schranken zu durchbrechen
Und weiter dich zu strecken,
Erkennest nicht den Ring,
Die Gränze jedem Ding;
Die kleine goldne Schlange
Ist selbst ja nur der Ring.

Nureddin udbryder: Jeg vil dog sejre, jeg vil finde Lampen, og har jeg først Lampen, saa faar jeg let Ringen. — Aanden svarer: Med Ring tager man Lampe, men ikke med Lampe Ring. — Det klinger filosofisk nok. Der er, som man ser, her et Tilløb til et Tankesystem, et Forsøg paa at bringe formelt logisk Sammenhæng ind i denne Fantasiverden, fra hvilken den virkelige Aarsagssammenhæng er udelukket. Herved vindes f. Eks., at der bliver en Slags Mening i, at Ringens Aand holder Aladdin tilbage fra at drukne sig; ti »den lille gyldne Slange« er jo bange for Vandet.

Naar nu blot ikke den slemme romantiske Ironi, hin Lære om at Digteren viser sin sande Overlegenhed ved hvert Øjeblik selv at slaa sit Kunstværks Illusion ihjel, straks havde tilintetgjort det opbyggede; ti da Aanden er forsvunden, siger Nureddin med

en Vending, der minder om Tiecks Parodieren af Romantikens Modstandere:

Ein philosophscher Geist! will nämlich sagen [vil sige, Danisme]
Die dümmste Bestie, die auf Erden lebt,
Kommt mir mit idealschen Träumereien,
Will Methaphysik mit der Physik mengen;
Das lass ich gelten; aber, was ganz toll ist,
Moral und Sittlichkeit. Zum Teufel, Herr,
Was hat Moral und Sittlichkeit in der
Naturphilosophie zu thun? Moral
In der Magie! Ein Magiker moralisch!
Die Kunst, um welche unsre Eltern sich
Dem Teufel mit dem eignen Blut verschrieben,
Soll selbst moralisch jetzt getrieben werden.

Nureddin har Ret i disse sidste Klager. Oehlenschläger er selv bleven Spidsborgeren, der fordrer Moral af en Magiker. Men i øvrigt er dette Nureddins Jeronimus-Udfald mod dem, der ville blande Metafysik ind i Fysiken et indirekte Forsvar for Schelling og Steffens; ti netop dette var de ældre Naturvidenskabsmænds Anklage mod dem. Men saa vel dette som den Bemærkning, at man i den kristne Middelalder forskrev sig til Fanden med sit Blod, virker unægteligt i Nureddins Mund og paa dette Sted, hvor det er saa lidt paa sin Plads, lige saa forstyrrende som det i sig selv er smagløst.

Og naar det saa endda stod i Forstandssammenhæng med det øvrige. Men nej! Nys saa vi Nureddin betegnet som den naturløse, uplastiske Aand, der er lutter Attraa og Længsel, omtrent som Eigil i Vaulundur, gennem hvem der jo sigtedes til Schack Staffeldt. Men længer hen synes Oehlenschläger at have glemt dette Træk og gør pludseligt Nureddin til en Aand af den stik modsatte Art, gør ham til en Repræsentant for den pedantiske, gammelfranske Kunstsmag, der afskyr den tyske Romantik, ja endog ringeagter Shakespeare som regelløs og uædel.

I Scenen mellem Gulnare og Nureddin før Giftdrabet er Gulnare bleven underkastet den borgerligt moralske Omdannelse, hvilken alting underkastes, alt som i Oehlenschlägers Følemaade Rahbek fortrænger Steffens. Da Nureddin har udtalt sig mod Ungdomsovermodet, svarer den persiske Prinsesse, der pludseligt viser sig som en med tysk Huslighed udrustet smaaborgerlig Husmoder, skæmtefuldt, at hun som Kvinde kun forstaar sig paa Køkkensager:

Ich bin ein Weib, ich kann nicht spekuliren,
Verstehe mich blos nur(!) auf Küchensachen.
Selbst in der Küche aber kocht bisweilen
Der Topf ganz über, weil da Feuer viel ist,
So könnt' es auch vielleicht den Menschen gehen.

I den videre Samtale forraader hun fremdeles stor Indsigt i Madlavningens Hemmeligheder. Nureddin svarer saa ikke blot, at Sammenligningen halter, Verden er intet Køkken, men han angriber Lignelsen som uædel, og uden Overgang stempler han den som *arabisk*, hvad i denne Sammenhæng øjensynlig vil sige engelsk-tysk. Saa blander han, for ret at aabenbare sig som Voltairianer, Fransk i sin Tale:

Wie abgeschmackt! unedel! Ganz in den
Arabischen Manieren, *bien arabe!*
Bist eine Perserin und kannst im Munde
Dergleichen pöbelhaften Bilder führen ....

Den stadige Udeladen af Pronominet minder om Stilen i P. P.s Søromaner, naar Tordenskjold siger: »Takker, takker. Lover ærligt at tordne for Svenskernes Øren.« Gulnare bemærker, at det Billede, hun har brugt, synes hende træffende. Hertil svarer Nureddin:

Ein Bild muss nobel sein ...,:
Erinnre mich bei der Gelegenheit
Dass ich bei einem Araber gelesen,
Wo selbst ein Königsgeist zu seinem Sohn spricht:
„Wenn ich dir alles sagte, würde dir
Das Haar auf deinem Kopf zu Berge stehn
So wie die Stachel eines Stachelschweines."
Ha, *bien arabe!* beim Himmel, *bien arabe!*

Det manglede kun, at Nureddin har læst Shakespeare, angriber Aandens Diktion i *Hamlet* som plat, og citerer Schlegels Oversættelse.

Og dette er endda kun en af Ytringsformerne for det Misbrug, Oehlenschläger her driver med Æventyrformens Redebonhed til at optage alt muligt, selv det fornuftstridigste.

I en Scene mellem en Arkitekt og en Kunstner er den hensynsløse Kasten mellem hinanden af Steds- og Tidsforhold fuldt saa vild. Kunstneren, der skal bidrage til Udsmykningen af Aladdins Palads, optræder her som stupid Romantiker. Han medbringer Gulnares Statue i Pæretræ, hvilket Stof han sætter over Marmor som organisk, og i to Eksemplarer for det Tilfælde at det

ene skulde komme noget til; desuden ligner ingen af dem. Saa bedømmer han et af Malerierne i Paladset med disse Ord, der skulle ramme Nazarenernes Malemaade og de Tieck-Schlegelske Teorier:

Ein Bild von gutem, edlen Ton
Muss eine gewisse Moderation,
Muss eine gewisse Steifheit zeigen,
Muss ahndungsvoll in sich selber schweigen,
Muss gleichsam so ein Schmachten beachten,
Ein anderweltliches, göttliches Trachten;
Die Farben müssen wie Töne klingen,
Die Züge müssen wie Thaten springen,
Muss werden nach Regel und mit Geschick
Gleichsam eine poetische Farbenmusik.

Og paa Spørgsmaalet, hvorfra han har denne Visdom, svarer han: Fra et Skrift ved Navn *Asia*, hvad øjensynligt er en kummerlig Hentydning til Friedrich Schlegels *Europa*.

I andre Scener vise Nureddin og Aladdin sig lige stive i den græske Mytologi. Da Nureddin rejser fra Afrika sammenligner han sig med *Jason*, der drager bort efter den gyldne Vlies. Da Aladdin vil begaa Selvmord siger han: Hvad spørger Naturen efter Skyld og Uskyld; den grumme *Kronos* avler kun Børn for selv at sluge dem. Saa filosofisk er Oehlenschläger her bleven, at han for at forklare Muligheden af de Repliker, han lægger Aladdin, ja selv Sindbad i Munden, maa lade dem have læst Filosofi og kende Filosofer. I Steden for de faa danske Ord til Vandet før Selvmordsforsøget har Aladdin her en lang Udvikling, hvori forekommer:

Ich habe mir
Von einem *Philosophen* sagen lassen,
Wie Wasser unentschiednes Chaos ist
Woraus sich alle Weltgestalten bilden.

Og for at forklare Tilbøjeligheden til filosofisk Vrøvleri hos Hofskomageren har Oehlenschläger været nødt til at lægge følgende slette Vers i hans Mund:

In meinem Hause
Wohnt ein *Philosophus*, der für den Kopf sorgt
Er hat mir jüngst ein Freibillet gegeben
Zu den Vorlesungen o. s. v.

En yndet Polemik i Tiecks og Datidens øvrige romantiske Digtninge var som bekendt Polemiken mod Oplysningen. Der er hist og her Spor deraf i den danske Aladdin, saaledes i Lommetyvens

Bemærkning om den som Fatime forklædte Hindbads Prædiken; men her er dette Træk som obligat romantisk ganske anderledes fremtrædende. Da Nureddins-Spøgelset har forladt Hindbad, begynder Sindbad i den tyske Tekst at lamentere over Overtroen, som har bragt Fatime til at besvime, og tilstaar samtidigt ligefuldt, at han ikke selv ganske kan jage den paa Flugt: ved højlys Dag i menneskefyldte Gader er han kæk nok, men om Natten i mørke Skove mindre kæphøj — Romantikernes, hos os Hauchs, stadige Argument.

Dog ogsaa paa dette Punkt kommer den Forstand, der i Følge Romantikens Forbandelse skal uddrive Forstanden, Oehlenschläger paa tværs, og midt i Digtet tales der med Hensyn til Overtro, som taltes der ikke af overnaturlige Væsener midt i en Vidunderverden, men som prædikedes der af en Rationalist i en Slotskirke. Saaledes siger *Uskyldigheden* om Hindbad:

Er treibt die eitle Kunst
Die von dem Bruder er gelernt, punktiret,
Das will nur sagen: tappt nach Aberglauben
Und Willkür in der dumpfen Seele, nach
Dem Glück, dem Schicksal in der Zeitlichkeit. [Danisme.]

Meningsløsheden er saa stor, at den næsten bringer den skrækkelige Sprogform i Glemme. — Blandt de mange nye Spørgsmaal, som under Omarbejdelsen rejste sig for Oehlenschläger, var ogsaa dette: Hvorfra faar Hindbad det Indfald at foreslaa Rokæggets Ophængelse i Paladsets Loft? Og han finder paa denne lidet heldige Kombination: *Uskyldigheden* udpønser dette Middel for at Hævnen kan træffe Hindbad. Men saa er Digteren ved ny Refleksion kommen i Tanke om, at det i Grunden ikke ligger for *Uskyldigheden* at udtænke slige listige Anlæg, og for at bøde herpaa lægger han da Feen den Bemærkning i Munden, at kun for at frelse Aladdin fra Morderhaand

hab ich hier
In meinem schlichten Herzen, *ohne Falsch*
Und List sonst, diesen Anschlag ausgedacht.

Den ængstelige Forstandsmotivering fører her ud over al sund Forstand.

Og alt som Forstanden nu tumler med det æventyrlige Stof, vil den ikke nøjes med at begrunde og forklare; den vil retfærdiggøre. Den reflekterer ikke mindre over de Følelser end over de Handlinger, der én Gang er nedlagte i Digtet. Saaledes synes

Oehlenschläger at have plaget sig med det Spørgsmaal, om det nu ogsaa var berettiget, at Aladdin, hvor han køber Giften, altsaa i Anledning af et højst alvorligt Anliggende, fortaber sig i Løjer og Spas som han gør, og har til Retfærdiggørelse lagt sin Helt disse dydzirede Ord i Munden:

Nothwendigkeit gebietet mir die düstre
Gift-Urne in Tribut zu setzen; weil
Es aber die Nothwendigkeit gebietet,
Weil's *für* die Tugend ist, *wider* das Laster,
Soll Spass und Laune [Danisme], wie Musik im Kriege
Das Traurige der That jetzt übertäuben.

En rastløs Iver er overhovedet paa dette Tidspunkt kommet over Oehlenschläger for at forsvare og retfærdiggøre Nureddins Drab. Det er som lod den nu vaagnede onde Filister-Samvittighed i hans Bryst ham ikke komme til Ro efter dette Mord. Det er ham øjensynligt en Torn i Kødet, at hans Helt har begaaet noget, der i den Grad strider mod det borgerlige Samfunds Love.

Først forsvarer Ammen dette Drab:

Was ist's denn einen Zaubrer todt zu schlagen?

Overmaade kristeligt tænkt og stemmende med Kristian den Femtes Danske Lov VI, 1, 9, men lidt underligt her, hvor dog heller ikke Aladdin kan siges ganske fri for at trolde.

Ammen fremhæver videre de rent menneskelige Grunde, der tale for Drabets Nødvendighed.

Sag, soll er deiner Ehre dich berauben
Willst du Aladdin schmählich sterben sehen
Und soll vor Gram dein alter Vater sterben?

Tilsidst holder saa Aladdin en rørende Dommedagstale til Nureddin, da denne allerede sidder med Giften i Koppen. Han er særligt følsom ved Tanken om, hvad han selv har udstaaet:

O betet
Zu Gott, dass er im letzten Augenblick
Euch eure Sünde noch vergeb'! Ihr habt
Mich viel beleidigt. War ein armer Knabe,
Ich hatte nur mein junges, frisches Leben,
Sonst nichts in dieser grossen Welt.
— — — — — — — — — — — —
Aus Gram ist meine alte Mutter weinend
Ins Grab gesunken. Jetzt wollt' Ihr die Unschuld
Ermorden, alter Sünder? mich hinrichten?
— — — — — — — — — — — —
Nicht ich, die ewige Gerechtigkeit
Hat euch erschlagen, betet, sterbt mit Reue!

Den hykkelsk-sentimentale Tone minder her levende om Zacharias Werner.

Dog ikke blot selve Handlingen, men Maaden, hvorpaa den sættes i Værk, skal i den ny Bearbejdelse aabenbare Aladdins Dyd og Fromhed. I den gamle Tekst drager han sin Drenge-Kaftan paa for som et Syn fra gamle Dage at forfærde Nureddin. Ikke saaledes her, hvor alt er Ædelmod. Her sker det samme i religiøst-filantropisk Øjemed.

Ich will vor ihm in dieser Tracht erscheinen,
Damit er seiner Sünde sich erinnert,
Und wenigstens mit Reue, ohne Wuth
Das wüste Leben endigt.

Hvad der leder Aladdin er altsaa den bare Omsorg for, at Nureddin ikke skal riskere at komme i Helvede — hvor Oehlenschläger rigtignok ikke kan bare sig for at sætte ham alligevel.

Og i Analogi hermed er hele Aladdins saa vel som Morgianes Karakter, ja endog de overnaturlige Væseners draget over i det dydigt-sentimentale.

Hvor Aladdin er i Fængsel, synger han en Slags kristelig Psalme:

Sollt' ich bang vor meinem Tode zittern?
Nein, ich zittre nicht vor meinem Tod.
— — — — — — — — — —
Gott hat mir Unsterblichkeit gegeben
Weil er selbst unsterblich ist
Und mein bestes, reinstes Leben
Ganz mit ihm verbunden ist,
Gott hat mir Unsterblichkeit gegeben.

I den danske Tekst lader Aladdin sig villigt binde for Øjnene; han ønsker Klædet bundet saa stramt, at intet Lysglimt kan gaa derigennem og atter drage Tanken hen til Livet; men dette er ikke helteagtigt og biedermannsagtigt nok. Derfor omvendt paa Tysk:

Ich muss ein Tuch dir um die Augen binden.

Aladdin.

Das brauchst du nicht. Lass frei die Augen offen,
Dass d'raus die ew'ge Seele fliegen kann,
Ich fürchte nicht das Licht. Thu deine Pflicht!

Pinligst virker det næsten at se, at ogsaa Morgianes Karakter er spillet over i det sentimentalt-højtidelige. Paa to Steder kommer Aladdin tilbage til, hvor meget Morgiane har slidt for hans Skyld:

Friede mit deiner Seele, alte Mutter!
Einfältig warst du, aber gut und treu,
Hast alles gern gethan, was du nur konntest,
Für mich des Nachts gesponnen, dass des Tags
Ich essen konnte.

Det er den rene Kotzebuiade, der her klinger ind i den romantiske Koncert. Paa samme Vis spaar Aladdin senere i Morgianes Hytte, at hun vil komme igen som Hus-kobold og sidde og spinde efter Døden:

Einst war es eine Frau
Die für den Sohn die Haut sich von den Fingern
Ganz abgesponnen — zur Belohnung hat er
Sie todt geschlagen.

Dog værst er paa det første Sted Fortsættelsen:

Ach, ich habe dich
Wenig als Sohn erfreut. Du glaubtest immer
Dass sich das Glück in Unglück enden sollte [Danisme]
S'ist eingetroffen. Leidende Prophetin!

Her er da Morgianes godlidende Skikkelse tilsidst forvandlet til en lidende Profetinde.

Ja selv Alferne er grebne af denne Dydssvindel. De gaa op i kirkelig Rørthed og tænke ikke mere hverken paa Blomsterkalke eller Morgendug, men paa Dyden. Da Fatime er død og Alferne komme, give de sig uden Forberedelse til at synge en Salme og ingen anden end Brorsons gamle Bearbejdelse: Hvo véd, hvor nær mig er min Ende! Den var oprindeligt tysk, men Oehlenschläger har tilbageoversat den i et grueligt Sprog:

Wer weiss, wie nah mir ist mein Ende!
Sehr hurtig geht die kurze Zeit.
Nur alles leiten seine Hände,
Der über Zeit und Sterblichkeit.
Das Leben kommt, das Leben fliegt.
Nur Tugend bleibt und Tugend siegt.

Hvorpaa *Forraadnelsen* (Die Verwesung) dukker frem og med dæmpet Stemme foredrager et lignende Kvad.

Som Eksempel paa Smaatræk, der i samme Stil fordærve de i den danske Tekst ypperste Scener kan nævnes det, at Aladdin her som sindssyg spørger Oldingen, der subtraherer Dagene for ham, om han har Børn. Svaret lyder: »En Søn«. Hertil siger Aladdin: »Jeg vilde ønske, det var en Datter. Sønner er farlige, ville ikke blive ved den fredelige og stille Arne, vove sig ud paa Livsstrømmen, hvor det stormer og bruser. Og mange ere druknede«. Oldingen:

Da hat Natur ein schönes Werk vernichtet.

Til denne grove Smøren paa i det rørende svarer en lige saa plump Smøren paa i det komiske. Der virkes ved Brandere som *Terpentin* for *Serpentin*; den gamle Sultan taber i sin Iver Scepteret i Natpotten, og lignende. Et langt Skænderi er indlagt mellem Aladdin og Apotekeren, fordi Aladdin tiltaler ham med *Han* (*er*) og det for at faa Anledning til en næsten utroligt miserabel Brander (*essen* om at kalde én for *es*):

Ein Mann? da haben wir's
Wär er ein Männchen, ja du lieber Gott,
Da konnt' er noch als *generis neutrius*
Mit einem Schein von Recht von mir verlangen
Dass ich ihn essen und nicht erren sollte.

Og saa er her endelig indført en hel Vrimmel af overnaturlige Figurer, Spøgelser, Aander, Personifikationer og Allegorier, en død Troldmand, der røger af en lang Tobakspibe og banker Asken ud, en Olding, som viser sig at være Djævelen, en Personifikation som *Hævnen,* der atter fortæller at den stundum forklæder sig som *Samvittighedsnag,* en sort Ugle, der stirrer skæbnesvangert og skrækindjagende paa Hindbad o. s. v. — den slemmeste Art af tysk Spøgelse-Romantik.

VII.

Alt dette enkelte er dog forholdsvis underordnet. Hovedsagen er, at Oehlenschläger har bragt *Aladdin* i Overensstemmelse med den egentlige romantiske Grundanskuelse og derved ikke blot oversat Værket paa Tysk, men gjort det tysk i dets hele Aand.

Denne tysk-romantiske Grundanskuelse er den, at denne Fænomenernes udvortes Verden skjuler en anden indre, som vi hverken kan se eller begribe, men som paa underfuld Maade paa ethvert Punkt svarer til hin. Begge Verdener er forbundne som ved et Strængespil, saa at enhver Berøring af en Tangent i Yderverdenen fremkalder en hemmelighedsfuld Klang fra den fjærne indre Verden. Men ingen Forstand kan opdage de usynlige Strænge; kun begejstret Fantasi aner deres Tilværelse og svinger sig let og sikkert over fra den ene Verden til den anden.

I Tiecks og Heibergs *Alferne* f. Eks. har man de to Verdener tydeligt adskilte og forbundne. Der er en Hule under Jorden, hvori man kan dumpe ned, og hvor en overnaturlig og underjordisk Verden aabner sig. Saaledes ogsaa i *Syvsoverdag, Mester og Lærling* og utallige andre romantiske Skuespil.

Hulen i Aladdin havde oprindeligt, i den danske Tekst, en ganske anden Karakter; den er dér et æventyrligt Led i et æventyrligt Hele. Den virker ikke symbolsk, men med fuld sanselig Pragt. Den betyder ikke andet end hvad den er: Lampens Opholdssted, indtil en dødelig bemægtiger sig Skatten. Den kommer derfor heller ikke mere for i Digtet efter at Skatten er løftet.

Men idet Oehlenschläger fordyber sig i romantisk Refleksion, tilfredsstiller dette naive Forhold ham ikke mere. Hulen udvider sig, udvides og uddybes af hans borende Forstand saa længe, indtil denne Hule udhuler og undergraver hele Digtet for ham. Den bliver ham saadan noget som det Sted i Jordens Indre, hvor i Goethe's Faust *Mødrene* bo. Hans endnu for faa Aar siden saa sunde Fantasi er paa én Gang bleven angrebet af taageagtig Følsomhed og af quasi-videnskabelige Tendenser.

Det rent menneskelige i Digtets Slutning er ham ikke nok; hans i Tyskland opstaaede nye Attraa forlanger det metafysiske, det Verdens-omspændende.

Hvor simpelt og menneskeligt ender ikke den danske Aladdin! Da Hindbad er fældet og Storveziren har forkyndt den gamle Sultans Død og Aladdins Tronbestigelse, følger Aladdins Slutningsreplik, som indledes med de dejlige og berømte Ord: Dernede gik jeg som en lille Dreng. De afsluttende Linjer lyde:

Hvor selsomt er dog Menneskenes Liv!
Et Vink og fluks vi er det gamle Støv.
Kom, Elskte! lad os vandre hen at se
Din Faders fromme Smil i Dødens Nat,
Og lad os saa, mens Folket tilbereder
Her til vor Kroning rundtom festlig Lyst
Henvandre uden Porten hist og sætte
Os eftertænksomt ned et Øjeblik
Paa Morgianes Grav ved Hyldetræet.

Det kunde ikke ende skønnere. I Ydmyghed, i Vemod, i Mindet om kære afdøde, i Eftertanke paa den stakkels Almueskvindes Grav — umiddelbart før Kejserkroningens Fester. Der er megen menneskelig Filosofi deri, men tysk Naturfilosofi er der rigtignok ikke.

Ganske anderledes i den tyske Tekst. I det Øjeblik, Hindbads Lig drages bort fra Aladdins og Gulnares Øjne og den skønne Musik høres, sker der en pludselig Sceneforandring som i en Opera eller Ballet: Aladdin og Gulnare staa i Under-Hulen i Bjærget. Lampen staar endnu bestandig foran Aladdins Fødder, men brænder nu. Lyset udgaar fra den. Men Hulen er dog ikke ganske den

gamle naive Pragthule. Vel er her endnu Træerne af Metal og Frugterne af Ædelsten, men Opfattelsen er en anden. Gulnare siger i fuld Forundring:

Wie heilig hier! wie still! wie voller Macht und
Gewalt!

Aladdin.

Hier ist die Kirche der Natur.
Die sprossenden Metal- und Steingestalten
Sind Orgelpfeifen, wodurch laut die Stimme
Des Weltgeists spricht. Bald werden sie ertönen.

Verden er da hul; der er en Hule under den. Naturen er hul; dens Kirke er under den. Metal- og Stenpillerne er hule; de er Orgelpiber for Verdensaandens Stemme; det hele er hult; det er undergravet af dybtgaaende tysk Symbolik.

Aladdin foreslaar en Rundgang gennem Hulen.

Gulnare.

Ach, ich ginge gerne mit
Ich wag' es aber nicht! ich bin so selig,
Muss weinen! Viele meiner Kindheit Träume
Stehn licht hier, in der Wirklichkeit. Hier bin
Ich einst gewesen. Ach vielleicht vor meiner
Geburt. Denn dies ist eine andre Welt.

Hulens Mystik øges da stedse. Den er den anden Verden, den, hvori Gulnare har opholdt sig før sin Fødsel; hendes Barndoms Drømme staa her som Virkelighed.

Aladdin.

Hier spielt es nicht blos auf der Oberfläche
Wir stehn dem Centrum, dem Gewaltgen näher.

Naturens Kirke er Midtpunktet, den Vældiges Tronsal. Og Gulnares Angest forsvinder:

Die Blöcke droben
Drohen mir nicht. Ich fürchte mich nicht mehr.
Wie ernst und still!

Aladdin.

Wie ehrenfest und bieder!

De sidste Ord er Guld værd; de rumme, faa som de ere, den hele borgerlige Oehlenschläger, den Oehlenschläger, han blev, da den borgerlige Bravhed og Redelighed i den Grad var bleven ham alt, at han genfandt den selv i Jordens Midtpunkt. Gulnare kalder hine Søjler, der bære Universet, dog kun alvorlige og stille; for Aladdin er de tilmed ærbart-solide og retskafne. Saadan vil Oehlenschläger selv siden se paa alle de Modsætninger, han i sine

Sørgespil tumler med, Axel og Hakon, Alf og Hagbarth, Ulfeldt og Walter, Sokrates og Aristofanes. Alle kunne de forsones, alle ere de i Grunden *ehrenfest und bieder,* alt opløser sig for Oehlenschlägers Billighed i det borgerligt moralske, der dog tillige er saa højromantisk; ti en Mindelse om Peter Vischers Nürnbergerstil ligger bagved hint Bravhedsbegreb.

De komme ind i mørkere Partier af Hulen. Hvor hemmelighedsfuldt! siger Gulnare. Ædelstenene blinke i Mørket som Stjærner. Saa begynder, som i et Zacharias Werner'sk Drama, Klippesøjlerne at tone dybt og langsomt, og et fjærnt Kor istemmer en Sang, hvis Indhold er: Hæver eders Hjærter til den evige Kraft; mens Sorg og Glæde skifte paa Jorden, mens Hjærter gløde og slukkes, staa Verdens Støtter urokkelige her. Og Aladdin føler sig overfor denne Uangribelighed af Tiden paa én Gang som en Orm og som en evig Aand. Paa dette Punkt følger Repliken: »Dernede gik jeg som en lille Dreng«. Men ak! hvor forandret! Efter med Rørelse at have set sig om i Hulen siger Aladdin:

Hier ging ich als ein Knabe, da mir noch
Selbst von dem *Innern* nur die *Aussenseite*
Ins Auge fiel.

Som Barn forstod han af Hulen kun dens ydre Glans. Med andre Ord, han saa paa den, som den voksne Oehlenschläger saa den, da han digtede den danske Aladdin. Han siger videre:

Ein guter Geist beglückte
Mein Leben, schenkte mir ein starkes Mittel
Um mich durch diese *Endlichkeit* zu kämpfen
Zum ewgen Gipfel.

Altsaa Lampen skal ikke mere have været hin den unge Aladdins Ønskekvist, som skaffede dejlig Mad paa Sølvfade, Ædelstene paa Guldfade, Slaver og Slotte; den var et Middel til at kæmpe sig ud af Endeligheden op til de evige Højder. Det er nyt for Læseren, dobbelt overraskende for den, der har den danske Tekst *in mente.* Men er først denne Paastand overstaaet, undrer det mindre, at Aladdin slutter med det Forsæt, for Fremtiden ene og alene at slaa sin Lid til det evige (der Ewigkeit vertrauen). Han siger:

Vom grossen Ganzen fällt ein Sandskorn nicht,
Wozu denn ferner diese eigne Hülfe!

Og da Selvhjælp nu er overflødig, løfter han Lampen op, gaar hen og hænger den ind paany i dens gamle Fordybning:

Was ich empfangen, überreich' ich wieder,
Von jetzt an mag mich Gott allein beschützen.

Nu er det fuldstændigt. Aladdin giver ikke blot, som af og til i det danske Digts Slutning, Afkald paa Lampen for at vise Afholdenhed; nej, han giver den *tilbage*. Men Aladdin, der giver Verdensaanden Lampen tilbage — hvilket tragikomisk Sindbillede! Hvad er det andet end Oehlenschläger, der efter Manddomsalderens første Triumfer giver Verdensaanden sit Geni, hin ungdommeligt glødende Begejstring, tilbage, der saa pludseligt flammede op og saa hurtigt blev slukt!

Og saa synger Koret: »Gud modtager dit Offer med Fader-Tilfredshed; hans gode Aander ville aldrig forlade dig; de danne en Tryllering, som aldrig kan briste.« Og saa forvandles alt. Lampen skinner stedse klarere, Stenhulen bliver en blomstrende Have, Ædelstenene saftige Frugter, Guldblomsterne dufte, Fuglene synge, Zefyr og Lymfa lege sammen i Skyggen; Lampen luer som Morgensol i Horizonten og kaster sine Straaler hen paa Under-Slottet, der staar blændende hvidt i Baggrunden.

Aladdin og *Gulnare:*
O Seligkeit!

Og de omfavne hinanden. Den døde, uorganiske Verden er nu forvandlet til Liv, og Digtet slutter med Pris til Guddommen, som Oehlenschläger er kommen for Skade at kalde *die Göttlichkeit.* Ganske analogt endte Novalis's *Heinrich von Ofterdingen:* »Hørret er spundet op, det livløse er atter besjælet, det levende vil regere.« Ogsaa der gaar den tidligere Verdens glimrende Stjærne, Solen, tilgrunde og erstattes af den Fabel-Sol, som Lampen her repræsenterer.

I den danske Aladdin ender Handlingen i Dagens fulde Lys i Oververdenen. Her ender den romantisk i Nattens underjordiske Mørke, som de tyske Romantikere altid foretrak for Dagslyset. Og dette Mørke gennembrydes mystisk af det hemmelighedsfulde Lampelys. Selv det underjordiske Landskab, der forener alt, hvad i Digtet er spredt, er ganske udført efter den tyskromantiske Opskrift, svarer til hvad jeg en Gang har kaldt: Potpourri- eller Lobescowse-Landskabet. Ja selv Musiken her er efter Opskriften. Ingen Kender af tysk Romantik vil kunne undlade ved denne Verdensaandens Orgelmusik at mindes det Sted i Tiecks *Sternbald,* hvor den almindelige Musik kaldes en blot Lallen i Sammenligning med »den fulde harmoniske Orgelsang, der vælder op fra de inderste Dybder af Bjærg og Dal«.

Goethe har sagt de dybe Ord:

Natur hat weder Kern noch Schale
Alles ist sie mit einem Male.

Romantikerne vilde kun holde sig til Kærnen, til det hemmelighedsfulde Indre i Naturen. Og saaledes her i deres Spor den Digter, der fra først af havde vist sig saa fuldt i Stand til at vurdere al Skallens Skønhed. Selv Lampen er her forvandlet; den er, som jeg udtrykte det, ikke mere den gamle Ønskekvist. Nej, Ønskekvisten har skudt Blomst, selve den tyske Romantiks blaa Blomst, der jo netop i alle Retninger var den fuldkomne Lykkes Symbol.

Og som Lampen bliver den blaa Blomst, saaledes se vi, idet Oehlenschläger giver sig til at omarbejde *Aladdin*, under stigende Filisteri den hele danske Romantik hos ham forandres til tysk: Hulen bliver først til en Karfunkellund, saa til Naturens Kirke; Lampens Aand bliver Rummet, Ringens Tiden. Gulnare bliver en borgerlig tysk Dame, der selv gaar i Køkkenet og tilfulde forstaar sig paa Madlavning, Nureddin bliver et Ruskomsnusk, dog nærmest en voltairiansk Forfægter af fransk Kunstsmag og taabelig Foragter af Shakespeare. Slotsbygningen giver Anledning til Udfald mod Overbeck og mod Fr. Schlegels Tidsskrift *Europa*. Morgiane bliver en lidende Profetinde; Alferne synge: Hvo véd, hvor nær mig er min Ende; Aladdin bliver saa dydig, at hans Hovedbekymring er Frygt for at Nureddin ikke skal angre før han kreperer; Verdens Støtter blive ærbare og djærve; alt er blevet romantisk i anden Potens. — Intet Under, at man i Tyskland aldrig har begrebet det Værd, de danske tillægge Oehlenschlægers *Aladdin* og hans Digterævne i Almindelighed.

Vi have foretaget en dobbelt Aands-Operation. Idet vi først sammenlignede den danske *Aladdin* med Oehlenschlägers Kilde, det østerlandske, men forfranskede Æventyr, saa vi, hvorledes — under stærk tysk Indflydelse — en egen dansk Romantik dannede sig. Idet vi nu have sammenlignet den danske *Aladdin* med den tyske, se vi paa én Gang denne ejendommeligt danske Romantiks Forvandling til tysk og som i Forkortning den digteriske Tilbagegang, der blev Oehlenschlägers Lod, efter at han endnu ung havde naaet sin Udviklings Grænse.

Georg Brandes.

Anvendelse af Folketingets Undersøgelsesret.

„Jeg ønsker intet hellere, end at man gør saa megen Brug af den som muligt."

Tscherning i Folketinget d. 21/6 1850 (Sp. 6740).

„Le droit d'enquête est une conséquence naturelle du droit d'initiative."

Thonissen: Constitution belge annotée (1876) pag. 150.

„Le droit d'enquête résulte de la responsabilité ministérielle."

Poudra & Pierre: Droit parlementaire (1878) pag. 794.

„Hvad der derimod er det væsentlige, det er, at Ministeriet ikke kan vægre sig ved selv at meddele eller at lade de underordnede Embedsmænd meddele fuldstændige Oplysninger uden at bryde Grundloven."

Krieger, Grundlovsagens Ordfører, d. 21/3 1849, Sp. 2353.

„Jeg har af det, som den Gang skete" [paa den grundlovgivende Rigsdag] „ikke skønnet rettere, end det virkelig var Meningen dermed, at ...... denne Kommissjon ogsaa maatte kunne være virksom i den Tid, da Tinget ikke var tilstede."

Ørsted, Formand for Landstingets Finansudvalg, d. 18/6 1850 (Sp. 4061, jf. 3972).

I Spidsen for Fremskridtet — det er enhver sandt konstitutionel Regerings rette Plads. Paa den Plads vil den støttes af et oplyst Folks Flertal, udtrykt i den virkelige Folkerepræsentation. Paa den vil den have Magt til at udrette noget varigt godt, hvad enten den saa kalder sig »Whig« eller »Tory«, »liberal« eller »konservativ«, »venstre« eller »højre«. Sagen er vigtigere end Navnet, og Fremskridtet trives under mere end en eneste Form.

Magtesløs er derimod enhver Regering, som ikke vil eller ikke kan gaa i Spidsen for Fremskridtet. Den kan ikke vedblive at optage Pladsen for dem, der er kaldede til at føre det i Længden ustandselige Fremskridt videre. Naar disse er fundne, naar de har sluttet sig sammen om Fremskridtets ny Fane, og naar de har

fylket et stadig fastere, tættere, talrigere Flertal om sig, er det kun et Tidsspørgsmaal, naar den gamle Regering skal afløses af den ny. Man kan længe dæmme op imod den voksende Strøm. Før eller senere brydes Dæmningen, — vel at mærke — dersom det virkelig er Fremskridtet, med de livsforyngende, samfundsfornyende Tanker i sit Skød, som taarner Strømmen op imod Dæmningen.

Men — hvad er Fremskridt?

Ja, det skal altid undersøges. Og Undersøgelsens Udfald er det, som væsentligst bør og skal sætte Skel mellem de store politiske Partier, naar Statslivet er sundt.

Det politiske Parti, som forsømmer denne Undersøgelse, gaar efterhaanden tilbage; ti »hvo, som ej gaar frem, gaar tilbage«.

At være i Pagt med Fremskridtet er det bedste Middel baade til at naa Magtens Tinde og til at bevare sin Stilling, naar man har naaet den.

En Regering har imidlertid i denne Henseende meget forud, naar det gælder at undersøge: hvad er Fremskridt? Den har hele Regeringsmaskineriet, en hel Stab af Embedsmænd og Magten oven i Købet.

Oppositionen, som skal afløse Regeringen, naar Fremskridtets Strøm har skyllet denne til Side, har kun parlamentariske og private Midler, naar det vil undersøge det evige, med selve Fremskridtet fremskridende Spørgsmaal: hvad er Fremskridt?

Et saadant parlamentarisk Middel findes i Danmarks Grundlov. § 46 giver hvert af Rigsdagens Ting Ret til »at undersøge almenvigtige Genstande« ved Kommissioner af sine Medlemmer. Og en saadan »parlamentarisk Kommission« har Ret til »saa vel af offentlige Myndigheder som af private Borgere at fordre Oplysninger meddelte mundtligen eller skriftligen«.

Netop i Tider som disse, da Folketinget kæmper mod et Ministerium, hvormed det ikke kan forhandle, burde Tinget med al Flid bruge dette grundlovhjemlede, parlamentariske Middel til at undersøge. Intet er maaske bedre skikket til at føre Kampen til en god Ende og at fremskynde den Sejer, som altid omsider tilfalder Fremskridtspartiet, — men ogsaa kun, for saa vidt det vedbliver at være Fremskridtsparti, det vil sige: aldrig staar stille og venter paa, at stegte Duer skal flyve det ind i Munden, men uafladelig arbejder paa sin egen Udvikling, idet det intet Øjeblik forsømmer at undersøge: hvad er Fremskridt?

Rigtig anvendt kan Grundlovens § 46 blive en mægtig, parlamentarisk Løftestang. Hvor meget end engelske Forhold har foresvævet Grundlovgiverne, er den dog uden Tvivl nærmest laant fra § 40 i den atten Aar ældre belgiske Forfatning, som i saa mange Henseender har været Mønster for vor. »Hvert Kammer har Undersøgelsesret«. Saaledes udtrykkes i Belgien denne Grundlovsbestemmelse, hvorom en af hint Lands Statsmænd[1]) har udtalt: »Denne Ret er i Virkeligheden en væsentlig, en nødvendig Drivkraft (Organisme) i parlamentariske Regeringer. Det er ved at anvende den, at Kamrene kan hindre Fordærvelse ved Valgene, godtgøre, hvad Landet trænger til, sprede Lys over uopklarede Forhold, hæmme Magtens Misbrug, forebygge Tvangsvælde, med ét Ord: hævde sin øverste Myndighed i Ledelsen af de offentlige Sager.« *)

Fremskridtets Strøm — lad os vende tilbage til dette Billede! — den løfter Vennerne, idet den undergraver Modstanderne. Frugterne af de parlamentariske Undersøgelser skal holdes rede til i rigt og fyldigt Maal at spredes ud over det forpinte, efter Reformer sukkende Land, der har lidt under et stædigt, magtsygt Ministerium — det, som skylles bort med den Dæmning, hine Undersøgelser har undergravet.

Undersøgelsesretten, anvendt i Oppositionens Tjæneste, har derfor et dobbelt Formaal: dels at forberede en bedre Fremtid, dels at opklare den mislige Fortid og Nutid. Det samme udtrykkes saaledes i Afhandlingen om »Parlamentariske Kommissioner« (af N. Neergaard): »at lægge Grundvolden for Fremtidens Reformværk«. Det er Virksomhedens ene Side. Og den anden: »at skaffe fuld Klarhed over saadanne administrative Handlinger, der i særlig Grad udæsker Repræsentationens Kritik«.[2]) Hvor ønskeligt vilde det saaledes ikke have været, om parlamentariske Kommissioner straks kunde have fulgt de friske Spor efter alle Provisorierne 1885—86! Og hvilken politisk Avgiasstald bliver der ikke at rense efter Ministeriet Estrup, inden vi atter kommer i ordnede Tilstande! Hvor meget vil Arbejdet ikke ophobes og vanskeliggøres, om det udsættes for længe! Og hvor meget hurtigere vil vi ikke atter faa Fremskridtet i Gang, naar vi alt nu tager fat paa Forarbejderne!

---

*) Henvisningerne er samlede ved Afhandlingens Slutning S. 683—84.

Norges politiske Udvikling i de sidste Kampaar, inden det reaktionære Ministerium maatte vige, kan i den Henseende være lærerig for os. Kast et Blik paa Tidsrummet fra 9de-Juni-Beslutningen 1880 indtil Ministeriet Sverdrups Udnævnelse den 26de Juni 1884![3])

Og dog havde Norges Storting ingenlunde nedlagt Reformarbejdet, da dets Kamp mod Ministerierne Selmer og Schweigaard var hedest. Der viste sig mange Frugter af Lovgivningsarbejdet. Og — mærkelig nok — netop i de Dage, det sidste norske Højreministerium fik sit politiske Dødsstød, den 13de Maj, anmodede Stortinget Regeringen om at indlede Optagelsen af et Statslaan paa 25 Millioner Kroner, og den 29de bemyndigede Stortinget enstemmig Regeringen til at afslutte Laanet! Stortingets Kamp mod Ministeriet var derfor ikke mindre kraftig, snarere tvært imod. Og som Middel i Kampen for Reformer i anden Retning end Regeringens brugtes netop parlamentariske Kommissioner. Den af Stortinget den 19de Juni 1880 nedsatte Kommission om en ny Hærlov arbejdede trods Regeringen mellem Samlingerne, og brød sig ej om alle Regeringens Forsøg paa at forstyrre dens Arbejde. Den Kommission, som Stortinget nedsatte den 15de Maj 1882 om Nævningesagen, har ogsaa sin Historie. Nogle af de i denne Kamptid gennemførte Love havde til Grundlag den parlamentariske Kommission af 1877.

Alligevel viste det sig, hvor meget det under den heftige politiske Kamp umulige Arbejde havde ophobet sig, da den ny Regering skulde begynde sit Hverv. Indtil Udgangen af 1885 havde Ministeriet Sverdrup maattet nedsætte 14 eller 15 Regeringskommissioner, medens Arbejdet fortsattes i nogle af de tidligere parlamentariske. Mange er Medlemmer af flere Kommissioner, og de næsten overvældes af Arbejdet. Hvor meget vilde dette ikke været lettet, om det i Norge havde været muligt, saaledes som det endnu er det i Danmark, at jævne Vejen for den kommende Fremskridtsregering ved en mere udstrakt Anvendelse af parlamentariske Kommissioner! I Norge havde man dog den Undskyldning, at der viste sig Frugter af Forhandlingen med Højreministerierne. Den har man ikke i Danmark. Da Tiden ikke bruges til at forhandle, kan den næppe bruges til noget nyttigere end at undersøge, — i alt Fald udenfor de Øjeblikke, da selve den parlamentariske Kamp optager Folketingets Tid.

Dertil kommer, at Tingets Medlemmer mister Vanen til at arbejde, og gaar glip af den Udvikling, som saadant Arbejde alene kan give. Om de Medlemmer, der ere komne ind i Tinget efter 1880, véd man ikke, hvilke Arbejdskræfter de har i parlamentarisk Henseende, og derfor heller ikke, i hvilken Grad de kan yde en kommende Fremskridtsregering værdifulde Tjænester, naar det ikke længer gælder alene om at *staa fast*, men tillige om at *gaa fremad*. Kræfterne skal prøves og øves. De slappes kun ved ej at bruges i baade den ene og den anden af de Retninger, som en erfaren Politiker maa kende lige saa vel som den fuldt uddannede Soldat sine Vaaben.

Men — vil nogen maaske spørge — hvad skal det være for »almenvigtige Genstande«, som Folketinget da bør undersøge ved at anvende Grundlovens § 46?

Der var snarere Grund til at spørge: hvilke af disse bør det undlade at undersøge?

Se til England! »Ingen Sag er saa ringe, at den jo er Genstand for grundige Efterforskninger«, skriver en fransk Forfatter, som har sat sig nøje ind i dette Spørgsmaal. Registret alene over de engelske »Blaabøger« fra dette Hundredaars Begyndelse til dets Midte udgør et Kvartbind paa over 400 Sider.[4] I flere Hundredaar har det engelske Parlament samlet paa disse værdifulde »Reports«, der indeholde de parlamentariske Undersøgelsers Frugter. »Ærede Herrer, som vilde prøve paa at bære dem«, sagde Krieger i Folketinget den $^{15}/_{8}$ 1871, »vilde segne under Vægten, end sige da, hvis de skulde læse dem.«[5] Og Krieger talte dog kun om en enkelt Parlamentsamlings »Reports«.

Hvad kan Danmarks Rigsdag under sin 37-aarige Virksomhed stille op herimod? Kun 2 smaa Frugter fra 1872 og 1885, Gemmefrugter, som endnu ikke er nydte. Blomster har vi derimod haft nok af; de ere visnede.

Forslag om Nedsættelsen af Kommissioner i Henhold til Grundlovens § 50, efter 1866: § 46, til at undersøge nedenstaaende Genstande findes i Rigsdagstidende anmældte:

1) d. $^{7}/_{8}$ 1850: de Skjoldnæsholmske Godsforhold,
2) - $^{11}/_{4}$ — : de mindre gunstig stillede Samfundsklassers Stilling,
3) - $^{24}/_{6}$ — : Statsrevisjonens Ordning (i Fremtiden),

4) - 29/6 — : Statens Pensjons-, Understøttelses- og Forskudsvæsen,
5) - 31/10 — : samme Genstand.
6) - 26/10 — : det Classenske Fideikommisgods's Forhold m. v.,
7) - 7/8 1851: den arbejdende Klasses Stilling,
8) - 10/8 — : Forvaltningen af Sorø Akademis Fonds- og Godsvæsen,
9) - 22/10 — : det Classenske Fideikommisgods's Forhold m. v.,
10) - 6/11 — : Statens Pensjons-, Understøttelses- og Forskudsvæsen,
11) - 7/1 1852: Ministeriernes Arkivvæsen,
12) - 10/11 — : Handels-, Haandværks- og Næringsfrihed paa Landet,
13) - 4/10 1854: Forberedelse af Rigsretstiltale imod Ministeriet,
14) - 25/1 1868: Almueskolevæsenets Tilstand paa Landet,
15) - 7/4 — : den civile Administration,
16) - 24/10 — : Almueskolevæsenets Tilstand paa Landet og i Købstæderne,
17) - 8/2 1871: Vallø og Vemmetoftes Forhold (Kommission **nedsat** d. 15/2).
18) d. 30/8 1874: Arbejderforholdene,
19) - 13/5 1875: den civile Administration,
20) - 21/1 1885: kirkeligt Raad og Salg af Præstegaardsjorder (Kommission **nedsat** d. 28/1).
21) - 19/12 — : Forsvar, Neutralisering og Voldgift,
22) - — — : udvidet Anvendelse af Forholdstalsvalgmaaden,
23) - 21/12 — : Retsplejens Ordning (Grdl. §§ 71 og 74),
24) - — — : ubemidledes Alderdomsforsørgelse og
25) - — — : Husmænds og Indersters Kaar.

Kun en eneste Gang har Landstinget gjort Tilløb til at bruge sin Undersøgelsesret (se Forslag Nr. 3).[6]) De øvrige 24 Forslag ere stillede i Folketinget.

Hvorpaa er nu de 22 af disse Forslag strandede? Paa de forskelligste, tit de forunderligste Grunde.

Snart vilde man ikke gaa Regeringen forbi; man havde Tillid til den, og henviste derfor Sagen til den[7]). Snart mente man, at Tinget savnede de fornødne Kræfter; man maatte hellere udsætte et Prisspørgsmaal (Nr. 2 og 7), hvad man dog undlod. Snart haabede man, at Statsrevisorerne nok vilde klare Sagen

(Nr. 6), hvilket de dog ikke tilstrækkelig kunde. Snart foretrak man et almindeligt Udvalg (Nr. 4, 5, 10 og 13). Snart fandt man Sagen for stor og snart for lille. En Gang var man i den Grad tvivlraadig, at Forslaget kun faldt, fordi Stemmerne stod lige (Nr. 15). Kort sagt: vore parlamentariske Kommissionsforslags Historie vidner om en Ængstelighed som den Mands, der ikke turde gaa i Vandet, inden han kunde svømme.

Den Praksis, som har udviklet sig paa Grundlag af Grundlovens § 46 (gammel § 50), er derfor saa ringe, at vi maa ty til fremmede Forfatninger med lignende Bestemmelser for i Fremtiden at løse adskillige Tvivlsmaal om Undersøgelsesrettens Anvendelse. Der er især to Stater, hvis konstitutionelle Bygning har saa megen Lighed med vor, og hvis grundlovhjemlede Undersøgelsesret er saaledes udformet i særlige Love, at de med stor Nytte kan raadspørges. Det er Nederlandene og Belgien. Østrige-Ungarns, Prøjssens og Italiens, samt Nordamerikas Forenede Staters Ordning af dette Retsforhold kan ogsaa komme til Nytte[8]). Luxembourg og Rumænien har ligeledes Undersøgelsesretten indskreven i sine Grundlove[9]). Vel kan der ikke i Norge og Sverige tales om egentlige »parlamentariske Kommissioner«, hjemlede ved selve Grundlovens Ord; men saadanne lader sig dog nedsætte (i alt Fald i Norge), og Folkerepræsentationerne har en udstrakt, grundlovhjemlet Ret til at kræve Oplysninger af Regeringerne[8]). I Frankrig har Undersøgelsesretten, skøndt den ej er indskreven i Forfatningen, ved talrige Fortilfælde vundet Hævd siden 1814. Indtil 1878 havde — foruden til Valgundersøgelser — 23 Kommissioner været i Virksomhed[10]). Ogsaa fransk Praksis kan derfor komme os til Nytte i Tvivlsmaal.

Heldigvis er der hos os ingen Tvivl om, at en Kommission kan bestaa af alle Tingets Medlemmer. »Saaledes vil der ikke være noget til Hinder for, at Tinget i dets Helhed kan konstituere sig som Kommission«[11]). I den belgiske Lov af $^3/_5$ 1880 »om parlamentariske Undersøgelser« hedder det ogsaa: »Hvert Kammer udøver denne Ret ved sig selv« (her fremhævet) »eller ved en Kommission, som dannes af dets Midte«[12]). Af flere Grunde kan det netop under de nuværende Forhold være formaalstjænligt, at hele Folketinget snarest muligt gaar i Kommission.

At undersøge de almenvigtige Genstande, der henhører under de forskellige Ministeriers Forretningsomraader, — det er det Hverv, som det for Tiden vil være

naturligst at overdrage en parlamentarisk Kommission. Men det er saa omfattende, at der til Opgavens Løsning kræves en Samvirksomhed af alle Tingets Medlemmer. Endda vilde en stærkt gennemført »Arbejdets Deling« være nødvendig. Kommissionen maatte deles i Underkommissioner, hver med den i Grundlovens § 46 givne Berettigelse; og intet Medlem burde paa samme Tid have Sæde i flere end én af Underkommissionerne. Som saadanne kunde man tænke sig følgende, benævnte efter de forskellige Ministerier: 1) Finans-Kommissionen (forslagsvis paa 17 Medlemmer), 2) Landforsvars-K. (12 Medl.), 3) Søforsvars-K. (11 Medl.), 4) Kirke- og Undervisnings-K. (15 Medl.), 5) Justits-K.*) (15 Medl.), 6) Udenrigs-K. (9 Medl.) og 7) Indenrigs-K. (23 Medl.). For at gøre det muligt at undersøge enhver almenvigtig Genstand vilde det imidlertid være nødvendigt at tillade, at der — efter Forhandling mellem to eller flere Underkommissioners Formænd eller Ombud — dannedes dels sammensatte dels blandede Underkommissioner, de første ved Sammentræden af vedkommende Underkommissioners samtlige Medlemmer (t. Eks. en Forsvars-Kommission af ovennævnte Nr. 2 og 3), de sidste ved Sammentræden af ikkun nogle af vedkommende Underkommissioners Medlemmer (t. Eks. 3 fra hver af de under Nr. 2, 3 og 6 nævnte til at undersøge, hvor vidt det vilde have Betydning for Hævdelsen af Danmarks Selvstændighed og for Ordningen af dets Forsvarsvæsen i det hele taget, om der sluttedes en vedvarende Voldgiftstraktat imellem de tre nordiske Riger, og disse neutraliseredes). Naar sammensatte eller blandede Underkommissioner dannedes, skulde deres Undersøgelsers Hovedformaal og deres Medlemmers Navne af vedkommende Underkommissioners Formænd meddeles den samlede Kommissions Formand for af denne at kundgøres. Det er en Selvfølge, at desuden enhver Underkommission maatte kunne bemyndige nogle af sine Medlemmer til i Forening at foretage særlige Undersøgelser.

Dersom man ikke gaar den Vej at lade hele Tinget gaa i Kommission, men derimod opstiller en hel Række Genstande, til hvis Undersøgelse der vælges lige saa mange særlige Kommissioner, da vil Følgen deraf for det første blive — hvad Erfaringen

*) Saa længe Justitsministeren tillige er Minister for Island, bør Justitskommissionen tillige undersøge de islandske Forhold, — et Hverv, som netop under den nuværende islandske Forfatningskamp er vigtigt.

fra Folketingets tidligere Arbejder i Udvalg viser —, at Arbejdet bliver altfor ulige fordelt. Nogle enkelte Medlemmer vil faa Sæde i næsten alle Kommissionerne. Og, da disse samme Medlemmer vil blive Formænd i flere af de Kommissioner, hvori de har Sæde, vil Arbejdet — uden derfor at blive grundigere — i en meget høj Grad forsinkes; den ene kan ikke komme til at arbejde for den anden, fordi Formændene eller de vigtigste Medlemmer ikke kan være to Steder paa samme Tid. For det andet vil Følgen blive den, at Formændene, som alene har Ret til at sammenkalde og udsætte Møderne, fortrinsvis fremmer Arbejdet i den Kommission, hvis Undersøgelser interesserer dem mest, medens de øvriges Medlemmer gaar ledige, indtil de endelig, naar Tiden trænger paa, med korteste Varsel sammenkaldes for i Hast at færdiggøre en Indberetning, som havde krævet jævnt og roligt Arbejde for at blive omhyggelig affattet. Man indvende ikke herimod, at ved den her foreslaaede Arbejdsmaade vilde Overblikket over det samtidige Ardejde i alle Underkommissionerne let tabes. Tvært imod! Den samlede Kommissions Formand — der vel vilde blive samme Person som Folketingets Formand — maatte af og til, naar han fandt det formaalstjænligt, sammenkalde de 7 parlamentariske Underkommissioners Formænd for at forhandle om Arbejdsplanen og tilvejebringe bedre Samvirksomhed imellem Underkommissionerne indbyrdes. Her var maaske det rette Udgangspunkt for Dannelsen af blandede Kommissioner til Undersøgelse af saadanne Genstande, som ikke hører udelukkende til et enkelt Ministeriums Omraade, men berører flere Ministerier samtidig.

En særlig Grund til at gaa den her antydede Vej: hele Folketinget som parlamentarisk Kommission, delt i syv Underkommissioner — ligger i Hensynet til Rigsdagens nuværende, midlertidige Lokale. Allerede paa Kristiansborg var Pladsen utilstrækkelig, naar der i en Samling ofte nedsattes 20—30 Folketingsudvalg, som omtrent samtidig skulde arbejde. Nu vilde Pladsen vise sig endnu utilstrækkeligere. Det ligger derfor nær at søge at indskrænke Udvalgenes Tal saa meget som muligt, eller — med andre Ord — i Stedet for at nedsætte mange tilfældige Udvalg, saa vidt muligt at henvise Sagerne til nogle faa staaende parlamentariske Underkommissioner. Af disse kunde da hver — undtagen Udenrigskommissionen — faa Folketingssalen overladt til sit Arbejde en af Ugens seks Hverdage, i det mindste i de Timer, da selve Folketinget, enten som saadant eller som parlamentarisk

Kommission, ikke holdt Møde der. En Ugedag til hver af de seks talrigste Underkommissioner skulde være Reglen, hvorfra naturligvis Omstændighederne kunde gøre Undtagelser nødvendige. Ligeledes maatte Folketingets øvrige Lokaler efter en bestemt Omgang staa til Raadighed for de Kommissionsmøder, som ikke skulde være offentlige.

Hvor vidt Kommissionens og Underkommissionernes Møder skal være offentlige, deres Forhandlinger stenograferes, kundgøres i Trykken o. s. v., er et nyt — eller rettere et gammelt — Spørgsmaal. I den Henseende har der under den fyldige Anvendelse af parlamentariske Kommissioner i Udlandet efterhaanden uddannet sig en Praksis, som i meget kunde tjæne os til Vejledning. At beskrive den vilde altfor meget optage den indskrænkede Plads. Baade med Hensyn til dette og flere følgende Spørgsmaal maa det være nok at henvise til Kilder, hvor nærmere Oplysning kan søges.[13])

Hvilket Omfang har Undersøgelseskommissionens Myndighed? Kan den t. Eks. edfæste de Vidner, den afhører? Disse og en Række lignende Spørgsmaal er rejste, og ligeledes mer eller mindre fuldstændig løste i Praksis i Udlandet, hos os kun til Dels i Teorien.[14])

Hvor maa parlamentariske Kommissioner holde sine Møder? Ogsaa udenfor Rigsdagens Sæde? Herom raader nu hos os mindre Tvivl.[15])

Hvilke Vederlag ydes, og hvorledes udredes de? Her har vi allerede en Praksis at støtte os til.[16]) Udgifterne maa naturligvis udredes af Statskassen som en Del af den runde, rent kalkulatoriske Sum, der ved den aarlige Finanslov bevilges til Rigsdagen, derunder indbefattet Statsrevisoratet m. m.[17]) Naar det har været udtalt, at Udgifterne maa »paa sædvanlig Maade bevilges ved Finansloven«[18]), kan deri heller ikke lægges nogen anden fornuftig Mening. I alt Fald kan Meningen ikke være den, at disse Udgifter skulde bevilges særlig paa en anden Konto end Rigsdagens; ti i saa Fald vilde Regeringen eller det andet Ting middelbart have det i sin Magt at hindre en Kommissions Nedsættelse. Men det er utvivlsomt, at hvert af Tingene udøver sin Undersøgelsesret uafhængig saavel af Regeringen som af det andet Ting.[19]) At Vederlag kan ydes til en Sekretær udenfor Kommissionens — altsaa udenfor Rigsdagens Tings — Midte, er praktisk anerkendt.[20]) Derimod maa vi fra Udlandets Praksis hente Oplys-

ninger om Vederlag til andre, især til Vidner.[21]) Den bedste Vejledning synes at kunne hentes fra Belgien, hvis Lov af $^{3}/_{5}$ 1880 fra sagkyndig Side er betegnet som »kort, klar og fuldstændig«.[22])

»Hvor vidt kunne de Kommissioner, som et af Rigsdagens Ting nedsætter i Medfør af Grundlovens § 46, virke i Mellemtiden mellem Rigsdagens Samlinger?« Saaledes lød den skriftlige Opgave i Statsret ved den fuldstændige juridiske Eksamen paa Københavns Universitet i Foraaret 1886. Om her end ikke kan være Tale om en fuldstændig Besvarelse, vil det dog være rigtigt ved fyldigere Henvisninger at belyse dette Spørgsmaals mærkværdige Historie og saaledes at fremdrage til senere Bearbejdelse det meget, der kan siges for, og det lidet, der kan siges imod, at en parlamentarisk Kommission bestaar og har Ret til at virke, saa længe over Halvdelen af dens Medlemmer endnu er Medlemmer af det Ting, som har nedsat Kommissionen, og det uden Hensyn til, om Rigsdagen er samlet eller ej.

En af Danmarks største Retslærde, A. S. Ørsted, som var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, lod under dennes Virksomhed 1848—49 trykke sin »Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov« o. s. v. Da han kommer til § 42, der uændret blev Juni-Grundlovens § 50 og den 1866 gennemsetes § 46, udtaler han, at »efter §ens Affatning er det ikke klart, om de der omhandlede Kommissioner ere indskrænkede til den Tid, hvori Rigsdagen er samlet, eller om de kunne fortsætte deres Undersøgelser, efterat den er gaaet fra hinanden, maaske endog egentlig ere bestemte til da at udøve deres Virksomhed. Men dette vilde være i en vis Henseende at gøre den vedvarende tvært imod §§ 23—26«[23]), nu §§ 19—22, der handler om Regeringens og Rigsdagens gensidige Rettigheder og Pligter med Hensyn til Samlingernes Tid og Varighed m. m., hvorved de »to Maaneder« spiller en vis Rolle.

Da Grundlovsudvalget i sin Betænkning intet havde fundet at bemærke ved Bestemmelserne om den parlamentariske Undersøgelsesret[24]), var det naturligt, at Ørsted, da Sagen kom til Behandling den $^{31}/_{3}$ 1849, rejste Spørgsmaalet for at faa det løst, idet han ønskede Paragrafen nærmere begrænset. Udvalgets Ordfører, Krieger, fandt Ændring unødvendig, om han end indrømmede, at der kunde behøves »nærmere Bestemmelser, maaske blot ad Praksis, maaske ad Lovens Vej«.[25]) Algreen-Ussing

(af Udvalgets højre*)) oplyste, at »det Spørgsmaal, om disse Kommissioner kunde vedblive i deres Virksomhed, naar Tingene ikke vare forsamlede«, havde »været Genstand for Overvejelse i Kommiteen, og man var der af den Mening, at der ikke kunde være noget til Hinder derfor, naar Tingene, vel at mærke, endnu vare i Funktion, og ikke enten opløste eller i øvrigt ude af Virksomhed; ti var dette Tilfældet, da kunde en af et saadant opløst og ikke længere eksisterende Kammer nedsat Kommission ikke længere fungere.«.[26]) David sluttede sig hertil, idet han tilføjede, at det jo i øvrigt stod »i Regeringens Magt at opløse Folkeforsamlingen og udskrive nye Valg, hvorved selvfølgeligen Kommissionen vilde blive ophævet«[27]), naar Regeringen ønskede det. I øvrigt omtalte han engelske Forhold. Bjerring fremdrog franske Forhold, og mindede om den 1842, imod Regeringens Vilje, med Odilon Barrot i Spidsen nedsatte Kommission[28]), som »vedblev netop at fungere i den Mellemtid, Deputeretkamret ikke var samlet« **). Der blev intet Ændringsforslag stillet om, at en parlamentarisk Kommission ikke skulde kunne arbejde, naar Tinget ej var samlet; et saadant vilde aldeles utvivlsomt ogsaa være blevet forkastet med stort Flertal. Den uændrede Paragraf vedtoges den 11te Maj med 97 mod 16 Stemmer. Blandt disse sidste var naturligvis Ørsteds [30]).

Til Ære for Ørsted skal det imidlertid siges, at han fuldstændig lojalt bøjede sig for denne Afstemning, der havde løst hans Tvivl og afgjort det af ham rejste Spørgsmaal i den Retning, at parlamentariske Kommissioner hos os ere berettigede til at arbejde mellem Samlingerne. Aaret efter stillede han næmlig, som Formand for Landstingets »Udvalg i Finanssagen«, selv fem-

---

*) Grundlovsudvalgets højre bestod desuden af J. E. Larsen, H. P. Hansen, David og C. Neergaard; højre Centrum af P. D. Bruun, Hall, H. Hage, Pjetursson og C. M. Jespersen; venstre Centrum af V. Bjerring, T. C. Dahl, Krieger og Schurmann; samt venstre af B. Christensen, Gleerup og J. R. Jacobsen.

**) Om han end tog fejl heri, er hans Mening om danske Kommissioners Varighed derfor ikke mindre utvivlsom. Desuden virker nu franske Undersøgelseskommissioner mellem Samlingerne, t. Eks. Budgetkommissionen d. 18/5—16/6 1877. Efter at Medlemmernes Mandater vare udløbne, virkede endog en Kommission 1849, men en Gentagelse heraf forebyggedes 1876 [29]).

tende *), et Forslag til Tinget om at nedsætte en parlamentarisk Kommission »af dets Medlemmer til at anstille de Undersøgelser, som maatte være fornødne, for at sætte Tinget i Stand til, straks ved dets Sammenkomst« (et Fjærdingaar senere) »at tage en hensigtsmæssig Beslutning angaaende dette vigtige Anliggende« (Statsrevisionens Ordning) [31]). Da Forslaget den $^{26}/_{6}$ 1850 — to Dage inden Samlingens Slutning — kom til Forhandling i Landstinget, gik Ordføreren, Treschow, stiltiende ud fra den Forudsætning, at der ingen Tvivl var om, at en saadan Kommission kunde virke mellem Samlingerne. Han støttedes af H. P. Hansen (Bankdirektøren), der foretrak en Kommission for et Udvalg, fordi — sagde han — »enhver Komité, Forsamlingen har nedsat, vil være opløst med Forsamlingen selv, saaledes at der ikke for en saadan Komité kan gives en Virksomhed udenfor den Tid, Tinget er samlet, hvilket derimod er Tilfældet, naar Forsamlingen har nedsat en Kommission, ti saa er intet til Hinder for, at den kan arbejde og virke i den Retning, der er anvist den, endog udenfor de ordinære Sessioner« [33]). Taleren havde — som ovenfor nævnt — været Medlem af den grundlovgivende Rigsdag, ja endog af dennes Grundlovsudvalg. Dette var derimod ikke Tilfældet med den følgende Taler, O. C. Blechingberg, der ytrede en beskeden Tvivl om Kommissionens Ret til at arbejde udenfor Samlingerne, men blev bestemt imødegaaet af Finansudvalgets Formand, Ørsted, som — efter kort at have gjort rede for sine tidligere Betænkeligheder i denne Henseende og for dette Spørgsmaals Historie paa den grundlovgivende Rigsdag — ytrede: »Jeg har af det, som den Gang skete, ikke skønnet rettere, end det virkelig var Meningen dermed, at ethvert af Tingene skulde uden Regeringens Samtykke have Myndighed til at nedsætte en saadan Kommission, og at denne Kommission ogsaa maatte kunne være virksom i den Tid, da Tinget ikke var tilstede« [34]). — At Kommissionen ikke blev nedsat, skyldtes helt andre Hensyn.

*) De øvrige Forslagsstillere var: *M. P. Bruun, *T. C. Dahl, *Th. Funder, *H. P. Hansen, P. C. Kierkegaard, *S. Køster, O. Larsen, * J. C. Nyholm, * V. Oxholm, J. Petersen, * J. F. Schouw, *F. V. Treschow, J. J. Unsgaard og A. Wessely.' Af disse tog kun én eneste (Oxholm) Forbehold inden Afstemningen [32]). Af de ovennævnte havde — foruden Ørsted — de ni foran Navnet med en * betegnede været Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling.

Skulde Ørsted have lagt Mærke til, at paa samme Tid var man i Færd med ved Lov at løse det samme Spørgsmaal paa samme Maade i Nederlandene? Denne Stats Grundlov af $^{14}/_{10}$ 1848 har Bestemmelser (Art. 70, 95, 98 og 99), der i alt væsentligt svarer til Danmarks Grundlovs §§ 19-22 (inden 1866 §§ 23-26). Til vor § 46 (frh. § 50) svarer desuden i den nederlandske Art. 90 saalydende: »Andet Kammer har en Undersøgelsesret (enquête), der ordnes nærmere ved Lov« [35]). Denne Lov, som udkom den $^{5}/_{8}$ 1850, maa følgelig have stor Beviskraft med Hensyn til, hvad der i denne Sag »efter rigtige konstitutionelle Grundsætninger maa anses for en Selvfølge«, som det mere flot end overbevisende hedder i Motiverne til den islandske Forfatningslov af $^{5}/_{1}$ 1874, hvor Sagen er ordnet i modsat Retning [36]). Og den nederlandske Lov om Undersøgelsesretten er saa langt fra at knytte en parlamentarisk Kommissions Virksomhed til Kamrets Samlingstid, at dens Art. 28 tvært imod bestemmer: »Undersøgelseskommissionens Myndighed og Virksomhed vedvarer, efter at Kamrets Samling er sluttet«; først ved Kamrets Opløsning ophører Kommissionen [37]).

»En saadan Kommission maa uden Tvivl være berettiget til at fungere ogsaa i Mellemtiden fra den ene Samling til den anden, naar blot ikke Tinget er opløst eller Medlemmernes Funktionstid er udløben.« Saaledes lærtes ogsaa ved Københavns Universitet 1849—52, hvor J. E. Larsen (der havde været Medlem af Grundlovsudvalget 1849—50) holdt Forelæsninger over den danske Statsret. Med disse Ord udtrykkes hans Mening i de 1857 udgivne Forelæsninger [38]).

»Det kan næppe betvivles, at de i Grl. § 46 omhandlede Kommissioner maa kunne fungere i Mellemtiden mellem Rigsdagens Sessioner« [39]). Saaledes lærte 1862—63 og 1867—68 en senere Statsretslærer ved Universitetet, C. G. Holck, hvis Forelæsninger (hvori disse Ord findes) 1869 blev udgivne efter hans Død af Professorerne i Retsvidenskaben Goos og Nellemann; og Udgiverne kan ikke noksom rose Holck for »den Samvittighedsfuldhed og Grundighed, hvormed han dyrkede sin Videnskab, og som aldrig tillod ham at forlade nogen Materie halv forstaaet eller ufuldstændigt lært« [40]).

Det er først Professor H. Matzen, som søger at bortfortolke, hvad der efter Grundlovgivernes og hans Forgængeres Mening ligger i § 46, idet han derefter begynder at bekæmpe Holcks ovenstaaende Lære. Han vender tilbage til Ørsteds Stade

inden den afgørende Afstemning den 11/5 1849, og lægger særlig Vægt paa de »to Maaneder, hvilken Tid følgelig ogsaa den af et Ting nedsatte Kommission under alle Omstændigheder har til at arbejde i, og har den grundlovgivende Myndighed« — siger han — »forudsat, at det nævnte Tidsrum vilde være tilstrækkeligt til deri at besørge hele det regelmæssige Arbejde, saa kan man paa ingen Maade paastaa, at den nødvendigvis skulde have anset bemældte Tidsrum for at være for kort til, at en parlamentarisk Kommission skulde kunne fuldføre sit Arbejde i samme« [41]). Men det kan ingenlunde med Rette paastaas, at den grundlovgivende Myndighed — uagtet den har givet Rigsdagen Ret til »uden Kongens Samtykke« at forblive samlet i to Maaneder —, i Almindelighed skulde have anset bemældte Tidsrum tilstrækkeligt til at fuldføre det regelmæssige Arbejde, end mindre til desuden at foretage Undersøgelser i Henhold til § 46. Grundlovudvalgets Mindretal (David, Hansen og Ussing) anser allerede »2 til 3 Maaneder« for den korteste Tid [42]). Indenrigsminister Bang forudsætter »8 til 9 Maaneder« »mellem hver Rigsdag«, altsaa Samlinger paa 3—4 Maaneder [43]). Ahlgren-Ussing forudsiger, at »en Tid af 2 Maaneder ikke vil være tilstrækkelig« [44]). Ørsted mener, at »i Virkeligheden vil den« (Rigsdagen) »snarere komme til at virke i 6—8 eller i det mindste i 4 Maaneder, end i 2« [45]). Flere lignende Ytringer findes i den grundlovgivende Rigsdags Forhandlinger. Hverken Grundlovens Ordlyd eller Grundlovgivernes Udtalelser kan derfor bruges som Bevis for Prof. Matzens Paastand. Men endnu skrøbeligere synes den Støtte, han søger for sin Paastand deri, »at Kommissionen skal bestaa af Tingets egne Medlemmer« — Grundloven siger i øvrigt kun: »af sine Medlemmer« —, som om Rigsdagsmændene ikke vedblev at være Folketingsmænd eller Landstingsmænd imellem Rigsdagens Samlinger! Formændene repræsenterer hver sit Ting udadtil, og træffer de fornødne Foranstaltninger med Hensyn til Rigsdagens indre Forhold [46]); de to Medlemmer, der hvert af sit Ting ere valgte som tilsynshavende med Bogsamlingen, bestemmer endog, hvilke ny Bøger der skal anskaffes — alt imellem Samlingerne. (I Egenskab af Rigsdagsmænd var endog et opløst Folketings Medlemmer indbudne til Prinsesse Tyras Brudevielse i December 1878). Og saa skulde de af et Ting til en Undersøgelseskommission valgte Medlemmer ikke kunne virke i den Tid, da Tinget ikke er samlet, og da Tiden netop er allerheldigst til slig Virk-

somhed! Endelig søger Prof. Matzen at støtte sin umulige Paastand om en Kommissions Umulighed imellem Samlingerne derpaa, at Kommissionen gør Indstillinger til det Ting, som har valgt den, hvilket den ikke vilde kunne gøre, »dersom den ikke skulde betragtes som et Udvalg, men som en selvstændig udenfor Tinget staaende Myndighed«. Men her synes Prof. Matzen uforvarende at være kommen lidt udenfor Grundloven, der ikke med et Ord paabyder at gøre Indstillinger ell. lign. Det er Tingets egen Sag, om den vil paalægge Kommissionen et saadant Hverv eller ikke. Dersom der kunde tænkes Fare for, at man i Danmark vilde begynde at »regere uden Parlament«, vilde det Folketing, som inden sin sidste Slutning nedsatte en parlamentarisk Kommission, uden Tvivl undlade et saadant Paabud, men frit overlade Kommissionen at kundgøre Resultatet af sine Undersøgelser, naar som helst den selv fandt det formaalstjænligt, uden at Beretningen skulde have Form af eller indeholde nogen Indstilling til det Ting, som ikke oftere ventedes samlet.

At der ikke inden Prof. Matzens Tid — han blev Professor 1870 — har været videre Tvivl om en parlamentarisk Kommissions Ret til at arbejde mellem Samlingerne, kan ogsaa skønnes af, at der 16 Gange forinden har været stillet Forslag i Rigsdagen om Nedsættelsen af saadanne Kommissioner, enkelte Gange endog lige inden Samlingens Slutning, uden at den nævnte Indvending har været fremført med større Vægt end den $^{26}/_{6}$ 1850, da den saa bestemt blev slaaet til Jorden af selve Ørsted. Spørgsmaalet kom dog frem under Folketingets Forhandlinger den $^{14-15}/_{5}$ 1868. C. V. Nyholm gendrev da med Dygtighed den Paastand, at en saadan Kommission ej skulde kunne arbejde mellem Samlingerne [47]); og Sponneck, en Modstander af den da foreslaaede Kommissions Nedsættelse, udtalte, at den godt kunde »sidde og fortsætte sine Forhandlinger mellem Folketingets Sessioner,« ja — tilføjede han — »at maaske endogsaa fortrinsvis dette Tidsrum var bedst skikket dertil« [48]). Selv ytrer Finansminister Fonnesbech i Grunden kun en svag Tvivl om, hvor vidt »Kommissionernes Varighed er bunden til Parlamentets Varighed,« men paastaar, at Krieger — hvad han end havde ment 1849 — nu var overbevist om, at den ej kunde »strække sig ud over Parlamentets eget Sæde« [49]). Schjørring — skøndt imod denne Sags Fremme — forudsatte derimod som utvivlsomt, at en parlamentarisk Kommission kunde arbejde mellem Samlingerne [50]).

Da Spørgsmaalet atter kom frem den $^{25}/_{11}$ 1868, ytrede Bille, at den vel nok kunde »sidde ogsaa ud over selve Rigsdagens Samling«, men — tilføjer han — naar et Medlem »ophører at være Medlem«, »forsvinder han af Kommissionen« [51]).

Med større Vægt kom Tvivlen først op under Folketingets Forhandlinger den $^{15}/_{2}$ 1871. Krieger, som Justitsminister, gjorde da i en lang, interessant Tale rede for sin Stilling til Spørgsmaalet som Ordfører for Grudlovsudvalget 1849, da han havde maattet indtage en næsten neutral Stilling for at redde Bestemmelsen om parlamentariske Kommissioner. Men gennemlæser man opmærksomt hans Foredrag[52]), vil man finde, at hans Stilling endnu i Grunden var den samme som 22 Aar tidligere. At Grundloven i alt Fald ikke efter hans Mening kan ligefrem forbyde Arbejde mellem Samlingerne, ligger i hans formentlige Erkendelse af, at der — efter Englands Forbillede, som han stadig har for Øje — kan »ved særskilt Lov gives parlamentariske Kommissioner Myndighed til at virke udenfor selve Rigsdagssamlingens Tid.« Men ej engang en særskilt Lov behøves; ti Forholdet kunde — sagde han — »udjævnes ad den praktiske Vej ved Imødekommen, ved en forstandig Opfattelse af Forholdet fra begge Sider« *). Ubetinget for Ret til at arbejde mellem Samlingerne udtalte sig i dette Møde Winther, Medlem af den grundlovgivende Rigsdag[53]), C. V. Nyholm, som med Rette fremdrog Hensynet til »det fornuftige og hensigtsmæssige«[54]), og Bille, som nu mer utvetydig erklærede sig enig med ham i, »at en parlamentarisk Kommission maa kunne leve mellem Samlingerne«[55]).

Denne Mening fik ogsaa Medhold i Praksis. Ti endelig en Gang fik Folketinget Mod til at bruge Grundlovens § 46. Den Kommission, som nedsattes den $^{15}/_{2}$ 1871, virkede mellem Samlingerne. Krieger, som fremdeles var Justitsminister, modarbejdede den ikke. Havde han forsøgt det, vilde han heller ikke have været i Overensstemmelse med sin ovennævnte Udtalelse paa den grundlovgivende Rigsdag, at de nærmere Bestemmelser om slige Kommissioner kunde gives »maaske blot ad Praksis, maaske ad Lovens Vej«, — en Udtalelse, der staar i god Overensstemmelse med den senere af 1871. Og en ny Bestyrkelse i Praksis fik denne

*) Se i Særdeleshed i Folketingstidende Sp. 4548—49, samt C. V. Nyholms (4553) og Billes (4571) Gensvar.

Mening, da Folketinget den $^{28}/_{1}$ 1885 — den anden Gang i Løbet af 35 Aar — atter nedsatte en parlamentarisk Kommission. Denne holdt tre Møder efter Samlingens Slutning (den $^{1}/_{4}$ 1885), nemlig den 9, 16 og 18 April [56]). Begge disse Kommissioner rettede sig efter »Forskrifter«, til hvis Fastsættelse Folketinget havde bemyndiget sin Formand, og i disses for begge enslydende § 3 nævnes ogsaa den Mulighed, at »Kommissionen samles paa Tider, da Folketinget ikke er samlet« [57]).

I Tidsrummet mellem disse to danske Kommissioners Virksomhed fik den af dem i denne Hensende fulgte Praksis en ny Bekræftelse, saa vel i Teori som i Praksis, ved samme Spørgsmaals Løsning i Belgien. Forhandlingerne herom 1880 ere meget interessante og lærerige. Interessante —, ti de fleste af de Betænkeligheder, vi kende her hjemme fra, dukkede op i de belgiske Kamre, i det den tidligere klerikale Minister Malou kom med omtrent de samme Paastande, som Prof. Matzen hos os. Lærerige —, ti Artiklerne 70—72 i den belgiske Grundlov [58]) svarer i det væsentlige til §§ 19—22 i den danske. Da, som allerede anført, endvidere Art. 40 i den belgiske — om Kamrenes Undersøgelsesret — svarer til § 46 hos os, er det naturligt, naar man »efter rigtige konstitutionelle Grundsætninger« [59]) i begge Lande kommer til den samme Erkendelse. Denne fik for Belgiens Vedkommende Form i Lov af $^{3}/_{5}$ 1880 Art. 13: »Kommissionens Myndighed ophører i Tilfælde af det Kammers Opløsning, som har anordnet Undersøgelsen. Den stilles i Bero ved Samlingens Slutning, med mindre Kamret beslutter det anderledes« [60]). Altsaa kan Kamret selvstændig tage Beslutning om, at en parlamentarisk Kommission skal virke mellem Samlingerne. Blandt dem, hvem dette Udfald især skyldtes, bør fremfor alle nævnes Justitsminister Bara, en anset Retskyndig [61]).

En parlamentarisk Kommission paa 25 Medlemmer til at undersøge Virkningerne af den belgiske Skolelov af $^{1}/_{7}$ 1879 fik straks Lejlighed til at anvende den ny belgiske Lov af $^{3}/_{5}$ 1880 [62]).

Det har været nødvendigt saa længe at dvæle ved Spørgsmaalet om parlamentariske Kommissioners Ret til at arbejde mellem Samlingerne, fordi dette er af største Vigtighed. Kan denne Ret nemlig bortfortolkes, og hindres af den Grund Rigsdagen i herefter at være længer end to Maaneder samlet, vil en saadan Kommission ikke kunne foretage noget Arbejde, som kræver Tid, Flid og Grundighed.

»Regeringen har hævdet den Anskuelse,« — skriver en norsk Forfatter[68]) om vor Regering — »at de« (parlamentariske Kommissioner) »i denne Mellemtid ikke kunne udøve nogen Myndighed.« Naar i Praksis? — hverken 1871 eller 1885 har Regeringen det. Naar i Teorien? — vides ikke. Maaske er Talen om, hvad Regeringen i Fremtiden agter at hævde. Interessant skal det i saa Fald blive at se, hvorledes en Regering, som hidtil har opholdt sig over, at Folketinget ikke arbejdede nok, vil hindre det i dets grundlovlige Ret til at forberede Fremtiden ved nyttigt Arbejde, efter at Tinget har nedsat Undersøgelseskommissioner i Kraft af § 46 med en saa omfattende Opgave, at Arbejdet umuligt kan være fuldendt inden »de to Maaneder«, selv om det begynder allerede midt i Oktober. Interessant vil det i saa Fald blive at se, hvilken Fremgangsmaade Regeringen agter at bruge for at forstyrre Arbejdet. At den skulde ville paadrage sig nogen Mistanke om at forsøge paa at tilsidesætte Grundlovens § 43 (om Rigsdagens Ukrænkelighed), tør næppe antages. Heller maa man tro, at Regeringen bruger et utvivlsomt grundlovhjæmlet Middel, sin Opløsningsret i Følge Grl. § 22, for saa vidt den skulde mene, at Kommissionen enten arbejdede til Unytte — eller vel endog til Skade — eller med Flid trak Arbejdet ud for »at gøre sig selv permanent«, — den skumle Hensigt, som Prof. Matzen er saa venlig at tillægge et af Tingene som en Fremtidsmulighed. Naturligvis bør Folketinget ved lojal Anvendelse af sin Undersøgelsesrét undgaa at paadrage sig en saadan Mistanke. Skulde Tinget ikke des mindre synes mistænkeligt i en mistænksom Regerings Øjne, var Ulykken ved en Opløsning i første Halvdel af 1887 ikke stor, da dets treaarige Valgtidsrum jo dog udløber den 25 Juni. Vilde derimod Regeringen atter og atter efter Valgene opløse Tinget for at hindre Kommissionsarbejdet mellem Samlingerne — og dermed maatte Regeringen jo vedblive, med mindre den vilde opgive sin Anskuelse —, da havde den tilkastet Tinget en Stridshandske, som dette rolig kunde tage op. Den atter og atter med korte Mellemrum fornyede Valgkamp kunde kun styrke Tinget. Erfaringen fra 1881 vilde dog maaske gøre Regeringen betænkelig ved at »gentage Eksperimentet«.

Skulde Folketinget, imod al Forventning, gyse tilbage for en Opløsnings-Valgkamp, da vilde det have et lige saa simpelt som naturligt Middel til — om end ikke at hindre, saa dog — at vanskeliggøre Opløsningsrettens Misbrug.

En Regering, der saa stærkt som den nuværende har higet efter at blive stillet for Rigsretten, vilde af Hensyn til sin egen Ære have ondt ved at opløse et Folketing, der gennem parlamentariske Kommissioner netop var i Færd med at undersøge Grundlaget for en Rigsretstiltale. Tiden til at rejse en saadan har Tinget hidtil ikke fundet belejlig. Men ingensinde har det erklæret, at det vilde undlade det. Tvært imod har det ofte været udtalt, at Rigsrettens Sværd stadig hang over Ministeriets Hoved. Da den »kgl. Resolution« af $^{26}/_{1}$ 1886 var udstædt, var man i ledende Rigsdagskredse meget nær ved at foreslaa Rigsretstiltale. Det belejlige Øjeblik kan komme, før man aner det. Og for dette Tilfældes Skyld bør man i Tide sikre sig saa mange Beviser som muligt. Sikres de ikke i Tide, kan endog deres Spor være tilintetgjorte, naar de skulde bruges. Nedsætter derfor Folketinget — som foreslaaet — en Kommission, delt i saa mange Underkommissioner, som der er Ministerier, bør uden Tvivl en blandet Underkommission, bestaaende af et eller to Medlemmer fra hver af hine, have det Hverv at undersøge, hvilke Bevisligheder der bør samles til Forberedelse af en mulig Rigsretstiltale. At en saadan Anvendelse af Grundlovens § 46 ikke ligger udenfor Tingets Myndighed, kan næppe med Rette betvivles[64]).

Men den parlamentariske Kommission — hvad enten Folketinget vil lade det bestaa af alle eller af færre Medlemmer — bør dog uden Tvivl have det Hovedformaal: at forberede en bedre Fremtid. Af »Konfliktpunkter« har vi flere end nok i Forvejen. At skabe ny behøves ikke. Folketinget har altid staaet sig bedst ved at sige: vi søge ikke Konflikten; men bydes den os, gaar vi heller ikke til Side for den. Den Erfaring bør ogsaa i Fremtiden føres til Nytte.

Fremtiden skal forberedes, for at vi ogsaa virkelig kan staa rede til at gaa fremad, naar Hindringen for Fremskridtet omsider falder. Og den falder maaske allersnarest, naar vi endelig en Gang, i større Omfang end hidtil, med Kraft og Alvor anvender Folketingets Undersøgelsesret i Følge Grundlovens § 46. Tschernings Ønske om at gøre »saa megen Brug af den som muligt« var godt. Det vil Tiden nok vise.

Fredrik Bajer.

Henvisninger.

Forkortelser af Bogtitler, som oftere nævnes:

Ft. = Rigsdagstidende. Folketinget (oftest med Tilføjelse af Dagtal, Spalte i Tidenden, tit ogsaa Linje fra oven eller fra neden).
Grl. Rd. = Den grundlovgivende Rigsdag (se ved Ft.).
Hym. = Hymans, L.: Des enquêtes parlementaires en Angleterre et en France. Bruxelles 1859.
Lt. — Rigsdagstidende. Landstinget (se ved Ft.).
Pas. = Pasinomie. Collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique.
P. & P. = Poudra et Pierre: Traité pratique de droit parlementaire. Versailles & Paris 1878. Supplément de 1879—80.
Sv. = Sveistrup, P.: Bestaaende Forfatningslove, Valglove og Forretningsordener i forskellige Lande. Kbh. 1880—86.
Tsk. = Tilskueren, Maanedsskrift, udg. af N. Neergaard. I. (1884) S. 866—79: Parlamentariske Kommissioner.
(De øvrige Forkortelser vil let forstaas af sig selv).

---

1) Nothomb. Se Pas. 1880 Pg. 183. — 2) Tsk. 879. — 3) Se „Historisk Arkiv“ 1881—86 II, „De vigtigste Begivenheder i Aarene 1880—85“. — 4) M. Block: Dictionaire de la Politique I (1873) Pg. 862-66 („Enquête“) *). — 5) Ft. $^{15}/_{2}$ 1871 Sp. 4586. — 6) Lt. $^{24}/_{6}$ 1850 Sp. 3972. — 7) Ft. $^{26}/_{6}$ 1850 Sp. 7028,$_{12}$ og 7132,$_{4}$. — 8) Sv. II, 69 §§ 7—8, II, 73 §§ 11—14, IV, 615 (Register), jfr. Rydin: Sv. Riksd. II, 2 S. 13—14 og Aschehoug, nedenfor under Nr. 16. — 9) Dareste: Constitutions modernes I (1883) Pg. 122 § 64 og II, 273 § 47, jfr. Rönne: Staatsrecht. der preuss. Monarchie I (1881) S. 290, Note 6 a. — 10) P. & P. (1878) Pg. 794—5. Lebon: St. R. d. fr. Repl. (i Marquardsen's Hb. d. öffl. R. IV, I, 6) 1886 S. 72. — 11) Matzen: Den danske Statsforfatningsret II (1881) 337,$_{3}$. — 12) Sv. IV 473 § 2. — 13) Tsk. 873—4. Hym. 11 (V.). Ft. $^{25}/_{11}$ 1868 Sp. 1745,$_{4}$. Sv. IV 473 § 3. Pas. 1859, Pg. 325, Note 417, Art. 4; 1864 Pg. 15, Note 1; 1880 Pg. 185—7. P. & P. 1878 Pg. 802 (1575); Pg. 804—8 (1577—80). — 14) Hym. 15—17 (X). Rönne St. R. I 291, Note 6. Sv. I, 324—328, §§ 4—28. Pas. 1880 Pg. 185—195. Sv. IV 473—475 §§ 4—10. Grl. Rd. $^{31}/_{3}$ 1849 Sp. 2351, 2353, 3272—74. Ft. $^{11}/_{10}$ 1854 Sp. 94,^{11}; 95,^{13}, 98,^{9}, 102,$_{6}$, 109,^{1}, 111,^{15}, 126,^{17}, 189,$_{17}$, 197 og 202—3; Ft. $^{14}/_{5}$ 1868 Sp. 6156,^{5}, 6194,^{9}; Ft. $^{15}/_{5}$ 1868 6235,$_{7}$, 6236,^{5} og 6247,$_{5}$; Ft. $^{15}/_{2}$ 1871 Sp. 4574,^{1} og 4581,$_{23}$. Matzen, St. F. R. 338. Jfr. Tsk. 879,$_{16}$. — 15) Grl. Rd. $^{31}/_{3}$ 1849 Sp. 3273,$_{23}$. Ft. $^{28}/_{11}$ 1868 Sp. 1743,^{14} og 1745; Ft. $^{15}/_{2}$ 1871 Sp. 4552,$_{17}$. Forskrifter i Rd. Tid. 1870—71 Till. C Sp. 774 § 2 og 1884—85 C Sp. 43 § 2. Hym. 18 (XI) og 23 (XV). P. & P. 1878 Pg. 801,^{4}. (Pas. 1864 Pg. 14—15,

*) Først da nærv. Afh. skulde trykkes, blev Forf. opmærksom paa Cohn Ueber parlamentarische Untersuchungen in England. Jena 1875.

Note 8, Art. 2). Sv. II 494 § 78. — [16]) Se de under Nr. 15 nævnte „Forskrifter" § 3 og Noten under S. 135—137 i „Indberetning" fra den af Ft. d. 15/9 1871 nedsatte Kommission om Vallø og Vemmetofte, hvilke Forskrifter i denne Henseende ogsaa fulgtes af den Kommission, som sluttedes den 18/4 1885. Jfr. Aschehoug i Nord. Retsencyklopædi I. Statsret (1885) S. 211, Note 2. — [17]) Rigsdagens nyeste reviderede Regnskab i Lt. 27/1 1886 Sp. 451—5. — [18]) Holck: Statsforfatningsret II, 178,[10]. — [19]) Ft. 13/2 1850 Sp. 1846,$_{10}$. Lt. 26/6 1850 Sp. 4062,[3]. Ft. 14/5 1868 Sp. 6155,$_{2}$. Ft. 6/3 1874 Sp. 1538,[14]. — [20]) § 4 i de under Nr. 15 nævnte Forskrifter. — [21]) Hym. 12—13 (VI). Pas. 1859 Pg. 325 Nr. 417, Art. 3. Pas. 1880 Pg. 196. Sv. IV 475—6 § 11—19. I 328 § 26. — [22]) Berr de Turique i Bulletin de la Société de la législation comparée X (1880—81) Pg. 419,[4]. — [23]) Ørsted: „Prøvelse" osv. S. 203,$_{16}$. — [24]) Grl. Rd. II 1515,[20]. — [25]) Grl. Rd. 31/3 1849 Sp. 2344,$_{7}$. — [26]) Grl. Rd. II 2347,[13]. — [27]) Grl. Rd. 2347,$_{21}$. — [28]) Hym. 14 fg. P. & P. 1878 Pg. 397 (748), Pg. 400 (753)—404 (760). — [29]) P. & P. 1879—80 Pg. 315 (1577). — [30]) Grl. Rd. II 3273,[32]. — [31]) Lt. 24/6 1850 Sp. 3972. — [32]) Lt. 26/6 1850 Sp. 4065. — [33]) Lt. 26/6 1850 4051,[20]. — [34]) Lt. 26/6 1850 Sp. 4061—62. — [35]) Sv. I 283 § 90. — [36]) Ministerialtidende 1871 B Tillæg S. 10,$_{10}$, jfr. Sv. I 85 § 22. — [37]) Sv. I 328 § 28, jfr. Hartman: Staatsregt van Nederland 1873 S. 122. — [38]) Statsretl. Afhandlinger II 144. — [39]) Holck: St. Forf. R. II 177—8. — [40]) Holck I S. IV — [41]) Matzen: St. Forf. R. II (autograferet 1878) S. 285, (trykt 1881) S. 337. — [42]) Grl. Rd. II 1737,[30]. — [43]) Grl. Rd. II 1743,$_{13}$. — [44]) Grl. Rd. II 1748,$_{17}$. — [45]) Grl. Rd. II 2896,$_{11}$. — [46]) Sv. I 72 § 50. — [47]) Ft. 14/5 1868 Sp. 6161—62 og 6188. — [48]) Ft. 14/5 1868 Sp. 6167,$_{7}$—68,[11]. — [49]) Ft. 14/5 1868 Sp. 6184,$_{22}$. — [50]) Ft. 15/5 1868 Sp. 6251—52. — [51]) Ft. 25/11 1868 Sp. 1734—35. — [52]) Ft. 15/2 1871 Sp. 4538—49. — [53]) Ft. 15/2 1871 Sp. 4537—38. — [54]) Ft. 16/2 1871 Sp. 4554—59, især Sp. 4556,$_{11}$, jfr. Tsk. 875,[15]. — [55]) Ft. 15/2 1871 Sp. 4571,[10]. — [56]) Se Kommissionens „Indberetning" af 18/4 1885 S. 11. — [57]) Se ovenfor under Nr. 15 og 16. — [58]) Sv. I 363 §§ 70—72. — [59]) Jfr. under Nr. 36 (om Island). — [60]) Sv. IV 476 § 13. — [61]) Pas. 1880 Pg. 196—8. — [62]) Bull. de la Soc. de lég. comp. IX 1879—80 Pg. 534 og Pas. 1880 Pg. 198 (annexe), jfr. Annuaire de législation étrangère 1881 Pg. 384. — [63]) Aschehoug i Nord. Retsencyk. I Statsret (1885) S. 211,[13]. — [64]) Matzen: St. Forf. R. II 338,[6-12]. Holck II 177, som her er i Tvivl (jfr. Ft. 11/10 1854 Sp. 94 og 108-9), henviser dog til Departem. Tid. 1850. 250, lig Lt. 2/2 1850 Sp. 53,[15]. Jfr. desuden Ft. 14/3 1850 Sp. 1871,[8] (Schack) og Ft. 14/5 1868 Sp. 6169,[16] (Sponneck); Rönne: Staats R. d. preuss. Monarchie I 291—7; Pas. 1880 Pg. 185 Note (1)[7] („contre les ministres") og Pg. 188; og Dareste: Const. modernes I 222 § 141 (Sachsen).

Børsen.

Rothschild—Lesseps—Tietgen.

Af alt, hvad der er sket paa Pengemarkederne i de seneste Maaneder, er den Skæbne, som rammede Manchester-Kanal-Projektet, den mærkeligste Fremtoning. Den er, mere end nogen anden Begivenhed, betegnende for Børsernes Stemninger og Tilstande. I Juli Maaned forsøgte man i London at samle Aktiekapital til denne Kanalbygning, og da Aktietegningen havde staaet aaben et Par Dage maatte Projektet opgives, fordi Tilslutningen fra Kapitalisternes Side var altfor ringe.

Et mislykket Projekt, en død Aktietegning — deri er der i og for sig intet mærkeligt og intet betegnende for Tiden. Alle Tider har kendt mislykkede Projekter og ufuldstændige Aktietegninger. Men at *dette* Projekt og *denne* Aktietegning skulde løbe ud i Sandet var yderst mærkeligt.

Det var ingen Friskfyrsplan, undfanget af en ukendt Projektmager, som havde bragt den til Marked i Haab om at tjæne en Formue paa en Koncession, og som var beredt paa at forsøge Udførelsen af en anden Plan paa et andet Punkt af Jordkloden, dersom denne Plan mislykkedes. Det var en længe forberedt og gennemarbejdet Plan. Englænderne havde i aarevis talt og skrevet om Sagen, der var bleven ofret Millioner af Kroner paa Forarbejder, og disse havde godtgjort Kanalbygningens Udførlighed. Købmænd og Fabrikanter i Manchester — Englands næststørste By — ventede sig store Fordele af Kanalen. Og det var slet ikke finansielle Vanskeligheder, som hidtil havde trukket Udførelsen i Langdrag. Modstanderne paastod ikke, at den Kanal, der skulde forene Manchester med Havet, vilde komme til at lide under utilstrækkelig

Trafik, saa at Anlægskapitalen ikke kunde finde Forrentning. Tvært imod. De frygtede den udstrakte Benyttelse, som Kanalen vilde faa, og Modstanden rejstes fornemmelig af Folk, der var interesserede i Jærnbanelinjer, hvis Trafik vilde lide under Kanalens Konkurrence. Deres Kampiver viste baade deres Frygts Højde og den opdukkende Konkurrents Betydning.

Gang efter Gang var Lovforslaget indbragt i Parlamentet. Kanalens Venner havde stridt for dets Gennemførelse, Jærnbanernes Aktionærer havde stemt imod. Man havde kæmpet derom, som der kæmpes, saa snart det gælder Pengene. Og Gang efter Gang forpurrede Kanalens Modstandere Lovens Vedtagelse.

Kanalmændene gik endelig i denne Forsommer af med Sejeren. De opnaaede Parlamentets Samtykke til Arbejdets Udførelse.

Efter alle disse mange Aars Kiv og Strid skulde der da for Alvor begyndes.

Begyndelsen var god nok, ja, saa god som den kunde være. Ingen ringere end Bankhuset *Rothschild* fremlagde Aktietegningen. og Londons og Manchesters største og anseteste Aviser besørgede Reklameringen. Anbefalingen lød omtrent saaledes:

Kanalen bragte Manchester i umiddelbar Forbindelse med Havet. Den blev saa dyb, at selv de største Skibe kunde lægge til ved Manchester-Fabrikernes Oplagspladser. Anlægget formindskede Forsendelsesomkostningerne til og fra Byen, og bragte derved forøget Virksomhed og ny Rigdomme til Englands største Fabrikstad. Fuldførelsen fordrede halvandethundrede Millioner Kroner, og næsten hele denne store Sum skulde udbetales i Løn til engelske Arbejdere. I Løbet af fire Aar vilde tyvetusend Mand finde stadig Sysselsættelse ved Kanalbygningen. Aktionærerne skulde nøjes med fem pro Cent aarlig Rente, saa længe Arbejdet stod paa; men mindst seks à syv pro Cent vilde Udbyttet blive, naar Kanalen toges i Brug. — —

Man skulde paa Forhaand have troet, at saadan Beskrivelse maatte friste engelske Kapitalister.

»*Gaderne i City er vrimlende fulde af ulykkelige Kapitalister: Lommerne struttende fulde af Penge, Sorg og Græmmelse i hvert et Ansigtstræk. De arme Mennesker ævner hverken at finde det lønnende Foretagende, hvori Kapitalen kan anbringes, eller den solide Laantager, som vil betale en nogenlunde antagelig Rente*«. Saaledes udmalede et engelsk Fagblad Pengerigeligheden netop i de Dage, hvor Manchester-Kanalens Aktier fremlagdes til Tegning. Og lad

nu ogsaa Skildringen være noget drastisk, saa meget er dog vist: der herskede en Pengerigelighed, hvortil der sjældent eller aldrig er kendt Mage. Og ikke en forbigaaende Pengerigelighed. Men en Overflod, som alt havde varet længe, og som syntes fremdeles at kunne holde sig i lange Tider.

Kanalprojektet lovede høj Rente.

Og desuden. Englænderne sender stadigt og nødtvungent deres Penge paa de lange Rejser. De anvender dem til Kanal- og Jærnbaneanlæg i halvciviliserede Lande og fjærne Verdensdele. De faar i bedste Fald Kapital og Rente ind til Forfaldstid; men disse Pengeanvendelser gavner ikke den hjemlige Industri. Tværtimod. De skaber bestandig Englænderne nye og nærgaaende Konkurrenter paa Verdensmarkedet.

Her gjaldt det et Foretagende, hvis Trivsel vilde give England forøget Styrke i Konkurrencen imod Udlandet.

Alt var saaledes forenet, hvad der sætter ægte og ærligt Købmandsblod i Bevægelse: Udsigt til god Fortjæneste, Sysselsættelse af indenlandske Arbejdere, Fremme af Landsmænds Velstand.

Og selv om Sagen havde været mindre fristende, i tidligere Perioder havde alene Rothschild's Navn paa Prospektet skaffet Aktietegningen fuld Tilslutning. Navnet paa Europas første Bankier er ikke til fals for enhver Aktieindbydelse. Ringere Folk, Parvenuer i Forretningsverdenen, beskytter af forskellige Aarsager alskens Aktieselskaber; men Rothschilderne har vundet en Rigdomsgrad, der noget hærder imod uhæderlig Millionfortjænestes Fristelser, og en Anseelse, som det var dumt at forspilde ved Anbefaling af tvivlsomme Aktieforetagender. Alt dette véd baade Spekulanter og Pengemænd, og derfor var hidtil Rothschilds Navn paa et Prospekt en sikker Borgen for Kapitalens Tilstedekomst. Havde Rothschilderne fremlagt Manchesterkanalens Aktier for ti Aar siden, den fordrede Sum var allerede inden den officielle Tegningsdag bleven mange Gange overtegnet, og paa selve Tegningsdagens Børs var Aktierne blevne betalte med Kurser saa høje, som om utallige Skibe alt sejlede op og ned ad Kanalen og fyldte Selskabets Kasse med Indtægter.

Nu gik det, som sagt, anderledes.

Tegningen stod aaben en tre eller fire Dage, og da de var omme, tilskrev Rothschild Subskribenterne: *at* det fremlagde Beløb end ikke var tilnærmelsesvis tegnet, *at* Planen derfor ikke lod sig iværksætte, hvorfor han strøg de foretagne Tegninger, og tilbagebetalte Tegnerne de indbetalte Penge.

Kanalprojektets Ejere udtrykker sig mindre afgørende. De betragter Planen som kun opsat, og bebuder dens snarlige Genoptagelse. Bebudelsens Opfyldelse bliver imidlertid tvivlsom. Pengene kunde ikke skaffes til Veje i Juli ved Rothschilds Hjælp, det turde da blive et vanskeligt Kunststykke at stille dem paa Benene i den nærmeste Fremtid under en mindre mægtig Bankier's Auspicier.

Dog hvad enten Projektet kommer til Udførelse i Aarenes Løb, eller det aldrig bliver til mere end Projekt, saa meget er i alt Fald sikkert: Aktietegningen mislykkedes denne Gang.

Det er dette Udfald, som er yderst betegnende for Pengemænds Stemning og for den hele Børstilstand. Paa den ene Side overstrømmende Pengerigelighed, paa den anden Side Ulyst til ny Foretagender og Modløshed, stærkere end nogensinde før.

De fleste Kapitalister vægrer sig ved enhver Pengeanbringelse, hvis Udfald ikke er positivt garanteret. De lokkes ikke ved Beregninger over syv eller ti pro Cent aarlig Fremtidsindtægt, de stoler ikke paa Beregningerne; for de kender Mængder af etablerede Foretagender, som forhen gav baade syv og ti pro Cent men nu er sunkne ned til aarlige Underskud, og de ser ikke, hvorfor samme Skæbne ikke skulde ramme nye Foretagender. De nøjes derfor med tre, to ja selv med én pro Cent aarlig Rente, naar denne Rente blot synes dem ubetinget sikker og uafhængig af nærværende og kommende Forretningstilstande.

Hvad der er blevet de videre Følger af denne Stemning skal behandles senere i nærværende Artikel. — —

Først imidlertid et Par Ord om et andet Aktieforetagende, som ogsaa i disse Maaneder har sysselsat Børserne, og hvis Historie i mange Henseender danner en fuldstændig Modsætning til Manchester-Kanalens.

Rothschild's Firma var i Spørgsmaalet om Manchester-Kanalen udsædvanlig solidt — maaske ikke solidere end dette Firma altid er — men sikkert nok solidere end mange andre Bankhuse vilde have været. Det forlangte forinden Kanalbygningen kunde paabegyndes: Tegning af den hele Kapital, og alle Pengene tegnede af Aktionærer. Og skøndt Anlægssummen var anslaaet til kun halvandethundrede Millioner Kroner, ansaa Firmaet de halvhundrede Millioner, som Aktietegningen androg, for aldeles utilstrækkelige.

Hr. *de Lesseps* bar sig anderledes ad, da han paabegyndte

Panama-Kanalen. Han vidste fuldt vel, at den tegnede Aktiekapital ikke i fjærneste Maade forslog, og at den vel knap udgjorde Tredjedelen af det nødvendige Beløb — hans Aktionærer vidste det for den Sags Skyld ogsaa — man gik alligevel modigt frem, opsatte Sorgerne for videre Pengeanskaffelser til Fremtiden, og stolede paa, at Penge flyder lettere ind til en paabegyndt Kanal end til et Kanalprojekt.

Tohundredetyve Millioner Kroner udgjorde Panama-Kanalens Aktiekapital. Denne Sum var alt, hvad Selskabet oprindelig havde at raade over, og den er nu omtrent forbrugt. Men Kanalen er paa langt nær ikke færdig. Hr. de Lesseps anslaar det fremdeles nødvendige Beløb til firehundrede à firehundredehalvtredsindstyve Millioner Kroner, andre Ingeniører gør langt større Overslag, og man kan vel uden Fare for Overdrivelse antage den af Lesseps nævnte Sum for det Mindstebeløb, der skal anvendes, dersom de alt anvendte tohundrede Millioner skal blive noget værd.

At det for Tiden ikke er en let Sag at skaffe fire eller femhundrede Millioner Kroner til et Aktieselskab, turde være klart af det foregaaende. Panama-Selskabet forudsaa da ogsaa Vanskelighederne, og forsøgte følgende Udvej: Bestyrelsen henvendte sig i Foraaret til den franske Regering med Ansøgning om Tilladelse til at udstede et Lotterilaan paa sekshundrede Millioner Francs (ɔ: firehundredehalvtredsindstyve Millioner Kroner). Der fordres i Frankrig ligesom her hjemme og i de fleste europæiske Lande særlig Regeringstilladelse til at udgive Lotteriobligationer. Derfor maatte Selskabet søge derom. Og det var vigtigt for Selskabet at erholde Tilladelsen, fordi Præmieobligationer med Løfte om dygtigt store Gevinster i Reglen gaar let i Folk, og da især i Smaafolk, og Aktieselskabet kunde altsaa, til Trods for Obligationernes problematiske Sikkerhed, haabe paa deres Salg, saafremt man kunde iklæde dem Lotterisedlens lokkende Form. Det franske Ministerium sendte Ansøgningen til Deputerkamret, og overlod til dette Sagens Undersøgelse. De deputerede ytrede flere Betænkeligheder. Dels frygtede de for, at Regeringstilladelsen skulde blive opfattet som en Regeringsgaranti, dels fandt de det uhensigtsmæssigt ved en Appel til Spillelysten at lokke smaa Kapitalisters Sparepenge til et tvivlsomt Foretagende. Dog var det paa den anden Side slemt at nægte Tilladelsen, og derved maaske hindre Kanalens Fuldførelse, saa at Aktionærerne tabte deres Indskud. Deputerkamret foranledigede da Afsendelsen af en Regeringsingeniør til

Panama. Han skulde afgive Skøn over Tilstrækkeligheden af de sekshundrede Millioner Francs, og man var bestemt paa at nægte Tilladelsen, saafremt han fandt den Lesseps'ske Overslagssum altfor lav. Efter sin Hjemkomst fra Panama afgav Ingeniøren Indberetning til Deputerkamrets Udvalg. Men Offentligheden fik aldrig at vide, hvad der stod i denne Beretning. Rimeligvis har den været ugunstig for Lesseps. Derpaa tyder baade dens Hemmeligholdelse og den Omstændighed, at Udvalget efter Beretningens Modtagelse ikke fremmede Sagen men opsatte Afgørelsen til en kommende Samling. Denne Udsættelse var i Realiteten et Afslag paa Ansøgningen. Selskabets Kasse var omtrent tom, og Selskabet kunde ikke vente.

Afslagets Form tillod imidlertid Lesseps at agere forurettet og fornærmet. Han tilskrev Deputerkamrets Formand et Brev, hvori han erklærede: at Panamaselskabet ikke tog imod en Udsættelse, men forlangte sin Ansøgning tilbage.

Dernæst udstedte Lesseps en i højttravende Udtryk affattet Appel til alle dem, der havde tjænt Penge ved Suez-Kanalen, til alle dem, der følte Tillid til fransk Foretagelsesaand, til den hele store franske Nation om at komme Panama-Selskabet til Hjælp. Deputerkamret, skrev han, manglede Indsigt i hans Stordaads Betydning og Følelse derfor; men de Hundredetusender, der før havde fulgt ham, vilde heller ikke svigte nu. Ogsaa under Suez-Kanalens Bygning havde man rejst en Modstand som den nuværende; men det franske Folk havde stolet paa ham, og han havde vist sig dets Tillid værdig, og opfyldte mere end sine Løfter. De, der nu laante Panamaselskabet Penge, skulde heller ikke bringe deres Fædrelandskærlighed noget Offer. Dels skulde Laanet blive højt forrentet, og dels skulde det — til Trods for Deputerkamrets Modstand — give Gevinster. Og meget sindrigt udviklede han derpaa, hvad Egenskab det er, der udgør Lotterilaanets Kendingsmærke og gør særlig Regeringsautorisation nødvendig. Det er *Tilfældigheden*. Ved Lotterilaan afgør Lodtrækning, hvor meget hver Obligationsejer ved Forfaldstid skal have for sin Obligation. Nogle faar kun lige deres Indskud tilbage, andre en ringere eller større Præmie, og nogle ganske enkelte store Gevinster. Udelukker man Tilfældigheden, eksisterer der intet Lotterilaan og ingen Nødvendighed for en Regeringsautorisation. Panamaobligationernes Købere skulde ikke være Tilfældigheden underkastet: *De skulde faa Gevinster allesammen, og allesammen lige store Gevinster.* Og skøndt Laanet

altsaa ikke blev et Lotterilaan i Ordets lovmæssige Betydning, vilde Laangiverne dog føle sig som Deltagere i et Gevinstspil, hvor Tidspunktet for Gevinstens Udbetaling blev det eneste uberegnelige.

I Overensstemmelse med denne Udtalelse indrettedes Emissionen. Panamaselskabet udbød i August til Salg en halv Million Stykker Obligationer, hver Obligation lydende paa femhundrede Francs, og bærende seks pro Cent aarlig Rente. Prisen var fastsat til firehundredehalvtredsindstyve Francs. Tilbagebetalingen skal foregaa i Løbet af omtrent fyrgetyve Aar, saa at der i de første Aar indløses forholdsvis faa Obligationer, senere flere og flere, og Lodtrækning bestemmer Ordenen. Hver udtrukken Obligation udbetales med tusend Francs, *altsaa med det dobbelte af dens Paalydende* og med mere end det dobbelte af Købeprisen, og Lodtrækningerne begynder straks, saa at de heldigste faar Gevinst, inden de fuldt har betalt deres Obligationer.

Tresindstyvetusend af de udbudne Obligationer forblev uafsatte. Firehundredefyrgetyvetusend Stykker Obligationer fandt Købere.

Ingeniøren Lesseps viste sig ved denne Lejlighed som en Førsterangs Finansmand. Det var en vidunderlig rigtig Vurdering af den Afsætning, der kunde ventes, kun at udbyde en halv Million Stykker Obligationer. Havde Selskabet udbudt halvanden Million Obligationer — hvad der omtrent havde svaret til dets Pengebehov efter Lesseps' Overslag — var Salget vel næppe blevet større, end det blev, men Selskabet havde da staaet med et finansielt Nederlag. Nu derimod kunde man med nogenlunde Ret blæse Triumf i alle Aviser: Selskabet havde paa lidt nær faaet alle de Penge, det havde forlangt. Dernæst var den foretagne Omgaaen af Lotteriloven formelig genial, og Resultatet viste, i hvor høj en Grad Lesseps havde haft Ret i at lokke Smaakapitalisterne ved Gevinstløfte. Omtrent tohundredetusende af Obligationerne tegnedes nemlig af Folk, som hver for sig kun købte én Obligation, mange tegnede sig for kun to og tre Obligationer, og der findes rimeligvis uendelig faa Storkapitalister blandt Laangiverne.

Lesseps' Popularitet og hans store Løfter sammen med Haabet om Kapitalens Fordobling har forslaaet til at skaffe et Par hundrede Millioner Francs fra Smaafolks Lommer over i Panamaselskabets Kasse.

Var alle de udbudne Obligationer blevne afsatte, havde Lesseps faaet ind henimod halvandethundrede Millioner Kroner, eller omtrent Tredjedelen af det Beløb, som han i det mindste

skal bruge. Nu udgør Salgsindtægten kun en hundredetredive Millioner, og herfra gaar endda forlods Salgsprovision til adskillige Bankierhuse. Denne Provision løber sikkert op til adskillige Millioner. Franske Børsblade antager for Eksempel, at *Credit Lyonnais* for sig alene har tjænt mere end en Million Francs i Provision, og denne Bank var kun et af mange Tegningssteder.

Kanalarbejdet fortsættes, saa længe de indkomne Penge forslaar. Naar de er opbrugte, skal der paany laanes tre eller firehundred Millioner Kroner. Lesseps haaber, at senere Laaneoperationer skal blive lettere og billigere end den nærværende, og maaske har han Ret heri. Dersom Arbejdet skrider planmæssigt frem, vil Tvivlen om Gennemførelsen for Overslagssummen om et Aarstid eller to være ringere end nu, desuden vil Mængden af de anvendte Millioner og de interesseredes Tal være vokset; og dermed ogsaa Utilbøjeligheden til at lade Indsatsen i Stikken. Og maaske tager han fejl. Maaske ævner han aldrig at opdrive de manglende Hundreder af Millioner — og da har Aktionærer og Obligationsejere tabt deres Penge.

Vanskelighederne har ikke gjort Lesseps forknyt. Midt under Besværlighederne med at skaffe Penge til Panama-Kanalen og under Tvivlen om Laaneoperationernes Held havde hans Hjærne Plads for ny Projekter. Han rejste blandt andet en Tur til Tunis for paa Stedet at udarbejde Planen til de storartede artesiske Brøndboringer og Vandanlæg, som han agter at foranstalte dér, og som skal blive en sand Velgerning for Landet. Denne Syslen med en ny Kæmpeplan, denne Skaben sig ny Genvordigheder og Udsigt til ny Sejre, var for Lesseps en Udhvilen fra Striden. For almindelige Mennesker ligger denne Hvilemaade fjærn. De fleste indskrænker deres Virksomhedskreds, snarere end de udvider den, naar Hindringer taarner sig op imod dem. Men enestaaende er den Lesseps'ske Kurmetode ikke — — Københavns Børs tæller blandt sin Besætning mindst én Mand, der kunde bære sig ad paa lignende Maade.

Den Lesseps'ske og den Rothschild'ske Fremgangsmaade er, som man har set, hinandens fuldstændige Modsætninger. De besidder hver deres Fortrin og deres Mangler.

Lesseps' Mod bringer Foretagender i Gang, som mere forknytte Folk havde ladet ligge. Og naar Heldet først har godtgjort hans Ret, vil Efterkommerne med udelt Beundring se op til den Tillidsfuldhed, der trodsede Modstand og Fare, og bragte Sejeren hjem.

Men Aktionærer havde det hyggeligere, dersom hvert et Aktieforetagende byggedes op paa saadant pekuniært Grundlag, som Rothschild forlangte for Manchester-Kanalen. Var dette Selskab kommet i Stand, havde Aktionærernes Risiko indskrænket sig til den større eller mindre Fortjænestes Tilfældigheder, og saadan Risiko er nu en Gang uadskillelig fra Aktionærværdigheden; de havde derimod ikke, som de Lesseps'ske Aktionærer, været udsatte for Aktiekapitalens totale Forlis enten straks paa Grund af Pengemidlernes Utilstrækkelighed til Planens Gennemførelse eller senere ved utilfredsstillede Obligationsejeres og Prioritetshaveres Eksekution i det fuldførte Foretagende.

Pengefolks voksende Ulyst til Forretningschancer og deres stedse større Trang til garanteret Indtægt giver sig alle Vegne Udslag i faldende Aktie- og stigende Obligationskurser.

Statspapirer er mere end nogensinde Tidens ideale Pengeanlæg, for ved dem er Kapital og Rente uafhængige af Forretningslivets Omskifteligheder. De er sikre, saa længe den nuværende Samfundsorden faar Lov at bestaa, og saa længe den enkelte Stat ikke styrter sig saa dybt i Gæld, at Regeringen foretrækker at narre Obligationsejerne for deres Renter fremfor altfor blodigt at udsuge Skatteyderne.

Stater, som *helt* er gaaede fra deres Gæld, har selvfølgelig mistet deres Kredit paa Pengemarkederne, men derimod har Renteøden bragt Kapitalisterne til baade at glemme *delvis* Fragaaen af Gæld og til at se gennem Fingre med slet Finansstyrelse, der tyder paa fremtidige Vanskeligheder.

Østerrig og Italien er Eksempler paa saadanne Stater, som egenmægtigt har afkortet Obligationsejernes Tilgodehavende, og som har faaet Absolution herfor. Det er vel femten eller seksten Aar siden, da strøg Londoner Børsen af sin Kursliste østerrigske Statspapirer, og forbød al Handel deri paa *the stock-exchange.* Dette var baade en Hævn, fordi Østerrig havde paalagt en Kuponsskat paa tretten pro Cent, og et Forsøg paa at fremtvinge Ophævelse af Skatten. Østerrig hævede imidlertid aldrig denne, og dog blev østerrigske Papirer atter genoptagne paa Londoner-Børsens Kursseddel og i *the stock-exchange*'s Omsætninger, og deres Kurser er nu stegne sammen med andre Statspapirers.

Italien paalagde en Kuponsskat af tyve pro Cent, og italienske

Statspapirer stod som Følge heraf i lange Tider i lave Kurser. Mange Kapitalister holdt nemlig i forrige Tider ikke af at betro Penge til en Regering, som én Gang havde tiltvunget sig en Akkord paa firsindstyve pro Cent, og fra hvem man derfor i et hvilket som helst Øjeblik kunde vente videregaaende Afdrag. — Nu betales der pari Kurs for de italienske Obligationer, der lyder paa fem pro Cent og i Følge Reduktionen kun giver fire.

I Ungarn har man Eksempel paa en Stat, som hvert Aar forøger sit Deficit, og hvis Obligationer sælges til højere og højere Pris.

Og nu endelig Rusland. Det styres absolutistisk, saa at Statgældens Betaling eller Ikke-Betaling afhænger af Enkeltmands uberegnelige Forgodtbefindende. Det indførte i Fjor en fem pro Cent's Kuponsskat paa flere af sine Obligationer. Landets Politik er en stadig og kostbar Krigs- og Erobringspolitik. Embedsmændene stjæler efter Sigende som Ravne. Pengevæsnet er i fuldstændig Uorden, Landet synker hvert Aar i dybere Gæld, og opfylder sin Renteforpligtelse overfor Udlændinge ved ny Laan hos Udlændinge. Man kunde tro, at særligt denne sidste Omstændighed vilde forurolige Laangiverne, for Kapitalister tilstaar som Regel ingen Laan til Folk eller Institutioner, der vitterligt bruger de ny Laan til gammel Gælds Forrentning. Det laa da ogsaa her nogenlunde nær at rejse den Tvivl: om Rusland ikke ophører med Rentebetalingerne til Udlændinge, samme Dag Udlændinge standser Ruslands Kredit. Man kunde jo tænke sig, at dette vilde indtræffe under en Krig mellem Rusland og en af de vesteuropæiske Magter. Dog hverken det ene eller det andet af de nævnte Forhold skader Ruslands Kredit; Folk, som intet Aktiepapir vilde eje, køber russiske Statspapirer, og solide Sparekasser anlægger Sparernes Penge deri.

De nuværende høje Kurser paa alskens Statsobligationer hjælper maaske nogle Stater ud over deres finansielle Vanskeligheder. De aabner dem nemlig en ny Udvej til Besparelse i de Summer, de kontraktmæssigt skal udrede til Forrentningen af deres Statsgæld. Tidligere udførtes Besparelserne mest ved uhyggelige og kreditspildende Magtsprog. Nu kan de i mange Tilfælde naas ad Frivillighedens Vej, og adskillige Stats- og Kommunelaan er, som bekendt, alt blevne konverterede. Konverteringerne har imidlertid hidtil holdt sig indenfor Kredsen af de Skyldnere, der anses for solidest. Nu sysler imidlertid store Bankhuse med Konverteringen af baade den russiske og den italienske Statsgæld. Kommer

Planerne til Udførelse, bliver disse Staters Fremtidsbudgetter lettere og Forpligtelserne overkommeligere.

Planernes Realisation afhænger af den nuværende Pengerigeligheds Varighed. Holder den lave Rente sig, bliver der vel tilsidst stillet Ejerne af fem pro Cents russiske Obligationer Valg mellem Udbetaling eller lavere Forrentning. Den russiske Regering og Bankhusene vover da Operationen i den sikre Overbevisning. at Obligationsejernes Flertal tager imod et moderat Rentetab hellere end imod Kontanter, hvis gode Anbringelse kan falde vanskelig. At overlade Kreditorerne et saadant Valg er naturligvis altid et Vovestykke. For indtræffer der i Konverteringsdagene en politisk eller finansiel Begivenhed, der gør Pengemarkedet usikkert, vælger Obligationsejerne maaske anderledes end forventet, og Operationen kan da bringe Tab i Steden for Fordel. Hidtil har Modet manglet, og dette er forstaaeligt; for vel er de foregaaende Konverteringer allesammen lykkedes nominelt, og saa vidt vides var intet Bankinstitut eller stort Bankhus nødsaget til at sælge overtagne Statspapirer under Overtagelsesprisen; men det er paa den anden Side sikkert, at Salgene til de høje Kurser i mange Tilfælde er gaaet ret trevent, og at flere af de kontraherende Banker endnu ikke er bleven af med Obligationerne. Man kan se dette af Bankregnskabernes stigende Obligationsbeholdninger. Dernæst spekuleres der for Tiden i Statsobligationers Stigen omtrent saa stærkt, som der i svundne Aar spekuleredes i Aktier, og der ligger mange store Obligationsbeholdninger paa uformuende Spekulanters Hænder. Derfor er Markedet upaalideligt, og man oplever vel næppe Konverteringen af de russiske Milliardlaan, før de nyskabte lavt forrentede Obligationer har vundet bedre Indpas hos det kapitalbesiddende Publikum.

Danske Statspapirer staar for Tiden i højere Kurser, end de har gjort i de sidste tyve til tredive Aar; dog Aarsagen hertil er ikke den, at Danmark nu er en solidere Skyldner end forhen. Den danske Statskasse har i mange Aar betalt sine Renter prompt til Forfaldstid og uden Skatteafdrag, saaledes gør den endnu. Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at Sikkerheden for fremtidig Betaling kan være forandret. Man rangerer i Børslivet solvente Forretningsfolk i forskellige Klasser. I første Klasse kommer de, hvis fremtidige Betalingsævne anses for sikrest, og denne Klasse faar Penge til Laans til billigste Rente. Derefter kommer de lavere Klasser. Man kan klassificere de betalende Stater paa samme

Maade. Og gør man dette, maa man erkende, at Danmark fra en højere Klasse er i Færd med at synke ned i en lavere.

Det blev i en foregaaende Artikel her i Tidsskriftet omtalt, *at* forhen stiftede Danmark kun i Krigstilfælde eller under usædvanlige Forhold udenlandsk Gæld, *at* denne udenlandske Gæld derpaa regelmæssigt afbetaltes, saa snart Landet genvandt rolige Forhold, og *at* Danmark derimod nu regelmæssigt og stadigt forøger sin Gæld til Udlandet til Trods for den lange Fredsperiode. Danmark har i de senere Aar solgt til Udlandet Millioner af danske Stats- og Kommuneobligationer, Udlændinge er blevne Hovedaktionærer i et Par betydelige danske Aktieforetagender og store Prioritetshavere i danske Land- og Købstadsejendomme. Samtidig hermed er danske Kapitalisters Beholdninger af udenlandske Gældsforskrivninger skrumpet helt ind. Danmark er saaledes forflyttet fra de laangivende Staters Klasse til de laantagendes. Dette betyder aftagende Velhavenhed heri Landet og dermed forringet Sikkerhedsgrad for Obligationsejerne.

Landet besidder endnu en velfyldt Statskasse — dog den nuværende Regerings Befæstningsarbejder vil besørge den tømt. Og dersom danske Landboforhold, dansk Handel, Industri og Skibsfart og dansk Politik udvikler sig i de kommende Aar som i de foregaaende, kan Tilstanden blive denne: en halvt forarmet Befolkning, en tom Statskasse, en betydelig Gæld til Udlandet og en Nødvendighed for ny Skattepaalæg til Dækning af Statskassens voksende Krav. Hertil mellem Regering og Befolkning en Strid, der giver sig Udslag i Skattenægtelser og Skatteudpantninger hos hele den store Del af Befolkningen, der betragter Skatteopkrævningen som ulovlig og det nuværende Regimente som ulykkebringende.

Danmarks Statspapirer var for ti Aar siden sikrere end nu.

Det forholder sig med danske Kreditforenings Obligationer som med danske Statspapirer: deres Kurs er stegen, deres Sikkerhed aftagen.

Et solidarisk Ansvar forbinder Kreditforeningernes Laantagere lige overfor Laangiverne og gør et Tab paa Kreditforenings Obligationer højst usandsynligt. Det kan kun intræde under helt usædvanlige Tilstande. Men næppe nogensinde har Kreditforeningerne arbejdet under vanskeligere Forhold end nu. Tvangsauktioner grasserer Landet over, sjældent eller aldrig kommer Købesummerne op til Vurderingerne, og der gives talrige Eksempler paa Salg til halv Vurderingssum. Ejendommene overtages mest af

udækkede Prioritetshavere. Der er to Aarsager til alt dette. Den ene: nedadgaaende Konjunkturer. Den anden: opskruede og mest vitterligt falske Taksationsforretninger. Som Toldsvig og Smugleri betragtedes ved Aarhundredets Begyndelse, saaledes betragtes falsk Vurdering nu til Dags. Det er en Fiffighed, hvormed man hjælper en Kammerat ud over en Forlegenhed, og en Villighed, som en godmodig Mand ikke gærne nægter sin Nabo. Naboen gør ved Lejlighed Gengæld. Og rundt omkring i Landet takseres Ejendomme daglig til Priser, om hvilke enhver véd, at de under nuværende Forhold umuligt kan indkomme ved Ejendommenes Salg. Der var da nu mere end nogensinde Anledning til at kritisere Kreditforeningernes Obligationer, til at klassificere dem efter de forskellige Bestyrelsers Forsigtighed og Forretningsprinciper, efter Afdragenes og Reservefondenes Størrelse og efter Seriernes Alder. Men al virksom Kritik — den, der finder sit Udtryk i Kursforskel — er i Aftagende. Sammen med Prisstigningen gaar en Udligning af Kursforskellem mellem de forskellige Kreditforeningsobligationer og mellem de ældre Serier og de nyere.

Det danske Obligationsmarked beherskes for Tiden af Udlandet. Udlændinges Trang til rentebærende Pengeanlæg og deres Tillid til danske Papirer har drevet Kurserne højt i Vejret, og danske Kapitalister slaar nødtvungent Følge. Vender Stemningen om paa Verdensbørserne, eller indtræffer der her hjemme Begivenheder, som rokker Udlændinges Tillid til de danske økonomiske Tilstande, vil vi opleve et brat Fald.

Aktiekursernes Nedgang er det videre Udslag af den Stemning, der driver Obligationskurserne i Vejret.

Aktier er i den allergrundigste Miskredit. End ikke Aktier, der stadig har betalt godt Udbytte, er sikrede mod stærke Kursfald. Et usandt Rygte om et Tab eller om en ny opdukkende Konkurrent eller endnu mere et virkeligt Tab eller en virkelig Konkurrent gør straks Aktionærer mistænksomme og bringer Aktier i Markeder, hvor Køberne er faa og tilbageholdne. Saa synker Kurserne. Og helt ustandselig bliver Nedgangen for de Aktier, der i de sidste Par Aar intet Udbytte betalte. Det er, som havde alle glemt baade tidligere gode Aar og Erfaringerne om Konjunkturernes Foranderlighed. Efter Kurserne at dømme skulde man tro det sikkert, at disse Selskaber maatte faa stadig Modgang, fordi de havde Modgang i disse sidste Aar.

Et særligt Moment maa imidlertid tages med i Betragtning, naar man vil forstaa Forholdene paa det københavnske Aktiemarked.

En enkelt Mand er Lederen af et overvejende Antal københavnske Aktieselskaber. Hans Aand blæste Liv i dem, og hans Popularitet skaffede dem Aktiekapital. Københavnerne anbragte i tidligere Aar Penge i dette eller hint Foretagende, ikke fordi de kendte dets Status eller Driftsregnskaber eller bekymrede sig om dets Virksomhed, men alene fordi Etatsraad Tietgen var dets Leder, og fordi hans Ledelse indgød Haab om stort Udbytte.

Tietgen var og er den eneste danske Mand, der under sig har samlet et helt Kompleks af Selskaber. Naar der i svundne Tider taltes om københavnske Aktieselskabers Fremgang og om Aktionærernes og om Aktiespekulanternes store Indtægter, tænktes der snarest paa hans Selskaber, ligesom der tænkes fortrinsvis paa dem, naar der for Tiden tales om Aktieselskabernes Tilbagegang og Aktionærernes Ruin. Vekselerere og Mæglere skylder ham adskilligt af de gode Aars Profit, og de oplever magre Aar, til Dels fordi Forretningerne i hans Papirer er gaaede i Staa.

Hermed en Liste over Aktieselskaber, hvortil hans Navn er knyttet, og en Opgørelse af deres Kapital og Obligationsgæld:

Navn.	Aktiekapital.	Laan.
Privatbanken	Kr. 12,000,000.	
Det store nordiske Telegrafselskab	- 27,000,000.	Kr. 6,400,000.
Det forenede Dampskibsselskab	- 8,000,000.	- 7,000,000.
De danske Sukkerfabriker	- 8,300,000.	- 8,100,000.
Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri	- 5,000,000.	- 1,500,000.
Dampskibsselskabet »Thingvalla«	- 2,500,000.	- 1,400,000.
Det københavnske Byggeselskab	- 2,000,000.	- 4,200,000.
De danske Spritfabriker	- 3,000,000.	- 400,000.
Københavns Sporvej	- 1,200,000.	
Strandvejens Dampsporvej	- 1,000,000.	
Faxe Kalkbrud	- 2,000,000.	- 3,500,000.
Den Østsjællandske Jærnbane	- 1,000,000.	- 2,100,000.
Den Lolland-Falsterske Jærnbane	- 5,500.000.	
	Kr. 78,500.000.	Kr. 34,600,000.

tilsammen lig
113,100,000 Kroner.

Listen er imidlertid ufuldstændig. Flere Selskaber er ikke medtagne, for Eksempel: *St. Croix Fællessukkerkogeri* og *det siberiske Handelsselskab*. De offenliggør, saavidt vides, ikke deres Regnskaber. Desuden findes ved ovennævnte Selskaber kun anført Aktiekapital og Obligationsgæld, derimod ikke de betydelige Summer, som flere af Selskaberne under andre Gældsformer har draget til sig. Totalsummen kom vel rigelig op til et Par hundrede Millioner Kroner, dersom alle Selskaberne kunde medregnes, og alle Beløbene sammentælles.

I alle Selskaberne bærer Etatsraad Tietgen utvivlsomt en Broderpart af Styrelsens Vanskeligheder. Han beklæder i Privatbanken Posten som første Direktør, i de øvrige Selskaber er han Bestyrelsernes Formand.

Det er klart, at han maa besidde en betydelig Aandsoverlegenhed over Standsfæller, for saaledes overalt at komme i Spidsen. Hans Overlegenhed er da ogsaa ubestridt, og hidtil bøjede sig under ham enhver Administration, hvori han tog Sæde. Det er ikke blot i de nævnte Selskaber, at han indtager den ledende Plads, men han blev for Eksempel Formand i Grosserer-Societetets Komité, samtidig med at han blev Medlem deraf, han var det sidste Handelsmødes utrættelige Leder, og i en forskellig Sfære, i en selskabelig Klub som *Handels- og Kontoristforeningen,* tog han Styret, da han gik ind, og omdannede her en ligegyldig Klub af L'hombre-spillende Mandfolk til en livligt diskuterende og agerende Forsamling, og bragte Medlemstallet fra nogle faa Hundreder op til mere end Tusend.

Det er fremdeles klart, at han umuligt kunde varetage alle disse Hverv, dersom han ikke besad en fremragende Forretningsdygtighed. Ogsaa dette er ubestridt. Adskillige af hans Bestillinger vilde helt udfylde en mindre virksom Mands Tid og Tanke, men saa vidunderlig er hans Begavelse, at — hvad der end ellers siges imod ham — aldrig hører man dog Tale om Forsømmelse begrundet paa Overlæsselse med Arbejde. Han passer alt, har aldrig travlt, og er altid rede til Forhandling endog om Sager, der for ham kun kan besidde forsvindende Interesse. Ejede det danske Sprog et Ord til Betegnelse af *Stundesløshedens* Modsætning, kunde Ordet anvendes paa ham. Og man maa erindre: hans offentlige Virksomheder er kun en Brøkdel af hans Forretningsvirksomhed. Han bygger Marmorkirke i København, driver Landbrug ved Frederiksborg, og har vel mange andre Forretninger, som Al-

nenheden slet ikke kender. I den allerseneste Tid, hvor hans Bestillinger sandelig ikke har været Sinecureposter, har han taget Koncession paa Ribe—Bramminge Jærnbanen og været med ved Anlægget af Gjedser-Linjen.

Tietgen og Lesseps ere beslægtede Naturer. De har tilfælles: Tilliden til egne Ideer, Modet overfor Vanskeligheder, Utrætteligheden, og Ævnen til at vinde troende Tilhængere og til samtidigt at tumle med forskellige Opgaver. Den franske Ingeniør regner med langt større Tal end den danske Bankdirektør, dog denne Forskel er vel snarest begrundet i Danmarks relative Lidenhed og Fattigdom.

Det var Suez-Kanalens glimrende Indtægter, der gav Franskmænd Mod til at betro Lesseps omtrent en halv Milliard Francs til Panama-Kanalen, og det var de forskellige Tietgen'ske Selskabers gode Udbytte, der i forrige Tider stadig skaffede ny Millioner frem.

Han arbejdede i mange Aar for jævn Medbør. Der var ganske vist ogsaa den Gang et Par af hans mindre Foretagender, der gjorde meget slette Forretninger, men disse Foretagender var mest paabegyndt af patriotiske Hensyn. De skulde enten forsøgsvis aabne Landet nye Erhvervskilder, eller ophjælpe en hensygnende Industri, eller opretholde dansk Skibsfart i Farvande, hvor det danske Flag tidligere havde været højt anset, og hvorfra det var i Færd med at forsvinde. Deltagerne i disse Foretagender kendte paa Forhaand deres Risiko; og om de end tabte Penge, formindskede dette dog ikke den almindelige Tillid, da de store Foretagender med de mange smaa Aktionærer gik deres vante Gang, og gav regelmæssige og gode Udbytter.

Den første alvorlige Modgang indtraf ved Aaret 1870.

Privatbanken var den Gang kommen i Besiddelse af et stort Parti Telegrafaktier, og solgte dette med et Tab, der slugte omtrent hele Bankens Reservefond. Dette Tab rokkede en Tid lang stærkt ved Troen paa Tietgen's Held.

Det viste sig imidlertid i Aarenes Løb at Tabet havde kunnet undgaas. Kort efter at Privatbanken havde solgt Aktierne, optraadte der nemlig Udlændinge som ivrige Købere af disse Papirer, og de betalte dem med indtil det dobbelte af den Pris, Privatbanken havde erholdt.

De fleste sagkyndige vil nemt enes om, at Privatbanken havde handlet uforsvarligt, om den længer end absolut nødvendigt havde spekuleret med Telegrafaktierne, og at de Bankbestyrelses-

medlemmer handlede korrekt, som fremtvang Salget; men dette hindrer ikke, at Folk senere hyppigt mindedes, hvorledes hin Katastrofe var undgaaet ved større Taalmod og Tillid. Og under flere efterfølgende slette Forretningsperioder holdt Kurserne paa T's Aktier sig bedre end Kurserne paa andre Aktier.

Lige indtil den allerseneste Tid herskede der blandt Etatsraad Tietgen's Aktionærer en stærk Tro paa hans Ævne til at bringe alt paa Fode, saa snart der blot levnedes ham tilbørlig Tid dertil, og mange ansaa det for dumt, at sælge hans Aktier billigt for øjeblikkelige slette Udsigters Skyld.

Troen blev først vaklende, da de Folk, der staar hans Forretningsvirksomhed nærmest, og besidder fortrinlig Adgang til dennes rigtige Bedømmelse, dokumenterede udpræget Mistillid til et af hans største Foretagender.

Dette skete i Juni Maaned, da Privatbanken tog Pant for sit Tilgodehavende hos de danske Sukkerfabriker.

Privatbanken havde oprindelig indrømmet Fabrikerne en løs Kredit, ɔ: Pengene var givne uden Sikkerhedsstillelse og kunde forlanges tilbage med Dagsvarsel. Man kan af de offentliggjorde Regnskaber ikke se Gældens nøjagtige Størelse — den er naturligvis ogsaa gaaet op og ned med de vekslende Aarstider og Vare-beholdninger — men i de senere Aar har den vistnok selv paa Lavpunktet omfattet adskillige Millioner Kroner.

Hvorfor behøvede og behøver Sukkerfabrikerne regelmæssigt saa stor en løs Kredit?

Sagen turde vel være den, at Etatsraad Tietgen ved sine Foretagenders Grundlæggelse og Udvidelse snarere gaar frem efter Lesseps'ske Principer end efter Rothschild'ske. Nærer han Tillid til en Plan, og antager han, at kunne skaffe Kapital dertil, begynder han, inden Pengene er i Kassen, ligesom Lesseps gjorde med Panama-Kanalen. Forbindelsen med Privatbanken har lettet ham denne Forretningsgang. Privatbanken har i mangfoldige Tilfælde gjort foreløbige Udlæg, og faaet dem tilbagebetalte, saa snart Øjeblikket blev gunstigt til Salg af Obligationer eller Aktier.

For et Par Aar siden skulde Sukkerfabrikerne udvides. Bestyrelsen havde foreslaaet det, Generalforsamlingn samtykket, og Nybygningerne paabegyndtes rimeligvis, inden der var indkommet en Øre dertil i Kassen. Bagefter udbød man de ny Aktier. Publikum tog en Del men ikke tilstrækkeligt, og Resten solgtes til en Forening af Vekselerere, Mæglere og Spekulanter, der fik

Aktierne en Smule billigere, end Privatfolk havde faaet deres, og Pengene skulde indbetales i Privatbanken, efterhaanden som Aktierne blev solgt til virkelige Kapitalister. Men de blev aldrig solgte. Sukkerkrisen med de stærkt faldende Sukkerpriser kom paa tværs, og gjorde Kapitalisterne tilbageholdne. Foreningen havde den Forpligtelse, at modtage Aktierne til en bestemt Tid, enten Salget var lykkedes eller ej, dog da Forfaldstiden kom, blev Forpligtelsen kun delvis opfyldt. Og Tiderne var da blevne saa slette, at der ikke kunde være fjærneste Tale om at finde andre Købere, som vilde betale enten Sukkeraktier eller Sukkerobligationer med Priser, hvortil Fabrikerne kunde være bekendt at sælge.

Saaledes kom Sukkerfabrikerne til kort med Driftskapital, og Privatbanken fik Tilbagebetalingen af sit Forskud udskudt i en uvis Fremtid.

Under denne Situation var det, at Privatbanken lod tinglæse et Skadesløsbrev paa alle Sukkerfabrikernes faste Ejendele, og den sikrede sig herved i Tilfælde af Ejendommenes Realisation Ret til Dækning af sit Tilgodehavende indtil et Beløb af fire Millioner Kroner forud for Obligationsejere og andre Fordringshavere.

Selv om det havde været en for Sukkerfabrikerne fremmed Fordringshaver, der havde taget saadan Sikkerhed, Sagen havde alligevel haft en betænkelig Side; men Sagen blev syvdobbelt slem, fordi det var Privatbanken, der viste sig mistænksom. Det tyder altid paa aftagende Tillid, naar der maa gives Sikkerhed for en Kredit, der forhen nødes uden Sikkerhed, og den, der fordrer Sikkerheden, véd, at han skader Skyldneren. En fremmed Kreditor havde maaske ikke behøvet at tage noget som helst Hensyn. Hvorfor skulde han egentlig have plaget sig med vanskelige Beregninger over Selskabets Betalingsævne overfor alle dets Kreditorer? Hvorfor skulde han ikke tage enhver opnaaelig Sikkerhed den Dag, da Fabrikerne lod Forlangendet om øjeblikkelig Tilbagebetaling af hans Tilgodehavende uopfyldt? Hvad kom det ham ved, om hans fortrinsvise Sikkerhed blev til Skade for alle de andre, der havde vist Selskabet Tillid, og hvis Fordringer hidtil stode sideordnede med hans?

Privatbanken maatte tage Hensyn. Den er knyttet til Sukkerfabrikerne med alle de Baand, der knytter Forretningsforbindelser stærkest til hinanden.

Først ved Fællesskabet i Bestyrelsernes Personer: Etatsraad Holmblad har som Etatsraad Tietgen Sæde i begge Instituter.

Dernæst ved Privatbankens Fortid og ved Karakteren af dens Forretning: fra Privatbankens Kontorer er udgaaet hele det Kompleks af Foretagender, hvortil Sukkerfabrikerne hører, Aktie- og Obligationsemissionerne er derfra bragt ud i Publikum, og gennem Privatbanken ordnes endnu bestandig alle finansielle Operationer. Banken skylder en væsentlig Del af sin regelmæssige Aarsfortjæneste til denne Virksomhed. — Og man bidrager nødigt til sine bedste Kunders Ruin.

Og endelig. Salget af de Sukkerobligationer, hvis Ret rykkede tilbage for Privatbankens, havde Privatbanken selv besørget, ja, den havde endda kort forinden Sukkerfabrikernes sidste Generalforsamlig gjort et forgæves Forsøg paa at sælge for endnu et Par Millioner deraf. — Og et stort Emissionshus vedgaar nødigt, at have solgt og forsøgt at sælge Obligationer, hvis Sikkerhed det betvivler og oven i Købet forringer for sin egen Fordels Skyld.

Naar Privatbanken, til Trods for alt dette, tog Sikkerhed hos Sukkerfabrikerne, blev der da derved tydeligt og utvivlsomt tilkendegivet Publikum: Majoriteten indenfor Bankens Bestyrelse stoler ikke paa Sukkerfabrikernes Ævne til under alle Omstændigheder at kunne fyldestgøre deres Kreditorer. Den anser det tvært imod for muligt, at ikke alene hele Aktiekapitalen paa over otte Millioner vil gaa tabt men at der desforuden opstaar større eller mindre Tab for Fordringshaverne, og den tager Sikkerheden for ikke at blive blandt de tabende.

At en saadan Tilkendegivelse fra Tietgen's Kolleger og Overordnede maatte virke yderst uhyggelig er tydeligt nok.

Dertil kom end videre den nuværende Indenrigsministers, Hr. H. P. Ingerslev's, lydløse Forsvinden fra Selskabets Bestyrelse. Den Tid, for hvilken Hr. I. havde modtaget Bestyrelsesvalg, var ikke udløben, da sidste Generalforsamling blev holdt. Han havde været med, da de Beslutninger blev fattede, som har gjort Selskabets Stilling til det den er, og selv om han fandt sin ny Værdighed uforenelig med sin forrige Sysselsættelse, havde det dog næppe været urimeligt, om han var kommen tilstede paa Generalforsamlingen, havde takket Aktionærerne for den Tillid de havde vist ham ved lige fra Selskabets Stiftelse at betro ham en ret indbringende Bestyrerpost, og havde forklaret sin Fratrædelsesgrund. Hr. Ingerslev holdt ingen saadan Tale. Han blev helt borte fra Forsamlingen, og Selskabets Formand anmodede med et Par Ord Aktionærerne om at vælge et Bestyrelsesmedlem i Steden

for Hr. I., der var udtraadt som Følge af sin Udnævnelse til Minister. — — Da det nu er vitterligt, at flere af Hr. Ingerslev's ny Kolleger er forblevne i Handelsbankens Bestyrelse til Trods for deres Ministerværdigheder, kom den anførte Fratrædelsesgrund meget til at ligne et Paaskud, og den formløse Bortebliven fra Forsamlingen udlagdes af mange som et Forsøg paa hurtigst muligt at bringe i Forglemmelse den nuværende Ministers Deltagelse i Sukkerfabrikernes Styrelse.

Kurserne paa de Tietgen'ske Aktier var allerede lave inden Sukkergeneralforsamlingen, efter denne er de fleste af dem sunkne yderligere, og mest Aktierne i de Foretagender, hvis Pengeforhold ikke er konsoliderede, f. Eks. »Thingvalla«, »Sukkerfabrikerne« og »Faxe Kalkbrud«.

Telegrafselskabets- og Københavns Sporvogns-Aktier betales for Tiden over pari, ligesaa Aktierne i det af Regeringen rentegaranterede Lollands-Falsterske Jærnbane-Selskab, alle de andre Tietgen'ske Aktier er under pari. Nogle af dem har tilvejebragt mere end Halvvejen mellem pari og Nulpunktet, og enkelte er uhyggeligt nær ved Nul.

Skulde Sukkerpriserne tilfældigvis stige i de næste Par Aar, saaledes som de faldt i de foregaaende, genvinder Etatsraad Tietgen let og hurtigt sin Popularitet, kommer der ingen Stigning, bliver dette vanskeligere.

I den sidste Uge af August og medens disse Sider blev nedskrevne, er der indtraadt to Begivenheder af Vigtighed for Forretningsverdenen.

Der har vist sig Pengemangel i Amerika, og efter at Renten derovre var stegen, steg den ogsaa i England og til Dels i Tyskland. Omtrent samtidig hermed eller i alt Fald kun faa Dage derefter kom de bulgariske Uroligheder.

Begge Dele i Forening har overalt trykket de høje Obligationskurser lidt ned. Dog endnu formaar næppe noget Menneske at bedømme, om denne Nedgang bliver kortvarig eller om den danner Begyndelsen til forandrede Børsforhold.

Den 31 August 1886.

Ernst Brandes.

København som aaben By.

Et Par Ord i Anledning af Søren Kjetterups Artikler [1]).

Efter at Mgbl. i en længere Række Artikler havde gjort sit for at svække Tilliden til de af Regeringen paabegyndte Forsvarsforanstaltninger paa Nordfronten, fremkom der i samme Blad ikke mindre end 5 Artikler med ovenstaaende Overskrift og undertegnede med Pseudonymet Søren Kjetterup. Forf.s Navn vil allerede være »Tilskuerens« Læsere bekendt fra en Afhandling af ham »Vort Værn« i Juni-Juli Hæftet f. A.; i øvrigt vides det baade af Avisartikler og Pjecer fra hans Haand, at han dels er en bestemt Modstander af Københavns Befæstning, dels vil dække København ved et Forsvar af det n. o. Sjælland. Hans Anskuelser i saa Henseende, som vi nu et Par Aar igennem jævnlig har set dukke op, ere saa ofte blevne imødegaaede af forskellige, at det kunde synes unyttigt at imødegaa dem paany; men naar efter Mgbl.s talrige Artikler, der kun have indeholdt Kritik, til Slutning dog antydes en bestemt Vej at indslaa, faar man let det Indtryk, at der her er dannet et Program, som Venstrepartiet opfordres til at slutte sig om. Af den Grund turde det ikke være uden Betydning at knytte et Par Bemærkninger til dem.

Medens Forf.s Standpunkt som Modstander af Københavns Befæstning besidder al ønskelig Klarhed, maa vi beklage ikke at kunne sige det samme om hans øvrige Udviklinger. Det er tvært imod, hvad det følgende skal vise, ikke saa lidt vanskeligt at komme paa det rene med, hvad han egentlig vil.

Hans Forsvarsplan rummer en Uklarhed i det allervigtigste Spørgsmaal, idet man ikke kan se, hvad han vil lægge Hoved-

[1]) Se Morgenbladet Juli d. A.

vægten paa at forsvare. Skal Forsvaret spredes til de forskellige Landsdele eller skal det koncentreres til en enkelt af disse, og da til hvilken? Af Artikel II faar man det Indtryk, at han vil have Stridskræfterne spredt til Forsvar baade af Sjælland og Jylland, ikke saa meget fordi han vil have Troppestyrken i Jylland udrustet til at føre en selvstændig, udholdende Kamp, men fordi han udtaler, at København ikke længer kan være Centrum for vort Forsvar; »snarere behøves der to Centra«.

Denne Tanke rives man dog helt ud af ved at læse Artikel III, hvor Forf. nærmere undersøger, hvorledes vort Forsvar bør ordnes efter den i vor Tid skete Magtforrykkelse i Europa, og som derfor maa antages at give Forf.s Grundsyn paa Sagen. Forf. antager, at et Brud med Tyskland vil have til sandsynlig Følge, at Tyskland bemægtiger sig Jylland og Fyn, hvorimod der for et Foretagende mod Sjælland ikke synes at være nogen Fare. Han mener, at ligesom tidligere vil et Angreb syd fra sandsynligvis kun blive rettet mod vor vestlige Skueplads; Sikringen af Sjælland staar derfor for ham i anden Linje, hvorimod den allervigtigste Foranstaltning forekommer ham at være den, at sikre den jyskfynske Styrke mod den Skæbne, som kan ramme den, naar Krigen pludselig skulde blusse op igen paa vor tusendaarige Valplads. Han mener, at hvad der har været offentlig fremsat om en formentlig Umulighed af at forsvare Jylland, ikke bør skænkes Tiltro og vil, at vi skulle svare paa Angrebet ind i Jylland med at genoptage vore slesviske Krige paa de gamle Valpladse. Han siger videre: »Opgive vi ikke os selv, sørge vi derfor først og fremmest for vor vestlige Krigsskueplads og forsyne den med den Vaabenplads i det nordlige Jylland, som den ikke bør savne.« Vel vil han ogsaa have Sjælland forsynet med de Støttepunkter og den Vaabenplads, som er ønskelig, men man kan dog efter de oven angivne Udtalelser ikke godt forstaa ham anderledes end, at han vil have Hovedforsvaret ført i Jylland. Da han fremdeles siger om Preussen, at der er ingen af Preussens Nabostater, som ikke er paa det rene med, at de i Enekamp med Preussen ville kunne overvældes af denne Magt, og at der hører altfor stor Naivitet til at tro, at vi, den mindste af dem alle, skulde kunne opstille nogen Modstand af Betydning, saa vilde det være formasteligt om ham at antage, at han ikke vilde møde paa de slesvigske Valpladse med alt, hvad der kan faas samlet. Han koncentrerer altsaa til Jylland.

Men i Artikel IV, hvor Forf., foreløbig dog kun som Tankeeksperiment, betragter en Fremrykning i Vintermaanederne af Preussen over Lolland og Falster til Sjælland, der glemmer han efterhaanden alt, hvad han har sagt om Jyllands-Forsvaret og kommer nu ind paa sin Yndlingstanke, Forsvaret af det nordsjællandske Terrænafsnit og behandler denne Tanke med saa megen Varme og saa megen Alvor, at man skulde tro, at Forf. aldrig har haft anden Tanke end Koncentrationen til Sjælland af samtlige Stridskræfter. Forf. gaar da ogsaa ligefrem ud fra den Forudsætning, »hvis det lykkes at faa Hæren nogenlunde samlet«. Han koncentrerer altsaa til Sjælland, og dette sidste Standpunkt fastholdes i Art. V, hvor Forf., idet han tager Ordet for København som aaben By, mener, at den da vilde blive forsvaret langt bedre, end naar den skulde være Genstand for et direkte Fæstningsforsvar. Han siger: »Hæren vilde kunne optræde samlet og under gode Vilkaar.«

Ulykken hos Forf. er, at medens han ikke tør lade Sjælland ligge og, følgende sin Yndlingstanke, endog vil have et alvorligt Forsvar af det nordsjællandske Terrænafsnit, og medens han, som det følgende skal vise, fordrer omfattende og kostbare Forsvarsforanstaltninger udførte paa denne Ø, fører hans Sympatier ham til et Forsvar af Jylland og til en Kamp paa de slesvigske Valpladse.

Derfra stammer Halvheden i hans Forsvarsforanstaltninger og Uklarheden i hans Udvikling. Men en Forsvarsplan trænger først og fremmest til Klarhed. Den kræver, at man tager sit Parti og resolut opgiver visse Dele af Landet for at sætte saa meget større Kraft paa Resten.

Og Uklarheden stiger, naar vi forelægger ham det bestemte Spørgsmaal, hvad han vil gøre i det for os farligste Tilfælde, at vi angribes af en Magt, der er os overlegen baade til Lands og til Vands, og vi staa ene i denne Kamp, altsaa f. Eks. i det Tilfælde, han nævner, at Preussen i Vintermaanederne gaar over Lolland og Falster, og København efter hans Forlangende er ubefæstet. Han vil da svare: Et saadant Angreb tager jeg aldeles ikke imod! Han siger: »Bedre var det at undvige et saadant Anfald! Ja selv om vor Hær, naar galt skulde være, traadte over paa svensk Grund, og Regeringen drog ind i Nabolandet, vilde Nytten være større, ti Fjenden vilde jo ikke naa sin Hensigt.« Da vi læste dette, mente vi, at Forf. havde ladet sig rive med af

en vis Frygt, og at man ikke burde gaa for stærkt i Rette med en Forf., naar han i saa Fald kommer til at sige Ting, han næppe vil staa ved. Men da vi opsøgte S. Kj.s Pjece »om vort Forsvar« udgivet i 1884, viste det sig, at Tanken er alvorlig ment. Han vil intet vide af en Enekamp med Tyskland; han vil, at vi maa opgive Troen paa at kunne føre en Enekrig med Tyskland, og det selvfølgelig: »Det er ikke nogen Ydmygelse for os at maatte indrømme, at vi ikke ere i Stand til at føre nogen Enekrig med Preussen.« Kj. tror, at vi ere komne til Koalitionernes Tid, og at der næppe er Fare for, at vi blive inddragne i Krig uden som Følge af almindelige europæiske Forviklinger. Det er altsaa en hos S. Kj. gennem 3 Aars Gransken modnet Tanke, at en Enekamp med en større Magt (han nævner specielt Preussen) kunne og bør vi ikke tage imod.

Vi maa da først gøre S. Kj. opmærksom paa, at han ved med et Pennestrøg at udslette den for os farligste Situation paa en ret nem Maade kommer ud over det Tilfælde, der forvolder os andre dødelige den største Betænkelighed. Kunde Regeringen se bort fra dette Tilfælde, stod den selvfølgelig uendelig lettere. Det maa nemlig vides, at man ikke kan lave et Forsvar, der passer for alle Tilfælde, og at man derfor, naar Talen er om en Forsvarsplan, maa gaa ud fra en bestemt Forudsætning. Regeringen er i sin Forsvarsplan gaaet ud fra det for os farligste Tilfælde, at vi angribes af en Magt, der er os overlegen baade til Lands og til Vands, og at Landet staar ene i denne Kamp. Kun under denne Forudsætning er der talt om Stridskræfternes Koncentration til Sjælland osv. Ere vi derimod f. Eks. allierede med en Sømagt, saa at vi i Forening med den ere Herrer paa Havet, og er i saa Fald Tyskland vor Modstander, ja, da kan man vel nok begynde paa den kendte Valplads ved Fredericia.

Men Kj.s Tanke forbavser os, og vil ikke tiltale Venstre. En Hovedanke, der er rettet mod Tilhængerne af det befæstede København, har altid været den, at de vil lukke sig inde i København og dér vente paa et Omslag i den politiske Situation. Venstre har talt haanlig om den Strategi, der gaar ud paa bag en Fæstnings Volde at vente paa Alliancer. Men for en lille Stat turde dette i hvert Fald tage sig bedre ud end at rende af Landet.

En anden Uklarhed, ligeledes i et Hovedpunkt, spores hos Forf. angaaende den Betydning, der bør tillægges henholdsvis

Besiddelsen af København og Helsingør. Af de tidligere citerede Udtalelser i Art. III, hvorefter Sjælland ingen Betydning har for Modstanderen, maa det jo allerede være klart, at København og Helsingør heller ingen have. For Københavns Vedkommende hævder Forf. da ogsaa denne Anskuelse i Begyndelsen af Art. IV. Det udtales her, at naar Hærens Central-Etablissementer ere fjærnede fra København, kan Fjenden intet vinde ved en Besættelse af den aabne Hovedstad. Vor Hær vilde, siger han, sætte sig fast i det nordlige Sjælland i en befæstet Lejr, knyttet til Kronborg Landfort; den bevarer der sin Frihed til at optræde aktivt i Begivenhedernes Medfør. Det ses heraf saa tydeligt som muligt, at Forf. ikke tillægger Besiddelsen af det aabne København nogen Betydning for Fjenden; Operationerne maa altsaa kunne ledes uden Hensyn til denne By udelukkende af taktiske Hensyn, (som Forf. siger: Hæren staar frit), og Forsvaret maa kunne fortsættes med Energi ogsaa efter at Hovedstaden er i Fjendens Besiddelse. Men da Forf. derpaa nærmere forklarer, hvorledes han vil have Forsvaret ført og siger, at man skal forstaa ham rigtigt, saa viser det sig, at han tillægger Besiddelsen af København en overmaade stor Betydning, og man ser til sin Forbavselse, at det København, ved hvis Besiddelse Fjenden, efter hvad S. Kj. mener, intet kan vinde, skal forsvares ved en Kamp endog paa Liv og Død. »Det er ikke Meningen,« siger han, »at Hæren skal overlade København til Fjenden, før den har forsvaret det alvorligt og dens Midler ere udtømte. København vil blot blive forsvaret paa anden Maade ved et indirekte feltmæssigt Forsvar . . . Men dette Forsvar kan føres meget alvorligt.«

Og om Helsingør høre vi, at det er et vigtigt, ja endog et afgørende strategisk Punkt, ɔ: et Punkt af saadan Betydning, at dets Erobring af Fjendehaand er ensbetydende med Krigens Tilendebringelse; men naar det er det, hvorledes kan man da sige, at Sjælland ingen Betydning har for Modstanderen og tale om at møde ham paa de slesvigske Valpladse, og hvor tør man lade Hæren udtømme sine Kræfter, inden den naar dette Punkt?

Ligesom vi alt have anført, at Venstre næppe vil slutte sig til S. Kj.'s Tanke om, at vi forud bør give tabt i Enekamp med en større Stat (han nævner Preussen), saaledes staar ogsaa Venstre langt klarere i Koncentrations-Spørgsmaalet. Ti dette Parti har altid været paa det rene med, at der bør koncentreres til Sjælland,

ligesom det har betragtet Sjælland som Danmarks naturlige Fæstning. Heller ikke tro vi, at Venstre vil tillægge Helsingør Betydning som et afgørende Punkt, ti Venstre har altid anerkendt Københavns Betydning for Forsvaret, om det end ikke vil have København befæstet, men Byen forsvaret gennem et Forsvar af Sjælland.

Efter saa forskellige Uoverensstemmelser med Venstre i Hovedpunkterne paa Landforsvarets Omraade, forstaa vi ikke Forf.s Udtalelser om at Venstre altid har udmærket sig ved et sundt og klart Blik paa denne Sag. Mulig tænker Forf., at Venstre vil følge ham i hans Forslag til de Forsvarsforanstaltninger, der i Fredstid skulle træffes. Vi tro imidlertid, at Venstre meget vil betakke sig for at gaa til saa omfattende Foranstaltninger. Forf. forlanger i Artikel III:

en Vaabenplads i det nordlige Jylland;
Kronborg Slot med Volde skal blive et fremskudt Fort;
et Fort nord for paa Lappegrunden;
en Fæstning vest for Helsingør;
Kastellet i København nedlægges og genrejses vest for Helsingør i en maaske noget forstørret Form;
Arsenalet i København flyttes;
Befæstningsanlæg i Egnen om Valensbæk Mose eller sydligere og ved Kysterne paa passende Steder;

og fremdeles i Artikel IV til det nordsjællandske Forsvar:

»tilsvarende Foranstaltninger« med Hensyn til vort Søværn;
Befæstning ved Saltholm
samt i Grundene ud for København;
et fra København løsrevet, selvstændig befæstet Marinearsenal enten mellem Grundene ud for København eller paa Amagers Kyst.

Blot et Blik herpaa vil vise, at Søren Kjetterups Forsvarsforanstaltninger ville kræve enorme Beløb. En Vaabenplads i det nordlige Jylland ved Limfjorden vil andrage c. 14 Millioner (man erindre at Befæstningen af et saa uanseligt Punkt som Helgenæs er anslaaet til 7 Millioner); et Fort paa Lappegrunden koster vel det samme som et Fort paa Middelgrunden, altsaa ogsaa c. 14 Millioner; en Fæstning vest for Helsingør skal vel sikre Byen mod Bombardement og kræver derfor kostbare Fæstningsværker som en moderne Vaabenplads; Central-Etablissementernes Flytning fra

København vil maaske alene andrage 20—30 Millioner, og yderligere kræves Befæstningsanlæg rundt omkring, hvoraf Anlæggene »i Grundene ud for København« sandelig ikke ere Bagateller. Og endda er ikke nævnt det nordsjællandske Terrænafsnits Omdannelse til en befæstet Plads. Mindes vi ret, har Forf. tidligere behandlet dette Æmne og stillet store Fordringer, som han dog her lader uomtalte. I alt Fald mindes vi, at en Forf., Hottur, i »Dagbladet« stillede store Fordringer til Befæstningen af det nordsjællandske Afsnit.

Og naar man efter saa enorme Udgifter spørger hvad der vindes, bliver Resultatet, idet vi helt se bort fra Kampene paa vore tusendaarige slesvigske Valpladse og kun holde os Sjællands Forsvar for Øje, saa grumme tarveligt. Medens Hæren efter Regeringens Forslag, hvis den forgæves har modsat sig Fjendens Landgang, vil komme til at forsvare det af permanente Værker beskyttede København, vil den efter S. Kj.s Forslag komme til at forsvare et Terrænafsnit, der foruden en feltbefæstet Stilling mellem Køge Bugt og Roskilde Fjord (af 2—3 Mils Udstrækning), har selve denne Fjord, 5 Mil lang, i sin højre Flanke og yderligere en Kystlinje paa henimod 15 Mil i sin Ryg, nemlig den hele nordsjællandske Kyst fra Issefjordens Indløb over Gilleleje og Hornbæk til Helsingør og videre mod syd nedad mod København til, en Kyst, der endog er overvættes rig paa gode Landgangspunkter. Men det bør derfor ogsaa siges Forf., der tænker sig en Kamp i en Stilling mellem Roskilde Fjord og Køge Bugt, at han overser, at hvis vi virkelig opnaa at gøre denne Stilling stærk, Fjenden her vil indskrænke sig til Demonstrationer og derimod gaa over Roskildefjorden, ganske som Preusserne gjorde ved Als, at det dernæst er lettere at forsvare et mindre permanent befæstet Afsnit, end et større ubefæstet eller feltbefæstet og endelig, at han udsætter Hæren for en Katastrofe eller i hvert Fald stiller det yderst tvivlsomt, om den vil naa Helsingør. Og selv om Helsingør naaes, hvorledes er da Situationen? Det aabne København i Fjendehaand, Sjælland i Fjendehaand, Jylland og Fyen ligesaa, kun et Punkt ved Limfjorden og Helsingør i vore Hænder. Og hvad udretter Hæren i Helsingør? Dertil trækker den sig »for en Tid« tilbage for at afvente Forstærkning eller »bedre Tider«.

Vil virkelig S. Kj. vinde Meningsfæller paa et saadant Program? Kan man faa Folk til at slaa sig til Taals med, at

medens »en Gigantmagt« let kan gøre det af med os, naar vi benytte en permanent befæstet Hovedstads rige Hjælpekilder, vi omvendt, efter at et ubefæstet København er faldet i hans Vold, rolig kunne vente paa »bedre Tider« i Helsingør? Kan man faa Folk til at tro, at venskabelig sindede Magter snarere ville hjælpe os, naar vi, efter at have tabt København staa i Helsingør, end naar vi endnu staa i et befæstet København, hvis Forsvar maaske kan trækkes ud, saa længe Provianten holder sig? Eller kan man, hvis vi efter S. Kj.s Hovedtanke rende over til Jylland, faa Folk til at tro, at medens en Gigantmagt ingen Skrupler føler ved at angribe os i et befæstet København, han derimod vil betænke sig paa at angribe os, naar vi optræde paa vore gamle Valpladse i Slesvig? Selv om vi nok saa meget stole paa Kamp i aaben Mark og Aanden fra 1848, saa lad os dog erindre hvilke Modstandere vi stod overfor i hin Krig. Ved Bov gjorde vi det af med Insurgenter alene, ved Fredericia med Insurgenter alene, ved Isted med Insurgenter alene; Styrkeforholdet var derhos gunstigt for os. Men ved Slesvig greb Preusserne ind i Kampen, og vi maatte efter hæderfuld Kamp trække os tilbage; ogsaa i 1849, da Rigsarmeen greb ind, maatte vi efter hæderfuld Kamp trække os tilbage.

De Indvendinger, vi har mod Forf., ere kortelig følgende.

Forf. udtaler sig uklart om Forsvarets Koncentration. Man faar snarest det Indtryk, at han ved en Krigs Begyndelse vil se Tingene an og først, naar Fjendens Handlinger ligge klart for Dagen, vil fatte Beslutning om Koncentration til Sjælland eller Jylland eller ingen af Delene. Et Udtryk, han et Par Steder bruger »om at kæmpe for Koncentrationen« tyder derpaa. Men dette turde være den farligste Udvej af alle. Halve Foranstaltninger ved Mobiliseringen ville vise sig ulykkebringende for hele Felttoget. Den Uklarhed, Forf. her røber, og som viser, at han intet har lært af den nyere Krigsførelse, der fremfor alt ved rask Mobilisering og et udviklet Jærnbanenet stræber hurtigst mulig at bringe en slagfærdig Hær samlet paa Kamppladsen, gør at man fra første Færd, inden han endnu har begyndt at fremsætte sin Tanke, har tabt Tilliden til ham.

Forf. har ikke det rette Blik for Betydningen af den skete Magtforrykkelse i Europa. Navnlig ser han, der stadig kun tænker sig Tyskland som Modstander, ikke Betydningen af, at denne Magt er bleven Herre paa Havet, og han kan ikke se rettere, end at et

Angreb syd fra sandsynligvis kun vil blive ført ind over Jylland og Fyn. Men allerede Slutningen af Krigen 1864, da den forenede preussisk-østerrigske Flaade truede med at nærme sig Sjælland og Raabene i Nationen lød om at koncentrere Forsvaret til denne Ø, burde kunne give ham Vink om at Nationen instinktmæssig følte Sjælland truet. Og hvis virkelig alle Kommissioner, der i Tidens Løb have været nedsatte for at udtale sig om Danmarks Forsvar, altid have tilraadet Københavns Befæstning, er dette kun bleven saa meget mere nødvendigt nu, efter at Havet ikke længer lægger en Modstander Hindring i Vejen for at naa os her.

Men Forf. begaar overhovedet en stor Fejl ved udelukkende at tænke sig Tyskland som Modstander. Vi tro, at han gjorde langt bedre i her at tage Regering og Repræsentation som Forbillede. Regeringen har til enhver Tid ladet sig det være magtpaaliggende ikke udelukkende at kaste Blikket i en enkelt Retning, men derimod hævdet, at det, det for Danmark kommer an paa, er under alle Forhold og lige overfor hvilke som helst Magter, der kunne have Interesse af midlertidig at blive Herrer i vore Farvande, at hævde vor Neutralitet. Ogsaa Landstinget har med stor Styrke advaret mod en mod Tyskland fjendtlig sindet Holdning som bestemmende for vore Forsvarsforanstaltninger, og Folketinget har ved forskellige Lejligheder udtalt sig i samme Retning.

Forf. siger om Københavns Befæstning, at den koster 80 Millioner og kræver til sit Forsvar 80,000 Mand. Bortset fra at han uden videre omtrent fordobler de virkelige Tal, overser han, at de af ham forlangte Forsvarsforanstaltninger koste langt mere og kræve ganske anderledes enorme Stridskræfter.

Han vil gøre Besiddelsen af København værdiløs for Fjenden. Han vil flytte Orlogsværftet og øvrige Etablissementer, men overser de kolossale Udgifter, det vil kræve. Han slaar sig til Taals med, at naar København falder i Fjendehaand, har dette mindre at sige, naar man i Forvejen har bortsendt, hvad Byen gemmer af Gods, der tilhører enten Regering eller Krigsmagt. Ja, vel kan man i Farens Stund rende med noget Sølvtøj, men hvorledes mener Forf., at der f. Eks. skal forholdes med Bankernes Beholdninger? Skulle disse ogsaa rende rundt fra aaben By til aaben By? Ogsaa tro vi, at S. Kj. vilde komme til at undre sig over de Brandskatninger i Penge, der sikkert ikke vilde udeblive. Vi andre kunne i Overensstemmelse med Regeringens Forsvarsplan ikke se rettere,

end at selv om de militære Etablissementer vare flyttede til et andet befæstet Punkt og selv om et andet befæstet Punkt var gjort til Hovedstation for Flaaden, efter at Orlogsværftet m. m. var flyttet derhen, hvilke Flytninger maaske ville koste lige saa meget som en permanent Befæstning af Hovedstaden, saa vilde Krigen dog ikke kunne tænkes fortsat, naar København var i fjendtlig Vold. Vi tro, at der bør lægges Vægt paa Forsvaret af hele Sjælland (ikke paa det nordsjællandske Afsnit alene), og at det befæstede København bør være Forsvarets Reduit. Vi ere fremdeles herved i Overensstemmelse med Brialmont, der nævner København som et af de bedste Eksempler paa et Punkt, der bør befæstes, og som fordrer, at naar den befæstede Plads, saaledes som København, er Forsvarets sidste Reduit, det afgørende Punkt, hvis Indtagelse ved Fjendehaand er ensbetydende med Krigens Afslutning, og med Tabet af den nationale Uafhængighed, der da, naar Forsvaret i 1ste Linje glipper, skrides til Forsvaret af det befæstede Punkt med alle til Raadighed staaende Kræfter.

Saaledes udtaler Brialmont sig i sine Principer for Fortifikation i Aar i fuld Samklang med hvad Regeringen Aar for Aar har hævdet. Skal man da vrage dette og hellere følge en anonym Forfatter, der raaber: Befæst ikke København, befæst Helsingør. Tvinger man derved Fjenden til at lade København ligge og gaa mod Helsingør? Kan man i det hele taget tvinge Fjenden til at gaa mod Helsingør eller overhovedet foreskrive en større Magt, hvad den skal gøre? Letter man ikke tvært imod Fjenden Gennemførelsen af hans Planer ved at lade det Punkt ligge aabent, hvis Indtagelse ved ham er ensbetydende med Krigens Afslutning?

Men København er ingen aaben By og kan ikke blive det uden at vi sløjfe Søforterne. Disse ere i sin Tid vedtagne af Landets Repræsentation, og Venstre har Aar for Aar bevilget Penge til deres Vedligeholdelse.

Forf. til de paagældende Artikler, S. Kj., kan være en varm Patriot og skriver sikkert i den bedste Mening af Verden. Men han er for det første ikke Militær, ti han vilde da ikke kunne tro, at man lettere end at forsvare permanente Værker kan forsvare et stort feltbefæstet eller ubefæstet Afsnit, og han vilde vide, at Forsvaret af en udstrakt Kyst — og det nordsjællandske Afsnit har en Kyststrækning af c. 20 Mil — hører til de vanskeligste Opgaver, der kan stilles en Hær. Han er heller ikke Historiker, i alt Fald ukendt med Krigen 1864, ti han vilde

ellers af Krigsbegivenhederne i 1864 have uddraget den Lære, som mest springer i Øjnene af denne Krig, at farligst af alt er Udstykning af Stridskræfterne.

Hvor længe skal man da ruske i os for at faa os til at forstaa, at den Ordning af Stridskræfterne, som lagde noget i Vendsyssel, noget paa Fyn, noget paa Als og endda holdt en større Styrke parat til Landgangsekspeditioner, gjorde os svag paa alle Punkter. Skulle vi nu, trods egen og alle Staters Krigserfaring, begynde at tale om 2 Centra og filosofere om Kampe baade i det nordsjællandske Terrænafsnit og paa vore tusendaarige slesvigske Valpladse?

Nej, saa meget kan i hvert Fald siges, at S. Kj.'s Forsvarsforanstaltninger umulig kunne staa sig for Kritik. Han er uklar i Koncentrations-Spørgsmaalet; han tænker sig kun Tyskland som Modstander og tror, at den skete Magtforrykkelse i Europa snarest vil lede vor Nabo i Syd til at lade Sjælland ligge; og ikke desto mindre fordrer han netop for denne Landsdel enorme Forsvars-Udgifter, for hvilke han kun ævner at skabe en Stilling, der har saa ringe Værdi, at næppe en eneste Militær vil optræde som Talsmand for den.[1])

[1]) Udhævelser i Citater efter S. Kj. ere af os.

Chr. Tuxen,
Oberstlieuten. i Fodfolket.

Forfatnings-Ændringerne i Frankrig og England.

(Sluttet.)

II.

Medens Forfatnings-Reformen i Frankrig næsten udelukkende berørte Senatet og kun til Eftervirkning havde den nye Valgordning for Deputeretkammeret, har man samtidig i England helt omdannet Valgordningen for Underhuset, og det staar aldeles hen i det uvisse, om dette senere vil faa nogen Tilbagevirkning paa Overhusets Sammensætning. Ligesom Forfatnings-Reformen i Frankrig gennemførtes under meget stormende Forhandlinger, og selve Senatets Omdannelse først kom i Stand efter stærke Brydninger og som et Mæglingsforslag imellem de tvende Kamres modstridende Beslutninger, saaledes havde ogsaa Valgreformen i England alvorlig Modstand at overvinde og blev først vedtagen efter et mislykket Forsøg af Overhuset paa at modsætte sig Underhusets Beslutning og Folkets Stemning.

Udkastet indbragtes i Underhuset den 28de Febr. 1884, men kom først 7de April til anden Læsning, der vedtoges med stort Flertal (340 Stemmer imod 210), idet kun en eneste af det liberale Parti stemte med Oppositionen; dog hengik endnu tre Uger, inden den egentlige Behandling af Lovens enkelte Bestemmelser i »Huset som Udvalg« begyndte, og under denne søgte det konservative Parti ved talrige Ændringsforslag at forsinke Vedtagelsen. Dette lykkedes dog ikke, og Gladstone havde den Tilfredsstillelse at faa Lovens tredje — sidste — Læsning vedtagen, uden at nogen stemte imod, hvilket efter hans Forlangende særlig fremhævedes af Formanden[1]). Men da Loven derefter kom

[1]) 1867 var der tre Underhusmedlemmer, som stemte imod Valgreformen. nemlig den daværende Lord Cranbourne (nu Marqvis Salisbury), Ultra-Toryen Newdegate og den liberale Robert Lowe (nu Lord Sherbrooke). 1884 var det den liberale Mr. Goschen, som udtalte sine Betænkeligheder ved den store Forøgelse af Vælgertallet.

til Overhuset, gjorde Peererne et Tilløb til at efterligne deres Fædres Adfærd imod den første Valgreform 1831 - 32: imod den anden, 1867—68, som foresloges af Toryministeriet Derby-Disraeli, rejstes ingen Modstand, og »Deres Herligheder« vare da villige til — som Derby kaldte det — at gøre »et Spring ud i Mørket«. Vel turde de ikke overfor Underhusets enstemmige Beslutning og Folkets utvivlsomme Billigelse af Reformen ligefrem forkaste den, især da det konservative Partis Førere havde forsikret ikke at ville modsætte sig Valgrettens Udvidelse, saaledes som foreslaaet; men i Henhold til Udfaldet af enkelte Udfyldningsvalg og i Haab om, at Regeringens Uheld i den udenrigske Politik og særlig i Ægypten skulde give de konservative gode Udsigter ved nye Valg, vilde Peererne tvinge Gladstone til en Opløsning af Underhuset. De vedtog derfor 8de Juli med 205 Stemmer imod 146 — et aldeles uhørt Stemmetal i Overhuset, hvor der i Regelen knap møder 100 Medlemmer, ja til de daglige Forretninger end ikke 50 — at udsætte anden Behandling, indtil der fra Regeringen forelaa et Forslag om den anden Side af Valgreformen, d. v. s. om Valgkredsenes Omlægning. Det gik nemlig ikke an at skille de to Forslag fra hinanden og saaledes gøre det muligt for Regeringen at opløse Underhuset og foretage almindelige Valg i de gamle Kredse, men efter de nye Valgrets-Adkomster.

Peererne havde dog heri gjort Regning uden Vært. Ligesom Gladstone 1871, da Overhuset modsatte sig hans Lovforslag om at afskaffe Officers-Patenternes Salg imod rigeligt Vederlag til de daværende Indehavere, ikke tog i Betænkning at udstede en kongelig Anordning, som forbød Officererne at sælge, og derved tvang Overhuset til at gaa ind paa den foreslaaede Afløsning, saaledes var han heller ikke nu til Sinds at bøje sig for dets Afstemning, da han havde Underhusets og Folkets store Flertal i Ryggen. Han havde ved Lovens tredje Behandling fremstillet sine Grunde for at dele Reformen i tvende særskilte Udkast, nemlig at det ikke vilde være muligt at gennemarbejde dem begge i én Samling, og at man lettere vilde komme til Forstaaelse om Kredsfordelingen, naar Valgrets-Reglerne i Forvejen vare afgjorte. Han var dog nu villig til at give Overhuset et Slags Garanti for, at Regeringen ikke vilde gøre nogen Misbrug af sin Opløsningsret, idet begge Huse skulde indsende Adresser til Dronningen og deri udtale Ønsket om snart at faa en ny Kredsordning forelagt, som svarede til den vedtagne Valgrets-Lov. Men da dette Tilbud ikke

modtoges, besluttede han at hjemsende Parlamentet saa snart som muligt og at indkalde det til en ny overordentlig Samling i Efteraaret, for at Underhuset kunde vedtage Valgloven endnu en Gang og derved øve sit Tryk paa Peererne. Man kunde ikke — som han udtalte til sine Vælgere i Edinburgh — gøre de arvelige Lorder til Herrer over Underhusets, den egenlige Folkerepræsentations Skæbne, saaledes at de skulde kunne kræve dets Opløsning under Foregivende af, at Folkeviljen ikke havde givet sig tydelig til Kende: det var Dronningens og hendes ansvarlige Raadgiveres Ret at afgøre, hvorvidt en Opløsning var fornøden. Saa vel i London som rundt om i Landet holdtes store Folkemøder, paa hvilke der fremkom de skarpeste Udfald, ja ligefremme Trusler imod Overhuset: Ugebladet »Economist« kaldte rent ud dettes Adfærd vanvittig, og man mindedes uvilkaarlig om den Storm, der rejstes imod Peererne 1831 efter Forkastelsen af den første Valgreform, da det bl. a. hed, at »nu vilde man ikke længer spørge om, hvad skal der blive af Loven, men hvad skal der blive af Lorderne«.

Det tegnede saaledes meget krigersk Da Parlamentet kom sammen 23de Oktbr. 1884, indbragtes Valgreformen straks i Underhuset, og allerede 7de Novbr. var den endelig vedtagen her uden nogen Ændring, ja uden egentlig Forhandling. Man var nu spændt paa at se, om Overhuset under disse Forhold vilde vove en Kamp, men man blev skuffet, ti det hele endte meget fredelig. Det konservative Partis Ledere, Marqvis Salisbury og Sir Stafford Northcote, mødtes nemlig til fortrolig Underhandling med Gladstone og tvende andre Ministre, Marqvis Hartington (Hertugen af Devonshires Arving) som Repræsentant for den liberale Fløj, de egentlige Whigger, og Sir Charles Dilke som de radikales Ordfører, og efter nogle Dages Overvejelse enedes man om en fuldstændig Plan til en Kredsomlægning, hvorhos begge Parter gensidig paa Gentlemans Tro og Love forpligtede sig til at gennemføre begge Forslagene uden Ændringer i de tvende Huse. Den første December indbragte Gladstone den saaledes aftalte Plan i Underhuset; tre Dage senere vedtoges dens anden Læsning, d. v. s. Planen godkendtes i sin Helhed, og samme Dag vedtog Overhuset anden Læsning af Valgrets-Loven; 5te December fulgte dennes tredje Læsning, og næste Dag stadfæstedes Loven, hvorefter Parlamentet udsattes til Februar[1]). Overhuset havde altsaa givet efter, imod

[1]) Som man vil se, var det i de selv samme Dage, at de franske Kamre enedes om Senatets Omdannelse.

at faa den nye Kredsfordeling at se; hvorvidt denne har svaret til det konservative Partis Ønsker eller ej, med andre Ord, om den er fremgaaet af et Kompromis imellem Partierne, eller om Mindretallet har underkastet sig det uundgaaelige, véd man ikke. Da begge Partiers Førere forud havde bundet sig til den, gik den forholdsvis glat igennem, skøndt den selvfølgelig dybt berørte mange personlige og stedlige Interesser, og skøndt vistnok mange Medlemmer maatte vide, at deres Udsigter til Genvalg vare meget svage. Loven udkom 25de Juni 1885.

Hvad er det nu for Fremskridt, som den nye Valgreform medfører? Med Hensyn til Valgretten er Hovedgrundsætningen den at gøre saa vidt muligt Vilkaarene ens i alle tre Kongeriger — tidligere var Valgretten langt mere udvidet i Storbritannien end i Irland — og ligeledes ens for Grevskaber og Valgflækker: det gaar nemlig ikke an at sige »Land og By«, hvad der vilde falde Udlændinge naturligst, eftersom mange temmelig store Byer savnede den Særret at være Valgflækker, uagtet mange mindre fra gammel Tid nød denne Ret, og ligeledes enkelte rene Landbokredse vare udskilte fra de omliggende Grevskaber og havde de meget friere Valgrets-Regler, som tilkom Valgflækkerne. Før Valgreformen 1832 var Vælgertallet i hele det britiske Rige kun omtr. 300,000; men Forholdene vare da saa himmelvidt forskellige fra den senere Ordning, at en virkelig Sammenligning bliver umulig. 1840 var det derimod lidt over en Million, nemlig 772,000 i England, 50,000 i Wales, 83,000 i Skotland og 155,000 i Irland, eller i Gennemsnit 1 Vælger for hver 25 Mennesker. Ved den anden Valgreform 1867—68 forøgedes Tallet for Storbritanniens Vedkommende til næsten det dobbelte, nemlig i England og Wales i Grevskaberne fra 543,000 til 792,000, altsaa med omtr. Halvdelen, og i Valgflækkerne fra 515,000 til 1,222,000, samt i Skotland fra 100,000 til 226,000, tilsammen fra 1,158,000 til 2,240,000, medens der i Irland kun kom en meget ringe Tilvækst, fordi Valgretten allerede var bleven udvidet her 1850. I Gennemsnit blev der 1 Vælger for hver 12 Mennesker, i England endda 1 for hver 10, altsaa en meget væsentlig Fremgang. Med den stigende Velstand voksede Vælgertallet, og da Folkemængden desuden stadig aftog i Irland, hvor Valgretten var mere indskrænket, men tiltog i Storbritannien, blev Forholdstallet ogsaa gunstigere. 1881 opgjordes Vælgertallet i Storbritannien til 2,822,000 eller 1 Vælger for hver 10½ Mennesker (Folketallet var da 29,700,000), medens der i Ir-

land kun var 226,000 paa en Folkemængde af 5,160,000, eller 1 Vælger for hver 23, altsaa knap halvt saa mange. Ved Siden heraf var der en tilsvarende Ulighed mellem Valgflækkerne og Grevskaberne: hist var der 1 Vælger for hver 8 Mennesker, men her kun 1 for hver 15 eller 16, eftersom man tog Storbritannien alene eller det forenede Kongerige som Helhed.

Nu blive disse Uligheder udslettede eller i det mindste udjævnede, og Vælgertallet forøges med over 2 Millioner, saa at der i Gennemsnit vil blive 1 Vælger for hver 6—7 Mennesker eller paa det nærmeste en lige saa udstrakt Valgret som her hjemme. Maaske vil Irland paa Grund af sine ringere økonomiske Vilkaar komme til at staa lidt tilbage for Storbritannien, men Forskellen vil næppe blive synderlig stor. I én Henseende er den britiske Valgordning mere frisindet end den danske, idet den giver enhver myndig Mand — oven i Købet med 21 Aars Alder — Valgret, medens den danske udelukker 5 Aarsklasser, skøndt Myndigheds-Alderen er 4 Aar højere. Men paa den anden Side kræves, at Vedkommende skal have udredet Skat — og særlig Fattigskat — til Kommunen, vistnok med den ikke uvigtige Tilføjelse, at saafremt Husejeren udreder Skat i Stedet for Lejeren og til Vederlag opkræver større Leje (ligesom Forholdet faktisk er her med Hensyn til Bygningsafgift og andre Ejendoms-Skatter), regnes Lejeren alligevel som Skatyder og altsaa som valgberettiget. En anden Læmpelse er indført ved en Lov af 6te August 1885, idet Udgifter til Lægehjælp og Sygepleje ikke medregnes under Fattigunderstøttelse og derfor ikke udelukker fra Valgret, saaledes som det endnu stadig gælder hos os, uagtet flere Tilløb til at faa det ændret. I England kræves heller ikke Tilbagebetaling eller formelig Eftergivelse af tidligere modtagen Fattighjælp, hvad der her hjemme er en væsentlig Hindring for at genvinde Valgretten, naar den en Gang er tabt: det er kun den i sidste Aar nydte Understøttelse, som medfører Udelukkelse. Det »aristokratiske« England er altsaa i Virkeligheden mere humant mod den, der uforskyldt kommer i Trang, end det »demokratiske« Danmark.

Da den nye Valgreform har til Maal at gøre Valgrets-Adkomsterne ens i hele Riget, udstrækkes den 1867—68 indførte almindelige Husholder-Valgret fra Valgflækkerne til Grevskaberne, (saa at Valgret tilkommer enhver, der som boende Bruger af et Vaaningshus eller en særskilt Del af et saadant, være sig som Ejer eller Lejer, fører egen Husstand), og ligeledes den samtidig indførte Valgret for

logerende, være sig af en Lejlighed eller af enkelte Værelser, saafremt Lejeværdien (d. v. s. den rimelige Leje) for et Aar er 10 Pd. St. (180 Kroner), og saafremt vedkommende i ét Aar har haft den samme Lejlighed eller dog Lejlighed i det samme Hus[1]). Det er fortrinsvis disse Bestemmelser, som forøge Vælgertallet; men desuden indføres baade i Grevskaber og Valgflækker en ny Valgrets-Adkomst, nemlig Nydelsen af en Fribolig i Følge Embeds- eller Tjænesteforhold, naar den under andre Forhold vilde give sin Ejer eller Lejer Valgret, og endelig nedsættes den Leje-Census af Hus eller Jord, der hidtil gav Valgret i Grevskaberne, fra 12—14 Pd. St. til 10 Pd. i Lighed med, hvad der siden 1832 har været gældende i Valgflækkerne. Selvfølgelig beholdes ogsaa alle de gamle Adkomster i Henhold til Ejendom eller Besiddelse, være sig som Selvejere, bogførte Fæstere (nærmest svarende til vore Arvefæstere) eller Fæstere med en Fæstetid af mindst 60 Aar. For disse sidste Klasser gælder vedblivende den Regel, at de kunne stemme i en Valgkreds uden selv at bo i samme, medens man i en Valgflække kun kan stemme, naar man bor der eller i den nærmeste Omegn (d. v. s. indenfor en Afstand af 1½ dansk Mil og for Staden Londons Vedkommende af 5½ Mil). Derved bliver det muligt, at baade Ejer og Lejer af samme Ejendom kan have Valgret i Henhold til den, og at en Mand kan have Valgret i flere Kredse og — da der ikke er en enkelt Valgdag for hele Riget — udøve samme. Og da Vilkaarene for Selvejere ere meget lavere end for Lejere, har man med mere eller mindre Omgaaen af Lovene uddannet et Myrmands-Væsen i Lighed med det norske og skaffet Valgret for mange som Medejere af den samme Ejendom, skøndt denne ikke var stor nok til at give en enkelt Mand Valgret som Lejer. Den eneste Indskrænkning, som den nye Valgreform medfører, er en Bestemmelse, der søger at sætte en Stopper for dette saakaldte »Fagot-System«.

Under Forhandlingerne rejstes et stort og afgørende Princip-Spørgsmaal, som allerede i en Række Aar har staaet paa Dagsordenen, men som det heller ikke denne Gang lykkedes at faa løst, nemlig om Valgret for Kvinder, naar de opfyldte de samme Vilkaar som Mænd, altsaa vare selvstændige Skatydere og havde særlig Husstand, være sig som Enker eller ugifte. Der var stor

[1]) Adskillelse mellem en Lejer og en logerende ligger nærmest i, at hin har lejet af Ejeren, medens denne har Fremleje.

Stemning derfor, ikke alene blandt de radikale, men ogsaa blandt de konservative; men Forslaget forkastedes paa Grund af Gladstones Modstand. Han vilde — som han sagde — ikke have sit Udkast »overlastet«: Kvindesagens Venner mene dog, at han ikke havde haft nødig at frygte nogen Fare for sin Reform, selv om han havde taget dette Forslag med, og de stole paa, at det i en ikke altfor fjærn Fremtid vil blive genoptaget og gennemført, især da det konservative Partis Fører, Marqvis Salisbury, bestemt har udtalt sig derfor, og ogsaa Gladstone har indrømmet, at Kvinderne ere forurettede ved den nuværende Ordning.

Da Valgrets-Reformen i Virkeligheden udslettede Forskellen mellem Grevskab og Valgflække, bortfaldt med det samme Grundene til at vedligeholde den skrigende Uretfærdighed, som øvedes dels imod hele Grevskabs-Befolkningen, der vel udgjorde fire Syvendedele af Rigets Folkemængde, men kun havde tre Syvendedele af dets Repræsentation, dels — og især — imod alle de store Byer. Hovedstaden og de 27 største Byer i Riget havde tilsammen et Indbyggertal af 10 Millioner, men knap 80 Medlemmer i Underhuset (London alene havde kun 22 for sin Befolkning af 4—$4^1/_2$ Mill.), medens de mindre Byer havde 280 Repræsentanter for 5 Mill. Indbyggere, og deraf valgte endda 142 Valgflække med tilsammen $1^3/_4$ Mill. ikke mindre end 176 Medlemmer, altsaa over en Fjærdedel af hele Underhuset, medens de efter Folkemængden kun havde billigt Krav paa 33, altsaa en Tyvendedel af samme. Undersøgte man Forholdene i de enkelte Landskaber, fandt man, at Skotland og Nord-England — der i vor Tid ere i stærk og stadig Udvikling — vare tilsidesatte, medens Irland og Syd-England vare begunstigede. Disse Misforhold hang naturlig sammen med det gamle Repræsentations-System, hvorefter ethvert Grevskab og enhver By, som havde den Særret at vælge til Underhuset, uden Hensyn til Folkemængde eller Velstand sendte sine to Medlemmer. Der rokkedes ved dette System, den Gang Grevskaber og Valgflække i det nylig indlemmede Wales i Midten af det 16de Hundredaar kun fik én Repræsentant hver, og dette gentoges 1707 ved Skotlands Forening med England og ligeledes for de fleste irske Valgflækkers Vedkommende ved Irlands Forening med Storbritannien 1800. Uden at opgive Systemet søgte man ved Valgreformerne 1832 og 1867—68 at raade Bod paa de værste Misforhold, men at fjærne disse vilde ikke være muligt uden en

fuldstændig Kredsomlægning, og det er en saadan, som nu er bleven gennemført.

Alle de mindre Valgflækker d. v. s. alle, som ved Folketællingen 1881 havde under 15,000 Indbyggere — ophævedes helt og indlemmedes i det omliggende Grevskab; der var ikke mindre end 90 saadanne, deraf alene 25 i Irland, hvor der nu kun bliver 6 Valgflækker tilbage. Fremdeles mistede de Valgflækker, som havde under 50,000 Indbyggere, den ene af deres to Repræsentanter, og de saaledes indvundne Pladser gaves dels til Grevskaberne, dels til Hovedstaden og de andre store Byer. Men ikke tilfreds med denne i Sandhed radikale Ændring tilføjede man en anden lige saa indgribende: man delte alle Grevskaberne og alle de store Byer i Enkeltmands-Kredse, saa at den gamle Regel nu er bleven en Undtagelse, idet ikkun 24 Byer, deriblandt Staden London, d. v. s. City, og en By i hver af de tre mindre Landsdele (Wales, Skotland og Irland), beholde to Repræsentanter. Der bliver i alt 377 Grevskabs-Kredse, til Dels opkaldte efter de inddragne Valgflækker; 131 Valgflække-Kredse, deraf 59 for London, og 129 egentlige Valgflækker: Grevskaberne faa saaledes en Tilvækst af 94 Repræsentanter, Hovedstaden af 39 og de store Stæder af 40. Da man ikke vilde formindske Irlands Repræsentation, skøndt det baade efter Folketal og Skatydelse var begunstiget, gav man England 6 og Skotland 12 Repræsentanter flere, og Underhuset vil derefter for Fremtiden tælle 670 Medlemmer.

I Gennemsnit har hver af de nye Kredse 50,000 Indbyggere, men ved Fordelingen, der synes at være udført med stor Omsigt og Upartiskhed, er taget væsentlige Hensyn baade til geografisk Afrunding og Ensartethed i Næringsforhold, for at Kredsene saa vidt muligt kunne blive repræsentative Enheder. Ved Valgflækkerne fremtræde endnu store Uligheder: der er saaledes Byer fra 15,000 til 80,000 Indbyggere med én Repræsentant, og Byer fra 50,000 til 165,000 med to Repræsentanter. Baade i Skotland og Wales bevares de tidligere Grupper af Byer, som i Fællesskab vælge ét Medlem, adskilte fra de omliggende Landkredse; og ligeledes vedligeholdes Universiteterne som særlige Valgkorporationer med deres ni Repræsentanter. Engelskmændenes Ligegyldighed for systematisk Regelrethed fornægter sig saaledes ikke, og hvor radikalt de end gaa til Værks, vise de dog Skaansel for, hvad der har vundet historisk Hævd. Derimod ofredes den nymodens Mindretals-Valgmaade med begrænset Afstemning, som 1867 var bleven optagen,

dog kun for 13 Grevskaber og store Stæder, som tilsammen valgte 40 Medlemmer, altsaa knap en Sekstendedel af Underhuset.

Hvad der saaledes er gjort, kan i Virkeligheden langt snarere kaldes »et Spring i Mørket« end det, der skete 1867; og med almindelig Spænding har man derfor baade i Ind- og Udland imødeset Valgene for at iagttage Følgerne af den nye Reform. 1832 knækkedes Adelens og Rigmændenes Enevælde, og Mellemklasserne — dog især den mere velhavende Del — fik den overvejende Indflydelse; 1867 gik Magten til Dels over til Smaaborgerne og Arbejderne, og nu faa de hidtil udelukkede Landarbejdere ogsaa Lov at tale et Ord med i Laget, hvorhos de lavere Samfundsklasser som samlet Mængde ved Kredsomlægningen vinde langt større Udsigt til at gøre sig gældende, end Arbejderne i Byerne hidtil kunde. Omtrent Halvdelen af alle Vælgerne regnes til Arbejdsklassen, og mange Kredse ville afgjort være i dennes Magt. Det, hvorpaa det altsaa kommer an, er, om den Forventning, Disraeli 1867 satte til Husholder-Valgretten — at den vilde blive de konservative gunstig — vil gaa i Opfyldelse, og om Landarbejderne ville slutte sig til denne Side eller til Fremskridtsmændene; fremdeles skal det vise sig, om Arbejderne — især i de større Byer og de samlede Fabriksdistrikter — ville skille sig fra deres tidligere liberale Meningsfæller og fremføre deres egne Talsmænd som Valgkandidater, eller om de ligesom hidtil ville lade sig paavirke af den Indflydelse, en fremragende social Stilling kan øve? De første Valg have utvivlsomt været en Skuffelse for begge de store Partier: de liberale havde regnet paa at have deres Hovedstyrke i Valgflækkerne, og de konservative stolede trygt paa, at Godsejernes Indflydelse vilde sikre dem Overvægten i Grevskaberne; men medens hine ere blevne trængte til Side i næsten alle de mindre Byer og i ikke faa af de større, samt i en Mængde af de nye Hovedstadskredse, have de vundet deres vigtigste Sejre i Grevskaberne. Hvorvidt det samme vil ske ved senere Valg, naar Partierne først faa ret organiseret sig efter den nye Kredsinddeling, derom kan ingen have noget sikkert Skøn.

Men fremfor alle gør dette Spørgsmaal sig gældende: Vil det blive muligt i Længden at holde de liberale Grupper samlede under ét Banner, især hvis deres nuværende Leder, Gladstone, kaldes bort (han er jo nu 76 Aar gammel), eller vil der ikke snart vise sig saa stor Uenighed imellem de radikale under Chamberlains Ledelse og de gammel-liberale Whigger, at de maa skilles ad,

og at hines yderlige Krav ville drive mange af disse over til det konservative Parti, ligesom Tilfældet var faa Aar efter Valgreformen 1832, og ligesom man allerede har kunnet iagttage for Vælgernes Vedkommende ved de sidste Valg? I næste Række kommer Spørgsmaalet: Vil Indtrædelsen af nye Samfundslag i det politiske Liv ikke med Nødvendighed medføre Optagelse til Drøftelse af nye indgribende Reformforslag, ligesom de tvende tidligere Valgreformer utvivlsomt gav Stødet til en Mængde andre Fremskridt? Der tales allerede om vigtige Landboreformer og mulig Udvikling af en ny selvstændig Bondestand, en Ophævelse af Førstefødselsretten som Grundlag for Arv af faste Ejendomme, om Statskirkens Ophør, foreløbig i Skotland og Wales, hvor Flertallet af Indbyggerne staar udenfor samme, om gennemgribende Omdannelse af Hovedstadens kommunale Ordning og om virkelig Selvstyrelse af Grevskabernes kommunale Forhold, øvet af folkevalgte Raad i Stedet for Godsejerne alene i deres Egenskab af Fredsdommere, beskikkede af Kronen — for slet ikke at tale om Fastsættelsen af Irlands Stilling til det britiske Rige. Og til disse enkelte Reformer slutter sig naturlig det store politiske Spørgsmaal: Kan et arveligt Overhus i Længden holde sig ved Siden af et Underhus, der stedse bliver mere demokratisk, og kan det nogenlunde hævde sin Stilling som en selvstændig Statsmagt? Eller bør man ikke tænke paa en Omdannelse deraf, for at det ikke skal blive enten en skadelig Hæmsko for Udviklingen eller en taabelig Omsvøbs-Institution, og hvorledes skal det nye britiske Senat da se ud?

Spørgsmaalet er egenlig ikke nyt; ti allerede under Drøftelsen af den første Valgreform for et halvt Hundredaar siden udtaltes fra konservativ Side Ængstelse for, at den nøje Forbindelse, som bestod imellem Parlamentets trende Led (Kongen, Peererne og Underhuset), vilde blive forstyrret ved den paatænkte Ordning og ved det dermed følgende første Skridt henimod et Demokrati. Frygten var den Gang meget overdreven, men paa Bunden laa Erkendelsen af den dybe Modsætning imellem en Arveadel og en valgt Folkerepræsentation. Senere er Modsætningen ikke sjælden kommen til Syne, og mere end én Gang have Peererne gjort haardnakket og langvarig Modstand imod Reformer, som Underhuset med stort Flertal havde vedtaget, medens det paa den anden Side ikke lader sig skjule, at de — især efter Valgreformen 1867—68 — i flere vigtige Spørgsmaal efter forholdsvis kort

Kamp have maattet give fuldstændig efter eller nøjes med nogle ringe Indrømmelser. Samtidig har der vist sig et andet Misforhold, nemlig imellem det stedse voksende Tal af britiske Peerer med arveligt Sæde (1884 var der 449 saadanne, hvortil komme de kongelige Prinser, de 26 Biskopper og de 44 »repræsentative« Peerer for Skotland og Irland) og den forholdsvis ringe Mængde af Peerer, som med Sandhed kunne siges at tage Del — end sige stadig Del — i Lovgivningsarbejdet. Man siger i Virkeligheden ikke for meget, naar man paastaar, at de allerfleste af de Peerer, som deltage i Overhusets daglige Dont og øve større politisk Indflydelse, ere personlig ophøjede til deres Værdighed, medens kun enkelte af dem sidde i Kraft af deres Arveret.

Derfor er den Tanke ret naturlig opkommen, om man ikke burde lade det britiske Peerskab ligesom det skotske og irske nøjes med at vælge en Repræsentation ud af sin Midte, og om man ikke ved en samtidig Genoplivelse af Kronens gamle, aldrig ophævede, men for længe siden forældede Ret til at udnævne livsvarige Peerer[1]) bedst kunde skaffe Overhuset den Forstærkning af aandelig Kraft, uden hvilken det ikke kan udfylde sin Rolle og hævde sin Værdighed, altsaa ved Ophøjelse af fremragende Politikere, fortjænte Embedsmænd, Repræsentanter for Handel og Industri, for Videnskab og Kunst, samt for Indien og Kolonierne[2]). Paa den anden Side frygter man for, at naar Peerskabet saaledes indskrænkedes til at være en Valgkorporation, vilde det ogsaa snart blive »lukket«, ligesom det skotske og irske allerede ere[3]), og derved en meget konservativ Institution, hvorhos de Peerer, som ikke bleve valgte til at repræsentere deres Standsfæller, og som dog billigvis ikke kunde udelukkes fra det politiske Liv, ved deres Rigdomme og ansete Navne vilde blive farlige Medbejlere ved Underhus-Valgene. En tilsyneladende »demokratisk« Om-

[1]) Da Palmerstons Ministerium 1856 vilde opfriske denne Ret, satte Overhusets Flertal sig derimod, og Palmerston lod det falde.

[2]) Den nuværende Udenrigsminister Jarl Roseberry fremstillede 1884 for Overhuset en fuldstændig Plan dertil.

[3]) Siden Skotlands Forening med England 1707 er ingen skotsk Peer bleven udnævnt; Tallet paa saadanne Peerer er derfor sunket fra 132 til 85 (1884), af hvilke 49 tillige ere britiske Peerer. Ved Irlands Forening med Storbritannien 1800 fastsattes, at kun én ny Peer maa udnævnes for hver tre Peersslægter, som uddø, indtil der kun bliver 100 tilbage foruden dem, der tillige ere britiske. 1884 var der endnu 178 irske Peerer, deraf 84 med arveligt Sæde.

dannelse af Overhuset kunde saaledes let blive til Skade for Frihed og Fremskridt. Opgaven er derfor meget vanskelig, og skøndt man ikke engang fra konservativ Side er uvillig stemt imod en Reform, have Tankerne dog endnu langt fra klaret sig om, hvorledes en ny Ordning bør være.

Under disse Forhold drages Blikket uvilkaarligt hen til de andre Lande i Europa, som have haft eller endnu have arvelige Medlemmer i deres Førstekamre, for at man kan se, hvorledes Folkene dér have stillet sig til denne Ordning. I Frankrig oprettedes 1814 et arveligt Pairskammer efter engelsk Mønster, men efter Julirevolutionen 1830 maatte det give Plads for et livsvarigt, kongevalgt, saaledes som Nederlandene havde haft det siden 1815. Det andet Kejserdømme nøjedes ogsaa med livsvarige kejservalgte Senatorer, men Republiken fulgte 1875 det Forbillede, som Belgien gav allerede 1830, og som Holland efterlignede 1848, med tvende Kamre udgaaede af Folkevalg. Da Baiern efter 1815 optog det konstitutionelle System, fulgte det ogsaa nøjagtig Englands Mønster og har endnu vedligeholdt sit arvelige Rigsraads-Kammer; Würtemberg kommer det temmelig nær, men har dog en lille Tilsætning af livsvarige Medlemmer, og baade i Baden og Hessen kommer et valgt Element til. Derimod udgøre baade i Preussens og Østerrigs Herrehuse de arvelige Medlemmer den mindre Del, og kun enkelte Udnævnelser have fundet Sted i den senere Tid, medens Regeringerne i begge Lande have brugt at udnævne mange livsvarige Medlemmer ad Gangen og saaledes svækket de arveliges Betydning.

I Spanien har man siden det konstitutionelle Systems Indførelse skiftet mellem forskellige Ordninger for Førstekammerets Sammensætning: først var det folkevalgt, 1845 blev det livsvarigt, og 1857 gjordes endog Forsøg paa at udvikle et arveligt Pairskab. Under Kong Amadeo blev Kammeret igen folkevalgt, og nu haves ligesom i Preussen et blandet System: et lidet arveligt Element og et større livsvarigt kongevalgt, medens en Halvdel af Medlemmerne vælges dels af særlige Korporationer, dels af de almindelige Vælgere. Dette Eksempel har Portugal efterlignet i den nyeste Tid: det havde siden 1826 haft et arveligt Pairskammer, men føjede 1878 dertil livsvarige Medlemmer og fastsatte desuden en Række strænge Vilkaar for de arvelige, hvorved disses Tal nødvendigvis vilde blive formindsket. Ved Forfatningens Ændring 1884 gik man et Skridt videre, idet Arveligheden ophævedes,

og desuden skal Tallet paa livsvarige Medlemmer efterhaanden bringes ned fra 131 til 100, hvorhos der skal være 50 (altsaa i sin Tid en Tredjedel) folkevalgte Medlemmer.

Endelig har Ungarn, hvis Magnathus i sin Sammensætning kom det engelske Overhus nærmest — ligesom dets Statsordning i det hele har haft mange Ligheder med den engelske — i Fjor gjort en vigtig Ændring, idet der (ved en Lov af 25de April 1885) fastsattes en ikke ringe Skattecensus for enhver Magnat, som vilde indtage sit arvelige Sæde. Retten for de andre skulde hvile, saa længe de ikke havde den fornødne Jordbesiddelse, og derved sank Tallet paa arvelige Medlemmer fra 7—800 til 250, saa at for Fremtiden Højadelen vil faa Hovedindflydelsen; samtidig oprettedes dog 30 livsvarige Pladser, som besættes ved Kongevalg, og Tallet skal senere stige til 50, altsaa til en Sjettedel af Huset.

Heraf synes det at fremgaa, at man ogsaa i andre Lande har følt sig brøstholden eller i det mindste skuffet ved de arvelige Lovgivere, men at man paa den anden Side har mærket Vanskeligheden ved igen at komme bort derfra og sætte en anden Ordning for et Førstekammer i Stedet. Spørgsmaalet bliver nu, om England kan drage nogen Lære af, hvad man andensteds har gjort i saa Henseende, eller om det kan udfinde en anden Løsning, særegen for det, ligesom den hele Statsordning er det. Opgaven er i Virkeligheden intet mindre end at forlige den arvelige Højadel, som har øvet en mægtig Indflydelse i en flere Hundredaars Historie, og det bestandig mere demokratisk udviklede Underhus, og denne Opgave er vistnok i Grunden lige saa vanskelig som den sociale, at hævde Ejendomsrettens Ukrænkelighed og samtidig gennemføre en ny Ordning af Landboforholdene og grundlægge en ny Bondestand, eller den statsretlige, at vedligeholde Rigets Enhed og dog tilfredsstille Irlænderne ved et vist Maal af Selvstyre.

Anm. Efter Artiklens Affattelse er en Opgivelse om Vælgertallet i det britiske Rige efter Valgreformen kommen Forf. i Hænde. Det udgør nu over 5,700,000 og er altsaa blevet næsten fordoblet. England og Wales have omtr. 4,380,000 Vælgere, Skotland 560,000 og Irland omtr. 740,000, foruden de 32,500, der have særlig Valgret ved Universiteterne.

Emil Elberling.

Breve fra J. P. Jacobsen.

Meddelte af Edvard Brandes.

I.

Vejle den 8de Juli 72.

Kære Ven!

Varm, varmere, varmest nemlig i Dag. Dersom alle Folk ikke bliver smaatossede af saadan et Sommervejr, saa maa de være det i Forvejen. Du ser, jeg har uddannet mig her ovre til at skrive Strøtanker i den Rudolf Smithske Stil. Herregud, noget maa man tage sig for. Her er nu dejligt, og jeg er her endnu og har opdaget, at jeg egentlig er skabt til at drive. Jeg sidder hver Dag tre à fire Timer i Træk paa en Bro, et Rækværk eller noget andet opstaaende og ryger det utroligste Antal Cigarer, og saa lader jeg Asken falde ned i Vandet, og saa siger det Ssss, og saa kommer der Ringe, og det morer mig. Jeg begynder at forstaa Diogenes, kun vilde jeg i hans Sted have anmodet Alexander om at blive staaende.

II.

28 Februar 73, København.

Kære

. . . . At jeg har været paa Bal i Studenterforeningen kan vel ikke interessere Dig, mig interesserede det i al Fald ikke. Bunker af maadeligt nedringede »Naturselbstdrück« af mørksilkede Mødre med Ansigter som Vaskeskind. Værtinderne (det vil sige Fru Heiberg og flere) satte op i Vindueskarmene paa Stole. Det hele mindede ikke saa lidt om

Rasmussens Billede paa sidste Udstilling: »Grønlændere, der danse Fandango.« Hvilket Billede til Etnografisk Udstilling: Danske, der danse Fandango.« Jeg gav »Le danseur malgré lui« og gik om i en Tilstand af Krøllethed otte samfulde Dage efter. Det har man for sin Villighed.

O! at du dog skulde komme ind i Café Régence — ja det er »Nemusis!« Ja, hvis jeg var i Paris, vilde jeg vist ikke godt, naar jeg var oven Sænge, kunne træffes andre Steder. — Min eneste Beskæftigelse i denne Tid er at læse Mordhistorier i »neue Pitaval.« De, jeg har set foreløbig, er gale alle, men naturligvis blive de henrettede.

7/8 73.

Der har naturligvis være noget i Vejen kan du begribe af Opholdet. Tænk dig, jeg staar op hver Dag Klokken 11 og gaar paa kgl. Bibliotek og læser gamle Dokumenter og Breve og Løgne og Billeder om Mord, Hor, Kapitelstakst, Skørlevnet, Torvepriser, Havevæsen, Københavns Belejring, Skilsmisse-Processer, Barnedaab, Godsregistre, Stamtavler og Ligprædikener. Alt det skal blive til en vidunderlig Roman, der skal hedde:

»Fru Maria Grubbe«

Interiør fra det syttende Aarhundrede.

Du véd, det er hende, der staar om i Holbergs Epistler og i Hønsegrethe af Andersen, og som først var gift med U. F. Gyldenløve og sidst med en Færgemand. Hinc illa, jeg véd ikke, hvad Ophold hedder paa Latin.

10/8 73.

Jeg fik intet skrevet.

13/8 73.

Dette er Brevets Slutning — Lieutenanten! Ja du har vel hørt det. I *Sandt og usandt,* Stykke af Frøken Andersen, er Cetti en Lieutenant, der betyder den ubehagelige Forlovede (Paulsen er Idealet), første Aften var han i Uniform, saa nedlagde Officerskorpset og Fædrelandet og Dagbladet og jeg tror Dagstelegrafen Indsigelse mod, at en Skuespiller, der ikke var en af de rare Personer i Stykket, maatte stille i Uniform. Næste Aften stillede Hr. Cetti civil klædt! der behøves ingen Kommentar, men jeg beder i mit stille Sind til Fysiologiens Grundsandheder: de vorde saa gale, som af gale danske Hjærner tænkes kan. Ak vé! Allah

er stor, og hans Miskundhed er vanvittig evindelig. — I mit næste Brev, hvor jeg vil opgive den i dette saa vel holdte ufrivillige Dagbogsform, haaber jeg at kunne sende Dig Begyndelsen af Maria Grubbe, eller maaske det er bedre ikke. — — — —

Og jeg, den ensomme, — jeg er et Asen — jeg er Darwins Oversætter, og det og mine Desmidiaceer, det er det eneste nyttige, jeg nogensinde faar gjort. Jeg er det berømte Dovendyr eller Ai-Ai, der er to Aar om at klatre op i Toppen af et Træ, og som, naar det er kommet saa højt, det kan, lader sig falde ned igen. Jeg er den flinke Billedhugger, der havde Cavalet, Modellerpinde, Modeller, Billedhuggerbluse og Papirshat og vaade Klude til at lægge over Leret, men som ingen Ler havde, ingenting havde at lave sine Ting af. Og naar man ikke har det, naar man hverken har produktiv Indignation eller Lidenskab eller Personlighed, saa kan man lige saa gærne sove sin Dag væk og sidde sin Nat op paa en Café og snakke om det nye Hotel d'Angleterre, det nye Teater og de gamle Skuespillere, eller ogsaa tage sin Hat og gaa ud af Tilværelsen, hvis man har Mod dertil. Naar saa endda sligt Asen kunde blive forelsket, vildt, galt, ak Gud! bare bæstisk, men stærkt, voldsomt. Men ingen Appetit, slet ingen, ingen Lyst til Nydelse, rigtig Lyst, intet Livsmod, o sligt Hornkvæg! der ingen Horn har at løbe af sig; for Hornkvæg, det er det Asenet er, han er Hanerej uden Kone, alle Mænds Hanerej, deres Hanerej, som lever, som lider, som vover og som handler, som ikke er saadant et Bløddyr, der ligger og ævler i sin egen Fornufts kølige Gelé.

14/3 73.

Jeg ser, at jeg har været i daarligt Humør i Gaar Aftes, Herregud! lyrisk kan man jo ogsaa gærne være for en Forandrings Skyld og i saa Henseende er Hovedpine og Korrekturlæsning stærke Incitamenter.

Jeg takker for Hilsenen; og at jeg er et Vrøvl, deri har du ganske Ret, Du ser, hvor klar jeg er over det paa forrige Side. Er der ellers noget andet, Du mener med, at jeg er et Vrøvl?

Hvad din Afhandling om den omtalte Skuespillerinde paa Gymnase angaar, saa har jeg læst den med Glæde, og den overgaar mine dristigste Forventninger[1]). Du har Ret, der er dem, der

[1]) Det er Spøg; der var slet ingen Afhandling skrevet.

spiller Komedie som om de var Skuespillere, og der er de, der spiller, som om de levede. Jeg forstaar, at hun hører til de sidste, men jeg forstaar ogsaa, at der er Mennesker, der lever, som om dette var den naturligste Ting af Verden, og at der er Mennesker, der lever saa intensivt, at deres lidenskabelige Tale, deres Holdning og deres Minespil og Tavshed faar noget dramatisk ved sig, og jeg forstaar atter, at hun hører til denne Underafdeling. Hun er som den udmærkede Vin; god Vin smager af Solskin, Solvarme og Plantesaft, den er duftende, ren og sund, saadan er den udmærkede Vin ogsaa, men desuden har den en lillebitte Tanke af en Bismag, der i og fór sig hverken er velsmagende eller naturlig, og det er den, der gør den til den udmærkede Vin. Jeg ved ikke nogen anden Maade at skrive til Dig paa end at lade, som om vi talte om noget, for det her skér, det skér slet ikke, jeg mener det, hvad der kunde ligne Bevægelser, Strømninger eller saadant, som kunde egne sig til at gøre Indtryk og til at formes i Meddelelse. Det er noget som Elverpigedans, man ser ingen Elverpige, man ser ikke Dansen begynde og ser heller ikke, at den holder op, men man har en Slags Fornemmelse af, at man har mærket noget til Elverpigernes Dans.

Af Frygt for at dette Brev aldrig skal blive færdigt, vil jeg slutte og bede Dig lade Naade gaa fór Ret og svare ret snart, betænkende, at Du er Paris og jeg Ariadne paa Naxos, der sidder og stirrer tomt ud i det fjærne med Skum i Haaret og flyvende Gevant, — med Blæk paa Fingrene og hyllet i Korrektur. — Hilsen til Venus fra Milo, Hilsen til det Hele, til Livet...

din

J. P. Jacobsen

Tartarus.

Kl. 2½.

III.

3 April 1873, Kbhvn.

Kære Ven!

Jeg forstaar saa godt, at Du ikke skriver, men Du er maaske ogsaa saa velvillig at forstaa, at jeg alligevel længes efter Brev og derfor tilgiver, at jeg gentager min skriftlige Visit i det Haab, at det muligen skulde foranledige Dig til en Kontravisit. Her er jeg da! Jeg bukker; gi'r Pote, spørger til Herrens og

Fruens Befindende, faar at vide, at man befinder sig vel, giver samme beroligende Erklæring for mit eget Vedkommende, bydes Stol, sætter mig, sætter min Hat, jeg gaar altid med høj Hat til Minde om Herren og Fruen, vi tale om Vejret, om det dejlige Sommervejr i København, og senere faar jeg Lejlighed til at iagttage, at min Herre er bleven — eller har faaet de Dimensioner, der mindre er Embonpoint end en Tilkendegivelse af, at saadant ligger i Mulighedernes Skød, eller snarere, det er den immanente Frodighed, der endnu ikke har konstateret sig som veritabel vegetativ Vækst, kort og godt, det er det Udseende, som er ejendommeligt for »Yderste Østershøjre«, som vi Socialistabonnenter siger. — Talen drejer sig hen paa Socialisternes Dom, men da jeg mærker, Du ved lige saa meget som jeg, drejer jeg af igen. Ja, siger jeg saa videre, »ja Forbitrelse har der her i København ikke været noget af, man har sagt, det var drøjt, erfarne Jurister har sagt, »ja, det kan jo nok idømmes, men det er skarpt,« Socialisterne siger: lad os se en Højesteretsdom, saa skal I se, hvad Kriminalretten er for nogen national-Croneliberale-Storborgere — Folk siger, at Kriminalretten har hemmelig forhandlet med Højesteret, om den vilde anerkende eller underkende en Dom som den faldende — Jurister siger, at en saadan Konference er umulig og Løgn. Hvad Krisen angaar, saa vil den ikke komme. Ministeriet vil ikke gaa af, og det vil ikke sende Tinget hjem. Der staar vi. Reaktionen (de National-Liberale) synes kun at være et Hanefjed fra at oprette en Augustforening til Befæstelse af Baandet mellem Konge og Folk, *Fædrelandet* raader aabenbart til at gøre Statskup og regere uden Finanslov — Venstre gaar og betænker sig paa, om de skal drive Ministeriet til at gøre Statskup ved at nægte Finansloven. De gammelreaktionære brøle: Kan I se, hvad vi sagde i 64!

— — — — — — — — — — — — — — —

Dette er ikke noget Brev, men kun et lille Ønskebrevlille om en Genoptagelse af Korrespondancen.

Din J. P. Jacobsen.

Nu maa Du Gud hjælpe mig se at faa skrevet et Par Sider til mig.

IV.

[28]/[5] 1873 Kbhvn.

Kære Ven!

Jeg er et Asen!

Jeg havde troet, Du vilde spørge hvorfor, men Du tier og ser ud, som om Du var ganske enig med den s. æ. Taler.

Det er vi altsaa enige om.

Vi bliver det forhaabentlig om andet end det.

Dersom der i mine Breve har været noget i Spørgsmaal eller Bemærkninger eller Opfordringer, som Du har følt – ikke som paatrængende, det haaber jeg ikke — men som vel spørgende, vel stakaandet, vel tørstigt efter Meddelelser, saa undskyld mig og husk paa, at jeg er temmelig ene, og at vore Samtaler blev saa brat afbrudte, at det ikke er uforklarligt, at jeg ikke straks har kunnet vænne mig til at undvære dem.

I Marie Grubbes Historie er jeg midt i 3dje (tredje) Kapitel; men der skal være 15 (femten). Det ser godt ud, det er den, jeg rejser paa. Men det er det samme, jeg rejser, det er afgjort, om jeg saa skal stjæle Manuskriptet til en af Bergsøes Romaner og sætte mit Navn paa den og sælge den til Rée. – Jeg har læst de to første Kapitler for Din Moder og Din Broder G., de sagde begge, at de syntes meget godt om den. Der er ogsaa virkelig gode Ting deri. Baade gale Tjænestepiger og Naturskildringer og fulde Præster og en Spiseseddel — og min Stil er bleven lidt roligere.

Naar jeg et Øjeblik ikke arbejder eller læser i Bädecker, keder jeg mig næsten; men her er Herren hjælpe mig heller ikke morsomt. Dersom jeg ikke vidste, at jeg skulde rejse om en Maaned, tror jeg, jeg opgav Tilværelsen og slog mig paa Evigheden, eller muligvis jeg slet ikke kedede mig, i Fald jeg ikke skulde rejse. *Dagbladet* er dejligt i denne Tid med sin udenrigs Politik, det véd ikke, paa hvad Ben det skal staa, ligesom Tranen paa den gloende Talerken — men saadan staar for øvrigt alle Bladene – lutter dumme Fugle paa gloende Tallerkener.

9de Juni 73.

Interdum dormat . . . . .

Jublende grinagtig er en Afhandling af R. Smith i *Ide og Virkelighed* om Jeppe paa Bjærget.

Jeppe er en ædel ridderlig Skikkelse, der ikke vil bruge sine stærke Arme for at prygle den arrige Kvinde, han »bærer en Troubadurharpe i sit Bryst«.

Han er den danske Folkeaand, der staar i Svinestien med en Glorie om Hovedet. — Han er en modig, behjærtet Mand, der har kæmpet under Malborough (det staar der). — Han elsker de danske Folkeviser; Bevis: Liden Kjerstin og Hr. Peter de sad over Bord — Peteheja! — Ja, Peteheja! det er udlagt: sat sapienti.

Hvad bliver det til med Nordfrankrigturen?

Og lad os bare se, at Du kommer til Dresden 1. Juli og ikke 1. August, jeg skal nok sidde paa Brühls Terrasse og vente — egenlig vilde det være bekvemt, om Du skrev, hvad Tid Du tog af Sted, og hvilket Hotel Du tager ind paa, saa jeg vidste, hvor Herskabet var at finde, for mig kan det ikke hjælpe at lede efter, jeg bor ude i Byen.

17 Juni.

Disse Datooverskrifter ere rigtige, saa mærkeligt det end kan se ud. Med Guds, Hegels og min egen Hjælp rejser jeg her fra en Dag før den 1. Juli eller saa. Gid, jeg var af Sted, jeg er nær ved at blive daarlig af at oversætte Darwin. — Skriv om Du tager ind i Stadt Rom, Bellevue eller Victoria eller sytten andre.

Lykke paa Rejsen til Sydfrankrig og bliv ikke der nede. Jeg længes og hilser.

Her er frygteligt.

Din J. P. Jacobsen.

V.

3 Juli 1873, Dresden.

Such mich nicht in Collegium,
Such mich beim Glas Tokayer.

Jeg kom hertil i Gaar — ingen Mennesker — saa gik jeg i zoologisk Have — men hvad skal jeg gøre i Dag, for komme der i Dag gør Du ikke Fanden! nu er Du naturligvis i Berlin, da jeg er taget der fra, og hvis jeg tager her fra om 8 Dage, vil jeg vist ved at vende tilbage komme over Dig . . . .

Jeg bor foreløbig i Hotel (om jeg saa maa sige) »Deutsches Haus«. Scheffel Strasse.

Gaden gaar fra Altmarkt til Postplatz.

Her er en Syndflod af Leipziger-Handelsrejsende, men Maden er upaaklagelig, og saa behøver man ikke at se paa den gode Omgang.

„Wenn Du eine Rose siehst,
sag ich lass Sie grüssen.“

Mildt fortvivlet
J. P. Jacobsen.

VI.

1 Decemb. 1873, Thisted.

Kære Ven! »Syv Skridt i Længden og fem i Breden, syv Skridt i Længden og fem i Breden.« Husker du ham fra »de to Byer«, den gamle Mand, der syr Sko? Saadan en gammel Mand er jeg næsten. Her er ingen at tale med, ingen der faar eller har Ideer eller har hørt Tale om Ideer. Intelligensen er aldeles forhøjret i alle Retninger, og de andre er ikke intelligente. Den stærke Fedning jeg er underkastet, gør mig dummere og dumdummere Dag for Dag; men jeg har da ogsaa nu i det Hele, siden jeg kom hjem, vundet 12½ Pd. Rejsen forekommer mig at ligge 7 Aar tilbage i Tiden, og jeg har egentlig mere Indtrykket af, at de forskellige Byer ere trukne mig forbi paa et Teater, end at jeg har gaaet omkring i dem. Jeg kan hilse fra München, Sille Wa-a-as[1]) var der ikke. — Anbelangende min Helbredstilstand saa er den jo ikke god, men Smerter har jeg ikke, men Arbejdskraft har jeg heller ikke — ikke at tale om, at jeg bogstavelig ikke har en Time til min Raadighed, saa optagen er jeg af Æden og Drikken, tagen Mikstur og Gaaen Ture — og saa maa jeg kun ryge 1 (en) Pibe Tobak om Dagen og slet ingen Cigarer.

Endelig er det bleven afgjort, at min Desmidiaceafhandling kommer paa Fransk. Tidsskriftet[2])? — Jeg er meget spændt....

VII.

13de December 1873, Thisted.

Kære Ven! Ja Poesien! Jeg gaar her og venter paa hende, jeg gaar lange Ture efter hende, sidder og ser efter hende

[1]) En Opvartningspige paa det store Hofbrauerei i München. Hendes langtrukne *was* havde moret Jacobsen og hans Rejsekammerater.

[2]) Det Aaret efter udkomne *XIX Aarhundrede.*

ved mit Vindue, naar Solen staar op, og saa læser jeg endda de græsseligste Romaner for at faa Fingre i en Flig af hendes i rytmiske Folder bølgende Linons-Klædebon. Det er derfor, jeg ikke har givet Lyd fra mig før — — — — — — — — — — —
Jeg keder mig saa nogenlunde, min eneste Adspredelse er at gaa og forelske mig i Naturen her, og jeg sætter den langt over Gardasøen. Jeg tror, at mine Arbejdskræfter ere ved at vende tilbage, men jeg er en langsom Fyr, Guderne give mig et langt Liv, ellers faar jeg aldrig skrevet saa meget som sal. Wieland, og det vilde jeg nu saa gærne.

Din

VIII.

Mandag før Jul 1873, Thisted.

Kære Ven! Jeg sender kun disse Linjer for at bede Dig om — i Fald Du havde fundet de Fotografier, Du var saa venlig (at) sende hjem fra München for mig, — at sende mig dem her over. Ellers Ingenting uden Bedring, og at min Vægt er 8 Lpd. 8 Pd.

Maatte nu det glade Juleevangelium opfylde dit Hjærte og gøre Dig skikket til at føle den Fryd, der overgaar al Forstand.

IX.

Knud Hertugs Dag 1874, Thisted.

Kære Ven! Der er en Ting, der ærgrer mig over alle, en Ting som gør, at jeg ikke kan komme i salig Harmoni med Tilværelsen. Blot jeg var Katolik. Jeg vilde saa lade min Vinterfrakke sy om til en Kutte og faa en bred Skygge sat til min bekendte høje Hat. Saa vilde jeg rolig gaa omkring paa mine ensomme Spadsereture maalende Vejens Længde med Antallet af fromme Bønner og glemme det daarlige Føre i Drømme om Madonnas og Bambinos himmelske Dejlighed. Og jeg vilde med digestiv Fromhed og afførende Salvelse nyde den fede Klostermad og drikke fjorten Tønder Øl om Aaret som Klosterfrøknen i Allens Fædrelandshistorie. Jeg vilde kalde alle Steder, hvor der boede friladne Tænkere for Babylon, korse mig for røde Maanedsskrifter og profetere om Verdens Undergang og om Brandespostens martslige Komme. Og naar jeg saa ad Aare var bleven hellig nok, saa vilde jeg lave en Bog som Dantes guddommelige Komedie

og sætte mine fordums Venner i Helvede og mine Fjender i Paradis, og saa vilde jeg penitere ved at lære mine egne Vers udenad, og Folket vilde gabe af Forbavselse og sige: Sandelig, sandelig, denne er en hellig Mand og en guddommelig, siden han gaar uskadt gennem dette som Daniel af Løvekulen. Og Salighed! der vilde opstaa en thistedsk Malerskole og en thistedsk Ribera, som vilde male mig af magergul og gustenfrom i hellig Nøgenhed, flaaet og flænget af sælsomme Uhyrer, Hiater og daarlige Rim, og med et flaaet Smil vilde jeg se mod Himlen efter en Krans af Engle med trinde Lægge og smørgule Lokker og over dem alle Madonna ræbende af Salighed. Amen! Men jeg er ikke Katolik, og der er langt til Ordrup, og i »protestantisk« Nøgternhed maa jeg gaa mine Ture, og ingen maler mig af, og jeg laver grumme faa Vers og spiller meget Whist. Dette er mine Nyheder; ti det er med Thistedlivet som med Jehova, der efter Balles Lærebog er evig og uforanderlig den samme. Trækkende mig tilbage for det Mylder af Hilsener, der vilde udmyriade under min Pen, spørger jeg kun: er dette et Brev?

X.

Thisted, den 15de Marts 1874.

Kæreste Ven!

Planer? ingen Planer, ingen Rejsen, ingen Værker, ingen — Ting. Komme sig, raa Æggeblommer, dobbelt Øl og svensk Banko. Men det gaar godt fremad, tror jeg, klogest var det jo vel at tage til Ægypten, men det skal være saa rædselsfuldt kedsommeligt, og det er det vist ogsaa; naa om et Par Maaneder, i Maj eller saa kan jeg vel komme fra Abdera til Atheniuolum. Barnet N. N. har været hos Dig; et godt Barn og saa grumme undseligt, at jeg, dersom noget menneskeligt forbavsede mig, vilde give mig i Kast med denne Tilstand. Om han kan blive Skuespiller, maa Du jo vide; at han paa ingen optænkelig Maade kan blive noget som helst andet, der nævnes kan, garanterer jeg for. det er baade en Anbefaling og det modsatte. Han har gaaet med de Tanker, saa længe jeg har kendt ham og vil aldrig faa andre. Har han Talent, saa skæld ham ud og hjælp ham med at bære sig fornuftigt ad.

Jeg tror, jeg vil til at tænke paa at begynde Udkastet til et Fragment og en Novelle, Titlen har jeg allerede. Maaske vil

jeg udgive en Fortegnelse over de Titler til literære Værker, jeg har paa Oplag. Nu ikke mere Intet.

XI.

17de April 1874, Thisted.

Kære Ven!

. . . . Er der virkelig noget sort i Luften, vilde det glæde mig, ti en ganske kedelig Finden-sig-i-det-Hele vilde dog være en ret flov Slutning selv for danske. Her oppe er vi saa loyale, saa det er til at blive søsyge af, jeg tror ikke, der er andre venstresindede her end Grundtvigianerne og jeg, men jeg omgaas selvfølgelig ikke med disse Meningsfæller af en anden Mening. Af Thisted Avis ser jeg, at Højre føler sig stort og stærkt, ti den Ordre om, at der skal være Politi ved Venstremøderne, maa dog betyde noget. Maatte vi blot blive drevne til Fortvivlelsens Selvhjælp . . . . . .

XII.

Grundlovsdag 1874, Thisted.

Kære E. B.! Jeg tier saa meget, fordi det er saa drøjt at maatte meddele, at man intet har gjort. Ja, det er meget drøjt at maatte skrive, at man intet har færdigt, at man ikke er rigtig rask. Det er imidlertid ikke Brystet, det er kun Fordøjelsen, og den skal blive bedre. Gud ved, om det ikke var det rigtigste at faa fat i en fast Ansættelse som Lærer ved en Provins-Realskole, saa havde man da en fast Indtægt, behøvede ikke at drømme om at producere, kunde efter nogle Aars Forløb gøre en Rejse til København, se det nye Teater, Tivoli, Kristiansborg Malerisamling og Roskilde Domkirke, vende glad hjem og tage fat paa Ungerne igen. Langsomt, men stadigt arbejder jeg paa Marie Grubbe, og naar jeg kommer til København (sidst i August) skal den være færdig, og saa vil jeg tage fat paa »Danmarks Planteverden«, hvis jeg kan faa en god Akkord med Hegel desangaaende. Saa vil jeg leve stille og flittigt, gid Fanden havde det Hele, og jeg sad paa en Ø i Sydhavet i en kølig Palmelund og døde langsomt af Asmannshaüser og Opium. Amen. — For at forebygge Misforstaaelse: Tro ikke jeg er bleg og melankolsk, jeg er forholdsvis fed og tilbøjelig til at synes om Tilværelsen, og jeg er afgjort brun som en Tater. . . . . Jeg husker Lewinski [1]) og siger

[1]) I *Julius Cæsar*.

med Shakespeare: Hvordan Satan det saa end gaar — naar vi ses igen, da skal vi smile.

XIII.

7/8 74, Thisted.

Kæreste E. B.!

Snart September! og det er godt, for jeg føler en »sugende« Længsel efter »Folk, man kan tale med.« Tidsskriftet til Oktober kan, hvis det da ønsker det, regne mig blandt sine ivrigste Medarbejdere, og jeg vil haabe til Guderne i den ganske Mytologi, at jeg maa blive meget flittigere end jeg har været og er. Maria Grubbes første Kapitler staar til Tjæneste og skulle blive oversendte, saa snart Du ønsker det.

Jeg læste Ibsens *Kejser og Galilæer* 1 Del i Gaar. Hvad Dialogen angaar kan man ikke sige noget andet om *den*, end man har sagt om andre daarlige danske Dramaers. Der er ingen Fart i Stykket, det er koldt, Personerne er uden Personlighed, det er levende ledende Artikler om de forskellige Partiers og Standpunkters Anskuelser. Helena er slet ingenting, Julian er alt muligt, en ung norsk-tysk Mand, der har læst sin Søren Kirkegaard og som ved given Anledning faar et Stænk af Hamlet, af Manfred og Antonius i *Julius Cæsar.* Det er det mindst ipsenske, Ipsen har gjort endnu. Han kan slet ikke undvære Rimet og Rytmen; han kommer til at tale alt for fladt i Prosa, og det han har lært af andre, bliver slet ikke omsmeltet ved en saa svag Ild, som den han bruger til at forme sin Prosa ved. Der er noget af den Død, der er hos Hauch i Ipsens Julian. Rimeligvis er denne Bedømmelse uretfærdig, da Karaktererne vel først faar Form og Fasthed i anden Del, men det bliver altid en Fejl, at Hekebolios og Libanios ikke gøres til det ypperste i hver sin Retning, de skulde ikke være Bedragere og Hofkryb, det nedsætter jo hele Julians Betydning og gør ham til en mærkelig lille Figur i Trekløveret: Kain, Judas & Julian.

XIV.

September 1874, Kbh.

Til Underretning tjæner, at *blaahvist* [1]) er noget lignende som blaahvid, men siger jeg »blaahvid Himmel«, giver dette Ind-

[1]) Ordet forekommer i de første Kapitler af *Marie Grubbe*, som blev trykt i første Hæfte af *Det 19de Aarh.* (Oktober 1874). Brevet refererer sig til Korrekturen herpaa.

tryk af en fast Hvælving, blaahvist skal give det røgagtige, melede, ved en ikke helt blaa Himmel her i Landet.

Rafter er lange nogenlunde lige afbladede Trægrene omtrent svarende til Bønnestager, men tykkere.

Overskriften kan jeg kun finde ud af at kalde *Af Marie Grubbes Barndom.* Interiører maa blive staaende.

Retskrivningen er underlig, det ser ud, som det var svensk. Typerne er heller ikke morsomme.

Tak for Visiten forleden, jeg var paa Biblioteket i Marias Tjæneste og er altid der, naar jeg ikke er hjemme paa den Tid.

XV.

¹²/₅ 75, Humlebæk.

Dine Ord ere søde som Bjærgenes Honning og lindrige som Amala-Træets Balsam, dine Bogstaver fryde Øjet som Zirater paa den hellige Elefants Buggjord, og dine Tanker ere som Lysprikker i Gazellens dunkle Øje. Krishna give mig Styrke til min Færd blandt de nordlige Bjærge, langt fra de solvide Havers ømme Skygge. Paa den hellige Torsdag, naar Solens Køer vende hjem fra Marken, vil Røgdyret bære min Palankin over de troløse Vovers vuggende Tinder, bort til det fjærne Land, og der vil jeg vandre langs Flodens Bredder og i den tavse Nat lade min Lampe flyde ned ad Strømmen, hviskende et elsket Navn vel tusende Gange. Ak, min Sjæl er urolig som Kamfertræets Løv, og den klager sørgende som Nattens Fugle, men paa Onsdag er det Morgenrødens Fest i det vognomgivne Tempel paa den nye Konges Slette, hvor Broncehesten sover i Maanens Skær[1]). Der vil Manden med det lokkede Haar og hans blankøjede Kvinde, hvis Aasyn er som Asoka-Træets Blomst belyst af Solen, og hvis Røst er som Skyer, der spejles i Vandet, give mig fed Ris og Vin at drikke. Og ved det glade Maaltid skal mit Øje skue Østens Dronning, hvis Drag er som Bjærgenes Linje, naar de tegne sig sent mod Dæmringens Himmel, men Pigen med det lyse Blik vil straale over alle.

Ni Gange rører min Pande din Hals Marmorgulv,
hvor den sorte Hund er levende i Stenen.

J. P. J.

---

¹) ɔ: Kongens Nytorv.

Forkortet Oversættelse.

Onsdag Morgen kommer jeg til Byen, Torsdag Eftermiddag Klokken 5 rejser jeg til Thisted.

Din J. P. Jacobsen.

XVI.

St. Mortens-Aften 1875. Thisted.

Kære E. B.!

Se saa! nu har jeg ligget længe nok i min levende Begravelse til at have faaet Lyst til at lette lidt paa Ligkistelaaget og for en Stund hengive mig til jordiske Tanker. Mange Tak for sidst, det er næsten, som det var 7—8 Aar siden; men der skulde meget til at vække mig, Rimestads Afgang, al den Piben for Lygtemændene var alt for lidt til at faa mig op af min Liv i Lænker'ske Søvn, men saa sagde Thisted Avis, at Din Broder var bleven Professor omtrent. Det er da Løgn, saa vidt er vi vel ikke endnu — Herregud, saa vilde der jo ikke være andet tilbage, end at Du blev Teaterdirektør og jeg Fyrinspektør og gift. Naa den Dag den Sorg, den Nat den Glæde. Jeg tror lige godt min Bog kommer til Foraaret, det er underligt, men Gud er stor i Smaating; om en Maanedstid sender jeg maaske et Kapitel over, som er ret godt. For Øjeblikket lægger jeg Tulipaner og planter Ribs, og til Greensteens Samling har jeg sendt Pagen og Marine og et nyt lille et. Allah Allah.

Begyndelsen af min Desmidiade er kommen ud. Resten —?
Alle de Spørgsmaal jeg har at gøre!
Alle de Hilsener —

XVII.

6/1 1876. Thisted.

Kære E. B.!

Tolv Linjer! ja Gud i det allerhimmelskeste Rige skal vide, hvor jeg skulde kunne drive det til stort mere her oppe. At jeg sidder her som en Høne og ruger det ene Æg af et Kapitel ud efter det andet, og at de smaa er mer eller mindre søde og velskabte alle sammen paa visse Skrøbeligheder nær, det er næsten selvfølgeligt; for hvad skulde jeg ellers bestille, ganske vist har jeg læst det halve af Molbechs Ordbog igennem, men det er næsten ogsaa min eneste Adspredelse.

Du vil høre noget om mig selv! Herregud, hvad siger ikke den koparrede Jens fra Korsør. »Det evindelige Dagdriveri som man kalder skabende Geni.« Bare jeg havde afskabt det Fruentimmer, vi gaar her og glor paa hinanden og ser os gale paa hinanden Dag ud og Dag ind, det er ligesom et ulykkeligt Ægteskab, hu! og saa har jeg alle hendes Mænd og Galaner oven i Købet og Præster og Skarprettere og Kammerpiger og Landskaber og Stuer og . . . naa.

Det er Manna, naar Du skriver, Ørken, naar Du tier, men Du har ganske vist Ret til at lade det være Ørken, dog hvad staar der ikke i hin gamle Bog om gloende Kul paa Folks Hoveder. Salige ere de, som gribe i Kullene.

Din J. P. Jacobsen.

XVIII.

7/12 1876. Thisted.

Kære E. B.!

Dersom Hegel skulde tilstille Dig et eller flere Ark af Marie Grubbe til Korrigering, saa kommer det af, at jeg ikke har taget i Betænkning, uden at indhente Din Indvilligelse, først at give ham Tilladelse dertil. Havde det ikke været saa jagende travlt, skulde jeg have opført mig korrektere, men jeg fik Telegram derom i Gaar, og saa var lange Omveje jo utilgængelige.

Til *det 19de Aarhundrede* begynder jeg i Morgen paa en Novelle, og saa skal jeg til at tage fat paa min store Roman. Æmnet er det samme, som med saa stor Dygtighed og Alsidighed er behandlet i de bekendte Dramer: »Lygtemænd« og »I Overgangstiden.«

Dersom Tiden tillader det, vil Du ikke blive besværet med den oven omtalte Korrektur, og der er ogsaa en Del slem Dialekt deri; men skulde den blive Dig tilstillet, vilde Du gøre mig en stor Tjæneste ved at sammenligne de to Salmevers: »Vreden Din afvend« med en god, gammel Udgave af Kingos Salmer eller maaske bedre den ældste Udgave af »den forordnede Kirke-Salmebog af Th. Kingo,« forudsat at der findes en saadan fra før 1717; skulde imidlertid Meningen i de to Vers i den ældre Udgave være en anden, saa lad dem staa som de staar.

Din J. P. Jacobsen.

XIX.

[12]/[11] 1876. Thisted.

Kære E. B.!

Paa Fredag antager jeg, Du vil have Marie Grubbe i Hænde, da Kancelliraad Hegel har været saa venlig at tilbyde at omsende mine Frieksemplarer. Bogen bliver rimeligvis udtrykt paa Onsdag.

Dersom Du skulde have betænkt at anmælde den irgendwo, vilde det selvfølgelig glæde mig meget, men er det Dig ikke belejligt eller i nogen Henseende mindre kært, saa lad roligt være. Men hvis Du gør det, kom da i Hu Johannes Evangelium 13 Kap. 27. Undskyld det unødvendige Vrøvl om Korrekturen, den blev mig selv tilsendt, hvad der var heldigt nok, da der er Dialektrepliker i sidste Kap. Folk, der læser Aviser, siger, at der ikke kommer noget videre ud til Jul, og derpaa grunder jeg mit Haab at blive nogenlunde solgt, men det kunde jo nok være, at Folkets Vogtere erklærede Bogen i Ban forinden og gav sig til at sige, at den ikke kan gives unge Piger i Haanden, og saa er den jo fortabt nu og i den nærmeste Evighed.

Det er en hel gal Bog at aabne sin Forfatterbane med, saa stille og tam den end er, men jeg fortryder dog ikke, at vi hin Karnevalsnat i din Stue paa Kongens Nytorv besluttede, at den skulde skrives, for den har til Dels lært mig at hænge i og at blive ved.

Din J. P. Jacobsen.

Skulde Du en Gang, naar det kommer saa vidt, se en svensk eller norsk Anmældelse, vilde det selvfølgelig være mig noget magtpaaliggende, om Du kunde og vilde lade mig se den med.

Jeg er bange, at den Fortælling, jeg skriver paa, kommer til at hedde: *Et Skud, der ventes* eller: *Ventende Skud*, men maaske jeg kan finde en anden Titel.

J. P. J.

XX.

Den 12te Januar 1877. Thisted.

Kære E. B.!

Jeg har ventet og ventet med at skrive, fordi jeg gærne vilde have læst Din Anmældelse i *Morgenbladet*, men en sælsom

Skæbne har raadet over det paagældende Numer, idet Abonnenterne her enten ikke har faaet det eller kastet det bort, jeg har skrevet til Vilh. Møller om det, men han synes heller ikke at kunne lure sig paa det. Jeg haaber paa i Morgen, saa maa det sagtens komme.

Da jeg læste . . . . . ., sagde jeg til mig selv da jeg kom til det Ord actualité, det haha, som Pjerrot ledsager af en Bevægelse af sin ene Finger op imod Panden. Jeg er Dig overordenlig taknemmelig for al den Virksomhed, Du har udfoldet, baade ved selv at skrive og indvirke paa andre Penne; men alle Ytringer af Taknemmelighed tager sig saa døde ud paa Papiret, saa jeg vil lade det være nok med en stille Tak. Du har virkelig været *Marie* en god Gudfader. Hvis I er blevne overraskede over min Bogs Held, er jeg det ikke mindre. Blandt alle de Ting, jeg har drømt om, har der visselig ikke været en Drøm om andet Oplag. Jeg tilskriver ogsaa Juleliteraturens store Fattigdom en meget, meget stor Del.

Har jeg nu end glædet mig meget over min Bogs, om jeg saa maa sige ydre Skæbne, saa har dog dens indre voldt mig langt større Tilfredsstillelse. Ti det har selvfølgelig været det, der har haft mest Vægt for mig, at I med, til og udaf hvem Bogen er skrevet, at I har anerkendt den som et respektabelt Svendestykke, hvor meget vi end kan have at indvende imod den. Jeg kunde ellers være bleven bange for dette andet Oplag.

— — — — — — — — — — — — — — —

I dette Øjeblik modtog jeg det længe ventede *Morgenblad.*

Gelobt sei Gott! Jeg var saa bange for Søren, det var det værste Sted at faa i Klæder i hele Bogen. Ja, ja, der er langt frem, sagde Kærlingen, hun saa tilbage; naar jeg om et halvt Aarstid kunde faa Tid og Raad til at skrive Bogen om, vilde jeg kunne opfylde mange billige Fordringer — men nu faar det være som det er, og jeg kan heller ikke sige, jeg vilde have stor Lyst til det Arbejde, saa heller den Kraft det vilde fordre paa et nyt Arbejde. Jeg gaar og lapper paa en Nutidsbog, som jeg er lidt bange for ikke at kunne klare godt nok, og længes allerede efter min tredje Bog. Naar den anden er skreven, kommer jeg til Kbhvn. og studerer til den tredje, Chr. VII.s Tid, Struensee og Car. Mathilde som halvvejs Hovedpersoner. Det mener jeg da nu, men den Tid den Sorg Hvis der ikke sammen med Anmældelsen var kommen to Ark Korrektur, vilde jeg takke Dig udførligere for

Anmældelsen og tale mere med Dig om den . . . . Ordenligt Brev med det første. Novellen gaar støt fremad.

XXI.

Den 14de Februar 1877. Thisted.

Kære Ven! Her er Hemmeligheden hvorfor jeg ikke har skrevet saa længe.

Først har jeg haft en langsommelig Brysthistorie (den gamle), og da den lykkelig var forbi, fik jeg en Svulst paa Halsen, d. v. s. under Øret. Svulsten havde jeg i øvrigt haft længe, men nu gjorde den sig balstyrig og inflamerede og lod mig hverken have Ro Nat eller Dag. Endelig tog jeg Mod til mig og gik hen til min Doktor, der mente: Operation. Imidlertid rejste han bort en tre Dagestid og kom tilbage i Gaar, og saa blev Djævelen flækket for at hæve Betændelsen, og nu sidder jeg i Grød til op over begge Ører. Om otte Dage eller saa skal den endelig extirperes, hvilket da heldigvis foregaar under Kloroformering. Se saadan sidder jeg i det: Jeg vil nok kunne skrive noget nu, men naar saa Operationen kommer, tager den vel nogen Tid, saa jeg véd virkelig ikke, hvad det bliver til. Det jeg har skrevet er lidt, saa lidt at det ikke kan trykkes, og hele Novellen bliver da ikke synderlig stor. Jeg har jo ført en meget drivende Tilværelse, siden jeg nedkom med *Marie Grubbe*, af hvilken jeg haaber om en Dagstid eller to at kunne sende Dig en knusende Anmældelse i *Thisted Amtsavis* af en her grasserende Filosof og Teolog. Hvilket prægtigt Hæfte det sidste! Brøchners Artikel er qva Tidsskriftsartikel det bedste *det 19de Aarh.* har haft. Men nu giver jeg mig ilag med Novellen, jeg vil gærne være med i det nye Hæfte og kommer det vel ogsaa, om min Hoste og min Knude vil. Jeg er i en Brevgæld, der er grænseløs, men dette forestiller ikke noget Afdrag.

XXII.

24/VII 1877. Thisted.

Kære Ven!

Jeg er evig og uforanderlig, uden Ophør altid den samme, ligesom en vis fjærnt residerende Person, der er hos mig ikke Skygge af Omskiftelse, jeg tror end ikke jeg er bleven det mindste dummere end sidst, og dertil har jeg dog haft rig Lejlighed rentud embarras de richesse. Ganske vist Koraldyret lig i den dybe Sø—le,

bygger jeg forbandet lidt med paa den voksende Ø, men jeg haaber endnu som før lige saa støt paa den Verden som kommer.

Jeg har modtaget *19 Aarhundrede* Hæftet, et udmærket Hæfte . . . .
men hvis jeg havde været E. B., vilde jeg have skrevet ganske saaledes om Fru Sødring som Du skrev, om jeg end maaske vilde have været lidt mildere ved Definitionen af hendes Talents Grænselinje. Hun var nu alligevel forbandet ensformig. Hvad jeg vilde gøre, som J. P. Jacobsen véd jeg ikke rigtig, da samme Fyr befinder sig som en bedre Sejlbaad i fuldstændigt Vindstille. Maaske han burde stikke et Par Aarer i Vandet og ro i Steden for at ligge og vente paa Vind.

Jeg maa forsøge med Digte.

Jeg har Dig næsten mistænkt for at tro, at jeg ligger her og er forelsket. Det er jeg des værre ikke. Ikke Spor. Ak Gud — nej. — — — — — —

Hvad København angaar, saa er jeg bange for at betro mit Helbred til dennes Omsorg. Her bliver jeg imidlertid ikke. 1. November rejser jeg enten til København eller til Syden, om ellers mange mærkelige Ting gaar som de skal. Min nye Bog, der langsomt spinder sig ud af sit Hylster, er endnu navnløs.

Skriv endelig snarligt, Du skyder ikke forbi

Din J. P. Jacobsen.

XXIII.

2/10 1877. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven!

Jeg blev altsaa ikke i Heidelberg, hvor der var saa hundekoldt. Her er dejligt, solklart og fra 10—5 varmt, hvad jeg nu kalder Paletot-varme, men de Indfødte aabenbart Skjorteærmevarme. I Gaar som jeg allerbedst arbejdede mig op ad en noget stejl Gade, hvem ser jeg da komme drivende langsomt ned ad den andre end S..., som jeg troede i Spanien. Des værre rejser han allerede i Overmorgen, og her er lidt ensomt, inden man faar vænnet sig hertil. I Pensionen her findes der Parisere, Spaniere, Hollændere, Russer og en Schveitzer, der heldigvis kan tale Tysk. Overgangen fra Kulde til Varme har taget lidt paa mig og affødt en Del Hoste, som vel snart fortager sig, da Appetiten er god. Er Fortsættelse af Artiklen »den nye Skole« i *Fædrelandet* kommen, og hvem er den nye Skole? Jeg vilde gærne vide Din Broders

tyske Adresse. Paa Vejen her ned har jeg ikke set andet Comedie end »Viel Lärm um Nichts« i Kassel. Jævnt Spil. Jeg tror, det vilde være velgørende, om Benedikt og Beatrice sagde deres vittighedsspidse Repliker helt forskelligt; jeg har set Stykket spille før (saa vi det ikke sammen i Dresden?) men ogsaa der knipsede de begge to Pointerne af imod hinanden. Saadan en vittig Pige som Beatrice vilde naturligvis finde paa at give sine Vittigheder mere Raffinement ved at sige sine Repliker ganske uskyldigt og paataget-naivt, og det vilde saa gøre mere Virkning, naar Ryttergeneralen Benedikt forhippet paa Hævn fyrede sine Svar af med al mulig Alarm og Triumfer. Skurken i Stykket vilde jeg have forandret fra en kraftig sort Skurk til en fuldstændig afrakket, udtæret, helt forbi Broder Liderlig.

Skriv snart og lad mig høre Noget om de literære Nyheder paa Tryk og paa Teatret. Studerer Du stadigt Edda?

Din J. P. Jacobsen.

XXIV.

14de Oktober 1877. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven! Ikke et Muk har jeg hørt om en Adresse, saasom jeg ikke har set nogen dansk Avis i en Maaned i det mindste. Velsignet være Adressen, dersom den kan holde ham tilbage i Danmark, din Broder nemlig. Det vil sige holde ham tilbage saaledes, at han kan være tjænt med det. Han er jo dog den fattiges eneste Lam (bortset fra os mindre Gimmerlam) og hvorvel han stadig vil blive en meget anselig (Storm) Vædder i den rige Mands Flok, saa har vi ham saa haardt behov . . . .

Det franske Valg beskæftiger ogsaa meget mine Tanker, men endnu i Aften (Søndag) véd vi intet. Der udkommer nemlig her ingen andre Blade end en Fremmedliste. Sig mig hvilket fransk Blad jeg skal holde, for *Journal de Genève* er mig vel kedsommelig. Jeg har i Sinde at benytte mit Ophold her nede til at gøre mig lidt bedre bekendt med fransk Literatur og Historie. For Øjeblikket læser jeg Mme Mottevilles Memoirer, men skal med det første hugge løs paa Zola, Cherbuliez, Daudet, Flaubert og Balzac. Enten maa du huske fejl eller din Broder referere fejl angaaende Zola. Da jeg efter hvad jeg har læst af P. de Kock anser ham for en kedsommelig, gammeldags Forfatter med lidt Sans for

det lavkomiske og med den utilgivelige Fejl at skrive hele Bøger i Præsens, kan jeg ikke godt have sammenlignet Zola med ham, paa hvem ingen af disse Betegnelser passer, ikke engang Sansen for det Komiske, for det har Zola slet ikke. Jeg mindes dunkelt at have sagt en halvsand Brander om at nogle Steder i *la Curée* havde casanovasket sig, men hvad gør man ikke for en Brander. Din Broder har ganske misforstaaet mig, eller jeg har udtrykt mig slet, hvad der ofte hænder mig, og hvoraf min Frygt for at mine Breve skulle blive misforstaaede, er at deducere. Du og jeg har saa mærkværdig ensartede Meninger om det meste Literatur, at det skulde være mærkeligt, om vi var meget divergerende angaaende Zola. Jeg vil ikke engang forsvare mig ved at sige, hvad jeg beundrer hos Manden, for det véd Du. Jeg vil sige, ikke hvad jeg kunde ønske anderledes, ti Autorer af den Størrelse ønsker jeg aldrig anderledes, jeg vil blot sige, hvad der ikke stemmer med min Kogebog; for nogen anden Kritik kender jeg egenlig inderst inde slet ikke, maaske andre heller ikke gør det. Zola er mig ikke detailleret nok i det psykologiske, og han giver mig sine Detailler i en Bunke; men jeg vil ikke have dem i Bunke, jeg vil have dem i en rigtig ordnet Buket. Jeg vil ikke have Lillas og Rødt ved Siden af hinanden og han er ikke Eklektiker nok med Hensyn til Detaillerne, han har ikke Resignation nok til at ofre. Detailler skal være som hint Lyn hos Dickens, ved hvilket man saa harrows and plaughs left alone in the fields. Han er monoton, hele Tiden fører han sine Farver paa med Pensel, men hvad har man saa Spatelen til. Prosaen er da ikke et Hexameter, der maa fortælle alt paa samme Melodi. Han er mig end videre ikke dramatisk, undertiden er han det. Slutningen af *la Curée*, hvor Kejseren kommer kørende er brillant; men det er næsten en Undtagelse. Han har Mod nok til at være sand, udmærket, men det er ikke nok, jeg skal ikke have Sandhederne i Form af en Haglbyge, der prikker mig og stikker mig over hele Legemet, Virkningen gaar bort; maa jeg bede om at faa Sandheden i Form af en Tagsten i Hovedet. Han er end videre for moderat. Ofte utaalelig moderat. I sin Psykologi. Naar Mennesket ikke i passionerede Situationer, ømme Situationer, Masser af Situationer er lige paa Nippet til at blive komisk, saa er der for langt til Shakespeare og Naturen End videre: Mennesket er et paa en Gang sølle, frygteligt og beundringsværdigt *Dyr*.

Naa! nu har J. P. Jacobsen sagt alt hvad han vilde ønske at han (J. P. J.) kunde gøre. Jeg tror nok, det er den almindeligere Forfatter-Kritik. En Ting, jeg beundrer hos Zola, er hans Lugt. Lokal Lugt. Der er Steder, der i den Grad minder om Smaagader i italienske Smaabyer, at jeg holder mig for Næsen, men samtidig admirerende udbryder: »Hvilken superbe Stank«. Dette er ment som Ros. Uforbeholden Ros.

Jeg takker for Tilbudet om Korrekturlæsning og modtager det med Begærlighed. Der skal skrives en ny Roman paa M. Gr.s Størrelse. Manuskriptet færdigt i Februar, Amen, Amen d. s. ja, ja, det skal ske saaledes. Naturligvis lever jeg paa Honoraret. Oplag 2500, Honorar 1250 Rdl., man siger, at den anden Bog altid bliver daarlig. — Det bliver en Nutidsfortælling. Begyndelsen kender du, men kan ikke huske den: »Hun havde Blidernes sorte straalende Øje«, foregaar i Jylland, mest ved Limfjorden og nede i Vardekanten. Jeg tror Stedet her egner sig til at skrive paa; vær barmhjærtig og skriv.

XXV.

7/9 1877. Thisted.

Kære Ven!

Trods min Ærgrelse over, at *det nittende Aarhundrede* gaar ind, blev jeg dog saa lystig som fire Faar i et Tøjr ved Meddelelsen om, at jeg ikke behøvede at skrive videre paa den forbandede Novelle. For som den har ærgret mig! — Det kan man ingen Forestilling gøre sig om.

Den femtende rejser jeg efter al Sandsynlighed herfra til Struer—Hamburg—Cassel. I Cassel venter jeg at blive en Ugestid, saa maaske til nogle Smaabyer, og Oktobermaaned i Heidelberg, hvis Vejret og min Hoste vil; derpaa til Montreux eller Clarens eller et andet billigt, blæstfrit Løgstør.

Efter Meddelelse fra Hægström kommer den svenske Oversættelse i Oktober. Jeg vilde selvfølgelig meget hellere komme til København, men tør ikke. — Parodien paa M. Gr. har jeg set, den er ikke god, men der er en ganske morsom Vending i første Stykke om Moderen, der koger Torsk i rembrandsk Belysning.

Som Bevis paa, at der har været en Novelle under Opsejling, følger hoslagte Renskrift af de to første Sider.

Din.

XXVI.

Den 29de Novemb. 77. Villa bella. Montreux.

. . . . Med min Bog gaar det langsomt nok, det bliver en psykologisk Skildring af den Gruppe af fritænkerisk anlagte Romantikere, som hos os trænges tilbage og overfløjes af de politiske Naturer fra otte og fyrre, de religiøs Vakte fra samme Tid o. m. a. Skulde jeg vælge Repræsentanter for denne uden Tvivl ikke lille Gruppe, der rimeligvis ved Tidernes Ugunst og Selvmisforstaaelse leverede en Del af sig selv til Reaktionen af fire og tres, er Kaalund og Kr. Arentzens Navne de, der lige løber mig i Pennen. For øvrigt vil det fritænkerske kun tages med saa vidt det er nødvendigt for Forstaaelsen af Menneskene, hvad der for mig er Hovedsagen ved en Fortælling. Jeg er dog meget bange for, at der vil snige sig en Del Deklamation ind, hvad der er afskyeligt. Navnlig er der én Person det vil blive vanskeligt at stoppe Munden paa. Unter uns har jeg søgt det Ankerske. . . . . Det vilde være heldigt for mit Helbred, at jeg fik det. I saa Fald vilde jeg indrette mig saaledes, at jeg, naar jeg rimeligvis i Majs Slutning forlader Montreux, tager til Kbhvn. og bliver der en 4—6 Uger. Derpaa til Thisted og saa i September ad Italien til, Vinter i Rom og rimeligvis Studier til en Roman om Cola di Rienzi.

XXVII.

16/1 1878. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven!

Jeg er midt i ét Anfald af Hoste, fremkaldt ved et usædvanligt nederdrægtigt Vejr, som nu er forbi. Vi har haft 6° Frost og har det danskeste Snesøle, man kan ønske sig. De ældste Folk i Byen kan naturligvis ikke erindre, at der har været saa slet et Vejr før.

Min Bog — den Guderne fremskynde — vil rimeligvis komme til at hedde

Niels Lyhne
En Ungdoms
Historie
fortalt af
J. P. J.

Ikke en Ungdomshistorie.

I alt Væsenligt bliver den rent psykologisk, og der vil maaske ikke blive andre end Forf. selv, der kan se, at der er tydet hen paa den Ungdom, som nu er gammel. Personlisten vil forekomme Dig overraskende rig.

Hovedfigurer: En Digter, der ikke digter.
En Billedhugger, der dør.
En juridisk Candidat, der gifter sig.
En ung Mand, der snakker.
En ung Pige.
En anden ung Pige.
En tredje ung Pige.

Bifigurer: Fader, Moder, Tante, Huslærer og en stærk Mand.

Alligevel tegner den til at blive ret rig og god at misforstaa.

— — — — — — — — — — — — — — —

Som Figura udviser, er jeg saa ødelagt af min Hoste, at jeg ikke kan skrive sammenhængende, men hvis Du véd, hvorledes Hoste kan ryste Ens Hjærnemolekuler mellem hinanden, vil Du undskylde og ikke undlade at skrive.

Din J. P. Jacobsen.

XXVIII.

Den 6te Februar 1878. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven!

. . . . Romanen gaar fremad, om end ikke med Kæmpeskridt; men jeg frygter for, at jeg for tidlig har givet mig ilag med Nutidsmennesker eller i alt Fald Nærtidsmennesker. Jeg havde vist gjort klogere i at vente til jeg var bleven noget stærkere i min Pen. Den Præstige, som fjærnere Kulturtider giver, er meget værd. Paa den anden Side faar man et nederdrægtigt nøje Maal paa, hvor vidt man er, ved Behandlingen af en Opgave som den, jeg har sat mig. Slet komponeret bliver Bogen sagtens under alle Omstændigheder. Dette betegner slet ikke, at jeg er modløs eller tvivlende, tvært imod, jeg har stort Mod paa Nils Lyhne . . . .

XXIX.

Den 24de Februar 1878. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven! Gid skrive mig et lille Brev. Jeg er saa ene med mig selv her nede, uagtet jeg har en meget behagelig Omgang, kurlandsk Baron og hans Søster, men det er ikke nok. Naar jeg

bygger Luftkasteller, véd Du saa, hvilken mærkelig Arkitektur de frembyder? Københavns. Jeg længes efter København, d. v. s. efter at ligge paa Din Chaiselongue og være Bas til din Diskant. Jeg taler ikke om vore Stemmer. Jeg taler om hine forfriskende Samtaler, hvor vi paa vore fortræffeligt stemte Instrumenter ledsagede hinanden i harmonisk Enighed om, at der var saare meget og saare mange, med hvem vi var uenige, og kom der saa nu og da en Disharmoni, den blev for det meste lykkeligt opløst og viste sig inderst inde at være Harmoni, og glade over Opløsningen fik Samtalerne et raskere Sving, slog over i glad Allegro. Selv Pauserne var saa veltalende. —

Naturen her er vidunderlig, og navnlig nu, hvor Foraaret begynder at lade sig ane. Men disse Foraarsdufte vækker en Længsel hos mig efter Kunst, – Kunst i hvad Form nævnes kan, Maleri. Skulptur, Musik (endogsaa Musik), Skuespil, Kritik. Jeg længes, Herren forlade mig det, efter det kongelige Teater. Jeg tror endogsaa, jeg kunde se *Bertrand de Born* uden at blinke — det vilde da i alt Fald være at høre Vers, hvordan de saa var. — Til Foraaret! — unter uns, jeg fik i Gaar Meddelelse gennem Kancelliraad Hegel om, at man har vejet mig og fundet mig let nok til at kunne trænge til det Ankerske. Næste Vinter altsaa i Rom, om Æskulap vil.

Sig mig, og husk at svare derpaa, hvorledes lever Frk. S., rejste hun til Italien og er hun forlovet? og hvorledes lever Frk. B. og Frk. R., alle de Huris, jeg saa i Dit gæstfri Telt, glade Araber i Ispahan. Ispahan, Ispahan, hellige Stad med Kongens Nytorv, med Bredgade og Langelinje, med Aviser og Østerskældere. Jeg føler mig næsten som Peter Andreas Heiberg, der fra Frederiksbergbakke kaster et længselsfuldt Blik paa Frue Kirkes Guldkors.

Læser Du nogensinde Edg. Quinet? Jeg vilde gærne vide, om det kun er paa mig, at hans Skrivemaade virker saa besynderligt. Jeg har en Fornemmelse, som om hans Bøger var skrevne paa en Karrusel. Ellers læser jeg Stendhals kritiske Ting. Naar han ikke hele Tiden sagde, at han Fanden gale sig ikke er saadant et Øg som de andre, vilde han behage mig mere, om det ellers vilde glæde ham. Hvilke af Dumas fils's Romaner hører ikke til til hans Ungdomsarbejder? Jeg vilde gærne kende ham noget nærmere, men jeg har fornylig døjet en Bog, betitlet: *Antonine,* som har betaget mig Modet til at give mig ilag med *Aventures de quatre femmes et d'un perroquet* og andre lige saa lovende betitlede

Romaner, hans Skuespil haves ikke her — gør en Anstrængelse til Fordel for Din . . . . . .

XXX.

4/v 1878. Pension Bellevue. Montreux.

Kære Ven!

Du havde længst haft Svar paa Dine Breve, hvis ikke Fotografen hersteds havde været saa sendrægtig. I Aften er han imidlertid endelig bleven færdig, og jeg skynder mig at skrive.

— — — — — — — — — — — — — — —

Tak for Dit venlige Tilbud om Husly, det vilde glæde mig meget nogle Sommerdøgn at være Din Gæst — men den Tid, jeg kan komme, vil maaske ikke være Din Tid, ti jeg gaar ikke først til Kbhvn., men til Thisted, hvor jeg i Stilhed og dydhaftig Flid vil gøre min Bog færdig, og, hvad der er endnu mere bestemmende, se at faa nyt Sving i mine Kræfter, da den sidste Maaned her ikke har bekommet mig godt, men har virket noget enerverende paa mig, som Foraarsluften her paa Stedet ikke sjældent gør. Jeg skulde være taget lidt højere op, men det vidste jeg ikke. At der for øvrigt ikke er noget særligt i Vejen med mig vil det hoslagte Billede vise.

Den 8de tager jeg her fra til Bern og gaar rimeligvis over Frankfurt, Hannover, Slesvig hjem i 11—12 Dage. Skriv derfor til mig til Thisted. Dersom Du havde et Billede af Dig *med* Skæg? for det jeg har er fra 72.

For næste Sommer har jeg fabelagtige Planer. Donautour, Sebastapol. Kaukasus, Wolgatur, Saratov, Nishnej, Moskau, St. Petersborg, Kurland, foranlediget af indtrængende Invitation fra tvende Russiske, den ene fra Stepperne om Saratov, den anden fra Kurland, og Ønsket om at bruge en Hoppemælkskur. Men da der sagtens til den Tid er Krig, bliver det ved Planen. Her er Sommer, udsprungne Bøge, svirrende Oldenborrer og alt for solet.

Jeg gad vide, hvem der nu ryger Dine Cigarer for Dig, og om den pompejanske Stue er fulgt med til Tordenskjoldsgade. Dr. naar? Hvis Du vidste, hvad det er at længes efter sin Samtid og nu paa tredje Aar at drive om i døde Vande!

For better for more

Yours most truly

J. P. Jacobsen.

XXXI.

[29]/v 1878. Thisted.

Ganske vist havde det ikke været dummere at blive en 14 Dages Tid længere borte fra Sibirien, men Skildringen af det danske Foraar havde været saa tillokkende og saa »Einsames Trinken, einsames Lieben, einsames Reisen wie traurig ist dass!« Men Tandpine og Hold i Ryggen er ikke morsommere, og det har hidtil været Frugterne af mit Thistedophold. Jeg har hverken set Zola, Augier eller Taine og ser dem vel næppe før i Rom. Véd Du om Schandorph er kommen hjem? Jeg har Brug for nogle Oplysninger om romerske Pensioner, og dem maa han vel kunne give mig. Hvor jeg gærne vilde have talt en Nat igennem forleden 14 Dage i Strassburg, hvor jeg gav Hamlet! og det var maaneklart og varmt og gaslyst og Lyd af Fodtrin paa Stenbroen. Og mageløst Øl paa de smaa Borde udenfor Caféen ligefor Münsteren, Erwin Steinbachs Münster! Dersom gamle Goethe har Ret med sit: was im Jugend man wünscht! o. s. v., maa vi paa vore gamle Dage blive hjærtelig kede ad hinanden. — Hetnas[1]) zoologiske Perversitet har vakt alvorlige Bekymringer hos mig. Hendes naturhistoriske Opdragelse maa ligefrem være forsømt, og dog har man saa mange naturvidenskabelige Digterværker som Dyrehaven, Vilde Dyr og tamme o. s. v. Maaske dog det hele indskrænker sig til, at Hesten paa Kongens Nytorv og Løven i Rosenborg Have har forvirret hendes Begreber om disse Dyrearter. — Guderne give os en mild Sommer, Dig for Din Rekonvalescent, mig for mig. Fra Berlin haver jeg paa nogen Tid intet fornummet. Hvordan er Tegnèr bleven modtaget? Her og hisset

Din.

XXXII.

[15]/vii 1878. Thisted.

Kære Ven!

Hvorvel jeg endnu ikke har nogen officiel Tilladelse til at røre mig til noget som helst, forlanger det mig dog saa at vide, hvorlunde Du lever, at jeg ikke tager i Betænkning at trodse min Herre og Læge. Jeg er nemlig i disse Dage kommet op efter et 2 Ugers Sygeleje, foranlediget af en ret stærk Blodspytning, som uventet overfaldt mig en Dag, jeg troede at have det allerbedst. Jeg er noget mat, men har det for øvrigt godt, tænker jeg, dog er jeg i et Humør, der, hvis det længe bliver ved, ender med, at jeg

[1]) Et toaars Barn.

hænger mig ud af Tilværelsen; maaske Chininmixtur dog kan faa mig paa andre Tanker.

Andet end denne Sygehistorie har jeg ikke at skrive Dig om. Jeg haaber, Du har haft bedre af det milde Sommervejr end jeg, der nu snart ikke véd ud og heller ikke ind med hvor jeg skal fly for min Svagelighed. Ti tager jeg Morgenrødens Vinger paa og bor i Varme, saa er den der, og i Kulde er den der ogsaa.

Bogen har naturligvis hvilet med mig.

Din J. P. Jacobsen.

XXXIII.

$^{26}/_{VIII}$ 1878. Thisted.

Kære Ven!

Det vilde have været mere end fornøjeligt at have kunnet tage imod Din Indbydelse, men jeg var et alt for skrøbeligt Kar til at flytte om, og derfor blev jeg staaende paa min gamle Hylde, saa fordybet i Tanken om alle mine Rag og Rævner, at jeg ikke — nu gaar Billedet i Stykker; Meningen er, at jeg skammer mig over ikke at have takket Dig for Din venlige Indbydelse, men Du kender mine store Ævner i Retning af at lade være.

Da Du har sat den 25. Sept. som Din Afrejsningsdag, og jeg den 1. Oktober, synes jeg, der var Grund til at rykke frem eller at opsætte saaledes, at vi kunde mødes og slaa Følge, i alt Fald saa langt som til Køln. Derfor kunde Du meddele mig, hvorledes Du agter at rejse. Sig mig med det samme: skal der Pas til, naar man rejser til Frankrig, og er da et simpelt Politipas nok, eller skal det viseres af den franske Gesandt i Kbhvn.

Af Disraeli har jeg kun læst hans første (Vivian Gray? er det ikke det, den hedder) og Sybil og Tancred. En fjærde begyndte jeg en Gang paa, men kunde ikke holde den ud. Naturligvis kan jeg ikke huske noget af dem. Tancred gjorde dog et vist Indtryk paa mig, Sceneriet navnlig fra de syriske Bjærge og saa en Antilopesteg med en Sauce, der endnu i dette Øjeblik bringer mine Tænder til at løbe i Vand. Er der ikke ogsaa en Løvsalsfest i Hjørnet af en elendig lille Baggaard? —

Befindendet bedrer sig, en haardnakket Hoste viger langsomt, og Humøret er bleven mere ligeligt, men trykkes dog endnu af en sørgelig Fornemmelse af Dumhed; der er rigtignok aldeles ingen Lejlighed til at *sige* noget Klogt, men derfor synes jeg gærne, man kunde *tænke* det til Fornøjelse for sig selv — det gør man aber ikke.

Georg er en Dannemand, at han holder paa Danmark.

Da jeg længes efter at vide, om der skal blive et Møde af os imellem, saa skriv snarligst.

Din J. P. J.

P. S.

Romanen! (gid Hegel havde den) om Romanen vil jeg skrive næste Gang. Jeg gaber ved at tænke paa den.

XXXIIII.

²⁹/x 1878. Rom.

Hvordan jeg ikke kom til Paris.

Hvordan jeg vilde have skrevet fra Lyon og senere fra Marseille, og hvordan jeg efterhaanden fik passeret Nizza, Genua og Siena uden at faa det gjort, kunde jeg maaske have sparet mig at meddele. Nu bor jeg i Via due macelli hos en tysk Urmager i to forholdsvis pragtfulde Værelser med megen Sol, spiser sammen med de danske Kunstnere og møder til Lørdagssoiréerne i Foreningen. Foreløbig lider jeg en Del af Søvnløshed og Hovedpine, men naar jeg faar vænnet mig til Luften svinder det sagtens. Nøjagtige Detailler angaaende det, vi talte om sidst, udbedes. Med mig gaar det som sædvanlig mere end langsomt, og hvis jeg ikke hænger mig inden denne Bog bliver færdig, saa hænger jeg mig aldrig. — Her har jeg været i 8 Dage, i hvilken Tid jeg er flyttet to Gange og ellers ikke har anstrængt mig. Capitol, Lateran, Vatikan og Peterskirke ere endnu kun Ord for mig. Det eneste jeg har set er Colliseum, Forum, Guidos Aurora og Pal. Corsini. Men jeg er heller ikke den, jeg var »consule Plauco.« Husker Du, hvor forslugen jeg var paa Gallerier, og hvor bange for at et Billede oppe i et dunkelt Hjørne skulde undgaa mig, og nu er jeg paa tiende Dag i Rom uden at have set Cap. Sistina. Dersom Du er saa elskværdig at skrive, saa adresser Brevene til den danske Konsul. Jeg kan ikke indse Nødvendigheden deraf, men det kan de, der er her nede. Ibsen er her, men jeg er endnu ikke præsenteret for H. D. H. — For Resten tror jeg, der kan arbejdes her.

Din J. P. Jacobsen.

XXXV.

18/XI 1878. Rom.

Kære Ven!

Jeg har forsonet mig med det romerske Køkken og spiser endogsaa Makaroni, jeg har forsonet mig med det evige Regnvejr og gaar med Paraply, og da min Kakkelovn trækker godt, da jeg har fundet en rygelig Cigar, og da Vinen er faldet ned til det halve, forekommer Stillingen mig i det hele holdbar. Rigtignok har man ogsaa gjort en Del for at more mig, vi har saaledes haft stor Tiberoversvømmelse, hvorved endog et Stykke Corso stod under Vand, og i Gaar var en neapolitansk Kok saa god at prikke efter Kongen med det for Attentater sædvanlige Udfald, hvilket naturligvis straks bragte Rom i Illumination og drev vivatraabende og fakkelbærende Tog igennem Gaderne. Den skandinorsk-dansk-svenske Hob her nede vokser godt, og naar vi samles til Middag, fylder vi fuldstændigt det Osteri, der for den Dag er udset til Plads for vore Orgier, og der udfolder sig da en tiltalende Række Scener af romersk Folkeliv, hvoraf den hyppigst tilbagevendende er den, at nysankomne Damer, der aldrig har været paa en Restauration før, forbavses over, at der ikke er Karklude i Suppen, og at Kalkunerne ikke ere kogte med Fjerene paa.

Med Helbredet gaar det ret tilfredsstillende, da jeg ingen Hoste har. Jeg tror i det Hele, at det er ligegyldigt, hvor jeg er, naar jeg blot ikke er i Thisted og hermed nok om Rom og dets Indvaanere — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

Der staar en Fichte i Syden, einsam auf kahler Höh' og længes mod en Palme i Norden. Naar skal jeg dog ligge paa din Chaiselongue? —

XXXVI.

23/III 1879. Rom.

Kære Ven! og saa godt som Dr. Det var med umaadelig Ivrighed, jeg rev Korsbaandet af Ushas for at se, om det var et almindeligt dødeligt Værk eller det var en Doktorafhandling. Og se, det var, hvad det burde, og der blev et stort Skrig af megen Glæde i den fjærntboendes Sjæl. For hvad Grænser er der nu for. hvad vi kan faa gjort, da vi begge ere komne over det, vi midlertidigt havde sat op som Tilværelsens Herkulesstøtter. Naa,

jeg skal ikke være saa tilbageholden med mine Fremtidsplaner som Du. Se i Løbet af Sommeren Fuldendelsen af Niels Lyhne, den uendelige og saa til København, mine Længslers By, Arkivstudering og Biblioteksjov, Struensee, Malte Conrad Brun og Borgiarne osv. i det aller som uendeligste. Om en Maaned gaar jeg sagtens til Neapel, Pompeji, Capri. Tur paa 3—4 Uger, saa lige lukt Nord til den ensomme Bjærgegn mellem Conegliana og Cortina bag Venedig. Saa hjem 1ste September i København om ikke før. Det er det foreløbige Arrangement. — Kolonien her nede er bleven udmærket suppleret med Fru S.'s Ankomst. Jeg var hos hende forgangen Aften, og i Morgen, om Vejret vil, skulle vi til Marked ude i Grotto ferato. Ibsen holder sig noget tilbage, siden hans Forslag om, at Damer skulle have Sæde i Foreningens Generalforsamling faldt igennem, og jeg ser ikke synderlig til ham. Kaalunds tynde Feuilleton og Schandorphs nette Svar har jeg set. Det har vel ikke interesseret synderligt hjemme. Alligevel, jeg faar pludselig Lyst til at svare — men det bliver vel ved det, Lysten nemlig. — Jeg trænger meget til at komme hjem og er træt af al denne Udlændighed, og det er gaaet saa godt i Vinter, (hidtil) med Helbredet, at jeg vel nok tør vove det, naar jeg nu har haft en mild Forsommer oppe i det venetianske. Vær nu endelig i København til Efteraaret og i Vinter! — — — — —

Her er ellers intet nyt, man er jo ogsaa nærmest i Rom for det gamles Skyld.

Naar jeg har skrevet et Par Bøger til og et lykkegørende Drama, saa tænker jeg, jeg vilde kunne faa Raad til at arbejde paa en Doktorafhandling om Barktorne eller Ukrudtfrø i dyrket Jord.

Din J. P. Jacobsen.

XXXVII.

21/v 1879. Capri.

Kære Ven!

Dersom Du tror, vi gaar om i Skjorteærmer og kaster os opløste af Varme i Orangernes Skygge, dovent rækkende op efter de gyldne Frugter — saa fejler Du. Her er koldt, hundekoldt, Regn eller Storm eller begge Dele, og Værelserne ere saa svagt betæppede og tillunede, at man maa bruge sin Vinteroverfrakke som Slobrok. Citronerne og Orangerne, Misplerne, Vinløvet, det blaa Hav og de graa Bjærge, det er her alt sammen, men med

dansk Maj over sig. I Hotellet er der et større Bibliotek, og jeg læser derfor en Del umulige tyske Forfattere, men den meste Tid sidder jeg og tænker over det store Værk, kørende i Kane i en slet Lænestol med mit Rejsetæppe som Bjørneskind. Til Opmuntring af Situationen har jeg lidt af en skrækkelig Hovedpine og har ingen Appetit til de sjattede Middelhavsfisk, det evige Kviekød og de uendelige Grønærter. Snart gaar jeg til Rom, skriv under alle Omstændigheder dertil (Due Macelli 124) og derfra lige til Thisted. De franske Folk kender jeg ikke. Kjellands Bog haaber jeg at finde i Thisted. — Du talte om at lade ham sende den. Ingen Lokomotivfører kan være mere ked af at rejse end jeg. Behold endelig den Varme I har, at jeg snart kan komme til Ro i et nordligere Himmelstrøg. Pompeji har jeg haft mest Glæde af paa den »sydlandske« Tur, skøndt der ogsaa var koldt. Neapel var græsselig. Jeg længes først efter Rom, men navnlig efter Thisted. Selskabet er udelukkende tyske, der hele Tiden taler Bädecker og søge at overgaa hinanden i Detaillekendskab til italiensk Folkeliv.

Din J. P. J.

XXXVIII.

^{31}/v 1879. Rom.

Kære Ven!

Jeg kom her til i Gaar Eftermiddags og i Morges havde jeg Dit Kort. Her er stegende hedt — ude umuligt — inde ret douce med tilstængede Tremmeskodder. Hvor Du har Ret angaaende Rejser og Rejsemad! Naar man kunde nyde Udlandet mellem sine hjemlige Maaltider: et Stykke Capri efter Frokost, et Parti Rom efter Middagen til en Cigar — og nu og da sent paa Aftenen en Smule Maaneskin i Verona. Et indholdsrigere Kort vil følge dette, da jeg i Morgen vil have læst *Ude og Hjemme* og have besøgt Josephson. Du kan for øvrigt ikke tænke Dig, hvor det er foreløbig fornøjeligt at være kommen til Rom og se kendte Ansigter, udenlandske og indenlandske, se kendte Gader og saa meget nogenlunde kunne faa alt man vil have. Naar blot ikke Luften var halvt Støv. Men jeg rejser straks, naar jeg har faaet mig udhvilet, efter det velsignede Syditalien og søger hjem for at bruge en Fedekur. Min Broder lover mig alle Jordens, Luftens og Havets Herligheder. Blot det vil holde sig varmt i Nord. — I Aften skal vi i Foreningen lave en Telegramadresse til

Universitetet. Jeg haaber den vil gøre Virkning. Med Forbavselse læser jeg i Avisen om al den Spisen, hvormed der skal jubileres og er ganske tankefuld over det Arrangement, i Følge hvilket Kommunalbestyrelsen kommer til at spise til Middag 2 Gange paa en Dag og Universitetsnotabiliteterne tre Gange. At Tivoli er med i Programmet glæder mig saare. Skriv naar Du skriver til Thisted. Hvor der var græsseligt i Neapel i Forgaars, og hvor der lugtede! Varme, mugne Lugte, lumre Raadenægspust, kølige Drag af vinmættet Fejeskarnsaande, en hel Zolaskala. Her lugter det da kun af Støv. Jeg aabner mine Skodder — Solen er bag Huse.

Din J. P. Jacobsen.

(Sluttes).

Betragtninger over Enevælden i Danmark fra 1660 til 1720.

Edvard Holm: Danmark-Norges indre Historie under Enevælden fra 1660 til 1720. Indledning til den dansk-norske Stats Historie fra 1720—1814. 1—2. Del. Kbh. 1885—86. (Gad.)

Kongeloven og dens Forhistorie. Aktstykker, udgivne af de under Kirke- og Undervisningsministeriet samlede Arkiver. Kbh. 1886. (Reitzel.)

Enevældens Tid har kun haft faa Dyrkere indenfor vor nyere Historieskrivning. Med Undtagelse af enkelte Perioder have derfor dens Personer og Institutioner, dens sociale Forhold og økonomiske Tilstande hidtil været omgivne af Traditionens Taage. Det Vanry, hvori Absolutismen ved sit Fald stod i den almindelige Bevidsthed, har sikkert bidraget til at skræmme Forskerne bort fra Behandlingen af dens Tidsalder; med Allen og Paludan-Müller i Spidsen have de fleste af Historikerne søgt hen til ældre Perioder. Heller ikke i Politikens Tjæneste er Enevældens Historie bleven synderlig benyttet. Den svandt bort uden at kalde nogen Forfatter af Rang frem hverken til Forsvar eller til indgaaende Angreb; de senere Partikampe have ikke forandret dette Forhold. Kun i ringe Grad har man søgt Argumenter overfor Nutidens brændende Spørgsmaal i Fortidens Begivenheder; det er ikke gaaet her som i andre Lande, hvor Partiernes Strid har skærpet Historikernes Penne og ved Brydningen mellem de ensidige Fremstillinger fremmet Erkendelsen af det, som virkelig har fundet Sted.

Det Hul i vor Viden, som saaledes har været tilstede, er det blevet Prof. Holms Sag at udfylde. Hans Forkærlighed for og store Kundskaber til denne Periode har han tidligere lagt for Dagen ved sin Skildring af Danmark-Norges ydre politiske Historie fra 1791 til 1807 og ved talrige mindre Monografier. Nu har han sat sig til Opgave at give en sammenhængende Fremstilling af

den dansk-norske Stats Historie fra 1720 til 1814; men hans Iver efter at trænge ind til Grunden af denne Tids Problemer har ført ham længere tilbage, og saaledes har han som en Slags Indledning til sit fremtidige Værk udgivet en Skildring af Danmark-Norges indre Historie fra Enevældens Indførelse 1660 til Fredsperiodens Begyndelse 1720.

Dette Skrift er først og fremmest frit for at være et Partiskrift. Det bærer paa ethvert Punkt Præget af den ihærdigste Bestræbelse efter Upartiskhed og Retfærdighed. Der kan være Fejlsyn i Bogen, men der er ikke Spor af Tendens. Lige saa fuldt fortjæner Værket den største Ros for det udholdende Arbejde, der ligger til Grund for det, og som særlig viser sig ved det omfattende Kildemateriale, væsentlig for første Gang hentet fra vore Arkivers Samlinger, som Forf. har benyttet. Derved er det lykkedes ham at give en Fremstilling, som, selv om den paa Punkter ved senere Forskeres Arbejde vil modtage Rettelser og Tilføjelser, maaske især af statistisk Art, altid vil staa som et Hovedværk om Enevældens første Tid. Og det store Stof trykker ingenlunde det givne Billede; Værket er blevet lige saa let læseligt som grundigt; der er Partier i det, f. Eks. Skildringen af Kongernes og de ledende Statsmænds Personligheder, Fremstillingen af Landboforholdenes Standpunkt og af Smaaligheden i Købstadsamfundene, der ogsaa i formel Henseende høre til det bedste, vor historiske Literatur kan opvise. Hertil kommer, at idet Holm har lagt an paa at give en grundig Skildring af Regeringsprinciperne, Institutionerne, Forholdet mellem Stænderne og de økonomiske Tilstande, har han ikke alene leveret noget ejendommeligt, som gaar udenfor vor Historieskrivnings sædvanlige Baner, men ogsaa frembragt et Arbejde, der har faa Sidestykker af den Art i den europæiske Literatur.

Et Spørgsmaal bliver det derimod, om Forf. har været heldig ved Valget af Inddelingsmaaden for sit Værk. Han har taget sit Æmne under to Synspunkter og behandlet hvert af disse for sig, nemlig: hvad vilde Enevælden, og hvad naaede Enevælden. Teoretisk kan dette være forsvarligt, men i Udførelsen har denne Deling skadet Overskueligheden og skilt ad, hvad der hørte sammen. Højest i Interesse som i Fremstilling staar ubetinget anden Del om Enevældens Resultater.

De efterfølgende Betragtninger skylde ikke alene Prof. Holms Værk deres Fremkomst, men ere ogsaa for en stor Del byggede paa hans Kildestof og hans Iagttagelser. Der vil næppe heller

være nogen Grundforskel paa Tankegangen i dem og i det foreliggende Skrift, skønt de ikke følge dettes Rammer og heller ikke alle Vegne dets Synspunkter. Det skal tilføjes, at det kun vil blive Forholdene i det egentlige Danmark og ikke tillige dem i Norge og i Hertugdømmerne, som ville blive Genstand for Omtale.

I.

Enevældens Oprindelse og Organisation.

Der er vel næppe nu nogen, som vil slaa sig til Taals med at opfatte Enevældens Indførelse blot som en Følge af den almindelige europæiske Udviklingsgang, der førte fra Aristokrati og Feudalvælde til Autokrati. Det er de enkelte her hjemme virkende Aarsager, som den moderne Forskning ønsker at faa slaaet fast; den gaar ud fra, at selv om en vis almindelig Strømning kan føre til Resultater, som ligne hverandre i de forskellige Lande, saa afhænger det af de enkelte givne Forhold, hvorfor netop denne Form af Resultatet fremkommer. En Udvidelse af Kongemagtens Myndighed var nu en længe forberedt Begivenhed i Danmark. Statsforandringen 1536 havde lagt Grunden dertil, de følgende Konger havde arbejdet videre derpaa. Men at Kongemagtens Forøgelse netop blev saa stor, som den blev 1660, saa mægtig, at den sprængte alle Baand, dette var ikke saa meget en Følge af Kongemagtens egen Styrke som af de andre Statsmagters Svaghed. Det er næppe rigtigt, naar en ansét historisk Forfatter har prist Kongemagten som den, der havde forberedt Løsningen af de politiske Opgaver, der laa for ved det syttende Aarhundredes Midte, og som Stænderne havde forsømt eller ikke formaaet at løse[1]). Ti hos Christian IV findes ved Siden af hans betydelige Initiativ en ikke ringe Famlen og Usikkerhed netop overfor de foreliggende Samfundsopgaver, og hvad Frederik III angaar, da bærer han ikke alene Hovedansvaret for den ubesindige Krig med Sverig, der nær havde gjort det til en Umulighed at løse nogen Opgave, men der mærkes ogsaa hos ham og hans Dronning en stærk Hensyntagen til deres og deres Dynastis personlige Interesser, som ikke altid faldt sammen med Statens virkelige Tarv. Det er derfor næppe det oldenborgske Kongehus' egen Modenhed, der har givet det et

---

[1]) A. D. Jørgensen, Den historiske Udvikling i Danmark i Henseende til „Magtens Tyngdepunkt". Særtryk af „Dagbladet". Kbh. 1884. S. 14 f.

naturligt Krav paa at overtage Enestyrelsen. Snarere maa man forklare, hvad der skete 1660 som en Følge af, at Kongemagten, uden at sidde inde med et virkeligt Fond af ægte Dygtighed, under den herskende Opløsningstilstand i Folket besad en forholdsvis større Kraft til at sætte sin Vilje igennem end nogen af de andre Statsfaktorer. Adelen var lammet, væsentlig ved egne Fejl; den var isoleret, uden Energi, uden Rigdom, uden Førere med politisk Indsigt. Borgerstanden havde Ledere med Forstaaelse af Tidens Mangler, med Rigdom paa Ideer til at raade Bod paa dem, men som Stand betragtet havde den ingen Styrke, hverken den, som Velstand eller den som Tradition giver; tilmed var den uden dybere Sammenhold. København, der havde mest nyerhvervet Selvtillid, glemte ikke sine egne Interesser, selv om disse kun kunde fyldestgøres paa dens Fællers Bekostning; den vilde være selvstændig Rigsstand og have Stapelret. De øvrige Købstæder talte forskellige Lag med indbyrdes Bitterhed mod hverandre og uden større Tillid til deres Øvrigheder, der i Reglen ikke havde lagt mere Patriotisme for Dagen end Adelen under de ulykkelige Krige; i mange Byer vidste man at fortælle om Borgmestre og Raadmænd, der, naar Fjenden nærmede sig, havde søgt Frelse i Flugten. Man var enig om at hade den privilegerede Stand, og man saa hen til Kongedømmet som Redningsmiddel; man vilde anerkende det som ledende, men man tænkte sig det langt fra som enevældigt. Paa sin Side stod derimod Kongemagten som en samlet Enhed, støttet til energiske og hensynsløse, til Dels fremmede Raadgivere, sikker paa Hæren, fristet ved Eksemplerne fra Udlandet, hvor det monarkiske Princip atter efter nogen Tids Afbrydelse var begyndt at vinde Sejre, i Frankrig, i England, i Dronningens Hjemland, Brunsvig. Det er ørkesløst at tale om, hvorvidt en anden Forfatning end Absolutismen vilde have kunnet virkeliggøres, men en Kendsgærning er det, at Enevælden kom som en trods Arveregeringens Indførelse uventet Begivenhed, som et Overgreb overfor den almindelige Bevidsthed. Den kom, fordi Vægtskaalen maatte helde til den stærkere, fordi saa vel Adel som Borgerstand manglede Kraft til at modsætte sig Statskupet. Ved Arveenevoldsakten, dette Plebiscit, som den nylig træffende er bleven kaldet, opnaaede Kongedømmet Sanktion paa sin Færd af de modstandsløse Undersaatter.

Statsomvæltningen havde været paatænkt og forberedt. Dog stode Kongen og Hoffet ikke selv straks klare over dens Konse-

kvenser. Der kom Planer frem, som havde Lighed med et konstitutionelt Kongedømme; de faldt dog lige saa hurtig til Jorden. Mere vaklede man med Hensyn til Kodifikationen af den nye Forfatning. Den af Gehejmearkivet besørgede nye Udgave af Kongeloven med de Aktstykker, der ere som en Indledning til den, er meget oplysende i denne Henseende. Hvad der var sket, var oprindelig kun Arveregeringens Indførelse, og man tænkte derfor først blot paa at fastslaa Arvereglerne, der skulde være som Kongens sidste Vilje, som hans Testamente. Men ligesom Enevælden hurtig var vokset ud af Arveretten, saaledes voksede Kongeloven ud af de paatænkte Arvestatuter. Det er nu ved Gehejmearkivets Udgave bragt til høj Grad af Sandsynlighed, hvad der tidligere kun var Tradition, at det er Peder Schumacher, som har koncipperet Kongeloven. Bortset fra den Skarpsindighed, som er nedlagt i Arvereglernes Affattelse, bliver Æren næppe overordentlig stor, ikke alene af Hensyn til den tvivlsomme Fordel for Danmark ved at faa en Forfatning, der drev Absolutismen til et Højdepunkt op over noget andet Lands i den civiliserede Verden, men ogsaa fordi Kongelovens Forfatningsbestemmelser kun i ringe Grad bære Præg af virkelig Originalitet. Ti det er næppe en Tilfældighed, naar disse Bestemmelser, om end ikke i Ordlyd, saa dog i hele Tankegang, saa stærkt minde om den Statsretslærers og Filosofs Skrifter, som paa den Tid spillede en betydningsfuld Rolle i Europa og særlig i det Land, hvor Schumacher havde tilbragt en Del af sin Ungdom. De allerfleste af de Rettigheder, som Kongeloven tildeler det danske Kongedømme, genfindes i Thomas Hobbes' Skrifter De Cive og Leviathan. Schumacher har, ligesom kort efter Pufendorf, udeladt den mest barokke af de Rettigheder, Hobbes opstiller, nemlig Regentens Ret til frit at raade over sine Undersaatters Privatejendom; men ellers møder man hos den engelske Forfatter som i Kongeloven Kongens øverste Dommermyndighed og Uansvarlighed, hans Eneret til at give Love, hans højeste Magt til at indsætte Embedsmænd, hans Myndighed til at erklære Krig, slutte Fred samt paalægge Skatter. Begge Steder begrænses Kongens Rettigheder væsentlig kun ved hans Pligt ikke at opgive nogen Del af sin Suverænitet. Selve Hobbes' Teori om, at den absolute Magt oprindelig skyldtes en Overdragelse fra Folkets Side, passede særdeles godt til Kongelovens Omtale af Enevældens Grundlag, Stændernes »Overantvordelse« af alle Majestætsrettigheder til Kongen.

Forbilledet for Kongeloven var saaledes ikke nogen anden Forfatning i Europa, men en Statsretslærers Doktriner. Den var et Totalopgør med Fortiden, en Bygning paa bar Grund, i langt højere Grad end nogen moderne konstitutionel Forfatning. Heldigvis gjaldt det samme ikke den Statsforvaltning, der blev indført. Den havde sine Forbilleder saa vel her hjemme som i Udlandet. Dens Grundlag blev, som bekendt, Kollegialstyrelsen. Denne Statsforvaltningsform fandtes i Sverig, i Spanien, i Brandenburg og flere tyske Lande. Tilløb til den var gjort i Danmark, ikke alene ved det i 1655 oprettede Admiralitetskollegium, men ogsaa ved det slesvigholstenske Regeringskancelli og ved Oprettelsen af Krigskollegiet 1658. Rigsraadet havde 1658 anbefalet Kollegier for at forebygge »Konfusion og Ophold« og endog forudsat, at uadelige skulde have Sæde i dem. Kollegialstyrelsen var tilmed en mildere Form af Enemandsstyrelsen. Det er i denne Henseende karakteristisk, at Richelieu, der 1620 havde anbefalet Indførelsen af fire *„conseils“*, aldeles ikke tænkte derpaa, da han havde faaet Enemagten i Hænde, ligesom Karl XI af Sverig efter Omvæltningen 1680 stærkt rokkede ved den gamle kollegiale Statsforvaltning. Rent formelt gør ogsaa Statskollegiet i den nærmeste Tid efter 1660 Indtrykket af en Slags Fortsættelse af Rigsraadet. Det afgiver Betænkninger om en Mængde forskellige Forhold ligesom tidligere dette; Dateringen under Indlægene: »af Raadstuen for Københavns Slot« er Rigsraadets gamle; de nye til Dels borgerlige Kollegiemedlemmer have med Rette tænkt sig som det gamle Raads Efterfølgere, rigtignok med den Forskel, at de nu kun levede og virkede paa Kongens Naade, ikke som Rigets og Folkets Repræsentanter med lovhjemlede Rettigheder. Det er en særdeles fortjænstfuld Del af Prof. Holms Skrift, hvori han efterviser de forskellige Kollegiers Virksomhed, Gehejmeraadets Stilling og Kongernes Forhold til disse Institutioner. Han hævder Styrelsens bureaukratiske Karakter; nogen egentlig Kabinetsregering fandt efter Griffenfelds Fald ikke Sted for større Spørgsmaals Vedkommende i den omhandlede Periode; men Kongerne gave desuagtet ikke paa noget væsentligt Punkt Afkald paa Overledelsen.

Derimod er det vistnok kun med nogen Begrænsning, at Holm har Ret i at betone selve Kollegialstyrelsens Betydning for Statsforvaltningens Centralisation. Man maa gøre Forskel paa Centralisation i Betydning af den gennemførte Afhængighed af

hvert af Centraladministrationens Led under et bestemt enkelt Midtpunkt og saa i Betydning af Centraladministrationens stærkt forøgede Omraade. Med Hensyn til det første Punkt har Forandringen ved den nye Forfatning og Forvaltning næppe været synderlig stor undtagen for Hærvæsenets Vedkommende. Der har ganske vist været Tidspunkter før 1660, hvor Rigshofmesteren har tiltaget sig en ikke ringe Myndighed med Hensyn til Finansernes Bestyrelse, eller hvor Udvalg af Rigsraadet har haft Del i den udøvende Magt, men det har dog været Undtagelser. Ellers var Kongen før 1660 som efter dette Aar Midtpunkt for Administrationen. For ham forelagdes selv de ubetydeligste Sager; han udstedte de mindste Udgiftsordrer og underskrev de mest dagligdags Forretningsskrivelser. Man maa ogsaa erindre, at hans Myndighed var meget stor paa alle de Omraader, hvor den ikke umiddelbart var begrænset af Haandfæstningen. Saaledes var der ikke, som i moderne konstitutionelle Forfatninger, Tale om noget Budget, han var bunden til; han var fuldstændig Herre over alle de ordinære Indtægters Anvendelse til Hoffet, Flaaden og Tøjhuset. Hvad der trængtes til her, og hvad der søgtes gennemført, var ikke saa meget Centralisation som Orden, Afgrænsning af de forskellige Embedsgrene, Ophøret af Kancelliet som et Ekspeditionsbureau for alle mulige Anliggender.

Noget andet er, at Centralforvaltningens Omraade udvidedes stærkt efter Regeringsforandringen 1660. Her skal ikke tales om, at Rigsraadets og Stændernes Rettigheder f. Eks. med Hensyn til Skattebevilling og Disposition over de særlig ved Skatterne frembragte ekstraordinære Indtægter, hvorved der i flere Henseender var skabt en Deling af Statsmagten, jo bortfaldt af sig selv efter 1660, men kun mindes om nogle egentlige Forvaltningsforhold, som nu forandredes. Først ophørte saaledes den Selvstændighed, som Lensmændene trods alle Indskrænkninger havde bevaret ved deres Bestyrelse af Krongodset, Oppebørsel af Jordebogsafgifterne og de ekstraordinære Paalæg, Indflydelse paa Udnævnelsen af Købstædernes Øvrighed o. s. v. Ved Delingen af Lensmændenes Forretninger mellem Amtmænd og Amtsforvaltere, ved Overgangen fra Naturallønningen til Pengelønningen, ved Kongens Udnævnelse af Borgmestre og Raad fik Provinsstyrelsen efterhaanden en ganske anden, af Centralregeringen mere afhængig Karakter end tidligere. Det kan bemærkes, at man hos Holm savner en udførligere Indgaaen paa Spørgsmaalet om

Lenenes Overgang til Amter; det er vistnok ogsaa vanskeligt at oprede, men har en ikke ringe baade administrativ og økonomisk Interesse. Her skal blot henledes Opmærksomheden paa den Forandring i Krongodsets Bestyrelse, der foregik ved, at de kongelige Ladegaarde med deres tilliggende Avl i Stedet for tidligere enten at forvaltes for Kongens umiddelbare Regning eller, hvad der var Reglen, at være bortforlenede frit til Lensmanden, nu efterhaanden bortforpagtedes i Overensstemmelse med den almindelige europæiske Domæneforvaltnings Udvikling. I Finansregnskabet for 1715, som er trykt hos Holm, opføres Ladegaardsafgifterne med 55,000 Rdl., medens Jordebogsindkomsterne kun beløbe sig til henved 47,000 Rdl., hvorved dog maa bemærkes, at Krongodsets Størrelse var sunket i en meget høj Grad.

En anden Maade, hvorpaa Centralisationen foregik, var, som paavist af Holm, Ophøret af Selvstyrelsen hos Købstæderne, Ophævelsen af Nævningeinstitutionen og af Menighedernes Andel i Præsternes Valg, Indskrænkninger i Universitetets og andre Korporationers Særrettigheder m. m. Ganske vist var Udviklingen allerede tidligere gaaet i samme Retning; men det var dog Kongelovens Majestætsrettigheder, Kongens Enevoldsmagt som den eneste Kilde til alle Embeder og al Myndighed, der her blev bestemmende for den store Konsekvens, Regeringen gik frem med. Oprindelig havde jo Kongen ogsaa inddraget den øverste Domsmyndighed under sig som Statens Eneherre og Midtpunkt ved at deltage i Højesterets Møder og fastsætte, hvis Vota der skulde gælde. Senere tabte dette sig noget i Praksis, men fastholdtes i Teorien. Om en gennemgaaende Udskillelse af den dømmende Myndighed fra de andre Statsmagter var der saaledes ikke Tale, men for øvrigt havde der ogsaa fundet en Sammenblanding Sted før 1660, og Kongerne havde ogsaa da grebet ind med Straffeordrer, der vare af samme Betydning som Domme. Nu havde de Kongelovens Ord for, at de ikke kendte nogen Dommer over sig uden Gud alene; Griffenfelds latinske Udkast havde endog bestemtere betonet deres Domsmagt ved at bruge den Vending, at der fra deres Domme kun var Appel til Gud.

Saaledes var der foregaaet en Centralisation mere ved en Udvidelse af Statsmagtens eller Kongemagtens Omraade end ved selve Hovedadministrationens Omordning. Dog var der et Punkt, hvor en Centralisation ikke foregik i nogen tilsvarende Grad, det var i Forholdet mellem Kongen paa den ene Side og Adelen og

Godsejerne paa den anden Side. Man kan sige om Tiden før 1660, at Landet da i adskillige Henseender bestod af to Dele, Kronens og Adelens Territorium. Denne Deling spillede især en Rolle ved Skattevæsenet, idet de adelige havde Ret til selv at ligne Skatterne paa deres Bønder og til, hvis de ønskede det, selv at opkræve dem paa deres Godser, dernæst ved Udskrivningen til Militsen, som oprindelig kun var en Byrde, der hvilede paa Krongodset, og som senere, for saa vidt den ramte Adelsgodset, væsentlig blev en særskilt Indretning for dette, endelig ved Adelens Hals- og Haandsret; hertil kom for enkelte adelige Godsers Vedkommende Birkeret og Kaldsret. Kronen udøvede igennem Lensmanden i disse Forhold egentlig kun en Tilsynsret, men denne kunde dog, naar de adelige forsømte deres Pligter, gaa over til en virkelig udøvende Magt. Vel var Delingen i Danmark ikke saa skarp som i Hertugdømmerne med den bestemte Adskillelse mellem Amterne og Ridderskabets og Prælaternes Gods; i Sverig stode Grevskaber og Friherreskaber ogsaa meget mere som et afgrænset Særterritorium overfor Kronens Gods. Men ikke desto mindre forelaa der her en Opgave for Enevælden, hvis den virkelig vilde gennemføre sin Centralisation, som var af største Betydning. Des værre løste den kun i ringe Grad denne Opgave. Den af Frederik III oprettede Milits blev vistnok ligesom Frederik IV's en Byrde, der kom til at hvile lige saa godt paa Adelsgods som paa Krongods, men, skøndt efter Prof. Holms Undersøgelser Stavnsbaandet ikke er blevet indført af Frederik IV, fik Proprietærerne dog ved deres Ansvar for, at der fra deres Godser blev stillet det fastsatte Antal Rekruter, en Myndighed over Bønderne i den udskrivningspligtige Alder, som Regeringen ikke tilstrækkelig modarbejdede. Hertil kom, at Godsejerne beholdt og maaske mere almindelig end tidligere benyttede Retten til at opkræve Skatterne af deres undergivne, hvorved Adelsgodsets selvstændige Stilling i administrativ Henseende blev urokket; end videre bevarede Adelen sin Hals- og Haandsret, og Antallet af Jordegodsbesiddere med Kaldsret voksede. Et endnu større Skridt i Retning af Decentralisation gjorde Christian V ved Oprettelsen af Grev- og Friherreskaber; disses Besiddere fik jo alle baade Birkeret og Kaldsret. Det var den omvendte Udvikling af den, som foregik i Sverig, hvor Karl XI ophævede Grevskaberne og Friherreskaberne. Det var et Tegn paa Enevældens store Svaghedspunkt, Godsejernes politiske og sociale Vælde. De kraftløse Selvstyrelseselementer, særlig i Købstæderne,

kunde Enevælden kue, men Godsejernes Selvstyrelse formaaede den ikke at bøje, ja rettede kun i ringe Grad sin alvorlige Opmærksomhed derpaa.

II.

Enevælden og Godsejerne.

Det er vel en nu almindelig anerkendt Sætning, at et Lands Forfatning ikke alene afhænger af dets Love, men at disse kun i længere Tid ville kunne hævde deres Gyldighed, hvis de svare til de forhaandenværende sociale og økonomiske Forhold. Anvender man denne Sætning paa Enevælden i Danmark, rejser der sig to store Problemer. Det ene er: hvorfor kunde Enevælden, skøndt gennemført til Trods for Godsejerne, ikke i højere Grad afkaste disses Aag? Det andet er det omvendte: hvorfor kunde Enevælden trods Godsejernes sociale Magt politisk hævde sig igennem en saa lang Tid paa en saa ubetinget Maade?

Svaret paa det første af disse Spørgsmaal maa hovedsagelig søges deri, at Kronen savnede et tilstrækkeligt stort, selvstændigt økonomisk Grundlag, idet Krongodsets Størrelse var gaaet overordentlig tilbage, og Godsejernes Besiddelse vokset forholdsvis meget stærkt. Man begaar næppe nogen stor Fejl ved at antage, at i den nærmeste Tid før 1660 ejede Kronen og Adelen hver omtrent en lige stor Andel af Landets Jordegods. Ganske anderledes stiller Forholdet sig, naar man ser paa Matriklen af 1688. De enkelte Tal opgives noget forskellig i forskellige Angivelser, saa at en Afrunding af dem bliver tilladelig. Hele Landets Hartkornsmængde kan anslaas til mellem 372,000 og 380,000 Tdr. Heraf falder paa Proprietærgodset i alt Fald ikke mindre end 230,000 Tdr., men paa Krongodset (iberegnet gejstligt Gods, Kirkegods, Præstegaarde, Hospitals- og Fattiggods) i alt Fald ikke mere end 135,000 Tdr. Forskellen mellem Forholdet 1688 og 1660 er tilstrækkelig tydelig. Aarsagen var det store Salg af Krongods, der var foretaget for at dække Statens Kreditorer. Den danske Enevælde kom herved til at indtage en ejendommelig Stilling i Europa. I Sverig grundlagdes Enevælden paa den storartede, brutale, men for Landets Udvikling heldbringende Reduktion af Krongodset; Colbert udnævnte Kommissærer for over hele Frankrig at sørge for Tilbageerhvervelsen af de tabte Domæner; i Brandenburg—Preussen foregik en lignende Bevægelse; den store

Kurfyrste havde i Begyndelsen af sin Regering ligesom de danske Konger maattet pantsætte i massevis, men under Kong Frederik Vilhelm I vare alle de pantsatte Domæner atter indløste. Tanken om en Reduktion var nu ikke helt fremmed for de danske Enevoldskonger. Den var oppe paa Rigsdagen 1660, kom senere atter frem og var medbestemmende ved Nedsættelsen af den store Revisionskommission under Christian V, om hvilken Holm er den første, der har bragt indgaaende Oplysninger, der dog maaske i Fremtiden ville kunne supleres. Resultatet var imidlertid kun ringe; man kan blandt Aarsagerne dertil vistnok ikke ganske se bort fra den Omstændighed, at det for en stor Del var det nye Systems Mænd, som havde faaet det udlagte Gods i Hænde. Den økonomiske Følge af Tilbagegangen i Krongodsets Størrelse var nu, skøndt den opvejedes noget ved forøgede Indtægter af det tiloversblevne, særlig paa Grund af Ladegaardenes Bortforpagtning, den, at Regeringens Finanspolitik aldeles overvejende maatte blive en Skattepolitik, og at Regeringen derved i en højere Grad blev afhængig af Skatteyderne, end om den tillige selv havde haft et tilstrækkelig stort Domæneomraade at faa Indtægter af. Dette fremmede Godsejernes Indflydelse, som for øvrigt naturligvis ogsaa styrkedes ved Kongernes Lyst til at omgive sig med et Aristokrati, ved deres Svaghed overfor deres Omgivelser og lignende Momenter, som der her ikke skal dvæles ved.

Det er ikke Meningen med det her fremsatte at benægte Adelens store Tab ikke alene i politiske, men ogsaa i sociale Rettigheder. Men Adel, især gammel Adel, og Godsejere var ikke længere det samme. Regeringen gik i sine Angreb paa Adelen frem med en vis Dristighed. Mest betegnende er maaske Forordningen af 28. Januar 1682, der fastslog uadeliges Ret til at købe adelige Sædegaarde. Skøndt Hensynet til at holde Priserne paa Gaardene oppe sikkert spillede den største Rolle ved denne Forordning, bragte den dog et betydningsfuldt og i Europa sjældent Lighedsmoment ind i Udviklingen. Mere i Overensstemmelse med Tendenserne i Europa var det, naar Adelen mistede Eneretten til at faa Embeder; ogsaa Colbert var borgerligfødt, og Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg hævede flere borgerlige til de højeste Civil- og Militærposter; de bleve da rigtignok i Reglen adlede, men det samme var Tilfældet her hjemme. Et vigtigt Skaar i Adelens Rettigheder straks efter 1660 var Ophævelsen af dens Skattefrihed. At betage Adelen dette Privilegium var et

ualmindelig stærkt Indgreb i alt, hvad den tænkte knyttet til sin Stand; det har dog maaske sin Interesse at bemærke, at Dronning Sofia Amalies Broder, Hertug Christian Ludvig af Brunsvig-Calenberg i Aaret 1647 havde erklæret det for sit Ridderskabs Pligt at svare Kontributioner for dets Kvotadel i Henhold til Matriklen. Det er imidlertid paa den anden Side tilstrækkelig bekendt, at Christian V ved at tilstaa en vis Grad af Skattefrihed, vel at mærke ikke alene til Adelen, men til Proprietærerne i det hele, forlod den Lighed, som Frederik III i denne Henseende havde indført. Friheden gjaldt Matrikelskatterne for de komplette Hovedgaarde og for en Del af det Bøndergods, som hørte til Grevskaberne og Friherreskaberne. Holm har nu vistnok, skøndt Forordningernes Ordlyd er uklar, Ret i at sætte dette Privilegium i Forbindelse med det Proprietærerne paalagte Ansvar for, at deres Bøndergods ydede de fastsatte Skatter. Men han tager fejl i Begrundelsen af, hvorfor dette Ansvar lagdes paa Proprietærerne. Han mener nemlig, at det var saa meget vanskeligere for Regeringen at faa Skatterne ind hos Adelens Fæstebønder, som disse før 1660 kun havde betalt halv Skat mod alle andre Bønder. Dette er ikke rigtigt. Hvad han har tænkt paa, er, at alle Fæstebønder kun havde betalt halv Skat mod jordegne Bønder, men Kronens og Adelens Fæstebønder betalte ens, undtagen for saa vidt som Adelens Ugedagsbønder vare helt fri for Skat. De allerfleste af Adelens Bønder kom altsaa ikke til at bære en forholdsvis større Byrde end tidligere; af den Grund behøvede Regeringen ikke at vælte Ansvaret over paa Proprietærerne. Snarere laa Aarsagen til, at dette skete, i to andre Forhold. Dels blev det vistnok, som allerede ovenfor antydet, mere almindelig gennemført, at Adelen hævede Skatterne af sine Bønder, hvad den tidligere havde haft Ret til, men maaske ikke altid benyttet sig af, dels havde Lensmændene i Følge Forordningen af 23. Januar 1635 paa Grund af deres Tilsynsret haft det Ansvar for Adelbøndernes Skatter, som nu, da deres økonomiske Hverv ellers var gaaet over til Amtsforvalterne, overdroges til Proprietærerne. Det er nu tilmed imidlertid tvivlsomt, om denne Ansvarsforpligtelse for Godsejerne er bleven fuldstændig overholdt. Den skulde efter Forordningerne baade gælde øde og besat Jord; men i en Opgørelse fra 1675, som findes i Gehejmearkivet, over Matrikelskatterne af Kalø, Havreballegaard og Stjernholm Amter i Jylland opføres en Afkortning (stor 264 Tdr. Hartkorn) for »Proprietariers samt Kirkers øde

Gods og Jorder, som ingen sig vedkender«. Derimod er sikkert nok Skattefriheden for Hovedgaardstaksterne bleven overholdt. I Følge Matriklen af 1688 omfattede Herregaardstaksterne omtrent en Tiendedel af hele Landets Jordegods, og selv om man herfra trækker noget for de saakaldte ukomplette Hovedgaarde, bliver det dog et ikke ringe Tab for Statskassen, som der har været Tale om. Det havde været ønskeligere, om man i Stedet herfor havde risikeret et andet Tab ved selv at overtage Opkrævningen paa Proprietærernes Bøndergods, og man kan ikke frigøre sig for at tro, at ogsaa Godsejerindflydelse har gjort sig gældende under Ordningen af disse Forhold ved Siden af Statshensyn.

Men naar nu Godsejernes Betydning i Staten var saa stor, da rejser sig det andet af de før nævnte Spørgsmaal: hvorfor kunde Enevælden alligevel hævde sig, som den gjorde det? hvorfor søgte disse indflydelsesrige Mænd ikke ogsaa politisk at begrænse Kongemagten og at omdanne den absolutistiske Stat til en eller anden Art indskrænket Monarki? Aarsagen hertil var uden Tvivl dobbelt, dels et økonomisk, dels et socialt Forhold. Denne Godsejerstand var for det første ikke nogen velhavende Klasse. Holm har i sin Udsigt over Landboforholdene skildret disses slette Tilstand, fremhævet den uheldige Driftsmaade og paavist det ringe Udbytte, som især Kornavlen gav. Det var jo i det hele en Periode i Europas økonomiske Udvikling, hvor Landvæsenet mange Steder forsømtes, selv Colbert er bleven angreben for sin Mangel paa Sans for Opkomsten af Frankrigs Agerbrug. Til at forøge de ugunstige Forhold her hjemme har maaske endnu en særlig Bevægelse i de agrariske Forhold medvirket; den er berørt af Holm, men trænger til at undersøges nøjere. Spørgsmaalet er, i hvilken Grad den saakaldte Stordrift, Udvidelsen af det under Herregaardene drevne Areal, er bleven forøget efter at være begyndt i det sekstende Aarhundrede og i den første Halvdel af det syttende. En agrarhistorisk Forfatter med særlig Kyndighed i de økonomiske Forhold har for nylig udtalt om den danske Herremand før Enevælden: Da han vovede sig ind paa Stordriften uden at have mindste Forstand paa Jordbrug eller Økonomi, ødelagde han sine Bønder og mistede sine Indtægter[1]). Der er vist en ikke

[1]) C. Christensen (Hørsholm), Agrarhistoriske Studier. I. Danske Landboforhold førend Enevælden. Kbh., 1886. S. 153.

ringe Sandhed i denne Sætning, som forklarer adskilligt af Landets Tilbagegang. Den samme Forf. tilføjer, at Stordriften i Midten af det attende Aarhundrede naaede sit Højdepunkt til Ulykke for Godsejerne. Det vil være af stor Vigtighed en Gang at faa dette Forhold nøje undersøgt for den her omhandlede Periode. Sikkert er det, at Herregaardenes Antal er steget; efter Matriklen af 1688 var der 658 Herregaarde, hvilket er betydelig flere, end der før 1660 havde været i hele det daværende Danmark, de skaanske Provinser deri medregnede. Forbudet af 1682 mod Nedlæggelsen af Landsbyer og Bøndergaarde — der tilmed næppe blev overholdt — tyder paa, at man har fortsat den Vej til at udvide Hoved- og Ladegaardene, som baade Kronen og Adelen tidligere vare slaaede ind paa. Det er derfor sandsynligt, at Herregaardsjordens Areal er vokset; men at naa til et sikkert, samlet Resultat vil være forbundet med meget store Vanskeligheder, især paa Grund af den forskellige Metode, som blev anvendt ved Udarbejdelsen af de to Matrikler af 1664 og 1688.

Hvorledes dette nu end forholder sig og hvilke Følgerne end kunne have været af den formodede Udvikling, vist er det, at Godsejerne gennemgaaende lede i høj Grad under de daarlige Tider og de haarde Skatter. Jordernes Værdi stod, som anført hos Holm, ved Aaret 1720 tilbage for den, som de havde haft før Suverænitetens Indførelse, Agerbruget havde holdt sig lige slet, og Antallet af ubesatte Gaarde var forøget. Der gaves naturligvis Undtagelser, der fandtes adskillige velstaaende Godsejere, men, som Holm ogsaa bemærker, var dette vistnok hyppigst Tilfældet, naar de havde Indtægter af høje Statsembeder som Rygstød.

Det kan næppe nægtes, at disse slette økonomiske Forhold kom til at blive en Garanti for Enevældens Bevarelse, hvor ubehagelige og sørgelige de end ellers kunde være for Regeringen. Velstand havde kunnet gøre Godsejerne mindre bøjelige og mere opsætsige. Derom var der nu ikke Tale. Leonora Christina skrev 1684 fra sit Fængsel i Blaataarn: »Det gaar en Part Adel ret ilde for Penge, Hr. Korfits Trolle og hans Stifmoder ere i Arrest for Penge og trues hver Dag med Fængsel. Der vil snart komme flere i det Lag. Hr. Otto Povisch han gik »dyrch«, ham skal der ingen arrestere; hans Søn er gaaet fra Arv og Gæld til Tinge. Naar Døden vil garantere dem, saa ere de fri for Musketerer. De, som leve igen, faa at krumme sig og sno sig igennem Verden«.

En anden Garanti for Enevælden laa i det sociale Forhold, at den Godsejerstand, som fandtes i det attende Aarhundredes første Decennier, i Oprindelse og i Aandspræg var en anden end den, som levede før 1660. De gamle adelige Slægter vedblev at uddø, og indenfor de fleste af de tilbageblevne formindskedes Medlemmernes Talrighed. Hermed forbandtes en stærk Blanding ved Giftermaal med fremmede indkomne Slægter, hvorved Traditionen om Fortidens Selvstændighed rokkedes. Og endelig gik en stor Del af den gamle Adels Godser paa Grund af Dødsfald og især paa Grund af Gæld over dels til tyske Slægter, dels til borgerlige, Bønder og Forpagtere. Godsejerne og den gamle danske Adel, ét Begreb før 1660, var efterhaanden blevet to væsentlig forskellige Begreber. Regeringen interesserede sig for Godsejerstanden, men var en Modstander af den gamle danske Adel. De bekendte Ytringer af Kongernes Følelser overfor den skulle ikke gentages her; Antipatien og Frygten holdt sig hos den oldenborgske Slægt ud over det begrundedes og rimeliges Grænser; men det bliver med alt dog en Ære for den gamle danske Adel, at der fandtes noget mere af Stolthed og Selvfølelse hos den end hos den nye Hofadel; selv Christian VI gjorde jo Forskel paa dem, der som Iver Rosenkrands ikke »flatterede« ham, og saa de andre. Det var Manglen paa en Tradition og Bevidstheden om at skylde det nye Regimente deres Opkomst, der gjorde de nye Godsejere til en Stand, der ikke kunde true Enevælden.

Kun et ringe Overskud af Kraft havde i sin Tid gjort det muligt for Frederik III at gennemføre Statsomvæltningen. Naar det enevældige Kongedømme 60 Aar senere stod usvækket under hans Sønnesøn, skyldtes det positivt det bestaaendes Magt, Absolutismens Urokkethed i Europa og den ydre Styrke, som Staten havde opnaaet, negativt Svækkelsen af Folkets, baade de højere og lavere Klassers, Selvbevidsthed. Kun i ringe Grad havde det sine indre Reformer at takke derfor.

III.

Enevælden og de indre Reformer.

Rigsdagen 1660 hører til de paa dramatisk Liv rigeste Begivenheder i Danmarks Historie. Der er Forgrundstildragelser med djærve Skikkelser, stolte Repliker, Bevægelser i Masserne, Slag paa Kaarden, Trusel om Vaabenmagt, og der er Kulissescener med

hemmelige Intriguer, Overtalelser mellem Mand og Mand, næppe altid af den fineste Art, fordulgte Aftaler, natlige Møder. Der er Afmagt, Usikkerhed og Frafald paa den ene Side, Energi og Hensynsløshed paa den anden Side. Men midt i det brogede Skuespil fængsles Interessen ogsaa ved noget andet, noget mere stille, men des værre ogsaa noget mere frugtesløst, nemlig ved de Forslag til Reformer paa saa godt som hele Statsstyrelsens Omraade, der fremkom fra Borgerstanden. Man bringes ved disse Forslag til at tænke paa det lange Parlaments første Dage eller paa de saakaldte *cahiers*, de franske Valgforsamlingers Indlæg før Stænderforsamlingen 1789. Fælles for dem er det revolutionære Pust, Lysten til med ét at rydde op i en Række Mangler ved den bestaaende Samfundsorden og Statsforvaltning og gennemføre Forandringer i mere demokratisk Aand. Det er en Ære for den danske Borgerstands Ledere at have siddet inde med en saa omfangsrig Række af Ideer som dem, der her bragtes frem for Lyset, ikke abstrakte statsretslige Teorier, men Reformer afpassede efter det daværende danske Samfunds Brøst. Man høre, hvad en Del af Forslagene gik ud paa: Ophævelse af alle Privilegier, som vare givne den ene Stand til Skade for de andre, borgerliges og gejstliges Optagelse i Rigsraadet efter Valg af Stænderne, Afholdelse af aarlige Provinsmøder, Valg af Repræsentanter for Købstæderne med fri Adgang til Kongen og Raadet, Lensmændenes Afløsning af uadelige Embedsmænd med fast Gage, Ladegaardenes Overdragelse til Bønder mod Afgift af Landgilde, Inddragelse under Kronen af alle Kanonikater og Vikarier samt af alle afstaaede Patronatsrettigheder, snarlig Indløsning af det pantsatte Krongods, Indskrænkning af Hofudgifterne, Reduktion af Hæren, Officersposternes Besættelse med indfødte, Ordning af et almindeligt Landeværn, Fjærnelse af de paa Handelen hvilende Baand, saaledes at den kunde blive »utvungen« for alle og faa »sit fri Løb«, Afskaffelse af alle Monopoler, Nedsættelse af Tolden, især af Salttolden paa Grund af dens Tryk paa de fattige, samt Ophævelse af Tolden mellem Provinserne, Ret for Købstædernes Øvrigheder til at suplere sig selv efter Raad af de bedste Borgere, Ret for Menighederne til at vælge deres Præster, Ophør af alle til adelige Hovedgaarde knyttede Birkerettigheder »efterdi største Misbrug og Rettens Forvildelse for den betrængte der sammesteds forløber«, Afskaffelse af Kronbøndernes Ægter og Arbejde mod Erlæggelse af en aarlig Afgift, samt Udløsning af Vornedskabet »efterdi dog

slig Ufrihed Herskab saa vel som Tjænere samt Landet og det gemene bedste er skadeligt«.

Hvad disse Forslag tilsigtede, var Stændernes i alt Fald raadgivende Delagtighed i Regeringen, Forøgelse af Kronens ordentlige Indtægter i Forbindelse med Sparsommelighed i Forvaltningen, Ophævelse af de mest trykkende adelige Forrettigheder, Selvstyrelse for Købstæderne og Løsning af de Baand, som hindrede Omsætningen, tyngede Landbruget og berøvede Bønderne deres personlige Frihed. Den Samfundstilstand, som Enevælden førte ud i Livet, kom til at afvige gennemgaaende herfra. Borgerstandens Mænd havde haft Ideer og vidst at udforme dem, men de havde ikke haft Ævne og Styrke til at sætte Ryg til for at forandre dem fra Sætninger paa Papiret til Virkelighedsmomenter. Det blev kun enkelte af de foreslaaede Forandringer, som Enevælden optog. En større Lighed indførtes, uadelige fik Sæde i Kollegierne og Adgang til de øvrige Embeder, Adelens Eneret til Besiddelse af de adelige Gaarde ophævedes, fast lønnede Amtmænd traadte i Stedet for Lensmændene, og endelig kom efter 40 Aars Forløb Vornedskabets Ophævelse, dog svækkedes uheldigvis Følgerne heraf snart ved andre Foranstaltninger.

Men fordi Enevælden saaledes i ringe Grad virkeliggjorde de Forhaabninger, som særlig Borgerstanden paa Rigsdagen 1660 havde næret om den forestaaende nye Tid, saa udelukker dette dog ikke, at den i andre Henseender indførte Forbedringer. Det er Holms Fortjæneste indgaaende at have paavist, paa hvilke Omraader dette var Tilfældet. Her, hvor de norske Forhold i det hele skulle holdes udenfor Omtale, skal den større Ligestillethed, som Norge opnaaede, blot berøres; for Danmark var det vigtigst, at den medførte en for det danske Kulturliv i høj Grad lykkelig, større Assimilation af de to Nationaliteter. Et ikke ringe og ikke lidet fortjænstfuldt Arbejde udførtes ved Administrationens Omordning; men det tog Tid, først under Frederik IV bragtes Centralstyrelsen i sikre Former; Kancellibygningens Opførelse blev et synligt Udtryk derfor. Et stort og betydeligt Fremskridt var Udarbejdelsen af Danske Lov, et smukt Udslag af Enevældens centraliserende Aand og af det bedste, som var i den af humane Principer. Endelig forandredes, til Dels ved Hærvæsenets forholdsvis bedre Ordning, Stillingen overfor Udlandet, Landets Anseelse hævedes, der kom en Standsning i den Tilbagegang i Ter-

ritorium, som var begyndt med Brømsebrofreden 1645, og det lykkedes at knytte Sønderjylland paany til Danmark.

Holm har imidlertid ikke indskrænket sig til at fastslaa disse Enevældens Resultater; han har i første Del af sit Værk ogsaa søgt at paavise, hvor megen god Vilje og hvilke agtværdige Hensigter Regeringen var i Besiddelse af overfor mange andre Samfundsspørgsmaal. Lige saa skaanselløst har han paa den anden Side i sidste Del godtgjort, hvor ringe Udbyttet var udenfor de omtalte Omraader. Hovedaarsagen hertil søger han med Rette i det overordentlig stærkt stigende Skattetryk. En Sammenligning mellem en officiel Opgørelse, som findes i Afskrift i Ministeriernes Arkiv, af Rigernes Indtægter 1663 og saa det i Holms Bog trykte Finansregnskab for 1715 giver nogle ret illustrerende Data, selv om Sammenligningen næppe kan gøre Fordring paa udtømmende Fuldstændighed. Skatter og Toldafgifter beløbe sig nemlig derefter 1663 i Danmark til ca. 664,000 Rdl., medens de ordinære lignende Indtægter 1715 vare stegne til c. 1,059,000 Rd foruden ekstraordinære Skatter til Beløb c. 482,000 Rdl. Det var Udgifterne til Hoffet og til Forsvarsvæsenet, som slugte den allerstørste Del af disse Indtægter. Holm angiver, at Udgifterne til Hoffet og Apanagerne 1694 løbe op til en Femtedel af den hele Statsudgift, og Udgifterne til Hær og Flaade i Fredsaaret 1698 til to Tredjedele af det hele Udgiftsbudget. Hvor stor Betydning end den bedre Ordning af Hærvæsenet havde for Landets Stilling overfor Udlandet, saa var det dog saaledes uhyre Ofre, den kostede, tilmed ved at forenes med Hoffets Pragtlyst. Et Grenaderregiment kostede under Frederik IV mere end hele den danske Landmilits, og trods al finansiel Tilbagegang var der under Christian V's Regering ikke Tale om nogen Formindskelse i Hofudgifterne. Og det var det ved disse Forhold foranledigede Skattetryk, der hvilede saa knugende paa Befolkningen, at det i Forening med den ringe Indsigt i Landbrugets Tarv bragte Jordernes Værdi til at synke og Bønderne til at forlade deres Gaarde, medens Købstæderne dels selv segnede under Skatterne, dels savnede et blot nogenlunde velstaaende Opland, hvis Produkter de kunde afsætte, og som kunde købe deres Industrifrembringelser eller de Varer, som de indførte fra Udlandet.

En Ejendommelighed ved det herskende Skattesystem var nu ikke alene de store Byrder, det medførte, men ogsaa den Mængde forskellige Afgifter, det bestod af. Tidligere havde man

væsentlig kun de almindelige Pengeskatter, Korn- og Madskatter, Kobberskatter samt Accisen paa Malt og Drikkevarer foruden de sædvanlige Toldafgifter. Nu fik man Matrikelskatter, Konsumtionsafgift, Familjeskat, Folkeskat, Øxen- og Flæskeskat og dertil en talrig Mængde af ekstraordinære Skatter med en Hob forskellige Skatteobjekter lige ned til Parykker og Egetræsligkister. Man fulgte med i den almindelige europæiske Udvikling, der alle Vegne specialiserede Skatteobjekterne. Det var Nederlandene, der især var Forbilledet, og navnlig gjorde den almindelige Accise eller Konsumtionsafgift derfra sin Runde omkring i næsten alle Europas Lande. Den kom tidlig til Danmark, før end den blev indført i Brandenburg, i Brunsvig eller i England. Som den oprindelig skyldtes en Stat af formuende Borgere, saaledes modtoges den i Reglen med livlig Sympati af den bemidlede Del af Borgerstanden, men under Modstand fra de privilegerede Stænders Side, naar den krænkede deres Skattefrihed, og fordi den som et stærkt Udslag af det omsiggribende indirekte Skattesystem befriede Kronen fra Landdagenes Samtykke til Kontributioner. Thomas Hobbes anbefalede ogsaa en Forbrugsskat som retfærdigere og ligeligere end en Formueskat. I Danmark fik Hensynet til Stændernes Samtykke jo ingen Betydning efter 1660, men Striden paa dette Aars Rigsdag om Adelens Pligt til at betale Konsumtionsafgiften er bekendt nok. Senere kom dog kun Købstæderne til at betale denne Afgift, medens der paa Landet i dens Sted hævedes den saakaldte Familjeskat. Foruden politiske Hensyn var det ogsaa rene Forvaltningshensyn, som andre Steder og vel ogsaa her hjemme anbefalede Forbrugsskatten. Det var nemlig lettere at beskatte hver enkelt Forbrugsgenstand end at faa gennemført en ligelig og paalidelig Matrikulering af Landet, og det var mindre vanskeligt at sikre sig Opkrævelsen af denne Skat end af Matrikelskatterne, hvor man saa ofte maatte tage sin Tilflugt til Eksekutioner, til Dels endog med Militærmagt. Men Manglen ved Konsumtionsskatten var den, at medens den kunde passe for et Land som Holland med grundfæstnet Velstand i Byerne og med ualmindelig lette Samfærdselsmidler, saa blev den en meget mere trykkende Byrde for Lande som Danmark med faa rige og mange fattige. Det var i denne Henseende ogsaa uheldigt, at Konsumtionsforordningerne fra 1671 til 1700 vise en ikke ringe Stigning af Afgifterne paa de første Livsfornødenheder, som Kød og Mel.

En gennemgaaende Mangel ved Enevældens Finanspolitik var sikkert nok ikke alene dens Ødselhed i mange Henseender, men ogsaa dens Udygtighed. Et Bevis herpaa er Undtagelsesperioderne, især Kristian Siegfried Plessens energiske Bestyrelse af Finanserne i Slutningen af Christian V's Tid, under hvilken, væsentlig som Følge af bedre Orden, Renterne af Statsgælden betaltes i rette Tid og samtidig Skattebyrden lettedes en Del. Men det var ikke blot i sin Finansforvaltning, at Enevælden som Regel savnede en rolig og udholdende Dygtighed; det gjaldt ulykkeligvis ogsaa de fleste andre Omraader, hvor Opgaven var at fremme Landets indre Opkomst. Af Kongerne besad Christian V kun en middelmaadig Begavelse, Frederik IV, der havde større Fasthed end sin Fader, manglede Overlegenhed i Karakter; af deres Ministre ragede kun enkelte frem ved virkeligt Talent, og selv disse hindredes i deres Bevægelser ved Partiintriguer og Stridigheder ved Hoffet. Trods Regeringens tilsyneladende Ensartethed og Koncentration savnedes der Fasthed i Lovgivningen, Forordninger tilbagetoges snart efter deres Udstedelse, Embedsstanden talte mange uheldige Elementer, private Hensyn krydsede offentlige Interesser, fra oven af gaves demoraliserende Eksempler paa Bestikkelighed. Hvad nu Forholdsreglerne til Landets indre Opkomst angaar, er Regeringens Mangel paa Sans for Folkets aandelige Udvikling tilstrækkelig bekendt. Savnet af Indsigt i Landbrugets Tarv er allerede tidligere omtalt, Vornedskabets Ophævelse blev kun et frugtesløst Tilløb til bedre Tilstande. Om Regeringens Forhold til Handelen har Holm med Rette bemærket, at den havde mere Interesse derfor end Forstand derpaa; det samme gælder dens Forhold til Industrien. Det var, som bekendt, Merkantilsystemets Periode i Europa. Skarpt og originalt har imellem de nyere Forfattere Gustav Schmoller betegnet dettes Ejendommeligheder som nøje knyttede til Statsmagtens og Monarkiets Udvikling i det syttende og attende Aarhundrede og fremhævet, at Systemet ikke alene bestod i Læren om Pengeforøgelsen og Handelsbalancen, ikke alene i Toldlinjer, Beskyttelsesafgifter og Skibsfartslove, men i en Omdannelse af Samfundet og dets Organisation ved den lokale økonomiske Politiks Afløsning af en statslig og national[1]). Det

[1]) Schmoller, Studien über die wirthschaftliche Politik Friedrichs der Grossen und Preussens überhaupt von 1680 bis 1786, i Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirthschaft im deutschen Reich, 8. Jahrg., 1884, S. 43 f.

blev Statens Formaal at bestemme og regulere hver enkelt merkantil og industriel Virksomhed, at anvise hver Stand og hver Klasse sin Gerning, som den skulde udføre til Gavn for hele Samfundet; den afstak Grænser, ikke for den enkeltes, men for det heles Skyld, og den tog Lettelsen af Samfærdslen og Omsætningen op som sin nærmest liggende Opgave. Denne almindelige europæiske Tendens blev nu ogsaa Mønster for den danske Enevælde. Men den havde allerede tidligere afsat sine tydelige Spor her hjemme. Holm har med Rette henvist til Toldforordningen af 1651 som et udpræget merkantilistisk Aktstykke; allerede 1647 havde man forbudt Indførsel af Kniplinger med den udtalte Hensigt at forhindre, at Penge gik ud af Landet. Af stor Interesse for Udviklingen af Opfattelsen af Staten som regulerende overfor Undersaatternes Virksomhed er et Udkast til en almindelig Stadsret, som haves fra Slutningen af Trediverne. En Grundsætning deri var, at én kun skulde ernære sig af ét alene, at den, som havde Avl, ikke maatte bruge Kræmmeri eller Haandværk, at den, som vilde holde Kro, ikke selv maatte brygge o. s. v.; et andet Formaal var at fastslaa visse almindelige Regler for alle Købstæder. Det er de samme Tanker, som senere komme igen. Den Gang havde de fundet en bestemt Modstander i Kansleren Christian Thomesen Sehested, der havde fremhævet Købstædernes Ringhed og Fattigdom som en Hindring for Ansættelsen af de mange Tilsynsmænd, der vilde nødvendiggøres af en slig Reguleren, og den Sammenblanding, der fandt Sted indenfor Byerne af Avlsbrugere og Købmænd eller Haandværkere, som en Anstødssten for det, man kaldte Købstadnæringens Separation fra Landnæringen. Modstanden mod Tidens Strømning blev imidlertid brudt. Men der fulgte kun ringe Resultater af Regeringens Ordningsbestræbelser og af dens Arbejde paa at fremme Handelen og opelske Industrien. Den var inkonsekvent og vaklende, f. Eks. i Spørgsmaalet om Haandværkernes Stilling, hvor den snart saa med Sympati tilbage paa Christian IV's Forsøg paa at ophæve Lavsskraaerne[1]), snart var en bestemt Tilhænger af de sluttede Lav; den skadede Handelen igennem sine Toldbestemmelser af fiskale Hensyn til Statsindtægternes Forøgelse; den var teoretisk som alle Merkantilister en Tilhænger af Folkemængdens Forøgelse, men fik kun

[1]) Jvfr. C. Nyrop, Om Forholdet mellem Mestere og Svende i Lavstiden. Odense 1885. S. 6.

faa fremmede til at nedsætte sig; den greb fejl i Valget af de Fabriker og Industrigrene, som den vilde begunstige. Men hertil kom først og fremmest, at Merkantilsystemet, hvilken Betydning det end har haft andre Steder i Europa, kun passede daarlig til de danske Forhold og særlig daarlig paa den Tid. Trods sin Omsorg for Samfundet i det hele lagde det dog fortrinsvis Vægten paa Købstædernes Opkomst ved sin Hovedinteresse for Pengeforøgelsen og derved for Handelen; men de danske Købstæder vare fattige, slet stillede og trykkede af Skatter, umiddelbart ved dem, de selv bare, middelbart ved Skatterne paa Landbruget. Selv om Regeringens Forholdsregler havde været dygtigere ledede, vilde Opgaven at skabe et blomstrende Handels- og Fabrikliv have været uhyre vanskelig paa Grund af de manglende Forudsætninger. Nu forsømte Regeringen at fremme Resultaterne af sit eget Merkantilsystem ved ikke at gøre nok for, hvad selve dette fordrede i Retning af Samfærdselsmidlernes Forbedring, f. Eks. ved Anlæg af Landeveje og Havne; det fulgte derimod Systemet ved ikke at have tilstrækkelig Sans for Agerbrugets Betydning eller Forstand paa dets Tarv, og i Agerbruget laa dog efter Danmarks Naturforhold og økonomiske Historie Betingelsen for Landets Opkomst. Følgen var, at de allerfleste Købstæder bleve tilbage i Velstand og Udvikling. Kun København steg i Folkemængde, i Liv og i Betydning for Nationen; men det var, som Holm gør opmærksom paa, mere Hovedstaden som Sæde for Centralforvaltningen, for Hoffet og for Garnisonen, der voksede, end det var Handels- og Fabrikbyen, der tog Opsving. Danmark deltes i Landet og Hovedstaden, denne Deling, som har haft saa stor Betydning for vor senere Historie.

Regeringen gennemførte ikke for Alvor en eneste ny større Tanke til Fordel for Landets økonomiske Opkomst; i sine mange smaa Reformer stod den for største Delen paa Fortidens Grund. Enevælden manglede Iderigdom i Sammenligning med Borgerstanden 1660, Dygtighed og Initiativ i Sammenligning med Enevælden i de betydeligste af Europas Stater.

IV.

Enevælden i Danmark og i Udlandet.

De første Decennier af det attende Aarhundrede tyngede som en Mare paa Europa. De to store Krige, om den spanske Arvefølge og om Herredømmet i Norden, hærjede Landene, for-

mindskede Befolkningerne og ødelagde Finanserne. Selv Stater, der som England og det nyskabte Kongerige Preussen kunde se tilbage paa betydningsfulde Triumfer, lede under de Byrder, som de havde paataget sig for at vinde disse Sejre. Endnu værre stillede vare Frankrig og Sverig, de to Riger med den bestemt udtalte Enevælde. Ludvig XIV's Regering endte med den fuldstændigste Tilbagegang, Karl XII's Egenraadighed ødelagde, hvad Karl XI havde opbygget. Uretfærdighed og Nød blev herved ikke noget ejendommeligt for Danmark. I England herskede en større Bestikkelighed og et lige saa stort Tryk paa den fattige Arbejderbefolkning, i Frankrig raadede en endnu større Ubillighed i Skatternes Fordeling og en endnu dybere Adskillelse af Landets Befolkning i en overordnet og en underordnet Klasse, i store Dele af Tyskland vaandede Bønderne sig under det ligefremme Livegenskab, i Sverig ofrede Karl XII paa den hensynsløseste Maade sine Undersaatters Liv. Set i Sammenligning med den daværende økonomiske Tilstand i Europa havde de danske enevældige Konger ikke større Ansvar paa deres Samvittighed end mange af de andre Fyrster. Hvori ligger det da, at den danske Enevældes Minde har været saa underlig tungt og uhyggeligt og aldrig er blevet fuldt retfærdiggjort ved Tanken om, at andre Lande ikke havde det bedre, men snarere værre? Er det kun Livet i Versailles med det prangende Hof og de slebne Sæder, vi savne, eller er det Vaabenglansen, som har været for ringe i Sammenligning med Ludvig XIV's, Karl XII's og den store Kurfyrstes? En almindelig Betragtning vil lette Svaret.

Naar Magtens Tyngdepunkt er blevet forflyttet indenfor Europas forskellige Stater, har det i Reglen begyndt med at betyde et stort og afgørende Fremskridt, i hvert Tilfælde paa visse Omraader. Fremskridtet har kostet Ofre, ikke altid alene af Interesser, men ofte ogsaa af berettigede Krav; der er blevet trampet ned, hvad en senere Tid kunde have ønsket maattet leve. Men Sejerherrerne, de sejrende Magter eller Ideer, have aftvunget sig Historiens Underkastelse eller endog dens Taknemlighed, fordi de have udført visse store Bedrifter, som den følgende Tid har levet paa. De have haft den Spændighed, som først bragte dem til at sejre, derefter til at virke, ensidig, men heldbringende igennem en vis Periode. Saa er Ensidigheden bleven trukket ud i sine Konsekvenser; den har derved opvakt Modstand imod sig og har fostret nye Ideer; samtidig er Spændigheden bleven slappet,

den heldbringende Energi er bleven afkræftet, Karikaturen er bleven tilbage; Tiden er bleven moden til en ny Omvæltning.

Saaledes er det gaaet i det store med Kirkens Herredømme, med Feudalvælden, med Monarkiet, med Revolutionen. Saaledes er det gaaet i de enkelte Lande, hvor blomstrende Perioder have vekslet med Forfaldsperioder. Men jo mindre kraftig hver Omvæltning har virket til Gavn for et positivt Fremskridt, jo mere tyder det paa en Svaghed ved Landet, paa en Mangel ved dets Regering.

Det er Ulykken ved den danske Enevælde, at den, skøndt indført ved en Omvæltning, saa pludselig i sin Fremkomst og saa gennemgribende i sine Følger som ikke mange andre, dog kun skabte Fremskridt paa forholdsvis faa Omraader. Den gjorde det paa et Omraade, som den havde fælles med de fleste andre enevældige eller udpræget monarkiske Stater i Europa. Den fæstnede i Løbet af sin første Tid Landets ydre Sikkerhed og Anseelse: det var, hvad Richelieu og Ludvig XIV i hans Regerings Glansperiode gjorde i Frankrig, og hvad Frederik Vilhelm gjorde i Brandenburg. Men Enevælden i Danmark har udenfor dette i sin første Periode, den Periode, hvor Spændigheden efter de almindelige Regler skulde have været størst og mest heldbringende, ikke nogen sand Stordaad at henvise til. Frankrig kan i Modsætning dertil takke det Colbert'ske Ministerium for dets store Arbejder til Fremme af Handelen og Industrien; det kan pege paa den glimrende Nationalliteratur, der opelskedes og fredede af Ludvig XIV, ligesom Augustus i sin Tid havde fredet om den latinske Literaturs Blomstring. Sverig kan tale om Karl XI's store reorganisatoriske Styrelse, om Reduktionen af Krongodset med dens Betydning ikke alene for det svenske Hærvæsens Omordning, men ogsaa for Bondestandens Opkomst, om Bjærgværksvæsenets nye Skikkelse. Frederik Vilhelm af Brandenburg blev ikke blot den egentlige Grundlægger af det brandenburgsk-preussiske Monarki, men gav ogsaa Landets indre Udvikling et mægtigt Stød fremad ved de store Indkaldelser af fremmede Kolonister, baade som Landmænd og som Haandværkere. Noget, som svarer til disse Fortjænester, have de første enevældige danske Konger ikke at stille op. De og deres Mænd udfandt ikke et eneste større Middel til for Alvor at forbedre de økonomiske Forhold, og deres Synskreds var saa begrænset, at de næsten ganske manglede Sans for alle aandelige Interesser og snarest modarbejdede en national Udvikling. De

manglede baade Ærgerrighed til at stræbe efter og Talent til at formaa at stemple Tidsalderen som deres, saaledes som Ludvig XIV, Karl XI og den store Kurfyrste ævnede at gøre det. Derved tilkommer der den danske Enevælde, skøndt den maaske har færre Forbrydelser paa sin Samvittighed, dog en, ogsaa forholdsvis, lavere Rang end den, som Enevælden i Europas Hovedlande kan gøre Fordring paa. Den var ikke i Stand til med Stolthed at vise tilbage paa nogen stor Fortid. Middelmaadigheden blev dens Særpræg. Som opdragende Element for det danske Folk har den allerede af den Grund kun lidet at rose sig af.

J. A. Fridericia.

En Strid.

De havde været borte fra hinanden i hele to Maaneder, og det var første Gang under deres treaarige Ægteskab. De var i Brevene blevne enige om, at hun ikke skulde komme ned og tage imod ham paa Jærnbanen, det var dem imod, at fremmede Øjne skulde se paa deres første Møde. Det var jo nu ganske som at være nyforlovede igen; de havde tusende smaa barnagtige Paafund, tusend smaa hemmelige Troldkunster for rigtig at nyde deres Forelskelse.

Hun skulde altsaa ikke gaa ned til Jærnbanen. Nej. Og »Stumpen« var bleven sendt hjem til Mormor, han maatte ikke komme hjem, før de havde spist til Middag. De første Timer vilde hun ikke dele med Stumpen engang; de skulde være hendes ganske alene.

Og den lille Lejlighed stod fin og blød og varm som en dunklædt Fuglerede. Hun havde med smaa flinke Hænder ordnet alt, hun havde prøvet og arrangeret alt. Det kunde ikke være smukkere!

Den lille Spisestue med sine udskaarne Møbler, sine kostbare Skabe, sine Broncefade paa Væggene straalede i fuld Belysning. Lyset faldt ned paa blinkende Glas, paa det hvideste Damask, paa nypudset Sølvtøj, som endnu var mathvidt i Farven og skinnende blankt; paa Frugter i højfadet Majolikaskaal, paa Vinkaraffen med sine skarpe Facetter, der glimrede som ædle Stene.

Og i Dagligstuen, som laa dér i lunefuld Blødhed, med sin Overflod af Tæpper, overdaadig svøbt i varme Stoffer, med sine langhaarede Dyreskind, japanesiske Parasoller, Hylder, Stafelier og Statuetter — gled et rødlig varmt Lys dæmpet frem af to kunstige Blomsterkalke, halvt skjulte bag en Gruppe storbladede Planter; en mild, ren Luft, gennemaandet af en hemmelighedsfuld

Duft, en Atmosfære som skabt for Kærtegn; og saa tunge Draperier ligesom søvndrukne Øjenlaag.

I Fruens Soveværelse var der mørkt; kun en lang Lysstribe faldt ind paa skraa og forsvandt i Mørket.

Hun stod i Spisestuen og ventede, med Øjnene fæstede paa Uret. Nu kunde han være der, nu skulde han være der, nu syntes hun, at han allerede var der. Hun stod stille med Hænderne støttede mod en Stoleryg, vendt mod Entrédøren og lyttede spændt efter Klokken; Pigerne havde faaet Ordre til ikke at lukke op.

Var hun smuk? Nej, maaske ikke. Det var et sydlandsk Ydre; en lav Pande, en bøjet lidt bred Næse; en stor Mund med røde Læber, som lignede Bær, og hvide Tænder, der skinnede frem i en smal Stribe hver Gang Munden aabnedes halvt med en svag Krumning. Under det tykke afklippede Pandehaar skinnede et Par blankbrune Øjne, i hvilke hele Ansigtets Liv samlede sig, et Par dvælende, rundede Semit-Øjne med lange sorte Øjenhaar, der skyggede over Blikket, og som imellem tog Fart ligesom for at gøre disse brune Øjne endnu blankere.

Hun stod ganske stille, men hele hendes Sjæl var ved Døren derhenne. Det store Spejl imellem Vinduerne kastede hendes Billede tilbage, men hun saa' slet ikke derhen.

Det var en fin, smækker Figur, paa én Gang fyldig og fast; en fin, kraftig Spænstighed, der aabenbarede sig selv nu da hun stod stille. Pludselig rejste hun Hovedet, og Næseborene udvidede sig. Der hørtes Lyd, men saa umærkelig, at knap en Kat paa Rov vilde have givet Agt paa den. Men den kom nærmere, det var Trin paa Trapperne. Kling — — der lød Klokken!

Hun havde ladet Døren til Entréen staa aaben. Rapt og lydløst ilede hun derud, med en Tyvs hele Behændighed fattede hun om Laasen, og i et eneste Tag havde hun lukket op. Kun Stilhed. Det var blot Køkkendøren, der blev lukket. Hun saa' ud. Ingen.

»Hvem var det der ringede?« raabte hun ind i Køkkenet.

»Ringede det?« sagde Kokkepigen og aabnede Døren, »ja jeg hørte ikke efter. Fruen sagde jo at — —«

»Javist. Jeg hører selv efter« sagde hun med en nervøs Dirren i Stemmen. Og saa lukkede hun Døren igen, drejede Nøglen om og gik tilbage til Spisestuen.

Hvor hendes Hjærte dog var kommet til at banke! Hun gik forbi Spejlet ind imod Dagligstuen.

En høj, bredskuldret Skikkelse — et friskt rødmosset Ansigt — to lange gule Mustacher strøget kækt til Siden —

»Karl!«

Med et eneste Spring var hun i hans Arme, men hun kastede sit Hoved tilbage, med Hænderne fast stemmede mod hans Skuldre, holdt hun sig ud fra ham. Hun saa' kun og saa', nydende den robuste Manddom i hans djærvt skaarne Træk; hendes Blik sugede sig fast til hans; dets mørke Spejl skinnede og gnistrede af rolig jublende Lidenskab. Fugtige røde Læber lyste.

Smuk kunde hun nok være, men det var en egen sydlandsk Skønhed; kun smuk i Sol, styg naar den gik bort, styg i Hverdagens graa Belysning.

Med ét slap hun og lod sig med opadvendt, leende Ansigt kysse Gang efter Gang, mens hun lukkede Øjnene til som for en Hagelstorm.

»Men Karl, hvordan kom Du ind?« sagde hun tilsidst gispende aandeløst — idet hun tog hans Arm for at gaa til Bords.

»Jeg narrede dig, jeg gik ad Bagtrappen op i Køkkenet og fik Hanne til at gaa op ad Hovedtrappen og ringe.«

»Dit Uhyre!«

»Jeg vilde se dit Ansigt.«

»Paa Ryggen?«

»I Spejlet, du! Der blev du narret, hvad?«

En munter tostemmig Latter og saa endnu et Kys før der ringedes paa Pigen.

Maaltidet var fornøjeligt og Samtalen livlig. Der var tusend Ting at fortælle, som man ikke havde kunnet skrive om i Brevene. Ved Desserten fik Pigen Ordre til at gaa, og saa blev det endnu livligere. Han havde stærkere Farve, hendes Øjne kastede lange Straalebundter ligesom Diamanter i Skygge.

Han trak Champagnen op, hældte i hendes brede vandklare Glas, spildte paa Dugen, fik Skænd og kyssede paa Haanden; saa gik han til sin Plads igen, hævede sit Glas og holdt en lille Tale. Og de drak deres egen Skaal med et langt talende Blik, som om Værelset havde været fuldt af Folk, og de ikke havde haft andet Meddelelsesmiddel end stjaalne Blikke bag de andres Ryg.

Og saa begyndte de at tale om gamle Dage og drage de gamle Minder frem — ligesom det nærværende ikke var dem nok.

»Og hvis jeg nu ikke havde friet,« sagde han, »sig mig, havde du saa aldrig gjort det selv?«

»Nej, aldrig«, svarede hun leende og tog sit Glas.

»Jo, tilstaa nu, du havde gjort det, hellere end at der ikke skulde blevet noget af.«

»Jo pyt! Det havde nok været værst for dig.«

»Men du sagde jo selv, du var forfærdelig utaalmodig.«

»Ja; for det er saa ynkeligt at se en Mand gaa og ikke kunne faa det sagt.«

»Ja, og det er saa prægtigt for en Kvinde altid at ville se Øksen gaa, men ikke turde holde om Skaftet.«

»Fy, skamme dig!«

»Men det er nu sandt. Skaal, lille Kreolunge! Tak du mig, at jeg friede. Jeg gad nok vidst, hvordan du vilde have baaret dig ad, hvis du havde blevet nødt til at gøre det.«

»Aa! jeg vilde ganske simpelt have ladet dig sejle din egen Sø.«

Hans hvide Tænder skinnede under det lange fryndsede Overskæg. Han bøjede sig frem.

»Du var lige saa forelsket som jeg.«

»Snak!«

»I Kvinder er saamænd lige saa ilde faren som vi. I vil bare ikke være ved det.«

Hans muntre Øjne saa helt skadefro ud, og han havde sænket Stemmen.

Hun var bleven blussende rød.

»Det er ikke sandt!« sagde hun ivrigt.

»Jo, det er lige saa sandt, som det er glædeligt og naturligt.«

»Karl!«

»Saa, vær nu ikke affekteret. Tilstaa nu, at jeg gjorde dig en Tjæneste, da jeg friede.«

»En Tjæneste!«

»Ja hvordan skulde det have gaaet, hvis hverken du eller jeg havde villet?«

»Det havde været mig ligegyldigt.«

»Og det vil du sige!«

»Ja det vil jeg!« udbrød hun heftigt. »Det, du siger dér er jo at nedsætte hele vort Køn.«

»Nedsætte?«

»Ja, netop nedsætte.«

»Hvor kan du sige det?«

»At en Kvinde skulde fri til — —«

»Herre Gud, hvis hun ikke kunde faa ham til at gøre det.«

»Saa gjorde hun det alligevel aldrig i Evighed.«

Fruen var saa harmfuld, at hendes Næsebore skælvede og Øjnene lynede.

»Hvad skal vi vædde?«

»Nu er du jo dum!«

»Og du vil paastaa at —«

Han nærmede sig til hende med Servietten over Armen. Han bøjede det ene Knæ og slog Armen om hendes Liv, medens han holdt sit Champagneglas op imod hendes.

»Du vil paastaa, at du ikke er lige saa forelsket i mig som jeg i dig?«

»Jamen ikke paa den Maade.«

»Vi staar aldeles lige, vi har ingenting at lade hinanden høre«, blev han ved.

»Aa, jeg vil ikke høre mer paa dig«, sagde hun og vilde skyde ham til Side.

»— Det lader blot ikke saadan, fordi du ikke behøver at vise det, men i Grunden —«

»Jeg véd ikke, hvor det kan falde dig ind!« udbrød hun fornærmet.

»Jo, for det er saa dejligt at være oprigtig og ikke spille Komedie.«

»Det er nok bedst vi rejser os fra Bordet nu«, sagde hun og skød Stolen tilbage.

»Ester, jeg vilde saa gærne have set dig rigtig sand og menneskelig, jeg vilde saa gærne, du skulde have set mig i Øjnene og sagt: ja, Karl, hvis du ikke havde friet, saa kunde jeg have haft Lyst til at gøre det selv.«

»Herren kender mig nok ikke rigtig endnu«, lo hun irriteret, »maaske andre Kvinder er saadan, jeg er det i det mindste ikke.«

Hun ringede paa Pigen, og de gik ind i Dagligstuen. Han kastede i Forbifarten sin Serviette paa en Stol og lod sit Champagneglas staa urørt.

Stemningen var ødelagt. Fruen satte sig til at sy som om det gjaldt Livet, Herren bladede stille i nogle Bøger.

Det blev slet ikke bedre, da Stumpen kom hjem. Og da han var gaaet bort med sin Barnepige, fortsattes den tavse Strid

derinde. Hver især ansaa sig for den forurettede og vilde tvinge den anden til at sige det første Ord.

Tilsidst drak man Te og talte sammen for Pigens Skyld, men da hun var gaaet, kom den kolde Tone frem igen.

»Jeg er træt efter Rejsen,« sagde han, »jeg gaar ind til mig selv.«

»Godnat«, svarede hun flygtigt og nikkede til ham fra den anden Ende af Stuen. Hun hørte ham gaa gennem Spisestuen ind i sit Værelse og lukke efter sig.

Mon han troede, hun skulde komme og sige venligere Godnat? Aldrig!

Hun kastede sig i en Stol og begyndte at tænke over hans uretfærdige Beskyldninger. Ti uretfærdig havde han været, baade imod hende og hele hendes Køn, det kunde ikke nægtes. Hun tog sig selv i at lytte, om han ikke skulde komme tilbage. Men alt var stille. Hun var saamænd ikke uforsonlig. Hvis han vilde sige et eneste Ord til Forsoning, saa skulde hun straks tilgive ham. Men han kom ikke.

Uret dikkede og dikkede, klippede Tiden kortere og kortere med smaa ubevægelige Ryk, klippede Stilheden og hendes Venten i utallige smaa Stumper. Men der kom ingen.

Hun rejste sig op; det var Tid at gaa i Sæng. Hvor det allerede var sent!

Hun gik ind i sit Sovekammer og tændte Ampelen i Loftet; den matte, lyserøde Ampel, som gjorde alle Konturer dunkle og svævende som et gammelt Feæventyr. Hun kastede Støvlerne og tog lyseblaa Silkesko paa, som traadte blødere end Kattepoter.

Hun gjorde det langsomt, ligesom for at vinde Tid. Hun tog sin Kjole af, og tog en hvid Morgenkjole paa med halvlange, vide Ærmer, som faldt tilbage ved hver Bevægelse. Hun trak Snoren sammen om Livet; ti det var blødt, hvidt Tøj, der lagde sig ind om Figuren og ikke raslede; det var blødt, let Tøj, som lydløst gled over Tæpperne; det var brusende lange Kniplinger, som fremhævede alt det kvindelig vege i Bevægelser og Gang. Hun kastede sig paa tværs i en Lænestol for at se, hvor smukt Slæbet laa ud over Tæppet, og blev liggende der en Tid lang.

I hele Huset var ikke en Lyd at høre.

Hvad bestilte Karl? Sov han, tænkte han?

Skulde de skilles saadan? For første Gang i deres Liv. Og hvad havde det dog været for en Bagatel? Hvad havde det

at sige, om det var hende eller ham der havde friet, naar de blot var lykkelige!

Hun følte sig saa ulykkelig, som om Hjærtet skulde briste. Kunde han virkelig ikke faa sig til at komme igen? Og det var den Dag, hun havde længtes saa meget efter! Og de var skiltes som Uvenner og for en Bagatel!

Hun rejste sig og gik frem og tilbage paa Gulvet, vridende Hænderne. Hun vilde kunne falde paa Knæ for ham, hvis han bare vilde komme.

Hvor hun forbandede sin Trættesyge!

Hun kunde ikke sove, ikke leve, ikke aande, hvis hun ikke fik ham at se, inden hun gik i Sæng. Hun maatte se ham, selv om det blot var et eneste lille Glimt!

Han plejede aldrig at lade Nøglen sidde i Døren. Hun listede sig gennem den mørke Spisestue hen til Døren, hun satte Øjet til Nøglehullet, og nu saa' hun ham.

Han havde kastet Frakken og stod i Skjorteærmer. Han stod ved Vinduet ud til Haven, dér hvor de saa mange Gange havde staaet sammen og set ud i Natten, saadan som han nu stod der alene. Han holdt den ene Arm højt oppe støttet mod Væggen og Panden bøjet imod den. Der laa noget saa tungsindigt i hele hans Holdning. Ansigtet kunde hun ikke se.

Men i sin Beundring kunde hun ikke se sig mæt paa den statelige Skikkelse, denne smidige Kraft i Holdningen, denne slanke Figur og disse faste brede Skuldre. Hun havde i Grunden aldrig før tænkt paa, hvor smuk en Mandsskikkelse kan være. Han stod stille som en Statue. I Halvmørket derinde kunde hun kun skimte Omridsene, der fremhævedes af de hvide Skjorteærmer og den mørke, fast sluttende Vest.

Bedrøvet som en angrende Synder gik hun tilbage til Dagligstuen.

Hun havde ingen Ro. Én efter én plukkede hun Haarnaalene ud af sit stride, sorte Haar og kastede det saa ned fra Hovedet, saa det faldt over hendes Skuldre i vild Uorden.

Hun gad gærne have grædt og hulket, hun havde saadan Lyst til at rive i dette Haar, men hvad kunde det nytte!

Hun kunde ikke kalde paa ham. Stemmen vilde blevet borte af lutter Ydmygelse. Men hun kunde vente, hun skulde vente. Maatte ikke hans Længsel vaagne ligesom hendes. Stod han ikke endnu derinde ved Vinduet! Hvad mon han tænkte? Han var

ikke vred længre, for saa var han allerede gaaet i Sæng. Men han kæmpede imod sin Stolthed ligesom hun.

Hun havde haft Uret. Ja. Men det var netop det svære at gaa og sige det til ham. Det vilde se ud som — — —

Nej, det kunde hun ikke.

Aa!

Hun sank ned paa Chaiselongen i det ene Hjørne af Dagligstuen, lige under den japanesiske Parasol og lige overfor den mørke Dør ind til Spisestuen. Hun trak en Skammel under Fødderne og lænede sig tilbage, skødesløst, blødt, med Hænderne under Hovedet, saa de vide Ærmer faldt tilbage, og Haaret spredte sig i sorte Striber over hendes bare Arme. Hendes Øjne saa drømmende op i Rummet, og hendes Læber aabnede sig halvt. Hun nynnede sagte, — ganske sagte, om og om igen, hans egen velkendte Yndlingssang, hun sang den kælent, slæbende, søvndyssende; hun sang den stigende, synkende; den lød gennem Stilheden som en sagte Mumlen af Vand, der bryder sig Vej gennem Stene, — hendøende som en lille ensom Fugls sidste Aftenkvidder. Saa hørte hun Døren gaa derude i Mørket.

Hun holdt ikke op. Endnu mere søvndyssende sagte drog Melodien over hendes Læber. Der var stille derude i Mørket, men hendes Øjne søgte ikke derhen. De saa endnu opad mod Skyggerne i Loftet. Blanke vidtaabne Øjne; brune, med sorte Øjenhaar, som skyggede over Blikket. Og hendes sydlandsk gullige Træk belystes af Skinnet fra de røde Blomsterkalke. Hun laa stille med taarefyldt Blik, og Melodien sank ned som Fuglens sidste lille søvnige Tone.

Og saa var han der, helt inde ved hende, knælende paa Tæppet og med begge Armene om hendes Liv.

Hun saa ikke ned; hun laa stille, med halvaabne Læber. Men hendes ene Arm listede sig frem og lagde sig om en kortklippet Nakke.

»Ester«, hviskede han og trykkede sit Ansigt mod hendes blottede Arm.

»Du maa ikke være vred paa mig«, svarede hun, halvkvalt af Glæde og undertrykt Latter, »jeg havde nok friet selv, hvis du ikke havde gjort det!«

Ernst Ahlgren.

[Oversat efter Forf.s Manuskript].

Sceniske Reform-Forsøg.

I.

Den tragiske Fremstilling var Tyskland over blevet den goldeste Sterilitet.

De store Mestre, som vare fødte samtidig med de klassiske Værker, og som overbevisende havde levendegjort alle de Götheske og Schillerske Skikkelser, der var som Tvillingbrødre af deres egen Aand, var faldet fra, havde forladt Scenen eller var døde, én efter én. Deres Disciple tog Ligmasker af de store Rolleskaberes Ansigter. Man tog en Posa-Maske over hint berømte Ansigt; man tog en Franz Moor-Maske over dette. Og disse døde Efterligningens Masker, taget over dem, som var blevet store, just fordi de havde skænket de digteriske Skikkelser Liv, og deres Liv — klaskedes over alle Ansigter. Med forbavsende Hurtighed »stereotyperedes« de klassiske Hovedfigurer. Inddelt efter Fag og Nummer hang i hvert Direktionsværelse de store Rollers Gibshylstre paa Knager, og man trak Rollerne med samt deres Betoninger, Gebærder og Effekter paa ligesom de lange Kalvelæders Ridderstøvler: Don Karlos hang fiks og færdig som Jomfruen fra Orléans og som den gamle Moor. Man krøb fluks i de færdige *Papier-machés*.

Man havde hele det klassiske Teaters Figurrække i ubegrænset Antal Aftryk. Skuespillerfabrikerne besørgede dem. Efter nøje Maal og med fabrikmæssig Akkuratesse. Men som de sene Gibsaftryk blev Rollebillederne, gydt af Lærer-Fabrikanterne om de unge Skuespillere, med Tiden stivere og stivere og mer forviskede. Om Liv var der overhovedet ikke Tale. Pjerrot drejede, og den bevægede sig — den mekaniske Statue.

Hele det klassiske Repertoire var blevet en eneste stor Usynligheds-Hat over hver kunstnerisk Personlighed.

For overhovedet at kunne forstaa denne fuldstændige Upersonlighed og stereotype Maskemæssighed over den tyske (nordtyske) Kunst, maa man regne med nogle Ejendommeligheder ved det tyske Teater.

Jeg har allerede berørt den stærkt udprægede Fabrikmæssighed i de unge Skuespilleres Uddannelse. Tyskland har, tror jeg, tre-fire Skuespillerkonservatorier, som besøges meget lidt. De mere dannede Elementer, der gaar til Scenen, undgaar Konservatorierne paa Grund af den Tidsspilde, som Undervisningen i en hel Række Doktriner, der hører til almindelig Dannelse, vilde berede dem. De fattige og mere udannede gaar udenom Akademierne, fordi man skal ofre to til tre Aar for at kunne tilendebringe deres Kursus.

Begge Partier opsøger da de private Lærere. Privat-Professorerne arbejder under Konkurrencens haardeste Tryk; de tilendebringer et Kursus paa seks Maaneder; og efter tilendebragt Kursus paatager de sig Forpligtelsen til at forskaffe et første Engagement.

Under disse Omstændigheder er deres Arbejde klart givet. En Maaltagen af de ydre Midler bestemmer Elevens fremtidige Fag, og man gaar straks til Instuderingen af de seks-otte Pligtroller i Faget — Omgydningen af de nævnte Rollemasker. Tilegnelsen er en stor Udenadslæren, hvor alt uendeligt simplificeres, fordi det hele er fuldkommen fjærnt fra den Berøring med Livet, som skaber de mangesidede Vanskeligheder. Det, hvorom det gælder, er at faa det hele dadelløst, glat og ydre fyldende. Eleven maa præsentabelt »kunne Faget«. Naar de seks Maaneder ere omme, møder Direktørerne. De skal have »Faget« besat, og de udvælger sig det fejlløseste Aftryk deraf.

Eleven gaar i Engagement.

Han spiller der et tysk Smaateaters Repertoire, som bestaar af de klassiske Ting, hvor han udfylder sit Fag, og de værdløse Farce-Sammensurier, man i tysk Literatur benævner Lystspil. Moderne Opgaver af alvorlig Karakter bydes ikke. Det er for Skuespilleren det moderne Repertoires Betydning, at her er Væggen mellem eget Liv og Rollen blevet tyndere ved de udtrykte Følelsers Samtidighed, ved Konflikternes Nærhed, ved Diktionens Rytme, som er lig hans egen Tales — her kan han derfor ulige

lettere have Haab om saa at sige at bryde igennem ind til sig selv.

De nye Opgaver tvinger ham i Armene paa sig selv. Ogsaa af den simple Grund, at der ingen Forbilleder er forhaanden, maa han tage sin Tilflugt til sig selv. Men disse nye Opgaver, som skaber den unge Skuespiller den første Mulighed til at komme Livet nærmere, er det netop som fattes i Tyskland.

Den unge Skuespiller tilhører ubønhørligt Klassicismen eller Værdiløsheden. Den driver ham indenfor sit Fag.

Den altfor skarpe »Fag-Inddeling« — til Dels en Følge af det »Agenturvæsen«, som holder en stor Mængde kunstneriske Forhold i absolut ukyndige Spekulanters Hænder — kommer til for at holde Skuespilleren stramt i den Elsker-Uniform eller Naturbursch- eller ung-Helt-Uniform, som Læreren lagde paa ham efter at have maalt Skulderbredde og Brystkasse.

Fagets Roller er i det Aar efter Aar uforanderligt gentagne Repertoire ikke mange. Entonigt spiller de paa de samme Strænge. Befrielsen og Udviklingen, der ligger i Vekslen af Rolleart (en Vekslen, som giver Lejlighed til at komme sig selv nær fra mange Sider og derfor dog øger Muligheden for et eller andet Sted at kunne »gribe til«) er nægtet denne unge.

Maskinmæssig uddannet, faar han, naar Uddannelsen er endt, til Bane at gennemvandre en sluttet Ring, hvor han, evindeligt gentagende det samme, er lukket inde; og med Traditionens gamle Lodder og Gøthe-Reglers Tridser i skøn Orden arbejder Maskinen sikkert og Aar efter Aar, sendende Deklamationens buldrende, men ferske Vand ud over det ganske Land.

Det Ideal, som holdes højt over denne Livsforladtheds Vande, nævnes Skønhed.

Vi har set, at hele denne Kunst er en fabrikmæssig Mangfolddiggørelse af visse »Masker«. En saadan Kunst stiller selvfølgelig ingen Fordringer til Personlighederne. Hvad den fordrer, er Midlerne. Og proklamerende Skønheden som sit Maal, viser den os som sine Koryfæer en Række pragtfulde og store Legemer, omfangsrige og vældige Stemmer: en Barnay, en Franziska Ellmenreich, en Ludwig, en Clara Ziegler.

De skønne Midler er den store Kunst.

Og selv Middelmaadigheden repræsenterer Velskabthed i Krop og Velklang i Røsterne.

En saadan Kunsts Forhold til et Folk giver sig af sig selv: den er en Tilgift til Øjets Lyst og Ørets Behag. For at være andet og mere, maa en Kunst eje mer end Skønhed: Liv.

Det var et Par Fyrster, som vilde gøre Tysklands Scenekunst til dette mer. Og hver paa sin Vis søgte de at gengive Kunsten Livet, der var dødt under Maskerne.

II.

Ludvig II. var den ene af disse Fyrster.

Han elskede Schiller til Forgudelse. Som ung tilbragte han halve Dage med begejstret at deklamere »Don Karlos« for sin Moder, Dronningen; da Hohenschwangau-Tiden kom, blev Staldkarle og »Gemene« dresserede til at fremsige Schillerske Vers. At værne om Schiller er da ogsaa fremfor alt hans Maal i de handlekraftige Mellemaar paa Teatret.

Kong Ludvig maatte være let modtagelig for Schiller-Dramerne. Han greb begejstret ideale Følelser klædte i saa glansrige Ord. Han læste ikke disse Vers, de levede om ham. Men naar han opsøgte Teatret for at se sine Yndlingsværker, blev han saaret af Teatrets Fattigdom, som saa slet tog Kampen op med hans Fantasis Rigdomme.

Han genfandt paa Teatret ikke Læsningens Straalebillede. Han søgte Grunden i Fremstillingen og fandt en Forklaring: det Drama, han med Begejstring havde læst, havde han ikke set spillet.

Han fandt hverken Begivenhedernes nødvendige og vante Sammenhæng eller Scenernes ordnede og rette Følge; og han savnede sine skønneste og mest blændende Ord: Man opførte — saa' han — ikke Mesterværkerne selv, kun Lemlæstelser af disse Mesterværker.

En Barbarflok af Regissører havde klippet og nappet og syet sammen. Det var Regissør-Saksene, der havde bibragt de store Digtninge de Saar, af hvilke de forblødte.

Mod Regissør-Udgaverne rettede Kongen sine Angreb; og som vanligt taalte han ingen Akkorder; han befalede, at Hofteatret i München skulde opføre de klassiske Hovedværker i den originale Skikkelse uden nogen som helst Afkortninger. München oplevede en Række Teaterforestillinger, der trak ud til Klokken tolv, og — Kongen forblev saa utilfredsstillet som før: Ordene

havde han givet sin Yndlingsdigter tilbage. Livet var ikke vendt tilbage med Ordene.

Selv om Kong Ludvig ogsaa noget tidligt tabte Interessen for sin Udrensning af de klassiske Dramer, er Betydningen af disse Forsøg, der vilde genoplive Klassikerne ved at føre dem tilbage til deres oprindelige Skikkelse, ikke til at underkende. De Udgaver af de store nationale Digtninge, som man opførte, — og paa mindre Scener endnu délvis opfører — rundtom var i Virkeligheden lige saa mange utilladelige Misgerninger begaaede, ikke alene mod Digterværkerne, men mod den sunde Sans. Det var teatermæssige Sammenflikninger struttende af Meningsløsheder; Digterværkets Perspektiv var ødeligt; Karaktererne henstod uforklarede; det dramatiske Tyngdepunkt var forrykket; Akter skødes ud, og Regissører næsten digtede Scener til.

Mange Omstændigheder havde i lange Aar bidraget til denne Digtningenes Forviskning.

Regissører og Direktører ønskede kun at stryge. Det tyske Publikums fuldstændig udvendige Forhold til scenisk Kunst viser sig ogsaa deri, at man nyder dramatisk Kost paa Klokkeslag. Intet er mere nødvendigt for et Stykkes Succes, end at det er forbi Klokken tre Kvarter paa ti. Ingen Heltebrøler overdøver i det sidste Kvarter før Klokken ti Tarmene, der skriger fra alle Pladser i Parkettet; og de Minutter, man maa holde Tæppet oppe efter Klokken ti, kan man spille for Bænkene: Publikum er allerede ved Aftensbordet. Den Virkning, man skal gøre, maa man naa i de halvtredje Time, det dannede Germanien ad Gangen indrømmer den dramatiske Kunst.

Rødkridtet var selvfølgelig blevet meget hastigt i Direktørernes Haand.

Efter Direktørerne sled de enkelte Skuespillere og navnlig Gæsterne i Digterværket.

Sønderlemmelse af det opførte Drama er et af Gæstespillenes gamle Onder. Den berømte — eller mindre berømte — Gæst skal vise sig. Det gælder derfor ikke mere Dramaet, men Rollen; hele Stykket bliver Ramme, og de enkelte Scener trykkes sammen til Monologer, afbrudt kun af korteste Stikord. Gæsten skalter, som han vil, og Respekten for Digterværket forsvinder. Det bliver ved hver ny Opførelse af et Værk et almindeligt Blodbad. Ingen bekymrer sig om Dramaet; i den egne Rolle

interesserer kun den mulige Effekt. Og hver Skuespiller løber fra Slagtningen af Værket som en Hund, der har nappet et Ben.

Hvad det under disse Tilstande er lykkedes at præstere af Lemlæstelser, spotter Beskrivelsen. Ingen barbarisk Uforstand havde faret mere ilde med Italiens gamle Mesterbilleder, end scenisk Slendrian fór frem mod de klassiske Digtninge paa Tysklands Teatre. Til at rense ud var det høje Tid.

Beviset derpaa er, at de store Scener hurtigt paavirkedes af Forsøgene i München. Selv hvor man af Hensyn til Publikums Vane ikke vovede at afskaffe de forkortede Udgaver, i det mindste eftersaa og undersøgte og sammenlignede man dem. Man kontrollerede Overgrebene fra de enkelte Skuespillere, og man antog paa de fleste Scener to-tre Hovedversioner af Værkerne, der i alt Fald havde ikke ganske ukyndige Bearbejdere.

Og de store Scener fulgte ganske Münchens Eksempel og opførte Digtningene næsten uden Forkortning.

Kong Ludvigs Reform var nødvendig for overhovedet at muliggøre en Genoplivelse af den klassiske Tragedie. Den var ikke tilstrækkelig til at hidføre Genoplivelsen. Ti det udrensede Drama fandt samme Tolkning som før det lemlæstede.

I München som andensteds blev man i den Deklamation, der var det udenadlærte og mekanisk gengivne Udtryk for en anden Slægts Følelse og Liv.

Ludvig II. oplevede ikke at se det nye Tyskland sætte sig i aandelig Besiddelse af den klassiske Literatur ved at lade de gamle Skikkelser optage og rumme Nytids Liv og Følemaade. Kun i en enkelt blev han lykkelig nok til at hilse Genfødelsen. Josef Kainz brød alle de skillende Hylstre og gennembrændte de klassiske Digtninge med en mægtig Personligheds Ild. Hans store Oprindelighed genskabte Schiller. En kunstnerisk Slægt vil følge efter ham og lære af hans Mod.

Hver ny Generation har Athenes Hverv overfor Nationens store Værker: vi finder mægtige Stenstøtter. De bliver kun levende for os, hvis vi indblæser dem vor Aande.

III.

Det er den skuffede Fantasi, der fører Ludvig II. til hans Reform. Stærkt udpræget Virkelighedssans leder Hertugen af Meiningen til hans.

Idet Hertugen ser Teatret livløst, uden Fysiognomi og ganske uvirkeligt, finder han, der var Historiker og arkæologisk Forsker før han gav sig hen til sin Interesse for Dramaturgi, at Grunden til den døde Tomhed er Manglen af bestemt Tids Indhold i det klassiske Repertoire.

Naar Scenekunsten svæver ud i de blaa og i de graa Skyer, skyldes det den brede Alletids-Almindelighed over Fremstillingen, og det vil kun lykkes at føre Kunsten hjem og give den Fodfæste i Livet og paa Jorden, naar man giver den en Periodes bestemte afgrænsede og karakterfulde Præg. Kun saaledes vil man farve Farveløsheden og give det fysiognomiløse nyt Udtryk.

Ud fra dette Udgangspunkt er det Hertugen af Meiningen gaar til sit Reformforsøg. Han vil give det klassiske Drama Liv og nyt Fodfæste i Virkeligheden ved at præge det med en bestemt Tids Mærke.

Med historiske Perioders Grænsepæle vil han afgrænse den endeløse Almindelighed. Aarhundreder skiller Wallenstein fra Cæsar; Aarhundreder Hermannsslagets Helt fra Wilhelm Tell. Og vekslende Sæd og Skik skiller som Svælg Aarhundred fra Aarhundred. Begivenheder og Mennesker og Skæbner vokser frem af Tid og Skik og Sæder. De er deres Forklaring. Før derfor hver Mand, hver Begivenhed, hver Skæbne hjem til sin Tid — Tiden, som er dens Jordbund og dens Ramme.

Hvis vi skal forstaa og interesseres af alle disse Helte og deres Oplevelser — da vis os dem i den Tid, hvori de levede, og uden hvilken vi slet ikke har Betingelserne for at fatte deres Handlinger og deres Lod.

Saaledes fører dette Reformforsøg Julius Cæsar til Rom, Shylock til Venedig, Hermannsslagets Sejerherre hjem til Germaniens Old. Det er Historikerens Sans, som har følt sig oprørt mod den teatermæssige Almindelighed; Historikerens rigeste Kundskab vil nu, hvor der lægges Haand paa Værket, skabe omkring de skiftende Helte de forskellige Aarhundreder som Rammer.

IV.

Idet denne hertugelige Reformator bliver praktisk Scenearrangør og paa Scenen skal levendegøre Historikerens Viden, raader han først over Malerens eminenteste Blik. Hans Billeder

er en stor Historiemaler værdige, og Scener som de om Cæsars Lig paa Forum fortjæner rent malerisk deres ubestridte Verdensry.

Andre Teaterledere kan imidlertid have malet det enkelte Billede med samme Omsigt og med samme Farvesans. Hertugen af Meiningens Genialitet viser sig ikke i det enkelte Billede, men i den evige Vekslen af Billederne.

Han har som scenisk Historiemaler forstaaet, at hans »Farver« var de levende Mennesker, og holdende disse Mennesker i evindelig Bevægelse skaber han ikke Tablauer, der løses og opløses, men en hel Handling, som, ordnet af Malerens Blik, rummer Rækker af Billeder.

Han gør Massen bevægelig; og han gør hver Statist til et Menneske.

Han opløser Massen paa Teatret i enkelte Individer, som tænker, føler, handler, eller i alt Fald ser til, naar de andre handler, og viser paa deres Ansigter saa at sige Genskin af disse Handlinger. Hver enkelt paa Scenen er et Menneske, med hvem eller i det mindste omkring hvem, der foregaar det eller det.

En autentisk Anekdote om Hertugen kan fortælles for at vise, hvor stærkt dette gennemtrænger hans Ledelse.

Ved en Dødsdoms Oplæselse paa Scenen stod en ung Skuespiller-Statist som vagthavende Drabant.

Fra Parkettet, hvor han sidder paa Prøven, raaber saa Hertugen op:

— Hvad staar De og tænker paa? Hører De ikke, De der — det er en Dødsdom, der læses op....

— Jeg er Drabant, Deres Højhed....

— Selv en Drabant viser, han er en Smule Menneske, naar der forkyndes en Dødsdøm. —

Livets Bevægelse i Massen selv og Livets Rigdom i dens Udstyrs Former har skabt Meiningerne de store Samsceners Triumfer. I saadanne Scener kalder dette Teater virkelig historiske Perioder af Graven i kæmpemæssige Illustrationer.

V.

Hertugen af Meiningen naar sit Maal: at give os Billeder af den bestemte historiske Tid, overalt — hvor han kan skabe af intet. Det vil sige, hvor han kun staar i den løseste og rent udvendige Forbindelse med Digterværket.

Hvor Digteren foreskriver et »Folket skriger« eller et »Folket jubler«, der kan Meiningeren, uhindret af Digteren, indføre sit Tidsbillede.

I de store Folkescener arbejder han frit. Historikeren og Maleren har Spillerum, saa længe Hertugen af Meiningen er sin egen Digter. Men saa snart den fremmede Digter begynder at tale — i samme Nu begynder ogsaa den uløselige Strid. Da staar vi Ansigt til Ansigt med Reformens dræbende og dobbelte Vildfarelse.

Med uendelig Møje, støttende sig paa dybe Undersøgelser, paa den nøjeste Kundskab, indretter Meiningerne Hermanns Sal. Historien og Arkæologien kunde aldrig fejre nogen skønnere Triumf. Vi tror os, naar dette Tæppe gaar op, ikke i Teatret; vi er i et Folkemusæum, hvor Kunst og Viden har genskabt for undrende Øjne et oldgermanisk Hjem. Og ingen Malers Skikkelser kan være saa illuderende som denne Hermann, der just har lyttet til sin Hustrus Strængeleg — det barbariske Instrument — eller hans Hustru, som er sunket ned ved hans Knæ.

Virkningen er fuldkommen.

Ti Dekorationsmaler og Møbelmager og Skrædder, som udstafferer menneskelige Legemer paa Tidens Maade, kan skabe et Billede af en svunden Tid paa Scenen. Billedet kan blive saa fuldkomment, at det vil illudere den kyndigste saa længe — det forbliver stumt.

Men denne Germanernes Fyrste Hermann og hans Hustru staar ikke i Tableau. De skal tale. Og de Ord, de har at sige, det er ikke en Samtale revet ud af Sueton eller Tacitus; det er ikke en Hymne af en Druide eller en Heltesang af en Barde. Det er ikke et i Kunsten opbevaret direkte Udtryk for hin fjærne Tids Aand. Hele denne møjsomt sammensatte ydre Ramme indrammer en Digtning af Heinrich von Kleist: Man graver Drikkekar op af de tusendaarige Moser for at iskænke os Vin fra i Fjor.

Vilde man paa Scenen genfremstille de svundne historiske Perioder; troede man virkelig, at det kunde lykkes, maatte Meiningerne fremfor alt have taget Digtninge fra selve Perioden. Kun saaledes kunde man ved det første Blik tro at give Tidsbilledet dets eget Hjærte i Brystet.

Man kunde have vendt sig mod Grækenland eller, som Kong Ludvig, mod Indien.

Man vilde i saa Fald i det mindste ud til sin yderste Grænse og til dens sidste Konsekvens have fulgt den store Vildfarelse, der gaar lig den røde Traad hen gennem alle de tykke Taager i dette reformatoriske Forsøg.

Den Vildfarelse, at man overhovedet kan tænke og føle en fordums Tid. Vi mægter det ikke, og vi mægter derfor heller ikke at fremstille denne Tid. Vi kommer aldrig videre end til at formumme vor egen. Vi kan opstille og genskabe alle de ydre Former af det svundne; Rummet mellem Væggene fylder vi med vor egen Luft.

Men om man tog i sin Genskabelse af Fortiden samtidige Værker til Genstand for Fremstillingen, vilde man, som sagt, i det mindste tage alle Konsekvenser af sin Vildfarelse. Nu gør man det ikke, og Grunden ligger nær.

Hvis det virkelig kunde lykkes ved at opsøge et af de direkte Udtryk for Periodens Aand, som Literaturen har opbevaret og overleveret; ved dernæst at fremstille dette Periodens eget Værk saa nøje, som blot tænkes kan, — hvis det virkelig lykkedes saaledes at leve sig ind i den svundne Tids Følelsesliv og i Kunst gengive dette Liv, vilde man kun opnaa et eneste: at Publikum gabede i stille Interesseløshed.

Livskonflikterne vilde ikke bevæge os: de havde ingen Lighed med vore; Optrinene vilde forekomme os usande: i vore Forhold vare de saa ganske usandsynlige; det hele vilde forblive os ligegyldigt, fordi det var saa umaadelig fjærnt fra os.

For overhovedet at fange vor Interesse har man valgt yngre Digtninge om de fremmede og svundne Dage.

Man gør det aabenbart, fordi man véd, at disse fjærne og fremmede Tider, det er kun Formumninger, bag hvilke der gemmes hin langt yngre Tid, da Digteren skrev. Det er hine yngre Dages Konflikter og Lidenskaber, som taler gennem disse Masker — hine yngre Dage, som endnu er beslægtede med vore, og som vi derfor endnu forstaar.

Don Karlos lever ikke i Spanien, og han er ikke Filips Søn.

Han er Schillers, den frihedssværmende tænkte Kongesøn, og derfor forstaar vi ham.

Det er Schillers Tid vi møder i disse Værker, og Goethes og Henrich von Kleists. Det er — med dens Tanker og Idealer, med dens Verdens Længsel og Drømme, dens Ungdom, dens

Haab, dens Glød og dens Tro — vort Hundredaars Ungdoms-Tid vi ser, det er den Luft, vi aander i de klassiske Værker....

Men naar det er saa, bliver Hertugen af Meiningen med al sin Videnskab, sin Arkæologi, sin Historie, al sin Troskab og al sin Nøjagtighed dog kun Anføreren for et eneste stort Karnevalsspil; en kostbar Formumning, lystig for Kendere — dog kun en Spøg og for Kunsten ringe betydende.

Eller tror han virkelig endnu, at han genskaber en svunden Tid? At han genopliver Filips Aranquez eller Kapulet'ernes Verona eller Gesslers Svejts?

Han er jo skilt fra disse Tider ved selve Digtningen, han har mellem sine Hænder, og som bærer Bud fra en hel anden Periode end den, han klæder paa.

Meiningerteatret véd det. Ved selve Digtningene, man vælger, opgiver man fra det første Nu at reproducere de svundne Tiders Aand. Man forsøger at gøre Maskespillet saa korrekt som muligt, og man vil fremstille Periodernes ydre Former.

Man holder sig udenfor Digterværket. Det højeste, man naar, er at kile et frit Billede ind mellem dets Dele. Selve Digterværket berører man ikke.

Teaterskrædderen hænger Wallensteins Aarhundrede om Trilogiens Personliste — og Hofskuespillerne deklamerer Schillerske Vers.

VI.

Hvorledes er Skuespillernes Stilling under dette?

I Virkeligheden synes der at opstaa en uløselig Forvirring. Som levendegjorte Billeder af fjærne Tider taler i Schillerske Ord Nutids Mennesker. Hertugen vilde skænke Kunsten Liv ved at genskabe en bestemt Tid; han har opnaaet at slippe tre stridige Perioder løs i det samme Bur.

Eller han vilde have opnaaet det, om hans Trup havde talt. Nu blev den ved at deklamere.

Man bøjer sig helt i den Skæbne, som selve Forsøgets Væsen har paalagt. Man tilhører det ydre, og man unddrager sig ikke det Aag, man selv har paalagt sig.

Meiningen er det ydres Teater; og man vil i alt Fald redde, hvad man endnu kan: den ydre Illusion og Illusionen af Billederne.

Man tager de store Mænd til at bære skulderbrede Rustninger; kraftigarmede Kæmper maa svinge saa mægtige Slagsværd.

Man tager Helte med store Kroppe og med store Stemmer. Fra de skønne Midlers Teatre er vi naaet til Scenen for de vældige Midler. Sit Program tro, der er mundet ud i denne platte Udvendighed, maaler Meiningerteatret Heltemæssigheden i Højden og i Bredden.

Men den maales jo saadan paa de fleste tyske Teatre.

Naar man paastaar, at de Meiningerhelte »deklamerer« endnu stærkere end al øvrig tysk Helteflok, kan man næppe give Paastanden Ret. For at gennemtrænge det store Apparat og udfylde den kolossale Ramme, gør man Deklamationens Volumen en Smule større. Den bestandige Kraftopbyden af Stemmerne gør dem maaske ogsaa uvanligt lige i Klangen, saa det hele synes lidt éntonigere. Nogen væsentlig Forskel paa her og hist vil imidlertid ikke findes. Den tyske Deklamation er overalt kun en Lungesag. Hele Forskellen er, at man i Meiningen har overordentlig meget Vejr i Lungerne.

Man møder i Meiningen de samme Masker som andensteds. Man hører samme Fraser sendt ud over Suflørkassen med nøje de samme Betoninger. Fabrikmæssigheden i Uddannelsen og Maskinmæssigheden i Professionen gør tyske Skuespillere saare lige og lige dygtige.

Meininger-Udgaverne af Posa, Tell, Hermann, Moor — er korporligt noget større. Det er det hele.

Naar Meiningerne alligevel er kommet i Miskredit; naar man nævner dem i det deklamerende Tyskland, Deklamatorerne *par excellence*, synes Grunden mig at ligge ganske nær: Selv et tysk Publikum vil føle Deklamationens Død, naar den er indrammet af saa megen ydre Livagtighed.

Udstyr, Dekoration, Sceneordning, Kor og Figuranter — alt hvad af ydre er og nævnes kan, fortæller her om Liv. Og selve Dramaet forbliver dødt.

Hvad der skabte Meiningernes Triumf for femten Aar siden bereder dem nu deres Nederlag: Statister, der blev Skuespillere og Mennesker, dræber Skuespillerne, som forblev Deklamatorer.

VII.

Hertugen vilde slaa Bro mellem Kunst og Virkelighed ved at skænke Kunsten en bestemt Tids Indhold. Han naaede kun at klæde visse aandelige Perioder ud i andre Perioders Dragter.

Og dette skete, fordi det vel er ved at gyde en bestemt Tids Liv ind i Kunsten, vi ene kan forny den. Men denne bestemte Tid er hverken Stykkernes Handlingstid eller deres Digteres Levetid. Det er vor Tid, og det er og bliver det alene af den simple Grund, at denne vor Tid er den eneste, vi overhovedet mægter at indgyde i Kunsten.

Vi har kun et eneste, vi kan give Kunsten. Det kan være lidt, det kan være meget. Det er nu en Gang ikke andet eller mer.

Og dette ene er os selv. Vore Lidenskaber, vore Tanker, Følelser, hele Liv. Og dette os, det vokser saa fast, saa uoprykkeligt i Tidens Jord, hvor vi lever, at vi ikke mægter, at rive det op og løs. Derfor kan vi ikke gaa tilbage til Digterværkerne. Vi maa rive Digterværkerne frem til os.

Vi har kun et eneste Middel til at fylde dem: give os selv hen i dem, vi har kun én Ild, som kan tænde dem: Flammen af vore egne Lidenskaber.

Vi kan kun maale Højde med Digterværkernes stolte Skikkelser, hvis vi ranker og løfter vore Personligheder, som hine store Digtere højt rankede deres, da de undfangede disse Helte.

Naar Meiningerne skal give os Indtryk af romerske Borgere, vælger de brede Folk; til at skrige gennem deres Slagbulder, fordrer de gevaltige Røster. De vil skabe Helte ved at forstørre korporligt Dimensionerne.

Og deres Kæmpekroppe imponerer os ikke. Deres Raaber-Røster synes os slet ikke mægtige.

Det kommer af, at for at forekomme os en Helt — maa man eje, forstærket og fortættet og øget, vore store Egenskaber og give dem Udtryk paa vor Slægts Maade.

Deklamationen — det er ubegribeligt let at sé og saa sjældent indset — var det forstærkede Udtryk for den forforrige Slægts Tale. Det jambiske Vers laa nær den store Hovedrytme i hin Slægts Tale og Skrift. Digternes Begejstring slog hastigt over i disse brusende Stigen og Fald. Den skønne Lidenskab fandt sit ægte Udtryk i disse Vers; og Deklamationens skønne Tale var kun det fortættede Udtryk for Livet.

Vor Tales Rytme er en anden. Den er forpustet og uens; hvert Ord er saa springsk som en sammentrykt og rebelsk Fjeder; den er hastig, febril, styrter forbi hver Logik; gør Holdt og slaar ned som med en Hammer, naar Lunet vil. Eller den kan ogsaa blive saa langeligt og slapt glidende, saa det synes, som om det ene Ord aander ud og dør hen i det andets trætte Arme, og det hele er kun en eneste lang og syg Opgivelse.

Den Rytme maa være deres, som skal tale os til Hjærte. Den maa sønderflænge de ligelige Jamber. Den synder mod de metriske Regler, opstillede af den Tid, der døde; den er Flodløbet for den Slægts Tanker, som lever.

Vore »Helte« taler ikke svulmende; vi sammentrykker intenst, som i Smerte, de Ord, der rummer vor Lidenskab; vore Fædre bredte dem ud og rundede dem for at lade dem bringe Bud om deres.

De overgav os de tragiske Jamber. De var deres Lidenskabers Sprog. Vi kan endnu gøre deres Ord til vore. Men vi maa sige dem med vor egen Tunge.

Ellers vil de slet ikke blive forstaaet.

Det nytter kun lidt i Deklamation at skrige højere. Man vil ikke vække det Publikum, som sover.

Væk dem ved at tale. I vor Rytme, i vort Temperaments Sprog.

Og disse Tusender, som nu blunder, de vil pludselig vaagne; og de vil lytte saa begærligt, som den, der lange Tider i fremmed Land kun hørte fremmed Maal — som lytter, naar han pludseligt synes, der naaede ham den Lyd af hans Moders Sprog.

Tal og fortæl os i de gamle Dramer om Eders ny Liv. Det er ikke blot det eneste Kunstneren kan — det er ogsaa det eneste, som interesserer os.

VIII.

Og sker dette, — vi saa det ved Ernst Possarts Gæstespil som Shylock — hænder just Underet.

Da virker alle de meiningske, hertugelige Kunster; da løfter de vor Illusion og fatter saa tæt som bærende Ramme om det Menneske-Liv, vi ser.

Da bliver denne Sal virkelig Dogepaladset, da følger vi virkelig med til Venedig, og denne Olding i det historiske Skar-

lagen er Dogen; og disse Ynglinge, strømmede sammen just nu fra St. Marco, og disse skønne Damer, der paa Retssalens Galleri, er nys bleven malet af Tizian.

Vi er i Venedig og ved Foden af dets Doges Trone: ti denne Jøde, som har borget Købmanden Antonio tre Tusende Dukater mod et Skaalpund Kød — han er ved Ernst Possarts Kunst vor Shylock.

Han har øst dette Blik sRaseri af vor Indignation over Antisemitismens Barbari; han paakalder med vor Tunge lemlæstede Menneskerettigheder; dette Had blev levende under ny Forfølgelse.

Besynderlige Modsigelse: vi modtager Bud fra vor egen Tid og til Gengæld giver vi os villigt hen til den Fiktion, at vi ser et Billede af en anden. Men ogsaa kun da.

Da lader vi Midlerne blive, hvad Midlerne er: store, mægtige Hjælpere og Fremmere af Virkningen — Virkningen af det vort Liv, som her gives os i Kunsten.

Ernst Possarts Gæstespil i Meiningen som Shakespeares Jøde viste tilfulde, hvorledes det møjsomt samstillede historiske Billede virker, naar det levendegøres af en moderne Aand.

Da alt levede ved den enes Liv, beundrede man med ét tusende Skønheder, som man nu saa i Krans om Billedet af denne ene. Man saa undrende denne vidunderlige Dekoration foran Jødens Hus; og Optogenes Musik, man hørte fjærnt, og Maanelyset klart over gamle Rønner, og Skyggerne ind i Jødekvarterets Gyder, og Sangen og Guitarerne, der langt borte, og de formummede Bakkanter, som fløj over Pladsen i Tarantellen — alt gled det sammen til et uforglemmeligt Venedigbillede nu, hvor det var blevet Baggrund for et menneskeligt Livs Udfoldelse.

Før var det tusende Gange Venedig....

Men i hint Venedig skete intet, som naaede vort Øre.

Nu begreb vi, hvad just Venedig — med sine stolte Løver og Dogens Pragt og Forfængeligheden klædt i al Renæssancens Glans — betød som løftende Ramme om dette Billede af »Jøden«. Dobbelt ensom stod han midt i alt dette Lys.

Med Had har han lukket sin Dør — med Had og Forargelse — Dag efter Dag for Hedningenes blændende Syndens Væsen, der skyllede frem til hans Tærskel. Og hans mørke og tavse Hus ser koldt som en Fjendes Øjne ud paa Karnevalets formummede Støj. Et ensomt, en fremmeds Hus....

Alt det saa vi, mens det skønne Venedigs Fest hvirvlede forbi denne Shylock.... Og vi begreb Dramaet dybere end nogentid før.

Nu fik vi Tid til at beundre og bøje os for al den Sindrighed i Arrangementet, som løftede Possarts menneskelige Kunst, og som banede den Vej. Man forstod, hvor fintfølende denne Regie var; og »det historiske Indfald«, som Hertugen har indflettet i Shakespeare, blev som hele Skuespillets geniale Kulmination:

Da denne Shylock — der laa en Races hele Had i hans Blik — løftede den slebne Kniv mod Købmanden Antonio, og Antonio vaklende, næsten blottet, rakte frem det nøgne Bryst under Jødens Kniv, saa' man som et Lyn (og blev det virkelig først va'r i det Nu) at Antonio bar en større Ansigt: det var Nazaræeren, Jødefolkets korsfæstede...

Det er af den Slags Ting, som naar de fortælles, let synes enten affekterte eller banale. Sét — tæller dette Nu blandt de uforglemmelige Billeder.

Hele denne Forestilling viste paa samme Tid alt, hvad Hertugen af Meiningen kunde have udrettet, og hvilken uhyre og forgæves Omvej, han er gaaet.

Herman Bang.

Henry George.

En amerikansk Socialtænker.

Henry George: Progress and Poverty. London 1884. Do.: Social Problems. London 1884.

I.

Romantik og Damp.

Der kan i den nyere Tid optræde mange Arter af usund og énsidig Realisme; der er dog en Art af Realisme, der altid forbliver sand: Bestræbelsen efter at søge ind til Tingenes Aarsager, den ædruelige og koldblodige Aarsagsanalyse. Dobbelt nødvendig bliver denne, naar Talen er om den nyere Tids største og alvorligste Problem, om det Spørgsmaal, af hvilket Menneskehedens Lykke, Kulturens sunde Udvikling og Staternes Fremtid vil være afhængig. Fra en sporadisk Bevægelse er den sociale Bevægelse bleven til en almindelig, og ved den nyere Tids større og bredere Oplysning, dens større Selvbevidsthed, Literaturens, Pressens og det politiske Livs Indflydelse, og Arbejderstandens Opdragelse til Association ved selve den moderne Produktionsform, har det sociale Spørgsmaal faaet en særegen Styrke. Jævnsides med, at den ariske Races Mænd, daadkraftige fra urgammel Tid, have vist større Livskraft end nogensinde før, befolket Amerika, indtaget Australien og kraftig sat Foden paa Afrikas Jord, har dette Spørgsmaal rejst sig som den store Fremtidsgaade; jævnsides med en stærk og levende Udvikling af Folkefølelsen, af national Aand, er den »røde Internationale« fulgt i den »gyldne«s, i Frihandlens og den egoistiske Rigdomsbestræbelses Spor og har tegnet sælsomme Gaader som for Belzazar. — Til ingen Tid have modsatte Kræfter været talrigere, haft større Rækkevidde eller vist en voldsommere Spænding.

For den første Analyse deler Samlingsbegrebet, det sociale Problem sig i en Mangfoldighed af højst forskellig Art, men lader sig i Virkeligheden føre tilbage til to Elementer: et psykologisk og et økonomisk. Der er *Tingenes Logik*, ɔ: et Samfunds fysiske, geografiske og historiske Forhold og de politiske og økonomiske Magtforholds Fordeling; det er den ene Faktor, og altid den største Magt. Men der er ogsaa *Følelsens Logik*, ɔ: Følgerne af de af stærke Følelsesbølger ledsagede Ideer om og Krav til Livet og Lykken, en overordentlig sammensat Følelse, sammensat af de herskende Livsanskuelser, Nerver, Drifter og Temperamenter, et Kaos, der dog former sig til én bestemt Grundfølelse, ud fra hvilken Dommen over den tidligere og den nuværende Tid fældes, og Fremtidshaabet og Fremtidsfordringerne fødes, og denne reale Livsfølelse er den anden store historiske Magt. Det er Forholdet mellem disse to Magter, der ere bestemmende for det sociale Problems Indhold, Styrke og Form.

At dette Aarhundrede gik ind til en stor og ejendommelig Historie vil allerede kendes af den uhyre Forandring i Følelsens og Tingenes Verden, der afsluttede det 18de Aarhundrede, og som kunde betegnes ved saa uensartede Ting som *Romantiken* og *Dampmaskinen*.

Der foregik en sælsom Forandring i Følelsens Verden. Efter Aarhundreders Gæring og Vækst i det skjulte greb en stor og ny Idé om social Lykke Menneskenes Sind. Det literære Udslag af denne Følelse finder vi i Sturm- und Drangperioden, i Goethe's og Schiller's høje Humanisme, i Rousseau's Raab: vend tilbage til Naturen og i Romantikens Leg med det ironisk frie Menneske, der paa tysk Grund altfor hurtig endte med en Vandring i Middelalderens tætte og mystiske Skove og i politisk Henseende med Reaktion, medens den senere, efter Revolutionen, paa fransk Grund blev en metafysisk Socialisme (St. Simon; Fourier) og en social Poesi (G. Sand; Victor Hugo), der igen gik svanger med Realismen. Og denne trodsige Livsfølelse, denne stormende Attraa mod Livet og Lykken, denne Hjærtets Uendelighed i Kamp med Samfundets Skranker, blev ved sin Udbredelse til Samfundets store Lag en universel og social-politisk Følelse. Den viste allerede tidlig dette ved at afsætte sit politiske Udtryk i denne Fortale til Aarhundredets Konstitutioner, »Menneskerettighederne«, der saa at sige er et Resumé af den sociale Tænknings Arbejde i 2000 Aar, og ved sin Virkning maa betegnes som det højeste lovgivende Dokument

i den politiske Filosofi. Skøndt givet i juridiske Paragrafer finder den Opfattelse, der søger Lykken i en individualistisk Liberalisme, i Individets Frigørelse fra Samfundets Skranker, her et langt klarere Udtryk end i Romantiken. Men Grundtanken er den samme: det var Hjærtets abstrakte Uendelighed i Kamp med Samfundets Skranker, der rørte sig i Romantiken, og det var dette, der efter Amerikas Eksempel i Menneskerettighederne og Konstitutionerne brød absolut med hele Fortidens sociale og politiske Organisation og i Natten til den 4de August kastede alle Standsforskelle, Udmærkelser, Titler, Laug og Korporationer over Ende. Det var i Romantiken det formelle Jeg, der blev sat paa Tronen, Menneskejeget blot som Jeg, fordi det var Jeg, uden alle Fødsels-, Opdragelses-, Stands-, Virksomheds-Ejendommeligheder, og det var i Menneskerettighederne det rene Retssubjekt, det abstrakte Rets-Menneske, (eller nøjagtigere det abstrakte Mands-Rets-Menneske, ti Kvindens Ligeberettigelse, der fra dette formelle Standpunkt ikke lader sig bortforklare, var glemt,) uden alle konkrete Ejendommeligheder, Race, Folk, Stand, historisk Fortid osv., der blev indført. Det var Menneskeheden i Mennesket, det var i Overensstemmelse med Rousseau, Kant, Fichte det rene Fornuft-Menneske, der blev fejret; det var her som hist en ekstrem Individualisme. Ganske vist var der ogsaa Forskel: i Romantiken var alt Drøm og guddommelig Frækhed, her social-politisk Handling og Daad; hist var det Lediggang og Formaalsløshed, der blev opfattet som det sande Adelsprincip; her herskede Krav paa Arbejde og Kamp for sociale Formaal; hist var det Vilkaarlighed og Selvraadighed, der endte med Reaktion, her Krav paa Frihed og Lighed, der udfoldede sig til Liberalisme og Socialisme. Men Grundfølelsen er den samme. Og i Menneskerettighederne, der ogsaa begynder med at proklamere Lykke som Samfundets Formaal, uden at definere Lykken, have vi Typen for den nye Livsfølelses Krav til Samfundet, der efterhaanden afsætter sine alt omfattende Følger i Statslivet, Retslivet, det sociale Liv, det økonomiske Livs Ordning, i Literatur og Kunst, og i de to modsatte Principer, et individualistisk og et socialistisk, der udtale sig i Menneskerettighederne, laa ogsaa Spiren til Kampen mellem Kapitalen, der efterhaanden tilkæmpede sig det individualistiske Princips faktiske Sejer, og Socialismen, der søger at tilkæmpe sig Fremtiden.

Med denne mægtige Renaissancetro paa Lykken begyndte altsaa Aarhundredet, og denne nye Livsfølelse mødtes nu med

Forandringerne i Kendsgerningernes Logik, Maskinrekniken og dens Undere. Den nye Livsdrøm syntes at skulle vinde en kraftig Støtte i den nye Virkelighed. Undere skete, som Verden ikke tidligere havde set, og Dampen syntes at skulle blive den ny Urtaage, der gik svanger med en ny Verden. Saa uhyre Kræfter stillede til Menneskets Raadighed; var da al Jordens Slid og Møje ikke forbi og Lykke og Velvære sikret det hele Folk?

Men efterhaanden som de nye Kendsgerninger udfoldede deres Følger og den nye Livsfølelse hele sit lønlige Haab, sine Nutidskrav og sine Fremtidsdrømme, blev Disharmonien mellem Følelsens og Tingenes Verden mere og mere synlig, og Skuffelsen var stor. Det er denne Brydning og Strid mellem Følelsens og Tingenes Logik, hvis ejendommelige Løb betegner det 19de Aarhundredes Historie. Her er Nøglen til Forklaringen af hele det sociale og økonomiske Liv, Rettens nye Ordning, Moralens Nydannelser, Statslivets Brydninger, Literaturens og Kunstens Bølger. Den ny Virkelighed havde først smigret for Sindets store Drømme, og saa dog fornægtet dem; den havde været som en Huldre, der havde lokket Ynglingen dybere og dybere ind i sit koglende Væv, og da han saa opdagede, at hun var hul i Ryggen, var hans Smerte en Harmens Smerte, i hvilken dog ofte Livsfortvivlelse dirrede.

Og dog kan Livsfortvivlelse ikke blive det sidste Ord. Medens romantiske Aander med Schopenhauer søgte Hvile ved Bredderne af Ganges, foryngede Enhedstanken Italien og Tyskland, Suezkanalen byggedes og Panamatangen gennembrydes, Naturvidenskaben udfoldede en uhyre Livskraft, Ingeniøren blev Livets Helt og Dramaets gode Aand, Arbejderskarerne associeredes. Medens Følelsen kun drømte i Livslede eller Livsforbitrelse, traadte Tankens stærkere Aander frem og optog de sociale Problemer. Efter Følelsens Drøm kommer Tankens Kamp. Til disse Tankens Stridsmænd hører ogsaa Henry George.

II.

H. George og Arbejdslønnen.

Det nuværende Aarhundrede karakteriseres ved et vidunderligt Fremskridt i værdifrembringende Ævne. Anvendelse af Damp og Elektricitet, Indførelsen af forbedrede Metoder og arbejdsbesparende Maskiner, Arbejdets større Deling og Produktionens

storartede Maalestok, den underfulde Lettelse af Ombytningen have i højeste Grad forøget det menneskelige Arbejdes Ydelsesævne. Hvad vilde en Franklin eller en Pristley have sagt, hvis de i en Fremtidsdrøm kunde have set den nyere Tids Undere? Maatte de ikke have troet, at disse Slaver af Videns Lys havde taget hele Menneskehedens Forbandelse paa sig, at hine Muskler af Jærn og Sener af Staal maatte have gjort selv den fattigste Arbejders Liv til en Festdag? Opfindelse fulgte paa Opfindelse og Skuffelse paa Skuffelse i den ny som i den gamle Verden. Overalt, fra alle Lande og under de forskelligste sociale og økonomiske Forhold, fra Lande, hvor der hersker Frihandel, og fra saadanne, hvor Beskyttelse hæmmer Handelen, fra Lande med Guldfod og fra Lande med Papirspenge, klages der over industrielt Tryk, Elendighed og Nød. Og mærkelig nok: hvor det materielle Fremskridt er størst, hvor Befolkningen er tættest, Rigdommen størst og Produktions- og Ombytningsmidlerne mest udviklede, netop der finde vi den største Armod, den haardeste Kamp for Tilværelsen, og netop der, i de af Gas oplyste og af Politiet bevogtede Gader, i Skyggen af Højskoler, Biblioteker og Musæer vente Tiggere paa de forbigaaende og der samle sig hine moderne Hunner og Vandaler, som Macaulay profeterede vilde komme. Dette Fællesskab mellem Fremskridt og Armod er Problemet, vor Tids største Gaade.

Da Fænomenet er det samme under alle økonomiske Forhold, maa det have en fælles, almindelig Grund. Og Grunden er Privatejendommen over Jord og Grund. Det er Grund- og Jord-Ejerne, der tage Brødet ud af Munden paa Kapitalen som paa Arbejderen. Saa længe Jorden er monopoliseret af enkelte Ejere og adskilt fra det produktive Arbejde, saa længe gælde alle Midler til Løsning af det sociale Problem, større Sparsomhed i Statsforvaltningen, bedre Undervisning, Arbejdernes Association, Produktionsforeninger og hvad alle disse Midler nu hedde, til Vandsbæk, alt tjæner kun til at forhøje Jordrenten. Striden staar slet ikke, som Socialismen vil, mellem Kapital og Arbejde: deres Udbytte stiger og falder med hinanden, de ere solidariske, og George er ikke Socialist i europæisk Forstand, men tvært imod en ivrig Frihandelsmand. Striden staar mellem Jordrente paa den ene Side og Kapital og Arbejde paa den anden. Bliver Jordrenten Statsejendom, saa er den sociale Genfødelse vis, og da vil Frihandelen først udfolde alle sine herlige Følger: *The nationalisation of the soil,* Jordens Nationalisering er Løsningen af det sociale Problem.

I en Bog, der næsten overalt vidner om megen Skarpsindighed og et grundigt Kendskab til de store økonomiske Forfattere, udvikler H. George denne gamle Tanke og aabenbarer i sin Kritik en Redelighed i Argumentationen, der vidner ærefuldt om hans Karakter. En højbaaren Idealisme, en mandig Tro paa sin Sag, en sjælden Optimisme, en storslaaet Veltalenhed og en sjælden Kraft, Urfriskhed, Farve og Humor i Formen gør Læsningen af hans æggende og lærerige Bog til en virkelig Nydelse. Det er Walt. Whitmans Landsmand, det unge Amerika med dets Urfriskhed i Sindet, dets Jærnvilje og Optimisme, der her, efterat Amerikas Forhold i økonomisk Henseende i en forbavsende Grad har begyndt at nærme sig Europas, drøfter det sociale Problem, og det er naturligt, at hans Bog gaar Verden rundt. Og dog bliver han ikke nogen social Kopernicus, — hans Bog er et storartet Fejlsyn. For at godtgøre dette maa jeg lægge en Del Beslag paa mine Læseres Tankekraft, maaske lidt mere end et Tidsskrifts Læsere i Almindelighed ønske. Men jeg har den Trøst, at det sker i en Tid, da det sociale Problem og Civilisationens Fremtid opfylder de fleste tænkende Mænds og Kvinders Sind.

Det er gennem en Kritik af den almindelige Lære om Lønnen, at George arbejder sig ind til den Erkendelse, at Problemet ligger i Fordelingen og særlig i Privatejendommen over Jord og Grund. For at forstaa hans Udvikling vil det være nødvendigt at give en Fremstilling af den almindelige Lære om Lønnen, og det lader sig gøre ganske kort.

Den almindelige Lære om Lønnen har til Forudsætning tre Teorier, der knytte sig til de største Navne i den engelske Nationaløkonomi: *Adam Smith*'s Sætning, at Lønnen tages af Kapitalen, *Malthus*'s Befolkningslære og *Ricardo*'s Jordrenteteori.

Arbejdslønnen maa bestemmes ved Forholdet mellem Kapitalens Sum og Arbejdernes Antal. For at fungere som Kapital, ɔ: tjæne som Produktionsmiddel for kommende Produktion, maa Kapitalen efterspørge Arbejde, og Arbejderen maa søge Arbejde hos Kapitalen for at leve. Men fraset forskellige Bølger, vil Arbejdslønnen i Længden ikke kunne stige ud over Arbejdernes ved deres sædvanemæssige Levefod bestemte nødvendige Underhold. Som Tyngdepunktet for Industrivarernes Pris paa et sluttet Marked maa søges i deres Produktions- eller om man vil i deres Reproduktions-Omkostninger, saaledes vil ogsaa Tyngdepunktet for Arbejdets Pris, den saakaldte »naturlige« Pris, søges i den Sum

af Livsfornødenheder, der ere i Stand til ved en vis Levefod (ↄ: Indbegrebet af de sociale og økonomiske Fordringer, Arbejderne stille til Livet, og uden hvilke de ikke kunne leve og opretholde Slægten uden at synke ned i en Elendighed, der snart vil decimere deres Tal) at holde Arbejderne i Live. Stiger Arbejdets og Kapitalens Udbytte ved »Civilisationens Fremskridt«, og tiltager Kapitaldannelsen, vil Lønnen ganske vist have Tendens til at stige. Men denne Tendens, der vel, naar den varer længere Tid, vil kunne medføre en højere Levefod, mødes af en anden, der i Almindelighed paralyserer den: Forplantningsdriftens Styrke. Stiger Lønnen, vil det være en Opmuntring for Arbejderne til at gifte sig tidligere, sætte Børn i Verden og forøge Arbejds-Udbuddet, indtil den gamle Grænse er naaet.

At dette er saa, er en Virkning af Malthus' Befolkningslov, der blev tilspidset i den bekendte *retoriske Formel*, at Mennesket har Ævne og naturlig Tilbøjelighed til at forplante sig efter geometrisk Progression (1. 2. 4. 8. 16.), Næringsmidlerne derimod, afhængige som de ere af Jordens Størrelse og Frugtbarhed, i heldigste Fald kun i aritmetisk Række (1. 2. 3. 4. 5. o. s. v.) og at Misforholdet mellem Befolkningen og Subsistensmidlerne altsaa maa hæves enten ved moralsk Afholdenhed (senere Giftermaal eller Kyskhed) eller ved Last og Elendighed.

Det ligger vel nær at gøre den Indvending mod Malthus, at de ny Munde ogsaa medbringe ny Hænder. Men bortset fra den Vanskelighed, at Kapitalen, der skal beskæftige de ny Hænder, maaske ikke er fulgt med i samme Grad, saa møde vi her den ubehagelige Omstændighed, at de ny Hænder ikke kunne producere saa meget som de gamle. At det er saa, er den logiske Følge af Ricardo's Jordrenteteori, der indeholder tvende for den økonomiske Videnskab banebrydende Sætninger. Paa Grund af de forskellige Jorders forskellige *naturlige* Givtighed, forskellige Ævne til at lønne den anvendte Kapital og det anvendte Arbejde, vindes Agerdyrkningsprodukter ikke til de samme, men til meget forskellige Produktionsomkostninger. Ved Befolkningens Stigen maa der gaas over til Jorder af ringere Givtighed. For disse Jorders Vedkommende maa Produktionsomkostningerne for Korn, Kød, Smør osv. stige, og da der ikke kan gives to Priser for den samme Vare paa det samme Marked, saa maa Prisen for den Del af den samfundsnødvendige, ved Befolkningens Tilværelse faktisk intensivt efterspurgte Produktion, der er vunden ved de største Produktions-

omkostninger, blive Gennemsnitsprisen for den hele Produktion, og denne Pris vil følgelig være mere end tilstrækkelig til med den sædvanlige Gevinst at dække Omkostningerne for den Del, der er vunden ved de mindre og mindste Produktionsomkostninger. Ejerne af disse Jorder vil altsaa faa en Tillægsgevinst, der tilfalder dem ved Forholdenes Magt, og denne Tillægsgevinst er Jordrenten. Tænker man sig, at man i Stedet for at gaa over til Dyrkningen af ny, mindre frugtbare Jorder, vandt den større Avl ved Anvendelse af mere Kapital og Arbejde paa de ældre Jorder, blev Forholdet det samme. *I Almindelighed* og *i Længden* ville de ny Kapitaler ikke give det samme Udbytte som de ældre, men da de kun ville blive anvendte, naar de give den sædvanlige Gevinst, saa er det deres Udbytte, der kommer til at bestemme Kornpriserne. Tænke vi os, at et afsluttet Samfund behøver 100,000 Tdr. Korn, og at disse ere vundne, 40,000 til en Omkostningsværdi af 6 Kr. pr. Td., 30,000 til en do. af 9 Kr. og 30,000 til 12 Kr., saa maa 12 Kr. blive Gennemsnitsprisen paa alt Korn. Den Tillægsgevinst, som Producenterne af de 40,000 à 6 Kr. og af de 30,000 à 9 Kr. faa af respektive 6 Kr. og 3 Kr. pr. Td. Korn, vil for dem fremtræde som en Stigning i deres Indtægter og kapitaliseret som en Stigning i deres Jorders Værdi. Vi lære deraf: 1) at der ved Samfundets ved Befolkningsforøgelsen stigende Efterspørgsel efter Levnetsmidler tilfalder Ejerne af de bedre eller bedre beliggende Jorder en Tillægsgevinst, ɔ: Jordrenten, et Forhold, der faar indgribende Indflydelse paa Formuens Fordeling, og som er Forudsætningen for George's Anskuelse, at det er Jordejerne, der gennem Jordrenten tager Brødet ud af Munden paa Kapitalen og Arbejderne, og 2) at Udbyttet ved Jorddyrkningen ikke stiger i ligefremt Forhold til det derpaa anvendte Arbejde, men kun i et forholdsvis mindre Forhold, hvorfor Stuart Mill træffende har fremstillet Jorderne i Forhold til Mennesket som et elastisk Baand, der vel kan udvides ved større Anstrængelse, men hvis Udvidelse ikke stiger i Forhold til denne, men i et forholdsvis mindre Forhold, indtil en absolut Grænse er naaet. Dette det forholdsvis aftagende Jordudbyttes Lov er den objektive Forudsætning for Malthus's Lov og Hovedgrunden til den økonomiske Kamp for Tilværelsen og her af afgørende Betydning. Erindre vi, at de Værdier, som Agerbruget maa afkaste, selv i et fremskredet Samfund udgør mer end Halvdelen af alle Livsfornødenheder, saa forstaa vi, at Befolkningens Stigen, — og den kan foregaa hurtig, — altid, alle andre

Forhold lige, vil gøre det vanskeligere og vanskeligere for Befolkningen at vinde de nødvendige Næringsmidler. De nye Munde medbringe nye Hænder, men disse nye Hænder give for Agerbrugets Vedkommende mindre Udbytte.

Det er denne Trippelalliance mellem 3 af de mest fundamentale Sætninger i den moderne Nationaløkonomi, der har givet denne Lønningsteori en særegen Styrke, og det er denne Lov, George bekæmper, men mærkelig nok vil han ophæve Adam Smiths og Malthus' Sætninger, men slutter sig fuldstændig til Ricardo, — en ejendommelig Logik.

Det lykkes bedst for George at afkræfte den første Sætning, at Lønnen tages af Kapitalen. Hans Indvending her indeholder et nyt Moment, der baade er lærerigt og logisk. Jeg skal ikke opholde mig ved hans Forsøg paa at vise, at Kapitalen og Arbejdet altid ere solidariske, »idet Kapitalrenten altid er høj, hvor Lønnen er høj og omvendt,« ti dette er en uberettiget Generalisation af visse Forhold. I unge frugtbare Lande (G.s Eks. ere fra Kalifornien) kan Arbejdets Udbytte være saa stort, at baade Kapital og Arbejde faa meget, og da der ingen Jordrente er og liden eller ingen Luksus, vil Udbyttet deles mellem den produktive Kapital og Arbejdslønnen. Største Delen af Kapitalen gaar ogsaa her til Arbejdsløn, mindre til fast Kapital og Luksus. Hans Tydninger af Forholdene i gamle Lande ere lige saa mange Mistydninger, men det skal jeg ikke opholde mig ved, da den væsentlige Grund, hvorpaa George støtter sin Grundsætning, at A r b e j d s l ø n n e n i k k e t a g e s a f K a p i t a l e n, m e n i V i r k e l i g h e d e n a f d e t a f K a p i t a l e n b e t a l t e A r b e j d e s P r o d u k t, er logisk og klar. I Grunden, mener han, fordres der kun Forskud for en Dag, ja i Principet kun for en Time, et Minut. Ti det Arbejde, Arbejderen udfører i en Time, er jo en Forøgelse af det Værdifond, af hvilket Samfundet underholdes og Arbejdet betales. Skøndt Georges Eksempler lide af den Mangel, at de ikke passe rigtig paa højt udviklede Samfundsforhold, i det de ere tagne enten fra primitive Samfundsforhold eller fra særlige, hvor Arbejderen tillige er Kapitalist, og skøndt han ikke ser Betydningen af Forskellen mellem produktivt og uproduktivt Arbejde her, indeholder hans Lære her dog et berettiget Korrektiv af Mills og andres Lære. Arbejderen underholdes af sit Arbejde, og den Mand, der helt eller delvis producerer noget, hvorfor han kan tilbytte sig Underholdningsmidler, producerer virtuelt disse selv.

Arbejdsdelingen gør blot Tilfældet mere kompliceret, men ikke anderledes end i de mange Tilfælde, hvor Arbejderen umiddelbart ved sit Arbejde tilvejebringer sine Livsfornødenheder (Fiskeren; Skomageren, der syr et Par Sko til sig selv). Egentlig betaler Arbejdsgiveren af »Udsigten«, Lønnen betales efter Arbejdsydelsen: det er det af Arbejdet skabte Fond, der i Sandhed er Lønningsfondet. At dette nu ikke saa ganske passer paa Anlæget af en Jærnbane, hvor store Mængder af Føde-, Klæde-, Bolig- og fast Kapital-Stof maa ydes i Forskud og bindes for længere Tid, inden det kan erstatte Udlæget, er let at sé, men Georges Tanke indeholder dog et væsentligt Korrektiv til Nationaløkonomiens almindelige Lære.

III.

George og Malthus.

Men naar Arbejderen altsaa tilbyder Arbejde for Arbejde, hvorfra i al Verden stammer da Disharmonien? Her have vi en fattig Arbejderfamilje: der er Hunger og Nød, der er Munde med Efterspørgsel efter Nytte, efter Værdier, Bolig-, Klæde-, Føde-, Varme-Stof og her er en kraftig Mand, der vil arbejde, og tilbyder Arbejde for Arbejde, og deri bestaar jo al Ombytning, hvorledes gaar det da til, at Tilbudet og Efterspørgsel ikke kunne mødes? Tages Arbejdslønnen af Arbejdsproduktet, saa kan det kun være Fordelingen, Samfundets Indretning, der gør, at Arbejderne ikke kunne finde Brødet, — hvis det da ikke skulde være saa, at de nye Munde vel kunne spise lige saa meget som de gamle, men ikke producere saa meget. Have Naturens produktive Kræfter Tendens til forholdsvis at formindskes ved Befolkningens Tiltagen? Vi staa ved Malthus og Ricardo.

Der gives næppe noget klarere Eksempel paa, hvilken Indflydelse Følelsen har paa Tanken, navnlig i saa indviklede Spørgsmaal som de sociale, end den Maade, hvorpaa sociale Tænkere have forholdt sig til Malthus. I Virkeligheden er hans Lære den simple logiske Konsekvens af 3 simple Kendsgerninger: 1. den fysiologiske Lov, at Mennesket som andre organiske Væsener kan fordoble sig i geometrisk Progression, man sætte nu Tiden for Fordoblingsperioden til 13 eller 25 eller 50 Aar; 2. den psykologiske Kendsgerning, at de gærne ville det, at For-

plantningsdriften hos det normale Menneske er en stærk Drift og en Drift, som den haabløse sociale Nød snarere forstærker end formindsker; endelig 3. den Kendsgerning, at man ved at anvende fordoblet Arbejde og Kapital paa Jorden ikke i Længden kan vedblive at fordoble Udbyttet, hvad der vilde medføre den mindre antagelige Konklusion, at hele Menneskeheden kunde brødfødes ved Dyrkningen af en Td. Land.

Reduceret til sin sande Form, at ogsaa Mennesket som alle organiske Væsener har en Tendens til at formere sig stærkere end de Næringsmidler, som kunne vindes af en given Jord, tillade, er Malthus' Lov den simple logiske Følge af disse Præmisser, og som enhver Naturlov lader den sig korrektest udtrykke i en hypotetisk-nødvendig Dom: hvis Mennesket følger sin naturlige Forplantningsdrift, saa osv. Der gives kun én Maade at modbevise Malthus paa: at angribe Præmisserne; ligesom ogsaa alle Drøftelser, der have haft nogen Virkning, ere slaaede ind paa denne Vej. Carey angriber saaledes 3die Præmis, det forholdsvis aftagende Jordudbyttes Lov, idet han i Modsætning til Richardo hævder, at Mennesket under dets historiske Fremskridt med det voksende Herredømme over Naturen gaar fra de daarligere til de bedre Jorder, og har derved paavist et historisk virkende Moment, der imidlertid, naar de bedste Jorder faktisk ere indtagne til Dyrkning, er sat ud af Funktion.

Saa kan man da angribe Præmis 2, og det er sket paa forskellig Maade. Ingen har villet nægte Driftens Styrke, den platoniske Kærlighed har ikke mange Tilhængere, men Menneskeaanden er jo bygget saaledes, at den kan lade Fornuften, ɔ: psykologisk sét de ved Fornuftgrunde fremkaldte stærke Følelser virke som Modvægt mod Driften. Dette er Stuart Mills Haab, og det er en Kendsgerning, at dette Motiv i de dannede Klasser virker med betydelig Styrke, understøttet som det der er af de sociale og økonomiske Forhold. Som *almindelig socialt-virkende* Kraft vilde dette Motiv kunne sætte Malthus' Lov ud af Funktion; Loven beholdt vel sin teoretiske Gyldighed, men da Forudsætningerne for dens Virkning til Dels vare hævede, indtraadte Loven praktisk ikke. Spørgsmaalet bliver her det simple: Hvad kan der, som de sociale Forhold nu ere for den arbejdende Klasse, under en Produktionsform, der gør dem afhængige af dens Bølgeform og lader dem uden egentligt Haab til Fremtiden, ventes mést af: Fornuften

eller Driften? Hvad der skal styrke Fornuftmotivet er altid sociale Indretninger, der gør Hensynet til Fremtiden til en virksom Faktor. Som Forholdene nu ere, fremmer Europa en uhyre letsindig og haabløs Befolkningsforøgelse. Menneskerettighedernes Aand hævede den gamle Organisation, og med den Baandene paa Befolkningsforøgelsen. Tidligere skrede alle velopdragne Klasser kun til Begrundelse af en Husstand, naar deres økonomiske Liv var sikret, Embedsmanden, naar han havde faaet et Embede, Landmanden, naar han havde faaet en Jordejendom til Arv eller Fæste, Borgeren som Mester, og i den velordnede Middelalder var dette den almindelige Regel: ikke blot den unge Haandværker, men ogsaa den yngre Søn paa Landet forblev ugift. Fabrikarbejderen og Landarbejderen derimod kunne nu aldrig imødese en sikret Fremtid; i en ung Alder skride de til Giftermaal, og den saaledes stadig forøgede Arbejderbefolkning trykker Lønnen eller formindsker dens Stigning. At Europa under den frie Konkurrences og Verdenshandelens Ægide savner en social Organisation med psykologisk virksomme Baand paa Befolkningsforøgelsen, er dens største sociale Grundskade, og det vil være en lige saa vanskelig som nødvendig Fremtidsopgave at tilvejebringe en saadan. Hvor Fornuften nu virker inderligst som Modvægt mod Driften, virker den paa en egen Maade, idet den ikke sætter sig imod Driftens Tilfredsstillelse, men ofte bruger sin Ævne til at umuliggøre Driftstilfredsstillelsens naturlige Resultat. Men selv i dette Tilfælde, der vel dog nærmest maa gaa ind under, hvad Malthus kalder Last, og i ethvert Fald ikke er en Tilbagevenden til Naturen, er den kun bleven en social-almindelig Magt ved at støttes af de sociale Forhold: de smaa Ejendomme og Frygten for videre Udstykning er Kilden til det franske Tobørnssystem.

Hvor underligt det end lyder, er ogsaa 1ste Præmis, selve den fysiologiske Mulighed, blevet angrebet, et Tegn paa, hvor tungt Malthus har hvilet paa Tænkernes Sind. Men hele Haabet er her sat til Fremtiden, enten man nu som *Doubleday* fabler om, at jo bedre ernæret Arten bliver med Fremskridtet, desto mere aftager Frugtbarheden — en Fedningsteori, der des værre ikke frembyder nærliggende Chancer — eller med Spencer mener, at Forplantningstendensen vil aftage med Intelligensens, ɔ: Nervesystemets Udvikling, en Hypotese, der stiller Harmonien

i Udsigt i Løbet af Millioner Aar og derfor for den sociale Politiker en temmelig unyttig Faktor.

Derimod kan det siges, at Spørgsmaalet ikke ligger for, saa længe hele Jorden ikke er tæt befolket. Og selv om man herved overser de sociale, økonomiske og psykologiske Vanskeligheder for Udvandring, skal jeg indrømme, at Transportmidlernes enorme Udvikling og den nyere Tids mere kosmopolitiske Aand har gjort denne til en Faktor, der kan regnes med, hvad ogsaa Statistiken bekræfter.

Flere Grunde til Afkræftelse af Malthus' Lov gives der aabenbart ikke, og det viser sig ogsaa ved Georges Opfattelse af Malthus, om han end nok saa meget skriver om »Gendrivelse af Malthus' Teori«. Han har her intet nyt Argument, og da han er en ærlig og skarpsindig Mand, vidste jeg ogsaa, at han tilsidst vilde naa til Angreb paa 1ste Præmis, den sidste Tilflugt for ærlige og skarpsindige Mænd, der tynges af Malthus. Det kom da ogsaa. Det er ogsaa den eneste Maade, hvorpaa man kan beholde Richardo og forkaste Malthus, men det har George for øvrigt ikke set. Stor Skarpsindighed kan forenes med Mangel paa Logik.

Malthus' Teori, siger George, bevises ikke af Kendsgerningerne. Disse vise kun, at hvor det menneskelige Liv paa Grund af for ringe Befolkning i nye Lande eller paa Grund af Rigdommenes ulige Fordeling i ældre Lande gaar op i Tilværelsens fysiske Drifter, — der naar Forplantningstendensen en Udstrækning, der for en Tid vilde overskride Subsistensmidlerne, naar Nøden og Døden ikke holdt den i Tømme. Anderledes under tæt Befolkning og ligeligere Fordeling. Og selv om man maatte indrømme, at Forplantningstendensen til Slut vilde have Armod i Følge, maa man ikke deraf slutte, at Befolkningsforøgelsen er Aarsag dertil, saa længe det ikke er bevist, at der gives andre Aarsager — i Forfatningen, Retten osv, der kunde forklare det. Malthus' historiske Eksempler viser ikke, at Mundene nogensteds ere voksede over Hændernes Ævne; det kan vises, at Lasten og Elendigheden, i hvert Tilfælde stammer fra Uvidenhed, Havesyge, fra en slet politisk Forfatning, uretfærdige Love og ødelæggende Krige. Dette kan nu ikke vises, ti Historien har ingen Midler til eksakt, ɔ: kvantitativt at paavise de enkelte Faktorers Virkning, men George har Ret i, at disse Faktorer have været i høj Grad medvirkende. Derimod er jeg ikke enig med ham, naar han tilskriver

Staten, dens Forfatning, Love osv. hele Ondet, ti skulde der ikke ligge noget i, at den Omstændighed, at Menneskene ikke er saa gode, som de burde være, er en medvirkende Faktor, et vigtigt Element i »Lovenes Aand«. Balkanlandenes, Tyrkiets, Spaniens Misregering, Polens Deling, skulde »Folkesjælen« her være uden Skyld? Sammenhængen er den, at det sociale Tryk, x, der holder Befolkningsforøgelsen i Tømme, altid er en Funktion af flere Faktorer, i hvilken ogsaa Malthus' Lov virker som en Faktor, og Georges Henvisninger til Jordens endnu forholdsvis tynde Befolkning viser intet mod Malthus, og hans Trumf: de gamle Loves Mangel paa Frygt for Overbefolkning er en lille Forglemmelse af den Omstændighed, at de gamle Lov- og Retsbøger alle stamme fra en Tid, da der var alt andet end Overbefolkning.

I sin Iver mod Malthus leverer George et Kapitel: Slutning af Analogier, der er et saadant ulogisk, metafysisk, farvet Visvas, at det forbavser. Man tænke sig, at George, og før ham en engelsk Professor, hvad George ikke véd, af den Sætning, at alt levende har Tendens til at formere sig i geometrisk Progression, slutter, at Tendensen til Næringsmidlernes Forøgelse altsaa maa holde Skridt med Befolkningen. Nerven i Darwins Kampen for Tilværelsen er jo netop, at Muligheden ikke realiseres. Om end hvert Hvedekorn paa en Mark, hvis der var Mark nok, har M u l i g h e d til at forøges i geometrisk Progression, i Aar giver 10 Fold, til næste Aar 10 × 10 osv., hvad nytter denne Mulighed, naar den aldrig bliver til andet, saa vist som 1 Td. Land ikke er 10 Tdr., og disse ikke 100 Tdr., og saa vist som det Korn, jeg spiser, ikke spirer. Mennesket er indskrænket til Plante- og Dyrenæring, og denne begrænset til den for Solens Virkning udsatte Jordoverflade, og denne som bekendt begrænset. Andre lignende absurde Refleksioner skal jeg ikke fordybe mig i, da det dog endelig slipper ud for George: en Befolkningsteori, i Følge hvilken Forplantningstendensen tager af med de socialt og materielt almindelig gode Kaar. Betyder dette, at den fysiologiske Mulighed tager af, da er det det sidste Skrig i Nattens Trængsel, betyder det, at en anden social Organisation kan afgive vægtige psykologiske Motiver til at lægge Baand paa Forplantningstendensen, er det rigtigt, men modsiger ikke Malthus' sande Mening.

For øvrigt er Georges Behandling af Malthus alligevel meget lærerig og i mange Henseender fortræffelig, og navnlig udvikler han med vanlig Kraft den Sætning, at ogsaa en tæt Befolkning

er en Grundbetingelse for Arbejdets Deling, rationel Dyrkning af Jorden, Ombytningens Fordele, Kapitalens Vækst osv. og at Overbefolkning i det hele er et relativt Begreb. Hans Grundfejl er imidlertid, at han mener, at »Ævnen til at producere Værdier af en hvilken som helst Art er Ævnen til at producere Subsistensmidler.« At det ikke er saa, er netop Knuden i Menneskehedens Udviklingsdrama. Civilisationens Fremskridt, nye Opfindelser i Agerbruget osv. kan for en Tid forøge Jordudbyttet stærkt og selv i geometrisk Progression, men aldrig i Længden. Og George underforstaar ogsaa stadig dette, men mener, at »Menneskets Krafttilegnelse har holdt Skridt med Naturfaktorernes Kraftaftagende.« Men dette indrømmet for det nærværende Aarhundredes Vedkommende og for enkelte andre Gennembrudstider (som Overgangen fra Jægerlivet til Nomadelivet, Overgangen fra dette til Agerdyrkning) saa bliver Spørgsmaalet: hvor længe kan dette vare?

(Sluttes).

Cl. Wilkens.

Teatrene.

22de August—9de Oktober.

Dinas Genoptagelse har givet Anledning til en hel Hoben mere eller mindre vellykkede dramaturgiske Betragtninger om Spillemaaden i Tragedier og da særligt Oehlenschlägers. Man har saaledes paastaaet, at „Skole“ og „Tradition“ var med Hensyn til Oehlenschläger en højst ufornøden Ting, det gjaldt blot at være naturlig, at være sig selv. Men mon nu dette er saa rigtigt, som det kan tage sig ud ved første Øjekast? Skulde der virkelig ikke behøves en vis Skole for frit og sikkert at færdes i den oehlenschlägerske Diktion, der i saa mangt og meget er forskellig fra vor Tids Tale. Der er nu først Verseformen; den gør ofte Ordenes Stilling tvungen, et vigtigt Ord kommer ikke sjældent dumpende bagefter, og faar det ikke netop det Eftertryk, Oehlenschläger har tiltænkt det, svinder Meningen helt bort. Saa er der den store Omstændelighed i Udtrykkene; Oehlenschläger bruger mange Ord til en ganske kort Tanke, hans Repliker ere ofte lange og indfiltrede, ingen rammende Knaphed udmærker dem, de tager én fangen ved deres skønne Ordvæld. Det er dette og meget andet, en Skuespiller maa have lært for at kunne spille Oehlenschläger, men har han det først inde, færdes han hjemligt i Tragediernes Jamber, finder hans Tunge sig uden Besvær til Rette mellem Ordene, da, men ogsaa først da, kan han gyde sin ny Vin paa de gamle Læderflasker. Men det var netop dette, vore Skuespillere viste, de manglede, den oehlenschlägerske Sprogtone voldte dem knugende Vanskeligheder, det kunde enhver høre i *Dina*. Sproget faldt ikke en eneste mundret: én valgte ved en Hvirvelvinds rivende Fart at storme gennem en Del, for saa pludselig at smælte hen i Vindstille, en anden remsede Ordene sindigt op som en udenadlært Lektie for saa ganske uventet at jage til med en aandeløs Fart: bare Enden snart var der.

Bedst kom vel Fru Oda Nielsen fra Behandlingen af denne hende ganske uvante Diktion. Ordene fik som oftest en malende Fylde og Rundhed i hendes Mund, men det hændte dog ogsaa et Par Gange, at Meningen ligesom glippede for hende; saa lod hun Ordene glide fremad i en rolig, velklingende Strøm, til hun atter fik den meningsgivende Magt i sin Tunge. Den oehlenschlägerske Dina lader sig ikke ganske ramme ind i Fru Nielsens moderne Dameskikkelse, og hendes hele Kunst passer ikke ret vel til den hulde Sværmerskes kække Jomfru-Begejstring, men hele Ydelsen vidnede om en kraftig Vilje, og bedre Understøttelse fra hendes medspillende vilde sikkert have gjort hendes Dina større. Nu lykkedes de første Optrin bedst for hende: den Tone, hvori hun fortalte den lille Dina Æventyret, var præget af en paatagen enfoldig Barnlighed, der i Forbindelse med Minespillet, den udtruttede Mund og de opspilede Øjne passede langt bedre til Situationen end den almindeligere af Erindringen om de svundne Tider henrevne Deklamation; Fru Nielsen havde her højst naturligt tænkt paa, at det er til Barnet, Dina taler, til det og ingen anden. Ogsaa Samtalen med Svigerinden gik vel, ubekymret som en Sommerfugl tog Dina mod Johannas Formaninger, hendes Tanker beskæftigede sig langt mere med hendes eget Billede i Spejlet end med en mulig Trofasthed hos denne kedelige Walther.

Med en kvik Nyfigenhed, der vel kunde friste selve Danmarks Rigshovmester, udstyrede Skuespillerinden Dina i Mødet med Ulfeld, og hendes dybe Foragt over hans formentlige Nederdrægtighed erstattede hun med en stivnet, harmfuld Forbavselse. Rædslen for Pinebænken, Kampen mellem ja og nej kunde næsten have passet Heltinden i et fransk Ægteskabsdrama lige saa vel. og over den dømte og til Døden fastbestemte Dina gød Fru Nielsen et bodfærdig Magdaleneskær, der pressede Taarer af mangt et Øje.

Det burde være Fest for vore Skuespillere at spille Oehlenschläger, men ak, man mærkede som Regel kun Træthed og Kedsomhed hos dem; heller end gærne undslog de sig vel helt, om det bare gik an. Der er nu Hr. Emil Poulsen: med hvad Ret skubber han Ulfeld fra sig, véd han ikke, eller vil han ikke vide af, at det er hans uafviselige Pligt at spille denne Rolle. Maaske er den ikke bleven ham tildelt, men det havde været hans simple Skyldighed at fordre den for sig: Ulfeld er saa vigtig en Person i Tragedien, at han ikke maa svinde ind til et taaget Intet som nu i Hr. Jerndorffs Hænder. Det synes som Teaterbestyrelsen har sat sit sidste Haab om Frelse til denne Skuespiller, det er i det mindste den eneste tænkelige Grund til nu Gang efter Gang at tildele ham de vigtigste Roller. Hr. Jerndorff har ved en beundringsværdig Flid og et ihærdigt Arbejde naaet frem til en Plads, hvortil hans lille nette Talent aldrig i bedre Tider vilde have rakt. Nu synes det des værre som de mange store Roller har bibragt ham for høje Tanker om sine Ævner, den ihærdige Flid mærkes sjældent eller aldrig mere, det er som troede Skuespilleren sig kapabel til alt, men ulykkeligvis knuser de store Opgaver netop kun hans spinkle Talent.

Hr. Zangenberg véd saa vist ikke at føre sin Stemme; der er altfor stærke Spring fra voldsomste Sætten-i til sagteste Lullen-hen, men man mærker intet til den pretentiøse Selvgodhed, der gør Hr. Jerndorffs Replikbehandling saa ulidelig. Hans Walther bragte som en Luftning af Krigen med sig, som en brutal Landsknægt traadte han op med svære Ryttertrin og Sværdklirren; det var sikkert langt borte fra Oehlenschlägers klogt beregnende Walther, men Herre Gud, det var dog Liv midt i den øvrige Dødhed.

Iscenesættelsen var foretaget uden tilbørlig Omhu, med en jaskende Harefod var det hele faret over. Et Par særlig fremtrædende Eksempler herpaa var Ulfelds Have og Marterkamret. Den førstes for alle Vinde aabne Plads gjorde Leonora Christinas Udplapren af Ulfelds „skæbnesvangre Ord" og Dinas Skjulthed bag kun en Træstamme lige utrolig; hele Arrangementet stemmede kun slet med Oehlenschlägers egne Ord, der fordrer bl. a.: en tæt *Løvhyttegang*, og Teatret præsenterede en Allé. Ej heller Marterkamret virkede ret: Uhyggen mældte sig ikke. Og hvorfor saa lade Bødlen træde helt frem paa Scenen og gribe fat i Dina, det er mod Teksten: „En Mand i røde Klæder træder i Døren", og Forgrundens Lys berøver desuden Bødlen det rette rædselsindgydende Skær, derfor foreskriver Oehlenschläger med godt Blik for den sceniske Virkning, at Bødlen bliver i Marterkamret og at dette kun er halvoplyst af en Lampe under Loftet .... Denne Genoptagelse af *Dina* viste helt igennem, med hvilken Misrøgt det kgl. Teater, tryg ved sit Privilegium, tør behandle selv klassiske Digterværker.

Iscenesættelsen af Teatrets lille originale Nyhed *I Stiftelsen* var ej heller særlig stilfuld; der var vel en Del gamle Møbler, der var en gammeldags Kakkelovn, og der var meget andet i den Stue, men den særegne Stiftelsesduft,

der burde have hvilet over det hele, savnedes. Der var for højt til Loftet, for vidt til Væggen. Hr. Esmann siger tydeligt nok: „en ikke for stor Stue", ingen følte ved Synet af dette store Rum, hvor ganske de mange Gæster overfyldte Fru Thorbergs Værelse og gjorde Luften beklumret derinde.

Varsomt og stille fører Hr. Esmann os ind i den gamle Dames lille Stue, tyssende lægger han Fingeren paa Mund, og i ganske jævne, stilfærdige Træk fortæller han os saa denne Moders og Datters uomvekselige Liv. Introduktionen er i sin dæmpede Tone lige fra de allerførste Anslag af et stilistisk Mesterværk, finere og omhyggeligere kan ingen male disse gamle og halvgamle, der sidder gemte og glemte hen i Samfundets stille Kroge, end Hr. Esmann her har gjort. Men han har vel med god Grund tvivlet om Publikums Skønsomhed overfor disse stille Eksistenser, og han har derfor føjet en Del til sit oprindelige Billede. Dette har han gjort med al en begyndende Dramatikers Kejtethed, saa de, der for ham var Hovedpersonerne, sættes for meget i Skygge til ogsaa at blive det for Tilskuerne. Først lader han en Skare Gratulanter møde op, bedst er vel de to fra Stiftelsen gjorte, de andres lidet hensyntagende Støjen har mishaget Hr. Esmann selv saa stærkt, at han for ret at vise dem i hele deres Ubehagelighed, karrikerer dem; dog maa det bemærkes, at ved Læsningen findes ikke faa stilistiske Finheder ogsaa i deres Repliker, men disse syntes Skuespillerne at have sløjfet til bedste for det karrikerede. Dernæst har Forfatteren sagtens ment, at noget maatte der vel ske i et Skuespil, og saa har han sat denne Søn med samt hans sendrægtige Opsøgelse af sin Moder ind, men det er ikke lykkedes Hr. Esmann at vække Interesse for denne Person. Da han saa langt om længe kommer, véd vi alt Moderen død og ærgrer os kun over ham. Det er sjældent, at et første Stykke viser en saa overordentlig Ævne i al dramatisk Digtnings Kærne: Replikens Form, derfor er en nøje Kritik og Paavisning af de Ubehjælpsomheder, der saa naturligt klæber ved et Debutarbejde, kun simpel Pligt. Hr. Esmann kender endnu ikke ret Scenens Lys, véd ikke hvor nøje Personerne maa passe ind i Situationen, ej heller hvor skarpt Lud, en dramatisk Forfatter maa anvende for at gnide alle Urimeligheder bort; er det saaledes ikke en Besynderlighed, at Majoren ikke kender Frk. Volmersens Døvhed, og er det ikke en ufortjænt Forklejnelse af vort Postvæsen at lade Lauritz's Brev komme kun et Minut før han selv? Opførelsen vil sikkert have lært Forfatteren meget, først og fremmest vel det, næste Gang at anbringe sine Hovedpersoner i fuldt Lys.

Fru Hennings havde stemt sin gamle Dame i nøje samme Tone som Hr. Esmanns. Den lille af Alderen bøjede Skikkelse gjorde dog et rankt Indtryk, Øjnenes kærlige og blide Blik kunde pludselig glimte op i striks Myndighed, naar hun troede nogen drev Spas med hende, og den brudte Stemme med sin anstrængte Sætten-til fortalte om en Vilje stærkere end det svage Legeme: alt i alt et fint tegnet og fast gennemført Billede, kun burde Kunstnerinden ikke understrege de fejlagtige Ord slet saa stærkt. Stille og varligt færdedes Fru Gjørling om hende som en hyggende og trofast Datter, det er længe siden denne Skuespillerinde har ydet noget paa langt nær saa godt. Hendes Spil i denne Rolle lader haabe, at de Kvinder, der længst har sagt Haabet Farvel, de gamle Jomfruer, der uden Bitterhed ser Livet rundtom, kort sagt alle de Kvinder, der har vidst at forsage, i denne Skuespillerinde vil finde en sympatetisk Fremstillerinde.

Et andet lille Stykke, *Pebersvende* kaldet, har Hr. Esmann faaet opført paa Folketeatret. Dets Fabel synes levet Liv, men Udførelsen er temmelig ubetydelig. Over mange af Replikerne er der vel en yndefuld Finhed som over alt, hvad denne Forfatter endnu har offentliggjort, men den særlige, den netop denne Person og ingen andre tilhørende Tone, savner de stærkt. Prøv en Gang at lade de to Personer lege „bytte Gaarde“, giv Doktoren Fuldmægtigens Repliker og omvendt, og det skal vise sig, at ikke et eneste Ord, naturligvis med Undlagelse af den flygtige Omtale af hvers Levevej, vil raabe Vagt i Gevær herimod: de passer den ene lige saa vel som den anden, det er netop Fejlen. Og Folketeatrets lidt ufine Udførelse, der den første Aften tilmed led af en højst uklædelig Usikkerhed, gav dem ikke mere Personlighed. Hvad binder disse to Mænd sammen? hvorfor staar de netop ene i Verden? og mange andre lignende Spørgsmaal mælder sig med Krav paa Svar, men Forfatteren har intet givet. Hr. Esmann vil sikkert næste Gang give fuld Besked om sine Personer.

Og dog er denne lille Bagatel det betydeligste Skuespil, Privatteatrene i Teateraarets første seks—syv Uger har fremført, næst det kommer vel Hr. Peder R. Møllers *En Vilje.* Hvor flygtigt og overfladisk man saa end ser paa dette Arbejde, vil det ufejlbarligt springe én i Øjnene, at Forfatteren har ladet sine Personer tale deres eget Sprog, har ladet dem bande med deres egne Eder. Det at Forfatteren har gjort dette uden Sideblik til Latteren, giver fremfor noget hans Arbejde Værd, ti Handlingen selv er ikke videre ny eller særlig betydelig, og det afgørende Optrin, Pigens Nej for Altret, „har“, som en af Stykkets Personer siger, „aldrig været oplevet før“. Og denne fortsætter meget rigtigt: „havde vi ikke selv hørt det, vilde vi ikke have troet det“, ti det er en meget betydelig teknisk Fejl, naar Hovedoptrinet i et Skuespil kun kommer til Tilskuernes Kundskab gennem Fortælling, lad denne blive gjort aldrig saa vel — og den gik særdeles flinkt paa Folketeatret — Virkningen udebliver dog. „Fyensk Folkelivsbillede“ staar der paa det trykte Skuespil, men Folketeatret havde slaaet en tyk Streg over den fynske Kolorit: Dialekten, der taltes, var enten sællandsk eller dette ubestemmelige, en Gang vedtagne Bondesprog, derved tabte Arbejdet en hel Del. Iscenesættelsen var meget omhyggelig, men ikke helt vellykket, hvad især skyldtes en daarlig Medhjælp fra Dekorationsmalerens Side. Bedst var vel Knud Jensens Dagligstue med de kongelige Portræter i ubeskrivelige Farver; Høstaftenen var ordnet vel gammeldags og Bryllupsgæsternes Ankomst til Brudehuset gik altfor meget ud i ét, og de enkelte Gæster vare ganske uden al Karakteristik til at gøre ret Virkning.

I dette Stykke som i den forudgaaende Del af Sæsonen, var det Hr. Reumert og Fru Maria Müller, der vakte særlig Opmærksomhed. Hr. Reumerts Rasmus var en brav ung Bondeknøs, sindigt bevægede han sig, vel vidende, at den, der ager med Stude, kommer ogsaa med. Halvt forlegen, halvt hjerteglad fortalte han Karen om sit ny Stuehus, og hvor forbavset blev han ikke ved hendes afvisende Svar, Øjnene stirrede bedrøvede paa hende og Armen listede sig om paa hendes Stoleryg som for at holde hende fast, han vilde jo saa gærne gøre det godt for hende. Og hvor lunt lurer ikke Mistænksomheden i Rasmus's Mundvig, da Hans vil bilde ham ind, at der ikke er noget bag hans Besøg. Det er vel noget nær det bedste, Hr. Reumert endnu har ydet, men det var ogsaa en sand Fornøjelse at se, hvor heldigt han i en

blot og bar Paraderolle i *Fregatkaptajnen* og i en flov Elskerrolle i *Kanariefuglen* mestrede sin Lyst til at se mere paa Publikum end paa sin medspillende. Et lille Tilbagefald til denne Svaghed i *Arvingerne* (hvor han i øvrigt mindede forbavsende om Hultmann) skyldtes maaske for en stor Del hans kvindelige medspillende Fru Maria Müller, hvis Øjne det var ham plat umuligt at fange.

Denne Skuespillerinde har hidtil spillet stille og dæmpet, mange har beskyldt hende for Kedelighed, men her i *Arvingerne* og *En Vilje* var denne Beskyldning helt umulig. Hendes Høstpige besad en smittende Lystighed, og det svenske Maal klædte hendes Stemme yderst vakkert. Den hertzske unge Pige udstyrede Skuespillerinden med saa koket en Kvikhed, at hun for Fremtiden ikke behøver at rette sine Anstrængelser saa udelukkende mod Publikum, det vil sikkert ikke længere tvivle om hendes Lystighed. For Resten fortjæner Fru Müller Opmærksomhed, da hun rundt paa Københavns Scener er det eneste Elskerindeæmne, hvad hun ogsaa i Aar har givet Bevis paa i *Fregatkaptajnen*. Skuespillerinden virker i disse Roller ikke saa meget ved selve Repliken, som ved sit stumme Spil: en yndefuld Holden Hovedet lidt paa Skraa, naar én taler Elskovsord til hende, udtrykker naturligt den unge Piges halvt forlegne Glæde over hans Tilstaaelse, et lyst Smil i de klare Øjne lover ham Troskab og Lykke, og et halvt vemodigt, halvt bebrejdende Blik siger saa meget som: „Hvor kunde Du dog nænne det?“ Fruens Replikbehandling bærer derimod Præg af en kølig Ligegyldighed, som fandt hun Ordene for tarvelige til Anstrængelse; en virkelig følt Elskerinderolle vil vise, hvor langt hendes Ævner rækker.

Kasino har, som Folketeatret, tilhørt en Skuespiller og en Skuespillerinde, Hr. Stigaard og Frk. Olga Meyer. Han ejer den kunstneriske Tro, der lader tomme Fraser og vamle Ord lyde helt troværdige, ja ædruelige; hør ham blot som Kristian i *Ole Lukøje*. En Smule trind Mave passer ikke ganske til Skorstensfejeren, men ellers er han helt og holdent den tyveaarige Dreng: hans Mund er Barnets bløde Mund med den vemodige, „brede“ Trækken-sammen til Graad og det tankeløse, sollyse Smil. Gamle Folkekomediehelte kan Hr. Stigaard hjælpe til nyt Liv selv i vore Dage, derimod er det ham med den redeligste Vilje ikke muligt at frelse disse franske Salonhelte, som Raoul de Morière i *Et Samvittighedsspørgsmaal*, fra Latteren. Helt anderledes med Frk. Meyer, hun ejer ikke denne naive Tro, det viste sig tydeligt ved Genoptagelsen af *En lille Heks*. Skuespillerinden har sikkert spurgt sig selv for tit, hvorfor Fanchon nu gør det eller det, hun har ikke ævnet at tro, Fanchon gjorde det eneste, hun kunde gøre, og fordi hun selv ikke har troet paa denne lille Heks, derfor kunde hun ikke illudere andre. Desuden mangler hendes Stemme den svulmende Rundhed, der lader Ordene vælde og vælde uden skarpt og præcist Eftertryk. Dog, hele Spillet vidnede om stor Flid og Alvor; nu maa den unge Skuespillerinde blot ikke lade sig lede paa Vildspor af Publikums overvældende Venlighed. Ogsaa hendes Blanche Deneige i *Médora* vandt stort Bifald, og der var ogsaa et Øjeblik, hvor der glimtede noget højtsigtende frem: hendes Entré i anden Akt var en Kopi — en Smule grov — af hævdvundne Ingenuemanerer.

I øvrigt var denne Kasinos Opførelse af *Médora* en Skuffelse for alle Parter, Parodien virkede kun Kedsomhed og intet andet. Men den vakte atter Spørgsmaalet: hvorledes skal en literær Parodi spilles for at gøre rette Virkning, skal den tages i fuldt Alvor eller ej? Denne Parodi forvirrer nu selv

Skuespillerne, idet Forfatterne stadigt skifter Sigte; snart er det Oversættelserne af franske Dramaer, snart disse selv, og saa pludselig sprænger et københavnsk Døgnudtryk hele Rammen. Men tag Wessels klassiske Parodi *Kærlighed uden Strømper*. Dagmarteatret har spillet den med en norsk Gæst, Frk. Parelius, som Grethe, man tog paa hvert Ord med en Alvor saa tung, at den helt knugede Lystigheden i Knæ; kun Frk. Parelius's trippende Runddans under Foredraget af den store Arie bar Præg af den rette brede, saftige Pensel. Spillet i en Parodi maa tage bestemt Sigte paa et eller andet, det nytter ikke her at spille som i et rigtigt Skuespil. Bedst var det vel, om en saadan Parodi kunde hjælpe en Skuespiller til gennem bevidst Overdrivelse at skylle alle de Uægtheder, der muligt klæbede ved hans eget Spil, af, saa han i den kunde give sin af Ordenes Tomhed i de opførte Misfostre maaske over Ævne fristede Hang til overdreven Følsomhed og uægte Svulst frit Løb, saa han her kunde aller som gruligst skrige og klynke, larme og støje, trampe og fægte, da skulde Kunstneren vel i sin Tid straks faa Færten af Unatur, om han i ægte Kunstværker blot et Øjeblik var ved at slaa ind paa sligt. En literær Parodi som Wessels er en Prøvesten for en Skuespillers Selvkritik, men i Mangel heraf maa man slaa sig tiltaals med en Sigten efter andres Fejl.

Foruden Grethe spillede Frk. Parelius Aase i *Peer Gynt*. Ry var der gaaet af denne Ydelse, og det havde vel spændt Forventningerne for højt, ti forbavset blev man ved denne Aase. Straks i første Scene ingen Smæld i hendes Skælden, ingen Arrighed i hendes Jamren, alle de mange Ord kom over hendes Læber med en jævn Hurtighed, samme stilfærdige Tonefald helt igennem. Det var en gammel Bondekone, Frk. Parelius viste os i Aase, forlængst træt af den unyttige Skænden og Skælden, for haard og hvas til raadløs Klynken og Græden Kunstnerindens Spil i Dødsscenen var af høj Rang: dér ligger hun nu dødtræt, og dog vil hun ikke skilles fra Livet, de maatte Øjne venter og haaber det utroligste, og saa pludselig sker det: Peer, hendes egen Peer staar for Sængen. Der blev højtidsstemt i Aases fattige Stue. Sængen blev til en prægtig Dødsbaare: dér laa hun, „Dronning" Aase, ja mægtig Højhed var der om hende. Stille og varsom var Døden, umærkeligt var Livet rundet ud; ikke noget befriende Suk, som væltede tunge Byrder bort, da Vor Herre i Peers Fortælling lod hende slippe ind, betegnede nærmere Dødsøjeblikket. En saadan Undladelse af at søge Effekt er beundringsværdig og betegner nøje Frk. Parelius's Kunst som fin og diskret, om end lidt graa i sin Grundtone.

Dagmarteatrets eneste Nyhed *København-Vordingborg* var en Lokalisering af Gondinets *un parisien*, og den unævnte Oversætter havde over Replikerne snildt gydt en københavnsk Tone, som Hr. Wulffs virkelighedsrette Tale og Bevægelser understøttede, hvorimod vel nok Iscenesættelsen ikke ret stemte med Omplantningen til dansk Grund. Ja man havde malet et Bagtæppe, hvor det kgl. Teater og Hesten præsenterede sig, men det er dog langt fra nok, naar Luften i Holmers Dagligstue er fransk, naar intet i dens hele Udstyr lader sig forlige med Bagtæppet, med Tanken paa Kongens Nytorv. Hr. Viktor Neumann søgte som Provinsboeren Virkning ved en mislykket Mundkomik, snart trak han Munden skævt ned til den ene Side, snart gabede han forbavset ud i Luften. En Del kantede Bevægelser med spidse Albuer og stive Fingre fuldstændiggjorde i Forbindelse med mange tvungne Hovedbevægelser Billedet af en anstrængt, men lidet saftig Komik. Skuespilleren har sikkert langt større Ævner

for de en Smule rørende Gammelmandsroller end for de Nathuer af Ægtemænd. der ude af deres Koners Øjevidde spiller de lystige Ungkarle.

End videre har Dagmarteatret spillet Sardous *Odette*; Titelrollen kan give en Skuespillerinde rig Lejlighed til at sætte sin Virtuositet i Relief, men den nuværende Fremstillerinde, Frk. Ida Aalberg, besidder ikke en saadan blændende Virtuositet. Hendes Odette blev i første Akt ikke en frivol Kokette, men kun en nyfigen Evadatter, ja næsten et tankeløst Barn. Med en nervøs Latter havde Skuespillerinden sikkert tænkt sig at dække Odettes elskovslystne Spænding, men Latteren klang saa barnesund og frisk, at den umuligt kunde være Dækket for noget slet. Skuespillerinden spillede hele Resten som en mishandlet Moder; hendes Odette fører ikke dette usle Liv af Trang, nej af hadefuld Trods mod den Mand, der har „stjaalet“ hendes Barn, søler hun Gang efter Gang hans Navn i Skarnet. Se blot hvor stolt hun afviser Philippes Mægling, kun med Greven selv vil hun underhandle om dette, hun „har ogsaa en gammel Regning at opgøre med ham“; paa denne Replik kan Frk. Aalberg støtte sit Spil. Og overfor Greven selv: ikke et eneste Øjeblik slaar hun Blikket ned for hans, Hadet giver først Odette Kraft, kun et Øjeblik kommer Blødheden op, da hun opdager Faderens og Datterens grænseløse Kærlighed til hinanden, men Bitterheden jager den snart paa Flugt og sejerssikker, som hun er, hoverer hun næsten. Moderkærligheden sejrer jo tilsidst: stille og jævn som den Taarestrøm, der vælder af Moderens Øjne, var Frk. Aalbergs Spil i sidste Akt, ingen larmoyant Sentimentalitet appellerede til Publikums slette Instinkt, alt graat i graat.

Hr. Vilhelm Wiehe har baade i *Odette* og i *Straffen* vist sig som en Skuespiller af Rang, selv ved Siden af Frk Aalberg. Ingen af Rollerne svarede særligt vel til hans Ævner, deres haarde, blankt polerede Skal passede ham kun daarligt, men den bløde Mandighed, der klang gennem hans Stemme og det vagtsomme Øje, hvormed han fulgte alt, lovede ikke saa lidt endda. Skuespilleren har sikkert en alvorlig Stræben, men hans Stemme trænger til at skoles, og han maa lære at føre sin Person uden Besvær. Det er Uret, naar man sidder inde med Ævner, og det gør Hr. Wiehe ganske sikkert, da at svinebinde disse ved ikke uafhjælpelige Fejl.

En hel Del Debutanter har den forløbne Del af Sæsonen bragt; af de helt ny vil man sikkert bedst huske Frk. Puls's energiske Ansigt. Det kgl. Teater har fremført en Slags Debutant: Hr. Martinius Nielsen som Gerard i *Den Fremmede*. Denne unge Skuespiller besidder stor Scenevanthed og en Del Inderlighed og Troværdighed. Gerard var sikkert ikke ønsket af ham som Debut, dog havde han Lejlighed til i den at virke med sin Stemmes varme Klang, men for Resten skæmmes denne noget af en vis haard Snurren paa R'errerne. Ogsaa Folketeatret har fremført en saadan Halv-Debutant: Fru Augusta Kruse som Cyprienne i *Lad os skilles ad*. En naturlig Ængstelse i Begyndelsen lod hende ikke have sine Midler ret til rede, og senere, da hun følte fast Grund, blev hendes Lystighed noget overstadig og ufin. Skuespillerindens Talent syntes dog for bevidst til Cypriennes „Uskyldighed“; hendes Minespil, de trodsige, lidt spotske Krøller, hendes Læber slog under Mandens Taler, var det bedste i hele Ydelsen.

Arthur Aumont.

Breve fra J. P. Jacobsen.

Meddelte af Edvard Brandes.

(Sluttet).

———

XXXIX.

27/VI 1879. Thisted.

Kære Ven!

Om din Svogers Maleri kan jeg ikke meddele Dig noget, da det slet ikke var malt igennem, og da Grunden var bart Lærred endnu. Figuren bliver siddende, strikkende — eller saa — Knæstykke, landskabelig Baggrund, Kostumeportræt. Hun sad godt, og de lige anlagte Hænder vare fornøjeligt levende. Afhandlingen om Schram (dette er jo Fortsættelsen af Brevkortet) læste jeg oppe i skandinavisk Forening. »Man genfinder her Forfatterens sædvanlige osv.« Men hvad der er særlig fint og fortræffeligt er de to Schramske Figurer, to Ansigter, to Heler, som gør en halv Mand. Det er gjort. — Hvad jeg derimod ikke kan lide, og hvad Du ganske vist selv ikke vil finde Dig opbygget ved ved en senere Gennemlæsning, det er Anvendelsen af to saa nedrige Ord som *sløj* og *Lemmedasker*. — Hvor kunde Du! Det ligner Dig ganske ikke.

Florens, München, Leipzig, Hamburg var min Hjemrute. Naar jeg undtager en Kunst-Gewerbe Ausstellung i Leipzig og Meiningerne i Hamburg, saa jeg ikke noget særligt interessant. Meiningerne havde: *et Vintereventyr*. De spillede sædvanligt, men Iscenesættelsen var glimrende. De havde ikke ladet sig forvilde af, at Religionen i Stykket er apollonisk, men havde taget *det* til Udgangspunkt, at Giulio Romano har dannet Billedstøtten, (der brillant efterlignede Marmor med Skravering og Forgyldning og Giallo antico) og derfor gjort alt Renaissance med en Gennemførthed, der sættes paa Spidsen ved Orakelsvar-Gemmet, som

var dannet lig en Relikvielade i Kirkeform. Arrangementet, hvor Tiden holder sin Monolog, er det noblest-virkningsfulde, jeg har set af Teaterdekoration.

Jeg fedes nu her, og det lykkes foreløbig. Caprisygdommen er rent forsvunden. Skriv nu snart. Din

J. P. Jacobsen.

XXXX.

[19]/VII 79. Thisted.

Kære Ven!

Medan i Söderns vide länder den gyllne skörd mognar under ljufva fläkters smekninger og drufvan frossar i ljus och värma, saa mognar och i vort sinne här i det höga Norden minnernes brokiga skörd trots Boreas bullersame färd — — — — Du maa endelig huske paa, X har en faible for Poesien og skriver Juleviser og Festkantater, saa lidt svensk Lyrikskum nemt kan komme fra hans Blæk. I øvrigt har jeg ikke hørt en Muk fra ham, fra Billedet eller Fotografierne. Du sender mig nok disse, hvis han skulde have lagt dem i Kassen. Udgiveren af *Ude og Hjemme* har udbedt sig Tilladelse til at sætte mit Billede, som han havde laant hos Hegel, i sin Avis sammen med saadanne andre, som kunde gaa ind under Titlen »Vor Realismes Forfattere« (?). Hvem der skal skrive Afhandlingen, ved jeg ikke.

Josephsons Billede af mig maa jo være færdigt, da han har ladet det fotografere, og da han er rejst til Paris, men det er mærkeligt, at han intet meddeler mig desangaaende.

Sundhedstilstanden meget tilfredsstillende endnu trods det nedrige Vejr.

Din J. P. Jacobsen.

XXXXI.

[16]/VIII 1879. Thisted.

Kære Ven!

Under Korsbaand sender jeg i Dag to Fotografier efter Josephsons Maleri. Jeg har været saa tung og døsig og stakaandet i al denne Tordenluft, vi her have haft, at jeg ikke har skrevet et Ord til noget Menneske, desuden synker jeg ogsaa mere og mere ned i min Roman, der *skal* være færdig inden Jul ɔ: trykt og udkommen og rakket ned og det hele.

Til København kan jeg foreløbig ikke komme for Arbejdet, naar det er endt — maaske? stort maaske.

Med Helbredet gaar det godt, jeg hoster en Smule for meget, men tager til i Vægt. . . . Om et Par Dage skriver jeg ordentligt.

J. P. J.

XXXXII.

28de Oktober 1879. Thisted.

Kære Ven!

Det vilde ganske vist ikke ligne mig synderlig at blive »fornærmet« paa de *to Verdeners* Vegne. Tror Du ikke ogsaa, at Titlen mindede mig om Revuen! Jeg havde nær af Kaadhed kaldt det hele: To Verd., Roman af J. P. J. — Paa Niels Lyhne smeder jeg stadig, og Jærnet er bleven varmt, den indvendige Komposition bliver fastere i sine Sammenføjninger, end jeg en Tidlang troede, og den udvendige Komposition bryder jeg mig Fanden om. Soustitelen bortfalder, da N. L. helt dominerer. Jeg bliver nok færdig med at skrive til Jul, men paa Trykningen tror jeg ikke før paa den anden Side Helligtrekonger. Der bliver jo ogsaa Bøger nok endda, der er jo ikke en, der ikke skal ud i Aar.

Ude og Hjemme ser jeg ikke, maaske jeg dog kan faa fat paa den, jeg vilde jo gærne læse dine Artikler. Naar kommer Bogen?

Jeg tør ikke bede Dig hilse Georg, da jeg har været et slet Menneske overfor ham i brevlig Henseende.

Helbredet har hidtil været beundringsværdigt, nu kommer det an paa de første Frostdage.

For Bøgerne har jeg rent glemt at takke.

Vær Du nu god og skriv, Du som er midt i det hele, og skulde Du ønske Oplysninger om den interessante Sag med, hvor den nye Jærnbanestation i Thisted skal ligge, eller om det nye Snekastningsregulativ, skal jeg være uudtømmelig.

Din J. P. Jacobsen.

XXXXIII.

12/XII 1879. Thisted.

Kære Ven!

Naturligvis har jeg det meget ensomt og taler aldrig med nogen, men det kan endda i Længden gaa at være uden nærmere menneskelig Omgang, naar man blot saa kunde vælge sin boglige Omgang, som man vilde, men det lader sig nu ikke gøre

her, hvor man er indskrænket til et Lejebibliotek af oversatte Romaner og et Læseselskab med den nu grasserende danske Literatur. Det sidste der af den er kommet mig i Hænde er *Unge Dage*, *det unge Danmark* og *Realisme og Realister*, hvori jeg findes portrætteret med et Overskæg, der minder om en Afbildning i Lytkens Naturhistorie, nemlig Hovedet af en Bardehval, saa tandbørsteagtigt er det. . . . .

Hvis Du ikke læser nogen af Bøgerne, maa disse Bemærkninger for Resten være yderst interessante for Dig, og jeg vil derfor ikke gøre dem længere, men Du forstaar jo nok, at jeg ikke hver Gang blot kan meddele, at Hosten er fredelig og Niels Lyhne ikke færdig.

Du skulde vel ikke vide, om Kancelliraad Hegel er Justitsraad?

Og nu vil jeg blot ønske Dig et fornøjeligt Juletræ med dine Smaapiger og saa sætte mig hen og haabe paa, at vi maa ses eller noget mere i København til Maj.

Din J. P. Jacobsen.

XXXXIV.

14/III 1880. Thisted.

Kæreste Ven!

Jeg har været mig selv i en alt for eminent Grad i Retning af Besvarelse denne Gang til at nogen anden undskyldende Forklaring eller forklarende Undskyldning skulde kunne opstilles.

— — — — — — — — — — — — — — —

Dukkehjemmet (Du maa undskylde, at jeg skriver om gamle Ting) synes mig afgjort det betydeligste og mest helstøbte, Ibsen nogensinde har gjort, og Indvendingerne mod Slutningen højst urimelige. Det er en almindelig Overtro, at et Digterværk nu til Dags kan ende ligesom de gamle Dages Intrigestykker kunde, men det er ogsaa kun en Overtro. Der er ingen anden virkelig Ende mulig end Døden, som jo dog ikke kan bruges alle Steder. Jeg vil gaa saa vidt at sige, at et modernt Digterværk, der ender, kan ikke due (Dødsenden stadig undtagen, og saa Tilstande, der er synonyme dermed). Af følgende Grund, yderst simple Grund: Dersom der er virkelig Liv og Gang i Personerne, saa kan de naturligvis ikke ende for at begynde paa Fortsættelsen, saadan som man gør i Virkeligheden; ti jeg har aldrig set noget afgjort i et Forhold mellem Mennesker, om de saa afgør det

7 Gange 77 Gange, saa bliver det dog ved at leve fort og kan komme og forlange at blive afgjort igen. Derfor er det et saa grænseløst unyttigt Spørgsmaal, som stadigt gøres i Kritiken, naar man er kommen til Enden, hvor Omvendelsen sker, eller det gaar i Orden mellem Mand og Kone m. m. — det nemlig: om man nu virkelig kan tro paa den Omvendelse eller den Gaaen i Orden? og der er ikke andet at svare end, at man kan tro paa, at det vil holde, indtil han vender sig om igen, eller Ordnen gaar i Urede igen. Efter al den Dogmatik vil jeg blot sige, at jeg ikke kan forstaa, Snerperne ikke har taget Forargelse af Scenen, *snart er alting stille*, og at den allerbedste Replik i Stykket er den Ordre til Pigen, at hun skal slukke Lampen i Entreen.

Dersom man kan udgive Bøger i Maj, kunde jeg nok blive færdig til den Tid.

Nej jeg kan ikke (senere Anmærkning).

10/III 1880. Thisted.

Som Du ser, strækker min foruroligende Produktion sig nu ogsaa til Breve. Det kommer nok snart saa vidt at — hvor vidt? — der er ingen Grund til at søge efter Illustrationer, dette Brev er i saa Henseende oplysende nok. Jeg bliver ikke rigtig vaagen, før jeg kommer til København, hvad der naturligvis ikke sker til Maj, som jeg mente, men ud paa Eftersommeren. Jeg maa have nogen til at gaa og purre mig ud, ellers bliver jeg liggende. Man skulde tro Udenlandsrejser maatte vække en, men de giver en bare et Paaskud til at lade være at bestille noget. Jeg maa have en siddende paa Nakken, der pisker mig frem med sin Pigstav. Glæd Dig til Efteraaret til den behagelige Beskæftigelse at være Elefantdriver. Du kan sagtens overkomme det. Kielland gaar jo af sig selv og heldigvis er det ingen inkurabel Svækkelse, der har gjort mig til et perpetuum stabile. Jeg er ikke træt eller udskrevet, tvært imod, jeg skriver endogsaa meget godt (se de senere Kapitler af N. Lyhne). For Fremtiden vil jeg dog vist kun gøre historiske Underværker maaske med lyriske Afbrydelser, for jeg er for æstetisk i god, slet Forstand til at kunne indlade mig paa disse direkte Prokuratorindlægs-Digtninge, hvor Problemer synes at stilles under Debat, medens de kun postuleres løste, (det gælder baade til højre og til venstre).

Det er i Naturvidenskaben bleven Mode i den senere Tid at sige, at der er bleven lagt for meget Vægt paa Udviklings-

historien. Den Beskyldning kan ikke med Grund udslynges mod Works of fiction. Ti her er der næsten altid kun Tale om færdige Tilstande; selv hvor der er gjort Forsøg paa det, er det aldrig virkelig Udvikling, det er kun en vis fast Form, der Ark for Ark nuanceres rigere og rigere, understreges mer og mer. Der er ikke Muligheder i dem til alt muligt, derved vinder de naturligvis i Fasthed, men ikke i Liv. Den virkelige Udviklingshistorie (»voir venir les choses«) er det, der bør lægges Vægt paa nu af dem der kan, selv med Fare for, at Karaktererne skal synes at mangle Sammenhæng. (I Virkeligheden er der enkelte Sider i Menneskene, der ikke hænger sammen, hvor skulde ogsaa en saa complex, saa mange Steder fra hentet, uddannet og paavirket Ting, som den aandelige Side af et Menneske, være organisk hel). Naturligvis skal der være Sammenhæng i det hele store, men hvis Bøgerne ikke skal blive hele Konversationslexica for Menneskekundskab, maa man stille Fordringer til Publikums Intelligens og ikke ængstelig og omhyggelig trække et rødt Ankertoug igennem alle en Figurs Stadier og Phaser. Forfattere er i det hele taget saa tilbøjelige til at skrive for Idioter, og der er dog lige saa gode Hoveder blandt dem, der læser, som blandt dem, der skriver. Bare fordre! Har man noget at give, som det er Ulejligheden værd at forstaa, skal man nok blive forstaaet. Man tage sit Publikum saa fint, saa skarpt, saa dristigt, saa fantasirigt og intelligent, som man kan og ævner, akkurat som man kan og ævner, ikke mindre.

Din J. P. Jacobsen.

XXXXV.

21/IV 1880. Thisted.

Kære Ven!

Mit sidste Brev har nok været for paavirket af den thistedske Mangel paa Atmosfære til at Du har kunnet mærke et levende Menneske derigennem. Det er ikke udybsindigt sagt af en ældre Menneskekender eller tusinde, at der er tre-fire Sider ved et Menneske, og det er gaaet med denne Sætning som med Elementerne, der i gamle Dage vare fire og nu er 63 eller derover. Det er derfor ikke saa underligt, naar et Menneske skriver fra en eller anden afsides Side af sine 63, at han ikke træffer paa netop den Side vendende udad hos det Menneske, han skriver til. Jeg har derfor drejet mig ganske lidt. — Har Du nogensinde tænkt over din

Fremtids sidste Dage? Da Du ikke har boet i en Provindsby og heller ingensinde haft Tømmermænd, maa Du vel sige nej. Jeg tænker undertiden, naar jeg ikke har andet at bestille, og det har jeg jo egenlig ikke videre, paa hvordan jeg skal ende, og jeg kan aldrig komme til andre Løsninger end: gal, Omphalopsykit eller Opiumsspiser. Det bliver rimeligvis det sidste, hvis jeg ikke nøjes med det midterste. Det første er jo saadan et græsseligt relativt Begreb. Men jeg nøjes nok. Naar jeg skulde skrive Overskrift over de tre-fire sidste Aar af mit Liv, som kun vilde danne et meget kort Kapitel i mine Memoirer, vilde jeg vælge enten »Mellem Slagene«, eller ogsaa, og det tror jeg var mere passende: »Medens de kæmpe«. For hvad har ikke alle Mennesker levet, medens jeg har ligget med lukkede Øjne og set mig om. Men alligevel! (Du kunde da begribe, der maatte komme en Arsis efter denne Thesis). Jeg tror, jeg har vundet ved at sove. Du skal se, det gaar mig som Syvsoverne, jeg kommer lige saa ung ud af Klippehulen, som jeg var, da jeg gik der ind. Hvis jeg da ikke er bleven yngre endnu, og Ungdom, det er det, der kommer an paa. Jeg glæder mig til at se mig selv træde op, ung, begejstret, troende paa Verdensforbedring og Menneskehed, let drapperet og utydeliggjort med et blaanende Slør af Søvn og Aeqvianimitet. Alle I andre har ladet Verden tage paa Eder og fingerere Jer. Forgyldningen er begyndt at gaa af nogle af Jer. Jeg derimod — Tale er daarligt Sølv, men Tavshed er Guld, og alt det Guld, jeg har tiet i de fire lange Aar, vil falde forgyldende hen over min glemte Gestalt, naar jeg atter træder frem. Havde jeg nu gjort dette af Beregning, saa var det blot og bart talentfuldt, men jeg har gjort det af Dovenskab, det er det geniale, og genial er det, man skal være — jeg vil ikke forstyrre Indtrykket af det oven for skrevne ved det mindste Vink om, hvorfor det er skrevet eller ved den mindste kritiske Blinken ad mig selv. Sat Eduardo.

Men Du kunde gærne sige mig, hvordan Du har det, om det end ikke vil lykkes Dig at gøre det saa tydeligt, som det er lykkedes mig at sige Dig, hvor ene og verdenforladt jeg føler mig, naar just *det* vender op i mig, som er skjult i dette Brev.

Din

J. P. Jacobsen.

XXXXVI.

³/VIII 1880. Thisted.

Kæreste Ven!

Vær nu ikke alt for rimelig vred over min urimelige Tavshed. For der er saa megen Rimelighed i den. Du ved ikke, hvor enerverende det er living under a cloud og uden Energi til at ryste det af sig. Om Guderne gav mig et eneste Ønske at faa opfyldt, det skulde hverken være Sundhed eller Guld, men blot: Energi. Jeg ved ikke, hvad det er for noget sejgt Drømmerblod, jeg har faaet i Aarene, det flyder saa trægt, og ingen Satan kan faa det levet i Gang igen; hvis det da nogensinde har gaaet. Jeg er bange for at Talent, selv af det Slags som mit, er en kostbar Vare. Naturligvis ikke mindst naar man graver det ned og ikke bruger det til andet end at spise sig selv op med. Men det er ogsaa ellers kostbart. Det er ikke ens Hjærteblod, det koster, som der siges i Essayer og Karakteristiker. Ikke saadan. Men man faar gjort noget ved sig af sig selv eller af andre, noget, der gør en unormal, omtrent som Almuen forestiller sig det med Badutspringerbørn, at de bliver knækket i Leddene, mens de er smaa. Og naturligvis, man faar ikke noget forærende i denne Verden, man har kun det, man har købt, men Spørgsmaalet er jo saa, om Varerne er Pengene værd, de glade, frie Penge, selv om det saa er de aller primaeste Varer. Hvad man vinder paa et Punkt, er vundet ved Resignation paa et andet Punkt. Og naar man saa fortryder Handelen og ikke kan faa sine Penge tilbage, eller man ikke gør Brug af det, man har — — Jeg vil ikke gaa videre ind paa dette Æmne eller nærmere fortsætte, hvor meget eller hvor lidt disse Tanker er til Siden for mig. Slet saa sande, som at to og to er fire, er det Slags jo aldrig. Det hele er blot for at forklare Dig, ikke hvad jeg gør, men alt det jeg lader være med at gøre, saa at Du kan forstaa, at der ikke er et eneste Gran Mangel paa Interesse eller endog Uvenlighed i min Tavshed. Det er jo saa langt, langt fra.

Naar jeg kommer til København kan jeg ikke sige. En Vinter endnu paa Spidsbergen. Og blot fordi jeg har været doven. Maaske det dog saaledes er bedst for mit Helbred, om det end i andre Henseender forekommer mig mindre heldigt. Romanen er ikke færdig, og Du maa ikke forlange at se den, før den er meget videre. I et Par Maaneder tror jeg at kunne

komme Enden nær. Men det har jeg nu troet saa længe. At jeg ikke skrev om din Bog kom af, at jeg havde for meget at sige paa den ene Side og paa den anden jo allerede havde talt med Dig om de vigtigste Stykker. Vi bliver nu aldrig enige om, at Vilhelm Wiehe spilte Komedie i *en Fallit.* — — — — — —

Hvor det vilde være rart med de Normænd, om de kunde blive kede af de raske Gutteord, som de stikker ind i deres dansk. At de Mennesker ikke kan høre, hvor uægte det lyder med disse bent og grejt og lejt og opover. — — — Med Tiden, naar Normændene føler sig lidt stærkere, vil det jo nok gaa over. Ibsen er i den Henseende gaaet godt frem i *Dukkehjemmet.*

XXXXVII.

¹/x 1880. Thisted.

Kære Ven!

Fordi jeg ikke har skrevet, har jeg dog tit nok tænkt paa Dig og med Interesse og Triumf fulgt din Langelandsrejse, saa godt som dette har ladet sig gøre i Byens højresindede Avis, ti andre Blade ser jeg ikke. — Saa Du er virkelig Folketingsmand. Jeg er meget glad derover. Saadan praktisk Virksomhed maa sætte en god Del Sejgstaal ind i ens Liv og faa en til at gaa mere støt. Og saa det idelig at gøre noget, der er Handling.

Jeg gad vide, hvad Du egenlig synes om Bønderne, som Du vel nu for første Gang har set paa nært Hold. Det er en egen Species, som man ikke maa dømme for hastigt.

— — — — — — — — — — — — — — —

Det er et yndigt Syn, at se den arme Kristendom under Protektion af Damkier og Erik Bøgh. Guderne give den mange af slige Talsmænd. — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Jeg er rask og arbejder, maaske min Bog kommer lige før Jul som Marie Grubbe.

Din J. P. J.

XXXXVIII.

⁴/xii 1880. Thisted.

Kære Ven!

Som Du sørgeligst vil have erfaret, er jeg bleven nødt til at ødelægge Niels Lyhne for Dig ved at lade Dig begynde bagfra;

men det er ikke muligt at blive færdig til den 9ende anderledes, og den 10ende maa Bogen ud, hvis den skal komme rundt i Norge og Provinserne, — og derfor tog jeg Dig paa dit gamle Ord. Lykke tror jeg ikke, Bogen vil gøre, og dog er den god. Der er en Ting ved den, jeg sætter megen Pris paa, nemlig det, at Personer, Karakterer og Aktion er dansk, dansk og helt dansk paa alle Punkter; det kunde synes en ringe Fortjæneste, men se en Gang omkring i Bog efter Bog, og se hvilke Bastarder mellem en dansk Fantasi og fremmede Forbilleder, fremmede Opfattelser, der hvert Øjeblik stikker frem. Hele Karakteranlæget, Udvikling, Stemning, Resignation, Nyliv: Alt er saadan, som netop danske er. Bogen er maaske bleven noget kedelig herved, men spilmorsomt bliver et saadant Æmne aldrig. Men naar Du finder et og andet mindre vellykket, saa burde Du betænkt de overordentlig store Vanskeligheder, Æmnet frembyder, ganske anderledes store end Vanskelighederne i Marie Grubbe.

Saa var der nu det tilsidst: Jeg synes ikke, det vilde være venligt helt at holde min Mund, og paa den anden Side er jeg ikke tilstrækkelig inde i Sagen til at kunne have nogen synderlig Berettigelse til at tale; men Du vil ikke misforstaa mig, naar jeg spørger Dig, om Du ikke ved Siden af det at være dansk og Ateist har villet hævde Dig en særlig jødisk Nationalitet; har Du ikke givet efter for en i dette Tilfælde vildledende instinktstærk Trang til at slaa et Slag for den jødiske Nation her, hvor Du efter min Mening kun var berettiget, ja forpligtiget rentud til kun at slaa for Ateismen. Jødedommen kan jo for Dig dog kun være et Slags historisk Stemningsvæld, til hvilket Du staar i et douce lyrisk Forhold, der ingen Ret har eller skal have i Sammenstilling med dit Forhold til Ateismen. Dette er jo altsammen kun en venlig lille psykologisk Note, hvori der naturligvis ikke er nogen Misbilligelse af noget bestemt Punkt i din Optræden. At jeg er fuldstændig enig og sympatetisk enig med Dig i din Opfattelse af Eden, og at jeg selv vilde have underskrevet Formularen, følende mig lige saa forbunden ved Eden, svoret ved den treenige Guddom, som nogen kristen Sjæl kunde, er en Selvfølge, om det Slags Ting bliver vi to ikke let uenige.

J. P. Jacobsen.

XXXXIX.

^{17}/xii 1880. Thisted.

Kære Ven!

Jeg kan ikke rigtig overtale mig selv til at tro, at Du skulde have ladet dig støde af nogle af disse smaa personlige Stemningsbemærkninger, som man maaske aldrig skulde komme frem med, naar man ikke kan se dens Øjne, til hvem de ere henvendte, og naar man ikke ved sin Stemmes Tonefald, det søgende, det spørgende deri kan faa Ordene til at falde saadan, som de just skulde falde. — Det er da vel ikke derfor, at jeg ikke har set en eneste lille Linje fra Dig siden Niels Lyhne udkom. Jeg vil haabe, det er Travlheden i Rigsdagen. Naar jeg nu var i København, saa vilde jeg være anderledes optagen af din Optræden der, da jeg saa rimeligvis vilde være saa nogenlunde inde i Sagerne, eller endnu mere i Sagernes Luft, men her, hvor jeg kun faar det bragt af Aviser, og ser det skinne fordunklet frem igennem Rækkerne af udtraadte Typer, her lyder det kun som en tiltalende, men dunkel Saga, jeg hverken kan se en Begyndelse eller Ende paa.

Mange Tak for Besørgelsen af Korrekturen; havde jeg vidst, at Du, som Du den Gang maa have været, var beskæftiget med noget større, vilde jeg ikke have forstyrret Dig, men jeg troede, Du hvilte ud efter at have markeret din Plads. Manuskriptet vil Du nok sende til Hegel, da jeg har lovet det til Etatsraad Collin. — Tilværelsen var ikke bleven gusten for Niels Lyhne, men gisten (utæt, aaben i Fugerne). Tilværelsen er nu lidt mystisk for mig, idet jeg endnu ikke har hørt et eneste Kny efter at jeg er bleven færdig med min fireaarige Anstrængelse, og jeg sidder og laver mig dunkle Anelser sammen om, at I synes, jeg har været uheldig og er gaaet tilbage, og at ingen vil være den første til at sige mig det. Men ser jeg saa paa Bogen, synes jeg, den er saa energisk skrevet og har saa meget godt i sig. Den skulde blot have heddet: en Roman om dem før Os, men det lød mig saa markskrigeragtigt, og jeg lod være. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Dersom jeg faar Brug for den, kan Du saa ikke laane mig en Oversættelse af Koranen?

Faar Du Tid, saa skriv.

Din J. P. Jacobsen.

D.

Den 6. Januar 1881. Thisted.

Kære Ven!

— — — — — — — — — — — — — — —

Det er muligt, der ikke er andre end mig, der siger Shakspearesen[1]), men jeg har lært den Jargon af en Dame. Hvad Fru Boyes Æstetik angaar, saa husk paa at det ikke er en Nutidsdame, men en fra den Tid, da Damer kunde Goethe og Schiller udenad. Tænk en Gang paa Fru Gyllembourg. Fru Boye er af den modsatte Lejr, den, der er dreven til Afguderi med Shakespeare, fordi Hejberg og Frithiof med ham vil gøre ham lille.

Det afgørende i Fennimores Afsked med Niels er ikke, hvad *hun* vil gøre Dagen efter, men det, at hun derved kommer til at vende en Side ud, som *han* ikke vil kunne glemme. Endelig er det ikke to Elskende, der dele Skoven imellem sig, det er to, der vil have noget fælles at elske for at komme hinanden nær uden at komme for nær. Og de vælger en Skov. Hun er saa godt som vokset op i en Have, hans Kærlighed til Natur er stærkt fremhævet. Tænk ikke paa Hovedstadsfolk, for hvem Træer og Træers Smaahemmeligheder aldrig har været dagligt Brød. Tænk Dig blot f. Eks. Musik i Stedet for Skoven.

Jeg havde haabet paa et andet Oplag for at kunne komme til København til Foraaret, men nu tænker jo næppe nogen mere paa at købe *Niels Lyhne.* Hægstrøm i Stockholm forespurgte om Autorisation af en svensk Oversættelse, men har ikke senere svaret. Min tidligere omtalte nye Plan er røget i Lyset, og for Øjeblikket gør jeg ingen Ting. Men det kommer nok og jeg ogsaa.

Din

J. P. J.

DI.

22de Januar 1881. Thisted.

Kære Ven!

Det var en stor Overraskelse at modtage et Drama fra Dig nu, men hidtil har jeg ikke kunnet takke Dig for det eller skrive til Dig om det paa Grund af en nedrig Forkølelse. Nu springer jeg midt ind i Tingen.

---

[1]) Niels Lyhne, p. 91.

Det jeg holder mest af i Stykket er Karaktertegningen af Astrid og saa det, jeg med et langt Ord vilde kalde Replikindividualismen (det, at hver Person taler sit dansk) er saa let og rolig om end ikke meget markeret gennemført. Hvad der er fortræffeligt gjort, det er det, at Du har faaet alle Figurerne til at staa ud fra hinanden tilstrækkeligt tydeligt uden at have behøvet at gøre dem særligt ejendommelige, jeg mener: det jeg vil have er det, at de holde sig i samme Plan, Figurerne nemlig; at den dæmpende, ensgørende Sløring, som samme Selskabstrin, samme Levested, samme Dannelsesideal frembringer, ligger over dem alle, saa de er som Stenene ved Stranden slebne runde imod hinanden og dog hver en Sten for sig. Fra alt dette gode undtager jeg dog stadig Niemann, som er alt for scenefødt. Han hører ikke hjemme mellem alle disse virkelige Mennesker. Men han kunde komme til det ved ubetydelige Forandringer i hans store Replik S. 126 og i Scenen mellem Eggert og ham, hvor Eggert ogsaa er ved at blive noget kulissefarvet, i sidste Akt.

Kaffescenen i sidste Akt holder jeg meget af. Repliken: »Saamænd skal jeg saa,« er aldeles henrivende. Replikerne er i det hele udmærket godt talte, særlig fint falder de tit mellem Eggert og Leuning. Astrid, Clara, Leuning og Eggert staar meget fint og sikkert. Skal det ikke spilles? Det vil klæde det udmærket, hvis Du kan faa Skuespillerne til at tale. Mon danske Skuespillere aldrig taler i det daglige Liv? En Ting er vis, efter det jeg kender til dem paa Scenen, at hvis de nogensinde taler, lytter de aldrig efter, hvad de selv siger.

Jeg venter med Længsel Morgenbladet, enten det bliver Dig eller Georg. Kunde ikke den af Jer, det ikke bliver, skrive i svensk illustreret Tidende, ti den svenske Oversættelse [1]) synes stadig ikke at blive til noget.

Du ser, jeg har stadig Kyllingesorger for min sidste.

Din J. P. J.

DII.

$^{31}/_{1}$ 1881. Thisted.

Kære Ven!

Du gør ganske vist Klara [2]) Uret, jeg har et meget tydeligt Personlighedsindtryk af hende. Der er noget ved hende, som Du

---

[1]) i *Niels Lyhne.*

[2]) af *Lægemidler.*

maaske ikke bestemt har lagt Mærke til, fordi Du har haft Figuren saa levende for Dig, det er: at hun tier saa fint. Dette skal ikke være en Aandrighed, og der er jo ingen nærmere til at vide, at det ikke er det, end Du, dertil er Tavsheden hos Klara overfor uvæsentlige Ting alt for skarpt markeret lige fra den tidlige Scene, hvor det er saa overordentlig betegnende, at Astrid svarer paa Homøopatens Replik om Damernes Gøren-Indkøb i Stedet for Konen. Klara har saa meget at tænke paa med sin Mands Forhold til Sandheden, har saa bestemt noget at elske og at gaa op i, at hun slet ikke, lidt tung og overædruelig, som hun er, kan tage Del i al den Snakken for Snakkens egen Skyld, at hun ikke en Gang kan faa Interesse nok for Blanks Stemningskur til at afvise den. Hun tier, ikke fordi hun er stum, men fordi hun er hjemme i sin Tavshed, og derfor kunde en Skuespillerinde gøre meget ud af denne Rolle ved hele Tiden at lade én mærke, at Klaras Repliker komme alle ét Steds fra. — Undskyld denne lange Udvikling, men Du havde sagt, at Fruen var uhyre lidt Menneske, og da jeg særlig beundrede Klara, fordi hun var gjort med saa uhyre lidt, vilde jeg ikke lade denne Beskyldning sidde paa hende og paa min Beundring.

Angaaende mig og Digtergagen, saa har det sig dermed saaledes: Jeg ansøger for tredje Gang om 2000 Kr. for at kunne komme til København og gøre Studier i Biblioteker og Arkivet. Hegel bar Ansøgningen tillige med mine to Bøger op til (var det Linde eller Berner), en i Kultusministeriet, og her holder min Aktivitet op, men saa fik jeg Brev først fra X og siden fra Hegel om, at jeg skulde søge 1000 Kroner først. Det har jeg gaaet og tygget paa siden, fordi jeg troede, det var en Misforstaaelse med denne Søgen, idet jeg mente, at man ikke kunde søge noget, der ikke eksisterede, men kun kunde blive til ved Lov. Underret mig om, hvordan det forholder sig, og hvordan jeg selv har at forholde mig. 1) Skal jeg tage den første Ansøgning tilbage, 2) skal jeg ansøge og da hvor? 3) skal jeg bede Hegel gaa til Scavenius. Naturligvis vil jeg gærne have Digtergage, da min Indtægt i de sidste fire Aar har været 2500 Kroner, som jeg for lang Tid siden fik for Niels Lyhne. Det forekommer mig ogsaa, at det vilde være billigt at gagere en Forfatter, der til Fordel for hans Bøger og til Skade for hans Pung gør sig saa vidt muligt færdig med sine Ting, førend han udgiver dem, som ikke er under sit Lands literære Niveau, som ikke har noget Embede eller nogen

Formue, og som efter al Sandsynlighed ikke i nogen særlig lang Aarrække vil kunne præstere den til Gagens Hævelse fornødne Leveattest.

Den svenske Oversættelse bliver der Ingenting af, og nyt Oplag har jeg begyndt at miste Haabet om. Dersom der vilde komme et nyt Oplag af Niels og Marie og en svensk Oversættelse af den første, vilde jeg være saa nogenlunde ovenpaa og kunde komme til København til Maj, hvad jeg gærne vilde, og da vilde jeg ogsaa forsøge paa at blive der Vinteren over. Nogen Udenlandsrejse kan der for det Første ikke være Tale om, det maa vente til jeg har skrevet mit store Drama, som jeg ingen Ide har til.

Gennem Hegel, der har det fra John Paulsen, hører jeg, at Ibsen er meget optaget af Niels Lyhne, har brugt fire Uger til at læse den, taler om den hver Dag, og oplæser udvalgte Stykker af den i sine Aftenselskaber, og nu sidst skriver Ibsen selv til Hegel, at den »er et fint Digterværk i enhver Henseende, ja, jeg tør sige, den hører til det aller Ypperste, Samtiden paa det Omraade har frembragt.« Saadant noget er altid morsomt at høre. Om den Ploug'ske Fejde har jeg ikke hørt det Mindste, saa om en Deltagen eller Ikke-Deltagen kan jeg ikke sige noget bestemt, men jeg er paa Forhaand meget lidt tilbøjelig til at komme frem, for Du maa huske paa, at den Indignation, der tager Jer, som er midt i Livet, med et Bølgeslags fulde Magt, den kommer kun efter flere Dages Forløb som en svækket Krusning op hos mig, fjærn som jeg er uden Kendskab til de tusende smaa Detailler, som Ingen fortæller mig, fordi de selv kender dem for godt, og medens hos Jer en evindelig og vekslende Diskussion bliver ved at ægge og øge Indignationen, saa blusser den op hos mig, bliver træt og falder hen, ene, fuldstændig ene, som jeg er med mine Tanker.

Med Helbredet gaar det foreløbig bedre, sagtens til jeg bliver forkølet igen.

Sig mig noget om, hvor Dit Stykke er indleveret og hvor antaget o. s. v. Slutningsrepliken er farlig ved Opførelsen, den er saa helt givet Skuespillerens Stemning i Vold, fordi den er saa almen-lyrisk.

Din

J. P. Jacobsen.

DIII.

[6]/Febr. 1881. Thisted.

Kære Ven!

Til Lykke med Dit Stykkes Antagelse ved den fædrelandske Skueplads, som Rahbek vilde sige, eller ved Holbergs Scene, som X vilde sige.

Det er meget fornøjeligt.

Tak for Telegrammet. Saa snart jeg havde modtaget det, skrev jeg Ansøgningen, følgende Telegrammets Ordlyd, og tilføjede nogle Bemærkninger om hvad det var, jeg havde skrevet, at jeg ingen Statsunderstøttelse havde haft, og at Sygdom og langsom Produktion gjorde mig det umuligt at subsistere ved Honoraret for mine Bøger. Tillige meddelte jeg, at mine Noveller vare oversatte paa Tysk: Marie Grubbe paa Tysk og Svensk, og at der forberedes en italiensk Oversættelse af Niels Lyhne.

Dette sidste meddeler nemlig en Hr. Telemaco Nachici i Pisa, at han gør. Jeg læser for Øjeblikket det græsseligste Makulatur for at sætte mig ind i det 18de Aarhundredes Dansk, ellers har jeg det godt. Endnu en Gang: Tak!

Din J. P. Jacobsen.

DIIII.

25 Februar 1881. Thisted.

Kære Ven!

Telegrammet betød vel totalt Forlis, og der er vel ikke en Planke igen af Skonnerten »Haabet«, efter at den stødte paa Kap Scavenius[1]).

Du skriver vel snart om, hvordan Ulykken passerede.

— — — — — — — — — — — —

Hvad jeg vil komme til at gøre, det ligger jo saa taaget og er saa tvivlsomt, at det slet ikke er værd at bryde sig om. For øvrigt føler jeg mig saa tom og død, som om jeg slet ikke havde noget at skulle have sagt, og der skal en Del til at gøre mig lebendig. Skrive noget Smaat, har jeg ganske ingen Lyst til, og til noget Stort har jeg ingen Ideer, eller de jeg har, rimer alt for meget paa Grubbe og Lyhne. Den næste maa være noget lyst og let og pragtfuldt, fuldt af Livsglæde og Lune, store, festligt komiske Passager nu og da og lidt ægte Vildhed fløjtende

[1]) Hentyder til Forslaget om Jacobsens Digtergage, hvilken Hr. Scavenius den Gang modsatte sig.

i alle Kroge. Dette: **ganske** unter uns og ogsaa **det**, at jeg véd, hvor jeg skal søge mit Motiv. Begynde i Christian VI's pietistiske Dage, udvikle og ende i den lystige Frederik V's Tid.

Se, det er jo nok en Idé, men hvad kan det hjælpe at sidde i Thisted med den.

Justitsraad Hegel skriver, at Kielland har udtalt et Ønske om at møde mig; skér der mange mærkelige Ting, kunde jo nok det Mærkelige komme til at ske, at jeg kom til Byen i Maj, men saa længe bliver K. maaske ikke.

Skriv snart. Din J. P. Jacobsen.

DV.

Thisted ⁴/iv 1881.

Kære Ven!

Svenskerne skal endnu mere end det danske Publikum have af Ambrosiusgenren, blot at Sentimentaliteten maa være nogle Tommer tykkere. Jeg véd nu saa godt, at Du vil tage Svenskerne i Forsvar og maaske endogsaa sige, at de er meget videre end vi, men jeg tror nu ikke paa deres Kommen videre, saa længe deres Literatur er saa sølle; de snakke nok om Fordomsfrihed og al anden Slags Frihed, men det bliver ved Snakken, indvendig er de alle sammen kgl. Residensstadsbeboere. Og saa forholde de sig saa statelig venskabelig til Alting. Amicus Dit, amicus Dat sed magis amicus Dit og Dat.

Sidst i denne Maaned, 29de eller saa, om mit Helbred vil, kommer jeg til København for at archivere, men Du er sagtens paa Landet til den Tid. Forhaabenlig bliver der vel dog Sommerrigsdag, og saa kommer Du nødvendigvis samme Tid til Byen.

Ellers er det ved det aller ældste Gamle.

Din J. P. Jacobsen.

DVI.

¹/vi 1882. Vallø.

Kære Ven!

Jeg er da virkelig gaaet i Kloster, og Breve fra den store, fjærne Verden ville være særlig velkomne.

De ville træffe mig, naar de adresseres:

Gæstgiver Rasmussen.

Vallø pr. Køge.

For de henrivende Naturomgivelser her ude vil jeg forskaane Dig. Rigtig installeret er jeg ikke endnu; ordenlig Plads faar jeg først i Morgen, da Grevinde v. Schmettau ligger i min Sæng i Nat.

Her er ikke et Menneske, og jeg ser, at jeg er kommen et Sted hen, hvor jeg enten maa skrive eller gaa i Sæng Kl. 10.

Din

J. P. Jacobsen.

DVII.

29/VI 1882. Vallø.

Kære Ven!

Gør endelig Alvor af at tage her ned til mig, det er ikke videre anstrængende, og Vejret er jo nu fortræffeligt, men gør det saadan, at Du ikke bliver her en Søndag, ti da er her slemt; jeg føler mig da som hine Villabesiddere maa føle sig paa de Dage, hvor de lade deres Haver og Sale beglo af Fremmede. — Jeg har Intet bestilt, men Du indser selv, at naar jeg allerede har et Stykke liggende inde ved Teatret[1]), saa behøver jeg ikke at haste saa meget med det andet. Ellers skal jeg da snart til at begynde. — Skipper Worse har jeg læst, og naar Du nu kommer her ned, kan vi tales ved om den og om *der grüne Heinrich*, som jeg har læst med stigende Forbavselse, den staar jo langt under første Del af Ingemanns Landsbybørnene, og ved Siden af de andre Dele, og den er lige saa moderne som Ingemann's Roman og lige saa psykologisk fin, men rigere paa lange, uvedkommende Udviklinger og Stile om et eller andet paa Vejen liggende Æmne. Ogsaa tror jeg, at den, trods enkelte smaa Goldschmidt'ske Episoder, bærer Prisen i Kedsommelighed. Stilen i Bogen navnlig bestaar af aldeles intet andet end Kedsommelighed, og hvad visse Folk mener med ciseleret og perlestukket i Forbindelse med den salig Grønne, aner jeg end ikke, hvis det da ikke er, at det bare bunder i literær—overtroiske Forestillinger. Overtro gør saa meget.

Jeg har endnu ikke takket for Din pæne Anmældelse; om dens rosende Partier forbyder min Beskedenhed at udtale mig samstemmende, og om de dadlende, da har jeg jo længst gjort det. — Hvor jeg spekulerede længe paa, hvad »Esther« i Dit Brev kunde være, jeg havde saa ganske glemt den, men fandt ved en energisk Generindring, at den end ikke vilde være malplaceret i en Bog af Hr. Martin Koch og tog den derfor definitivt ud af min Erindring.

Ved Du noget om Ibsens Femakts? Fru Hennings? Kom og fortæl?

---

[1]) Hentyder til *Et Besøg*, som var indleveret anonymt til det kgl. Teater, og dér antoges at være af Jacobsen.

Til to unge Damer af mit Bekendtskab skriver jeg snart, jeg skal blot have fundet en hvid Skadefjær til at skrive med.

Deres og Din J. P. Jacobsen.

DVIII.

[12]/VIII 1882. Vallø.

Kære Ven!

Er det Dig bekendt, at Du alt har skyldt mig Brev i to (2) Maander.

Naa, en Gang løses alle Gaader; snart er det Høst, og alle Trækfugle ville fra deres forskellige, midlertidige Hjem stævne lige i længselsfulde Skarer mod Hesten paa Kongens Nytorv.

Skulde Du spørge, saa siger jeg: nej, slet ikke, ikke det Mindste, ikke en Linje! jeg har haft alt for megen Kvalm med mit Helbred (om det turde være mig tilladt at betegne noget ved sin Modsætning), saa at jeg ikke har kunnet give mig af med slige mindre alvorlige Ting som Poesi.

De hjærteligste Hilsener til Dig og Dine.

Din J. P. Jacobsen.

DIX.

19de August 1884. Thisted.

Kære Ven! Min Broder, der er op til begge Øren i Rughøst, lader mig selv svare paa Din Forespørgsel, forbeholdende sig udførligere Meddelelse til senere.

Jeg kom da lykkelig og vel hertil, om end en Del afkørt, men har for øvrigt, de allerførste Dage undtagne, befundet mig mærkværdig vel, og ønsker blot, at den nuværende spisende og hostefri Tilværelse maa vedvare.

Jeg blier her nu foreløbig, for jeg gyser for en Vinter som sidst, med Madlede og Djævelskab, og vilde nok se ad at komme lidt i Stand igen. Saa haaber jeg og at faa gjort et eller andet Udødeligt her paa mit Skrivested, skøndt jeg foreløbig ikke bestiller andet end at ligge i min Hængekøje ude i Haven.

DX.

[16]/XII 1884. Thisted.

Kære Ven!

Umuligt! Wo nichts ist u. s. w. — og jeg har ikke mere gammelt Digt end bag paa min Haand. Møller har allerede for fjorten Dage siden forlangt det samme, men der er ikke Noget,

og jeg kan intet lave. Jeg har i lang Tid tilbragt den ene Nat søvnløs efter den anden, og det giver ikke videre aandskraftige Dage. Nu er det blevet lidt bedre de to sidste Nætter, men langt fra godt. Hvor det var godt, jeg kom hjem; jeg trængte til det; der er vist ikke alt for meget tilbage af mig, og det, der er, maa helst opbevares i Bomuld. Saadan tænker jeg undertiden, men jeg siger det ikke, og derfor maa man lade, som man ikke havde hørt det. Dette er naturligvis kun søvnløse Griller, som jeg slet ikke egenlig tror paa, eller i alt Fald da ganske ikke ved, 'om jeg tror paa. For hvem ved, hvad han egenlig tror. Saa! nu opfylder Brevet de nyere Fordringer, nu er her stillet et Problem under Debat. Hvor jeg er ked af de Problemer under Debat, som f. Eks. *Det flager*, saadant noget Vaas at ville lave en Roman paa Spørgsmaalet om en udvidet Undervisning i Fysiologi i Pigeskolerne! men det er jo da ogsaa bare Overtro, at Bogen handler derom; kun er det en meget udbredt Overtro, Forfatter, Anmælder og Publikum er enige om at dele. Det er næsten utroligt, hvor lidt det er gaaet over i Romanens Blod. Tag og sæt i Stedet, at de i Fru Rendalens Skole lærer Maalstræv i Stedet for Norsk, eller Verdenshistorie sét fra et venstre Synspunkt, eller enhver anden Ting, som Folk i Almindelighed ikke kan lide, og se, om det vilde gøre den aller mindste Forandring i de Agerendes Psykologi. End ikke den rent udvortes Handling i Bogen behøvede at forandres med en Tøddel, og saa den Arvelighed! hvor den er dumt benyttet og ikke benyttet. Jeg har da ogsaa læst X's Bog (ikke tilsendt); det er ogsaa mærkeligt, saa daarligt oplagte de Elskende i den er til at tale om Elskov. Hvorfor ikke have valgt en Dag, de var i Stemning. X skulde have puttet noget Poesi ind i den Bog, det vilde have virket oplivende paa den tarvelige Handling.

Georg, Kielland og Ibsen har jeg liggende, men endnu ikke læst, jeg sparer paa dansk Literatur og putter en engelsk Roman ind imellem hver. Angaaende engelske Romaner, saa laaner jeg stadig paa Din Konto. Ser Du nogle Athenæumsblanketter, saa vær saa venlig at skrive paa dem og sende mig dem. *Politiken* har jeg megen Fornøjelse af; den tager sig saa renlig ud mellem *Dagsavisen* og *Nationaltidende*. Saa meget Avis læser jeg nemlig.

Vær nu ikke gnaven, fordi jeg ikke gør det umulige.

Din J. P. Jacobsen.

Knut Tandberg.

Knut Tandberg laa paa Sofaen inde i Musikværelset. Han strakte sine Lemmer saa det knagede, knyttede Hænderne og gjorde Gymnastik med Armene, idet han nynnede: »Tra, la, la, færdig for i Dag, tra, la, la, ikke fler i Dag, tra, la, la, Ro for i Dag, tra, la, la, ud og møde hende.« Ved de sidste Ord, som han gentog flere Gange, dæmpede han Stemmen til en Hvisken, plirede med Øjnene og bevægede Læberne, som naar man taler til en døvstum.

Værelset var rummeligt, men tæt møbleret, med et bredt Vindu, der vendte ud til Kristian-Augustsgade. I det ene Hjørne stod et opslaaet Flygel. Musikalier og Bøger var spredt omkring paa Møblerne. En Nodestol af messingbeslaaet Ibenholdt med et aabent Bind Øvelsesstykker stod nærmere Vinduet. Henne paa Chaiselonguen laa en Violin, og paa Gulvet, støttet op til et Stoleben stod nogle Buer. Paa Væggene hang der Brystbilleder af Grieg og Kjerulf og af nogle tyske Komponister. En vældig Portrætbuste i Kalipasta af Wagner knejste paa en sort Søjle i Hjørnet ligeoverfor Flygelet. Skrivebordet var bedækket af en Mængde underlige Smaating. Ved første Øjekast fik man ikke Greje paa hvad det altsammen var, men saa man nøjere efter, opdagede man Damevifter, Paafuglefjer, japanesiske Papsager, smaa slebne Flakoner med Rester af Essents, brogede Baandstumper og Silkesløjfer med forgyldte Kokarder, stukket fast i en Fløjelspude, kinesiske Daaser, foruden en Mangfoldighed af ubestemmelige Snurrepiberier. Og imellem alt dette stod der saa pludselig fornuftige Ting, som Buster af Bjørnson og Sverdrup, et Par antike Lysestager og et smukt Skrivetøj af Bronce med en Minervafigur i Midten.

Tandberg rejste sig halvt og skød en Lænestol bort, der stod lige ved hans Hode; trak saa et, med drapfarvet Plysch og guldindvirkede Frynser monteret Avisbord hen i Stedet for, bøjede sig ned og tog en Cigar af en Kasse fra den underste Bordplade. Derpaa tændte han, flyttede Askeskaalen, saa den stod bekvemt for ham, la sig tilbage paa Puden og gav sig til at røge stille, dampende.

Han saa lige ud for sig med et drømmende, halvt skalkagtigt Blik. De yderste Øjenkroge var tæt sammenknebne, og om den lille, runde Mund med den stærkt opoverbuede Overlæbe, laa der et Smil som hos en glad beruset.

Han laa og tænkte paa Margrethe Falsen og det Forhold, der var kommet imellem dem.

»Død og Pine!« udbrød han pludselig og lod sin knyttede Haand falde ned paa den polstrede Sofaryg.

Undertiden kunde der fare som en svimlende Forskrækkelse igennem ham, naar det kom for ham, hvor afsindigt det hele var. Han, en gift Mand, og hun den unge, fint opdragne Pige med sin gammeldags fornemme Slægt og den strikse, lille Statsraad af en Fa'r.

Men paa den anden Side. ... Et sligt Pigebarn! Hun var jo ikke til at holde ud. ... Saadan som hun havde tat ham. ... Han var sandelig uden Skyld denne Gang. — Næsten da. — Smuk var hun slet ikke med den lille, fornøjelige, klumpede Næse, og de skæve, blaagraa Øjne, der for Resten kunde tindre og lyse og bore sig fast, saa det gik én gennem Nerverne. Og saa havde hun den første Ungdoms bedaarende Friskhed i sin gulblege, skinnende Hud, i sin Skikkelses smidige Fasthed, i sit vældige, viltre, sortglinsende Haar, i sine røde, finttegnede, lidt smalle Læber, i de skønne, straalende Tænder, i sin bløde, forførende Talestemme, i sin fejlfrie Haand og Fod, i sit hede, balstyrige Blod, — ja, i hver Pore af sit herlige Legeme.

Han havde truffet hende første Gang for et Par Maaneder siden, da Kunstnerne foranstaltede nogle Tableauer i Studentersamfundets Sal, til Indtægt for en afdød Malers Efterladte. Med Nød og Næppe og gennem forskellige Intriger fra Venners og Veninders Side havde Statsraaden git sit Samtykke til, at hun blev med. Tandberg havde været i Komitéen og havde arrangeret Dragter og sminket Damerne, og ved den Lejlighed havde han spaset med hende og gjort Kur til hende, saadan som han plejede, uden at tænke noget videre ved det.

De, som kendte ham, tog det aldrig for Alvor. Der var saa mange Historier om, at han den ene Aften kunde være saa aldeles optat af en Dame, at han hverken hørte eller saa andet end hende og ved Afskeden udtrykte sig, som om Livet intet Værd havde for ham, hvis han ikke snart fik gense hende, og saa, naar de næste Gang mødtes, var det ofte knapt at han kendte hende igen. Det hed sig endogsaa, at han ved flere Lejligheder havde aftalt Stævnemøder, hvorfra han var udebleven, simpelt hen fordi det var gaat ham i Glemmebogen.

Men stadig væk var der nye Damer, som forelskede sig i ham og paa forskellige Maader viste ham det, hvad der altid morede ham i Begyndelsen, men endte med at trætte og kede ham. Saa plejede han at gaa til sin Kone og sige: »Den vesle Barnungen har gaat hen og forlibet sig i mig, du. Hjælp mig af med hende, er du snil«. Eller: »Det gamle Nar gør sig Indbildninger. Naar vi nu støder paa hende, saa maa du love at komme mig til Undsætning«. Birgit, hans Kone, kunde saa ryste paa Hodet og svare: »du skulde dog en Gang holde op med det Kurmageri, Knut. Krukken gaar saa længe til Vands, at den til Slut kommer hankeløs hjem igen «

Og nu var Birgits spøgende Spaadom gaat i Opfyldelse. At det altsaa virkelig skulde hænde ham. Du himmelske Tid, hvem skulde ha' tænkt det! Skøndt jo, hun havde egentlig interesseret ham stærkt fra først af.

Den Maade hun havde lyttet til hans Ord paa, og det Blik hun kunde sætte paa ham, naar han sa', at hendes Organ virkede som »Lider ohne Worte« — eller at hendes Latter var »Wagnersk«, — vidtaabent, spørgende, med et Glimt som af Rædhed eller Jubel, der saa pludselig sluktes, mens Farven vekslede paa hendes udtryksfulde Ansigt.

Og saadan som hendes Øjne søgte og fandt ham; hvor langt han end stod borte, disse Øjne der bad og forskede og magnetisk trak ham til sig. Naar han fra nogen Afstand uforvarende mødte hendes Blik, var det livagtig som hun kaldte paa ham.

Og naar han havde budt hende op til Dans —. Den sitrende, spænstige Bevægelse, hvormed hun la sin Arm i hans. — Aldrig havde han sét en saa straalende Glæde i noget Menneskes Miner, og ikke bare Glæde — der var noget over hende, som om hun kunde gi sig til at græde.

Og den Gang han kom ind i Paaklædningsværelset, og sa', at der kun var 3 Minutter til Tæppet skulde gaa op for det næste Tableau, og alle skyndte sig ud paa Scenen, og hun blev staaende igen alene og trak i sin Tyrolertrøje med de skælvende Fingre. Han havde saa sagt noget om, at hendes Haaropsætning ikke var rigtig, og hun havde vendt Hodet om mod ham og sét paa ham saaledes, at det løb ham koldt ned over Ryggen. Han var bleven saa underlig bevæget derved, næsten forlegen, og for at lade som ingenting gik han hen og rettede paa Haaret, løste en lang Flette, og sa', at den skulde falde ned over Ryggen. Derpaa var han traadt lidt tilbage for at betragte hende, og saa havde han sagt: »Spejl Dem og se, hvad De synes.« Men hun havde rystet paa Hodet og smilet svagt og svaret: »Det er det samme, naar De har gjort det,« hvorpaa hun var kommen nærmere med nølende Skridt og nedslagne Øjne og havde grebet hans Haand og løftet den op imod sit Ansigt, men i det samme havde Klokken lydt, og hun var pilsnart faret gennem Døren uden at se sig tilbage.

Men den Aften havde han grebet sig i at tænke paa hende, efter at han var kommen hjem.

Og saa den sidste Forestilling der nede. Hvad der da var hændt, havde gjort Udslaget. Der havde været Dans til Afslutning ud over Natten. Flere Gange havde hun sagt til ham, at nu maatte hun hjem, Vognen havde ventet saa længe, men han havde lokket hende til at bli' lidt endnu. Men saa endelig var hun gaat ind efter sit Tøj. Han kunde ikke følge hende straks, fordi nogle Damer i det samme tiltalte ham, men et Par Minutter senere stod han der inde og saa hende sidde paa Kanten af en Sofa med Hænderne paa Knæene, og Hodet bøjet nedover mod Brystet. Hun gjorde ingen Bevægelse, da han nærmede sig; det var som hun ikke hørte, at han kom. Han satte sig ved Siden af hende og sa' sørgmodigt: »Saa skal det altsaa være Slut med i Aften«. Hun gav intet Svar. »Jeg vil følge Dem herfra«, sa' han lidt efter, »De skal dog ikke køre hjem alene«. »Pigen er med« — svarte hun tonløst — »hun sidder i Vognen og venter paa mig«. »Ja saa da« — sukkede han — »det var ellers bra ærgerligt«. — Hun holdt sig fremdeles ubevægelig; Hodet hang som paa en knækket Blomst.

»Vil De ikke sige ordentlig Farvel til mig?« begyndte han saa. Hun kramsede med Fingrene i Silkeplisseen paa sit Kjolefang, ellers rørte hun sig ikke.

»Det har været morsomme Dage,« vedblev han og aandede dybt op, — »det værste er, at jeg kommer at savne Dem saa forbandet«.

Hun rettede sig raskt. »Er det sandt?« Stemmen var saa underlig; den dirrede af baade Latter og Graad. »Er det sandt? aah! sig om det er sandt«, gentog hun og saa paa ham med et Blik, som om Liv og Død afhang af Svaret.

»Des værre, det er altfor sandt«, — svarte han knurrende. »Fanden saa dumt at gaa hen og forelske sig« — føjede han ærgerlig til.

Hun stirrede paa ham med opspilede Øjne og et kridhvidt Ansigt. Saa tog hun sig til Hjærtet og drog Aanden dybt, liksom hulkende, hvorpaa hun rejste sig, gik med slingrende Skridt hen til Garderoben og famlede med Hænderne mellem Overstykkerne.

Han rejste sig ligeledes. »Vil De ikke sige ordentlig Farvel, spør jeg?« Hun vendte sig med en pludselig Bevægelse og stod nogle Sekunder usikker kæmpende. Saa bredte hun hurtigt Armene ud, la Hodet bagover og kastede sig om hans Hals, idet hun brød ud i en heftig Graad. Han trykkede hende til sig, og kyssede hende blødt og lydløst paa Hals og Nakke. Saa slap han hende, og hun fandt sit Tøj, og han hjalp hende, og hun trykkede hans Haand og saa paa ham med et Søvngængerblik, og han hviskede: »Mød mig ved Skarpsno i Morgen Aften Klokken 7,« og hun nikkede, og han fulgte hende til Vognen og vidste ikke, hvorledes han var kommen op igen, eller hvor han var, før hans Kone kom hen til ham og sa': »Hvad gaar der af dig, Knut? du ser ud som du havde været bjærgtagen, og ikke kunde sumle dig paa at være sluppen ud igen.« Og han havde let saa hjærtelig til hendes Ord, og havde git hende Armen og danset med hende, og hun havde ikke anet, at han lo, fordi han var saa glad, saa yrende vild af Glæde, og saa overgiven, næsten kaad over, at hun uden at vide det havde fundet en saa træffende Betegnelse for hans Tilstand.

For netop som hans Kone sa', saadan var det. Han havde været bjærgtagen i disse Aar, da han gik om uden at være forelsket. Det var som at leve klemt inde, med Bjærgvægge over og under sig og paa alle Kanter, blandt Drauger og Trold, selv halvt en Trold. I Forelskelse, hensynsløs, sanseløs Forelskelse, deri og kun deri var Livet, Livet i Frihed og Sollys, med aabne Himmelen over sig og uendeligt Rum til Siderne, med Glæden

bankende i hvert et Pulsslag, med sprættende Kræfter til at arbejde og udvikles, til at yde og nyde.

Saadan havde han en Gang været forelsket i sin Kone, men det var længe siden. Den pinagtige Tomhed, som havde grebet ham, da han mærkede at det var forbi! Og saa som han havde slidt for at tvinge den gamle Tilstand frem igen. For han vidste med sig selv, at naar han ikke længer elskede Birgit, saa var der intet Indhold dem imellem. Det éneste der betød noget for ham, Musikken nemlig, det stod hun aldeles kold og uforstaaende overfor. Aldrig havde han truffet et saa umusikalsk Menneske. Og saa havde hun en broutende Maade at snakke om det paa, som om hun derved vilde lukke Munden paa dem, der muligvis vilde tale om det som en Mangel ved hende.

Han var bleven trist og mismodig, og havde ofte været sær og vranten og ked af det hele, Pessimist med lyse Øjeblikke, som Birgit kaldte ham. Det var i den Periode han havde lavet Musik til det spanske Digt, han havde lært i Madrid, den Vinter han laa i Udlandet, før han var gift:

„Porqué volveis à la memoria mia
Tristes recuerdos del placer perdido?
Porqué la anciedad y agonia,
De esta desierta corazon herido?" [1])

Saa var han begyndt at bli' forlystelsessyg, og at faa Afsmag for sit Arbejde. Han havde ikke komponeret den mindste Smule de sidste fire Aar, undtagen nogle usle Smaasange, som ingen Værdi havde. Han orkede ikke, kunde ikke. Han var bleven til en ret og slet Maskine, der indbragte det Tilskud af Indtægt, som var nødvendigt, naar Renterne af Formuen skulde slaa til.

Og saa gik han rundt og gjorde Kur til Damerne — uf han kunde række Tungen ud til det — skabte og gebærdede sig for at faa en Times Pikanteri, eller blot et Gran af Tidsfordriv med disse, for Resten ofte utrolig søde og morsomme Smaafugle, der sad som paa en Vippepind, man bare behøvede at røre ved med Fingeren for at faa dem til at hoppe ned og la sig fange. Og saa de trediveaars Fruer, der struttede af Imødekommenhed

---

[1]) Hvorfor vender I tilbage i min Erindring. I triste Minder om tabt Glæde? Hvorfor dette forladte og saarede Hjærtes Angest og Dødskamp?

bare en saa paa dem, og var færdig at briste af Fortroligheds-trang og Lystenhed paa at opleve noget af det, de læste om i de franske Romaner. Han maatte le ved Tanken. Ganske pudsige Ting havde han dog oplevet. Der var alligevel noget af det, som var værdt at ta' med.

Men nu. — Der strømmede som en Bølge af Lyksalighed igennem ham, hver Gang han tænkte paa Forskellen. Lykkens og Frydens og Elskovens Genier havde alle tømt sine Overflødigheds-horn ud over ham. Ikke paa Jorden fandtes der en dødelig, som gik og bar paa saa megen Rigdom, som han.

Herregud, hvor knusende sød hun var. —

Ved det første Stævnemøde der ude ved Skarpsno, f. Eks. Saa ræd hun havde klynget sig til ham, uden at kunne tale. Han havde søgt at berolige hende og havde spurgt, om hun angrede hvad hun havde indladt sig paa. Men da havde hun energisk rystet Hodet og sagt, at hendes Angest havde været, at han skulde udebli. Og slig som hun havde kysset ham inde under Træerne og forsikret, at selv om hendes Forældre og Søskende og hele Byen skulde gaa og pege Fingre ad hende, ja om hun saa skulde brændes paa Baalet for det, saa vidste hun med sig selv, at hun alligevel vilde elske ham, elske ham og tilhøre ham, gennem alle Tider og Evigheder. Og alt det hun havde fortalt ham om hvad hun havde gennemgaat, før hun blev klar over, at det var Kærligheden, som var kommen over hende. Men da havde hun sagt til sig selv: Hvis han blot én Gang vil ta dig i sine Arme og trykke dig til sit Hjærte og kysse dig, saa er du villig til at bøde med Livet for det. Og ja, han maatte le — slig som hun havde grebet ham i Skulderen, og rystet ham og raabt: »Tror du det ikke? Tror du det ikke! Aah du, du skal kanske faa se«. Ja, der var ikke hverken Begyndelse eller Ende, hverken Maal eller Grænser for hvor dejlig Margrethe var.

Og da han saa snedigen havde faat hende indført hos sin Mo'r og sine Søskende, foruden hos sig selv. ... Hendes bedaarende Kækhed, hendes Ævne til at finde sig til Rette og behandle Situa-tionerne, og alligevel, altid saadan, at han gennem tusende Smaa-ting følte som en usynlig Ildstrøm fra hende til ham.

Det havde været en herlig Tid, disse Maaneder. Og det bedste var, at han for hver Dag som gik, blev mer og mer for-elsket. Det eneste i Verden var dog at være saaledes fyldt af en Kvinde. Hvor blev Livet en Jubel, naar en saadan Elskov bar det. —

Bare han havde været fri, saa han kunde sluppet at bedrage en anden for hendes Skyld. Det var saa pinagtigt og uskønt. Han led naar han tænkte paa det Forræderi, han øvede mod sin Hustru. Og saa var Margrethe saa altfor god til at udsættes for alt det fordægtige Snuskeri, som en hemmelig Kærlighedsforbindelse, og det oven i Købet til en gift Mand, førte med sig. Hvor mange Lejelser og Ubehageligheder havde hun ikke allerede lidt under. Alt dette Snak og disse Rygter, som gik om hende, og som var naaet lige til hendes Forældres Øren. Hidindtil havde hun vidst at greje sig og at bortlede Mistanken om Sandheden fra sine nærmeste, men hvor megen Møje havde det ikke kostet hende. Dette Væv af Løgne og Paaskud, som hun for at komme til Stævnemøderne havde spundet sig ind i, og som kunde briste ved den mindste Glemsomhed, den svageste Uagtsomhed. Hun havde maattet bestikke Tjæneren, der altid plejede at hente hende, naar hun var ude alene, for at faa ham i Ledtog med sig. Hvis hendes Forældre, hvad jo let kunde ske, ved en eller anden Tilfældighed opdagede Forholdet. — Hendes Far vilde uden Gnist af Betænkning jage hende ud af Huset, og hvad skulde der saa bli af? Hun bevægede sig stadig, hvad hun selv med en komisk betænkelig Mine undertiden sa, paa en svinglende Planke, der laa over en Afgrund, og kunde hvert Øjeblik som helst styrte i Dybet. Men det brød hun sig ikke om. Skulde hun styrte, saa fik hun styrte.

Ja, hun var rigtignok en Pige, som kunde elske, saa det havde Art. Og han gjorde Gengæld. Ja, Guds Død og Pine, kunde han ikke med Sandhed sige, at hans Følelse var lige saa ægte som hendes. Han gik jo der og trodde, aa Snak, han vidste det jo ... ja, han burde jo være vokset fra at ta en slig Floskel som »for hele Livet« i sin Mund, men han gjorde det nu alligevel. Det var det forkoglende dejlige, at han var bleven ganske spillende ung igen, saa rent ud balstyrig, vanvittig ung; at han, ja saa Herren hjælpe ham, vilde gaa paa igen og indlade sig i Ægteskab, hvis der bare ingen Hindring havde været. Han, som saa tit havde forbandt sig paa, at Ægteskabet var en kalket Grav, hvori den bedste Sort Kærlighed maatte fortørres og visne. Han havde jo set saa mange Eksempler paa det, for hvis det bare havde været Tilfældet med ham selv — han var nu en forslugen Kunstnerkrop, der ikke kunde klare sig med altfor dagligdags Kost —, men saadan gik det jo altid. Hvad blev der i bedste

Fald tilbage i Ægteskaberne? Foruden altsaa den rent kønslige Foreteelse, som der uden Kærlighed ikke var større Fornøjelse ved, en valen Følelse af Godhed for hinanden, en vaneskabt Udveksling af lunkne Kærtegn, ja og saa naturligvis det Hensyn, som Børnene og fælles økonomisk Interesse 'skabte.. Og alligevel, skøndt han vidste alt dette, og ikke et Øjeblik tvivlede om, at det var saa, hvad vilde han ikke git for at faa hende til sin Hustru. Men det var jo, om ikke umuligt, saa dog næsten umuligt. Naa frem til hende gennem en Skilsmisse? Han frygtede, at han hverken havde Mod til at begynde eller Energi til at sætte det igennem. Og saa dette med at rive Reden op! Huttetuh! det var ikke just at løbe til. Han havde jo haft det lunt og hyggeligt der, alle disse Aar; han var vant til at tænke sig sit Hjem i den Skikkelse . . . Og alt det, der følger med en Skilsmisse, Skandalen og Gabestokken, og Spidsrodløbet gennem Bagvaskelsen og Giftighederne, og dertil Spliden og Forskrækkelsen i Familjen, og hele Besværet med at faa alting ordnet. Nej, han stod ikke i det. Og saa nænnede han det heller ikke for Birgit og Børnenes Skyld.

Men det var Fanden saa lejt. Bare det ikke vilde ende med, at Margrethe — Ja, for hun var en Pokkers Jente den Margrethe, saa mærkværdig helstøbt og urkraftig.

Naar han tænkte paa hendes Blik og Mine en Gang, de havde talt om, hvor uværdigt det var af en ung Kone, de begge kendte, at fortsætte sit Ægteskab, skøndt hun ikke brød sig en Døjt om sin Mand og endog havde en Elsker, blev han saa ubehagelig tilmode; og naar han genkaldte sig den Stemme, hvormed hun tilsidst havde sagt: »Ja, men er det ikke lige saa uværdigt, naar en Mand gør det?« — følte han Trang til at holde sig for Ørene.

Og saa en anden Gang, da hun vilde ha rede paa, hvordan Forholdet var mellem ham og Birgit. Aa, hvor han saa de frittende, frygtsomme Øjne og hørte den lidt ængstelige, bønligt indsmigrende Stemme, saa ulig hendes almindelige, med smaa, nervøse Sæt, hvormed hun vist for tyvende Gang havde begyndt: »du, der er noget, du maa sige mig, Knut« — og naar han saa havde svart: »Alt, hvad du vil, min elskede,« saa havde hun tiet og legt med hans Fingre og betragtet hans Negle, og naar han saa vilde ha det frem, havde hun sagt, at det kunde være til en anden Gang, men var dog straks efter begyndt paa det igen, indtil han tilsidst havde tvunget det ud af hende. Saa bitterlig, som hun havde grædt den Aften, da Svaret ikke ganske var,

hvad hun ønskede, med Hodet gemt inde ved hans Hals og Hænderne om hans Nakke, mens Brystet steg og faldt som bitte smaa Bølgeskvulp. »Hvorfor sa saa alle Mennesker, at han ikke brød sig det Gran om sin Kone, at han ikke Spor af levede med hende, og at hun var likeglad og lod ham gøre Kur til hvem han vilde. Og trodde han vel, at hun nogensinde var falden paa at forelske sig i ham, hvis det ikke havde været. Kunde han tænke, at hun vilde elske eller la sig elske af en Mand, som ogsaa havde en Kone — — Aah, hun vilde græde sig i Stykker for det ... Men kanske var det sandt, hvad hun havde hørt om ham længe før hun kendte ham, og ogsaa bagefter, at han var slig en ustyrtelig Don Juan.« Og da havde hun rystet hans Hode mellem sine Hænder, og sagt, at det skulde ikke, maatte ikke være sandt, mens Taarerne uafladelig løb hende ned ad Kinderne.

Det havde tat Tid, før han den Aften fik hende beroliget og talt til Fornuft, men tilsidst var det rigtig nok lykkedes ham saaledes, at hun havde lagt sit Hode i hans Skød, og sagt: »Knut, du elskede, det er uendelig sødt og godt, altsammen.«

Og det var det jo ogsaa, men det kunde ha været bedre, hvis — hvis — hvis — —. Han gruede for hendes Fremtid. I rent borgerlig Forstand vilde hun været tusend Gange bedre faren, om hun aldrig havde kendt ham, for hvad kunde der ikke ske — du søde, altstyrende Tid! han svedte ved Tanken. Men undvære hende og det ny Liv, hun havde skabt for ham, — ikke for et Kejserdømme, — ikke for Berømmelse og Kunstneræere, ikke for noget af godt eller ondt, som optænkes kunde paa Jorden. —

Han blev forstyrret i sine Tanker af en Sparken paa Døren og en spæd Barnerøst, der kaldte paa ham.

»Er det dig, Ejnargutten? Nu kommer jeg og lukker op.« Han rejste sig og gik over Gulvet, idet han forsigtig tog for sig med Hænderne for ikke at rive noget over Ende i den usikre Maaneskinsbelysning, som faldt ind over Gulvet og tegnede forvirrende Skygger paa de underligste Steder.

»Her e et Bev til Dig, Pappa!« — sa en tre Aars gammel, lyskrøllet Gut. »Væss'ati.«

Barnet førte Haanden op til Panden og efterlignede Postbudets Hilsen og Adfærd.

Tandberg brast i Latter. Derpaa tog han fat i Gutten, løftede ham højt i Vejret og holdt ham ud fra sig, idet han rystede ham, saa Arme og Ben dinglede.

»Jeg skal gi dig væss'ati, skal du se! Ja saa du, saa du kan være Postbud, du. Hvordan var det nu? Vis mig en Gang til« — bad han, og satte ham fra sig.

Gutten gjorde det straks om igen med et saa pudsigt Slæng af Armen og et saa kosteligt Tonefald, at Tandberg næsten skreg af Latter.

Saa aabnede han Brevet og læste det ved Spisestuens Hængelampe.

Det var fra en halvgammel Skønhed af en Enkefrue, som han for nogle Dage siden i et Selskab, efter Aftale med Margrethe og for at sætte Folk Blaar i Øjnene, havde gjort stormende Kur til. Nu skrev hun, at hun vilde opfriske sin fordums Færdighed i Pianospil, om han vilde gøre hende den Ære at gi hende en Times ugentlig Undervisning.

»Skidt, Fanden,« mumlede han med en Grimace.

»Endskøndt, alligevel — han fløjtede ganske lidt — det kan være nok saa hensigtsmæssigt.«

»Pappa vise Eja Billeder« — var Barnet blevet ved at gentage, mens Tandberg læste Brevet, idet han trak i hans Frakkeskød med de buttede Fingre.

»Har ikke Tid, Ejabarne,« sa Tandberg i en dybt beklagende Tone og gik ind i sit Værelse for at tænde Lampen.

Men Ejnar fulgte efter og blev ved at bede.

»Gaa ind til Mamma, du, Gutten min,« svarte Tandberg, og kærtegnede hans krøllede Haar med den ene Haand, mens han med den anden satte Skærm over Lampen.

»Mama kiver Bev,« sa Barnet og rystede haabløst paa Hodet.

»Ja, saa ind paa Barnekammeret, da. Her kan du ikke være.«

»Nej, ikke paa Barnekammeret;« sa han tudende og stampede i Gulvet med de smaa Sko, »Estid e usikkelig, og Dadda sænner, naar vi vækker Broremann. Pappa vise Eja Billeder!« Han fik fat i Farens ene Haand og begyndte at kysse og klappe den, mens han uafladelig gentog sin Bøn.

»Nej, nu maa du ikke plage mig længer, Gut!« sa Tandberg saa, og rev Haanden til sig saa pludselig, at Gutten tumlede bagover og kom med et Klask siddende paa Gulvet.

Der undslap ham et forskrækket Suk, og han saa med et saa rørende, forurettet Blik op paa Faren, mens han rolig blev siddende med Haandfladerne stemmet mod Gulvet, at denne blev blød om Hjærtet.

»Op igen med Gutten!« raabte han og løftede ham i ét Kast op paa sin Nakke, saa at begge Benene hang ham ned over Brystet. »Kæk Gut Ejnar! han skriger ikke, naar han falder. Hep, hep, vil du gaa, Gampen! Hep, hep, vil du gaa!« Og han galopperte op og ned paa Gulvet, mens Ejnar tog fat i hans Haar og lo, saa det klukkede i ham.

»Se saa,« vedblev han og satte ham varsomt ned paa en Stol, mens han stakaandet pustede efter Ridtet. »Nu skal du faa Bogen, saa kan du selv vise dig Billeder, mens Pappa skriver, men saa maa Ejnar gaa, straks Pappa er færdig.«

Han gik efter en indbunden Aargang af »Illustreret Tidende« og slög op midt i den.

»Der er Soldaterne, og der er Generalen, og der er alle Tpruene,« — Tandberg pegte hurtigt med Fingeren her og der paa Billedet, — »og her staar lille Ejnar og hjælper den stakkels gamle Manden, som er falden af Hesten, og der kommer Estrid løbende med Kage til ham, og der oppe i Vinduet staar Mamma og vinker, og saa bærer Ejnar Manden hjem og lægger ham i Sængen, og saa blir den gamle, fattige Mannen frisk igen, og saa kommer Mammaen hans og lille Gutten hans og siger: mange Tak skal den snille Ejnar ha! Op med dig paa Knæ, se saa, nu kan du godt selv blade om.«

Og med Ansigtet tæt nede ved Bogen og Fingeren i travl Virksomhed begyndte Ejnar med et langsomt, syngende Pludder og en Hiven efter Vejret mellem hvert Ord: »Dær e Sodaterne, og dær e Deneralen, og dær e Tpruene« o. s. v., op igen og op igen, mens Tandberg tændte Lysene paa Skrivebordet og satte sig til at besvare Brevet fra Enkefruen.

Med ét lød der trippende Trin i hastigt Løb inde ved Siden af: Døren blev revet op, og en liden Pige med flagrende Haar, og Strømperne i en Tul nede ved Anklerne, fløj over Tærskelen.

»Skal vel ikke jeg ogsaa være hos Pappa, naar Ejnar er her?« raabte hun. »Ikke sandt, at det skal jeg, Pappa?«

Vever og let som en Fugl var hun hoppet op paa hans Knæ og havde faat sin ene Arm om hans Nakke, mens hun med den højre Haand kradsede sig op over Benene.

»Naa, naa, naa; ikke saa voldsom, Estrid! — snakkede Tandberg. »Se, for en Klat, du har sat paa Papiret. — Hvad er det, du bestiller, Jentunge? Fy, lad være at skrubbe dig slig.«

»Det klør saa græsseligt, Pappa, du,« udbrød hun med sin utrolig, hurtige Stemme og kneb Tænderne og Øjnene sammen i Velbehag mens hun blev ved at kradse.

»Og saa vaadt og skiddent som dit Forklæde er, — huf da du griser mig jo til, Unge. Har du nu svabbet i Vand igen?«

»Bare lidt, Pappa.« Hun la Hodet paa skæve, trak ham i Hageskægget for at faa se ham ind i Øjnene, og lo sagte og indsmigrende.

»Du véd, jeg ikke vil se dig, uden naar du er en pæn og ordentlig Pige,« sa Tandberg og satte hende fra sig. »Du ser jo ud som den værste Gadeunge.«

»Jeg skulde vaske mig, for jeg var saa sort paa Hænderne,« forklaret hun. »Skal jeg ikke vaske mig, naar jeg er sort paa Hænderne, kanske?« Hun trak Øjenbrynene sammen og saa fortørnet paa ham.

Han tog sig over Munden for at skjule, hvor nær han var ved at le, og sa, at hun straks skulde gaa ind paa Barnekammeret.

»Estid usikkelig,« — sa nu Ejnar og saa et Øjeblik op fra sine Billeder. »Fy kamme sig.«

»Hi, hi, hi!« gren Estrid, idet hun rakte Tungen ud og ruskede sin Far i Haaret.

Saa fik hun et Smæk over Fingrene, og da hun skønte, det var Alvor, blev hun rød af Undseelse og Krænkelse, og stod et Øjeblik ganske raadvild. Men pludselig sprang hun hen til Ejnar, rev »Illustreret Tidende« fra ham, skøndt han skreg og holdt paa den med begge Hænder, kastede den paa Gulvet, trampede paa den og fór som en Pil ud af Stuen, altsammen saa lynende hurtigt, at Tandberg knapt havde faat Tid til at rejse sig.

»Hun er tullet, den Jentungen!« udbrød Tandberg, idet han la Bogen tilbage til Ejnar, som saa holdt op at tude, og hikkende efter Graaden igen gav sig i Lag med Billederne.

Straks efter kom Fru Tandberg ind i Stuen.

»Hvad er det, du har gjort Estrid, Knut? Hun græder og hulker, som hun er pisket.«

»Spør heller om, hvad hun har gjort,« — svarte Tandberg. »Det er aldeles forskrækkeligt, hvor uskikkelig hun blir, det Barn. Og slig, som hun farer af Sted med Ejnar, da.« Og saa fortalte han, hvad der var foregaaet.

»Hm, ja, det ligner hende,« — sa Fru Tandberg. »Men et saa nervøst, lidet Ting kan ikke tages som andre Børn. Du er altfor utaalig mod hende, Knut.«

»Aa nej, saa min Sandten, Birgit,« svarte Tandberg med en træt Stemme.

»Jo, du er Knut. Og skal jeg sige dig, hvorfor hun altid irriterer dig saa? Det er, fordi hendes Temperament ligner saa dit eget, eller, rettere sagt, hele Tandbergslægtens.«

»Nej, men du opdrager hende aldeles forkert, efter min Mening da,« sa Tandberg for sig selv, mens han med Radérkniven søgte at raade Bod paa Blækklatten i det ufuldførte Brev. »Men derom skal vi ikke disputere, Birgit, for det kommer der ingen Ting ud af.«

»Du maa saa gærne ha Lov til at være ene om hendes Opdragelse. Gud gi, du bare vilde, Knut.«

Fru Tandberg gik op og ned paa Gulvet med Hænderne i Siden og Brystet skudt stærkt fremover. Hendes Midje var saa smal, at de lange, fine Fingre næsten kunde spænde om den. Hun var iført en sort Silkedragt, hvis tætsluttende Stramhed med crèmegule Kniplinger i Halsen og for Hænderne klædte hendes elegante Hebeskikkelse udmærket. Kjolen var fiks og moderne i Snittet. men lidt blankslidt; og den nederste Plissérad var fillet i Kanten. Skørtet var temmelig kort, og det kunde hun godt taale, for Ankler og Fødder vare smukke og højvristede, og hendes Strømper og Sko af bedste Sort.

»Ja, hvis jeg havde like saa god Tid, som du, saa . . .« svarte Tandberg ligegyldig, idet han dyppede Pennen og begyndte at skrive videre.

»Du har god Tid til det, du vil ha Tid til, Vennen min,« bemærkede Birgit i en æggende Tone.

»Og desuden, du kan da ikke forlange, at jeg skal holde hende hel og ren, vel?« vedblev Tandberg, halvt grættent, halvt godsnakkende. »Ja, for det er egentlig det værste. at hun altid ser ud som et Fattiglemsbarn.«

»Ja, det faar du sige til din elskede Nille, min Ven,« — sa Birgit affejende. »Havde du ikke sat dig imod det, vilde jeg for længe siden været af med den gamle Drøsekop.«

»Ja, jeg kan nu en Gang ikke holde ud at faa ny Fjæs i Huset,« undskyldte Tandberg sig. »Men for Resten, hvis du nu tog dig lidt af det, Birgit?«

»Jeg siger som du: det har jeg ikke Tid til,« — svarte hun, og gjorde nogle vuggende Dansetrin, hvorpaa hun faldt tilbage i det forrige Trit.

»For den fille Malingens Skyld? Ja, undskyld, Birgit, men det er jo ikke andet end det klejneste Dilettanteri.« Han vendte sig mod hende med Pennen i Haanden og en Mine, som om det gottede ham at sige det.

»Aa ja saamæn,« svarte hun, og slog med Nakken, saa den krøllede Pandemanke bevægede sig. »Det er ogsaa mere, fordi det morer mig at faa Undervisning af Gamborg. For Resten tjæner jeg jo ogsaa Penge ved det, og jeg ser ikke andet, end at de kommer vel med.«

»Saa du tjæner Penge? — det har jeg aldrig mærket noget til,« sa han spodsk.

»Nej, du tror vel, at det bare er Pianoklimper og Violinskrat, som indbringer noget?« svarte hun vrippent. »Men for Resten, selv om jeg ikke malede, vilde jeg alligevel ikke ha Tid til at ta mig af Huset for mine Fornøjelsers Skyld.«

»Ikke det, Fru Tandberg,« — sa han tørt.

»Liksom du!« fór hun fort, og Tonen blev mere og mere udfordrende. »Du lever udelukkende for dine Musikgrejer og din Morskab. Kone og Børn aner du ikke er til engang.«

»Jeg trodde, der ogsaa var mit Arbejde,« — bemærkede han i samme uforstyrrelig rolige Tone.

»Ja, liksom min Maling.«

»Nej, hør nu, Birgit,« udbrød han og lo. »Vil du ligne! Der er dog Fanden til Forskel.«

»Ja, du véd, jeg har nu aldrig kunnet se noget Ekstra eller Ophøjet i din Haandtering,« sa hun og trak Øjenbrynene i Vejret. »Og derfor maa du undskylde, at jeg ikke føler Forskellen.«

»Vær saa snil og ti et Øjeblik,« bad han. »Jeg er ikke i Stand til at faa sat Slutning paa dette Smøreri.«

Hun gjorde, som han ønskede, men blev ved at marschere.

»Dær e Deneralen, og dær taar Mammaen og vinter, og dær kommer Eja og bærer den fattige damle Mannen,« lød det fra Ejnar, som ufortrøden var bleven ved at sætte Tekst til sine Billeder.

»Saa, endelig,« — sa Tandberg, og la Pennen fra sig.

»Aa, se her lidt, Birgit. Gør det vel noget med den Klatten der? Jeg gider saa Sandten ikke skrive det om igen.«

»Det kommer vel an paa, hvem det er til,« svarte Birgit og gik nærmere.

»Kære Fru Gude!« læste Birgit op af Brevet. »Det skal være mig en Glæde og en Ære at gi Dem den forlangte Undervisning. Men for Resten har jeg haft mine Betænkeligheder, for det skal jo være livsfarligt, efter hvad der fortælles, at komme altfor nær ind under Glansen af Deres sorte Stenkulsøjne. Jeg fik allerede forleden Aften en Anelse om, hvad det vilde sige at se for dybt i disse Øjne, men naar jeg nu alligevel gaar paa med Dødsforagt —« »Nej, hør, Knut!« afbrød Birgit Læsningen med en tør, liden Latter. »En Blækklat paa et Brev med saa mange Haneben i! Det ødelægger Virkningen. Min Sandten maa du ikke kassere det!«

»Aa nejgu, om jeg gør!« udbrød Tandberg og lo ligeledes. »Det er skam godt nok til »Gumman« som det er.«

Og dermed la han Brevet i Konvolut og skrev Adressen udenpaa.

»Uf, men at du virkelig, saa gammel du nu er bleven, Knut, kan bekvemme dig til at ta slige Vammelheder i din Mund?« Hun stod foran ham med Hænderne paa Ryggen og saa indigneret paa ham. »Vil du da aldrig faa rendt Hornene af dig?«

»Det er jo bare Skøj,« sa han med et grættent Tonefald.

»Men du kan stole paa, hun tar det for Alvor, hun, Fruen.«

»Ja, ellers var der jo ingen Moro ved det,« svarte han og blinkede med et skælmsk Øjekast.

»Det er uværdigt af dig, Knut,« udbrød hun og nikkede energisk. »Du véd, jeg er ikke jaloux, dertil er jeg meget for lidet forelsket i dig, men jeg synes, det er saa — — ja, rent ud sagt, saa modbydeligt, at du kan gaa slig og flane med alle og enhver, akkurat som en Gadetøjte.« Hun drejede sig paa Hælene og begyndte at gaa igen med Hænderne i Siden.

»Aa, Herregud, lidt Moro skal et Mandfolk ha,« sa han smaaleende. »Det gør jo ingen Fortræd.«

»Nej, for dig, kanske,« blev hun ivrig ved — »skøndt du har jo haft nok af Ubehageligheder, synes jeg — men de, kan du vide, hvad Skade de har af det? Jeg tænker ikke paa slige som hende, Fru Gude, men nu en ung Pige som Margrethe Falsen f. Eks. Jeg forsikrer dig, du ender ikke, før du gør en Ulykke.«

»Aa Snak,« sa han og bøjede sig over Brevet for at sætte Frimærke paa.

»Ja, sæt, at hun gik hen og blev alvorlig forelsket i dig — du har Betingelser nok for det, især lige over for de ganske unge; og det vilde dog være Synd for sligt et Barn, for du kunde jo ikke byde hende noget til Vederlag, som hun kunde være tjænt med.«

»Tscheh,« — sa han og rodede i Skrivebordsskuffen for at skjule sit Ansigt.

»Ja, ja, Knut, du skulde ikke være saa letsindig, Gutten min. Det vilde ikke koste dig stort at la det være, for det er bare en styg Vane hos dig.« »Hm!« sa hun saa med en mere energisk Betoning. »Jeg skulde aldrig snakke om det, hvis du havde en ordentlig Kærlighed til en eller anden, men dette fjottede Lefleri.«

»Det vilde du dog vel — hmmm,« han kremtede stærkt og fortsatte saa med sit, altid lidt tykke Mæle, uklarere end sædvanligt: »mindre kunne tilgi alligevel, naar det kom til Stykket.«

»Ja, Herregud, glad vilde jeg egentlig ikke bli for det, men rasende kunde det da heller ikke nytte at skabe sig,« sa hun lidt ilter. »Bare du var ærlig mod mig,» — føjede hun alvorligere til. »Jeg hader at bli bedraget.«

Tandberg saa paa sit Ur og rejste sig hurtigt.

»Det var en ordentlig Dosis, den,« — sa han med en Mine, som om det morede ham, idet han gik mod Døren.

»Skal du ud?« spurgte hun.

»Ja,« svarte han kort.

»Du er vel hjemme til Te? du husker jo nok, at din Mor kommer her i Aften.«

»Det kan jeg ikke sige noget bestemt om,« var hans Svar. »Men i ethvert Fald, naar du er hjemme, har det vel ingen Nød.«

»Hvor skal du hen, da?« spurgte hun.

Han fortrak Munden ganske lidt, som om Spørgsmaalet ærgrede ham, men saa svarte han rask: »Paa Prøve til Koncerten,« og gik ud af Stuen.

Birgit gjorde en Bevægelse, som om hun vilde følge efter ham, men saa opgav hun det og gik i Steden for hen til Ejnar, som hun tog paa Fanget og gav sig til at snakke med.

Kort efter kom Tandberg tilbage fra Soveværelset, hvor han havde været inde for at pudse sig. Han gik hen til Skrivebordet,

tog en Flakon og hældte nogle Draaber Essents paa Frakkeopslaget og paa sit Lommetørklæde, som han bar i Haanden. Derpaa slukkede han Lysene, fik Ejnar til at sige pænt Godnat, nikkede til Birgit og gik.

Birgit tog Ejnar paa Armen og bar ham ind i Barnekammeret, hvor Pigen var i Færd med at bade den mindste, mens Estrid laa paa Knæ foran Karret og pjaskede i Vandet for at hjælpe til.

»Vil du danse Heksedansen, Mamma?« raabte Estrid, da hun saa' sin Mor, og sprang hen imod hende, idet hun klappede i de vaade Hænder.

»Nej, ikke i Aften, Mamma har Hodepine.« — svarte hun og satte Ejnar fra sig.

»Aa jo, Mamma, kan du 'ke? Ikke hele Dansen, bare saa meget som en bitte, bitte liden Ouverture.« Hun la Hodet paa skæve og viste med Fingrene. hvor lidt det skulde være, idet hun gjorde Stemmen saa indsmigrende som muligt. »Aa, gør det da, Mamma, gør det, søde, snille Mamma min, det er saa længe siden.«

»Og Eja danse ossaa!« — raabte Ejnar og straalede af Glæde ved Tanken.

»Ja, men vi har jo ikke nogen Heks,« sa Birgit i en Tone, som om hun bad for sig.

»Jeg kan jo tulle ham godt ind, og sidde med ham likevel,« foreslog Pigen.

»Ja, ja!« raabte Børnene, og Estrid løb hen til Kakkelovnen, hvor Badetæppet hang.

»Nej, la være, Estrid,« afværgede Birgit. »Saa kan vi heller ta din største Dukke, og gi hende en af de mindste paa Fanget til at være Prinsebarn; det gaar udmærket an.«

»Ja, det gaar udmærket an,« — gentog Estrid med Eftertryk.

»Tænk, hvor dumt af Dadda at ville ta Broreman; han kunde jo bli forkølet af det. Ikke sandt, Mamma?«

Og uden at vente paa Svar styrtede hun efter Dukkerne. greb fat i et gammelt Skrammel af en højrygget Lænestol, som hun slæbte op i et Hjørne, satte en dameklædt Dukke i den, og la den et Svøbelsesbarn af Porcellæn i Armen.

Imidlertid laa lille Ejnar næsegrus og rodede under et Skab. Estrid fór hen til ham, puffede ham til Side, snappede et Par

sorte Trætøfler fra ham, som han netop havde faat fat paa, og løb hen til Birgit med dem. Men Ejnar satte i et Hyl, mens han kavede for at komme paa Benene, trippede efter Estrid og skreg: »Eja gi dem til Mamma!«

»Straks sætte dem hen igen!« befalede Birgit. »Ejnar skal ha Lov til at bringe mig dem.«

Estrid rakte ham den ene og mente, at de kunde bære hver sin. Men Ejnar protesterte saa eftertrykkeligt, at hun maatte overlade ham dem begge, hvad hun modstræbende gjorde, idet hun daskede ham i Ryggen, og ganske sagte kaldte ham en Ilskegut.

Birgit stak Fødderne i Trætøflerne, svøbte et broget Silketørklæde om Hodet, og begyndte at opføre en fantastisk Dans med vilde Fagter og en Trampen i Gulvet, der gjorde et aldeles øredøvende Spektakel. Begge Børnene stod i nogen Afstand og saa' til med spændte Miner og høje Glædesraab. Barnepigen, der sad og gned paa Broreman, lo saa hun rystede, og rejste den lille op i en siddende Stilling, for at han skulde nyde godt af Skuespillet, hvad han ogsaa øjensynligt gjorde.

Birgits Bevægelser blev stedse voldsommere; hun bøjede sig forover og til Siderne, slog ud med Armene, og lod som om hun af alle Kræfter stræevede for at nærme sig Stolen med Dukken, men hver Gang blev drevet tilbage af en usynlig Magt. Flere Gange tabte hun en af Tøflerne, men fik den straks paa igen. Tilsidst gjorde hun Stormløb mod Stolen med fremstrakte Arme og Overkrop, dansede baglænds tilbage, fór paany frem igen med Skrig, der skulde forestille Krigshyl, og faldt saa pludselig sammen, idet hun erklærede ikke at kunne overvinde den onde Heks, men at nu maatte Estrid og Ejnar forsøge.

Med et Jubelskrig sprang begge Børnene frem paa Gulvet og begyndte at efterligne Morens Dans og Lader.

Estrid især kom heldig fra det. Energisk gik hun paa og gjorde det hele om igen. Ejnar var langsommere i sine Bevægelser og mere ustø paa Fødderne, han tumlede ofte over Ende, men rejste sig uden at kny. Stadig holdt han sine Øjne fæstede paa Søsteren og forsøgte at gøre som hun, men da denne var saa hurtig, kunde han ikke overkomme mere end det halve.

Tilsidst sprang Estrid løs paa Stolen, rystede Heksen og vristede Prinsebarnet ud af hendes Arme. Ejnar kom til og hjalp hende, og under Latter og Jubelskrig bar de i Forening

Dukken hen til Birgit, der sad paa en Stol foroverbøjet med Armene paa Knæene og Hænderne nedhængende, ganske forpustet efter Anstrængelsen.

Nu vilde de naturligvis, at Birgit skulde begynde paa ny. Det hed sig altid, at hun skulde prøve, om ikke hun ogsaa en Gang kunde bli Sejerherre, hvad hun naturligvis aldrig blev. Men Birgit erklærede, at hun var træt. De blev dog ihærdigt ved at tigge og overhænge, og Enden vilde vistnok ha været, at hun havde maattet gi efter, hvis ikke Døren i det samme var bleven aabnet, og gamle Fru Tandberg havde vist sig paa Tærskelen. Ti nu fløj begge Børnene hen imod hende og spurgte, hvad hun havde til dem.

»Godaften, Bedstemamma!« — sa Birgit og rejste sig. »Det var godt, du kom, saa jeg slipper fra dem. Ellers havde de nok tat Livet af mig.«

»Saa du har opført Heksedansen i Aften?« spurgte Fru Tandberg og lo, i det hun kyssede sin Svigerdatter. »Gudskelov, at jeg ikke var tilstede, for det Brag rædder én sig ikke uskadt fra to Gange i sit Liv.«

»Nej, det maa du nok sige,« lo Birgit, og rettede paa sin Paaklædning. »Men hvad skal én gøre med slige Tyranner.«

»Saa sød og nusselig og ren og lækker, helle Duden min, da« — Fru Tandberg gjorde Grimacer og slog ud med Hænderne og nikked og lo med alle Slags underlige Lyde, idet hun gik hen imod den mindste, der sad og sprælled paa Barnepigens Fang og absolut vilde til Bedstemamma.

»Godnat da, Smaaene mine,« sa saa Birgit, idet hun gik rundt og kyssede dem. »Og hør, Nille, mens jeg husker det,« — hun vendte sig til Barnepigen — »De maa rigtig se til at holde Estrids Tøj bedre i Orden; hun gaar jo med Huller paa Strømperne og knappeløse Sko, og en Kjole, der er revnet i Sømmene.«

»Jeg synes, jeg vinder ikke mere end at stoppe og gøre i Stand, saa lang som Dagen er,« svarte Nille, idet hun bøjede sin brede Ryg for at hælde Vandet af Badekarret.

»Saa faar De ogsaa ta Aftenen til Hjælp, Nille,« sa Birgit i en bestemt Tone. »De husker vel, hvad De er fæstet paa.«

»Hos Konsulens hadde vi en Sypige til at reperere Børnetøjet to faste Dager i Ugen,« Nille slog med Nakken og løftede den fyldte Vandbøtte op fra Gulvet, »og der fik de endnu saa

ofte nyt, og havde Søndags- og Hverdagstøj, hvert til sit Brug.« Hun skyndte sig mod Døren.

»Der er ingen, som spør Dem om Konsulens,« svarte Birgit stramt.

»Der fik du, den,« sa Fru Tandberg, da Nille var ude af Døren.

Birgit smilte og bed i sin Underlæbe og rysted paa Hodet, som om hun vilde sige: ja, er det ikke for galt.

»Nu gaar jeg ind og tænder Lampen, Bedstemamma, saa kommer du, naar du er færdig her,« sa hun og forlod Barnekammeret.

»Den næsvise, gamle Hurpen,« — mumlede Birgit ved sig selv, da hun lidt efter sad inde i Dagligstuen, tilbagelænet paa en Gyngestol med Hænderne under Nakken og vuggede sagte frem og tilbage. »Naturligvis har Asenet Ret,« tænkte hun videre, »men hvad kommer det hende ved?« Den Knut, ogsaa! det var hans Skyld, at hun blev saa fæl til at svare, for han var aldrig forsigtig med sin Mund, naar Pigerne var tilstede, og Nille vidste godt, at han støttede hende. — Men naar hun ikke var en bedre og dygtigere Mor og Husmor, saa var det atter igen hans Skyld, for hvorfor gjorde han hende ikke lykkelig? Hvor kunde én ta sig med Lyst af nogen Ting, naar én gik og følte sig saa ulykkelig, nej — ikke ulykkelig engang, men bare saa bundløs ked og likeglad.

»Gad vidst, om Knut var bleven anderledes med en anden til Hustru?« Han skulde i al Fald haft en, der bedre kunde holdt ham fangen. Ja, hvorledes skulde hun nu været, da? Ja, det var ikke saa let at sige, men mere forbeholden, mere uberegnelig, mere koket, og kanske mere fordringsfuld . . . En med rigtig Vildskab og Luner i Blodet . . . Saa at hun altid havde ægget og foruroliget ham . . . Saa at han aldrig vidste, hvordan hun vilde falde paa at være den næste Dag -- ja, den næste Time . . . Stadig holde ham i Aande . . . Hun selv havde været en god Tosk. Hun havde git ham hele sin grænseløse, ja, rent ud tilbedende Kærlighed paa én Gang. Hun havde slet ikke tænkt paa at spare, øst al Ting ud over ham fra første Stund af, lagt sig selv saa aldeles aaben, at han straks kendte hende ud og ind. Derved havde han tabt Interessen for hende.

Det var aldrig faldet hende ind, at en saadan Ødselhed var uklog. Hun syntes for sin egen Del, at hun havde nok at ta af i al Evighed, og at hans Kærlighed ikke skulde holde . . . det

havde hun aldrig tænkt paa . . . Saa smuk, som hun var, og saa meget, der dog var ved hende . . . Men deri havde hun forregnet sig. Han var bleven, ja, ligefrem ked af hende, og saa havde der ikke længer været noget mærkeligt for ham i hendes Kærtegn. Hun vidste paa en Prik, fra hvilken Tid det skrev sig. Det var den Gang han begyndte at sidde længe oppe om Aftenerne, og lod hende gaa til Sængs alene, og var stille, naar han kom. for ikke at vække hende. Som om hun havde sovet. Nej, hun laa som oftest og græd over den store Forskel fra før, da han havde haft saa utrolig megen Fornøjelse af at være tilstede, naar hun klædte sig af og paa, — han havde skullet hjælpe hende med hvert eneste Plag . . . Og som de havde lét, og kysset hinanden —!

Hvad var det for noget koldt, som krøb ned over Kinden. Hun sad da vel ikke og fik Taarer i Øjnene? Jo, det var virkelig en stor, kold Taare, som dèr kom glidende, og der kom flere; hun maatte ta Lommetørklædet og tørre sig ordentlig. Naa ja ja, det var der ingen Skam i. Unyttigt var det, men det kom jo ikke Sagen ved. Og hun skulde nok komme over det, for hun var jo saa fornuftig og blaseret. Pludselig bøjede hun sig sammen og hulkede . . . Nej, nej, nej, hun kom ikke over det, men det skulde Knut aldrig faa vide, ikke ane det maatte han, ikke engang, at hun var trist og lej for det, end sige, at hun kunde faa slige Raptusser. Hellere dø, end den Ydmygelse. Hun føle sig forsmaaet! Hun, Birgit Kjær, som havde kunnet faa, hvem hun bare vilde pegt paa. som fra den første Vinter, hun var med, ja før saagar, havde haft en Ring af Tilbedere om sig, og som endnu — ja, hvorledes havde ikke hendes Mands Venner gjort Kur til hende . . . Hun havde haft dem alle for sin Fod.

Og nu Gamborg, hvor forelsket var han ikke! Men hvad kunde det hjælpe. Hun stak Lommetørklædet i Lommen og la sig bagover i den forrige Stilling. Hun brød sig jo ikke om ham, ikke om nogen af dem, havde aldrig gjort det. Jo, en Gang — Arbo havde hun virkelig følt noget for, skøndt egentlig havde hun styltet sig op til det, i alt Fald fra Begyndelsen af, for at vække Knuts Skinsyge, da hun mærkede hans Ligegyldighed. Men hvorledes var det faldet ud? Knut skinsyg! Jo vist, han var den rette. Naar hun tænkte paa, hvorledes han havde tat det, den Gang hun gik til ham og tilstod ham, at hun var bleven forelsket i Arbo, og at det var bedst, de rejste bort en Tid!

Det havde ingen Fare, mente han, naar det ikke var værre, end at hun kom til sin Mand for at faa Ende paa det. Og da hun havde spurgt ham, hvad han vilde sige, hvis hun nu virkelig følte det slig, at hun ikke kunde leve uden Arbo — der var jo Øjeblikke, hvor hun bildte sig det ind —, havde han svaret, at hvis saa var, saa kunde jo hun ikke hjælpe for det, og saa havde han intet ondt at sige, og da hun end videre forlangte at vide, om han saa ønskede Skilsmisse? — »Nej, snille Birgit, min, hvor kan du spørge slig? Men, hvis du fordrer det, saa — Aa nej, men det gør du ikke.« Og det Blik, hvormed han havde sét paa hende, saa fuldt af Godhed og Vemod og Hjælpeløshed — ja, rigtig Hjælpeløshed, fordi han vidste, at hans Kærlighed var forbi, og at der ingen Raad var for det. Det var gaat op for hende bagefter; den Gang forstod hun det ikke. Hun havde troet, at hans Blik betød, at han længtedes tilbage til hende, at det smertede ham, at hun havde vendt sit Hjærte fra ham, og som med et eneste Bølgeslag var hendes gamle Ømhed og Forelskelse vældet frem i hende.

Og saa var de kommen, disse Tider med sine mange Dage fulde af Skuffelser. Hun havde tænkt, at saa længe han ikke elskede nogen anden, for det gjorde han ikke, om han end gik og vrøvlede med sit dumme Kurmageri — saa var der intet i Vejen for, at han kunde bli forelsket i hende paanyt. Og hun havde haabet og ventet, og ventet og haabet, og studeret al Ting saa nøjagtig ud, men forgæves havde det været. Saa var jo ogsaa hendes Kærlighed tilsidst bleven stygt medtagen, liksom udslidt og fladtraadt. Hun kunde ikke sige, at hun elskede Knut længer, for saa vilde hun ikke saa ofte følt Uvilje mod ham, rigtig brændende, harmfyldt Uvilje, og derfor, naar hun sad og græd, saa var det slet ikke af Sorg over hans tabte Kærlighed, men det var, fordi Livet var blevet saa fattigt og tomt. Hun var nu en Gang saaledes beskaffen, at hun kun kunde leve af at elske og elskes. Derfor kunde hun slet ikke ha nok i Børnene, som hun vidste Folk sa, en Mor skulde. Det var bra nok, at ha Børn, men de var ofte til mere Plage end Glæde; og saa det forfærdelige Ansvar, som fulgte med! Hun kunde slet ikke overkomme at fylde sin Pligt mod dem, for da skulde hun ikke et Sekund været borte fra dem. Hun skulde kende hele deres Følelsesliv til Punkt og Prikke, kunne læse deres Tanker og lede deres Udvikling Skridt for Skridt. Men hvor kunde hun det, som gik

med dette stadige Nag af Utilfredsstillelse og Savn, der altid tvang hende til at fordybe sig i sin egen Kummer og til at spekulere over sig selv. Den Gang, Knut elskede hende, kom alle hendes Glæder til hende gennem ham. Da havde hun ogsaa haft Ævne til at ta fat paa Livet og gøre det mest mulige ud af sig selv. Nu orkede hun ingen Ting. Aa jo, der var nok for hende at græde over.

Og saa havde hun dette, at hendes Fantasi, naar hun sad saadan alene, stadig væk foregøglede hende saa mange underlig rystende Billeder, der kom op i lange, forvirrede Rækker, og skjøv det til Side, som hun egentlig tænkte paa, nemlig sit Ægteskab. Som at hun var flygtet fra sin Mand, og at hendes Elsker forlod hende, og hun fik høre, at Estrid laa for Døden, og hun slæbte sig hjemover, selv døende, og kom til Døren og bad om Lov til at se Estrid, men blev vist væk af Bedstemamma. Eller at hun overværede sin egen Begravelse. Saa hørte hun Præsten tale rørende om denne unge, blomstrende Kvinde, der saa uformodet var bleven bortrevet i den skønneste Alder, og hun saa' Estrid og Ejnar staa grædende og sortklædte, og Knut, som hulkede med Lommetørklædet for Ansigtet, mens han idelig mumlede: »Birgit, aa Birgit.« Saa kunde hun græde, saa det tilsidst kendtes, som der ikke var flere Taarer tilbage, og bagefter sank hun saa hen i en traurig-sød og mættet Stemning. Til Tider kunde der ogsaa komme op i hende en overstrømmende Følelse af moderlig Kærlighed til Knut. Han var hendes Barn, hendes kære, elskede Gut, og hun vilde bli saa rørt og glad, naar han kom og forestilte hende sin Brud. Saa vilde hun stelle al Ting saa smukt i hans ny Hjem, og selv tænde Brudelysene og føle sig saa mildt bevæget lykkelig over at vide ham saa straalende lyksalig, som den Gang for længe, længe siden.

»Nej, véd du, Birgit, de er for søde, Ungerne dine,« sa Fru Tandberg, som nu kom ind i Stuen. »Ja, nej — noget saa bedaarende som Ejnar! Og Lillegut, da.« — Fru Tandberg rystede sit smukke, sølvgraa Hode, saa de sorte Silkekniplinger kom i Bevægelse, idet hun tog Plads i en Lænestol.

Birgit rejste sig hurtig. »Vil du ikke hellere sidde i Sofaen, Bedstemamma, der ser du vist bedre, for du skal naturligvis baldyre paa dit fine Broderi.«

»Nej tak, Birgit, Sofaen er saa altfor blød, næsten foruroligende. Ja, for én synker saa dybt, at én véd ikke, hvor det ender.«

Birgit tog sit Strikketøj, en mørkrød Silke-Barnestrømpe, og satte sig ligeoverfor sin Svigermor.

»Estrid vil jeg nu slet ikke tale om,« vedblev Fru Tandberg, »for hun er det dejligste paa Jorden — og saa morsom uskikkelig, du.«

»Ja, hun blir ikke let at mestre, det Barn, og især saa længe Nille er i Huset, for hun sætter hende ligefrem op,« sa Birgit.

»Saa impertinent, som den Nille er!« — Fru Tandberg lo, saa at Øjnene blev ganske borte, og de gulhvide, friske Tandrækker skinnede frem, idet hun lod Haanden med Guldtraaden synke ned paa det broncegule Silkeplyds, hun syede paa. — »Rigtig en utækkelig Tingest.«

Birgit kneb Læberne sammen og holdt Øjnene fæstet paa Strikketøjet.

»Lilli syr paa en Kjole til Estrid, skulde jeg for Resten hilse og sige, du, Birgit,« — Fru Tandberg nikkede fornøjet, »en aldeles nysselig Façon, og Thora forærer hende en liden Vinterkaabe, som er det sødeste, jeg har set.«

»Ja, jeg har nogle omsorgsfulde Svigerinder; ingen skal sige andet.« Birgit trak de fintbuede Øjenbryn lidt i Vejret, mens Overlæben dirrede umærkeligt.

»Og en Hat og et Par smaa Pariserstøvler faar hun hos mig,« fortsatte Fru Tandberg. — »Jeg siger det nu, for at du ikke skal gaa hen og købe det selv.«

Birgit halede saa heftigt i Garnet, at Nøstet hoppede op af den lille Kop og faldt paa Gulvet.

»Ja, du har da vel ikke noget imod det, Birgit?« — Fru Tandberg lo muntert, men holdt straks inde og fik en betænkelig Mine, da hun blev var det næsten haarde Udtryk i Svigerdatterens Ansigt.

»Nej, gudbevar's! Knut er jo altid saa henrykt, og mener, det kommer saa vel med. Men jeg maa for Resten nok sige, at jeg vilde synes bedst om selv at vælge Tøjet til mine Børn.«

»Aa Herregud, om hun nu faar et Plag i Ny og Næ fra mig og Smaapigerne. Det morer os, skal jeg sige dig,« godsnakkede Fru Tandberg.

»Ja, og saa finder I det nødvendigt, fordi jeg er en Sjuske.

du kan godt være ved det, Bedstemamma, for jeg véd, du tænker det og siger det ogsaa!«

Der kom et hvast Glimt i Fru Tandbergs ellers saa smilende Øjne, men det forsvandt straks igen, og med en Stemme, som naar hun rettede paa Estrid, sa hun: »Ikke være bitter, Birgit,« idet hun skottede til hende med et skælmsk Blik. Men Birgit smilte ikke, bare sad og strikkede og saa' alvorlig ud.

»Du véd jo saa altfor vel, hvor godt jeg synes, du og Knut passer sammen »forsøgte saa Fru Tandberg efter en liden Pause. »Og det er dog Hovedsagen.«

»Ja det er jo godt, at du tror det, Bedstemamma.« Birgit strøg Strikkepinden gennem Pandehaaret.

»Der var ikke mange, som kunde ta Knut saa fornuftig. Tænk, hvor de fleste vilde plage ham med Jalousie, du.«

»Hvis Knut havde en mere jaloux Kone, eller en, som kunde holde ham lidt i Ørene, var det kanske ikke saa galt,« sa Birgit.

»Aa ja saamænd, jeg vil nok sige, han kunde ha godt af det,« indrømmede Fru Tandberg. — »Endskøndt, i Grunden betyder hans Eskapader jo ingen Ting, du.«

»Men det kan dog være bra irriterende imellem.«

»Ja, ja vist, du. Som nu hans Maskepi med Margrethe Falsen. Det liker jeg ikke, for de siger, hun er kommen i Folkemunde.«

»Ja, det undrer mig ikke,« svarte Birgit ligegyldig. »Jeg har ogsaa sagt det til Knut, men du véd, hvordan han er. Han gør, hvad der morer ham, hverken mere eller mindre.«

»Den bedste Maade at faa tat Livet af det Snak paa, er ved at være rigtig venlige mod Margrethe, baade du og vi andre, invitere hende og vise os med hende. Er du ikke enig heri, Birgit?«

»Jo, det er vist meget fornuftigt, Bedstemamma.«

»Jeg traf Knut før, da jeg kom her op, og hvem tror du, han var i Følge med andre end Margrethe Falsen?« Atter lo Fru Tandberg med sin smuktklingende, hjærtelige Latter, der for fremmede altid havde noget smittende ved sig. »Det skulde han nu ikke gøre saadan om Aftenen og alene,« føjede hun til i en betænkelig Tone.

»Naar hun vil, saa kan sagtens han,« — svarte Birgit.

»Hun er naturligvis forlibt i ham, ja, i al Uskyldighed,

saadan som disse unge Tosser er det i Knut. Bare vi kunde faa hende forlovet, du.«

»Det undrer mig for Resten,« bemærkede Birgit lidt efter, »Knut sa til mig, at han skulde paa Koncertprøve.«

»Saa har han vel truffet hende?«

»Hvor var det, du mødte dem?«

»De kom ud af Slotsparken og gik ned over mod Drammensvejen. Jeg tror ikke, de la Mærke til mig, for jeg kom gaaende paa tværs af dem. Men jeg kendte dem godt i det forræderiske Maaneskin.« Fru Tandberg blinkede med Øjnene og smilte skælmsk, som om hun fandt den beskrevne Situation svært pikant.

»Det er ellers en underlig Maade at gaa til Prøve paa, den,« sa Birgit tørt.

»Ja, den Knut, den Knut,« Fru Tandberg lo atter, »han er en vidtløftig Kavaller.«

»Det skal han sandelig bli ærtet med,« udbrød Birgit. »Det var godt, du kom over dem.«

I dette Øjeblik blev der ringet paa Entréeklokken.

»Tror du, det er Knut?« spurgte Fru Tandberg.

»Nej, da, han har jo Nøgle. Det er vel heller Gamborg.«

»Hr. Gamborg,« mældte Pigen.

»Ja, værs'go, vi er hjemme,« var Birgit's Svar.

»Det vilde nu heller ikke ha nyttet at sige noget andet,« sa i det samme en langsom, lidt læspende Stemme, og en bredskuldret, undersætsig Mand med sort, tæt klippet Haar, et smukt vokset Helskæg og elegant Dragt af engelsk Dresstøj traadte over Tærskelen og hilste.

»Saa, hvorfor ikke det?« spurgte Birgit og besvarede hans Hilsen med et skødesløst: »God Aften, Gamborg,« mens hun blev ved at strikke.

»Nej, for det første saa saa' jeg, her var Lys,« svarte Gamborg, og bugtede sig frem mellem de mange Møbler, »og for det andet er jeg inviteret af Knut.«

»Saa — aa? Det véd jeg ikke noget om.«

»Nej, det er ganske naturligt, Fru Birgit, saasom det skete paa Gaden for 10 Minutter siden.« Gamborg havde sat sig paa en lav Lænestol med høj Ryg, der stod ligeoverfor Birgit. Han strakte Benene fra sig, la sig bag over, foldede Hænderne over Maven og gav sig til at se paa hende.

»Hvor traf De ham da?« spurgte Birgit.

»Oppe paa Bogstadvejen, og saa bad han mig gaa hjem og holde Damerne med Selskab.«

»Paa Bogstadvejen! Hører du det, Bedstemama? Var han alene?«

»Nej, Frøken Falsen var med naturligvis.«

»Jeg liker ikke at De siger sligt, Fredrik,« sa nu Fru Tandberg i en bebrejdende Tone. »Det er gennem den Slags Ytringer af hans bedste Ven, at Rygterne kommer ud.«

»Ikke bare derigennem vel?«

»Aa, De er en uforbederlig Krabat, er De.« Fru Tandberg truede til ham med Pegefingeren. »Jeg har altid advaret Knut imod Dem.«

»Og like lidet hjulpet har det,« svarte Gamborg med sin ensformige, underlig stædige Stemme.

»Jeg ser Dem for Resten saa sjælden nu, Fredrik« — Fru Tandberg slog om i sin sædvanlige ligegyldig muntre Tone. »Hvad kan det komme af?«

»Jeg bryder mig ikke om at vanke andensteds end her,« svarte han næsten tvært.

»Naa, oprigtig er da Fredrik i det mindste, Birgit,« sa hun leende. »Men hvis jeg var min Søn Knut, vilde jeg ikke være overhenrykt for det.«

»Det vilde slet ikke interessere mig« — drævede han.

»Men hvis han nu forbød Dem Huset? Hvad saa Hr. Fredrik?«

»Saa vilde jeg komme alligevel.«

»Nej, han er ikke til at holde ud,« Fru Tandberg rystede paa Hodet, satte sig bedre til Rette og gav sig til at sy med en overgit Mine.

»Gaa ind og røg Dem en Cigar, Gamborg,« sa nu Birgit. — »Det er saa lidt morsomt at se Dem sidde der og hænge.«

Gamborg havde ikke et Sekund tat Øjnene fra Birgit. »Jeg vil heller bli her« — svarte han uforstyrrelig rolig, og blev ved at betragte hende.

»Ja, saa røg her da, en Cigarette, det kan De nok faa Lov til. Noget skal De ta Dem til. Der staar en Æske inde hos Knut.«

Han rejste sig dovent og gik med afmaalte Skridt ind i Musikværelset, idet han lod de mellemliggende Døre staa aabne. »Hvor han er blet utaalelig, du« — sa Fru Tandberg halvhøjt med en langstrakt Betoning paa det næstsidste Ord. »Naar han

kommer ind i Stuen, er det som hele Verden blir en Ørken af Kedsomhed. Jeg forstaar ikke, at du kan holde ud at male med ham.«

»Lidt sejg er han jo,« indrømmede Birgit, »men jeg kan nu alligevel ganske godt like ham.«

»Ja, i gamle Dage kunde jeg det ogsaa, — men nu, huf nej, du! — Jeg vil heller bli her« — hun gjorde sit Mæle slæbende og grødet for at efterligne Gamborgs Stemme.

Birgit lo ganske lidt. »Han gør sig i alt Fald ikke anderledes end han er,« sa hun og nikkede.

»Og slig som han sidder og nidstirrer paa dig! Jeg har aldrig sét nogen blive saa aldeles Idiot af at være forelsket.« Her brast Fru Tandberg i sin vanlige, hyggelige Latter.

Nu kom Gamborg tilbage med en tændt Cigarette i Munden. Han satte sig stilfærdigt paa sin forrige Plads og gav sig atter til at betragte Birgit.

»Sa ikke Knut, at han skulde paa Koncertprøve, da?« spurgte Birgit.

»Jo, men først skulde han følge Frøken Falsen op efter hendes Noder.«

Der blev en Pause.

Pludselig brast Fru Tandberg i Latter.

»Hvad gaar der af dig, Bedstemamma?« spurgte Birgit, mens Gamborg forblev aldeles ubevægelig.

»Aa, det var bare noget, jeg kom til at tænke paa.«

»Du er lykkelig, du, som har saa morsomme Tanker.«

»Det var noget, én sa om Damekoret efter en Forenings-koncert i Fjor, ha, ha, ha! De saa allesammen ud, ha, ha, ha, som frugtsommelige Høns, sa hun.« Fru Tandberg la sig bagover paa Stolen for rigtig at le ud.

»Om det er morsomt eller ej, kan en ikke bedømme uden at ha sét Koret,« sa Birgit, »og da jeg, som bekendt aldrig kommer med til den Slags Forlystelser, saa« — —

Jo, det var morsomt, sa Gamborg.

»Uf ja, disse Damekor!« begyndte Fru Tandberg, da hun havde faat Bugt med Latteren. »Noget saa rædsomt! Og saa stygge som de er, den ene fælere end den anden. Nu har de jo faat Margrethe Falsen med, og det skal just ikke være nogen Akvisition, for hun er da bra styg, hun ogsaa.«

»Styg!« raabte Birgit, ja, maaske; men hun har dog det ved sig, at jeg ikke skulde ha noget imod at bytte mit Udseende

med hendes. Har jeg ikke Ret, Gamborg?« For første Gang saa Birgit hen paa ham og mødte hans Blik.

»Bytte Deres Udseende, De! — Jeg ved for Resten slet ikke, hvordan Margrethe Falsen ser ud,« sa han i en Tone som om Æmnet kedede ham stærkt.

»Saa — aa,« bemærkede Fru Tandberg. »Da har De dog ofte nok været sammen med hende.«

»Og derfor ved jeg ogsaa altid, hvem det er, naar jeg støder paa hende, selv om det er uforvarende,« svarte Gamborg.

Nu blev der banket paa Døren, og paa Birgits »Værsgo«, traadte en høj og slank Dame ind i Stuen. Hun var iført en fodsid, Figurkaabe, besat med en Mængde store Metalknapper og en bredskygget Filthat, pyntet med mørkegrønne Fjær og Klaser af røde Rognebær.

»Nej, se bare!« raabte Birgit, og rejste sig. »Nu sad vi netop og talte om Dem, Margrethe. Kom og læg Tøjet af.« Hun knappede hendes Kaabe op og trak hende med ud i Entréen, hvor Margrethe rettede paa sit lidt forpjuskede Haar.

»Dere talte om mig,« — sa Margrethe smilende, idet hun kom ind igen, fulgt af Birgit. — »Godaften Fru Tandberg, Godaften Hr. Gamborg,« hun rakte Haanden til dem begge. »Maa, jeg saa kanske faa vide, hvad Dere sa?«

»Med Fornøjelse! — svarte Birgit. Først fortalte Gamborg, at han havde truffet Dem med Knut, som skulde følge Dem efter Noderne, og saa var der én, som sa, at hun havde hørt en meget smuk Dame sige, at hun syntes saa godt om Deres Udseende, at hun med Glæde vilde bytte sit eget for Deres.«

Margrethe smilte, og der kom en hastig Rødme helt op over hendes noget fremstaaende Kindben.

»Men det protesterte vi andre imod,« bemærkede Gamborg.

»Det finder jeg saa rimeligt,« sa Margrethe med en liden gratiøs Bøjning af Overkroppen.

»Ikke jeg!« — raabte Birgit.

»Jeg skulde ellers hilse fra Deres Mand, Fru Tandberg, og sige, at han kom straks« — Margrethe vendte sig til Birgit. »Han skulde bare følge en Dame hjem.«

»Hvem var det nu igen?«

»Fru Gude.«

»Ja, den Knut, den Knut, han er flygtig som en Sommerfugl,« sukkede Fru Tandberg.

Atter skød Rødmen op i Margrethes Kinder, og der kom et Glimt i Øjnene, som formelig lyste over hendes Ansigt.

»Og saa lod han Dem traske alene?« sa Birgit. »Det var just ikke galant af ham.«

»Ja, pyt, hvad gjorde det.«

»Snedig Gut, den Knut« — mumlede Gamborg.

»Hvad er han, siger De?«

»Smidig« — gentog Gamborg.

»Nej, De sa snedig,« paastod Fru Tandberg. »Værsgo, staa inde for Deres Ord.«

»Men jeg mente smidig.«

Margrethe havde faaet et flygtigt Blink af Forskrækkelse i Blikket. Hun sad ret op og ned uden at læne sig mod Stoleryggen. Den venstre Haand laa i hendes Skød med sprigende Fingre. Over den strøg hun uafladelig den højre, og gned alle Fingrene imellem hinanden, paa en langsom, kælen Maade, som naar man klapper en Kat. Hun var snart rød og snart bleg, og Øjnene gnistrede og syntes at skifte Farve. Der var over hendes hele Skikkelse en behersket, næsten umærkelig Uro. Hun drog Vejret med Forsigtighed, som var hun bange for at høre sit eget Aandedræt, og de rynkede Kniplinger, som gik i Zigzag ned over Kjolebrystet og endte ved den runde, dejligt formede Midje, bevægede sig dirrende, som var de hæftet til usynlige Spiraller.

»Han vidste vel Knut, at De gik herop?« spurgte Birgit, der stadig sad og strikkede, og saa halvt fraværende ud.

»Ja, da; jeg sa det til ham. Jeg har nemlig et Ærende til Dem, Fru Tandberg. — Jeg vilde været her inden Prøven, men saa blev det for sent. — Det var det Mønster, De lovte mig. — Jeg skulde bruge det i Morgen, og saa —.«

»Har De lagt Mærke til Margrethe Falsens Organ, Fredrik? afbrød Fru Tandberg. »Nej, bliv nu ved og snak, Margrethe. Der er noget besynderligt i hendes Stemme, De Fredrik, noget der minder mig om Paulina Lucca, da hun sang »Erlkönig« den Gang i London. — Deres Stemme og Deres Latter, Margrethe, det er noget De har for Dem selv.«

— »Se saa der har vi Knut« — udbrød Birgit.

Med en hurtig Bevægelse fløj Margrethes Haand op mod Brystet. Fingrene hoppede om mellem Kniplingerne, som skulde de spille Klaver. Tilsidst gled de opover mod Halslinningen og rettede paa Broschen.

I det samme gik Døren op, og Knut kom ind med sin skødesløse, »klassisk elegante« Holdning som hans Venner sa.

»Godaften Mor, Godaften Frøken, Godaften Gamborg, Godaften Birgit,« han hilste venligt smilende, idet han gik rundt og tog hver især i Haanden. Da han standsede foran Birgit, rakte hun ham tre Fingre; med de andre to holdt hun Strikkepinden.

»Men flyt dog den forbandede Lampe?« raabte han, »eller sæt i det mindste en mørkere Skærm paa. Hvor kan Dere holde ud at ha dette glubende Lys midt i Synet?«

»Os generer det ikke,« svarte Birgit.

Margrethe smilte hemmeligt. Hun forstod, hvorfor han var saa sint paa Lampen. Han kunde ikke komme til at se hende, naar den stod saaledes.

»Kan vel ikke du se ligegodt, om vi stiller den her, Mor?« Han pegte paa en stum Tjæner i Nærheden. Og uden at vente paa Svar, flyttede han Lampen.

»Nej, men saa faar jeg heller la være at arbejde,« sa Fru Tandberg resigneret, og lod Hænderne falde ned i Skødet.

»Nej, ved du hvad, Bedstemamma,« — udbrød Birgit opbragt. »Det er dog for galt! Saadan er Knut altid; han gir sig ikke, før lar han Livet gaa. Men nu faar han ikke sin Vilje denne Gang.«

Hun rejste sig ganske rød af Vrede. »Naar nu alle vi andre synes bedst om at ha Lampen der, saa skal den ogsaa bli staaende.« Og i en Fart havde hun stillet Lampen tilbage paa Bordet.

»Ikke saa hidsig, Birgit,« sa Knut spagt. »Jeg vidste ikke, at det var Dere andre saa meget om at gøre.«

»Nej, det ved du aldrig« — Birgits Stemme dirrede. »Du aner overhodet ikke, at der er andre til i Verden, end du selv«,

»Aajoda,« en Gang imellem mumlede han, og blinkede hemmeligt til Margrethe.

Der blev en Pause.

»Svært saa du er snaksom, Fredrik« udbrød Knut pludselig. Fru Tandberg og Margrethe lo, men Gamborg svarte roligt: »Ja, sig det, da.«

»Men hvor kan De holde ud at sidde og tie saa stille, Fredrik?«

»Jeg kommer her ikke for at snakke,« var Svaret.

»Nej, det er øjensynligt« — sa Knut og lo.

»Hvordan har saa Deres Protegé det?« begyndte Fru Tandberg, da der atter havde været tavst nogle Øjeblikke. »Noget saa rædsomt som hans to sidste Billeder! Dem vil De da vel ikke forsvare, Fredrik?«

»De skulde ikke tale om Ting, som De ikke forstaar Frue.« Gamborgs Stemme var med ét forandret. »Han er den dygtigste af os yngre Malere, ubetinget. Han er ligefrem genial.«

»Naa — aa« — sa Fru Tandberg, og vendte sine Øjne mod Loftet. »Ja, en maa jo høre meget før Ørene falder af en.«

»Noget saa godt, som den gamle, fillede Fanten, der kører Møg paa sin Trille, mens han tygger paa sin Skraa, og ser frem for sig med de hvasse Øjne og de haarde Ansigtstræk!« Gamborg havde pludselig rettet sig op og talte saa ivrig, at Stemmen gik i Stykker. — »Og saa som Skikkelsen er bøjet af Arbejde og træt af Kummer, og Benene, da! de er mærket af et helt Livs mødige Slid, og Fødderne er vanskabt af Knyster og Ligtorne.«

»Nej, fy da,« sa Fru Tandberg uvilligt. »Hvor kan nogen dog vælge disse hæslige Æmner!«

»Ja, naturligvis, det er den gamle Vise« — udbrød Gamborg heftig og rejste sig. »Byd Publikum god Kunst i nye, originale Former, og det har ikke andet en Smædeord og Forhaanelser tilovers for det.«

»Tag det med Ro, Fredrik« — formanede Fru Tandberg.

»Ja, vel ja; det kan jeg ogsaa godt,« svarte Gamborg og satte sig igen. »For om halvhundrede Aar, ja før, vil en saa formuende Enkefrue som De ikke engang ha Raad til at købe et Billede, som det vi taler om.«

»Kil paa, Mor,« hviskede Knut og nikkede lystig.

»Nej, det faar De mig ikke til at tro, Fredrik« sa hun med et æggende Smil.

»Og, det er heller ikke at vente« — svarte Gamborg vredt. »Hvor skal De kunne forstaa hvad Genierne fortæller os, disse fremsynte, som varsler ind den nye Tid.« Hans Stemme skalv, og Øjnene lyste.

»Nej, nu staar Verden ikke længe,« — forsikrede Fru Tandberg.

Gamborg vilde svare, men blev afbrudt af Birgit, der sa: »De har Ret Gamborg, jeg er ganske af Deres Mening, og det ved vi jo, Knut ogsaa er. Hvorfor siger du det ikke?« Hun vendte sig til ham med sammentrukne Bryn.

»Saa var jo Fredrik slet ikke kommen til at røre Kæverne sine. Det gør godt at se, at der endnu finds Liv i ham.«

Gamborg tændte sig en ny Cigarette, satte sig mageligt tilbage, og saa ud som han gik til Hvile for i Aften.

»Hvordan gaar det med Deres Maling Fru Tandberg?« spurgte saa Margrethe.

»Jo Tak, det gaar rigtig bra — siger Gamborg, og mig morer det.«

»Naar der er gaat nogle Aar, vil vel Birgits Billeder heller ikke være at løse for formuende Enkefruer?« spottede Knut.

Gamborg lod som han intet hørte.

»Hvis du vil holde paa med dette, Knut, saa gaar jeg ud af Stuen.« Birgits Stemme var skarp og hurtig, og hendes Blik lynte.

»At jeg spaar dig en Plads blandt de udødelige, Birgit, det kan du da ikke« —

Han fik ikke udtalt, før Birgit havde rejst sig og med hastige Skridt forladt Stuen.

»Ærtekrukke« — sa Fru Tandberg og rystede misbilligende paa Hodet. »Du ved jo, at Birgit ikke taaler det.«

»Herregud, at være saa prippen da,« sukkede Knut og saa højst ulykkelig ud. »Gaa ind og faa hende bli igen, Fredrik.«

Gamborg rejste sig straks.

»Skal jeg be om Forladelse paa dine Vegne, da?« spurgte han.

»Ja, gør endelig det, og lov at jeg skal tie som en Mus.«

Kort efter kom Birgit ind igen, fulgt af Gamborg.

»Ja, du maa virkelig undskylde, Bedstemamma, og De ogsaa Frøken Falsen, at jeg opfører en saadan Scene. Men jeg vil ikke finde mig i Knuts Overgreb ogsaa her, og det har jeg i Sinde at vise ham.«

»Overgreb« — gentog Knut, og saa fra den ene til den anden.

»Ja, netop! Det Ord generer dig Gutten min, fordi det er tammende. Nu kan du ikke like, at jeg maler, hvorfor maa Vorherre vide, og saa skyr du ingen Midler for at faa mig til at opgi det. Du vil pine og fortrædige mig, og bespotte og forhaane mig saa længe til jeg blir træt. Men nu skal det ikke lykkes dig. Det er det eneste jeg har at interessere mig for.«

»Slige Ord du bruger,« sa Knut uvilligt.

»Jeg synes ogsaa du tar det for alvorligt, Birgit?« formanede Fru Tandberg.

»Ikke hold med ham, Bedstemamma. Knuts Ærtesyge kan ta Livet af alle Forhold.«

»Men tænk nu lidt paa dig selv, Birgit. Slig som du har haanet hans Musik. Jeg synes det gaar op i op.«

»Haanet! aldrig,« — sa hun energisk. »Men den interesserer mig ikke, og saa har jeg ikke gaat og skabt mig.«

»— Var De von paa mig, Frøken, fordi jeg lod Dem gaa alene?« spurgte nu Knut Margrethe med et Smil, der bad om Undskyldning, og et overgivent Blink i Øjet.

»Nej da!« svarte hun hurtig, og bøjede sig i det samme for at ta op sit Lommetørklæde, som netop faldt paa Gulvet.

»Jeg skal gøre det godt igen ved at følge Dem i Aften,« vedblev han.

»Men Fredrik skal jo samme Vej, Knut« — henkastede Fru Tandberg.

»Nej, Frue, det skal Fredrik ikke« — sa Gamborg.

»Naa — jeg trodde, De skulde hjem. — Det vilde De nu ogsaa ha meget bedre af« — føjede hun til i en moderlig formanende Tone.

»Ja, det vilde jeg vist« — svarte Gamborg, »men jeg rusler nu nedover læl.«

»Værs'go, Bordet er færdigt« — sa en Pige, som kom tilsyne i en Døraabning.

De rejste sig alle.

»Du skulde dog ta lidt Reb i Sejlene,« — hviskede Knut, og traadte tæt hen til Gamborg. »Du ødelægger dig før Tiden, Gut.« De sidste Ord kvaltes næsten i en klukkende, lydløs Latter.

Saa gik de ind i Spisestuen, Knut og Margrethe var de sidste.

I Kabinettet, som kun var oplyst fra Dagligstuen, greb Knut Margrethe pilsnart om Livet, og trykkede hendes Overkrop saa heftigt bagover, mens han kyssede hende, at hendes Legeme formelig beskrev en Bue.

»Husk paa Spejlet,« fik hun med Møje frem.

»Kan du se, det var rigtigt, at du gik herop?« hviskede han. »Det klogeste vi kunde gøre. Mor havde sét os. Hvad sa jeg?«

»Ja, men Knut — jeg gør det ikke en anden Gang —, du ved ikke, hvor rædsomt det er.« Hun gled lydløst fra ham og skyndte sig ind i Spisestuen.

De andre var gaaet, og Gamborg var bleven alene med Birgit. Han vilde sidde lidt endnu, havde han sagt til Knut, da denne rejste sig for at følge Margrethe.

Birgit tog Plads et Stykke fra Gamborg paa den lave Mejestol, hvor hun havde siddet om Aftenen, før de andre var kommet. Hun stak ugenert Hænderne ind under Nakken, gyngede langsomt frem og tilbage og saa ud i Luften.

Uden at sige noget gik Gamborg hen og satte sig saaledes, at han kunde se hendes Ansigt. Derpaa drog han en polstret Lænestol hen til sig, og skød den ind mellem sine Ben, la begge Hænderne paa Kanten af dens Ryg og støttede Hagen paa dem. Det varede lidt, før han kom til Ro i en bekvem Stilling, men da det var lykkedes, sad han ganske stille og lod sine Øjne ufravendt følge Birgits vuggende Bevægelse. Saaledes sad de tavse en god Stund.

»Synes De ikke, Knut er blet anderledes paa det sidste?« sa Birgit omsider, uden at flytte Øjnene fra der, hvor de var rettet.

Gamborg løftede Hagen akkurat saa vidt, at han kunde tale forstaaeligt og sa: »Nej, det synes jeg ikke,« hvorpaa han lod den falde ned igen.

»Liksom saa rastløs« — vedblev Birgit, »og mere, hvad jeg vilde kalde vaagen — ja, i hele sin Maade. Han er slet ikke saa flegmatisk og magelig, som vi alle har for Vane at sige.« Hun talte i en overvejende Tone og med smaa Pauser. »Jo han er blet anderledes« — tilføjede hun bestemt. »Læg Mærke til det, skal De se.«

Saa blev der tavst i nogle Minutter.

»Hvorfor svarer De ikke?« sa saa pludselig Birgit, fremdeles uden at se paa ham.

»De spør mig jo ikke om noget.« — Det kom trævent, og atter lettede han lidt paa Hagen.

»Og heller ikke er han saa slem til at ærte som før« — fortsatte hun. »Han har virkelig forbedret sig; men jeg vil ha ham ganske afvænt med det.«

»Sid heller stille« — sa saa Gamborg. »Øjnene mine blir saa trætte af at fare saadan frem og tilbage.«

»Saa kan De jo ta Øjnene til Dem« — svarte Birgit, og blev ved at gynge.

»Nej, det kan jeg ikke« —.

»Saa faar De i det mindste la være beklage Dem.«

»Ja, det er jeg vant til.«

»Aa, se lidt paa Lærredet her« — udbrød Birgit lidt efter med livligere Stemme, idet hun rejste sig og gik hen til Staffeliet. »Hvad skal jeg gøre med den Klat Sø, der? Jeg er ikke i Stand til at faa den til.«

Gamborg var fulgt efter hende. Han betragtede det lille bemalte Lærred, idet han kneb det ene Øje sammen.

»Jeg tror De har smurt formeget paa med sort.«

»Men Træerne her, de er bra?« spurgte Birgit, og traadte et Skridt tilbage for bedre at kunne se.

»Ja, naar De faar lidt mere Luft ind imellem dem.«

»Ja, Luft ja; det er lettere sagt end gjort.« — Birgit vendte og drejede Hodet til alle Sider, mens hun granskede Billedet. »Noget stort Skidt« — brød hun pludselig ud, idet hun gik fra det, og kastede sig i en Lænestol med Armene korslagt over Brystet.

»Ja, det er det,« indrømmede Gamborg og lod sig glide ned i den forrige Stilling.

»Aa ja, ja,« Klokken er vel mange den« — sa saa Birgit med en lydelig Gispen.

Gamborg gav intet Svar. Bare sad og stirrede med Øjne, der mindede om Fugle, som er fortryllet af Slanger.

»Hvad maler De paa nu om Dagene Gamborg?« spurgte Birgit, og saa ud som om Svaret ikke interesserte hende.

»Jeg maler ikke noget videre i denne Tid.« Der var ved hvert Svar, han gav, en fortrædelig Klang i Stemmen, som om hendes Spørgsmaal irriterte ham.

Nu gispede Birgit atter. »Nej hør, ved De hvad, jeg er virkelig søvnig Gamborg,« og hun tørrede sine Øjne, der var fugtige efter hendes Gaben.

»De vil ha mig paa Dør?« Der kom noget mørkt og smerteligt i hans Blik.«

»Ja, oprigtig talt, Gamborg. — De er nu ogsaa saa kedelig« — la hun til i en næsten skændende Tone.

Han rejste sig og traadte tæt hen til hende. »Skal dette aldrig bli anderledes?« Han var bleg og Stemmen skælvede. »Vil De holde paa saa med at pine mig, indtil — ja, hvad ved jeg. Vil De aldrig synes, det er nok?«

»Vi har jo talt ud om den Ting en Gang for alle, Gamborg.«

Birgit rejste sig og hendes Tone og Mine var affærdigende. »Jeg har jo sagt Dem alting ærligt ud.«

»Da det var for sent ja. Havde jeg vidst fra først af, at De bare drev Deres Spil med mig« — han talte lavt og liksom stakaandet, og han knyttede begge Hænderne.

»Ja, jeg ved, det var galt, Gamborg,« — svarte hun hastigt og vredt, »og jeg har jo sagt, at jeg ber Dem om Tilgivelse for det. Jeg gik jo her og kedede mig, og Deres Hyldest fyldte ud for mig paa en Vis. Forelsket har jeg aldrig været i Dem.«

»Men De gjorde Deres bedste for at faa mig det saa meget som muligt i Dem,« sa han med sammenbidte Tænder.

»Aldeles ikke Gamborg! For mig var det en Leg, om De vil. Hvor kunde jeg vide, at De vilde bli saa alvorlig tagen. De har jo saa mange Gange været forelsket, og det er gaaet over igen. Og desuden,« hun hævede Stemmen som en, der snakker sig hidsigere og hidsigere, »hvad vil De egentlig bebrejde mig? Spillet var jo like for os begge. Jeg udsatte mig for akkurat det samme, som De Dem. Hvis nu Rollerne havde været ombyttet, hvis det nu var mig, som elskede Dem, og De, som ikke gjorde Gengæld? Saa fik jeg pænt tie stille, tænker jeg, og ikke gaa og gøre alt det Leven og drage et Menneske til Regnskab. Det er dog for galt, at De ikke kan la mig i Fred.« Hun gik bortover Gulvet, idet hun satte Hælene haardt i og arbejdede med sin Nakkeknude, som for at stikke den bedre fast.

»De snakker saa meget formasteligt« — sa han hastig. »Hvis De havde elsket mig, saa var jeg falden ned for Dem, og havde tilbedt Dem. Det ved De godt.«

Hun vendte sig og kom hurtig hen imod ham.

»Men hvorfor skal jeg undgælde, fordi De ikke ævner at faa mig til at elske Dem?«

Han strakte Haanden ud som for at lægge den paa hendes Mund og fortrak Ansigtet som i Smerte.

»Og hvis De havde elsket mig, hvad saa?« mumlede han.

»Saa havde jeg git mig Dem helt og uforbeholdent,« svarte hun, idet hun løftede sig paa Tæerne og saa ham ind i Øjnene.

Han fæstede et Blik paa hende som om han vilde gennembore hende med det, mens hans Læber skælvede svagt og Næseborene rørte sig.

»Godnat,« sa han roligt og rakte Haanden ud. Hun tog den, og kendte den var kold og fugtig.

Han slap straks hendes Haand og gik langsomt mod Døren.

»Saa kommer De i Morgen, og gir mig min Time!« — raabte hun, da han stod med Haanden paa Dørklinken.

Han slog ud med Armen uden at vende sig om.

»Og hør Gamborg,« føjede hun til, »kan vi nu ikke være enig om at betragte hinanden som to Kammerater. Saa vil vi endnu faa Hygge af hinanden.«

Han gik sin Vej uden at svare, men et Øjeblik efter aabnede han Døren paa Klem, stak Hodet ind, og sa med en Stemme, der liksom kylede Ordene langt ind i Værelset: »Fanden i Vold med Kammerater!« hvorpaa han forsvandt og slog Døren haardt i efter sig.

Birgit, der var faret stærkt sammen ved denne uventede Afslutning, hørte ham aabne og lukke Entrédøren, hvorefter Lyden af hans Skridt tabte sig paa Trapperne.

Birgit pustede Lampen ud, aabnede et Par Vinduer, og gik ind for at lægge sig.

Da hun klædte sig af, kom hun i Tanker om, at hun egentlig havde været altfor hidsig mod Knut, da han ærtede hende med hendes Maling. Stygt var det af ham, men alligevel, hun havde tat altfor svært paa Veje, og han havde svaret saa spagt og godsligt. Jo mere hun tænkte paa det, jo større syntes hun hendes Uret blev. Hvis han havde været tilstede nu, vilde hun sagt ham, at hun var lej over sin Krashed. Bare han ikke var gaat. Men end om hun ventede paa ham? han maatte jo straks komme. Ja, det vilde hun.

Hun stak Fødderne i et Par bløde Fløjelstøfler, svøbte et Schal udenpaa sin Natchemise, og listede sig ind i Musikværelset hvor der brændte en Lampe under en stor rosenrød Skærm. Her krøb hun sammen paa Sofaen, med Knæene trukne op til Brystet og Armene slynget omkring dem.

Men kanske det var dumt. Hvis nu Knut bare blev forundret, saa vilde hun bli flov og det hele være saa ærgerligt. Hun sad og tænkte paa, at det var bedst at luske tilbage og krybe i Sæng. Men alligevel blev hun siddende; det var liksom der var en Fortryllelse over hende, og at der skulde en kraftig Anstrængelse til for at faa den løst.

Ja, men nu vilde hun gøre Alvor af det. Hun tog sig sammen og løsnede Armene fra sine Knæ. — Men hys — kom der ikke nogen? — Jo, det var for sent, — hun kendtè Knuts Skridt.

Straks efter blev Døren aabnet, og Knut kom ind. I samme Øjeblik hoppede Birgit ned fra Sofaen, fløj hen imod ham med udstrakte Arme og sa hurtigt: »Vær ikke sint paa mig, Knut, fordi jeg var saa fæl i Aften — jeg var meget mere hidsig end jeg skulde været.«

Knut, som ikke havde anet, at der var nogen i Stuen, blev saa heftig forskrækket, at han tumlede bagover.

»Er Du gal Birgit!« udbrød han — »Skræmme Vettet fra Folk, Nattens Tider. Du store Alverden, hvor ræd jeg blev.«

»Ja saadan gaar det, naar en tænker at gøre det rigtig vel,« sa Birgit modfaldent. »Jeg kunde ikke sove, før jeg fik sagt dig, at jeg havde været urimelig mod dig, Knut.«

»Det var saamæn ikke noget at bry dig for« — svarte Knut ligegyldigt, og strøg forbi hende hen til Bordet, hvor han ordnede nogle Nodehæfter. »Jeg havde Skam glemt det for længe siden.«

»Ja, det er jo smukt at være saa overbærende,« — sa Birgit koldt, og famlede med Foden paa Gulvet for at faa fat paa den ene Tøffel, som hun havde tabt under Løbet.

»Staa nu ikke der og forkøl dig, Birgit,« — sa saa Knut utaalmodigt. »Gaa ind og læg dig bare, du.«

»Naa, naa, naa! Nu gaar jeg jo,« raabte hun iltert. »Jeg maa da ha Lov at finde Tøflen min, vel.«

Da hun var kommen i Sæng, knyttede hun Hænderne, saa det formelig knagede i Lederne, og sa ganske højt: »Aa den Knut, den Knut, hvor han er inmari væmmelig. Men derfor, aa hvor jeg har imod ham!«

Knut blev længe inde paa sit Værelse. Han sad og røg en fin Havanna Cigar, og gennemlevede Aftenens Begivenheder.

Et stillestaaende Smil bredte sig over hans Ansigt. Af og til slog han ud med Haanden og strøg sig bagefter over Mund og Hage.

»Gad vidst, hvad Fredrik gik og tænkte« — han lo saa smaat: »Mons tro om han ikke forstod det hele.« To Gange havde han mødt dem paa afsides Veje om Aftenen, og den ene Gang havde han ladt som han ikke saa dem. Naa ja, han var nu den ufarligste af alle, ti for ham var der jo ikke andet til i Verden end

at sidde og stirre paa Birgit. — »Snodig Fyr, den Fredrik, rent toki, som Svensken siger. — Vont og lejt var det med Birgit, men hvad, der fandtes jo ikke Raad for det. Tscheh, at hun nu netop skulde falde paa at være elskværdig i Aften.« Han, som paa Hjemvejen for Alvor havde spekuleret paa, om han dog ikke skulde ta Mod til sig og sige hende redeligt og ærligt, hvordan det var fat med ham, og saa lægge alt i hendes Hænder. Men i samme Nu som han havde sét hende med udbredte Arme, havde han følt, at det var liksaa umuligt at faa et Ord frem om det til hende — ja, liksaa umuligt som at gaa bort og skære Halsen over paa hende.

Men hvorledes skulde dette ende. I Længden kunde det ikke bli saaledes ved. Skøndt pyt, han var saa altfor lyksalig til at kunne orke at befatte sig med hverken Længden eller Bredden af nogen Verdens Ting.

Der var gaaet nogle Maaneder, og man var kommen ind i Begyndelsen af Juli. Knut havde sagt til Birgit, at han vilde bruge Ferien til at komponere noget i, og at han derfor maatte bli i Byen hele Sommeren. Hans Mor, der ejede et Landsted paa Ladegaardsøen, havde saa inviteret Birgit og Børnene til at tilbringe en Maanedstid hos hende.

Oppe hos Tandbergs var Persiennerne rullet ned i Dagligstuen og Kabinettet. Alle Planterne var sat ind i Spisestuen, hvor det brede Karnapvindu var uden Gardiner.

I Dagligstuen gik Pigen og dækkede de broderte Stole og fine smaa Plüschborde til med Varetræk og Aviser. Tæpper og Puder var bortgemt, og nogle af Nipsgenstandene hyllet ind i Flor.

»Se saa, Karen, nu er det sandelig godt nok« — sa Birgit, som netop kom ind. »Vi blir jo ikke saa længe borte.«

»Bare lægge dette over Albummene« — svarte Karen, og tog fat i et gammelt Gardintøjstykke.

»Nej, det skal jeg bruge.« Birgit snappede det ud af Haanden paa hende.

»De kan ta en Avis. Og gaa saa ind og hjælp Nille med at faa pakket Børnenes Tøj, ellers blir hun aldrig færdig, ved De.«

Pigen gik og Birgit svøbte Tøjstykket om sine halvfærdige Lærreder, som hun satte hen paa Staffeliet.

Derpaa begav hun sig ind i Soveværelset, for at lægge ned sine egne Sager.

Inde i Musikværelset sad Knut og gav Fru Gude en Time. Hver Gang han rettede paa hende, bøjede hun sig over Tangenterne med et forskrækket, lidet Hvin, drejede Hodet og saa fra Siden af op paa ham med bønligt befippede Øjne og den yderste Tungespids stukket ud mellem Læberne.

»Saa bedaarende ulykkelig som De ser ud, naar De gør en Fejl, Frue.« Knuts Stemme var lattermild og indsmigrende. »De har en Mine som en sød, liden Skolepige.«

»De, da« — sa hun og rystede forvirret sine Nakkekrøller. »Se saa, nu var det Deres Skyld at det gik galt, Tandberg — De gør mig saa distrait.« Hun holdt op at spille, og sendte ham et af sine Øjekast.

»Lad os ta det helt forfra en Gang« — foreslog Knut. »Men De maa endelig se til at faa et løsere Haandled, Frue. Deres Stakatoer er ikke rigtig gode.« Han stillede sig bag hende, greb hende om begge Arme og viste hende, hvorledes hun skulde løfte Haanden i Ledet og hvorledes den skulde falde ned.

»Ja, naar jeg bare kunde faa det til« — sukkede hun, og lænede sig op mod hans Vesteknapper, idet hun næsten vrængte Øjnene for at naa hans Blik.

»Nej, lad være! Tror De jeg kan undervise med de Ildstraaler op i Ansigtet paa mig? Værsgod se paa Hænderne — saadan.« — Han tog med den ene Haand om hendes Hode, og bøjede det forover. Saa gjorde han endnu nogle Øvelser med hendes Haandled og satte sig derpaa ved Siden af hende, mens hun spilte Stykket igennem.

»Saa var det altsaa den sidste Gang før Ferien« — sa Fru Gude med et Suk, idet hun rejste sig. »Jeg kommer at savne mine Timer.«

Hun saa kælent paa ham.

»End jeg da, Frue! Hvad skal jeg saa sige?«

»Aa, De! De har jo saa meget andet. Sig mig, spiller De ikke ogsaa med Frøken Falsen?«

»Nej, hvor falder De paa det?« spurgte Knut uden at se paa hende og flyttede lidt paa Pianostolen.

»Aa jeg trodde det bare.« Hun saa forbeholden ud.

Knut slog Fru Gudes Noder sammen, og la dem i hendes Mappe. »Det kan vel ikke nytte at gi Dem Lektier denne Gang; De rejser jo bort.«

»Ja, og hvordan blir det,« hun stod og knyttede sit Hattebaand. »Tar De Dem en Tur op til Sanatoriet?«

»Det skulde da være for at træffe Dem, Frue.« Han, saa ud, som om han havde græsselig Lyst.

»Jeg synes jeg ser, hvor gemytligt vi skulde ha det sammen« — hun nikkede og lo overgivent. »Paa et saadant Sted er man friere; — det er ikke som her — — De kan tro jeg har faat høre om de Par Visitter, De har gjort mig.« Hun snærpede Munden sammen og saa krænket ud.

»Bare ikke Vejen var saa morderlig lang.«

»Aa, pyt Vejen! Det er jo den dejligste Egn opigennem. Hvis der blot fandtes det rigtige Trækplaster, saa« — hun truede til ham med et skælmsk Smil.

»Der er jo Dem, Frue« — han traadte tæt hen til hende og saa med halvt lukkede Øjne ned paa hende. »Saa ved De, det er nok.«

»Nej saa koket som De er!« Hun lo og tegnede romerske Esser med Fingeren under hans Øjne.

»Aah, men bare en kunde stole paa Dem!« Hun slog over i en alvorlig Tone, og rystede tvilende paa Hodet.

»Det kan De, Frue« — sa han med et indsmigrende Smil.

»Ja, giv mig et Bevis paa det. Kom op til Gausdal, mens jeg er der,« hun bøjede sig hen imod ham, »saa skal jeg fortælle Dem noget.« De sidste Ord udtalte hun hviskende.

»Hvad da?« spurgte han interesseret.

Hun betragtede ham med et kærtegnende Blik og blinkede uroligt med Øjenlaagene.

»At De er det uimodstaaeligste Mandfolk jeg har kendt.« Hun sa det smilende, men med en energisk Betoning, og der fløj en hurtig Rødme over hele Ansigtet. Saa vendte hun sig og greb sin Mappe.

»Saa kommer jeg!« — raabte han overgivent.

Hun bød sin Haand til Farvel. Han førte den med en galant Bøjning til sine Læber.

»Saa venter jeg Dem altsaa aldeles sikkert,« sa hun med en nervøs Dirren i Stemmen, idet hun gik mod Døren.

»Det Spetakkel« — mumlede Knut, da han kom ind igen efter at ha fulgt hende til Entrédøren. Han trak Rynker paa Næsen og udstødte en knurrende Ly. »Isch, æh, hvor hun er paahængende. Komme op til Sanatoriet. Det blir nok en længere Næse den, Mutter Gude.« Han lo saa smaat. — »Margrethe maatte ikke være her da. ... Rasende blir »Gumman«, men skidt Fan'en. Jeg skal nok faa hende blid igen, hvis det lønner sig Umagen. — God Nytte har hun dog gjort. — Nu snakker de mindst like meget om hende og mig, som om Margrethe og mig, — ja mere, for hende tror alle det til, mens Margrethe. — Aah, min dejlige unge Margrethe bare jeg kunde værne om Dit søde Navn.«

»Du maa gi mig nogle Penge, Knut, for nu skal vi afsted« — sa Birgit, idet hun aabnede Døren fra Spisestuen og rejseklædt viste sig paa Tærskelen.

Knut tog op sin Portemonnæ og rakte hende nogle Sedler.

»Tak, det er nok,« sa Birgit, da han gjorde Mine til at ville gi hende flere.

»Bare Dere kommer tidsnok« — bemærkede Knut, og saa paa sit Ur.

»Joda, vi har Drosche. Kører du ned med? Nille kan sidde paa Bukken.«

»Det er da ikke nødvendigt, Birgit,« sa han i en undskyldende Tone.

»Nej, langt fra! Jeg tænkte bare du kunde ha Moro af det for Børnenes Skyld. De er ellevilde af Glæde.«

»Du faar hilse Moderen og Søstrene da, Birgit.«

»Og sige, at du kommer paa Lørdag, for det spør de naturligvis straks om. Farvel da du.« Hun rakte ham Haanden og kyssede ham skyndsomt paa Kinden. »Der hører jeg Smaaene i Entréen.«

Knut gik ud og kyssede Børnene.

»Ha det nu rigtig godt da, Birgit« — sa han tilsidst.

»Ja, og du det samme« — svarte Birgit. »Stel dig nu som du bedst kan. Middag spiser du vel ude?«

»Ja, eller hjemme. Der er jo en »Tønde« i Huset.«

Saa gik han ind igen i Musikværelset. Han gned fornøjet Hænderne i hinanden, hoppede om paa Gulvet og smelte med Fingrene. Han kunde ikke holde det ud derinde, men satte alle Dørene aabne til Spisestuen og Kabinettet og Dagligstuen. Saa

dansede han i Polkatakt gennem hele Rækken af Værelser, med Tommelfingrene stukket ind i Vestens Ærmehuller og sang: »Saa dejlig øde — bortrejst her ser ud. ... I Aften, — i Aften! Første Gang — alene for mig selv — i min egen St-u-u-e. — Hurra Gutter! Hurra Gut-ter.«

Margrethes Forældre og begge hendes ukonfirmerte Søstre laa ved Modum. Brødrene var ude paa Fjældvandring, og hun selv tilbragte Sommermaanederne hos den gamle Bedstemor, der ejede et Sted paa Drammensvejen helt ude ved Frogner. Fra Margrethe var Barn af, havde Bedstemoren været vant til at ha hende meget om sig, især om Sommeren; da havde hun plejet at bo hos hende hele Uger ad Gangen.

I Aar havde hun ladt Bedstemoren forstaa, at hun tusend Gange heller vilde være hos hende end ta med til Modum, hvad der havde været stærkt paa Tale, og saa var det gaaet let for den gamle Dame, hvis Øjesten Margrethe var, at faa det ordnet efter Ønske.

En fjorten Dags Tid efter at Birgit var tat ud til sin Svigermor, var hun til et stort Aftenselskab hos nogle gamle Venner af det Tandbergske Hus, som boede paa en Villa ude paa Bygdø, ikke langt fra Fru Tandbergs Løkke. Knut var der ogsaa. Hans Mor havde ment, at han skulde fulgt hjem med dem om Aftenen og overnattet der, men det afslog han, og tog til Byen paa en Ekstradampbaad, som nogle af Gæsterne havde lejet. Ogsaa Margrethe Falsen havde været blandt de indbundne. Paa Hjemvejen var Birgit usædvanlig tavs. Hun sad tilbagelænet i Vognens ene Hjørne ved Siden af Fru Tandberg og ytrede ikke et Ord. Da en af Svigerinderne tiltalte hende uden at faa Svar, udbrød Fru Tandberg: »Birgit er min Sandten falden i Søvn.«

Men Birgit sov ikke. Hun sad blot med lukkede Øjne og led under en Følelse af Uro og Nedstemthed, der pirkede ved hendes Indre og tyngede som et gammelt Samvittighedsnag.

Da de standsede udenfor Løkken, lod Birgit som hun pludselig vaagnede, sa hurtig Godnat, hoppede ud og sprang ovenpaa, hvor hun havde sit Soveværelse i Husets ene Gavl.

Da hun havde tændt Lyset, rullede hun ned for Vinduet, trak Skoene af og begyndte, selskabsklædt som hun var, at gaa frem og tilbage paa Gulvet med bøjet Nakke, og Hagen i den højre Haand, mens hun støttede Albuen i den venstre.

Den Aften havde hun pludselig faat at vide, hvordan det var fat med Knut.

Det der var hændt var i Grunden ingenting, men for hende var det nok.

Hun havde staat og talt med nogle Herrer i Havestuen. Der skulde danses Française og hun havde ladt sig engagere. Saa var der kommet en Ven af Knut, en Læge, og havde spurgt om hun vidste, hvor hendes Mand var, han vilde ha ham til vis à vis. Hun havde sét sig om efter ham, og sluttelig trukket Portièren ved Siden af sig lidt til Side, havde strakt Halsen frem og keget ind i Kabinettet. Der havde Knut staat, og talt med Margrethe. De var ikke alene, der sad nogle unge og fjasede og lo i en Sofa borte i Hjørnet, og der vilde ikke ha været noget usædvanligt i det, hvis ikke Knuts Ansigt — aah, hvor Blodet jog igennem hende, naar hun saa det Ansigt for sig.

Hun havde blot iagttaget det et eneste Øjeblik, men alligevel stod det saa lyslevende foran hende, uafladelig, — dette straalende dybt betagne og dog saa alvorlige, nej snarere vemodige eller næsten smertelige Blik, og saa den Henrykkelse, der laa i, — ja, hvor var det nu — i Mundvigerne? nej, overalt i hver eneste Linje af Ansigtet, i hele hans Holdning saa svulmende af Spænstighed og Kraft.

Saaledes saa ikke Knut paa en Kvinde, hvis han ikke elskede hende. Hun kendte disse Øjne og denne Mine, saadan havde han sét paa hende, den Gang hun ejede hans Kærlighed. Alt det havde været hendes. Uh, denne Sugen for Brystet, hvor det gjorde ondt. Nu vidste hun, hvorfor det havde forekommet hende, at Knut havde tabt sig efter nogle Aars Forløb. Hun vilde ikke tro det den Gang, men sa til sig selv, at det kom vel af, at hun saa ham daglig. Og nu vidste hun ligeledes, hvorfor der i den senere Tid havde været denne underlige Glans over hans Miner. Det var Kærligheden, som havde forskønnet ham.

Margrethe Falsen altsaa. — Altsaa dog virkelig. — — Hvad var der nu egentlig ved hende? Hvad havde hun forud for hende? Ja, hvad kunde det nytte at spørge; han elskede hende. Knut elskede hende.

»Aah, Knut, Knut,« hviskede hun. »Aah, min Ungdom, min tabte Lykke.« Hun pressede et Øjeblik Haanden mod Øjnene og stod stille.

Men Herregud, hvorfor tog hun sig det nær? Hun havde jo i lang Tid været fortrolig med den Tanke, at Knut ikke længer elskede hende. Aa ja, men det var nu lidt ondt alligevel. — Dette, at han elskede en anden, og med sligt et Alvor og en saadan Styrke. ... Hun vidste hvad Fylde og Lykke der var i, at han gav sig helt hen, det var liksom hun ikke undte en anden det.

Saa havde dog hans Indre Ævne til at genfødes, og til at føle like friskt og helt som den Gang. Det havde hun saa sikkert ikke troet.

Ja, men saa var det jo Synd, at han ikke var fri. Hvis denne Følelse fik udfolde sig hos ham, saa vilde den kanske bringe ham langt videre frem og gøre ham til et dygtigere Menneske. Han vilde komme til at komponere noget godt, som de jo sa, det var, som blev til, den Gang han elskede hende.

Ja, han burde være fri. Hun være en Hindring for den Mand, som havde øst ud over hende saa meget godt, saa stor en Rigdom af søde Timer, af Elskov og Lykke? Aldrig! Han havde git hende alt, saa længe han havde noget at gi af. Det var jo ikke hans Skyld, at det hørte op. Kærlighed lod sig jo ikke fastholde ved et Magtbud eller fremtvinge ved en Viljeanstrængelse. — Skøndt jo, det var jo lykkedes for hende at bekæmpe sine Følelser for Arbo. Men det kom naturligvis af, at hendes gamle Kærlighed til Knut ikke var helt død. Med ham var det noget andet. Hans Kærlighed til hende havde længe været slukt.

Hun vilde sige det til ham, at hun havde gættet alt, og at hun var villig til at løse Baandet imellem dem. Han skulde ha Lov til at handle aldeles frit. Hun vilde spare ham for den Ubehagelighed at komme til hende med en Bekendelse, for det gik han vel nu og pønsede paa og kviede sig for. Hun var vis paa, at han ikke vilde indlede noget med Margrethe, før han havde fortalt hende om det. Han havde den Agtelse for hende, at han ikke vilde bedrage hende, saadan praktisk taget.

Men hvordan skulde det ordnes imellem dem? Hun stod en Stund og tænkte efter. Ja, det fik jo bli til Skilsmisse — grejt og aabent skulde det være imellem dem. Hun knappede Kjolen op, og begyndte at klæ sig af. Det var dog en Uting at bli ved med at leve sammen, naar der ingen Kærlighed mere

fandtes. Det drog et Menneske ned og gjorde Livet til en Ørken, som Bedstemamma plejede at sige. Hvor var hun ikke bleven haard og gold, rigtig degraderet i disse Aar. Og nu Knut — han havde holdt paa at blive forjasket og slap, aldeles udvisket. Men saa havde Kærligheden reddet ham, mens det endnu var Tid. Han var lykkelig han, mens hun. — Hun faldt i Tanker paa Sængekanten, mens hun løste sine Strømpebaand. Hvor var hun dog fattig mod ham.

Hun for sammen ved at høre sin Svigermor hoste fra den modsatte Gavl.

»Bedstemamma« — tænkte hun og hægtede Korsettet op. »Der vil bli en Storm at staa for fra dem allesammen« — hun rystede saa smaat paa Hodet. »Men det faar ikke hjælpe.«

»Gud ved, om ikke Knut vil sætte sig imod det, naar det kommer til Stykket. I alt Fald vil det ta svært paa ham. Han vil helst gaa udenom, som Bøjgen siger. Men det duer ikke. Tværs igennem, det er nu min Natur. I Morgen tar jeg ind til Byen, gaar op til Knut og snakker ud af Posen med ham.« Hun trak sin Natchemise over Hodet, og knappede den langsomt og betænksomt. Saa pustede hun Lyset ud og gik i Sæng. Men i Stedet for at lægge sig paa Side med Ansigtet i Puden, som hun plejede, naar hun vilde sove, strakte hun sig paa Ryg, stak Hænderne under Nakken og fortsatte sine triste Betragtninger.

Den næste Eftermiddag henad Firetiden gik Knut rastløst frem og tilbage oppe i de øde Stuer. Hvert Øjeblik var han ude i Entréen og lyttede, eller han stod ved Vinduet og keg ned paa Gaden. Saa purrede han op i sit Haar foran Spejlet, fugtede sine Hænder med Esbouquet slog en Bog op og saa lidt i den, og ordnede vist for tyvende Gang de beskrevne Nodepapirer, der laa paa Bordet.

Saa forekom det ham, at han hørte Trin i Trappen, og denne Gang endelig var han vis paa ikke at ta Fejl. Med et lykkeligt Smil ilede han ud og lukkede op.

»Endelig« — udbrød han, og trak hende ind i Entréen. »Din stygge Unge, som har ladt mig vente slig.« Han lukkede Døren, slyngede Armene om hende med stormende Heftighed og kyssede hende utallige Gange.

»Nej, men Knut, du kvæler mig« — sa hun tilsidst, og søgte at frigøre sit Ansigt, mens hun samtidig holdt ham tæt ind til sig. »Vi skal da ikke bli staaende her vel?«

Endelig slap han hende, men beholdt hendes Haand i sin, mens hun la Hatten fra sig.

»Vil du laane mig min Haand et Øjeblik, saa jeg kan ta Handsken af mig?« bad hun.

»Nej, jeg vil ikke« — svarte han, og begyndte at knappe de lange Handsker op. »Det er min Haand, saa meget du ved det.« Han stak hendes Fingerspidser i Munden og trak med Tænderne Handsken af.

»Skal jeg kanske ikke ha Lov til at kysse paa den?« Han talte med en kælen Barnestemme, idet han bøjede sig over Haanden, som han holdt i begge sine, og flyttede Læberne omkring paa den.

»Saa nu den anden,« lo hun, og daskede ham paa Øret.

Lidt efter gik de ind i Dagligstuen med hinanden om Livet.

»Som jeg har længtes efter dig den sidste Time,« sa han med Munden trykket mod hendes Hals.

Hun gjorde et Hop til Siden og rev sig fra ham. »Du kildrer mig!« sa hun med en høj Latter, og strøg sig over Øret.

»Saa jeg kildrer dig,« han efterabede hendes Stemme. »Hvor din Latter er fortryllende Margrethe! Som Perler der triller over Marmor ned i Vand med et Plask. Thre, thre, thre« — hærmed han efter hende.

»Du bilder dig vel ikke ind, at det ligner?« Hun tog det lette Overstykke af sig og kastede det hen paa Staffeliet.

»Hvordan har du saa haft det siden i Gaar?« spurgte hun og stillede sig op bag en Stoleryg i en foroverbøjet Stilling, med de korslagte Arme støttet paa den.

»Kom hit og kys mig,« svarte han, idet han satte sig paa en Puf.

»Elsker du mig like meget i Dag som i Gaar?« vedblev hun og saa paa ham med et glædedrukkent Smil.

»Kom hit og kys mig hører du. Kom, kom, kom!« Han strakte Hænderne frem, og lignede en Gut, der er utaalmodig over ikke straks af faa sin Vilje.

»Ja, saa svar mig først,« hun lo drillende.

»Om jeg elsker dig — dit smaa Fæ! kom nu bare.«

Hun skød Stolen bort og var i ét Sæt henne hos ham.

»Lad os heller gaa ind til dig« — sa hun lidt efter, idet hun med begge Hænder strøg Haaret tilbage fra de varme Kinder. »Her er saa mørkt og pulterkammeragtig.« Og inden han fik svare, løb hun gennem Kabinettet og Dagligstuen ind i Musikværelset. Han fulgte hende straks.

»Sæt dig nu her« — sa hun muntert, og drejede en Stol, saa den stod med Ryggen mod Lyset »Saa skal jeg frisere, dig.«

Han gled øjeblikkelig ned paa Sædet, strakte Benene fra sig, la sig helt bagover og overgav sit Hode til hendes Behandling. Hun tog fat med begge Hænder og strøg Fingrene langsomt og kærtegnende gennem hans bløde, smaakrøllede Haar. Af og til gik der et lidet Gys igennem ham, ellers forholdt han sig ganske ubevægelig, med lukkede Øjne og et mat Smil om Læberne. Med Mellemrum bøjede hun sig ned og kyssede ham let paa Panden, uden at la Fingrene standse.

»Saa« — sa han omsider og vilde rette sig op, men hun greb ham med den ene Haand om Halsen, og raabte leende: »Nej stop! Nu skal jeg til med Kammen.«

Hun tog op af Lommen et lidet Futteral, og saa begyndte hun at frisere ham med en Kam i den ene, og en Børste i den anden Haand.

»Hys!« udbrød hun pludselig og lyttede. »Hørte du ikke noget?«

»Nej,« svarte han ligegyldig.

»Jeg syntes saa tydeligt, at det gik i en Dør« — hendes Stemme lød ængstelig. »Der igen! Hørte du det ikke nu?«

»Ingenting hører jeg« — svarte han dovent. »Det er vel Karen, som har været inde paa Soveværelset. Hvad angaar det os?«

»Er du vis paa, at hun ikke falder paa at komme herind?« Hun tog atter fat paa Haaret, og saa beroliget ud.

»Det skulde da være, hvis Huset brændte over Hodet paa os. Hun har den stræengeste Ordre til ikke at forstyrre mig.«

»Se saa, nu er du færdig, Knut.« Hun gik om paa den anden Side for at betragte ham. »Nej, hvor det klær dig med den smaa, krøllede Luggen nede i Panden. Aldels for nydelig! Gaa hen og spejl dig.«

»Jeg er saa ør i Hodet og saa mat i Lemmerne,« sa han med et døsigt Smil og satte sig op. »Det er som jeg kunde flyde hen i bare Velbehag og Velvære.«

Hun tog fat i hans Hænder og trak ham op af Stolen.

»Men hvad er det? Faa se paa dig« — udbrød han i en helt forandret Tone. Han vendte hende mod Lyset, la sin Haand paa hendes Pande, bøjede Hodet bagover og betragtede hende forskende. »Du har røde Pletter paa Kinderne, og dine Øjne er saa blanke og fugtige. Du har da vel ikke grædt?«

Hun rysted paa Hodet med nedslagne Øjne, og der var en Trækning om Munden, som kunde varsle baade Latter og Graad.

»Hvad er der i Vejen, Bassen min? Du skal sige mig det,« bad han med sin kærligste Stemme.

Hun kæmpede et Øjeblik med sig selv, saa slog hun Hænderne for Ansigtet.

»Du maa ikke græde, Margrethe. Fortæl mig heller, hvad det er.«

»Det er et anonymt Brev« — sa hun med usikkert Mæle og tørrede sine Øjne. »Der staar, at Vedkommende meget godt kender mit Forhold til en vis Musiker her i Byen, og saa skammer han mig ud, og kalder mig for noget stygt og siger, at hvis jeg ikke afbryder det, saa skal mine Forældre bli underrettet om det.« Hun talte med smaa Pauser og bed i Spidsen af sit Lommetørklæde. Hendes Øjne var fæstet paa Gulvet.

»Hvorfor kalder du det en han?« spurgte Knut, der havde faaet en meget betænkelig Mine. »Det er dog sikkert et Fruentimmer.«

»Men det er jo like galt for det,« sa hun sagte.

»Ja, Margrethe, mit dejlige Barn. Jeg forstaar, at du er bleven forskrækket.« Han slog Armene om hende og drog hende til sig. »Men bryd dig ikke om det du. Anonyme Trudsler kan én trygt gi en god Dag.«

»Men hvis det nu skete,« hviskede hun med en Gysen.

»Hvor er nu min modige lille Heks blet af?« Han la Hodet paa skraa og saa hende ind i Øjnene.

»Ja men du Knut« — hun pillede ved hans Knap. »Det er jo en uholdbar Stilling, dette her. En Gang kommer det for Dagen, for det gør det altid —.«

»Den Tid, den Sorg« — sa han og kyssede hende.

»Aa ja, men Knut« — hun hævede Blikket og saa bønligt paa ham. »Du skulde meget heller gifte dig med mig.«

»Du ved, der var intet i Verden jeg hellere vilde, eller rettere, det er det eneste, jeg for Alvor vilde. Men husk, det er ikke saa grejt at slippe løs.«

»Det maatte dog være gørligt, Knut; der er jo dem, som blir skilt og gift med en anden, og naar du ikke elsker din Kone, og hun ikke dig, for det gør hun ikke, Knut?« —

»Hun holder dog af mig, og saa er der Børnene, — og at skilles. — Men for Resten, bare jeg kunde faa Mod at sige hende Sandheden og be om min Frihed. — Jeg tror Birgit gav mig den. Hun er stolt nok til det.«

»Saa skal du gøre det, Knut! Du skal. Det er Synd af dig at ofre mig og mit Liv for en Svagheds Skyld. Eller vil du kanske, jeg skal gaa til din Kone, og fortælle hende det? Jeg forsikrer dig, jeg havde Mod til det.«

»Ja, du har Ret,« sa han bestemt. »Dette skal ha en Ende. Men ikke altfor hodekuls, Margrethe min. Jeg lover dig at gribe den allerførste Lejlighed.«

»Tak du elskede,« udbrød hun inderligt. »Nu stoler jeg paa dig.«

»Men saa skal du se glad ud, Margrethe! Smil nu lidt. Saa skal jeg spille vor Kærlighedshymne for dig — da ved du, at alt ondt flygter bort.«

»Naar jeg blot er hos dig, aner jeg ikke mere, at der er nogen eller noget til i Verden, andre end du og jeg. Du saa hvor glad jeg var, da jeg kom, skøndt jeg netop havde faat det ubehagelige Brev. Det var først da du begyndte at spørge mig, at jeg huskede det.« Hun kastede sig om hans Hals og knugede sig ind til ham og bedækkede hans Ansigt med lange, hede Kys. Han tog hendes Arm i sin og begyndte at spasere op og ned over Gulvet med hende, idet han skød Stole og Borde til Side med Foden og kærtegnede hendes Haand. Saaledes gik de tavse et Par Minutter.

»Hvor det er sødt at leve,« sa hun omsider, og saa drømmende hen for sig. »Jeg er det lykkeligste Menneske, der nogensinde har levet paa Jorden.«

»Min elskede,« hviskede han med et Smil, og trykkede hendes Arm.

»Kan du tænke dig en Tilstand af Lyksalighed« — hun talte stille hen som for sig selv — »der er saa hel og fuldkommen, at den ikke kan taale, ikke har Plads for den mindste Smule mere, at det er som den vilde briste og forsvinde i det nu, der kom et Fnug af mere til. Det er en Jubel som ligner Angest.

Men den, der en Gang har haft det slig, den maatte vist gaa til Grunde om det hørte op.«

»Du dejlige« — sa han — »du udvalgte, som har Lidenskab.«

»Ja, det maa være Lidenskab; det er i det mindste en altopslugende Følelse, som hersker i mig. Undertiden kan jeg liksom forfærdes over dens ødelæggende Magt, ja for den har Magt til at ødelægge mig, jeg ved det saa vist. Men jeg bøjer mig for, at det er saa, og hvis den en Gang vil knuse mig, vil jeg synke sammen uden Klage, uden Spor af Lyst til at redde mig.«

»Hvor dine Ord fryder, Margrethe. Naar du taler slig er det, ja jeg forsikrer dig, som blev jeg løftet højt op over mig selv, hen til et Sted hvor der er svalt og stille og højtidsfuldt, og jeg blir saa betat af Stemningen, at jeg glemmer alt, til og med min egen Uværdighed.«

»Hvad vil du tale om Uværdighed for? Tror du jeg bryder mig om sligt Sludder. Du er den Mand jeg elsker.« Hun talte med Eftertryk paa hvert Ord, og saa paa ham med et lysende Blik.

»Jo, du elskelige. Jeg er uværdig ved Siden af dig« — hans Stemme lød bevæget — »du er saa ren og skær, saa frisk og hel, at jeg undertiden synes det er Helligbrøde at røre ved dig.« Han standsede, greb begge hendes Hænder, og holdt hende ud fra sig. »Du er kommen til mig med dit unge, uskyldige Hjærtes store, oprindelige Skat af Kærlighed, mens jeg — en Mand paa 34 Aar! Du skulde haft en Halvgud, der var nedstegen fra Skyen og havde git dig et æterrent Liv. Og derfor Margrethe knæler jeg for dig, som saa ofte før. Jeg vil du skal føle det som at du hver Gang bøjer dig ned fra din Herlighed og løfter mig op til dit dejlige Bryst.«

Han var sunken ned paa Knæ med oprakte Hænder. Hun greb dem begge med et henrykt Smil og trykkede dem til sin Mund og sine Øjne. Saa slog hun Armene om ham, og forsøgte at trække ham op. Han tog Støtte med sin Haand paa hendes Hofte og kom med en rask Bevægelse paa Benene.

»I Dag er du ganske min?« spurgte han saa.

Hun lukkede Øjnene og nikkede, idet en mørk Rødme steg op i hendes Kinder og bredte sig ned over hendes Hals.

En Timestid senere, kom de Haand i Haand ud af Musikværelset. Margrethe skulde ha sit Tøj, men kunde ikke finde det straks. Knut gik ud i Entréen og kom tilbage med hendes Hat og Handsker.

»Men mit Overstykke,« sa hun, og saa sig om til alle Sider. »Ah, der ligger det paa Gulvet. Jeg husker jeg hang det paa Staffeliet; saa er det faldt ned i Mellemtiden.«

Knut tog det op og la det om hendes Skuldre. Saa fulgtes de ned over Trapperne. Knut blev staaende i Portrummet, mens Margrethe skyndte sig ned ad Gaden for at faa fat paa en Drosche. Efter et Par Minutters Forløb kom han ud. Han saa sig om til alle Sider, og gik saa nedover til Ingebret, fyldt af en svulmende Lykkesfornemmelse.

Birgit havde imidlertid gjort Alvor af sin Beslutning. Der havde været et Par Middagsgæster hos hendes Svigermor, som hun havde maattet drikke Kaffe sammen med, derfor var hun først kommen afsted med Firetoget, og havde været i Kristian-August'sgade, Kl. omtrent halv fem.

Hun var i en spændt og febrilsk Stemning. Da hun stod udenfor Entrédøren, bankede hendes Hjærte med heftige Slag. Hun havde en Trang til at være stille og varsom. Naar hun tænkte paa, at Knut kunde høre hende i Entrédøren og komme ud for at se, hvem det var, og hun pludselig skulde staa Ansigt til Ansigt med ham, skælvede hun af Sindsbevægelse. Hun vilde ha Tid til at fatte sig og lægge af sig Tøjet. Naar hun saa var bleven rigtig Herre over sig selv, vilde hun komme ind, roligt og stilfærdigt og sætte sig ned og sige: Hør du Knut, lad os nu en Gang igen tale alvorligt sammen.

Du hun var kommen ind i Entréen, studsede hun ved at se en Damehat ligge paa Bordet. Hun tog den op og besaa den. Var det ikke Margrethe Falsens? Og der laa ogsaa hendes Hansker, de lange, broncegule, som hun altid gik med. Altsaa var hun nu inde hos ham.

Saa var det da virkelig saadan fat, at de havde Stævnemøder. Det havde hun ikke tænkt sig. Eller kanske havde Margrethe bare havt et Ærinde derop, noget hun havde glemt engang i Vinter. Men hvorfor skulde hun saa tat af sig Hatten og Handskerne. Hun aabnede forsigtig Døren til Dagligstuen, og saa sig om i Halvmørket. En svag Duft af Ixora slog hende i Møde. Det var den Lugt, som altid fulgte med Margrethe. Og hvad var det som hang paa Staffeliet? Hun gik hen og undersøgte det.

Margrethes Overstykke. Altsaa ikke Spor af Tvil. Dørene til Kabinettet og Spisestuen stod paa vid Væg. I Musikværelset var de altsaa. Hvad skulde hun nu gøre? Gaa lige ind og lade som ingen Ting, og saa, naar Margrethe var gaaet, faa sin Samtale med Knut. Ja, maaske, men det vilde rigtignok bli en pinlig Situation, naar hun traadte over Tærskelen. Hun tænkte et Øjeblik paa at liste bort igen, men saa kom der over hende en uimodstaaelig Trang til at faa vide, hvad de sa til hinanden. Hun skøv Skoene af og gik sagte gennem Stuerne tæt hen til Musikværelsets Dør. »Hvis de nu overrasker mig, vil jeg ta det ganske koldblodigt,« tænkte hun, »og straks sige, hvorfor jeg er kommen. Kanske jeg ogsaa gaar tilbage efter Skoene og kommer gaaende, saa de hører det og selv lukker op, for at se, hvem det er.« Hun bøjede sig for over, stak de fast sammenknyttede Hænder ind mellem Knæerne, la Øret til Døren og lyttede. Saaledes stod hun længe. Et Par Gange løsnede hun den ene Haand, pressede den mod Hjærtet og aandede dybt og lydløst.

Omsider rettede hun sig i Vejret, rakte Armene op over sit Hode, som for at strække sine Lemmer, gik saa forsigtig tilbage til Dagligstuen, trak Skoene paa, og skyndte sig afsted, stille og varsomt, som hun var kommen.

»I Dag er du ganske min« — hviskede hun, da hun gik ned over Trapperne. Hendes Kinder var hvide, og Øjnenes Glans liksom slukt.

Det var stygt af Knut at bedrage hende saaledes. Hun var bitter imod ham. Han burde haft den Tillid til hende at være ærlig imod hende. Kendte han hende ikke nok til at vide, at hun ikke for nogen Pris i Verden vilde tvinge sig ind paa ham, naar han selv ønskede at være fri. At han elskede en anden, kunde hun tilgi ham, men aldrig, at han saaledes havde holdt hende for Nar.

Ja, ja, det kunde jo ogsaa være ganske det samme nu, de skulde skilles for bestandig. Hvad vilde han vel bry sig om, hvordan hun var sindet imod ham. Skilles for bestandig. — Hvor kunde det dog være, at den Tanke snørte hendes Hjærte sammen. Aa jo, for der var saa mange Minder fra de første Aars Samliv, saa mange søde, straalende Minder, som nu blev til blødende Saar. Naar hun nu rev sig løs fra ham, saa var det som at begrave en højt elsket Afdød, hvis Lig hun længe ikke havde været i Stand til at skille sig ved. Ja, for deres Kærlig-

hed havde jo været død, og hun havde slæbt Liget af den om med sig i alle disse Aar, liksom Ferdinand den Katolskes Datter, der ikke vilde la sin Husbonds afsjælede Legeme jorde.

Ved en Begravelse flød der jo altid Taarer; hun behøvede ikke at skamme sig over sin Smerte. Men det stak hende i Hjærtet, at hun var ene om Sorgen. Knut havde reddet sig bort fra den og stod nu sejersglad med en nyfødt Kærlighed i sit Hjærte. Han var den dygtigste af de to.

Ak, hvorfor kunde hun ikke sige sig dette uden at vaande sig indvendig. Hvis hun nu virkelig var den Birgit, hun vilde være, saaledes at hun indfriede det Løfte, der laa i de store Tanker, hun havde om sig selv paa dette Omraade, saa skulde hun jo bare glæde sig, glæde sig rent medmenneskeligt over, at Knut stod der saa frisk og hel med Ævne til at begynde Livet paa nyt. Ja, men det vilde hun ogsaa, naar hun bare fik Tid til at sumle sig. Hvis han blot ikke havde bedraget hende, saa skulle der ikke kommet en Bebrejdelse over hendes Læber, bare Tak for al den Glæde, deres fælles Kærlighed havde fyldt nogle Aar af hendes Liv med.

Under disse Betragtninger var hun atter kommen ud til Løkken. Hun kunde ikke fatte, hvordan det var gaat til, men hun maatte jo ha løst Billet og være tat med Jærnbanen, for der, lige foran hende, laa jo Huset. Hun steg op de fire Trappetrin, der førte til Verandaen med den blaastribede Markise, og der, borte paa Bænken, saa hun Gamborg sidde ganske alene med en Cigar i Munden og seende ud paa Fjorden foran sig.

Han rejste sig, da han fik Øje paa hende og hilste.

»Jeg har tilladt mig at besøge Familjen« — sa han, »men hidtil har jeg ikke set et eneste levende Væsen undtagen en Stuepige, som fortalte, at de var ude paa Køretur.«

Hun saa paa ham uden at besvare hans Hilsen.

»Er de syg Frue?« spurgte han saa og betragtede hende nøjere.

Hun gik lige hen imod ham, og inden han vidste Ord af det, havde hun slaat begge Armene om hans Hals og lagt sit Hode paa hans Skulder. En voldsom Graad rystede hendes Legeme.

Han stod som lynslagen med Cigaren i Haanden og vovede ikke at røre et Lem.

Hun græd ustandseligt i nogle Øjeblikke. Saa rettede hun sig op, saa paa ham med et taareblændet Blik og sa: »Tak min Ven Gamborg,« hvorpaa hun vendte sig og gik mod Havestuedøren.

Han ilede efter hende og tog fat i hendes Kjole.

»De ønsker en Forklaring,« sa hun og standsede. »Der er ingen anden, end at jeg for et Øjeblik trængte at klynge mig til et Medmenneske, som holder af mig. Det var kun det, jeg mente, og at De tog det, som De gjorde, skal jeg aldrig glemme Dem.«

»Men sig mig dog, er der skét en Ulykke?«

»Nej« — sa hun og rystede paa Hodet. »Det er bare det, at Knut og jeg skilles. Misforstaa mig ikke, jeg er ikke sønderknust over det, tvært om, det er mig, som sætter det igennem. Men det er dog en stor Forandring i ens Liv. Sligt angriber vel altid et Menneske.«

»Naa, saadan« — sa han roligt. »Ja, jeg har jo længe tænkt, det maatte komme.«

»Tal ikke om det til nogen endnu. De er den første, jeg har sagt det til.«

Han la Fingeren paa Munden og saa paa hende med en Mine og en Bevægelse, som om han vilde kaste sig næsegrus foran hende.

Hun slog ud med Haanden, smilte sørgmodigt og gik ovenpaa med hurtige Skridt.

Om Aftenen, da alle i Huset var gaat til Sængs, sad Birgit paa sit Sovekammer og skrev til Knut. Først havde hun faat færdigt et Brev, hvori hun i bitre Udtryk havde bebrejdet ham hans Bedrageri og Uærlighed, men da hun læste det igennem, likte hun det ikke. »Hvad skal de onde Ord til,« tænkte hun. »Det blir, som det er alligevel.« Saa rev hun Brevet i Stykker og begyndte paa et nyt. Det tog lang Tid, for hun la ofte Pennen fra sig, lænede sig bag over paa Stolen og tænkte efter. Da hun omsider var kommen til Ende med det, lød det saaledes:

Kære Knut! Naar jeg i Aften sætter mig ned for at skrive til dig, er det med en stærk Fornemmelse af, at jeg vil ha svært for at gi mine Tanker og Følelser et rigtigt Udtryk. Det kommer

af, at min Stemning er saa sammensat, at snart det ene, snart det andet har Overtaget hos mig.

For at mine Udtalelser skal faa den rette Baggrund, vil jeg begynde med at takke dig for al din Kærlighed. Du vil kanske studse ved dette og ha nødigt at tænke dig længe om, før du fatter, hvad jeg sigter til. Men naar jeg minder dig om, at der en Gang var en liden, nygift Kone ved Navn »Birgitten«, som fældte Strømme af Taarer, naar hendes Mand var gaat ud uden at kysse hende til Farvel, og at denne samme Mand, der var lidt distrait og stærkt optat af sin Musik og sit Arbejde, ikke skyede at traske lange Vejer tilbage for at kysse sin dumme, lille Kone glad igen, selv om han derved udsatte sig for ubehagelige Forsinkelser og Forsømmelser, saa vil det vistnok dukke op i din Hukommelse, at jeg har en Skat af aarelang Kærlighedslykke at takke dig for.

Saa kom den Tid, da du ikke længer elskede mig. Det er aldrig blet aabent udtalt imellem os, men baade du og jeg, især du, vidste ingen Ting bedre og sikrere end det. Min Kærlighed holdt længere end din, men den havde ikke stor Værdi, for den var af en egoistisk Art. Den var som en Plante, der idelig fordrede Pleje og Gødning og Sol og Vand i rigelig Mængde, og da det ikke kom, blev den skrumpen og styg, og bar ingen Blomster længer. Bare stod der og mindede om sin Tilværelse ved ikke at ville dø ud.

Jeg vil ikke klage og ikke bebrejde dig noget, Knut, men jeg tror, du kunde passet bedre paa dig selv og den Kærlighed, du havde sat dit Ægteskab i Pant paa. Jeg er nemlig af den Mening, at Viljen ogsaa her kan spille en Rolle. For det første dette at ha Renhed i sin Vilje. Den, der ikke har Renhed i sin Vilje er at ligne med en Mand, som intet Ror har paa sin Skude. Vindene driver sit Spil med ham, og han føres didhen, hvor han kanske ikke vilde, i det mindste aldrig havde tænkt at komme. Og for det andet tror jeg, at en stærk Vilje kan faa Bugt med meget og mangt i et Menneskehjærte, som er paa Veje til at ta Magten fra en. Men maaske gælder det ikke for alle. Jeg tør ikke vove at paastaa det.

Du undrer dig over, at det er mig, Birgit, som skriver saaledes. Men jeg har grublet og tænkt over mange Ting i disse Aar, hvor du og jeg aldrig har haft andet at sige hinanden end Goddag og Farvel. Jeg tror, jeg tør sige, at jeg er bleven mere

udviklet og voksen, end jeg var, da du kendte og elskede mig. Saa lærte jeg ogsaa en Del, den Gang jeg oplevede det med Arbo. Du ved, jeg gik til dig og sa, jeg var bleven forelsket i ham. Det stod nemlig for mig, som at det at bedrage dig var det eneste uværdige og smudsige. Efter Samtalen med dig havde jeg ikke længer nogen Dragelse mod ham. Jeg var begyndt at tvivle paa, om nu virkelig min Kærlighed var af den Art, at jeg absolut nødvendigt maatte gi mig hen til ham. Og Tvilen kurerte mig. Ser du Knut, havde jeg nu indladt mig i Forhold til ham uden først at søge Hjælp hos dig, saa var jeg sikkert drevet ned ad Strømmen.

Det er dette du har gjort, Knut, og det har jeg imod dig for. Var du kommen til mig og ærlig sagt mig Sandheden, saa vilde jeg svart dig: Vent og se, om det er Alvor hos dig. Og naar der saa var gaat nogen Tid, og du atter var kommen og havde sagt: Jeg har ventet, og det er Alvor, saa vilde jeg git dig fri, og jeg kunde ha sagt dig Farvel uden Spor af Bitterhed. Saa pas Hensyn synes jeg, at to Mennesker, der har indladt sig paa at faa Børn sammen, skylder hinanden.

Du forstaar nu, at jeg kender dit Forhold til Margrethe Falsen. Tænk nu ikke at nogen har sladret eller angit dig. Jeg opdagede din Kærlighed i dit Blik og i din Mine hos Kraghs forleden Aften. Hvis du havde sét mine Tanker og kendt mine Betragtninger den Nat, Knut, — jeg tror du vilde været fornøjet med mig. Inden jeg gik i Sæng, havde jeg besluttet at ta ind til Byen Dagen efter for at sige dig, at du var fri. Det gjorde jeg ogsaa, men da jeg kom op i vor Lejlighed, var Margrethe Falsen hos dig. Jeg lyttede ved Døren og hørte alt. Tilgiv mig Knut. Det var maaske ikke fint af mig, men det faldt sig saa, at jeg maatte.

Og nu Knut fatter du vel, at jeg skriver dette Brev for at sige dig, at jeg vil skilles fra dig. Der vil bli megen Staahej og Spektakel i den Anledning, men naar bare vi to er enige, saa er der jo ingen i Verden, som har Magt til at hindre det. Lad os foreta de nødvendige Skridt i Hemmelighed. Naar det først er sket, falder Bedstemamma og de andre bedre til Føje.

Jeg tar herved Afsked med dig, Knut. Det er lettere saaledes. Naar vi ses, taler vi kun om de nødvendige Forretningsspørgsmaal. Lad det ske snarest muligt.

Og saa farvel da, Knut, min Ungdoms Kærlighed. Du ser, jeg blir sentimental nu i det sidste Øjeblik. Jeg havde dog lovet

mig selv saa vist at la være. Det er bare en højst uægte Rørelse, jeg føler, som den du kom i, da du saa »Ambrosius«. Kan du huske, hvor sint du var over, at du næsten fældte Taarer i sidste Akt?

For i Grunden, Knut, er jeg glad over, at Samlivet mellem os har en Ende. Der var ingen Glæde ved det længer. Og hvad nu Børnene angaar, som du vel lar mig beholde, saa tror jeg, de har større Skade af at vokse op i et Hjem, hvor Forældrenes Mangel paa gensidig Kærlighed gør Atmosfæren kold og taaget, end af det Tryk, som et Brud og en gensidig Leven hver for sig, maaske vil øve paa dem.

Endnu en Gang, Tak for alt godt, Knut. Og bliv saa lykkelig, som det ønskes dig af

Birgit.

Dagen efter modtog hun et Brev fra Knut, der lød saaledes:

Kære Birgit, dine Ord har grebet mig dybt. Aldrig har jeg vidst i den Grad som nu, hvilken Skat jeg har ejet i dig. Nu, da jeg har mistet dig for stedse.

Vil du tro, at jeg har siddet og grædt over dit Brev. Jeg blev saa hæftig bevæget. De lykkelige Aar fra vort første Samliv stod saa levende for mig. Og saa skar der frem i mig et Nag, en Anger over, at jeg havde forspildt noget. Det var som jeg saa en Værdi i mit Liv glide bort for mine Øjne og uigenkaldelig forsvinde i Mørket.

Men jeg vil være ganske ærlig mod dig, Birgit. Jeg følte ogsaa Lettelse, ja en jublende Glæde, ikke over at være løst fra dig, Birgit, men over at være stillet saaledes, at jeg en Gang kan faa Margrethe Falsen til min Hustru. Ja, for jeg elsker hende, som jeg aldrig havde drømt om, det var muligt at elske nogen Kvinde, efter at jeg havde elske dig.

Jeg har meget at be dig om Tilgivelse for, Birgit. Jeg ved det, jeg var ikke Mand for at være din Mand. Det, du siger om en Baad uden Ror har des værre til en vis Grad passet paa mig. Jeg tror dog der i dette Stykke holder paa at foregaa en Forandring med mig.

Hvor stort og højsindet du har handlet mod mig, Birgit. Hele mit Liv skal jeg takke og ære dig for det.

Jeg tænkte for nogle Aar siden ofte paa, om det ikke havde været en Ulykke i vort Ægteskab, at du slet ikke kunde

interessere dig for min stakkels Musik. Jeg følte det undertiden som en Fattigdom, at jeg aldrig fik dele denne Side af mit Livs Indhold med dig. Jeg siger det ikke for at bebrejde dig noget. Du var som du var. Men du saarede mig mange Gange i den første Tid ved at fortælle mig, hvor værdiløst og ligegyldigt alt det forekom dig. Her har jeg lidt noget, Birgit; men det har du aldrig forstaat eller vidst.

At jeg har skjult Sandheden for dig..... Ja, jeg fortjæner din Bebrejdelse her, og jeg bøjer mig i Tavshed for din Anklage. Jeg har længe følt det som en Forpligtelse at aabenbare dig alt, men det var saa svært at faa Mod til det. Tak, Birgit, fordi du vilde spare mig for det.

Børnene skal du naturligvis beholde, i alt Fald foreløbig. Skulde du nogensinde gifte dig igen — Men derom kan vi snakke i Morgen. Jeg er opfyldt af Ønsket om at være dig tillags, Birgit.

Ja, for i Morgen venter jeg dig. Vil du komme med Kl. fire Toget, skal jeg være paa Stationen. Saa gaar vi like til Sognepræsten.

Liksom du, sender jeg dig mit Farvel skriftligt. Tak for din Kærlighed, Birgit, og for det gode og skønne, vi har levet sammen. Og Tak for den noble Maade, hvorpaa du løser Baandet imellem os.

Knut.

Amalie Skram.

Henry George.

En amerikansk Socialtænker.

Henry George: Progress and Poverty. London 1884. Do.: Social Problems. London 1884.

IV.

Det moderne Fremskridt og Befolkningsforøgelsen.

Hvad Rousseau og Menneskerettighederne har været for den sociale Politik blev som bekendt Adam Smiths økonomiske Liberalisme for den økonomiske Politik, trods alvorlige Dyst, den sejrende Retning i den økonomiske Lovgivning.

Det var dog ikke blot Beslægtetheden med Friheden, med Menneskerettighederne og den herskende Livsfølelse, der gav disse Ideer deres grænseløse Livsmagt. Det var en anden stor Kendsgerning med en frygtelig Logik: en ny Metode i Videnskaben, en ny Logik, den induktive, en Kreds af store Opdagelser og Opfindelser, hvis mest typiske Frugt er Watts Dampmaskine: dens Hyl var som et Hyl paa Frihed, og dens Hjul skulde knuse de sidste Rester af den gamle Organisation. Den ekstreme romantiske Individualisme og Dampmaskinen er Aarhundredets vigtigste Kendsgerninger. Hin betegner Følelsens Logik og har givet dets Literatur og Politik dets Præg, denne betegner Tingenes Logik og har paatrykt det økonomiske Liv sit Præg.

Følgerne af den nye Kendsgerning udfoldede sig efterhaanden. Den økonomiske Liberalisme frigjorde i hvert Fald i høj Grad det menneskelige Arbejde, og Naturvidenskaberne stillede uhyre Naturkræfter til Menneskets Raadighed. Jordfællesskabets Ophævelse og Jordens Overgang til fri Ejendom i Forbindelse med

et rationelt Agerbrug (ved Anvendelse af Fysiologiens og Kemiens Love og Maskinteknik og Arbejdsdeling) i Forbindelse med Samfærdselsmidlernes Udvikling fremmede i høj Grad et intensivt Agerbrug. Ved Næringsfriheden og en ny Toldpolitik tog Industrien et stort Opsving, Stordrift og Fabrikdrift sejrede til Dels over Haandværket, og Samfærdselsmidlernes rivende Udvikling gjorde Handelen til Verdenshandel, Produktionen i stor Stil til en Produktion for Verdensmarkedet.

Til Fremskridtet og Omvæltningen i Værdiernes Verden svarede en lignende i Menneskenes Verden. Alle de Baand, en tidligere stram Organisation lagde paa Befolkningsforøgelsen, brast. Folkefloden steg og de nationale Dæmninger faldt. Hvor ikke særlig social-psykologiske Faktorer som i Frankrig svækkede Malthus' Lov, traadte den nu kraftig i Funktion, og den enorme Befolkningsforøgelse er en af de mest reale Faktorer, Europas sociale Politik maa regne med. At Befolkningen i et Land som England med dets Kolonier og Verdensindustri er stegen enormt er en Selvfølge, men selv i Tyskland og Danmark er Befolkningen efter Gennembruddet i det økonomiske Liv i det sidste Hundredaar vokset saaledes, at den med denne aarlige Procenttilvækst vil fordobles for hver 70 Aar. Men dette Tal giver Anledning til meget alvorlige Overvejelser. Med denne Befolkningsforøgelse tænkt som stadig virkende gennem Tiderne vilde Tyskland f. Eks., hvis det blot ved Kristi Fødsel tænktes beboet af 1 Million Germaner, nu staa med en Befolkning af 66 Billioner, ɔ: paa hver Kvadratalen tysk Jord 40 Tyskere.

I en højst interessant Undersøgelse af Danmarks Landbefolkning finder Prof. Kristian Erslev [1]):

Aar	1200	340,000	ɔ: i 450 Aar en Tilvækst af 47 %
-	1650	500,000	
-	1800	735,000	ɔ: i 150 - - - - 47 %
-	1880	1400,000	ɔ: i 80 - - - - 90 %

(for hele Landet er Tilvæksten fra 1800—1880 111,9 %).

Efter denne Beregning skulde Danmark om c. 350 Aar (det Herrens Aar 2230) have en Befolkning af 64 Mill., ɔ: 122,000 pr. □ Mil, ɔ: hvert Individ et Stykke Jord af c. 33 Alen i □. Er der nogen, der tror, at et saadant Stykke Jord ved nogen som

[1]) Historisk Tidsskrift, 5te R, V.

helst Dyrkemaade kan brødføde et Menneske, nej ikke en Gang ved intensiv Havedyrkning, langt mindre ved Socialisternes Haab, Stordrift ved Maskinteknik, vil den kunne gøre det. Og det er i gode Tider, og trods en stærk Udvandring, at en saadan Befolkningsforøgelse har fundet Sted. Er der ret mange, der vel have overvejet Følgerne af en saadan Kendsgerning, og betænkt, hvilken uhyre Sum af Lidelse der skal til for i Længden at lægge Baand paa en saadan Bevægelse, naar en social Organisation ikke træder hjælpende til til Forstærkelse af de social-psykologiske Motiver, der her maa til. Og steg Malthus op af Graven — kunde det egentlig ventes, at disse Kendsgerninger vilde virke rigtig overbevisende paa ham?

Folkestrømmen kom, og Vandstanden i Folkehavene steg og steg. Hvor skulde denne uhyre Strøm gaa hen. Underlige Ting fulgte. En overordentlig Koncentration og Forskydning af Befolkningen fandt Sted. Der var Folkeflod i Europa, og alle de tidligere stærke Diger mellem Folkehavene vare brudte ved de nye sociale og politiske Ideer og ved Dampen. Den økonomiske Organisation havde sat stærke Diger mellem Land og By; Næringsfriheden brød dem. Staternes Grænser vare Diger; en mere kosmopolitisk Aandsretning, en anden social Lovgivning, en ny Toldpolitik og Dampen brød dem; trænges der til Arbejdere i Irland, straks er der danske Arbejdere. Havene vare Diger mellem Verdensdelene. Dampen brød dem. Der er nu ikke længere til Amerika end før til Italien. Og Vandstanden i disse Folkehave, bestemt ved økonomiske Forhold og psykologiske Motiver, var højst forskellig. Intet Under, at uhyre Bølgegange fandt Sted.

Der var først den transatlantiske Bølge. En Del af Strømmen udvandrede, og »Folkevandringens Tid« er Barneværk imod den moderne Folkevandring. Hver 8de af hver ny fuldvoksen Slægt udvandrer i Danmark, og alene fra Sverig udvandrede i Tidsrummet 1876—81 c. 141,000 Mennesker. I kulturhistorisk Henseende er intet betydningsfuldere end Udvandringens Fænomen Amerikas Bebyggelse, Australiens og Sydafrikas Indtagelse af den ariske Races Mænd ere kolossale historiske Fænomener, ikke mindre mærkelige end det, der fandt Sted, da den første keltiske Strøm flød ud over Europa for senere at følges af italiske og græske Stammefrænder. Og det store Drama, der opføres paa Amerikas unge Jord, er af ikke mindre kulturhistorisk Betydning end det mindre,

der opførtes paa Grækenlands og Italiens Sletter. Amerika har virket som en mægtig Ventil, taget de overflødige Folkebølger og sendt os Brød og Demokrati i Stedet. Hvad vilde være sket, hvis Kolumbus kun havde mødt et øde Hav eller en Befolkning saa tæt som Kinas, og hvad vil en Gang ske, naar Amerika siger Stop for Indvandring af Mennesker og Udskibning af Korn, og Europa staar der med en uhyre Befolkning og Demokratiet og uden Brød?

En anden Strøm gik til Byerne. De store Forandringer i industriel Metode og materiel Magt medfører store moralske og politiske Forandringer, Forandringer i Liv, Sæder og Tro. Til disse vidt rækkende Forandringer hører ogsaa Væksten af de store Byer, der ogsaa i stigende Grad vil blive et Problem, fælles for den gamle og den ny Verden. 1790, da den første Folketælling fandt Sted i Amerika, udgjorde Bybefolkningen kun 3,3 % af Befolkningen. 1880 indeholdt Byerne 22½ %, og denne Befolkningens Tendens til Koncentration finder Sted over hele den civiliserede Verden; overalt vokser de store Byer og stærkere end Befolkningen som Helhed. Englands og Skotlands Befolkningsforøgelse i dette Aarhundrede skyldes Byerne. I Frankrig, hvor Befolkningen næsten er stabil, blive de store Byer større og større. I Irland, hvor Befolkningen stadig har været nedadgaaende, er Dublin og Belfast dog stadig voksende. Regner man til Storstæder alle Byer med over 100,000 Indbyggere, udgør Storstadsbeboerne i % af Befolkningen: Storbritanien c. 25, Danmark 14, Nederlandene 14, Sachsen 12, Belgien 10½, Frankrig 9½, Rusland 2. At en saadan Overgang fra Landliv til Byliv, og til Storstædernes Byliv i høj Grad maa forandre Folkenes psykologiske og sociale Fysiognomi er en Selvfølge, og at den ikke er uden Fare er indlysende. Hvad denne Strøm gik ind til, til Fabrikliv og Stordrift, til Lønningsarbejde og Arbejde for Magazinerne, med Kvinder og Børn trukne ind i Maskinteknikens Hvirvel, til Storproduktionens Bølgegang, til Association imod Kapitalen og Socialdemokrati med international Aand, — det vide vi. Men værre end denne truende internationale Stat i de nationale Stater er dog den rapide Udvikling af de moderne Hunner og Vandaler, af disse 20—50,000, der findes i enhver Millionby, og som høre til det levende Dynd, psykologiske og sociale Miasmer og Bakterier, en levende Kloak af Forbrydernaturer og Forbryderfamiljer i en egen underjordisk Forbindelse, vilde Dyr, udrustede

med Fornuft og Herrer over alle den moderne Kulturs destruktive Hjælpemidler, Dynamit, Petroleum, Anarkisme og Nihilisme. Og føjer vi hertil, hvorledes *the grand cities,* et Problem, George ogsaa har faaet Øje for i »Social Problems«, udmarver Landet aandelig ved at suge alle store Ævner til sig, og økonomisk ved at tage Kød og Korn uden at give Gødningen tilbage, og indenfor sine Mure ved Arbejdets store Specialisering og Livets Oprivning danner en egen nervøs Aand, — saa føler man, at som Geni og Talent ofte er en tvetydig Vuggegave for Individet, saaledes er det store Fremskridt det ofte for Folkene.

Altsaa: en uhyre Befolkningsforøgelse, et Hav af store Byer, en rivende Udvikling af Samfærdselsmidlerne og Verdenshandelen, Produktionen forandret fra den rolige og beregnelige for det hjemlige Marked til den urolige og spekulative for Verdensmarkedet, en moderne Folkevandring, det er nogle af de nærmeste Følger af de nye Kendsgerninger. At dette er Udtryk for et overordentligt Fremskridt vil ingen nægte. Men lige saa overordentlig har Overvurderingen af Fremskridtet været, og denne Overvurdering, i hvilken George, Socialismen og saa at sige hele Tiden gør sig skyldig, er ikke blot en af Kilderne til den moderne Pessimisme, idet den ægger den nye Livsfølelse og dog fornægtes af Virkeligheden, men medfører ogsaa et stort Fejlsyn paa de sociale Forhold og Folkenes Fremtid.

V.

Til rigtig Vurdering af det moderne Fremskridt.

Spørger man, i hvilken Retning det moderne Fremskridt har været størst, vil enhver i »Dampens Tidsalder« svare: i alt hvad der vedrører Maskinteknikken, den nye Bevægkraft, Dampen. Allerede de nøgne Tal til Opgivelse af, hvilke mægtige Naturkræfter, der her ere stillede til Menneskets Raadighed, vække Forundring. Efter en ældre Opgivelse repræsenterede Dampkraften, regnet i Menneskekraft, ved 1870 for England og Wales 77 Mill. ($3\,^3/_4$ pr. Hoved), i Frankrig 8 Mill. ($^8/_{14}$ pr. Hoved), Belgien $2\,^2/_3$ Mill. ($^4/_7$ pr. Hoved). Men paa intet Omraade er Fremskridtet foregaaet saa hurtigt. Allerede 1878 takseredes Frankrigs Dampkraft til 60 Mill., og til Preussens Dampforbrug var der ved Udgangen af 1878 medgaaet en Anlægskapital af 7415 Mill. Mark,

for hele det tyske Rige 11000 M. M. og for hele Verden 133000 M. M. Og denne Bevægelse er foregaaet i geometrisk Progression.

Af alle Redskaber, af al Kapital er Dampmaskinen den virksomste, og var Dampen først opdaget som Bevægkraft, og stod den første Dampmaskine der i al sin stønnende Vælde, maatte dens uhyre Overlegenhed over alle andre Bevægkræfter gøre den til det store økonomiske Haab.

Men en Anlægskapital af 118,000 Mill. Kroner, skabt i de sidste 20 à 30 Aar, en saa utrolig Mængde af flydende Kapital omsat i fast, fra hvilket magisk Væld ere de komne? Opdager man saa, at de ere dannede ved Selvavling, at det er selve Anvendelsen af arbejdsbesparende Maskiner, af Elektricitet og Damp osv., i det hele den større Udnyttelse af Naturens Hjælpemidler ved Transportmidlernes Fremskridt, overhovedet selve det naturvidenskabelige og tekniske Fremskridt, der har afgivet de Kilder, hvoraf de nye Midler ere øste, at vi have levet i en ny Nomadetid med Maskiner for Køer, — ja saa forstaas det yderligere, at Sindet kan gribes af et vanvittigt Haab, og Tankerne forvirres ved den Iagttagelse, at dette enorme Fremskridt dog ikke i samme Grad har øget Menneskenes Lykke. Maa det hele saa dog ikke ligge i Fordelingen? og kan denne nu ikke ændres i en Fart, saa gribes Sindet af Pessimisme. Til Følelsens Flod svarer Følelsens Ebbe.

I selve Ræsonnementet ligger der imidlertid en skæbnesvanger Fejl. Man ræsonnerer i Almindelighed: hvis en Maskine repræsenterer 40 Menneskers Kraft, saa er der ved den frigjort 40 Mennesker til andet Arbejde eller til Otium. Dette er en Fejl. Der er stillet 40 Menneskers Kraft i Bevægkraft (hvilket ikke er ét med 40 planmæssige Arbejdere) til Samfundets Raadighed, og den kan bruges som Bevægkraft og til Formforandring i Industrien. I Agerdyrkningen har den ikke den samme Virkning: den erstatter ikke her Sollys og Jordbund. Men Landbruget repræsenterer den egentlige Næring, over 50 % af Menneskets Fornødenheder, og denne største og ubetinget nødvendige Halvpart af et Samfunds Fornødenheder paavirkes forholdsvis lidet af Maskinteknikens Opsving. Agerbrugets virkelig store Opsving i den nyere Tid er bevirket ved Kemi, Fysiologi, Dræning og Frihed, men mindre ved Dampen, og socialt set har Befolkningsforøgelsen holdt Skridt med dette Fremskridt.

Det er ikke blot, naar der skal filosoferes over Menneskenes Fremtid, men ogsaa, naar de simpleste dagligdags Forhold som Udvandring, Strømmen mod Byerne, de forskellige Varers Prisbevægelse osv. skal forstaas, at man gør vel i at mærke sig dette Fremskridtets forskellige Betydning i Industrien og Landbruget. I Industrien maa jeg vel have Stoffet givet, enten det nu er tilstede i relativt ubegrænset Mængde som Ler til Mursten, eller i begrænset Mængde som Træ, eller hentet fra Agerbruget som Uld, Bomuld osv., men for øvrigt bestaar hele mit Arbejde i Formomsætninger, ɔ: i Bevægelsesændringer. Disse Formforandringer bestaa i Bevægelser og kræve kun en hensigtsmæssig Form af Bevægkraft, og denne kan Maskinteknikken yde. Her kan Fremskridtet vise sig næsten ubegrænset og vise sig i stigende Prisbillighed. Og hvis Menneskene kunde leve af Mursten, saa gjaldt det, jo flere Munde, jo flere Hænder, og da Arbejdet ved Maskinteknikens Fremskridt endogsaa blev mere og mere produktivt, kunde de leve bedre og bedre i ubegrænset Tal til »Befolkningens Grænse blev Rummets Grænse.« Anderledes i Agerbruget. Her dyrke vi Jorden, og denne Dyrkning er afhængig af Formforandring, Jorden skal omflyttes og smuldres, Gødningen tilføres Jorden, Sæden saas, høstes og tærskes, lutter Bevægelser, der kunne ydes af Maskinteknikken. Men dette Arbejde er kun en forholdsvis ringe Del af den landøkonomiske Proces: det vigtigste er her de fysiologisk-kemiske Virkninger af Jordsmon og Sol, og derpaa har Maskinteknikken ingen Indflydelse. Fremskridtet i Agerbruget har været stort, men Befolkningen er fulgt tæt efter, Levnetsmidlernes Pris er i det hele ikke blevet billigere, og Jordens Modtryk mod Befolkningens Pres har vist sig i Udvandringen, Strømmen til Byerne og Industriens Stræben efter et Marked i fremmede Lande, hvor Menneskets Tryk paa Jorden endnu ikke føles.

Ti dette er vel sikkert nok, for ældre Samfund, der have et Forspring i industriel Udvikling, kan Maskinteknikken paa indirekte Maade komme dem til Gode i Retning af at faa Agerdyrkningsprodukter billigere og modvirke Jordrenten og det forholdsvis aftagende Jordudbyttes Lov. Transportmidlernes Udvikling gør det jo muligt at faa Korn fra Sydrusland og Amerika, ja selv Kød fra Australien, og disse Ting kunne betales med vore Industriprodukter. Men fraset den store Fare for Europa, der ligger i denne stigende Afhængighed af andre Verdensdele, saa kan denne

Kilde til Fremskridt heller ikke vare evig. Efterhaanden som disse Lande opdyrkes, vil Befolkningen stige stærkt og selv kunne bruge sit Korn, og den Tid kommer, da Europa vil staa med en uhyre Befolkning og væsentlig være henvist til sig selv.

Men for øvrigt overvurderer man ogsaa den internationale Handels Fordele. Hvori bestod Dampens Fremskridt? I en overordentlig billig Frembringelse af Bevægkraft! Hvad kan den bruges til? Til Frembringelse af Bevægelse. Hvad er den følgelig brugt til? Til Bevægkraft, fremfor alt til en enorm Udvikling af Transportmidlerne og til Formforandring i Industrien. Et uhyre Verdensmarked er dannet, og den internationale Handel androg i 1880 for Europa en Værdi af c. 35,000 Mill. Kr., medens Europas samlede Raaproduktion 1873 ansloges til c. 39,000 Mill. Kr. Den herskende Romantik overvurderer nu i Almindelighed i høj Grad den derved skabte Værdiforøgelse. Den internationale Handel tyder paa økonomisk Liv, men betyder ikke i samme Grad en virkelig Lettelse i Livets Husholdning. Derimod gør den det Mennesket muligt at forandre Fornødenheder, drikke Kinas Te, Spaniens Vine, Brasiliens Kaffe, spise St. Kroix Sukker, klæde sig i Virginiens Bomuld eller Asiens Silke. Men bliver Mennesket egentlig lykkeligere derved? Den internationale Arbejdsdeling gør det nationale Arbejde mere produktivt, det er fortræffeligt, at England kan producere Jærnvarer og Danmark Korn og Smør, men man maa ikke overvurdere det. Ti for en stor Del er det kun under Forudsætning af de ved den internationale Omsætning forandrede Fornødenheder, at den internationale Arbejdsdeling tager sig saa produktivt ud. Jeg sætter Pris paa Blomkaal om Vinteren, og Jærnbanen bringer mig den fra Frankrig, jeg drikker Frankrigs Vine, og Franskmænd drikke Danmarks Øl, men er der egentlig saa store Fordele derved, at et Lands Indbyggere faa særlig Lyst til at spise og drikke og klæde sig i et andet Lands Produkter? Samfærdselsindustrien og Handelen florere, Nationaløkonomerne beregne den uhyre Værdiforøgelse, og Romantikerne delirere; en Smule Eftertanke var ikke af Vejen.

Derimod undervurderer man de betænkelige Sider ved denne uhyre Omvæltning i Omsætningsforholdene. Den nationale Økonomi med dens Fred, dens Begrænsning og ringere Befolkningsforøgelse er afløst af Verdensøkonomi, Verdensindustri og Verdenshandel. Lige over for dette uhyre Marked og den altid truende

Mulighed af nye Markeders Aabning ved nye Samfærdselslinjer, tabes Oversigten over Produktionens Retning og Kvantitet, trods Telegraf og Statistik, og Planen i Arbejdet formindskes. Arbejder jeg for det hjemlige Marked, kan jeg nogenlunde beregne mine Chancer og Udviklingen kan foregaa jævnt og roligt; arbejder jeg derimod for Verdensmarkedet, træder Spekulation i Stedet for den fornuftige Beregning. Snart er alt Fremskridt, Liv og Haab, Kredit og Foretagsomhed, saa Feber og Krak, fejlslagne Forhaabninger, tilsyneladende almindelig Overproduktion, røde Plakater og Salg til nedsat Pris, og ledige Arbejdere, hvis formindskede Efterspørgsel efter Varer yderligere forværre Forholdene. Saa tales der om den runde Firkant, almindelig Overproduktion, men det glemmes, at den vel er almindelig i Betydningen af, at den synes at optræde overalt, men ikke i Betydning af, at den gælder alle Varer; den gælder ikke Agerdyrkningens Produkter, ikke disse Frembringelser af Jordsmon og Sol, den gælder Maskinteknikens Fabrikvarer, Spekulationens og Dampens Produkter, der dog nu maa kastes paa Markedet. Det flyder med Bomuldsstrømper, men ikke med Kød og Smør.

De tidligere smaa national-økonomiske Indsøer ere forvandlede til et brusende Verdenshav, og Bølgerne gaa højt. Men under denne Sejlads, som vel at mærke er en Kendsgerningernes Logik, som ingen har kunnet hindre, er Arbejderen i stor Stil blevet »Konjunkturernes Prügelknabe«, hans Liv gjort ustadigt og uden Haab; Byerne gaa i Feber, indsuger Landarbejdere i Masse i de gode Tider og staa saa med en overtallig Arbejderbefolkning i de daarlige, og selv det mest konservative af alle Erhverv, Agerbruget, mærker Bølgerne. Produktionen maa ofte forandres, store Driftsomkostninger kræves, og Jordrenten stiger ikke. Det er daarlige Tider.

Sandheden er, at det er Overgangstider, saa sælsomme som Verden aldrig tilforn har set. Det er Renæssancen i Økonomien.

VI.

Holloways nye Piller.

Idet det nu er lykkedes George efter hans egen Mening at afkræfte Malthus, maa hele Problemet: *Progress and Poverty* altsaa ligge i Fordelingen, og han finder det i den Maade, hvor-

paa Fordelingskræfterne ville virke, naar de naturlige Elementer, som det menneskelige Arbejde hverken kan skabe eller forøge, Jorden, er i enkeltes Eje. Afskaffelsen af den private Ejendomsret over Jord og Grund er de nye altkurerende Piller, der skal bringe Lykke og Velvære til det hele Folk, lukke Fængslerne og frigøre Sindet, ikke blot fra de ydre Kræfters, men ogsaa fra de indre Kræfters, fra de sanselige Følelsers og Drifters Overmaal. Hvad Sociologen ellers henfører til en Mængde Faktorer, ikke blot økonomiske, sociale og politiske, men ogsaa psykologiske, henfører denne Criticisme til én Kilde: til Ejendomsretten over Jord og Grund. Ved Jordrentens Fungeremaade skal det meste af Udbyttet gaa til Jordejerne, ethvert Fremskridt kun tjæne til at forøge Jordrenten. Da Udbyttet maa fordeles mellem Kapital, Arbejde og Jordrente, da Produktet er = Jordrente + Løn + Rente, maa Rente + Arbejdsløn være = Produktet ÷ Jordrente. Løn og Rente vil afhænge ikke af Produktet af Arbejde og Kapital, men af, hvad der bliver tilovers efter at Jordrenten er betalt.

Derved skal der strømme en Flod af Lys over den Kendsgerning, at Løn og Rente ikke stige med Produktionskraften. »Ti de i hvert Land producerede Goder blive delte i 2 Dele, ved hvad vi kalde Jordrentelinjen, der bestemmes ved Jordkulturens Grænse eller det Udbytte, som Kapital og Arbejde kan opnaa af de Naturfordele, der staa til deres Raadighed uden Jordrentebetaling.« Løn og Rente maa betales af den Del af Produktet, der befinder sig under Linjen, ɔ: for Kapitalens og Arbejdets Vedkommende, hvis Interesser ved et temmelig abstrakt Ræsonnement sættes som solidariske, foregaa som om der hvilede det Tryk paa Samfundet, at der kun havdes Jorder af den laveste dyrkede Klasse. Alt, hvad der ligger over Jordrentelinjen, gaar til Jordejerne. Hvor alle Naturfordelene (?) ere monopoliserede, der kan Lønnen ved Arbejdernes Konkurrence trykkes ned til det Punkt, der er nødvendig til deres Livsfornødenheder og Formering (»den naturlige Løn«, se oven for). Ricardos Lov er selvindlysende, og Jordrentens Linje bliver den nødvendige Maalestok for Lønnens Linje. Og med en overordentlig energisk Vidtløftighed udvikler han, hvorledes alle Fremskridt maa føre til at hæve Jordrenten.

Jeg skal ikke opholde mig ved, at denne varme Tilslutning til Ricardo fuldstændig underminerer George og løfter Malthus, idet Ricardos Jordrenteteori jo ogsaa indeholder det forholdsvis

aftagende Jordudbyttes Lov, og betyder, at Mennesket ved Befolkningsforøgelsen maa anvende mere Kraft, mere Kapital og Arbejde, paa at tilvejebringe den ene nødvendige Halvdel af sine Fornødenheder. Selv om en Gaaen ned til et lavere Produktionspunkt ikke altid involverer et ringere Totaludbytte af Samfundets Arbejde, idet Civilisationens Fremskridt jo kan paralysere denne Virkning, vil med Befolkningens Tilvækst Ricardos Lov vise sig som den stærkeste Tendens. Der maa anvendes mere og mere Kraft paa at udvide Mills elastiske Baand, og selv om der frigøres flere og flere Kræfter ved at de øvrige 50 % af Menneskenes Fornødenheder faas lettere og lettere, vil dette ikke i Længden under stigende Befolkningsforøgelse kunne tilstrækkelig modvirke Levnetsmidlernes Tendens til at stige i Pris.

Men George gør sig skyldig i en kolossal Misforstaaelse. Hvor abstrakt logisk hans Fordelingsmaksime tager sig ud (»er der tre, der skal dele et Produkt, faar de to desto mindre, desto mere den ene faar«) saa realt ulogisk er den, idet George glemmer, at den ene her ikke kan faa Udbyttet udbetalt uden at overgive en væsenlig Part igen til de andre. Jordejerne maa jo dog bruge deres Indtægter fra Jorden til at skabe ny Kapital, efterspørge Arbejde osv. Hans utrolige Fejlsyn er, at han lader Jordejerne forbruge deres Indtægter i fuldstændig Absentisme, i fuldstændig Fraværelse; han lader dem bo paa Maanen. Talte George endda om et bestemt Land, hvis store Jordejere boede udenfor dette, i et andet Land, og der brugte hele deres Indtægt, var der Mening deri, men George taler universelt, og Jordejerne maa virkelig blive paa Jorden, og forbruge de ikke al deres Indtægt til uproduktivt Arbejde (dette blev da Problemet, og dette vilde være rigtigt), saa maa de forøge Kapitalen, forhøje Lønningsfondet, tjæne Samfundet. De sociale Misligheder ved Privatejendommen over Jord og Grund ligger paa to Steder: 1. ved at muliggøre Latifundia, og under visse Forhold være en Hindring for Jordernes intensive Dyrkning, og 2. ved at muliggøre et storartet Luksusforbrug. Fandt intet af dette Sted, var der socialt-juridisk værnet om det første Punkt, og værnede den sædelige Livsopfattelse mod det andet, saa skadede de store Ejendomme ikke i denne Henseende.

Lige saa rig som George er paa skarpsindige og tankevækkende Bemærkninger, naar han paaviser Utilstrækkeligheden af de sædvanlig anbefalede sociale Helbredelsesmidler, lige saa svag er

han i det positive. Det er just ikke saa vanskeligt at hævde Uretfærdigheden af Privatejendom over Jord og Grund ved almindelige Bemærkninger om, at da Jorden ikke er et Produkt af menneskeligt Arbejde, saa maa alle have den samme Ret til Brug af Land som til at indaande Luften, da vi dog ikke kunne antage, at enkelte Mennesker have Ret til at eksistere i Verden, andre ikke. Det er heller ikke synderlig vanskeligt at paavise, at Jordrenten ikke er et Produkt af individuelt, men af socialt Arbejde, Samfundets Udvikling og Arbejde, og at Jordejerne i fremskredne Samfund og Grundejerne i de store Byer ikke blot faa Udbyttet af deres eget, men ogsaa af andres Arbejde. Men da Jorderne dog ikke kunne gøres til et almindeligt Overdrev, maa der dog findes en eller anden social-retslig Form for Brugen af Land, og den historiske Kendsgerning, at den private Ejendomsret over Immobilier har udviklet sig jævnsides med Nødvendigheden af at gaa over til et intensivt Agerbrug, vejer her en hel Del. De overordentlige Vanskeligheder ved at gaa over til Statsejendom har George intet Øje for, alt gaar for ham som Fod i Hose, skøndt han i Modsætning til H. Spencer og Mill endogsaa vil nægte Jordejerne Ret til Erstatning; de skal kun have Erstatning for den anvendte Kapital, for Forbedringer. At det vil blive temmelig vanskeligt at bestemme, hvad der skyldes Jordrente og hvad Forbedringer, bekymrer ham ikke, og at en saadan Fremfærd, et saa voldsomt Brud paa bestaaende Retsforhold vil kunne ryste Samfundslegemet til dødelige Konvulsioner, synes han ikke at ane. Maaske dog; ti da det kommer til Stykket, bliver hans Sind langt blidere. Han vil da nøjes med gennem Beskatning at appropriere Jordrenten, og kommer da som det fundamentale Forslag til Fysiokraternes gamle: en eneste Skat paa Jord- og Grund-Renten. »Jeg foreslaar hverken at købe eller at konfiskere Privatbesiddelsen af Jord og Grund. Det første vilde være uretfærdigt (!), det sidste unyttigt. Lad de Individer, der nu eje Jord, kun rolig besidde, hvad de pleje at kalde deres Jord. Lad dem kun vedblive med at kalde det deres Jord. Lad dem købe og sælge, afhænde og erhverve. Vi kunne roligt lade dem beholde Skallen, naar vi tage Kærnen. Det er ikke nødvendigt at konfiskere Jorden; det er kun nødvendigt at appropriere Jordrenten.« At han samtidig konfiskerer alle Prioritetsejernes Kapitaler, og hvad Ejerne have betalt af Købesummen i berettiget Tillid til den bestaaende Retsordning, synes ikke at be-

kymre hans efter Retfærdighed tørstende Hjærte. Er George Prioritetsejer, maa man beundre hans Selvfornægtelse, enhver anden vil dog forstaa, at det kun er den stigende Jordrente, Samfundet kan være berettiget til at tilegne sig.

Hvad George videre udmaler med Hensyn til disse Pillers mirakelgørende Virkninger, deres Ævne til at hæve Lønnen, forøge Kapitalen, udrydde Pauperismen, skaffe enhver, der ønsker det, lønnende Beskæftigelse, give de menneskelige Kræfter et friere Spillerum, formindske Forbrydelserne, hæve Smag, Sædelighed og Intelligens, rense Regeringen og hæve Civilisationen til ædlere Højder, — ja mirabile dictu til endogsaa at forøge de nu nominelle Jordejeres Udbytte, overgaar en Fouriers vildeste Drømme.

VII.

The Land-question.

At den Tillægsgevinst, der tilfalder Ejerne af Jorden ved Samfundets Udvikling ikke kan staa for en social Kritik, der sér Arbejdet som Ejendomsrettens social-økonomiske Retsgrund, er indlysende. Jorderne i de store Byers indre Kredse stige stadig i Værdi ved Byernes Udvikling, og en Sølvstrøm risler ved Samfundets Arbejde ned i disse Ejeres Lomme. I et sluttet Samfund maa Jordrenten stadig stige med Befolkningens Forøgelse, og Ejerne nyde Frugterne af hele Samfundets Udvikling paa andres Bekostning. Men paa den anden Side maa det dog ikke overses, at ingen Tid kan være uheldigere valgt til Konfiskering af Jordrenten end netop den nærværende. De *internationale Handelsforbindelser* have jo nemlig ved Samfærdselsmidlernes Udvikling gjort Jordrenten til et krampagtigt bølgende Fænomen. Mange danske Ejere have i Tillid til Jordernes stadige Stigen betalt den kommende Jordrente forud, og Amerikas Konkurrence har kuldkastet Beregningen. Fraset Vanskeligheden i at beregne, hvad der paa en bestemt Ejendom faktisk er Jordrente, hvilken Statsmand turde vove noget saa radikalt, som at ramme denne ved en eneste Skat, saa længe Jordrenten faktisk gik op og ned, og det, der sikrest kunde naas, altsaa kun vilde være ved Usikkerheden at ødelægge den Erhvervsgren, der er og bliver den væsentligste for Samfundet?

Det er imidlertid en Lykke, at Landproblemet ikke er saa vanskeligt, som en abstrakt Betragtning af Jordrentefænomenet synes at gøre det.

Er Jordejendommen nogenlunde *vel fordelt* mellem et stort Antal Ejere, findes der et mindre Antal store Ejendomme, hvis Ejere lettere kunne løbe Risikoen ved Anvendelse af nye Metoder og i det hele tjæne som Pionerer for den landøkonomiske Kultur, en stor Mængde mellemstore og mindre, og et lige saa stort eller et noget større Antal smaa, — saa er *Brodden taget af Problemet.* Uretfærdigheden er formelt ikke hævet, men egentligt realt, socialt. Kommer Jordrenten f. Eks. Halvdelen af Befolkningen til Gode, vil den i Virkeligheden ikke i nogen særlig Grad skade den anden Halvdel, idet den ene Halvdels Velvære ogsaa maa komme den anden til Gode. En Stræben derimod efter at realisere det abstrakte Retfærdighedsideal, at Samfundet umiddelbart faar Jordrenten, ved en Beskatning af Jordrenten, ved Statsforpagtninger eller Statsforvaltning osv., vil let have til Følge, at Jorddriften ødelægges, og at der under denne Stræben efter ligelig Fordeling, kun vindes, at der bliver mindre at fordele, og summum jus er bleven summa injuria.

Finder en saadan social heldig Fordeling af Landejendommen derimod ikke Sted, er Ejendommen koncentreret paa faa Hænder, medfører den ubetingede Ejendomsret over Jord og Grund en stor social Fare. Lad os tage et slaaende Eksempel. I Begyndelsen af Aarhundredet (1811—20) gik det op for en fiffig Dame, Hertuginden af Sutherland i Skotland, at hun omtrent kunde faa lige saa meget ud af sine udstrakte Besiddelser, ved i Stedet for Agerdyrkning ved Smaaforpagtere at lægge dem ud til ekstensiv Drift, til Faareavl. Der levede 15,000 Mennesker paa hendes Jorder, jævnt kummerligt, men de levede dog. 150,000 Faar vilde give hende det samme Renudbytte og med færre Bryderier. De 15,000 Mennesker bleve altsaa opsagte, og da de ikke vilde eller kunde bryde op, bleve Husene brændte ned over Hovederne paa dem, og saa flyttede de. De 150,000 Faar kom i Stedet, og siden den Tid er hele det 4885 Kvadratkilometer store Grevskab en uhyre Faaremark, fordelt mellem 29 Forpagtere, hvor man kan rejse 40 engelske Mil uden at se et Træ eller en Mur. Dette var privatøkonomisk, men ikke saa ganske socialt, og man behøver egentlig ikke at være Socialist, kun lidt af en Statsmand for at forstaa, at dette ikke gaar, at Ejendommens Ide

ikke kan medføre Følger, der stride mod Samfundets Ide, og at Statens Retsordning med Hensyn til Jord og Grund maa være en anden end med Hensyn til rørligt Gods, og fremfor alt en saadan, der værner om intensiv Drift.

Historien giver os ogsaa her vægtige Vidnesbyrd, og Campagna di Roma taler endnu sit alvorsfulde Sprog. Hvor Jordejendommens Koncentration paa faa Hænder har grebet om sig, har den altid truet med eller medført Samfundets Opløsning og Fald. »Latifundia perdidere Italiam.« »Hvide Solskærme og Elefanter, vanvittige af Stolthed, ɔ: Følgen af Ejendomsretten over Jord og Grund«. (Indien). Store Jordstrækninger udlagte til extensiv Drift og Muligheden af stort Forbrug af uproduktivt Arbejde, er her den nærmeste sociale Fare. Kommer hertil Absentismens Fænomen, saa er Ødelæggelsen og Vanrøgten fuldstændig.

Se vi os lidt om i Europa med Hensyn til Jordejendommenes Fordeling, faa vi en Fornemmelse af det store Problem, og kun vort Fædreland og enkelte andre Strækninger (Hannover, Slesvig, Holsten) vise lykkeligere Forhold.

Sammenligne vi Danmark, Preussen og England, se vi følgende:

Danmark.

		Antal.	Proc. af Ant.	Proc. af Hrtk.
1.	Større Gaarde, ɔ: over 12 Tdr. Hartk.	1,856	0,8	14,2.
2.	Bøndergaarde	71,000	30,2	74,1.
3.	Huse	162,000	69	10,5.

Preussen.

				Proc. af Ant.	Proc. af Land.
1.	Ejere af fra	600 Morgen og derover	18,289	0,8	43,7.
2.	—	300—600	15,076	0,7	6,2.
3.	—	30—300	391,586	18	38,3.
4.	—	5—30	617,374	29	9.
5.	—	under 5	1,099,161	51,4	2,4.

Da det navnlig under de nuværende engelske Forhold kan være af Interesse at vide, hvorledes Forholdet nærmere er i de enkelte store Landsdele, anfører jeg dette.

England.

1.	Ejere med over	4000 Hektar	293	med c.	16,3 %	56,6 af Landet.
2.	— fra	400—4000 -	5,115	-	40,3 -	
3.	— -	0,4—400 -	257,578	-	42,9 -	- —
4.	— -	mind. end 0,4 -	703,289	-	0,4 -	- —

Skotland.

1.	Ejere med over 4000 Hektar		326	med	69 %	} 92 af	Landet.
2.	— fra 400—4000	-	1,425	-	23 -		
3.	— - 0,4—400	-	16,158	-	7,7	-	—
4.	— under 0,4	-	76,732	-	0,12	-	—

Irland.

1.	Ejere med over 4000 Hektar		292	med	32 %	} 78,4 af	Landet.
2.	— fra 400—4000	-	3,453	-	46,4		
3.	— - 0,4—400	-	28,822	-	21,5	-	—
4.	— - under 0,4	- mest Byjorder.	36,144	-	0,015	-	—

Ogsaa i *Italien* dominerer Storbesiddelsen med Ejere, som leve i Byerne, og Forpagtere, Smaaforpagtere og Daglønsarbejdere paa Landet. I *Frankrig* derimod hersker Jordudstykning og Smaakultur. 75 % af hele Jorden er udstykket i Ejendomme til et Omfang af indtil 20 Tdr Land; kun 4,77 % havde Ejendomme til 80 Tdr Land og derover, og her er Problemet næsten blevet det modsatte af Englands: Pulverisering af Jorden.

Derimod har Undersøgelserne m. H. t. Indtægten af Jorden godtgjort den vigtige Kendsgerning, at de smaa Ejendomme giver forholdsvis langt større Udbytte end de store: i England f. Eks. gav de største Ejendomme, der repræsentere 1/6 Del af Jorden, kun 1/14 Del af Indtægten. Og det maa ikke glemmes, at ved Landejendommene kommer det socialt set væsenligt an paa Bruttoindkomsten, an paa, at Jorderne dyrkes saa intensivt som muligt, at de kan brødføde saa mange som muligt, og efterhaanden som Europa mer og mer vil blive henvist til sig selv, vil Omsorgen derfor blive en Hovedfordring til dets økonomiske Politik. At der her vil rejse sig et stort socialt Problem, som det jo alt er rejst af særlig engelske Tænkere, Stuart Mill, A. R. Wallace, H. M. Hyndman og nu ogsaa af Henry George, af den sidste for øvrigt med særligt Hensyn til et amerikansk Fænomen, »Spekulation i Land«, er aabenbart, og at det mindre vedrører os, idet Danmarks Landboforhold saa at sige repræsentere et socialt Ideal, formindsker ikke Problemet. Det er min Overbevisning, at Europa her maa følge ikke Henry George, men Danmark. Ogsaa en Politik med dette Ideal for Øje vil ryste Samfundet og medføre store Kriser, men til Helbredelse for dybe Saar, medens Georges Tanke er upraktisk og farlig, og hvilende paa det fuldstændige Fejlsyn: Jordejernes fuldstændige Absentisme.

George overser, at det dog kun er den Del af Jordejernes Indkomst, som forbruges til uproduktivt Arbejde, der tages af Samfundets Kapital- og Lønningsfond, og at, hvis der ved Lovgivningen var sørget for, at Jorderne dyrkedes intensivt, og hvis Jordejerne levede økonomisk, var det for Samfundet økonomisk set temmelig ligegyldigt, om Jorderne vare Privatejendom eller Statsejendom. En social heldig Fordeling har den store Betydning, at den vanskeliggør det uproduktive Forbrug og driver frem til intensiv Drift, ligesom den ogsaa vil have den heldige Følge, at Jordejerne selv dyrke deres Jorder eller styre deres Drift. Det tør ikke overses, at Privatejendommen over Jorden historisk har udviklet sig parallelt med Kulturens Gang, Befolkningens Tiltagen og Nødvendigheden af at gaa over til intensiv Drift [1]). Socialt set vil en saadan Fordeling under Bibeholdelse af Privatejendommen langt være at foretrække for, at Jorderne f. Eks. ved Ekspropriation kom i Statens Eje og dyrkedes ved Statsforpagtning. Bleve Forpagtningerne lange (paa lang Tid), vilde den tilsigtede Retfærdighed ikke opnaas, idet Forpagterne da fik en Del af Jordrenten, naar den steg, og i modsat Fald vel gik fallit, og bleve Forpagtningerne korte, var der Fare for, at Forbedringer ikke bleve indførte eller at Jorderne endog udpintes, og Samfundet løb saa den store Risiko, at der af lutter Retfærdighed blev mindre at fordele, at dets Tilstand forværredes. Saa taler jeg endda ikke om de politiske Vanskeligheder ved en saadan Ordning, eller om den Mulighed, at disse Statsforpagtninger efterhaanden bleve arvelige, en Art Arvefæste, og disse igen Privatejendom. Socialismens Ideal: Jordejendommene som Samfunds- eller Statsejendom, dyrket ved kollektive Selskaber i Stordrift, sikrede vel Staten Jordrenten, idet disse Selskabers Arbejdere bleve betalte efter de almindelige socialistiske Principer, men fraset, at det blev et stort Spørgsmaal, om Samfundet kunde gøre disse Arbejdere tilstrækkelig interesserede, indeholder dette Forslag en farlig Overvurdering af Stordriftens Fordele i Landvæsenet. Det drejer sig her ikke om at faa det største Renudbytte, men om det største Raaudbytte, og i Spørgsmaalet om Fordelene ved den større eller mindre Bedrift ere Svarene ikke i denne Henseende faldne ud til Stordriftens Fordel. Den intensiveste Drift er Havedyrkning.

---

[1]) Se min Sociologi. Afsnittet om „Ejendomsforholdenes Udvikling“ S. 284 ff.

At Landboforholdene i Lande, hvor Storejendommene brede sig over den største Del af Jorden, i en ikke fjærn Fremtid ville kræve en Løsning i Retning af at værne om intensiv Drift og skabe en stor landbesiddende Middelstand, kan der ikke være Tvivl om. Befolkningsforøgelsestendensen er der, og der maa skaffes Plads. Men store Byer med et uhyre Proletariat og Landet til Dels affolket ved Storejendomme, Stordrift og »Gangsystemer« sikre ikke et Lands rolige politiske og socialøkonomiske Fremtidsudvikling. Man ræsonnerer i Almindelighed, at naar Industriprodukter ved Udvikling af Stordrift, Maskinteknik og Arbejdsdeling blive billigere, ɔ: kunne produceres med mindre Arbejde, maa der blive desto flere Kræfter til overs til Jorddyrkning. Men dette abstrakt rigtige Ræsonnement faar ingen Betydning, saa længe Storejendommenes Overvægt umuliggør dette; det er det store Renudbytte, ikke det store Raaudbytte, der er deres Interesse, og denne Interesse er nu modsat Samfundets. Saadanne Lande kunne faa Brød indirekte, ved for Industriprodukter at tilkøbe sig Korn osv. fra Lande, der avle Korn billigt, og hvis Industri er mindre udviklet. Men ogsaa disse Lande ere under Fremskridtets Lov: stærk Befolkningsforøgelse, Stigning af Jordrenten og Udvikling af Industrien, og den Tid kan ikke være saa fjærn, da Europa er henvist til sig selv. George ræsonnerer: at producere Varer, for hvilke der kan faas Levnetsmidler, er virtuelt at producere disse selv. Men den Tid kommer, da Ræsonnementet ikke holder Stik, da Europa vanskeligere og vanskeligere finder Marked for sin Industri, og maa brødføde sig selv; og der maa sørges for intensiv Dyrkning af Jorden med det størst mulige Raaudbytte som Ledestjærne. Dette kræver en anden Fordeling af Landejendommene, og opnaas en saadan, vil Kapitalen og Arbejderne ogsaa vinde derved, og Jordrenten vil komme hele Samfundet til Gode.

Georges Hovedfejl knytte sig næsten alle til hans Opfattelse af Jorden, og det er denne Ensidighed, der fører ham til paa romantisk Vis at ville løse et Problem saa sammensat som det sociale med en Art Universalpiller. Den europæiske Socialisme har i Virkeligheden en langt dybere og mere omfattende Opfattelse af Problemet. Georges Forudsætning: Jordejernes absolute Absentisme, hans Overseen af, at Ricardos Jordrenteteori dog ogsaa indeholder det forholdsvis aftagende Jordudbyttes Lov, hans Overvurdering af Fremskridtet, idet han ikke sér, at dette væsenlig ligger i en Frembringelse af Bevægkraft, der ikke kan erstatte

Sollys og Jordbund, hans Mangel paa Blik for, hvilken Indflydelse Produktionens Bølgeform ved Overgangen til Verdensøkonomi har paa de sociale Forhold, endelig hans Uklarhed over Problemet Kapital og Arbejde, — alt stammer fra, at han har stirret sig blind paa dette hans eneste bête noire: Privatejendommen over Jord og Grund.

VIII.

En Mulighed.

Det sociale Problem er et overordentlig sammensat Problem; det mylrer frem med økonomiske, sociale og politiske Spørgsmaal, det store og vidtforgrenede Arbejderspørgsmaal, Byproblemet, Landproblemet, og sidst og ikke mindst den religiøse Gæring. En bestemt Art af Piller nytter ikke her, og man behøver ikke i nogen særlig Grad at være Profet for at forudse, at der vil udkræves de største Kræfter af Europas Statsmænd til social Organisation i Byerne og til Løsning af Landproblemet.

Men ingen kan være blind for, at som Problemet nu er der, er der egentlig ingen, der er ansvarlig for det: det er for en væsenlig Del en Følge af Kendsgerningernes Logik: Udviklingen af Verdensøkonomien med dens uhyre Bølger. Lukke af for disse Bølger ved mægtige Tolddæmninger kan Europa ikke, da det ved hele sin Industri osv. er blevet afhængig af andre Verdensdele. Der er kun her det Haab, at efterhaanden som Verden mættes med Samfærdselsmidler, vil det økonomiske Livs Bølgegang blive mindre, Arbejdets Plan større, Fremskridtet maaske mindre synligt, men mere jævnt, og at der da vil være mere Plads for social Organisation. Heller ikke maa man være blind for, at store Problemer nu som altid ligge i det psykologiske, i den sædelig-religiøse Livsanskuelse, og at, som Fr. A. Lange siger, to Ting maa forenes, hvis der skal blive noget nyt af det gamle, en stor Verden opflammende etisk Ide og en social Ydelse, der kan være stærk nok til at hæve de fortrykte Klasser et godt Stykke opad. Ingen bør oversé, at de sociale Problemer have faaet en særegen Styrke ved Sammenstødet mellem den store Krisis i den menneskelige Livsfølelse, som den træder frem i Literatur, Religion, i Livsfordringer, ja i ændret Temperament, og den store Krisis i Kendsgerningernes Logik. Det er det verdenshistoriske Sammenstød mellem Romantik og Damp.

Dette Sammenstød avler alvorlige Tanker. Jeg traf forleden Dag en tænksom Dame, der var kommen til den vemodige Erkendelse, at de politiske Kampe dog egentlig vare temmelig betydningsløse, da vi dog en Gang »bleve ædte op af Proletariatet«. For de fleste af Europas Lande er der her en Fare, og denne Mulighed maa først og fremmest mødes med to Ting: 1. en Ordning af Landboforholdene med noget som Danmark som socialt Ideal; der vil derved værnes om intensiv Drift. mod uproduktivt Arbejde; en stor og i det væsentlige konservativ Middelstand vil derved udvikle sig, og Europa vil staa mere sikkert paa sine egne Ben i økonomisk Henseende; 2. en social Ordning af Byarbejderne, hvor der i stigende Grad værnes om Kvinder, Børn, Lærlingenes Uddannelse og om Arbejdernes Fremtid og formet saaledes, at den afgiver social-psykologiske Motiver mod en proletarisk Folkeforøgelse.

En social Revolution kan saa maaske endda komme, og det er vanskeligt at profetere om dens mulige Gang og Resultat. De fleste ville se Faren i Socialismen. Var det ikke en Mulighed, at Socialismen og det bestaaende Samfund havde en fælles Fjende, der da vilde gribe ind. Kunde den sociale Revolutions mulige Gang ikke tænkes saaledes: Den sociale Revolution bryder ud i de store Byer, og Socialismen faar maaske lige Tid til lidt mere positivt at udvikle sine organisatoriske Planer, — saa falder Revolutionen i Hænderne paa Anarkismen, paa de moderne Hunner og Vandaler, og en hel Del af de socialistiske Arbejdere følge Trop og andre skræmmes. Saa er alt Opløsning og Forvirring i Sind, i Tanker, i Haab og Forhold, Samfundet ryster konvulsivisk, og saa er der Plads for den store Soldat. Vi rulle atter et Skridt tilbage, og Historiens Aand hviler. Men den menneskelige Psyke, ved Tidens Alvor opfordret til at se ind i sig selv, bliver dog tilbage med visse Motiver til Fremskridt; og disse Fremskridtsmotiver vilde da maaske, efter en kort Reaktion, ogsaa komme den store arbejdende Klasse til Gode.

Historiens Veje ere underfulde, men dens dybeste Brydninger bestemmes ved Forholdet mellem Følelsens Logik og Tingenes Logik.

CL. WILKENS.

København som aaben By.

Et Par Bemærkninger til Oberstlieutenant Tuxens Artikel Side 705.

Da Oberstlieutenant Tuxen ved sine Slutningsbemærkninger ikke utydeligt giver til Kende, at han har mig mistænkt for at være Forfatter til de Morgenbladsartikler, han angriber, vil det næppe forundre ham at se mig træde frem til deres Forsvar.

Det er dog kun faa Ord, jeg har at sige; ti Artiklerne ere ikke angrebne i deres væsentligste Punkt. Oberstlieutenanten har kun fremdraget enkelte Dele af deres Indhold og mest kun de Betragtninger, som anstilledes over, hvorledes Forsvaret i det hele vilde stille sig, naar København var ubefæstet. Hvis disse nu endda havde været gjort til Genstand for en indgaaende Kritik, vilde der have været Stof nok til Forhandling, og det vilde efter min Mening have været fortjænstfuldt at begynde en saadan. Ti om end Spørgsmaalet om Københavns Befæstning ikke kan afgøres udelukkende af militære Grunde, vilde det have været af Betydning, om man var kommen paa del rene med, i hvilken Grad en Befæstning af København vilde yde Forsvaret større Fordele og mindre Farer og Ulæmper end en Forsvarsordning, som ikke hviler paa et befæstet København. Selv for Befæstningens Tilhængere vilde en Undersøgelse af det Forsvarssystem, som er deres modsat, være gavnlig; ti deres Standpunkt vilde blive klarere derved, og deres Grunde vilde faa større overbevisende Kraft, naar de fremgik af en omhyggelig Undersøgelse af de to forskellige Systemer, som staa imod hinanden. Men Oberstlieutenant T. indlader sig ikke paa nogen saadan indgaaende Drøftelse. Han har kun stiftet et løst Bekendtskab med de Artikler, han kritiserer. De allerfleste af hans Bemærkninger ere endog imødesete og imødegaaede i selve Artiklerne. Hvis disse havde foreligget,

vilde det derfor maaske endog have været helt overflødigt at besvare Oberstlieutenantens Angreb. Men det er jo Dagbladsartiklers sædvanlige Lod at gaa ud af Verden Dagen efter, at de ere læste, og naar det usædvanlige Tilfælde indtræder, at saadanne Artikler flere Maaneder efter kritiseres i et Tidsskrift, uden at de samtidig ere optrykte eller refererede i Udtog, kan det være hensigtsmæssigt at ledsage Kritiken med et Par Modbemærkninger.

At Oberstlieutenanten ikke finder den i Artiklerne fremstillede Forsvarsplan klar, og at han overhovedet anser det for vanskeligt at komme paa det rene med, hvad Forfatteren egentlig vil, skulde jeg ikke opholde mig ved, dersom ikke Oberstlieutenantens nedsættende Dom gik saa vidt, at han lige ud beskylder Forfatteren for at glemme i den ene Artikel, hvad han har sagt i den foregaaende. Denne Beskyldning er uretfærdig; Artiklerne ere saa vel overvejede, gennemtænkte og sammenhængende i alle Enkeltheder, at en saadan Anke er ubeføjet. Derimod hviler Oberstlieutenantens Dom paa en Mangel paa Forstaaelse, som er let paaviselig.

Det, som Artiklernes Forfatter har gjort, er det samme, som enhver, der vil betragte vort Landforsvar, maa gøre, nemlig først at overveje, hvorledes Stillingen vil blive, naar der sker et Angreb ind over Landgrænsen ved Slesvig, dernæst, hvorledes Forholdene ville stille sig, naar Angrebet kommer fra en anden Kant og rettes mod Sjælland. Saaledes maa man altid bære sig ad, naar man vil betragte et hvilket som helst Lands Forsvarsvilkaar; ti det kan altid angribes fra forskellige Sider, og Dispositionerne, som træffes, blive forskellige i det ene eller det andet Tilfælde. Naar man f. Eks. vil forklare Preussens Forsvarsordning, maa man først vise, hvorledes det i Tilfælde af et Angreb fra Frankrig koncentrerer mod Vest, og dernæst, hvorledes det bærer sig modsat ad, naar det angribes af Rusland. Naar man i det Øjeblik, man skulde til at forklare det sidste Tilfælde, afbrødes af det Tilraab: »Nu glemmer De, at De i Forvejen har koncentreret mod Vest,« saa var der intet andet at svare, end at Spørgeren ikke var med, ikke forstod, at en Forsvarsordning maa være i Stand til at kunne gøre Fyldest i forskellige hinanden modsatte Tilfælde.

Ethvert Land kan angribes fra forskellige Sider, derfor maa det have Forsvar til alle Sider. Men i Almindelighed angribes det kun fra en enkelt, og Forsvarets Hovedkraft kastes saa

derhen. Dette er vort Tilfælde ogsaa, skøndt vi kun har et lille Land, som, hvis det var sammenhængende og udgjorde én Krigsskueplads, ikke vilde byde Plads for mere end et enkelt Centralanlæg. Vort Land bestaar nemlig af to Grupper, militært af to forskellige Krigsskuepladse, til hvis Erobring der hører forskelligartede Udrustninger og Midler. Den vestlige og største, som er landfast med Tyskland, kan erobres ved en Indmarsche af et tilstrækkeligt stort Hærkorps, som gør et almindeligt Felttog. Til Erobringen af vor østlige Krigsskueplads, der danner et Økompleks, behøves der baade Land- og Sømidler, og det endog meget betydelige Sømidler, baade til Kamp og Transport, hvis vi da forsvare Øerne paa rette Maade.

I Tidernes Løb ere vi altid blevne angrebne enten paa den ene eller den anden Krigsskueplads, aldrig samtidig paa begge. Angrebene paa den vestre Krigsskueplads ere ikke altid foretagne af Tyskere, om de end altid ere komne Syd fra. I dette Aarhundrede have baade franske og svenske Hære dels truet med Indfald, dels virkelig gjort saadanne ad denne Vej. Angrebene paa den østre Krigsskueplads ere almindeligvis komne Nord fra gennem Øresund, men det er ikke udelukket, at de ogsaa kunne komme fra andre Sider, og vi have én Gang set en Fjende komme over Laaland til Sjælland, fordi det sjældne Tilfælde den Gang indtraf, at Isen slog Bro mellem Langeland og Laaland.

Da vort levende Værn ligesom i alle de Lande, hvis Forsvarsordning hviler paa almindelig Værnepligt, er bundet til Jordsmonnet hele Landet over, er vort Forsvar ved krigerske Uroligheders Udbrud nødvendigvis til en Begyndelse delt i to til de to Krigsskuepladse svarende Grupper, og den vestre har derfor ved Hærloven af 1867 baade faaet sin egen Overbefaling og andre Midler til at hævde sin Selvstændighed jævnsides med den østre. Disse to selvstændige Hærdele, som selvfølgelig maa være baserede hver paa sin Krigsskueplads, er det nødvendige Udgangspunkt for enhver Anvendelse af vore Kræfter i Krig. Opgaven er selvfølgelig, hvis intet ellers træder i Vejen derfor, at forstærke den Del, som angribes, med Tropper fra den anden Krigsskueplads, saa at Hovedvægten af vort Forsvar kastes der hen, hvor der er Behov for den. I dette Aarhundrede er saaledes hver Gang den vestre Krigsskueplads er bleven truet eller angreben, nemlig i 1803, 1805, 1813, 1848—50 og 1864, Tropper fra Sjælland sendt over til den vestre Krigsskueplads, medens det om-

vendte har været Tilfældet, naar Sjælland truedes, f. Eks. 1808—12.

Dette er det nødvendige Grundlag for vor Forsvarsordning. Det er givet ved vort Lands naturlige Beskaffenhed, ved vor almindelige Værnepligt og ved vor Historie. Det har ogsaa altid tidligere været bestemmende for alle vore krigerske Foranstaltninger, saaledes sidst for Hærloven af 1867. Men efter at Projektet om Københavns Befæstning er fremkommet, er man i Færd med at forrykke vort traditionelle og ene naturlige Grundlag. Københavns Fæstning vilde være for stor til at kunne passes ind som Led i et Forsvar, der omfattede hele vort Landomraade. Derfor er man kommen til noget, som efter min Opfattelse ikke kan betegnes som andet end som Opgivelse af vort Landforsvar. Dette Standpunkt indtager Oberstlieutenant Tuxen. Han vil have den vestlige Krigsskueplads opgiven, hvorved maa forstaas, at Jyderne og Fynboerne nok i Fremtiden ligesom nu skulle udskrives til Soldater, og at der ogsaa i Fredstid kan lægges Afdelinger i Garnison mellem dem, men at disse og hine skulle høre til den sjællandske Krigsskueplads og i Krigstid, hvad enten Fjenden angriber Jylland eller en anden Landsdel, i det mindste naar vi ikke ere i Forbund, samles paa Sjælland.

Oberstlieutenanten siger om Artiklerne i Morgenbladet: Ulykken hos Forfatteren er, at medens han ikke tør lade Sjælland ligge og, følgende sin Yndlingstanke, endog vil have et alvorligt Forsvar af det nordsjællandske Terrænafsnit, og medens han, som det følgende skal vise, fordrer omfattende og kostbare Forsvarsforanstaltninger udførte paa denne Ø, fører hans Sympati ham til et Forsvar af Jylland og til en Kamp paa de slesvigske Valpladse. Til visse have vi alle, Oberstlieutenant Tuxen med, Sympati for en Kamp paa vore gamle Valpladse, at sige, naar den blev lykkeligere end den sidste. Men jeg maa dog hævde, at der i Artiklerne, saa vidt jeg erindrer, ikke er kommen nogen Sympati til Orde. Det er snarere skildret som en national Pligt ikke at opgive Tanken om at kunne komme til at fornye Kampen paa de gamle Valpladse. Artiklernes Forfatter har ved rene Fornuftslutninger paavist, at vor Forsvarsordning maa betinges af Landets Natur, at en Tvedeling er nødvendig og med den tillige de Foranstaltninger, som ere nødvendige, for at hver af Delene kan kæmpe. Naar derfor Oberstlieutenanten spørger: Skulle vi nu begynde at tale om to Centra og filosofere om Kamp baade i det nordsjæl-

landske Terrænafsnit og paa vor tusendaarige slesvigske Valplads? svarer jeg: Ja det er nødvendigt, at vi begynde dermed; ti ingen ved, hvor det næste Angreb kommer, og vi maa være belavede paa at modtage det, enten det saa kommer paa den vestre eller den østre Krigsskueplads.

At Oberstlieutenanten ikke i Morgenbladsartiklerne kan finde Besvarelse af det Spørgsmaal, han opstiller: »Skal Forsvaret spredes til de forskellige Landsdele eller skal det koncentreres til en enkelt af disse, og da til hvilken?« kommer ikke, som han tror, af nogen Uklarhed i Artiklerne, men af, at han ikke selv er ganske klar paa, hvad Spørgsmaalet rummer. Ordet »Forsvar«, som vi i de senere Tider have faaet den Vane at anvende ved alle Lejligheder, er nemlig et meget vagt Udtryk, som kan betyde mange forskellige Ting. Snart anvendes det om det døde, snart om det levende Værn, snart om Indbegrebet af alle vore Stridsmidler; kun sjældent bruges det i den Betydning, som vel kommer den oprindelige nærmest, som den krigerske Aktion, der stilles mod Angrebet. Naar man spørger, om Forsvaret skal spredes eller samles, kommer det an paa, i hvad Betydning Ordet tages, ti Svaret afhænger deraf.

Taler man f. Eks. om Befæstninger, bliver Svaret, at de skulle spredes til alle Landsdele. Dette er en Selvfølge, fordi de skulle kunne støtte Hæren i de forskellige Situationer, hvori den kan komme. Preussen har Befæstninger baade mod Rusland og mod Frankrig, skøndt kun en enkelt Række af dem vil komme til Anvendelse i en enkelt Krig. Vore Defensionskommissioner i ældre Tid foreslog baade Kystskanser og Befæstninger ved Landgrænsen, uagtet Kystskanserne vare uden Nytte i en Krig med en Landmagt og Skanserne ved Grænsen uden Værd i en Søkrig. Derfor maa vi befæste saa vel paa den ene som paa den anden Krigsskueplads og give navnlig vor vestlige Krigsskueplads den Depotfæstning i det nordlige, som den mangler, og som Venstre indtrængende har tilraadet.

Sigter Spørgsmaalet til det levende Værn, bliver Svaret vanskeligere at give i Almindelighed; ti man kan næppe sige andet, end at det maa spredes eller samles efter Omstændighedernes Medfør. Det ene er lige saa nødvendigt som det andet; ved Spredning og Samling i bestemte Øjemed fremkommer det, vi kalde Operationer. En Koncentration af alle mobile Tropper til et enkelt Sted vil selvfølgelig være et Middel til at opnaa

noget afgørende, som vor Feltherre lige saa vel vil forsøge i Fremtiden, som det er benyttet med Held i Fortiden; men en Betingelse for Samlingens Nytte er, at den ikke sker for tidlig, saa den gennemskues, og at den sker paa rette Sted. En Koncentration til den ene Krigsskueplads, naar Fjenden angriber den anden, kan f. Eks. ikke anbefales.

Det, jeg her har sagt, vil ikke tilfredsstille Oberstlieutenanten. Han har faaet det Indtryk af Morgenbladets Artikler, at deres Forfatter ved en Krigs Begyndelse vil se Tingene an, og først naar Fjendens Hensigter ligge klart for Dagen, fatte Beslutning om Koncentration til Sjælland eller Jylland eller ingen af Delene. Og dette, mener han, turde være den farligste Udvej af alle. Men heri tager han fejl. Det er tvært imod den eneste Udvej at vælge, naar man ikke forud for Krigen har kunnet gennemskue, hvad Fjenden har til Hensigt; men man maa naturligvis gaa ud fra, at vor Regering er saa vel betjænt, og at den i den Grad følger med den politiske Udvikling, som gaar forud for en Krig, at den nogenlunde véd, om vi kunne frygte et Angreb fra den eller den Magt og paa den eller den Krigsskueplads. Hvis man ikke tør gaa ud fra en saadan politisk Aarvaagenhed, ville alle Forsvarsforberedelser være uden Værd. Oberstlieutenant T. tilføjer dernæst, at halve Foranstaltninger ved Mobiliseringen ville vise sig ulykkebringende for hele Felttoget; men der er noget, som er værre, nemlig forkerte Foranstaltninger, og saadanne udsætter man sig aabenbart for at tage, naar man handler, før man ved, hvad man skal værge sig imod.

Jeg forstaar vel, at disse Betragtninger ville skurre i manges Øren for Øjeblikket; ti de ere uforenelige med Tanken om Københavns Befæstning. Naar man paa den ene af vore Krigsskuepladse vil rejse en Fæstning, som behøver alt det Mandskab, som kan opdrives i Jylland, paa Fyn og paa Sjælland, til nødtørftig Besætning, saa er der kun én Manøvre at udføre, nemlig i rette Tid at faa alt samlet dér uden Hensyn til, hvorledes det ellers gaar i Landet. Der kan med en saadan Fæstning heller ikke blive Tale om et alvorligt Forsvar af Sjælland i det hele, som Oberstlieutenanten ellers synes at lægge Vægt paa. Fæstningen vil være for stor og fordre en for vidtløftig Lokalbevogtning til at den kan blive Reduit for denne Krigsskueplads. Den vil tage Kraften fra Forsvaret udenfor. Naar vi have en saadan Fæstning, vil den blive betragtet som et Fristed for vor Hær, et

Tilflugtssted, som den søger, naar de politiske Storme true, for at se Begivenhederne an og, hvis Danmark angribes, at vente paa Alliancer.

Denne Opfattelse synes ogsaa at falde sammen med Oberstlieutenant Tuxens. Som Motivering for Befæstningen, siger han, at man ikke kan lave et Forsvar, der passer for alle Tilfælde — hvad man efter min uforgribelige Mening rigtignok baade kan og skal —, men at man, naar Talen er om en Forsvarsplan, maa gaa ud fra en bestemt Forudsætning. Regeringen er, siger han videre, gaaet ud fra det for os farligste Tilfælde, at vi angribes af en Magt, der er os overlegen baade til Lands og til Vands, og at Landet staar ene i denne Kamp. Her er der slet ikke Tale om, hvor vi angribes, enten i Jylland eller paa Fyn eller paa Sjælland. Blot Krigen truer, og vi staa alene, skal Sammendragningen ske til København. Han siger et Sted, at en Forsvarsplan kræver, at man tager sit Parti og resolut opgiver visse Dele af Landet for at sætte saa meget større Kraft paa Resten. De Dele, som skulle opgives, er den vestlige Krigsskueplads; den Kraft, der skal sættes paa Resten, er Københavns Befæstning.

Jeg har aldrig kunnet forsone mig med disse Udviklinger eller med denne Plan i det hele. Jeg forstaar ikke, hvorledes man efter at have lukket sig inde i København kan haabe paa Alliancer. Vil man have Forbund, maa man kunne byde noget derfor, og det kan man, naar man besidder en Magtstilling, om end nok saa ringe, naar man besidder en Hær i Felten, som er angreben paa en Krigsskueplads, som ikke er uden Betydning. Modtog vi et fjendtligt Angreb, hvis det kom paa vore gamle Valpladse, og kæmpede vi som i 1813, 1848—50, 1864, kunde vi sige til vore allierede: »Kom os til Hjælp, ellers tabe vi vort Land.« Men indslaa vi den Vej, Oberstlieutenant Tuxen anbefaler, maa vi sige: »Vi have opgivet vort Land, fordi vi stode ene, og have lukket os inde i en Fæstning. Kom og jag Fjenden bort, saa skulle vi gærne, naar Arbejdet er besørget, erkende Jer som forbundne; men I maa ikke trække vore Tropper fra Sjælland; ti til København ere vi nu en Gang bundne, fordi det er en Fæstning, som er indrettet til at kunne optage hele vor Hær, og derfor i Krigstid ikke vil kunne undvære den.«

Oberstlieutenant T.'s Bemærkninger bekræfte, hvad Morgenbladsartiklerne fremhævede, at København Befæstning vil ske paa

Landforsvarets Bekostning. Det levende, bevægelige Værn, som tidligere har været vor Styrke, skal erstattes med et til København bundet. Derfor bliver vort Forsvar for Oberstlieutenanten til et Fæstningsforsvar og til intet andet. Men erkender man det, indser man, hvor uretfærdigt det er, saaledes som Oberstlieutenanten gør, at bedømme de to forskellige Forsvarssystemer efter de Fæstningers Vigtighed og Styrke, som høre til dem. I det System, som Morgenbladsartiklerne anbefale, er det Hær og Flaade, som udfægte Kampen paa krigsmæssig Maade. Fæstningerne spille kun en underordnet Rolle enten som Støttepunkter for Operationerne, der foregaa udenfor dem, eller som Depotfæstninger.

Hvorledes Forsvaret skal ordnes i sine Detailler, naar vi gaa over til at lægge Hovedvægten paa et levende, operationsdygtigt Værn, hvilke fortifikatoriske Støttepunkter, der kan tildeles den ene og den anden Krigsskueplads, ville naturligvis blive Genstand for en indgaaende Undersøgelse. Men mig forekommer det, at den i Morgenbladsartiklerne fremstillede Forsvarsplan for Sjælland, i Følge hvilken Øen bliver at betragte som en naturlig Fæstning, og det nordsjællandske Terræn som et mere sammentrængt Forsvarsafsnit, der kan gøres til Genstand for et intensivt Forsvar, naar Øen ikke kan holdes i det hele, endelig en Befæstning ved Sundets Indgang kan betragtes som dette mere koncentrerede Forsvars Reduit og sidste Tilflugt, — at dèn i langt højere Grad fortjæner at tages under alvorlig Overvejelse, end den hidtil er bleven. Naar der hertil slutter sig en selvstændig Søbefæstning ved København til Beskyttelse af Havnen og Forhindring af et Bombardement fra Søen, har Hovedstaden al den Beskyttelse, den kan fordre, og det almindelige Forsvarsprincip forrykkes ikke, som Tilfældet vilde være ved Hovedstadens Forvandling til en Fæstning. Og naar der til disse Forsvarsforanstaltninger saa føjes de, som ere ønskede for Jylland, vil Danmark ved et pludseligt Fredsbrud kunne gøre en meget alvorlig Modstand, hvor det end angribes, og Tropperne ville i Ulykkestilfælde ikke savne Tilflugtssteder hverken paa den ene eller den anden Krigsskueplads.

Efter hvad jeg nu har udviklet, vil det forundre, at Oberstlieutenant T. har kunnet tro, at vi, som ønske et Landforsvar og netop ville, at et Angreb skal modtages, hvor det kommer, — at vi ikke ville optage en Enekamp med en større Magt, men derimod rende af Landet og andet saadant. Det er kun ved halv

Læsning, at Oberstlieutenanten har kunnet komme til saa forunderlige Opfattelser. Naar der er Tale om at rende, synes det da snarere, at de, som ved første fjendtlige Pust ville ile ind i København, maatte kunne tage sig af Ordet. Det, Morgenbladsartiklerne have sagt om Enekamp, er kun, at vi ikke maa bygge vort Forsvar paa en saa fortvivlet Forudsætning som den, Oberstlieutenant T. har fremsat; ti da bliver hele Planen fortvivlet. En Enekamp med en Stormagt kunne vi dog ikke føre igennem, og ved at gøre vor Hovedstad til Indsats og forudbestemt Offer i en saadan Kamp, gøre vi en fortvivlet Handling.

De fleste mindre Stater have ordnet deres Forsvar med Forbund for Øje. Vor Hærordning af 1867 hvilede ogsaa paa Forudsætning om Alliance, og vore Krigsministre have i den nyere Tid gentagne Gange udtalt, at vi i Krigstilfælde kunne haabe paa Hjælp. Men gaa vi ud derfra — og uden det vilde Kampen være haabløs — bør vor Forsvarsordning være baseret derpaa, og saa maa vi lige saa lidt opgive noget af vort Land forud som vor mobile Hær.

Med Forbund for Øje ere to Tilfælde mulige, enten, at vi ere allierede med Tyskland eller med en anden Magt mod Tyskland. I begge Tilfælde skønnes det i Morgenbladsartiklerne fremstillede Forsvar at være bedre end Københavns Befæstning. Naar vi ere allierede med Tyskland, er det mod Søen, vi maa være væbnede, og en Befæstning ved Sundets Indløb og en selvstændig Søbefæstning ud for København vil derfor ved Øresund være mere hensigtssvarende end en Landbefæstning ved København, som oprindelig er udkastet for at kunne modstaa et Angreb fra Preussen over Land. Ere vi allierede mod Preussen, er det paa den vestre Krigsskueplads, paa vore gamle Valpladser, at Striden skal udfægtes.

Da Oberstlieutenant T. væsentligt kun har beskæftiget sig med den i Morgenbladsartiklerne fremstillede Forsvarsplan, er han i alt Fald kun fra en enkelt Side og løseligen kommen ind paa det Spørgsmaal, der dannede Hovedpunktet i de kritiserede Artikler og stod som Overskrift baade over dem og over hans Bemærkninger dertil: København som aaben By. Heller ikke jeg er kommen til at tale derom, da min Hensigt kun har været at gøre nogle Modbemærkninger til, hvad Oberstlieutenanten har fremført. Men jeg kan dog ikke slutte uden at udtale, hvad jeg i det foregaaende alt har berørt, at saa vigtige de militære Interesser end

ere, saa vilde de, selv om de fremmedes ved en Befæstning af København, hvad jeg ikke tror, dog ikke være af afgørende Vægt med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvor vidt Hovedstaden bør være en aaben Stad eller Fæstning. Der er nemlig Interesser, som ere højere end de militære. Naar Oberstlieutenanten anfører, at Hæren kunde udsættes for en Katastrofe, naar den ikke havde København at ty ind i, ere vi andre berettigede til at henlede Opmærksomheden paa den Katastrofe, Byen og Staten udsættes for, naar Hæren kommer derind. En Hovedstads Befæstning er en meget alvorlig Sag, som kan faa skæbnesvangre Følger for hele Samfundet.

Men de krigspolitiske Grundsætninger kender Oberstlieutenant T. kun lidet til. Man kan se det af et Spørgsmaal, som han opkaster, om Bankernes Beholdninger i Tilfælde af, at København ikke befæstes, skal rende rundt fra By til By for at vige for Fjenden. Han gaar altsaa ud fra, at Fæstninger ere de rette Gemmesteder for Bankers Beholdninger, hvad der er det modsatte af det almindeligt antagne; ti i Fæstninger maa man af Grunde, som ere udviklede i Morgenbladsartiklerne, netop søge ikke at have Banker, medens saadanne ikke antastes i aabne Byer, selv om de besættes af Fjenden. Jeg tror ikke, man har Eksempler paa, at Banker eller private eller offentlige Værdisager, som ikke ere Krigsbytte, det er: som ikke tilhøre Krigsmagt eller Regering, i den nyere Tid i nogen nævneværdig Grad har været Genstand for fjendtlig Vold i en aaben By.

C. Th. Sørensen.

Den nye Literatur*).

J. P. Jacobsen: Digte og Udkast (Hegel). V. Stuckenberg: Digte (Philipsen). Hugo Falck: Vekselspillet (Wulff). Karl Gjellerup: Saint-Just (Schou). Laurids Bruun: Historier (Philipsen). — Kristofer Kristofersen: Paa Strand og Gade (Huseby, Kristiania), Vaardise (Hegel). August Strindberg: Tjænestepigens Søn (Philipsen), Jäsningstiden (Bonnier, Stockholm).

Faraos magre Kør aad som bekendt de fede uden at faa bedre Huld derved, — men i Følge Fortolkningen trak Maaltidet rigtig nok ud i 7 lange Aar. Af vort mere trivelige Kvæg i Elendigheden er Forfatterne tilbage, men Drømmetyderne paastaar, at deres Tid snart er omme. — Lad os da skynde os at nyde, hvad de har givet af Bøger i Aar, til næste Aar ligger de maaske alle nedslagtede hos Forlæggerne.

Først vil det dog være rigtigt at fjærne fra Bunken et af de største af de udkomne Værker: Karl Gjellerups »historiske Sørgespil i fem Handlinger« »Saint-Just«; det er ikke morsomt, og det maa nærmest betegnes som et i Samtaleform affattet Kompendium over et Afsnit af den franske Revolutionshistorie, den, Forfatteren synes at have studeret nøje. Han har bidt Mærke i henved et halvhundrede Personers Navne og Plads i Partikampen, og digterisk begavet som han er, har han sammenstillet sin Opfattelse af disse Personer i et Skuespils Lignelse. Eller rettere, for at tage Hr. Gjellerups egen Forklaring, han har villet skrive et Drama om Saint-Just og er saa med sine videnskabelige Tilbøjeligheder bleven ledet til at samle Noter om halvtredsindstyve andre Folk tillige. Der kunde være kommet et historisk Skrift ud deraf, men et Drama

*) Artiklen har paa Grund af Pladsens Knaphed maattet afbrydes.

Red.

er det ikke blevet: Stykkets Begivenheder og Personernes Karakterer staar ikke i virkelig Forbindelse med hinanden. Overhoved er »Karakterer« ikke det rette Ord at bruge ved denne Lejlighed. I Bogsprog udtaler et betydeligt Antal historisk benævnte Figurer sig om den politiske Situation, der stiftes Komplotter, foranstaltes Oprør, et Pistolskud dræber den ene af Hovedmændene, der dog synes at være ansvarsløs, og da Guillotionen er bleven den anden vis, ham, der var den foretagsomme og modige, henvender han sig til sin Forlovede midt i Buldret af de indtrængende Fjender med følgende Ord: »Ja, ja — den Port [Guillotinen] skal vi igennem. Som en Æresport var den forklædt paa hin Fest for det højeste Væsen, skjult af Roser og Blade. En Æresport! — Alle Republikens Heroer er vandret gennem den til Udødeligheden; Girondisterne med Frihedshymnen paa deres veltalende Læber, fulgt af deres Egeria, den aandfulde Madame Roland og af deres tragiske Muse, Corneilles Ætling Charlotte Corday, med den blodige Dolk; — den letlevende Græker Camille Desmoulins og den varmblodige Danton; — og nu ogsaa vi. Vi vil alle række hinanden Haanden og forstaa hinanden. Heroerne fælde hinanden paa Valpladsen, — i Pantheon favnes de. — En Æresport! naar man anklager os og tager den til Vidne, skal den svare, at vi skaanede ikke os selv.« — Men dette er ikke og har aldrig været en levende Mands Tale til sin Kæreste, hverken kort eller længe før han skulde henrettes. Og saaledes er Tonen gennem hele Bogen; dette enkelte Udbrud støder ikke fremfor de andre. Vel var det Frasernes Tid, men der er Forskel paa den skrevne Frase og den sagte, og der er Forskel paa, hvad en Stuelærd i 1886 kan udspekulere om »den aandfulde Madame Roland og Charlotte Corday med den blodige Dolk« og paa, hvad den unge Saint-Just i Kampens Hede sagde, da han saa', at Spillet var ude.

Der findes ikke Karakterer i dette Drama, og i det hele kun saare lidt af Kunst. For Læserne er der ikke stort andet at gøre end at forundre sig over, at en literært udviklet Mand i vore Dage har kunnet begaa en saa omfangsrig Fejltagelse. — Der stod i »Illustreret Tidende«, kort efter at »Saint-Just« var kommen paa Markedet, en vittig lille Novelle af Gjellerup, »Post festum« kaldet, den bør man læse. Det var en — i alle Maader tilladelig — literær Hævn, Forfatteren tog over en Teaterchef, der havde nægtet at opføre hans Stykke. Novellen struttede af Liv, og var der ikke en særegen Selvbeundring at spore i begge Arbejder, skulde man

have forsvoret, at den muntre Bagatel og det i sin Længde fast uigennemtrængelige Sørgespil skyldtes samme Mand. —

Den næste Forfatter i Rækken, som jeg vil bede Læserne være en Smule forsigtig med i Aar, er Strindberg. Det er nemlig ikke »Röda Rummets« storslaaede Kunst, man træffer i »Tjænestepigens Søn« og »Jäsningstiden«, det er en Art Pedanteri, som ikke har det mindste med kunstneriske Opgaver at gøre.

Strindberg bebudede for nogle Aar siden, at nu burde Literaturen blive Journalistik, og han gjorde selv ærlige Forsøg i den Retning. Kort efter faldt han tilbage til at skrive Fortællinger paany. Denne Gang har han i to paa hinanden følgende Bind, der vel sagtens skal fortsættes af flere, holdt sig til den Opgave, han siger er den eneste, en Forfatter »nogenlunde kan beherske«, Skildringen af sin egen Udvikling, »hvis han da er sig sin Viljes Ufrihed fuldt bevidst, og saaledes ikke føler sig trykket af at være oprigtig, hvilket han kun kan være, naar han er fuldstændig paa det rene med sin Uansvarlighed.«

Journalistik og Selvbiografi er fortræffelige Ting —. Kun turde der ved den sidste være den Betænkelighed at anføre, at skulde det indenfor »Realismen og Naturalismen« — det er Strindbergs Betegnelser — gaa til som hos visse kristne Sekter, der ogsaa interesserer sig for Selvskildring, at Folk ved given Lejlighed kappedes om at staa op for at »bekende«, saa var det ilde. Kristofer Kristofersen fortæller i sin lille Beretning »Vækkelsen« om en Forsamling paa »Salen« hos Mo'r Nes, at »der blev en Sladren om Familjehistorier, Synder og Svagheder, man blottede sig selv, sine nærmeste og alle man kendte; der var en Strid for at stille frem saa stygge Billeder som mulig, at gøre sig selv rigtig skabbet og ynkelig«, og en Epidemi af denne Art vilde ingenlunde være utænkelig mellem »Naturalister« — tværtimod! Retningen har saa meget med »Ærlighed« og Selviagttagelse at gøre, at begynder først den ene, har vi en skønne Dag hele Over-Ærlighedens slemme Syge paa Halsen. Det vil ikke blive opbyggeligt. Et vist Maadehold kunde det saaledes maaske være rigtigt paa Forhaand at anbefale de Herrer Selvbiografer, hvor lidet man end i øvrigt vil indvende mod Metoden.

Men hvad skal man egentlig vinde ved den? En Forfatter giver, hvad han har, og der kommer ikke mere Værdi i hans Værk, fordi han siger »jeg«, end naar han siger »han« eller »hun«. Det Stof,

en Kunstner behersker eller tror at beherske, er hans Materiale, og mulig former han sine Iagttagelser bedst i en Selvbiografi, mulig er ogsaa Romanen, Dramaet eller Digtet ham det bekvemmeste Meddelelsesmiddel. Det er jo ikke Tingens umiddelbart haandgribelige Sandhed, som det for ham eller os kommer an paa, — vi er lige glade, enten Manden hedder Jens eller Peter. Faar vi blot i anskuelig Form Forfatterens uforvanskede Mening om, hvad det er der ses og høres, lugtes, smages og føles i denne Verden, og hans Opfattelse af de aandelige Virksomheder, der ledsager disse Indtryk og bygger videre paa dem, saa er vi fornøjede; det er nemlig noget, vi muligvis kan bruge, ikke hans tilfældige Viden om, hvorledes det hænger sammen med et Antal udvortes Forhold her i Livet. Det er en besynderlig Uklarhed i Strindbergs Hjærne, at han mener, at Selvbiografi er noget, en Forfatter i og for sig bedre behersker end andet. Alt skal han jo dog hente ud af sig selv, og den Omstændighed, at det morer ham ligesom hin indiske Guddom at sætte sig offentlig hen og stirre paa sin egen Navle, gør ham saa vist ikke klogere, end han var i Forvejen.

Men dummere behøver det heller ikke at gøre ham, og havde Strindberg, da han skrev sin »Sjæls Udviklingshistorie«, blot villet anerkende de samme Fordringer til Foredrag og Form, som han anerkendte, da han forfattede »Röda Rummet«, »Giftas« o. s. v., saa havde der formodentlig ikke været noget at klage over. Men det har han ikke gjort. Han har skrevet ned løst og fast, hvad han erindrede. Der er et stort Materiale samlet, men paa intet Sted udarbejder han disse Erindringer til Billeder. Man har samme Fornemmelse ved at læse disse Memoirer, som naar man pløjer ganske illiteræere Personers Optegnelser igennem. Der er ikke Ro nogensteds, snart farer Foredraget frem i Nutid og griber en i Kraven, snart lægger det sig paa Gulvet i Ræsonnementers og Sidebetragtningers Mangel paa Selvbeherskelse, snart gør det sig bredt med Breves og Stilebøgers Oplæsning, saa modsiger det sig selv, saa skælder det ud og klager sig, saa springer det op og giver én en Bunke socialfilosofiske Kraftresultater i Hovedet, og saa kan der komme en Tørn, hvor Fortællingen glider nok saa jævnt af Sted. Men bestandig glipper Behaget for én. Det kommer af, at Strindberg bestandig forfejler sin Hensigt. Vi har kun lært Stumper og Stykker af den Person at kende, hvis Sjæls Udviklingshistorie han har villet meddele.

Forfatteren har ladet Æmnet vokse sig over Hovedet, ube-

kymret for, hvorledes det kom til at tage sig ud, han troede paa, at han beherskede det, fordi det laa ham saa nær. Men i Literaturen hersker man kun ved Kunstens Hjælp. Strindberg har ikke villet bruge sine uforlignelige Ævner i saa Henseende, og »Tjænestepigens Søn« ligger hen som en uformelig Masse. Hist og her kan nogle Sider læses med psykologisk og historisk Udbytte, men hvad der for Forfatteren aabenbart har været et Hovedøjemed med Bøgerne, de pædagogiske og sociale Læresætninger, man skulde kunne uddrage af dem, virker ikke langt ud over et ømtaaleligt Sinds naivt moderne Utaalmodigheder. Hvad skal man i Verden bruge Strindbergs mange hundrede Bemærkninger om »Underklasse« og »Overklasse« og »Overklasses Underklasse« og »Underklasses Overklasse« til? Det er Pinagtigheder som dem, man kan erfare ved at færdes med en stakkels Djævel af en Handelskommis i en Provinsby: en idelig Maalen og Vejen sig mod andre, en Befamlen af andres Forhold og en Sindets Forknythed, der aldrig tør tænke den Tanke ud, at enhver er god for sig. Skulde denne Interesse for sociale Lagdelinger og sygelige Opmærksomhed for, hvor man nu netop selv befinder sig paa Samfundets tusendtrinnede Stige være almindelig blandt Forfatterens Landsmænd, saa har Sverig sandelig et godt Stykke Vej endnu at tilbagelægge, inden Livet der kan blive moderne. Men det er ikke rimeligt, at Forfatteren heri er særlig national.

Strindberg er Poet, han har villet være Filosof og er bleven en Slags Skolemester, der »ikke føler sig trykket af at være oprigtig«; men det har vi andre kun liden Fornøjelse af.

Hvad der staar tilbage at omtale af den nylig udkomne Literatur, og det er jo den langt overvejende Del, vil ikke kunne mødes af Kritiken med principielle Indvendinger. Her er meget at glæde sig over, men ikke meget som griber dybt.

Selv ikke af J. P. Jacobsens »Digte og Udkast«. Sit bedste gav Jacobsen ikke i Rim og Rytmer. Det var hans Prosa, som fik de lange Dages og Nætters Arbejde; den var og blev hans Manddoms Gerning og Stolthed. Det vil vistnok ogsaa være gaaet de fleste saaledes, at de jævnlig har haft ondt ved i Versene at kende den Jacobsen igen, som de har fulgt i Tridt og Skridt med aldrig svigtende Beundring fra »Marie Grubbe« til »Fru Føns«. Det kommer ganske vist for en Del af, at de fleste Digte

hidrører fra Tiden, før han blev den færdige Kunstner; men ogsaa overfor de senest skrevne kan man gribe sig i at standse med en egen usikker Forundring: det er jo ikke nødvendigt at det netop er Jacobsen, der har skrevet dette.

Har Dagen sanket al sin Sorg
Og grædt den ud i Dug,
Saa aabner Natten Himlens Borg
Med evigt Tungsinds tavse Sorg
Og en for en
Og to og to
Gaa fjærne Verd'ners Genier frem
Af Himmeldybets dunkle Gem.
O. s. v.

Jeg er ikke overmaade dristig, hvor det gælder »Poesi«, men det forekommer mig, at vidste man ikke Besked, kunde man gætte paa adskillige, naar Forfatteren til dette Digt og andre skulde bestemmes. Men med hvor mange Prosalinjer af Jacobsen tror man, at man vilde være i Usikkerhed? Jacobsen gav sig Stemninger i Vold, som han ikke kunde udtrykke paa sin almindelige Vis; det har man først nu faaet nøjagtig at vide. Man havde vel været tilbøjelig til at tro, at med saadan en Prosa magtede han alt. Og vi har faaet store Skønheder at se, Ting, der synges, inden de er sat i Musik: »Det er Stævnemødets Time!« »Pagen højt paa Taarnet sad« o. s. v., og Ting, fulde af grandiose Syner og Vemod. Et enkelt af de senere Digte svøber endog endnu ligesom i Afskedens Ømhed sin brede Flig om gamle romantiske Forestillinger: »Hvor den flade Mark løfter sig tungt«, og følelsesfuld Alvor hviler der over alle de lødige Ord og stærke Farver.

Naar Samlingen dog som Helhed virker under Forventning, har det sikkert sin Grund i, at der er taget for meget med. Udgiverne synes at have opfattet deres Opgave mere som Samlernes end som de æstetiske Maaleres og Vrageres, eller i alt Fald at have blandet disse Opgaver paa en lidt uheldig Maade. Havde vi faaet en lille Digtsamling, var den afdøde Digters Forhold til sit Publikum ikke blevet forrykket; nu har Halvdelen af Bogen væsenlig kun Betydning for Literærhistorikeren. Men den ender med Digtet fra 1884, som Jacobsen skrev, da han følte, at Døden var nær:

Saa standsed og dèr den Blodets Strøm,
Som før var vant at rinde.
Saa dirred ogsaa de Nerver til Ro,
Og Sanserne alle blev blinde.

Og Hjærtet og Hjærnen virker ej mer,
De er kun Støv nu og livløst Ler.
Lad længes, lad grædes med Evigheds-Savn,
Der er kun en Stofhob, en Daad og et Navn.

For alle gode Tanker de kan slet ikke dø,
Før endnu bedre Tanker er spired' af deres Frø —

og hvad har vi saa egentlig at klage over? Et skønnere Digt skænker ingen Samling os.

En yngre Broder i Apollo, en Landskabsmaler om en Hals, Viggo Stuckenberg, har sendt en Digtsamling ud i Verden, men ogsaa den er for lang. De stolte, rimende Poeter er for fordringsfulde. Naar blot et Udtryk er lykkedes dem, forlanger de Plads for sig. Men skulde det være meget vanskeligt at blive enige om, at selv iblandt de bedste af disse Digte, og det er dem fra 1885—86, kunde saadanne som »Maj«, »Vaarstemning«, »Opholdsvejr«, »Høststemninger«, »Isblomster« og »Snestorm« uden Skade have været udeladte? Af landskabelige Billeder blev der jo tilstrækkelig tilbage, blandt andre de tre særlig smukke: »Strandsol«, »Frostnat« og »Snefald«, der viste deres Mesters store Ævne til at male den Natur, vi lever i. Det havde gavnet Samlingen, om man hurtigere kunde finde de virkelig betydelige Digte. Til dem regner jeg et saadant som »Nytaar 1885«:

De staar der og venter i trekantet Hat,

hele Flokken af Samfundsoverflødigheden, dem med Valgsproget: »Kongen og Folket og Maven!« Det gælder om paa Jærnbanestationens Perron at tage imod Hans Majestæt det lille nye Aar med Følge, der vil komme med Iltoget præcis Klokken 12. Saa er Toget der:

Man sænker sit Hoved en Tomme endnu,
Og Præsten begynder højtidelig Talen,

men han bliver stikkende i det,

Ti ud af en tredje Klasses Kupé
træder — ej Barnet med Rangle ved Hofte,
heller ej Drømmens balletklædte Fe, —
en Mand blot, en Bonde i Kofte.

Han ser paa de Herrer og kvæler et Smil,
som ingen af Herrerne helt faar fortolket,
og vender sig tavs, uden Hilsen og gaar
ned ad Perronen og ud mellem Folket.

Det er en Nytaarsstemning, der er stærk som en gæv Tanke. Og med saadanne Vers om den ny Kong Bonde faar Poeten den Plads, som han attraar. Han trænger ikke til de mange Linjer om Vindpust og Bølge og Horisontens »slørede Rand«. Stuckenberg er ikke nogen kælen Sanger, han foretrækker Efteraaret for Sommeren med dens »Solskinsleflen«, men alligevel overrasker det prægtige Storsynspoem »Bethlehemsstjærnen«. Man ventede ikke, at saa omfattende Forestillinger skulde fødes af »Sommerglimt«, »Aaliv«, »Bækken« o. s. v.

> Med fornem Blinken, aandssløv Plirren staar
> spredt over Himlen Millioner Stjærner —

det er Indgangen til Digtet om den nye Dag for Jorden, da den ved Bethlehemsstjærnens Magt fik en saa straalende Skønhed, at den blev kaaret til Sol af de andre Stjærner. Det varede sin Tid, og herligt var det. Saa slukkedes Glansen, og det gamle mylrede op paany, og nu gaar Jorden sløv og forsovet og træt af Troen paa Mirakler tilbage til sit snævre Hjem,

> men Aanden stadig har en Dør paa Klem,
> og Haabet ikke fra sin Vagtpost viger
> før tindrende den nye Stjærne stiger
> og peger mod det nye Bethlehem.

Stuckenberg er ikke altid ubarmhjærtig nok mod sine Adjektiver, men jo længere man naar frem i Samlingen, jo mere falder den tvivlsomme Glimmer af hans Stil, og man har en Digter for sig, der er lige saa prud i Dragt, som han er fribaaren i Tanke. Der er det ved denne Digtsamling, som adskiller den fra andre, at man ikke har meget med Digterens egen Person at gøre. Det er en Fornemhed, som vil behage. Men Hr. Stuckenberg kan som lyrisk Digter ikke være uvidende om, hvad det store Publikum venter sig af ham —: Ak'er og Ve'er og Smægten eller kraftige Raab, ellers tror Folk ikke, at det er Lyrik, hvad de faar.

Pseudonymen Hugo Falck har ikke været kneben i saa Henseende, han vrider sig i »Vekselspillet« foran et højstæret Publikum, saa det kan forslaa. Det er Kærlighed, der er gaaet ham i Kroppen, og det synes at være noget overmaade fælt noget. Og Manden er ganske uartig, han siger de slemmeste Ting, men der er Vejr i hans Lunger, ingen, der har hørt hans Skrig, gaar forbi uden at spørge, hvad han fejler.

Som Ørkenens Sandbund gløder
mit Legeme brændt og forkullet,
og Vanviddets tørre Sirokko
raser, hvor Blodstrømmen rulled

er et — dog af de mere mangelfulde — Udbrud, som skildrer Digterens Tilstand. Elskov er nemlig Gift, og Kærlighed mellem to er Slagsmaal:

Der elskes i Hadets Ildhav,
der hades i Elskovens Stunder,

og ingen Mand faar Bugt med sin Elskerinde, før han banker eller forlader hende. Opfattelsen er, som man ser, ikke original, men den er ført igennem i disse »psykologiske« Digte med en Ubændighed, som er ny, og med en Tilsætning af Haan imod selve den Ting at elske, der er Hr. Falcks egen. I en Romance til den elskede udbryder han:

Din Gang er sjokkende slatten
og dertil slaar Du Skank
— aldrig saa' jeg en Jomfru
saa svævende fejr. og rank —,

og han forklarer i et andet Digt Fænomenet ved, at han har faaet smurt »koglende, troldbrygt Sejd paa Nethindens Nervetraadsbue«.

Man læser denne priselig korte Digtsamling med Interesse, fordi de hidsige, stundum grove og ubehandlelige Ord er i høj Grad malende, og ubetinget gør Indtryk af at være ærlig følte. Hr. Falck er en Vildbasse, som det er morsomt at have faaet ind i vor Have.

Der er blandt Prosaisterne i Aar to nye Mænd, Kristofer Kristofersen og Laurids Bruun, en norsk og en dansk; de er saa forskellige som Literaturen for Tiden er det i de to Lande, de tilhører. Den ene har gjort Enkeltskildringerne til sin Opgave, den anden har Opmærksomheden henvendt paa de almene Tilstande i Folket, den ene er Iagttager, den anden Reformator. Foreløbig synes Kristofersen at være den betydeligste af de to.

Han begyndte forrige Aar i Samlingen »Paa Strand og Gade« som en trofast Efterligner af baade Lie og Kjelland. Smaafortællingerne »Syndigt Liv« og »Som vandrende Ridder« er dannede hver efter sit Mønster, og deraf er den første, den efter Lie, den bedste. Men allerede i samme Bind udviklede han sin egen Stil,

og underlig nok tog han da fat som afgjort Humorist. »Det grønne Flag«, »Vae victis« og »Forsoningen« er fortræffelige ironiske Livsbilleder fra en eller anden Ravnekrog i Norge. Ved »Vaardise«, som er udkommen i Aar, har Kristofersen skrevet saa sig ind blandt de betydelige af det nye Norges Forfattere.

Det er en mandig Bog. Skildringerne er ført igennem med Kraft, og er Helten end inderst inde en stor Fantast, saa er vi dog næsten bestandig paa fast Bund i denne Bog. Der kæmpes og lides for haandgribelige Ting, og Drømmene har rent positive Formaal for Øje. Den unge Nils Bergmann hører i Følge Overbevisning, tilfældige Sammenstød og Vaner til den Ynglingeflok i Kristiania, der ægget af Skikkelighedens Voldsmodstand mod deres naturlige Fordringer paa Frihed for sig og andre, sætter »Løssluppenhedens Paradis« som sit Formaal, men som paa Grund af Smaaligheden i Livsforholdene er ved at kaste sig væk i Uvirksomhed og Selvopgivelse. Der er kun den Forskel mellem ham og de andre, at han er frejdig endnu, fordi han ikke har Næringssorger. — Saa rystes han op af sin aandelige Ladhed ved en grel Modsigelse mellem Ord og Gerning hos den rige Onkel, der hidtil har understøttet ham. Han byder Onkelen Farvel, og efter et Forsøg paa at faa nogle af Kammeraterne med drager han ene ud til en Landsbygd for at holde Skole for voksne Gutter og mulig ogsaa faa de gamle i Tale. Fortællingen drejer sig nu om al den forgæves Møje han har mellem Bønderne og den glatte Præstemand med sine Skolelærere der paa Egnen, indtil det endelig synes, at der skal komme en anden Gænge i Tingene, da han tager Politiken til Hjælp. Hidtil har det nemlig blot været Oplysningssagen i Almindelighed, han har arbejdet for. Bogen slutter med, at den eneste Elev, han i Grunden har haft, udvandrer til Amerika sammen med Bygdens andre flinke unge Mænd, og Nils Bergmann sidder tilbage med Foraarslængsler efter at komme paa Stortinget.

Det er overordentlig godt fortalt altsammen, man er i de mange Episoders Udmaling bunden fra Side til Side, om end ganske vist Sproget nu og da kunde være pynteligere behandlet. Begivenhederne ligger kun et Par Aar tilbage i Tiden; man har Indtryk af at være med i det rammeste af det ramme moderne norske Norges Strid for at vaagne fra den Kristenkirkens Mare, som rider det. Det er interessant, livfuldt, anskueligt og alvorligt det hele.

Bogen har den underlige Mangel, at der ikke er gjort rede

for, hvad denne nye Johannes lever af i Ørkenen. Han har brudt med Onkelen, og ikke saa meget som en eneste lille spiselig Græshoppe synes at komme til ham nogensteds fra, men ikke desto mindre klager han aldrig over Sult. Og heller ikke véd vi, hvorfra han faar sine Kamelhaarsskjorter o s. v. Men Hovedmangelen ved Bogen er, at Forfatteren tager den unge Mands Handling for god som den er. Der findes en klog gammel Bonde i Bygden, Nils Bergmanns farligste Modstander, som siger om ham: »Han fik ikke Tid til at gøre sig færdig, denne her, før han maatte ud og lære os Bønder, hvordan vi skal stelle os baade med Vorherre og Akrene vore«, og det er saa sandt, som noget kan være. Dèr løber en lidt forbumlet, elskværdig juridisk Student lige fra Carl Johan ud paa Bygden for at være dens aandelige Formynder, — hvad ligner det? Det er, som om han var den eneste i det ganske Norges Land blandt de »dannede«, der havde faaet den Idé, at Bønderne kunde trænge til anden aandelig Føde end den, Præsten forsyner dem med om Søndagen. Der er jo, om ikke andre, saa Højskolefolkene. Han burde dog have forberedt sig en Smule til sit alvorlige Foretagende, og fordi han er Fritænker, kunde han godt hos dem have hentet adskillig positiv Viden, bl. a. om, hvorledes disse Bønder er, som han vil ud at reformere. Havde han blot været en eneste Dag paa en Bondehøjskole, havde han ikke holdt det urimelig naive Indledningsforedrag, som straks skræmmer Bygdens Folk fra ham.

Men Forfatteren, der ved sin ærlige Fortællemaade sætter os i Stand til at holde Justits med hans Personer, indtager en Holdning, der forkaster den kloge Bondes Indvending. Derved har Bogen mistet et Støttepunkt, for i Virkeligheden vilde den unge Nils Bergmann jo ikke uden Forstudier være bleven Friskolemand paa Landet.

Men hvorom alting er, Kristofer Kristofersens Bøger maa læses af dem, der vil følge med den norske Literaturs Udvikling.

Laurids Bruun har skrevet én udmærket Fortælling, det var den, der i Fjor stod i »Tilskueren« og bar det forklarende Navn »For god«; saa er der i hans nu udgivne »Historier« tillige en fint fortalt Episode »Befriet«, men hvad der ellers foreligger fra hans Haand, bærer ikke Varighedens Stempel paa sig.

»For god« er saa fremragende, fordi den med usædvanlig Ro og Knaphed fører os ind til Livet i den Begivenhed, der meddeles. Vi véd i samme Øjeblik, Tingen fortælles, hvori den unge

Piges glade Glæde ved at blive forført bestaar — hun er et Barn —, og lige saa slet gennemskuelig er hendes Samvittighedsro i de vanskelige Øjeblikke af hendes Liv, da hun — som hun tror — rent usanselig forelsker sig i at danse og at tale med den brave Styrmand, samtidig med at hun fortsætter det Kærlighedsforhold til Løjtnanten, der forlængst har ophørt at være andet for hende end et Behov, der virker som en Anklage. Tingen er saa nøje og sikkert greben, at næppe nogen af Fortællingens Læsere vil benægte Forfatterens Ret til at kalde Emma for god til den Ulykke, der rammer hende, medens de fleste naturligvis i det praktiske Liv uden Betænkning vilde hæfte et fordømmende Navn til det Fruentimmer, der ikke alene faar et Barn med en Løjtnant, men endog drikker sig fuld paa en Dansebod. Det er en Kunstens Triumf, at Bruun, midt oppe i vor endnu stadig saa forborgne Literatur, paa det ringe Antal Sider, han har anvendt, har ved blot at fortælle den »stygge« Begivenhed kunnet tvinge Folk til at glemme, at den virkelig var styg. Det er jo des værre endnu fremdeles saadan, at en af de sværeste Opgaver, en Kunstner hos os har at løse, er at faa Folk til at tænke og føle, som om de virkelig havde Øvelse deri. Det sker paa mange hemmelighedsfulde Maader; men en af de smukkeste er den, Bruun har anvendt: ved at være ganske rolig. Da dette altsaa var lykkedes saa godt, havde man Ret til at vente adskilligt af denne Forfatter. Men det er ikke kommet.

Fortællingen »En Landsbytragedie« er endog næsten utilladelig med sin Tillavning à la en af disse Finden-paa-Forfattere, som nu ikke læses mere af literære Mennesker, og »Købstadsidyllen« hører hjemme i Bordskuffen hos en Rus. »Befriet« er megen Agtelse værd, men der er anvendt altfor douce Farver. Selv om en ung Godsejer her til Lands er brystsvag og overanstrængt fra Livet i de første Manddomsaar, bliver han ikke saa skrøbelig, at han skulde tage sig sin Død over, at han en Juleaften under Dansen i Borgestuen paa sin egen Gaard falder paa at kysse en af Pigerne. Sligt er hørt før. Men i »Befriet« er dette Enden paa Legen. Efter denne Bedrift skyder Godsejeren sig.

Bruun har Fortællerævnen i Kødet baaren, han kunde blive en af de Forfattere, som man regner med og stoler paa.

E. Skram.

Teatrene.

10de Oktober—17de November.

Den 8de Januar 1869 fejrede Danseren Ludvig Gade sit 25 Aars Jubilæum, og nu i Aar den 3dje November, syv Aar før de næste 25 Aar ere rundne ud, fejrede han sit 50 Aars Jubilæum. Der er intet at sige til, at en veltjænt Kunstner som Hr. Gade gærne vil modtage den varme Hyldest, hans Kammerater og Publikum blot mangler en Lejlighed til at vise ham. Umuligt var det ham at standse Tiden, saa han, kraftig som nu, om syv lange Aar kunde fejre sit Sølvbryllup med Balletten, men muligt var det ham at følge sin Kollega Peter Schrams Eksempel og skyde Tidspunktet for Begyndelsen af sin Kunstbane nogle Aar længere tilbage i Tiden. Som tænkt, saa gjort, og Hr. Gade havde sikkert kun Glæde af det Puds, han saaledes spillede den truende Alder.

Maaske har ogsaa en anden Tanke tilskyndet Hr. Gade end mere til denne Hast: hvorledes vil det staa til med den danske Ballet om syv Aar? Allerede nu minder Tilstanden en hel Del om Bournonvilles egen Beskrivelse af den Skæbne, der ramte hans store Forgænger Galeottis ikke mange Aar tidligere saa beundrede Balletter. Han skriver saaledes: „Ved Galeottis Død (1816) vare hans mest yndede Balletter ... fuldt indstuderede paa Teatrets Repertoire, men Størstedelen af de rollehavende vare allerede i en fremrykket Alder; blandt de yngre Kræfter fandtes ikke et eneste mimisk Talent, der med Held kunde anvendes til Erstatning for de ældre, ... herved ... svækkedes efterhaanden Interessen for det store pantomimiske Skuespil, der omsider sygnede ganske hen, og først efter et Interregnum af fjorten Aar fremstod med fornyet Kraft, skøndt i en helt forandret Skikkelse.“ Balletten befinder sig for Øjeblikket unægtelig i et saadant Interregnum; om dette skal vare kortere eller længere, og om Balletten skal gaa ud af det i en helt forandret Skikkelse, og hvilken da, alt dette ligger godt skjult i Fremtidens Skød.

Paa Mandssiden er det Balletten tæller sine to eneste mimiske Talenter: Hr. Gade og Hr. Valdemar Price. Den førstes store, svære Skikkelse gør i Panser og Plade med Sværd ved Lænd, f. Eks. som Svend Grathe i *Valdemar*, en ret imponerende Virkning, og hans Spil er præget af en robust Kraft; i komiske Roller forfejler han sjældent et virkningsfuldt, burlesk Indtryk. Hr. Valdemar Prices Midler ere langt finere, hans Spil rigere udarbejdet i Enkeltheder og hans Talents Rækkevidde større, det magter baade en lys, frejdig Romantik og en tør, stilfærdig Komik. En Tid lang var han selvskreven Elsker

i alle Balletter, men en yngre, koreografisk Kraft, Hr. Hans Beck trængte sig frem med Krav paa disse Roller med deres tit store Dansepartier, og Hr. Price fulgte som tro Elev af Bournonville dennes kloge Raad: „Modsætter Eder aldrig et yngre Talents Fremkomst, ti Eders Opposition forvandler det straks til en Matador“. Hr. Becks mimiske Udtryk naar, som en anset Kritiker en Gang har sagt, ikke længere end til det „forkølede“, og Hr. Price tager derfor nu i Roller af anden Rang ikke sjældent hele Interessen fangen, som nu sidst i *Søvngængersken*, hvor han havde det lidet lystelige Hverv at gaa omkring som uheldig Don Juan, mens Hr. Beck frit kunde tumle sig i stærkt bevægede Optrin, hvor Kærlighedens salige Lykke vekslede med dens nagende Tvivl og rasende Sorg, men han fandt vel at mærke intet Udtryk for nogen af Delene. Med Damerne er det ikke bedre fat, ja der findes endog ikke ét eneste mimisk Talent blandt dem alle. Ballettens Primadonna, Fru Anna Tychsen, danser sikkert baade elegant og gratiøst, men, som den gamle Balletmester skriver netop i Anledning af hendes Dans, „det gaar i Balletten som i Operaen med Koloratursangerinderne, der hører mere til end en fuldendt Virtuositet for at gøre Fyldest i det større Repertoire“. Fru Tychsen giver sig ogsaa sjældent i Kast med mimiske Opgaver, dem overlader hun til andre. Men disse andre raader heller ikke over Mimiken, en vis tom, rundøjet Stirren-ud-i Luften synes i Forbindelse med en Fremvisen af en mere eller mindre fejlfri Tandrække at være det fælles Maal, hvortil Ballettens Damer med store Anstrængelser ere naaede. Et Par unge Damer vækker paa Grund af deres Skønhed mere Opmærksomhed end de øvrige; der er saaledes Frk. Charlotte Hansen, hvis kønne lille Ansigt des værre saare let faar et stereotypt Udtryk af karakterløs Forbavselse, og Frk. Anna Jensen, hvis tindrende Øjne næsten altid flakker hviteløse omkring, saa man som oftest kun ser det hvide af dem, hvad ret er Skade. Balletten ejer altsaa to mimiske Kunstnere af Rang, det øvrige Personale er hvad Bournonville kalder „Dansere i Ordets indskrænkede Forstand: Ben uden Fantasi“.

Naturligt er det, at Interessen for Balletten under saadanne Forhold svækkes Dag for Dag, da den mimiske Udførelse er saa vigtig en Faktor i de Bournonvilleske Balletter, at selv en fuldendt koreografisk Udførelse ikke strækker til. Det er ogsaa betegnende, at Ballettens to for Tiden betydeligste Kræfter ikke bærer den højeste koreografiske Titel: Solodanser, ja de har maaske ingensinde attraaet denne. Og i sin „koreografiske Trosbekendelse“ gør Bournonville følgende højst karakteristiske Skelnemærke mellem Mimik og Dans: „*Mimiken* omfatter alle sjælelige Bevægelser, *Dansen* derimod er væsentlig et Udtryk for Glæden“. Naar Balletten ikke mere ejer Mimikere af Rang. vil den miste sin Bournonvilleske Duft og Tone, ti med Rette sukker han: „Ak, hvad ere mine Balletter uden en fortrinlig Udførelse? Den mekaniske Del kan til Nød overleveres, men Nuancerne svinde bort; ... Af en Ballet ... bliver intet tilbage uden et Program ... næppe saa meget som Stilladset til et afbrændt Fyrværkeri! *Udførelsen* det er derimod den egentlige Ballet.“ Og efterhaanden som nu Karakterløsheden tager til i den mimiske Del, og Bravurdansen, der efter Mesters egne Ord „ligesom Bravursang er i evig Strid med det dramatiske Element“, sejerrigt trænger sig frem, støttet paa koreografisk Virtuositet, vil Balletten synke fra Kunst til Haandværk. Og snart vil selv ivrige Beundrere af Bournonvilles Arbejder „med Haanden paa Hjærtet“ komme til et lignende

Resultat, som han selv kom til, da man fordrede Geleottis Balletter genoptagne paa Repertoiret, „at den største Pietet man kunde vise hans kunstneriske Eftermæle, var at lade hans i sin Tid saa højt skattede Arbejder hvile under det Laurbærtræ, som hans beundrende samtidige havde plantet til hans Forherligelse.“

Maaske vil Balletten en Gang igen opstaa, men „i en helt forandret Skikkelse“, maaske vil dens Styrer til den Tid ikke som Bournonville lade det være sig „magtpaaliggende at ... bekæmpe de Fordomme, der stille *Lethed* og *Ynde* lige med *letfærdig Øjenslyst*“. Maaske vil Balletten helt forsvinde som selvstændig Del af Repertoiret og kun blive „et Ornament i Operaen og Skuespillet“. Men selv da vil Bournonvilles Navn aldrig glemmes, han vil i den danske Teaterhistorie staa som den altid slagfærdige, aldrig trættede Kæmper, han var mod alle „vrange Meninger om Ballettens Væsen“. Med berettiget Selvfølelse skriver han om sig selv: „Jeg har tilkæmpet Balletten en anstændig Plads i Kunstens Rige og gjort den til en Prydelse for den samme Scene, hvor jeg fordum har set den ringeagtet og forsømt“ og et andet Sted: „Jeg har ... i hele min Virken bestræbt mig for at revindicere mine Kunstfæller ... den Ret, der tilkommer dem.“ Der var stor Kraft over ham i denne Kamp for „at hævde Dans og Mimik en Plads blandt de forædlende Skuespil“, og hvor sære og lidet overbevisende end mange af hans Indlæg kan forekomme én, saa maa enhver beundrende bøje sig for hans utrættelige Ihærdighed. Lige til sine sidste Dage var han altid til rede at forsvare Balletten baade fra kunstnerisk og fra finansiel Side, ja tilsidst vender han sig endog mod sin egen Berømmelse, mod „den falske Anskuelse, der ofte er bleven udtalt, nemlig, at med Bournonville staar og falder Balletten.“ Der er noget vist vemodigt ved den gamle Mands Tro paa Uforgængeligheden af sit Livs Værk. Langt klarere saa han, da han i sin fulde Manddom (1847) kastede Blikket tilbage over sit Liv og fik Tvivl om dette Værks Levedygtighed; han skrev den Gang: „Jeg misunder ingen, jeg vil aldrig fortryde min Virksomhed, men det er tungt at glemmes. Man beroliger mig med disse Ord: „dersom Du blot havde været en udmærket Danser, da vilde Du friste denne Skæbne, men dine Kompositioner ville leve i det danske Teaters Kunsthistorie.“ Ak, hvad ere mine Balletter uden en fortrinlig Udførelse?“ Ja hans Balletter staar og falder med en stilfuld Udførelse, og i denne Henseende er det, som ovenfor vist, kun saare ringe, ja allerede nu er Traditionen saa svag, at Balletterne bliver kortere og kortere for hver ny Indstudering, de vil dø en hel naturlig Død. Men i de tre Bind „Mit Teaterliv“ vil den gamle Mester leve, den pyntelige, ofte noget omstændelige Stil tegner tydeligt for Læseren den sirlige Hofballetmester. Og ved Siden af den røde Traad: Ballettens kunstneriske og finansielle Berettigelse, vil en opmærksom Læser træffe sande Perler af dramaturgiske Bemærkninger, navnlig om Elev- og Scene-Instruktion, han var selv en Mester i dem begge. Hans Øje er skarpt, hans Opfattelse sund og hans Fremstilling tydelig; alle disse gode Egenskaber har man med Urette været tilbøjelig til at glemme for de Steder, hvor hans Udtryksmaade særlig udfordrer Latteren.

Medens Balletten saaledes dør en langsom, men sikker Død, er Teatrets fornemste Kunstart, Skuespillet, ej heller ved saa godt Helbred, som dets Venner kunde ønske. Det lider haardt under en al Interesse lammende Mangel paa Raphed i Vendingerne. Alt længe har der lydt Klager over hvor ringe et

Arbejde, Teatret ydede, og med hvert Aar har disse Klager faaet mere og mere Vind i Sejlene. Teatrets virkelige Kræfter ere faa, et halvt Dusin eller saa, og de maa som oftest alle i Ilden hver Gang, et betydeligt Stykke skal opføres. Retfærdighed byder at tage billigt Hensyn hertil. Dog selv om man gærne vil undskylde, bliver man sandelig ikke stemt til overbærende Mildhed, naar man ser tilbage paa, hvad Teatret i denne Sæson har ydet til Dato. Det er mindre end noget foregaaende Aar, og det skøndt dets Personale er blevet forøget med to ny Kræfter: en Skuespillerinde, der forbinder en mangesidig Virtuositet med en sjælden Arbejdsdygtighed, og en Skuespiller, vel endnu uden stærk Personlighed, men af stor Anvendelighed. Paa Teateraarets første Dag opførtes *Dina*; en halv Snes Dage efter Hr. Esmanns lille Situation, *I Stiftelsen*, midt i Oktober Gondinets *En Pariser* og i en Maaned herefter aldeles intet; saaledes er Teatrets Virksomhed paa Skuespillets Omraade fra 1ste September til midt i November. Ikke med en Mine røbede Teatret den Kundskab, dets Chef utvivlsomt sad inde med, at den 14de November er Oehlenschlägers Fødselsdag; ingen, der har overværet en Opførelse af *Dina*, kan undres over, at Teatret kniber Øjnene sammen for ikke at se denne Dato.

Var det saa endda Mønsterforestillinger i enhver Retning, disse sparsomme Frugter, var Stykkerne de bedste og Spillet fejlfrit, saa kunde man dog bære over med den lange Ventetid, men hvor langt borte er ikke Virkeligheden fra slige Tanker? Tænk blot paa *En Pariser*! Hvad i al Verden vedkommer et Stykke, der som dette vil tegne Livet i Paris's mest parisiske Kredse dog det danske Nationalteater? Ja Teaterbestyrelsen kunde maaske sige som saa: Skal vi da aldeles ikke vise vort Publikum, hvorledes der ser ud i fremmede Lande, ikke hvorledes disse Landes Indbyggere lever og tænker. Se det Forsvar kunde jo lyde ganske acceptabelt, men det bliver det bare Vand, naar man hører, at Paris's mest ansete Teaterkritiker Francisque Sarcey ikke vil godkende Brichanteau som „Pariser", og at han paastaar, Provinslivet og Pariserforholdene ere lige slet trufne. Literær Værdi besidder Stykket ej heller, ingen af de optrædende Personer ere Mennesker af Kød og Blod, det hele er en Farce uden sund Fornuft. Lystigheden beror paa Modsætningen mellem Hovedstads- og Smaastadsfolk, men det kgl. Teaters Udførelse understregede ikke i nogen mærkbar Grad denne Forskel: hverken Fru og Frk. Pontauberts Dragter eller Maade at føre sig paa virkede provinsielt afstikkende i Brichanteaus Stue, ej heller var Pariseren i Provinsbyen den Hund i et Spil Kegler, Gondinet har ment. Spillet frembød overhovedet kun ringe Interesse, i første Række stod Hr. Mantzius med sin fedtede, sentimental-tvære Tjæner.

Medens baade Skuespil og Ballet mismodig over Publikums ringe Interesse synes at nedlægge Arbejdet i raadløs Tvivlen, arbejder det kgl. Teaters Opera rastløst under en viljestærk Kapelmesters Taktstok og støttet af en Iscenesættelse, der baade i Stemning og Liv staar værdig ved Siden af det bedste, Skuespillets Sceneinstruktion i de senere Aar har ydet, og som i Aar endog har et betydeligt Forspring for denne. Ogsaa rundt paa Privatteatrene løfter Sanggudinden kækt sit Hoved. Dagmarteatret har fra de berømte *Nitouche*-Maaneder bevaret en saare naturlig Tro paa Operettens Tiltrækningskraft, og nu følger de to andre Privatteatre lærvillige dets Eksempel: Folketeatret er alt mødt frem med *Orfeus i Underverdenen*, og Kasino forbereder *Prinsessen af Trapezunt*. Hvad skulde ogsaa afholde Privatteatrene fra denne Skuespilart,

der rigtignok hverken er Fugl eller Fisk, naar Publikums Smag netop gaar i den Retning. Dagmarteatret kan fire—fem Uger igennem trække Hus paa en Æventyroperette, *Svinedrengen*, hvis Tekst er lige øde for Vid som for Fantasi. Naar denne Operette fik nogen dramatisk Interesse, skyldtes det for en stor Del Hr. Carl Wulff. Mærkeligt var det at se hvor godt Æventyrets Skrud passede hans udprægede Nutidsperson: der turede den gamle Kejser omkring i al sin fjottede Godmodighed med Krone paa Hovedet, Æble og Scepter i Haand, i nøje samme Paastyr, som han staar aftegnet i Æventyrbogen, og saa sad der et Ansigt paa ham, livagtigt som havde en Kortkonge været hans Fader, og en gammel, tandløs Kælling hans Moder. Ogsaa i Teatrets anden ny Operette *Frøken Gavroche* var Hr. Wulff langt forud for alle sine medspillende med et i al Godmodighed tegnet Portræt af en selvforgudende Artist. Denne Operette naar næppe at gøre samme Lykke som dens ældre Søster *Frk. Nitouche*, dertil er Indholdet dog vistnok for tyndt, og Titelrollens Fremstillerinde Frk. Lotten Arnoldsson besidder, hvor vindende en Fremtræden hun end har, hverken det kvikke Lune eller den pudsige Mimikvekslen, en saadan Rolle udkræver.

Folketeatret har sikkert ment med en god, gammel Offenbachiade at kunne overtrumfe disse moderne Operetter, der af lutter Finesser saa let bliver kedsommelige. Det havde til den Ende pyntet *Orfeus i Underverdenen* op med en Del nyt Udstyr, saasom tre ny Dekorationer, en Del flunkende ny Dragter, forstærket Kor og Orkester, en som det sig hør og bør ny Styx-Vise og mange andre ny Allusioner. Dog det vigtigste, den kaade offenbachske Stemning, der latterforløsende burde hvilet over det hele, savnede denne Operettens Genoptagelse. Der er stor Forskel paa Gudernes og Gudindernes Fremtræden. De første ere tegnede som dristige Karrikaturer, og der kræves en bred Pensel med saftige Farver til at trække dette Omrids op. Hr. Zink førte som Jupiter an i Gudernes Skare; hans tørre Gnavenhed gjorde vel Ordene pudsige, men en fed Lystenhed havde været nok saa lystig. Folketeatrets Skuespillere besad ikke Galgenhumor nok til at opføre Offenbachs ikke saa lidt blasfemiske Kankan. Helt anderledes staar den galante Franskmand overfor Gudinderne, han gør dem sin Kompliment: „Stoler nu som i Oldtidens Dage paa Eders rundformede Ynde og plastiske Skønhed, træder kækt med Tilsidesættelsen af smaalige, menneskelige Fordomme frem i Eders guddommelige Klædebaand, og Jordens Sønner vil falde Eder til Fode nu som før.“ Folketeatrets Gudinder vil næppe gøre Københavns stakkels Mandfolk elleskudte, dertil var deres hele Tilsyneladelse for lidet guddommelig. Venus i Fru Maria Müllers Skikkelse var vel fin og nydelig, men der hvilede en Unærmelighed over denne Venus, som hverken var i Slægt med Oldtidens og Offenbachs Skønheds Gudinde.

Inden Operetten holdt sit Indtog paa Folketeatret, opførte det en halv Snes Gange Fritz Holsts *En sand Demokrat*. Dettes største Værd er nu sikkert som kulturhistorisk Dokument. Man forstaa dette ret: ikke at Hr. Holsts Skildring af Provinsforholdene er et korrekt Tidsbillede fra Stykkets Fremkomst, men at denne giver et vigtigt Bidrag til Forstaaelse af det Syn, Halvfjærdsernes København havde paa det demokratiske Røre, som da begyndte at hæve Hovedet rundt om i Landet. Er denne Betragtningsmaade af Stykket rigtig, var dets Genoptagelse nu sagtens en Del Aar for tidlig, ti det er endnu for ungt til at

spilles i forældet Kostyme og dog noget for gammeldags i sin Fabel til at overføres paa vore Dage. Dette mærkedes især, naar Hr. Reumerts Journalist og Hr. Kollings Demokrat stod overfor hinanden: de to vare begge tagne paa Kornet, men ikke i det samme Aar: den ene var fra 80'erne, og den anden fra 70'erne.

Midt ind mellem alt sit Operette-Klingklang havde Dagmarteatret puttet Henrik Ibsens Ungdomsarbejde *Gildet paa Solhaug.* Dettes Betydning er nu væsentlig literærhistorisk, og Spillet gav det kun liden anden Interesse, der hvilede en sørgelig Epigontone over baade Frk. Aalberg og Hr. Wiehe. Med store Tragedie-Bevægelser søgte de at mane en svunden Tid tilbage, i en højst langsommelig Deklamation accentuerede de stærkt baade Rytmens Slag og de klingende Rim, og de sylhvasse Øjekast, den ene borede ind i den anden og omvendt, talte saa tydeligt et Sprog, at selv stokdøve vilde have fattet, hvem her sigtedes til, og hvem dér. Uden denne stærke Anvendelse af det pantomimiske Døvstummesprog vilde maaske ikke ret mange have fattet hvad der foregik oppe paa Scenen, navnlig paa Grund af Frk. Aalbergs saa sørgelig udanske Udtale. Hendes Behandling af Sproget har knust alle dristige Forhaabninger, om i hende snarligt at eje en *dansk* Skuespillerinde af høj Rang. Sandt at sige fandtes der i hele hendes Fru Margit næppe en eneste dansk Betoning, og det var ikke bedre ved senere Opførelser end ved den første.

Kasino har endnu ikke gemt Farcen bort for den overalt fremtrængende Operette, og hvor godt dets Personale er hjemme i Farcens burleske Kaadhed viste Opførelsen af *Pr. Kongebrev.* Denne Farce begynder kvikt, Politimesterens Jagen efter de to, udi hans Indbildning, Rømningsmænd er en snildt funden Traad til at trække mangen en lystig Situation paa; men Forfatteren har hurtig sluppet det Tag i Sandsynligheden, han havde her, og kun brudt sig om at gøre saa mange Løjer og Langkaal, som det paa nogen Maade var muligt. Herved har han lagt sin Skæbne i det uberegnelige Tilfældes Haand, om Latteren sidder Tilskueren løs netop den Aften. Imidlertid Skuespillerne gik paa med en Lystighed, der nok undertiden slog vel stærkt over i det støjende, men som Aften efter Aften lokkede Latteren frem fra Gulv til Loft; saaledes kom Farcen sejerrigt over alle Vanskeligheder. Hr. Sophus Neumanns forpjuskede Støver af en Politimester blev paa Grund af de talrige Forklædninger kun en lystig Skitse.

Efterskrift. Torsdag den 18de November fik det kgl. Teater endelig Alexander Kiellands Lystspil *Tre Par* frem.

Den ene og maaske nok den indholdsrigeste af dets tre Akter foregaar paa eller dog lige ved Isen, hele Selskabet løber her paa Skøjter. Forfatteren har herved lagt én et Billede snublende nær til Rette. Ligervis som den kunstfærdigste Skøjteløber behager sig selv i med et forvovent Smil om Munden at fare hen over de papirtynde Isflader, saaledes har det lystet Kielland paa sit Vids blanke Skøjte at glide hen over det nordiske Publikums saarbareste Sted, det moralske Anstød, betegnende sin Vej med en fin, aah saa fin Ridse bag sig. Medens dette hastige Løb staar paa, holder man uvilkaarligt Aandedrættet tilbage: vil han naa uskadt over, dog inden man véd et Ord af det, glider han, uden at den tynde Skorpe har slaaet Rævne, sejerstryg med et trodsigt Smil paa Læben ind til Land.

Kiellands Lystspil har de faa Personers store Fortrin: man bliver hurtigere hjemme, naar de uundgaaelige Presentationer hurtig ere overstaaede end naar Ryk-indet varer ved ustandseligt. Dog følte man sig ikke rigtig hjemmevant i Hr. og Fru Sandbergs Dagligstue, og det var ikke saa underligt endda, man saa jo først ind i den netop samtidigt med Indtrædelsen af det ny Element, Frk. Svendsen, der ved sin hensynsløse Gaaen-frem efter en forudlagt Plan netop bringer alt i det frygteligste Hulter-til-Bulter. Den lille Mørkningsscene var vel et Tilløb til at give et saadant Interiør, men det blev des værre kun ved Tilløbet.

I disse lidt vage Omgivelser færdes de tre Par, to gifte og et ledigt. De ere alle tegnede med overlegent Vid, men Omridsene falder nu og da ikke skarpe nok; just som man tror at have dem fat, flyder de væk mellem Hænderne paa én og viser sig straks efter i en anden Skikkelse. I disse Personers Mund har Kielland saa lagt sine Repliker: de straaler af det klareste Vid, de sprudler med de mest glimtende, blinkende Vittigheder. Over hele Replikskiftet skinner et roligt, køligt Lys, som Maanens omtrent af Styrke, det varmer ikke, men det er beundringsværdigt klart og nobelt. Det lyser netop paa Maanens skuf fende Vis; i den halvmørke Stue tror man saa let, at det i Maaneskin er dag lyst ude, men kommer man udenfor, mærker man snart, det var kun Blændværk, dog et saare skønt Blændværk. Saaledes ogsaa med Kiellands Dialog, man sidder og hører til: hvor naturligt og dagligdags er Tonen dog ikke. den tager én fangen, men brister Fortryllelsen blot et eneste Øjeblik, hvor lidet menneskelige synes saa ikke Ordene, hvor faa af dem kommer ikke fra og hvor faa trænger ikke ind til den skjulteste Krog i et Menneskes Indre. Men uendelig vittigt har han tumlet med Ordene, og beundringsværdig gratiøst: en haarfin Streg bestemtere og hans blinkende Skøjte havde med en skurrende Lyd skaaret tværs gennem Skorpen; men Ordene danser og blinker som Lygtemænd, vil man gribe dem og holde dem fast, vips er de borte: det er den lystigste Legen Blindebuk, nogen kan forlange .... Dog næste Gang vil Alexander Kielland sikkert lade os stifte nærmere Bekendtskab med sine Personer, ti hvor vakker og spændende end saa kunstfærdig en Ordleg, som den, *Tre Pars* Personer kappes i, kan være en Gang imellem, saa er og bliver det dog kun Ord, Ord, Ord!

Udførelsen var bedst paa Damesiden: Fru Oda Nielsen og Fru Betty Hennings legede yderst vakkert med Ordenes fine Spind, og Fru Eckardts Frk. Sandberg havde stedse sin kølige Klarhovedhed i Behold. Af Herrerne var Hr. Mantzius bedst: hans tydelige Udtale gav Friedemanns kluntede Ord den rette Tyngde, Hr. Olaf Poulsen bar med stor Veverhed og dejligt Humør sine mulige Horn og Hr. Emil Poulsens Jens Waage var vims som en næsvis Flue. Den meget omtalte Skøjteløbningsscene faldt ud til bare Vind; det kgl. Teater har sikkert her forsømt en god Lejlighed til ved et „clou“ at sikre sig fuldt Hus i lang Tid, ti hvilken ægte Københavner skulde kunnet modstaa sine Kæledægger, det kgl. Teaters Kunstnere og Kunstnerinder, paa Skøjter.

Arthur Aumont.